

Het Vijftigjarig Bestaan

VAN DEN

MILITAIRE SPECTATOR.

Met het Januari-nummer van 1882 begint voor den Militaire Spectator de tweede halve eeuw van zijn bestaan. Bij die gelegenheid een woord te spreken niet alleen ter herinnering maar ook van dankbaarheid is een behoefte voor hen die, in de vervlogen vijftig jaren, gerocpen waren den gang van het Tijdschrift te besturen en zijne belangen te behartigen.

Als de oudste hunner, voorzooveel zij in het leven zijn gespaard, zal de ondergeteekende trachten die taak te volbrengen.

In de eerste plaats zij voldaan aan den plicht der dankbaarheid.

Dank, grooten dank, zijn zij schuldig dewijl het lezende militaire publiek hen, en hunne ontslapen voorgangers of opvolgers, gedurende een zoo lange reeks van jaren getrouw bleef. Niet onbelangrijk toch was het aantal militaire tijdschriften dat, vóór en na, naast den Militaire Spectator verrees. Wij hebben gekend: de Nieuwe Spectator; Mars, Jaarboekje voor het Nederlandsche Leger; Het Vaandel; Pro Patria; Het Militair Weekblad, enz. Geen hunner, die niet met den Militaire Spectator om den eereprijs dong wegens het met ijver, oordeel en kennis van zaken voorstaan der belangen van de landsverdediging en van de vaderlandsche krijgsmacht. Geen hunner die in onze militaire bibliotheken niet de bewijzen heeft achtergelaten van het talent van zijne redacteurs en van zoo velen hunner mede-arbeiders. Maar het lot was hun niet gunstig, zij gingen ten onder in den strijd van het bestaan, de Militaire Spectator overleefde ze allen. Als dit hier wordt geconstateerd met eenige licht te begrijpen zelfvoldoening, dan geschiedt het niettemin zonder den geringsten toelag tot zelfverheffing, want het voegt te erkennen dat de verworven uitkomst ten minste evenzeer een gevolg was van genoten welwillendheid als van eigen verdienste. Doch juist in die genoten welwillendheid ligt de groote reden tot dankbaarheid en dit te meer dewijl zij het tevens mogelijk maakte, in een veeljarigen arbeid, als

vanzelf, aan een gedenkstuk het aanzijn te geven dat den gang vermeldt der intellectueele ontwikkeling bij de nederlandsche krijgsmacht. Het woord ter herinnering, dat wij thans laten volgen, zal ook van de waarheid dezer bewering het bewijs leveren.

Het eerste nummer van den Militaire Spectator werd voor de pers gereed gemaakt in een gering noordbrabantsch dorp waar de oprichter van het tijdschrift, de 1ste luitenant bij de Rijdende Artillerie J. C. VAN RIJNEVELD, gekantonneerd lag. Het was voor VAN RIJNEVELD een moedig besluit, onder omstandigheden als die waarin onze krijgsmacht destijds verkeerde, zich aan het hoofd te stellen van een letterkundige onderneming. Hij zou zich van zijne taak hebben te kwijten te midden der woelingen van het kriegsleven en bij de gestadige verwisseling van het eene afgelegen kantonnement tegen het andere. Schaars voorzien van boeken en bronnen zou hij in eenig vochtig, slecht verlicht en slecht verwarmd vertrek met witte muren en steenen vloer, menig uur moeten ten offer brengen van zijn, door de vermoeienissen van den dag zuur verdiende nachtrust.

Tegenover dit alles stonden echter in dit tijdsgewricht ook kansen van slagen, die een ondernemend man moesten aantrekken. Reeds meermalen hadden anderen, vóór hem, het stichten van een militair dag-, week- of maandblad in overweging genomen. De behoefte aan een middelpunt van gedachtenwisseling over militaire belangen en aangelegenheden werd door het denkende gedeelte onzer krijgsmacht sedert lang gevoeld. Zelfs was reeds het verschijnen aangekondigd geweest van een *Tijdschrift voor Krijgswetenschappen en Letterkunde* onder den naam van *Pallas*; maar geen der geuite denkbeelden of gevormde plannen was verwezenlijkt geworden. Thans evenwel stonden duizende beschaafde landgenoten in de rijen van het leger; er was schier geen gezin in Nederland dat niet door een of meer zijner leden bij de vaderlandsche krijgsmacht was vertegenwoordigd; wnt vroeger door gebrek aan belangstelling moeilijk, misschien onmogelijk was, moest derhalve nu gelukken of nooit.

En het gelukte. De noeste volharding door VAN RIJNEVELD ten toon gespreid, behaalde de overwinning. Hoewel hij zijn eersten bundel, in weerwil van de schoone vooruitzichten die hij zich geopend had gewaand, sloot met slechts 350 intekenaren, bleef hij volhouden en kon hij ruim vijftien jaren later, in diepen vrede en bij een aanmerkelijk verminderd leger, de leiding van het Tijdschrift aan zijne opvolgers overgeven met een vrij belangrijker aantal intekenaren, dan hij tellen mocht toen onze krijgsmacht tot eene, in Nederland, bijna ongekende sterkte was geklommen.

De eerste afleveringen van den Militaire Spectator zagen het licht op het onooglijke grauwe drukpapier van die dagen; zij volgden elkander op ongezette tijden; hadden den kwarto-vorm in twee kolommen op iedere bladzijde, en besloegen slechts een vel druks. Het eerste deel — oneigelijk jaargang genoemd — sluit den 25sten Juni 1833 met N°. 50.

Het zou tot een noodeloze omslachtigheid leiden, wanneer wij al de verbeteringen wilden vermelden die in de eerste tijden in de uitvoering trapsgewijze werden aangebracht. Wij zullen slechts mededeelen dat men er eerst laat toe kon komen, op eenigszins beduidende wijze ook kaarten en plans te verstrekken; dat het tijdschrift sedert het begin van den derden jaargang regelmatig iedere maand verscheen in afleveringen van drie vellen druks, en dat de jaargangen telkens met het Juni-nummer werden besloten.

Het zijn vooral de zestien eerste deelen, bijna geheel samengesteld door den 1sten luitenant, vervolgens kapitein en eindelijk majoor VAN RIJNEVELD, die verdienen geraadpleegd te worden wanneer men zich bekend wil maken met den gang der intellectueele ontwikkeling bij onze krijgsmacht. De opvolger van VAN RIJNEVELD, die hem nu reeds jaren geleden, bij zijn overlijden, herdacht zeide diennangaande:

»Toen VAN RIJNEVELD zijne taak begon, waren de nederlandsche officieren niet wat zij tegenwoordig zijn. Onze ouden van dagen mogen zich wellicht door die uitspraak gekwetst gevoelen, maar het is daarom niet moeielijk hare waarheid te betoogen. Hij, die tegenwoordig een veldtocht zou willen beschrijven en het noodig achte daarbij te verklaren wat men door strategie en tactiek te verstaan hebbe, zou voorzeker in het Nederlandsche leger met een medelijgend schouderophalen ontvangen worden, en echter zoo handelde VAN RIJNEVELD, toen hij in zijn eersten jaargang den Tiendaagschen Veldtocht beschreef, en zoo werd zijn arbeid destijds met gretigheid gelezen. Gewis, de redactie van een militair tijdschrift, die in onze dagen hare lezers mocht willen bezighouden, niet over nieuwe gezichtspunten en denkbeelden op het gebied der krijgswetenschappen, maar wel over de nomenclatuur en de eenvoudigste beginselen der tactiek, over de regelen van den veld- en voorpostendienst, en over een aantal andere nuttige, maar zeer elementaire zaken, zou zeer spoedig hare lezers verliezen, en echter zoo deed VAN RIJNEVELD in de eerste jaren, en zijne lezers namen toe. Men zou het thans als verwaandheid uitkrijten, wanneer de redactie van een militair tijdschrift, indien er weder een examen werd uitgeschreven, b.v. dat voor kapitein der infanterie, zich als leermeester opwierp, en artikels beloofde waarmede zij hun voordeel konden doen, die genegen waren zich aan dat examen te onderwerpen, en toch zoo handelde VAN RIJNEVELD in 1835, en hij werd toegejuicht." Men kan hier nog bijvoegen dat thans, nu ieder wel opgevoed jongman reeds op de schoolbanken is bekend gemaakt met de drie voornaamste moderne talen, het weinig bijval zou vinden wanneer ons militair tijdschrift in stede van slechts oorspronkelijke stukken, ook vertalingen opnam, en toch deed VAN RIJNEVELD dat bij herhaling tot groot gerief en groot genoegen zijner lezers.

Als uit den aard der onderwerpen die in den Militaire Spectator werden behandeld, en uit de wijze waarop dit geschiedde, een besluit kan worden getrokken ten aanzien van den graad van ontwikkeling der lezers van het Tijd-

schrift, en, in 't algemeen, van het toenmalige militaire publiek, dan is daaruit vanzelf ook weder af te leiden, hoe het was gesteld met de medewerking die het ondervond. Men zal begrijpen, dat die niet groot kon wezen en dat verreweg het belangrijkste gedeelte der taak voor rekening bleef van hen die met de leiding waren belast. In het tijdperk van VAN RIJNEVELD en nog vele jaren later was het daardoor noodig, dat er steeds een stuk van grooten omvang onderhanden was, waarvan immer een gedeelte gereed lag, ten einde het Tijdschrift met degelijke stof te kunnen vullen, ook dan wanneer, hetzij door dienstaangelegenheden, hetzij door familie-omstandigheden, hetzij door ziekte, aan den redacteur het arbeiden werd belet.

Tot die stukken, waarvan sommige ook afzonderlijk zijn uitgegeven, behoorden o. a.: De Tiendaagsche Veldtocht; Schets der voornaamste krijgsgesbeurtenissen in Polen, in den jare 1831; De Oorlog op Celebes in 1825, alle door VAN RIJNEVELD; de Oorlog op Java van 1825—30, door A. W. P. WEITZEL; De Sleeswijk—Holsteinsche Oorlog van 1848—51, door L. MULDER. Naarmate de tijd vorderde, nam de medewerking althans voldoende toe om dergelijke stukken van langen adem, die vooral in den aanvang dikwerf slechts vertalingen waren, achterwege te kunnen laten.

Het is de moeite waard een vergelijking te maken, niet tusschen de personen maar tusschen het *genus* of misschien beter gezegd tusschen het eigenaardig kenmerkende van hen, die in den aanvang medewerkers van het Tijdschrift waren en dat der tegenwoordige. In den beginne waren het bijna uitsluitend mannen wien de behoefte was ingeschapen zich nu en dan tot het publiek te wenden; die aan die behoefte geen weerstand konden of wilden bieden, en die zich daardoor, meer of min, voor goed hadden verbonden aan den dienst der pen. Hun getal was niet groot en onder de vaderlijke, of wil men liever, onder de meer autocratische regeeringswijze van welcer, die tot berusting stemde doordien men er vrij algemeen vrede mede had, waren de aanleidingen om zich te uiten ook niet menigvuldig. De enkele geroepenen van die dagen bepaalden zich veelal tot wetenschappelijke of geschiedkundige onderwerpen. De periodieke pers leidde toen een weinig opgewekt leven; zij die aan het hoofd van tijdschriften of dagbladen stonden, hadden slavenarbeid te verrichten, en moesten soms, om zich staande te houden, nog geldelijke ondersteuning zoeken bij de regeering, die tot het geven er van alleszins bevoegd werd geacht. Ook de Militaire Spectator genoot die in der tijd; in het laatste nummer van den tweeden jaargang leest men: »het heeft aan Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, nog zeer korteling, op het gunstig rapport van Z. E. den directeur-generaal van Oorlog en het departement van koloniën, willen behagen, ter bevordering onzer pogingen, zoowel hier te lande als in Z. M. overzeesche bezittingen, eene hoogst welwillende dispositie te nemen." Niemand zag daarin iets onbehoorlijks, en »de welwillende dispositie" deed hoegenaamd geen schade aan de populariteit, die toen inderdaad het deel was van den hoofdredacteur.

In onze dagen is het getal dergenen, die zich als schrijvers een min of meer gunstige bekendheid hebben verworven, niet alleen belangrijk grooter geworden, maar er heeft ook nog een andere omkeering plaats gehad. Schier iedereen heeft zich veel of weinig aan den dienst der pen gewijd en de meerdere intellectuele ontwikkeling van het geheele volk met de veranderde politieke toestanden, die uitnoodigen tot het deelnemen aan het behartigen der algemeene zaak, hebben daartoe bijgedragen. Men ziet er niet meer tegen op zich tot het publiek te wenden; wij behooren allen tot de geroepenen, en hij, die meent een juiste opmerking te kunnen maken of op een goed denkbeeld te zijn gekomen, haast zich er een plaats voor te vragen in dagblad of tijdschrift. Het is ontegenzeggelijk waar, dat de leiders en bestuurders van een periodiek geschrift daardoor belangrijk meer medewerking vinden dan weleer.

Na te hebben onderzocht wat de Militaire Spectator in zijne eerste levensjaren was als militair-letterkundig voortbrengsel, dienen wij ook na te gaan wat hij toen was als tolk der meeningen van onze krijgsmacht, en als verdediger van hare belangen.

Het behoeft nauwelijks te worden gezegd, dat in een door de regeering ondersteund tijdschrift geen sprake kon zijn van vrije uiting van denkbeelden in den zin, waarin met dit tegenwoordig begrijpt. Maar het is even waar, dat hetgeen men tegenwoordig vrijheid noemt, toen vrij algemeen handeloosheid zou zijn geheten. Vrijzinnige begrippen kwamen destijds in het leger nog slechts sporadisch voor, men was er zeer autocratisch gestermd, men volbracht zijne plichten en sprak zeer weinig over zijne rechten. Het werd toen al zeer moedig en verdienstelijk geacht, wanneer men door een met bescheidenheid medegedeelde opmerking of geuiten wensch toonde niet genegen te zijn juist alles te prijzen wat de Heeren goed mochten vinden te wijzen. Van lieverlede échter kwam er verandering in den bestaanden geest en die verandering maakte groote vorderingen, nadat in 1840 weder de eerste ernstige pogingen waren gedaan om de intellectuele ontwikkeling bij de krijgsmacht te bevorderen. Die pogingen vonden bijval en werden zeer geschraagd door het gelijktijdig in het leger treden van officieren herkomstig van de Militaire Academie. De tegenwoordigheid van deze, wetenschappelijk beter onderlegde jonge mannen in de gelederen had émulation ten gevolge en bewerkte dat vele hunner oudere kameraden, die het anders wellicht zouden hebben nagelaten, zich met ijver toegeden op de krijgskundige vakken door hun wapen aangewezen. Wetenschappelijke ontwikkeling geeft gevoel van eigenwaarde, en het bezitten van gevoel van eigenwaarde is onbestaanbaar met lijdelijke onderwerping, overal en altijd. Zoo kwam het, dat de Militaire Spectator niet langer voldeed aan hetgeen men recht meende te hebben, ten deze, van hem te eischen. Bij het einde van zijn elfden jaargang, in 1843, moest VAN RIJNEVELD zich ernstig verdedigen tegen de beschuldiging van blaauwheid en ministerieële gezindheid." Hij zweeg daarbij van de onder-

steuning, die het Tijdschrift van de regeering genoot, maar — afgescheiden daarvan — moest men toegeven, dat er in die dagen veel was te zeggen voor het standpunt, waarop hij verklaarde zich te hebben geplaatst. En op zijne eerlijkheid kon men vertrouwen, want zij die VAN RIJNEVELD kenden, wisten dat geldzucht niet tot zijne gebreken behoorde. Er bestond veeleer misverstand tusschen hem en zijn publiek, dit publiek had hem ingehaald en was hem voorbij gestreefd; VAN RIJNEVELD was bezadigd, ja omzichtig in den aanvang en hij is dat gebleven tot aan het einde; men dwaalde, toen men hem eenmaal een vurig strijder noemde, en men dwaalde, toen men beweerde dat hij ophield dit te zijn.

Uit al het bovenstaande mag men nog niet opmaken, dat de vrijzinnige begrippen in het leger met reuzenschreden veldwonnen. Nog in 1846 trok het zeer de aandacht, dat een luitenant in den Militaire Spectator durfde zeggen: »Ik ben soldaat, maar als de troep ingerukt en de degen opgestoken is, herinner ik mij gaarne, dat ik daarom niet opgehouden heb te zijn een vrij burger van een vrijen staat, wien het geoorloofd is hardop te denken over alles wat er zooal voorvalt. . . . Gebreken, leemten, verkeerde maatregelen en wat dies meer zij, kunnen bestaan, maar daarover denkt men dan zoo eens hardop, men schrijft zijne gedachten op de keerzijde van het een of ander uitrukkend staatje of rapportje, wat men toevallig bij zich heeft, en zendt dit vervolgens aan de vrije drukpers der H. H. BROESE & COMP. te Breda. Dit recht laat ik mij door niemand ter wereld ontnemen.»

Er moest een nieuwe redactie optreden die afzag van alle ondersteuning door de regeering te verleen, eer het mogelijk was, dat in den Militaire Spectator volkomen vrije uiting van gedachten plaats had. Doch men versta ons goed; sedert het bedoelde tijdstip waren de redacteuren wel ontslagen van de verplichtingen die een begunstigde stilzwijgend maar noodwendig jegens zijn begunstiger aangaat; zij waren zoo vrij geworden als de redacteuren van ieder ander onafhankelijk tijdschrift, maar zij bleven militairen en leefden onder het gezag van mannen, die nog gansch niet waren overtuigd dat vrijheid van drukpers een weldaad is voor een volk en nog veel minder voor een leger. De vijftig jaargangen van den Militaire Spectator liggen daar om te getuigen dat van die vrijheid door zijne opvolgende redacteuren zeer dikwerf een ernstig en nuttig gebruik, nimmer misbruik is gemaakt. Niettemin zou men zich vergissen door te wanen dat de hoogere en hoogste militaire autoriteiten die immer hebben erkend; meermalen moest nog worden gestreden voor het vrije woord, voor de onbelemmerde toepassing van een recht in de grondwet ook aan militairen toegekend, en misschien is men eerst in de laatste jaren gaan begrijpen dat aan den nederlandschen officier, dewijl hij in zedelijke en verstandelijke beschaving voor die van geen ander leger onderdoet, een vrijheid kan worden gelaten, die wellicht elders zou ontaarden in wanorde en insubordinatie.

Een taak die de Militaire Spectator zich al dadelijk bij zijn ontstaan stelde, was het in Nederland zooveel mogelijk bekend maken van de verrichtingen onzer kameraden in Indië. In die dagen vernam men weinig van hetgeen in onze overzeesche bezittingen voorviel. Die bezittingen waren voor de meeste Nederlanders een onbekende wereld waarin zij dan ook weinig of geen belang stelden.

Te pogen daarin verbetering te brengen door het verhalen van welvolbrachte, vaak roemrijke oorlogsfeiten was gewis voor de redactie van een militair tijdschrift een loffelijke onderneming. Een dubbel doel zou er mede worden bereikt, want te gelykertijd immers zouden aan den landgenoot de namen worden vermeld van een aantal mannen, wier daden in Nederland tot dusverre maar al te weinig erkenning hadden gevonden. Reeds in den eersten jaargang vinden wij den tocht naar Palembang in 1821 beschreven, maar de bijdragen vloeiden niet toe in verhouding met den goeden wil en de wenschen der opvolgende redactiën. Niettemin zijn de verschenen jaargangen van den Militaire Spectator een bron geworden, die steeds zal moeten worden geraadpleegd door ernstige benefenaars der Indische krijgsgeschiedenis.

De verhouding van het tijdschrift tot het Indische militaire publiek dient nog afzonderlijk te worden besproken.

In tijden toen er vaak zes maanden werden gevorderd om zich van Nederland naar Indië te kunnen begeven, en toen aan een reis dervwaarts belangrijk meer wisselvalligheden en gevaren waren verbonden dan thans met een gewone zereis langs den ouden weg het geval is, viel er niet te denken aan het regelmatig en tijdig aldaar doen ontvangen van dagbladen of tijdschriften; brieven of gedrukte stukken die Indië noodwendig moesten bereiken, werden in twee of drie expeditiën met twee of drie verschillende gelegenheden verzonden. Het is duidelijk dat die omslachtige en kostbare weg niet kon worden gevolgd om den Militaire Spectator in Indië te verspreiden. Al wat men vermocht, was aan het einde van iederen jaargang een zeker aantal exemplaren van dien compleeten jaargang naar Java over te maken. Hetgeen daar aankwam bevatte dan, voorzooveel het bij zijn verschijnen onderwerpen van den dag had betroffen, natuurlijk niets dan oude kost. Bovendien moesten de op Java ontvangen exemplaren nog geplaatst, nog in handen gebracht worden van lezers, die over den ganschen archipel waren verspreid. De militaire autoriteit leende daartoe, enkele korte tijdperken uitgezonderd, door tusschenkomst van het bureau van verstrekkingen, met groote welwillendheid de hand, maar men begrijpt dat het tijdschrift, onder dergelijke omstandigheden, in Indië niet eens voldoende bekend, veel minder gezocht kon worden. De weinige medewerking die het er genoot, wordt uit een en ander voldoende verklaard. Het vinden van den zogenaaften Overlandweg, de meer en meer verbeterde en versnelde gemeenschap, het zich vestigen van boekhandelaren in bijna alle hoofdplaatsen van Indië en de medewerking ter verspreiding van het tijdschrift, die ook na de

opheffing van het bureau van verstrekkingen, door de Indische militaire autoriteit altijd met dezelfde welwillendheid wordt verleend, hebben ten gevolge gehad dat de Militaire Spectator zich thans ook ginds in een bevredigend aantal geabonneerden mag verheugen. De medewerking, die hij er weleer zocht, valt hem nog immer niet ten deel, maar hiervoor mag hij zich niet langer beklagen nu het leger in Oost-Indië een eigen voortreffelijk geredigeerd tijdschrift bezit.

In de tweede helft van 1847 werd de majoor VAN RIJNEVELD benoemd tot kolonel en commandant der artillerie in Oost-Indië en in het begin van 1848 gaf hij de redactie van den Militaire Spectator over aan den 2den luitenant A. W. P. WEITZEL van de Jagers, bijgestaan door den heer E. H. BROUWER. Een beknopt woord ter herinnering aan den laatste, die VAN RIJNEVELD reeds had terzijde gestaan en die al zijn opvolgers zou blijven steunen, tot kort voor zijn overlijden, vinde hier een plaats.

De bescheidene, nederige, altijd dienstvaardige en krachtig werkzame BROUWER was gedurende vier-en-veertig jaren een degelijke medestander voor hen, die aan het hoofd der belangen van den Militaire Spectator waren gesteld. Hij was opgeleid geweest voor den boekhandel; had in 1830 en 31 vrijwillig de wapenen gedragen; werd in 1836 benoemd tot bibliothecaris der Militaire Academie en bleef als zoodanig werkzaam tot in 1876. Zijn korte militaire loopbaan en zijn daaropvolgende dagelijksche omgang met wetenschappelijk gevormde militairen, had hem al spoedig een zeer te waardeeren inzicht gegeven in een aantal vraagstukken en aangelegenheden van krijgskundigen aard. Hij was daardoor een verdienstelijk vertaler geworden van militaire geschriften en hij was het, die de talrijke overzettingen in onze moedertaal bezorgde door den Militaire Spectator in zijn eerste levensjaren gepubliceerd. Hij verordende, in overleg met den Hoofdredacteur, de samenstelling van ieder nummer, en droeg zorg zoowel voor de correctie als voor het tijdig verschijnen der afleveringen. De Militaire Spectator heeft niet altijd dagen van voorspoed beleefd; er is vaak groote inspanning noodig geweest om hem staande te houden en aan die inspanning heeft BROUWER met kracht, met oordeel en met kennis van zaken deelgenomen. Lof zij deawege gebracht aan zijne nagedachtenis.

De in den aanvang van 1848 opgetreden redactie had het al dadelijk noodig geacht in veel opzichten met het verledene te breken en o. a., zooals reeds gezegd is van iedere ondersteuning van regeeringswege af te zien. Zij had volop reden zich over haar besluit te verheugen toen, kort na de eerste stappen tot het aanvaarden harer taak gedaan, de Februari-omwenteling in Frankrijk uitbrak met hare gevolgen voor ons Vaderland en geheel Europa. Zij zag zich toen de mogelijkheid geopend, in haar tijdschrift een vrije wisseling van gedachten te doen plaats hebben bij de Grondwetsherziening en

Dit
Schrift
is
Gevonden

9

bij het tot stand brengen van de organieke wetten die uit de herziene Grondwet moesten voortvloeien. Gewichtige quaestiën konden toen in den Militaire Spectator worden besproken en werden dit ook inderdaad. De eed van trouw aan den Koning als constitutioneel hoofd van den Staat werd verdedigd; voor een oordeelkundige samenstelling van het VIIIste hoofdstuk der Grondwet werd geijverd, het recht der militairen om zonder onderscheid van rang gekozen te worden tot leden der volksvertegenwoordiging werd staande gehouden; voor het tot stand komen van billijke en rationeele wetten op het bevorderen, ontslaan en pensionneeren der officieren werd met warmte gestreden enz. enz. De strijd was soms niet alleen warm maar ook heftig, nochtans zullen zij, die het in die jaren geschrevene mochten willen herlezen, zich kunnen overtuigen dat de nederlandsche officieren zich over het algemeen, door hunne bezadigheid, al dadelijk de vrijheden waardig toonden waarvoor zij kampften.

Tot de onderwerpen die vóór 1848, niet dan met aarzeling en dan nog veelal achter het schild der anonymiteit, in het openbaar werden behandeld, behoorde dat der landsdefensie. Het werd geacht een deel uit te maken der geheimen van den Staat en zeer velen beschouwden het als landterraad, er eenig licht over te doen opgaan. Verreweg de meeste officieren wisten er niet meer van dan zij in en om hunne garnizoenen hadden kunnen waarnemen. Het onderling verband der over het land verspreide fortificatiën was slechts aan weinigen bekend en die weinigen behoorden, zooals men licht begrijpt, vooral tot het wapen der genie. Daar nu de genie-officieren aanvankelijk inderdaad het beste waren ingelicht rekenden zij zich — toen men daartoe van lieverlede overging — ook het meeste, zoo niet uitsluitend, bevoegd de zaak in het openbaar te bespreken. Infanteristen en cavaleristen waren volkomen incompetent, slechts artilleristen mochten zich tot zekere hoogte doen gelden.

Wij constateeren hier eenvoudig zienswijzen en toestanden van die dagen zonder er verder over uit te wijden en dus nog veel meer zonder een poging te doen om het bedenkelijke er van aan te toonen. Wij hadden die inleiding noodig om de aandacht te kunnen vestigen op het groote verschil tusschen *toen* en *nu*, en om er op te kunnen wijzen hoe de inhoud der sedert verschenen jaargangen van ons tijdschrift van zijne medewerking getuigt tot het bereiken van den toestand, die thans heerscht. Die getuigenis wordt afgelegd niet alleen door tal van oorspronkelijke artikelen maar ook door menige beoordeeling en bespreking van zelfstandige geschriften die over het onderwerp het licht zagen. Wanneer wij in de plaats van een beknopt opstel een boek hadden te schrijven over de vijfzig jaargangen van den Militaire Spectator dan zouden wij uit die jaargangen kunnen aantoonen, langs welke wegen men er toe kwam, overdreven geheimhouding in defensie-zaken schadelijk te oordeelen, en hoe en waardoor langzamerhand aan militairen van alle wapens en diensten door de publieke opinie de bevoegdheid werd toegekend, zich over de lands-

verdediging uit te laten. Ook de geschiedenis der heerschende inzichten over het te volgen stelsel van verdediging, over de versterkingswijze en over de wijze van bewapening en verdediging der sterkten enz., zouden wij er uit kunnen aanwijzen. Maar wij zijn verplicht ons in te toomen en willen hier nog maar alleen de opmerking plaatsen dat ook uit dit een en ander blijkt hoe de oude jaargangen van een tijdschrift, al valt er voor het jongere geslacht misschien niet veel meer van onmiddellijk nut uit te leeren, toch nog in vele opzichten hoogst belangrijke bronnen blijven voor de geschiedenis.

De in 1848 opgetreden redactie bracht ook in het uiterlijk voorkomen van het tijdschrift verandering, Een tweede serie werd geopend; het kwartoformaat werd verlaten en vervangen door royaal octavo, gedrukt op beter papier en met een geheel nieuwe letter.

In December 1853 werd de heer WERTZEL als hoofdredacteur vervangen door den 1sten luitenant L. MULDER van de infanterie, toen werkzaam aan de Kon. Mil. Academie. De verloopende zes jaren waren, vooral in den aanvang, eenigermate geweest een tijdperk van strijd. De verandering van politieken toestand in ons Vaderland, met de wijzigingen die er uit voortvloeiden voor de stelling door de krijgsmacht in 't algemeen en voor de officieren in 't bijzonder te midden der natie ingenomen, waren de onvermijdelijke oorzaken geweest. Na het afkondigen der Grondwet en der organieke wetten moesten de gemoederen vanzelf weer tot rust komen en kon de Militaire Spectator zich weder aan een meer kalme bespreking van militaire aangelegenheden en belangen wijden. Hij ging o. a. voort met het leveren van historische overzichten van de oorlogen in ons werelddoel en ook daarbuiten gevoerd en met het maken van de gevolgtrekkingen waartoe zij aanleiding gaven. Ook de latere redactiën volgden dit voetspoor, zoodat er bijna geen oorlog heeft plaats gehad, die niet min of meer uitvoerig ter sprake kwam. Uit die waarmede dit niet kon geschieden, is nochtans menige episode en menige nuttige ervaring medegedeeld.

In 1856 werd aan het Tijdschrift een belangrijke uitbreiding gegeven. In plaats van 3 vellen druks, bevatte het maandelijksch nummer van toen af 5 vellen, te weten: 3 vellen als militair tijdschrift; 1 gevuld met wetten, Kon. besluiten, verder mutatiën bij het leger, sedert 1858 ook bij dat in O. Indië enz., en 1 bevattende mengselwerk, voor een groot deel bloemlezing van de beste stukken der vorige jaargangen. Deze bloemlezing is gedurende vijf jaren voortgezet tot in 1861. De behoefte aan ruimere bespreking van onderwerpen van meer actueel militair aard deed zich allengs zoozeer gevoelen, dat met genoemd jaar de bloemlezing gestaakt, en het daardoor vrijkomende blad gebezigd werd tot het opnemen van stukken, die tot het Tijdschrift zelf behoorden. Hierdoor werd, in verband met het wijzigen van de letter, de inhoud nagenoeg verdubbeld.

In het voorjaar van 1859 ging de redactie over op den 1sten luitenant van de infanterie G. F. W. VIJGH behorende tot het instructeurs-personeel der Normaalschietschool. Het was omstreeks dien tijd dat men hier te lande meer en meer algemeen en met meer en meer kracht begon aan te dringen op het verbeteren der bewapening onzer infanterie die zich toen nog, voor verreweg het grootste gedeelte, met den ouden gepercussioneerden gladloop moest behelpen. De Militaire Spectator mag er zich op beroemen, niet weinig te hebben bijgedragen tot het verspreiden van kennis aangaande den aard, de inrichting en de werking der nieuwere draagbare vuurwapenen en zoodoende tot het in 't leven roepen van den toestand waarin wij thans te dien aanzien verkeeren.

De heer VIJGH werd reeds in het begin van 1861 als hoofdredacteur vervangen door den 1sten luitenant H. M. F. LANDOLT van de grenadiers. Was eerstgenoemde door het aanvaarden van een werkkring die hem meer bezigheden gaf, tot aftreden verplicht geweest, laatstbedoelde vond in ziekte aanleiding op 1 Januari 1864 zijne betrekking over te geven aan de 1ste luitenanten W. C. HOJEL en C. D. H. SCHNEIDER, beiden van de artillerie.

Het is hier de plaats, melding te maken van een gewichtigen dienst, bewezen aan de bezitters der vroegere jaargangen van den Militaire Spectator, en aan een ieder, die in eenige bibliotheek die jaargangen mocht willen raadplegen. De toenmalige kapitein Jhr. P. A. SERRARIS gaf een Algemeen register uit van den inhoud der tot en met 1864 verschenen deelen, een arbeid die het alleszins gemakkelijk maakt na te gaan wat die deelen belangrijks bevatten. De geachte Schr. ging door het treurig verlies van zijn gezichtsvermogen verloren voor zijn stand en voor de militaire letterkunde, waarin hij zich ook op andere wijze een naam had verworven. Het ware wensche-lijk, dat zijn hierboven vermelde arbeid door anderen werd voorgezet.

Onder de HH. HOJEL en SCHNEIDER werd al dadelijk een nieuwe rubriek geopend, die nog altijd wordt voortgezet, namelijk het maandelijksch overzicht van den zakelijken inhoud van buitenlandsche militaire tijdschriften. Dit overzicht vertegenwoordigt in een klein aantal bladzijden een veel omvattenden arbeid, die echter ruimschoots zijne rente afwerpt door het gemak, dat het den officieren bij hunne militaire studiën aanbrengt. Om het algemeen overzicht van elk krijgsvak te vergemakkelijken, werd de bedoelde rubriek, in 1874, door den tegenwoordigen hoofdredacteur, in dien geest gewijzigd, dat niet meer zooals vroeger, de inhoud van ieder buitenlandsch tijdschrift onder zijn titel werd medegedeeld, maar de inhoud van alle tijdschriften naar de verschillende krijgskundige vakken werd gerangschikt.

Het aanvaarden van het redacteurschap door de HH. HOJEL en SCHNEIDER viel ongeveer samen met het begin der omwenteling in de artillerie-wetenschap, die nog heden schijnt voort te duren. De vier jaargangen onder hunne

leiding verschenen, getuigen door de bijzondere aandacht die daarin, zonder andere te verwaarloozen, aan artilleristische onderwerpen werd gewijd, dat de Militaire Spectator er aanspraak op mag maken, het zijne te hebben bijgedragen tot de bij ons in dit opzicht reeds verkregen uitkomsten. Hetzelfde kan worden gezegd ten aanzien van de nieuwere begrippen omtrent de landsdefensie en den strijd tegen overtollige en daardoor schadelijke vestingen, die in dit tijdperk met warmte werd gevoerd.

Meer dan vooral in de onmiddellijk voorafgaande jaren het geval was, werd ook sedert hun optreden in het oog gehouden dat een recensent eigenlijk is een rechter, die evenmin als een geschiedschrijver genade voor recht mag doen gelden. Door dit te vergeten helpt de een zoowel als de andere geïsurpeerde reputatiën scheppen, bedriegt hij het lezende publiek, en draagt hij op den duur bij tot het verlagen van het peil der ontwikkeling van het volk.

Met Januari 1808 trad als hoofdredacteur op de 1ste luitenant-ingenieur F. ERMERINS, wien in November 1870 werd toegevoegd de 1ste luitenant C. L. VAN PESCH van de artillerie. Eerstgenoemde legde zijne betrekking in December 1871 neder en van dat tijdstip tot op heden staat de heer VAN PESCH alleen aan het hoofd van het tijdschrift.

Tot de verbeteringen door hem in de wijze van uitgeven aangebracht, behoorde dat in 1874 de letter opnieuw werd gewijzigd, waardoor de inhoud weder niet onbelangrijk werd uitgebreid. Ook verschenen vroeger alleen de voornaamste orders uit het Recueil Militair in de Bijlage; van toen af evenwel werden van de min belangrijke de hoofdinhoud, maar de overige in hun geheel opgenomen, zoodat men thans in de Bijlage nagenoeg het geheele Recueil Militair ontvangt. Eindelijk verkreeg het Tijdschrift, in de laatste jaren, nog een bijzondere uitbreiding, door niet alleen de jaarlijksche begroeting voor het Departement van Oorlog, maar ook alle voorgedragen organieke wetsontwerpen, met de memoriën van toelichting, de voorloopige verslagen der Commissiën van rapporteurs, de regeeringsantwoorden enz. als bijlagen op te nemen. Sedert 1877 wordt ook mededeeling gedaan van de overleden gepensioneerde officieren.

Wij zullen niet nagaan wat het Tijdschrift was en wat het nog is in de handen van zijn tegenwoordigen hoofdredacteur. Zijn werkkring behoort nog niet tot de geschiedenis en ieder lezer bekomt nog elke maand de gelegenheid, daarover een eigen oordeel te vellen. Wat het verledene aangant moeten wij nochtans de aandacht vestigen op het zeer rationeele en met de eischen van den tijd verband houdende standpunt door den Militaire Spectator aangenomen zoowel ten opzichte van de regeling der levende strijdkrachten (persoonlijke dienstplicht) als betrekkelijk de bevordering bij keuze (stafwetten). Ook voor een goede opleiding tot Officier (Mil. Academie wetten) heeft hij met warmte gestreden, en mogen de door hem verkondigde denkbeelden niet de overwinning hebben behaald, zij waren niettemin het

gevolg van inzichten, die alleszins overweging verdienden. De Militaire Spectator gaat voort, bezadigd maar krachtig zijn gevoelen te uiten, ook daar waar het regeeringsvoorstellen geldt, die hij meent te moeten bestrijden.

Als slotsom van onze retrospectieve beschouwingen meenen wij te mogen beweren dat het tijdschrift er in is geslaagd, zich de achting van het nederlandsche militaire publiek te verwerven. Het verheugt zich in een bevredigend aantal geabonneerden en ondervindt bij den krachtigen vooruitgang van schier alle takken van militaire wetenschap, zóóveel medewerking dat ingezonden stukken soms wegens gebrek aan ruimte maanden lang op plaatsing moeten wachten, en dat andere, hoewel belangrijk, om dezelfde reden moeten worden geweigerd. Pagingen om door het gebruiken van een kleinere letter den inhoud te vermeederen zonder den prijs te verhoogen, hebben niet geheel in deze moeilijkheid voorzien.

Maar met vertrouwen gaat de Militaire Spectator de toekomst te gemoet; de belangen die hij behartigt, zijn algemeene belangen, en daarom durft hij rekenen op den toenemenden steun der vaderlandsche krijgsmacht, die daarbij hovendien in de eerste plaats is betrokken.

Aan het einde zijner taak gekomen moet de schrijver, alvorens de pen neder te leggen, zijn leedwezen betuigen, dat hij zich zoo onvolkomen van die taak heeft gekweten. Niet eens heeft hij een overzicht gegeven van den rijken inhoud der vijftig deelen die naast hem liggen, al ware het slechts door een opgave te doen der vele soorten van onderwerpen, daarin vaak met groote verdienste behandeld. Evenmin heeft hij bij vernieuwing de aandacht gevestigd op een aantal stukken van blijvende waarde in een min of meerder lang verleden in het Tijdschrift openbaar gemaakt. Wat hem echter het meeste ter harte gaat, is dat hij den schijn van ondankbaarheid op zich laadt door geen enkele te noemen die vele degelijke en deugdelijke mede-arbeiders die hem en zijn voorganger of zijne opvolgers met zooveel welwillendheid en zooveel talent hebben ter zijde gestaan. Maar hij heeft het reeds eenmaal gezegd, hij moest zich bepalen tot het schrijven van een artikel, terwijl een boek noodig zou zijn geweest om te doen wat hij zoo gaarne had gewenscht. Van ganscher harte hoopt hij dat de nog levende talrijke medewerkers van den Militaire Spectator geen aanstoot zullen nemen aan hetgeen de oudste der nog levende hoofdredacteuren onwillens jegens hen misdreef. Hij heeft bovendien reeds erkend dat de tegenwoordige bloei van het Tijdschrift een vrucht is vooral ook van hun streven, en als die bloei eenige waarde heeft voor het nederlandsche leger, dan is dat geheele leger hun derhalve ook dank schuldig.

Zoo moge dan de Militaire Spectator een nieuw vijftigjarig tijdvak blijmoedig ingaan, en moge het hun, die eenmaal aan zijn hoofd stonden of nog staan,

vergund zijn te hopen, dat, aan het einde daarvan, een enkel woord van erkenning nog zal worden gewijd aan de nagedachtenis van hen, die zijne kindsche jaren bestuurden, hem als jongeling leidden en hem in zijn mannelijken leeftijd steunden.

A. W. P. WEITZEL.

De Wetsontwerpen tot regeling van de militie en de schutterijen.

Eindelijk hebben de lang verwachte wetsontwerpen tot regeling van de militie en de schutterijen de Tweede Kamer bereikt.

Beide ontwerpen zijn van meer dan gewoon belang. Eensdeels toch worden daarbij de persoonlijke lasten der ingezetenen voor de landsverdediging opnieuw geregeld en zullen zij ook een belangrijken invloed oefenen op de geldelijke offers, die Staat en gemeenten voor dit landsbelang bij uitnemendheid hebben te brengen; terwijl anderdeels hierdoor een beslissing omtrent den hoofdfactor der defensie, de samenstelling en de sterkte der levende strijdkrachten, moet worden verkregen — een beslissing die, gelet op den bedenkelijken toestand, waarin deze thans verkeeren, allernoodzakelijkst te achten is.

Voor *Spectator* is het dus een plicht omtrent deze gewichtige regeeringsvoorstellen zijn gevoelen te doen kennen — een plicht, aan welke vervulling wij ons niet mogen onttrekken. Wij stellen op den voorgrond, dat ons streven zijn zal om in onze beschouwingen zooveel doenlijk zuiver objectief te werk te gaan. Steeds zal voor ons de vraag wezen: wat eischt 's lands belang, en aan dien eisch zullen wij trachten het voorgestelde te loetsen naar ons beste weten.

Ofschoon de plannen van den Minister van oorlog ten aanzien van de levende strijdkrachten, vooral ook door de uitmuntende beschouwingen, die daarover in den jaargang 1880 van *Spectator* geleverd werden, aan de lezers van dit tijdschrift wel reeds bekend zullen zijn, zal het tot recht verstand der zaak toch noodig wezen om, alvorens tot de bespreking der beide wetsontwerpen over te gaan, althans in enkele trekken een overzicht te geven van de beginselen, die daaraan ten grondslag strekken.

De Regeering acht een beter verband, dan tot hertoe bestaan heeft, tusschen de militie en de schutterijen, een meer onmiddellijke aansluiting van militie- en schutterplicht een eerste vereischte voor doelmatige regeling van beide onderwerpen. Haar stelsel is algemeene dienstplicht van 20 tot 30 jarigen leeftijd of bij de militie of bij de schutterijen, met handhaving van de dienstvervangning bij de militie. De twintigjarigen dus, die niet bij de

militie worden ingelijfd, komen, voorzover zij hiervoor geschikt geacht worden en geen wettelijke reden van vrijstelling hebben of niet in de termen van uitsluiting vallen, in de schutterijen en blijven daartoe 10 jaren behooren; terwijl degenen, die uit de militie ontslagen worden, zoodra de vrijwillig dienenden, wier verbintenis vóór den 30-jarigen leeftijd eindigt, eveneens zoodra mogelijk in de schutterijen overgaan en daaruit worden ontslagen op het einde van het jaar, waarin zij hun 31ste levensjaar zijn ingetreden.

Naar de meening der Regeering moet de verplichte diensttijd voor allen van gelijken duur zijn, om het even of de dienst volbracht wordt bij de militie of bij de schutterij dan wel bij beiden. »Ook voor hen, die vrijwillig dienden, moet, naar haar oordeel, de duur van den verplichten diensttijd insgelijks niet dien overschrijden, gedurende welken anderen, krachtens de militie- en schutterijwetten, verplicht kunnen worden gewapenderhand mede te werken tot verdediging van het Vaderland en tot behoud der inwendige rust". Op dien grond en ook om de vrijwillige dienstneming aan te moedigen is voorgesteld om den tijd in vrijwilligen dienst doorgebracht vóór dat men tot dienst bij de militie verplicht was, in rekening te brengen bij de bepaling van het tijdstip, waarop in vredetijd de dienstplicht bij de militie ophoudt, en ook bij de schutterijen den diensttijd, bij de militie of als vrijwilliger volbracht, in mindering te doen komen van dien, waartoe de wet anderen, die noch bij de militie, noch bij het leger gediend hebben, verplicht. Een juiste omschrijving van de strekking van het Regeeringsstelsel voor wat den diensttijd betreft, geeft de memorie van toelichting bij het ontwerp-militiewet in de volgende woorden: »Het gevolg van het . . . stelsel zal zijn, dat een ieder, die lichamelijk voor de dienst geschikt is en niet in de termen van uitsluiting valt, in gewone tijden tot het einde van het jaar, waarin hij zijn 31ste levensjaar is ingetreden — het geval van vrijwillige krijgsdienst, vóór het 20ste jaar volbracht, uitgezonderd — tot dienst gehouden is, hetzij hij daartoe verplicht is ingevolgd de militiewet of de schutterijwet". (1)

Overgaande tot de wetsontwerpen zelve willen wij beginnen met aan de samenstellers hulde te brengen voor hun degelijken en volledigen arbeid. Moge al op het eerste gezicht die stapel papier en het groot aantal artikels, waarvan de meeste nog in verschillende paragrafen onderverdeeld zijn, verbazing wekken; men verlieze niet uit het oog dat, vooral in wetten als deze, alle omstandigheden, die zich kunnen voordoen, niet genoeg omschreven, de bepalingen niet te nauwkeurig gesteld kunnen worden. In die opzichten

(1) Als vrijwilliger volbrachten diensttijd zal dus in mindering strekken van den gevorderden militie-diensttijd (Art. 17 § 9 Ontw. mil. wet), en de tijd bij de militie, bij de zeemacht en bij het leger en de schutterijen hier te lande of in de Koloniën in dienst doorgebracht, komt in mindering van den tienjarigen schutterijdienst. (Art. 2 § 2 Ontw. schutterijwet. Dit laatste geldt echter slechts den dienst na het volbrengen van het achtste levensjaar; en de tijd gedurende welken men van den werkelijken dienst ontheven geweest is, blijft bij de berekening van den diensttijd buiten aanmerking (ibid.)

voldoen beide ontwerpen, naar onze meening, aan de eischen, die men in billijkheid aan menschelijk werk kan stellen. Waren zij dan ook slechts te beschouwen als een poging om de gebreken te verbeteren die, blijkens de ervaring, de bestaande militie- en schutterijwetten aankleven, dan zou die poging o. i. een welgeslaagde genoemd mogen worden. Zij hebben echter een verder strekkende, een hoogere bedoeling en wel het behoorlijk en afdoende regelen der levende strijdkrachten van den Staat. Of zij ook in dit opzicht den toets van een nauwgezet onderzoek kunnen doorstaan is een vraag, waaromtrent het navolgende onze zienswijze zal doen kennen.

Bij het samenstellen der nieuwe militiewet is er naar gestreefd, de bestaande bepalingen op dit stuk zooveel mogelijk in hoofdzaak te behouden. In beginsel is dit zeker juist gezien omdat, zooals ook de Memorie van Toelichting zegt, die bepalingen gedurende negentien jaren in werking zijn niet over het geheel vrij voldoende uitkomsten; terwijl de ingezetenen met hunne verplichtingen en rechten ten deze bekend en daaraan gewoon zijn geworden. De in de militiewet voorgestelde wijzigingen, voorzooveel ze de indeeling der behandelde staf, de verduidelijking der redactie van de bestaande wet en de regeling der werkzaamheden van de burgerlijke autoriteiten betreffen, zijn, we zeiden 't reeds, als even zoo vele verbeteringen te beschouwen. Alleen heeft de Regeering, naar wij meenen, wel eens al te veel aan het bestaande vastgehouden. Zoo zouden wij het b.v. een groote verbetering vinden, als de verdeeling van het land in militie-districten kon samenvallen met de verdeeling in militaire afdeelingen zoodanig, dat elke afdeeling een zeker aantal districten telde en elk district het jaarlijksch militiecontingent aan één bataljon of regiment in die afdeeling leverde; terwijl de militie voor de overige wapens uit verschillende of uit alle districten getrokken werd. Aan het hoofd dezer districten zouden dan militaire commandanten moeten gesteld worden, die rechtstreeks onder de bevelen der bevelhebbers in de afdeelingen staan en in hun district dezelfde functiën verrichten als tegenwoordig de militie-commissarissen en de provincialen adjudanten. Zij zouden ook belast moeten zijn met het aanhouden van de registers der verlofgangers in hun district; terwijl deze in alles, wat hunne verplichtingen ten aanzien der militie betreft, onder hen zouden behooren te ressorteeren. De burgemeesters der gemeenten zouden op die wijze van tal van beslommeringen ten aanzien van de militie ontheven worden en de verlofgangers zelve zouden met zulk een regeling ook gebaat zijn. Immers het afschrijven van het ééne en het inschrijven op het andere register zou nu slechts behoeven plaats te hebben, als de verlofganger het district metterwoon verlaat en niet telkens als hij van verblijfplaats (gemeente) verwisselt. Enkel de werkzaamheden der militie vóór de inlijving zouden bij de Commissarissen des Konings in de provinciën en bij de gemeentebesturen behooren te blijven. Een dergelijke regeling, waaromtrent wij hier niet in meer bijzonderheden kunnen treden, komt ons geenszins onuitvoerbaar voor.

Wij zouden de grenzen, die aan een militair tijdschrift voor de behandeling zelfs van de belangrijkste militaire vraagstukken gesteld zijn, verre overschrijden, wilden wij ons in de opsomming van al de wijzigingen begeeven, die de Regeering overigens in de militiewet voorstelt. Hoe uitlokkend die taak ook zijn moge, wij mogen haar dus niet aanvaarden, maar zijn, ons ondanks, genoodzaakt ons tot hoofdzaken te bepalen.

Als zoodanig komt in de eerste plaats in aanmerking het maximum voor de sterkte der militie en dat voor het jaarlijksch contingent. In navolging van het daaromtrent bepaalde in de wet van 19 Augustus 1861 is het eerste op 62400 en het laatste op 12600 man gesteld. Het laatst vermelde cijfer is ontegenzeggelijk het belangrijkste. Het eerste heeft, zooals het nu weer bepaald is, eigenlijk niets te beduiden en is vermoedelijk slechts in de militiewet opgenomen om te voldoen aan het bepaalde bij art. 189 der Grondwet, dat voorschrijft, dat de sterkte der militie moet worden geregeld door de wet. Tegen het cijfer van 55000, dat in de bestaande wet als maximum voor de geheele sterkte der militie stond, hadden wij altijd in verband met de bepaling, dat jaarlijks niet meer dan 11000 man gelicht mogen worden, ernstig bezwaar. Immers dit vastgestelde maximum was eenvoudig nooit te bereiken met lichtingen van 11000 man, waarvan er jaarlijks nog 600 bij de zeemilitie ingelijfd konden worden, die dan na 4 jaren dienst reeds werden ontslagen. Thans is met die laatste omstandigheid wel rekening gehouden — niet echter met het verloop, ofschoon dit in een bijlage van het ontwerp over zeventien achtereenvolgende jaren voor de militie te land op 12,7 pCt. is berekend. Even goed als men dus nu voor het maximum der lichting 62400 man heeft gesteld, had men er 100000 man voor kunnen nemen; want het ééne cijfer is evenmin bereikbaar als het andere.

Naar onze meening is het ten eenenmale overbodig om beide cijfers in de wet op te nemen. Ze zijn natuurlijk van elkander afhankelijk en door enkel het maximum voor de sterkte der militie bij de wet vast te stellen, wordt o. i. zoowel aan de letter als aan de bedoeling der Grondwet voldaan. Daarbij zou de wet dan, in overeenstemming met art. 181 der Grondwet, moeten voorschrijven dat, bij gebrek aan genoegzame vrijwilligers bij de militie, jaarlijks een lichting zal plaats hebben tot een cijfer, dat de Koning noodig oordeelt. Die laatste toevoeging heeft ten doel om te voorzien in het mogelijk, hoewel niet denkbaar geval, dat, tengevolge van het groote aantal gewone vrijwilligers, het maximum der militie niet bereikt behoeft te worden.

Op die wijze zou men beter dan nu verzekerd zijn, dat het geheele aantal miliciens, hetwelk noodig geacht wordt, ook werkelijk ten allen tijde beschikbaar zijn kan. Een buitengewoon verloop of een buitengewoon groot tekort op een lichting, veroorzaakt door een veldtocht of door een epidemie b.v., zou dan bij volgende lichtingen gedekt kunnen worden; terwijl die omstandigheden thans ten gevolge kunnen hebben, dat gedurende 4 jaren een

incompleet aan miliciens op de organieke sterkte van het leger bestaan blijft. Het is niet noodig de nadeelen hiervan uiteen te zetten: ze zijn zoo tastbaar, dat het voldoende zal wezen er de aandacht op te vestigen om het zeer wenschelijke dezer wijziging in het oog te doen springen. Nu moge men beweren, dat de gevallen, waarop wij doelen, tot de uitzonderingen zullen behooren. Ons antwoord luidt dan, dat de door ons voorgestelde wijziging in gewone omstandigheden geen enkel nadeel heeft, maar dat daaraan het groote voordeel verbonden is, dat in buitengewone omstandigheden in de behoefte aan miliciens voorzien kan worden.

Intusschen durven wij ons niet vleien, dat onze opmerking met betrekking tot dit punt tot wijziging zal leiden. Immers er wordt tegenwoordig in ons land uitsluitend rekening gehouden met de hoegrootheid van het jaarlijksch contingent: over het sterktecijfer der geheele militie bekommert zich eigenlijk niemand. Wij zien ons daarom genoodzaakt, in onze verdere beschouwingen insgelijks alleen met het jaarlijksch contingent rekening te houden. Hetgeen de minister in dit opzicht vraagt is waarlijk niet veel. Al de militie-ontwerpen, die sedert 1864 ingediend werden, stelden een hooger eisch. De minister VAN DEN BOSCH vroeg reeds in 1864 14000 man 's jaars. Hetzelfde cijfer achtte ook de minister KLERCK noodig; terwijl de ministers WEITZEL, ENDERLEIN en BEIJEN een verhooging tot 13500 man, de ministers ENGELVAART en DELPRAT een verhooging tot 13000 man voorstelden. Let men op die cijfers, dan rijst als vanzelf de vraag: hoe is het mogelijk, dat de Generaal REUTHER met slechts 12600 man — waarvan 600 voor de zeemilitie — meent te kunnen volstaan, vooral wanneer men in aanmerking neemt, dat het aantal vrijwilligers bij de landmacht sedert 1861 aanhoudend en sterk achteruitging en eerst in de laatste jaren hierin een weinig beteekenende verbetering te bespeuren valt. Dit is enkel daardoor mogelijk geworden, dat deze minister aan de schutterijen een veel belangrijker aandeel in de verdediging wil toekennen dan een zijner voorgangers ooit gedaan heeft. »De Regeering,» zoo leest men in de memorie van toelichting op het ontwerp der schutterijwet, »is van oordeel dat, vermits het voor ons land niet doenlijk is te achten om een *leger* in stand te houden van voldoende sterkte om onder alle omstandigheden de verdediging met kans op goeden uitslag te aanvaarden en vol te houden, de schutterij moet worden hervormd tot een krijgsmacht, waarop voor de verdediging kan worden gerekend; een krijgsmacht die naast en met het leger kan optreden en er steun en uitbreiding aan kan geven. Terwijl het leger bestemd moet zijn om, vooral in het eerste tijdperk van den oorlog, de kern van den weerstand te vormen, moet de schutterij ons in staat stellen, door gestadigen aanvoer van strijdkrachten, den oorlog zoolang mogelijk vol te houden. De schutterkorpsen moeten daartoe, voor een gedeelte reeds dadelijk bij het uitbreken van den oorlog (1), tot bezetting van versterkte plaatsen kunnen

(1) Wij cursiveeren.

worden bestemd, terwijl zij voorts moeten dienen tot verdediging en bewaking van liniën en stellingen, tot vorming van reserve-troepen en, in de latere tijdperken van den oorlog, ook tot aflossing en uitbreiding van het eigenlijke leger."

Met het eerste gedeelte dezer redeneering zijn we het in hoofdzaak eens. Zoolang onze Grondwet zulke beperkende bepalingen bevat met betrekking tot de militia, zoolang de dienstdtijd der miliciens daarbij tot vijf jaren is beperkt, ligt het voor de hand, dat het rationeel is om althans een gedeelte der schutterijen te bestemmen tot dadelijke deelneming aan de landsverdediging. Vooreerst zouden, indien men de taak der verdediging in den aanvang enkel aan het leger wilde opdragen, de jaarlijksche lichteningen voor de militia aanzienlijk moeten verhoogd worden — meer dan ooit door eenig minister werd voorgesteld — hetgeen natuurlijk een evenredige verhooging der oorlogsbegroting zou medebrengen, daar niet slechts ieder milicien gevoed, gehuisvest, gekleed en bezoldigd moet worden, maar ook de organisatie een belangrijke uitbreiding zou dienen te ondergaan. Bovendien echter zou 't ten eenemale in strijd zijn met gezonde economische begrippen om het kapitaal aan militaire bruikbaarheid, dat met groote personele opofferingen en belangrijke uitgaven verkregen is, reeds na 5 jaren niet meer of wagenoeg niet meer beschikbaar te stellen ten bate van den Staat. Om echter schutterkorpzen te bestemmen voor dadelijke deelneming aan den oorlog is het een onverbiddelijke eisch, dat zij ook daartoe ten allen tijde volkomen geschikt zijn. Dat is noodzakelijk èn in het belang van den Staat èn in het belang dezer korpzen zelve. In het belang van den Staat, omdat deze anders zou rekenen op troepen, waarvan in de ure des gevaars zou blijken, dat er niet op te rekenen valt en dus op die wijze de onafhankelijkheid des lands niet behoorlijk gewaarborgd geacht kan worden. In het belang der korpzen zelve, omdat in den tegenwoordigen oorlog, troepen, die, niet in allen deele voor onmiddellijke deelneming aan den oorlog geschikt zijnde, daarvoor bestemd worden, zullen worden opgeofferd zonder eenig noemenswaardig nut voor het land. Den lezers van *Spectator* behoeven wij dit niet nader te ontwikkelen.

In hoeverre nu de schutterkorpzen, die de ontwerp-schutterijwet ons kan verschaffen, in dit opzicht aan billijke eischen kunnen voldoen, zullen wij later nagaan. Ook over het cijfer van het contingent is slechts een oordeel uit te spreken als men weet, op hoeveel schutters gerekend mag worden en uit dien hoofde zullen wij daarover thans niet verder uitweiden. Wij vinden in de door ons hier aangeduide omstandigheid echter aanleiding om er op te wijzen, hoe dringend noodzakelijk het, bij de beginselen waarvan de Regeering uitgaat, voor de Kamer is om de beide wetsontwerpen in verband met elkander te beschouwen, te beoordeelen en goed te keuren of te verworpen. De Regeering heeft dit door gelijktijdige indiening mogelijk gemaakt.

Intusschen is het, gelet ook op de betrekkelijk geringe eischen, die de ontwerp-militiewet en op de betrekkelijk hooge eischen, die de ontwerp-

schutterijwet stelt, niet ondenkbaar, dat de Tweede Kamer het eerst bedoelde in behandeling neemt en met het laatstgemelde geen zoo bijzonder groote haast maakt. Zelfs al mocht dit niet gebeuren, dan bestaat echter nog de kans, dat de ééne wet aangenomen en de andere verworpen wordt. Hiertegen nu meenen wij ten ernstigste te moeten waarschuwen. Door aanneming der militiewet zou de regeling der levende strijdkrachten geen schrede vorderen als ook de schutterijwet niet aangenomen werd. Integendeel, wij zouden daardoor vermoedelijk achteruit geraken op den weg, die tot een afdoende regeling moet leiden. Immers het is zeer waarschijnlijk, dat een ander minister van oorlog andere denkbeelden koestert omtrent den werkring, die aan de schutterijen bij de defensie moet worden toegekend. Met dien werkring houden evenwel het sterktecijfer en de regeling der militie het nauwste verband. Een andere zienswijze in dit opzicht zou dus noodwendig wederom een wijziging der militiewet ten gevolge moeten hebben en hiertoe gelooven wij niet dat de Volksvertegenwoordiging, als dit ontwerp eenmaal in het Staatsblad mocht zijn opgenomen, genegen zou zijn spoedig over te gaan.

We zijn dan ook van oordeel, dat de Regeering beter gedaan had de beide ontwerpen samen te voegen in één wetsontwerp tot »Regeling van de levende strijdkrachten,» waarbij dan ook nog een regeling van den landstorm opgenomen had behooren te worden. In de aanhangige schutterijwet zijn — en te recht — de bepalingen der wet van 1827 omtrent den landstorm geheel gewijzigd. Het zal echter wel geen algemeene goedkeuring wegdragen, dat er op hen, die vrijgesteld worden van den dienst bij de militie en bij de schutterijen, zooals die nu geregeld is, geen militaire verplichtingen meer zouden rusten. In oorlogstijd, is er behalve aan soldaten, ook aan werkkrachten een groote behoefte. Die werkkrachten zal de Regeering thans niet ter beschikking hebben. Toch ware een kostbare bron te vinden in de bepaling, dat al de van militairen en schutterlijken dienst vrijgestelden, b.v. van 20 tot 30-jarigen leeftijd, — wij zouden er zelfs nog alle ingezetenen 10 of 5 jaren na den schutterplichtigen leeftijd bij willen nemen — landstormplichtig zullen wezen, d. w. z. dat de Regeering in geval van oorlog, naarmate van hun vermogens en van de behoefte, over hen zal kunnen beschikken. Natuurlijk zou een dergelijke bepaling, om vruchten te kunnen afwerpen, een nadere regeling eischen, die het onderwerp van een afzonderlijk deel van het wetsontwerp zou behooren uit te maken.

Mocht de Regeering nog, b.v. na ontvangst van de beide Kamerverslagen, kunnen besluiten tot een samenvoeging als de hiervoren bedoelde, dan zouden, naar wij gelooven, de kansen op een zuivere en afdoende beslissing aanzienlijk vermeerderen.

De artikelen 8 tot en met 13 van het ontwerp handelen over de vrijwilligers bij de militie. Aan de wet van 1861 is 't dikwijls als een grief aangerekend, dat daarbij geen maatregelen genomen zijn, die strekken kunnen om het vrijwillig dienstnemen bij de militie te bevorderen. Inderdaad is

een vrijwilliger voor de militie thans een witte raaf, ja wij gelooven niet, dat er in de laatste jaren één enkele geweest is. Toch eischt de Grondwet zeer bepaald, dat de militie zooveel mogelijk samengesteld worde uit vrijwilligers, en zegt, dat zij eerst bij gebrek aan genoegzame vrijwilligers voltallig zal worden gemaakt door loting uit de twintigjarige ingezetenen. Het valt dus niet te ontkennen, dat op de Regeering de verplichting rust om te trachten zooveel mogelijk vrijwilligers voor de militie te verkrijgen. Nu bevat ook dit wetsontwerp daaromtrent geen nadere bepalingen van eenige beteekenis: alleen is daarin overgenomen art. 8 van het Kon. Besluit van 17 December 1861, dat aan de gemeentebesturen de verplichting oplegt, alle middelen in het werk te stellen, welke hun geschikt voorkomen om het door de gemeente in de jaarlijksche lichte te leveren aandeel zooveel mogelijk samen te stellen uit vrijwilligers, en in § 2 van art. 132 een kleine aanvulling voorgesteld van de tweede alinea van art. 120 der bestaande wet, zoodat de vrijwilligers bij de militie ook, als dit met de belangen van den dienst overeen te brengen is, geplaatst zullen kunnen worden in het garnizoen hunner keuze. Het eerstbedoelde voorschrift zal echter, als het in de wet is gevestigd, niet meer uithalen dan wanneer het bij Kon. Besluit is vastgesteld, terwijl ook uit den aard der zaak aan gewone miliciens plaatsing in het garnizoen hunner keuze niet zal worden geweigerd, als dit niet in strijd is met de belangen van den dienst. Toch schijnt het ons toe, dat zeer goed in meerdere mate aan de bedoeling der Grondwet in dit opzicht voldaan zou kunnen worden.

Een middel, waarvan wij voor ons veel uitwerking zouden verwachten, is afschaffing der dienstvervanging en daarnevens de bepaling, dat ingezetenen, mits voor den militairen dienst geschikt, reeds op 17 of 18-jarigen leeftijd als vrijwilliger bij de militie kunnen optreden. Ongetwijfeld zouden er nu personen gevonden worden, die, om vroeger van hun militaire verplichtingen te zijn ontslagen, met het vooruitzicht, dat zij, als het lot hen eenmaal daartoe mocht aanwijzen, toch moeten dienen, liever een paar jaren vroeger zich voor den militiedienst aanmelden. Maar wat de hoofdzak is, de gemeentebesturen zouden er dan wel meer werk van maken om middelen te vinden, die hun vrijwilligers voor de militie kunnen verschaffen. Vooral in kleine gemeenten, die slechts een of een paar personen aan het contingent moeten leveren, zou men er naar streven personen te krijgen, die zich vrijwillig stellen. En zoo zou aan de bedoeling der Grondwet worden te gemoet gekomen. Uit dit oogpunt beschouwd, bestaat er grond voor de meening, dat de persoonlijke dienst bij de militie wel degelijk in den geest der Grondwet is, daar hij als het werkzaamste middel te beschouwen is om te voldoen aan het voorschrift van art. 180. Wijders ware nog te bepalen, dat de vrijwilliger bij de militie, gedurende den tijd, dat hij onder de wapens is, in alles gelijk gesteld is met den gewonen vrijwilliger. Om van dien laatsten maatregel echter effect te kunnen verwachten zou het noodig zijn, dat de gewone vrijwilligers een hogere bezoldiging ontvingen dan de miliciens. Dit is gedurende eenigen

tijd het geval geweest; maar op den wensch der Kamer werden de soldijen voor vrijwilligers en miliciens weer gelijk gemaakt. Wij beschouwden dit altijd als een verkeerdheid. De milicien is door de wet verplicht om als zoodanig te dienen. De Staat moet hem natuurlijk gedurende zijn diensttijd behoorlijk huisvesten, voeden, kleeden en bovendien eenig zakgeld geven, voldoende voor kleine dagelijksche behoeften, zoodat hij zijn familie niet om geldelijke ondersteuning behoeft te vragen. Meer is echter niet noodig. Met den vrijwilliger is het een geheel ander geval. Hem moet men koopen en een der middelen daartoe is, aan die positie een soldij te verbinden, waardoor zij voor velen begeerlijk wordt. Hoewel deze quaestie niet rechtstreeks behoort tot ons onderwerp, meenden wij haar toch hier even te moeten aanroeren, omdat een vermeerdering van het aantal vrijwilligers niet slechts in het belang der levende strijdkrachten is maar ook er toe kan leiden, dat een geringer aantal miliciens gelicht kan worden ter bereiking van de vastgestelde legersterkte, en dus tot vermindering van den druk, dien de militaire verplichtingen op de ingezetenen leggen.

Ons komt het geenszins ondoenlijk voor, de militiewet zoodanig om te werken, dat al onze tegenwoordige vrijwilligers bij het leger als vrijwilligers bij de militie overgaan. De toereikende landmacht, waarvan art. 178 der Grondwet gewaagt, zou dan gevormd worden door het Indische leger en een eventueel hier op te richten Indische brigade. Op die wijze ware tevens een einde te maken aan den onregelmatigen toestand, waarin onze levende strijdkrachten ten aanzien van de bepalingen der Grondwet nog steeds verkeeren en, ook na aanneming van dit wetsontwerp, zullen blijven verkeeren. Wij willen hier dit denkbeeld echter niet verder uitwerken ook omdat men zich, zoowel van de zijde van verschillende regeeringen als van de zijde der Volksvertegenwoordiging, vij algemeen bij dien onregelmatigen toestand schijnt neergelegd te hebben. In elk geval zijn we evenwel van oordeel, dat het militie-ontwerp meer afdoende bepalingen had behooren te bevatten om te gemoet te komen aan het bepaalde in art. 180 der Grondwet.

Met betrekking tot de vrijstelling van den militiedienst is de Regeering slechts in één opzicht van de bepalingen der wet van 1861 afgeweken. Zij stelt n.l. voor om de vrijstelling wegens broederdienst te beperken tot de kleinste helft van het getal broeders, en acht die inkrimping noodig ter verzekering dat op den duur het aantal tot den dienst aangewezen militieplichtigen voldoende zij tot voltalligmaking van de militie, alzoo tot het verkrijgen van de manschappen, die daarvoor gelicht moeten worden.

Wij mogen over het vraagstuk der vrijstellingen niet te zeer uitweiden om niet te wijdloopig te worden. Toch meenen wij er op te moeten wijzen, dat de Regeering, die door het behouden der dienstvervanging getoond heeft wel voor de belangen der gegoeden te kunnen zorgen, geen middel heeft weten te vinden om ook aan kostwinners vrijstelling van den dienst te verleenen. Ten volle erkennen wij de aan die vrijstelling verbonden moeilijkheden; maar

mogen ze werkelijk onoverkomelijk heeten? Wij zijn daarvan door het be-
toog der Regeering niet overtuigd. Wel echter heeft aandachtige overweging
der motieven, die voor het behoud der vrijstelling van alle eenige zoons
aangevoerd worden, ons bevestigd in ons gevoelen, dat deze, zoolang
althans dienstvervanging bestaat en niet ook kostwinners vrijgesteld worden,
niet behouden mag blijven. Kan een stelsel aanspraak maken op den naam
van billijk, waarin de eenige zoon van een gegoede, die een vervanger
dubbel en driedubbel kan betalen, vrijgesteld wordt en de kans bestaat dat
dientengevolge de eenige kostwinner van een gezin in dienst moet treden tot
aanvulling der plaats, die door de vrijstelling van dien eenigen zoon open-
valt? Zulk een regeling is, naar ons oordeel, op goede gronden niet te
verdedigen. Wij meenen dus dat in het stelsel der ontwerp-militiewet de
vrijstelling der eenige zoons niet mag behouden blijven, door hoeveel argu-
menten deze ook gestaafd moge zijn in de memorie van toelichting.

Wat de uitsluiting van den militiedienst betreft bevat het ontwerp groote
verbeteringen. Door het voorgestelde in Hoofdstuk V omtrent de uitsluiting
van, en in art. 169 omtrent het ontslag uit den militiedienst, zullen uit de
militie worden geweerd allen, die door misdrijven of door hun gedragingen,
terwijl ze in militairen dienst waren, hebben doen blijken van een verdor-
ven aard of van een zedeloos karakter, en we stemmen geheel met de
Regeering in, dat langs dezen weg de zedelijke waarde der militie verhoogd
zal worden.

Het is hier ook nog de plaats om te wijzen op een verbetering in art. 126
der vigerende wet voorgesteld. § 1 van art. 138 van het ontwerp zegt n.l.,
dat het aan ingelijfdcn slechts vergund zal worden om na volbrachten oef-
ningstijd onder de wapens te blijven of te komen als zij zich goed hebben
gedragen". Door die toevoeging zal het voortaan onmogelijk zijn, dat chefs
zich genoodzaakt zien miliciens in de gelederen toe te laten, die door slecht
gedrag in de burgermaatschappij niet te recht kunnen en gebruik maken van
de bevoegdheid der wet om zich ten koste van den Staat te voeden en te
kleeden, daarbij zoo min mogelijk dienst doende en zich meestal voortdurend
misdragende.

Geven wij de Regeering dus toe, dat door deze maatregelen de zedelijke
waarde der militie verhoogd wordt, wij gaan niet met haar mede, waar
zij beweert, dat op die wijze de vervulling van den militieplicht in eere
gehouden zal worden. Hiertoe zijn dergelijke middelen alleen ten eenenmale
onvoldoende. Wil men werkelijk ernstig, dat de vervulling van den militie-
plicht in eere gehouden zal worden en tevens de zedelijke waarde der militie
niet tot een hooger maar tot het mogelijk hoogste peil steige, dan heffe men
voor de gegoeden de bevoegdheid op, zich voor eenig geld aan de vervulling
van den militieplicht te onttrekken.

De houding, die de Regeering gemeend heeft ten aanzien van het vraag-
stuk der dienstvervanging te moeten aannemen, ofschoon niet onverwacht,

doet ons innig leed. Nog steeds koesterden wij een, hoewel maar zeer flauwe hoop, dat de Regeering zich ter elfder ure nog bezinnen en den persoonlijken dienst tot grondslag der legervorming voorstellen zou. Zij deed dat evenwel niet. Had zij nu nog maar haar houding in deze toegelicht op een wijze, waaruit bleek, dat zij de dienstvervanging handhaafde, omdat zij beseft, dat persoonlijke dienst van deze Kamer niet te verkrijgen zou zijn, dan ware dit nog verklaarbaar geweest. Zij zou dan blijk gegeven hebben, dat zij niet het, volgens haar meening, onbereikbare wilde voorstellen om te kunnen verkrijgen, wat in haar oog voldoende is. Maar om in den tegenwoordigen tijd te willen betoogen, dat het stelsel der dienstvervanging de voorkeur verdient boven het stelsel van den persoonlijken dienst — zie dat is te sterk.

De oprechtheid der Regeering trekken wij niet in twijfel; maar de door haar aangevoerde argumenten tot verdediging van het standpunt, dat zij gemeend heeft ten aanzien van dit alles beheerschend vraagstuk te moeten innemen, zijn uiterst zwak en kunnen o. i. voor hen, die het om de waarheid te doen is, geen andere uitwerking hebben, als dat juist daardoor het onhoudbare der verdedigde stelling aangetoond wordt.

We zijn niet voornemens hier al de voordeelen van den persoonlijken dienst en al de nadeelen van de dienstvervanging nog eens in den breede uiteen te zetten. Die quaestie is in ons land de laatste jaren al zoo dikwijls van alle zijden beschouwd, dat zij, die er belang in stellen, er geheel van op de hoogte zullen wezen en voor de overigen zou 't toch maar voor doof man's ooren gepreekt zijn. Ook al de gronden, die de Regeering voor hare houding in dit opzicht aanvoert, zullen wij niet bespreken: ze zullen werkelijk belangstellenden toch niet overtuigen. Eén argument der Regeering mogen wij echter niet onaangetoerd laten. »Dat het de bedoeling van de Grondwet niet zijn kan,» zoo lezen wij op bladz. 7 der memorie van toelichting, »om uit degenen, die door de loting voor de militiedienst worden aangewezen, kader en zelfs officieren, hetzij voor het leger, hetzij voor de schutterij te trekken, blijkt uit de bepaling van art. 181, luidende: »Bij gebrek aan genoegzame vrijwilligers, wordt de militia *voltallig gemaakt* door loting uit de ingezetenen», en die van art. 183, waarbij een *maximum oefeningstijd* wordt vastgesteld (1) te kort om kader te vormen. Zij die den persoonlijken dienstplicht voorstaan met het nendoel om daardoor de aanvulling van kader voor leger of schutterij te verzekeren, kunnen zich alzoo geenszins op den geest der Grondwet beroepen». Als deze Grondwetsduiding niet in een officieel stuk voorkwam, zouden wij ons daarbij de vraag stellen: ernst of kortswijl? Omtrent de bedoeling van Hoofdstuk VIII der Grondwet moge in menig opzicht verschil van gevoelen bestaan; maar op één punt moenen wij, dat men 'igenoegzaam algemeen eens geweest is tot dusverre, n.l. dat

(1) De laatste uitdrukking cursiveeren wij; de andere woorden zijn in de memorie gespateerd gedrukt.

de Grondwet wil en een toereikende landmacht (art. 178) en een nationale militia (art. 180) — twee van elkander afgescheiden wapenmachten. Alleen de drang der omstandigheden heeft art. 121 in de wet van 1861 kunnen brengen. Sedert 1817 was het eenvoudig onmogelijk gebleken om in den geest der Grondwet een afzonderlijk militieleger te hebben. Alleen op dien grond kan men er vrede mede hebben, dat een toestand in het leven geroepen en bestendigd is, die, ofschoon niet in den geest der Grondwet, toch met de letter niet in strijd is. Bestond echter die afzonderlijke nationale militia, bedoeld in art. 180, dan zou zij toch ook wel kaders behooren te hebben en nu vragen wij, waar is uit art. 181 te lezen, dat die kaders enkel uit de vrijwilligers bij de militia maar niet uit de door loting ingelijfd getrokken mogen worden? Neen, zoo iets kan nooit de bedoeling van den Grondwetgever geweest zijn. Immers als er geen genoegzaam aantal militia-vrijwilligers ware geschikt voor kader — nu zijn er in het geheel geen — kan zou men zijn toevlucht wel moeten nemen tot de andere miliciens, ook al is de maximum-oefeningstijd voor hen, naar het gevoelen der Regeering, te kort om kader te vormen. Het eenige middel om met de bestaande Grondwet aan dit laatste bezwaar te gemoet te komen zou dan zijn te zorgen, dat zooveel mogelijk intellectueel ontwikkelde jongelieden in de militia kwamen; want ontegenzeggelijk zal men deze spoediger tot het behoorlijk vervullen van een graad kunnen opleiden dan dezulken, die, wat intellectuele ontwikkeling betreft, op een lagere trap staan. Ook in dit opzicht zou dus de afschaffing der dienstvervanging beschouwd kunnen worden als te zijn in den geest der Grondwet.

Maar in den bestaanden toestand is kadervorming uit de militia evenzeer een gebiedende noodzakelijkheid, zoowel omdat bij het leger nog steeds een hoogst bedenkelijk incompleet aan vrijwillig dienend kader bestaat, waarvan de aanvulling langs anderen weg ondenkbaar is, als om in de behoefte aan kader bij de schutterijen te kunnen voorzien. Op dit laatste punt komen wij nader terug. Wat het eerste betreft wijzen we er op dat, hetgeen wij daar juist aanvoerden ten aanzien van het kader eener op zich zelve staande militia, voor wat betreft de wenschelijkheid van verhooging van het intellectueel gehalte, thans eveneens in volle mate toepasselijk is. Het is in geen deele waarschijnlijk, dat de Regeering de bedoeling zou hebben, het militiekader in de toekomst slechts uit vrijwilligers bij de militia te trekken. Immers zij zou dan wel een poging gedaan hebben om meer van die vrijwilligers te krijgen. Niet slechts is echter, zooals wij reeds opmerkten, geen enkel daartoe strekkend voorschrift, dat iets beteekent, in het wetsontwerp opgenomen, maar in de memorie van toelichting wordt zelfs over die zaak geheel gezwegen. Nog moeten wij opmerken, dat de Generaal REUTHER, reeds sedert meer dan 2 jaren minister, gedurende dien tijd — en o. i. zeer te recht — steeds voortgegaan is om kader uit de militia te

trekken. Nu vragen wij, bestrijdt de Minister van oorlog op die wijze niet zijn eigen argument?

Een sprekend bewijs, hoe weinig de Regeering, blijkens de toelichting, op de hoogte is van het gewicht van het vraagstuk der afschaffing van de dienstvervanging, zien wij in het volgende: »Eene afdoende verbetering van het gehalte der levende strijdkrachten vordert de toepassing van andere, meer ingrijpende maatregelen (dan den persoonlijken dienst); van maatregelen, die op ruimer schaal werken, enz.» En wat vinden wij nu aangevoerd als den maatregel *par excellence*, waarvan zulk een schitterende uitwerking verwacht wordt, denkelijk wel den eenigen, want een andere is niet vermeld? *De inlijving der miliciens in de eerste helft van October in de plaats van in de eerste helft van Mei!* Zelfs al mochten al de illusien, die de Regeering zich van die latere inlijving maakt, verwezenlijkt worden, dan is 't ons toch nog ten eenenmale onbegrijpelijk, hoe zij er toe kan komen, dien maatregel als 't ware op ééne lijn, ja nog hooger te stellen dan de quaestie van den persoonlijken dienst! Tusschen die beide onderwerpen bestaat bovendien geen het minste verband. Ook sluit het eene het andere niet uit. De invoering van den persoonlijken dienst zou in geen en deele een belemmering zijn om de miliciens op dat latere tijdstip in te lijven.

Maar is die latere inlijving op zich zelve nu ook werkelijk zoo zeer gewenscht?

Wij nemen gaarne aan, dat de werkzaamheden der militie vóór de inlijving beter en regelmatiger kunnen zijn, naarmate het tijdstip van inlijving later gesteld wordt; maar overigens zien wij er geenszins het goede in, wat de Regeering er van verwacht. Ware als grond voor de invoering van dezen maatregel gewezen op het belang eener zooveel mogelijk billijke verdeling van den militiedruk voor de ingezetenen, en had de Regeering daarbij aangetoond, dat de bezwaren, die uit een militair oogpunt daartegen aan te voeren zijn, niet als van overwegenden aard beschouwd mogen worden, dan hadden wij dat kunnen begrijpen. Nu evenwel het militair belang — en dit behoort o. i. ook te zijn — op den voorgrond gesteld wordt, verandert de zaak. Nu moeten wij tegenover het betoog der Regeering onze zienswijze verdedigen, dat niet alleen het militair belang door dien maatregel niet zal gebaat worden; maar dat er zelfs een nadeelige uitwerking van te wachten is voor de geoefendheid der militie.

De memorie van toelichting redeneert als volgt:

»Inlijving van de lichte in het najaar, zooals feitelijk nu reeds geschiedt ten aanzien van de lotelingen, die bij de bereden korpsen zijn ingedeeld, levert wat de militie te land aangaat, het voordeel op, dat de oefening der ingelijfden in de recruten- en compagniescholen gedurende den winter der plaats hebben, en de miliciens daarna reeds in het daarop volgende voorjaar aan de oefeningen op grootere schaal en de manoeuvres met vrucht kunnen deelnemen, waartoe het voorjaar en de zomer zich uitsluitend eigenen en

kunnen worden besteed. Bij de inlijving in Mei daarentegen moeten de eerste oefeningen met den meesten spoed geschieden, om de op die wijze slechts half geoefende militieplichtigen nog gedurende een paar maanden vóór het invallen van den winter aan de oefeningen op groote schaal en de manoeuvres te doen deelnemen."

Ook voor de zeemilitie wordt het voordeel van latere inlijving uiteen gezet. Aan dit gedeelte van het betoog kan echter niet veel waarde gehecht worden, daar dezelfde minister van marine, die deze memorie ondertekend heeft, ook die ondertekende van September 1877 — voorstel BEIJEN — waarbij, in afwijking met het wetsontwerp van Juli 1875, van hetwelk de toelichting eveneens zijn handteekening draagt, voorgesteld werd om de inlijving niet in September te doen plaats hebben — voorstel ENDERLEIN — maar ze op het in de wet van 1861 vastgestelde tijdstip te blijven houden.

Met het hiervoren aangehaald oordeel der Regeering voor wat de landmacht betreft, kunnen wij geenszins instemmen. Zooals zij te recht zegt: »Er kan trouwens voor de inlijving geen tijdstip worden gekozen, waaraan, naast voordeelen, niet in het een of ander opzicht nadeelen verbonden zijn". Nauwgezette overweging heeft ons evenwel tot het besluit gebracht, dat uit een militair oogpunt inlijving in Mei voor onze militie verre te verkiezen is boven inlijving in October en, waar de oefeningstijd reeds zoo beperkt is als bij ons, moet in deze zaak het militair belang o. i. zeer bepaald den doorslag geven. Voor de bereden wapens zou latere inlijving, die thans eigenlijk toch feitelijk reeds plaats vindt, natuurlijk geen nadeel zijn, maar voor de onbereden wapens, waartoe verreweg de groote meerderheid der militieplichtigen behoort, naar onze overtuiging wel degelijk. Hadden wij als Duitschland een oefeningstijd van drie jaren en overal ruime exercitielooftsen, dan ware 't een ander geval. De geheele eerste winter zou dan besteed kunnen worden aan het onderrecht in de allereerste gronden. Wij echter zouden, met onzen beperkten oefeningstijd, noodwendig in de wintermaanden verder moeten gaan en dan helpen exercitielooftsen spoedig al niet veel meer. De oefeningen die, vooral voor een groot aantal miliciens, in exercitielooftsen vruchtdragend zullen mogen genoemd worden, schijnen ons toe al zeer weinige te zijn. Wij laten hier nog geheel buiten beschouwing de vraag, hoe lang 't wel duren zou, eer we overal die ruime exercitielooftsen — een onmisbaar iets bij inlijving in het najaar — zouden hebben. Maar er is meer. Een groot gedeelte van iedere lichter — thans minstens $\frac{5}{7}$ en als de onderwerpelijke wet aangenomen mocht worden minstens $\frac{6}{7}$ — blijft na het jaar, dat door de Grondwet als maximum voor den oefeningstijd aangewezen is, nog gedurende eenige maanden — tegenwoordig 4 à $4\frac{1}{2}$ maand — onder de wapenen. Al die miliciens nu zijn, voorzoover ze tot de onbereden wapens behooren, bij het bestaande tijdstip voor de inlijving, gedurende twee zomers en één winter in werkelijken dienst; terwijl ze dit bij inlijving in October gedurende twee winters en één zomer zouden zijn. Deze overweging is o. i. op zich zelve reeds vol-

doende om aan inlijving in Mei de voorkeur te geven. Indien de werkzaamheden der militia vóór het tijdstip der inlijving hiervoor geen onoverkomelijke hinderpaal zijn — wat wij niet durven beoordeelen — zou echter inlijving in Maart of in April in ons oog nog meer te verkiezen wezen. Eindelijk mag bij de beoordeeling dezer quaestie niet uit het oog verloren worden, dat, blijkens de memorie van toelichting, behoorende bij het wetsontwerp van 13 September 1877, hier te lande tegen een opkomst van alle militieplichtigen in het najaar, zowel uit een humanitair als uit een hygiënisch oogpunt bedenkingen bestaan. De beide hoogste geneeskundige militaire autoriteiten, toen geraadpleegd over de opkomst in werkelijken dienst van de miliciens in het najaar, hebben zich eenstemmig en nadrukkelijk tegen het invoeren van dien maatregel verklaard. Wij bevelen de lezing van hetgeen met betrekking tot dit gewichtig punt in voormelde memorie voorkomt, ten zeerste aan in de overweging van de leden der Volksvertegenwoordiging.

Het zou niet strooken met het beginsel dezer Regeering, die onvoorwaardelijk het behoud der dienstvervanging voorstaat en van oordeel is, dat het niet in de bedoeling der Grondwet ligt om kader uit de ingelijfden te vormen, wanneer zij de wijzigingen overgenomen had, die in 1877 door de ministers HEEMSKERK en BEIJEN in de artt. 120 en 121 der wet van 1861 voorgesteld werden. Die wijzigingen toch hadden juist ten doel om persoonlijke dienstvervulling aan te moedigen en de miliciens aan te sporen zich toe te leggen op het verkrijgen van meer geschiktheid, ten einde zoodoende ook eenig bruikbaar militiekader te bekomen, dat vooral bij lateren overgang bij de schutterij daarbij goede diensten zal kunnen bewijzen (1). De ministers HEEMSKERK en BEIJEN stelden nl. voor om aan art. 121 een nieuwe zinsnede toe te voegen, luidende: »Ten gunste van hen, die aan door ons te stellen eischen van bekwaamheid voldoen, kunnen door ons bijzondere bepalingen ten aanzien van het vervullen van hun dienstplicht en van de wijze van huisvesting, voeding en kleeding worden gemaakt, in verband met hunne bestemming om bij voorkeur tot militiekader te worden opgeleid" en in verband hiermede de tweede zinsnede van art. 120 te lezen: »Vrijwilligers bij de militia, alsmede de lotelingen, bedoeld in de eerste zinsnede van het volgend artikel, worden" enz. (als in § 2 van art. 135 van het ahangig ontwerp). Daarentegen heeft de Regeering wel overgenomen de in bedoeld wetsontwerp voorkomende bepaling, dat zij, die niet als plaatsvervanger of nommerverwisselaar zijn opgetreden en na hunne inlijving blijken aan te stellen eischen te voldoen, gedurende een gedeelte van hun oefeningstijd met verlof gezonden kunnen worden.

Tegen die laatste bepaling op zich zelve hebben wij geen overwegende bedenkingen, mits de eischen zóó gesteld worden, dat dergelijke verloven steeds tot de uitzonderingen blijven behooren en dat niet, zooals in den laatsten

(1) Waarden der memorie van toelichting 13 September 1877.

tijd met die zoogenaamde aan militieplichtigen toegekende voorrechten gebeurde, de ééne minister telkens andere eischen stelt als de andere. Daarom meenen wij, dat die eischen geregeld behooren te worden niet bij eenvoudig Kon. Besluit, zooals in het ontwerp staat, maar bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur, waardoor hun stabiliteit veel vermeerderd wordt en er ook minder gevaar bestaat, dat, krachtens deze bepaling, op te ruime schaal verloven zullen worden gegeven. Het niet overnemen van de eerst-gemelde wijzigingen echter achten wij een groote leemte in dit ontwerp. Reeds bij het leger is de behoefte aan kader zoo dringend en de kans om in het gebrek uit de vrijwilligers te voorzien, zoo illusoir, dat naar ons oordeel enkel daarom al geen middel onbeproefd gelaten mag worden om eenig bruikbaar kader uit de militie te trekken. Nog meer echter blijkt dit noodzakelijk als men let op het groot nut, dat dergelijk kader voor de schutterijen zal hebben, wanneer het daarbij overgegaan zal zijn. Hoe meer wij er over nadenken, des te onverklaarbaarder is voor ons het standpunt, dat de Regeering met betrekking tot het vraagstuk der kadervorming uit de militie heeft ingenomen; tenzij men mocht nannemen, dat enkel de afkeer van den persoonlijken dienst haar hiertoe gemoeverd heeft.

Wij komen nu tot een andere groote grief, die wij tegen dit wetsontwerp hebben n.l. de bepaling van het maximum voor het zoogenaamd blijvend gedeelte en de wijze waarop het zal worden samengesteld.

In het ontwerp der wet van 1861 was aanvankelijk het deel dat, behalve de lichting, die voor het eerst dient, onder de wapenen kan worden gehouden of geroepen, op een vijfde van het geheele bedrag der vijf lichtingen — op een geheele lichting dus — gesteld. Bij amendement werd dit toen tot op een zevende teruggebracht. In de laatste ontwerpen tot wijziging der wet van 19 Augustus 1861 was dit cijfer van een vijfde telkens weer opgenomen en het trof ons dan ook bijzonder, bedoeld deel nu op eenmaal tot een zesde teruggebracht te zien. De motiveering der voorgestelde verhooging is zowat dezelfde als vroeger: het bestaande te kort op de organieke sterkte aan vrijwilligers, zoodat er korpsen zijn, waar de oefeningen gedurende een gedeelte van het jaar, ten gevolge van gebrek aan manschappen, geen geregelden gang kunnen hebben en waar de dienst op allerlei wijze door geringe sterkte wordt gestremd en op de manschappen te zwaar drukt — een toestand die niet langer mag voortduren.

Ons komt het voor, dat de memorie van toelichting met dit betoog geen compliment aan den minister van oorlog maakt over de nieuwe organisatie. Zoolang de oude organisatie nog bestond was het onder de wapenen houden van een aantal miliciens ter voorziening in het te kort op de organieke sterkte aan vrijwilligers te verdedigen. Men had daartegen hoogstens de vraag kunnen opwerpen, of het niet de voorkeur zou verdienen de organisatie zoodanig te wijzigen, dat die toch niet beschikbaar zijnde vrijwilligers er uit verdwenen. Dat echter ditzelfde argument thans ook weer dienst moet doen bij een pas

nieuw ingevoerde organisatie sluit, meenen wij, de veroordeeling van die organisatie in. Het is in ons oog een onwederlegbaar bewijs, dat bij de samenstelling er van, evenzeer als bij de vroegere, geschermd is met fictieve cijfers en dat het dus weer is een papieren organisatie. Op den grond, dien de Regeering voor de verhooging van het blijvend gedeelte aanvoert, zal de Volksvertegenwoordiging o. i. dan ook die verhooging bezwaarlijk kunnen goedkeuren. Er zijn echter andere, in ons oog meer deugdelijke gronden voor aan te voeren en de reden, waarom deze in de memorie van toelichting niet gebezigd zijn, kan wel haast geen andere wezen, als dat de aanvoering er van het onvoldoende der voorgestelde verhooging van het blijvend gedeelte helder zou hebben in het licht gesteld.

Met al de gebreken, die Hoofdstuk VIII der Grondwet aankleven, is 't toch nog zóó slecht niet als velen wel denken. Het zou werkelijk geen wanhopig ondernemen zijn te beproeven, daarmede een deugdelijke inrichting der levende strijdkrachten tot stand te brengen, als maar algemeen de ernstige wil voorzat om die te verkrijgen. Thans is het niet onze taak, dit in bijzonderheden aan te toonen: we willen ons er hier toe bepalen ons gevoelen over art. 183 der Grondwet kort mede te deelen. Dat artikel bepaalt den tijd, gedurende welchen de militie te land hoogstens tot oefening onder de wapenen gehouden of geroepen kan worden, en zegt tevens: »De Koning kan een deel der militie, door de wet te bepalen, doen samenblijven». De bedoeling van die zinsnede is duidelijk. Is het noodig dat, behalve het gedeelte der militie dat eigenlijk enkel voor oefening onder de wapens is, nog een deel in werkelijken dienst zij, dan kan dit geschieden mits de wet het maximum-cijfer voor de miliciens, die aldus onder de wapens kunnen worden gehouden, bepale. Nu behoeft het voor een militair geen betoog, dat, wil men de kaders van het leger op den duur geschikt doen blijven voor hun werkring, daartoe niet volstaan kan worden met afdeelingen, die in den regel slechts $\frac{1}{5}$ van hun organieke sterkte zullen hebben. Daarvoor is het dus dringend noodig om, althans gedurende een gedeelte van het jaar, meer militie onder de wapenen te hebben en dit wordt bereikt in de eerste plaats door het zoogenaamde blijvend gedeelte en dan door oproeping van oudere lichteningen voor hoogstens 6 weken. Het laatste middel wordt evenwel slechts spaarzaam toegepast en men zal wel doen zich niet te veel voor te stellen van een ruimere toepassing. Behalve dat het ons voorkomt in den geest der Grondwet te liggen, is 't ook ontegenzeggelijk meer rationeel om, ten einde in de behoefte aan manschappen te voorzien — wij laten voor het oogenblik de oefening dier manschappen buiten beschouwing — een jongere lichting, die zich nog onder de wapenen bevindt, te houden, dan om daartoe een oudere lichting, die met onbepaald verlof is, op te roepen. Wijders spreekt het van zelf dat, zoodra in de organisatie der bereden wapens de miliciens een slechts eenigermate belangrijk cijfer innemen, bij een oefeningstijd van hoogstens één en een dienstdag van vijf jaren, miliciens van oudere lichteningen gehouden

zullen moeten worden om den dienst daarbij naar behooren te kunnen gaande handen. De memorie van toelichting van 13 September 1877 zeide dan ook reeds, dat bij de bereden korpsen een wanverhouding bestond tusschen het getal dienstdoende manschappen en dat der paarden »waardoor op den duur het bestaan dier korpsen ernstig wordt bedreigd”. Eindelijk moet noodwendig gedurende den tijd, dat de manschappen der lichting van het loopende jaar nog als recruit te beschouwen zijn, om te kunnen voorzien in den dienst, een voldoende aantal oudere miliciens onder de wapenen worden gehouden. Ziedaar de omstandigheden, waarmede bij het bepalen van het maximum voor het blijvend gedeelte rekening gehouden moet worden en niet met het bestaande tekort op de organieke sterkte aan vrijwilligers. Immers kon dit de beslissende factor wezen, dan zou 't al heel gemakkelijk zijn het hier bedoelde maximum zoo hoog en zoo lang te stellen als men maar wilde. In de ontwerp-organisatie, door den minister bij de begroting voor het jaar 1881 aan de Tweede Kamer overgelegd, was het aantal vrijwilligers per compagnie infanterie onbepaald: bij de eenige maanden later ingevoerde organisatie bedroeg het daarentegen 35 man per compagnie, dus voor de geheele infanterie 6300 man; terwijl er op 1 Juli van dit jaar bij dat wapen slechts 883 vrijwilligers waren. Had dus de minister liever het maximum voor het blijvend gedeelte op een vijfde (12000 man) dan op een zesde (10000 man) willen stellen, dan ware daartoe niets noodig geweest dan een verhooging in de organisatie der infanterie-compagnie van het cijfer der vrijwilligers van 35 op 45. Men zal erkennen, dat zulk een grondslag echter op den naam van deugdelijk geen aanspraak mag maken. De vraag moet wezen: welke sterkte hebben de onderdeelen met één lichting plus de vrijwilligers, waarop blijkens de ervaring minstens te rekenen valt; welke sterkte is noodig voor een goede waarneming van den dienst en om vruchten te kunnen plukken van de oefeningen in de eerste plaats voor de officieren en voor de kaders? Het verschil tusschen die beide cijfers moet het maximum-cijfer voor het blijvend gedeelte bepalen.

Het ligt niet op onzen weg hier in becijferingen te treden: we vreezen echter geen tegenspraak als we beweren, dat zelfs het cijfer van 1/5 slechts zal kunnen voldoen aan de meest bescheiden eischen, en dit wel alleen mits hiermede gepaard ga een goed geregelde oproeping van oudere lichteningen ingevolge de eerste zinsnede van art. 183 der Grondwet. Men kan zoodoende althans gedurende den geheelen zomer twee en gedurende de maanden, die des zomers het meest geschikt zijn voor de oefeningen, drie lichteningen onder de wapens hebben en zal dan ten minste gedurende een klein gedeelte van het jaar de compagnieën, bataljons enz. eens op een zoodanige sterkte kunnen brengen, dat de oefeningen werkelijk vruchtdragend kunnen zijn voor kaders en officieren. Voor de bereden wapens is het onder de wapens houden eener tweede lichting echter niet altijd voldoende. De nieuw ingedeelde miliciens blijven daarbij ongeveer zes maanden als recruit bij de depots en men zou dan ge-

durende al dien tijd slechts één lichte bij de veldeskadrons en batterijen hebben. Dat is, we gaven reeds aan om welke redenen, met het betrekkelijk gering aantal vrijwilligers niet voldoende. Op dien grond bepaalde dan ook het ontwerp van 1877, dat voor de aanvulling van het blijvend gedeelte, waartoe in de eerste plaats gerekend worden zij, die krachtens de wet langer dan een jaar in werkelijken dienst blijven moeten, zoomede degenen die, gedurende den tijd, voor eerste oefening bepaald, gestraft zijn wegens dronkenschap, verkoopen van kleeding of uitrusting, desertie in tijd van vrede of ander vergrijp tegen de krijgstucht," verder de plaatsvervangers aangewezen zouden worden en eerst over de lotelingen zou worden beschikt, wanneer het aantal plaatsvervangers niet voldoende was. De bepaling omtrent de categorieën, waaruit in de eerste plaats het blijvend gedeelte moet samengesteld worden, vindt men in dit ontwerp terug; doch met betrekking tot de volgorde, in welke de aanvulling verder moet geschieden, is de redactie van art. 124 der wet van 1861 bijbehouden. Met het eerste kunnen wij ons wel vereenigen mits de woorden "of ander vergrijp tegen de krijgstucht" juister geformuleerd worden; want men zou anders al degenen, die in den loop van hun eersten oefeningstijd gestraft werden, al ware hun maar ééne straf opgelegd, en hoe gering van beteekenis hun vergrijp of hunne vergrijpen ook geweest mochten zijn, moeten houden en dat zal toch niet de bedoeling zijn — althans wij zouden ons daarmede niet kunnen vereenigen. Nog teekenen wij hierbij aan, dat de redactie in zooverre minder juist is, dat desertie in tijd van vrede slechts een vergrijp tegen de krijgstucht is bij vrijwillige terugkomst binnen vier weken, anders valt de desertie altijd onder bereik van het crimineel wetboek. Dit is echter slechts een opmerking van betrekkelijk weinig gewicht, die wij ons ten aanzien der redactie veroorloven. Van meer belang is 't, dat de laatstbedoelde wijziging niet werd overgenomen. Immers met een zoodanige bepaling is het mogelijk, de plaatsvervangers zoo lang te houden als het belang van den dienst medebrengt, en door nu aan de bereden korpsen steeds zooveel doenlijk plaatsvervangers toe te wijzen, ware het middel gevonden om in de behoefte aan personeel bij die korpsen ten allen tijde naar behooren te kunnen voorzien. De enkele lotelingen der voor het blijvend gedeelte bestemde lichte, welke, om het maximum van een vijfde niet te overschrijden, tengevolge van het in dienst houden van plaatsvervangers van oudere lichten naar huis gezonden zouden moeten worden, geven, over al de niet bereden korpsen verdeeld, geen verandering van eenige beteekenis. Zonder die bepaling echter zijn we van oordeel, dat zelfs met een vijfde van het geheele bedrag der militia voor het blijvend gedeelte niet goed kan worden volstaan. Men zal dan, wil men het bestaan der bereden korpsen op den duur niet in de waagschaal stellen, wel doen het maximum minstens een vierde van dat bedrag te bepalen. Mocht evenwel het voorstel der Regeering onverhoopt de goedkeuring der Volksvertegenwoordiging verwerven, dan zal, naar ons gevoelen, niet alleen de toestand bij de bereden korpsen onbevredigend

blijven, wat uit den aard der zaak zeer nadeelig op de werving van vrijwilligers terug moet werken; maar wij zullen dan blijven voortsukkeljen met de schimmen van compagnieën enz., die een onoverkomelijk struikelblok zijn voor een degelijke oefening der kaders. Ons leger zal alsdan, volgens onze overtuiging, blijven wat het nu is: een instelling, die aan het land veel kost, doch waarvan men niet op goede gronden kan verwachten dat zij behoortlijk berekend zal zijn voor haar eigenlijke taak en waaraan dus de verdediging van de hoogste belangen van het land niet veilig is toevertrouwd.

Alvorens onze beschouwingen over de ontwerp-militiewet te eindigen, moeten wij nog wijzen op een verbetering, die vermoedelijk wel ten goede zal kunnen komen aan de vrijwillige dienstneming. In navolging van de wetsontwerpen, die in 1855, 1856, 1860 en 1877 aan de Tweede Kamer ingediend werden, is ook thans in het ontwerp de bepaling opgenomen, dat minderjarige miliciens, om zich als gewoon vrijwilliger te verbinden of om na volbrachten oefeningstijd onder de wapenen te blijven, geen toestemming of medewerking behoeven van hem of haar, die de vaderlijke macht of voogdij uitoefent. In het belang der strijdkrachten van den Staat willen wij hopen, dat die wijziging de goedkeuring der Volksvertegenwoordiging moge wegdragen. Ofschoon ze door de Regeering uitvoerig en flink is toegelicht zijn we daarvan echter nog geenszins zeker. Tijdens de beraadslaging in de Tweede Kamer over het in 1861 tot wet verheven ontwerp werd die bepaling door de toenmalige Regeering teruggenomen zeeer tot nadeel van het leger", zegt de memorie van toelichting. Wij meenen echter, dat hiertoe slechts werd overgegaan, omdat de ministers genoegzaam de zekerheid hadden, dat de wet, wanneer die bepaling gehandhaafd werd, onvermijdelijk zou vallen.

Eindelijk nog een vraag. Waarom wordt de Rechtspleging voor de landmacht ook niet voor de militie te land (art. 140 v. h. ontw.) en die voor de zeemacht niet voor de zeemilitie (art. 145 v. h. ontw.) van toepassing verklaard? Wij meenden dat die weglating in de wet van 1861 een ommissie was, en is dat juist gezien, dan verdient het o. i. overweging die ommissie nu te herstellen.

Werpen wij ten slotte nog eens een blik op de geheele ontwerp-militiewet, dan zien we, dat, door de aanneming er van, de tekst der wet van 1861 op vele punten een gewenschte verbetering, aanvulling en verduidelijking zou ondergaan. Uit een militair oogpunt echter — en dat moet toch hier den doorslag geven — voldoet het o. i. niet aan de meest bescheiden eischen. De dienstvervanging wordt gehandhaafd; er wordt niets gedaan om de vorming van bruikbaar kader uit de militie te bevorderen, en het maximum van het blijvend gedeelte is onvoldoende bepaald. Het staat in die opzichten bepaald achter bij verschillende vroeger ingediende ontwerpen.

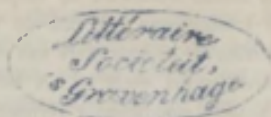
Één poging heeft de Regeering gedaan om aan het streven der voorstanders van den persoonlijk dienste te gemoet te komen. Die poging is echter

geen gelukkige en bracht ons het fransche spreekwoord, waarin van een geit en een kool sprake is, voor den geest. Zij heeft nl. den leeftijd, waarop iemand als plaatsvervanger toegelaten kan worden, beperkt tot 30 jaren. »Nu zal,» zegt de memorie van toelichting, »bij die vijf jaren bij de militie heeft gediend, slechts eenmaal en hij, die tot geen dienst bij de militie verplicht was, slechts tweemaal als plaatsvervanger kunnen worden toegelaten. Hierdoor zal dan een der grieven tegen de plaatsvervangng geopperd, worden te gemoet gekomen (1) zooveel de billijkheid jegens hen, die reeds vijf jaren bij de militie hebben gediend, veroorlooft.» Van het laatste, niet gecursiveerde gedeelte dezer toelichting is het ons niet gelukt den zin te vatten. Overigens is het waar, dat er wel eens bezwaren geopperd zijn tegen de oude plaatsvervangers, die met de bestaande wet in de gelederen konden komen, doch strenge lichamelijke eischen zijn voldoende om die bezwaren te doen vervallen. Daarvoor is wettelijke regeling niet noodig. Een alleszins geschikt plaatsvervanger van 35 en zelfs 40 jaren verdient de voorkeur boven een minder bruikbaren van 30 jaren. Bovendien is 't ook maar een halve maatregel. Bij vorige wetsvoordrachten werd de grens van leeftijd voor de plaatsvervangers op 25 jaren bepaald. Wat de Regeering op bladz. 8 der memorie van toelichting aangeeft als reden, waarom zij gemeend heeft dit niet te moeten overnemen, is o. i. uiterst zwak en zelfs zeer betwistbaar. Zoo b.v. de stelling dat: »de juistheid der meening, dat door zoodanige beperking de vrijwillige dienst hetzij bij het leger, hetzij bij de militie zou worden bevorderd, schijnt te mogen worden betwijfeld.» Wij behoeven wel niet nader te betoogen, dat wanneer iemand niet meer dan eens als plaatsvervanger kan optreden, er meer kans bestaat, dat hij zich daarna vrijwillig verbindt dan wanneer hij nog een tweede maal plaatsvervanger kan worden. Wijders heeft het voorstel der Regeering, vergeleken met de laatstbedoelde beperking, nog het groote nadeel, dat door ieder gewezen milicien, die zich als plaatsvervanger verbindt, een bij het leger genoevend man aan de schutterij onttrokken en tevens een man minder bij de militie geoefend wordt — iets wat wordt vermeden als geen gewezen milicien zich als plaatsvervanger kan verbinden. In het stelsel der Regeering, waarbij niemand verplicht is, langer te dienen dan tot zijn 31ste levensjaar, is eindelijk aan de voorgestelde beperking van den leeftijd der plaatsvervangers nog dit bezwaar verbonden, dat nu in stede van hen, die zonder deze beperking na den 30jarigen leeftijd plaatsvervanger werden en wier militaire waarde dus nog langer dan anders voor den Staat beschikbaar zouden blijven, nu personen als vervangers zullen optreden, die anders toch bij de schutterij zouden behooren. De militaire kracht leidt dus onder die beperking. Meent de Regeering echter door deze concessie (?) aan de strijders voor den persoonlijken dienst eenige tegenstanders te winnen, dan bedriegt

(1) Wij cursiveeren.

zij zich, gelooven wij, zeer. Dat beginsel moet, om vruchten te kunnen afwerpen, algeheel en zonder restrictie in toepassing gebracht worden: er valt daarmede niet te transigeeren. Mocht de dienstvervangng echter behouden blijven, dan achten de voorstanders van den persoonlijken dienst elke beperking, die niet haren grond vindt in het belang van het leger, verwerpelijk. Beperking toch moet noodwendig verhooging der kosten van de vervangng ten gevolge hebben, en zij, aan wie daardoor de mogelijkheid ont-nomen wordt om zich te doen vervangen, zullen in den regel juist personen zijn, voor wie de opheffing dier bevoegdheid het zwaarst zal wegen. Wij behoeven dit niet nader uiteen te zetten: het is elders reeds vaak genoeg gedaan. De in het ontwerp opgenomen beperking der dienstvervangng nu achten wij in geenen deele gewettigd door het belang van het leger en wij hopen dus, dat de Kamer zich er niet mede zal vereenigen. Als overtuigde voorstanders van den persoonlijken dienst moeten wij wijders aan het aanhangig militie-ontwerp onze goedkeuring ontzeggen. Zelfs echter al lieten wij dit alles beheerschende punt buiten beschouwing, dan nog zouden wij het niet dan ongaarne aangenomen zien, omdat wij er geen afdoende verbetering van ons leger van verwachten en door de aanneming een behoorlijke regeling van de militie — dit hoofddeel onzer levende strijdkrachten — zeker voor jaren op den achtergrond zou zijn geschoven.

(Wordt vervolgd.)

Het topographisch teekenen in Neerlandsch-Indië.

Onder den titel van *Terreinleer* verscheen in 1875 te Batavia ter landsdrukkerij een werk, dat samengesteld werd bij de VIIde afdeeling van het Departement van Oorlog, onderafdeeling topographische dienst. Met bijzonder veel genoegen maakten wij met dien arbeid kennis, maar oerlijk gezegd bevredigde het ons niet. Wellicht is dit eenigszins toe te schrijven aan ons vruchteloos zoeken naar een goed voorschrift voor topographisch teekenen voor Indië, naar een voorschrift, dat in alle opzichten voldoet aan de eischen, die men daaraan in den tegenwoordigen tijd mag stellen, maar wat wij helaas in het bovengenoemde werk niet of althans zeer oppervlakkig hebben aangetroffen.

Het ligt geenszins in onze bedoeling de »*Terreinleer*» als een onderwerp te maken van onze critische beschouwingen, noch de samenstellers daarvan eenig verwijt te maken, dat zij in hun werk een of ander onderdeel niet genoegzaam hebben uitgewerkt; ons eenigst streven is, langs dezen weg een zaak ter sprake te brengen, die voor het indische leger van groot belang is, en gaarne hopen wij door onze kamaraden van dat leger, hetzij door dit of door het Indisch militaire tijdschrift, op dit punt eenige inlichtingen te ontvangen, waarvan gaarne door den schrijver dezes nota zal worden genomen.

Sinds eenige jaren belast met het onderwijs in het topographisch teekenen aan de Kon. Milit. Academie ondervonden wij alle moeilijkheden van het gebrek aan nauwkeurige voorschriften; moeilijkheden die niet opgelost worden, noch door een volledig onderzoek van de bestaande voorschriften, noch door een nauwgezette vergelijking van bestaande kaarten, waaruit trouwens niets anders blijkt, dan dat de vervaardigers daarvan zich nimmer door de voorschriften hebben laten binden en dit weder hoogst waarschijnlijk omdat de voorschriften of onvolledig of verouderd zijn.

Daar elke geteekende kaart door middel van den druk moet kunnen gereproduceerd worden is niets natuurlijker dan dat men er altijd op uit gewest

is, de voorschriften in overeenstemming te brengen met de krachten van de lithographie; maar nu deze vooral in de laatste jaren zulke belangrijke vorderingen heeft gemaakt en onder andere bij ons de methode ECKSTEIN de schitterendste uitkomsten oplevert, die men ooit van kleurendruk zich heeft kunnen droomen, nu kan ook gerust de stoutste teekenaar al zijn krachten wijden aan zijn werk, met de vaste overtuiging dat de lithographie niet zal achterstaan bij zijn arbeid. Deze redeneering op den voorgrond stellende zullen wij thans nagaan in hoeverre de bestaande voorschriften aan de eischen voldoen, die men daaraan redelijkerwijze mag stellen.

Het eenige eigenlijke Voorschrift dat ons ooit onder de oogen is gekomen, is de aanvulling van het voorschrift ter vervaardiging van kaarten, vastgesteld bij Kon. besluit van 21 Juni 1856. Dat supplement werd vervaardigd op het Topographisch Bureau te Batavia, ingevolge Algemeene Order N°. 57 van 1870.

Kennelijk — en dit mag een verblijdend teeken genoemd worden — is daarin opzettelijk het tijdroovende en ondankbare teekenen in het zwart geheel achterwege gelaten en steekt dus het voor Indië gemaakte Voorschrift gunstig af bij dat, hetwelk voor Nederland in denzelfden tijd werd aangenomen; maar ondanks dit gunstige oordeel hebben wij er toch vele bezwaren tegen.

Zoo trok het in de eerste plaats onze bijzondere aandacht dat er wel sprake is van verschillende schalen, maar dat er hoegenaamd met die schalen geen rekening wordt gehouden. Ware dat toch het geval geweest, dan zouden wij er uit moeten leeren hoe verschillende terreinvoorwerpen moeten worden voorgesteld, wanneer de schaal te klein wordt om ze door hunne projectiën aan te duiden en welke details bij het kleiner worden van de schaal in de teekening mogen worden weggelaten. Deze omstandigheid maakt het moeilijk, zoo niet onmogelijk een bestaande kaart naar behooren op een kleiner schaal over te brengen. Aan ieder teekenaar wordt daarbij de vrijheid gelaten zijn eigen inzichten te volgen; natuurlijk zijn die inzichten zeer uiteenlopend en vooral afhankelijk van de meerdere of mindere geoefendheid.

Bij het vaststellen van teekens voor terreindeelen en terreinvoorwerpen behoort gelet te worden op sierlijkheid, duidelijkheid en eenvoudigheid. Het is nu de vraag of die eigenschappen bij het vaststellen van het Voorschrift in aanmerking zijn genomen en of dat voorschrift die eigenschappen in voldoende mate bezit. Naar onze meening geenszins. Wij zullen trachten dit nader aan te toonen.

Wanneer wij de residentiekaart van Java beschouwen, valt het onmiddellijk in het oog hoe men aan de Topographische Inrichting te 's-Hage er in geslaagd is, de uitgewasschen blauwe tint van de zee na te bootsen en hoe men deze heeft weten terug te geven door een nauwelijks merkbare trapsgewijze afnemmg van de tint, zoo zelfs dat op eenigen afstand gezien de kleur geleidelijk van donkerblauw tot wit overgaat. Ongetwijfeld is dit een prachtige uitkomst van de ijverige pogingen van den tegenwoordigen chef dier

inrichting. Maar hoe mooi dit werk ook zijn moge, gaat het toch niet aan, deze imitatie van een uitvloeiende kleur bij het teekenen als model te nemen, vooral niet wanneer men in aanneming neemt hoeveel moeite, zorg en tijd zulk een werk vordert. Niets zou naar onze meening eenvoudiger zijn, dan dat men tot het oorspronkelijke teeken terugkeerde en de zee, evenals de rivieren, aanduidde door een uitgewasschen blauwe strook langs de kust en den oever. Dit zou bovendien alle moeilijkheden opheffen bij het teekenen van een riviermond, die volgens het bestaande Voorschrift niet behoorlijk kan worden weergegeven.

In het bijzonder trok het onze aandacht hoe weinig de ontwerper van het Voorschrift zichzelf gelijk is gebleven bij het teeken, dat hij koos voor zandbanken. Deze namelijk worden in drie soorten verdeeld: zandbanken altijd boven water, idem soms boven, soms onder water en idem altijd onder water. De beide eerste soorten erkennen wij gaarne. Hun bestaan is een natuurlijk gevolg van eb en vloed, maar dan mag ook niet uit het oog verloren worden, dat een zandbank die zich boven de hoogwaterlijn verheft, altijd moet zijn ingesloten door een gedeelte dat bij laag water droog valt. Het teeken voor zulk een bank moet volkomen overeenkomen met het teeken, dat voor het altijd droog blijvende gedeelte van het strand is vastgesteld en in dier voege werd het dan ook te recht in het Voorschrift opgenomen. Doelmatig is echter dat teeken niet en sierlijk evenmin. Een vuilbruine tint, bedekt met zwarte stippels die regelmatig geplaatst zijn, zoodanig dat de oeverlijn donker uitkomt, is een teeken dat niet voldoet aan de eischen van goeden smaak, netheid en duidelijkheid, en kan bovendien alleen door zeer geoefende teekenaars worden weergegeven. Het schijnt een combinatie te zijn van het teeken in het zwart met dat in kleuren, maar waartoe die combinatie dienstig of nuttig kan zijn, verklaren wij niet te begrijpen. Een effen tint van lichtgeel, een weinig getemperd met rood, komt ons en voor het strand en voor de zandbank doelmatiger voor. Dat is als het ware de kleur van droog zand.

Bij laag water of eb verplaatst zich de oeverlijn bij een aflopend strand meer of min zeewaarts, terwijl ook de grens van de zandbank, die bij hoog water droog is, meer buitenwaarts valt en sommige gedeelten van den zeebadem droog loopen. Men krijgt dus bij eb een geheel andere oeverlijn dan bij vloed, maar alles wat droog valt, verkeert volkomen in dezelfde omstandigheden en moet dus door een en hetzelfde teeken worden voorgesteld. In dit opzicht is het voorschrift geheel van de wijs. Terwijl toch een stippellijn op eenigen afstand van de kust den waterstand bij eb en vloed (de bedoeling zal zijn bij eb) aangeeft, wordt de zandbank, die soms boven soms onder water is, voorgesteld door de effen vuilbruine kleur van de altijd boven water liggende bank met een enkele zwarte stippellijn als grens. Het tusschen de hoog- en laagwaterlijn liggende gedeelte van het strand wordt dus blauw en dat van de zandbank bruinachtig gekleurd. Zou het niet wenschelijk

zijn, zulk een tegenstrijdigheid weg te nemen en voor altijd vast te stellen, dat de toestand van de kust bij laagwater moet geteekend worden en voor het bij eb droog loopende gedeelte een kleur vast te stellen overeenkomende met de kleur van nat zand, namelijk een lichte tint van gebrande sienne?

Wat men verstaan moet door een zandbank die altijd onder water, dus onder laagwater blijft, verklaren wij niet te begrijpen. Het zal zeker de bedoeling van den vervaardiger van het Voorschrift zijn geweest, daarmede de grens van bevaarbaarheid aan te duiden, maar zulk een grens is al zeer onbepaald, wanneer zij niet tevens de diepte aangeeft onder laag water en bovendien zeer onvoldoende, omdat niet alle schepen denzelfden diepgang hebben. Meer afdoende zou het zijn, beneden laagwater met dieptelijnen te werken zooals zulks op de zeekaarten is aangenomen en dan de dieptelijnen van 25, 50 en 80 dm. onder laag water respectievelijk voor te stellen door een roode, groene en blauwe lijn. Werd dan bovendien de hoogte van middelbare eb en middelbaren vloed door enkele cijfers aangewezen, dan zou de volledigheid van de kaart zeer veel winnen.

De hierboven bedoelde teekens zijn in Nederland vastgesteld en kunnen ook zonder eenig bezwaar op Indische kaarten worden toegepast, maar men onthoude zich dan ook stelselmatig van het dubbele teeken dat herhaaldelijk voorkomt in de verklaring der teekens voorkomende op de detailkaarten der militaire opname". (Zie de plaat van de Terreinleer.)

Wij bedoelen daarmede b.v. de blauwe tint voor het water met de sileeringen in het zwart, de kleur van strand en zandbakken met de pointeering, enz.

De ankerplaats wordt volgens het Voorschrift aangeduid door een staand, volgens de Terreinleer door een liggend anker. Waartoe dit verschil? In Nederland beduidt een liggend anker de ankerplaats terwijl een staand anker als teeken van bevaarbaarheid werd gekozen.

Thans van de zee en de kusten op den vasten wal overgaande missen wij, zoo in het Voorschrift als in de terreinleer, de teekens voor vuurtorens en kribwerken.

In de Terreinleer wordt te recht onderscheid gemaakt tusschen drogen en natten grond en o. a. op bladz. 48 gezegd dat, wanneer men den invloed der weersgesteldheid buiten beschouwing laat, droge grond alleen beletselen voor troepenbeweging oplevert door *begroeiing*, *bebouwing* en *vorm*. Onder de op droog bouwland gekweekte hoge gewassen, welke voor troepen zeer hinderlijk zijn en het uitzicht belemmeren, kunnen gerekend worden: suikerriet, turkse tarwe, katoen, enz., terwijl daarentegen aard- en peulvruchten, die vooral in de onmiddellijke nabijheid van bewoonde plaatsen geteeld worden, wel is waar niet een hoogte bereiken, die het uitzicht belet, maar toch de troepenbewegingen zeer belemmeren. Ditzelfde wordt ook van toepassing geacht op de rijst.

De onbebouwde droge gronden zijn grootendeels bedekt met alang-alang, gelagah, kreupelhout, wildernissen en bosch. De beide eerste zijn grove

grassoorten, die een hoogte van 1 à 1,50 M. en 3 à 4 M. bereiken en daardoor het uitzicht geheel benemen.

Wanneer wij deze aan de Terreinleer ontleende onderscheiding in aanmerking nemen, is het bevreemdend dat in het Voorschrift van 1856 zoo geheel stelselloos met de teekens wordt omgegaan. Daaruit blijkt ons toch dat alle geregelde aanplantingen met uitzondering van moestuinen, welke niet worden aangegeven, door een licht roode kleur worden voorgesteld, waarin de aard van beplanting door bijschrijving wordt vermeld. Bedoelt nu het Voorschrift dat moestuinen niet worden geteekend, dus weggelaten, of moeten wij daaruit lezen, dat een moestuin wordt voorgesteld door de witte kleur van het papier? Wij zouden geneigd zijn dit laatste aan te nemen, maar vragen dan waarom men voor alle aanplantingen, die het uitzicht niet belemmeren, niet hetzelfde teeken heeft vastgesteld als voor de moestuinen. Het komt ons voor dat zulk een keus van teekens rationeeler zou zijn, terwijl ook het teeken voor de sawa's daarmede zou overeenstemmen. Ook de tegelvelden zouden wit gelaten kunnen worden. Men zou dan voor alle hoog opgaande geregelde aanplantingen de lichtroode kleur kunnen behouden, maar voor de aanplantingen, die het karakter hebben van geregeld aangelegde bosschen, zooals b.v. kaneel, koffie-, klapper-, peper-, muskaattuinen en nagelperken, een andere kleur b.v. lichtgroen moeten aannemen, waarin desnoods de aard der beplanting door een eenvoudig zwart teeken zou kunnen worden aangeduid. Desnoods, zeggen wij voorbedachtelijk omdat het er uit een militair oogpunt weinig toe doet of het uitzicht door koffietuinen of nootmuskaatperken wordt benomen. Alleen voor detailkaarten zou zulk een onderscheiding wenschelijk kunnen zijn, omdat dan uit het teeken tevens zou blijken of de bodem begaanbaar is. Afdoende is echter die onderscheiding niet, omdat het aanzien van vele geregelde aanplantingen merkbaar verandert met de jaren. Men lette slechts op de nootmuskaat-perken die oud zijnde een open bosch vormen van vrij hoog opgaande boomen, terwijl gedurende de eerste acht jaren de jonge planten in greppels geplaatst zijn, waartusschen dijkes zijn opgeworpen, die met snelgroeiende pisangsoorten zijn beplant. Het komt ons daarom wenschelijker voor, de esfen groene kleur aan te nemen voor onbegaanbare aanplantingen en de begaanbare diezelfde kleur te geven met zwarte stippen op de wijze als in Nederland een boomgaard wordt voorgesteld. Men heeft het dan bovendien in de hand, den afstand van de stippels zoodanig te regelen dat uit de teekening de mate van begaanbaarheid kan blijken.

De alang-alang kan gevoelig door lichtgeel, de gelaga door zeer lichtgroen worden voorgesteld.

Bij een zoodanige regeling van de teekens blijven ons bij natten grond nog slechts de sompen en moerassen over, waarvoor wij gaarne het Nederlandsche teeken zouden aannemen ter vervanging van het Indische, welk laatste moeilijk uitvoerbaar en ver van sierlijk is. Voor tijdelijke rawah's zou men dit teeken kunnen aanvullen met enkele streepjes in gebande sienne.

Donkergroen is als kleur voor zwaar bosch en kampongs zeker zeer geschikt, maar ook voor kreupelhout. Neemt men voor dit laatste de effen tint aan, dan zou men het opgaande bosch kunnen voorstellen door in de effen groene kleur met onregelmatig geplaatste zwarte stippen als het ware de boomen aan te geven. Voor djatibosschen is de aangenomen kleur van groen met O.-I. inkt zeer goed, terwijl ook het teeken voor bamboesbosch zou kunnen behouden worden, namelijk groenachtig geel met zwart ingewerkt. Voor nipahbosschen geeft het Voorschrift geen afzonderlijk teeken, terwijl de Terreinleer daarvoor nagenoeg hetzelfde teeken vaststelt als voor moeras. Ons komt het wenschelijk voor, daarvoor te nemen donkergroen met enkele horizontale zwarte lijntjes, dus hetzelfde teeken als de Terreinleer voorschrijft, maar donker in plaats van lichtgroen.

De steenen en bamboe-gebouwen in het rood en geel (kleine bamboe huizen zwart) zijn eenvoudig en duidelijk. Voor houten gebouwen schijnt ons een sepia-tint eenvoudiger en beter dan de zwarte arceering. Ook achten wij het wenschelijk, een donkerder tint van elke kleur voor openbare of bijzondere gebouwen vast te stellen en daarmee ook de woningen van europeesche en inlandsche bestuurshoofden aan te duiden. Een eenvoudige beschrijving verdient de voorkeur boven de vlaggetjes.

Volgens het Voorschrift worden de altijd bruikbare wegen rood gekleurd. Met het oog op de vastgestelde kleur voor geregelde aanplantingen zou een zware tint van gebrande sienne wellicht beter zijn en de kaart aanzienlijk veel duidelijker maken. Op kleinere schalen zou donkerrood (lakkleur) zeer voldoende. Niet altijd bruikbaar, maar toch geregeld aangelegde wegen kunnen dan geel gekleurd worden, terwijl de karrewegen worden wit gelaten. De teekens voor paardenwegen en voetpaden kunnen uit het Voorschrift worden overgenomen, mits dat voor schuttingen en levende paggers worde gewijzigd.

Van spoorwegen maakt het Voorschrift geen melding. Daaruit blijkt dus dat men in Indië hetzelfde teeken heeft willen toepassen, dat voor Nederlandsche kaarten is aangenomen, maar dat teeken mag in het Indische niet ontbreken, zooals te recht werd ingezien door de bewerkers van de »Terreinleer". Het daarin opgenomen teeken is echter niet eenvoudig en hoogst moeilijk aan te geven. Het bestaat uit twee evenwijdige lijnen (men zou kunnen zeggen de beide rails) met normalen die men zou kunnen beschouwen als de houten onderliggers. Wellicht zou het onlangs in Nederland vastgestelde teeken ook voor Indische kaarten te gebruiken zijn en zeker zeer goed voldoende, namelijk de spoorbaan evenals een weg voorgesteld door twee evenwijdige lijnen en het enkele of dubbele stel rails daartusschen door zware zwarte lijnen aangegeven. Op kleinere schalen zijn echter twee zware evenwijdige lijnen voldoende, terwijl het dubbel spoor kan worden aangewezen door een roode stippellijn over het midden der baan. Zulk een teeken is eenvoudig en duidelijk en laat beter dan eenig ander toe, den spoorweg als opgehoogde, ingegraven of vlakken weg te teekenen. Neemt men daarbij aan, de taluds

der spoordijken evenals die van alle andere dijken met O.-I. inkt te wasschen en die van ingegraven spoorwegen en alle andere holle wegen met arceeringen te bewerken, dan wordt het overzicht van de kaart zeer gemakkelijk.

De bruggen zijn zeer zonderling voorgesteld en gelijken in het Voorschrift meer op hindernissen of versperringen dan op overgangen. De leuning van steenen bruggen met zware roode lijnen aangegeven en die van houten en bamboe-bruggen met zwarte, zouden een duidelijker teeken vormen dan het voorgeschrevene. Het dek van steenen, houten en bamboe-bruggen zou respectievelijk, althans op groote schaal, rood, sepia en geel kunnen gekleurd worden, maar zonder door een zwarte lijn van den weg afgescheiden te worden.

Ijzeren bruggen zullen vermoedelijk alleen op spoorwegen voorkomen. Het is daarom niet noodig daarvoor een bijzonder teeken aan te nemen. Zij kunnen dus zonder eenige aanleiding tot onduidelijkheid worden geteekend als houten en bamboe-bruggen zonder daarbij echter de sepia of gele kleur te bezigen. Bij steenen spoorbruggen kunnen de leuning of de pijlers roet donker rood worden geteekend. Het teeken voor voet- of loopbruggen en voor vonders kan behouden blijven zooals het in de Terreinleer voorkomt.

Boven merkten wij reeds op dat de paardenwegen en voetpaden gevoelig kunnen worden voorgesteld door een zware lijn en een stippellijn, maar dat in verband daarmee de teekens voor houten schuttingen en levende paggers behooren gewijzigd te worden. De reden daarvan is, dat zij te veel op elkander gelijken. Het komt ons wenschelijk voor, de schuttingen voor te stellen door een zwarte lijn met stippen op gelijkmatige afstanden aan een zijde, terwijl de levende paggers althans op kleinere schalen door een breede groene lijn zouden kunne worden aangeduid. Op grootere schalen zou men de soort van pagger kunnen aangeven door een of ander teeken in het groen langs een zwarte lijn te plaatsen. Die teekens zouden, desnoods eenigszins gewijzigd, uit de Terreinleer kunnen worden overgenomen.

Hoewel het onderwerp nog op verre na niet uitgeput is en vele terreinvoorwerpen zelfs nog niet zijn aangeroerd zullen wij het thans hierbij laten. 7

Wij wenschen echter nog ten stelligste te verklaren dat geen bedilzucht onze drijfveer is geweest bij de opsomming van de gebreken die het Indische Voorschrift voor topographisch teekenen naar onze meening aankleven. Wij hebben gemeend daarop de aandacht te moeten vestigen van onze collega's in het verre Oosten en roepen daartoe de zeer gewaardeerde hulp van dit tijdschrift in. Moge ons schrijven aanleiding geven tot gedachtenwisseling en voorlichting en de uitkomst daarvan zijn dat wij eenmaal — liefst spoedig — in het bezit komen van een volledig Voorschrift of nog liever van een Handleiding speciaal voor het topographisch teekenen, voorzien van de noodige voorbeelden op verschillende schalen.

Hadden wij niet gevreesd op te veel moeilijkheden te stuiten, dan zeker zouden wij de Indische topographie bij het samenstellen van onze handleiding niet uit het oog verloren hebben en dan zouden wij zeker onze kameraden

van het Indische leger bij een eventueele beoordeeling van ons werk de mogelijkheid benomen hebben van te zeggen: ook al niets voor ons!

Wij vertrouwen echter op grond van hetgeen de ondervinding ons leerde en op grond van de teekeningen die ons soms uit Indië onder de oogen kwamen, dat het Indische leger niet zal achterblijven om in het lang gewenschte en reeds te lang ontbeerde werk te voorzien.

M. VAN MEURS.

Aanteekening omtrent de theorie der fouten.

De toepassingen die van de leer der waarschijnlijkheid worden gemaakt op de theorie der fouten, en dus ook op de waarschijnlijkheid van treffen bij het vuren, berusten alle, zooals men weet, op de wet die de fouten eener waarneming beheerschen. De waarschijnlijkheidsrekening die uitgaat van het beginsel, dat elk verschijnsel het gevolg is van eene of meer bekende of onbekende oorzaken, en die alzoo het toeval — in de gebruikelijke betekenis van dit woord — uitsluit, stelt dus als grondslag voorop dat de zogenaamde onregelmatige fouten, die bij herhaalde waarnemingen of proeven worden gemaakt, gebonden zijn aan een wet die door een formule moet kunnen worden voorgesteld. Stellen wij dat een zelfde grootte herhaaldelijk is waargenomen, dan zullen die waarnemingen over het algemeen met fouten behept zijn, die gedeeltelijk een gevolg zijn van geheel onbekende oorzaken, en voor een ander deel van oorzaken op wier werking men geen invloed kan uitoefenen; m. a. w. de waarnemingen zullen met onregelmatige fouten zijn aangedaan. De waarschijnlijkheid nu dat bij een waarneming een fout zal zijn begaan, waarvan het bedrag gelegen is tusschen o en x , zal afhankelijk zijn van de grootte van x , en men zal haar dus in het algemeen door $F(x)$ kunnen voorstellen. Eveneens zal dan $F(x + \Delta x)$ de waarschijnlijkheid aangeven, die er bestaat, dat de fout eener waarneming gelegen is tusschen o en $x + \Delta x$, en volgens bekende gronden stelt dan

$$F(x + \Delta x) - F(x)$$

de waarschijnlijkheid voor die er bestaat om bij het doen eener waarneming een fout te maken, waarvan het bedrag gelegen is tusschen x en $x + \Delta x$. Laat men nu Δx onbepaald afnemen, dan wordt de waarschijnlijkheid W_x om een fout te begaan, gelegen tusschen x en $x + dx$, of zooals men dit gewoon is te zeggen, waarvan het bedrag gelijk is aan x

$$W_x = F(x + dx) - F(x) = F'(x) dx;$$

waarin $F'(x)$ de afgeleide functie is van $F(x)$, en die wij b.v. kunnen vervangen door $\varphi(x)$, zoodat dan

$$W_x = \varphi(x) dx$$

wordt.

Deze uitspraak die de waarschijnlijkheid aangeeft om een fout te begaan, waarvan de grootte gelijk is aan x , bevat nu de zoogenaamde wet der fouten, en om die wet te leeren kennen komt het er dus op aan den vorm der functie φ te bepalen. Uit den aard der zaak is het klaar dat men *a priori* kan stellen dat bedoelde functie de volgende fundamenteele eigenschappen zal bezitten:

- 1°. zij zal moeten afnemen met toenemende waarden van x ;
- 2°. zij zal haar maximum moeten bereiken voor $x = 0$;
- 3°. zij zal moeten voldoen aan de voorwaarde $\varphi(x) = \varphi(-x)$, omdat het karakter der onregelmatige fouten als vanzelf medebrengt dat zij even gemakkelijk positief als negatief kunnen uitvallen.

Deze grondeigenschappen alleen zijn intusschen niet voldoende om de formule, die de wet der fouten bevat, te kunnen opmaken; men is hiertoe genoodzaakt nieuwe, min of meer willekeurige onderstellingen in te voeren. Zooals bekend is bestaan er twee methoden die in de meeste werken, handelende over de theorie der fouten of over de kans van treffen bij het vuren, worden medegedeeld, om den vorm der functie φ te bepalen. De eene methode — die van GAUSS — gaat uit van de zoogenaamde hypothese omtrent het arithmetisch gemiddelde, luidende aldus:

de meest waarschijnlijke waarde eener grootheid, die herhaaldelijk met dezelfde zorg en nauwkeurigheid is waargenomen, is het rekenkundig gemiddelde van de verschillende uitkomsten der waarnemingen.

De tweede methode — die van HAGEN — heeft tot grondslag een hypothese omtrent het wezen der fouten. Men neemt hierbij aan dat elke onregelmatige fout het resultaat is van een zeer groot aantal van elkander onafhankelijke oorzaken, die elk op zichzelf de bron zijn van elementaire fouten, uit wier samenvoeging de fout in de waarneming ontstaat. Al deze elementaire fouten worden ondersteld even groot te zijn, terwijl men hoven-dien nog aanneemt dat elk van haar even gemakkelijk positief als negatief kan uitvallen.

Het kan niet worden ontkend dat de hypothesen, waarop beide methoden steunen, min of meer willekeurig schijnen; zij het dan ook dat beide wegen ten slotte tot dezelfde uitkomst leiden. Van meer belang intusschen achten wij de omstandigheid dat men, zoowel door de eene als door de andere methode, niet anders dan op vrij omslachtige wijze tot de kennis van de wet der fouten geraakt. Daarom meenen wij dat het, met het oog op de vele toepassingen die tegenwoordig van de theorie der fouten op het schieten, het in kaart brengen van terreinen, en andere militaire operatiën worden

gemaakt, nu kan wezen in dit tijdschrift een anderen weg te doen kennen die, naar ons gevoelen, aan eenvoudigheid weinig te wenschen overlaat.

Stellen wij dat O het punt is dat men zou wenschen op een schijf te treffen of op een kaart in teekening te brengen, en dat men in plaats van O het punt P bepaald heeft waarvan de coördinaten, ten opzichte van twee door O getrokken rechthoekige assen, zijn x en y ; dan heeft men in de richting OX gemaakt eene fout x , en evenzoo in de richting OY een fout y . De waarschijnlijkheden voor het maken dier fouten zijn respectievelijk

$$\varphi(x) dx \text{ en } \varphi(y) dy.$$

Wanneer nu de afwijkingen in de richtingen OX en OY onafhankelijk van elkander zijn, dan wordt, volgens het theorema der samengestelde waarschijnlijkheid door

$$\varphi(x) \varphi(y) dx dy$$

de waarschijnlijkheid aangegeven dat men het punt P in het vlak zal verkrijgen; of liever nog dat het punt P zal vallen binnen het rechthoekje, welks zijden zijn dx en dy .

Nu is blijkbaar de waarschijnlijkheid, om het punt P in plaats van O in het vlak te verkrijgen, onafhankelijk van den stand, dien men aan de door O te trekken assen geeft. Trekt men dan een der assen OX_1 door P , en de andere OY_1 loodrecht hierop, dan zijn de fouten in de richtingen dier assen $OP = x_1$, en o ; de waarschijnlijkheid hiervoor wordt voorgesteld door

$$\varphi(x_1) \varphi(o) dx_1 dy_1,$$

en men heeft dus

$$\varphi(x) \varphi(y) = \varphi(x_1) \varphi(o),$$

of ook

$$\varphi(x) \varphi(y) = \varphi[\sqrt{x^2 + y^2}] \varphi(o).$$

Deze vergelijking nu, bepaalt het karakter der functie φ volkomen, zooals uit het hiervolgende kan blijken. Wij differentieeren de beide leden opvolgend ten opzichte van x en y , en verkrijgen zoodoende

$$\varphi'(x) \varphi(y) = \frac{x}{\sqrt{x^2 + y^2}} \varphi'[\sqrt{x^2 + y^2}] \varphi(o),$$

$$\varphi(x) \varphi'(y) = \frac{y}{\sqrt{x^2 + y^2}} \varphi'[\sqrt{x^2 + y^2}] \varphi(o).$$

Door deeling volgt hieruit

$$\frac{x \varphi(x)}{\varphi'(x)} = \frac{y \varphi(y)}{\varphi'(y)}.$$

Dewijl x en y ondersteld worden niet van elkander af te hangen, zoo blijkt hieruit dat $\frac{x \varphi(x)}{\varphi'(x)}$ voor alle waarden van x een standvastige waarde behoudt, zoodat wij kunnen stellen

$$\frac{x \varphi(x)}{\varphi'(x)} = c;$$

waaruit verder volgt

$$x \varphi(x) = c \frac{d\varphi(x)}{dx},$$

of

$$\frac{d\varphi(x)}{\varphi(x)} = cx \, dx.$$

Uit de laatste vergelijking verkrijgt men door integreeren onmiddellijk

$$\varphi(x) = c' e^{\frac{1}{2} cx^2},$$

waarin c' een nieuwe constante en e de basis van het Neperiaansche logaritmenstelsel is.

Deze formule bevat dan nu de wet der fouten, en de daarin voorkomende constanten c en c' kunnen weder op de gewone en bekende wijze, uit de fundamenteele eigenschappen der fouten worden bepaald. Omdat c negatief behoort te wezen, stelle men

$$\frac{1}{2} c = -h^2;$$

terwijl men verder vindt

$$c' = \frac{h}{\sqrt{\pi}}.$$

Ten slotte heeft men dus dat de wet der fouten wordt bepaald door de formule

$$\varphi(x) = \frac{h}{\sqrt{\pi}} e^{-h^2 x^2},$$

zijnde dezelfde uitkomst, als door de methoden van GAUSS en HAGEN verkregen wordt, en waarin h een parameter is, welks waarde afhangt van den graad van nauwkeurigheid, waarmede de verschillende waarnemingen of metingen zijn verricht, zoodat hij kan dienen om verschillende waarnemingen die gedaan zijn onderling te vergelijken. GAUSS heeft aan dien parameter h den naam gegeven van juistheidscoëfficiënt, terwijl hij door LAPLACE met den naam van gewicht wordt aangeduid.

KRANTZ.

Edinburgh
Printed by
James Ballantyne

Edinburgh
Printed by
James Ballantyne

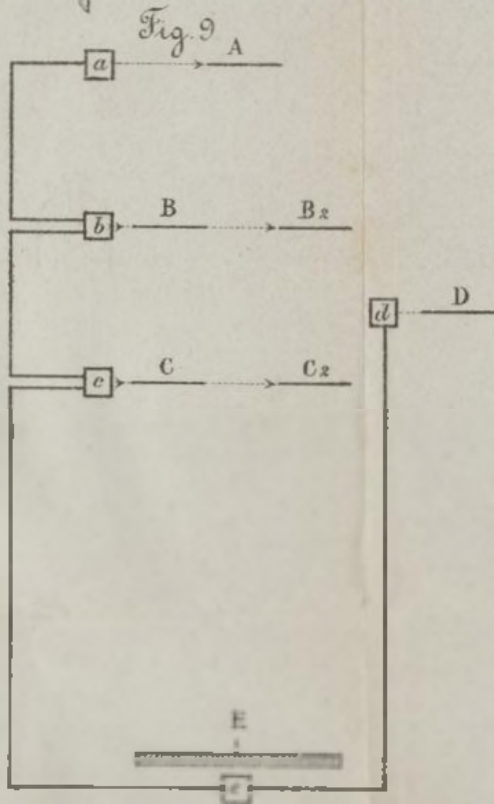
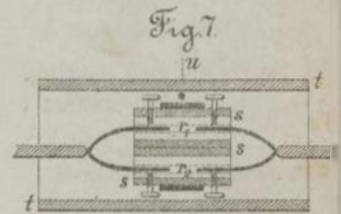
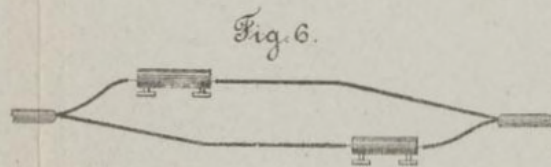
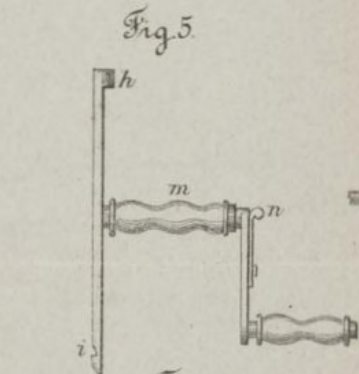
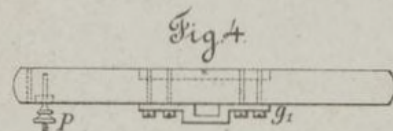
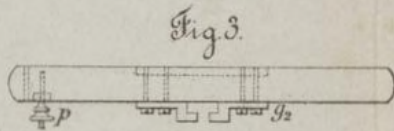
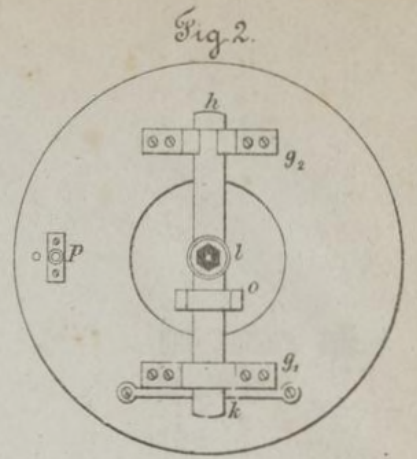
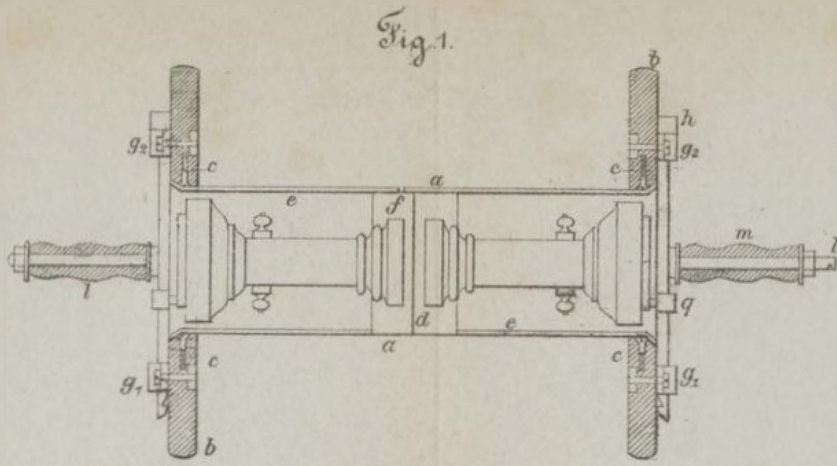
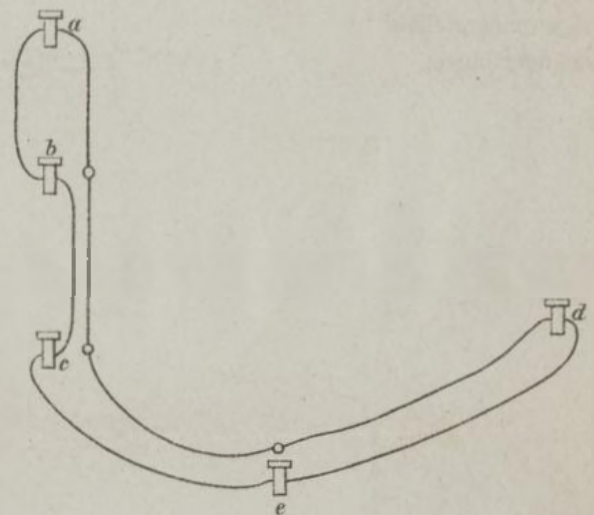

Fig. 10.
Schets stroomloop.

Teekens
 ☐ telephoon.
 ○ lasch.

Het gebruik van den telefoon bij de oefeningen in het gevechtsschieten van de duitsche infanterie.

(Met schetsen op plaat I.)

Alvorens het gebruik van den telefoon bij de gevechts-schietoefeningen te bespreken, is het noodig met een enkel woord te vermelden hoe die oefeningen gehouden worden.

De bedoelde oefeningen waarbij men zooveel mogelijk de werkelijkheid tracht na te bootsen, hebben ten doel de infanterie in de vuurdiscipline te oefenen, en de officieren de leiding van het vuur te leeren.

Hiertoe beschiet een afdeling infanterie, gewoonlijk een compagnie op oorlogsterkte, met scherpe patronen, op het oefeningsveld opgestelde schijven, die den vijand voorstellen.

Om nu dezen gemarkeerden vijand evenals in de werkelijkheid te doen verdwijnen en verschijnen, gebruikt men beweegbare schijven waaraan, ten einde de werkelijkheid zooveel mogelijk nabij te komen, een inrichting verbonden is om kanon- en geweschoten na te bootsen.

Er dient nu voor gezorgd te worden dat alle op verschillende afstanden geplaatste schijven, wat betreft verschijnen en verdwijnen, behoorlijk samenwerken, evenals dit bij werkelijke troepen het geval zou zijn; bovendien is het wenschelijk dat het verdwijnen en verschijnen der schijven, de handelingen van den veronderstelden vijand voorstellende, in de hand blijft van den leider der oefeningen.

Men dient dus een gemeenschapsmiddel te hebben tusschen den leider der oefeningen en het personeel dat de schijven beweegt en de schoten waarneemt.

Daar optische signalen tot groote moeilijkheden aanleiding geven, en een telegraafgeleiding behalve een geoefend personeel te groote kosten veroorzaakt, gebruikt men bij de meeste duitsche infanterie-regimenten de telefoon van SIEMENS en HALSKE.

De groote moeilijkheid lag aanvankelijk in de keuze der draadgeleiding; deze moest, behalve licht en duurzaam, goedkoop zijn, daar de voor de

oefeningen beschikbaar gestelde som niet groot is. Het gebruik van de uitstekende, echter dure draadgeleiding bij den voorpostentelegraaf van SIEMENS en HALSKE in gebruik, verviel dus vanzelf.

Men heeft daarom twee andere kabelsoorten beproefd.

De eerste bevat een heen- en teruggeleiding van 0,8 mM. dik koperdraad, beiden van een met touw omwoelde caoutchouc-isoleering voorzien; deze draden zijn naast elkaar geplaatst en in de tusschenruimten, boven en onder, elk met een ijzerdraad opgevuld; het geheel is weder met touw omwoeld.

Deze kabel voldoet het beste. De andere bestaat uit twee 0,9 mM. dikke met caoutchouc omgeven koperdraden, door een touwomwoeling samen verbonden. Deze kabel heeft wel het voordeel van lichter te zijn en een geringere doorsnede te hebben dan de eerstgenoemde, de duurzaamheid is echter veel geringer. Dit is in hoofdzaak aan den platteren vorm van den kabel toe te schrijven, waardoor bij het opwinden dikwijls kronkels ontstaan, die meermalen beschadiging van de isoleerende lagen ten gevolge hebben.

Elke 500 M. kabel wordt op een rol medegevoerd. Deze rol is als volgt ingericht: Op een blikken 0,4 M. langen hollen cylinder *a* (Fig. 1) zijn aan beide uiteinden 0,025 M. dikke houten schijven *b b* van 0,3 M. middellijn, met schroeven *c* bevestigd.

De holle cylinder is door een tusschenschot *d* in twee gelijke deelen verdeeld, elk van deze beide deelen bevat een blikken beker *e* waarin een telefoon kan geplaatst worden. De cylinder heeft bij het tusschenschot *d* een kleine opening *f* waardoor het uiteinde van den kabel gestoken wordt.

Aan beide zijden van den rol zijn, aan de buitenzijden der houten schijven, (Fig. 1—4) twee tegenover elkaar staande ijzeren lissen *g₁ g₂* bevestigd, waarvan de eene *g₁* doorgesneden is; deze dienen tot bevestiging van de ijzeren platen waaraan de beide handvatten zitten. Deze ijzeren platen hebben aan hun hoveneinde een nok *h* (Fig. 1, 2 en 5) en aan het andere einde een inkeping *i*. De nok belet het te diep doorvallen, de inkeping waarin een oor *k* (Fig. 2) grijpt, het terugglijden.

De beide ijzeren platen hebben in het midden als as ijzeren staven *l* waarop draaibare handvatten *m* geschoven worden en door opsluitplaatjes met moeren bevestigd zijn.

Een der assen *l* is voorbij het schroefvormig gedeelte met een vierkant gedeelte verlengd, waarop een kruk, te gebruiken bij het opwinden van den kabel, kan geplaatst worden.

Een aan den hals dezer kruk bevestigde veer *n* (Fig. 5) die in het vierkante gedeelte van de as grijpt, belet het afvallen.

Op de buitenzijde van de eene houten schijf is, naast een opening om den kabel door te steken, een ijzeren schroef *p* (Fig. 2, 3, 4) met moer tot bevestiging geplaatst.

De bovengenoemde blikken bekere *e* hebben als handvat een blikken bus *q* waardoor de ijzeren platen bij het bevestigen geschoven worden.

Het eene uiteinde van den 500 M. langen kabel wordt door de opening f van den blikken cylinder (Fig. 1) gestoken, ongeveer 2 M. doorgetrokken en met een knoop bevestigd, de kabel wordt daarna op den rol opgerold en het andere uiteinde door de schroef p bevestigd.

In elken blikken koker e is een telephoon geplaatst, voor het beschadigen met een lap omwonden, een der beide telephoons is met de door de opening f gestoken kabel verbonden.

De aldus samengestelde transportrol wordt door één man aan een lederen riem, door de lissen g_1, g_2 gestoken, gedragen.

Moet de kabel gelegd worden, dan wordt de draagriem afgenomen, de niet verbonden telephoon uit de bus genomen, op deze bus is een B (begin) geplaatst, en de handvatten ingeschoven, het einde van den kabel losgemaakt en aan den uitgenomen telephoon bevestigd; twee man nemen elk een handvat in de hand en verwijderen zich in de richting van het andere eindstation. Zoo de rol is uitgelopen en het eindstation nog niet bereikt is, wordt de kabel aan die van een tweede rol gelascht. Hiervoor gebruikt men twee soorten van lasschen. Eerstens twee gewone dubbele klemmen, zoo in geschakeld dat de laschplaatsen van de heen- en terugleiding op eenige cM. afstand van elkaar vallen (Fig. 6); ten tweede een lasch bestaande uit twee gelijke klemmen r_1, r_2 (Fig. 7) die door een caoutchouc-omhulsel s van elkaar geïsoleerd zijn. Nadat de draden bevestigd zijn wordt de houten koker t over het geheel geschoven ten einde beschadigingen te voorkomen.

Beide lasschen worden bij het gebruik op een stuk hout gelegd ten einde te voorkomen dat de stroom door den vochtigen grond wordt afgeleid.

De holle transportrol levert de volgende voordeelen op:

- 1°. De omtrek waarop de kabel wordt opgewonden is groot, zoodat de kabel weinig gevaar loopt, beschadigd te worden.
- 2°. Het medevoeren van de telephoons wordt gemakkelijk gemaakt.
- 3°. Gedurende het leggen is er steeds met het station gemeenschap, de roeptrompet is op de in den rol gebleven telephoon geplaatst, men kan dan steeds de lieden die den draad leggen, oproepen.

Het bevestigen van den kabel aan de beide eindstations geschiedt met een kleminrichting in Fig. 8 afgebeeld.

De beschreven toestel wordt als volgt bij de oefeningen gebruikt.

De leider doet op het oefeningsterrein, in overeenstemming met de te houden oefening, schijven plaatsen. Zoo zijn b.v. in Fig. 9 A, B en C schijven die de infanterie, B^1 en C^1 schijven die cavalerie, D een schijf die artillerie voorstelt.

Elk dezer schijven wordt uit een observatiepost a, b, c en d bewogen; elke observatiepost is van een telephoon voorzien; alle telephonen zijn in één geleiding ingeschakeld (Fig. 10), zoodat elk bevel van uit a , de plaats waar de leider zich bevindt, gegeven, op alle posten gelijktijdig ontvangen wordt.

Men kan dan gelijktijdig een schijf doen verdwijnen en een andere doen verschijnen.

De kabel wordt zooveel mogelijk zijwaarts of in een ingraving gelegd om beschadigingen te voorkomen.

In Duitschland krjgt men zeer goede uitkomsten, storingen kwamen zelden voor, het personeel was in korten tijd geoeftend; bovendien kon men voor den te oefenen troep hoorn- en andere signalen zonder gevaar voor ongelukken gebruiken; eindelijk werd er geen tijd met nutteloos heen en weer loopen verloren.

Zoo de leider het noodig vond, de oefening tijdelijk te staken, dan werd dit bevel aan de observatieposten gegeven, de schijven geplakt en de uitslag der schoten postgewijze opgegeven.

's Hage, 23 September 1881.

M. ONNEN.

BOEKAANKONDIGINGEN.

De redenen mijner pensioneerig ontouwd. Open brief van
Dr. J. A. FLES. Utrecht, Dannenfelsers & Comp.
1884. Prijs f 0,30.

Hoewel het in het leger een veelvuldig voorkomend verschijnsel is, dat officieren op pensioen gesteld worden zonder zulks te hebben verzocht, en hierin dus niets buitengewoons is gelegen, zoo is het evenwel natuurlijk dat een dergelijke maatregel de algemeene aandacht trekt, wanneer op deze wijze de militaire loopbaan wordt gestuit van een erkende specialiteit die de hoogste sport van de militaire ladder nog niet bereikt heeft en wiens leeftijd en gezondheidstoestand hem nog niet ongeschikt maken voor de uitoefening van zijn dienstbetrekking.

Dat dus het ongevraagd op pensioen stellen van een man als Dr. FLES bij velen groot opzien baarde, kan niet onnatuurlijk worden geacht. Deze hoofd-officier heeft dan ook gemeend, in de gevallen beslissing niet te moeten berusten, maar door middel van een Open Brief een poging te moeten doen, om de ongegrondheid aan te toonen van de beweegredenen die naar zijn meening tot zijn pensioneerig kunnen geleid hebben.

Men verwachtte van ons niet dat wij hier ter plaatse in een beoordeeling zullen treden, in hoeverre den Heer FLES door zijn pensioneerig werkelijk onrecht is aangedaan. Wij bepalen er ons toe, het geschrift aan te kondigen en laten aan den lezer over, zichzelf een oordeel te vormen. Het kan wel niet anders dan dat in een dergelijk geschrift personeele quaestien op den voorgrond treden en dat ernstige grieven tegen bepaalde personen worden neergeschreven. Wij wenschen ons niet in deze quaestien te begeven, te meer niet omdat bij het uitspreken van een meening de billijkheid zou vorderen, dat bevorens ook de verdediging van de aangevallene personen ware gehoord.

Alleszins verklaarbaar is het dat Dr. FLES, bewust steeds zijn plicht te hebben gedaan, zich openlijk tracht te rechtvaardigen. Dit neemt niet weg, dat, in het algemeen, dergelijke geschriften steeds een pijnlijken indruk teweegbrengen. In het belang van de waardigheit van het leger ware het te wenschen dat zij achterwege konden blijven. In den Open Brief van Dr. FLES b.v. worden niet alleen de handelingen van bepaalde personen, die de hoogste rangen bekleeden, in een weinig gunstig daglicht gesteld, maar bovendien wor-

den extracten gegeven van officieele correspondentiën van vertrouwelijken aard en van conduite-staten. Hoe minder dergelijke uitingen vernomen worden, hoe beter het voor het leger zal zijn. Men trachte ze daarom zooveel doenlijk te voorkomen en zij daartoe in de eerste plaats bedacht dat nooit genoeg nauwgezetheid kan betracht worden bij het samenstellen van rapporten omtrent ondergeschikten, door chefs.

Ook het inbreuk maken op de militaire hiërarchie moet ons inziens, zorgvuldig vermeden worden. Evenmin als men de handelingen van een troepenofficier officieel zal doen beoordeelen door een inferieur, evenzeer moet men o. i. trachten te vermijden, de gegrondheid van een geneeskundige verklaring afgegeven door een officier van gezondheid, te doen controleeren door een commissie van officieren van gezondheid die allen jonger zijn dan hij die de verklaring afgaf. Dit laatste is met een door Dr. FLES afgegeven verklaring geschied en het is zeer natuurlijk, dat deze hoofdofficier zich daardoor gegriefd achtte.

Alvorens van het geschrift afscheid te nemen, zij het ons vergund een enkel woord in het midden te brengen omtrent het detachereen van officieren van gezondheid in de legerplaats op de Oldebroeksche heide. Te recht is een dergelijke detachering voor vele officieren van gezondheid een schrikbeeld. Wij laten daarbij in het midden de redenen die de beide officieren in den Open Brief van Dr. FLES genoemd, hebben geleid om zich niet aan een zoodanige detachering te onderwerpen, maar liever hun eervol ontslag of pensioen te verzoeken. Maar een dergelijke detachering van drie maanden of langer komt ons voor, een ware beproeving te zijn. Wat toch is het geval? Alle militairen zijn daar in een klein bestek bijeen; van nitrukken, van het doen van groote marschen is geen sprake, zoodat de dienstdoende officier van gezondheid nagenoeg geen werk heeft. Nu moge men zeggen: hij kan voor zichzelf werken; een ieder echter die met het leven op de heide bekend is, zal inzien dat zulks altijd slechts half werk kan zijn.

Een officier van gezondheid moet er natuurlijk zijn; maar welk bezwaar bestaat er, hem maandelijks te doen aflossen zooals ook door Dr. FLES werd gewenscht? Men moge dan des te eerder aan de beurt komen, maar daar staat tegenover dat men zich gemakkelijker één maand dan drie- of viermaal dien tijd in een dergelijk leven kan schikken. Een korte detachering kan zelfs voor velen, die een drukke practijk hebben, een ontspanning zijn. Een langdurige detachering kan echter niet anders dan onaangenaam wezen; voor gehuwden is zij zelfs niet zonder bezwaar; terwijl zij voor hen die burgerpractijk uitoefenen, bovendien groot nadeel kan hebben. Nu het uitoefenen van die practijk officieel is toegestaan, moet men haar, ons inziens, ook zooveel mogelijk, zonder nadeel voor den dienst, begunstigen, althans niet benadeelen. Wordt men echter 3—5 maanden uit de plaats, waar men bedoelde practijk uitoefent, weggenomen, dan zal zulks daaraan zeker niet bevorderlijk zijn.

*Gehoorzaamheid aan de wetten. Hoofdstuk voor de rechtbank der publieke opinie door TH. KLEIN, 1ste Luitenant-Kwartiermeester bij het Ned. Ind. Leger. Groningen, H. C. Susan CH-*zoon*. 1881. Prijs f 0,50.*

Toen THOMAS HOBBS, de tijdgenoot van HUGO DE GROOT, MILTON en SPINOZA, in zijn pleidooi voor de onbepaalde monarchie en het herstel der STUART-*op* den engelschen Troon, de zelfzucht de alles overheerschende karakterkrek van den mensch noemde, had hij toch waarlijk nog niet zoo geheel en al onrecht. Het moge al minder waar of waarschijnlijk wezen — zooals hij beweerde — dat het eigenbelang den grondslag legde voor het ontstaan van staat en maatschappij, zeer zeker is het nochtans, dat de mensch, en zelfs de niet onontwikkelde mensch, maar al te zeer gezind is, recht te heeten, wat zijne *belangen* kan bevorderen, en onrecht te noemen, wat die belangen schaadt.

Ook de Schrijver van bovengenoemde brochure bleef (althans onzes inziens) van dien karaktertrek niet geheel en al vrij, toen hij, zich in zijne rechten en belangen gekrenkt wanende, in dat pleidooi zijne grieven uiteenzette en zijn goed recht op herstel daarvan trachtte te betoogen.

Toch is het eigenbelang hier voor den Schrijver blijkbaar geen hoofdzaak; want de grieven en belangen, die hij besprekt, zijn niet uitsluitend de zijne, ze zijn ook die van velen, van zeer velen zijner kameraden.

Bestond er aanleiding voor den Schrijver om de rechtbank der publieke opinie in die grieven en belangen te betrekken? Ziedaar een vraag, waaromtrent men in gevoelens kan verschillen, maar waarop naar wij meenen, het antwoord bezwaarlijk geheel ontkennend luiden kan. Wat is de zaak?

In een tijd, toen het Indische leger dringende behoefte had aan versterking van zijn administratief personeel, in een tijd, toen de regeering ter voorziening in die behoefte er zelfs toe overging om personen, met de militaire administratie geheel onbekend, tot luitenant-kwartiermeester bij dat leger te benoemen, werden ook eenige officieren van administratie der Koninklijke Marine, die op hun verzoek eervol uit den zeedienst waren ontslagen, tot 2de luitenant-kwartiermeester bij het leger in Nederlandsch Indië aangesteld. Drie a vier jaren later, en nadat het meerendeel hunner reeds tot 1ste luitenant-kwartiermeester bevorderd was, werd die officieren bij Koninklijk besluit van 24 Maart 1877, N°. 10, een andere, en voor de meesten veel hoogere, plaats op de ranglijst aangewezen.

De nieuwe regeling bragt ieder der officieren in de ranglijst op de plaats, waarop hij reeds zoude hebben moeten staan, indien hij, bij zijne aanvankelijke benoeming tot officier, niet bij de zeemacht, maar al dadelijk bij de landmacht in Nederlandsch Indië ware aangesteld.

Niet alleen de algemeene rangachtking, maar ook die van hen onderling, onderging daardoor een geduchte wijziging. Ouderen in rang kwamen lager dan jongeren te staan, en aan een der jongste 2de luitenant-kwartiermeesters werd zelfs, met een nieuwen ancienniteitsdatum, een plaats tusschen twee der andere eerste luitenant-kwartiermeesters toegekend.

Als gevolg van die wijziging behaalden de aldus begunstigde officieren bijna alle

eenige jaren vroeger den kapiteinsrang, dan anders het geval zoude geweest zijn. De kansen op bevordering echter der luitenant-kwartiermeesters, die te voren boven hen rangschikten, daalden door dezelfde omstandigheid in even groote mate. En onder de ongelukkigen, die daarvan de nadeelige gevolgen te dragen kregen, behoorde ook de Schrijver der brochure.

In dit op zichzelf voor hem reeds een grief — die grief valt hem te harder, omdat men hem en anderen die, als hij, in rang en ancienniteit van het leger in Nederland naar dat in Nederlandsch-Indië werden overgeplaatst, de plaats in de ranglijst weigert, die zij zouden innemen, indien ook zij, bij hunne aanstelling tot officier, al dadelijk tot 2de luitenant-kwartiermeester bij het Indische leger waren benoemd. Dat meten met twee maten — naar hij het noemt — griest hem dubbel; en het is, begrijpen wij hem goed, vooral dit, wat hem bezwaren deed inbrengen over het naar hij meent, niet of niet behoorlijk toepassen der bepalingen tot regeling van de bevordering, het ontslag en het op non-activiteit stellen van de Europeesche officieren der in Nederlandsch Indië aanwezige landmacht.

Zijne grieven zijn dus tweerlei: Zij betreffen eerstens de ten opzichte van de gewezen officieren der administratie van de Marine genomen Koninklijke beschikking, waardoor de rangschikking dier heeren als luitenant-kwartiermeester der Indische landmacht zeer tot hun voordeel gewijzigd werd, en tweedens de weigering, om een overeenkomstige beschikking te nemen ten opzichte van hem en de overige luitenant-kwartiermeesters derzelfde landmacht, die daarbij, in rang en ouderdom van rang, van het leger hier te lande zijn overgeplaatst.

Bij de beoordeeling van het geschrift, dat wij hier bespreken, kan het gewenscht heeten, die beide grieven geheel afgescheiden van elkander te beschouwen. Waar het vooral op aankomt is de vraag, of eerstbedoelde beschikking in strijd met wet of reglement genomen is; want kan op dit punt geen twijfel bestaan en is het zeker, dat die beschikking werkelijk een wettigen grondslag mist, dan is de tweede grief, welke voortspruit uit de vraag van iets wat alsdan als onwettig erkend is, van zelve veroordeeld. Laat ons dan ook in de eerste plaats zien, wat er van de onwettigheid dier eerste beschikking is.

Naar het betoog van den Schrijver is die beschikking strijdig met de bepalingen in de artt. 9, 20, 26, 27 en 29 van het in de brochure genoemde Koninklijk besluit van 1850, dat in het leven geroepen ter uitvoering van art. 42 van het bij de wet van 2 September 1854 (*Staatsblad* N°. 129) vastgestelde Reglement op het beleid der regeering van Nederlandsch Indië, eene bij die wet gewilde *algemeene verordening* is en dus *kracht van wet* bezit.

Het komt ons echter voor, dat de Schrijver in dat betoog twee zaken, n.l. de plaats op de ranglijst en de ouderdom in rang voor bevordering, niet genoeg van elkander onderscheidt. Hij, die de hier bedoelde algemeene verordening aandachtig leest, zal nochtans moeten erkennen, dat voor die onderscheiding alle grond bestaat. De verordening toch laat zeer wel toe, verbiedt althans in geenen deele, om eenig officier op de ranglijst een hoogere plaats te geven, dan hem naar zijn ouderdom van rang zoude toekomen. Eigenlijk laat de verordening die zaak geheel in het midden. De regeering, die het besluit van 21 Maart '77, N°. 10, provo-

ceerende, van de verordening in den considerans van dat besluit geen melding maakte, liet dan ook volstrekt niets na, wat noodig was. En ongegrond is zeer zeker het beweren, dat *dit besluit* strijdig is met de bepalingen van die verordening. Maar, wat wél te betoogen is, en wat de Schrijver ook eigenlijk betoogd heeft en heeft willen betoogen is dit, dat de verordening niet toeliet — dat het bepaald strijdig was met letter en geest van de verordening — om de officieren, wier plaatsing op de ranglijst gewijzigd was, te bevorderen naar orde van hunne plaats op de ranglijst en niet naar de orde, waarin zij eerst als 2de luitenant en daarna tot 1ste luitenant waren benoemd. Al wat Schrijver aanvoert, kan juist strekken om dat betoog kracht bij te zetten en men kan dan ook gerust zeggen, dat hij dat betoog volkomen juist geleverd heeft.

In zooverre dan ook kunnen wij Schrijvers eerste grief deelen, en van gevoelen wezen, dat het billijk en rechtmatig zou zijn, aan die grief, welke tevens een grief van zooveelen zijner Indische kameraden is, hoe eer hoe beter te ontmoet te komen.

Behoort dit te geschieden op de wijze, door den Schrijver bedoeld, d. i. door intrekking van het Koninklijk besluit van 21 Maart 1877, N°. 40 en door de bepaling, »dat de officieren, die ten gevolge van dat besluit bereids tot hogere rangen zijn bevorderd in die rangen zullen gehandhaafd blijven, doch geen promotie kunnen maken vóór dat zij, ten gevolge der successievelijk plaats gehad hebbende bevorderingen weder de plaatsen in de ranglijst zullen innemen, waarop zij vóór het besluit van 21 Maart 1877, N°. 40, stonden?» Dit willen wij, hoewel het denkbeeld ons goed en uitvoerbaar voorkomt, nog in het midden laten. Maar zeker is het, dat het geschieden kan krachtens de bevoegdheid, die de Koning zich bij art. 59 der meerbedoelde verordening heeft voorbehouden en dat het, ook met het oog op de artt. 23 en 24 der wet van 21 December 1861 (*Staatsblad* N°. 129), wenschelijk is, het te doen plaats hebben bij Koninklijk besluit, den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord.

Wat de tweede grief van den Heer KLEY betreft, wij kunnen die in geen geval gegrond achten. Bij zijn overgang naar het Indische leger werd de Heer KLEY overgeplaatst in rang en ancienniteit, d. i., naar de bekende beteekenis der woorden, in zijnen rang en ouderdom in dien rang. Zijn vertrek naar Indië werd niet vertraagd door omstandigheden, als waarvan sprake is bij art. 7 der Verordening. Onvoorziene omstandigheden brachten hem niet in het geval, waarop art. 15 der Verordening doelt. Er was dus geen enkele reden om, voor wat zijne bevordering betreft, af te wijken van de regels, bij het eerste lid van art. 5 en bij art. 9 der Verordening gesteld; m. a. w. hij kon bij die bevordering geene de minste aanspraak maken op wat men noemt »rappel van ancienniteit».

Bij hem, die de Verordening zoo goed blijkt te kennen en die zoo juist weet te oordeelen, kan daaromtrent ook wel geen twijfel bestaan. Het komt ons dan ook voor, dat hij die tweede grief wel met geen ander doel kan hebben voorgebracht, dan »pour le besoin de la cause» en om te sterker het onrecht te doen uitkomen, dit zijne eerste grief uitmaakt.

De Heer KLEY zegt, *alleen* geschreven te hebben om alsnog herstel van grieven te erlangen. Wij gelooven dit gaarne; want voorzover wij hem kennen, is

de Schrijver een ernstig, een degelijk, een rechtschapen man. Moge hij zijn doel bereiken!

Voorzoover dit kan afhangen van den vorm der brochure en van de duidelijkheid en netheid, waarmede zij geschreven is, bestaat er alle kans op; onze overtuiging is het althans, dat het geschrift veel gelezen, ernstig overwogen en, wat de hoofdzak aangaat, gunstig zal beoordeeld worden.

16 Dec. '81.

X.

Naar aanleiding van eene bijdrage tot de kennis der geschiedenis van de Tweede Atjehsche Expeditie. Overdruk uit het Indisch Militair Tijdschrift N°. 8, 9 en 10. 1881. Batavia, G. Wolff en Co. 1881.

Scheen het aanvankelijk dat de hevige maar betreurenswaardige pennestrijd over den Atjeh-oorlog, door den Kapitein BOREL ingeleid en zoowel door de hoofdpersonen als door hun partijgenoten met kracht gevoerd, spoedig een einde zou nemen, thans blijkt ons dat zulks het geval nog niet is. In de afleveringen 8, 9 en 10 van het Indisch Militair tijdschrift toch hield *Observator* een recapitulatie onder den titel van „Bijdrage tot de kennis der geschiedenis van de Tweede Atjehsche expeditie,” waarin o. a. de zienswijze van den Oud-Kapitein NICLOU aan critiek wordt onderworpen. Deze waardige voorvechter van recht en billijkheid ziet zich daardoor, hoewel ongaarne, gedwongen andermaal de pen op te vatten, ten einde *Observator* op te merken, dat gij de „open brieven” niet altijd nauwkeurig genoeg schijnt gelezen te hebben, om de daarin neergelegde geenszins twijfelachtige bedoelingen goed te vatten. Hoezeer dus NICLOU zich teleurgesteld ziet door de verkeerde opvatting van zijn woorden, is hij toch *Observator* dankbaar dat deze eindelijk een einde heeft gemaakt aan het doodzwijgen van zijn bijdragen. Uit deze woorden zouden wij moeten afleiden dat de schrijver van de open brieven een tegenschrift heeft verwacht. Dat tegenschrift is echter achterwege gebleven, niet omdat ze geen tegenspraak waardig waren, maar naar onze meening veeleer, omdat tot dusverre niemand den strijd heeft kunnen of durven aanvaarden tegen een schrijver die in alle opzichten getoond heeft zijn onderwerp meester te zijn en die in het belang van de waarheid zich heeft opgeworpen, niet als partijdig verdediger van den Generaal VAN SWIETEN, maar als onbevooroordeeld en eerlijk voorstander van billijkheid en recht. Zijn redeneeringen waren afdoende en gegrond en voor geen weerspraak vatbaar. Hij heeft zich niet van de zaken afgemaakt met praatjes of weinig steekhoudende betoogen, maar zijn beweringen met deugdelijke bewijzen gestaafd. Dit in aanmerking nemende beschouwen wij het zoogenaamde „doodzwijgen” van zijn meesterlijken arbeid als een bewijs, dat niemand zich in staat gevoelt, zijn redeneeringen te ontzenuwen.

Het ligt geenszins in onze bedoeling het jongste geschrift van den Heer NICLOU hier in bijzonderheden na te gaan en te vergelijken met het opstel, naar aanleiding waarvan het werd samengesteld. Dit zou ons te ver voeren en niet over-

eenstemmen met de taak, die wij op ons namen. Daarom zij hier alleen vermeld dat wij ook aan dit werk dezelfde waarde toekennen als aan de vorige geschriften van den geachten Schrijver en dat wij de aandachtige lezing daarvan op goede gronden meenen te mogen aanbevelen aan ieder, die de geschiedenis van den oorlog met Atjeh als een onderwerp van zijn studie mocht hebben gekozen.

X.

De Infanterist als Pionier. Handleiding in het pionieren voor onderofficieren en korporaals der Infanterie, door B. G. KOOPMAN, 1ste Luitenant-Adjudaant der Infanterie. Tweede, herziene druk. Leeuwarden, Hugo Suringar. 1881. Prijs f 0,50.

In het April-nummer van den jaargang 1880 van dit tijdschrift gaven wij een beoordeeling van den eersten druk van het bovenstaande werkje. Dat reeds thans een tweede uitgaaf het licht ziet, moge bewijzen, dat de handleiding haar weg heeft gevonden en ongetwijfeld goede diensten aan het onderofficierskader der Infanterie bewezen heeft.

De tweede druk sterft, wat vorm en inhoud betreft, in hoofdzaak met den eersten overeen. Hier en daar zijn kleine wijzigingen aangebracht, die in 't algemeen als verbeteringen te beschouwen zijn. Toch mogen wij niet ontveinzen, dat op sommige punten de herziening met meer zorg had kunnen geschieden.

Van de tirailleurloopgraaf voor liggende schutters heeft de Schrijver nog niet kunnen scheiden, ofschoon hij de nadeelen opsomt, aan deze soort van dekkingen verbonden. Wij hopen, dat het afscheid, misschien thans nog wat radicaal schijnende, hem minder zwaar zal valten bij een volgende gelegenheid, welke wij hem in alle opzichten spoedig toewenschen.

C. J. S.

OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

I. Legerorganisatie en Schutterij.

Gedachten over de middelen om de zelfverminderingen in het leger te voorkomen. Onderzoek naar het aantal, den aard en de oorzaken der in het oostenrijksche leger voorkomende zelfverminderingen. Als preventieve en repressieve middelen, om dit euvel tegen te gaan, worden genoemd: voorbereiding van de dienstplichtigen in de gemeenten; zorg voor een humane behandeling der recruten; toepassing van zoodanige straffen, dat de schuldige in geen geval door de vermindering zijn doel, zich te onttrekken aan het oorlogsgevaar, bereikt. (M. W. Ver., Band XXIII, Hef 2 en 3.)

De aanvullingsreserve. De eerste proef om deze reserve reeds in vreedestijd te oefenen, kan als goed gelukt beschouwd worden. Door zulks, zooals in het plan ligt, jaarlijks te doen, zal het leger in de toekomst over een talrijke reserve beschikken, die zeer spoedig geschikt te maken is om de verliezen in de gelederen aan te vullen. Ook uit een politiek oogpunt verdient de oefening aanbeveling; men heeft thans in het buitenland kunnen zien, dat door het duitsche weerstelsel de getalsterkte het leger een rekbaarheid bezit, zooals nergens elders aan te wijzen is. (Allg. M. Z. 1881, N°. 89.)

II. Algemeene krijgskunst.

Onuitgegeven brieven van den Generaal DE BRACK ter nagedachtenis van de jeugd van LA MARMORA. Door den Heer LUIGI CHIALA is de 10de uitgave bezorgd van zijn herinneringen uit de jeugd van LA MARMORA, waarin tien brieven voorkomen door den Gen. DE BRACK aan dezen geschreven. Drie dezer brieven, op militaire onderwerpen betrekking hebbende, worden medegedeeld. (Sp. M. 1881, Déc.)

Vergelijkend overzicht tusschen den fransk-duitschen en den russisch-turkschen oorlog. Men tracht te betoogen dat Metz en Plewna verschillende punten van overeenkomst hebben met betrekking tot de strategische operatiën vóór en gedurende het beleg van deze plaatsen. (Sp. M. 1881, Déc.)

Nogmaals de militaire verhoudingen van Zwitserland. Zonder staand leger is een vestingstelsel voor Zwitserland geldverspilling. Aangezien men echter daartoe niet wenscht over te gaan, schiet er voor Zwitserland niets anders over dan, in geval van nood, hulp bij zijne naburen te zoeken en zijn bondgenoot alsdan zooveel mogelijk met andere middelen bij te staan. Men gaat na hoedanig voor een dergelijk geval, het vestingstelsel zou moeten worden ingericht. (Allg. M. Z. 1881, N°. 79.)

Beschouwingen over de krijgstuicht in het fransche leger. De krijgstuicht wordt niet plotseling verbeterd. De opvoeding van de eerste kinderjaren af moet daartoe medewerken. (Wardt vervolgd.) (Sc. M., Nov. 1881.)

De duur van den actieven dienst. (*Stat.*) Om den dienstdag zoo kort mogelijk te kunnen maken, dient het geheele militaire eenderwerk goed in elkaar te grijpen, en de oefening geheel aan de compagnies-commandanten te worden overgelaten; alzoo opheffing van de betrekking van kapiteins-instructeur en adjudanten. Men hebbe niet al te zeer te letten op eenheid van methoden in de opleiding; men beperke de corveeën-, ordonnansen- en oppassersdienst enz. (*Sc. M.*, Nov 1881.)

Het fransche vestingstelsel. Uitvoerige beschrijving hiervan, met kaart. (*Archiv*, Band 88, Heft 6.)

Infanterie- en artillerietactiek van het standpunt harer gemeenschappelijke elementen. De teruggrijvende kracht der legers berust tegenwoordig uitsluitend op een juiste toepassing van het vuur. Dientengevolge bestaan er slechts twee hoofdwapens: infanterie en artillerie, de dragers van dat vuur. De tactische betekenis van beide wortelt in denzelfden grond; hare werking wordt beheerscht door dezelfde hoofdgedachte. Met het oog hierop zou elke gevechtsteleer moeten aanvangen met de ontwikkeling van die beginselen, welke op het vereenigd gebruik van infanterie en artillerie betrekking hebben, en niet met de behandeling der eigenaardigheden van de beide wapens elk afzonderlijk. Voordeelen, welke hieruit zowel voor de theorie als de practijk zouden voortvloeien. (*M. W. Ver.*, Band XXIII, Heft 2 en 3.)

De manoeuvres van het duitsche rijkslager in 1881. Overzicht van de manoeuvres; tactische beschouwingen over de belangrijkste punten die daarbij vielen op te merken. (*Allg. M. Z.* 1881, N°. 80—82.)

Nogmaals de kwestie van het vestingstelsel in Zwitserland. Anticritiek op het daarop betrekkelijke artikel in N°. 73 der *Allg. M. Z.* (*Allg. M. Z.* 1881, N°. 92.)

De gevechtstactiek van de drie wapens. Aankondiging van het werk van den Generaal BRIALMONT »Tactique de combat des trois armes." (*Wordt vervolgd.*) (*Allg. M. Z.* 1881, N°. 92.)

IV. Techniek der artillerie en ballistiek.

Overzicht van de voornaamste proeven der oostenrijksche artillerie in 1880. (*Vervolg.*) Uitkomsten verkregen bij proefnemingen met geweren en revolvers. (*Rev. d'A.*, Déc. 1881.)

Beschouwingen over het schot van de granaat, model 1879, met tijdbuis. De voordeeligste tempeering wordt op grond van verkregen uitkomsten afgeleid, en daarna de regels voor het inschieten bepaald. (*Rev. d'A.*, Déc. 1881.)

Het fransche materieel der artillerie te veld. (*Stat.*) Beschrijving met schetsen van de munitie en van de voertuigen. (*Mitth. A. u. G.* 1881, Heft 11.)

Schietproeven tegen wederstandbiedende doelen in Italië. Mededeeling van de uitkomsten verkregen bij het beschieten van muurwerk door het nieuwe veld- en berggeschut en van hout, door laatstgenoemde geschutsoort. (*Mitth. A. u. G.* 1881, Heft 11.)

Schietproeven der gietstaalfabriek van FR. KROPP in 1881. De medegedeelde proeven hebben betrekking op de keuring van een kanon van 26 cM. (zie *Mil. Spect.* 1881, bladz. 772) en van een vesting- en belegeringsvuut van 15 cM. (*Mitth. A. u. G.* 1881, Heft 11.)

Geschut van standhard brons in Duitschland. Van deze metaal-soort zijn thans in Duitschland ingevoerd: Kanonnen van 9 cM., zware van 12 cM., korte van 15 cM. overeenkomende met het mod. 1870, van 15 cM. overeenkomende met het mod. 1864, alsmede getr. mortieren van 9 en 21 cM. Een kort kanon van 21 cM. en een getr. mortier van 15 cM. zijn in aanmaak. On-

trent de kanonnen van 9 en 12 cM. en den mortier van 9 cM. worden eenige opgaven gedaan. (Mitth. A. u. G. 1881, Heft 11.)

De richttoestel van DIJER voor het richten op bewegende doelen. (*Met schetsen.*) De toestel dient voor het richten van den noordamerikaanschen gladden mortier van 13 duim (33 cM.) op raamaffuit met midden-draibout. (Mitth. A. u. G. 1881, Heft 11.)

Beoordeeling van onze, voor de berekening gebruikelijke, ballistische formules. Afleiding van die formules, die getoetst worden aan gegevens, met het kanon van 28 cM. en de hardijzeren granaat verkregen. Daaruit blijkt, dat de formules, gegrond op de wet van de 3de machten voor den luchtweerstand, uitkomsten opleveren, die het best met de practijk overeenstemmen. De vergelijking van de baan met 3 termen is meestentijds nauwkeurig genoeg; hetgeen niet het geval is, wanneer de wet van de 2de macht tot grondslag wordt genomen. De formules die op de wet van de 4de macht berusten, zijn ook minder nauwkeurig, dan wanneer van de wet der 3de macht wordt uitgegaan. De door MAJEVSKY voorgestelde luchtweerstandswetten worden eveneens besproken, en ten slotte de wet van de 3de macht verkozen, die bovendien het voordeel heeft, de meest eenvoudige formules op te leveren. (Archiv, Band 88, Heft 6.)

V. Militaire administratie en intendance.

Gesprekken over de militaire administratie. De tegenwoordige gang der administratie wordt getoetst aan mogelijke vereenvoudigingen. (*Wordt vervolgd.*) (Sc. M., Nov. 1881.)

De kleeding en uitrusting van onze infanterie. Critiek op het opstel onder dezen titel voorkomende in N°. 69 der *Allg. M. Z.* Zie *Mil. Spect.* 1881, bladz. 842. (*Allg. M. Z.* 1881, N°. 90.)

VI. Geneeskundige en veterinaire dienst.

Over den arbeid, waartoe de mensch, in verband met het gebruikte voedsel, in staat is, met inachtneming van de leer der mechanische warmte-theorie. Berekening van het gewicht dat een infanterist heeft mede te voeren en van den arbeid door hem bij een marsch van bepaalde grootte verricht; vergelijking van dezen arbeid met dien welke door een werkman wordt verricht. Berekening van het nuttig effect van het voorhanden arbeidsvermogen; alsmede van de hoeveelheid voedsel, noodig om een bepaalden arbeid op den duur te kunnen verrichten. (*Allg. M. Z.* 1881, N°. 79 en 80.)

IX. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der infanterie.

Studie over de uitwerking van het infanterievuur op groote afstanden in verband met het munitieverbruik. Op grond van uitvoerige, in talrijke voorbeelden toegelichte berekeningen omtrent de uitwerking van het vuur op groote afstanden en het daarmee gepaard gaande munitieverbruik, komt de schrijver tot de volgende uitkomsten: 1°. zoodra een bijzondere gevechtstoestand het eischt, passe men het vuur op groote afstanden zonder aarzelen en zonder de munitie te sparen toe; en 2°. eischt de bijzondere gevechtstoestand zulks niet, dan moeten de omstandigheden al buitengewoon gunstig zijn, wil het vuur op groote afstanden niet met munitieverspilling gelijkstaan. (*M. W. Ver.*, Band XXIII, Heft 2 en 3.)

De tegenwoordige gevechtstactiek der infanterie. In den vorm van een gesprek tusschen eenige officieren die van het brigade-exercereen te huis komen, over de gehouden oefeningen, worden verschillende onderwerpen, de gevechtstactiek betreffende, behandeld, zooals: de vraag of niet in de bevoegdheden

van de comp. commandanten getreden wordt wanneer de bataljons- of regimentscommandant zich inlaat met de te bezigen vizierhoogte, de wijze van vuren enz. in de tirailleurlinie; of de tirailleurs al of niet patronen mogen verschietsen zonder voorkennis van hun groepscommandant; of men bij den aanval al of niet van af 1000 M. mag vooruitgaan zonder een schot te doen enz. (Allg. M. Z. 1881, N°. 81 en 82.)

Over repeteeergeweren. Slotbeschouwingen voorkomende in het eerstdaags verschijnende werk: »de repeteeergeweren, hunne geschiedenis, ontwikkeling, inrichting en vermogen." In deze beschouwingen wordt aangetoond dat, naarmate de inrichting van een geweer een grootere snelheid van vuur toelaat, niet alleen meer schoten in een bepaalden tijd kunnen gedaan worden, maar ook meer treffers kunnen verkregen worden; voorts dat, bij een goetenden troep, geen gevaar voor munitieverspilling bestaat; dat er oogenblikken in het gevecht zijn, waarin een verhoogde vuursnelheid gewenscht is; dat bij de tegenwoordige repeteeergeweren noch de prijs, noch het gewicht, noch de samengesteldheid en de technische inrichting bezwaren zijn. Een snellader met los magazijn, dat aan het geweer vastgehecht wordt, verdient de voorkeur boven een eigenlijk repeteeergeweer. De slotbeschouwing is dat de infanterie, die een snellader met kartetspatroon invoert, op het slagveld der toekomst dezelfde overmacht zal hebben als de pruisische inf. in 1866 op de oostenrijksche en duitche voorladers bezat. (Allg. M. Z. 1881, N°. 85—87.)

Over de invoering van repeteeergeweren. Aankondiging en zeer gunstige beoordeeling van het werk: »Die Repetir-Gewehre, Ihre Geschichte, Einrichtung und Leistungsfähigkeit. (Allg. M. Z. 1881, N°. 91.)

X. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der cavalerie.

De duitche cavalerie. Mededeeling van hetgeen over de duitche cavalerie voorkomt in de »Procès-Verbaux des séances tenues à Tours, sous la présidence de M. le général de division DE GALLIFET, commandant le 9me corps d'armée, président du comité consultatif de cavalerie. Paris, BERGER-LEVRULT ET CIE." Dit gedeelte der *Procès-Verbaux* bevat de gegevens verzameld door den Generaal KERHUE en den Majoor MARIN tijdens het bijwonen der duitche manoeuvres in 1879 en 1880. De gegevens loopen over de paarden, stoeterijen, manschappen, onderofficieren, kleeding, harnachement en bepakking, bewapening, kazernering, hoefbeslag, oefening, voeding, organisatie der duitche cavalerie, alsmede over de bijzonderheden van de bijgewoonde manoeuvres. (Allg. M. Z. 1881, N°. 86—90.)

XI. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der artillerie.

Magazijnen voor ernstvuurwerken in versterkte plaatsen. Plaatsing en verdeling der ernstvuurwerken in verschillende localiteiten. (Rev. d'A., Dec. 1881.)

Pontonbrug gevormd met ijzaren cylinders, en geslagen te Nowo-Georgiewsk. Inrichting dier brug, opmerkingen aangaande het brugmaterieel en tijd benodigd tot het slaan der brug. (Rev. d'A., Déc. 1881.)

XII. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der genie.

Overzicht van de versterkingen van Frankrijk, Italië, Rusland, Duitschland, België en Nederland. Omschrijving van het geheel en van de onderdeelen der vestingstelsels van België en Nederland. — Algemeene slotbeschouwingen. (Mitth. A. u. G. 1881, Heft 11.)

Toepassing van ijsmijnen, op de Elbe. Mededeelingen omtrent het opruimen van een ijsdam in de Elbe, door het daarin openen, in 5 dagen, van een geul van omstreeks 900 M. lengte bij 40 tot 60 M. breedte, door middel van kruitmijnen, van 5 tot 6,75 KG. (Mitth. A. u. G. 1881, Heft 11.)

Voetbrug naar een officierspaviljoen te Sarajeos. (Met plaat.) Beschrijving en afbeelding der 12,65 M. lange en 0,98 M. breede brug, uitsluitend van plat stafijszter vervaardigd. (Mitth. A. u. G. 1881, Heft 11.)

Mededeelingen uit het scheikundig laboratorium van het technisch en administratief militaire-comité. Methode tot het zuiveren van schietkatoen van ontbindingsproducten. (Mitth. A. u. G. 1881, Heft 11.)

De spaansche pionier-oefening van 1881. Veld- en bruggenbouw, spoorbaan, telegrafie enz. betreffende. (Archiv, Band 88, Heft 6.)

Ijsopruiming door dynamiet. Mededeelingen omtrent de in dit opzicht opgedane ondervinding bij de opruiming van een ijsdam in de Elbe, in Januari 1881. (M. W. Ver., Band XXIII, Heft 2 en 3.)

Het schietkatoen als springmiddel. Mededeeling van een voordracht over dit onderwerp gehouden in de natuurkundige vereeniging te Maagdenburg. In de eerste plaats wordt een geschiedkundig overzicht gegeven; vervolgens het tegenwoordig standpunt geschetst; de vervaardigingswijze beschreven en aangeduid in welken toestand het tegenwoordig als springmiddel wordt gebezigd. Voorts worden de eigenschappen behandeld en de wijze waarop het natte schietkatoen tot ontploffing kan worden gebracht. (Allg. M. Z. 1881, N°. 83 en 84.)

XIII. Onderwerpen betreffende de marine.

De tegenwoordige sterkte der verschillende oorlogsvloten. Op-gave van het aantal en de soorten van oorlogsschepen van 24 verschillende mogendheden, volgens den Almanak voor de K. K. oorlogsmarine. (Mitth. A. u. G. 1881, Heft 11.)

XIV. Krijgsgeschiedenis.

Algerië en Sahara. De Generaal MARQUERITE. (Vervolg.) (Sp. M. 1881, Déc.)

De onlusten in Algerië. (Vervolg.) Een tocht naar Mecheria. (Sp. M. 1881, Déc.)

De militaire gedenkschriften van den Generaal HARDY. (Vervolg.) (Sp. M. 1881, Déc.)

Veldtocht van den Generaal SKOBELERF tegen de Turkomannen en de inneming van Gheok (Denghil) Tépé. (Slot.) (Sc. M., Nov. 1881.)

De oorlog en zijn geschiedenis. (Vervolg.) Het standpunt van de krijgsgeschiedenis tegenover de algemeene krijgswetenschap en de bijzondere krijgswetenschappen. (Sc. M., Nov. 1881.)

Het aandeel van de Groothertogelijk Hessische (25ste) divisie aan den slag bij Orleans op 3 en 4 Dec. 1870. (Vervolg en slot.) (Allg. M. Z. 1881, N°. 83—85.)

XVIII. Onderwerpen van gemengden aard.

Maandelijksche kroniek. Evenals de vorige, heeft ook de nieuwe minister van oorlog het geheele personeel van zijn departement vernieuwd; men acht het verkeerd, zulks tot beginsel te verheffen. Overigens heeft de minister, wat bekwaamheden betreft, een goede keuze gedaan; de republikeinsche gevoelens der nieuwe titularissen zijn echter twijfelachtig. — Het militaire programma van

het nieuwe ministerie is in te algemeene bewoordingen gesteld om er over te kunnen oordeelen. — Men vreest dat de minister zijn onafhankelijkheid eenigszins prijsgegeven heeft door de instelling van een oppersten raad van oorlog. — Men betwijfelt het zeer of de benoeming van een ondersecretaris van staat bij het ministerie van oorlog nuttig zal blijken. — De expeditie in Tunis nadert haar einde. (Sp. M. 1881, Déc.)

Verscheidenheden. Duitschland: Beproeving van pantseringen van verschillende herkomst. — Engeland: Proeven met de kanonnen van 80 en 100 ton. — Italië: Ontworpen reorganisatie van de artillerie. Uitrusting aan materieel. — Servië: Het nieuwe geweer (Mauser). (Rev. d'A., Déc. 1881.)

Verscheidenheden. Licht-telegrafie. Het vernielen onder water met dynamiet. (Archiv, Band 88, Heft 6.)

Gezondheidsstatistiek betrekkelijk het oostenrijksche leger over Sept. (Mitth. A. u. G. 1880, Heft 11.)

Proeven omtrent het gebruik van glycerine-negatieven als drukplaten voor de vervaardiging van lichtdrukken. Beschrijving van de gevolgde methode. (Mitth. A. u. G. 1881, Heft 11.)

De houtproductie van Oostenrijk-Hongarije. Statistische opgave. (Mitth. A. u. G. 1881, Heft 11.)

Verscheidenheid. Het kazerne-stelsel TOLLET. (Allg. M. Z. 1881, N°. 80.)

Verscheidenheid. Een russische stem over de deutsche herfstoefeningen. (Allg. M. Z. 1881, N°. 83.)

Verscheidenheden. De oorlog als element der goddelijke voorzienigheid. — De photophoon en zijn ontwikkeling. (Allg. M. Z. 1881, N°. 88.)

Verscheidenheden. 1°. Fransche oordeelvellingen over de gebreken van het fransche leger. — De verliezen van het turksche leger in den oorlog van 1877—78. (Allg. M. Z. 1881, N°. 90.)

Ter nagedachtenis van den Generaal v. GOEBEN. Bij den eersten verjaardag van den dood van dezen beroemden generaal wordt een woord aan zijn nagedachtenis gewijd. (Allg. M. Z. 1881, N°. 91.)

Statistiek van de militaire bevolking van Duitschland. (Allg. M. Z. 1881, N°. 91.)

Verscheidenheid. 1°. De nieuwe fransche minister van oorlog, de Generaal CAMPENON. — 2°. De nieuwe fransche minister van marine, de Kapitein ter zee GONGEARD. (Allg. M. Z. 1881, N°. 92.)

Korte mededeelingen. Deutsche rijk: Buitengewoon oorlogscrediet in Beieren. Invoering van schroeffrommels in Beieren. — Vereenigde Staten: Levensbericht van den Generaal BURNSIDE. (Allg. M. Z. 1881, N°. 79.)

Deutsche rijk: De voorgenomen versterking van het landfront van Kiel. De rede van den Veldmaarschalk von MOLTKE over het leger en de vloot. (Allg. M. Z. 1881, N°. 80.)

Deutsche rijk: Het 50-jarig dienstjubilé van den Luit. Gen. v. FLÖCKNER. — Frankrijk: Invoering van herkenningsteeuwen voor manschappen, voor het geval zij in den oorlog gewond of gedood worden. Schietproeven met zwaar marinegeschut bij Toul. Beproeving van middelen om postduiven tegen roofvogels te beschermen. Proeven met luchtballons. (Allg. M. Z. 1881, N°. 81.)

Oostenrijk-Hongarije: Redevoering van den Minister SZENDE over de oorzaken waarom het leger in Hongarije niet populair is. (Allg. M. Z. 1881, N°. 82.)

Deutsche rijk: Buitengewoon oorlogscrediet in Beieren. (Allg. M. Z. 1881, N°. 83.)

Deutsche rijk: Voorgenomen oprichting van een onderofficiersschool in Neu-Breischach. — Nederland: Wetsontwerp tot regeling van de militia en de schutterij. (Allg. M. Z. 1881, N°. 84.)

Duitsche rijk: Beraadslagingen in de beiersche Kamer van Afgevaardigden over de behandeling van den soldaat door zijn meederen. — Frankrijk: Levensbericht van den Generaal URRICU. (Allg. M. Z. 1881, N°. 85.)

Duitsche rijk: De aanstaande inlijving van de recruten. Het ontslag van de aanvullingsreservisten. Het budget voor 1882—1883. Voltooiing van de centrale militaire gevangenis te Spandau. — Italië: Voorgenomen wijzigingen in de kustversterkingen. (Allg. M. Z. 1881, N°. 86.)

Duitsche rijk: Beraadslagingen in de beiersche Kamer van Afgevaardigden over het oorlogsbudget. (Allg. M. Z. 1881, N°. 87.)

Duitsche rijk: Het marine-budget voor 1882—83. Aanstaande indiening van een wetsontwerp betreffende de rijks-oorlogshavens. — Rusland: Voorgenomen reorganisatie van het leger en van het legerbeheer. Het 300-jarig bestaan van het Terek-Kozakken-leger. (Allg. M. Z. 1881, N°. 88.)

Oostenrijk-Hongarië: Voorgenomen oprichting van een militaire academie voor Hongarië. — Italië: Benoeming van een chef van een comité van den generalen staf. — Zweden en Noorwegen: Aanstaande invoering van een nieuw militair strafwetboek. (Allg. M. Z. 1881, N°. 89.)

Duitsche rijk: Levensbericht omtrent den Luit.-Gen. v. TILLY. — Italië: De *Diritto* over de noodzakelijkheid tot versterking der italiaansche krijgsmacht. — Rusland: Invoering van een nieuwe sabel voor alle wapens. — Vereenigde Staten: Vervaardiging van een nieuw reuzenkanon. (Allg. M. Z. 1881, N°. 90.)

Duitsche rijk: Statistiek over de kennis der recruten in lezen en schrijven. — Zweden en Noorwegen: De nieuwe militaire strafwet. De viering van het 25-jarig bestaan der noorweegsche scherpschutter-compagnie. (Allg. M. Z. 1881, N°. 91.)

Duitsche rijk: De tegenwoordige sterkte van de oorlogsvloot en van hare bemanning. — Vereenigde Staten: Plan tot den bouw van stalen kruisers in plaats van pantserschepen. (Allg. M. Z. 1881, N°. 92.)

Litteraire
Sociëit
's Gravenhage

BIJLAGE I,

BEHOORENDE BIJ DE MILITAIRE SPECTATOR,

VIERDE SERIE. — ZEVENDE DEEL, N°. 1.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN ENZ.

(26 November—25 December 1881).

a.) BIJ HET LEGER HIER TE LANDE.

Benoemd.

Bij den plaatsel. staf. Tot pl. adj. te Helder, de kap. J. J. Sas, van het 5de reg. inf.

Bij het wapen der infanterie. Bij het 1ste reg., tot 2de luits., de serg. W. Bronkhorst, van het instr. bat. en jhr. H. M. v. d. Goes, van het reg. gren. en jag. Bij het 2de reg., tot 2de luits., de serg. M. J. Olrée en F. J. A. H. Hendriksz, van het korps, H. Spekman, van het 7de reg. en T. H. L. Leclercq, van het instr. bat. Bij het 3de reg., tot 2de luits., de serg. H. J. Balfort en C. van Drimmelen, van het instr. bat. en H. J. C. Munnick, van het 6de reg. Bij het 4de reg., tot 2de luits., de serg. C. E. A. Copes van Hasselt en D. Klinkenberg, van het instr. bat. en A. C. Brijce, van het reg. gren. en jag. Bij het 5de reg., tot kap., de 1ste luit. W. G. Haarman, van het korps; tot 2de luits., de serg. A. van der Kas, van het instr. bat., C. A. Muller, van het 8ste reg., J. H. van Waveren, van het instr. bat., P. A. T. Zanino, van het 1ste reg. en O. W. Gohius, van het reg. gren. en jag. Bij het 6de reg., tot 2de luits., de serg. H. G. Fraser, van het instr. bat., A. C. P. Charlois en W. Monhemius, van het 7de reg., alsmede G. H. Heisterkamp, van het instr. bat. Bij het 7de reg., tot 2de luits., de serg. J. H. Arendsen Hein, van het reg. gren. en jag. en J. van Toorenenbergen, van het 8ste reg. Bij het 8ste reg., tot 2de luits., de serg. A. J. Schotman, van het instr. bat. en E. H. J. Gaël Cunoëus, van het 5de reg.

Bij het wapen der cavalerie. Bij het 1ste reg. huz., tot 1sten luit., de 2de luit. C. B. H. de Bruyn, van het korps. Bij het 2de reg. huz., tot 2de luits., de wachtm.-tit. A. B. van Tienhoven, van het korps en A. J. W. van Doorninck, van het 1ste reg. huz.

Bij het wapen der artillerie. Tot 2den luit., bij het 1ste reg. vestingart., de serg. G. B. du Cellié Muller, van het 2de reg. vestingart. Bij het

2de reg. vestingart., de sergn. J. B. S. Schuller, van het korps. Bij het 3de reg. vestingart., de sergn. C. J. Sieberg, J. S. Tromp, F. F. R. graaf du Monceau en J. H. C. Sluiter, van het 2de reg. vestingart. Bij het 4de reg. vestingart., de sergn. L. J. Kuyck, G. van Sermond, C. G. L. E. van Leeuwen en W. J. Bieschel, van het 2de reg. vestingart.

Bij het pers. der mil. administratie. Tot 2den luit.-kw., resp. bij het 6de en 8ste reg. inf. en bij het 1ste en 4de reg. vestingart., de sergn. C. Chivat en W. F. de Vulder van Noorden, van het 3de, E. J. van Ebbenhorst Tengbergen, van het 5de en C. F. Frevet, van het 6de reg. inf.

Overgeplaatst.

Bij den gen. staf, de kap. A. L. W. Seyffardt, van het 3de reg. vestingart., die voorts is toeg. aan den chef van den gen. staf. Bij het 2de reg. inf., de kap. jhr. A. C. J. Wittert, van het 8ste en de 2de luit.-kw. H. Schultink, van het 7de reg. Bij het 5de reg. inf., de 1ste luit. A. W. G. Rijnders, van het 6de reg. Bij het 7de reg. inf., de 2de luit.-kw. J. van der Werff, van het 2de reg. Bij het 8ste reg. inf., de kap. J. M. Campbell, van het 7de reg. Bij het 3de reg. huz., de 1ste luit. H. F. D. Braams, van het 2de reg. huz. Van Delft—Dordrecht, de kap. m. m. der art. J. Mathijsen. Van Helder naar het korps genietr., de 1ste luit. ing. L. Waller. Van Naarden—Helder, de 1ste luit. ing. W. A. H. Weijler, en bij het leger hier te lande, de 1ste luit. der inf. v. h. O.-I. leger R. A. Jackson, met bep. dat hij tot 1 Jan. 1884 bij het leger in O.-I. zal gedet. blijven.

Eervol ontheven,

als kap. voor sp. d., de kap. H. P. Muller, van het 4de reg. inf.

Restend,

tot kap. v. sp. d., bij het 4de reg. inf., de kap. D. J. H. N. den Beer Poortugael.

Weder bij het leger h. t. l. ingedeeld,

bij het 5de reg. inf., de 1ste luit. P. J. Wijmans; — bij het 6de reg. inf., de 1ste luit. F. van Giessen, en bij het 3de reg. vestingart., de kap. S. A. Birschop; allen gedet. geweest bij het leger in Neerl. Indië.

Op nonactiviteit gesteld.

De offic. van gez. 2de kl. J. H. Reintjes en de 1ste luit. F. J. van der Putt, van het 1ste reg. huz.

Overgeplaatst bij het leger in O.-Indië,

de 2de luit.-kw. J. Sneep, van het 7de reg. inf.

Eervol uit den dienst ontslagen,

de kap. der genie J. Scholtens en de paardenarts 3de kl. C. G. A. A. Rouijer.

Gepenstanneerd,

de maj. m. m. der art. R. C. L. Blaauw, (met den rang van luit.-kol.) en de kap. pl. adj. te Helder J. M. Bichelmeijer.

Den rang verleend,

van luit.-kol. aan den gep. maj. W. C. Mohr.

Overleden.

De paardenarts 1ste kl. J. G. S. Arntz.

Vergunning verleend

tot het aannemen en dragen resp. van het Eereteeken van officier en ridder van het legioen van eer, aan den maj. F. baron Aerssen Heijeren van Voshol en den kap. jhr. H. Laman Trip, beiden van den gen. staf.

Benoemd voor O.-Indië.

Bij den geneesk. dienst. Tot offic. v. gez. 2de kl., de student (arts) J. H. T. Hermans.

Bij de militaire administratie. Tot 2de luits.-kw., de serg. J. F. L. Schneider, van het 3de en C. J. Speltie, van het 5de reg. inf.

Bij het wapen der infanterie. Tot 2de luits., de serg. E. G. O. Lange, H. Kotting, L. J. L. de Moulin, A. J. Gijzen, P. A. J. Veerman en C. T. A. H. Fundter, allen van het instr.-bat.; H. A. de Graaff, van het 4de, A. L. S. Muller, van het 6de en J. Stam, van het 5de reg. inf., H. M. baron Collot d'Escury, van het instr.-bat., J. C. A. L. van Bennekom, van het 4de, R. G. Doorman, van het 3de en W. Blanken, van het 4de reg. inf.; J. N. C. baron van Heerdt, van het instr.-bat., G. Reeling Brouwer, van het 6de en J. H. Stadhouders, van het 5de reg. inf., C. G. Zaadnoordijk, van het instr.-bat. en E. A. C. van Ragteren, van het 3de reg. inf.

Bij het wapen der cavalerie. Tot 2den luit., de wachtm. F. H. Mintagne, van het 3de reg. huz.

Bij het wapen der artillerie. Tot 2de luits. M. G. J. Kempers, P. J. Dibbets en J. J. van Leenwen, allen van het 2de en J. G. van Kooten, van het 4de reg. vestingart.

Overleden gepensionneerden.

De kap. F. Ciellissen, 16 Nov. 1881; de luit.-kol. C. C. E. d'Engelbronner, 4 Nov. 1881.

b.) BIJ HET LEGER IN OOST- EN WEST-INDIË.

Benoemd.

Tot lid der die. v. h. mil. wed. en weezenfonds, de kol., chef v. h. wapen der artillerie H. L. Kilian.

Bevorderd.

Bij de mil. administratie. Tot 1sten luit.-kw. G. de Voogt en J. A. 't Hooft; de 2de luit.-kw. J. C. de Raad.

Bij den geneesk. dienst. Tot offic. v. gez. 1ste kl., de offic. v. gez. 2de kl. J. Timmermans en O. Kuhr.

Bij het wapen der infanterie. Tot maj., de kap., jbr. J. J. Sandberg.

Bij het wapen der cavalerie. Tot maj., de ritm.-adj. bij den gouv. gen., E. J. Roukens.

Geplaatst.

Bij het wapen der infanterie. Bij het 3de bat., de kap. M. Segov. Bij het 16de bat., de 1ste luit. H. L. Le Maire; als adj., de 1ste luit. K. C. B. Sadée.

Bij het 3de depotbat., de 1ste luit. L. Thonus. Bij het garnbat der 2de mil. afd. op Java, de 1ste luit. J. G. Hilbrink. Bij dat van Sumatra's Westk. en onderh., de 2de luit. A. P. G. Reigersberg.

Bij het wapen der cavalerie. Bij de esk. te Batavia, de 2de luit. C. Walraven. Bij die te Salatiga, de 2de luits. J. A. bar. v. Heerdts en C. J. A. Statkowski.

Bij het wapen der genie. Bij het korps mineurs en sappeurs, de 1ste luit. J. Grootenhuis.

Overgeplaatst.

Bij het wapen der cavalerie. De 2de luit. der inf. C. C. Raaymakers.

Eervol ontslagen.

De offic. v. gez. 1ste kl. A. C. v. Beest; de tijd. offic. v. gez. 2de kl. C. A. Weihe; de 2de luit. der inf. G. J. H. v. Onsenoord; de 1ste luit.-kw. A. P. Kuypers; de 1ste luit. der inf. W. Munniks de Jongh; de kaps. der inf. J. P. Groenhof, G. Lamers, M. C. H. Hijleveld en J. A. D. C. v. Rhijn; de burg. schrijver 5de kl., bij de art. J. J. Bastiaans en die der 4de kl. V. A. Rondeau en C. R. v. Dam.

Vergund,

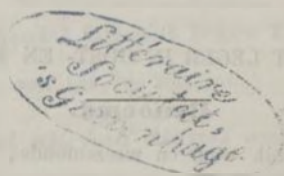
aan den v. h. leger in Nederl. bij dat in Ned. Indië gedet. 1sten luit., thans ritm. der cav. G. J. IJssel de Schepper, naar Nederl. terug te keeren.

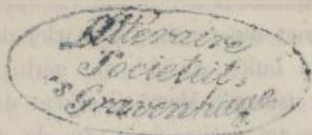
Tweejarig verlof verleend.

Aan den kap. der inf. L. C. Pickkaart; aan de 1ste luits. der inf. J. Budingh, G. A. Herklots en A. v. d. Briel; aan den 1sten luit.-kw. M. Logeman.

Op nonactiviteit gesteld.

De 2de luit. H. O. W. L. Kramer, van het 5de bat.

De Wetsontwerpen tot regeling van de militie en de schutterijen.

(Vervolg en slot van N°. 1, blads. 35.)

We gaven reeds te kennen, dat de Regeering, naar ons gevoelen, in zooverre den juisten weg heeft ingeslagen bij haar voorstellen tot regeling der levende strijdkrachten, dat daarbij op een deel der schutterijen gerekend wordt als direct beschikbaar om tegenover den vijand handelend op te treden. Een onverbiddelijke eisch, die echter in dit stelsel vervuld moet worden, is, dat de schutterkorpsen, die bestemd zijn om dadelijk een werkdadig deel aan den strijd te nemen, daarvoor ook in allen daele de geschiktheid bezitten. Aan dien eisch nu kunnen, naar onze overtuiging, de schutterijen, die het ontwerp der Regeering ons verschaffen zou, onmogelijk voldoen; en is men hiervan doordrongen, dan mag zonder protest niet gedoogd worden, dat zulk een taak — een taak dus die boven hunne krachten gaat — aan die korpsen wordt opgedragen. Immers dat zou in waarheid onverantwoordelijk genoemd moeten worden.

Wij zullen beginnen met de gronden aan te geven, waarop deze overtuiging berust.

Nadat de Regeering uiteengezet heeft de taak, die zij aan de schutterijen in geval van oorlog toedenkt, haast zij zich te verklaren, dat het geenszins hare bedoeling is te vorderen, dat het gehalte der schutterij in elk opzicht op dezelfde lijn sta met dat van het leger. »Werd deze eisch gesteld», zegt de memorie van toelichting van het ontwerp der schutterijwet, »dan zou voor de vervulling van den schutterplicht aan de natie een druk moeten worden opgelegd, even zwaar of zwaarder zelfs dan die, welke de militiedienst medebrengt; terwijl de Regeering in de beoogde regeling der schutterijen juist het middel ziet om 's lands weerbaarheid met een minimum van personeele en financieele lasten op voldoende wijze te verzekeren.

»Volgens die regeling zouden de schutterplichtigen namelijk in vreedstijd geenszins aan hun gezin en aan hun particuliere belangen worden onttrokken;

oproepingen voor diensten gedurende eenige dagen achtereen liggen niet in de bedoeling; de oefeningen zouden steeds, gedurende eenige weinige uren 's weeks, in of nabij de woonplaatsen der schutters worden gehouden.

»De Regeering meent dat met die regeling, waarbij de lasten van de verplichting tot militaire diensten buiten twijfel zoo gering mogelijk zijn, ook in de toekomst kan worden volstaan. Maar zij rekent daarbij op andere tot dusver verwaarloosde middelen tot verhooging van de militaire waarde der schutterijen, n.l. op goede leiding en oordeelkundig toezicht bij de dienstverrichtingen, op een stelselmatige oefening en op een doeltreffend gebruik van de gewezen miliciens, die door hun vroeger verblijf in het leger de meest geschikte elementen vormen voor de samenstelling der schutterijen.

»Door toepassing van deze en meer dergelijke middelen acht de Regeering het uitvoerbaar de schutterijen te maken tot een degelijke krijgsmacht, waarvan zij ernst en inspanning meent te mogen verwachten bij de voorbereiding tot de in oorlogstijd te vervullen taak».

Wij hebben gemeend de vorenstaande zinsneden uit de memorie van toelichting in haar geheel te moeten overnemen om het gevaar te ontgaan, dat wij de bedoeling der Regeering soms niet goed zouden weergeven. In die redeneering is o. i. één kapitaal gebrek n.l. dat de Regeering steeds spreekt van *de* schutterij en *de* schutterplichtigen. In haar stelsel toch achten wij een splitsing der schutterij in twee categoriën noodzakelijk, n.l. die schutterkorpsen, welke ten allen tijde beschikbaar zijn om tegenover den vijand op te treden, en diegenen, welke daarvoor, althans in het begin van een oorlog, niet bruikbaar zijn. Voor de laatstbedoelde korpsen zouden wij ons bij de bedoelingen der Regeering wel kunnen neerleggen; maar voor de eerstgemelde komen zij ons ten eeneemale onvoldoende voor. De Regeering maakt ook wel een splitsing, maar doet dit enkel voor wat de *schutters* betreft; terwijl zij aan al de *schutterkorpsen* dezelfde bestemming toedenkt. Zij verdeelt de schutters in twee klassen, n.l. de klasse der geoefenden en die der nog niet geoefenden. Het is haar voornemen om de klasse der geoefenden te doen bestaan:

- 1°. uit de schutters, die, hetzij als vrijwilliger, hetzij als milicien, in het leger hebben gediend en gedurende ongeveer één jaar daarbij onder de wapenen zijn geweest. Voor zooveel zij bij de schutterij *bij hetzelfde wapen* worden ingelijfd, als waarbij ze in het leger dienden, zouden zij *dadelijk* na de inlijving in de klasse der geoefenden worden opgenomen; terwijl zij, die bij *een ander wapen* in dienst worden gesteld, vooraf gedurende hoogstens één jaar in de klasse der ongeefenden zouden moeten verblijven;
- 2°. uit de schutters, die vóór hunne inlijving niet in militairen dienst zijn geweest, doch die gedurende 4 à 5 jaar aan de oefeningen en dienstverrichtingen der schutterij hebben deelgenomen en die geacht worden voldoende geoefend te zijn om tot de hoogere klasse te worden toegelaten

Uit die geoeffende schutters nu zullen de korpsen schutterij gevormd worden; terwijl de nog niet geoeffende schutters, hoewel tot de sterkte van de korpsen behoorende, buiten de formatie der afdeelingen blijven. Bij een mobilisatie moeten deze ongeoeffenden dan met het noodige kader, in groote verzamelplaatsen in het centrum des lands vereenigd, aldaar verder tot de taak der verdediging voorbereid en, naarmate van den bereikten graad van geoeffendheid, geleidelijk tot afdeelingen gevormd worden, die achtereenvolgens naar het tooneel van den strijd kunnen worden afgezonden.

We willen hopen, ofschoon de memorie van toelichting daarover zwijgt, dat het in de bedoeling ligt om reeds in vreedstijd te bepalen, naar welke plaatsen de ongeoeffende schutters der verschillende gemeenten zich te begeven hebben en tevens de samenstelling der korpsen, die zij aldaar zullen vormen, zoomede van de kaders dier korpsen, te voren nauwkeurig te regelen. Anders zouden we vreezen, dat hun opkomst aanleiding zal geven tot groote wanorde en dat er van hun oefening in de eerste tijden van den oorlog niet veel zal komen.

Op al de zogenaamde geoeffende schutters rekent de Regeering voor direct oorlogsgebruik. Daarom zal ook de korpsindeeling en de organisatie der eenheden uitsluitend geregeld worden naar de eischen van den oorlogstoestand en gegrond zijn op de sterkte der klasse van geoeffende schutters. Een indeeling van de geheele schutterij in korpsen van gelijke samenstelling en sterkte acht de Regeering niet wel mogelijk. Er moet echter naar gestreefd worden eenheden van genoegzaam gelijke formatie te vormen zoowel op het platte land als in de steden. In de grootere plaatsen kunnen daartoe meerdere compagnieën — eventueel van verschillende wapens — worden gevormd; terwijl de schutterijen van verschillende min bevolkte gemeenten vereenigd en tot een enkele compagnie samengevoegd kunnen worden. In den regel zullen de aldus gevormde compagnieën tot bataljons moeten worden vereenigd en in enkele groote gemeenten de bataljons tot regimenten kunnen worden samengevoegd.

Om ons overzicht van de bedoelingen der Regeering ten aanzien van de schutterijen volledig te maken, moeten wij wijders nog de aandacht vestigen op de volgende punten van het wetsontwerp:

- 1°. de dienstvervanging wordt onder elken vorm uitgesloten;
- 2°. de rustende schutterijen en de verdeling in bans komen te vervallen en dus ook de afscheiding tusschen gehuwden en ongehuwden.

Met betrekking tot deze punten zijn we geheel het gevoelen der Regeering toegedaan. Een voldoende regeling der schutterijen is ondenkbaar zonder de opheffing van de rustende schutterijen en van de verdeling in bans;

- 3°. al de schutterplichtigen moeten geoeffend worden met dien verstande, dat de diensten en oefeningen voor sommige gemeenten of gedeelten van

gemeenten van geringe of verspreide bevolking beperkt of tijdelijk geheel achterwege gelaten kunnen worden. De schutters, die dientengevolge in het geheel niet geoefend worden, zijn ongewapend en niet van uniformkleeding voorzien;

- 4°. de tijd, voor de oefeningen bestemd, wordt uitgebreid. Voor de ongeoefende schutters is in het ontwerp die tijd op 90 a 100 uren 's jaars, gemiddeld dus op 2 uren 's weeks — voor de geoefenden op 40 a 50 uren 's jaars of ongeveer 1 uur per week gesteld. Als regel is wijders aangenomen, dat bij de oefeningen de hulp en medewerking van officieren en verder kader van het leger worden ingeroepen en in beginsel is vastgesteld, dat de oefeningen der schutterijen zooveel mogelijk in vereeniging met die van het leger zullen worden gehouden;
- 5°. tot aanmoediging van het juist schieten kunnen bij de korpsen infanterie-schutterij scherpschutters en tot aanmoedigen van het juist richten bij de korpsen artillerie-schutterij richters worden gevormd. Scherpschutters en richters dragen een onderscheidingsteeken en ontvangen jaarlijks een premie van 's Rijkswege;
- 6°. aan het legerbestuur wordt invloed op de oefeningen der schutterijen en op de samenstelling der kaders gegeven.

Volgens het ontwerp zullen een of meer inspecteurs — opper- of hoofdofficieren van het leger — met de algemeene leiding van den dienst der schutterijen en met het toezicht over de uitvoering van dien dienst belast worden; terwijl de voordrachten aan den Koning tot het benoemen van commandanten van schutterkorpsen en van de officieren der schutterijen in het algemeen, voorts tot het nemen van alle maatregelen, betreffende de organisatie, dienstbestemming, oefening enz., door de Ministers van binnenlandsche zaken en van oorlog of, geldt het de binnenlandsche defensie te water, door de Ministers van binnenlandsche zaken en van marine gemeenschappelijk zullen moeten geschieden.

In oorlogstijd zijn de vorenbedoelde inspecteurs bestemd om de gemobiliseerde schutterkorpsen te kommandeeren, die nog niet bij de bezettingstroepen of bij het veldleger ingedeeld zijn;

- 7°. er kunnen bewijzen van bekwaamheid worden gevorderd tot het bekleeden van den officiersrang en bewijzen van geschiktheid tot het bekleeden van een graad zoomede voor bevordering tot hooger graden;
- 8°. de officieren, onderofficieren en korporaals zijn verplicht tot het houden van theoretische en kaderoefeningen tot een gezamenlijken duur van ten minste 50 en ten hoogste 60 uren 's jaars, tenzij ze die oefeningen over langeren tijd wenschen uit te strekken;
- 9°. het is aan de officieren en onderofficieren der schutterijen vergund, tot vermeerdering van hun militaire kennis eenigen tijd dienst te doen bij het leger. Zij genieten gedurende dien tijd, zoo zij dit verlangen, een toelaag uit 's Rijks kas;

- 10°. uitsluiting van den dienst bij de schutterijen vindt plaats in dezelfde gevallen, welke uitsluiting van den dienst bij de militie tengevolge hebben;
- 11°. eindelijk zijn de bepalingen omtrent de handhaving der tucht bij de schutterijen verbeterd en de middelen, die daartoe ten dienste moeten staan, verscherpt.

Het zij verre van ons te willen beweren, dat in deze voorstellen der Regeering niet belangrijke verbeteringen der bestaande schutterijwet zijn te zoeken. Jammer maar, dat men zoo herhaaldelijk stuit op halfheden — een groote reden, waarom wij geenszins al de gunstige verwachtingen deelen, die de ministers, blijkens de memorie van toelichting, ten aanzien der aangeduide maatregelen schijnen te koesteren. Er *kunnen* bewijzen van bekwaamheid en van geschiktheid gevorderd worden: waarom staat er niet: er *zullen*? Er *kunnen* scherpschutters en richters gevormd worden; het is aan officieren en onderofficieren *vergund* eenigen tijd dienst te doen bij het leger. Al die zaken zijn noodig of ze zijn niet noodig. Zijn ze noodig, dan dienen ze, naar onze meening, positief in de wet voorgeschreven te worden.

Wordt het noodzakelijk geacht om voor het verkrijgen van rang of graad bewijzen van bekwaamheid te stellen, dan moet de wet beletten, dat die bewijzen niet *geëischt* worden, omdat men b. v. anders geen kans ziet het benooidigd getal officieren, onderofficieren enz. te krijgen. Om tegen te gaan, dat op dien grond de eischen te laag gesteld worden, zouden wij ze ook alweer bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur vastgesteld wenschen. Doch dit zijn betrekkelijk bijzaken, die bij de behandeling van het ontwerp nog zeer goed te veranderen zijn. De vraag, waarop het hier aankomt — de alles beheerschende vraag moet wezen: zijn de schutterkorpsen, die deze wet zou geven, geschikt te achten voor een behoorlijke vervulling der taak, welke de Regeering hun in geval van een oorlog toedenkt? Die vraag nu beantwoordden wij voor ons reeds bepaald ontkennend en wel op den volgende grond.

In strijd met het gevoelen der Regeering zijn wij van oordeel, dat het gehalte van die schutterkorpsen, welke bestemd zijn om in geval van oorlog direct handelend tegenover den vijand op te treden, ook al is dit als bezetting van vestingen of torten, in militaire waarde niet mag achterstaan bij dat der troepen van het leger. Het is een verkeerd denkbeeld, dat onze vestingtroepen in den tegenwoordigen tijd van minder gehalte kunnen zijn dan de veldtroepen. De Belgische generaal BRIALMONT zegt in zijn geschrift *Ce que vaut la garde civique*, omtrent het gehalte van bezettingstroepen, het volgende: *Pour bien défendre une place, il faut des troupes organisées, instruites, disciplinées, possédant au plus haut degré les vertus des vieilles troupes: la persévérance et la résignation.* Wij zijn dit ten volle met hem eens. »De soldaat», zoo gaat die onvermoeide strijder voor België's militaire belangen voort, »is voorzeker in het open veld aan zware beproevingen bloot-

gesteld. Dikwerf moet hij, na een afmattenden marsch en een nacht op bivouac in den modder of den sneeuw te hebben doorgebracht, den geheelen dag strijden en daarna den vijand vervolgen om de vruchten der overwinning te plukken. In geval van tegenspoed is zijn toestand nog harder; maar hij heeft ten minste, wanneer die groote inspanning volbracht is, uren van rust. In een vesting daarentegen duurt de strijd steeds voort. Elken dag is een deel der troepen op de wallen of wordt gebruikt tot het doen van uitvallen, verkenningen of gevechten in het voorterrein. Zelfs het gedeelte, dat rust heeft, is blootgesteld aan het springen van bommen en granaten. En daar het lot der verdedigers is om elken dag terrein te verliezen en den voorraad langzaam maar zeker te zien verminderen, kan geen behaald voordeel het moreel der bezetting steunen of verheffen. De afmatting wordt steeds grooter, de ontberingen nemen voortdurend toe. De zenuwen der sterkste gestellen worden ten laatste geknakt door de onophoudelijke inspanning der moreele en fysieke krachten. Slechts uitnemende soldaten kunnen die taak ten einde toe volbrengen!"

In de *Revue des deux mondes* van 1 April 1874 vindt men een beschrijving der belegering van Sebastopol, die een levendige voorstelling bevat van de bezwaren, waaraan reeds toen de verdedigers van een belegerde plaats blootgesteld waren — bezwaren die er sedert door den vooruitgang op artilleristisch gebied zeker niet op zijn verminderd. *L'assiégé*, leest men daar, *était assourdi par les détonations continuelles, les explosions de projectiles, de caissons, de poudrières. Les plus aguerris, comme le général Semakim, déclarèrent que la tête leur sautait.* En welke verliezen werden er niet geleden! Het 21ste regiment verloor 43 officieren van de 50 en 2000 soldaten van de 3000. Van het bataljon van prins Sinitopolk-Mirski waren, toen deze uit het hospitaal daarbij terugkeerde, slechts 50 man over.

In groote staten moge het aangaan bezettingstroepen te vormen van minder gehalte en minder geoefendheid dan de overige troepen. Daar zullen in oorlogstijd vestingen en sterkten te bezetten zijn, waarvan nagenoeg met zekerheid te zeggen valt, dat zij in de eerste tijden geen vijand voor de poorten te wachten hebben. Maar voor welke van onze sterkten geldt iets dergelijks? Kan men, wanneer de aanval uit het zuiden of oosten komt, ook maar één oogenblik zeker zijn, dat niet gelijktijdig een landing wordt beproefd en is dan niet direct de linie van Amsterdam of de stelling Den Helder bedreigd? En wie zal kunnen zeggen, of in dat geval een gedeelte van het veldleger beschikbaar zal wezen voor de verdediging van die positiën — of zij niet aanvankelijk, wellicht voortdurend, uitsluitend door hun oorspronkelijke bezetting zullen moeten verleedigd worden?

Ook voor het bewaken van liniën en posten heeft men goed geoefende en gedisciplineerde soldaten noodig, want elk oogenblik kan de bewaker zich geroepen zien om als verdediger op te treden en hij zal alsdan door geringe sterkte vermoedelijk een bijzonder zware taak te vervullen hebben —

een taak tevens van het hoogste gewicht, omdat het doorbreken eener stelling op één punt zeer licht het verlies dier stelling ten gevolge kan hebben. Laat ons daarom vooral voor onze bezettingen, zelfs niet gedeeltelijk, rekenen op troepen van minder gehalte, opdat ook bij ons niet eenmaal als grond voor de onvoldoende verdediging van vestingen en forten er op worde gewezen, dat de bezettingen de noodige soliditeit misten, dat zij niet behoorlijk geoefend, niet genoegzaam bekend met den militairen dienst en zonder discipline waren (zie het rapport der commissie van enquête nopens de capitulatie der Fransche vestingen in den oorlog van 1870/71). Troepen van minder gehalte dan die van het leger zijn in ons land alleen te gebruiken tot handhaving der inwendige rust, als handlangers, tot bewaking van magazijnen en hospitalen, tot het begeleiden van transporten en van krijgsgevangenen, tot het beveiligen van onderwaterzettingen tegen aftapping van de zijde onzer landgenooten — in 't kort voor die verrichtingen, waarbij ze niet met den vijand in aanraking komen.

De schutterkorpsen, die het wetsontwerp ons in het verschieft stelt, zullen in gehalte achterstaan bij de korpsen van het leger. Ofschoon de Regeering dit zelf erkent door de verklaring, dat het geenszins hare bedoeling is te vorderen, dat het gehalte van leger en schutterij in elk opzicht op dezelfde lijn sta, achten wij het toch noodig, dit nader toe te lichten.

Van de geoefendheid en militaire bruikbaarheid der zogenaamde geoefende schutters is een eenigermate hooge dunk in 't minst niet gewettigd. Zij, die, alvorens schutter te worden, niet tot het leger behoord hebben, zullen uit den aard der zaak, wat geoefendheid betreft, verre achterstaan bij de soldaten van het leger. STIELTJES, die toch waarlijk geen hooge eischen stelde aan de geoefendheid der militie, noemde desniettegenstaande het willen van een *directe* schutteroefening, die gelijkstaat met eene bruikbare militaire oefening *het zoeken naar de quadratuur van den cirkel*. Niets in het ontwerp of in de toelichting schenkt ons de overtuiging, dat het der Regeering gelukt is, dat lastige vraagstuk, zelfs maar benaderend, op te lossen. Doch al ware haar dit gelukt, dan nog zouden deze schutters in militaire waarde niet gelijk te stellen zijn met de miliciens. We wijzen hier nogmaals op de woorden van den generaal KNOOP, reeds vroeger in dit tijdschrift aangehaald: (1) »Het is een dwaalbegrip te gelooven, dat de behandeling der wapens het eenige is wat de soldaat weten moet; dit is maar een zaak van ondergeschikt belang. De hoofdzaak is, dat hij oordeel hebbe om zich in moeilijke omstandigheden te redden en te behelpen; dat hij aan vermoedenissen en ontberingen gewoon zij en dat hij geleerd hebbe zijn wil te onderwerpen aan den wil zijner meerderen. Dat alles leert men bij het leger; dat alles kan men niet leeren bij de schutterijen, waar men slechts vluchtig en terloops zich met militaire zaken bezig houdt en voor het overige de vrijheid

(1) J. Spoetator 1880, bladz. 730.

en de gemakken van het burgerlijk leven ten volle geniet. Van daar dat de loteling der militie, hoe weinig ontwikkeld zijn geestvermogens ook soms waren, door eenige maanden tijds bij een korps van het leger te hebben doorgebracht, meer bruikbaar soldaat wordt dan hij, welke die school niet heeft doorloopen.'

Waar mannen als STIELTJES en KNOOP zoo spreken, mag men zich waarlijk wel eens tweemaal bedenken, alvorens zich te vereenigen met een regeling als de voorgestelde.

Nu zegt wel de Regeering: *alle* gewezen miliciens worden in de schutterij opgenomen. De geoefendheid, de tucht en de kennis, door den dienst bij de militie verkregen, komen daardoor ten goede aan het gehalte der schutterij; terwijl omgekeerd de dienst bij de schutterij strekt om de goede hoedanigheden, door den soldaat bij de militie opgedaan, te onderhouden en uit te breiden. Een mooie theorie, die ons echter in de practijk weinig zal baten. Volgens de berekeningen der Regeering zal de klasse der geoefenden uit ongeveer evenveel gewezen miliciens als vroeger niet gediend hebbende schutters bestaan. Nu weet ieder militair, hoe los het gelcerde in onze miliciens zit als ze met onbepaald verlof gaan — zoo los, dat er zoo goed als niets meer van is overgebleven, als zij weer voor herhalings-oefeningen opkomen. Hun voortdurend zijn in de kazerne onder militair toezicht en militaire tucht, de exercitiën, die ze in de eerste dagen zoowel 's morgens als 's middags hebben, hun kameraden, die reeds ontbolsterd zijn als recruit — dit alles maakt, dat zij dan spoedig weer de ouden zijn en in militaire geoefendheid niet achterstaan bij hun jongere kameraden. Een oefening gedurende een zeker aantal uren over het geheele jaar of een gedeelte van het jaar verdeeld zou, zelfs onder overigens gelijke omstandigheden, zulke vruchten reeds niet kunnen afwerpen; zij zouden dan, zooals de generaal KNOOP het noemt »slecht vluchtig en terloops zich met militaire zaken bezig houden en voor het overige de vrijheid en de gemakken van het burgerlijk leven genieten." Het geheim zit hier in het gedurende eenigen tijd weer voortdurend militair zijn — in het verblijf in de kazerne. Wat zullen nu echter oefeningen geven — ook al beslaan ze 40 à 50 uren 's jaars! — waarbij de gewezen miliciens optreden met en naast schutters, die nooit gediend hebben, die geheel andere begrippen van tucht en ondergeschiktheid hebben en waar deze ook volgens andere en minder strenge regels gehandhaafd worden, met kaders — doch hierover later. Een onzer dagbladen zei onlangs, dat die oefeningen vermoedelijk tot resultaat zullen hebben, dat de gewezen miliciens de militaire eigenschappen, die zij in het leger verworven hebben, verliezen en op hetzelfde peil komen als de overige schutters. Wij deelen dit gevoel en dan, waar blijft dan het kapitaal van militaire bruikbaarheid, dat ten koste van groote personeele opofferingen en groote uitgaven in de militie is bijeengegaard? Het gaat verloren zonder eenig nut. Nog moeten wij er op wijzen, dat volgens de eigen becijfering der Regeering

13.000 miliciens tot de schutters behooren zullen, die in het geheel niet geoefend worden — veel meer dan het $\frac{1}{4}$ gedeelte van al de in de schutterij zijnde miliciens. Ook die 13.000 schutters rekent zij, dat voor oorlogsgebruik direct beschikbaar zijn. Dat is dan toch het optimisme al heel ver gedreven!

Van de organisatie der schutterijen zullen wij niet spreken, omdat deze, als de Regeering haar voornemens in dit opzicht geheel mocht kunnen verwezenlijken — waar we echter geenszins zeker van zijn — wel zou kunnen voldoen. Maar hoe moeten de kaders verkregen worden? Voltallige en deugdelijke kaders zijn voor elken troep een zaak van het hoogste gewicht, maar voor troepen van minder goed gehalte en van mindere militaire waarde, zooals de schutterkorpsen van het ontwerp, werkelijk onmisbaar. De Regeering schijnt dit dan ook te beseffen en deelt mede, dat zij zich voorstelt »de kadervorming bij de schutterijen, wordt het ontwerp tot wet verheven, tot het onderwerp van hare bijzondere belangstelling en zorgen te maken». Verder wordt verwezen naar hetgeen het wetsontwerp daaromtrent reeds bepaalt — zie hiervoor de punten 6°, 7°, 8° en 9° — en gezegd, dat de ministers geen vrees koesteren, dat de stof voor de instandhouding van een kader van voldoende sterkte en hoedanigheid niet in genoegzame mate voorhanden zou zijn. Dit gevoelen der ministers steunt voornamelijk op hun overtuiging dat, als maar wordt ingezien, dat de schutterij tot een degelijke krijgsmacht gemaakt is, lust en ijver zullen worden opgewekt om daarbij te dienen. Wij voor ons koesteren dergelijke rooskleurige verwachtingen niet. Wel gelooven wij aan enthousiastische opwallingen in oogenblikken van gevaar, die dan tot groote opofferingen en tot schoone daden kunnen leiden. Maar aan een doorlopende geestdrift van zoodanigen aard, dat in gewone tijden op den duur liefhebbers zullen toestroomen, niet enkel in voldoende getale maar ook van voldoende geschiktheid, om de kaders der schutterijen te vullen, enkel omdat de schutterij als een degelijke krijgsmacht te beschouwen is, gelooven wij niet. En wat geeft 't dan, of er eischen van bekwaamheid kunnen gevorderd worden voor de officieren en of de minister van oorlog de voordrachten mede onderteekeent? Waar niet is verliest zelfs de keizer zijn recht: dat spreekwoord zal dan ook ten aanzien van de officieren der schutterijen gelden. Men zal, om maar officieren te hebben, zijn eischen moeten laten dalen en langzamerhand tot den bestaanden toestand terugkeeren.

Behalve op de gewezen onderofficieren en korporaals van het leger en de militia — waarvan er thans ook een groot gedeelte in de schutterij dienen, maar nu tot op lateren leeftijd verplicht zijn daartoe te behooren dan wanneer het besproken ontwerp aangenomen mocht worden — rekent de Regeering voor de kadervorming voornamelijk op de jongelieden uit den ontwikkelden stand, die zich voor den dienst bij de militia doen vervangen of wel daarvan vrijgeloot of vrijgesteld zijn. »Ongetwijfeld», zegt de memorie van toelichting, »zullen vele van deze jongelieden geneigd zijn om in het kader te

worden opgenomen, en zal het aan den anderen kant mogelijk zijn, hen door de bijzondere oefeningen, die het ontwerp beoogt, onder doelmatige leiding, binnen eenige jaren tot dien werkkring te bekwamen". Het eerste willen wij niet betwisten; wat echter de tweede bewering betreft merken wij op, dat de Regeering in haar toelichting op het militieontwerp, waar zij de voorstanders van den persoonlijken dienst bestrijdt, als haar gevoelen mededeelt, dat het maximum, wat de Grondwet voor oefeningstijd stelt voor de militie, te kort is om kader te vormen, hetzij voor de militie, hetzij voor de schutterij. De Regeering schijnt dus wel een hoogen dunk te hebben van de "bijzondere oefeningen die het ontwerp beoogt" — waaronder, naar wij meenen, die oefeningen verstaan zullen moeten worden, vermeld onder de hiervoren genoemde punten 8° en 9° — dat zij daarvan zooveel grootere verwachtingen koestert dan van een militiediensttijd van twaalf maanden plus viermaal zes weken. Wij daarentegen koesteren ernstigen twijfel, of men zich met de middelen, die de Regeering wil aanwenden, verzekerd mag achten van voldoende kaders, die bruikbaar zijn en het zou ons verwonderen, als ons gevoelen niet door velen werd gedeeld.

Eindelijk de krijgstucht. Zeer goed begripen we, dat de Regeering met hare samenstelling der schutterijen er niet toe heeft kunnen besluiten om voor den tijd van vrede de wetten en voorschriften, welke in het leger ten aanzien van de handhaving der krijgstucht, de straffen en de rechtspleging gelden, ook voor de schutterijen van toepassing te verklaren. Wij vinden hierin echter weder een bevestiging van ons gevoelen, dat het stelsel der Regeering niet voldoende kan. Het behoeft geen lang betoog om uiteen te zetten, hoeveel moeilijkheden er in te voorzien zijn, wanneer schutterkorpsen, zoodra zij gemobiliseerd worden, moeten komen onder geheel andere wetten en voorschriften, als die waaronder zij in gewone tijden stonden — bepalingen dus, waarmede zij weinig of niet bekend, het meerendeel der officieren althans zeker niet vertrouwd zullen zijn. Ook kan 't niet nalaten een ongunstigen invloed uit te oefenen op de discipline der gewezen militairen, dat zij, in de schutterij overgaande, onder bepalingen komen, voor wat de handhaving der tucht en de toepassing van de straffen in tijd van vrede betreft, zoo geheel afwijkende van die, welke voor het leger gelden. Zij zullen onwillekeurig gaan denken, dat 't er bij de schutterij zoo niet op aankomt, en onvermijdelijk zal, wanneer eenmaal de oorlogstoestand daar is, van de goede begrippen van ondergeschiktheid en tucht, die hun tijdens hun dienst bij het leger ingeprent waren, veel verloren gegaan zijn.

Ontegenzeggelijk zijn de bepalingen omtrent de oefening der schutterijen verbeterd. Wij vreezen echter, dat men ook in dit opzicht zijn verwachtingen niet te hoog mag stellen voor de werkelijkheid. Oefeningen in vereeniging met die van het leger zouden, mits oordeelkundig geleid, voor de schutterijen wel vruchtdragend kunnen wezen, maar zijn ze geheel zonder gevaar

voor de geoefendheid der militia? Wij zouden die vraag niet gaarne toestemmend beantwoorden. En de oefeningstijd voor onze militia is toch reeds zoo beperkt, dat waarlijk wel alles mag vermeden worden, wat op haar oefening belemmerend kan werken. Veel zulke gezamenlijke oefeningen zullen echter ook wel niet plaats vinden. Het heeft tot dusverre altijd reeds groote bezwaren opgeleverd om gezamenlijke oefeningen door de verschillende wapens van het leger in een garnizoen te doen houden (oulangz zijn daaromtrent meer bindende bepalingen gemaakt). Let men er nu op, dat de oefeningen der troepen van het leger in den regel in de morgenuren moeten plaats vinden en de schutters dan juist het minst uit hunne werkzaamheden gemist kunnen worden, dan zal men wel doen, op dergelijke gemeenschappelijke oefeningen niet te zeer te rekenen. Het indeelen van officieren, onderofficieren en korporaals van het leger bij de oefeningen der schutterijen zal ook wel tot de uitzonderingen blijven behooren. Op den voorgrond dient toch steeds te staan een behoorlijke oefening der kaders en manschappen van het leger zelf; en met onze onvoltallige en jeugdige kaders en den geringen oefeningstijd onzer militia hebben officieren en onderofficieren daarmede reeds de handen vol. Bovendien mag hier niet uit het oog verloren worden, dat de verschillende wijze van handhaving der discipline, zoodra leger en schutterijen vereenigd optreden, tot groote moeilijkheden aanleiding kan geven — een bedenking, die nog meer gewicht krijgt, als men in aanmerking neemt hoeveel bezwaren het reeds heeft, onze miliciens gedurende den korten tijd, dien zij onder de wapens doorbrengen, gezonde begrippen van militaire tucht in te prenten. De overweging van dit alles doet ons met een zekere huivering die gezamenlijke oefeningen van leger en schutterijen, waarvan de Regeering zich zooveel goeds voorstelt, te gemoet zien. Moest een verhooging van de militaire geoefendheid van de schutterijen verkregen worden ten koste van het militair gehalte onzer militia, dan zou dit, naar onze meening, als een nadeel in plaats van als een voordeel te beschouwen zijn.

Met groote voldoening constateeren wij, dat het wetsontwerp niet slechts vereeniging van schutterijen van twee of meer in elkanders nabijheid gelegen gemeenten in één zelfde korps, maar ook gemeenschappelijke oefening van die schutterijen beoogt. Daaruit toch blijkt, dat de Regeering niet van oordeel is, dat een dergelijke maatregel in strijd zou zijn met de Grondwet. Wanneer zulk een vereeniging en gemeenschappelijke oefening mogelijk is voor de schutterijen van twee of meer in elkanders nabijheid gelegen gemeenten zonder in strijd te geraken met de Grondwettige bepalingen — en wij staan in dit opzicht geheel aan de zijde der Regeering — dan kan de gewone wetgever aan dien maatregel ook meer uitbreiding geven, wanneer het belang van den Staat en van de schutters zelven hierdoor bevorderd wordt. Dit nu schijnt ons onwederlegbaar het geval te zijn. Het Staatsbelang wordt, zooals ook de memorie van toelichting duidelijk uiteenzet, gebaat met de

vereeniging van de schutters in korpsen zooveel mogelijk in overeenstemming met den oorlogstoestand — van korpsen dus van zooveel doenlijk gelijke sterkte en samenstelling. En wat de oefeningen betreft: wanneer men nagaat, hoeveel tijd een schutter telkens verliest voor een oefening van een paar uren, hoe de schutteroefeningen bij velen vaak leiden tot geldverkwisting en dronkenschap, dan is 't in ons oog aan geen twijfel onderhevig, of een vereeniging van eenige dagen onder een flinke tucht, hetzij in een fort of vesting, hetzij in een kamp, een paar malen gedurende hun diensttijd als schutter, zou verre de voorkeur verdienen ook in het belang der schutters zelve en in het belang hunner gezinnen boven die aanhoudende exercitiën, die althans voor geoefende schutters veelal nog van twijfelachtig nut zijn. Dat dergelijke vereenigingen voor de oefening der schutters meer vruchtdragend zouden wezen dan de voorgestelde, behoeft geen verder betoog.

De sterkte der schutterijen berekent de Regeering op 142.000 man. Hiervan zouden 104.000 man geoefend worden, n.l. 36.000 schutters van 21—25 jaren en 68.000 schutters van 26 tot 30 jaren, onder welke laatsten 36.000 miliciens zijn. Ongeoefend blijven 38.000 man, waaronder 13.000 gewezen miliciens. Voor direct oorlogsgebruik rekent de Regeering op de 68.000 geoefende schutters van 26—30 jaren en op de 13.000 gewezen miliciens, die als schutter niet meer geoefend worden, en komt zoo tot een cijfer van 81.000 man, waaruit bij mobilisatie de korpsen schutterij zullen zijn samengesteld. Verder zouden alsdan nog beschikbaar zijn 36.000 schutters van 21—25 jaren, die aan oefeningen hebben deelgenomen, doch nog niet voldoende bruikbaar voor den dienst zijn te achten, en 25.000 schutters, die geheel ongeoefend zijn. Deze cijfers zijn hoog genoeg. Zelfs al trekt men de 13.000 gewezen miliciens, die niet meer geoefend worden en van welke wij ons niet kunnen voorstellen, hoe zij reeds gedurende den vrede in korpsen vereenigd zullen worden, er af en rekent men nog op een derde verlies voor schutterijen der buitenprovinciën, die niet tijdig genoeg kunnen opkomen, dan houdt men toch nog 45.000 man dadelijk beschikbare schutterij over. Men komt alsdan met een leger van ruim 60.000 man tot een aanvankelijke sterkte der levende strijdkrachten van meer dan 100.000 man, wat zeker voldoende zou zijn te achten, als de militaire waarde dier macht slechts voldoende ware. Dat echter zal, zooals wij meenen aangetoond te hebben, het geval niet zijn. De schutterijen der Regeering zullen bestaan uit manschappen van geringe militaire waarde en de kaders zullen of zeer onvoldelig of grootendeels van een zeer middelmatig gehalte zijn. Zien wij in deze juist, dan is het stelsel der Regeering veroordeeld.

Het groote gebrek der militia- en schutterij-ontwerpen is, naar onze meening, dat zij lijden aan halfheid. Ongetwijfeld bevatten zij, in vergelijking met de bestaande wetten, belangrijke verbeteringen; maar een vol-

doende regeling der levende strijdkrachten, zooals wij die hebben moeten, kunnen zij ons niet geven. Mochten zij aangenomen worden, dan zullen wij hebben een militia, die door het behoud der dienstvervangng in gehalte en militaire waarde onvermijdelijk zal achterstaan bij de legers der naburige groote mogendheden, en een schutterij, aan welke bij de landsverdediging een taak opgedragen wordt, die boven hare krachten gaat. Dit resultaat van zeer twijfelachtige waarde zal verkregen worden ten koste van een belangrijke verhooging der personeele lasten, vooral wat de schutterijen betreft, en van aanzienlijk hoogere uitgaven.

Is het de bedoeling de levende strijdkrachten zoodanig te regelen, dat Nederland daaraan werkelijk met vertrouwen de handhaving zijner onafhankelijkheid kan toevertrouwen, dan worden meer doortastende maatregelen noodig geacht. De Grondwet is, volgens onze gevestigde overtuiging, geen beletsel voor een deugdelijke regeling onzer levende strijdkrachten. Om deze te verkrijgen met de minste lasten voor de ingezetenen en de minste kosten voor den Staat moeten de schutterijen, althans gedeeltelijk, zoodanig ingericht worden, dat ze in waarheid als een dadelijk beschikbare versterking van het leger te beschouwen zijn. Hiervoor is in de eerste plaats afschaffing der dienstvervangng onder elken vorm bij de militia noodzakelijk. Zonder die afschaffing toch kan men nimmer die elementen in de militia krijgen, waaruit bruikbaar kader is te vormen. Kadervorming uit de militia nu is in ons oog een gebiedende eisch, zoowel om daardoor bij het leger in het nijpend gebrek aan vrijwillig dienend kader te kunnen voorzien, als om, in geval van mobilisatie, onderofficieren- en korporaaIs-vrijwilligers bij de schutterijen te kunnen detacheren voorzoover militiekader beschikbaar is om hun plaatsen bij het leger in te nemen. Aan de opkweeking van korporaaIs en onderofficieren en zelfs van officieren uit de militia kan dan ook niet te veel zorg besteed worden.

In de schutterijen vereenige men al degenen, die b.v. minstens één jaar bij het leger gediend hebben, bij elk schutterkorps afzonderlijk in een of meer onderdeelen met een deugdelijk kader, wijze aan elk van die onderdeelen een vaste bestemming voor oorlogstijd aan en regele alles tot in de bijzonderheden voor het geval eener mobilisatie, zoodat ieder steeds wete, waar alsdan zijn standplaats en wat zijn taak zal wezen. Samenvoeging der hierbedoelde onderdeelen tot grootere eenheden in verband met de hun toegedachte taak en regeling van de aanvoering dier eenheden voor dit geval wordt hiertoe ook gerekend. Dit gedeelte der schutterijen nu is bestemd om met het leger dadelijk des vereischt handelend tegenover den vijand op te treden. Het kader voor deze schutterijen zal getrokken moeten worden uit hen, die vroeger een graad bij het leger bekleed hebben, hetzij als vrijwilliger, hetzij als milicien. Om evenwel voldoende in de behoefte aan bruikbare officieren te kunnen voorzien achten wij het nog noodig, dat onze wet op het ontlag der officieren zoodanig worde gewijzigd, dat het mogelijk wordt

aan officieren, die dit wenschen, ook zonder dat zij ongeschikt voor den dienst zijn, vroeger dan nu bepaald is, pensioen te verleen en onder voorwaarde, dat zij zich nog gedurende een aantal jaren tot den dienst bij de schutterijen verbinden.

Dit deel der schutterijen zou vrijgesteld moeten zijn van de gewone schut-teroefeningen en diensten, doch b.v. om het andere jaar gedurende eenige dagen vereenigd behooren te worden, ten einde te worden bekwaamd voor de bestemming, die hun voor oorlogstijd toegewezen is. Op de daartoe bestemde vereenigingspunten worden hun wapens en hun kleeding opgelegd. Gedurende de oefeningen staan zij onder de krijgswetten, wat voor hen aan geen bedenking onderhevig kan zijn, daar zij het in dienst nooit anders gekend hebben.

Op zulke schutters zal men ten allen tijde kunnen rekenen en er zal nu ook niet meer een belangrijk gedeelte der gewezen miliciens (volgens het ontwerp 13.000) als schutter ongekleed en ongewapend en geheel zonder oefening blijven.

Voor de overige schutters behoeven de oefeningen nu niet zoo veel uitgebreid te worden als in het ontwerp voorgesteld is. Een 50 uren per jaar b.v. komt ons, met het oog op de bestemming, die wij hun aanvankelijk toedenken, voldoende vóór. In geval van mobilisatie zullen zij, voor zoover hun geen bepaalde werkkring toegewezen is, achter de liniën vereenigd en geoefend worden, ten einde in een later tijdperk van den oorlog des vereischt insgelijks handelend tegenover den vijand te kunnen optreden.

Wat nu den dienstdijd bij de schutterijen betreft, merken wij op, dat er ongetwijfeld wel wat voor is aan te voeren, om, zooals de Regeering voorstelt, voor het begin van de dienstplichtigheid bij militia en schutterijen denzelfden leeftijd te stellen. Intusschen heeft dit toch ook weer eigenaardige bezwaren. Men krijgt op die wijze een groot aantal van jongelieden van 20 tot 25 jarigen leeftijd bij de schutterijen, die ingeval van een oorlog van weinig of geen nut zullen zijn voor de verdediging. Daarentegen gaan de gewezen miliciens reeds na vijfjarigen dienst bij de schutterijen voor goed voor de verdediging verloren. Wij zijn van oordeel, dat zoo lichtvaardig niet mag worden omgesprongen met het kapitaal van militaire bruikbaarheid, dat ten koste van zooveel inspanning en geld verworven is. Laat men, als thans, den schutterplicht in den regel eerst op 25-jarigen leeftijd beginnen en 10 jaren duren, dan krijgt men zeker een 40.000 a 45.000 gewezen militairen (vrijwilligers en miliciens) meer beschikbaar, zelfs al wordt daarbij bepaald — wat ons goed voorkomt — dat voor hen, die minstens gedurende één jaar bij de zeemacht, bij het leger hier te lande, of bij het leger en bij de schutterijen in de koloniën gediend hebben, de schutterplicht zoodra doenlijk na het ontslag uit den militairen dienst een aanvang neemt en niet langer dan 10 jaren duurt, echter in geen geval langer dan tot het 36ste levensjaar. Verhanging van personeele lasten in gewone tijden behoeft voor de gewezen

militairen uit deze regeling niet voort te vloeien, daar voorgeschreven kan worden, dat ze, na 10 jarigen dienst bij leger en schutterijen, gedurende den vrede-toestand niet meer voor schutterlijke oefeningen zullen worden opgeroepen. In die bepaling ware dan ook voor hen een compensatie gelegen daarvoor, dat hun militaire dienst in den regel niet zal strekken in mindering van den diensttijd bij de schutterijen. Tot dusverre was dit ook het geval niet en nooit schijnt dat geleid te hebben tot bijzondere bezwaren.

De andere schutters zullen echter wel gedurende hun geheelen 10 jarigen dienst geoefend moeten worden, ook al zou men hen voor het geval van den oorlog slechts willen bestemmen tot handhaving van de rust in hun gemeenten.

Ware het stelsel der militiedistricten doorgevoerd op de door ons vroeger aangeduide wijze, dan zouden de districtscommandanten de aangewezen personen zijn om, onder de bevelhebbers der afdelingen, toezicht uit te oefenen op de oefeningen der schutterijen en alles voor te bereiden en in orde te houden met het oog op een eventueele mobilisatie. Eén inspecteur der schutterijen ware dan zeker voldoende om eenheid in de oefeningen der schutterijen te houden. Met zulk een stelsel zijn we van gevoelen, dat de sterkte der militia niet, althans zeker niet belangrijk, behoeft te worden verhoogd, omdat men over een voldoende aantal bruikbare soldaten te beschikken zal hebben. Behalve dat nu de druk der militia voor de ingezetenen niet of slechts in geringe mate verzwaaard zal behoeven te worden, heeft dit stelsel nog het groote voordeel, dat van de schatkist ook geen noemenswaardig grootere offers zijn te vragen; terwijl een regeling der levende strijdkrachten verkregen zal zijn, waarmede, naar onze gevestigde overtuiging, de toekomst van ons vaderland met vertrouwen te gemoet gezien kan worden.

Alvorens onze beschouwingen over de militia- en schutterijontwerpen te besluiten, moeten wij nog iets zeggen, dat ons op het hart ligt.

Herhaaldelijk vonden wij in den laatsten tijd de meening verkondigd, dat het gewenscht is, dat deze ontwerpen worden aangenomen zelfs al zijn ze uit een militair oogpunt niet voldoende te achten. Reeds tal van jaren werden vergeefsche pogingen gedaan om de wetten op de militia en de schutterijen te verbeteren. Die pogingen leden telkens schipbreuk en dit is ontegenzeggelijk voor een deel toe te schrijven aan de afkeurende critiek, waaraan zij ook van militaire zijde blootstonden. Worden nu deze wetsontwerpen, zoo redeneert men, ook weer verworpen, dan blijven de levende strijdkrachten in den zorgelijken toestand, waarin ze reeds veel te lang verkeerden en de zaak der defensie is geen stap voorwaarts gekomen. Beter een half ei dan een leege dop.

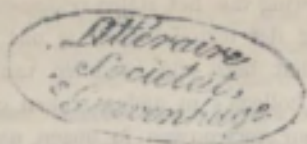
Wij kunnen met die redeneering niet instemmen. Zeer zeker bevatten de voorstellen der Regeering — wij zijn de eersten om dit te erkennen — belangrijke verbeteringen. Ze komen ons evenwel niet voldoende voor en op

dien grond zouden wij ons aan plichtsverzaking schuldig rekenen, als wij niet met alle kracht die in ons is, op hunne verwerping aandrongen.

Hoe zou men 't vinden, wanneer b.v. van de spoorwegbrug over den Moerdijk algemeen erkend werd, dat hare samenstelling gebrekkig was, en de Regeering er toe wilde overgaan haar zoodanig te verbeteren, dat ze wel veel beter werd, maar toch de overtuiging niet bestond, dat ze nu zoo goed mogelijk werd gemaakt. Zoodanig voornemen zou zonder twijfel algemeene afkeuring wekken en zeker zou de deskundige gelaakt worden, die verklaarde, dat hij de voorgestelde verbeteringen wel niet voldoende achtte, maar er voor was ze aan te brengen, omdat die brug dan toch veel beter zou worden dan ze was. Te recht zou gezegd worden: als die brug er zijn moet, dan behoort ze in allen deele voldoende te wezen voor hare bestemming. Kan dat niet, dan liever geen brug. Immers er zijn menschenlevens mede gemoeid en met deze mag niet roekeloos worden ongesprongen. Met de regeling der levende strijdkrachten echter zijn nog duizendmaal meer menschenlevens gemoeid. Bovendien echter zijn er de hoogste belangen van het land mede gemoeid. Dit alles wordt niet genoeg in het oog gehouden door hen, die daarbij steeds in de eerste plaats er naar streven den druk voor de ingezetenen en voor de schatkist zoo min bezwarend mogelijk te maken.

Voor al echter voor ons militairen is het zaak om tegen een voorgestelde regeling, die ons niet voldoende voorkomt, een waarschuwende stem te doen hooren. Thans weet een ieder, dat de toestand onzer levende strijdkrachten zeer gebrekkig is. Wird nu van onze zijde op aanneming der betrekkelijke voorstellen tot verbetering aangedrongen, dan zou de natie het volste recht hebben om, als zij, voor het geval dat wij eenmaal aangevallen mochten worden, onvermogen bleken, de onafhankelijkheid van den Staat te handhaven en zijn grondgebied te beveiligen, dit aan ons wijten. Die verantwoordelijkheid willen wij voor ons althans niet dragen!

Bovendien, men stelle zich toch vooral niet voor, dat er, mochten deze wetsontwerpen eenmaal aangenomen zijn, ook maar de minste kans bestaat op een spoedige herziening. Op dit oogenblik is de regeling der levende strijdkrachten, dank zij ook aan mannen als STORM VAN 'S GRAVESANDE, STIELTJES en DE ROO, aan de orde. Dat vraagstuk is niet meer van de baan te schuiven; de volksvertegenwoordiging, de natie eischen een oplossing. Zijn echter eenmaal nieuwe militie- en schutterijwetten tot stand gebracht, dan is het van de baan en in de eerste tijden komt het er zeker niet meer op. Daarom is ons beginsel: liever geen nieuwe regeling dan eene, waarvan de overtuiging bestaat, dat zij niet kan voldoen. *In het volle besef onzer verantwoordelijkheid raden wij dan ook met den meesten ernst tot vervoerping der aanhangige wetsontwerpen tot herziening der wetten op de militie en op de schutterijen.*

Het nieuwe Nederlandsche veldgeschut.

In den zomer van het jaar 1876 was te Amerstoort een uit officieren der veld- en rijdende artillerie samengestelde commissie, onder voorzitterschap van den Luitenant-Kolonel (thans Generaal-Majoor) STEENBERGHE, belast geweest met het nemen van vergelijkende proeven tusschen bronzen en stalen veldgeschut. Meer en meer had de overtuiging veldgewonnen, dat ons kanon van 8 cM. A. niet aan de eischen voldeed, die bij de vorderingen der geschutfabricage aan een veldvuurmond gesteld konden worden, en met name verre ten achteren stond bij het duitsche en oostenrijksche veldgeschut.

Hoewel de geheele invoering van dien vuurmond nauwelijks was afgelopen, werden toch bij den fabrikant FRIEDRICH KRUPP te Essen 2 stalen vuurmonden besteld, wier uitwerking vergeleken moest worden met die van het kanon van 8 cM. A.

Het onderscheid tusschen beide stalen vuurmonden bestond alleen daarin, dat de trekken van N°. 1 een constante, die van N°. 2 een progressieve helling hadden; het kaliber was 8,7 cM., de lading 1,5 KG., het gewicht der granaat 6,35 KG.; met granaatkartetsen werd bij deze proeven niet gevuld. Op 35 M. vóór de monding was door de commissie van proefneming te 's Hage een snelheid gevonden van 444,4 M. voor het kanon N°. 1, 458,6 M. voor het kanon N°. 2 en 385,6 M. voor het kanon van 8 cM. A. In aanmerking nemende, dat de granaat 0,75 KG. meer woog dan die van het kanon van 8 cM. A., verkreeg men dus een veel grooter arbeidsvermogen, en toen men nu ook, bij het bereken van de trefkans, veel gunstiger uitkomsten met de stalen vuurmonden dan met ons toenmalig veldkanon verkreeg, besloot de commissie eenparig de vervanging van het bronzen door stalen veldgeschut voor te stellen.

Degenen evenwel, die dachten, dat deze verwisseling nu spoedig zou plaats hebben, hadden zich met een ijdele hoop gevleid en eerst dezer dagen, dus ruim 5 jaren nadat het rapport der commissie was ingediend, zijn de stalen veldvuurmonden in onze parken verschenen. Was het toen ter tijd voor ieder artillerist een groote teleurstelling, dat alles bij liet oude bleef en hij dus casu quo met inferieur geschut het vaderland zou moeten verdedigen, nu gedurende die 5 jaren de vrede bewaard is gebleven, moet ieder zich er

over verheugen, dat de invoering van het stalen veldgeschut zolang vertraagd is geworden. De vooruitgang der techniek toch is ons natuurlijk ten goede gekomen, zoodat wij nu in het bezit zijn gekomen van een veldvuurmond, die een vergelijking met zijn collega's in andere rijken gerust kan doorstaan. Dit aan te toonen en daardoor vertrouwen in onzen nieuwen veldvuurmond op te wekken, is het doel dezer regelen.

Zolang de legers artillerie in het veld medevoeren, heeft er een strijd bestaan tusschen beweegbaarheid en uitwerking der vuurmonden. Valt het niet te ontkennen, dat de uitwerking der veldvuurmonden in de laatste 10 jaren ontzettend vermeerderd is, zoo moet toch ook worden toegegeven, dat de beweegbaarheid er onder heeft geleden. Om dus een billijk oordeel te vellen waar de uitwerking van eenige vuurmonden met elkander vergeleken wordt, mag het gewicht dier vuurmonden niet uit het oog worden verloren. Alvorens dus over te gaan tot de bespreking van de uitwerking van onzen nieuwen stalen veldvuurmond en die te vergelijken met de voornaamste buitenlandse veldvuurmonden, zullen wij hier de kalibers en gewichten van die vuurmonden aangeven.

Vuurmonden.	Kaliber in cM.	Langte in cM.	Gewicht in KG.	Metaal-soort.
Nederland.....	8,4	230	450	Staal.
Duitschland Lt.....	7,85	210	360	Id.
" Zw.....	8,8	210	450	Id.
Engeland 9 G. R. A.....	7,82	147	305	Staal met smeëijzeren mantel.
" " V. A.....	7,82	174	406	Id.
" 10 ".....	9,14	169	615	Id.
Oostenrijk 8 cM.....	7,5	195	299	Staalbrons.
" 9 ".....	8,7	206	487	Id.
Frankrijk 80 mM.....	6	228	425	Staal.
" 90 ".....	9	228	530	Id.
Italië 7 cM.....	7,5	178	298	Bronz.
" 9 ".....	8,7	210	487	Staal.
Rusland rijdende artillerie...	8,69	170	357	Id.
" Lt. kanon.....	8,69	210	392	Id.
" positie kanon.....	10,68	210	617	Id.

Ter beoordeeling van de uitwerking van een vuurmond, dient men de volgende factoren in rekening te brengen: *trefkans*, *arbeidsvermogen* van het projectiel op het oogenblik van springen, *springwerking*, *grootte van den invalshoek* en *afstand* waarop gevuurd kan worden. De uitwerking als een functie dezer verschillende factoren beschouwende, zal niet elke factor hetzelfde gewicht bij de berekening der functie in de schaal leggen.

De meerdere of mindere waarde van eiken factor zal afhangen van het doel waarop men vuurt. De doelen nu, die zich te velde voordoen zijn: *levende* (colonnes, gesloten of verspreide linien) of *dood* (aardewerk, muren, palissadeeringen enz.) Welk doel men nu ook moge beschieten, altijd doet zich de waarde der bovengemelde factoren gevoelen. Om dit aan te toonen

zullen wij ze een voor een behandelen en dan tevens hunne waarden bij de, in bovenstaanden staat voorkomende, vuurmonden met elkander vergelijken.

Trefkans. De groote waarde van een juist schot behoeft wel geen nader betong. Was het na den oorlog van 1866 nog mogelijk om, verblind door het slechte gebruik van de pruisische artillerie, een vuurmond te verdedigen, die door een *minder* juist schot het terrein *meer* onveilig maakt, na den oorlog van 1870—71 is er geen ARKOLAY opgestaan om de noodzakelijkheid van een juist schietenden vuurmond te betwisten.

Om een oordeel over de trefkans der verschillende vuurmonden te vellen, hebben wij slechts een blik op de spreidingstafels te werpen. Daar hier voornamelijk cijfers moeten spreken, hebben wij in onderstaanden staat de lengte- en breedtespreidingen op vier verschillende afstanden aangegeven. De hoogtespreiding is hier buiten rekening gelaten; deze toch wordt in den regel niet proefondervindelijk gevonden, maar uit de lengtespreiding berekend door de formule $S_h = S_l \text{ tang. } \theta$, waarin de invalshoek θ berekend is door de formule

$$\text{tang. } \theta = \frac{W}{2} (\alpha_{W+1} - \alpha_{W-1})$$

zijnde W de dracht in honderdtallen van meters en α de schootshoek.

Ok wordt vaak van de kennis der invalshoeken gebruik gemaakt om de snijpunten der banen met de naar anderen of naar boven verlengde schijf te construeeren.

			1000 M.	1500 M.	2000 M.	2500 M.	3000 M.
Nederland	50 g	L. Spr. (1)	14	16	18	20,5	23
		B	0,8	1,07	1,37	1,72	2,18
		L	19	24	25	29	34
Duitsch-land.	Lt	B	0,8	1,1	2	2,8	3,6
		L	18	21	23	27	29
		B	0,7	1,1	1,7	2,3	3
Engel-land.	9 g	L	—	34	32	—	40
		B	—	1,5	2,3	—	3,4
		L	—	23	—	—	—
Oosten-ryk.	Lt	B	—	1,28	—	—	—
		L	19	12,3	14,5	21	27,5
		B	0,8	1,6	2,7	4,4	6,2
Frank-ryk.	Zw.	L	14,7	10	16,3	24	29,5
		B	0,7	1,3	2,3	4	5,8
		L	16	18,4	17	19,4	19,4
Italië.	Lt	B	0,4	0,8	1,4	1,8	2,6
		L	16,3	16,8	18	19,4	21,4
		B	0,4	0,8	1,4	2	2,8
Rusland.	Zw.	L	11	13	12	15	18
		B	0,76	1,33	1,87	2,50	3,45
		L	41	41	43	—	19
Pos.	50 g	B	0,5	0,98	1,72	—	4,40
		L	17,8	23,3	27,8	—	33,1
		B	0,83	1,8	2,4	—	3,3
Pos.	50 g	L	20	24,4	26,2	—	27,8
		B	0,4	0,72	1,24	—	1,9
		L	—	—	—	—	—
Pos.	50 g	B	—	—	—	—	—
		L	—	—	—	—	—
		B	—	—	—	—	—

(1) De spreidingen zijn in meters opgegeven.

Gaan wij nu eerst de 50 f lengtespreiding na, dan zien wij, dat deze het gunstigste is bij de italiaansche vuurmonden; op de afstanden van 1000—1500 en 2000 M. volgt dan het Lt. oostenrijksche kanon; op de beide andere afstanden de fransche vuurmonden; onze vuurmond volgt op de drie eerste afstanden op het Lt. oostenrijksche kanon, op de beide andere op de fransche vuurmonden.

Wat de 50 f breedtespreiding aangaat staan op 1000 M. nagenoeg op een lijn de fransche vuurmonden, het zware italiaansche en het lichte russische kanon (0,4 en 0,5); daarop volgen de overige vuurmonden, zonder noemenswaardig onderscheid 0,7 en 0,8; op 1500 M. loopen de spreidingen meer uit elkander, de minste spreiding vindt men bij het lichte russische kannon, daarop volgen de fransche vuurmonden, de italiaansche en dan ons veldkanon, op de andere afstanden staat ons veldkanon bovenaan in de rij.

Arbeidsvermogen van het projectiel op het oogenblik van springen. Op welke doelen men ook vuurt, altijd heeft het arbeidsvermogen van het projectiel op het oogenblik van springen een groote waarde. Vuurt men op doode doelen, dan geeft een groot arbeidsvermogen een groote indringing, ergo vernieling; worden levende doelen beschoten, dan wordt natuurlijk de uitwerking der kogels en scherven grootendeels bepaald door het arbeidsvermogen van het projectiel op het oogenblik van springen.

Het arbeidsvermogen van een projectiel vindt men door de formule $\frac{P}{2g} V^2$ waarin P het gewicht van het projectiel, g de versnelling der zwaartekracht en V de trefsnelheid voorstelt. Hoewel op onze breedte $g=9,8119$ M. is, hebben wij in onderstaanden staat voor de berekening van het arbeidsvermogen $g=9,81$ genomen en voorts, daar het voornamenlijk om een vergelijkend overzicht te doen is, de verkregen cijfers tot ronde getallen teruggebracht.

Vuurmonden.	Gewicht. Grens in KG.	V ₅₀	V ₁₀₀	V ₁₅₀₀	V ₁₅₀₀	V ₂₀₀₀	V ₂₀₀₀	Arbeidsvermogen in KG. M. op				
		M.						0 M.	500 M.	1000 M.	1500 M.	2000 M.
Nederland.....	7	460	397	349	304	274	244	75000	56000	42500	31000	26500
Duitschland Lt.....	5,07	465	329	320	308	272	239	56000	37000	28000	21000	16000
" Zw.....	7	444	364	320	288	261	233	70000	47500	37000	28500	25000
Engeland 8 G.....	4,111	421	341	306	268	244	—	37000	24500	17500	14000	12500
" 16 ".....	7,343	411	348	305	280	248	—	63000	45000	35000	29500	24000
Oostenrijk 8 cM.....	4,800	422	352	308	278	255	—	39000	27000	21000	17000	14500
" 9 ".....	6,397	448	373	320	284	270	—	65500	42000	31500	24000	23500
Frankrijk 80 mM.....	5,8	400	400	340	320	—	—	60500	45000	30000	31000	—
" 90 ".....	8	418	447	372	328	—	—	84500	71000	56500	46000	—
Italië 7 cM.....	4,25	425	352	307	276	241	215	39000	26000	20400	16000	13000
" 9 ".....	6,73	484	376	330	297	273	240	71000	48000	37000	30000	25500
Rusland R. A.....	6,70	442	373	342	312	283	245	58500	42000	30000	23500	21000
" Lt.....	6,76	442	398	361	322	282	259	67000	44500	35000	27000	24000
" Positie.....	13,8	403	387	325	302	284	259	103500	87500	67000	58000	51000

Wij zien uit deze opgaaf dat, wat het arbeidsvermogen aangaat, onze nieuwe veldvuurmond alleen achterstaat bij het zware fransche en russische veldgeschut. Wat het laatste betreft, de vuurmond van 10,68 cM., dankt zijn aanzijn aan de voor Plewna door de Russen opgedane ondervinding, waar hun veldgeschut geheel onmachtig bleek tegenover de door OSMAN-PACHA opgeworpen verschansingen. Neemt men echter in aanmerking, dat de Russen er toe over zijn moeten gaan, belegeringsgeschut tegen Plewna in batterij te brengen, dan is het mijns inziens nog zeer de vraag of de invoering van zulk zwaar geschut, waarmede $\frac{1}{4}$ der geheele veldartillerie bewapend zal worden, door de oorlogsondervinding gerechtvaardigd wordt. Het gewicht van dezen vuurmond is hetzelfde als dat van het engelsche kanon van 16 \mathcal{E} ; neemt men nu in aanmerking, dat het arbeidsvermogen bij de monding van het russische kanon, dat van het engelsche met 40000 KG. M. overtreft, dan moet men erkennen, dat de Krupp'sche geschutconstructie hier een prachtige overwinning op het engelsche fabrikaat behaald heeft.

Bij het zware fransche veldgeschut heeft men de beweegbaarheid zooveel mogelijk willen behouden, doch ten koste van de munitie; het voert toch 10 projectielen minder mede dan onze vuurmond, zoodat het gezamenlijk gewicht van vuurmond, affluit en bepakt voorwagen slechts 72 KG. meer is dan bij ons. Onderstaande staat geeft een overzicht van dit gewicht en van het aantal meegevoerde projectielen bij de vuurmonden.

	Gewicht van het aangesp. stuk.	Aantal meegevoerde projectielen.	Opmerkingen.
Nederland	1938-	38	Waaronder 4 kartelsen.
Duitschland 11.....	1790.8	29	" 3 "
" Zw.	1841.8	32	" 3 "
Engeland 16 \mathcal{E}	1723	32	" 4 "
" 16 ".....	2134	29	" 4 "
Oostenrijk 8 cM.	1552.5	40	" 4 "
" 9 ".....	1917	34	" 4 "
Frankrijk 68 mM.....	1590	30	" 2 "
" 90 ".....	2000	28	" 2 "
Italië 7 cM.	1247	43	" 4 "
" 9 ".....	1028	34	" 3 "
Rusland. Ryd. srl.....	1716	20	" 3 "
" l.t. kanon.....	1847	20	" 2 "
" Positie kanon.....	2101	18	" 3 "

Alleen dus bij het italiaansche kanon van 7 cM. is het aantal projectielen bij het stuk beduidend grooter dan bij onzen vuurmond, terwijl de beide vuurmonden waarbij hij in uitwerking moet achterstaan, het zware fransche en russische veldkanon, respectievelijk 10 en 20 projectielen minder met zich medevoeren.

Voorzoover ik heb kunnen nagaan, heeft men alleen in Oostenrijk ook de aanvankelijke snelheid der granaatkartelsen gemeten en daarvoor gevonden 409 M. voor het lichte en 430 M. voor het zware veldgeschut; alleen

bij onzen vuurmond is het gewicht van de granaatkartets even groot als dat van de granaat, zoodat wij van dezelfde opzetverdelingen voor beide projectielen gebruik kunnen maken. Neemt men in aanmerking, dat, behalve bij ons, de granaatkartets zwaarder is dan de granaat en daardoor natuurlijk minder snelheid krijgt, dan geloof ik gerust te kunnen beweren, dat het arbeidsvermogen op de verschillende afstanden voor de granaatkartetsen minder zal zijn dan dat voor de granaten. P toch komt slechts in de eerste, V daarentegen in de tweede macht in de formule voor het arbeidsvermogen voor; wij zijn dus, wat de granaatkartetsen betreft, in gunstiger verhouding dan met de granaten.

Springwerking. Deze hangt af, voorzoo veel de granaten aangaat: 1°. van de grootte der springlading en 2°. van het aantal en de grootte der scherven; terwijl wat de granaatkartetsen betreft, wanneer de lading in het midden is gelegen, alleen de grootte en het aantal der kogels in aanmerking komt, terwijl ook de grootte der lading haren invloed doet gevoelen, als de lading zich op den bodem van het projectiel bevindt. De waarde van de springlading komt alleen uit bij het beschieten van doode doelen, waar de granaat de rol van een mijn moet vervullen; beschiet men levende doelen, dan hangt de uitwerking af: 1°. van het aantal scherven en 2°. van het arbeidsvermogen van iedere scherv.

Hoewel het te voorzien is, dat binnen een kort tijdsbestek de ringgranaten algemeen ingevoerd zullen worden, is zulks op dit oogenblik nog niet het geval en verwijzen wij den lezer naar onderstaande tabel om zich een denkbeeld van de springwerking der verschillende granaten te vormen.

	Soort der granaat.	Gewicht der gevulde granaat in KG.	Gewicht der springlading in G.	Vermoe- delijk aantal springstuk- ken (1).	Opmerkingen.
Nederland.....	Ringgr.	7	270	190	
" Duitschland Lt.....	Ringgr.	5,01	195	90	Zijn ingevoerd in 1878, zoodat ook nog granaten met dubbelen wend voorkomen.
" " Zw.....	Ringgr.	7	280	190	
Engeland 8 2.....	Gewone gr.	4,111	212,8	26	
" " 18 s.....	Gewone gr.	7,342	510,2	36	
Oostenrijk 8 cM.....	Ringgr.	4,200	100	80	
" " 9 s.....	Ringgr.	4,207	200	120	
Frankrijk 80 mM.....	Gewone gr.	5,8	240	70 s 80	
" " 90 s.....	Gewone gr.	8	360		
Italië 7 cM.....	Ringgr.	4,95	140	72	
" " 9 s.....	Ringgr.	6,78	200	120	
Rusland R. A.....	Ringgr.	6,76	208	110	
" " Lt.....	Ringgr.	6,76	208	110	
" " Positie.....	Ringgr.	12,5	400	140	

(1) Voor de ringgranaten stellen de getallen in deze kolom het aantal stukken voor, waarin de kern theoretisch zou moeten springen. In de praktijk is echter het aantal stukken, waarin de kern verdeeld wordt geringer. Daarentegen moet ook nog gerekend worden op de scherven, waarin de buitenwand verdeeld wordt.

Voor andere dan ringgranaten is het aantal scherven alleen door proeven in den springkuil te bepalen, zoodat de hieromtrent voorkomende cijfers slechts als gemiddelde beschouwd moeten worden; bij de duitsche granaten met dubbelen wand (mod. 1873) bedraagt dit getal 60 voor het lichte en 80 voor het zware veldgeschut, zoodat door de invoering der ringgranaten (mod. 1876) het getal scherven met 50 $\frac{1}{4}$ vermeerderd is. Ook bij de ringgranaten evenwel hebben onze oostelijke naburen den looden mantel, hoewel niet zoo dik als bij de granaten met dubbelen wand, behouden. Het voordeel van koperen ringen boven een looden mantel is tweeledig; in de eerste plaats zal de taai looden mantel het vormen van scherven altijd min of meer tegengaan en in de tweede plaats doet zich herhaaldelijk het geval voor, dat nog vóór het springen, stukken van den looden mantel afvliegen waardoor het schieten over troepen, die zich voor den vuurmond bevinden, gevaarlijk wordt.

Onze springlading is, wanneer wij alleen het oog op de ringgranaten slaan, grooter dan in Italië en in Oostenrijk en waarschijnlijk langs empirischen weg vastgesteld; de groote springladingen bij het duitsche geschut laten zich verklaren door het groote weerstandsvermogen van den looden mantel, dat overwonnen moet worden.

Hier zij nog opgemerkt, dat de buskruitgassen, die door het verbranden der springlading ontstaan, naar alle kanten druk uitoefenen, zoodat hierdoor het arbeidsvermogen van sommige scherven vermeerderd van andere verminderd wordt, mijns inziens moet dus de springlading niet grooter zijn dan noodig is om het gewenschte aantal scherven te verkrijgen.

Overgaande tot de bespreking der granaatkartetsen, beginnen wij weer met in onderstaanden staat een overzicht te geven van de verschillende thans in gebruik zijnde.

Granaatkartetsen.

	Gewicht in KG.	Gewicht der spring lading in G.	Aantal kogels.	Gewicht der kogels in G.	<i>Opm. rkingen.</i>
Nederland.....	7,06	70	166	14	
Duitschland Lt.....	5,54	19	122	16,7	
" Zw.....	8,15	22,5	209	18,7	
Engelsland 9 G.....	4,444	21,3	83	28 " 25,2 35 " 19,8 72 " 25,2 56 " 3,6	
" 16 ".....	7,839	42,5	128	13,1	
Oostenrijk 8 cM.....	4,669	43	105	13,1	
" 9 ".....	7,082	85	165	13,1	
Frankrijk 80 mM.....	—	—	—	—	In beproeving.
" 90 ".....	—	—	—	—	
Italië 7 cM.....	4,2	13	103	18	
" 9 ".....	6,7	17	175	12,7	
Rusland. R. A.....	—	85	200	—	
" L.....	—	85	200	—	
" Positie.....	—	—	—	—	

Bij de oostenrijksche, russische en nederlandsche granaatkortsetsen is de springlading op den bodem van het projectiel, dus achter de kogeltjes geplaatst, de druk der bij het verbranden der springlading ontstane gassen, komt dus het arbeidsvermogen der kogels ten goede, men krijgt als het ware een kogelmortiertje, dat op een gewissen afstand een kogelregen op den vijand nitstort. Alleen bij ons evenwel is dit stelsel tot volkomenheid gebracht door de granaatkortsets te doen bestaan uit een stalen cylinder met gietijzeren kop, die bij het ontbranden der lading er afvliegt terwijl de stalen cylinder ongeschonden blijft. Bij de andere granaatkortsetsen bevindt zich de springlading in het midden van het projectiel en is dus op hare werking, hetzelfde van kracht, wat wij reeds bij de granaten gezegd hebben; de groote springladingen bij de oostenrijksche, russische en nederlandsche granaatkortsetsen laten zich uit het hierboven gezegde gemakkelijk verklaren.

Vinden wij geen groot verschil in het gewicht der verschillende kogels, zoo loopt daarentegen hun aantal bij de verschillende granaatkortsetsen zeer uit elkander, wij staan op dit punt nagenoeg gelijk met het zware italiaansche en oostenrijksche veldgeschut.

Een granaatkortsetskogel behoeft niet zwaarder te zijn, dan noodig is om een man of een paard buiten gevecht te stellen; aan dezen eisch voldoende komt mij een minimum van zwaarte dus een maximum van kogels alleszins wenschelijk voor.

Neemt men in aanmerking, dat te velde meer en meer van alle dekkingen van het terrein partij zal worden getrokken en dat tot het beschieten van, achter dekkingen geplaatste troepen, steeds van granaatkortsetsen gebruik gemaakt zal moeten worden, dan achten wij de uitmuntende granaatkortsets een der grootste voordeelen, die aan de invoering van onzen nieuwen veldvuurmond verbonden zijn.

Grootte van den invalshoek. Als algemeenen regel kunnen wij aannemen, dat de opsluitingshoek van eenig projectiel gelijk is aan den dubbelen invalshoek, zoodat wij kunnen zeggen, dat de as van den door de scherven gevormden verspreidingskegel, een hoek maakt met het maaiveld gelijk aan het dubbele van den invalshoek.

Voor de invalshoeken der granaten vinden wij de volgende waarden:

Invalshoeken.

	500 M.	1000 M.	1500 M.	2000 M.	3000 M.	4000 M.
Nederland.....	41°30'	1°40'	3°21'30"	5°17'30"	10°17'30"	16°21'
Duitschland Lt.....	48°45'	2° 7'30"	3°23'30"	6° 7'30"	11°30"	18°30"
" Zw.....	55°15'	2°15'	4° 7'30"	6°30"	12°11'15"	19° 7'30"
Engeland 9 E.....	—	—	4°38'	7°31'	11°31'	—
" 16 ".....	—	—	4° 7'	6°23'	11°35'	—
Oostenrijk 8 cM.....	1°	2°30'	4°30'	6°33'	12°41'	19°59'
" 9 ".....	56'	3°23'	4°	5°41'	12°41'	19°53'
Frankrijk 80 mM.....	44'	1°44'	3° 8'	4°48'	9° 7'	14°30'
" 90 ".....	35'	2° 5'	3° 5'	5°	9°	14° 5'
Italië 7 cM.....	1°1'	2°29'	4°26'	6°56'	12°34'	—
" 9 ".....	52'	3°11'	3°54'	6°	11°49'	18°10'
Roeland H. A.....	1°9'	2°42'	4°29'	6°33'	11°31'	17°45'
" Lt.....	43'	1°45'	3° 7'	4°31'	9°30'	15°40'
" Positie.....	1°2'	2°20'	—	5°47'	10°10'	15°31'

Wij zien hieruit dat onze vuurmond op 500 M. den kleinsten invalshoek heeft, op 1000 M. staat hij ongeveer gelijk met het fransche kanon van 80 mM. en den russischen lichten vuurmond, op 1500 M. volgt hij ook op deze beide vuurmonden, terwijl op 2000 M. ook het fransche kanon van 90 mM. hem de loef afsteekt, op 3000 en 4000 M. moet ook het russisch zware kanon bij degenen gevoegd worden, die boven onzen veldvuurmond staan.

Beschouwen wij nu doelen ter hoogte van 1 M. (knielende schutters) dan zijn de bestreken ruimten van de assen der verspreidingskegels der scherven, gelijk aan de cotangenten der opstuitingshoeken en om het verschil in het oog te doen vallen, volgen hier de bestreken ruimten in M. voor een doel hoog 1 M. op de onderstaande afstanden:

	500 M.	1000 M.	1500 M.	2000 M.
Nederland.....	41,4	43,7	46,5	5,3
Duitschland Lt.....	35,3	43,4	7,3	4,6
" Zw.....	30,5	42,7	6,9	4,3
Engeland 9 M.....	—	—	6,1	3,7
" 16 ".....	—	—	6,9	4,4
Oostenrijk 8 cM.....	28,6	41,4	6,3	4,1
" 9 ".....	30,6	42	7,1	5
Frankrijk 80 mM.....	39	46,6	9,2	6
" 90 ".....	41,2	43,7	8,3	5,6
Italië 7 cM.....	28	41,5	6,4	4
" 9 ".....	33	43,1	7,8	4,7
Rusland R A.....	24,9	40,6	6,3	4,2
" Lt.....	40	46,3	9,1	5,8
" Positie.....	27,7	42,2	—	4,0

Men ziet hieruit dat reeds op 2000 M. het verschil tusschen de bestreken ruimten van de assen der verspreidingskegels van de scherven zeer gering is, het grootste verschil (tusschen het lichte russische en het lichte engelsche veldkanon) is 2,1 M. Van meer invloed is het min of meer bestrijkende der baan bij de granaatkartetsen wier kogels van boven naar beneden, in tegenstelling van de granaatscherven die van beneden naar boven werken.

De as van den spreidingskegel der granaatkartetskogels is tangens aan de baan, zoodat hier de invalshoek en niet de dubbel zoo groote opstuitingshoek zijn invloed doet gelden, de verschillen zullen dus bij het granaatkartetsschot veel merkbaarder zijn; het is mij echter niet mogen gelukken de noodige gegevens te verzamelen om tot een vergelijking te geraken.

Te bereiken afstand. Hoewel het vuren op grooter afstanden dan 3000 M. te velde wel tot de uitzonderingen zal blijven behooren, laten wij ter wille der volledigheid een vergelijkend overzicht volgen van de grootste afstanden waarop volgens de schootstafels van granaat- of granaatkartetsvuur gebruik gemaakt kan worden, terwijl tevens de bij de verschillende vuurmonden in

gebruik zijnde ladingen, waarover tot dusver niet gesproken is, in onderstaanden staat vermeld zijn.

	Lading in KG.	Grootste afstand in M voor		Opmerkingen.
		granaat.	granaat- kartets.	
Nederland	1,6	5000	3700	Laatste verdeling op den sasring.
Duitschland Lt.	1,25	6800	2500	
" Zw.	1,50	7000	2500	
Engeland 8 @ R. A.	0,797	3500	2900	
" 9 @ V. A.	0,797	3500	2900	
" 16 @	1,36	3700	2000	
Oostenrijk 8 cM.	0,95	4500	2250	Ladingen van 0,3 KG. om te werpen.
" 9 @	1,30	4300	2250	
Frankrijk 80 mM.	1,30	7100	—	
" 80 @	1,90	7000	—	
Italië 7 cM.	0,85	3800	2600	
" 9 @	1,45	3900	2800	
Rusland R. A.	1,357	6300	2700	
" Lt.	1,357	6300	2700	
" Positie.	2,048	—	—	

Wij zien hieruit, dat wij degenen zijn, die op den versten afstand granaatkartetsvuur kunnen geven, terwijl bovendien de mogelijkheid bestaat om, indien zulks wenschelijk geacht wordt, door het aanbrengen van een dubbelen sasring, dien afstand nog te vergrooten; men dient evenwel in het oog te houden, dat in Frankrijk nog geen granaatkartets definitief is ingevoerd. De prachtige uitkomsten door de commissie van proefneming met het granaatkartetsvuur verkregen stellen een der grootste voordeelen aan onzen nieuwen veldvuurmond verbonden, schitterend in het licht, alleen betreuren wij het, dat slechts de helft der projectielen, die te velde worden meegevoerd, uit granaatkartetsen zal bestaan. Wanneer het mogelijk is tot op 3700 M. (die men tot 5000 M. kan doen aangroeien) den vijand met granaatkartetskogels te begroeten, zal het gebruik van granaten te velde hoe langer hoe minder voorkomen; mijns inziens verdienen zij slechts in twee gevallen de voorkeur boven granaatkartetsen en wel om in te schieten en om weerstandbiedende voorwerpen, muren, borstweringen, enz. te vernielen; naar mijne meening zoude men dus kunnen volstaan met 25 $\frac{1}{4}$ der meegevoerd wordende projectielen uit granaten te doen bestaan.

Nu een paar woorden over het kartetschot. Herhaaldelijk is er over gesproken, en vooral na de invoering van de ringgranaten, om de kartetsen te velde af te schaffen, doch tot nu toe heeft geen enkele moogendheid, en mijns inziens zeer te recht, er toe durven overgaan, een zoo ingrijpenden maatregel te nemen. De beste buizen toch falen wel eens en de gevallen waarin men tot het kartetschot, zeer eigenaardig wel eens het blanke wapen der artillerie genaamd, zijn toevlucht neemt, zijn steeds van zoo ernstigen aard, dat het behoud der batterij met de uitwerking dezer laatste schoten gemoeid is. Er is nog een ander voordeel aan het gebruik der kartets verbonden en

wel, dat niet alleen een min juiste richting maar ook beduidende fouten in het schatten van den afstand weinig ter zake afdoen.

In den zomer van 1876 werden door de, in het begin van dit opstel vermelde commissie ook vergelijkende proeven genomen tusschen ringgranaten en kartetsen geschoten uit het bronzen kanon van 8 cM. A. Een op 600', vóór den vuurmond geplaatste linnen schijf werd met kartetsen beschoten met opzethoogten van 400', 600', 800' en 1200', daarna met ringgranaten met de opzethoogte van 600'; van al deze schoten waren de uitkomsten nagenoeg dezelfde; het behoeft evenwel nauwelijks gezegd te worden, dat de commissie er zelfs niet aan gedacht heeft om ook bij het vuren met granaten verschillende opzethoogten te bezigen.

Een andere zaak is het met onze granaatkartetsen; wordt de sasing op 0 gesteld dan springt de granaatkartets kort vóór de monding, dat wil zeggen de gietijzeren kop springt er af, terwijl de stalen bus ongedeerd blijft. Men krijgt dus een kartetsschot, met dit onderscheid, dat de granaatkartets 166 kogels van 16 G., de kartets 99 kogels van 48 en 32 kogels van 21 G. bevat, terwijl altijd het gevaar van niet springen der huis blijft bestaan.

Om deze vergelijkende studie zoo volledig mogelijk te doen zijn volgt hier een opgave van de verschillende in gebruik zijnde kartetsen en de plaats waar zij geborgen worden.

	Gewicht der kartets in KG.	Aantal kogels	Gewicht der kogels in G.	Aantal kartetsen	
				op de afdeit.	aan of in den voorwagen.
Nederland.....	7	134	99 v. 48 39 " 21	2	2
Duitschland Lt.....	5	76	48	4	2
" Zw.....	7,5	76	70	1	2
Engeland 9 ".....	4,42	110	27	4	—
" 16 ".....	6,89	176	27	4	—
Oostenrijk 8 cM.....	4,728	72	45,5	—	4
" 9 ".....	7,49	120	45,5	—	4
Frankrijk 80 mM.....	5,815	154	27	—	2
" 90 ".....	7,86	123	44	—	2
Italië 7 cM.....	4,1	126	16,2	2	2
" 9 ".....	7,125	226	16,2	2	4
Rusland R. A.....	7,063	78	65	—	3
" Lt.....	7,063	78	63	—	2
" Postie.....	12,9	171	50	—	3

De kartetskogels bestaan bij al de bovenaangehaalde vuurmonden uit hard lood, (een legering van lood en antimonium) behalve in Rusland en Duitschland waar zij uit zink en in Nederland waar zij uit lood en tin bestaan; zoowel het aantal als het gewicht der kartetskogels loopen zeer uit elkander. Evenals bij de granaatkartetsen is, naar mijne meening, een empirisch te bepalen minimum van gewicht, dus maximum van kogels het meest wenschelijk te achten. Wat de berging der kartetsen aangaat, zoo verdient

(1) Door kort te verstaan ongeveer 150 M.

nijns inziens de affuit de voorkeur boven den voorwagen. Deze laatste toch zal zoo veel mogelijk gedekt worden opgesteld en in het belang dezer opstelling kan de afstand tusschen affuit en voorwagen wel eens zoo groot worden, dat er geen tijd is om de kartetsen van den voorwagen te gaan halen. Ik voor mij had daarom liever de 4 kartetsen aan de affuit gezien, doch wil gaarne aannemen, dat hiertegen technische bezwaren bestonden.

Om zich een juist denkbeeld te vormen van de waarde van een veldvuurmond dient ook nog te worden nagegaan hoeveel projectielen zoowel bij de batterij, als bij den gevechts- en bagage-trein worden meegevoerd en hiertoe hebben wij weer de daartoe noodige gegevens in een tabel vereenigd.

Tot recht begrip van de hierin voorkomende cijfers, zij evenwel aangestipt dat de batterijen wat vuurmonden en caissons betreft als volgt samengesteld zijn :

Nederland	6	vuurmonden en 6 caissons.
Duitschland	6	» » 8 »
Engeland	6	» » 6 »
Oostenrijk R. A.	6	» » 6 »
» V. A.	8	» » 8 »
Frankrijk (1)	6	» » 9 »
Italië	8	» » 8 »
Rusland R. A.	6	» » 9 »
» Lt.	8	» » 12 »
» Positie	8	» » 16 »

De kartetsen zijn reeds hierboven vermeld en daarom in onderstaande tabel buiten beschouwing gelaten.

	In den voorwagen		In de caisson.		Schoten per stuk	Opmerkingen.
	Granaat	Granaat-kartets	Granaat	Granaat-kartets		
Nederland	47	17	46	46	126	
Duitschland Lt.	24	12	60	24	148	
» Zw.	20	10	33	20	120	
Engeland 9 "	8	28	24	24	144	
» 16 "	6	18	18	54	96	
Oostenrijk 8 cM.	24	22	78	24 (1)	138	(1) In den caisson 8 brandgranaaten.
» 6 "	20	10	60	20 (2)	110	(2) » " " 6 "
Frankrijk 80 mM.	18	9	63	27	162	
» 90 "	19	7	63	21	159	
Italië 7 cM.	32	14	30	32	136	
» 9 "	16	15	20	31	94	
Rusland R. A.	12	15	42	45	187	
» Lt.	12	15	42	45	160	
» Positie.	6	9	24	27	117	

Wij willen hier nog op het feit wijzen, dat in Engeland ruim 75 % der projectielen uit granaatkartetsen bestaat en dat, na Engeland, wij het grootste aantal dezer projectielen meevoeren.

(1) De aan de cavalerie-divisiën toegevoegde batterijen van 80 mM. bestaan uit 6 vuurmonden en 8 caissons en voeren per stuk 150 schoten mede.

Uit welk oogpunt men onzen nieuwen veldvuurmond dus ook beschouwe, steeds komt men tot de overtuiging, dat hij een zeer eervolle plaats onder zijn europeesche collega's inneemt, ja, met het nog op zijn gering kaliber geloof ik te kunnen beweren, dat hij de grootste uitwerking heeft, die bij den tegenwoordigen stand der techniek bereikt kan worden. Over het algemeen genomen staat hij in uitwerking alleen achter bij het zware fransche veldgeschut dat 6 m.M. meer kaliber en 80 KG. meer gewicht heeft.

Als een nadeel van het stalen kanon van 8 c.M. zou men wellicht kunnen noemen zijn groote lengte. Raadpleegt men den in het begin van dit opstel voorkomenden staat, dan ziet men dat het nog 2 c.M. langer is dan de fransche veldvuurmonden en 2 d.M. langer dan het overige *Krupp'sche* fabrikaat te weten de duitse, russische en zware italiaansche veldvuurmonden. Men moest evenwel kiezen tusschen een snel verbrandend buskruit, dat een sterken schok op vuurmond en affuit uitoefent en een langzaam verbrandend buskruit, dat een toenemenden druk uitoefent; het eerste eischt een groot weerstandsvermogen van vuurmond en affuit, het tweede een langen vuurmond, opdat de lading geheel verbrand zij wanneer het projectiel de ziel verlaat. Door aan dit laatste de voorkeur te geven, heeft men mijns inziens zeer in het belang der nederlandsche bereden artillerie gehandeld, de groote lengte toch zal slechts in zeer enkele gevallen hinderlijk zijn en wel bij het marcheeren over zeer ongelijk terrein, iets, dat bij ons toch wel altijd uitzondering zal blijven; dat het afleggen van den vuurmond van de affuit niet meer op de tot dusverre gevolgde wijze geschieden kan, zal toch wel door niemand als een veel beteekenend nadeel beschouwd worden.

Het arbeidsvermogen bij de monding bij het bronzen kanon van 8 c.M. A. bedraagt 42000 KG. M., het gewicht van het aangespannen stuk is 1860 KG. bij de rijdende en 1935 KG. bij de veldartillerie; door de invoering van het stalen veldkanon van 8 c.M. is dus het arbeidsvermogen bij de monding met 33000 KG. M. vermeerderd terwijl het gewicht van het aangespannen stuk bij de veldartillerie slechts met 3 KG. bij de rijdende artillerie met 78 KG. vermeerderd is; wij gelooven dus veilig te kunnen beweren, dat de, door de invoering van nieuw veldmaterieel, veroorzaakte onkosten volkomen gerechtvaardigd zijn en dat door die invoering onze weerbaarheid een belangrijke stap voorwaarts gedaan heeft. Bij het einde dezer beschouwingen zij nog de opmerking gemaakt, dat de opgaven betreffende het buitenlandsch veldgeschut dikwijls met elkander in strijd zijn; zoo verschillen onder andere wat het fransche veldgeschut betreft het *Règlement provisoire* en het *carnet de poche à l'usage des officiers d'artillerie* van den kapitein PLESSIX op onderscheiden punten met elkander; ik heb dus dikwijls een keus moeten doen zoodat de mogelijkheid van vergissingen blijft bestaan. De voorkomende verschillen waren evenwel nimmer van dien aard, dat zij tot andere gevolgtrekkingen, dan de bovengemaakte konden leiden.

Voorstel tot wijziging van twee verouderde artillerie-voertuigen.

Het was in het jaar 1873 dat in den *Militaire Spectator* de aandacht op het nederlandsche voerwezen werd gevestigd.

Door de ondervinding in 1870 met de gerequireerde paarden opgedaan, stelde men bij dergelijke paarden het nut op den voorgrond om ze bij het voerwezen, evenals in andere rijken, gedeeltelijk van den bok te doen berijden; wees o. m. op het onvoldoende van drie treincompagnieën, het wenschelijke van afzonderlijke kleine treincolonnas voor de verschillende legerafdeelingen, en sloeg ten slotte de invoering van raderwagens en de wijziging der transportwagens voor.

Na acht jaren later den bestaanden toestand met deze voorstellen vergeijkende, valt zeker verbetering te bespeuren.

De transportwagens zijn gewijzigd, de raderwagens in aanmaak, reeds zes zijn gereed, veel paardentuig is aangemaakt, het rijden van den bok is althans facultatief ingevoerd, het aantal treincompagnieën is verdubbeld.

Hoewel de technische uitvoering van enkele details ook anders gewenscht ware en het rijden met vier losse paarden, in plaats van met bereiden voorspan, in de nabijheid van het vuur steeds een gevaarlijke en vreemde manoeuvre zal blijven, zoo geven de aangebrachte verbeteringen toch den moed om nog de volgende voorstellen te doen ten einde van een tweetaal verouderde voertuigen, die spoedig tot de antiquiteiten in onze arsenalen zullen behooren, nog een nuttig gebruik te kunnen maken.

Op het gebied der krijgskunde doet iedere oorlog zijn invloed gelden, en staten die den voorspoed van den vrede deelachtig zijn, maar niettemin den gulden spreuk *Si vis pacem, parra bellum* betrachten, vinden in die oorlogs-ondervinding der strijdenden een welkome gelegenheid om hun leger en hunne wapening overeenkomstig de laatste eischen, de tactiek, die daarbij in toepassing kwam, in te richten.

Zoo heeft in den Russisch-Turkschen oorlog de heldhaftige verdediging van Plewna zeer de aandacht getrokken, niet het minst van ons Nederlanders, die in die verdediging een punt van eventueele overeenkomst hopen te vinden. Eveneens was dit met den Transvaalschen krijg het geval, waarbij achter dekkingen (natuurlijke evenwel) opgesteld, het individueele schot zulke *treffende* resultaten gaf. Juist de kracht die de verdediger kon ontwikkelen, geeft een gevoel van hoop voor de toekomst, een krachtige spoorslag tot navolging en eenig gevoel van eigenwaarde.

Te verwonderen is het daarom dat in ons leger niet meer doortastende maatregelen zijn genomen om in nog hoogere mate het defensief vermogen te vermeerderen, dat troepen zich kunnen verschaffen door zich in hunne stellingen in te graven.

Wel is de *Linnemann*-schoop aangenomen en de uitrusting der compagnieën infanterie daarmee, zoowel als met andere pioniergereedschappen vastgesteld; maar het aantal dier schoppen, die bovendien door natuurlijke oorzaken slechts een hulpwerktuig zijn, is onvoldoende en dientengevolge is niet genoegzaam rekening gehouden met de groote voordoele, waarmede met oordeel ingegraven infanterie kan woekeren (1).

Andere rijken hebben dan ook in ruimere mate dan wij het pioniergereedschap ingevoerd; bij het fransche leger b.v. heeft een compagnie van 220 man: 48 schoppen der manschappen en 30 op de compagniekar, terwijl bij elk regiment nog 74 dier werktuigen op een voertuig aanwezig zijn; dit geeft dus 85 per compagnie (2).

Ook de duitische artillerie heeft ten allen tijde bij hare voorwagens en caissons veel meer schoppen dan de onze meegevoerd.

Deze beschouwingen leiden er toe, het voorstel te doen aan de infanterie een voertuig toe te voegen, uitsluitend voor het vervoer van pioniergereedschap bestemd, waartoe de *kogelkar* bij de artillerie in onbruik geraakt, gemakkelijk is in te richten.

Deze kar in 1852 ingevoerd, wordt door een paard, tusschen berrieboomen gespannen, of desnoods door manschappen getrokken en heeft op de berrieboomen een bak L. 1,40, Br. 0,90 en H. 0,40, die tot het opnemen van ronde kogels en granaten tot een totaal gewicht van circa 1000 KG. diende. Het voor- en achterbord kunnen worden afgenomen.

De ronde projectielen, grootendeels door puntprojectielen vervangen zijnde, welke laatste bij het vervoer grootere zorgen vereischen, zoo zal de *kogelkar* voor het vervolg, tenzij gewijzigd, van gering nut meer zijn.

(1) Blykens de staatsbegroting voor 1882 wordt *f* 15000 aangevraagd voor meerdere uitrusting der infanterie met de *Linnemann*-schoop en om verder de onbekwaam geworden voorwerpen te verwisselen. De superioriteit der gewone schoppen bij schaarbeid en voor eigenlijk graafwerk blijft echter onbetwistbaar.

(2) De uitrusting is sinds eenigen tijd vermeerderd en nu voert het regiment twee pionierwagens mede, elk met 8 hiejen, 70 schoppen, 40 pikken, reserve-stelen en eenig klein gereedschap.

Blijkens de bijlagen der staatsbegrooting zijn 138 stuks voorhanden en we stellen nu voor een gedeelte daarvan tot *pionierkarren* te wijzigen.

De vereischten waaraan het voertuig onzes inziens moet voldoen, zijn de volgende:

1°. Medevoering van circa 140 schoppen en spaden van groot model opdat met inbegrip der *Linnemann*-schoppen, een geheele compagnie, later door andere afgelost, tot den schansarbeid gelijktijdig kunne aangewend worden.

2°. Medevoering van bijlen en kapmessen om opruimingen te kunnen verrichten, verhakkingen te maken enz., gevallen die bij onze accessverdediging herhaaldelijk zullen voorkomen.

3°. Het volgen der infanterie op alle terreinen waar het in toepassing kan komen, bespannen met één paard, bij uitzondering met twee voor elkaar gespannen.

4°. Eenvoudige bekapping, die *oogenblikkelijk* gebruik der werktuigen toelaat, en evencens *spoedige* berging veroorlooft.

5°. De bekapping zoodanig geregeld dat de veelvuldig voorkomende kleine afwijkingen in afmetingen van het gereedschap, niet hinderlijk zijn.

6°. Het gereedschap scherp te houden onder het vervoer.

7°. Minkostbaarheid, door wijziging van bestaande voertuigen zeker het best te verkrijgen.

De inrichting en belading der kar zouden ongeveer als volgt kunnen wezen, wanneer men zich den langwerpige vierkanten bak van de bovenopgegeven afmetingen voorstelt.

1°. Aan de voorzijde, alzoo naar het paard toe, onder in den bak op geringen afstand van en evenwijdig aan het voorblad een verhooging van driehoekigen vorm, waarop in de strekking der lengte van de kar 16 Gr. bijlen (1) met het blad naar voren en het scherp naar beneden komen te rusten en alzoo naast elkander komen te liggen met de stelen achterwaarts rustende op den onderkant van den bak.

2°. Daarboven komen, rustende op den bovenkant van het voorblad, 4½ pikken of pikhouweelen in dezelfde strekking, met hun ijzeren deel verticaal staande en voor het voorblad uitstekende, de stelen achterwaarts en op die der bijlen rustende.

Aan de voorzijde worden de ijzeren deelen dier pikken belet naar voren te schuiven, door het aanbrengen van een ijzeren richel aan de voorzijde van het voorblad; terwijl deze gereedschappen aan de achterzijde, waar de steel in het huisje gaat, door een druklat worden tegengehouden.

3°. Achter deze druklat, komen *acht* of *negen* ijzeren draagstangen evenwijdig daaraan, op nagenoeg gelijke afstanden van elkaar. Op elk dier stangen komt een rij van 16 schoppen met het ijzeren blad vooruit en in het verticale vlak, met het hoekpunt van den rechten hoek, dien steel en

(1) Of 40 handbijlen wegende 1,1 KG.

bovenkant van het ijzeren blad maken, op de stang en verder met de stelen achterwaarts en in dezelfde richting van die der pikhouweelen.

4°. Elke rij schoppen wordt op den steel even onder het ijzeren blad door de volgende draagstang vastgehouden, die daartoe aan de onderzijde met vilt of veerkrachtige stof bekleed is. Van elke rij komen alzoo de ijzeren bladen in de openingen der voorgaande rij en springen telkens 10 à 15 cM. achteruit.

5°. Aangezien de stelen der laatste rijen schoppen niet meer met hun uiteinde op den onderkant van den bak zouden komen te rusten, wordt daarin voorzien door het achterbord van den wagenbak te doen vervallen en den bodem van den bak met een bijna horizontaal krat lang circa 80 cM. te verlengen.

6°. Tot het ophouden en ter plaatse vasthouden van de druklat en de 8 of 9 draagstangen, worden boven op de beide lange zijden van den wagenbak ijzeren richels aangebracht, elk met 9 of 10 nokken waarin de doorboringen van druklat en stangen passen en die deze door sleutels, evenals bij de richtspaaksvork, vasthouden. Deze nokken verschillen desverreicht in hoogte onderling.

7°. Onder aan den bak ter plaatse waar zulks in verband met het evenwicht het voordeeligt zal uitkomen, worden gelangen: een slijpsteen met bak en linnen wateremmer en een hangberrie tot voertuigen.

8°. Deze hangberrie zelve bevat 40 kapmessen, alle met het scherp naar boven, twee rijen van 14 in het midden met de stelen van elkaar af en de 12 andere aan weerszijden verdeeld en over en weer geplaatst. De kapmessen worden door houten pinnen, in den vorm van harken op hunne plaats gehouden.

9°. Het aanbrengen van veren onder de berrieboomen op de as is wenschelijk om trekkracht te besparen en slijtage te verminderen, maar niet noodzakelijk.

Aldus uitgerust voert de kar aan gereedschap:

Circa 140 schoppen	wegende 2,2 KG.	310 KG.
14 pikken of pikhouweelen	» 3,3 »	46 »
16 bijlen	» 3,2 »	52 »
40 kapmessen	» 0,85 »	34 »
hangberrie		20 »
slijpsteen met bak.		20 »
reserve stelen		5 »
gewicht der stangen en wijzigingen aan het voertuig		63 »

Totaal. 550 KG.

Het gewicht van de kogelkar zelve is 360 KG.

Ter wille der eenvormigheid zijn uitsluitend vierkante schoppen uitgetrokken; mocht men ook gewone spaden willen meevoeren dan zullen er vermoedelijk slechts 8 rijen van 16 schoppen en spaden op de kar vervoerd kunnen worden.

De geleider zal zich te voet naast het paard bewegen, evenals bij de compagniekar.

Aan de buitenzijde der kar worden nog haken en ringen aangebracht, waaraan touwlijn wordt bevestigd om bij gedeeltelijke uitrusting enkele gereedschappen beter op hunne plaats te sjarren en verder om de noodige behoeften mee te voeren.

Overigens zal door de beweging der kar naar voren, door de werking der draagstangen als druklatten voor de vorige rij en de omstandigheid dat alle schoppen over elkaar schuiven, genoegzame vastheid en onderling verband worden verkregen.

Rest nog de bepaling van het aantal aldus te wijzigen pionierkarren en de plaats, die ze in de treincolonnes zullen innemen.

Minstens heeft elk veldbataljon ééne kar noodig, wellicht twee, het aantal zal dus 36 of 72 zijn. Bovendien zullen de bezettingstroepen in onze liniën van dergelijke karren ook uitstekend gebruik kunnen maken én bij schansarbeid, én bij opruimingen of verhakkingen.

Tenzij men bepaaldelijk mocht wenschen de kar bij het bataljon mede te voeren, komt mij de indeeling daarvan bij de munitiecolonnes en wel aan het hoofd daarvan, verkieslijk voor, daar groot munitieverbruik dikwerf door het bezetten van ingegraven stellingen zal worden voorafgegaan.

Het andere voertuig waarop de aandacht wordt gevestigd is de *lastwagen*.

In 1845 kwam het met een zucht ter wereld en is steeds de *cauchemar* van ieder artillerist gebleven.

De veranderingen die de techniek der artillerie heeft ondergaan, hebben het weinige nut dat dit voertuig kon opleveren, allengs tot nul herleid.

Het zal dan ook spoedig uit de uitrusting verdwijnen en de omstandigheid dat het achterstel nergens bruikbaar voor schijnt, is wellicht de reden dat deze maatregel nog niet is bevolen.

Toch zijn 121 lastwagens voorhanden, die tegen den prijs van f 900 waarop zij zijn gewaardeerd, een bate van ruim een tonne gouds vertegenwoordigen.

Om ook dit voorwerp nog te kunnen gebruiken in plaats van het te sloopen is dus wel reden.

Evenals van den vroegeren mortierwagen een parkwagen is gemaakt, zou men den lastwagen daarin kunnen vervormen.

Het voorstel, zijnde de helegeringvoorwagen VM, kan echter in verbinding met het achterstel nooit een goed voertuig opleveren; vooreerst is het te zwaar, maar bovendien is de wagenbak bij behoud van den draaiingshoek niet groot genoeg te maken. Daarom wordt voorgesteld:

1°. Den bel. voorw. VM. van het achterstel te scheiden en den bel. voorw. OM. daarvoor in de plaats te stellen.

De hoogte der raden van het achterstel (raden N°. 2) is 1,55 M., die van den bel. voorw. OM. (raden N°. 16) is 1,10 M.; mits de verlenging der

korte berrieboomen naar voren om den wagenbak te vergrooten, door een ijzeren raam van lichte afmetingen geschiedde, zal de draaiingshoek voldoende zijn en de wagenbak dezelfde grootte als die der parkwagens hebben.

2°. De verbinding van den bel. voorw. OM. met het achterstel levert echter moeilijkheden op, waarin het best zal kunnen worden te gemoet gekomen door de lange berrieboomen van voren van een oogbeslag en aan de onder-zijde van een wrijfbeugel te voorzien en door op den bel. voorw. OM., die een rechte wrijfplaat heeft, de gebogen aan te brengen.

3°. De pin van den bel. voorw. OM. zal dan eenigszins in dikte moeten verminderen en van een gat voor den sleutel voorzien worden. Daar de pin echter vast blijft, dient aan het draaiend oog in het oogbeslag van het achterstel tevens eenige beweging in het verticale vlak gegeven te worden.

4°. Van het tegenwoordige achterstel worden de ijzeren rol met windas, het overtollige beslag, de zij- en eindborden afgenomen en de lange berrieboomen tot op de halve dikte verminderd, terwijl met het hierboven bedoelde ijzeren raam de wagenbak naar de voorzijde wordt verlengd.

De lastwagen weegt 1350 KG., de bel. voorw. VM. daarvan 510 KG. zoodat het nieuwe voertuig, daar de bel. voorw. OM. 350 KG. weegt, 1190 KG. zwaar zal zijn. Hiervan gaan zeker 100 KG. af door het afnemen van windas, beslag enz.; maar dan blijft toch met zijn gewicht van 1100 KG. deze *parkwagen afwijkend model*, zooals ik hem wilde noemen, in het nadeel bij den parkwagen die 930 en den transportwagen die 1000 KG. weegt.

Evenwel is het mogelijk dit bezwaar in meerder gewicht geheel te overwinnen. Binnenkort zullen de 8 cM. voorlaafkanonnen uit de bewapening verdwijnen en de veldaffuiten zonder bestemming overblijven.

Kon men er b.v. toe besluiten de assen N°. 1 en de raden N°. 2 der lastwagens te bestemmen voor de affuiten der nieuwe kanonnen van 10,5 cM., of tot andere doeleinden, dan zouden de assen N°. 3 en de raden N°. 4 der vermoedelijk onbruikbare 129 veldaffuiten van 8 cM. hen kunnen vervangen en het voorgestelde voertuig in plaats van 1100 KG. slechts 940 KG. wegen. Van de oogbeslagen der affuiten van 8 cM. wordt dan tevens gebruik gemaakt.

De groote uitgaven die de aanschaffing van ons nieuwe artillerie-materieel ons veroorzaakt en dat ons nog lange jaren zware sommen zal kosten, is naar mijne meening wel een gegronde reden om het vrijvallend materieel zooveel mogelijk te gebruiken, *maar vooral ook te combineeren*.

Met het oog daarop zal men zich, al worlt de volmaaktheid niet verkregen, met bruikbare voertuigen, die slechts geringe uitgaven vorderen, te vreden moeten stellen.

Met des te meer reden wordt de wijziging van lastwagens in parkwagens voorgesteld, daar van laatstgenoemde handige voertuigen slechts 100 in voorraad zijn, wat ten opzichte onzer liniën met talrijke forten, batterijen, posten en onze aanstaande tusschenbatterijen, zeker onvoldoende zal zijn.

Oubekend hoeveel bel. voorw. OM. onder het totale aantal van 459 bel.

voorw. aanwezig zijn, kan het gebeuren dat geen 121 voor de lastwagens beschikbaar zijn. Dan worde het voorstel van park- of transportwagen ook voor de overschietende parkwagens afw. model gebezigd en wellicht het gebruik van veren toegepast, daar het afwijken in model bij eenig voertuig, te velde zeer nadeelig, in de liniën niets beteekent, vooral als men zooveel doonlijk elke positie met hetzelfde model uitrust.

De vrijvallende bel. voorw. VM. treden in de plaats van de OM., die aan de uitrustingen worden ontnomen en zullen verder bij de uitrusting der nieuw aan te leggen forten enz. met het latere stalen geschut, aangewend kunnen worden.

Amsterdam, Nov. 1881.

Sw.

De noodzakelijkheid van gymnasiale opleiding voor militaire artsen.

Werd aan den militairen geneeskundigen dienst door de meeste ministers van oorlog niet de aandacht geschonken, waarop dat deel van het leger aanspraak heeft, we herinneren ons dankbaar hoe de Minister DE ROO VAN ALDERWERELT daarop een uitzondering maakte, hoe hij het belang van dien dienst begreep. En als we nagaan wat door den Generaal REUTHER in dezen werd tot stand gebracht; hoe hij aan dien dienst gaf waaraan in de eerste plaats behoefte was, d. i. de noodige zelfstandigheid, dan moge in de eerste plaats een woord van waardeering gesproken worden voor 't geen hij deed; maar dan moet dat woord ook gevolgd worden door een protest tegen hen, die, zij het dan ook met de beste bedoelingen, en met gronden die een degelijk onderzoek verdienen, 's Ministers plannen niet bevorderen.

Ik bedoel 't geen bij de Vde afdeling (Geneeskundige dienst) van Hoofdstuk VIII door de Heeren DE BEAUFORT en PATIJN werd gesproken.

De Minister van Oorlog wil voor het aangaan der verbintenis, waartoe volgens art. 18 der wet van 2 Augustus 1880 jaarlijks eenige studenten in de geneeskunde aan nederlandsche universiteiten worden toegelaten om, nadat zij den titel van arts zullen verkregen hebben, het land als officier van gezondheid 2de klasse te dienen, de voorkeur geven aan jongelieden die het gymnaiaal onderwijs hebben genoten. De Heeren DE BEAUFORT en PATIJN willen voor die verbintenis ook in aanmerking brengen de jongelieden die de hogere burgerschool bezochten.

Vooreerst zij opgemerkt, dat de wet geen onderscheid maakt, en dus het voorbereidend onderwijs, volgens de wet, kan genoten worden of op een gymnasium of op een hogere burgerschool.

De vraag is dus of de Minister gelijk heeft, wanneer hij aan de gymnasiale opleiding de voorkeur geeft, dan wel of hij, na deze zaak in overweging genomen te hebben, besluiten zal om ook aan de hogere burgerschool een aandeel te geven.

Ik herhaal 's Ministers eigene woorden. »Dat de bevoegdheid tot toelating voor de leerlingen der hogere burgerscholen door de wet zou zijn gegeven,

heb ik volstrekt niet ontkend; maar de wet bepaalt ook, dat bij Koninklijk Besluit de voorwaarden zullen geregeld worden waarop de jongelieden zullen worden toegelaten. Evenzeer als nu b. v. in het bedoelde besluit is aangegeven, dat bij voorkeur degenen worden toegelaten, die zich verbinden tegen genot van premïën, vóór anderen die zulks wenschen te doen tegen genot van premïën en toelagen, of wel uitsluitend van toelagen, evenzeer kunnen, meen ik, bepalingen worden gemaakt, houdende aanwijzing aan welke studenten in ander opzicht de voorkeur zal worden gegeven."

Nu zal 't wel 't best zijn om eerst te zien of er op de argumenten der Heeren DE BEAUFORT en PATIJN nog niet wat af te dingen valt, om daarna te onderzoeken of 's Ministers voorkeur gerechtvaardigd is.

De Heer DE BEAUFORT zegt, dat de beslissing des Ministers aanleiding gegeven heeft tot groote teleurstelling bij de ouders van vele leerlingen der hoogere burgerscholen, die gehoopt hadden hunne zonen tot officier van gezondheid te kunnen doen opleiden.

Zeker beslist dit argument niets omtrent de waarde der twee wijzen van opleiding; doch de bewering heeft iets huiselijks, iets gemedelijks, dat er bij ons wel in wil; maar ik heb een ander bezwaar. Er zijn nog andere ouders, die hunne zonen noch naar een gymnasium noch naar een hoogere burgerschool kunnen zenden, en toch kunnen die jongelui *student-arts*, *geneeskundig student*, dus ook *student-militair-arts* worden, als ze maar het bewijs leveren, dat ze zooveel weten, als tot hiertoe van een aanstaand *student-veerarts* gevorderd werd.

Waarom laat de Heer DE BEAUFORT die ouders in den steek?

De Heer PATIJN zegt: »Bij de wet van 1878 is aan de artsen volkomen gelijkstelling verleend, wat betreft de uitoefening van de geneeskundige practijk in haar geheelen omvang, met de *medicinae doctoren*". Dat is waar; maar is nu omdat een doctor, *arts* moet zijn, elk arts ook *doctor*? En verder:

»Men zij *geneeskundig student*. Langs welken weg men daartoe geraakt is, hetzij na het afleggen van eindexamens der hoogere burgerscholen, hetzij na het afloopen van den gymnasialen cursus, doet er niets toe."

Kras gesproken. De vraag, die nog niet geheel is opgelost; de questie waarover de beste koppen van ons land en van 't buitenland zich moeielijk maken, al geven ze meer en meer voor hen die hooger onderwijs zullen genieten, aan gymnasiale opleiding de voorkeur, wordt in eens opgelost..... »het doet er niet toe."

Wanneer het gymnasium behoort tot *hooger* onderwijs, de hoogere burgerschool tot het *middebare*, zou dan een gewoon mensch al niet geneigd zijn te denken, dat een instelling tot het hooger onderwijs behoorende ook wel de beste voorbereiding daartoe zal zijn?

Ik herinner de rechtsgeleerden aan art. 5 der wet tot regeling van het hooger onderwijs, waar we lezen: »gymnasia zijn instellingen voorberei-

dend tot universitair onderwijs" en doe hun de vraag óf die verklaring ook geldt voor de hogere burgerscholen?

Ik weet wel, dat citaten geen bewijzen zijn en dat het op zichzelf niet voldoende is om aan te toonen, dat men autoriteiten voor zijn beweren kan aanhalen; maar ik mag en moet hier een paar namen noemen voor wier steun de Minister van Oorlog zich niet behoeft te schamen.

Ik noem ERNST BRÜCKE, hoogleeraar in de physiologie te Weenen en GERHIT JAN MULDER dien elk Nederlander behoort te kennen.

MULDER heeft geruimen tijd te Rotterdam de geneeskunde uitgeoefend; MULDER was een der voortreffelijkste hoogleeraren; mij dunkt hij mag hier meespreken.

In Januari 1880 schreef MULDER.... d. i. hij dicteerde, want hij was blind: »Over de noodzakelijkheid van gymnasiale opleiding voor geneeskunstoefenaren. Rectorale redevoering, gehouden 11 October 1879, door Dr. ERNST BRÜCKE, met eene voor- en narede van G. J. MULDER. Rotterdam, H. A. KRAMERS EN ZOON. 1880." Dat was zijn laatste werk; in April overleed hij. Dat boekje sloot geheel aan: »De Geneeskunst-oefenaren naar de Nederlandsche wetten," in 1878 en 1879 verschenen en ook door MULDER gedicteerd.

Dat werk beschouw ik als een soort testament door hem vermaakt aan allen die de geneeskunde vereeren.

Ik zal, den gang van de brochure volgende, eerst uit de voorrede een en ander putten.

»De overgrootte meerderheid der duitsche artsen verklaart zich openbaar voor een breede voorbereiding van geneeskundigen door degelijk onderwijs op degelijke gymnasiën. De hoogleeraar FICK te Würzburg schreef daarover in denzelfden zin; de hoogleeraar DU BOIS-REIMOND te Berlijn handelde hierover uitvoerig en BRÜCKE te Weenen doet van diezelfde gewichtige zaak een nieuwe lichtzijde zien."

»Deze drie mannen zijn allen hoogleeraren in de physiologie, een wetenschap, wier ééne voet op natuurkundigen, en wier andere voet op geneeskundigen bodem rust; maar die bovendien *den mensch* in overweging heeft te nemen, en wier beoefenaars alzoo, zoo zij geene vaklieden, maar ontwikkelde menschen zijn, onder de geneeskundigen, het best in staat zijn om te weten, dat de opvoeding van geneeskundigen breed moet zijn."

»Allen voor wie algemeene vorming onmisbaar is, behoeven dezelfde voorbereiding en die voorbereiding wordt alleen goed aangewezen door mannen, welke in opvoeding leven. En dat zijn de mannen van letteren en geschiedenis; ik bedoel geene geleerden, maar bekwame, wijze, beschaafde mannen, die zelve goed opgevoed zijn en zich zelve goed opgevoed hebben; die beter dan anderen weten, wat beschaving is, wat er toe behoort, en hoe men er toe komt."

»Gij hebt als genesheer een voorbereiding noodig, die de geneeskundigen

zelve u niet geven kunnen, maar anderen; gij moet hiertoe bij de mannen van opvoeding te rade gaan, bij de mannen van beschaving."

En nu is BRÜCKE aan het woord:

»De vraag, die thans in uitgebreide kringen de gemoederen beweegt, luidt: heeft hij, die geneeskunst-oefenaar wil worden, de klassieke studiën van onze tegenwoordige gymnasiën noodig, of nadert de tijd, ook zulke jonge lieden tot de studie der geneeskunde toe te laten, die geene, of slechts geringe kennis der oude talen bezitten?"

»Voor de nomenclatuur zoude men latijn en grieksch kunnen missen; men zou met eenige moeite de nomenclatuur in de landstaal kunnen uitbreiden; de geneeskundige geschriften der ouden leest men heden ten dage, ten behoeve der uitoefening van de geneeskunde, niet meef..... maar, kan men van de kennis der oude talen afstand doen, zonder tevens menige andere zaak te missen, die het leven van den mensch veredelt en versiert?"

»Het is voldoende bekend, hoe nauw onze kennis der oude talen samenhangt met onze heldere kennis der klassieke oudheid; dat wij hierdoor weten, hoe de menschheid geworden is, wat zij is, en hoe zij uit de tijden van wilde barbaarschheid, toen de overblijfselen van antieke vorming en antieke wijsheid binnen de muren der kloosters moesten geborgen worden, juist met behulp van die klassieke oudheid zich weder verhief tot snelle en wonderbare ontwikkeling van hare geestelijke krachten. Dit voert ons tot de ethische vruchten, die in zulk een rijken overvloed van den boom der klassieke vorming zijn geplukt. En voor welken stand zouden wij een reiner en volmaakter ethische ontwikkeling trachten te bereiken, dan voor dien der geneeskunst-oefenaren; een ethische ontwikkeling, die krachtig en zeker in alle toestanden des levens op den rechten weg doet volharden, niet om de verwachtingen, die er aan verbonden zijn, of wegens de vrees, die voor een afwijking daarvan doet terugdeinzen, maar omdat het de juiste weg is!"

»Voor velen onder de geneeskunst-oefenaren zijn de vrome beelden verbleekt, die hunne eerste jeugd beschermend omzweefden; de hand van den schutengel hunner kindsheid is hun ontgleden."

»Wat zal hen terughouden, wanneer aan den eenen kant voorspoed en rijkdom wenken, aan de andere zijde slechts een moeitevol bestaan, wellicht zelfs een miskennis van hunne eerlijke pogingen te wachten is? Wat zal hen terughouden? De vrees voor de aardse gerechtigheid misschien? Maar niemand is voor deze zoo moeilijk te bereiken, als de geneeskunst-oefenaar, en niemand zal voor haar zoo moeilijk te bereiken blijven. Hij kan het welzijn zijner medemenschen, van hen, die zich aan zijn wetenschap en zedelijkheid hebben toevertrouwd, op het schandelijkst aan eigenbelang en ijdelheid opofferen, zonder ooit met een paragraaf van het strafwetboek in conflict te komen."

»Wij rusten menschen uit met een vermogen om nuttig en schadelijk te zijn, waarvan de leek zich moeilijk een juiste voorstelling maakt; wij leggen

1875
 1876
 1877
 1878
 1879
 1880
 1881
 1882
 1883
 1884
 1885
 1886
 1887
 1888
 1889
 1890
 1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900

hun een zware verantwoordelijkheid op, en wij zouden voor deze menschen een opvoeding onnoodig achten, die meer dan iedere andere de ideale richting, den lust in het goede om het goede beoogt? Wij moeten van hen zachtmoedigheid en menschlievendheid eischen als van de pleegzuster, en moed en opoffering als van den soldaat in den slag, en wij zouden niet trachten hun jeugdig hart te vermurwen en hen te bezielen door alle middelen, die ons ten dienste staan?"

»Wij weten, helaas, dat het ethische doel der gymnasiale vorming niet bij allen bereikt wordt. Van den anderen kant weten wij, dat tal van karakters met edele beginselen zich zonder haar tot schitterende voorbeelden ontwikkeld hebben. Maar wij zouden toch met de traditie volkomen moeten breken, wij zouden ons geheele opvoedingswezen van den grond af moeten trachten te hervormen, wanneer wij aan dien ontwikkelingsgang, dien wij aan alle toekomstige bewakers onzer hoogste geestelijke en wereldlijke goederen voorschrijven, een grooten invloed op de zedelijke volmaking wilden ontzeggen. Tot die bewakers behoort ook de geneeskunst-oefenaar. Het is er niet in de eerste plaats om te doen, hoe voor hem de lessen in het grieksch of latijn verdeeld waren; maar het komt er op aan, dat hij die vormende baan afgelegd hebbe, die de Staat voor de eerste in rang verklaart, die hij voor zijne geestelijken, voor zijne rechters en pleitbezorgers en voor den hooger en leeraars- en ambtenaarsstand voorschrijft."

»Zeker is er verandering te brengen in het leerplan der gymnasiën; de leermethode is zeker nog niet tot hare volle ontwikkeling; maar men mag den geneeskundige niet uitsluiten om voordeel te trekken van elke verandering ten goede, die in de gymnasiën wordt tot stand gebracht."

En om nu maar eens frisch te zeggen waar het op staat, en de noodwendigheid eener goede voorbereiding aan te dringen door de positie aan te wijzen waartoe die voorbereiding en opvolgende studie leiden moet, zegt BRÜCKE: »de mensch weet, wanneer hem de schoen knelt, en hij weet, wanneer hem de rok, dien hij van den kleermaker ontvangt, niet past; maar hij weet niet of hij door zijnen geneesheer juist of niet juist behandeld wordt."

»Wachten wij ons aan den trots te knagen, waarmede de geneeskunst-oefenaren op hunnen stand en het werk daarvan, zien en behooren te zien. Het zou er slecht met ons uitzien, zoo zij de winst als het eenige doel en de eenige vrucht hunner werkzaamheid wilden beschouwen."

Is dat nu al te maal waar voor den geneeskunst-oefenaar in 't algemeen, hoeveel te meer is het van toepassing op den aanstaanden militairen arts.

Zal hij zijn betrekking met eere vervullen, dan moet hij niet alleen een goed vakman, maar hij moet een ontwikkeld en beschaafd mensch zijn.

Wie weet het niet, dat legers meer van ziekten dan van 't vijandelijk lood of staal te lijden hebben? Die ziekten zooveel mogelijk te voorkomen, is de taak van den militairen arts; daartoe is behalve kennis, tact en beleid noodig.

Men bedenke, dat niemand iets tegen de waarheid heeft; maar wèl tegen hem die ze uitspreekt. De *modus quo* is hier soms overwegend.

De Staat geeft aan het leger zijne artsen; in oorlogstijd is van keuze, van vertrouwen geen sprake... dan moet die arts ook een beste zijn.

In oorlogstijd komen vele militair-artsen te kort; men zal dan uit de burgermedici moeten recruteeren. Welnu, is de militair geneeskundige dienst in eere, dan zullen vele bekwame medici zich daartoe aangetrokken gevoelen, en het zich tot een eer rekenen tijdelijk in dat korps te worden opgenomen.

En nu, op voordracht van dezen Minister van Oorlog, onze krachten niet meer aan knellende banden zijn gelegd en we een betamelijke vrijheid genieten om ook aan niet-militairen hulp te verleenen, nu kan het niet missen of de artsen, die gaarne studie en practijk verbinden, zullen zich ook in vreedstijd wenden tot den geneeskundigen legerdienst.

Zóó begrepen en zóó geleid, kan de geneeskundige dienst in tijden van oorlog en vrede een zegen zijn voor den geheelen staat, voor leger en burgerij.

Ik mag hier niet meer bijvoegen; het onderwerp is verre van uitgeput; maar ik meen genoeg gezegd te hebben om te vertrouwen, dat als de Heeren DE BEAUFORT en PATIJN deze regelen met hunne welwillende aandacht willen vereeren en, wat zeker meer zal afdoen, het boekske van MULDER, boven vermeld, zullen gelezen hebben, ze dan een warm pleidooi zullen houden vóór 's Ministers opvatting (1).

Januari 1882.

K.

(1) Ook de Minister sluit de leerlingen der hogere burgerscholen niet uit. Immers zij kunnen volgens art. 12 en 13 der wet op het hooger onderwijs hetzelfde getuigschrift erlangen als dat der gymnasia. Ze hebben dan gelijke rechten als de leerlingen der gymnasia en toch ze missen de OPLEIDING. Den *voorkaur* verdienen ze dus niet.

Nogmaals het Korps Mariniers.

Bravo, collega! bravo. Die uitroep ontlokt mij de lezing van uw opstel: *Het Korps Mariniers*. Gij hadt de goedheid mij daarvan een exemplaar ten geschenke te geven en ik haastte mij er kennis mede te maken. En daar het naar uwe verklaring u aangenaam zou wezen, mijn zienswijze omtrent de door u behandelde quaestiën te vernemen, wil ik u haar gaarne inedeelen. Ik doe het in het openbaar omdat gij ook met uw pleidoni voor de rechtbank van het publiek zijt opgetreden.

Wars van alle halfslachtigheid hebt ge de vraag ernstig overwogen of de mariniers bij de marine behooren te blijven, dan wel of dat korps langzamerhand gemist kan worden.

Ook ik deel volkomen uwe meening dat ons korps geheel en al in de marine moet worden opgenomen. Ik ga zelfs verder en spreek den wensch uit, dat de voeding, kleeding, bewapening, administratie enz. enz. geheel op denzelfden voet als bij de marine ingericht worde. Moet het immers bij debarkeerungen niet hoogst wenschelijk geacht worden, dat er geen verschil in de uniformen bestaat?

Afgescheiden van de finantieele bezwaren aan de uitbreiding van het korps mariniers verbonden, zijn daaraan nog andere geheel eigenaardige verbonden: het verkrijgen van een grooter aantal vrijwilligers. En om de „mannetjes" is het hier toch eigenlijk te doen. Dat is de groote zaak, het alles overheerschend belang. Hoe bekomt men zoovele vrijwilligers, waar de natie niet bijster militair gezind is?

In de eerste plaats geloof ik, dat de kleeding van de marine al reeds zeer veel heeft dat aanlokt. Men ziet er minder „soldaatachtig" uit en kan toch volkomen soldaat wezen.

Ook zal dergelijke uitrusting een gunstigen invloed uitoefenen op het overige gedeelte van de marine, dat alsdan, voorgegaan door de militaire houding der mariniers, vanzelf reeds daarvan iets zal overnemen. Door een klein onderscheidingssteeken zullen zij toch gemakkelijk te onderkennen zijn.

Ook juich ik het denkbeeld van een achtjarig engagement ten zeerste toe; want hij die besloten heeft, voor 6 jaren te teekenen, teekent even gereedelijk voor 8 en zal zich niet om dat verschil van twee jaren terugtrekken. Ten gevolge van die bepalingen kan de premie op het dienstnemen verhoogd worden.

Maar dat alles zou ons waarschijnlijk wel enkele vrijwilligers meer geven, doch het aantal zal niet voldoende wezen om een uitbreiding op grooter schaal teweeg te brengen. Daartoe is noodig, dat door den Minister, in overleg met zijne ambtgenooten van justitie, openbare werken en binnenlandsche zaken, gunstige bepalingen in 't leven worden geroepen ten aanzien van het geven van landsbetrekkingen aan hen, die b. v. 15 achtereenvolgende effectieve jaren trouw en eerlijk den lande gediend hadden. Die bepalingen zouden in het nieuwe engagements-contract moeten worden ingelascht, opdat ieder aangenomene wete dat hij, bij goed gedrag, te gelegener tijd op een staatsbetrekking aanspraak kon maken. Hij die eenigen tijd als soldaat gediend heeft, is dikwijls ongeschikt voor zijn vroeger ambacht geworden; maar hij kan toch zeer goed als rijksveldwachter, op werven, aan staatsspoorwegen en voor soortgelijke betrekkingen gebruikt worden. Deze zelfde bepaling moest ook van toepassing wezen op onderofficieren en korporaals, die alsdan overeenkomstig hun hooger rang ook op hoogere posten konden rekenen.

Het maken van deze bepaling zou den Staat niets kosten. Het gehalte der manschappen zou verbeterd worden door verbeterde uitzichten voor de toekomst. En de pensionneeringen zouden minder groot zijn dan vroeger. Slechts enkelen zouden misschien uit lust voor den dienst in de gelederen blijven; doch nooit zou het ontbreken aan aanvullingsstof; hiervan houd ik mij overtuigd. Dat deze gunstige bepalingen alleen met het oog op de nieuw geengageerden zouden moeten genomen worden, spreekt vanzelf; doch langzamerhand zou men daarin kunnen laten deelen enkelen van hen die reeds bij ons korps dienen, mits zij zich b. v. daartoe vrijwillig, zonder premie, voor 5 jaren opnieuw verbonden en door hun gedrag verdienden voor dit voorrecht in aanmerking te komen.

Op deze wijze, geloof ik, is het alleen mogelijk door vermeerdering van het aantal vrijwilligers tot de gewenschte uitbreiding van het korps te komen en zou men tevens het voordeel hebben dat het geheel steeds uit jeugdige krachtvolle mannen bestond.

Volmaakt ben ik het met u eens dat de uitgedrukte wensch om het korps op de sterkte van 5000 man te brengen, tot de illusien behoort. Doch ik hoop tevens door mijne opmerkingen aanleiding te geven om ernstig na te gaan in hoeverre onze wenschen verwezenlijkt kunnen worden, om zoo doende het ideaal tot werkelijkheid te maken.

Niet genoeg kan het worden gewaardeerd dat gij steeds tijd en gelegenheid weet te vinden om een goed werk te verrichten, door niet alleen voor de

belangen van ons korps in het strijdperk te treden, maar tevens een hooger belang, dat van den Staat, te bevorderen.

Door wrijving van denkbeelden zullen en moeten we tot ons doel geraken. Dat doel, wordt het bereikt, zal niet alleen nuttig voor ons zelve zijn, maar het zal ook blijken Nederland ten zegen te wezen.

Jhr. W. F. CLIFFORD KOCQ VAN BREUGEL,
Kapitein der Mariniers.

Nieuwediep, den 24. December 1881.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Droits, lois et coutumes de la guerre, par C. A. NOTEBAERT, capitaine au 2me chasseurs à pied, Chevalier, etc. Mons, Dequesne-Masquillier. 1881.

In de opdracht van dit werkje aan den luitenant-generaal BOUCHER, zegt de kapitein NOTEBAERT, dat er voor hen, die het militaire beroep gekozen hebben, geen belangrijker studie is dan die van de internationale wetten en gebruiken, waarbij de rechten en plichten van de oorlogvoerenden worden geregeld, en dat hij dus, door de voorschriften der erkende autoriteiten en de officieele stukken der Grooten Mogendheden in beknopten vorm saam te vatten, gemeend heeft van nut te zijn voor al zijn kameraden.

Het werkje bevat in de eerste plaats algemeene beschouwingen omtrent het recht tot den oorlog; de kans op den eeuwigen vrede; offensieve en defensieve oorlogen; nationale en huurlegers; de bevoegdheden van de regeeringen, soevereinen en ondergeschikte personen; voorts over de aanleidingen tot den oorlog; den vorm van oorlogsverklaring en de bepaling wie vijanden zijn; waarna in 18 hoofdstukken achtereenvolgens behandeld worden: vijandelijkheden; listen; belegeringen en bombardementen; représailles; de bepaling wie als oorlogvoerende partij beschouwd worden; combattanten en non-combattanten; spionnen; verraad; zieken en gewonden; wapenschorsing; wapenstilstand; parlementairs; capitulatiën; krijgsgevangenen; gijzelaars; uitwisseling van gevangenen; geïnterneerden op onzijdig gebied; leveringen.

Uit deze inhoudsopgave blijkt dat de titel meer belooft dan de inhoud geeft; want omtrent den oorlog ter zee wordt niets vermeld, hetgeen echter aan een belgisch officier, die voor zijn kameraden schrijft, wel te vergeven is.

De voornaamste bron waaruit geput schijnt te zijn, is de »*Protocoles de la conférence internationale de Bruxelles*»; niet alleen wordt de declaratie, het eindresultaat dier conferentie, vermeld, maar ook als toelichting verscheiden gedeelten der aldaar gehouden discussiën gegeven. Hoewel dit ongetwijfeld een goede bron mag genoemd worden, zoo heeft het ons toch verwonderd, dat met geen enkel woord melding is gemaakt van het in het laatst van 1880 eveneens op belgischen bodem uitgegeven geschrift: *Les lois de la guerre sur terre. Manuel publié par*

L'Institut de droit international. Hierin worden eveneens de besluiten der Brusselsche conferentie ten grondslag genomen, maar daar waar zij aanvulling of verbetering behoeven, zijn zij door een commissie van de op dit gebied meest bevoegde personen gewijzigd.

De kapitein NOTERAERT geeft in tal van nooten voorbeelden, die echter naar onze meening niet altijd op den inhoud van den tekst, waarbij zij aangehaald worden, geheel toepasselijk zijn. Zoo worden b. v. bij het hoofdstuk "représailles" nagenoeg 7 bladzijden (41—48) van het in het geheel 93 bladzijden bevattende werkje, gevuld met klachten van den Turkschen Minister van Buitenlandsehe Zaken over de gruwelen door de Russen tegenover de Muselmannen bedreven; deze hebben echter naar onze meening niets gemeen met représailles, aangezien zij alleen aan de ruwheid en wreedheid der onbeschaafde Russische troepen zijn te wijten.

Op een andere plaats (bladz. 33) wordt gezegd dat de occupator zich ook meester kan maken van de spoorwegen en stoombooten, die aan particulieren behooren en als toelichtende noot wordt daarbij gevoegd, dat het in den nacht van 25 op 26 Mei 1877 aan twee Russische luitenants gelukte met een torpedo een Turkschen monitor te vernielen.

Bij het hoofdstuk "spionnen" wordt een noot gevoegd, die betrekking heeft op een geheimen hoodschapper "émissaire."

Hoewel het boekje veel waars bevat en ook als "causerie" niet onaardig is, zal men toch goed doen, den geheelen inhoud niet voetstoots aan te nemen. Zoo lezen wij b. v. op bladz. 12 en 13: "Enfin l'art. 9 de la conférence de Bruxelles de 1874 (hier wordt bedoeld: der declaratie, die het resultaat dier conferentie was) porte que les lois, les droits et les devoirs de la guerre ne s'appliquent pas seulement à l'armée mais encore aux milices et aux corps de volontaires" réunissant certaines conditions que cet article énumère. La rédaction a été proposée par le délégué d'Italie; elle a recueilli l'adhésion de MM. les délégués de Russie, d'Autriche, de France, de Suisse, de Belgique et des Pays-Bas." Het is ons onbegrijpelijk hoe de Schrijver tot dit denkbeeld is gekomen, want juist het artikel 9 vormde met het volgende artikel het grootte struikelblok voor de kleine Staten, om zich met de declaratie te vereenigen.

Op bladz. 39 wordt een meening van PRADIER-FONÉRE aangehaald (en niet weersproken), dat het geld, de edelsteden, de luxe-wapenen en de kleederen, die in het bezit van de gevangenen zijn, het eigendom worden van hem, die er zich van meester maakt, terwijl op bladz. 80 gezegd wordt "La propriété personnelle des prisonniers est inviolable à la seule exception de leurs armes." Dit is de regel; maar waarom dan eerst het tegendeel gezegd?

Zoo zouden er nog verscheiden punten aangehaald kunnen worden, waaruit zou blijken, dat dit werkje met voorzichtigheid moet geraadpleegd worden. Maar waarloe zou het dienen die alle hier aan te geven, aangezien naar onze meening aan het werkje in ons land geen behoefte bestaat en althans niet bestaan zal, zoodra de tweede druk van "het Oorlogsrecht" van den Kolonel DEN DEER PORTUGAEL, die weldra verschijnen zal, het licht zal hebben gezien. Of het boekje in België noodig was, kunnen wij niet beoordeelen; ons dunkt, dat het Fransche

„Manuel de droit international” ook wel in België dienst zou kunnen doen. Hoe dit ook zij, in elk geval komt den Schrijver lof toe, dat hij getracht heeft de beginselen, die bij de oorlogvoering tusschen beschaafde staten in acht genomen moeten worden, in ruimeren kring te verspreiden.

W. R.

WILLEM III en de slag van Saint-Denis, door R. FRUIN en W. J. KNOOP. 's Gravenhage, A. van Haagstraten en Zoon. 1881, Prijs f 1,25.

WILLEM III, de groote Stadhouder, neemt zoowel in de geschiedenis van Europa als in die van ons Vaderland, een eerste plaats in. Groot staatsman niet minder groot veldheer, heeft hij voor Europa de uitnemende verdienste gehad van alle zijne krachten te hebben gewijd aan 't verijdelen van 't streven van Koning Lodewijk XIV van Frankrijk om de oppermacht van West- en Midden-Europa te verkrijgen. Al is 't uit een bijzonder nederlandsch standpunt zeker te betrennen, dat WILLEM III zoo geheel in de europeesche staatkunde opging, dat het belang van Nederland voor hem ondergeschikt en daardoor maar al te dikwijls door hem verwaarloosd werd, zoo zal niemand toch ontkennen dat ons vaderland hem grooten dank schuldig is. Toen in 1672 de Republiek der Vereenigde Provinciën haren ondergang nabij was, door den gevaarlijken aanval van machtige rijken, is 't WILLEM VAN ORANJE, door den volkswil aan 't hoofd gesteld, voornamelijk geweest die door geloof en vertrouwen in de toekomst weer op te wekken, de partijschappen het zwijgen op te leggen, de krachten van de Republiek te ontwikkelen, het gevaar heeft afgewend.

Zal niemand aarzelen WILLEM III een groot man te noemen op wien Nederland trotsch zijn mag, 't zedelijk karakter van den Stadhouder is maar al te veel aan ongunstige beoordeeling blootgesteld. Beschuldigingen worden vooral naar aanleiding van zijn houding bij den moord van de De Witten, de slachting van GLENDOE en ook van den slag bij St. Denis tot hem gericht.

De Luit.-Gen. KNOOP had den slag van St. Denis, in verband met de beschuldigingen tegen WILLEM III ingebracht, 't onderwerp van een studie gemaakt, waarvan hij de resultaten in de zitting van de Koninklijke Academie van Wetenschappen zijnen medeleden voordroeg. Zijne conclusie luidde niet gunstig voor WILLEM III. Prof. FRUIN was een ander gevoelen toegedaan, hetwelk hij eenige maanden later in de gelegenheid was te ontwikkelen. De voordrachten door die twee uitnemende beoefenaars van onze vaderlandsche geschiedenis in de Academie uitgesproken, zijn afzonderlijk uitgegeven en vormen nu den inhoud van het werk ons door de geachte Redactie van den Militaire Spectator ter aankondiging toegezonden.

Het is bekend wat de kwestie is. Den 10den Augustus 1678 was de vrede tusschen Nederland en Frankrijk tot stand gekomen: 4 dagen later, den 14den Augustus, levert WILLEM III bij St. Denis in de nabijheid van Mons, een slag tegen 't fransche leger onder LUXEMBOURG. Daar 't werkelijk zeer vreemd is, dat de PRINS niet van het sluiten van den vrede onderricht was geworden, konden

ongunstige oordeelvellingen niet uitblijven. De beschuldiging werd toen uitgesproken en door engelsche en fransche schrijvers van onzen tijd steeds herhaald, dat WILLEM III wel degelijk bekend was met het tot stand komen van den vrede, maar den slag toch geleverd had, hetzij omdat zich hier een gelegenheid bood, zich in de krijgskunst te oefenen, of hetzij wat althans waarschijnlijker is, om den pas gesloten vrede, welke hij voor Nederland en Europa gevaarlijk achtte, nog ongedaan te maken.

De Generaal KNOOP verwerpt de ongunstigste oordeelvellingen beslist. Hij neemt aan dat WILLEM III werkelijk geen bericht had van den gesloten vrede, hij neemt zelfs aan, dat de Stadhouder het recht had dien slag te leveren, daar LUXEMBOURG zonder bepaald bevel van zijnen Vorst, de blokkade van Mons niet wilde opheffen en WILLEM III dus gerechtigd was, een poging te doen om die gewichtige vesting te ontzetten. Maar naar zijn meening kon de Stadhouder weten dat de vrede op ieder oogenblik kon gesloten worden en had hij dus van zijn recht om LUXEMBOURG aan te vallen geen gebruik mogen maken; heeft hij het niettemin toch gedaan dan was dit waarschijnlijk om het tot stand komen van den vrede, 't zij ongedaan te maken of te beletten.

Prof. FRUIN komt van zijn zijde tot het resultaat, dat de aanklacht tegen den PRINS geheel moet worden afgewezen. Hij tracht zijn opvatting te bewijzen door aan te toonen, dat de Stadhouder volstrekt niet met eenige zekerheid kon vermoeden, dat de vrede zoo spoedig zou tot stand komen en dat de aanval op het fransche leger door een groot belang werd geëischt.

Het zij ons vergund in 't kort zijn voorstelling weer te geven. De oorlog welke Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen tegen de Republiek der Vereenigde Provinciën in 1672 hadden gevoerd, was in 1674 in een coalitie-oorlog tegen Frankrijk veranderd. Frankrijk was in 't algemeen zeer in 't voordeel geweest. Vooral voor Nederland was de krijg zeer beswarend. Op haar drukte toch voornamelijk de last om de Zuidelijke Nederlanden tegen Frankrijk te verdedigen. Haar crediet, hare geldmiddelen werden uitgeput. Het was niet te verwonderen dat de meeste nederlandsche staatslieden, die uitsluitend het belang van de Republiek op 't oog hadden, gestemd waren voor een afzonderlijken vrede welken de Koning van Frankrijk geneigd was op aannemelijke voorwaarden met de Republiek te sluiten. Niet alzo WILLEM III. Deze toen reeds de ziel van den weerstand tegen Frankrijk, zocht vooral Engeland tot de coalitie over te halen. Wanneer dat gelukte, dan zou de kans zich hoogstwaarschijnlijk tegen Frankrijk keeren. Engeland geregeerd door Koning KAREL II, was toen door den strijd tusschen den Koning en 't parlement, 't gevolg van den overgangstoestand van de middeeuwache monarchie tot den modernen staat, verhinderd met kracht zich in de buitenlandsche politiek te doen gelden. Zoowel de Koning als 't parlement zagen met onrust de gevaarlijke uitbreiding van de fransche macht, maar hun onderling wantrouwen mankte samenwerking, een eerste vereischte voor beslist optreden, schier onmogelijk. In 't begin van 1678 scheen WILLEM III het doel te bereiken. Kortom tijd nadat hij zich nader verbonden had met het engelsche hof, door zijn huwelijk met de dochter van den Hertog van YORK, kwam door zijn bemiddeling een verdrag tusschen den Koning van Engeland en de Staten-Generaal tot stand,

waarbij de afgeene vredesvoorwaarden, welke aanneming, zelfs beide partijen door de wapenen zouden trachten door te voeren, vastgesteld werden. Hoe voordelig die voorwaarden van LODEWIJK XIV nog waren, dat zij hem opgelegd zouden worden, was hem onverdragelijk. Waagde hij niet de bemiddeling van den Koning van Engeland geheel af te wijzen, zoo gelukte het hem toch, door gebruik te maken van 't herleefd wantrouwen tusschen Koning en Parlement in Engeland, en door den steun van de aan WILLEM III vijandige partij, dat verdrag nutteloos te doen zijn.

Toen nu in 1678 de krijgsbedrijven weder aanvingen, waren de fransche wapenen weder zeer in voordeel. Gent en Ieperen werden genomen. De vredespartij in Holland wist onder die omstandigheden haren zin door te drijven. De Staten-Generaal meldden den Koning van Frankrijk dat huns afgevaardigden te Nijmegen, waar sedert 1665 een congres bijeen was om over 't tot stand komen van den vrede te onderhandelen, last hadden 't vredesverdrag te onderteekenen. De vrede scheen dus beslist te zijn.

Een der drangredenen tot het sluiten van den vrede was ook het gevaar van Mons geweest; immers die vesting werd reeds geruimen tijd door de fransche troepen geblokkeerd, en daar er gebrek aan levensmiddelen heerschte, kon een overgave van de stad niet lang meer uitblijven.

Een legerafdeeling van 8000 man nederlandsche troepen, die zich in die vesting bevonden, liep dus gevaar krijgsgevangen te worden gemaakt.

Men had nu verwacht dat na 't sluiten van den vrede de blokkade zou worden opgeheven. Dit bleek echter niet de bedoeling te zijn van de fransche Regeering. Eerst na de uitwisseling der ratificatiën zouden de fransche troepen voor Mons opbreken. Intusschen zou over toevoer van levensmiddelen binnen Mons onderhandelingen worden gevoerd.

De kans op vrede scheen intusschen weder verloren te zijn. De Zweden, de bondgenooten van Frankrijk, hadden tegen Denemarken en Brandenburg verliezen geleden. De fransche Regeering verklaarde nu, eerst dan tot ontruiming van het aan Spanje terug te geven gebied door hare troepen te zullen overgaan, wanneer Zweden voldoening had verkregen. Die voorwaarde nu was zelfs voor de verklaarde voorstanders van den vrede geheel onaannemelijk. De oorlog scheen dus te zullen voortduren en de Prins van Oranje maakte nu, volkomen in overeenstemming met de St. Gen., toebereidselen om Mons te ontzetten.

Engeland, eveneens verbitterd over de laatste voorwaarde door Frankrijk gesteld, scheen nu werkelijk met kracht te zullen optreden. WILLIAM TEMPLE kwam als gezant in den Haag en sloot een tractaat met de St. Gen., dat wanneer Frankrijk niet den 11den Augustus, zonder die voorwaarde vrede gesloten had, Engeland aan den krijg tegen Frankrijk zou deelnemen.

Ofschoon de fransche Regeering had besloten toe te geven, wachtte zij eerst tot de fatale termijn bijna verstreken was om het vredecontract te teekenen. Tot den 10den Augustus scheen het tot stand komen aan den vrede zelfs bij de afgevaardigden te Nijmegen hoogst twijfelachtig. Hoe zou dan de Prins met zekerheid kunnen weten dat de vrede ieder oogenblik kon worden gesloten? Was

hij niet verplicht, in die onzekerheid, een poging te wagen om Mons, hetwelk bij verder voortgezette blokkade zich zou moeten overgeven, te ontzetten? Is de slag bij St. Denis dan niet ten volle gerechtvaardigd?

Wij gelooven dat Prof. FRUIN het pleit heeft gewonnen, en dat dus elke ongunstige oordeelvelling over de handelingen van den Prins bij die gelegenheid moeten vervallen. Hoe gaarne zouden wij hetzelfde willen getuigen van de andere beschuldigingen tegen hem ingebracht, maar dit is niet wel mogelijk. Wij bedoelen niet den moord van GRENOUE, welke men o. i. bezwaarlijk WILLEM III ten laste kan leggen, maar zijne houding bij den moord van de DE WITTEN. Al nemen wij met Prof. FRUIN ook aan dat van een medeplichtigheid van den Prins aan dien moord geen sprake kan zijn, de ondersteuning, ja de belooning van de hoofdpersonen in dat vreeselijke drama werpt een sombere schaduw op zijn roem. Vergeten wij echter niet, hoe heftig de hartstochten in dien tijd woedden, hoe groot de haat zijn moest welke WILLEM III moest gevoelen voor de mannen, die de verpersoonlijking geweest waren van een staatkundig stelsel, hetwelk hem zoo lang had onderdrukt, en wij zullen billijk oordeelen over WILLEM III die ons door zijn genie eerbied en bewondering afdwingt.

Breda, 15 Januari 1882.

D.

1. *De Militaire Gids. Onder hoofdredactie van F. H. BOOGAARD, Kapitein der Artillerie. 1ste Aflevering. Haarlem, de erfen F. Bohn. 1882. Prijs per jaargang f 3.*
2. *Militair Blad gewijd aan de belangen van Staat, Leger, Marine en Schutterij. Tweede jaargang, N°. 1, 1882. Prijs per jaargang f 7.*

Door het verschijnen van *De Militaire Gids* op 1 Januari van het ingetreden jaar, is onze militaire literatuur met een nieuw tijdschrift begiftigd geworden.

Als beweegreden voor de oprichting daarvan wordt in het prospectus vermeld, dat de vele pogingen die in de laatste jaren in het werk gesteld zijn tot oprichting van militaire tijdschriften, ontegenzeggelijk getuigenis afleggen van het bestaan eener behoefte naar uitbreiding der militaire litteratuur, en dat algemeen de meening gedeeld wordt, dat de lust tot studie bij het nederlandsche officierskorps naar een ruimer veld van bearbeiding doet uitzien.

Dat werkelijk behoefte bestaat aan eenige uitbreiding van de militaire litteratuur, valt niet te ontkennen. Meermalen is het bij *De Militaire Spectator* in de laatste jaren voorgekomen dat, zooals reeds op bladz. 43 van dezen jaargang werd medegedeeld, wegens gebrek aan plaatsruimte, artikels geweigerd of geruimen tijd verschoven moesten worden. Meermalen werd dan ook door de redactie ernstig overwogen of het tijdstip niet gekomen was om aan den inhoud meerdere uitbreiding te geven. Altijd evenwel werd men in dit voornemen verhinderd door de meerdere kosten, die daaraan verbonden zouden zijn.

Uit het oogpunt van behoefte, valt dus, ons inziens, de levensvatbaarheid van een tweede militair tijdschrift niet te betwijfelen. Het komt er dus maar op aan

of de Redactie den goeden weg weet in te slaan en, niet minder, of zij de noodige ondersteuning zal ondervinden, niet alleen wat medewerkers maar ook wat abonné's betreft.

De Redactie stelt zich voor, hoofdzakelijk het gebied te betreden van de algemeene krijgskundige wetenschappen en dus het terrein, waarop alle officieren in meerdere of mindere mate zich behooren te bewegen. Daardoor kunnen levens de kostbare platen, die vaak bij de behandeling van technische onderwerpen vereischt worden, vermeden worden en kon, in verband met het kwartaalsgewijze verschijnen van het tijdschrift, de prijs laag gesteld worden. Of echter de illusie dat ook personen die geen militair van beroep zijn, zich het tijdschrift zullen aanschaffen, verwezenlijkt zal worden, zouden wij niet durven verzekeren.

Onder de namen van hen, wier medewerking der Redactie is toegezegd, komen er onderscheidene voor, die op het gebied der militaire litteratuur een goeden klank hebben, en de eerste aflevering bevat een opstel van den kapitein van den generalen staf SEYFFART over de oefening van vestingtroepen nabij Utrecht in Augustus 1881; van den 1sten luitenant der cavalerie THIANGS over cavalerie-manoeuvres; van den kapitein Kool over den invloed van den verplichten persoonlijk dienste op het kader der schutterijen, en van den kapitein-intendant HINRICHS over het keuren van slachtvee.

Wij heten De Militaire Gids welkom in de militaire litteratuur en wenschen hem toe, dat hij krachtig moge bijdragen tot ontwikkeling van het nederlandsche officierskorps.

Te gelijk met de geboorte van De Mil. Gids is het Militair Weekblad, dat ten vorigen jare voor het eerst het levenslicht aanschouwde, in een nieuw gewaad verschenen. Het zal nl. voortaan tweemaal per maand verschijnen onder den naam van »Militair blad, gewijd aan de belangen van Staat, Leger, Marine en Schutterij», onder redactie van den kapitein van den generalen staf ROOSEBOOM. Wat de uitgebreidheid van den inhoud betreft, kan medegedeeld worden, dat het blad in kwarto-formaat verschenen is en het eerste nummer 12 bladzijden beslaat.

Ten opzichte van de taak die het blad zich ten doel stelt, worden geene mededeelingen gedaan, zoodat het geheel beschouwd schijnt te moeten worden als een voortzetting van het bestaande; op het den 15. Jan. verschenen nummer zijn dan ook de woorden »Tweede jaargang» vermeld.

Goarne kwijten wij ons van de taak om het eerste nummer van dezen nieuwen jaargang aan te kondigen.

Wij juichen het ten zeerste toe, dat de anoniemiteit der redactie is opgeheven. Voor hen toch die zich van het blad wenschen te bedienen om hunne gedachten over het een of ander onderwerp kenbaar te maken, is het geenszins onverschillig te weten, aan wie zij hunne stukken toevertrouwen. Wellicht zijn sommigen van meening dat bij een anonieme redactie de vrijheid van schrijven, b. v. bij het beoordeelen van regeeringsdaden, grooter is dan wanneer de naam van den redacteur bekend is; naar onze opvatting zijn echter hier te lande de tijden voorbij, waarin men wegens het cordaat doch gepast uiten zijner meening in het belang

van het leger, gevaar loopt, op de eene of andere wijze in zijne loopbaan bena- deeld te worden.

Een goed geredigeerd blad — en de naam van den opgetreden redacteur doet in dit opzicht goede verwachtingen koesteren — kan ongetwijfeld veel nut stichten, niet alleen in maar ook buiten het leger. Het kan zoodanig ingericht worden dat het verstaanbaar is voor ontwikkelde personen in het algemeen, hetzij zij mili- tairen van beroep zijn of tot de burgermantschappij behooren, en dus ook voor hen die in 's lands raadzaal geroepen zijn, de belangen van den Staat en dus ook van het leger en de marine te behartigen.

Het voor ons liggende nummer wordt geopend met een hoofdartikel getiteld »het jaar 1882 en de landsdefensie». Daarin wordt een beschouwing geleverd over de omstandigheden, waaronder de begrootingen van Oorlog en Marine voor 1882 in de Tweede Kamer werden aangenomen; over de wenschelijkheid om de wetsontwerpen tot regeling van de militia en schutterij spoedig te behandelen en over de voornaamste posten in de begrootingen, voorzoover deze van invloed kunnen zijn op de verhooging der weerbaarheid. Verder bevat het nummer een opstel van den heer ONNEN over de cavalerie-pioniers om te doen uitkomen, wat te dien aanzien bij onze cavalerie behoort te worden verricht, en voorts een aantal goed gekozen mededeelingen van verschillenden aard.

De prijs van het militair blad — f 7 per jaar — zal wellicht velen hoog voorkomen. Intusschen mag niet vergeten worden, dat we leven in een klein land, waar het debiet beperkt is en dat onze taal een beletsel is voor de ver- spreiding buiten de grenzen. Daardoor moet noodwendig de prijs hooger zijn dan wanneer deze ongunstige omstandigheden niet aanwezig waren. Alleen door zeer ruime deelneming kan men ook hier te lande tot lage prijzen geraken.

Moge aan het blad de noodige ondersteuning te beurt vallen, om de redactie in staat te stellen, op den duur haar nuttige taak te kunnen volbrengen.

FRIEDRICH DER GROSSE als Feidherr. Von THEODOR V. BERNHARDI. 2 Bände. Berlin, E. S. Mittler und Sohn. Prijs 21 Mk.

Reeds van het begin van den oostenrijkschen Successieoorlog af zagen na elken veldtocht beschrijvingen der voorgevallen krijgsgesbeurtenissen het licht, en wel, daar aan dien krijg troepen en aanvoorders van bijna alle europeesche staten deelnamen, in onderscheiden talen. Zou ontstond reeds gedurende het achtjarig beloop van den oostenrijkschen Successieoorlog over dit tijdvak een tamelijk rijke krijgshistorische litteratuur, die al de voor-, doch ook al de nadeelen bezat, welke zulk een actueele geschiedbeschrijving noodzakelijk moeten aankleven.

In de acht vredesjaren, welke tusschen den oostenrijkschen Successieoorlog en den Zevenjarigen Krijg verliepen, werd deze litteratuur nog aanmerkelijk uitgebreid en ook reeds met eenige meer omvangrijke en degelijker werken vermeerderd.

Dezelfde verschijnselen herhaalden zich tijdens en na den Zevenjarigen Oorlog, en eerst de Fransche Revolutie en haar erfgenaam, NAPOLEON I, trokken zoozeer de aandacht van geheel Europa tot zich, dat de geschiedvorsching betrekkelijk de door FREDERIK DEN GROOTE beheerschte periode tijdelijk op den achtergrond geraakte.

Gedurende het tijdvak 1792—1815 verschenen niettemin twee werken over den Zevenjarigen Oorlog, welke uit een militair oogpunt op een bijzondere belangstelling aanspraak kunnen maken. Het zijn die van TEMPELHOF en JOMINI. Beide dragen reeds een meer analytisch-critisch karakter, dan aan de groote meerderheid der oudere werken kan worden toegekend. Onvolledige gegevens waren echter oorzaak, dat beide schrijvers niet zelden tot geheel onjuiste gevolgtrekkingen en oordeelvellingen werden geleid. Ook VON CLAUSEWITZ gaat in zijne overigens zeer verdienstelijke analyse der veldtochten van FREDERIK DEN GROOTE nog meermalen van valsche vooronderstellingen met betrekking tot de feiten uit, zoodat, mag de krijgshistorische litteratuur betreffende het tijdperk van FREDERIK DEN GROOTE al zeer rijk zijn, toch geenszins kan worden beweerd, dat het onderwerp reeds volkomen zou zijn uitgeput en dat, door voortgezet onderzoek, op de gebeurtenissen dier dagen en vooral op de motieven, die tot de gebeurtenissen leidden, geen nieuw licht zou kunnen worden geworpen. Tot deze slotsom komt men te eer, omdat het oordeel over den grooten veldheer der 18de eeuw tot nog toe steeds geleiden heeft onder de afgunst, die in de werken doorstraalt, welke uit de omgeving van Prins HEINRICH, FREDERIK's jongsten broeder, afkomstig zijn. Het standpunt, waarvan men in dezen kring bij de beoordeeling van FREDERIK's handelingen uitging, kan niet beter worden gekarakteriseerd, dan door de afkeurende woorden van genoemden prins: „mijn broeder wilde altijd bataillieren.” Is het wonder, dat bij zoodanig uitgangspunt, vooral FREDERIK's streven, om, in strijd met het toen algemeen heerachende begrip aangaande het nuttelooze en gevaarlijke van den veldslag, het vijandelijke leger tot eerste hoofdobject te kiezen en dat leger door een tactische nederlaag van zijne strijdvaardigheid te herooven, geheel werd miskend? Wellicht moet het voor een deel ook daaraan worden toegeschreven, dat FREDERIK's veldheerskunst, hoewel naar den vorm spoedig nagevolgd, toch zoo geruimen tijd niet is begrepen.

Woorlegging der schieve voorstellingen en onjuiste oordeelvellingen, welke in de vroegere krijgshistorische geschriften omtrent FREDERIK DEN GROOTE voorkomen, zoowel door een zorgvuldige ontleding dier geschriften zelve, als door vergelijking met eerst in den nieuweren tijd openbaar geworden bescheiden, is het hoofddoel, dat BERNHARDI zich in zijn omvangrijk werk heeft gesteld. Gelijk-tijdig heeft hij echter getracht, een behoorlijk samenhangend overzicht te geven van FREDERIK's werkzaamheid als veldheer in den geheelen Zevenjarigen Oorlog, waarbij wel het eene gedeelte breder is behandeld dan het andere, maar alles toch uitvoerig genoeg, om den lezer in staat te stellen, de beweeggronden te leeren kennen, die den koninklijken veldheer bij zijne besluiten en daden leidden, en de strategie, door welke hij zich tegen groote overmacht kon staande houden en met minderheden schitterende overwinningen wist te behalen.

In details omtrent tactische vormen en techniek treedt de S. niet meer dan

voor een juist begrip van het geheel strikt noodzakelijk is. Dit levert het voordeel op, dat de groote, leidende beginselen van **FREDERIK'S** veldheerskunst, en daarom is het ons bij de bestudeering van zijne veldtochten dan toch in de eerste plaats te doen, in te helderder licht treden, en dat de aandacht niet telkens door de beschrijving van allerlei vormen van het wezen der zaak wordt afgeleid. Wel zullen wij geenszins heweren, dat ook op tactisch gebied niets meer van **FREDERIK DEN GROOTE** zou te leeren zijn. Het tegendeel is waar, en misschien zou het zelfs niet moeilijk vallen, aan te toonen, dat wij tegenwoordig met hetrekking tot de gevechtsleer in vele opzichten dichter staan bij de linietactiek van **FREDERIK**, dan bij de colonnetactiek van **NAPOLEON**. Maar toch, de tactiek heeft in den loop der tijden zulke groote wijzigingen ondergaan, dat het niet meer dan natuurlijk is, dat voor de bestudeering van dit deel der krijgswetenschap in de eerste plaats naar de geschiedenis der jongste veldtochten wordt gegrepen. Voor de studie der strategie bestaat hiertoe echter geene aanleiding. Voor haar kan men evengoed putten uit de veldtochten van **FREDERIK DEN GROOTE** en **NAPOLEON I**, als uit die van lateren datum. Want, mogen de nieuwe middelen van verkeer, de gewijzigde samenstelling der legers en andere factoren, de toepassing der strategische beginselen tegenwoordig in sommige richtingen ook al moeilijker, in andere daarentegen gemakkelijker hebben gemaakt, die beginselen zelve blijven onaangetast. Zelfs hebben de oudere veldtochten op de nieuwere dit voor, dat men ten hunnen opzichte op een vrijer en meer onbevooroordeeld standpunt staat, en dat ook het reeds voorafgegaane, meer veelzijdige bronnenonderzoek, dat aan die vroegere veldtochten ten deel is gevallen, ons bij het opsporen van de ware motieven der handelingen ten goede komt. Vooral ook zal die studie ons behoeden voor het gevaar, van in den oorlog te gaan zien een wiskunstig vraagstuk, in stede van een drama, waarin de menschelijke hartstochten steeds de hoofdrol zullen vervullen, welke volmakingen de vuurwapenen ook mogen ondergaan.

Wij zouden te veel plaatsruimte moeten vragen, wilden we het werk van **B.** aan een breedvoerige critiek onderwerpen. Alleen de algemeene indruk, dien de lezing op ons heeft gemaakt, kunnen wij hier weergeven.

Die indruk was hoogst gunstig, wat den hoofdinhoud betreft, en alles wat op **FREDERIK DEN GROOTE** zelve betrekking heeft, getuigt van een zeer nauwgezette bronnenstudie en van een acherp analyseerend oordeel. Doch een veel minder gunstigen indruk verkregen wij telkens, als de Schrijver zijn hoofdpersoon voor een oogenblik verlaat, om ook over **NAPOLEON I**, **JOMINI** en anderen zijn oordeel uit te spreken.

Ten opzichte van **Napoleon** is **BERNHARDI** o. i. hoogst eenzijdig, daar hij eigenlijk alleen diens gemis aan zelfbeheersching in voor- en tegenspoed in het licht stelt, en daarop zijn conclusie houdt, dat **FREDERIK DEN GROOTE** niet alleen als mensch en vorst, wat trouwens tegenwoordig wel door iedereen zal worden beaamd, maar ook als veldheer verre boven **NAPOLEON** staat. Ook ligt in zijn bewering, dat de eerste Fransche Keizer eigenlijk alleen aan het hoofd van een overmacht volkomen in zijn element was, een volslagen miskenning van het geniale, dat o. a. den veldtocht van 1814 heeft gekenmerkt. Wel moet worden toegestemd, dat

de lofredenaars van NAPOLEON diens militairen roem meermalen zeer hebben overdreven, en evenzeer, dat de ingrijpende veranderingen, welke de krijgskunst in de laatste 90 jaren heeft ondergaan, in de eerste plaats veroorzaakt zijn door de gewijzigde staatkundige en maatschappelijke toestanden, die de Fransche revolutie in het leven riep, doch het blijft minstens genomen een onbesliste vraag, of al die militaire veranderingen een zoo duurzaam karakter zouden hebben bezeten als feitelijk het geval is geweest, zoo het genie van NAPOLEON er niet zijn onuitwisbaren stempel op had gedrukt. Ontegenzeglijk heeft NAPOLEON op de oorlogvoering van later tijden een machtiger en meer blijvenden invloed uitgeoefend dan FREDERIK DEN GROOTE, en mag dit dan al voor een deel uit bijkomende, van de betrokken personen min of meer onafhankelijke omstandigheden verklaard kunnen worden, toch stemt het weinig overeen met B.'s gevolgtrekking omtrent de militaire meerderheid van den laatste boven den eerste. Trouwens de vraag, wie grooter veldheer is geweest, NAPOLEON of FREDERIK, komt ons niet alleen onoplosbaar, maar ook geheel onnoodig voor. In de geschiedenis is ruimschoots plaats voor beiden en geen der twee heeft het nodig, dat ten zijnen bate aan den roem van den ander afbreuk worde gedaan.

En evenmin kunnen wij ons vereenigen met B.'s streng afkeurend oordeel over JOMINI, volgens den Duitschen Schrijver *sein so facher Geist dass er selbst da, wo er das Rechte trifft, doch eigentlich selbst nicht weis, warum es das Rechte ist.* Hoe is het mogelijk, hebben we ons bij het lezen dier woorden afgevraagd, dat geschriften van een man, op wien zulk een oordeel toepasselijk zou zijn, nog een plaats hebben kunnen vinden in de verzameling van militaire klassieken, welke kort geleden onder het patronaat van de hoofdmannen der tegenwoordige militaire litteratuur in Duitschland het licht heeft gezien.

Valt door dergelijke oordeelvellingen het verwijt, dat BERNHARDI tot de aanhangers van Prins HEINRICH richt, als zouden zij, om laatstgenoemde te bewieroooken, de handelingen en motieven van FREDERIK DEN GROOTE in een valsch licht hebben gesteld, niet eenigermate op hem zelven terug?

Als bijdrage tot de militaire geschiedenis van FREDERIK DEN GROOTE moet niettemin, wij herhalen het, aan het werk van B. een hooge beteekenis worden toegekend. Bij een ernstige bestudeering van den Zevenjarigen Oorlog zal het voortaan niet kunnen worden gemist, en in elke krijgshistorische bibliotheek van eenige beteekenis verdient het ten volle een plaats. Het mag niet over het hoofd worden gezien, dat de bestudeering van de Fredericiaansche periode in de laatste jaren wederom meer op den voorgrond is getreden. De belangrijkste militaire geschriften van Pruisen's grooten koning hebben onlangs in een nieuw kleed het licht gezien en zijn daardoor voor ruimeren kring toegankelijk gemaakt. In tijdschriften en brochures werd herhaaldelijk op het groote gewicht gewezen, dat die geschriften ook nog voor onzen tijd bezitten. Doch de studie dier theoretische beschouwingen bekomt eerst haar hoogste nut, wanneer zij gepaard gaat met die van FREDERIK's veldtochten. In de daden van dien veldheer ligt de sleutel tot het juiste begrip zijner theoretische werken. De veldtochten en de geschriften van FREDERIK DEN GROOTE vullen elkander wederkeerig aan,

en alleen door de bestudeering van beide kan men een helder inzicht in zijne veldheerskunst verkrijgen,

Breda, Jan. 1882.

PL.

C. P. J. VAN VLIERDEN, *De telegraaf en luchtballon in den oorlog. Proeve eener handleiding tot de kennis der militaire telegraphie en luchtvaart en hare toepassing, voornamelijk in de oorlogen die sedert 1859 gevoerd zijn geworden.* Heusden, H. WUIJSTER, 1882. Prijs f 1,80.

Het is opmerkelijk, hoe langzaam de vorderingen zijn, welke het gebruik van den telegraaf in den oorlog maakt, en des te minder, naarmate de gemeenschapsmiddelen op de operatie-tooneelen rijmer voorhanden zijn. Van daar dat b.v. Amerika, en Zuid-Amerika nog meer dan het Noorden, benevens Afrika, belangwekkende bijdragen leveren voor de toepassing van den telegraaf in den oorlog, terwijl zelfs de anders zoo leerrijke Fransch-Duitsche oorlog hieromtrent betrekkelijk arm aan uitkomsten is.

Wie zich hiervan wil overtuigen, neme slechts het boekje ter hand, waarvan hier sprake is; meer dan noodig scheen, heeft de Schrijver die stelling, zoo niet willen bewijzen, dan toch onwillekeurig uitgewerkt. De voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis, waarbij bij met blijkbare voorliefde stilstaat, betreffen in hoofdzaak landen en toestanden welke met de onze al zeer weinig overeenkomst hebben; Paraguay levert om zoo te zeggen den hoofdschotel. Daarentegen vindt men al heel weinig omtrent het gebruik, dat de Duitschers in hun laatsten oorlog van den telegraaf hebben gemaakt, en nog minder, op welke wijze dit hulpmiddel in den vestingoorlog — voor ons zoo belangrijk — werd toegepast, zoowel door aanvaller als verdediger. Zien wij den maarschalk-president LOPEZ zijne troepen, welke dikwijls over een terreinstrook van 20 KM. verspreid waren, uit zijne tent per telegraaf aanvoeren, te vergeefs zoekt men naar berichten omtrent Denfert-Rochereau en diens verdediging van Belfort's omgeving, eveneens per telegraaf; naar de voordeelen, welke daaruit werden getrokken doch ook naar de bezwaren welke er mede verbonden waren!

Specifiek Nederlandsch mag men het geschrift dan ook allerminst noemen; dit blijkt ook hieruit dat aan de organisatie van den telegraafdienst in Nederland wel is waar een paar bladzijden worden gewijd, doch dat een gedetailleerde beschrijving met teekeningen ontbreekt van het materieel, waaromtrent juist in de laatste jaren voor het eerst officieele gegevens verkrijgbaar gesteld werden. Evenmin wordt een poging gedaan om te schetsen, hoe dat materieel zal kunnen worden gebruikt bij de verdediging onzer liniën en van het vóór- en tusschengelegen terrein.

Wanneer nu nog wordt aangeteekend, dat de schrijver wel vermeldt, hoe spoedig men op Atjeh, alle kunstjes vaarwel zeggend, de gemeenschap tusschen den wal en de kust ging onderhouden door gebruik te maken van het marine-seinboek,

doch overigens hierover zwijgt; dat wel gewag wordt gemaakt van de seinmast met manden van den Kolonel KROMHOUT, doch het veel eenvoudiger en veel rationeeler stelsel met dubbele kogels en cylinders van dezen hoofdofficier niet wordt genoemd, ofschoon juist dit met glans de beproeving op de kust en oorlogschepen schijnt te hebben doorstaan; dat eindelijk de beschrijving van den heliograaf niet overduidelijk voorkomt, dan zijn de voornaamste bezwaren opgesomd, welke ik tegen het eerste gedeelte van het boekje te berde meen te moeten brengen.

Voor het overige zal men er menige bladzijde in aantreffen, welke zeer belangwekkend is voor hem, die van dit onderwerp tot hiertoe geen speciale studie maakte; men vindt er den algemeen gebruikelijken *Morse*-toestel met toebehooren en eenige theoretische beschouwingen over batterijen; eenige zeer lezenswaardige regelen, met beschrijving en teekeningen, van voorpostentelegrafen; de meest bekende optische en enkele geluid-seinstelsels; de organisatie van de telegraphie in de meeste landen van Europa, in Noord-Amerika en Britsch-Indië, en een geheel hoofdstuk over het gebruik van den telegraaf in de oorlogen van de laatste 25 jaren.

De laatste twee hoofdstukken handelen over de luchtvaart. De schrijver geeft daarin een beknopt overzicht van de diensten, welke dit tot nu toe weinig gehoorzame werktuig reeds heeft bewezen en mogelijk in de toekomst nog zal kunnen bewijzen. De lezing van die hoofdstukken kan met gerustheid worden aanbevolen, al is het zeker, dat de denkbeelden omtrent de praktische bruikbaarheid nog wel eenigen tijd uiteen zullen blijven loopen. Naar de schrijver meedeelt, is voor korten tijd in Engeland een veld-ballonkorps opgericht en heeft men reeds met den ballon geparadeerd; daarentegen wil men er in Duitschland niets van weten en zoekt men daar uitsluitend naar geschut om den luchtviand te bestrijden.

Bedrieg ik mij niet, dan zal de militaire luchtvaart eerst tot volle recht komen, indien zij in de samenleving het burgerrecht zal hebben verkregen; zóó is het ook met het militair gebruik van spoorwegen en telegrafen gegaan. Ondertusschen is het van belang, deze zaak niet uit het oog te verliezen, en daarom verdient de schrijver onzen dank, dat hij de gelegenheid aanbiedt om met geringe moeite een overzicht te verkrijgen van hetgeen op dit gebied vroeger is verricht en om zich op de hoogte te brengen van den tegenwoordigen stand van het vraagstuk.

's Hage, Jannari '82.

K. E.

OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

I. Legerorganisatie en Schutterij.

Eenvoudige aantekeningen over Spanje en het spaansche leger. De spaansche zeden; de kazernen; de organisatie van het leger. (*Wordt vervolgd.*) (Sp. M., Janv.)

De vechtwijze der duitsche en fransche infanterie. Aan de hand van de bestaande reglementen en van de stemmen welke in de pers gehoord worden, onderzoekt de Schrijver hoedanig in beide landen de opleiding tot het gevecht geschiedt en men zich in de toekomst voorstelt, de infanterie in het gevecht te bezigen. Verder wordt uiteengezet, waarom in Duitschland een reglement zonder nadeel in vele opzichten in algemeene bewoordingen kan zijn gesteld. (*Jahrb. A. u. M.*, Dec. 1881 en Jan. 1882.)

De landstorm. (*Stat.*) Bij de voortzetting dezer studie over de beteekenis van den volksoorlog in het zwitsersche weestelsel worden beschouwd: het gebruik van den landstorm in den oorlog; tot dekking van de mobilisatie en den opmarsch; in den kleinen oorlog en achter het front van het leger. (*Schw. A. u. G.* 1881, N°. 12.)

Ook over den landstorm. Bestrijding van het zoeven genoemde opstel door de Redactie. (*Schw. A. u. G.* 1881, N°. 12.)

II. Algemeene krijgskunst.

Beschouwingen over de krijgstuicht in het fransche leger. (*Stat.*) Ontzenuwende werking van vredescongressen. Valsche begrippen van verbroedering en slechte invloed der internationale vereenigingen op het vaderlandslievend gevoel. Onder de eerste middelen om de krijgstuicht te verbeteren behoort de verhooging van de waardigheid des officiers, zoowel zedelijk als verstandelijk. (*Sc. M.*, Déc. 1881.)

Dringende wijzigingen, in de tegenwoordige organisatie van het leger te brengen. De oorlog in Tunis heeft wenschen naar verbetering doen ontstaan. Onder deze zijn te noemen: De 144 linie-regimenten infanterie op 3 bataljons per regiment brengen, en opheffen de 4de bataljons alsmede de depots. Dit de opgeheven afdeelingen 216 grenadier-bataljons vormen. — De cavalerie losmaken van alles wat haar niet dadelijk marschvaardig maakt en het getal regimenten op 90 brengen. — De scheiding van de artillerie volkomen maken in de volgende deelen: voet- of vestingartillerie, veldartillerie en rijdende artillerie. — De genietroepen op 5 regimenten brengen enz. (*Sc. M.*, Déc. 1881.)

Tactiek der navorschingen. (*Vervolg.*) De voeling. Te nemen maatregelen bij den ongeregelde verkenningsdienst. Misleiden van den vijand. (*Sc. M.*, Déc. 1881.)

Gef **NAPOLEON** de voorkeur aan den front- of aan den flankaanval. De Schrijver tracht te betoogen, dat de meermalen verkondigde meening, als zou **NAPOLEON** de voorkeur gegeven hebben aan frontaanvallen, onjuist is. Door een aantal voorbeelden uit de door hem geleverde veldslagen wordt aangetoond, dat **NAPOLEON** alleen tot den frontaanval besloot, wanneer de omstandigheden daartoe aanleiding gaven. (Jahrb. A. u. M., Dec. 1881.)

Het tegenwoordige standpunt van de luchtscheepvaart. Geschiedkundig overzicht. De werkzaamheid op het gebied der luchtscheepvaart in den laatsten tijd in Frankrijk, Duitschland en Oostenrijk. Beschouwingen over de toepassingen op militair gebied. Uit het medegedeelde wordt de gevolgtrekking gemaakt dat overal de belangstelling in het wetenschappelijke gedeelte der luchtvaart zeer vermeerderd doeh dat in de constructie der ballons geen noemenswaardige vooruitgang aan te wijzen is. (Mith. A. u. G. 1881, Hest 12.)

Blik en terugblik op de stoottactiek. Sedert de algemeene invoering der achterlaadgeweren is het gebruik van de bajonet op den achtergrond geraakt. Bij de gevechtvoering op bedekt terrein dreigt die mindere oefening van den troep in den bajonetaanval, tot nadeelige uitkomsten aanleiding te zullen geven. (Oest. M. Z. 1881, Nov.)

De groote troepenoeefeningen bij Miskölez in September 1881. Beoordeelend overzicht dezer oefeningen. (Oest. M. Z. 1881, Nov.)

Kunnen vestingen door storm worden genomen? In de deutsche officieele leerboeken wordt van een stormenderhandschen aanval in het geheel niet meer gesproken; daar tegenover staan geschriften van den laatsten tijd (v. SCHEIBERT), die het geregeld beleg tot de uitzonderingen rekenen. In Oostenrijk blijft men den middelweg getrouw en erkent men zowel belegering als bestorming. Dit laatste gezichtspunt schijnt het juiste. De tijd voor de onverhoedsche aanvallen is nog niet voorbij; tactiek en techniek dezer laatsten kunnen echter nog in vele opzichten worden verbeterd. De aanval te beproeven, in de hoop hij wellicht zal gelukken, staat gelijk met menschenlakterij, onverantwoordelijk in een tijd, waarin men den oorlog bestudeert en de oorlogvoering tot een wetenschap maakt. Bij de inrichting der forten moet de mogelijkheid van een onverhoedschen aanval voor nagen worden gehouden. De eenvoudigste en gemakkelijkst te vervullen wenschen ter opzichte van de bestaande forten zijn: beplanting van het glacis, en geweren voor de vestingartillerie. (Oest. M. Z. 1881, Dec.)

Militaire opdrachten op geschiedkundige grondalagen. (Stot.) Naar aanleiding der geschiedkundige beschrijving van het gevecht bij Dürenstein in 1805, worden verschillende opgaven ter uitwerking gesteld. (Oest. M. Z. 1881, Dec.)

IV. Techniek der artillerie en ballistiek.

Het nieuwe materieel der italiaansche artillerie. De repeteergereweren-*Vetterli*, gewijzigd door **BERTOLDO** en **VITALI**. Het veld- en bergmaterieel van 7 cM. Het belegering- en vestinggeschut van 12, 15, 19 en 24 cM. Het kustkanon van 32 cM. Verschillende buskruitsoorten. (Rev. d'A., Janv.)

Over de correctie van den opzet, naarmate het doel hooger of lager ligt. De bestaande methodes berusten op verschillende hypothesen: de vorm van de baan onafhankelijk van den terreinhoek; of de verhouding van de valhoogten in den dampkring tot die in 't luchtledig standvastig, welke ook de schootshoek zij; of wel, dat hij gelijke schootsverheden de valhoogten niet van de schootshoeken afhankelijk; eindelijk ook geschiedt de correctie met behulp van vooraf berekende tabellen. De nieuwe methode, die voorgesteld wordt, berust op de wijziging van de richting der zwaartekracht met de grootte van den terreinhoek; de formules worden ontwikkeld, waarnaar de correctie van den opzet op dezen grondslag moet geschieden. (Rev. d'A., Janv.)

De nieuwe belegering- en vestingkanonnen van het italiaan-

sche leger. (*Mel plates.*) Overzicht van de beginselen, die bij de constructie van het nieuwe materieel gevolgd zijn. De nieuwe ingevoerde vuurmonden zijn: hardbronzene en stalen kanonnen van 9 cM. overeenkomende met die van het veldgeschut; lichte hardbronzene kanonnen van 12 cM., zware stalen en ijzeren kanonnen van 12 cM., lange ijzeren kanonnen van 15 cM., kanonnen van 19 cM., houwitseren van 15 en 24 cM. en getr. mortieren van 15 cM. Beschrijving van vuurmonden, affuiten en munitie; ballistisch vermogen. Vergelijking hiervan met de nieuwe duitsche en fransche belegeringsvuurmonden. (Mitth. A. u. G. 1884, Heft 12.)

De duitsche getrokken mortier van 9 cM. Deze mortier is bestemd ter vervanging van den gladden mortier van 15 cM. Naar aanleiding hiervan worden beide geschutsoorten onderling vergeleken, wat ballistische eigenschappen, beweegbaarheid enz. betreft, en komt men tot het besluit, dat door de genoemde vervanging een groote aanwinst is verkregen. (Jahrb. A. u. M., Jan.)

V. Militaire administratie en intendance.

De vermoedelijke uitgaven voor de gelijkstelling der pensioenen van de voor 1878 en 1879 gepensionneerde officieren en hunne weduwen, volgens de wet van 18 Aug. 1884. Uitvoerige mededeelingen hieromtrent, gegrond op wiskunstige berekeningen, door den Luit. kol. MARTIN DE DRETTES. (Sp. M., Janv.)

VI. Geneeskundige en veterinaire dienst.

Bijdrage tot de geschiedenis der militaire ziekenverpleging gedurende het tijdvak van de 14de tot de 18de eeuw. In de 14de eeuw onthraken niet alleen de veldlazareten, doch ook de dokters; enkele het leger volgende monniken verleenden geneeskundige hulp. Het ontstaan van militaire hospitalen bij het oostenrijksche leger, dagteekent eerst van het einde van de 16de eeuw. Op het einde van de 17de eeuw werden ook tegenover de gevangenen menschelijker maatregelen genomen. Vooral PRINS EUGENIUS zorgde voor tijdige verwijdering van zieken en gewonden van het oorlogstooneel. Met de eerste helft van de 18de eeuw begint een nieuw tijdperk voor de militaire ziekenverpleging, door de instelling van door den staat bezoldigde geneeskundigen. Opmerking verdient dat geneeskundigen en helpers met vuurwapenen waren bewapend. (Oest. M. Z. 1884, Nov.)

Studie over het dragen van lasten in het gebergte met het oog op de ziekenverpleging te velde. Sedert men in de laatste jaren den oorlog meermalen in bergachtig terrein voerde, is het vraagstuk, betreffende het vervoeren van gekwetsten langs hellingen, op den voorgrond getreden. Na herhaalde proefnemingen is men er thans in Oostenrijk in geslaagd, een werktuig samen te stellen, waarbij het grootste deel van de last op het hoofd wordt gedragen en waarmede gekwetsten, door één man, langs hellingen tot 45°, zonder bezwaar kunnen worden vervoerd. (Oest. M. Z. 1884, Dec.)

De sparing van den officier voor en na den slag. Voorstellen om, met het oog op het hooge belang van een voltallig officierskorps en de moeilijkheden der aanvulling, door het wegnemen van allerlei voor de gezondheid schadelijke invloeden de verliezen aan officieren in oorlogstijd tot een minimum te beperken. (M. W. Ver., Band XXIII, Heft 4.)

IX. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der infanterie.

Reglementen en instructiën voor de opleiding der troepen en hunne aanvoerders, van het einde van den eersten veldtocht

tegen het Fransche keizerrijk in het jaar 1805 tot aan den oorlog van 1866. (*Vervolg*). Het exercitie-reglement van 1807. (*Vervolg*). Aan de verspreide vechtwijze, viel, hoewel het gebruik daarvan reglementair werd voorgeschreven, slechts een ondergeschikte rol ten deel. Het derde guld der fuselier-compagnieën van een regiment werd tot het voeren van het verspreide gevecht voldoende gaacht. — Het fransche exercitie-reglement voor de infanterie (1791) was niet minder ingewikkeld dan het oostenrijksche; daarentegen onderscheidt zich het oostenrijksche cavaleriereglement, 1806, door grooten eenvoud. Opvolgend wordt een beknopt overzicht gegeven van het velddienstvoorschrift, 1806; de grondslagen der hoogere oorlogskunst ten dienste der generaal van het oostenrijksche leger, 1808, alsmede van de grondslagen der strategie, opgehelderd door de beschouwing der veldtochten van 1796 en 1799. Alle deze voorschriften werden onder de leiding van den Aartshertog KAREL samengesteld. Zij waren met de meeste zorg bijeengebracht en vergeleken met de overige werken van dien tijd, moet er groote verdienste aan worden toegekend. (*Wordt vervolgd*). (Oest. Mil. Z. 1881, Nov.)

Studie over de reorganisatie der infanterie-pioniers. De toevoeging van zelfstandige pionier-afdeelingen aan het cavalerie-regiment wettigt de vraag, of ook voor de infanterie een zoodanige maatregel zou gewenscht zijn. Door van iedere compagnie 5 man te nemen, zou men per regiment een pionier-afdeeling van 100 man kunnen vormen; terwijl de compagnieën niet noemenswaard worden verzwakt. De pioniers moeten met *Werndt*-karabijnen bewapend, aan iedere afdeeling 2 voertuigen worden medegegeven. (Oest. M. Z. 1881, Nov.)

Reglementen en instructiën voor de opleiding der troepen en hun aanvoerders, van het einde van den eersten veldtocht tegen het fransche keizerrijk in het jaar 1805 tot aan den oorlog van 1866. Kort overzicht van het aanhangsel op het africhtings- en exercitiereglement der K. K. infanterie en van de manoeuvreer-instructie voor de K. K. infanterie in 1835. (*Wordt vervolgd*). (Oest. M. Z. Dec.)

Iets over schijfschietoefeningen. Beschrijving van den door den kapitein ROXSANDIE uitgevonden toestel, tot controleering van de door den schutter bij het richten en aftrekken begane fouten, door zijdelingsche waarneming. (M. W. Ver., Band XXIII, Heft 4.)

Schietproeven met het zwitsersche repeteergeweer. De proeven werden genomen in den zomer van 1881 te Thun en in den herfst van hetzelfde jaar op den Salanfer — een der gebergten van de Alpen — op 1900 M. boven de zee. Eerstgenoemde proeven hadden plaats op afstanden van 1200, 1400 en 1600 M. en dienden om nadere gegevens te verkrijgen aangaande de opzethoogten en trekkans, de laatsten op afstanden van 225, 400, 600, 1000 en 1200 M. genomen, dienden om den invloed van de dichtheid der lucht op de schootshoeken na te gaan. De verkregen uitkomsten worden uitvoerig in tabellen medegedeeld. (Schw. A. u. G. 1881, Heft 12.)

X. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der cavalerie.

De driejarige dienstdtijd op de cavalerie toegepast. Maatregelen om de strijdvvaardigheid te verhoogen. (Sc. M., Dec. 1881.)

De cavalerie-pioniers in Engeland. Organisatie en oefening. (Mitth. A. u. G. 1881, Heft 12.)

Het gevecht te voet en gezichtspunten aangaande de opleiding van het eskadron daartoe. Op den voorgrond wordt gesteld, dat het thans een uitgemaakte zaak is, dat de cavalerie een goed vuurwapen behoeft. Niet alleen moet dit wapen dienen tot verdediging, maar de cavalerie moet ook te voet weten aan te vallen. Na dit voorop gezet te hebben, worden beschouwingen ge-

loverd over de wijze waarop de afgezeten cavalerie bij den aanval en de verdediging moet worden gebruikt. (*Wordt vervolgd.*) (Jahrh. A. u. M., Jan.)

XI. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der artillerie.

Magazijnen voor ernstvuurwerken in versterkte plaatsen. (*Slot.*) Berging van buskruit. Het gereedmaken van munitieën enz. (Rev. d'A., Janv.)

De tactische oefeningen van de officieren der vestingartillerie. In Rusland wordt aan de tactische ontwikkeling dier officieren groot gewicht gehecht. Wijze der oefeningen. (*Wordt vervolgd.*) (Rev. d'A., Janv.)

Ter aanvulling van het opstel over de manoeuvres der VIIde divisie. Eenige nadere bijzonderheden omtrent het gebruik en de verrichtingen der artillerie bij deze manoeuvres. (Schw. A. u. G. 1881, N°. 12.)

Een tweede woord over het gebruik en de verrichtingen der artillerie bij de manoeuvres der VIIde divisie. (Schw. A. u. G. 1881, N°. 12.)

XII. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der genie.

De nieuwe vestingbouw van Straatsburg. (*Met schetsen.*) Chronologische opsomming van de berichten, die sedert den aanvang van den houw gaudeweg omtrent de ontwikkeling daarvan bekend zijn geworden. (Mitth. A. u. G. 1881, Heft 12.)

De vervoerhare veldspoorweg, stelsel *Heusinger von Waldegg*. (*Met schetsen.*) Een voordeel van dit stelsel boven dat van *DECAUVILLE* is, dat de spoorstaven en onderliggers afzonderlijk gehouden worden en dus gemakkelijk megevoerd kunnen worden; terwijl de bevestiging zeer gemakkelijk geschieden kan. (Mitth. A. u. G. 1881, Heft 12.)

Bepaling van den tegenstand welke spoorwegrijtuigen in krommingen van de baan ondervinden. (Mitth. A. u. G. 1881, Heft 12.)

XIII. Onderwerpen betreffende de marine.

De ontwikkeling der fransche zeemacht sedert 1870. Na een beknopt geschiedkundig overzicht van de fransche zeemacht tot 1870, wordt een overzicht gegeven van de zeemacht onder het keizerrijk en van die der tegenwoordige republiek. Hierbij wordt in bijzonderheden getreden omtrent de verschillende types. (*Wordt vervolgd.*) (Jahrh. A. u. M., Jan.)

XIV. Krijgs-geschiedenis.

De onlusten in Algerië. (*Vervolg.*) (Sp. M., Janv.)

Geschiedenis van den oorlog in het Oosten van 1875—1878. (*Vervolg.*) Een episode uit de operatiën van de 8ste divisie russische cavalerie in oostelijk Bulgarije. (Sp. M., Janv.)

Algerië en Sahara. De Generaal *MARQUERITE*. (*Vervolg.*) (Sp. M., Janv.)

Geschiedkundige beschrijving van de aanvallen, gericht op de forten Issy en Vanves door het 2de legerkorps van Versailles. (*Wordt vervolgd.*) (Sc. M., Déc. 1881.)

Hannibal in den strijd tegen de Romeinen. (*Slot.*) (Jahrh. A. u. M., Jan.)

De landing der Engelschen en Russen in Noord-Holland in 1790. (Jahrh. A. u. M., Jan.)

Hannibal in den strijd tegen de Romeinen. (Vervolg en slot.) (Jahrh. A. u. M., Dec. 1881 en Jan. 1882.)

De slag aan de Alma. (Slot.) (Jahrh. A. u. M., Dec. 1881.)

De Generaal FREDERIK v. STEUBEN. De duitsche Generaal v. STEUBEN kwam in 1778 in Amerika om zijne diensten aan te bieden; hij werd dadelijk aangesteld tot inspecteur-generaal van het leger en is te beschouwen als de organisator daarvan. Bij gelegenheid van het honderdjarig herinneringsfeest aan den slag van Yorktown in Oct. 1881, werden de in Duitschland wonende nakomelingen van v. STEUBEN door de regeering der Vereenigde Staten uitgenodigd om de viering van dit feest in Amerika te komen bijwonen. Naar aanleiding hiervan wordt een levensgeschiedenis van den Gen. v. STEUBEN gegeven. (Jahrh. A. u. M., Dec. 1881.)

De gevechten uit den veldtocht van 1805 in Tirol. Schets dezer gevechten, voornamelijk tot waardeering der daarin door den oostenrijkschen soldaat onder zeer moeilijke omstandigheden tegenover een overmachtigen vijand aan den dag gelegde militaire deugden. (M. W. Ver., Band XXIII, Heft 4.)

XVII. Staatskunde. Staatsrecht.

De beschaving en de staatkunde in haar invloed op het krijgswezen. Ontwikkeling van den samenhang en de wederkeerige werking tusschen de zedelijke kracht der legers en de staatkundige, maatschappelijke en geestelijke ontwikkeling der natien, op grond van historische gegevens. (M. W. Ver., Band XXXIII, Heft 4.)

XVIII. Onderwerpen van gemengden aard.

Maandelijksche Kroniek. De keuze van den Majoor LABORDÈRE tot senator moet niet beschouwd worden als een belooning voor militaire ongehoorzaamheid maar eenvoudig als een raad door een politieke partij aan den voorzitter van den ministerraad gegeven. — De geruchten omtrent uniform-verandering hebben sedert het optreden van den nieuwen minister van oorlog weder veldgewonnen. — De wetsontwerpen, die de nieuwe minister gereed maakt, zullen vermoedelijk voorloopig alleen betrekking hebben op den duur van den actieven dienstdijd, op de eenjarige vrijwilligers, op de recruetering der onderofficieren, de engagementen en het oprichten van een koloniaal leger. — Voor de leerlingen van St. Cyr, die wegens politieke demonstraties als soldaat in het leger waren gedetacheerd, is deze straf opgeheven geworden. — Tunis en Oran zullen nog geruimen tijd voor het leger een oefeningsschool blijven voor volharding, zelfverloochening en gehoorzaamheid. (Sp. M., Janv.)

1882. Nu Frankrijk gedurende 10 jaren aan zijn herstel gewerkt heeft, wordt het tijd dat het door een actieve en ondernemende politiek zijn plaats in de europeesche staten weder inneemt. Het zou een ongeluk voor Frankrijk zijn, wanneer men alleen bedacht bleef, zich te verrijken; daardoor zou ook het leger benadeeld worden. (Sp. M., Janv.)

Verscheidenheden. Duitschland: Wijziging der afuiten voor minimaalschietgat. Repeteergeweer-Mausser. — Engeland: Werktuig voor het aanmaken van prismatisch buskruit. — Oostenrijk-Hongarijē: De loestel van PRÜSKER voor snelle, militaire terreinopnemingen. — Vereenigde Staten: Achterlaad-bergkanon van Hotchkiss van 1,65 duim (4 cM.), wegende 53 KG. Achterlaad-veldkanon van 3,18 duim (8 cM.), wegende 380 KG. — Argentijnsche Republiek: Het kanon van de "Parana". — Rusland: Schietoefeningen in het kamp van Orani. (Rev. d'A., Janv.)

De bevolking van Bosnië en Herzegowina gerangschikt naar de districten en naar de godsdienstige helijderia. (Mitth. A. u. G. 1881, Heft 12.)

Gezondheidsstatistiek betrekkelijk het oostenrijksche leger over October 1881. (Mitth. A. u. G. 1881, Heft 12.)

Ter nagedachtenis van **FREDEBIK DEN GROOTE**. Bij gelegenheid van den naamdag van **FRIEDRIK DEN GROOTE** wordt deze vorst geschetst bij het lijk van zijn diep betreunden neef **HENDRIK KAREL VAN PROISEN**, den toenmaligen vermoedelijken troonopvolger. (Jahrb. A. u. M., Jan.)

Verscheidenheid. Het fransche veld-telegraafwezen. (Schw. A. u. G. 1881, Heft 12.)

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

BIJLAGE II,

BENOORENDE BIJ DE MILITAIRE SPECTATOR,

VIERDE SERIE. — ZEVENDE DEEL, N°. 2.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN ENZ.

(26 December 1881—25 Januari 1882).

a.) BIJ HET LEGER HIER TE LANDE.

Benoemd.

Tot ridder der orde van den Ned. leeuw, de kolonels L. R. J. A. Roosmale Npveu en J. D. A. Barro, van den gr. staf, adj. des Konings i. b. d.

Rij het pers. van den geneesk. dienst. Tot offic. v. gez. 2de kl., de arts dr. A. E. Vermeij, en de milit. studenten (artsen) J. C. S. Pichal en P. Beijers; tot paardenarts 1ste kl., de p. a. 2de kl. J. Laméris.

Bij het wapen der artillerie. Bij het 3de reg. vestingart., tot kap., de 1ste luit.-adj. R. A. M. Spengler, van het 3de reg. veldart. Bij het 4de reg. vestingart., tot kap., de 1ste luit. der art. H. Seret, laatstelijk als lid van de Tweede Kamer der staten generaal op nonact.

Rij het wapen der genie. Tot luit.-kol., de maj. J. E. N. baron Schimmelpenninck van der Oije, die voorts met 1 Febr. is benoemd tot adj. van Z. M. en in verband daarmee overgepl. bij den gr. staf.

Overgeplaatst.

Bij het reg. gren. en jag., de kap. jhr. F. A. G. Beelaerts van Blokland, van het 3de reg. inf. Bij het 4de reg. inf., de 2de luit. V. H. Klijnsma, van het 1ste reg. Bij het 5de reg. inf., de 2de luit. A. A. J. C. Hoorn, van het 6de reg. Bij het 7de reg. inf., de kap.-kw. N. J. H. van den Bos, van het 3de reg. huz. (1 Mei 1882) en de 1ste luit.-kw. C. E. Smoets, van het 5de reg. inf. Bij het 1ste reg. huz., de 2de luit. jhr. J. E. Meijer, van het 2de reg. huz. Bij het 3de reg. huz. (1 Mei a. s.), de kapkw. W. J. Leföhre, van het 7de reg. inf. Bij het 1ste reg. veldart., de p. a. 3de kl. J. van de Velde, van het 1ste reg. huz. Van Delft-Gorinchem, de 1ste luit. der genie P. C. J. Noorduijn.

Eerval ontheven ,

(op zijn daartoe gedaan verzoek) uit de betr. van adj. des Konings, de kol. ¹A. J. M. C. baron de Posson, van den gr. staf, die tevens, wegens tijdelijke ongesteldh. op n. a. is gesteld en voorts henoemd is tot adj. van Z. M. i. b. d.

Bestemd ,

tot kap. voor spec. diensten bij het korps, de kaps. T. Cieremans, van het 5de reg. inf. en W. G. L. F. F. van Hoogenhuijze, van het 3de reg. vestingart.

Weder bij het leger h. t. l. ingedeeld ,

resp. bij het 2de reg. inf. en bij het 1ste reg. vestingart., de 1ste luits. L. van der Heijden en G. A. van Steel; beiden ged. geweest bij het leger in O.-I.

Gedetacheerd voor 5 jaren bij het leger in Neerl.-Indië ,

de kap. C. P. J. van Vlierden, van het 2de reg. inf.; de 1ste luits. H. C. A. Neeteson, van het reg. gren. en jag., N. C. U. Masman, van het 1ste, A. Berends, van het 4de en A. H. P. T. Brunet de Rochebrune, van het 7de reg. inf., en voor 4 jaren bij de zeemacht, de offic. v. gez. 1ste kl. A. van Mens, van het pers. van den geneesk. dienst van de landmacht.

Op nonactiviteit gesteld.

De kolonels Roosmale Nepveu en Barre voornoemd; de kap. W. Weijtingh, van het 5de, de 1ste luits. J. J. van Tubergen, van het 7de reg. inf. en B. W. A. A. baron van Dedem, van het 2de reg. huz., en C. A. Cikot, van het korps genietroepen, alsmede de 2de luit. jhr. P. G. Siberg, van het 5de reg. inf.

Overgeplaatst bij het leger in Neerl.-Indië ,

de 2de luit. der inf. W. J. A. Roijen, hij dat leger gedetacheerd.

Eerval uit den dienst ontslagen ,

de luit.-kol. J. A. Schuurman, van het wapen der genie, en zulks met verg. de act.-uniform te blijven dragen, alsmede de 1ste luit. op n. a. J. H. Neiszen, insgelijks van het wapen der genie.

Gepensionneerd ,

de kaps. D. Aeijelts, van het reg. gren. en jag. en J. P. Rijshouwer, van het 3de reg. vestingart., (op hunne aanvraag) alsmede de 1ste luit. J. van Son, van het 2de reg. huz., en zulks onder toek. van den rang van ritmeester.

Vergunning verleend

tot het aannemen en dragen van het commandeurskruis 2de kl. der Danebrogsoorde, aan den kol. J. D. A. Barre, voornoemd; van het kruis voor mil. verd. 2de kl. van Waldeck-Pyrmont, aan den kap. J. E. N. baron Sirtema van Grovestins, van den gr. staf, adj. van Z. M.; van het offic. kruis van het Legioen van eer, aan den kol. A. J. W. van der Schrieck, commandant van het 3de reg. inf.

Overleden gepensionneerden.

De kap. W. v. d. Goes, 27 Oct. 1881.

Leger in Oost-Indië.

Gedet. voor den tijd van 5 jaren bij het leger h. t. l.

Bij het 1ste reg. inf., de 1ste luit. P. Silvergieter Hoogstad. Bij het 2de reg. inf., de kap. W. V. van Erp. Bij het 5de reg. inf., de 1ste luit. J. B. G. a Brassard, en bij het 7de reg. inf., de 1ste luits. J. W. Stoutjesdijk en F. W. G. Merz.

Overgeplaatst bij het leger h. t. l.

(in rang en ancienniteit) de kap. der genie W. Cool.

b.) BIJ HET LEGER IN OOST- EN WEST-INDIË.

Bevorderd.

Bij het wapen der infanterie. Tot maj., de kap., jhr. J. J. Sandberg.

Geplaatst.

Bij den mil. geneesk. dienst. Bij den geneesk. dienst van Sumatra's Westkust en o., de offic. v. gez. der 1ste kl. A. de Graag.

Bij het wapen der genie. Bij het korps mineurs en sappeurs, de 1ste luit. J. Grootenhuis.

Bij het wapen der cavalerie. Bij de esk. te Salatiga, de 2de luit. C. C. Raaijmakers.

Bij het wapen der infanterie. Bij het 2de bat., de luit.-kol. S. D. Kramers.

Bij het garnbat. der 2de mil. afd. op Java, de 1ste luit. J. G. Hilbrink. Als adj. bij het garnbat. van Atjeh en o., de 1ste luit. S. Boom, van dat korps.

Eerval ontslagen.

De kaps. der inf. G. Lamers, M. C. H. Bijleveld en J. A. D. C. v. Rhijn; de burg. schrijvers der 5de kl. O. E. Swaving en die der 4de kl. V. A. Rondeau en C. R. v. Dam

Vergund,

aan den van het leger in Nederland bij dat in Nederl.-Indië gedetach. 1sten luit., thans ritm. der cav. G. J. IJssel de Schepper, wegens ziekte naar Nederland terug te keeren.

Tweejarig verlof verleend.

Aan de 1ste luits. der inf. C. v. d. Veen en W. F. Luitjes.

Overleden.

D. Lucas, luit.-kol. der inf., te Magelang, den 25sten September 1881; W. L. H. W. Roebj, kap.-kw. der mil. adm., te Soerabaia, den 1sten October 1881; Th. F. Filet, 1ste luit.-kw. der mil. adm., te Semarang, den 17den October 1881; W. F. Berghuis van Woortman, offic. v. gez. 1ste kl. van den geneeskundigen dienst, te Semarang, den 18den October 1881; dr. J. J. E. Hartmann, offic. v. gez. 2de kl. van den geneeskundigen dienst, te Buitenzorg, den 20sten October 1881; F. Meijer, paardenarts 2de kl., aan boord van het stoomschip *Prinses Marie* op reis naar Europa, den 11den October 1881; J. Ch. Pfanstiehl, 1ste luit.-kw. der mil. adm., aan boord van het stoomschip *Drenthe* op reis naar Europa, den 26sten September 1881; J. Schneither, kap. der art., te Soerabaia, den 28sten Augustus 1881.

... ..
... ..
... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..
... ..
... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

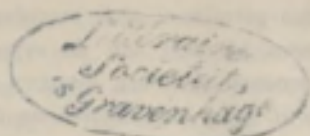
... ..

... ..

... ..

Handwritten signature and stamp

9

De Luitenant-Generaal Jhr. F. V. A. Ridder DE STUERS.

Op den 29sten December 1881 ontsliep te 's Gravenhage op zijn negen-en-lachtigsten verjaardag de luitenant-generaal Jhr. F. V. A. Ridder DE STUERS, één der schoonste figuren van het Nederlandsch-Indische en het Nederlandsche leger, wiens nagedachtenis wij geen beter hulde kunnen brengen, dan door enkele trekken in herinnering te brengen uit zijn merkwaardig leven, dat sinds de vroegste jeugd aan eer, deugd en plicht was gewijd. Tevens vervullen wij daarmede een plicht van eerbied en dankbaarheid aan den edelen schrijver, die meermalen dit tijdschrift heeft begiftigd met de vruchten van zijn levendigen geest.

FRANÇOIS VINCENT ANTOINE DE STUERS werd in het jaar 1793 geboren te Roermond als de vierde zoon van Ridder J. R. J. DE STUERS en Vrouwe DE LA COURT, een aanzienlijke familie, welke eenige jaren te voren door Keizer LEOPOLD II van Oostenrijk in den adelstand was verheven. Wij zijne ouders bij de nadering van de Franschen Limburg verlieten, ontving de jonge DE STUERS zijn opvoeding te 's Heerenberg, alwaar zich tijdens de overwinningen van den Eersten Napoleon, daarna gedurende den Europeeschen vrijheidsoorlog, zijne liefde voor den kriegsstand ontwikkelde. Afkeerig van een vreemd dienstkleed, wachtte DE STUERS met ongeduld het oogenblik af, waarop hij dienst zou kunnen nemen in de eigen gelederen. Dat uur sloeg voor hem op den 29sten Maart 1815, na de landing van den Keizerlijken banneling te Cannes, op het bericht waarvan DE STUERS zich deed inschrijven in het stamboek der jagers te paard, welk korps hij echter spoedig verliet om als volontair over te gaan bij het 4de regiment dragonders. Met dezen nam hij deel aan den veldtocht in Brabant en Frankrijk en was later werkzaam als opperwachtmeester bij den luitenant-generaal TINDAL. Na reeds tweemaal te zijn voorgedragen tot den rang van officier, eerst door den Generaal GIGNY, vervolgens door den kolonel DAIJWILLE, werd hij den 2den April 1816, op voorstel van den luitenant-generaal TINDAL, benoemd tot 2den luitenant bij het 6de bataljon infanterie der staaude armee.

In 1820 overgeplaatst op zijn verzoek bij het leger in Oost-Indië, zag de luitenant DE STUERS, wiens voor dien tijd buitengewone kennis en hoffelijke vormen de aandacht hadden getrokken, zich overplaatsen bij den generalen staf. In dat zelfde jaar nam hij deel aan de expeditie tegen Palembang, onder de leiding van den generaal HENDRIK MERKUS DE KOCK — later zijn schoonvader — en woonde o. a. op den 20sten en den 23sten Juni de gevechten bij van Gombora, aan de Peladjoe en nabij Palembang. De Militaire Willemsorde 4de klasse werd hem voor zijne verrichtingen gedurende die expeditie toegekend.

Aanvankelijk was DE STUERS als 1ste luitenant, na zijn bevordering bij keuze op den 1sten Januari 1824, als kapitein toegevoegd aan den opperbevelhebber van het leger. Na de benoeming van DE KOCK tot Luitenant-Gouverneur-Generaal behield deze zijn adjudant in de openbare betrekking van particulier secretaris.

Bij het uitbreken van den oorlog met DIEPO NEGORO, vergezelde de kapitein DE STUERS den generaal DE KOCK naar de Vorstenlanden, het broeinest van den opstand, en volbracht aldaar met groot beleid belangrijke zendingen tusschen Soerakarta, alwaar DE KOCK de verdere onderrijning van 's Konings gezag trachtte te keeren, en Samarang, hetwelk met een aanval werd bedreigd, doch spoedig beveiligd door de terugkomst van den generaal VAN GEEN uit Boni.

De kapitein DE STUERS onderscheidde zich opnieuw bij de belegering en de bestorming van Plered op den 16den April en den 9den Juni 1826. Deze plaats, gelegen acht palen zuidwaarts van Djokjakarta, had vroeger gediend tot verblijf voor de Mataransche vorsten, en bestond uit een groot vierkant gebouw, door een 20 voet hoogen muur omgeven. Op den 16den April verscheen de generaal VAN GEEN met 300 geweren, 400 pieken en 4 stukken geschut vóór de vesting. Toen het artillerievuur zonder uitwerking bleef, wende VAN GEEN een aftocht voor, maar keerde spoedig terug en voerde nu de troepen aan tegen den hoofdingang. Elke aanval werd door de opstandelingen afgeslagen, terwijl men bij gebrek aan stormladders te vergeefs trachtte de muren te beklimmen. De pioniers groeven daarop een opening onder de verhakking van kokosboomen, waarmede de ingang was dichtgerammed en drongen langs dien weg binnen. DE STUERS was onder de voorsten en werd daarbij licht aan de zijde gewond.

De generaal VAN GEEN verzuimde bezetting achter te laten in den veroverden kraton, en het duurde dan ook niet lang, of PENGOLASSAN, één der ontkomen opperhoofden, versterkte zich aldaar opnieuw, zoodat op den 9den Juni de kolonel Cocirrus met 4200 man Plered nogmaals insloot, om de opstandelingen voor goed te verdrijven.

Om 9 uur des voormiddags begon het vuur van de belegeraars, en tegen 10 uren gelukte het tegen den muur een mijn te brengen. De eerste poging om de kruitvaten te doen ontbranden, mislukte. De mijn werd andermaal

aangestoken, de vaten buskruit sprongen met donderend geweld in de lucht, maar de zware muur bood weerstand en stortte niet in. Er ontstond echter daarbinnen groote verwarring, en velen ontvluchtten. Zulks ontwarende, trok de majoor LE BRON met 73 Europeanen, 125 Sumanapsche bajonetten en Madureesche pieken, door een troep pioniers met twintig stormladders gevolgd, naar de westzijde van den kraton. De majoors LE BRON en VAN DER WYCK en de kapitein DE STUERS waren de eerste in de veste: DE STUERS ontving daarbij behalve drie andere wonden, een gewerschot door de linker knie. — Wanneer ettelijke jaren later de generaal DE STUERS Z. M. den Koning bij ceremonieële gelegenheden te paard vergezelde, moest hij, als herinnering aan Plered, immer ter rechterzijde van zijn paard opstijgen: het linkerbeen miste jaartoe de kracht.

Na vijf jaren van bloedigen krijg in het nauw gedreven, was DIÉPO NEGORO in Maart 1830 genoodzaakt te Magelang te onderhandelen, en werd, toen hij bleek niet te goeder trouw te zijn en weinig gezind om zich op billijke voorwaarden te onderwerpen, door den generaal DE KOCK als staatsgevangene opgezonden naar Batavia, alwaar 's Konings landvoogd verder over het lot van den opstandeling zou beschikken. DE STUERS — op den 14den Augustus te voren tot majoor bevorderd — geleidde met den kapitein ROEYS en een detachement huzaren den dweepzieken miteling naar Samarang, vervolgens per stoomboot naar Batavia, en verwierf zich op reis diens achting door den bijzonderen tact waarmede hij DIÉPO NEGORO op reis behandelde. Tot belooning zijner verdiensten van 1825 tot '30 werd de majoor DE STUERS bevorderd tot ridder 3de klasse der Militaire Willemsorde.

De ons toegewezen plaatsruimte dwingt, helaas! tot beknoptheid omtrent de volgende tijdperken van zijn merkwaardig leven.

Tijdens zijn verlof naar het moederland in 1830 bij het uitbreken van den Belgischen opstand, bood DE STUERS aanstonds zijne diensten, en was van Maart 1831 tot 1834 werkzaam als chef van den staf der troepen in Zeeland, nogmaals onder de bevelen van den generaal Jhr. DE KOCK. In die betrekking werd zijn naam eervol vermeld bij de verrichtingen op den Kapitalen Dam en den terugtocht naar Assenede.

Na zijn terugkeer naar Insulinde in 1837 trad hij spoedig op als waarnemend gouverneur, daarna ook als militair bevelhebber van de Molukken.

Op reis daarheen met zijn gezin leed het stoomschip „Willem de Eerste” in den nacht van den 5den op den 6den Mei schipbreuk op het koraalrif der Lucipara's. Wij zullen niet treden in een herhaling van dit reeds zoo dikwerf beschreven drama, maar vermelden alleen, dat de 140 mannen, vrouwen en kinderen der equipage, na 37 dagen van onbeschrijfelijk lijden, van zorg, doodsangst en ontberingen van allerlei aard, ten slotte aan de geestkracht en de kloeke houding van den overste DE STUERS hunne redding te danken hadden. Inderdaad vormt het kloeke beleid, door den edelen DE STUERS beloofd bij de schipbreuk, gedurende het lange, angstige verblijf op de

Lucipara's, zijn schoonsten roem en maakte zijn lof werelkkundig. Om de muren van Plered te bestormen waren ongetwijfeld groote moed en onverschrokkenheid noodig; maar het élan van één oogenblik is ons dunkt niet te vergelijken met dat hoogere begrip van moed, waardoor de gezagvoerder onder het grijzen van den dood, bij grooten nooddrift eener schier tot wanhoop overslaande bemanning, het vertrouwen op redding bij allen heeft weten levendig te houden.

DE STUERS werd bij deze gelegenheid buitengewoon bevorderd tot kolonel; de naam van Mevrouw DE STUERS, de teederste en trouwste der vrouwen — toen haar echtgenoot haar na een 53-jarig huwelijk ontviel, kon ook haar het leven geen veertien dagen meer binden! — en die in haar lijden op de Lucipara's door haar voorbeeld zooveel had bijgedragen tot onderhoud van een goeiden geest op de naakte rotsen, zweefde op aller lippen, en alle schipbreukelingen werden bij afzonderlijk gouvernementsbesluit eervol vermeld. — Als Gouverneur der Molukken verwierf de kolonel DE STUERS zich de onbegrensde liefde van allen, Europeanen en Inlanders, Christenen en Mahomedanen, en ontving bij zijn vertrek naar Europa in 1841 tot herstel zijner gezondheid, de aandoenlijksche bewijzen van gehechtheid.

Door menschlievendheid gedreven, was DE STUERS immer — ook toen hij reeds lang het aubtelijk leven had verlaten — een voorstander van humaniteit en van een verzoenende politiek. Met hoogachting vervuld voor elke kloekmoedige handeling, een ieders overtuiging eerbiedigende, deelde intusschen de Heer DE STUERS als krijgskundige het oordeel en de beginselen van Zijn Excellentie, den luitenant-generaal VAN SWIETEN, éénmaal zijn onderschikte, van wien hij in zijne laatste levensjaren sprak met den eerbied en de toewijding voor een meerdere.

Een reeks van onderscheidingen was na 1841 voor DE STUERS weggelegd.

Aanvankelijk werkzaam aan het Departement van Koloniën verleende Z. M. hem weldra den titulairen rang van generaal-majoor en benoemde hem tot HdZ. adjudant in buitengewonen dienst. In 1853 vervulde hij als opperofficier, een bijzondere militaire opdracht in Frankrijk, en aanvaardde in Februari van het volgende jaar als luitenant-generaal te Batavia het bevel over het Nederlandsch-Indische leger. Zeer gelukkig in de keuze van expeditie-commandanten, bracht de luitenant-generaal DE STUERS in 1854 de krijgsverrichtingen ter Borneo's westkust, in 1856 te Tomori en in 1858 te Timor, de Lampongs en Djambi tot een goed einde.

Onmiddellijk na zijn terugkomst in Nederland in 1858 benoemde de Koning zijn trouwen dienaar tot adjudant-generaal met den rang van Groot-Officier en tot Ridder-Grootkruis van den Nederlandschen Leeuw. Bovendien was de luitenant-generaal DE STUERS Ridder Grootkruis der orde van de Eikenkroon, van den Rooden Adelaar van Pruisen — waarheen hij in 1868 in dienst werd gezonden, — van de orde van Verdiensten der Beijersche Kroon en van de Guelfen van het oude Hanover; ook het Kommandeurskruis van

het Legioen van Eer, de St. Maurits en Lazarus sierden de borst van DE STUERS wegens wetenschappelijke diensten aan vreemde gouvernementen en reizigers enz. bewezen. Maar zoo al op eenige onderscheiding, was de brave krijgsman trotsch op de Willemsoorde, op het Zilveren en het Metalen Kruis, welke hij in den strijd voor het vaderland had verworven.

Als militair schrijver maakte DE STUERS zich vooral naam door zijne *Memoires sur la guerre de l'Île de Java*. Het hooge standpunt, vanwaar hij den bedoelden krijg kon overzien en het vertrouwen van den opperbevelhebber stelden hem in staat om met kennis van zaken te oordeelen, een volkomen juist en onpartijdig beeld te geven van de staat- en krijgskundige handelingen gedurende dien oorlog, hetwelk door latere schrijvers wel breeder is uitgewerkt, maar niet overtroffen. Toen dertig jaar later een lid der volkvertegenwoordiging zich openlijk zeer hinderlijke uitdrukkingen veroorloofde omtrent het gedrag van zijn schoonvader, den generaal DE KOCK, met betrekking tot de onderwerping van DIËPO NEGORO, trad DE STUERS in dit Tijdschrift op tot verdediging van »de nagedachtenis van een der edelste, meest belanglooze en waardigste mannen, die ooit in Indië het militaire gezag hebben gevoerd, welke nagedachtenis op een krenkende wijze was aangestast», vroeg en verkreeg openlijk intrekking van de beschuldiging. Den zelfden moed toonde hij, toen hij na 1873 in hoogen ouderdom het beleid van zijn schoonzoon, den gouverneur-generaal Mr. J. LOUDON, openlijk verdedigde. De gevangenneming van DIËPO NEGORO, waarvan DE STUERS ooggetuige was, mag inderdaad worden beschouwd als een buitengewone staatkundige maatregel, een soort van staatsgreep, geenszins als een schending van het volkenrecht. In dit licht beschouwd, vormde de beëindiging van den Java-oorlog de schoonste roem van den luitenant-generaal DE KOCK, wiens brieven aan DE STUERS duidelijk aantoonden, dat deze nog door engere banden dan die, door het huwelijk zijner dochter geknoopt, met diens persoon was verbonden. De zoon, die de eer wreekte van zijn schoonvader, nam later als schoonvader ridderlijk den handschoen op voor zijn hooger geplaatsten verwant in een volgend geslacht.

DE STUERS was een dapper krijgsman, een bescheiden geleerde, een kundige schrijver, hoven alles een edel mensch! Zijn leven was in veel opzichten rijk aan voorspoed, hoewel ook hem de kelk der beproeving geenszins is ontgaan. IJveriger om wonden te heelen dan om wonden te slaan, maakte hij zich inzonderheid verdienstelijk als Voorzitter der Vereeniging van het Rode Kruis. Zijn menschlievende geest was nog werkzaam om ook voor verminkte en hulpbehoevende strijders op het veld van den gewonen arbeid een blijvende hulp in het leven te roepen, toen de dood hem aan de zijnen, aan Vaderland en Koning ontrukte.

Als CARMEN SYLVA, de koningin-dichteres van Rumenië, die op den troon hare onderdanen onderwijst, kende ook DE STUERS slechts één genot,

dat van het schoone; slechts één troost, de arbeid; slechts één geluk, plichtsbetrachting!

Dien roemruchtigen doode eere!

's Hage, Januari 1882.

F. DE BAS.

Iets over de schietregels, te volgen bij het inschieten met granaten
bij de vestingartillerie.

Gedurende den afgelopen zomer bracht ik, als vele kameraden, eenigen tijd door in de legerplaats bij Oldebroek, om gedurende enkele dagen te vuren uit ons vestinggeschut. onder gehoudenheid, bij de leiding van dat vuur, de regels te volgen, die in de ons vooraf verstrekte schietboekjes opgenomen waren.

Alvorens naar het kamp te gaan, besprak ik met de officieren, die aan deze oefeningen met mijn compagnie zouden deelnemen, de bedoelde schietregels; stelde met hen de verschillende schietplannen op, schoot enkele van deze op papier af, in een woord: door onderlinge bespreking hebben wij getracht, van te voren ons te vereenzelvigen met de verschillende toestanden, waarin we weldra geplaatst zouden zijn.

Op eenvoudiger wijze besprak ik dezelfde zaken met de onderofficieren mijner compagnie en oefende hen in het practisch gebruik van de spreidingslintaal.

Zoo veel dus eenigszins mogelijk was gingen wij alzoo voorbereid naar Oldebroek en met grond mocht ik van mijzelf verwachten, dat ik mij niet vergissen zou en had ik hoop dat mijn onderofficieren in staat zouden zijn, znoal niet het vuur te leiden, dan toch te begrijpen, hoe het geleid werd.

Ik vergistte mij echter wel en zelfs tweemaal; eerst in het berekenen van een opzethoogte, een fout, die — dank zij een opmerking van den Seriecommandant — nog tijdig hersteld werd; terwijl de tweede vergissing die ik maakte, slechts door mij opgemerkt werd, toen ik na afloop van het vuur den schietstaat invulde, waarbij ik tevens de gelukkige ontdekking deed, dat de gemaakte vergissing betere uitkomsten deed verkrijgen, dan vermoedelijk verkregen zouden zijn, wanneer de vergissing niet had plaats gehad.

Mijn beide vergissingen leverden dus geen nadeel op, maar zulks had toch zeer wel het geval kunnen zijn, en eerlijk moet ik bekennen dat zij, na al de genomen voorbereiding, niet hadden moeten voorkomen, want werkelijk: heeft men de aangegeven regels goed begrepen, dan zijn ze zóó

Tabel ter bepaling opzet hoogte of elevatie voor groepschieten.

Opz. in $\frac{0}{100}$ elevatie in graden	Opzet hoogte of elevatie tijdens het inschieten te be- zigen in de verschillende gevallen, die zich kunnen voordoen.	Verschillende aantekeningen, op- helderingen en beteekenis der letters.
		Granaatvuur met; op den 10 in Waarde 0 en a in Meters of gunden $0 =$ $a =$ $0 + d =$ $0 - a =$ $0 + \frac{1}{2} a =$ $0 - \frac{1}{2} a =$ $0 + \frac{3}{4} a =$ $0 - \frac{3}{4} a =$ $0 + \frac{1}{4} a =$ $0 - \frac{1}{4} a =$ $0 + \frac{3}{8} a =$ $0 - \frac{3}{8} a =$ $0 + \frac{5}{8} a =$ $0 - \frac{5}{8} a =$ $0 + \frac{7}{8} a =$ $0 - \frac{7}{8} a =$ Bij groepschieten, verkregen, totaal - schoten of er werden verlangd aan Het gecorrigeerd worden voor of Is gecorrigeerd met of graden of m.

Tabel voor Br of H. correctiën.

$$b = \dots, c = \dots, d = \dots, \frac{b}{m} = \dots, \frac{1}{2}(c+d) = \dots, \frac{1}{2}(c-d) = \dots, \frac{c+d}{2m} = \dots, \frac{c-d}{2m} = \dots$$

N ^o Schot.	Cor. rec. tie.	Achtersenvolgens te geven correctiën.	Verschillende verklaringen en ophelderingen.
	1 ^{ste} Correctie Afwijking 2 ^{de} Correctie of eerste- als 1 ^{de} afw. < 250 Afwijking Correctie Afwijking Correctie Afwijking Correctie groep- schieten	N b R en B of > 250 $N + \frac{b}{m} = N'$ $N - \frac{b}{m} = N'$ N' c R en c < 250 $c R = \frac{1}{2}(c+d)$ $c L = \frac{1}{2}(c-d)$ $d R = \frac{1}{2}(c+d)$ $d L = \frac{1}{2}(c-d)$ $d R = \frac{1}{2}(c-d)$ $d L = \frac{1}{2}(c+d)$ $N', \frac{c+d}{2m}, N', \frac{c-d}{2m}, N', \frac{c+d}{2m}, N'$	N is de correctie die volgens de schootstafel behoort bij de eerst gebruikte opzet of elevatie. Was de eerste afwijking < 250 in Br. of H dan wordt die eerste correctie door N' en de eerste afwijking door C voorgesteld. b, c, en d zijn de afwijkingen in M. m = is het cijfer dat de duizendtallen aangeeft van den afstand waarbij N behoort, of aantal M. dat door 1 onderverdeling gecorrigeerd wordt. $BS_{50} = \dots \times BS_{50} = \dots HS_{50} = \dots \times HS_{50} = \dots$ Het aantal groepschoten moet zijn De parallelle af- wijking van de groep is 1 onderverdeling corrigeert M. en $\frac{1}{2}$ onderverdeling M alsoo de groep verlangd met schoten, waardoor de pa- rallelle afwijking wordt M en gecorrigeerd met onderdeelen. De correctie met daarna Het aantal waarmee de correctie voor half inltant ver- meerdert of verminderd moet is

Lithography
of
S. J. G. & Co.
New York

Lithography
of
S. J. G. & Co.
New York

eenvoudig en de kleine betekeningen die te doen vallen, van zóó weinig beteekenis, dat vergissen niet mogelijk moest zijn.

Reeds herhaaldelijk deed ik echter de ondervinding op, dat het meest eenvoudige, dat wat ons onmiddellijk zoo heel natuurlijk voorkwam, vaak het spoedigste vergeten werd; vermoedelijk omdat wij ons te weinig behoefden in te spannen, om het, naar wij meenden, volkomen goed te begrijpen; met de schietregels, die ik het vorige jaar goed kende en dit jaar weder aandachtig naging, ging het mij eveneens, en was het dus geen wonder, dat ik, te huis komende, behoefte gevoelde, die regels nogmaals aandachtig na te gaan, en voor mijzelf naar een steun zocht, waarmede gewapend, ik ze mij weder onmiddellijk en op ieder oogenblik goed kon herinneren.

Bovendien had ik mijzelf meermalen de vraag voorgesteld: *Tot welke opzethoogten, bestemd tot groepschieten, zou men in de verschillende gevallen (nl. van + of — vallen) die zich, tijdens het inschieten kunnen voordoen, wel komen; en hoe zullen die verschillende groepopzethoogten zich tot elkaar verhouden?*

Zowel, door het zoeken naar den steun, dien ik behoefde, als naar het antwoord op de bovenstaande vraag, kwam ik tot de samenstelling van een staat. (Zie Pl. 2: *Tabel ter bepaling van opzethoogte of elevatie voor groepschieten*), die naar mijn bescheiden meening, tevens een gemakkelijk middel aan de hand geeft om, tijdens het inschieten, zelfs door een onderofficier, de opzethoogte voor een volgend schot onmiddellijk te bepalen.

Wat mij persoonlijk betreft, besloot ik dan ook, om, mocht ik nogmaals geroepen worden een vuur te leiden, een dergelijken staat mede te nemen en ook een exemplaar aan mijn onderofficieren in handen te geven, opdat ik zou kunnen nagaan of hij in de practijk mij even goed voldeed, als bij het theorie houden met die onderofficieren het geval was geweest.

Aanvankelijk had ik niet het geringste voornemen, op eenigerlei wijze het voorgaande meer uitvoerig uit te werken, en gaf dan ook, na afloop van het kamp, mijn serierecommandant geen opmerkingen op het ontwerpschietboekje in overweging, want weet de voorgevallen vergissingen niet aan dat boekje, maar aan mijzelf. Eenigen tijd geleden kreeg ik echter ter inzage een beoordeelingsstaat van onderofficieren, die aan een der cursussen, aan de artillerie-schiet-school gehouden, hadden deelgenomen, en ontwaarde daaruit, tot mijn genoegen, dat men bij die school, ten minste voor hen die aan een der cursussen hadden deelgenomen, van hetzelfde denkbeeld uitging, dat ook ik had, namelijk: een artillerie-onderofficier, wil hij ten volle aan zijn roeping voldoen, moet een granaatvuur kunnen leiden.

Sinds dien tijd staat het nu bij mij vast, dat de schietboekjes, d. i. het volgen van de schietregels, door de onderofficieren der artillerie geheel begrepen moeten worden, en daar dit nu niet het geval is — ten minste met de groote meerderheid, die ik ken — heb ik de stoute schoenen aangetrokken om te trachten, hierin verbetering te brengen. In het volgende is n. l. een poging gedaan om door een andere behandeling en voorstelling van de

regels bij het inschieten met granaten te volgen, deze iets duidelijker te maken voor de personen, die niet door herhaalde, ja dagelijksche oefening geheel en al met die regels vertrouwd zijn of die de kunst van lezen niet goed verstaan, en na een kortstondige oefening in het vuren, in hun garnizoen teruggekomen, spoedig die regels vergeten hebben. Wij hebben daartoe een tabel samengesteld, die slechts slaafs behoef te worden gevolgd, om elk onderofficier op het terrein in staat te stellen, onmiddellijk de opzethoogte voor een volgend schot te bepalen, nadat aan den eersten hoofdregel, bij het inschieten te volgen, is voldaan (1).

De geachte lezer gelieve dan ook in het volgende niet te zien, het leveren eener critiek op de door de artillerie-schiet-school ontworpen schietregels, maar daaruit alleen te lezen, hetgeen door mij wenschelijk wordt geacht aangaande de inrichting der schietboekjes, zoodat dus alleen een andere wijze van voorstelling in overweging gegeven wordt.

Naar mijn bescheiden meening is het wenschelijk dat, zoodra het woord *ontwerp* van de eerste bladzijde der schietboekjes verdwijnt, aangenomen wordt, dat bij iedereen, in batterij staanden vuurmond zulk een boekje aanwezig moet zijn; dat die boekjes in hoofdzaak ingericht kunnen zijn als de bestaande, echter met enkele wijzigingen en toevoegingen, die hieronder zullen volgen, en verder dat alsdan de afzonderlijke schootstafels vervallen kunnen, omdat, naar mijn overtuiging, het in de meeste gevallen den richter verboden moet zijn, de noodige gegevens persoonlijk in die schootstafels te zoeken, en de stukscommandant de aangewezen persoon is, hem die gegevens te verstrekken.

De door mij bedoelde wijzigingen of toevoegingen zijn:

I. In plaats van B. bladz. 3, tot aan 2. *Schieten tegen gedekte doelen* op bladz. 8, zou ik gaarne lezen:

B. Regels voor het inschieten,

1. In het algemeen (ongedekte doelen). Correctie voor lengte-afwijkingen.

Zowel bij dit inschieten, als bij dat volgens correctie voor hoogte- of breedte-afwijkingen, moeten alle waarnemingen zoo nauwkeurig mogelijk geschieden en mag alleen rekening gehouden worden met die, waarvan men zeker is, dat zij goed waargenomen werden.

Verder valt bij deze wijze van inschieten op drie hoofdregels te letten. Zij zijn:

(1) Als een voorbeeld hoe in tijd van oorlog het benodigd aantal officieren en vooral onder-officieren ontbreekt en wat, zelfs bij de mogelijkheden welke als het best toegerust geacht kunnen worden, al niet gedaan moet worden om voor onderofficieren der artillerie, slechts eenigszins bruikbare personen te krijgen, leze men bladz. 203 en 204 van het 2de deel van **REINHOLD WAGNER'S Geschichte der Belagerung von Strasburg**. Ongetwijfeld verkrijgen men dan de overtuiging, dat alles gedaan moet worden om hun werkkring zoo gemakkelijk mogelijk te maken: dat is, hen zoo min mogelijk lastig te vallen met berekeningen en zoo juist mogelijk den weg af te bakken, dien men wil dat zij volgen.

Eerste Hoofdregeel. (Bepalen van de wijde grenzen). Men tracht zoo spoedig mogelijk het doel te krijgen tusschen twee, openvolgend gedane schoten, waarvan het eene te kort (—) en het andere te ver (+) gaat, en waarvan de gebezigde opzethoogten (welke die van de eerste of wijde grens heeten) onderling zooveel verschillen als in de kolom der schootstafel *correctie voor de eerste grens*, is aangegeven of, zoo bedoelde kolom niet in de schootstafel voorkomt, zooveel $\frac{1}{10}$ of graden verschillen als overeenkomen met een afstand gelijk $4 \times LS_{50}$ plus $\frac{1}{10}$ van den afstand bij den allereerst gebruikten opzet behoorende (Gemakshalve wordt bedoeld aantal $\frac{1}{10}$ dan uitgedrukt in een even getal en de graden in een veelvoud van 12).

Tweede Hoofdregeel. (Bepalen der nauwe grenzen en kiezen van een dezer).

Men tracht daarna het doel te krijgen tusschen schoten, die gedaan worden met opzethoogten of elevatiën, welke onderling slechts $\frac{1}{4}$ van de correctie voor de eerste grens verschillen, welke opzethoogten of elevatiën men die der nauwe grenzen, en wel K (kleinste) en G (grootste) noemt, waarna men hiervan diegene kiest, welke oogenschijnlijk de beste is.

Derde Hoofdregeel (groepschieten). Door het doen van een groep schoten, waarvan het aantal afhankelijk is van de meer of mindere juistheid van schieten van den gebruikten vuurmond, gaat men na of de gekozen opzethoogte of elevatie werkelijk de beste is, waarna men met deze blijft doorvuren of haar zooveel noodig wijzigt.

Toepassing van den eersten Hoofdregeel. Men doet het eerste schot met de opzethoogte of elevatie, die in de schootstafel is aangegeven voor een afstand, die gelijk is of in 't mindere zoo nabij mogelijk komt aan den bekenden, gemeten of geschatten afstand; naarmate dit schot als een te kort gaand (—) of een te vergaand (+) wordt waargenomen, vermeerderd of vermindert men de eerste opzethoogte of elevatie met zooveel $\frac{1}{10}$ of onderdeelen van graden, als in de kolom, *correctie voor de eerste grens*, is aangegeven, of wel met zooveel als berekend werd uit $4 \times LS_{50} + \frac{1}{10}$ van den afstand.

Valt het 2de schot nu weder in denzelfden zin, dan wordt de opzethoogte of elevatie opnieuw met evenveel $\frac{1}{10}$ of onderdeelen van graden vermeerderd of verminderd, totdat men eindelijk een schot krijgt, dat in tegengestelden zin wordt waargenomen. De opzethoogten of elevatiën der twee laatste schoten, waarvan het eene — en het andere + valt, verschillen dus onderling zooveel $\frac{1}{10}$ of graden als de eerst gegeven correctie bedroeg. Noemt men dit aantal a, dan zal wanneer O een der opzethoogte of elevatiën is, $O + a$ of $O - a$ de andere zijn.

Toepassing van den tweeden Hoofdregeel. Nadat op bovenbeschreven wijze de wijde grenzen bepaald zijn, wijzigt men de opzethoogte of elevatie voor een volgend schot zooveel dat deze slechts $\frac{1}{4}$ a met de voorgaande verschilt, en gaat naarmate de opvolgende schoten + of — vallen, met het wijzigen van opzethoogte of elevatie voort, zooals de *Tabel ter bepaling van de elevatie voor de groepschoten* (zie Pl. 2) aangeeft.

Teekent men op die Tabel achtereenvolgens het + of — teeken aan onder het vakje waarin de laatst gebezigde opzethoogte of elevatie staat, dan geeft het daaronder staande vakje de opzethoogte of elevatie aan, die voor het volgend schot gebezigd moet worden, en men kan dit mede aanteekenen; gemakshalve kan men ook door de achtereenvolgens gebruikte opzethoogten of elevatiën en reeds gedane waarnemingen, één doorgaande potloodlijn trekken.

In de tabel is alleen sprake van schoten die — of + vallen; het kan echter gebeuren dat een der schoten juist daar treft, waar men bij voorkeur verlangde, dat alle schoten vielen; later zal worden opgegeven, hoe men alsdan te handelen heeft.

Toepassing van den derden Hoofdtregel. Nadat door het voorgaande de oogenschijnlijk beste opzethoogte of elevatie bepaald is, doet men daarmede eenige schoten, die een groep vormen. Het aantal groepschoten afhankelijk zijnde van de mindere of meerdere zekerheid, die men van het juistschieten van den vuurmond heeft, wordt daarom in verband gebracht met de grootte der LS_{20} . Is die kleiner dan 20 M. dan zijn 6 groepschoten voldoende, is zij grooter dan 20 maar kleiner dan 30 M. dan voldoen 8 groepschoten; maar wordt zij grooter dan 30 M., dan dienen 10 groepschoten gedaan te worden.

Was men bij het zoeken naar de opzethoogte of elevatie, bestemd tot groepschieten, gekomen tot G of K, dan zijn reeds 2 der groepschoten gedaan en behoeft men er dus respectievelijk nog slechts 4, 6 of 8 te doen.

Was de keuze gevallen op $\frac{1}{2}$ (G + K) dan moeten al de 6, 8 of 10 schoten gedaan worden, en zou dan het geval plaats kunnen hebben, dat de 3 eerste dier schoten alle in denzelfden zin, d. i. alle + of alle —, waargenomen werden, waaruit men dan het besluit trekt, dat de gebezigde opzet of elevatie te groot of te klein is en een nieuwe groep gaat schieten met K of G.

Zijn de groepschoten alle gedaan, dan berekent men met of zonder behulp van de *Verhoudingstabel* het aantal procenten — of + verkregen en vergeleekt dit met het aantal, dat men in zijn schietplan, als ter verkrijging wenschelijk, had opgeteekend.

Was het de wensch geweest om 50% — en evenveel + te krijgen en gaf de verhoudingstabel een getal aan dat tusschen 25 en 75 gelagen is, dan is het wenschelijk nog 2 of meer groepschoten te doen, om eerst daarna het gemiddeld trefpunt te bepalen en dit met de spreidingsstijl te corrigeren, welke laatste anders dadelijk na het groepschieten zou moeten hebben plaats gehad.

Met de aldus gecorrigeerde opzethoogte of elevatie schiet men verder weder groep en blijft zoo voortgaan, daarbij rekening houdende, dat de ligging van het gemiddeld trefpunt steeds bepaald wordt uit al de schoten, die met dezelfde opzethoogte of elevatie gedaan werden en men daarvan

alleen afwijkt, wanneer de weersgesteldheid, de toestand van den vuurmond, enz, zoodanig veranderd zijn, dat daardoor een merkbaaren invloed op de dracht is uitgeoefend, in welk geval men bij het bepalen van het gemiddeld trefpunt alleen rekenschap houdt met de schoten, waarop die merkbaare invloed zich deed gelden.

Aangezien het niet altijd mogelijk is, het gemiddeld trefpunt juist in het gewenschte te brengen, moet bij de beslissing omtrent het corrigeren steeds in aanmerking worden genomen of het beter is, dat het gemiddeld trefpunt iets voor dan wel achter het gewenschte komt te liggen. Dit is b.v. een der punten van het schietplan welke nauwkeurig omschreven en door den Hoofdleider goedgekeurd of vastgesteld moet worden.

Het verkrijgen van een treffer. Bij het opmaken van het schietplan moet te voren bepaald zijn welk schot men als een trefferschot zal beschouwen. Meent men met zekerheid een dergelijk schot waargenomen te hebben tijdens het zoeken naar de wijde grenzen, of wel, bij het toepassen van den tweeden hoofdregel, zolang de gebruikte opzethoogte of elevatie nog $\frac{1}{2}$ met de voorgaande verschilt, dan schiet men onmiddellijk groep met de opzethoogte of elevatie van het trefferschot, en handelt daarbij als bij het groepschieten is bepaald; vallen de 3 eerste schoten alle (de treffer zelf is ook een — of + schot en wordt ook steeds als zoodanig aangeteekend) — of alle +, dan schiet men een nieuwe groep met een opzethoogte of elevatie (G of K) die $\frac{1}{2}$ met de gebezigde (K of G) verschilt. Van deze groepschoten kunnen nu de 3 eerste weder alle onderling in denzelfden zin maar nu alle — of alle + vallen, in welk geval een derde groep wordt geschoten met een $\frac{1}{2}$ (G + K) enz.

Werden de 3 eerste schoten der 2de groep waargenomen als vallende alle in gelijken zin van die der eerste groep, dan kan men zeker zijn, het waargenomen trefferschot slecht waargenomen of bij het richten een fout gemaakt te hebben (1).

Correctie voor Breedte- of Hoogte-afwijkingen. De regels waarnaar men zich voor de afwijkingen in de breedte of in de hoogte inschiet, berusten op de mogelijkheid, dat men uit de batterij of uit eenig ander punt, niet alleen kan waarnemen of het schot *L*, of *R*, treft maar tevens hoeveel Meters *L*, of *R*.

Bij stil weder, goeden vuurmond, goed richten, enz. zou het projectiel nimmer meer dan $2 \times BS_{50}$ of $2 \times RS_{50}$ zijwaarts of boven of beneden

(1) Aangezien slechts hoogst zeldzaam bij het inschieten volgens correctie voor lengte afwijking, volkomen zekerheid kan bestaan, dat men een treffer verkrijgt, zou het naar mijn meening altijd beter zijn, om, vermaant men een treffer verkregen te hebben, de gebruikte opzethoogte of elevatie steeds als één der nauwe grenzen, dus dadelijk als G of K te beschouwen, en na met deze nog een tweede schot gedaan te hebben, onmiddellijk 2 schoten te doen met een opzethoogte of elevatie die met de gebruikte $\frac{1}{2}$ verschilt en dus K of G zal zijn, waarna men handelt als bij het gewoon inschieten.

het doel kunnen treffen, en zouden, bij een voldoende aantal schoten 50% hiervan zich gelijkmatig, binnen de grootte der S_{50} , R . en L . of B . en O . van het doel verdcelen; deze stellingen beheerschen dan ook de regels volgens welke men zich inschiet.

Het eerste schot wordt gedaan met een correctie N voor B . of H . afwijking (al naarmate noodig is) gelijk aan die, welke in de schootstafel voorkomt als behoorende bij den afstand van dat schot. Die oorspronkelijke correctie N blijft verder onveranderd, al komt men ook door het inschieten volgens lengte-afwijking tot afstanden, die vrij aanmerkelijk met die van het 1ste schot verschillen.

De afwijking van dit 1ste schot kan nu R . of L . en grooter ($>$), gelijk ($=$) of kleiner ($<$) dan $2 \times S_{50}$ in B . of H . worden waargenomen; is de afwijking $>$ of $=$, dan volgt men de *Tabel voor breedte- of hoogte-correctiën*, is ze $<$, dan handelt men als in de tabel na het 2de schot is aangegeven, d. i. men beschouwt $N=N'$ (zie de tabel op Pl 2).

Ten slotte brengt de tabel ons tot de correctie, waarmede groep moet worden geschoten; die groep is, wat het aantal harer schoten betreft, afhankelijk van de grootte der S_{50} , n.l. het aantal groepschoten moet 4 of 6 zijn, naarmate de S_{50} in B . of H . kleiner, of gelijk of grooter dan 2 M. is.

Na het groepschieten wordt het gemiddeld trefpunt der groep bepaald en zoo noodig gecorrigeerd. Wordt tot de verplaatsing slechts een wijziging van $\frac{1}{3}$ of $\frac{1}{4}$ m.M. vereischt, dan moet de groep, alvorens tot correctie over te gaan, met minstens 2 schoten verlengd worden.

Bij voortgezet vuur zal men de ligging van het gemiddeld trefpunt geregeld controleeren, en wel gemakshalve telkens als zulks voor de lengte of hoogte plaats heeft. De parallele breedte- of hoogte-afwijking wordt daarbij bepaald uit al de schoten met dezelfde correctie voor afwijking gedaan, en wanneer het noodig wordt geoordeeld, gecorrigeerd. Mocht tijdens het vuren de wind in richting of kracht veranderen of, evenals bij het inschieten volgens lengte-afwijking, andere storende omstandigheden merkbaaren invloed op het treffen der schoten hebben, dan mogen, ter beoordeeling van de aan te brengen correctiën, alleen de schoten, waarop die omstandigheden van kracht waren, beschouwd worden.

Op de correctie voor *breedte* wordt de invloed van den wind, wanneer deze in kracht of richting veel verandert, onmiddellijk toegepast zoodra men de zekerheid heeft, dat deze werkelijk de oorzaak der afwijking was; men corrigeert die afwijking dan ten volle, zooals 't geval was wanneer bij het 1ste schot de afwijking grooter was dan $2 \times BS_{50}$, en schiet zich opnieuw in.

Het is natuurlijk dat, indien de richting van den wind voortdurend verandert, zooals des zomers vaak plaats heeft, of wel wanneer de wind vlaagsgewijze waait en als het ware dan uit den eenen dan uit den anderen hoek schiet, men niet verantwoord is, telkens op dien grond de correctie

te veranderen. Beter doet men dan een oogenblik van windstilte af te wachten, alvorens het schot te doen.

Opmerkingen. Hier te doen volgen hetgeen voorkomt in het Ontwerp-schietboekje bladz. 7, reg. 15 v. b. tot en met den 3den reg. v. b. op bladz. 8.

II. *Het onderdeel D Schietplan en Schiet- of Waarnemingslijstje.*

Aan het schietplan zou ik wenschen toegevoegd te zien een punt 8 en dit te doen luiden:

Als trefferschot wordt aangenomen een schot dat

Dit onderdeel D zou ik verder gaarne zoo gedrukt en ingenaaid zien, dat op de linkerbladzijde al de te omschrijven punten vermeld stonden, en de rechterbladzijde van lei of zoodanige papiersoort vervaardigd was, welke met een griffel of potlood beschreven, gemakkelijk kan schoongemaakt worden en waarop men dan achter elk der aangehaalde punten het noodige ter bepaling of omschrijving hiervan kan schrijven.

In plaats van het schiet- of waarnemingslijstje zag ik gaarne daar ter plaatse of wel achter aan in het boekje opgenomen, werkelijk getrokken schietstaten, die men dan tijdens het vuren kan invullen.

III. In het boekje zouden enkele eenvoudige formules of herinneringen kunnen opgenomen worden b. v.: berekening lading bij indirect vuur enz.

IV. Aan het boekje zou ik, behalve eenige stukjes lei- en wit papier, één potlood, één griffel en 10 staatjes als het hierbijgevoegde, gaarne toegevoegd zien. Zoo noodig kan de tabel voor B. en II. correctiën aan de keerzijde van die, ter bepaling van de opzethoogte of elevatie voor de groepschoten, gedrukt worden.

Thans zij het mij nog veroorloofd, met een enkel woord mede te deelen, welk nut ik er in zie, om zoo spoedig mogelijk, als toebehooren, aan iederen vuurmond een schietboekje toe te voegen.

Iedere stukscommandant heeft daardoor alles wat hem wellicht noodig kan zijn, in zijn onmiddellijke nabijheid en, mocht hij sneuvelen of afgelost worden, dan kan zijn opvolger in den geest waarin hij, hetzij ingevolge bekomen last of wel ingevolge eigen initiatief, werkte, voortgaan en zich op de hoogte stellen van den stand van zaken vóór en op het oogenblik, waarin hij werkzaam moet optreden.

De bevelvoerende officier over de batterij, de groep, het front enz. die natuurlijk, alvorens het vuren begon, zijn meening duidelijk deed kennen en daarom zich ook overtuigde, dat op de schietplannen der verschillende stukscommandanten de noodige aantekeningen werden gemaakt, zóódat hij de

overtuiging kan hebben dat zijn meening volkomen goed begrepen werd, is, door na te gaan de aantekeningen, die tijdens het vuren in de schietboekjes werden opgeteekend, en door deze met de zijne of wel met die van andere stukscommandanten te vergelijken, te allen tijde bij machte, de regeling van het vuur na te gaan en te wijzigen, in één woord, te leiden.

Dat het bovenstaande in tijd van oorlog werkelijk nut zal hebben, zal wel niemand betwijfelen en zeker zal ieder, die geroepen wordt tot eenig commandement, op deze of dergelijke wijze handelen of doen handelen. Tevens vlei ik mij, dat vele kameraden mij zullen toegeven, dat het verstrekken van schietboekjes, in den geest als door mij bedoeld, iederen stukscommandant, wanneer deze ten minste een eenigszins bruikbaar artillerie-onderofficier is, in staat zal stellen, op de meest eenvoudige wijze zijn aantekeningen te houden; aantekeningen, die, in zijn eigen belang, zoo hoog noodig goed moeten gehouden worden, wil hij op bekwame wijze het vuur regelen en zich te allen tijde sterk gevoelen, zich te verantwoorden of te verdedigen tegen hen, die boven hem gesteld worden en die, hoe hoog hun rang ook zij, toch menschen blijven en niet uit slechtheid maar door het menschelijke wat hen aankleeft, zoo licht geneigd zijn, de slechte uitkomst van eenige handeling aan anderen en de goede aan zichzelf of hunne leiding toe te schrijven.

Dat het opnemen van een schietboekje in de uitrusting van een vuurmond bij theoretische en practische oefeningen, in vreedstijd ook nut zal hebben, vind ik voor mij natuurlijk. Eerstens toch raakt men op die wijze meer vertrouwd met den inhoud der boekjes; terwijl het, bij de vuuroefeningen te Oldebroek waar de compagniescommandanten als stukscommandanten optreden, den serierecommandant het middel aan de hand geeft om in werkelijkheid de leiding van het vuur te behouden.

Handelt die serierecommandant toch als voor den batterij-, groep- of fortcommandant in oorlogstijd wenschelijk werd geacht en heeft hij, na met de kapiteins of stukscommandanten de te houden oefening besproken te hebben, bepaald, wat door hen in de schietplannen ingevuld moet worden, dan is het zijn geest, die in de leiding van dat vuur domineert en hij kan dus in waarheid hoofd-leider van het vuur blijven; want de bijzondere opvatting van iederen stukscommandant is op die wijze onderworpen aan zijn meening (1). Dan ook zal bij gelijksoortige vuren, al geschieden die op verschillende dagen en door verschillende personen, meer eenheid van gedachten en handelen voorzitten en zullen alzoo grondiger gevolgen uit de verzameling der verkregen uitkomsten

(1) Wij hopen dat in het vervolg de oefeningen zóó gehouden zullen worden, dat deugdelijke beschouwingen zowel vóór als na den afloop van het vuur gehouden kunnen worden, nu dat alle artillerie-officiëren, zowel zij die kumpeerden als zij, die in hun garnizoenen bleven, mededeeling bekomen van de verkregen uitkomsten en ter inzage — liever nog in eigendom — krijgen de schietstaten, met de daarop betrekking hebbende schietplannen, welke door het hoofdbestuur als de beste beschouwd worden.

van die vuren getrokken kunnen worden, vooral als het waarnemen der schoten steeds gedaan wordt gedurende al de seriën (en dit acht ik een gebiedende eisch, want de gedane waarnemingen domineeren het inschieten) door dezelfde personen, omtrent wie men zekerheid heeft, dat zij, dank hunne kennis van het terrein en meerdere en deugdelijker oefening, met het doen van waarnemingen volkomen bekend zijn. Op die wijze verkrijgt men dan ook naar mijn bescheiden meening het eenige middel om van de oefeningen in het vuren te Oldebroek het meest mogelijke nut te trekken.

Wellicht zou men uit bovenstaande redeneering kunnen afleiden, dat door mij het hebben van een eigen meening bij de kapiteins der vestingartillerie, de enkele keer, dat zij vuren uit het geschut, hetwelk op de wallen der fronten, forten of sterkten, in oorlogstijd aan hun goede zorgen zal toevertrouwd zijn, wordt afgekeurd; verre van dien. Vermoedelijk zijn er weinigen, die meer hechten aan eigen initiatief en hooger prijsstellen op het hebben van eigen denkbeelden, dan de schrijver dezer regelen. Maar voor het algemeen belang moeten de persoonlijke meeningen wijken, en wil een oefening werkelijk eenig nut hebben, dan moet de hoofdlieder domineeren en aan die individueele oefeningen eenheid geven. De hoofdlieder, in dit geval, de serierecommandant, moge het dan beter of minder goed weten dan zij, die onder hem werken; die hoofdleiding moge dan goed of slecht zijn, de noodige eenheid zal er heerschen en het wapen der artillerie zal er in alle geval de voordeelen van trekken. In beide gevallen leert ieder individu evenveel, als hij nu leert; maar in het eene leert hij bovendien den hoofdlieder, zijn chef, achten, terwijl in het andere geval die hoofdlieder zich blootstelt aan bemerkingen van de boven hem gestelde machten en dus een volgende maal zeker dezelfde fouten niet meer maken zal of wel, zijne mindere geschiktheid blijkt genoegzaam en weldra wordt zijn plaats, zoo in het belang van het wapen als van het vaderland, door een ander ingenomen.

Ten andere moet men niet uit het oog verliezen, dat het nu reeds iederen kapitein vrijstaat, na afloop van de door hem gehouden oefening verslag uit te brengen, en ik wil geen oogenblik twifelen of zij, die op *deugdelijke gronden* vermeenden, dat het vuur, anders geleid, betere uitkomsten zou hebben opgeleverd, zullen, wanneer zij vóór den aanvang van het vuur de aandacht van hunnen serierecommandant daarop vergeefs vestigden, wel den moed hebben, als de uitkomst de juistheid hunner meening bewezen heeft en de zaak werkelijk van ernstig belang voor het wapen is, daarvan met gepaste woorden in hun verslag melding te maken. Men zij echter wel in-dachtig dat ik hier niet bedoel, het veroordeelen van de hoofdleiding eerst na afloop van het vuur, dus nadat men reeds eenige uitkomst verkregen heeft; dergelijke redeneeringen of wijsgeerige opmerkingen berusten dan niet meer op hooger wetenschappelijke vorming of bijzonder helder inzicht in de zaak, maar op het verkrijgen van ondervinding, en wij allen weten hoe ge-

makkelijk het is, na afloop van een zaak, bemerkingen of opmerkingen te maken en bespiegelingen te houden.

Verre zij het almede van mij, het waarnemen alleen te laten doen door personen, die zulks reeds goed kennen en dit dus niet door eigen personeel te laten doen. Met een enkel woord wil ik ook dit nader verklaren.

Goed waarnemen is alleen te leeren, door het veel te doen en is dan nog het gemakkelijkst te doen op een terrein, waarvan ieder heuveltje, ieder zandhoopje den waarnemer bekend is; onwillekeurig leeft het beeld, 't welk ons dagelijks omgeeft, in onzen geest. Kent men nu de afstanden en wijze van ligging van de onderdeelen van dat beeld, zoowel onderling als ten opzichte van de plaats waar men zich bevindt, dan valt het ons gemakkelijk om aan een punt, dat niet tot dat beeld behoort, maar slechts zeer tijdelijk hiervan deel uitmaakt, een bepaalde plaats, ten opzichte van bepaalde punten van dat beeld te geven, en zodoende den afstand en de ligging van dat punt te bepalen. Zij, die een groot gedeelte van hun leven op de heide te Oldebroek slijten, zijn dus a priori de personen die op die heide het best kunnen waarnemen en dus ook de aangewezen personen, op wier waarnemingen elk vuur, dat op die heide als oefening of tot leering geschiedt, geleid dient te worden. Dit sluit echter niet uit, dat men zelf ook moet laten waarnemen; integendeel, men moet bij dien persoon verschillende anderen plaatsen en deze niet alleen laten waarnemen, maar, van ieder hunner, eischen dat zij aanteekening houden van hun waarnemingen; terwijl de als goed waarnemer bekende persoon hen op de gemaakte fouten aandachtig maakt en zooveel mogelijk hen tracht te overtuigen als zij minder goed waarnemen. Op die wijze leert men waarnemen. Te dwaas zou het toch zijn aan te nemen, dat degene, zelfs al is hij goed waarnemer, die gedurende enkele dagen in het jaar het terrein te Oldebroek betreedt, onmiddellijk dat terrein even goed kent als hij, die er gedurende maanden leeft en als hij intuïtie van ieder punt, dat zich op die heide voordoet, de juiste plaats kan bepalen.

Het was ook hoofdzakelijk op deze redeneering, dat de samenstelling der observatie-lat berustte, die in den afgeloopen zomer bij het doen van waarnemingen door enkelen gebruikt werd.

Het raampje waarin verticale en horizontale draden met elkaar een net vormen, waarvan de mazen 16 mm². groot zijn, en dat op een bepaalden afstand — 2 M. — van het oog staat, bedekt een gedeelte van het voorliggend terrein, dat door de mazen verdeeld wordt in vakken, waarvan de breedte — bij hooge voorwerpen ook de hoogte — gelijk is aan $\frac{1}{100}$ van den afstand waarop men staat. Van dat terreingedeelte kan dus in verband met den bekenden, gemeten, geschatten of ingeschoten afstand de ligging van verschillende punten onderling en ten opzichte van het doel, indien zulks op dat terreingedeelte ligt, bepaald worden. Door deze inrichting stelde ik mij de mogelijkheid voor, dat de waarnemer, die door het raampje

scherp naar het doel tuurt, nadat hij een der draden — bij het waarnemen van zijdelingsche afwijkingen een verticale, bij waarneming van hoogte-afwijkingen of springhoogten een der horizontale draden, — op een bepaald punt of scherpe lijn van het voorwerp gericht en de lat daarna een vasten stand gegeven had, op de schets van het raampje, welke dicht bij hem moet liggen, dadelijk nadat hij het springpunt zag, de ligging hiervan zou kunnen aanstippen, om daarna in verband met den afstand, de grootte der afwijking te kunnen uitrekenen. Als bepaalde eisch werd echter gesteld, dat de waarnemer de lat goed richt en vastzet zoolang het doel helder zichtbaar is, en dat hij, wanneer tijdens het vuren het doel zich minder helder voordoet of tijdelijk aan het oog onttrokken wordt door het voorbijtrekken van een wolk, waardoor het licht geheel anders op dat doel valt — een ieder die te Oldebroek vuurde weet, hoe vaak op die wijze het doel tijdelijk onzichtbaar was — of wel wanneer een rookwolk het vrije uitzicht tijdelijk belemmert, moet blijven luren op den door hem gerichtten draad; want meermalen kan men dan toch het springpunt ten opzichte van dien draad waarnemen en dit is natuurlijk even goed als ten opzichte van het doel.

Bij het doen van zijdelingsche waarnemingen liet ik de horizontale draden vervallen en gebruikte daarentegen een raampje met horizontale draden voor de waarneming van springhoogten bij granaatkartetsen.

Uit het voorgaande zal men wel de overtuiging verkregen hebben, dat ik, evenzeer als ieder artillerist, groote waarde hecht aan deugdelijk waarnemen, en het dus, van mijn standpunt beschouwd, wel ietwat munitie- m. a. w. geldverspilling noem, als men bij de practische oefeningen dat waarnemen moet overlaten aan personen, die er niet genoegzaam in geoefend zijn. Op die wijze leert men, noch de waarde der schietregels, noch de deugdzaamheid van zijn geschut naar waarde kennen.

Hoe het oefenen in het waarnemen van springpunten zou kunnen plaats hebben door nabootsing van de zich daarbij voordoende vlam, met behulp van het door spiegels weerkaatsen van het licht der zon, of bij afwezigheid van dien lichtbron, van dat eener heldere petroleum- of andere lichtlantaarns — in de toekomst wellicht een electriche lichtlantaarn gedreven of gevoed door een secundaire batterij van FAURE — geplaatst vóór sterke reflectors, heb ik, bij de indiening van de bovenbedoelde observatie-lat, medegedeeld. Al ware echter bedoelde oefening practisch uitvoerbaar en zelfs wenschelijk, dan zou het nog de vraag zijn of er wel tijd en personen zijn waarmede men de oefening kon houden; want vermoedelijk is er wel geen gedeelte van het nederlandsche leger waarbij meer kader en vooral goed kader ontbreekt dan bij dat, wat men vestingartillerie noemt en waarbij goed kader een levensquaestie is.

naatvuur; voorbedachtelijk is alles wat op het vuren met granaatkartetsen betrekking heeft, buiten beschouwing gelaten en wel om de volgende reden:

Bij alle artilleriën blijft men tot nu toe op den voorgrond stellen, dat men zich eerst met granaten moet inschieten, alvorens tot granaatkartetsvuur over te gaan: Met andere woorden, men gevoelt zich meer meester over het granaatvuur dan over het granaatkartetsvuur. En toch, niemand zal het ontkennen, wint de overtuiging meer en meer veld, dat in de meeste gevallen, die men zich kan denken, een goed geleid granaatkartetsvuur veel meer uitwerking zal hebben dan het granaatvuur.

Naar mijn bescheiden meening moet dan ook met het oog daarop, en vooral de bijzondere geaardheid van den bodem, waarin de ons aanvallende vijand moet werken, in aanmerking genomen, bij de nederlandsche artillerie (met uitzondering van de kustartillerie) het streven bestaan om:

- 1°. de granaat en granaatkartets wat vorm, gewicht enz. zóó te maken, dat de banen door hen af te leggen, gelijk worden en dus eenzelfde schootstafel voor beide projectielsorten voldoet;
- 2°. met granaatkartetsen vurendo, op elk oogenblik zonder eenige berekening een controle-schot te kunnen doen;
- 3°. de granaatkartets na den aanslag te doen springen, wanneer de tijdbuis vóór dat oogenblik de springlading nog niet ontstoken heeft;
- 4°. wanneer door de weekheid van den bodem of bij het vuren op doelen in drassig terrein, de schokbuis niet werkt, de kans te hebben dat de granaat nog na haar val springt, of wel het in de macht te hebben, haar kort vóór den val te doen springen, enz.

Om zooveel mogelijk dat alles te verkrijgen, dienen dus alle granaten en granaatkartetsen voorzien te zijn van eenzelfde buis, die én als tijdbuis én als schokbuis gebruikt kan worden, maar altijd als een van beide moet werken. Mocht echter de samenstelling van een dergelijke buis, waarvan reeds verscheidene ontwerpen bestaan, te moeilijk geacht worden, dan zou ik die projectielen wenschen te voorzien van twee buizen, n.l. een schokbuis van kleiner afmeting dan de bestaande, geplaatst in het laadgat, voorzoover de projectielen hiervan voorzien zijn, en in het inwendige of achter den bodem, bij projectielen die een laadgat missen. De tijdbuis zou op het buisgat geplaatst moeten worden.

Op die wijze behouden de projectielen altijd hun waarde en zullen zij nimmer na den aanslag den weg volgen van ricochetschoten, die in alle richtingen voortspeeden behalve in die waarin men de projectielen oorspronkelijk voortdreef; men zal zich te allen tijde kunnen inschieten volgens de eenvoudige praktische regels, voor het granaatvuur voorgeschreven; men zal voor het geval men zeker is van de schootstafel en van de goede werking der buizen, elk oogenblik kunnen overgaan tot granaatkartetsvuur of, hiermede bezig zijnde, op elk oogenblik door het buiten werking stellen van de tijdbuis of het verlengen van haren brandtijd, een controle-schot kunnen doen.

Mij dunkt, de opgenoemde voordeelen zijn, vooral bij veldartillerie, zoo groot, dat — naar mijn persoonlijke opvatting altijd — door de daartoe aangewezen personen, alles in het werk moest worden gesteld om tot een zoodanige wijziging onzer projectielen te komen en minstens, om bij het nieuw in te voeren geschut tot een dergelijk stelsel van projectiel te raken. Dat op technisch gebied bezwaren te overwinnen zullen zijn, is zeer natuurlijk, maar onoverkomelijk mogen wij, die in het laatst der negentiende eeuw leven, die bezwaren niet achten voor hen, die uitmuntende werktuigen en werkkrachten te hunnen dienste hebben en aan wie een degelijke hulp der commissie van proefneming kan worden toegezegd en verleend.

Mochten zij, die geroepen zullen worden de munitie voor onze nieuwe vuurmonden te ontwerpen, de overtuiging hebben dat het drassige terrein, waarin onze vijand gedwongen zal zijn, weg te schuilen, geen smoorkuil zal zijn voor onze granaten — ik zag dat gaarne eens door proeven uitgemaakt — en mocht hun het denkbeeld om op een granaat een tijdbuis te plaatsen, eenigszins zonderling voorkomen, zoo wil ik toch hopen, dat zij het wenschelijk zullen achten, op de granaatkartetsen een buis van dubbele werking of twee buizen te plaatsen en de voorraad der granaatkartetsen minstens even groot te nemen als die der granaten.

Is op de voorgestelde wijze de grootste moeilijkheid om van het granaat tot het granaatkartetsvuur over te gaan verdwenen, dan komt iedere oefening met granaten ook voor de kennis van het granaatkartetsvuur ten nutte; want de banen van beide projectielen zijn gelijk, en alleen de goede kennis van die baan kan het gezond verstand, dat bij elk vuur, maar vooral bij het granaatkartetsvuur, dient geraadpleegd te worden, tot richtsnoer strekken.

Naar mijne meening zullen de regels voor het granaatkartetsvuur, zooals deze nu nog in het ontwerp-schietboekje voorkomen, wel gewijzigd worden; in elk geval zijn zij thans zóó, dat het leiden van een dergelijk vuur onmogelijk aan een onderofficier overgelaten kan worden; terwijl het ook voor menig officier aanvankelijk veel bezwaren zal hebben. Die bezwaren kunnen alleen uit den weg worden geruimd door veel practijk of, waar die ontbreekt, door de practijk van hen, die op hunne practische oefening en theorieën bouwen, waardoor zij anderen als 't ware deelgenoten kunnen maken van hunne ondervinding.

Ten slotte nog een enkel woord omtrent het waarnemen bij granaatkartetsvuur. Naar mijn bescheiden meening kan de door mij ontworpen observatie-lat hierbij goede diensten doen en heeft die lat dan ook oorspronkelijk het leven te danken aan een mij opgedragen waarneming van springpunten bij een granaatkartetsvuur. Van uit de batterij en één zijpost, of liever nog van uit 2 zijposten, neemt men waar de grootte der rechtsche of linksche afwijking van het springpunt ten opzichte van een verticale draad, welke men van uit beide standplaatsen op hetzelfde punt van het doel richtte, en bepaalt uit die afwijkingen de ligging van het springpunt ten opzichte van

het doel, waarbij dan ook tenaastebij de grootte van het interval bekend wordt.

Van uit de batterij neemt men de springhoogte waar, ten opzichte van een horizontale draad, die men op een zeker punt of lijn van het doel richtte en leidt daaruit af de springhoogte ten opzichte van dat punt van het doel, waarvan in het schietplan aanteekening werd gehouden.

De toestel van den Heer Majoor VAN MARLE, welke op hetzelfde beginsel als de observatie-lat berust, is alleen ingericht voor het waarnemen van zijdelingsche afwijkingen; naar mijn meening bestaat er echter geen bezwaar, dien toestel zoodanig te wijzigen, dat hij ook gebruikt kan worden tot het meten van springhoogten, voor het geval men de constructie van dien toestel doelmatiger vindt dan de lat.

Amsterdam, November 1881.

IN DE BETOU.

Nog iets over Grondwet en Defensie.

De beteekenis en de geschiedenis onzer grondwettige voorschriften aangaande de landsverdediging zoowel met betrekking tot Nederland als tot zijne overzeesche bezittingen door den gepensionneerden Generaal-Majoor A. W. F. WEITZEL. 's Gravenhage, de Gebroeders van Cleef. 1880. Prijs f 1,40.

De bestaande inrichting der Nederlandsche krijgsmacht in grondwettig door J. DE WAAL, late Luitenant der artillerie. 's Gravenhage, HEMMEL, STAMBERG. 1881. Prijs f 0,80.

Reeds in den jaargang 1880 van dit tijdschrift wezen wij in een onder den titel van »Iets over de geschiedenis en strekking van het defensiehoofdstuk onzer grondwet" voorkomende bespreking eener gelijknamige brochure van den Heer STAAL over dit onderwerp op het heugelijk verschijnsel, dat een onderzoek betreffende de vraag naar hetgeen het VIIIste Hoofdstuk onzer grondwet voor de landsverdediging beteekent en naar hetgeen zij ten aanzien van de levende strijdkrachten toelaat, meer en meer op den voorgrond is getreden. Van het streven naar de beantwoording dier vraag zijn de beide aan het hoofd dezer regelen geplaatste pennevruchten een uitvloeisel. Ofschoon de eerste van beide door toevallige omstandigheden tot nu toe in dit tijdschrift nog niet besproken is geworden, is zij, niet minder dan de tweede, een opzettelijke overweging in deze blad zijden overwaard; een overweging, die zooals wij hopen, aan belangstellenden in het vraagstuk der verhouding tusschen onze grondwettelijke bepalingen en de landsverdediging, aanleiding zal geven om de beide pennevruchten ter hand te nemen.

De inhoud der brochure van den Generaal WEITZEL beweegt zich over een veel ruimer veld van onderzoek dan die van den Heer DE WAAL. Zooals de titel van zijn werk aanduidt heeft de laatste zich alleen tot taak gesteld, aan te toonen dat de tegenwoordige legerinrichting niet aan de door de grondwet gestelde eischen voldoet. Hij heeft daarbij echter het volgen van zijn betoog, ook door hen, die minder bekend zijn met de vige-

rende grondwettelijke bepalingen op het stuk van legerinrichting en met de wetten en de daaruit voortvloeiende verordeningen welke ons krijgswezen beheerschen, gemakkelijk gemaakt, door zijne beschouwingen te doen voorafgaan van een zeer belangrijk overzicht niet alleen van de thans bestaande regeling der levende strijdkrachten, maar ook van de vroeger bestaan hebbende, voorzoover hij meende dat zij tot goed begrip der bestaande toestanden gekend moeten worden. Ofschoon het ons wel voorkomt dat hij hierin verder is gegaan, dan noodig was, en in zijn brochure veel bijzonderheden worden aangetroffen, die met de verhouding tusschen grondwet en legerinrichting in geen onmiddellijk verband staan, zoodat zij dan ook zonder bezwaar voor den goeden gang van het geheele betoog gemist kunnen worden, zoo is het overzicht desniettemin een welkome gave voor hen, die in een betrekkelijk gering getal bladzijden de hoofdzaken betreffende dat onderwerp vereenigd wenschen te zien. Het volgen der ontwikkelingsgeschiedenis van de grondwettelijke bepalingen voor de defensie wordt gemakkelijk gemaakt door een mededeeling van den inhoud van het hoofdstuk over de defensie der grondwetten van 1814, 1815 (gelijkluidend met die van 1840) en 1848, in dier voege, dat de overeenkomstige artikelen naast elkander zijn geplaatst. Zoodanig paraleloverzicht der grondwetsbepalingen is tot recht begrip der instellingen, waaronder wij nu leven, uiterst leerrijk; maar wij voegen daarbij de opmerking dat voor een volkomen helder inzicht, daarin met de vergelijking der grondwetsartikelen van 1814 en '15 met de tegenwoordige niet kan worden volstaan, maar dat daarin ook betrokken moeten worden de gedachten neergelegd in de ontwerpen van de negen mannen van 1844, van de commissie van 17 Maart 1848 en van den Generaal NEPVEU, benevens het oorspronkelijk regeeringsontwerp van de tegenwoordige grondwet, omdat van allen de invloed op de nu bestaande redactie na te sporen is en die invloed gekend moet worden om den geest onzer grondwet goed te begrijpen. Ons schijnt het toe, dat dit door de meeste der ons bekende commentatoren der grondwet niet voldoende in het oog is gehouden en met name ook, zooals straks zal blijken, niet door den Heer DE WAAL. De onmiskenbaarheid van dien invloed maakt het doorgronden van den geest der grondwet tot een zeer ingewikkelde studie en — wij moeten het er met leedwezen bijvoegen — het ontsteken van helder licht in sommige opzichten uiterst bezwaarlijk, zoo niet ondoenlijk.

Het werkje van den Generaal WEITZEL steunt, zooals wij daareven reeds opmerkten, op breedere grondslag, daar het niet alleen de ontwikkelingsgeschiedenis der grondwettelijke bepalingen omtrent de samenstelling onzer levende strijdkrachten behandelt, maar ook het verband tusschen de grondwet eenerzijds en het oppergezag over de krijgsmacht, de rechten en plichten van het personeel der krijgsmacht, de plichten der ingezetenen ten aanzien der landsverdediging anders dan door het dragen der wapenen en den staat van oorlog en van beleg anderzijds, in den kring zijner beschouwingen op-

neemt. Al deze onderwerpen, wier belang onmiddellijk in 't oog springt, zijn door den S. met veel helderheid en talent besproken en maken van zijn werk een bron van groote waarde voor de kennis van onze grondwettelijke militaire toestanden.

Het kan ons voornemen niet zijn, de beide pennevruchten op den voet te volgen en den rijken schat van beschouwingen en overwegingen waartoe hun inhoud aanleiding geeft, ter neer te schrijven; wij zullen slechts onder herhaling van den wensch, dat zij door velen gelezen mogen worden, op eenige punten de aandacht vestigen.

De Heer WEITZEL wijdt de eerste bladzijden van zijn brochure aan beschouwingen over de persoonlijke verplichting der ingezetenen tot krijgsveld; ook de Heer DE WAAL behandelt deze aangelegenheid, hoewel hij daarbij niet zoo verre in de geschiedenis terugtreedt als eerstgenoemde schrijver, daar hij zijn uitgangspunt neemt bij het Reglement van Algemeene Volkswapening van 1813, terwijl de General WEITZEL tot de bepalingen der Pacificatie van Gent teruggaat. Zijn geschiedkundig overzicht van de verschillende phasen, welke men in het van de Spaansche overheersching bevrijde Nederland ten opzichte van die belangrijke quaestie heeft beleefd, is in zijn beknoptheid toch zeer merkwaardig, omdat men er uit leert dat het beginsel in art. 177 onzer grondwet neergelegd, reeds sedert drie eeuwen het grondbegrip is geweest der fundamenteele bepalingen aangaande den verplichten krijgsveld der ingezetenen. Dat grondbegrip was immers in art. VIII der Unie van Utrecht duidelijk uitgesproken, in de Staatsregeling van 1798 terug te vinden en met name in art. 124 der grondwet van 1814, de voorlooper van ons tegenwoordig art. 177, opgenomen. De door den Heer WEITZEL gedane terugtred tot de Pacificatie van Gent komt ons minder gerechtvaardigd voor, omdat wij met den Heer STAAL, die dit denkbeeld in zijne bovengenoemde brochure opperde, van meening zijn, dat de door art. 203 der grondwet van 1815 opgenomen verwijzing naar die Pacificatie, meer geschiedde uit een politiek oogpunt tegenover onze Zuid-Nederlandsche medeburgers, dan om der strikte waarheid hulde te doen. Maar leert men den eerbiedwaardigen ouderdom van het beginsel van art. 177 kennen, daarmede blijkt ons uit het betoog van den Heer WEITZEL hoe men met een volhardende consequentie tot dusverre er steeds in geslaagd is, van dat grondbegrip in de practijk een doode letter te maken. In het nu bij de Volksvertegenwoordiging nabhängige wetsontwerp op de regeling der schutterijen wordt het beginsel van de algemeene verplichting tot het dragen der wapenen in het belang van den Staat wederom gehuldigd, ofschoon ook daar niet tot in zijn uiterste consequentiën uitgewerkt. Dat wetsontwerp eens tot wet geworden zijnde, zal dan wel geen doode letter blijven maar stipte toepassing vinden; maar zal de Volksvertegenwoordiging medewerken om de belichaming van het eeuwenoude begrip der verplichting van den inboorling tegenover zijn geboortegrond in het Staatsblad te doen opnemen? Wie, die het voorspellen kan!

Te recht wijst de Heer WEITZEL in een tweede afdeeling van zijn werkje: »het bijeenbrengen en voltallig houden der krijgsmacht" er op, dat de in art. 179 der grondwet in uitzicht gestelde mogelijkheid der indienstneming van vreemde troepen wel geen practische toepassing meer zal kunnen erlangen, als geheel strijdig met de daaromtrent tegenwoordig algemeen in Europa geldende begrippen. Ook wijst hij er op dat de bepalingen der wet van 28 Augustus 1851 tot regeling van de bevordering, het ontslag en het op pensioen stellen der officieren van de landmacht zoo iets bezwaarlijk uitvoerbaar zouden maken. Men zou hierop kunnen antwoorden dat genoemde wet dan niet genoegzaam rekenschap heeft gehouden met de verordeningen der grondwet, maar kan dit onmiddellijk verklaren uit de omstandigheid dat men in 1851 evenmin als wij nu, aan de mogelijkheid dacht der wederoprichting van korpsen in den trant onzer oude in 1829 opgeheven Zwitsersche regimenten en men van de samenstellers der wet niet kon vorderen, dat zij zich zouden bezighouden met de voorziening in een casus non dabilis.

Waar de Heer WEITZEL als zijn meening doet kennen dat de voorspelling niet gewaagd is, dat Nederland binnen wat korter of langer tijd een keuze zal moeten doen tusschen het intrekken van art. 185 zijner grondwet en het behoud zijner schoone positie als koloniale mogendheid, doet hij een voorspelling, welke wij van harte hopen, dat niet verwezenlijkt moge worden in den zin van het laatste gedeelte van het alternatief. Zooals de zaken zich nu laten aanzien, bestaat daarvoor ook geen onmiddellijk gevaar, maar dit neemt niet weg dat de schrijver gelijk heeft met te beweren dat een absoluut grondwettig verbod om de lotelingen bij de militie te land niet dan met hunne toestemming naar de koloniën te zenden, zijne zeer bedenkelijke zijde heeft. Naar onze meening geldt het hier een zaak van regeling voor den gewonen wetgever, die de bevoegde beoordeelaar is van de omstandigheid of het Staatsbelang al of niet de toepassing van den uitersten maatregel van de zending van een deel van ons leger naar de koloniën eischt. Het beroep dat de Heer WEITZEL daarbij doet op het uiten van een meening door THORBECKE in zijn Aanteekening op de Grondwet is echter niet gewettigd en vindt waarschijnlijk zijn oorsprong in een vergissing in de nummers der artikelen der grondwet van 1840. THORNECKE schreef van art. 209 dier grondwet, waarbij het zenden der militie buiten de grenzen van het rijk (in Europa, niet naar de koloniën, waarover art. 208 handelt) zonder de toestemming der Staten-Generaal verboden wordt: »Bij de onmogelijkheid om een vaste landmacht buiten de nationale militie op te richten zal ook dit artikel moeten vervallen"; abusievelijk haalt de Schrijver hier art. 206 aan. Verbodsbepalingen tot het zenden der militie naar de koloniën komen dan ook wel degelijk voor in de beide door THORBECKE geïnspireerde ontwerpen tot grondwetsherziening van de negen mannen van 1844 en van de commissie van 17 Maart 1848, even goed als in de in 1840 uitgegeven »Proeve van herziening der grondwet" van dien staatsman.

Ten opzichte van de grondwettigheid der tegenwoordig bestaande legerinrichting, waarbij de vaste landmacht en de nationale militie tot één hoofd-deel onzer weerbare macht te zamen gesmolten zijn, verschillen de beide Schrijvers nog al aanzienlijk van meening. De Heer WEITZEL verdedigt de grondwettigheid dier inrichting, de Heer DE WAAL is een ernstig bestrijder daarvan en ons komt het voor dat zijn bezwaren daaromtrent de voornaamste aanleiding zijn tot het schrijven zijner brochure. Wij voor ons staan in dit opzicht aan de zijde van den Heer WEITZEL; wij zijn althans van meening dat het uiterst bezwaarlijk zou zijn, het pertinente bewijs voor de ongrondwettigheid onzer tegenwoordige legerinrichting te leveren en achten het veel-eer doenlijk het tegendeel te betoogen. Wel gaat de Heer WEITZEL, zooals dadelijk zal blijken, onzes inziens wat ver wanneer hij overeenstemming zoekt tusschen de grondwetten van 1815 en 1840 met de, ten gevolge der wet van 28 November 1818 (*Staatsblad*, n°. 41) en der later daarop gevolgd zijnde Koninklijke besluiten, tot stand gebrachte samensmelting achtereenvolgens der infanterie, der artillerie en trein, der cavalerie en der genie van het staande leger met die wapens der militie; wat hij echter omtrent dit belangrijke punt in het midden brengt ter verklaring van onze tegenwoordige grondwet komt ons zeer gewichtig voor en kunnen wij dit dan ook ten zeerste aan ieder belangstellende ter overweging aanbevelen. Niet onnut komt het ons voor, ter verklaring van het misverstand tusschen den Generaal NEPVEU, den Minister van Oorlog in het Ministerie van 26 Maart 1848, en zijne medeleden aangaande de redactie van het defensiehoofdstuk der ontwerpgrondwet, nevens de door den Heer WEITZEL ontvouwde redenen, te verwijzen naar het daaromtrent door ons medegedeelde op bladz. 484 van den jaargang 1880 van dit tijdschrift. Zich van dat misverstand behoorlijk rekenschap te geven is daarom van zooveel belang, omdat het protest van genoemden Generaal de aanleiding is geweest tot die veranderingen in de redactie der nu geldende grondwet, welke oorzaak zijn dat de duidelijkheid der bedoeling van den grondwetgever te wenschen overlaat en het dus wel zaak is, goed na te sporen van welken aard des Generaals bezwaren tegen de vroegere redactie waren. Dit is een van de punten waarop wij boven de aandacht vestigden, toen wij als onze meening uitspraken, dat door den Heer DE WAAL ter juiste verklaring van de tegenwoordig geldende grondwet niet alleen de overeenkomstige artikelen der elkander opgevolgd hebbende grondwetten zelve met elkander vergeleken moesten zijn geworden, maar dat die vergelijking zich ook moest uitstrekken tot de verschillende zeer belangrijke tusschenontwerpen. Over menig gewichtig onderdeel wordt dan een helderder licht ontstoken en blijft de onduidelijkheid van uitdrukking niet langer een struikelblok voor een juiste opvatting der bedoeling van den grondwetgever.

Ten betooge van de ongrondwettigheid van de bestaande inrichting der nederlandsche krijgsmacht beroept de Heer DE WAAL zich op de omstandigheid dat het staande leger, waarvan art. 178 en de nationale militie

waarvan art. 180 der grondwet spreekt, eenzelfde wapenmacht uitmaken, terwijl volgens hem die wet vordert dat zij afzonderlijke lichamen vormen en verlangt dat er een toereikende zee- en landmacht onderhouden worde *afgescheiden* van de nationale militie.

Met allen eerbied voor deze meening van den Schrijver en voor die van hem, welke met hem over dit punt eenstemmig denken, komt het ons voor dat hij het bewijs voor zijn stelling niet heeft geleverd en wat meer zegt, wij meenen, zooals wij hiervoren reeds aanduiden, dat het *niet geleverd kan worden*. Bij de bespreking van de belangwekkende brochure van den Heer STAAL, aan het hoofd dezer regelen genoemd, hebben wij reeds getracht dit aan te toonen, en nadere overdenking heeft ons uog meer van de juistheid onzer toen verkondigde meening overtuigd. De Heer DE WAAL gaat in zijn betoog echter nog verder dan de Heer STAAL zulks deed in zijn genoemde brochure. Erkende de laatste dat de letter der grondwet den hoofdgrondslag onzer tegenwoordige legerinrichting: samensmelting van staand leger met nationale militie veroorlooft en beroept hij zich op haren geest om aan te toonen, dat scheiding van beide wordt verlangd, de Heer DE WAAL vindt juist in de letter der grondwet den voornaamsten steun voor zijn betoog om ditzelfde te bewijzen. Wij moeten hem echter elke illusie aan de hechtheid van dien steun ontnemen, want hij staat op zeer onvasten bodem. Inmers wanneer men betoogt dat de grondwet van 1848 ten aanzien van het in de grondwetten van 1814, 1815 en 1840 gebuldigde beginsel van verdeling der krijgsmacht in drie categoriën: staand leger, militie en schutterij, hetzelfde als vroeger verlangt en geheel den ouden geest ademt, omdat dit beginsel uit de vroegere grondwetten *onveranderd* in die van 1848 is overgenomen, dan staat of valt de juistheid van het betoog met het richtige der bewering dat de grondwet van 1848 in hare redactie werkelijk geene afwijkingen ten opzichte van de vroegere aanwijst, welke van invloed kunnen zijn noch op de letterlijke uitlegging van den tekst, noch op de waardeering van de meeningen des grondwetgevers. Nu doet zich wel degelijk het geval voor, dat de redactie der grondwet van 1848 ten opzichte van het vaagpunt hetwelk ons nu bezighoudt, een belangrijk verschil aantoonst met die der vorige grondwetten. Daarover kan naar onze meening — en het is hieromtrent dat wij met den Heer WEITZEL van gevoelen verschillen en waar deze, zooals wij straks opmerkten te ver gaat — geen twijfel bestaan, dat sedert de samensmelting der staande armee met de nationale militie, welke in 1818 een aanvang nam, tot aan de invoering der grondwet van 1848, onze krijgsmacht op ongrondwettige wijze was samengesteld, omdat de vroegere grondwetten een nationale militie *behalve*, dus *naast*, de vaste zee- en landmacht vorderden. De geschiedkundige gang der ontwikkeling onzer nationale militie laat daaromtrent niet den minsten twijfel over. Maar de grondwet van 1848 laat in den aanhef van art. 180 het woordje *behalve* los om slechts te bepalen dat er steeds zal zijn een nationale militie, zooveel mogelijk samen te stellen

uit vrijwilligers, om te dienen op de wijze in de wet bepaald". Daarmede is, wat de vormelijke redactie betreft, de vroegere eisch tot scheiding van vaste landmacht en nationale militia verdwenen. Nu is men, onzes inziens, niet gerechtigd om het weglaten van een woord, dat een belangrijke beteekenis heeft, aan het toeval te wijten, wanneer dit toeval uit niets blijkt en dit zooveel te minder wanneer, zooals uit de wordingsgeschiedenis van art. 180 aangetoond kan worden, de redactie het onderwerp van nauwkeurig en gezet onderzoek heeft uitgemaakt.

Dit wat de letter aangaat, maar nu de geest der grondwet. Eischte deze dat er een einde gemaakt zou worden aan den sedert 1818 bestaanden toestand van samsmelting in dezelfde korpsen van staand leger en nationale militia en dat beide voortaan als van elkander onafhankelijke deelen der gewapende macht naast elkander zouden staan; wenschte zij alzoo dat men zou terugkeeren tot de legerinrichting van vóór 1818? Wij gelooven niet dat iemand dit in ernst zal beweren. Dat zoo iets althans niet gelegen was in de bedoeling der Regeering, welke de grondwet ontwierp en verdedigde, is uit de door haar gegeven toelichting duidelijk af te leiden.

Ten einde niet in te groote uitvoerigheid te vervallen bij de staving van dit oordeel, nemen wij de vrijheid den belangstellenden lezer te verwijzen naar de daaromtrent van onze hand voorkomende mededeelingen op bladz. 482 en volg. van den jaargang 1880 van dit tijdschrift. Hier zij slechts ééne toen gedane vraag herhaald: hoe kan men verklaren, wanneer scheiding van vaste landmacht en nationale militia werd bedoeld, dat de Regeering ter aanprijzing van de door haar voorgestelde redactie van het defensie-hoofdstuk der grondwet zich bij monde van den Minister van Oorlog beriep op de *proaf der ondervinding* aangaande de deugdelijkheid der bestaande krigsregeling, bij welke juist samsmelting van beide wapenmachten bestond? En hiernevens een tweede, toen ter tijde nog niet geopperde vraag: Wanneer de grondwetgever van 1848 scheiding der militia van de vaste zee- en landmacht verlangt, hoe moet hij zich dan wel het gebruik der zeemilitie, welker instelling hij mogelijk maakte, hebben voorgesteld? Ook voor deze moet dan de scheiding van de vaste zeemacht doorgaan en men zou dan oorlogsbodems uitsluitend met zeemilitie bemant moeten uitrusten! Zal iemand ter wereld deze consequentie willen aanvaarden? Wij betwijfelen dit ten zeerste.

Kunnen wij dus het hoofdbezwaar van den Heer DE WAAL tegen de grondwettigheid van de tegenwoordige samenstelling der nederlandsche krigsmacht niet deelen, dit neemt niet weg, dat deze uit anderen hoofde niet ten volle aan de eischen der grondwet voldoet. Ofschoon de Schrijver als 't ware in het voorbijgaan daarop ook wel even met den vinger wijst, verwondert het ons toch dat hij op het door ons bedoelde bezwaar niet meer den klemtoon legt. Dat bezwaar is namelijk daarin gelegen dat de grondwet in art. 178 den Koning gebiedend voorschrijft te zorgen dat er ten allen tijde eene toereikende zee- en landmacht onderhouden worde, aangeworven uit vrijwilligers.

hetzij inboorlingen of vreemdelingen, *om te dienen in of buiten Europa naar de omstandigheden**. Tegenover een zoo formeel gestelden eisch komt geen wetsuitlegkunde meer te pas; er bestaat een gebiedend voorschrift en daaraan moet worden voldaan. Onze zeemacht voldoet aan den eisch der grondwet, onze vaste landmacht in geenen deele; van daar dat er dan ook reeds meermalen en in de volksvertegenwoordiging en blijkens uitingen in de militaire pers ook door stemmen in het leger, met het volste recht op aangedrongen is, dat men door vorming van korpsen bestemd om naar eisch der omstandigheden dienst te doen zoo in het rijk in Europa als in onze koloniën, aan den wil der grondwet worde voldaan.

De hoofdtrekken voor een met de grondwet in overeenstemming zijnde legerindeeling, zooals de Heer DE WAAL die op bladz. 54 zijner brochure aanduidt, houden werkelijk rekening met de door de grondwet gestelde eischen; maar in verband met zijn opvatting, dat vaste krijgsmacht en nationale militia van elkander gescheiden deelen der weerbare macht moeten zijn, komt hij tot een indeeling, waarvan ons de uitvoerbaarheid nog verre van bewezen toeschijnt. De Heer DE WAAL wil namelijk onder de krijgsmacht, welke het Koninkrijk der Nederlanden als onafhankelijke staat moet bezitten om zijn onafhankelijkheid te kunnen handhaven en zijn grondgebied te verdedigen, begrijpen de nationale militia en de schutterijen, terwijl de in art. 178 der grondwet genoemde toereikende landmacht voor Nederland als koloniale mogendheid moet dienen om de koloniën en bezittingen des rijks zoowel tegen een inlandschen als tegen een buitenlandschen vijand te beschermen en tevens hulp moet verleenen wanneer het eigen grondgebied wordt aangerand. Het eerste gedeelte der krijgsmacht wordt dus, ook wat zijn beste deel — de nationale militia — aangaat, volgens het bij ons geldige spraakgebruik, een zuiver militieleger. Hoe zal men echter bij den beperkten oefeningstijd, welke onze grondwet voor den milicien toelaat, er toe kunnen geraken om uit de militia kader te formeeren, dat niet alleen voor leiding, maar ook voor opleiding en opvoeding onzer jeugdige soldaten deugdelijk zal bevonden worden te zijn; hoe zal men, om van andere moeilijkheden niet te gewagen, uit de militia voldoende remonterijders voor de bereden wapens aankweeken? Ons komt dit alles voor een onmogelijkheid te zijn; de vermenging van staand leger met militia is, bij hetgeen de grondwet bij ons te lande toelaat te vorderen van de dienstplichtige personen, de eenig mogelijke weg om tot bevredigende uitkomsten te geraken, waarbuiten afwalende men op onoverkomelijke hinderpalen stoot. Wanneer de Heer DE WAAL nu verder zegt dat hij de vereischte getalsterkte van het nationale leger door vrijwillige dienstneming voltallig tracht te krijgen en hij heeft daarbij vrijwilligers buiten de militia, dus onze tegenwoordig bestaande categorie van gewone vrijwilligers op het oog, dan kunnen wij ons geen rekenschap meer geven van zijn grief tegen de ongrondwettigheid der samenstelling van ons leger, dat immers juist in zoodanige instelling zijn grondslag vindt. Met uitzondering dat er een zekere

wapenmacht gevormd zal moeten worden met de dubbelde dienstbestemming voor hier te lande of in de koloniën naar omstandigheden, wordt er dan in de hoofdgrondslagen onzer krijgsinrichting niets veranderd.

Met genoegen constateeren wij intusschen dat wij zoowel in den Heer WEITZEL als in den Heer DE WAAL bondgenooten vinden voor de stelling dat de tegenwoordige grondwet, al is hare wijziging ook ter wille van het defensie-hoofdstuk wenschelijk, geen helemmering in den weg legt aan zoodanige samenstelling onzer krijgsmacht als voor de handhaving onzer onafhankelijkheid gevorderd wordt. Het geldt hier slechts een doelmatig gebruik te maken van die vrijheid van beweging op het punt van sterkte en samenstelling van militia en schutterij als èn door de letter èn door den geest der grondwet worden toegelaten. Wel twijfelt de Generaal WEITZEL er aan, of men aan onze schutterij immer een organisatie en een graad van geoefendheid zal kunnen geven, die haar in staat stelt het leger te velde lijdig en met gunstig gevolg te ondersteunen, maar hij wanhoopt er niet aan om aan haar steun te ontleenen voor de samenstelling der bezettingen van onze talrijke forten. Daarheen moet ons streven dan ook gericht zijn en wanneer een toekomstige inrichting der schutterij ons werkelijk bruikbare bezettingstroepen oplevert, dan heeft zij ten volle voldaan aan de eischen welke men haar stellen mag en er die met den geest der grondwet het best overeenkomt.

Wij nemen hiermede van den verdienstelijken arbeid van den Heer DE WAAL afscheid om ons nog eenige oogenblikken met dien des Heeren WEITZEL bezig te houden. Alvorens wij van hetgeen door dezen Schrijver omtrent de verhouding tusschen grondwet en levende strijdkrachten neergeschreven werd, afstappen, wenschen wij nog op te merken dat hij, naar 't ons voorkomt, aan art. 121 der militiewet een blaam van strijdigheid met de grondwet oplegt, die niet verdiend is. Dit artikel geeft aan de vrijwilligers voor de militia denzelfden waarborg als aan de lotelingen, van niet zonder hunne toestemming naar de koloniën gezonden te kunnen worden. De grondwet in art. 185 te dezen aanzien alleen van lotelingen der nationale militia sprekende, geeft dus alleen aan deze een grondwettelijken waarborg, maar gebiedt daarom nog niet, dat de vrijwilligers bij de militia van het genoemde voorrecht uitgesloten zullen zijn. De wetgever had het volste recht de voor de vrijwilligers bij de militia gunstige bepaling van art. 121 der militiewet te maken. Toegevende dat dit artikel grondwetschennis inhoudt zou men b.v. met hetzelfde recht de ongrondwettigheid kunnen betoogen van art. 149 der genoemde wet, waarbij de dienst der militia ter zee geheel van den vrijen wil der miliciens afhankelijk wordt gemaakt, in verband met art. 186 der grondwet; zoo zou men nog meer voorbeelden kunnen aanwijzen. Maar bovendien kan er nog twijfel bestaan of de Grondwetgever de be-

doeling niet gehad heeft, de vrijwilligers voor de militia den waarborg van art. 185 te geven en of men de omstandigheid dat dit volgens de letter niet geschied is, niet moet toeschrijven aan een verzuim van wijziging in de redactie, toen de Regeering bij haar ontwerp tot grondwetsberziening op aandringen van Generaal NEVEU het ontwerp der commissie van 17 Maart 1848, 't welk van geen vaste zee- en landmacht meer sprak, wijzigde in dien zin, dat deze laatste weer bepaaldelijk vermeld werd. De uitdrukking »lotelingen voor de militia te land" van art. 185 onzer grondwet kreeg daarmede een eenigszins andere beteekenis dan zij had in het overeenkomstige art. 176 van het ontwerp der commissie van 17 Maart. Bij de slordigheid der redactie, welke onze grondwet in Hoofdstuk VIII hier en daar verraadt, komt een veronderstelling als bovenstaande niet zoo geheel onaannemelijk voor.

In een volgende afdeling van zijn werkje spreekt de Heer WEITZEL over het oppergezag der krijgsmacht. Daarin betoogt hij o. a.: dat voorziening vereischt wordt in den toestand welke ontstaat, wanneer een militair, aan wien door het oppergezag een disciplinaire straf opgelegd is, zich daarover bezwaard gevoelt en verzoekt dat zijne zaak door een kriegsraad worde onderzocht. (Vergelijk art. 15 en volg. der rechtspleging bij de landmacht). Ons schijnt het toe, dat het vinden van een goede, aan alle eischen van staatsrecht en recht beantwoordende oplossing van dat vraagstuk uitermate bezwaarlijk is. Bij absolute voldoening aan de eischen van het recht ten aanzien van den betrokken persoon wordt lichtelijk te kort gedaan aan de ons staatsrecht beheerschende constitutioneele beginselen en dit zooveel te meer wegens de door het Hoog Militair Gerechtshof in zake het klachtproces gehuldigde leer, dat hij, die de straf waarover geklaagd wordt, oplegde, als beklagde komt te staan tegenover het rechterlijk college met het onderzoek der klacht belast. De eenige goede en bij onze staatsinstellingen passende oplossing van de vraag kan alleen daarin gevonden worden, dat men van de wijsheid van het oppergezag verwachten mag dat het hier bedoelde conflict tusschen de wettelijke rechten van elk militair en de voldoening aan die rechten nimmer ontsta. Wanneer dit evenwel onverhoopt het geval mocht zijn, dan is ons geen andere uitweg denkbaar, dan dat het rechterlijk college, hetwelk de zaak moet onderzoeken zich, voor het geval dat blijkt dat de rechtzoekende onschuldig of te zwaar gestraft is, bij zijn uitspraak naar bewind van zaken tot royeering of vermindering der opgelegde straf beperkt.

Hierboven reeds vestigden wij de aandacht op de omstandigheid dat bij onze legerinrichting niet aan het voorschrift van art. 178 der grondwet wordt voldaan. Aan de aandacht van den Heer WEITZEL is dit ook niet ontgaan en in de afdeling »Rechten en plichten van het personeel der krijgsmacht" wijdt hij eenige zeer lezenswaardige bladzijden aan de zonderlinge toestanden die daarvan het gevolg kunnen zijn, en wijst hij te recht op den weinig vast-

staanden rechtstoestand waarin daardoor de vrijwillig dienende militairen van het nederlandsche leger verkeeren ten opzichte van het gebruik dat men eventueel in de verschillende gedeelten van den aardbodem van hunne diensten zou kunnen maken. Met veel klem en juistheid toont hij op practische gronden aan tot welke rechtverkrachting ten opzichte der individuen het zou leiden, wanneer men aan de woorden van art. 178 der grondwet het recht ontleende om die militairen zonder hunne toestemming naar Nederlandsch-Indië te zenden. Minder zijn wij het met den Schrijver eens wanneer hij het Nederlandsch-Indisch leger op dezelfde lijn stelt met het leger in het rijk in Europa met het oog op diensten, door eerstgenoemd leger hier te lande te presteeren. Zijne beschouwingen daaromtrent hangen echter geheel te zamen met zijn zienswijze aangaande de staatsrechtelijke verhouding van die beide legers, waaraan hij zeer uitvoerige en belangrijke beschouwingen wijdt, welke wij evenwel niet geheel kunnen deelen. De Heer WEITZEL namelijk meent dat het Nederlandsch-Indisch leger behoort tot de vaste landmacht, waarvan gesproken wordt in art. 178 der grondwet; hij grondt deze meening voornamelijk daarop dat de thans feitelijk bestaande scheiding tusschen de landmacht in Nederland en in Nederlandsch-Indië geen wettelijken bodem tot grondslag heeft. Inzoverre dat men geen wet kan aanwijzen waarbij die scheiding formeel is uitgesproken, kunnen wij den Schrijver gelijk geven, maar hij houde ons ten goede, dat wij evenmin een wet kennen die de scheiding verbiedt. Vreemd komt het ons voor, dat de Heer WEITZEL, die bij het zoeven door ons bedoelde betoog betreffende de rechten der militairen van het Nederlandsche leger, getoond heeft zich gaarne op een door de practijk als juist en houdbaar aangewezen standpunt te plaatsen, bij de beoordeeling van de verhouding van het Nederlandsch-Indisch leger tot art. 178 der grondwet dat standpunt verlaat en in het bestaande strijd zoekt met die wet, terwijl het zoo gemakkelijk is, in hare bepalingen termen te vinden om in stede van strijd, overeenstemming aan te wijzen.

Het geldt hier weer een van die zaken waarbij het leveren van pertinente bewijzen voor de juistheid van deze of gene zienswijze ondoenlijk is, voornamelijk ten gevolge van de weinige zorg die aan de redactie van en van de geringe aandacht die aan de beraadslagingen omtrent het defensie-hoofdstuk onzer grondwet gewijd zijn geworden. Maar men verlieze, wanneer men zich rekenschap wil geven van de strekking van hare voorschriften, niet uit het oog welke de bestaande, ja de sedert lange jaren bestaande toestanden waren toen de herziening der grondwet plaats greep, en dan vrage men zich af, waaruit blijkt dat men verandering in die toestanden, welke iedereen kende, waarmede een ieder vertrouwd was geraakt, verlangde te zien aanbrengen. In 1848 bestond de feitelijke scheiding van het Nederlandsch leger en van het *Europeesche* element in het Nederlandsch-Indisch leger — verder is men in het pleidooi voor de vereeniging, voorzover ons bekend is, nimmer gegaan — reeds sedert jaren, en kan men nu uit de geheele wor-

dingsgeschiedenis der grondwet één betoog putten, waaruit blijken zou dat men een einde wenschte te maken aan dien toestand? En, vragen wij verder, wanneer dat deel van het indische leger naar het oordeel van den grondwetgever behoorde tot de vaste landmacht, waarvan art. 178 gewaagt, was het dan niet zijn taak geweest om dit formeel uit te spreken, nadat hij door de bepaling van art. 118: „de grondwet en andere wetten zijn alleen voor het Rijk in Europa verbindende, tenzij het tegendeel daarin worde uitgedrukt”, den band met de krijgsmacht in Indië voor goed had verbroken wanneer hij dien later niet wederom herstelde? Ons dunkt dit lag te veel voor de hand en wanneer men den grondwetgever verdenkt inderdaad verzuimd te hebben van in deze zoo belangrijke zaak zijne werkelijke bedoeling weer te geven, dan legt men hem geen geringe tekortkoming ten laste.

De Heer WEITZEL wraakt den betooggrond welke men ter bepleiting van het grondwettige der scheiding van de beide legers in art. 118 meent te vinden met een verwijzing naar onze zeemacht in Indië, die wel degelijk gerekend wordt te behooren tot die waarvan art. 178 gewaagt, terwijl wij twee van elkander onafhankelijke legers aannemende, volgens hem, ter wille der consequentie, eveneens van twee zeemachten zouden moeten spreken. Mij bleek, dit lezende, weer opnieuw de juistheid van het bekende gezegde „qui prouve trop, ne prouve rien”. Immers wat de verhouding der zeemacht tot de grondwet aangaat, verkeert een nederlandsch oorlogschip in Nederlandsch-Indië in dezelfde omstandigheden als zoodanig oorlogschip in den Atlantischen Oceaan, in het Kanaal, ja zelfs in het gezicht der nederlandsche kust stoomende; en waar staat nu in de grondwet dat zij van kracht is voor een vaartuig in de evengenoemde wateren varende? Het is daar, evengoed als het oorlogschip in Nederlandsch Indië dienstdoende, buiten het Rijk in Europa en toch zal niemand zijn personeel als aan de inwerking der grondwet onttrokken, als buiten de grondwet geplaatst beschouwen. De bekende volkenrechtelijke regel „*ship is territoire*” gaat zeker over den geheelen aardbodem voor de militaire marine door; om uitzonderingen van den gewonen rechtstoestand te kunnen billijken, moeten deze door speciale wettelijke bepalingen worden verordend of toegelaten, zooals dit dan ook werkelijk voor onze in Nederlandsch Indië vertoevende zeemacht heeft plaats gegrepen, o. a. in de wet tot regeling van het beleid der regeering aldaar, dat is de wet welke als de Indische grondwet kan beschouwd worden. Nu is het ter zake nog van belang op te merken dat deze wet, welke weinige jaren na de uitvaardiging der grondwet in het Staatsblad verscheen, welke ontworpen, verdedigd en besproken werd door mannen, die de ontwikkelingsperiode der grondwet kort te voren mede hadden doorleefd en waarvan velen aan hare wording een belangrijk aandeel hadden gehad, juist de landmacht en de zeemacht in Nederlandsch-Indië in verschillende verhoudingen tot het moederland plaatst. Volgens het Regeeringsreglement is de Gouverneur-Generaal opperbevelhebber van de in Ned. Indië aanwezige landmacht, zonder dat hij

in dat bevel door van uit het moederland uitgaande bunden belemmerd wordt; maar ten opzichte der zeemacht wordt zijn opperbevelhebberschap wel degelijk beperkt door hare administratieve betrekkingen tot het departement van marine en door de voorschriften door den Koning gegeven betreffende de schepen en vaartuigen en derzelve manschap". Dit verschil is, meenen wij, door Generaal WEITZEL bij zijn beschouwingen niet voldoende in het oog gehouden en hoewel wij hem gereedelijk toegeven dat de bepalingen eener wet betreffende zekeren toestand den strijd over het al of niet grondwettige van dien toestand niet afloende kan beslechten, zoo geeft de meeningsuiting van den gewonen wetgever, bij den niet duidelijk en klaar uitgesproken wil van den grondwetgever ten opzichte van het tegendeel, toch een sterk vermoeden van grondwettigheid aan de wettelijke oplossing.

Vraagt men ons naar den wettelijken grondslag waarop het bestaan van het Nederlandsch-Indisch leger steunt, dan verwijzen wij naar art. 42 van Regeerings-reglement, welke wet op hare beurt weder een uitvloeiSEL is van art. 59 der grondwet. Dat nu echter bij het aannemen van dien wettelijken grondslag alle door den Schrijver in den tegenwoordigen toestand als bestaand geschetste bezwaren verdwijnen en dat alle voorkomende en denkbare persoonlijke verhoudingen daarmede eensklaps juist aangewezen en verklaard zijn, willen wij volstrekt niet beweren; maar dit is evenmin, wij zouden zelfs geneigd zijn te zeggen, nog minder het geval, wanneer men de Nederlandsch-Indische krijgsmacht beschouwd als deel uit te maken van de landmacht bedoeld in art. 178 der grondwet. Mocht deze meening immer als juist erkend en door de wet belichaamd worden, dan zullen wij hem, die orde moet brengen in den alsdan ontstaanden chaos, niet benijden.

Van veel belang komen ons voor de beschouwingen te zijn, welke de Schrijver in de afdeeling »Verdere plichten der ingezetenen ten aanzien der landsverdediging" wijdt aan de rechten van het uitvoerend gezag bij dreigend oorlogsgevaar, wanneer het geldt het treffen van maatregelen, noodig in het belang van 's lands defensie, maar waarbij rechten en eigendommen der ingezetenen betrokken zijn. Zijne opvatting dat men in onze wetgeving op het stuk der verhouding van de ingezetenen en hunne eigendommen tegenover de eischen, welke het belang van 's lands verdediging moet stellen, meer met een wantrouwende angstvalligheid naar de handhaving der rechten van den particulier dan naar voldoening aan de eischen van het algemeen belang heeft gestreefd, deelen wij gaarne. Te recht haalt de Schrijver de oorspronkelijke redactie van art. 31 der wet van 14 September 1866 betreffende de inkwartieringen enz. als een bewijs aan, hoe weinig toen, met een zelfs nog kersversch in het geheugen liggende zeer belangrijke ervaring achter den rug, gedaan werd om aan het uitvoerend gezag de middelen in de hand te geven, welke het behoef om in sommige omstandigheden de in 's lands belang noodige

voorbereidingsmaatregelen te treffen. Veel is intusschen in dien toestand verbeterd door de wijzigingen in 1877 in die wet aangebracht, hoewel wij gaarne met den Heer WEITZEL erkennen, dat wij daarmee nog niet gekomen zijn tot zoodanige machtsbevoegdheid van het uitvoerend gezag als in dringende omstandigheden in 's lands belang wenschelijk moet worden geacht. Vooral is dit het geval met betrekking tot de wettelijke onteigening van paarden voor het op voet van oorlog brengen van het leger, die — ware het onverhoopt eens noodig — veel meer tijd zou moeten kosten, dan men hiervoor goedschiks beschikbaar stellen kan.

Ten aanzien van de moeilijkheden echter, die zouden kunnen voortvloeien uit de omstandigheid, dat de wet op de onteigening verzuimt te bepalen, wat men door tijden van oorlog zal hebben te verstaan (zie art. 73 dier wet) meenen wij echter dat de Schrijver zich vergist. Wel is te recht door hem opgemerkt, dat de meer ruime uitlegging, welke de gewijzigde inkwartieringswet aan de uitdrukking »tijd van oorlog" geeft, alleen voor die wet en niet voor de wet van 28 Augustus 1851 op de onteigening geldt, maar hij heeft over het hoofd gezien, dat een afzonderlijke wet daarin heeft voorzien. Immers een gelijktijdig met de wijziging der inkwartieringswet uitgevaardigde wet tot wijziging van art. 73 der wet op de onteigening bepaalt dat »oorlog" in den zin dezer laatste wet geacht wordt aanwezig te zijn onder dezelfde omstandigheden als dit met de »tijden van oorlog" in den zin der eerstgenoemde het geval is.

Of intusschen wijziging in deze toestanden, voorzover zij in verband staan met een der voornaamste redenen waarom de Schrijver op verandering aandringt, wel geheel aan de verwachting, welke hij daarvan koestert, zal beantwoorden, komt ons nog niet bewezen voor. Hij wenscht namelijk meerdere machtsbevoegdheid voor de Regeering bij de voorbereiding tot den oorlogstoestand, opdat zij, zonder eenige provocatie of ostentatie, tegenover kwaadwillige naburen de noodige maatregelen kunne treffen, die in dringende gevallen genomen moeten worden. Ofschoon wij gaarne erkennen dat, bij de tegenwoordig bestaande wettelijke bepalingen, bijeenroeping van de militia geheel of gedeeltelijk met gelijktijdige samenroeping der Staten-Generaal de eerste inleiding moet zijn van alle voorbereidingshandelingen, die inbreuk op de rechtstoestanden in vredetijd met zich slepen, terwijl in die bijeenroeping wel de meest ernstige oorlogsvoorbereiding tegenover het buitenland gelegen is, konit het ons toch ondoenlijk voor, om daar, waar het verandering in rechtstoestanden geldt tegenover de eigen ingezetenen, zóó te handelen, dat alles als 't ware met de stille trom geschiede, zoodat men er buitenaf niets van bemerkt. De overgang van den rechtstoestand moet toch ten minste aan de ingezetenen bekend — dat is in onze eeuw van publiciteit nagenoeg hetzelfde als wereldkundig — gemaakt worden. Geheel buiten schot blijven van de ware of vermeende grieven van den kwaadwilligen nabuur zal men

dus, wel nooit kunnen, maar dat neemt niet weg, dat men dat kwaad tot zijn geringste afmetingen herleiden moet door wijziging in onze wetgeving.

De bezwaren door den Heer WEITZEL voor tijden van oorlog geducht van de bepalingen van art. 12 in verband met art. 10 der inkwartieringswet, komen ons ongegrond voor. Begrijpen wij art. 33 dier wet in zijn sedert 1877 gewijzigde redactie goed, dan voorziet het geheel in het bezwaar van een te zeer verspreide inkwartiering van troepenafdeelingen, welke in het krijgswaard belang verzameld zouden moeten worden gehouden. Dat artikel toch geeft ook op het punt der inkwartiering aan den opperbevelhebber van het veldleger en van een in staat van oorlog of beleg verkeerende linie, vesting of sterkte, machtiging tot het treffen van de door hem noodig geachte maatregelen. Intusschen daartoe moet tijd van oorlog in den zin der inkwartieringswet aanwezig zijn en wij meenen te mogen aannemen dat de Schrijver bij het maken zijner opmerking ook op dien toestand het oog gevestigd heeft.

Ten slotte wijdt de Heer WEITZEL eenige belangrijke bladzijden aan de bespreking van een ander onderwerp, waarbij de verhouding tusschen de bevolking en het militair gezag betrokken is: de staat van oorlog en staat van beleg. Naar onze meening heeft hij met zeer veel recht gewezen op het gebrekkige van de daaromtrent bestaande regeling bij ons te lande. Daargelaten dat het nog altijd een strijdvrage kan zijn of de instructie voor vesting- en fortcommandanten van den 18den November 1875 wel geheel in overeenstemming is met de wetten, waarop zij steunt, en wel de wet van 10 Juli 1791 en het Keizerlijk decreet van 24 December 1811, terwijl een strijdvrage als deze, vooral met het oog op het daarbij betrokken onderwerp, niet mag bestaan, zijn zoowel de genoemde wettelijke regelingen als de instructie niet voldoende om de zaak voor onze toestanden behoorlijk en volledig te regelen. Wat betreft de instructie van 1875 is dit onlangs nog door den Heer Kapitein van den Generalen Staf SEYFFARDT met juistheid aangetoond (1).

Tevreden met het geheele samenstel der regeling heeft, voorzover wij weten, nog niemand zich betoond, noch de Regeering, welke bij nota van den 24sten Augustus 1876 de vrage van de Tweede Kamer der Staten-Generaal beantwoordde ter aanduiding van het verband tusschen de instructie van 1875 en de wettelijke bepalingen waarop zij steunt, noch de commissie uit de Tweede Kamer in wier handen deze nota gesteld werd ten fine van rapport, noch iemand die zich verder over de zaak uitliet. De bedoelde commissie stelde aan de Kamer voor, om in afwachting eener wetsvoordracht de Regeering dank te betuigen voor het geven der gevraagde inlichtingen en alsof de Kamer een voorgevoel had, dat zij de behandeling dezer conclusie gerust eenigen tijd kon verschuiven, zonder dat men gevaar liep dat de door ons gecursiveerde woorden niet meer zouden rijmen met den werkelijken toe-

(1) Zie Militaire Gids 1882, 1ste Aflevering, bladz. 8 en volg.

stand, heeft zij die zaak tot heden toe onafgedaan gelaten. Intusschen deelt de Schrijver ons mede dat een door de Regeering benoemde staatscommissie, welke de opdracht had om een wetsvoorstel tot regeling van het onderwerp gereed te maken, haren arbeid reeds had volbracht, vóór dat het verslag der commissie uit de Kamer verscheen. Evenals de Kamer het werk harer commissie liet rusten, begroef de Regeering, in zeldzame overeenstemming met de Volksvertegenwoordiging, het ontwerp van het wetsvoorstel der staatscommissie onder het stof der ministerieele archieven. Moge de tegenwoordige Regeering het spoedig daaruit opdelven, al ware het alleen ter herinnering daaraan, dat een zaak geregeld moet worden, wier onvoldoende regeling buiten twijfel een belemmering is om in vredetijd alles voor te bereiden voor den oorlogstoestand wat voor voorbereiding vatbaar is; terwijl die onvoldoende regeling in oorlogstijd een oorzaak kan zijn van conflicten tusschen het burgerlijk en militair gezag, die dan, als wanneer de innigste samenwerking vereischte is, tot de meest heillooze gevolgen aanleiding kunnen geven. Het militair gezag kan — ook in oorlogstijd — om met kracht te kunnen werken, den steun der wet niet ontberen, opdat de hulp welke men in zulke moeilijke omstandigheden kan verwachten van het gevoel van onderwerping welke het Nederlandsche volk steeds toont aan de wet, niet vervangen worde door tegenkating zijnerzijds tegen hetgeen den *schijn* zoude hebben van *militaire willakour*.

Hiermede kunnen wij ook van de belangrijke pennevrucht van den Heer WEITZEL afscheid nemen. Waren wij het in zeer vele opzichten met den Schrijver eens en brengen wij hem gaarne onze hulde voor zijn nuttigen arbeid; wij hopen dat hij, waar wij niet met hem van hetzelfde gevoelen toonden te zijn, met meer toegeeflijkheid over onze meeningen moge denken, dan naar sommige uitingen in zijn brochure omtrent andersdenkenden zou kunnen worden verwacht. Want dit kan niet worden ontkend, hoe verlienselijk en goed geschreven het werkje ook zij en welke waarde het voor de bestudeering van het verband tusschen grondwet en defensie ook in de toekomst moge blijven behouden, op sommige plaatsen wordt het ontsierd door uitingen van geringschatting van hen, die andere denkbeelden koesteren, dan de Schrijver.

A. KOOL.

Treindienstgedachten.

Hoe nederig de diensten ook schijnen mogen, die de treincompagnieën te vervullen hebben, zij zijn somtijds van veel, zeer veel waarde. In haar dagelijkschen dienst komt dit minder uit, doch bij manoeuvres heeft een ieder en vooral de intendance ruimschoots gelegenheid dit op te merken, en stellen wij ons de werkelijkheid voor, dan zal men niet dankbaar genoeg kunnen zijn, wanneer die tak van dienst goed geregeld is en aan redelijke eischen voldoet.

Indien alles wat op den treindienst betrekking heeft behoorlijk in orde gebracht werd, zou zulks reeds dadelijk groote geldelijke voordeelen afwerpen, en gerequireerde spandiensten die enkele jaren tot een groot bedrag zijn uitbetaald, zouden alleen in zeer buitengewone gevallen behoeven plaats te vinden.

Uit dien hoofde komt het ons wenschelijk voor te onderzoeken, aan welke oorzaken het toe te schrijven is, dat de tegenwoordige inrichting niet genoegzaam beantwoordt aan het doel: transporteeren voor het nederlandsche leger. Tevens willen wij trachten duidelijk te maken, wat de reden is, dat de werkzaamheden waartoe de treincompagnieën in staat zijn, verre achterstaan bij die, welke dikwijls in den burgerdienst door paarden van zeer weinig waarde en gehalte worden uitgevoerd. Ten slotte zullen we trachten te ontwikkelen, hoe, naar onze denkbeelden, een treincompagnie behoort ingericht te zijn.

Een treincompagnie bestaat uit kader, manschappen en paarden met tuigen.

Het kader is bestemd voor den loopenden dienst in de compagnie en voor de instructie der jaarlijks onder de wapenen komende miliciens en plaatsvervangers. Verder dient het om als geleiders bij de transporten op te treden.

De manschappen zijn vrijwilligers of miliciens. De laatsten verwisselen dus ieder jaar. Zij zijn stukrijders of berijders van het span. Behalve de elementaire oefeningen tot opleiding als soldaat, moeten zij goed vertrouwd zijn

met de behandeling van en den omgang met paarden, en een span of bespanning goed kunnen rijden. Het op- en aftuigen moeten zij goed verstaan en vooral weten wat hunne verplichtingen zijn op marsch. Daar er van hen veel minder geëischt wordt dan van een kanonnier of stukrijder bij de batterijen, mag men vorderen dat het bovenstaande goed worde gekend.

De paarden worden verdeeld in rij- en trekpaarden. De rijpaarden zijn voor het kader, de trekpaarden worden tot spannen bij elkaar gebracht en nog onderverdeeld in voorspannen en achterspannen. De trekpaarden moeten echter allen als achterspan kunnen dienst doen.

Het bijdehandsche paard of het paard dat door den stukrijder bereden wordt, is met een ryzadel getuigd en het vandehandsche paard dat aan zijn rechterhand loopt, is van een paksingel voorzien.

Wanneer bij de bereden artillerie of de cavalerie paarden zijn, niet meer geschikt om de bewegingen der batterijen te volgen, of die voor den velddienst niet meer te gebruiken zijn of in het algemeen kwalen hebben die bij de batterij of in het eskadron niet kunnen worden toegestaan, dan zijn die paarden dikwijls nog zeer goed voor den treindienst. Uit dergelijke paarden worden de treincompagnieën dan ook geformeerd. Daar bewijzen zij goede diensten, doch deze kunnen nog veel grooter worden, wanneer men tot een andere wijze van gebruik wil overgaan.

Er worden thans dikwijls paarden verkocht, die nog vele en goede diensten bij particulieren bewijzen doch voor de treincompagnieën totaal ongeschikt zijn.

De reden hiervan is, dat wij onze eischen veel hooger mochten stellen dan in de burgermaatschappij, want een paard dat trekken en dragen moet, mag niet versleten zijn; het moet goed ter been en krachtig genoeg wezen om den vermoeienden arbeid te kunnen volhouden. Op marschen zijn de treinpaarden bovendien zwaar getuigd; terwijl ten slotte de berijders veelal een hangerige houding aannemen, hetgeen zoowel voor bijdehandsch als vandehandsch paard hoogst nadeelig werkt.

Bij het vervullen van spandiensten spant de stukrijder een voertuig aan; meestal een transportwagen of een parkwagen.

Is de last nu niet zeer zwaar dan gaat alles goed, maar wordt hij eenigszins beduidend, of is de te berijden weg moeilijk of slecht en de stukrijder genoodzaakt zijne paarden ferm aan te zetten, dan gebeurt het, dat zij het voertuig laten steken, gedeeltelijk ten gevolge van de ongelijke krachtsaanwending der paarden, gedeeltelijk door de mindere bedrevenheid van den stukrijder. Er wordt dan op onverstandige wijze aangezet, de dieren worden hoe langer hoe onrustiger, beproeven nog een paar maal zich in het haam te zetten, hetgeen soms met steigeren gepaard gaat, doch volstrekt niet op aanzetten gelijk, en dan laten zij doodeenvoudig den last staan en wachten tot er nog een voorspan komt om hen uit hunne netelige positie te redden. De beide spannen hebben dan te zamen een last in beweging te brengen die somtijds de 1000 KG. niet te boven gaat, doch geplaatst is op een slechten weg.

En waarom kan men dagelijks zien dat één werkpaard een zwaren wagen met een last van 1500 KG. beladen, vrolijk wegtrekt en soms hellingen opgaat, zooals bruggen en spoorwegovergangen aanbieden? Het paard behoeft dit natuurlijk niet lang te doen en wordt in die oogenblikken door zijn voerman opgewekt en aangedreven, doch het feit is, dat hij er den last brengt. Een hoeveelheid van 1500 KG. is niet eens het maximum van gewicht, doch ik geloof door dit cijfer aangegeven te hebben een zwaren last voor een goed gezond inlandsch werkpaard.

Op een boerenwagen (kromme dissel) met naar voren hellenden bodem, rekent men 1000 KG. als last voor een paard op goede wegen.

Op den transportwagen zonder kop der nederlandsche Rhijnspoorweg-Maatschappij, waarop veelal steenkolen vervoerd wordt, laadt men 2000 a 2200 KG. welke last door één paard op goede wegen wordt weggetrokken.

Wanneer echter de trein een dergelijken last van 2100 KG. te vervoeren heeft, dan vraagt men een bespanning van zes paarden en daar de trekkracht vermindert naarmate de paarden verder van het trekhout zijn geplaatst, rekent men voor het achterspan 800, het middenspan 700 en het voerspan 600, te zamen juist 2100 KG. Laat nu een paard van den Rhijnspoor evenveel kracht bezitten als twee paarden van den trein, dan zal men de verhouding van 1 tot 3 (en dat wil wat zeggen) toch moeten zoeken in de wijze van trekken, in het tuig en in de deugdzaam inrichting van den wagen.

Inderdaad kunnen onze treinpaarden hun trekkracht niet op de voordeeligste wijze aanwenden. In de eerste plaats hebben zij het trekken niet doelmatig beoefend, want zij waren vroeger rijpaard of trekpaard van kleine lusten: ten andere zijn zij niet doelmatig als wagenpaard getuigd, en eindelijk worden zij lastig gevallen door een berijder, die hunne krachten vermorst door het hun moeilijk te maken in mond en spieren en die hunne aandacht angstig op de karwats leert vestigen, in plaats van op den last waar zij voor staan.

Een kalm werkpaard maakt in zijn tuig een kleine beweging naar voren, zoodat hij voelt te moeten trekken, en zet dan op beide achterbeenen gelijk en krachtig aan. De massa maal kracht die hij bezit, wordt dus ten volle gebruikt en dit is juist bij onze treinpaarden zelden het geval.

De treinpaarden worden verder op dezelfde wijze gevoerd als de paarden der batterijen. Is dit wel doelmatig? Naar onze meening is wel het ration haver voldoende, maar zouden zij meer hooi moeten krijgen dan nu het geval is, en op groote marschen moest men hun goed doorbakken paardenbrood kunnen voeren, omdat zij daarvan dadelijk de uitwerking genieten.

De paarden, die bij de nederlandsche Rhijnspoorweg-Maatschappij dienst doen, werken acht en meer uren daags en krijgen 's zomers: 10 KG. haver, 9½ KG. hooi en 5 KG. stroo, en 's winters: 8 KG. haver, 2 KG. paardenboonen, 9½ KG. hooi en 5 KG. stroo. De haver en paardenboonen worden gebroken en met het hooi vermengd dat in stukjes van circa 2 cm. lengte gesneden is.

In den winter eten zij hun ration geregeld op, doch 's zomers wil het wel bij warme dagen, dat zij het hooi voor een gedeelte laten liggen.

Niet dat wij onze paarden met die van het gehalte der Rhijnspoorwegmaatschappij in bouw en kracht kunnen vergelijken en dus ook niet in voeding, want onze paarden zouden het bovengenoemde voer dag op dag niet kunnen gebruiken of liever verteren; doch het verschil is thans te aanmerkelijk dat wij het hier met stilzwijgen konden voorbijgaan.

Ons ration is 's zomers: 5 KG. haver, 3½ KG. hooi en 4½ KG. stroo; 's winters: 4 KG. haver, 3½ KG. hooi en 4½ KG. stroo.

Wij zouden de treinpaarden, winter en zomer 5 KG. haver, 5 KG. hooi en 3 KG. stroo willen voeren met toepassing van de blijvende hongarische pailles, die ik hun zoo gaarne zou gunnen en die de dieren, naar de meening van velen, werkelijk zoo goed zou doen. Zij zouden er dan na eenige dagen ingespannen arbeid niet zoo geflankeerd uitzien als nu het geval kan zijn.

Wat mede een groote factor is, die ten nadeele van den treindienst sprcekt en die zoo dikwijls redelijke, ja hoogst billijke klachten veroorzaakt, zijn de voertuigen.

De voertuigen die de treincompagnieën moeten aanspannen, zijn voornamelijk de transportwagens, parkwagens en ziekenwagens; verder de bagagekar en patrooncaisson.

Omtrent de beide eerstgenoemde wagens wordt in de Instructie-Inventaris gezegd: er zijn transportwagens en transportwagens BM., parkwagens en parkwagens OM. De eerste dienen tot het vervoer van buskruit, munitien, magazijnsgoederen enz., kunnende de bak o. a. 14 staande tonnen met buskruit bevatten. Verder dienen zij voor de intendance en ambulance van het veldleger en worden, indien geen transportwagens BM. meer beschikbaar zijn, ook in gebruik gegeven aan de korpsen voor de diensten in de garnizoenen.

De parkwagens dienen tot het vervoer van beddinghout, projectielen, behoeften tot den batterijbouw, materialen, fourage, enz.

In plaats dat onze voertuigen voor den transportdienst als model konden dienen voor anderen, is helaas het tegendeel waar. Onze wagens hebben groote gebreken, die in den tegenwoordigen tijd niet behoeven te bestaan, wanneer men slechts het oog wil richten naar de transportwagens bij de spoorwegmaatschappijen in gebruik, welke voertuigen in vele landen naar hetzelfde model worden vervaardigd en door het veel en dagelijksch gebruik dat er van gemaakt wordt, ruimschoots getoond hebben, dat hun recht van bestaan is verzekerd.

Onze transportwagens zijn niet op veeren, kunnen niet doordraaien, hebben geen genoegzame laadruimte; zij hebben echter een bok.

Zoolang de transportwagens niet van veeren voorzien zijn, begaat men een groote financiële fout. Het bewijs is eigenlijk overbodig, omdat men

bijna geen vrachtwagen meer tegenkomt die niet van veeren voorzien is; en men kan er zeker van zijn, dat hiervoor goede, geldige maar ook geldelijke redenen bestaan.

Aangezien de omtrek van een rad zoo veel mogelijk een cirkel is en de as van het voertuig zoo veel mogelijk in de as van het rail geplaatst wordt, zoo wordt de ongelijkheid van den weg of de straatsteenen direct op de as van het voertuig overgebracht. Heeft men nu een vaste verbinding met die as of assen, zooals de bak der transportwagens en parkwagens, dan geniet die bak ook van iedere trilling, die er plaats heeft, en hoe keurig de bak wat het hout en ijzerwerk betreft, ook vervaardigd en hoe stevig en zwaar hij ook geconstrueerd moge zijn, van lieverlede wordt de trilling al sterker en sterker in wrijving omgezet en de spoedige slijtage van het voertuig of het breken harer onderdeelen kan niet uitblijven.

Bij een tweeraderig voertuig zooals bagagekar en patrooncaisson bestaat dit nadeel in mindere mate om de eenvoudige reden, dat een groot gedeelte der trillingen op den rug en de beenen van het paard worden overgebracht.

Om zich hiervan te overtuigen, behoeft men slechts een goed belasten kruiwagen over een slecht liggenden straatweg te rijden; men zal dan de trilling in handen en schouders kunnen waarnemen.

Wanneer men zich verder de moeite wilde getroosten, de herstellingskosten na te gaan van eenige onzer transportwagens, mits nauwkeurig opteekende de uren dat zij gebruikt worden, en deze kosten ging vergelijken met die van een transportwagen van den nederlandschen Rijnspoor, dan zou men verwonderd zijn, dat het verschil zoo aanmerkelijk is; men zou dan overtuigd zijn door cijfers en niet door redeneering.

Wellicht is het velen niet bekend dat de reparatie van een transportwagen van den nederlandschen Rijnspoor, die een jaar lang dag in dag uit en in alle weer en wind gebruikt is geweest, in de eerste jaren niet meer bedraagt dan het aanbrengen van nieuwe ijzeren schakels, waardoor de veeren aan elkaar zijn gekoppeld. Het onderhoud van smeer, olie en verf moet geregeld geschieden, en dan berekent de ingenieur-werktuigkundige aan de Ned. Rijnspoorweg-maatschappij dat de onderhoudskosten per jaar ongeveer 10ƒ van de waarde bedragen, zijnde ƒ 62. Wat de reparatiën aan den bak van den transportwagen betreft, ook deze zijn niet van beteekenis. De bodem slijt alleen door het voortdurend uit- en insjouwten van zware kisten of vrachtgoederen. Vergelijkt men daartegen een onzer transportwagens, die een jaar in dienst is geweest, dan zal de slijtage aan bodem, voor- en zijborden, het verschil duidelijk aantoonen.

Onze transportwagen kan niet onderdoor draaien, zooals het behoort. Wel heeft men bij den transportwagen op de achteras een hooger en onder den bak van voren hooger ijzeren beugels aangebracht, doch dit is niet voldoende om behoorlijk te kunnen draaien, daar men ieder oogenblik gevaar loopt ten onderste boven te gaan.

Op Damlust b. v. stond een transportwagen met een achterspan voor de keuken stil om gelost te worden. De stukrijder was afgestegen; de disselboom stond haaks op de as van den wagenbak. De paarden deden bij toeval en zeer ten genoegen van mijn betoog, een pas achterwaarts. Zeer kalm werd het rechter-achtterrad van den grond gelicht, de wagenbak volgde en de lading werd eer uit haar rust gehaald dan waarop zij recht had en rolde in onverschillige wanorde (het waren aardappelen) over de binnenplaats der kazerne tot begrijpelijk genoegen der omstanders.

Te Utrecht wordt in het Sterrenbosch het rijden van den bok beoefend. Is men zoover dat de paarden goed rechtuit gaan, dan beproeft men groote wendingen, vervolgens het rijden der groote 8 en gaat verder tot haaksche wendingen over. Tot zoover kan men gaan, maar heeft men de onvoorzichtigheid die grens even te overschrijden dan volgt de straf snel genoeg; want men legt op de eene of andere wijze, met of zonder verwonding, tegen den grond, en al wil men den voerman nu later over het onbegrijpelijke van het omvallen, nog zulk een schoone theorie verkondigen, hij blijft er bij »dat je met zoo'n ding'' niet rijden kan (1).

De transportwagen heeft geen genoegzame laadruimte. Ik zou kunnen volstaan met te zeggen: adres aan de heeren der Intendance, die genoodzaakt zijn geweest den transportwagen te gebruiken, die genoeg leed en narigheid van dat voertuig hebben ondervonden en zulks dikwijls aan mij persoonlijk in bewoordingen hebben lucht gegeven, die moeilijk hier een plaats kunnen vinden, doch niettemin een sterk bewijs voor zijn ondoelmaticheid aantoonde.

Wij hebben ons de geringe moeite gegeven, de laadruimte van den transportwagen te vergelijken met die in gebruik bij de Ned. Rhijnspoorwegmaatschappij.

Transportwagen der art.	Transportwagen N.R.S.
lang 3,25 M.	2,55 M. of 3,10 M.
breed 0,95 »	1,25 »
hoog 0,60 »	1,75 »

Bij neervallend achterbord, zooals de transportwagen N.R.S. trouwens gewoonlijk gebruikt wordt, komt er voor de lengte nog 0,55 bij, zoodat hij dan 3,10 M. lang wordt.

Nemen wij nu den kubieken inhoud, dan krijgen wij

Transportwagen der art.	1,8525 M ³ .
» Rhijnspoor	5,578125 »
» » neergeslagen	6,78125 »

of in eenvoudiger getallen omgezet

$$185 : 555 : 678$$

of

$$4 : 3 : \text{circa } 4.$$

(1) Historisch.

Deze cijfers spreken, dunkt mij, duidelijk genoeg. Wat moet men nu doen om daaraan te genoet te komen? De deksel van den transportwagenbak wordt er afgenomen en dan laait men zoo hoog als men wil. Men ziet touwen te krijgen om de lading te sjourren, doch vergete in de eerste plaats niet dat het grondvlak slechts 0,95 M. breed is en zulks aanleiding geeft, dat, ook bij de beste sjourring, na een kort vervoer veelal moet halt gehouden worden om nog eens het tobwerk te verbeteren. Waar blijft echter de achtergelaten deksel?

De transportwagen van den Rhijnspoor kan in de breedte ook nog uitgezet worden, want de lang-zijboorden, 0,67 M. hoog, zijn over een lengte van 1,90 M. tot boven aan den kap open en overtrokken met zwart geverfd zeildoek.

Bij verschillende ladingen en droog weer kan dus het zeildoek worden losgemaakt en opgeslagen, waardoor de breedte van laden aanmerkelijk kan worden uitgebreid; de lading rust dan op een grondvlak van 1,25 M. breedte.

Men kan alzoo gerust aannemen dat de laadruimte der wagens zich verhouden: bij nat weer of als alles goed geborgen moet zijn, als 1 : 3 en bij droog weder als 1 : 2, en daar men in den Instructie-Inventaris er zeker een bijzonderheid in ziet dat de transportwagen „zonder andere 14 staande tonnen met buskruit kan bevatten” heb ik berekend hoeveel dergelijke tonnen de transportwagen R.S.M. kan opnemen. Ik kom dan tot een getal van minstens 28 tonnen; desnoods kan men 36 tonnen laden. De transportwagen der art. weegt 1200 KG. en die der R.S.M. 1100 KG. De eerste kan niet meer laden dan 700 KG. buskruit dus een last van 847 KG.; de laatste laadt 1400 tot 1800 KG. buskruit of een last van 1694 tot 2178 KG. (het draagvermogen van den wagen is 2500 KG.).

Bespannen wij nu den transportwagen der art. met twee paarden dan heeft een paard $\frac{\text{wagen} + \text{laast} + \text{voerman}}{2} = \frac{1200 + 847 + 75}{2} = 1061$ KG.

en de transportwagen R.S.M. met drie paarden, dan heeft een paard $\frac{1100 + 2178 + 75}{3} = 1118$ KG. te trekken. Die last kan men nagenoeg gelijk

stellen en op goeden harden weg mag men dien last ook geven.

Laten wij nu den opgegeven last moeten brengen van Utrecht naar Amersfoort, 3½ uur gaans, dan zou het mij niets verwonderen, wanneer het driespan den afstand spoediger aflegde dan het tweespan. Dat het eerder terug zou zijn is duidelijk en blijft buiten beschouwing.

Had men nu b. v. 12600 KG. buskruit te vervoeren, dan zou men noodig hebben: 18 tweespannen of 36 paarden en 18 wagens, of: 7 driespannen of 21 paarden en 7 wagens, dus een verschil van 15 paarden en 11 wagens.

De gevolgtrekkingen laten wij gaarne aan den lezer en gaan over tot den bok.

De Instructie-Inventaris zegt „Aan de voorzijde is een bok aangebracht.”

Wanneer de uitvinder van dat lichaam er zich op toegelegd heeft een bok en zelfs een grooten bok te schieten op het gebied van wagenbouw of wagenconstructie, dan moet ik erkennen dat hij volkomen is geslaagd, en aangezien de mensch vooral in dit opzicht niet spoedig te overtuigen is, zou ik den uitvinder met het meeste vertrouwen durven voorstellen, een rijtoer over een straatweg met hem te maken, waarbij hij als koetsier zou moeten plaats nemen.

Ik verlang niet eens dat hij dan vier paarden bestuurt of dat hem een span wordt gegeven waaraan wat te rijden valt; neen, dood makke dieren, die gewillig en goed gaan. Alleen stel ik een billijken eisch, namelijk: hij mag zich nergens aan vasthouden en moet zijne handen gebruiken tot het houden van teugels en zweep. En wanneer de uitvinder dan, na het eerste tempo draf waarin een wending voorkomt van iets meer dan 90°, nog op het voorwerp van zijne vinding gezeten is, dan zal ik de eerste zijn om hem mijne achting te betuigen over zijne gymnastische bedrevenheid in het houden van evenwicht en stabiliteit op een schokkend en onregelmatig schommelend lichaam, dat liefst 2,15 M. van den aaribodem en 1,65 M. boven de as van het voertuig geplaatst is. Wel is waar zal het regel zijn, dat de treinvoertuigen, al zijn zij op veeren, stappende worden voortbewogen, men moet zich echter, bij het gebruik van paarden, ook sterkere gangen dan de stap voorstellen. Bij de africhting tot wagenpaarden is het buitendien noodzakelijk hen van tijd tot tijd in draf te laten gaan, ten einde hen beter aan den teugel te krijgen en daardoor langzamerhand tot goede wagenpaarden te vormen.

En hoe zwaar weegt nu wel die bok? Met de treden weegt hij circa 300 KG. zoodat de geheele wagen een gewicht krijgt van 1200 KG. Dit groote gewicht is natuurlijk een gevolg van de constructie; want het is begrijpelijk dat het ijzerwerk, door de buitengewoon groote trilling waaraan het weerstand moet kunnen bieden, moeilijk op minder afmeting kon worden gemaakt.

De stand van den disselboom is van voren te laag en bij eenige slijtage, die natuurlijk niet kan uitblijven, het verschil in stand te groot. Krijgen de bouten waarmede de disselboom aan het voertuig bevestigd is, te veel speling dan werkt de disselboom zoo schokkend op de schaft van het paard, dat daaruit menigvuldige drukkingen voortvloeien, die niet alleen hinderlijk en pijnlijk voor het dier zijn, maar ook zeer langzaam goed genezen.

Door den te lagen disselboomstand en den te zwaren druk op de schaft, heb ik een krachtig achterspan van een onzer batterijen, bij het oprijden van een brug, op de voorbeenen zien neerstorten.

Wanneer paarden ferm aanzetten, maar bij den eersten stap tevens zoodanig op de voorbeenen belast worden, dat zij ook daar hunne krachten erg moeten inspannen om op de been te blijven, dan is het bovenstaande niet te verwonderen. De beesten rekenen ook niet op zoo iets.

Ook aan de schouders komen veel schavingen voor, waarvan de oorzaak voor de hand ligt. Aan het ijeren oog van den disselboom, zit de disselboomriem; deze is verbonden aan een omlooper die weder door de omloop-haken aan het haam bevestigd is. Iedere beweging die het ijeren oog of het uiteinde van den disselboom maakt, wordt dus direct op schouders en schoft van het paard voortgeplant.

Nu kan een paard door de inrichting van het haam wel veel velen, doch dit heeft zijne grenzen, en wanneer bedacht wordt dat een warme dag en een stoffige weg ook hunne nadelen meebrengen, dan valt het in het oog dat die voortdurende schuring onvermijdelijk een ontvelling en schaving ten gevolge moeten hebben, wanneer de paarden lang achtereen werkzaam moeten zijn.

Door een en ander is men ook genoodzaakt de disselboomriemen zoo lang mogelijk te laten. Bij een transportwagen heb ik opgenomen dat de laagste stand 0,65, de hoogste stand 0,89 M. van den grond was en de speling rechts en links 0,32 M. bedroeg.

Is men bij de batterijen door de wijze van aanspannen verplicht een lagen disselboomstand te houden, bij de treinvoertuigen is dit, wanneer zij van den bok gereden worden, niet noodig en dient men het dan ook hoe eer hoe beter te veranderen.

Pferdeschöner of paardenspaarders zijn zaken die bij den treindienst goed te gebruiken zouden zijn en die door vrachtwagens, waterwagens, vuilnis-karven met goeden uitslag worden gebezigd. Dat ze bij het kortelings ingevoerde pontonmaterieel te vinden zijn, verdient allen lof.

Er is nog iets dat men niet uit het oog moet verliezen, om zooveel mogelijk partij te trekken van de krachten van het werkpaard.

De kromme dissel of boerenwagen, die tegenwoordig ook al op veeren in gebruik is, staat op zichzelf. Het paard of de paarden die hem trekken, kunnen dus volstrekt geen nadeel ondervinden van de trillingen waaraan het voertuig is blootgesteld.

De transport- of vrachtwagen die men door particulieren dagelijks ziet gebruiken, is niet alleen op veeren, doch wordt veelal getrokken door één paard. De lamoenberrieboomen waarin het paard loopt, zijn scharniersgewijze aan den wagen bevestigd. De trilling die voor een groot gedeelte reeds door de veeren gebroken is, wordt verder in zoo geringe mate op het paard overgebracht, dat hij daarvan geen last hoegenaamd kan ondervinden.

Zijn er twee paarden voor gespannen, dan heeft men een goed bevestigden en opwaarts staanden disselboom. Daar deze vast met den wagen verbonden is, loopen hier de paarden het moeijlijkst. De veeren zijn hier vooral van veel waarde en toch kan de schoftdrukking of schouderchaving niet altijd worden vermeden.

Nu vraag ik in gemoede: Zijn de verschillende redenen, die ik heb aangehaald, niet voldoende om te begrijpen, dat wij met onze treinpaarden zoo

weinig doen en er in de burgermaatschappij zoo veel mede gedaan wordt?

Een enkel woord over de tuigen. Wij nemen aan dat het paardentuig bij de batterijen in gebruik, goed is en in alle opzichten voldoet. Wil men nu bij de treinvoertuigen blijven aanspannen zooals bij de batterijen, dan moet ook het bestaande behouden blijven. Maar het is hier die oude quaestie van de deur; men kan maar niet te weten komen of zij open of dicht is. *Il faut que la porte soit fermée ou ouverte*, zoo moest men ook denken en handelen, maar uit alles blijkt, dat met de oplossing dezer quaestie nog geen groote haast gemaakt wordt.

Wel mag men zich verwonderen dat er in het officieele boek, de Instructie-Inventaris gevonden worden:

Hoofdstellen met oogkleppen,

Leidsels Paren } tot achterspan.
 } » voorspan.

Zij dienen bij de disseltuigen bij het rijden van den bok; verder:

Zweepen { $\begin{matrix} K. \\ L. \end{matrix}$ } Zij dienen bij het rijden van den bok met een bespanning van { $\begin{matrix} 2 \\ 4 \end{matrix}$ } paarden.

Men ziet echter nooit van den bok rijden, dan bij wijze van proef.

Dit acht ik gelukkig, want heeft men den ernstigen wil van den bok te laten rijden, dan moet men de tuigen daartoe ook naar behooren inrichten.

Men hoeft bij de bestaande tuigen slechts enkele tuigdeelen te voegen en andere weg te laten om tot een goede aanspanning voor twee paarden te geraken (1). Men streve vooral naar eenvoud en sterkte, make het de paarden gemakkelijk in den mond, belaste hen zoo min mogelijk en zoekte voor de uitrusting van den man, het voer voor de paarden en de dekens, plaats in den wagen.

Dat men een achterspan met touwen leidsels wil laten besturen is goed gezien, maar hoe men dit op een vierspan heeft willen toepassen, valt niet best te begrijpen.

Er is trouwens niemand in staat om dergelijke teugels één uur in de hand te houden, zooals het behoort, want de kramp in de vingers zal zulks beletten. Heeft men ooit een vierspan zien rijden met ronde teugels? Neen. Het is ook onmogelijk, want één teugel komt op den wijsvinger, twee teugels op elkaar tusschen wijsvinger en grootsten vinger, een teugel tusschen grootsten en volgenden vinger. De hand wordt gesloten en den duim houdt den bovensten teugel bovendien vast.

De rechterhand houdt de zweep (de modelzweepen zijn nog te zwaar) alleen

(1) Bij het met paksingels getuigde span, heeft men daartoe slechts het navolgende te veranderen. Hoofdstel. Steng en gebit wegnemen en vervangen door het zogenaamde bokkenbit.

Haam. Teugel en kerwelschaken afnemen en vervangen door ijzeren ringen, die aan de lid worden bevestigd.

Paksingels. Het aanbrengen van twee staande ringen.

met den duim vast, de vingers moeten zooveel mogelijk vrij zijn om bij wendingen twee der teugels te kunnen grijpen.

Het wordt echter tijd om te besluiten wat men wil. Rijden van den zadel of rijden van den bok, maar dan eens het een en dan eens het ander is een stelsel dat volstrekt geen aanprijzing verdient.

Wij houden het er voor dat het rijden van den bok voor de treincompagnieën eenmaal ingevoerd moet worden, en dit als hoofdzaak of grondstelling aannemende, zouden wij het navolgende omtrent hare inrichting durven aanbevelen, te meer daar men indachtig moet zijn, dat men bij mobilisatie der treincompagnieën, wel het vereischte getal wagenpaarden zal kunnen vinden, doch nimmer dat aantal als afgerichte of goed gaande bespanningen.

Een treincompagnie zal weder uit kader, manschappen, paarden en tuigen moeten bestaan, doch men moet haar ook de zorg en het onderhoud voor de noodige voertuigen opdragen.

De instructie aan de treinsoldaten te geven zal een andere moeten worden. De opleiding die zij nu krijgen, zou ik als grondslag en als voorbereiding tot het van den bok rijden geheel wenschen te behouden en hen daarna in het volgende gaan oefenen.

Het van den bok rijden met één, twee, drie en vier paarden. De verzorging op marsch van paarden en voertuigen. Kennis van verschillend paardenvoer. Een algemeen denkbeeld van de inrichting der voertuigen, de beste wijze van laden en de herstelling van kleine gebreken. Een oppervlakkige kennis van het hoefbeslag en in zooverre practisch, dat de manschappen hunne paarden met de medegevoerde reserve-ijzers kunnen beslaan.

Het kader moet beginnen met het opgegevene zoodanig te kennen dat het daarin instructie kan geven, en daar het als conducteurs van transporten zal moeten optreden, is de kennis van het volgende noodzakelijk.

Goed lezen en schrijven; bekwaam om een register van ontvangst en afgifte van artillerie-voorwerpen nauwkeurig aan te houden; het voeren van eenvoudige administratie en de kennis der administratieve bepalingen op marsch; practisch bekwaam in het laden en lossen van den wagen uit en in schepen en spoorwegwaggons; het lezen op de topographische kaart in zooverre dat zij een door officieren aangegeven weg kunnen volgen en dus het transport ten uitvoer brengen.

De paarden hebben allen een geheele of gedeeltelijke africhting gehad als rijpaard, zij worden nu uitsluitend als wagen- of trekpaard ingedeeld. Onder hen zijn er altijd die men rijpaard kan laten en dienen moeten voor opperwachtmeester en wachtmeesters ten einde controle over de transporten in den omtrek te kunnen houden, voor oppassers der officieren, ordonnansen en verder om aan officieren van onbereden wapens in enkele hunner dienstbetrekkingen te worden afgestaan. Naarmate van hunne geschiktheid worden zij ingedeeld en spoedig zal men leeren kennen in welk soort van bespanning zij het beste te gebruiken zijn.

De tuigen. Behalve het tuig dat voor de rijpaarden bestemd blijft, dient men een doelmatig, eenvoudig doch sterk trekpaardentuig voor de treinpaarden te bestemmen, niet alleen voor de vierraderige voertuigen, doch ook voor de karren.

Nu reeds een beschrijving van tuigen te geven zooals zij gewenscht worden voor een wagen met lamoenberrieboomen en één paard, voor twee paarden met disselboom, voor drie paarden, de middelste in de lamoenberrieboomen en de twee buitenste paarden als disselpaarden, met vier paarden, twee voor twee, voor karpaarden acht ik overbodig.

Wil men in deze vrijheid van handelen toestaan, dan is dit een zaak die spoedig en goed geregeld kan worden, omdat er vele bruikbare modellen dagelijks te zien zijn.

De voertuigen. Wij wenschen de invoering van de volgende voertuigen.

Een lichte transportwagen met draagvermogen tot 1000 KG. te bespannen met één of twee paarden. Met één paard voor dagelijkse fourageeringen in de stad, kleine vruchten of kleine afstanden. Met twee paarden voor fourageeren naar kampen, als de afstanden grooter zijn, enz. Zij moeten ook kunnen dienen tot vervoer van personen, waartoe zij op- en neerslaande banken moeten bevatten (halen van doctoren, vervoer van officieren bij het doen van inspectie-reizen naar forten, voor de commissie van proefneming, enz., enz.)

Een zware transportwagen met draagvermogen tot 2500 KG. te bespannen met twee, drie of vier paarden naar gelang van de omstandigheden.

Behalve den bok, die een verandering moet ondergaan, omdat men gelegenheid moet hebben ook vier paarden te besturen, geheel en al het model te volgen van den wagen in gebruik bij de nederlandsche Rhijnspoorwegmaatschappij die in alle opzichten voldoet en bij de maatschappij onder den naam van »factory-wagen» bekend staat.

Men zou reeds dadelijk veel voordeel ondervinden, wanneer men voor een betrekkelijk zwaren wagen drie paarden kon spannen; niet alleen om zware vrachten te vervoeren maar vooral om paarden die niet willen trekken daartoe op een bedaarde en zachte wijze te noodzaken. Het onwillige paard wordt in het midden genomen en twee goed gunde en bedaarde paarden worden buitenop gespannen. Het paard leert dan, als het ware, van zichzelf aanzetten en trekken. Het moet zich onderwerpen. Het is de diligence-methode die bijna nimmer heeft gefaald.

Wat de ziekenwagen betreft, hoe veel goede eigenschappen dit voertuig ook moge bezitten, het is mijns inziens te zwaar geconstrueerd. Het is het zwaarste voertuig dat wij hebben en weegt 1375 KG., nog 25 KG. meer dan onze lastwagen. Het voertuig is ingericht voor 10 zittende zieken en 3 personen op de voorbank; het behoeft dus niet meer draagvermogen te bezitten dan, ruim gerekend, 1300 KG.

Nu zal men zeggen: »Ja, maar op elk terrein moet men den ziekenwagen

kunnen brengen." Hiertegen valt op te merken dat de ziekenwagen bijna doorlopend de groote wegen kan houden, en wordt er een verbandplaats geformeerd, dan is die opstelling ook zoodanig dat zij door de troepen gemakkelijk te bereiken valt.

Korte afstanden op ongebaand terrein kunnen dus voorkomen, doch men kan lichtere voertuigen nemen met een sterk onderstel. De duitsche ziekenwagen, gewijzigd door E. MEIJER te Hannover, vervoert 8 zittende zieken, moet sterk en handig zijn en wordt, niettegenstaande hij slechts 750 KG. weegt, reeds tamelijk zwaar genoemd. (Zie in Rapporten, Verslagen en Memoirën, XIde deel, N°. 1, het verslag van den Heer W. P. Ruysch, arts, officier van gezondheid 1ste klasse, bladz. 43.)

De bestaande transport- en parkwagens zouden wij wenschen te gebruiken tot zij versleten zijn.

Hier moet natuurlijk gewijzigd worden om het rijden van den bok mogelijk te maken. Het kan zeer eenvoudig geschieden. Wanneer de deksel op 0,60 M. van den voorkant wordt doorgezaagd, het voorste gedeelte van een achterstnk en het achterste gedeelte van een voorstuk wordt voorzien, blijft men het gebruik van deksel en laadruimte behouden. Het afgezaagde stuk wordt op den wagen vastgemaakt en daarop een bok bevestigd van zeer eenvoudige constructie. Tegen het voorbord van den wagenbak bevestigt men een voetplank. Het gewicht van den wagen zal daardoor aanzienlijk verminderen. De wagens die het waard zijn, moeten van veeren voorzien en het voorstel tot onder-doordraaien geschikt gemaakt worden.

Bij de parkwagens is een plank met ijzeren beugels, die sluitende op de zijborden van den wagen worden gemaakt, voldoende.

De bagagekarren zullen veel beter zijn en aan hun doel beantwoorden wanneer er veeren worden aangebracht. Nog beter zou het mij voorkomen indien er bagagewagentjes op vier raden en op veeren werden ingevoerd, met één paard bespannen. Het model te volgen, dat door de nederlandsche posterijen wordt gebruikt in de groote steden om de postpakketten van het postkantoor naar de spoorwegstations te vervoeren (1). In het algemeen: voorzie de voertuigen zooveel mogelijk van veeren en laet het van den bok rijden beginsel zijn.

Verder geve men aan iedere treincompagnie bij zijn stal een eenvoudige wagenloods, voorzien van behoorlijke tuigenkasten en een pomp met goede afwatering tot het schoon maken der voertuigen.

Al hetgeen ik heb medegedeeld kan men als bekend onderstellen; nieuwe zaken zijn door mij niet voorgesteld; alleen is er veel dat, ten nadeele van de goede zaak, niet in toepassing wordt gebracht. Want: een voertuig voor-

(1) Er is reeds meermalen gewezen op de noodzakelijkheid om aan de cavalerievoertuigen toe te voegen, geschikt om hunne bewegingen te volgen.

zien van veeren is in het belang van paarden, van het voertuig zelf en van de menschen of goederen die vervoerd moeten worden. Een voertuig niet geschikt tot korte wendingen is gevaarlijk en behoort niet meer te huis in dezen tijd. De bespanning van het voertuig moet geëvenredigd wezen aan den te vervoeren last en daarmede moet de laadruimte van den wagen rekening houden.

Mijn opstel is niets anders als een gevolg van den toestand waarin ik mij het treinvoerwezen van de toekomst heb gedacht en waarin ik mij voorstel dat het eenmaal moet komen.

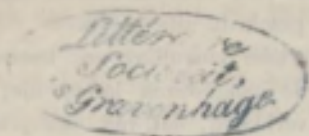
Op de spoedige invoering heb ik gewezen als nuttig en voordeelig voor den Staat.

Zoo veel het mij mogelijk was heb ik bewijzen geleverd, doch ik weet zeer goed hoe moeilijk het is menschen en nog erger militaire menschen te overtuigen.

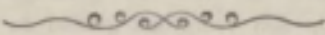
Laat ons daarom geen gelijk willen hebben voor het tijd is, doch laat een goed georganiseerde proef bewijzen of ik goed heb gezien en of ik werkelijk gesproken heb in 'slands belang.

Utrecht, 11 Augustus 1881.

VAN GENNEP.

EEN RUITERBOEK.

Gedanken über die Organisation, Ausbildung und Verwendung der Cavallerie bei der modernen Kriegsführung von Brix, Oberstlieutenant im Königl. Preuss. Kriegsministerium. — Berlin, 1881. E. S. MITTLER und SOHN. Prijs f 2.40.

Ongetwijfeld is aan geen der lezers van dit tijdschrift onbekend, hoe voor eenige jaren als gevolg eener prijsvraag van den toenmaligen inspecteur der russische cavalerie, den grootvorst NICOLAAS, een zeer uitgebreide »History of cavalry van den Luitenant-Kolonel DENISON verschenen is (1), kort daarna gevolgd door een duitsche vertaling van de hand van BRIX, Luitenant-Kolonel aan het pruisische ministerie van oorlog. Wat van dit laatste werk de waarde aanmerkelijk verhoogde, waren de talrijke, door den vertaler verzamelde »opmerkingen en toevoegselen» tot DENISON's geschiedverhaal, die op zichzelf niet minder dan ongeveer 500 bladzijden compresen druk vormden. Die opmerkingen en toevoegselen zelve waren in twee hoofdafdeelingen gesplitst, waarvan de eerste een bepaalde aanvulling van de engelsche uitgave zou kunnen worden genoemd, aangezien zij zich uitsluitend op historisch terrein beweegt; terwijl de tweede, meer in beschouwingen tredende over het tactisch en strategisch gebruik der ruitery, de filosofische aanvulling zou kunnen worden genoemd.

Hoe aangenaam het ook moge wezen zich te vermeiden in de groote daden, hetzij van de familie in het bijzonder, hetzij van het voorgeslacht in het algemeen, van veel meer waarde is elke poging om die voorvaderen in handel en werken nabij te komen en zoo mogelijk voorbij te streven. Met deze waarheid voor oogen aarzelen wij niet — zonder daarom iets af te doen noch van de nasporingen van DENISON noch van die welke in het eerste gedeelte van BRIX' opmerkingen zijn neergeschreven — te verklaren,

(1) In den *Militaire Spectator* aangekondigd door den Kapitein van den Generelen s'af F. DE BAE. — Jaargang 1870, bladz. 124.

dat juist het laatste gedeelte van diens werk naar onze meening voor den lezer de meeste practische waarde bezit. Daarom in de eerste plaats juichten wij al dadelijk een nieuwe verschijning toe van dat tweede gedeelte, thans afzonderlijk en tegen een prijs, welke het voor ieder bereikbaar maakt, onder den bovenstaanden titel als afzonderlijk geschrift uitgegeven.

Wij noemden dat gedeelte de philosophische aanvulling en, hoewel wij den wensch uitspreken, dat die opvatting de aangewezen lezers niet moge afschrikken, moeten wij toch al dadelijk verklaren, dat van een *gezellig* lezen weinig heil te verwachten is, dat het met aandacht moet worden ter hand genomen. Maar dan ook zal zeker elke bijgekraste potloodschrap een nuttige les of navolgenswaardige wenk opleveren.

Het spreekt wel vanzelf dat van een grondige bespreking, waarbij al het schoone en goede op den voorgrond gesteld en het twijfelachtige nauwkeurig onderzocht wordt, in deze weinige bladzijden geen sprake kan zijn en wij ons voor het beoogde doel, de aankondiging namelijk van dien arbeid, moeten bepalen tot een vluchtig doorbladeren van het boek, in de hoop dat de eerste kennismaking voor velen tot een meer intieme moge leiden. En als wij spreken van „eerste” kennismaking, dan is die opvatting alleen gewettigd, omdat de geheele inhoud van de vroegere uitgave niet uitsluitend is overgenomen, maar omdat de schrijver reeds in de voorrede verklaart, dat de van de orde zijnde cavaleristische vraagpunten o. a. betreffende het recht van bestaan der kurassiers, den dienst te voet der cavalerie, *niet tot vervanging of beperking van den eigenlijken ruiterdienst, maar als aanvulling en ondersteuning van dezen*, en het gebruik van het wapen tot zelfstandige ondernemingen daarin door hem zijn opgenomen of meer in bijzonderheden zijn uitgewerkt.

Dat in het werk van den duitschen schrijver de behandeling der stof afmetingen aanneemt, veel te ruim dan dat hare geheele kennis een onmiddellijk nut voor elk nederlandsch cavalerie-officier zou kunnen hebben, is duidelijk; evenwel vinden wij daarnaast tal van vraag- en strijdpunten, die ook voor hem zijn neergeschreven en uitgewerkt. Zoo treft ons al dadelijk in het eerste hoofdstuk de vraag omtrent de waarde of onwaarde van het bezit van oude onderofficieren en manschappen en vinden wij daarbij des schrijvers verdediging tegenover de nieuwe theoretici, die zich verklaren tegen de zoogenaamde legende der oude soldaten en wier opvatting, als zoude de man reeds in het derde dienstjaar in militaire waarde verminderen, hij in ernst bij werkelijke soldaten onmogelijk acht. In datzelfde hoofdstuk geeft Brix eveneens reeds een verklaring, waarom hij in zijn werk niet bepaald het *gevecht*, maar meer algemeen den *dienst* der cavalerie te voet op den voorgrond stelt, en vasthoudende aan het cavaleristische beginsel, dat slechts afgezeten moet worden verricht wat uitsluitend zoodanig of beter dan te paard den goeden uitslag waarborgt, dezen veel verder uitstrekt dan alleen tot het vuurgevecht en dat wel tot sparing van adem, peezen en gezonde

ruggen voor den dienst te paard en dus dubbel in het belang van het te bereiken einddoel. In den loop van dit opstel zullen wij gelegenheid vinden in enkele woorden zijn bedoeling duidelijk te doen uitkomen.

De laatste afdeling van het eerste hoofdstuk geeft in algemeene trekken de taak der cavalerie aan en na deze daarin bij de voorbereiding na de oorlogsverklaring en tijdens de eerste operatiën te hebben beschreven, wordt hare rol gedurende den slag geschetst en valt daaruit te leeren, dat in plaats van soms nutteloos op de vleugels, ja achter de laatste reserven te worden weggeschoven, zij — en dit gaat ook door voor kleine afdelingen — de vijandelijke stelling moet blijven waarnemen en uitvorschen, of zijne bewegingen nagaan om daardoor de eigen infanterie bij den aanval van te voren de kortste strekking naar de juiste plaats te kunnen aangeven en haar daarvoor omwegen, zoeken en tasten, onnoodig marchceeren over het terrein in massa's, een verkeerden aanloop en dus tijdverlies, krachtverspilling en onnoodige offers te besparen, of wel de sterkte en de marschrichting van vijandelijke colonnes tegen de eigen stelling vroegtijdig te ontdekken, daarvoor de stof te leveren tot beoordeeling zijner bedoelingen en zoo de tijdige aanwending van tegenmaatregelen mogelijk te maken.

In het tweede hoofdstuk wordt de organisatie der cavalerie behandeld en daarin spreekt de schrijver als zijn overtuiging de trouwens onomstootelijke waarheid uit, dat de vier pelotons van een eskadron *onder alle omstandigheden* minstens 12 rotten moeten kunnen formeeren, waartoe hij behalve de officieren, een sterkte van 20 man kader, 96 ruiters en 3 trompetters met 119 paarden noodig rekent. Bij de bespreking van de formatie der regimenten wordt aan die van 4 eskadrons boven die van 6 de voorkeur gegeven, terwijl — zoo zegt de schrijver — over andere getallen niet behoeft gesproken te worden. Behalve de 4 veldeskadrons rekent hij echter nog een reserve-eskadron per regiment noodig, om naar de bekende wijze van het eskadronsstelsel die veldeskadrons bij de mobilisatie te kunnen verstorken en dan als het eigenlijke depot achter te blijven. De cavalerie, zegt hij verder, kan slechts dan spoedig mobiel zijn en doelmatig bereden te velde komen, als zij daarbij uitsluitend doorgedresseerd en militair volkomen geacclimatiseerd materiaal gebruikt, dat zij alleen in hare eigen vredessterkte vindt. Zeker is deze stelling onaanastbaar; waar het er echter op aankomt, behalve doelmatig bereden ook zoo spoedig mogelijk in het veld te komen, daar is het noodzakelijk zonder achterlating of opnemng van één ruiter of één paard op het eerste bevel met het bedoelde materiaal op oorlogssterkte te kunnen uitrukken.

De toevoeging aan de cavalerie van rijdende artillerie, van pelotons bereden pionniers, van een eigen bruggentrein en het noodige aantal patrooncaissons, zoomede van een verplegingscolonne en veldlazaret komt daarna ter sprake, terwijl het de aandacht trekt dat het bezit eener eigen telegraafafdeling met het noodige personeel voor optische gemeenschap hoogst doelmatig wordt

geacht. Naar ons gevoelen beantwoordt de schrijver te recht de nog heerschende strijdvrage omtrent de blijvende of tijdelijke toevoeging van jagerbataljons of infanterie op wagens aan de zelfstandig optredende ruitery ontkennend, doch wordt het hooge nut aangewezen van de mogelijkheid om haar op gewichtige oogenblikken door infanterie te doen ondersteunen.

Bij de behandeling van de aanvulling der cavalerie, welke het 3de hoofdstuk vult, wordt de noodzakelijkheid besproken, om zoo mogelijk uitsluitend menschen bij dat wapen in te deelen, die gewoon zijn met paarden om te gaan, een eisch waarop ook ten onzent ernstig zou kunnen worden gewezen, opdat zich nimmer het geval zou kunnen voordoen, dat dergelijke lieden tegen hun zin en tegen hun uitgedrukt verzoek bij onbereden wapens worden ingelijfd. Ten volle zullen ook zeker onze cavalerie-officieren des schrijvers wensch deelen — althans deze wordt al sedert jaren herhaaldelijk besproken — om naast een minimum van lengtemaat voor reëruit en milicien, een dito als maximum in te voeren en tevens lieden boven een zeker te bepalen gewicht niet bij het wapen aan te nemen.

Opmerkelijk achten wij vooral de overweging des schrijvers om in geval van oorlog alleen vroegere cavaleristen (daar dus reservisten) en geen reëruuten tot aanvulling der te velde zijnde eskadrons te bestemmen of toe te laten. De kortere duur der hedendaagsche oorlogen toch is oorzaak dat de laatstgenoemden of niet, of onvoldoende afgericht zijn, wanneer reeds de vrede volgt, terwijl al het eenigszins voor den oorlog bruikbare materiaal aan paarden van de depots voor de mobilisatie beschikbaar blijft. Wij noemden die overweging opmerkelijk in de overtuiging dat de gevolgen daarvan voor ons te mobiliseeren leger goede vruchten zouden kunnen afwerpen, welke te minder gering zijn te schatten, nu de wensch is uitgesproken, dat zich bij de depots slechts voor den oorlog bruikbare oude paarden moeten bevinden. Om van andere voordeelen niet te gewagen, worden een groot deel van officieren en kader dier eskadrons onmiddellijk beschikbaar, hetzij tot aanvulling van het personeel der remonte-instructie of tot vorming van keuringscommissiën, hetzij tot versterking der veldeskadrons, en zoude het verstrekken van bruikbare paarden aan de slechts in vreedstijd onbereden officieren ophouden een fictie te zijn.

Het 4de hoofdstuk is gewijd aan de kleeding, uitrusting en bewapening der cavalerie. Bux beveelt daarin o. a. in het algemeen en als middel van verdediging tegen sabelhouwen, handschoenen met stijve kappen en breede schouderkettingen aan en acht de matig sluitende broek met korte huzarenlaarzen de beste beenbekleding, terwijl hij alleen aan de kurassiers uit een schoonheidsoogpunt hogere, tot de knie reikende laarzen wensch te geven. De wijze van plaatsen van de sabel aan den zadel wordt besproken en eenige zeer belangrijke beschouwingen ten beste gegeven over dit laatste, waarbij het voor en tegen van den hongarschen bok, zoowel als van de zadeln ROSENBERG, LEURS, SCHMIDT, RIEDEL en SPERLING omstandig wordt

overwogen. Uit het aanbevelen van een manteljas niet krang, van het weder invoeren van den mantelzak en van een chubrak, die tevens op bivak tot dekking van den man moet dienen, mag niet afgeleid worden, dat de schrijver er geen groot voorstander is van alle mogelijke aan te brengen vermindering van gewicht in de uitrusting als in het algemeen en zeer te recht wordt verlangd.

Opmerkelijk is het, dat juist nu ten onzent wordt gestreefd den mantel naar achteren te verleggen en de poetszakken te vergrooten; hier wordt voorgeslagen den mantel weer naar voren te brengen en daarentegen tot verlichting der voorhand het grootste deel van de pakkage achter de zitting des ruiters te verleggen; alleen het aanbrengen voor aan den zadel van twee kleine tassen tot berging van voorwerpen van dagelijksch gebruik wordt aanbevolen. Met eenige minachting beoordeelt de schrijver de 9 à 10 voet lange lans, waarvan het zwaartepunt in het midden is gelegen, doch wenscht de cavalerie bewapend te zien met een lans van ongeveer 2 M., door het verschuiven van den armriem zoodanig in te richten, dat zoo weinig mogelijk hout achter den arm behoeft te worden gelegd. Verder een ongeveer één meter lange, tamelijk rechte sabel, van een lederen schede voorzien en aan den zadel bevestigd, een goed vuurwapen en — om in enkele gevallen bij den aanval te voet niet geheel zonder blank wapen te zijn — een soort van dolkmes 25 à 30 cM. lang, zoo noodig op de karabijn te zetten en tevens tot zaag, boor en hamer ingericht.

Het lijkigste hoofdstuk uit het geheele werk is het 5de, dat de vorming der cavalerie behandelt. En niet daarom, maar omdat het overvloedig van practische wenken en nuttige lessen voor den cavalerist van elke natie, in zooverre hierin hoofdzakelijk de individueele ontwikkeling van ruiter en paard op den voorgrond treedt, aarzelen wij niet dit tevens het meest gewichtige voor den nederlandschen lezer te noemen. Uitgaande van de grondstelling, dat bij de algeheele vorming der ruitery een vast, logisch, doorgaand stelsel in alle takken van den dienst moet gevolgd worden, betoogt de schrijver, dat het laatste, door africhting en opvoeding te verwerven gevolg, daarin moet worden gevonden, dat wij in de manège rijden om op het terrein te kunnen exerceeren, dat wij exerceeren om te kunnen manoeuvreren, dat wij manoeuvreren om te kunnen vechten en dat wij omgekeerd bij het exerceeren niet ophouden te rijden, bij het manoeuvreren steeds blijven exerceeren en eindelijk te velde en op het slagveld steeds als op het oefeningsterrein manoeuvreren, als op het exercitieveld exerceeren en als in de manège rijden. Hier ziet BRIX waarschijnlijk het ideaal, dat tot motto van zijn werk heeft gediend, maar een ideaal, dat zelfs van verre gevolgd tot groote uitkomsten leiden moet. Verbinding van theoretische instructie, practische aanwijzing en voorafgaande uitvoering te voet met eigen oefening en doelmatige opvolging der lessen van het eenvoudige tot het moeilijke wordt aanbevolen en als gevolg daarvan op de hooge beteekenis en groote waarde van flinke instructeurs in alle graden met nadruk gewezen.

De behandeling van de oefening in de rijkunst op zichzelf genomen is van dien aard, dat daardoor de waarde van het werk zich niet uitsluitend bepaalt tot den cavalerie-officier, maar dit dienstig kan geacht worden voor elk bereden officier, die tot de instructie van man en paard kan geroepen worden. De vraag, welke de schrijver zich bij den aanvang van dat gedeelte stelt, is: »wat moet paard en ruiter in het algemeen en in het bijzonder bij het einde der africhting kennen, om met nut in den troep en het eskadron over te gaan en hoe leeren beiden zulks het beste?»

Het zou ons veel te ver voeren, om hier zelfs eenig denkbeeld van den omvang van dit belangrijke gedeelte van het boek te geven, wij willen slechts even aanstippen, hoe de schrijver o. a. te velde trekt tegen de algemeene verwaarloozing van de gewichtshulpen tegenover die van beenen en teugels.

Zonder de waarde van het schermen met de floret of de sabel geheel weg te cijferen, hecht de schrijver toch hogere waarde aan de behandeling der blanke wapens, zooals die in de werkelijkheid voor den cavalerist noodig is, in de eerste plaats dus te paard. Stond hij in onze gelederen, dan zou gewis het vast treffen in den renloop van den kop — ook van den wel reglementairen, maar nooit vertoonden op hoogte van den infanterist — meer dan de graad van prevot in de schermzaal verkregen, bij hem een vereischte zijn tot de eerste bevordering.

Uitstekend practisch toont zich BRIX, waar hij aanbeveelt de oefeningen in het schieten steeds te voeren in de richting der werkelijkheid, dat wil zeggen, slechts bij uitzondering en in den beginne staande, maar in den regel knielend of liggend uit de vrije hand, steunend tegen boomen of opgelegd op muren, heggen, aarden wallen, enz.

Gymnastische oefeningen en voltigereen vinden bij den schrijver slechts genade in zooverre de eerste tot versterking van spieren en longen en vermeerdering van zelfvertrouwen, de laatste tot handig op- en afzitten en zoo tot vermeerdering der waarde van het geheel kunnen leiden. Al wat daarbij echter schijn is en tot oogverblindende kunsten aanleiding geeft wordt afgekeurd, o. a. de springplank niet alleen op zijde gezet maar definitief verboden.

Verder leert ons dit gedeelte van het werk, dat ook in Duitschland het woord »theorie» kippenvel kan doen ontstaan en in het bijzonder die soort, welke steeds met passer, driehoek en liniaal gewapend, den zelfgenoegzamen practicus — hier op te vatten als routinier — vrij spel tot vooroordeeling geeft. Tegenover deze te recht gebakte wijze van instructie stelt de schrijver zeer sijn een andere over, die door haar weten het practische kunnen niet vervangen, maar dit slechts op de doelmatigste manier voorbereiden en ondersteunen wil. Een theorie dus, die tijdverlies voor de practijk voorkomt, die den man het »waarom en daarom» leert begrijpen, die in vervanging komt van het op een mogelijke inspectie berekende vraag-

en antwoordspel (sic), die den soldaat zelf leidt tot vragen en daardoor tot denken en waarnemen.

Uit een geheel ander oogpunt wordt de school' beschouwd en aan deze alleen recht van bestaan toegekend in zoo verre zij het gehalte van het aanstaande kader kan verbeteren, aangezien de eigenlijke schoolontwikkeling van beperkte wezens niet op den weg des legers ligt, deze toch ook al ten gevolge der mindere geschiktheid van jonge officieren en vooral van onderofficieren als schoolmeester weinig of geen vruchten afwerpt en de daaraan besteede uren worden genomen van den luttelen vrijen tijd, die den cavalierist, als hij het noodige als zoodanig leeren en onderhouden moet, overblijft.

Bij de theoretische instructie van het kader wordt vooral het oriënteeren, kaarten lezen en melden op den voorgrond gesteld en gewezen op de noodzakelijkheid der ontwikkeling van verstand en oordeel. De schrijver gelooft daarbij als regel niet aan de mogelijkheid van het uitvoeren van het krijgsspel — hier vooral op te vatten als tactische oefening op de kaart — met het kader. In hoe verre dit in zijn land het geval is, wagen wij niet te beslissen; dat het bij ons kader, mits lang bij den grond blijvende, niet alleen mogelijk, maar zelfs zeer vruchtdragend geschieden kan, mogen wij op grond van ondervinding verzekeren en, voorzoover het des winters niet algemeen geschiedt, als hoogst nuttig aanbevelen.

Hetzelfde hoofdstuk behandelt verder uitgebreid het exercitiereglement. Eensdeels tot voorkoming van de te groote uitgebreidheid, waartoe een beschouwing over dit gedeelte zou kunnen aanleiding geven, maar hoofdzakelijk door de voldoening, dat onze cavalerie na in de laatste jaren op dat punt als een schip zonder roer te hebben rondgezwalkt, juist een nieuw reglement gekregen heeft, van hetwelk wij hopen, dat weldra een vaste koers het gevolg zal wezen, houden wij ons terug van enkele opmerkingen. Vooral het gevecht te voet laten wij noode onbesproken en wanneer wij dit niettemin doen, dan geschiedt het alleen in de hoop van weldra de gelegenheid te vinden om daarop omstandig terug te komen, omdat naar onze meening het misbruik van die vechtwijze der ruitery, door ons op het terrein zoowel als bij de oefeningen op de kaart waargenomen, dreigt haar ten onzent in den ban te slaan tot groot geoegeen van de gelukkig nog weinigen die haar ten eenenmale, zoo niet verachtelijk dan toch bespottelijk vinden. Minder belangrijk is voor ons het manoeuvreereglement ten gevolge van de geringe getalsterkte onzer ruitery; toch vindt men daarin, vooral ten opzichte van het gebruik der rijdende artillerie, menige nuttige wenk.

Bij de daarop volgende behandeling van de velddienstinstructie komt de bedoeling des schrijvers, wat betreft den dienst te voet, duidelijk uit. Over het in alle boeken over dat onderwerp aangegeven stelsel van dubbele vedetten bij den veiligheidsdienst in staat van rust wordt daar de staf gebroken en in de plaats daarvan een opstelling van »vedettenwachters" aanbevolen. Onder deze wordt eigenlijk slechts een rationeele uitbreiding van de bekende

doch weinig — om niet te zeggen, te weinig — gebruikte kozakkenposten verstaan. »Waarom», vraagt de schrijver: »dubbele posten te paard? Om stil te staan heeft men toch geen paard noodig, dat kan men voor beide partijen aangenaamer en zeker in alle opzichten beter te voet doen. Het paard heeft men daarbij eerst weder noodig tot melden, dus tijdens menige geheele aflossing in het geheel niet. En toch staan de vedetten in de werkelijkheid overal, in elk terrein, bij eiken tijd van den dag en van het jaar, boven op een paard met de karabijn hoog of de pistool in de vuist, tamelijk onbeholpen en dikwijls tot de hoefijzers toe zichtbaar, in hooge mate van verre blootgesteld aan waarneming en vuuruitwerking, zitten zich lam of dikwijls als stijfgevroren, drukken de paarden tot bloedens toe, vorderen een talrijk personeel tot bezetting en aflossing en richten toch betrekkelijk weinig uit, enz.» In plaats van dat al licht nu Brix zijn stelsel toe, waarbij, om kort te gaan, drie man onder een eigen commandant de aangewezen plaatsen bezetten, waarvan er een te voet op post staat, een tweede voor diens paard zorgt en de derde, zoowel als de commandant des noodig zijwaarts en op korte afstanden voorwaarts patrouilleeren, terwijl allen, normaal afgezeten blijvende, zich gemakkelijker dan de vedetten te paard aan elke waarneming onttrekken. Bij de eigenlijke veldwacht, die volgens den schrijver in oorlog wel niet uit meer dan een peloton van 12 rotten zal bestaan, blijven op die wijze meer manschappen tot patrouilles op grootere afstanden over dan bij het vedettenstelsel, terwijl elk zijner posten zoo noodig op zichzelf reeds een kleine gevechtseenheid vormt, in staat om enkele vijandelijke ruiters terug te wijzen zonder de geheele wacht te alarmeeren. Wij mogen hier niet langer stilstaan bij de ontwikkeling dier denkbeelden noch daaromtrent in beschouwingen treden, al achten wij ze meer dan lezenswaardig. Ook tegen het traditioneele steeds gereed houden van de vuurwapenen voor spitsen of vedetten verklaart zich de schrijver op zeer aannemelijke gronden en het zou ons niet verwonderen, zoo zijn juist betoog de oorzaak is geweest, dat zulks onlangs bij de duitsche cavalerie is afgeschafte en voor deze — in het *Armee-Verordnungsblatt* van 11 September jl. — is gelast, dat overdag en op open terrein de daartoe gecommandeerde manschappen de karabijn in den haak, de revolver in den holster en de sabel in de schede zullen houden.

Bij de verdere behandeling van dit onderwerp geeft Brix den inhoud op voor een instructie op den velddienst, waarvan het laatste gedeelte de strategische werkkring der ruitery behandelt en waarbij de grondstellingen, volgens welke deze dient te worden ingericht, worden aangegeven, terwijl het slot van het geheele laatst besproken hoofdstuk wordt gevormd door eenige gezichtspunten over de bij de oefening te volgen trapsgewijze opklimming. Daarbij treffen wij achtereenvolgens aan: de theoretische ontwikkeling in den geest, dien wij reeds aanduiden, de eerste beoefening der vormen van den velddienst te voet op een heperkt en overzienbaar terrein, de instructieritten van den escadronscommandant met zijne officieren, zijn kader en eenige

uitgezochte manschappen, de oefeningen te paard met toenemende sterkte tot aan de veldmanoeuvres met andere wapens en als slot voor de speciaal cavaleristische vorming de beoefening van den strategischen waarnemings- en veiligheidsdienst, de zoogenaamde strategische cavalerie-manoeuvres.

Het 6de hoofdstuk behandelt het gebruik van het wapen en vormt een breed uitgewerkte voordracht harer reeds vroeger aangeduide taak. Wij moeten ons bepalen tot de opsomming van de onderdeelen dier verhandeling, die achtereenvolgens den werkkring der ruitery gedurende de oorlogsvoorbereiding tot het begin der operatiën, van dat oogenblik tot hare onmiddellijke deelneming aan den strijd, gedurende de worsteling der wederzijdsche massa's, in den tijd van slag tot slag en in den belegeringsoorlog aangeven, om te besluiten met haar gebruik tot zelfstandige groote ondernemingen op verre afstanden in den geest der amerikaansche raids. Vooral in dat laatste gedeelte komt het ons voor, dat het type der hedendaagsche ruitery, ook afgescheiden van de beschouwing van dergelijke expeditiën, zeer juist is teruggegeven, omdat daarin het vraagstuk der lichtheid en bewegelijkheid op een zeer hoog standpunt is geplaatst.

Men dient het boek zelf te lezen om werkelijk tot de overtuiging te komen, hoeveel nut er uit te trekken valt, ook daar, waar de titels der onderdeelen oppervlakkig beschouwd, daartoe geen rechtstreeksche aanleiding schijnen te geven.

Dit verschijnsel doet zich o. a. voor bij de beide, betrekkelijk korte, laatste hoofdstukken, in welke de leiding der ruitery, hare hooge aanvoeders en het moreele element van het wapen worden besproken. Hoe ver hij nog moege staan van de hoogere rangen, de lezer zal ook dit gedeelte niet onvoldaan en zeker niet zonder nadenken uit de handen leggen, vooral omdat daarin zoo geheel de waarheid is gehuldigd, dat al ons werken, al ons weten, al ons kunnen dienstbaar moet zijn aan het groote geheel, dat moet worden gebant, aan het gemeenschappelijke doel, dat zoo goed mogelijk moet worden bereikt.

Zooals wij in den aanvang reeds zeiden, wij konden uit den aard van dit opstel slechts enkele grepen doen in den schat van denkbeelden door den Luitenant-Kolonel Brix te boek gesteld. Wij hopen er echter in geslaagd te zijn de belangstelling te hebben opgewekt of vernieuwd in een werk, dat wij niet aarzelen als zeer degelijk en nuttig aan te bevelen aan alle officieren der bereden wapens en bijzonder aan die onzer cavalerie.

December 1881.

WÜPPERMANN.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Die Infanterie-Schiessinstructionen Europa's und ihr Verhältniss zur modernen Taktik. Eine vergleichende Reglementsstudie von JOHN LEERBECH, Premier-Lieutenant im dänischen Generalstabe. Berlin, Verlag von Richard Wilhelmi. 1882. Mit 2 lithographischen Tafeln. Prijs f 2,60.

De gewichtigste, zoo niet de eenige factor, in de tactiek van een bepaald tijdperk, zijn de wapenen. Geen wonder dan ook dat de verdragende, juist en snellere achterlader van de laatste tien jaren, de tactiek der infanterie volkomen veranderde. Terwijl het vuurgevecht sedert de fransche omwenteling tot *inleiding en voorbereiding* diende, de bajonetaanval echter de beslissing bracht, zijn de omstandigheden, na de algemeene invoering van den achterlader, meer en meer in dier voege gewijzigd, dat zij de beteekenis van het vuurgevecht hebben vergroot. Bij het tegenwoordig standpunt van de infanterietactiek is het vuur, naarmate van de afstanden, waarop het wordt afgegeven, zoowel *voorbereidend als beslissend*.

Terwijl dus aan de eene zijde het vuur, uit een tactisch oogpunt, alleenheerscher op het slagveld is geworden, is aan de andere zijde de beteekenis van de opleiding der infanterie in het schieten aanzienlijk toegenomen en heeft in alle landen de opmerkzaamheid in hooge mate tot zich getrokken. Het mag daarom een gelukkig denkbeeld worden genoemd, toen de reeds door zijn voorgaand geschrift (1) ook bij ons gunstig bekende deensche stafofficier J. LEERBECH, besloot tot het geven van een critisch-vergelijkende studie over de wijzen van opleiding in de verschillende europeesche legers, voor zooverre die in de betrekkelijke schietreglementen en instructiën uitdrukking vinden.

Met recht mag deze studie worden genoemd: rijk van inhoud, zorgvuldig gerangschikt, helder beredeneerd. Naast een meerendeels nauwgezet overzicht van de verschillende, veeltijds geheel uiteenlopende bepalingen, ontmoet men een welwillende critiek, die een rijke bron vormt, zoowel voor de studie van dit belangrijk onderwerp, als ook ter waardeering van de onderwerpelijke reglementen.

Het zij ons vergund een kort overzicht van den rijken inhoud te geven en daarbij enkele conclusiën in herinnering te brengen, een en ander naar wij vertrouwen voldoende, om onze kameraden der infanterie te bewegen van den nuttigen arbeid kennis te nemen.

(1) Zie De Militaire Spectator. 1881, blad. 321.

In de eerste plaats wordt een overzicht gegeven van de verschillende *schietbanen* en *schijven*. De oostenrijksche en deensche stelsels met hun beneden- en zijwaarts verdwijnende schijven, worden met de andere vergeleken en daarbij de eerste, wel is waar als de duurste, doch tevens als de beste erkend. Met recht zegt de Schrijver, dat observatieposten, waaruit de aanwijzer telkens moet te voorschijn komen, wanneer zal worden aangewezen, tot de zeer primitieve voorzorgsmaatregelen moeten worden gerekend.

Aan het overzicht der *schijven* worden de volgende conclusiën vastgeknoopt: Vroeger waren alle schijven, zoogenaamde ringschijven, waarop een reeks van gelijkmiddelpuntige ringen waren aangebracht. De afstand van de treffers tot het middelpunt van de schijf, gold als maatstaf voor de waarde van het schot. Dit stelsel zou alleen dan juist zijn, wanneer de schutter, telkens als hij op dezelfde wijze richtte, ook volkomen hetzelfde punt van de schijf trof; dit is met het oog op de spreiding van het geweer echter geenszins het geval. De fransche instructie zegt dienaangaande te recht: »de dicht bij het middelpunt gelegen schoten hebben voorzeker de grootste waarde met het oog op de uitkomst, doch geenszins onvoorzeker ten opzichte van de vaardigheid van den schutter. Deze schoten toch kunnen zoowel behooren tot een serie, die zich rondom het middelpunt groepeerd, of wel uiterste schoten van een groep zijn, die met het middelpunt van de schijf niets gemeen heeft.»

Wel is waar zal men dit bezwaar nimmer kunnen ontwijken, daar echter hoogte- en breedtespreiding verschillend is, wordt de spreidingavlake een ellips en is het wenschelijk de schijf in een reeks van ovalen in te deelen. Dit beginsel wordt in Oostenrijk in acht genomen en wordt aldus o. a. in Denemarken gemakshalve door verdeling in rechthoeken nagevolgd. Daar de spreiding met den afstand grooter wordt, moet ook de schijf in grootte toenemen. Wil men echter goede schutters vormen, dan moeten zij steeds hun schoten kunnen controleren, zoodat de schijven aanzienlijk grooter moeten zijn dan de spreiding. Het schijfmaterieel van de meeste staten voldoet aan dezen eisch, dat van België en Frankrijk het minst. Ten opzichte van de bekleeding wordt in het bijzonder de hollandsche figuurschijf met haar grauwwachtigen grond aanbevolen.

Opleiding van de manschappen. Het algemeen aangenomen beginsel dat de compagniescommandant met de leiding der schietoefeningen wordt belast, is het eenige ware. Een uitzondering hierop maakt het gevechtsschieten. Hierbij moet de compagniescommandant zelf leeren en is het dus de hogere, die hier leiden moet. De Schrijver, die zich uitermate gunstig over ons schietreglement uitlaat, rekent ten gevolge van een onjuiste vertaling, ook aan onze compagnieën, het voordeel van de leiding dezer oefeningen door den bataljonscommandant, ten goede.

Theorie van het schot. Individueel vuur. De vroeger heerschende denkbeelden, dat men in het gevecht, zelfs op groote afstanden, van den enkelen schutter, werking kan verwachten, zijn thans vrij algemeen verlaten. De nieuwere schietreglementen, met het Duitsche aan het hoofd, hebben den afstand, binnen welken men van het enkele schot nog een treffer kan verwachten, naarmate van de grootte van het doel, vastgesteld op 200 tot 500 M. Terwijl op de groote afstanden, de gewenschte uitwerking door massavuur moet worden verkregen, wordt zelfs

aan het gericht vuur op de korte afstanden, door de indrukken van het oogenblik, een groot deel zijner waarde ontnomen. Gewettigd is dus onder deze omstandigheden de vraag, of niet elk gericht schot zijn beteekenis voor de werkelijkheid heeft verloren, en in hoeverre in de toekomst alleen zal worden geëischt, het met projectielen overstelpen van een bepaald terreingedeelte? Met de bevestigende beantwoording dezer vraag, zou elke individueele opleiding overbodig kunnen worden geacht. Deze gevaarlijke theorie wordt met grond door den Schrijver verworpen, het welgericht schot en dus ook de grondige opleiding van den man blijven hoofdzak, ook zelfs bij het gebruik van het vuur op de grootere afstanden. Mocht ook al het zuiver richten op de kortere afstanden, iets van zijn waarde verloren hebben, zorgvuldige opleiding behoudt ook daarbij haar volle beteekenis.

De *voorbereidende oefeningen* worden overal als van groot gewicht beschouwd en in alle legers zeer zorgvuldig en stelselmatig beoefend. In Zweden wordt zelfs beweerd, dat reeds door de voorbereidende oefeningen alleen, goede schutters kunnen worden gevormd.

Ten opzichte van het *uitrukken voor de schietoefeningen* wordt in de meeste instructiën als beginsel gesteld om met kleine afdeelingen gelijktijdig af te marcheeren, daar evenals zulks in de duitsche reglementen bepaald wordt voorgeschreven, oefeningen in het mikken en richten op het schietterrein niet mogen plaats vinden. Omtrent de tenue zijn de gevoelens verdeeld. De Schrijver verklaart zich ten gunste van de bepalingen der nederlandsche en italiaansche reglementen die voorschrijven dat alle oefeningen met de ransel om worden gehouden; daarbij dient dan echter in aanmerking te worden genomen, dat ransel en patroontasch het voorgeschreven gewicht moeten hebben.

Het *eigenlijke schieten*. Aan het overzicht van de reglementaire voorschriften wordt de vraag verbonden, tot hoever de oefeningen van den enkelen man (individueele oefening) moeten worden uitgebreid en voorts in hoever, het aantal der afgegeven schoten, of wel bepaalde bereikte uitkomsten, beslissen zullen, of de schutter van de eene oefening tot de andere zal overgaan. De vraag omtrent de afstanden kan worden beslist door het antwoord op de wedervraag: kan men door de manschappen, in het oefeningstijdperk, van den ter beschikking gestelden patronenvoorraad, een gedeelte op groote afstanden te doen verschieten, zonder aan de vaardigheid in het schieten op de kortere afstanden afbreuk te doen, te velde betere uitkomsten op de grootere afstanden verwachten? Schrijvers gevoelen luidt bevestigend; de oefeningen op de groote afstanden kunnen nooit ten nadeele van de vaardigheid op de kortere zijn, mits aan het doel een zoodanige afmeting worde gegeven, dat van elk schot een trefser kan worden verwacht.

Ten opzichte van het tweede punt in quaestie, in hoeverre namelijk overgangsvoorwaarden noodzakelijk zijn, of wel het aantal der op één afstand verschoten patronen beslissend is, merkt de Schrijver op, dat in de groote rijken, die een drie- tot vijfjarigen oefeningstijd bezitten, zorgvuldige vorming op de korte afstanden noodig is. Bij hem domineert echter de meening dat vooraf alle afstanden, waarop geschoten moet worden, doorloopen moeten zijn en eerst daarna overgangsvoorwaarden moeten worden gesteld. In die Staten, waar slechts eenjarige

oefeningstijd bestaat, moet men zich zonder acht te slaan op bepaalde voorwaarden, daarmede vergenoegen, dat de soldaat zoover de beschikbare tijd dit toelaat, op alle afstanden binnen de 650 M. in het schieten worde geoefend.

Wat de *houding* betreft, wordt de voorkeur gegeven aan de knielende of liggende; naar Schrijvers meening moet de staande houding alleen opgelegd worden beoefend. Het schieten met de bajonet op het geweer, zooals dit in Italië en Nederland geschiedt, wordt met grond afgekeurd.

Tot de meer *bijzondere individueele oefeningen* moeten worden gerekend, de oefeningen op onbekende afstanden. Terwijl de Schrijver op de nuttige strekking dezer oefeningen wijst, haalt hij in het bijzonder ons land, alwaar zij eenmaal 's maands reglementair worden voorgeschreven, als voorbeeld ter navolging aan. Hij stelt daarbij echter den eisch, dat de vuren op onbekende afstanden niet op de gewone schietbanen, doch in het terrein moeten worden gehouden en 't is juist die voorwaarde, wier nietvervulling het nut dezer oefeningen ten onzent denkbeeldig maken.

Aan het *genechtsschieten* worden uitgebreide beschouwingen gewijd. Het meeren-deel der instructiën heeft daarbij naar Schrijvers gevoelen een tactiek voor oogen, die verouderd is; een tactiek, die op de kortschietende geweren en een langzaam vuur was gegrond. Zoodra men den vijand naderde, werd een kleiner of grooter aantal tirailleurs ontwikkeld; deze moesten door hun vuur den aanval voorbereiden. De uitvoering werd echter aan gesloten afdeelingen opgedragen; na de voorbereiding gingen zij tot den bajonetaanval over, of wel, zij deployeerden, zoodra zij de tirailleurlinie hadden bereikt, gaven salvovuur, om zich daarna met de bajonet op de tegenpartij te werpen. Deze nu verdedigde haar stelling op de groote afstanden eveneens door tirailleurs, op de kortere afstanden werd door de gedeployeerde afdeelingen salvo- en rottenvuur afgegeven.

De moderne tactiek kent den tirailleure, die zelfstandig handelende schutter, bij wien, behendigheid, tegenwoordigheid van geest en oordeelkundig terreingebruik een zoo groote rol speelden, niet meer. Wanneer men bosch- en dorpsgevechten uitzondert, is het slechts bij uitzondering en zeer voorbijgaand, dat zij andere gevechtsformatien als de gedeployeerde liggende linie op één gelid kent, een formatie, die als haar eenige fundamenteele moet worden beschouwd. In deze formatie wordt de beslissing voorbereid en door beide partijen beslecht; zowel de voorbereiding als de beslissing wordt door het vuur teweeggebracht. De tijd is voorbij, waarin de meest ontwikkelde man, tirailleure was, en zelfstandig moest handelen; het is thans het gros der infanterie, hetwelk deels met, deels zonder leiding moet schieten, omdat er een oogenblik aanbreekt waarop elke leiding van het vuur ophoudt.

Bij zulke verreikende praemissen, waarvan wij de verantwoording geheel voor rekening laten van den Schrijver, verdwijnt natuurlijk met de veroordeelde tactiek, ook het *tirailleursvuur* in de zuivere beteekenis van het woord, en met die verdwijning verliest het elke beteekenis bij de opleiding. Daar de gevechtsformatie niet meer op twee, doch op één gelid wordt verondersteld, vervalt eveneens het *rottenvuur*, waarvan het bestaan trouwens zeer twijfelachtig was.

Alleen het *salvovuur* blijft nog over, doch ook dit komt gehavend uit den strijd.

Op de korte afstanden is het onmogelijk, zoowel uit het oogpunt van de leiding als uit dat der formatie. Alleen op groote afstanden is het naar Schrijvers gevoelen *wellicht* mogelijk. *Wellicht* zegt hij, omdat hij aan het individueel vuur, gemakkelijker toepassing en grooter uitwerking toekent. Alleen wanneer gesloten infanterie door cavalerie wordt aangevallen, kan bij uitzondering van het salvo-vuur eenig nut worden verwacht. De zeer besliste gevolgtrekking komt dan ook geheel ten nadeele van de salvo's, zij luidt: «daar dus het individueel vuur in zijn verschillende snelheden, ons de eenige vuurwijze toeschijnt, die te velde in toepassing zal kunnen worden gebracht, zoo is dit dus ook het eenige vuur, dat op het schietterrein mag worden beoefend.»

Omtrent de wijze, waarop de oefeningen in het *gevechtsschieten* moeten worden gehouden, wenscht de Schrijver het volgende te zien vastgesteld:

1°. Het *groepenvuur*, minstens door afdelingen ter sterkte van geheele pelotons. Deze oefening, die door den compagniescommandant moet worden geleid, is eigenlijk meer een schiet- dan een gevechtsoefening. De schutters moeten zich steeds nederleggen en met opgelegd geweer schieten; zij liggen zoo dicht bij elkaar als dit met het oog op commando en vuurleiding noodig is. In den regel wordt individueel vuur gegeven, hetwelk door een schelkinkend fluitje wordt gestaakt. Wordt van het salvovuur gebruik gemaakt, dan mag dit nimmer op kortere afstanden dan 600 tot 700 M. geschieden; 20 tot 30 patronen voor soortgelijke oefeningen is niet te veel.

2°. Het *schieten op groote afstanden* moet compagnies- en bataljonsgewijze in het terrein (dus niet op de schietbanen) geschieden en wordt door bataljons- of regimentcommandanten geleid. Afstanden tusschen 700 en 1300 M.; de schutters vuren steeds liggend opgelegd; zoo mogelijk steeds individueel vuur, salvo's liefst met geheele compagnieën; de grootte der schijven evenredig aan den afstand; de schijven bij voorkeur beweegbaar (verdwijpend); aantal patronen: 20 per man.

3°. Het *gevechtsschieten met een tactisch denkbeeld tot grondslag* zal meer een gevechts- dan een schietoefening zijn. Het moet met compagnieën, bataljons, zoo mogelijk met nog grootere afdelingen, vooral in doorsneden terrein worden uitgevoerd en door den, naast hooger bevelhebber van den commandant der vurende afdeling, worden geleid. Een marsch van $7\frac{1}{2}$ tot 15 K.M. gaat aan de oefening vooraf; de manschappen zijn model hepakt; alles moet in de geringste bijzonderheden met de werkelijkheid overeenstemmen. De schijven worden zoodanig geplaatst en ingericht, dat elk doel, hetwelk in het gevecht kan voorkomen (artillerie, cavalerie) aanwezig is.

Zonder de door den Schrijver geopperde denkbeelden in alle opzichten te deelen, blijkt uit het aangevoerde duidelijk, op welke ernstige en zorgvuldige wijze, de geboden stof is verwerkt. Met een kort overzicht van de in elk reglement voorkomende bepalingen omtrent prijsschieten en afstanden schatten, wordt de studie besloten.

Wij vertrouwen dat deze korte beschouwingen voldoende zullen zijn om ons gunstig oordeel te rechtvaardigen. De reglementenstudie van onzen deenschen wapenbroeder zal ook in Nederland op prijs worden gesteld; hoofdzakelijk om haar

innerlijke waarde, doch tevens ook omdat de schrijver zich heeft willen herinneren dat er ook een nederlandsch leger bestaat, hetwelk een schietreglement bezit, waarvan ter eere van onze Normaal-Schietschool wordt gezegd: *die holländische Schiessinstruktion ist unter den neueren in fast allen Beziehungen eine der besten, wenn nicht die beste.*

n. v.

Open brief aan den Oud-Hoofdintendant der militaire administratie bij het Nederl. Indische leger G. P. J. OCKERSE, naar aanleiding van eenige beschouwingen over de brochure: »Gehoorzaamheid aan de Wetten», door TH. KLEY, 1ste Luitenant-kwartiermeester bij het Indisch Leger. 's Hage. H. C. Susan CHz. 1882. Prijs f 0,30.

Kanttekeningen op de door den Oud-Hoofdintendant G. P. J. OCKERSE geleverde beschouwingen over de brochure van den 1sten Luitenant-kwartiermeester bij het Indische Leger TH. KLEY, getiteld: »Gehoorzaamheid aan de Wetten, enz», door M. T. H. PERELAER, oud-majoor van het Nederl. Indische Leger. 's Hage. H. C. Susan CHz. 1882. Prijs f 0,50.

Men heeft onhandige vrienden, maar toch ook onhandige vijanden. De heer KLEY, voor zich, heeft alle recht, onder laatzstbedoelde categoria te rangschikken den heer OCKERSE, schrijver der beschouwingen, waarop bovengenoemde brochures betrekking hebben.

Dat de heer O. een vijand van den heer KL. is, blijkt duidelijk uit zijne brochure; en dat hij een onhandig vijand is, toont de inhoud van zijn geschrift. Het ligt niet op onzen weg, dit geschrift hier in bijzonderheden te beoordeelen; maar ware het, na de weerlegging daarvan van den kant der heeren KLEY en PERELAER ten deel gevallen, nog noodig, om dat geschrift naar verdienste te critiseeren, het zou ons niet moeilijk wezen, het, wat de hoofdzaak nangaat, zoo geheel en al af te breken, dat er geen splinter van overeind zoude blijven.

Inderdaad, treuriger en partijdiger pleidooi voor eene, trouwens ook niet verdedigbare zaak van bijzonder belang, is er zeker wel nooit geleverd; en moesten wij dan ook Indische toestanden of personen beoordeelen naar den inhoud van dat pleidooi, wij zouden geneigd zijn te onderstellen, dat het in Indie voordeelijker is *à faire sa cour, qu'à faire son denair* en dat derhalve, naar de uitspraak van wijlen MONTESQUIEU, *tout y est perdu*.

Zonals wij echter gezegd hebben, we hebben niet rechtstreeks te beoordeelen het geschrift van den heer O., maar dat van de heeren KL. en P., en in bijzonder dat van den eerste dezer twee. Omtrent het eerste geschrift van den heer KL., dat hem den toorn en den aanval des heeren O. op den hals haalde, gaven wij een beoordeeling in het Januari-nummer van dit tijdschrift. Dat dit overzicht in hoofdzaak een woord van lof zijn kon, deed ons genoegen. En ook thans is het ons aangenaam, van de nieuwe pennevrucht des heeren KL. te kunnen getuigen, dat die bij de lezing en herlezing ons bijzonder heeft voldaan.

De heer KL. zet het ontleedmes diep en handig in het lichaam der beschouwingen van den heer O; wat daarin ongezonder, ongerijmd en onjuist is, weet hij zóó goed voor den dag te brengen; hij weet zóó duidelijk en net het tegen hem gericht wapen naar 's vijands eigen borst te keeren, dat men, wanneer men op een onpartijdig standpunt staat, zijn geschrift wel niet anders uit de hand kan leggen dan met de woorden van FIEDÉE: *die Wahrheit spricht sie aus, in jedem ihrer Züge.*

Zelfs daar, waar hij zijn tweede grief bespreekt en duidelijk doet uitkomen, dat wij hem ten opzichte van de waarde dier grief niet overtuigd hebben, is zijn betoog zóó eenvoudig en logisch, dat voor den lezer, die de algemeene verordening betreffende de bevordering der Indische officieren aan zijn hand doorloopt, wel niet anders overblijft dan de getuigenis: wel zeker, hij heeft gelijk! Toch is het recht, voor wat dit punt betreft, zeer stellig niet aan zijn zijde. Om dit duidelijk te doen uitkomen (en we achten het noodig, dit hier te doen) zullen we ons even moeten begeven naar de plaats, waarop we staan moeten om sommige bepalingen der Verordening, die hier en daar in duidelijkheid en volledigheid te wenschen overlaten, naar behooren te kunnen begrijpen. Die plaats is: art. 42 van het regeeringsreglement voor Nederlandsch Indië.

„De Gouverneur-Generaal” (zoo lezen we daar) is opperbevelhebber van de in »Ned. Indië aanwezige landmacht.

„In Ned. Indië worden de officieren door den Gouverneur-Generaal benoemd. »Zij worden door hem bevorderd en ontslagen op den voet, bij algemeene verordening bepaald.

„De regelen omtrent het toekennen van pensioen en gagement worden bij algemeene verordening gesteld.”

Duidelijk nu is het, dat de algemeene verordening, die op dat artikel rust, geene bepalingen bevatten kan, daarmede in strijd; en duidelijk is het dus ook, dat, volgens dat artikel, de *bevorderingen van officieren in Ned. Indië* geschieden moeten *door den Gouverneur-Generaal* en niet anders dan *op den voet der bepalingen van de algemeene verordening*. Wanneer de verordening alzoo tot algemeenen regel stelt, dat de bevorderingen in Indië zullen geschieden naar de orde, waarin de officieren in hunnen laatsten rang zijn benoemd; dat door den Gouverneur-Generaal geen officieren zullen worden bevorderd, die niet in Indië aanwezig zijn; dat de bevorderden in hunnen nieuwen rang zullen rangschikken met een ancienneteitsdatum niet ouder of jonger dan de dagteekening van het besluit nopens die bevordering, dan mag van dien regel in Indië niet worden afgeweken dan in de gevallen, waarin de verordening zelve dit hepaandelijk toelaat.

Was hier nu met den heer KL. zoodanig geval niet aanwezig? — Neen! zeer stellig neen!

Maar had zoodanig geval zich dan met den heer KL. niet *kunnen* voordoen? — Wel wis en zeker. Art. 26 der verordening liet den Koning alle vrijheid, om bij de overplaatsing van den heer KL. zoodanig geval te scheppen. Dat artikel bepaalt, dat de Koning zich voorbehoudt om o. a. officieren van de *landmacht* in Nederland, *met of zonder* bevordering, bij de landmacht in Ned. Indië over te plaatsen, *onvoorwaardelijk* of . . . *op zoodanige voorwaarden, als de omstandigheden*

zullen vorderen, doch altijd met in standhouding, zooals mogelijk, van de bepalingen der verordening. De Koning had dus, indien Hij oordeelde, dat de omstandigheden dit vorderden, en om daarbij binnen het kader der verordening te blijven, ten aanzien van den heer Kl. h.v. kunnen bepalen: of, dat hij in Indië voor bevordering zou rekenen, als reeds met de dagteekening van het besluit zijner overplaatsing daar te lande aanwezig te zijn geweest; of dat hij, na aankomst daar te lande, hij een eerste vacature zou worden bevorderd met rappel van ancienniteit. In beide gevallen zou op hem toepasselijk zijn geweest art. 15 der Verordening, waarin we lezen, dat, evenals in de gevallen, waarin dit in andere artikelen in *het bijzonder* is vermeld, iedere bevordering, die, uithoofde van *onvoorzien*e omstandigheden, niet heeft plaats gehad op het oogenblik, waarop zij, hij toepassing van het eerste lid van art. 5 *had kunnen hebben plaats gehad* (dit staat er woordelijk, maar het is erg leelijk), zal geschieden met toekenning van ouderdom in rang boven degenen van het betrokken wapen, die, jonger in rang, inmiddels reeds tot den naastvolgenden hooger rang zijn bevorderd. Maar de Koning stelde dusdanige uitzonderingsbepalingen niet, en art. 15 was dus niet toepasselijk.

Kon dan de toevoeging der woorden *in rang en ancienniteit* niet de strekking hebben om zoodanige uitzondering te stellen? In geenen deele; die woorden hadden geen andere dan de, sinds jaren, algemeen bekende beteekenis, dat de officier (hier de heer Kl.) zou overgaan in zijn rang en zonder eenig verlies van ancienniteit in dien rang. Maar kan het dan toch niet de bedoeling zijn geweest, den heer Kl. in Indië te doen bevorderen met rappel zijner ancienniteit als officier? — Ook dat niet; want had die bedoeling bestaan, dan zou de regeering daarvan zeer zeker hebben doen blijken door een bepaling, als waarop wij boven het oog hadden, of wel, — wat nog eenvoudiger ware geweest, — de Koning zou krachtens de bevoegdheid, die hij zich bij art. 26 heeft voorbehouden, den heer Kl., wiens tijdgenooten destijds (zooals bekend moet geweest zijn) in Indië reeds bevorderd waren, hebben overgeplaatst *met gelijktijdige bevordering en met de bepaling, dat hij, in zijnen nieuwen rang, voor bevordering zou rekenen, als ware hij daarin reeds vroeger benoemd*. En ook dit gebeurde niet. De heer Kl. dwaalt dan ook (al is het zeer te goeder trouw), wanneer hij meent, dat de verordening, vrijzinnig opgevat, zijn bevordering met rappel van ancienniteit toeliet.

De heer Kl. meent (zie bladz. 23 van zijne eerste brochure), dat er geen redelijk bezwaar te opperen is tegen een toepassing van art. 6 der Verordening in dien zin, dat een van het nederlandsche leger in rang en ancienniteit bij het ned. indische leger overgeplaatst officier, wanneer hij door ontstane vacature reeds vóór zijn aankomst in Indië naar ancienniteit bevorderd had kunnen worden, die bevordering bij een eerste vacature na zijn aankomst in Indië erlangt, *met herstel* in zijn ancienniteit als officier. Maar die meening deelen wij in het geheel niet. Integendeel is ons gevoelen, dat tegen zoodanige toepassing van art. 6 wel degelijk bezwaar zoude bestaan, — dat zoodanige toepassing hoogst *onbillijk* om niet te zeggen *onredelijk*, zoude wezen, — dat zij zelfs *onbestaanbaar* zoude zijn, indien zij den betrokken officier zou moeten kunnen brengen op de plaats,

die hij bij het Indische leger zoude innemen, voor het geval dat hij al dadelijk bij dat leger tot officier ware benoemd.

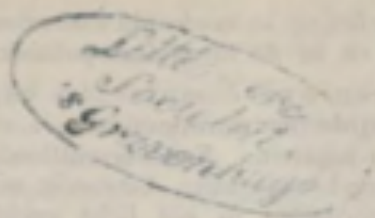
Die meening toe te lichten, achten we onnoodig. Bovendien zijn we, al doende, bij onze beoordeeling in grooter uitwijding getreden, dan we aanvankelijk beoogden. Die uitwijding nochtans bleek ons noodig: noodig tegenover de lezers van dit tijdschrift, noodig ook tegenover de heeren KLEY en PENELARR, noodig in het bijzonder tegenover den heer OCKERSE, die daaruit zal kunnen ontwaren, niet alleen dat het ons niet te doen is om den heer KL. overal en in alles gelijk te geven, maar vooral ook dat wij ten opzichte van de bevordering der Indische officieren felle tegenstanders zijn van zijn zeer zonderlinge leer, dat dienaangaande alles *geoorloofd* is, wat de bevordering *niet verbiedt*.

Die leer, hoogst verwerpelijk en gevaarlijk als zij is, doet ons vragen: vindt ze toepassing in Indië? Want, zoo ja, dan is het meer dan tijd, de bepalingen omtrent de bevordering en het ontslag van Indische officieren te herzien *ex bij de Wet te regelen*. *Wettelijke* regeling van het onderwerp laat de grondwet stellig toe, waar zij zegt hij het laatste lid van art. 59: *Andere onderwerpen, deze koloniën en bezittingen betreffende, worden door de Wet geregeld, zoodra de behoefte daaraan blijkt te bestaan*. *Wettelijke* regeling, ze werd indertijd, bij het debat in de Tweede Kamer over het ontwerp-regeringsreglement, door den heer Baron VAN HOEVELL gevraagd en ook door den heer THORBECKE wenschelijk geacht. Destijds verwierp de Kamer een amendement, dat daartoe leiden moest, met 41 tegen 16 stemmen. Maar wanneer thans blijkt van feiten, als die we hier hespreken, en van leeringen, als die van den heer OCKERSE, dan zou het wel eens kunnen gebeuren, dat de Tweede Kamer *nu* over zoodanige wettelijke regeling anders oordeelde; dan zou het kunnen wezen, dat voor het tweede en derde lid van art. 42 van het regeringsreglement in de plaats treden bepalingen als deze:

»In Nederl. Indië worden de officieren door den Gouv.-Generaal benoemd naar regels, door Ons vast te stellen bij algemeene verordening. Zij worden bevorderd, ontslagen en op pensioen gesteld volgens regels, bij de Wet te bepalen.

»De pensioenen en gagementen voor de landmacht in Nederl. Indië worden geregeld door de Wet.»

Voor den heer KLEY zouden wij wenschen, dat hij spoedig *wettelijke* regeling in dien zin beleven mocht. Wij zijn zeker, dat hij dan tegen onaangename gevolgen van zijne brochures gevrijwaard en hijtijds op de hem in billijkheid toekomende plaats onder de indische kwartiermeesters hersteld zoude zijn. En zoodanige zekerheid verdient hij, al ware het alleen om den moed en het talent, waarmede hij in zijn zaak, en in de zaak van zooveelen met hem, voor recht en billijkheid gestreden heeft.

OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

I. Legerorganisatie en Schutterij.

Recruteering van het afrikaansche leger. De meening van den gewezen minister van oorlog, Gen. CAMPENON, dat het leger in Afrika uit andere manschappen moet gerecruteerd worden dan dat in Frankrijk, wordt door den schrijver geheel gedeeld. Het tegenwoordige leger in Afrika bestaat uit inlanders, vreemdelingen en Franschen. De beide eerste elementen zijn goed, doch het fransche element dat op dezelfde wijze gerecruteerd wordt als in het moederland, moet vervangen worden door vrijwilligers, die tegen premien telkens voor één jaar worden geëngageerd. (Sp. M., Févr.)

Artikel 7. Het artikel 7 der wet op de recruteering bevat bepalingen omtrent de uitsluiting van den militairen dienst van personen die een gerechtelijke veroordeeling hebben ondergaan. Dit artikel bevat te veel en te weinig. Breedvoerig wordt in beschouwingen getreden, hoe dit artikel moet gewijzigd worden, om de belangen van het leger en dat der individua naar eisch te behartigen. (Sp. M., Févr.)

Eenvoudige aantekeningen over Spanje en het spaansche leger. (Vervolg.) (Sp. M., Févr.)

Aphorismen uit de organisatie van het fransche leger. De organisatie der fransche veldartillerie. De vraag omtrent de verhouding van den artilleriecommandant tot dien der troepen, wordt in het fransche voorschrift, wel is waar niet altijd bevredigend, doch met zorg beantwoord. In het oostenrijksche leger worden de daarop betrekking hebbende voorschriften meermalen verkeerd opgevat. Ten opzichte van het gebruik der bij de infanterie-divisie ingedeelde artillerie wordt als regel vastgesteld: de artillerie moet steeds in overeenstemming met de infanterie handelen en heeft tot tank eerst voorbereidend, daarna ondersteunend, eindelijk voltooiend aan den strijd der infanterie deel te nemen. (Oest. M. Z. Jan.)

Voorstel tot wijziging der recruteering voor den trein. Tot opheffing der vele gebreken, welke blijkens de ondervinding in de Herzogowina, den trein nog altijd aankleven, wordt voorgesteld, de voor den trein bestemde dienstplichtigen uitsluitend te kiezen uit de zonen van de groote boeren en deze te verplichten, te gelijk voertuigen en paarden tijdelijk voor het leger beschikbaar te stellen. Ter vergoeding voor dit laatste zou van deze dienstplichtigen slechts een zeer korte actieve dienstdtijd worden gevorderd. (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 4.)

De aanvullingsreserve. In aansluiting op het daarop betrekkelijke artikel in N°. 89 der *Allg. M. Z.* (zie *Mil. Spect.* N°. 58) wordt toegegeven dat de uitkomst der eerste proef om deze reserve in vredetijd te oefenen, als goed gelukt mag beschouwd worden. Het is echter te wachten, dat, door den korten duur der oefening, een volgend jaar weder veel van het geleerde vergeten zal zijn. Men moet dan ook hieruit niet afleiden, dat een kortere oefeningstijd van de dienstplichtigen in het leger, zonder schade voor de weerbaarheid van het land mogelijk is en ook niet dat men uit de aanvullingsreserve zelfstandige korpsen kan vormen.

De grootste waarde van de oefening in vreedstijd dier reserve moet gezocht worden in de opvoeding van het volk en in de inwendige politiek. (Allg. M. Z., N°. 95.)

Over de waarde van een overcompleteen kapitein en hoofdofficier, voor het leger. Bij de nieuwe organisatie is elk regt. inf. vermeerderd met een hoofdofficier en een kapitein. Van verschillende zijden zijn afkeurende stemmen over dezen maatregel opgegaan. Ditvoerig worden de ingebrachte bezwaren bestreden en de voordeelen in het licht gesteld. (Allg. M. Z., 1881, N°. 96 en 97.)

De strijdkrachten van den Staat. (*Verzolg en slot.*) Het begrip van de strijdkrachten; het legerstelsel enz. (Allg. M. Z., 1881, N°. 97—100.)

Over de opleiding van de eenjarige vrijwilligers. De schrijver — een landweerofficier — geeft toe dat de reserve- en landweerofficieren, wat hunne militaire vorming betreft, op een zeer laag peil staan. Volgens zijne meening is de oorzaak daarvan te zoeken in de omstandigheid, dat voor de opleiding niet het noodige verricht wordt. Men beschouwt in het leger de instelling van de eenjarige vrijwilligers over het algemeen slechts als een noodzakelijk kwaad. Dit is te betreuren omdat zij in oorlogstijd nagenoeg de helft van de officieren moet leveren. Het ontbreekt zelfs aan vaste voorschriften voor de opleiding, zoodat deze zeer verschillend is. De schrijver dringt er op aan, dat van hoogerhand omtrent de wijze van opleiding degelijke bepalingen gemaakt worden. (Allg. M. Z., 1881, N°. 102.)

II. Algemeene krijgskunst.

Waarnemingen en ervaringen der oostenrijksche troepen bij de bezetting van Bosnië en de Herzegowina. Résumé der ontvangen antwoorden op een reeks van door de militair wetenschappelijke vereeniging te Weenen tot de troepenkorpsen gerichte vragen met betrekking tot de bij de bezetting van Bosnië en Herzegowina opgedane ervaringen ten aanzien der militaire instellingen, de levende en de doode weermiddelen. 1. De insurgenten, hun veiligheidsdienst en vechtwijze. (*Wordt verzolgd.*) (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 1.)

De bescherming van de duitsche zeeën en kusten. Mededeeling van een artikel uit de *Augsb. Allg. Zt.*, waarin naar aanleiding van de onlangs genomen beslissing ter versterking van Kiel aan de landzijde en van een nader onderzoek van het ontwerp voor een Noord-Oostzee-kanaal, een beschouwing wordt geleverd over het verdedigingsvermogen van Duitschland bij een aanval van de zeezijde. (Allg. M. Z., 1881, N°. 94.)

De gevechtstactiek der drie wapens. (*Verzolg en slot.*) (Allg. M. Z., 1881, N°. 93 en 94.)

De russische vuurtactiek in den veldtocht tegen de Turkmennen en hare gevolgen. De Russen waren met een zeer groot aantal patronen uitgerust en gebruikten bij voorkeur het salvo-vuur; ook het zogenaamde indirecte vuur is toegepast. Voorschriften van den Gen. SKOBELEFF omtrent het vuren bij nacht. (Allg. M. Z., 1881, N°. 100 en 101.)

III. Generale staf. Terreinkleer. Opnemen van terrein. Topographie.

De cartographie op de internationale geographische tentoonstelling te Venetië in Sept. jl. Overzicht van de door verschillende rijken tentoongestelde kaarten, alsmede van de in den laatsten tijd daarin gebrachte verbeteringen. (Oest. M. Z., Jan.)

IV. Techniek der artillerie en ballistiek.

De nieuwe belegering- en vestingkanonnen van het italiaansche leger. (*Slot.*) (*Met een plaat.*) Overzicht van de proeven met het achterlandkanon

van 19 cM. en den achterlaadhouwtser van 21 cM., om het model van vuurmonden, affuiten enz. kunnen vaststellen. (Mitth. A. u. G., Heft 1.)

Schietproeven van de fabriek van KRUPP met een getr. mortier van 15 cM. Overzicht van de in de jaren 1879—1881 genomen proeven met een dergelijken mortier voor het gebruik te velde, in en vóór vestingen, naar aanleiding van de door genoemde firma daaromtrent openbaar geminkte bescheiden. (Mitth. A. u. G., Heft 1.)

De totale trefkans en de trefkercken. De Majoor WILLE licht zijn vroeger gegeven beschouwingen (*Ueber die Bewaffnung der Feld-Artillerie* 1880), en de naar aanleiding daarvan in het *Archiv* gevolgde besprekingen, nader toe. Hoewel de formules niet in alle opzichten volkomen juist zijn, zoo zijn ze, daar ze een gemakkelijken, vergelijkenden maatstal opleveren, toch voor de toepassing aan te bevelen. (*Archiv*, Band 89, Heft 1.)

Over de graphische voorstelling van tafels voor het hooge boogschot, met behulp van de methode der anamorphische meetkunde. De graphische anamorphische voorstelling van oppervlakken geeft het middel aan de hand om de betrekking van afhankelijkheid tusschen drachten, invalshoeken en ladingen figuurlijk aan te wijzen. Dit middel wordt ontwikkeld en toegepast voor de schootstafels van het kanon van 155 mM., die voor het hooge boogschot moeten dienen. (Rev. d'A., Févr.)

Het achterlaadkanon van 10 duim (25,5 cM.), stelsel-*Armstrong*. Van dit kanon, hetwelk in Spanje voor de bewapening van de *Soledad* is aangenomen, wordt een uitvoerige beschrijving gegeven, alsmede van de daarbij behorende affuit en munitien. (Rev. d'A., Févr.)

V. Militaire administratie en intendance.

Het rijks-oorlogsbudget voor 1882—83. Mededeeling van de voornaamste posten der begrooting. (Allg. M. Z., 1881, N°. 95 en 06.)

VII. Militaire wetgeving. Algemeene wetten en voorschriften.

Het inschrijven. In het belang van de waardigheid van het officierskorps wenscht men te doen vervallen het zoogenaamde inschrijven d. i. de verplichting voor den officier om wanneer hij 's avonds na bezetten tijd in de kazerne terugkeert, zich in het wachtlokaal moet begeven, om aldaar onder controle van den onderofficier-wachtcommandant, het uur van zijn thuiskomst aan te tekenen. (Schw. A. u. G., Heft 1.)

VIII. Militair onderwijs.

De geschiedkundige ontwikkeling van het pruisische militair onderwijs. Een uitvoerig overzicht wordt gegeven van de wijzigingen, die de inrichtingen voor militair onderwijs ontvangen hebben, sedert de oprichting van de eerste inrichtingen tot opleiding van officieren door FREDERIK I in 1704. (*Wordt vervolgd.*) (Jahrb. A. u. M., Febr.)

De voltooiing van het werk van den duitischen generalen staf over den oorlog van 1870—71. De 20ste en laatste afl. van dit werk is verschenen. Enkele bijzonderheden daaruit worden medegedeeld, nl. over de veldtelegraphie, den veldpost, het munitieverbruik, de verpleging, den geneeskundigen dienst, den ceredienst en de rechtspleging bij het leger. (Allg. M. Z. 1881, N°. 104.)

IX. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der infanterie.

Het gebruik van de spade tot tactische doeleinden. Uit de vermeerdering die het aantal pioniergereedschappen bij de duitische infanterie in 1879 ondergaan heeft, blijkt dat men bij het legerbestuur groote waarde hecht aan

dekkingen voor de infanterie. Toch hebben velen in het leger daarvan nog een afkeer. Daarom wordt het noodig geacht, deze kwestie te bespreken. In de eerste plaats wordt nagegaan tot welk doel de spade door den infanterist kan worden gebruikt. Daarna wordt betoogd, dat de infanterie zich zelve bij het maken van dekkingen moet kunnen helpen en dus niet moet steunen op de technische troepen. Wat de toepassing betreft, is men van oordeel dat bij den aanval van de spade weinig nut is te trekken; hierbij wordt gelegenheid gevonden om sommige stellingen van Brialmont uit diens *Manuel de fortification* te bestuderen en om den invloed der dekkingen op het moreel van den soldaat te bespreken. Ten slotte worden eenige voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis aangehaald om de waarde van verschansingen in bepaalde gevallen te doen uitkomen. (Jahrb. A. u. M., Febr.)

De wijzigingen in de bewapening der franche infanterie. Bij het scheuren van hulzen ontstond bij de oorspronkelijke Gras-geweren sterke gasontsnapping, die den man kwetsten. Een overzicht wordt gegeven van de voorgestelde en uitgevoerde wijzigingen aan het geweer om dit gebrek weg te nemen. Bij de schietoefeningen bleek dat bij het gebruik van oude patronen de aanvangsnelheid van het projectiel veel geringer was dan bij nieuwe; de oorzaak was, dat in het buskruit scheikundige omzettingen hadden plaats gehad. Om dit te voorkomen heeft men de hulzen inwendig vernist. (Jahrb. A. u. M., Febr.)

Over de noodzakelijke eischen eener oordeelkundige leiding van het vuurgevecht der infanterie. Ten einde de munitie niet nutteloos te verbruiken, moet op den voorgrond worden gesteld, dat de commandant eener in eerste linie staande afdeling, nauwkeurig wete, hoeveel percent treffers hij op de onderscheidene afstanden kan bereiken, terwijl ook het vermogen van het geweer der tegenpartij aan hem moet bekend zijn. Een afdelingscommandant, die niet weet, wat zijn manschappen in het schieten kunnen presteren, is natuurlijk niet in staat om te oordeelen over de grens tusschen munitie-verkwisting en voldoende vuurwerking. Iedere troep, die gedetacheerd wordt, met den last om tot de aankomst van den hoofdtroep stand te houden op het punt, waar men op den vijand staat, moet minstens met zooveel munitie worden voorzien, dat twee aanvallen kunnen worden afgeslagen. Daartoe is de voorraad in de bataljonsmunitie-wagens geheel onvoldoende. (In Oostenrijk met inbegrip van den voorraad bij den man, 122,5 patronen per man). Ten opzichte van den afstand, waarop gevuld moet worden, dient in het oog gehouden te worden, dat men slechts op die afstanden het vuur mag openen, waarop men in vredetijd met alle klassen een uitwerking van 8—10½ treffers op de kleinste doelen kan verwachten; in de werkelijkheid mag dan op 1½ treffers worden gerekend. — Het vuren op groote afstanden mag alleen dan geschieden, wanneer de afstand nauwkeurig bekend is. De munitie-aanvulling geschiedt het moeilijkst op afstanden binnen 400 pas van de tegenpartij. Aanbeveling verdient om den man, alvorens het gevecht begint, van 100 patronen te voorzien (Oest. M. M., Jan.)

De bereden infanterie bij de cavalerie-divisiën. Zie onder X.

De uitrusting aan munitie der infanterie van de europeesche legers. Opgaven van de uitrusting in Duitschland, Oostenrijk, Rusland, Zwitserland, Frankrijk en Italië. (Allg. M. Z. 1884, N°. 104.)

X. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der cavalerie.

Het gevecht te voet en gezichtspunten aangaande de opleiding van het eskadron daartoe. (Stat.) Het afbreken van het gevecht met het oog op den terugtocht. De leiding van het vuur in verband met de schietinstructie. Beschouwingen over de opleiding van het gevecht te voet: Het gewichtigste en moeilijkste, n. l. de formatie tot het gevecht en meer nog het opzitten na het gevecht, moet het eerst beoefend worden. Ook het afbreken van het gevecht is een der gewichtigste oefeningen. Aangezien de opleiding van

den man slechts onvolkomen kan zijn, zoo rust des te meer de plicht op de officieren om een zorgvuldige studie van het gevecht te voet te maken. (Jahrb. A. u. M., Febr.)

Over cavalerie-pionierpelotons. Voorstellen tot verbetering der uitrusting van de in Oostenrijk bij ieder cavalerie-regiment ingedeelde pionierpelotons. (Oest. M. Z., Jan.)

Eenige beschouwingen over den galop. (Allg. M. Z. 1881, N°. 98.)

De bereden infanterie bij de cavalerie-divisiën. Hoe zelfstandiger de cav. divisien moeten optreden, hoe meer de toevoeging van infanterie noodzakelijk te achten is. Het bereden maken van deze infanterie acht men ondoelmatig; men zou voor het vervoer gebruik willen maken van treinen met straatlocomotieven. De jagerbataljons zou men aan de cavalerie wenschen toe te voegen. (Allg. M. Z. 1881, N°. 99.)

XI. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der artillerie.

Terugblik op de fransche artillerie te velde gedurende de groote herfstmanoeuvres van het 10de legerkorps in 1881. (Met een plaat.) Beknopt overzicht van de manoeuvres. Samenstelling en marschorde van een fransche batterij; tactische vormen. Het voorschrift omtrent het stellingnemen van een batterij, gevolgd door eenige beschouwingen hieromtrent. De organisatie. Critische beschouwingen omtrent het gebruik der artillerie bij de manoeuvres van het 10de legerkorps. (Mitth. A. u. G., Heft 1.)

Beschouwingen over de richtmiddelen en over het richten der vuurmanden. De eischen waaraan de richtmiddelen moeten voldoen; de theorie van het richten en het inschieten met granaten en granaatkartetsen. (Schw. A. u. G., N°. 1 u. 2.)

De tactiek der artillerie te velde van NAPOLEON I. De schrijver schetst de trapsgewijze ontwikkeling, die de artillerie te velde in de opvolgende Napoleontische oorlogen onderging. Wat de geschutsoorten betreft, werd het regimentsgeschut wegens te geringe uitwerking afgeschaft en werd het aantal geschutsoorten verminderd. Door het in het leven roepen van een werkelijk militair trein, werd de manoeuvreervaardigheid zeer verhoogd; terwijl NAPOLEON ook alles aanwendde om de beweegbaarheid te vermeederen. Bij de zelfstandige legerkorpsen werd een bepaald aantal batterijen ingedeeld, verdeeld in divisien en reserve- (korps-) artillerie. Ook de cav. divisien verkregen een eigen artillerie. — Hoewel het gebruik van art. massa's reeds dateert van FREDERIK DEN GROOTE, zoo was echter diens artillerie te weinig beweegbaar om de infanterie op het slagveld te volgen; zijne artillerie vormde meer het geraamte der eerste opstelling. Het offensief optreden met groote art. massa's om de beslissing in te leiden en door te voeren, zoodat de andere wapens deze alleen te voltooien hadden, is het eerst toegepast door NAPOLEON. Zowel hiernit als uit de beginselen die hij het kiezen der doelen voorzaten, blijkt dat NAPOLEON voor het gebruik der artillerie dezelfde beginselen huldigde, die sinds 1870 weder op den voorgrond zijn getreden. (Schw. A. u. G., N°. 1 u. 2.)

Nogmaals het gebruik en de verrichtingen der artillerie bij de manoeuvres der 7de divisie. (Schw. A. u. G., Heft 1.)

De rijdende artillerie in vereeniging met zelfstandige cavalerieafdeelingen. De gangen der rijdende artillerie bij zoodanige vereeniging, de stellingen door haar in te nemen, de gevechtsleiding en de wijze van vuren. (Rev. d'A., Févr.)

XII. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der genie.

Opruiming van rotsen, onder water, door vrijliggende ladingen

(*Met Platen.*) Ontwikkeling der gebreken van de vroeger tot het beoogde doel gevolgde aanwending van buskruit in boorgaten of mijnkamers. Beschrijving en toelichting van, benevens oordeel eener deskundige Commissie, over een methode tot bereiking van dat doel met dynamiet. (Mitth. A. u. G. Heft 1.)

Klein universeel - waterpas-instrument van SCHNEIDER. (*Met afbeeldingen.*) Beschrijving van de inrichting en van het gebruik van genoemd instrument, opzettelijk voor den dienst van den Staf der Genie te velde vervaardigd. (Mitth. A. u. G., Heft 1.)

De nieuwe basismetingen in Zwitserland. (*Met plaat.*) (Schw. A. u. G., Heft 2.)

XIII. Onderwerpen betreffende de marine.

De ontwikkeling der fransche zeemacht sedert 1870. (*Vervolg.*) (Jahrb. A. u. M., Febr.)

XIV. Krijggeshiedenis.

De expeditie in Mexico. De Generaal Marguerite. (*Vervolg.*) (Sp. M., Févr.)

Ter kenschetsing van het leger van NAPOLEON I. Een overzicht wordt gegeven van een opstel voorkomende in het onlangs verschenen 4^d deel der *Mittheilungen des K. K. Kriegs-Archivs* getiteld: „Het leger van NAPOLEON I in het jaar 1809, met vergelijkende beschouwingen over het toenmalige oostenrijksche leger, gegrond op het oordeel van tijdgenooten." Als bronnen zijn uitsluitend gebrzigt oorspronkelijke bescheiden, en voornamelijk een gedenkschrift van een ongenoemd hooggeplaatst officier, die veelvuldig gelegenheid gehad heeft in nieuwe betrekking te komen met het fransche leger en zijn aanvoerders; alsmede een memorie van den Luit. Veldmaarschalk RABETZKY over de reorganisatie van den generalen staf. (Mitth. A. u. G., Heft 1.)

De landing der Engelschen en Russen in Noord-Holland. (*Vervolg.*) (Jahr. u. M., Febr.)

De veldtocht aan den beneden-Elbe in 1813. (*Wordt vervolgd.*) (Jahrb. A. u. M., Febr.)

Prins EUGENIUS VAN SAVOYE en JOHN CHURCHILL hertog van MARLBOROUGH. Fragmenten eener vergelijkende biographie. (*Wordt vervolgd.*) (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 1.)

Vijftien brieven over den oosterschen oorlog 1877-78. Critische beschouwingen over toestanden, besluiten en handelingen in den jongsten russisch-turkschen oorlog. (*Wordt vervolgd.*) (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 1.)

Uit den tuniseeschen veldtocht. Bewerkt naar opstellen in het *Journal des Sciences mil.*, Sept. 1881, en in de *Revue d'art.*, Juli 1881. (Allg. M. Z. 1881, N°. 93, 402 en 403.)

XV. Wetkunde. Natuurekunde. Technologie.

De watervoorziening van Parijs vroeger en thans. Een bijdrage tot de geschiedkundige ontwikkeling van waterleidingen en watervoorzieningen. (Archiv., Band 89, Heft 1.)

XVII. Staatskunde. Staatsrecht.

Itineraire van Géryville naar Figuig. Politieke en militaire toestand van onze bezettingspunten in het zuiden van Algerië; beweegredenen van hun ontstaan; de voordeelen daardoor verkregen; de uitkomsten verkregen door onze mobiele colonnes. (*Wordt vervolgd.*) (Sp. M., Févr.)

XVIII. Onderwerpen van gemengden aard.

Verscheidenheden. Frankrijk: Invoering van een kort kanon van 155 mM. — Duitschland: Opbrengst van de werkplaatsen van KRUPP. Oefeningen van den stafliedst in den vestingoorlog. Versterkingen van Straatsburg (het fort Mundolsheim). Overbrenging van de patroonfabriek van Erfurt naar Spandau; voorgenomen overbrenging van de wapenfabriek van Erfurt naar Magdeburg. — Engeland: Uitwerking van granaten op muren van stampaarde. — Oostenrijk-Hongarij: Het oorlogsbudget voor 1882. Proeven met kanonnen van staalhard brons. — Spanje: Invoering van nieuwe buskruitsoorten voor geschut. — Vereenigde Staten: Organisatie van de artillerie. — Zweden en Noorwegen: Veldartillerie. (Rev. d'A., Févr.)

Maandelijksche kroniek. Van den nieuwen minister van oorlog kon men, door zijne antecedenten, eer verwachten dat hij zal trachten het bestaande te verbeteren dan tot ingrijpende hervormingen over te gaan: de tegenwoordige staatkundige toestand is echter zoodanig, dat het niet te verwonderen zou zijn als de Kumer het programma van den Gen. CAMPENON in discussie bracht. De gelegenheid om het eene programma tegenover het andere te stellen, zal wellicht spoedig aanwezig zijn, daar het gouvernement voorgesteld heeft den 5-jarigen dienstdiend te behouden, maar het vervroegd ontslag van een gedeelte der dienstplichtigen nader te regelen. — De Generaal FORGEMOL is commandant en chef van het tunisiesche expeditiekorps geworden; men acht deze de rechte man op de rechte plaats. — De militaire opstand in Egypte zou een terugslag kunnen hebben in Tunis; daarom acht men een tusschenkomst van Engeland en Frankrijk gewenscht. — De opstand in de Herzegowina, aangewakkerd door Rusland, is wellicht het eerste bedrijf van het treurspel, dat tot titel heeft "de wraak van San Stefano" en tot sluitrede "de verwezentlijking van den wensch van PETER DEN GROOTE." (Sp. M., Févr.)

Verscheidenheden. Organisatie en uitrusting der positie-artillerie in Zweden. De spaansche mortier van 21 cM van staalhard brons. De telefoon op het artillerie-schietterrein te Bourges. Het kanon van LYMAN. Schootsafels voor de marine-kanonnen van 16 cM. N°. 1 en 3. stelsel *Hontoria*. Productie van de artillerie-werkplaatsen in Rusland en het standpunt van de bewapening der troepen in 1879. Gebruik van electrisch licht bij de verdediging van vestingen. Proeven met *Hotchkiss*-schrootkanonnen in Pola. Revolverkanonnen voor de duitsche oorlogsmarine. Nieuwe methode tot verhooging van het weerstandsvermogen van vuurmonden. Proeven ter bepaling van de trefkans van massa-infanterie-vuur tegen een batterij, in het kamp bij Beverloo. Nieuwe kaarten van het *Depot de la guerre* in Parijs. Het comité voor de defensie, in Frankrijk. Proeven met schietkatoen in Stowmarket. Spoorwegvelocipede voor spoorweg- en telegraafbeambten. De smalste der bestaande spoorbanen. Nieuwe engelsche vuurmonden. (Mitth. A. u. G., Heft 1.)

Verscheidenheden. Toestel om van den vasten wal uit den gang te besturen van torpedo's, die voortdrijvend vermogen in zich voeren. — Dienst van Russische ingenieur-officieren bij de legerkorpsen. (Archiv, Band 89, Heft 1.)

Verscheidenheden. GIBSON's granaten met verschillende kamers voor het opnemen van springmiddelen. (Met plaat.) — Over onderricht in het paardrijden. — Sterkte van het grieksche leger. (Schw. A. u. G. N°. 1.)

Verscheidenheden. Een buitenlandsch oordeel over ons velddienstreglement. — Legersterkte van Duitschland, Frankrijk en Rusland. — De duitsche aanvullingsreserve. — De militaire opvoeding der jeugd. — De oostenrijksche veldsignaal-afdeeling in Dalmatië. — De oefening in het inschieten binnenskamers. (Schw. A. u. G., Heft 2.)

Verscheidenheden. De curvimeter van BÜMAN. De duitsche militaire literatuur in China. (Allg. M. Z. 1881, N°. 93.)

Verscheidenheid. Het servische inf. geweer, stelsel *Mausser-Milovanovic*. (Allg. M. Z. 1881, N°. 95.)

Verscheidenheid. Het schrootkanon als wapen tegen torpedo's (Allg. M. Z. 1881, N°. 96.)

Verscheidenheid. De voortgang van den bouw der nieuwe krijgscademie. (Allg. M. Z. 1881, N°. 98.)

Verscheidenheden. Levensbericht van den Generaal *NEPOLOITSCHITZKI*. Id. van den Kapt. *HUND VON HAFETEN*. (Allg. M. Z. 1881, N°. 100.)

Verscheidenheden. Programma van de prijsvragen van het internationale comité te Genève. — De internationale schaakwedstrijd te Weenen in 1882. (Allg. M. Z. 1881, N°. 103.)

Korte mededeelingen. Duitsche rijk: De voorgenomen oprichting van een militair opvoedingsgesticht van jongens met voorbereidende onderofficiersschool te Neu-Breisach. — Rusland: Beraadslagingen der Commissie voor de legeraangelegenheden en een redevoering van den Gen. *Totleben*. (Allg. M. Z. 1881, N°. 93.)

Oostenrijk—Hongarije: Het militair budget voor 1882. Voorgenomen uitbreiding van het vestingstelsel van Zuidelijk Tyrol. Een ministerieele aanschrijving inhoudende het verbod van het doen van huwelijksaanvragen door officieren in dagbladen. — Zweden en Noorwegen: Het jaartest van de Academie voor Krijgswetenschappen. (Allg. M. Z. 1881, N°. 94.)

Duitsche rijk: Bepalingen betreffende wijzigingen in de organisatie van verschillende takken van dienst en in de bezoldiging van mil. beambten, in Beieren. — Frankrijk: De opperste raad van oorlog opnieuw ingesteld. Opening van het panorama van den slag van Würth. (Allg. M. Z. 1881, N°. 95.)

Duitsche rijk: De nieuwe zitting van den Rijksdag en het weergeld. Voorgenomen aanwijzing van den officier om den chef van den generalen staf ter zijde te slaan. Aanstaaende wijziging in de sabels der officieren van de infanterie en jagers. De bedrijvigheid in de fabriek van *Krupp*. (Allg. M. Z. 1881, N°. 96.)

Duitsche rijk: De bewapening der beiersche ulanen met de art. sabel. Nieuwe bepalingen omtrent reis- en verblijfkosten van overgeplaatste officieren. — Italië: Voorgenomen wijzigingen in het krijgswezen. (Allg. M. Z. 1881, N°. 97.)

Duitsche rijk: Invoering van revolverkanonnen voor de marine. Voorgenomen invoering van electrisch licht in de marine-etablisementen. Italië: Het oorlogsbudget in de Kamer. Het nieuwe budget der marine. (Allg. M. Z. 1881, N°. 98.)

Rusland: Voorgenomen samensmelting van de ingenieurs- en artillerie-academiën. Inkrimping van den aanmaak van wapenen. Verandering in de intendance. — Zweden en Noorwegen: Besluiten van de commissie voor de landsverdediging in zake de toekomstige legersterkte. (Allg. M. Z. 1881, N°. 99.)

Duitsche rijk: De vaststelling der sterkte van het rijksleger voor 1882/83. — Frankrijk: Aanstaaende nieuwe militaire wetsontwerpen. Het contingent der klasse 1880. Voltooiing van de stafkaart op 1: 80 000. Opening van een panorama van Belfort. — Rusland: De nieuwe kleeding van het leger. (Allg. M. Z. 1881, N°. 100.)

Duitsche rijk: Het buitendienst stellen van verouderde geschutssoorten. — Zweden en Noorwegen: Levensbericht van den Gen. v. *RAAB*. (Allg. M. Z. 1881, N°. 101.)

Duitsche rijk: Voorgenomen verandering van het beiersche inf. lijfregiment in een garde-grenadierregt. Verbetering van het gehalte der recruten in Beieren. — Rusland: Aanstaaende vorming van reserve-officieren. (Allg. M. Z. 1881, N°. 102.)

Oostenrijk-Hongarije: Schietproeven met geschut van staalhard brons. — Italië: Tegenwoordige bewapening van het leger. (Allg. M. Z. 1881, N°. 103.)

Duitsche rijk: Het van stapelloopen van de chineesche pantserkorvet *Ting-yuen* te Stettin. (Allg. M. Z. 1881, N°. 104.)

BIJLAGE III,
BEHOORENDE BIJ DE MILITAIRE SPECTATOR,
VIERDE SERIE. — ZEVENDE DEEL, N°. 3.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN ENZ.

(26 Januari—25 Februari 1882).

a.) BIJ HET LEGER HIER TE LANDE.

Benoemd.

Bij de mil. administratie. Tot luit.-kol.-int., de maj.-int. P. L. G. Doorman.

Bij den geneesk. dienst. Tot dir. offic. v. gez. 2de kl., de dir. offic. v. gez. 3de kl. A. Boele, dr. M. G. van Pelt en P. F. Meuleman; tot p. n. 3de kl., de veearts H. Vixschonae.

Bij het wapen der infanterie. Bij het reg. gren. en jag., tot adj., de 1ste luit. T. C. C. van Orsoy Veeren. Bij het 5de reg. inf., tot kap., de 1ste luit. J. van der Meer, van het 2de reg. Bij het 7de reg. inf., tot kap., de 1ste luit.-adj. J. van Maaren, van het reg. gren. en jag.

Bij het wapen der cavalerie. Bij het 1ste reg. huz., tot 1sten luit., de 2de luit. jhr. H. W. Boreel de Mauregnault. Bij het 3de reg. huz., tot 1sten luit., de 2de luit. W. A. P. F. L. van Exter.

Bij het wapen der artillerie. Bij het 3de reg. veldart., tot adj., de kap. J. J. C. Hinlopen en de 1ste luit. C. Suermont. Bij het 3de reg. vestingart., tot kap., de 1ste luit. W. J. G. van der Veer, van het 4de reg. vestingart.

Overgeplaatst.

Bij het 3de reg. veldart., de 1ste luit. H. J. Rijfkogel, van het 2de reg. vestingart. Bij het 3de reg. vestingart., de kap. P. van der Meer, van het 4de reg. vestingart. Bij het korps genietroepen, de 1ste luit. J. H. A. Mijsberg en de 2de luit. P. Huffnagel, beiden van den staf der genie.

Eervol ontheven.

op hun verzoek, van de betr. van adj., de kap. W. H. Bierman, van het 3de reg. veldart., en de 1ste luit. A. van Doornick, van het 2de reg. vestingart. Van de functien van offic. v. sp. d., de kap. J. C. T. Boreman, v. h. 3de reg. inf.

Bestemd ,

tot offic. v. sp. d., de kap. N. H. A. Camp, van het 3de reg. inf.

In actieven dienst hersteld .

bij het 2de reg. inf., de 1ste luit. G. Feenstra.

Weder bij het leger h. t. l. ingedeeld .

bij het 2de reg. vestingart., de luit.-kw. J. A. Neuwieller, van gedet. uit O.-I. teruggekeerd.

Gedet. bij het leger in O.-I.,

resp. voor 5 en voor 3 jaren, de 1ste luit.-kw. C. L. D. Mounier, van het 2de reg. vestingart. en de 1ste luit. L. Waller, van het korps genietroepen.

Gedet. bij de landmacht in W.-I.,

voor den tijd van 3 jaren, de 1ste luit. G. F. G. van Doornum, van het 5de en de 2de luit. A. Klontje, van het 3de reg. inf.

Overgeplantst bij het leger in O.-I.

De 2de luit. der inf. K. T. Engelbert van Bevervoorde en J. A. W. Weustmann, beiden gedet. bij dat leger.

Gepensionneerd .

de kap. der genie P. A. T. Havelaar en de 1ste luit. pl.-adj., te Deventer, K. Schraever.

Eerval uit den dienst ontslagen ,

op hun verzoek, de kap. der genie op n. a. J. Kalf en de 1ste luit. C. H. Hummelink, van het reg. gren. en jag.; laatstgen. met verg. de act. uniform te blijven dragen.

Overleden.

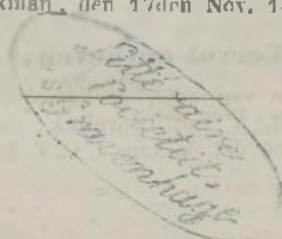
De kap. M. A. Luyken Glashorst, van het 3de reg. veldart., de 1ste luit. der art., J. L. F. H. Rollin Couquerque, ged. in O.-I. en de 2de luit. der inf. op n. a. J. A. Fraterman.

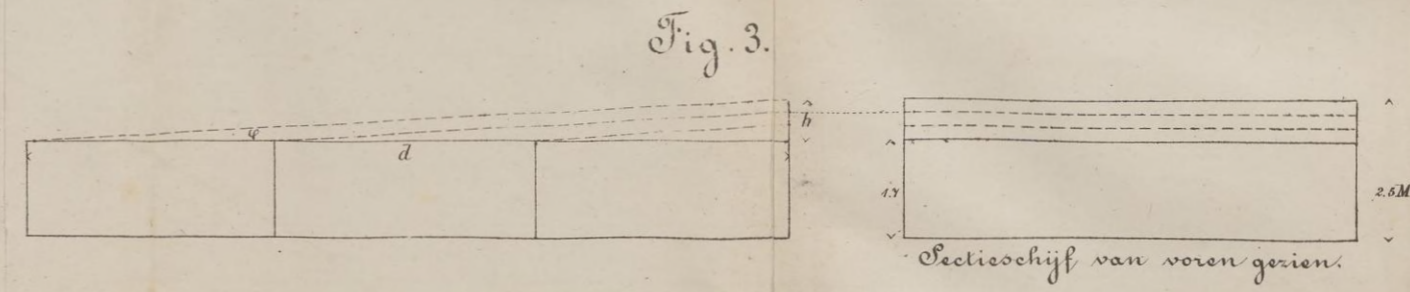
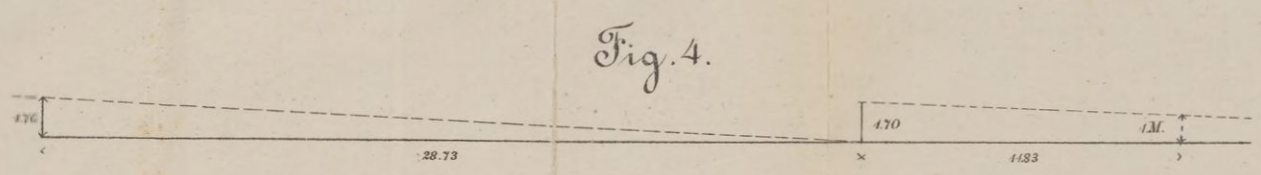
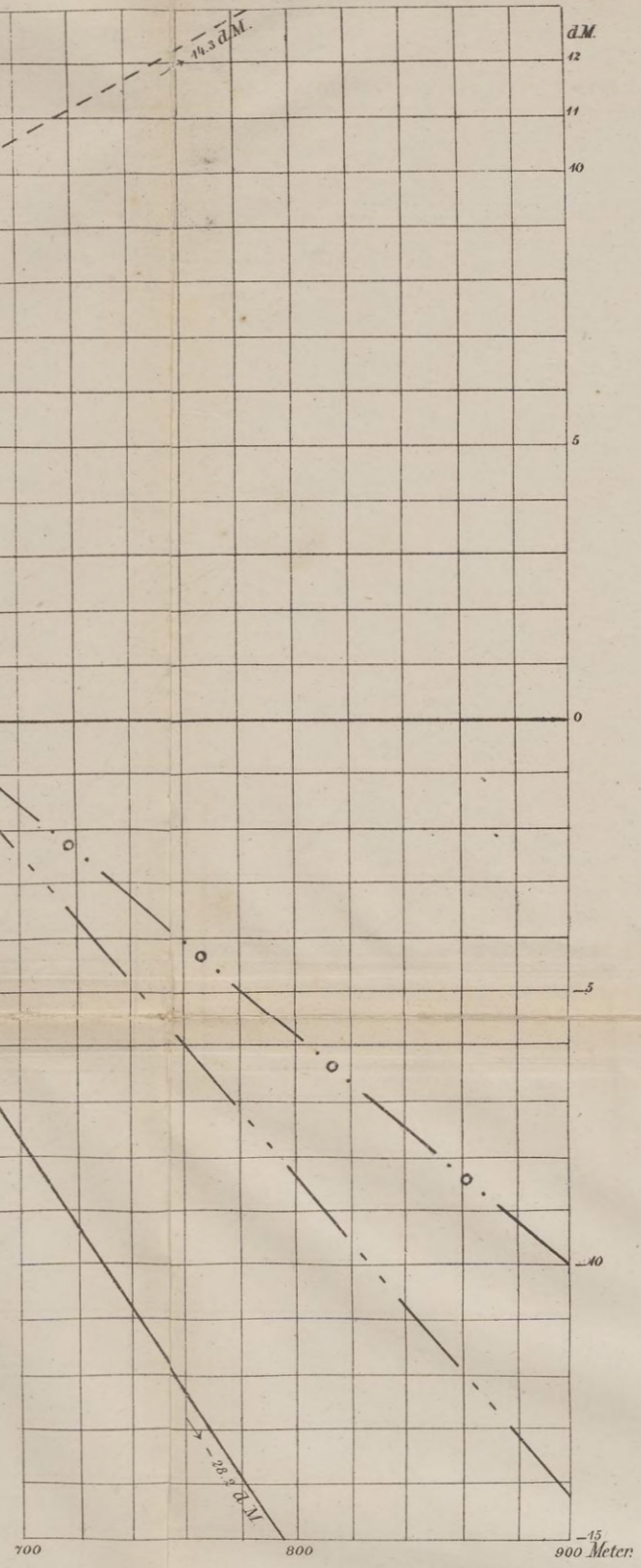
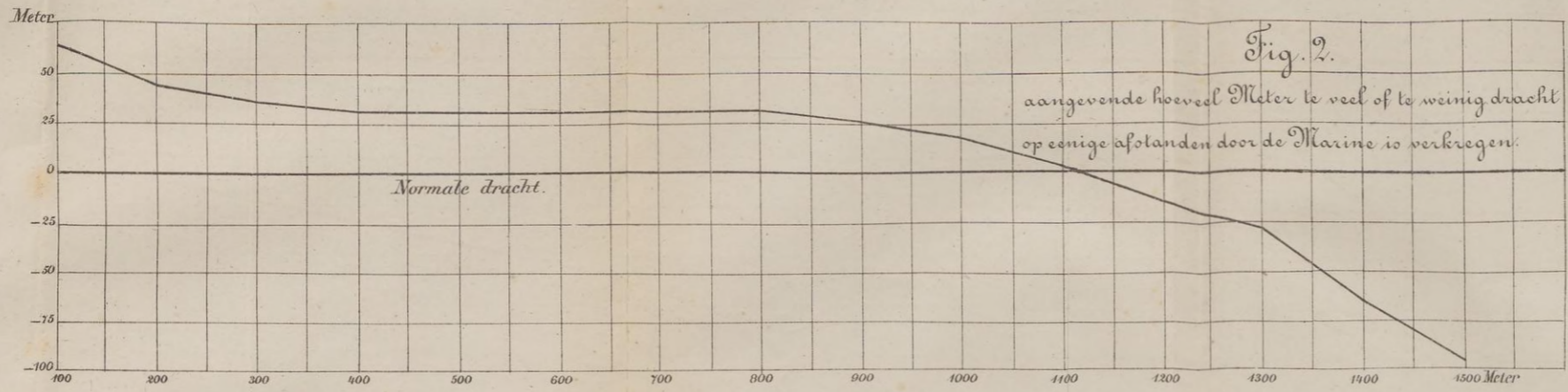
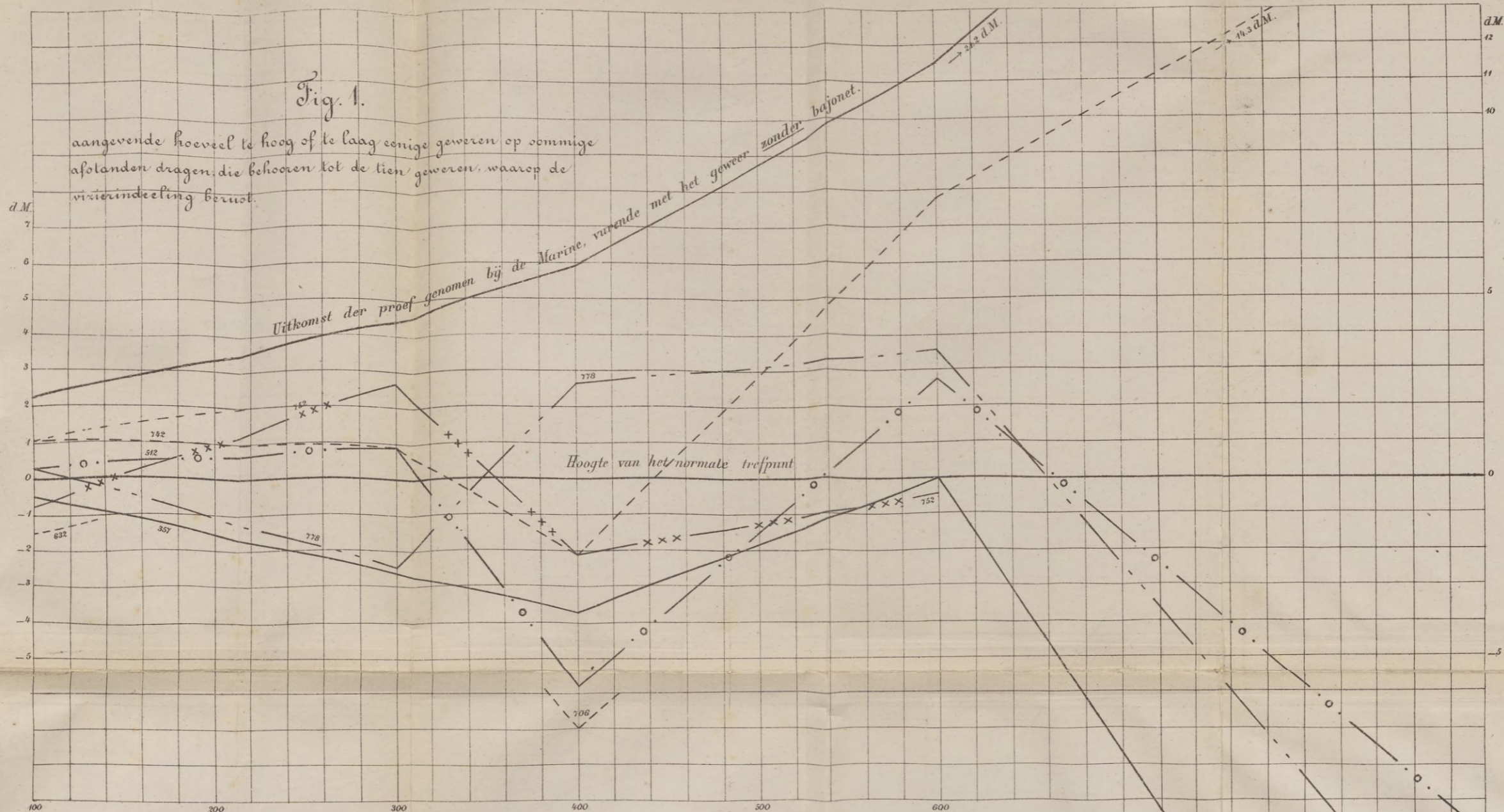
Henoemd voor O.-Indië.

Tot offic. v. gez. 2de kl., de artsen dr. G. A. van Geijtenbeek en dr. A. J. Roux.

Overleden gepensionneerden.

De kolonel J. K. W. Beckman, den 17den Nov. 1881; de kap. W. H. Sleurs, den 11den Nov. 1881.

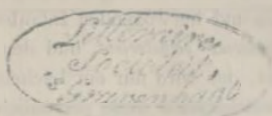

Library
of the
University

Library
of the
University

Library
of the
University

Opmerkingen omtrent een hoofdstudievak: „de schietoefeningen der Infanterie”.

Bij het aanschaffen van oorlogswerktuigen, het geven van voorschriften of het vaststellen van reglementen kan aan den factor „oorlogsgebruik” nimmer een te groote waarde worden toegekend; terwijl bij het bepalen van dien factor, de invloed van de jeugd onzer soldaten en hun korte oefeningstijd, de groote taak, aan onze schutterij in den oorlog opgedragen, en de zucht tot overdrijving, den mensch vooral in opgewonden toestand zoo eigen, niet te licht mogen worden geteld.

Het geven van eenvoudige werktuigen en voorschriften, vermindering van verschillende *opvattingen* door het stellen van eenvoudige en klare grondbeginselen en het daardoor vormen van een kern officieren met dezelfde gezonde en practische denkbeelden, het waekeren met oefeningstijd en leermiddelen — dit is de dankbare, doch ook zoo moeilijke taak, voor de inspecteurs en onderwijzers van het leger weggelegd.

Geen onderwerp op militair gebied is in de laatste jaren zeker meer besproken dan de vraag: „op welke wijze in den oorlog het meest partij getrokken kan worden van het infanterievuur,” en daar de waarde van dit vuur in den oorlog voor een gedeelte de uitkomst is van het werktuig, dat gebruikt en het vuurondericht, zoowel theoretisch als practisch, dat in tijd van vrede genoten wordt, zoo kan aan het studievak „de schietoefeningen der infanterie” ook nimmer te veel waarde worden gehecht.

Het komt ons voor, dat bij de bespreking van het infanterievuur, teekenen van overdrijving zichtbaar zijn. Wij hebben hier minder op het oog de uitspraak van den Kapt. LIEBERT (1), die zegt: „Gewiss ist es ein beachtenswerthes Zeichen der Zeit, dass gerade jetzt aus den kleinen Armeen (Belgien, Holland, Danemark) Stimmen laut werden, welche die Frage des Weitschiessens im technischen Sinne zu lösen suchen, nachdem dieselbe in den grossen

(1) Löbels Jahresberichte 1880, bladz. 238.

Heeren in einem gewissen Abschluss in entgegengesetzter Richtung gediehen ist." En verder: »Ist es doch das Geschick kleiner Heere ohne Kriegserfahrung und mit beschränktem Gesichtskreise, Theoretiker auszubilden und die Speculation bis zu den äussersten Grenzen ausgreifen zu lassen. . . . Wer das grandiose Schauspiel des hin-und herwogenden Infanteriekampfes im Rahmen der grossen Schlacht *schaudernd selbsterlebt* und den psychischen Eindruck davon, sich voll bewahrt hat, der wird nur ein Lächeln für die angestrengten Bemühungen Jener haben, welche ohne diese persönliche Anschauung von den Dingen, den Riesen Antaus, den wir Schlacht nennen, mit mathematischen Formeln regieren zu können wahren." De tijd zal misschien nog leeren, dat door de eigenaardigheid van ons terrein, door de waarschijnlijke taak »verdediging», die ons te wachten staat, de eisch van de theoretici van die kleine landen niet overdreven, doch juist is.

De overdrijving, waarop wij hier doelen, is het kunstmatige in de infanterieballistiek, hetwelk dikwijls aanleiding kan geven tot zeer verkeerde gevolgtrekkingen. Het schijnt ons toe, dat de Commissie der Normaal-Schietschool niet genoeg op dit kward bedacht is en niet alle middelen aanwendt, om het tegen te gaan. Dit is te betreuren, vooral omdat de groote schat gegevens, in den laatsten tijd omtrent ons geweer verstrekt, oorzaak is, dat vele officieren zich een oordeel vormen omtrent de mogelijk te verwachten uitkomst van het infanterie-wapen.

Op bladz. 274 van het Verslag: »Gevolgtrekkingen en beschouwingen, waartoe de vuren op groote afstanden, bij de Normaal-Schietschool in den zomer van 1880 uitgevoerd, aanleiding geven" (1), komt een staat voor van de totale lengtespreiding van het bundelschot op afstanden van 400—1800 M., welke spreiding van 280 tot 168 M. afneemt. Verder bevat het een opgave van de procenten treffers, die op de verschillende afstanden verwacht kunnen worden in horizontale terreinstrooken van 50, 100 en 150 M. diepte. Op den kleinsten afstand is het getal der procenttreffers in zulke strooken resp. 37, 66,5 en 85; zij nemen verder met den afstand toe en zijn op 1800 M. 58, 89 en 98,5. De volgende bladzijde van het Verslag wijst er op, dat de lengte der onveilige strook bestaat uit de lengtespreiding, vermeerderd met de bestreken ruimte. Een nieuwe staat geeft deze bladzijde, waarin o. a. voorkomen de vier eerste kolommen van achterstaande tabel, terwijl de vijfde kolom, door verwerken der gegevens, door ons er aan is toegevoegd.

(1) Dit Verslag, opgenomen in de Verslagen, Rapporten en Memorien van 1881, zal verder het IIde genoemd worden, ter onderscheiding van het Iste en het IIde, verschenen in den jaargang 1880 van dat werk.

Bundel- schot op M.	Halve lengte- spreiding. M.	1ste aanslag op M.	Diepte der onveilige strook. M.	Onveilige strook be- vindt zich dus van: tot: M.
400	110	260	540	(1)
500	106	364	636	
600	102	468	760	
700	128	572	814	
800	134	676	990	676—924
		enz.		
1500	96	1404	192	1404—1596
1600	92	1508	164	1508—1692
1700	88	1612	176	1612—1788
1800	84	1716	168	1716—1884

De cijfers in de laatste kolom geven zeker, zelfs aan de grootste tegenstanders van ons geweer, vizier en munitie, de grootst mogelijke reden van tevredenheid. De vizieren van 1600, 1700 en 1800 M. maken de strooken onveilig, ongeveer 100 M. vóór en achter den afstand, aangegeven door het vizier. Wel wordt de staat voorafgegaan door de opmerking, dat bij die cijfers verondersteld wordt, dat de middelste trefser samenvalt met den vizierschotsafstand en met het midden der dieptespreiding, doch wanneer bij salvo's met vizieren van 1600, 1700 en 1800 M., de eerste kogel eerst aanslaat resp. op 1508, 1612 en 1716 M., dan zal bij dit schoone resultaat het vallen van de kern zoo zwaar niet wegen. Wel vermindert de waarde van die cijfers door kennisgeving van Bijlage II van het IIIde Verslag en van de uitkomsten van vroegere proeven uit Verslag II, doch een noot op bladz. 274: »dat van de waargenomen (2) schoten op 1800 M. zich in de strooken van 50, 100 en 150 M. lengte, werkelijk 54½, 86½ en 94,5½ schoten bevonden», doet de marktwaarde van het artikel weder rijzen.

Ongelukkig echter ontleent de opmerking van bladz. 277, »dat o. a. op de afstanden van 1600, 1700 en 1800 M. de vizieren respectievelijk 25, 60 en 100 M. te kort dragen», aan de cijfers weer alle waarde.

De vraag is zeker geoorloofd: waartoe dienen toch gegevens, die, toegepast, leiden tot verkeerde gevolgtrekkingen?

Onafhankelijk van vroegere gegevens en later volgende opmerkingen, hechten

(1) De vier eerste afstanden zijn niet ingevuld, door de weinige waarde, die de berekende onveilige strook geeft. Had één man op 610 M. slechts 68 M. slechter geschoten, dan zoude de strook toch 804 M. langer worden.

(2) Vroeger werd er reeds op gewezen, welk een groot getal aanslagen van kogels aan het strand te Scheveningen in den regel worden teruggevonden.

wij volstrekt geen waarde aan de staten van bladz. 274 en 275 van het Verslag, uit hoofde van de kunstmatige wijze, waarop ze verkregen zijn. Sedert de verkondiging der leer, dat de vizierhoeken een reeks van de tweede orde vormen, is men begonnen de kogelbaangrootheden zoodanig te vervormen, dat ze in een wiskunstig kleed konden gehuld worden.

Ook de lengtespreiding is door de Normaal-Schietschool geschikt gemaakt, om in het nauwsluitende keurslijf der formules te worden gestoken. De getallen namelijk, die de lengte aangeven der 50 $\frac{1}{2}$ strooken op 400, 900 en 1400 M., werden tot een rekenkunstige reeks herleid; door interpolatie de benaderde 50 $\frac{1}{2}$ lengtespreiding van 400—1800 M. bepaald en verder weder, door gebruikmaking van de trefkanstafel, de geheele spreiding en de procenten treffers in strooken van de boven aangegeven lengte, berekend.

Voorwaar, een sterk vertrouwen moet men bezitten om aan de spreidingen, tot op 1800 M. *wiskunstig* afgeleid uit de 50 $\frac{1}{2}$ spreiding op 400, 900 en 1400 M., eenige waarde te hechten. Te verwonderen is het dan ook niet, dat de gevolgtrekkingen zoo onjuist zijn.

Welke waarde aan de trefkanstafel mag gehecht worden, tot beoordeeling van de spreiding van het bundelschot, zal velen niet duidelijk zijn.

Vóór die tafel in gebruik was, werd omtrent de spreiding van het geweer klein kaliber o. a. opgegeven:

Dracht in passen.	Hoogte van den rechthoek, waarin alle schoten vallen in M.	Vermoedelijke of 50 $\frac{1}{2}$ hoogtespreiding.
100	0,24	0,09
200	0,33	0,13
300	0,51	0,248
400	0,85	0,342
500	1,17	0,5
600	1,40	0,654
700	1,70	0,706
800	2	0,892

Uit deze opgave blijkt, dat vóór de verkondigde theorie de *geheele* spreiding volstrekt niet gelijk was aan 4 a 4,5 maal de 50 $\frac{1}{2}$ spreiding. Een proef door de Commissie der Schietschool in 1872 genomen met 500 patronen op 400 en 500 pas, leidde echter tot een gunstig oordeel over SIEGFRIED'S leerwijze. Deze is sedert dan ook steeds gevolgd en werd, zooals hierboven gezegd, ook toegepast op het bundelschot.

De opgaven in het oostenrijksche schietvoorschrift (Tabel IV, bladz. 164), wijken zeer van deze theorie af. GROSSMAN merkt hieromtrent op, dat uit

de talrijke schietproeven, genomen zowel op het Steinfeld als door de Armee-Schiess-Schule door goede schutters met opgelegd geweer, het gevolg werd getrokken: »Bis einschliesslich 500^x ist die 100 $\frac{1}{2}$ H. und B. Streuung doppelt und von 600^x aufwärts 2,2 höchstens, 2,5 mal so gross als die 50 $\frac{1}{2}$ H. und B. Streuung.

»Dieses aus der Praxis hervorgegangene Resultat ist verschieden von den bisher üblich gewesenen, auf die Ergebnisse der strengen Theorie der Wahrscheinlichkeit basirten Angaben, denen gemuss die Gewehre gleich, wie für Geschütze die $S_{100} = 4 S_{50}$ angenommen wurden, ohne dabei die verschiedenen Gebrauchsweise beider Waffen in Rücksicht zu ziehen". Hij verklaart verder het afwijken der wet door de meerdere spreiding, die ontstaat door het slecht gericht zijn op het oogenblik, dat het schot afgaat. Daar hij aanneemt, dat de schutters hierbij veelvuldiger *kleine* dan *grote* fouten maken, zal die invloed zich het meest doen gevoelen op de 50 $\frac{1}{2}$ spreiding en deze daardoor betrekkelijk meer toenemen, dan de ghecele spreiding.

Daar GROSSMAN ongetwijfeld onder de schietspecialiteiten mag gerekend worden en zijn stem zeker een groot gewicht in de schaal gelegd heeft bij het samenstellen van dat schietvoorschrift, stemt bovenstaande uitspraak tot nadenken.

In hoeverre de schietfouten van den man in formule kunnen worden gebracht, om daaruit het juiste of onjuiste der aangehaalde bewering aan te toonen, weten wij niet. Daar het terrein dier wiskunstige trekans ons te onbekend is, geven wij liever eenige cijfers uit de schietregisters, die ons doen twifelen aan de theorie van dien Oostenrijker.

Door de 3de klasse schutters werden op 100 M. 2866 schoten gedaan met de nieuwe patroon op de driemansschijf, waardoor verkregen werden 525 borsten en 366 misschoten. De borst is 4,5 dM. hoog en gemiddeld even zoo breed. In dien rechthoek vielen dus ongeveer 18 $\frac{1}{2}$ treffers, zoodat hare 4,5 dM. lange zijde gelijk is aan de breedte en hoogte van de verticale en horizontale strook met 43 $\frac{1}{2}$ treffers.

Volgens SIEGFRIED is:

$$0,85 S_{100} = S_{4,5}, \text{ dus } S_{100} = 5,4 \text{ dM.}$$

In de gewone schijf, die 1,5 M. breed en 1,7 M. hoog is, zullen dus 90 $\frac{1}{2}$ treffers moeten vallen, indien op het midden wordt aangelegd. Werkelijk kreeg de schijf 87 $\frac{1}{2}$ treffers.

Neemt men aan, dat 75 kogels over de schijf zijn gegaan, doordat de man niet op het midden, doch iets te hoog richt; terwijl voorts het vizier van 100 M. eigenlijk dat van 150 M. is en de schutter dus 0,15 M. te hoog afkwam, dan kan men zeggen, dat op deze proef de oude methode oogen-schijnlijk doorgaat.

Op de vierkante kopschijf van 5 dM. zijde werden in de 5de oefening der

3de klasse 1289 schoten afgegeven, waaronder 633 of 49% raakschoten (1).

Van den rechthoek met 49% treffers is de zijde $= S_{70} = 1,5 \times S_{50} = 5 \text{ dM.}$
 dus $S_{50} = 0,33 \text{ M.}$

Een rechthoekige schijf van 1,40 M. zijde, zou door die schutters dus altijd getroffen worden. Wij gelooven, dat dit werkelijk verwacht kan worden van schutters, die tot deze oefening zijn gevorderd.

Werd op deze schietuitkomsten de theorie van GROSSMANN toegepast, dan zou het resultaat geheel onwaar zijn.

Waarschijnlijk ligt bij beide theoriën de waarheid wel weder in het midden; in ieder geval zal het zeker raadzaam zijn voor het infanterieschot zoo spaarzaam mogelijk de trefkanstafel te gebruiken.

Een nieuw en ruim veld voor overdrijving werd, naar onze opvatting, geopend, toen de deutsche schietinstructie door het gelijktijdig gebruik van meerdere vizieren een *kunstmatige* spreiding in het leven riep. De voordeelen der spreiding op de *groots* afstanden, worden door velen zoodanig overdreven, dat het verlengen en nogmaals verlengen (2) van de onveilige strook — zonder rekening te houden met het sterk afnemen van de dichtheid van den kogelbundel — eindelijk weder leiden zal tot de vroegere wijze van vuren met den ouden gladloop, d. i. *bijna zonder vizier*. Wij zeiden „grootte” afstanden, in navolging van de Schietschool, die 400 M. — d. i., de afstand, waarop de baan volgens de opgegeven ordinaten, geheel bestreken is voor staande infanterie — onder die rubriek brengt. Neemt men echter aan, dat salvo's met juiste klepstelling op kleinere afstanden dan 400 M. tot de uitzonderingen zullen behooren, en bij onbekendheid van den afstand boven de 400 M. reeds twee vizieren zijn voorgeschreven, dan mag gerust gezegd worden: kunstmatige spreiding op *alle* afstanden.

In welke termen over het spreiden gesproken wordt, elke spreiding, of deze ontstaat door het geweer, door de munitie, door atmosferische invloeden, door fouten van den schutter enz. of door gecombineerde vizieren, heeft feitelijk hetzelfde resultaat als slecht schieten.

De sterke afneming van de diepte der onveilige strook (zie den staat bladz. 207) geeft aanleiding tot de opmerking in het Verslag: „dat misschatting van afstand en inwerking van weer en wind van meer invloed op de

(1) Het groote verschil met de vorige oefening kan verklaard worden uit de omstandigheid, dat de slechtste schutters nog niet tot deze oefening waren gevorderd. De schutters, die op het midden van het zwaar aanlegden, kwamen met het vizier van 100 M. 1,4 dM. te hoog af; een omstandigheid wel in waar ongunstig voor het treffen der figuur, doch gunstig voor het treffen der schijf.

(2) De russische instructie schrijft zelfs op groote afstanden het gelijktijdig gebruik van vier vizieren voor.

treffkans zijn op de groote dan op de korte afstanden. Een te kort of te ver vallen van het middelste trefpunt van b.v. 100 M. zou op de korte afstanden toch nog vrij goede uitkomsten opleveren, terwijl daardoor op de groote afstanden het bundelschot geheel buiten het doel kan vallen. Hieruit blijkt de noodzakelijkheid van het gebruik van meer vizieren op de groote afstanden."

Dezelfde juiste gevolgtrekking zou in andere woorden kunnen worden vervat, door te zeggen: op welken afstand het doel ook sta, zullen misschatting van afstand en temperatuurinvloed, die het doel slechts één Meter buiten de bestreken ruimte van een ideaal salvo brengen, de verbruikte patronen geheel nutteloos doen verloren gaan (1). Gelukkig echter wijken schutters, geweren en munitie nog al af van het ideaal, dat men zich stelt, waardoor *spreiding* ontstaat en dus treffers kunnen worden verkregen. Op de *korte afstanden* is de invloed van die fouten groot, dus kan het salvo dan nog vrij goede uitkomsten opleveren. Op de *groote afstanden* daarentegen zijn de voordeelen van diezelfde fouten echter veel minder, zoodat het bundelschot geheel buiten het doel kan vallen, waarom den schutters gecommandeerd moet worden: *slecht schieten*. Daar dit commando echter te vreemd klinkt en de mate van slecht schieten niet goed kan worden aangegeven, zal liever gelast worden: vuren met verkeerde vizieren.

Het is niet te ontkennen, dat het gelijktijdig gebruik van meerdere vizieren theoretisch dikwijls voordeelen oplevert. Practisch zal deze wijze van vuren op onbekende afstanden ook wel eens tot goede uitkomsten leiden. Bij ons is echter langzamerhand de vrees ontstaan, dat het kanongebulder oorzaak zal zijn: vooreerst, dat wanneer weinig uitwerking van het vuur gezien wordt, vele vuurleiders, indachtig aan de nieuwe leer: "onveiligmaken van terreinstrooken", de theoretische voordeelen der spreiding erg zullen overdrijven, doch tevens, dat het verschil tusschen de spreiding op het oefenings- en het gevechtsveld verbazend groot wordt.

Het klinkt zeker zeer mooi, dat door één vizier één trefbergs (d. z. de treffers in een schijf of horizontale strook in figuurlijken zin op elkander gehoopt) ontstaat met betrekkelijk klein grondvlak, doch dat door het gelijktijdig gebruik van meerdere vizieren, meerdere bergen van minder hoogte worden gevormd; waarbij de diepte, die ze scheidt, door de spreiding wordt aangevuld en aldus een lange strook met een vrij dikke laag treffers bedekt, verregen wordt. Wij gelooven echter, dat die eerste berg van één vizier door de spreiding, als gevolg van den opgewonden toestand, op het oorlogsveld, wel tot een molshoop zal slinken. Wanneer die molshoop door kunstmatige middelen nog in verschillende kleine molshoopen wordt verdeeld, en die diepten verder nog moeten worden aangevuld, dan zal het laagje treffers wel erg dun worden.

(1) Aanslagen blijven hier buiten beschouwing.

Bijlage I van het meergenoemde Verslag bevat de uitkomsten van een groote reeks schietproeven. De reeksen getallen, die het aantal treffers in de op 10 M. achter elkander geplaatste schijven, of in de 10 M. lange horizontale strooken aangeven, zijn niet als de vroeger gegeven trefferreeksen, gerangschikt volgens de kernen, doch de treffers zijn juist aangegeven, zooals ze verkregen zijn.

De hieronder opgegeven getallen zijn de treffers in rechthoeken van 10 M. diepte. De eerste rij is verkregen door de samenvoeging van 100 schoten op één dag gedaan met elk der vizieren van 1600, 1700 en 1800 M.

	1500	1550	1600	1650	1700	1750 M.
Viz. v. 1600, 1700 en 1800 M	2-1-6-11-20-9-3-1-8-7-0-10-6-11-14-20-23-14-11-11-				9-5-5-3-1-1-3	
Vizier van 1700 M.		2-4-2-4-12-	8-15-18-25-12-23-15-12-12-12-3-7-8-			- 3

De volgende getallen zijn de treffers in verticale schijven (1) van 1,70 M. hoogte, die verondersteld waren op 10 M. afstand achter elkander te zijn opgesteld.

De eerste rij is samengesteld uit de helft van het aantal treffers in 400 schoten, afgegeven met de vizieren van 600 en 700 M. De tweede rij stelt de uitkomst voor van 200 schoten, afgegeven op één dag met het vizier van 600 M.

	500	600
Vizieren van 600 en 700 M	1-1-2-4-4-5-6-15-14-31-24-22-41-42-47-48-45-20-34-28-28-28-20-20-22-	
Vizier van 600 M.	1-2-4-8-8-11-16-27-23-37-43-54-68-73-81-85-80-70-56-28-28-16-9-8-	
	700	800 M.
	26-26-25-23-20-19-12-7-4-3-1-2-1-2-1	
	1-1	

Vergelijkt men in de bovenstaande groepen cijfers beide rijen onderling, dan blijkt, dat de gecombineerde vizieren een langere terreinstrook dekken. De vredesspreiding, verkregen door het schieten van 25 onderofficieren (bijna allen scherpshutter) komt ons echter zoo groot voor, dat wij gelooven, indien de *oorlogsreeks* van één vizier, er onder geplaatst werd, deze niet alleen even uitgestrekt zou zijn als de *vredesreeks* van twee vizieren, doch een zoodanige lengte zou vertoonen, dat de overdreven voorstanders van meerdere vizieren misschien wel uiterst tevreden zouden zijn over de groote mate van „slecht schieten“ (of anders gezegd „spreiden“).

Wanneer als grondslag wordt aangenomen, dat gemiddeld op elke 10 M. diepe terreinstrook *np* treffers moeten vallen, om nog een krachtige uitwerking van het bundelschot te verkrijgen, dan blijkt in het algemeen en ook bij ons bundelschot, dat de terreinstrook met die treffers zich niet verder dan 100 M. uitstrekt. Het hulpmiddel, algemeen en ook in ons schietvoorschrift op bladz. 45 aangegeven, om die strook te verlengen, zal echter niet

(1) Voor de kleinere afstanden verkiezen wij altijd de verticale beelden, daar de horizontale onaf-bankelijk zijn van de bestrekenheid van de baan, die voor de kleinere afstanden van veel waarde is. Ook in het gebruik der horizontale beelden heeft dikwijls overdeijving plaats, en wordt het schieten reeds op de kleine afstanden te veel als *werpen* behandeld.

baten. Vuurt men toch met de gecombineerde vizieren van 1000, 1100 en 1200 M. en wordt de strook daarvoor 300 M. lang, zooals op de aangehaalde bladzijde gezegd wordt, dan kan men met hetzelfde patronenverbruik die verlenging van strook niet verkrijgen, dan door de oorspronkelijke grondslag van np treffers op elke strook van 10 M., als vereischt minimum voor krachtige vuuruitwerking, geheel te veranderen. Bij het sterk verminderen van dien eisch zal ook met één vizier een strook veel langer dan 100 M. aan de nieuwe voorwaarde voldoen en indien, zooals reeds werd opgemerkt, het geluk wil, dat wat slecht geschoten wordt, zal die strook nog wel langer worden, dan wenschelijk is (1).

Wordt hiertegen opgemerkt, dat door meerdere vizieren bij een grooter patronenverbruik die langere strooken met np treffers toch verkregen zullen worden, dan is het duidelijk, dat dit ook zou geschieden door het afgeven van hetzelfde aantal salvo's, beurtelings met één der gecombineerde vizieren. Beweegt zich daarbij het doel, dan kan men ja, de kans loopen, dat bij het achtereenvolgens gebruiken van de vizieren v en v' , v misschien juist aangewend werd, toen v' het voordeeligt was en omgekeerd, welk nadeel ontgaan wordt door steeds v en v' te zamen te gebruiken; doch, (behalve dat die doelen zich in korter tijd niet zoo veel verplaatsen) bestaat ook evenveel kans, dat v en v' beiden juist op de geschikste oogenblikken worden aangewend, welk voordeel door het gecombineerd gebruik nooit kan worden verkregen. Het is hier weder hetzelfde, alsof men in g loterijen telkens n , n^a deelen van verschillende loten of iederen keer één geheel lot neemt.

Het verbeteren der salvo's door het waarnemen van een te ver of te kort schot, is een uiterst moeilijk te vervullen opdracht, en indien dit mogelijk is in het gevecht, zal het toch zeker alleen kunnen geschieden, wanneer met één vizier wordt gevraagd.

Al zijn echter de voordeelen der gecombineerde vizieren op het oefeningsveld iets grooter, de kwade gevolgen en van de leer, dat op de groote afstanden in vele gevallen goed, neen zelfs redelijk schieten eigenlijk volstrekt niet meer goeischt wordt en van den factor overdrijving, zullen zich zeker sterk doen gevoelen. Die duitsche officier, van wien door de scheidsrechters bij de manoeuvres geconstateerd werd, dat hij bij het invoeren der »Schwarm-Salven" op één morgen 309 salvo's deed afgeven, zal zeker in tijd van oorlog door vele officieren, zoowel van de schutterij als van het staande leger, nagevolgd worden.

Is het echter noodig, dat het gelijktijdig gebruik van meerdere vizieren bepaald officieel wordt voorgeschreven, dan is het zeker hoogst noodzakelijk, alles aan te wenden om heldere, eenvoudige denkbeelden omtrent dit gebruik en den invloed van het terrein (2) hierop, aan al de officieren in tijd

(1) Eenige woorden over de groote spreiding van onze geweren volgen hierna.

(2) Komt PACTÉ ons erg overdraven en kunstmatig voor, de behandeling van het onderwerp, »Influens van het terrein", in de twee regels met de twee schetsen in het Voorschrift, is zeker wel wat erg kort.

van vrede in te prenten en alles te vermijden, wat aanleiding kan geven tot het vormen van verkeerde denkbeelden.

Op bladz. 71 van het Voorschrift omtrent de Schietoefeningen, is voorgeschreven: »dat bij het aangeven van het vizier steeds rekening moet worden gehouden met windrichting en toestand van den dampkring en op bekende afstand steeds met één vizier moet worden gevraagd» (1).

Hoewel door velen afgekeurd achten wij deze bepaling juist. Wind, temperatuur enz. kunnen wel grooten invloed uitoefenen op het vallen van de kern van het bundelschot, maar het is bekend in welke richting die invloed zich zal doen gevoelen.

Het is daarom beter wat meer of minder opzethoogte te laten nemen door alle schutters, dan weder kunstmatig slecht te laten schieten. Wordt toch ook op bekende afstand het beginsel »gebruik van één vizier» niet meer vastgehouden, dan vervalt het geheel, want wie weet wanneer het bundelschot onder de zuiver normale omstandigheden wordt afgegeven?

Op grond van deze leer ware het niet ondienstig geweest, indien in het Verslag der proeven op het strand een enkel woord tot toelichting ware gegeven, waarom den 28sten Juni bij bekende afstand steeds met meerdere vizieren werd geschoten, o. a. op den bekende afstand 1390 M. met de vizieren van 1350, 1450 en 1550 M. Het is te begrijpen, dat dien dag meer opzethoogte noodig was, maar het voorbeeld is naar onze opvatting niet navolgenswaardig, om op bekende afstand de toch reeds dun met treffers bezaaide rechthoekjes, op dien afstand van 75 schoten te verwachten, kunstmatig nog 200 M. (!) te vergrooten.

Zal het niet schadelijk zijn voor de schietoefeningen, wanneer blijkt, dat *temperatuur-invloed* (2) oorzaak is, dat aan schutters op hetzelfde oogenblik kunstmatig mikpunten worden aangewezen, die 25 M. in hoogte verschillen?

Geheel op denzelfden grond, als de combinatie van vizieren, zou men op de groote afstanden ook moeten voorschrijven, verschillende mikpunten in de breedte te nemen, ter verkrijging van veel breedtespreiding. Het is namelijk geen ongewoon verschijnsel, dat de bundel op de groote afstanden een 40 M. zijwaarts van het mikpunt voorbijgaat. Wat zal echter de uitkomst zijn van al die kunstbewerkingen; hoe groot zal het productieve deel van den bundel zijn, bij al die spreidingscombinatiën?

De vraag: »welk nut de schietoefeningen voor de groote afstanden (d. i. boven de 400 M.) opleveren, wanneer zoo kunstmatig gespreid wordt,» zou ook voor de korte afstanden herhaald kunnen worden bij het nagaan

(1) Wij cursiveeren.

(2) Volgens de proeven omtrent den trillingsboek in het IIde Verslag opgenomen, zou de temperatuurverandering ook een zeer groote bron van spreiding zijn. Zou later wordt gezegd, kan men echter geen juiste gevolgen uit deze opgaven afleiden.

der schietuitkomsten, die van een goed schutter met verschillende geweren klein kaliber op verschillende afstanden mogen verwacht worden.

Punt III van het IIIde Verslag wijst er op: »dat het niet samenvallen van het middelste trefpunt in de horizontale beelden met den vizierschotsafstand niet alleen aan atmosferische invloeden moet worden toegeschreven.» Omtrent de verklaring, in het IIde Verslag reeds gegeven, dat het te kort schieten op groote afstanden »wellicht ten deele moet toegeschreven worden aan het verminderen der zwaarte van het projectiel», wordt gezegd: »dat dit inderdaad waarschijnlijk voorkomt,» terwijl ook voor het verkleinen der dracht op de korte afstanden dezelfde oorzaak wordt opgegeven. »Nieuwe proeven zouden de juistheid van dit vermoeden moeten bevestigen.»

Zeker is dit vermoeden *ten deele zeer waarschijnlijk*, doch een *zekerheid* is het, dat de daarop volgende officieele verklaring der Commissie, op de infanterie van het nederlandsche leger een zeer pijnlijken indruk maakt.

»Met de tegenwoordige munitie» — d. i. de nieuwe patroon, die gebruikt zal worden — »en richtmiddelen is het noodzakelijk, dat men in het leger algemeen bekend zij met de opgedane ondervinding, dat de vizieren van 400 tot 1500 M. in normale omstandigheden 50 M. te ver en de vizieren van 1600, 1700 en 1800 M. respectievelijk 25, 60 en 100 M. te kort dragen».

Ieder en in het bijzonder hij, die in alle ballistische opgaven een wiskunstige reeks van de een of andere orde ontdekt, begrijpt, dat die 50 M. te ver tot op 1500 M. en dat aantal meters te kort op 1600 M. en verder, slechts gemiddelde gegevens zijn. Als het verminderen van het gewicht van den kogel op de beweging van het projectiel *versnellend* werkt op de kortere en *vertragend* op de grootere afstanden, dan zal dit versnellen natuurlijk met den afstand tot op nul afnemen en dan in een toenemende vertraging overgaan. De verklaring, dat op 1500 M. nog 50 M. te ver en op 1600 M. reeds 25 M. te kort wordt geschoten, is natuurlijk dan ook maar als een *zeer algemeene* leidraad aangegeven.

Ware werkelijk de dracht tot op 1500 M. op alle afstanden ongeveer 50 M. meer, dan zou het bezwaar nog dien grooten omvang niet hebben, want alsdan behoefde slechts voortdurend 50 M. minder opzet genomen te worden om de munitiefout te herstellen. Op de verschillende afstanden is het verschil tusschen theoretisch aangegeven en practisch verkregen drachten echter volstrekt niet hetzelfde.

Tot staving van deze bewering volgt hieronder de uitslag van proeven, door de Marine genomen op de Hors, die o. a. dienden tot het bepalen van de benoedigde vizierhoeken bij het schieten met de patroon *Harsveldt*.

Er werd geschoten door goede schutters met 5 geweren *zonder bajonet* (1) onder zeer gunstige omstandigheden, (omdat bij de proef geen haast was,

(1) De schietoefeningen der Marine hebben zonder hartsvanger plaats; op de afstanden van 100 en 200 passen worden de oefeningen echter met hartsvanger herhaald.

werd niet geschoten, wanneer het weder niet zeer gunstig was) op 100, 300, 400, 600, 900, 1200 en 1400 M. Op 100 M. werden met elk geweer 20, op de andere afstanden 25 schoten afgegeven. Groote verticale schijven werden gebruikt, uitgezonderd op 1200 en 1400 M. Op deze afstanden werden de opslagbeelden uit de horizontale afgeleid. Voor dit laatste doel was het terrein zeer geschikt, daar iedere aanslag werd waargenomen en na ieder schot de plaats, door het steken van een pin in den grond, werd aangegeven.

De vizierhoeken, benoedigd voor de verschillende hierboven opgegeven afstanden bij het vuren zonder bajonet, die uit de geschoten beelden berekend zijn, worden in de tweede kolom van onderstaanden staat opgegeven.

De vizierhoeken op de andere afstanden zijn door de marine, voorloopig langs graphischen weg, afgeleid, daar de stof der proef nog niet verwerkt is.

Dracht in Meters.	Vizierhoeken door de marine bepaald voor het vuren zonder bajonet.	Vizierhoeken van het geweer der infanterie gebaseerd op het vuren met bajonet.	De marine bleek dus minder noodig te hebben
100	0° 154"	0° 5' 57"	7' 43"
200	0° 40' 59"	0° 16' 49"	5' 50"
300	0° 24' 50"	0° 29' 55"	5' 5"
400	0° 40' 7"	0° 45' 19"	3' 6"
500	0° 58' 49"	1° 2' 45"	3' 56"
600	1° 15' 54"	1° 22' 30"	6' 36"
700	1° 26' 54"	1° 44' 48"	8' 34"
800	2° 0' 17"	2° 6' 40"	8' 23"
900	2° 26' 56"	2° 28' 4"	8' 6"
1000	2° 57' 28"	3° 8' 42"	6' 14"
1100	3° 33' 8"	3° 34' 38"	1' 24"
1200	4° 14' 30"	4° 7' 37"	— 8' 53"
1300	5° 1' 28"	4° 42' 55"	— 18' 38"
1400	5° 56' 39"	5° 20' 25"	— 36' 24"
1500	6° 57' 8"	6° 0' 0"	— 57'

In Fig. I is graphisch door de hoogste lijn aangegeven, hoeveel, volgens de marine-proef, met ons vizier zonder bajonet gemiddeld te hoog geschoten wordt, terwijl Fig. II de graphische opgave bevat van het aantal meters te veel of te weinig dracht (volgens diezelfde proef), dat op de verschillende afstanden met het tegenwoordige vizier zal worden verkregen. Hierbij zij nog opgemerkt, dat de kogel door de Marine gebruikt, minder van het oorspronkelijke projectiel afweek, dan die van de Schietschool.

Houdt men nu nog in het oog, dat geschoten is *zonder bajonet*, (een omstandigheid, die volgens bladz. 190 van het IIde Verslag tot zulke ongunstige uitkomsten leidt, dat de proeven zonder bajonet niet eens werden voortgezet) waardoor gemiddeld een 8' grootere vizierhoek wordt geëischt, dan met bajonet (1), dan is men geneigd te vragen: „moet de infanterie nog langer blijven schieten (of juist gezegd moet zij gaan schieten, als er patronen zijn) met een geweer, voorzien van zulk een vizierinrichting?”

Wij zullen de eersten zijn, om de vermelde schietuitkomsten der marine niet als een evangelie aan te nemen en beweren dan ook nog niet, dat de opgegeven hoeken in de tweede kolom van den staat de juiste zijn; daarvoor is het aantal geweren bij de proef te klein. Wanneer echter goede schutters met de meeste zorg, onder zulke gunstige omstandigheden een proef nemen, die tot zulk een uitkomst leidt, wat kan en mag men dan verwachten van het schieten *met bajonet* van goede schutters, die zelfs de waarschuwing steeds indachtig zijn, dat het vizier tot 1500 M. 50 M. te veel dracht geeft — wat zal het vuurresultaat zijn van redelijke en slechte schutters onder de buitengewone oorlogsomstandigheden?

Behalve het groote bezwaar, dat het vizier bijna geen enkelen afstand op 50 M. na aangeeft, is er nog een andere oorzaak, waardoor wij vreezen, dat de schietuitkomsten te velde, zelfs bij het beste schoolinrichting, nog slecht zullen zijn. Hierboven werd door ons opgemerkt: „dat *ten deele* het vermoeden zeker zeer waarschijnlijk is, dat het gebruiken van een andere munitie, dan waarop het vizier gebaseerd is, aanleiding geeft tot het verkrijgen der verkeerde uitkomsten”, omdat wij vermoeden, dat er nog een andere oorzaak is aan te wijzen.

Bij ons bestaat namelijk de vrees, dat het vizier uit een veel te kleine proef langs een te kunstmatigen weg is bepaald. De geheele indeeling berust namelijk op de schijfbeelden van tien geweren, waarmede op:

100, 300, 400, 600 en 900 M. afstand resp. gedaan zijn 15, 25, 40 en 50 schoten per geweer.

In achterstaanden staat is opgegeven, welke gemiddelde vizierhoek, elk der geweren op de verschillende afstanden bij de proef bleek noodig te hebben. De tweede horizontale rij van onderen geeft den *gemiddelden* vizierhoek aan, welke die groep geweren, *het type van het Geweer Klein Kaliber*, noodig had.

Sommige van die gemiddelde hoeken werden vermeerderd, andere verminderd, totdat zij allen geschikt waren voor de wiskunstige reeks, zocals de onderste horizontale rij aangeeft; waarna door interpolatie alle andere hoeken bepaald werden. Deze wijze van afleiding van de overige hoeken is waarschijnlijk te verkiezen boven het schieten op nog meer afstanden, doch een eerste eisch is dan ongetwijfeld, dat de basis voor de afleiding juist is. Juistheid is echter een eigenschap, die wij *niet* aan de gebruikte basis durven toekennen.

(1) IIde Verslag, bladz. 190.

Nummers der gebruikte geweren.	M 100.	M. 300.	M 400.	M. 600.	M 900.
692	11'18"	28'58"	46'16"	1°14'34"	2°30'6"
718	2'40"	27'14"	48'20"	1°19'14"	2°30'54"
752	2'425"	24'22"	46'16"	1°19'14"	2°37'38"
706	8'44"	30'84"	51'14"	1°21'32"	2°36'40"
512	4'48"	28'30"	50'12"	1°20'30"	2°38'32"
778	4'46"	32'52"	42'58"	1°20'44"	2°40'32"
548	8'43"	33'	47'4"	1°22'44"	2°34'22"
857	7'82"	32'12"	48'24"	1°22'28"	2°45'50"
742	2'2"	28'46"	47'	1°18'	2°28'46"
745	8'8"	32'2"	46'4"	1°18'20"	2°32'30"
Gemiddelde hooftogte vizierhoek.	8'24"	29'38"	47'22"	1°20'18"	2°35'38"
Aangenomen vizierhoek.	5'57"	29'55"	45'13"	1°22'30"	2°35'4"

Daar bij den eersten oogopslag cijfers minder duidelijk spreken dan een graphische teekening, is in Fig. I aangegeven, hoeveel *te hoog* of *te laag*, het middelste trefpunt van eenige geweren bij de proef gebruikt, zou zijn gevallen, indien geschoten ware met het vizier, dat op grond van die proef is aangenomen.

Natuurlijk mag men niet eischen, dat alle geweren bij denzelfden vizierhoek dezelfde dracht opleveren, maar wel kan men verwachten, dat het eene geweer in den regel *te hoog*, het andere in den regel *te laag* draagt. Het verbazend rijzen en dalen van sommige lijnen in de teekening, het telkens elkander snijden dier lijnen onder groote hoeken, — zijn geteekende proefuitkomsten, die stemmen tot nadenken.

Uit de beschouwing der figuur blijkt o. a.:

1°. Dat de ligging van de middelste trefpunten van de verschillende beelden, die tot grondslag der vizierindeeling dienen, een hoogte verschil vertoonen

op: 100 300 400 600 en 900 M.
van: 0,26 0,55 0,96 0,82 4,47 M.

Zeker is dit verschil zeer groot. Ziet men o. a., dat het op 400 M., 0,96 M. bedraagt en op dien afstand de hoogte van den rechthoek, waarin alle schoten vallen, slechts als 1,35 M. (1) is opgegeven, dan vermindert de waarde wel, die gehecht moet worden aan de opgaven van de trefkans tot 1200 M.

(1) Bladz. 83 van het Voorchrift.

Hetgeen in een vroegere aflevering van dit tijdschrift (1) door ons werd opgemerkt omtrent de opgegeven trefkans van 1300—1800 M. (omdat uit het IIde Verslag bleek op welke wijze deze afgeleid was), durven wij nu ongeveer te herhalen omtrent die opgave tot 1200 M. namelijk: »Zoelang niet rekening is gehouden met de ligging van het middelste trefpunt der beelden, de opgegeven trefkans, niet aangeeft, welke uitwerking men van het geweer Kl. K. bij een juist afgegeven schot kan verwachten.»

Te meer grond bestaat voor deze opmerking, daar natuurlijk verondersteld moet worden, dat de beelden tot bepaling van de vizierhoogte met de meeste zorg geschoten zijn onder gunstige normale weersgesteldheid door zeer goede schutters.

Wordt hiertegen weder aangevoerd, dat de gevolgde methode de gebruikelijke is, dan schromen wij niet te zeggen, dat deze dan altijd leidt tot zeer geflatteerde uitkomsten. Tot vergelijking met geweren van andere natien moge het volgen van den gebruikelijken weg wenschelijk zijn; tot het verkrijgen van kennis omtrent de trefkans van ons geweer, achten wij het inslaan van een anderen weg, al zijn de uitkomsten dan ook minder mooi, wenschelijker.

2°. Dat op 400 M. alle geweren, op één na (volgens den bovenstaanden staat 90% van alle geweren), te laag dragen. N°. 742, dat overal te hoog draagt, (op 600 en 900 M. zelfs 78 en 165 cM.) blijft op dezen afstand toch nog 20 cM. onder het normale trefpunt.

3°. N°. 778 is op 400 M. niet alleen het eenigste geweer, dat de hoogte van het normale trefpunt kan bereiken, doch treft zelfs nog 26 cM. hooger. Men zou dus verwachten, dat dit geweer bijzonder hoog draagt, doch de lijnen geven aan, dat het op 300 en 900 M. van alle geweren, op één na, het laagst schiet en het op 900 M. zelfs 143 cM. onder het normale trefpunt daalt.

Volgens Bijlage E van het IIde Verslag draagt dit geweer op 1400 en 1500 M. weder 36 en 61 M. te ver, en overtreft het op die afstanden weder alle andere geweren, op één na, in dracht.

4°. Op 600 M. schieten alle geweren te hoog, behalve N°. 752. Dit geweer dat hier het laagste trefpunt geeft, schoot op 300 M. weder het hoogst van allen.

5°. Slechts één geweer, N°. 357, blijft consequent te laag schieten.

Dit geweer (een goed vertegenwoordiger van de slechte soort, omdat ook zijn spreiding zoo aanmerkelijk grooter is, dan die van alle andere geweren) geeft op 900 M. wel een trefpunt 282 cM. (I) beneden het normale, met de vizieren van 1400 en 1500 M. vurende, viel het midden van het beeld toch op 1420 en 1548 M. (IIde Verslag Bijl. E.)

6°. Enz.

(1) Mil. Spect. 1881, N°. 4.

Uit deze opmerkingen blijkt, dat het gemeesmiddel: »ieder man moet zijn geweer kennen», dat tegen de kwaal: »verschil in dracht der geweren» moet worden aangewend, zeker gemakkelijker is voor te schrijven, dan toe te passen. Hoe dikwijls zou een man toch niet moeten schieten, om eigenaardigheden van verschillende geweren te ontdekken, zooals ze zich vertoond hebben bij de *meest belangrijke* proef der Normaal-Schietschool. Te moeilijker zal deze taak worden, daar de Proefcommissie in deze *menigvuldige hoogst grillige* afwijkingen, niet alleen geen aanleiding vond, om de proef als *abnormaal* te verwerpen en opnieuw te nemen; doch zoodanig overtuigd scheen, dat dergelijke schietuitkomsten *regel* zijn, dat zij het zelfs niet noodig achtte, met nog andere geweren dezelfde proef uit te breiden, tot verkrijging van meerdere zekerheid. Is het dus voor den man, die dikwijls schiet al zeer moeilijk zijn geweer te kennen; wat kan men dan van die kennis verwachten van al die miliciens, vrijwilligers en schutters, die zich eerst op het oorlogessignaal in rij en gelid scharen — en toch eerst op het oorlogsveld, moeten de meeste vruchten van het voorgeschreven geneesmiddel, geplukt worden.

Een nieuwe bron van spreiding zouden de trillingshoeken opleveren, die bij de verschillende geweren onderling, zulke verschillen vertoonen, dat er geen peil meer op te trekken is. Vreemd schijnt bovendien het verband tusschen vizier- en trillingshoek. Zoo zou men o. a. geneigd zijn te denken, dat b. v. het geweer N°. 632, bij de bovenaangehaalde proef zulk een grooten vizierhoek noodig had, omdat zijn opslaghoek zoo klein is, doch toevallig heeft (volgens de proef genomen tot het bepalen der trillingshoeken, Bijl. C van het IIde Verslag) dit geweer juist den grootsten opslaghoek van allen namelijk: 5'49", terwijl geweer N°. 706, hetwelk slechts een vizierhoek van 3'44" noodig bleek te hebben, toch maar een opslaghoek van 7" vertoonde.

Een vergelijking van de trillingshoeken van verschillende geweren en van den verschillende invloed, dien de temperatuur op onderscheidene trillingshoeken uitoefent, zouden den besten schutter wanhopig maken. Verschillen worden toch opgegeven bij het schieten met bajonet van 12'18", zonder bajonet zelfs van 22'30"! Temperatuursverandering doet bij het schieten met bajonet de eene hoek 9'33" toe-, de andere 3'20" afnemen; dus een verschil van invloed van 12'53". Zonder bajonet klimt dit verschil zelfs tot 17'25".

Hoewel de uitkomst van de proef tot het bepalen van de trillingshoeken, een der voornaamste gronden vormde, om het schieten *zonder* bajonet af te keuren, behoeft er echter gelukkig niet veel waarde aan te worden toegekend, indien men het oordeel leest, dat de Commissie der Normaal-Schietschool in 1872 uitsprak over het bepalen der trillingshoeken. »De uitkomsten loopen nog al uiteen, dat trouwens niet zeer bevreemdend is, wanneer men bedenkt, dat een klein verschil in het hooger of lager vallen der schoten voor deze reeds aanstonds eenige minuten verschil in berekening geeft" (1).

(1) Verslagen, Rapporten en Memoriën, Deel V.

Welke waarde voor den opslaghoek moet worden aangenomen bij berekeningen, geeft de Commissie niet aan. Uit de reeks der vizierhoeken is af te leiden $2'42''$; de proef geeft gemiddeld $6'42''$ (1).

Maakt men een combinatie van al de gunstige en ongunstige gevallen, die zich bij het schot van den besten schutter kunnen voordoen, en houdt men in het oog uit welke soldaten ons leger in tijd van oorlog zal samengesteld zijn, is het dan overbodig zich rekenschap te geven van de natuurlijke spreiding van ons bundelschot en te waarschuwen tegen te veel *kunstmatige vergrooting*?

Werd in den aanvang van onze bespreking van het vizier gezegd, dat de officieele verklaring omtrent het gebruik dier vizieren een pijnlijken indruk zal maken — is de gevolgtrekking uit die woorden overdreven, als wij beweren, dat de *Nederlandsche infanterie bewapend is met een geweer, voorzien van een vizier, dat voor bijna geen enkelen afstand deugt*?

Zijn deze woorden waar, al zij ze maar half waar, is dan een spoedig veranderen van het vizier geen levensvraag? Schatten worden jaarlijks aan de schietoefeningen besteed, maar welke waarde heeft een goede opleiding voor een slecht vizier? Laat het groote oorlogshudget niet weder een nieuwe uitgave voor de vizieren toe, zijn er uitgaven, *nog dringender*, dan het verbeteren van het slechte wapen der infanterie — wij zouden wenschen, dat alsdan het patronenverbruik tot de helft, tot een derde werd verminderd, tot zoolang de uitgave voor vizierwijziging ware voldaan.

Bij onze vroeger geuite wenschen, standvizier en schieten zonder bajonet, wordt dus gevoegd *geheel nieuwe vizierindeeling* (2).

's Hage, Februari 1882.

L. BRENDER à BRANDIS,
1ste luit. der inf.

(1) In 1872 gaf de proef met 12 geweren een gemiddelden neerslaghoek van $3'27''$; de berekening uit de formule een opslaghoek van $2'40''$ en uit de vergelijking van vizier en uitvaartschoeken blijkt, dat de gemiddelde hoek $3'27''$ werd aangenomen.

(2) In het tweede gedeelte van dit opstel, dat aan de redactie van den *Militaire Spectator* in Februari was opgezonden en hetwelk in het volgend nummer van dit Tijdschrift zal verschijnen, wordt voorgesteld een standvizier van 225 M. zoodat een theoretische baan wordt verkregen, die zich niet hooger dan 4 dM. boven de vizierlijn verheft. Dit vizier wordt voor het gros der soldaten, voor het beschieten van de doelen te veld, waarop eenige uitwerking kan verwacht worden, voldoende geacht. Dit standvizier is gebaseerd op vuren *zonder bajonet*; bij opgeplante bajonet wordt dan een standvizier van ongeveer 215 M. verkregen. Proeven zouden de juistheid van deze laatste uitspraak nog moeten bevestigen, daar de invloed der bajonet tuch zeker nog niet voldoende is nagegaan.

Vroeger waren wij van meening, dat een standvizier van 225 M. aanbeveling verdiende, omdat wij meenden te kunnen aannemen, dat dit vizier werkelijk geheel bestreken is tegen knielende infanterie; de uitkomsten van latere proeven, de gegeven trefferreeksen, de *werkelijk* groote spreiding, die zelfs van een groep van onze goede schutters in vredetijd verwacht moet worden, hebben ons echter tot de overtuiging geleid, dat een standvizier van 225 M. de voorkeur verdient. Hiertoe draagt ook bij de vrees, dat tegen den grondslag aankpunt op den onderkant van het doel, waarop al de vizieren berusten, te veld zeer dikwijls zal gezondigd worden.

Wegens de urgentie der zaak (zie het opstel getiteld: Het vizier bij het Nederlandsch geweer klein kaliber van W. R. in het *Militair Blad* van 1 Maart 11) kwam het ons gewenscht voor, vorenslaande opmerkingen omtrent de noodzakelijkheid van een standvizier, reeds hier te vermelden.

(Wordt vervolgd.)

De Topographie in Nederland.

Het jaar 1871 was bestemd om een nieuw tijdvak te openen in de geschiedenis der aardrijkskunde. Het denkbeeld tot het houden van internationale wetenschappelijke bijeenkomsten was opnieuw verlevendigd door de groote wereldtentoonstellingen; en het daartoe in 1850 te Londen door ADOLF QUETELET geopperde plan had in September 1853 geleid tot de eerste bijeenkomst van statistici binnen de gastvrije muren van Brussel. Achttien jaar later opende Antwerpen, op het voorstel van den heer CHARLES RUELENS, conservator aan de Koninklijke Bibliotheek der belgische hoofdstad, het eerste geographische congres en vereenigde in de woonplaats van Ortelius en Mercator »tous ceux qui dans les deux mondes se sont fait un nom dans l'étude de la terre, les illustres voyageurs qui ont exploré des contrées inconnues, les créateurs des grandes voies internationales, et ceux même dont l'activité commerciale établit sans cesse de nouvelles relations entre les peuples." Deze samenkomst van geleerden, waarbij liefde voor de universeel-wetenschap tot één maakte hetgeen door verschil in staatkundige en godsdienstige gevoelens zoo dikwerf wordt gescheiden, werd in 1875 door een tweede gevolgd, ditmaal te Parijs. Frankrijk maakte gretig gebruik van deze gelegenheid om aan den bloem der geleerde wereld te toonen, dat het zich binnen weinige jaren had weten te herstellen van de rampen van den oorlog. Parijs bereidde aan zijne gasten een ontvangst, die door grooteren omvang, meer algemeene deelneming, bovendien door de aan het congres verbonden tentoonstelling, het geographisch congres van Antwerpen breed overschaduwde. De »Salle des Etats", de schitterende vergaderzaal van de congresleden, het »pavillon de Flore" en de geschiedkundig beroemde terrassen langs de Seine-oeveren, alwaar alle natiën de schoonste kaarten en reisplannen in bonte kleurenpracht smaakvol hadden uitgesteld, be kroonden de krachtsinspanning van den nester der Aardrijkskundige Genootschappen der *Rue Christine*. De stedemaagd aan de Seine handhaafde schitterend den zin der woorden, als onderschrift gesteld op een plan van Parijs, in 1618 vervaardigd:

»Cette ville est un autre monde
 Dedans un monde florissant;
 En peuples et en biens puissant,
 Qui de toutes choses abonde.»

Tal van quaestien werden op het congres behandeld, waarvan het onderzoek en de oplossing heiden voor wetenschap en practijk van overwegend belang waren. Met betrekking tot het onderwijs trokken, in verband met de tentoongestelde kaarten, vooral de aandacht de beraadslagingen in de zesde of didactische groep. De congresleden bepaalden zich niet uitsluitend tot het onderwijs als zoodanig, maar bespraken ook de hulpmiddelen om de kennis der aardrijkskunde meer algemeen te verspreiden, terwijl ten slotte alle wenschen, geuit door de didactische groep, in de algemeene vergaderingen werden aangenomen.

Aangaande het lager onderwijs betroffen die wenschen, dat men het onder-richt op de scholen niet moet aanvangen, als meestal geschiedt, met kosmo-graphische beschouwingen, maar met de topographie, om geleidelijk van het eenvoudige tot het moeilijke en minder bekende over te gaan. Om leerlingen een kaart te leeren lezen, moet deze aanvankelijk alleen de localiteit der school voorstellen, vervolgens de daarheen leidende straten, de wijk, de stad, eindelijk de omtrek. Op die wijze voortgaande moet men opklimmen van de gemeente tot de provincie, tot den staat, ten slotte tot het werelddeel. Dit doel behoort te worden bevorderd door het gebruik van eenvoudige, duidelijk sprekende topographische kaarten en door veelvuldige wandelingen van de scholieren, met de kaart in de hand. Dat denkbeeld is in Parijs bestendigd door de oprichting van de »Société de Topographie» met talrijke vertakkingen in Frankrijk. Ten behoeve van het middelbaar en het hooger onderwijs werden aanbevolen de verspreiding van uitmuntende kaarten en een wetenschappelijke opleiding der docenten, liefst onder den invloed van afzonderlijke leerstoelen voor de geographie aan de hoogeschoolen gevormd. Sinds dien tijd is ook te Amsterdam een leerstoel voor die wetenschap opgericht.

Onder de hulpmiddelen van onderwijs trokken te Parijs bijzonder de aandacht de kaarten in de nederlandsche afdeeling der tentoonstelling, en onder dezen wél het meest de als kunst-product zóó prachtige residentie-kaarten van Java en Madoera, uitgegeven door het Departement van Koloniën en naar de Indische minuut-stukken vervaardigd aan de Topographische Inrichting te 's Hage onder toepassing van de werkwijze van den Heer CHARLES ECKSTEIN.

Alvorens men in 1875 scheidde, werd als verzamelplaats voor het derde aardrijkskundig congres aangewezen Venetië, het Amsterdam van het Zuiden. Het Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, hetwelk trots een slechts twee-jarig bestaan, te Parijs onder de groote europeesche genootschappen glansrijk zijn sporen had verdiend en aldaar krachtig had aangetoond, hoe groot Nederland vroeger was geweest — dat Genootschap te zamen met de departementen

Militaire
Sociëteit,
's Gravenhage

van Oorlog en van Koloniën, hebben in 1882 opnieuw door een rijke tentoonstelling in de Dogen-stad eerbied weten op te wekken voor Nederland. De afgevaardigden van het genootschap konden te Venetië wijzen op nieuwe ontdekkingen langs den ijsgordel en in de tropen, op nederlandsche reizigers, die nog onlangs aan het onderzoek van onbekende gedeelten van den aardbol hadden deelgenomen, enz. En in de jongste September-dagen, toen gansch Nederland treurde over den dood van den doorluchtigen Vorst, wiens oudere naamgenoot, één der schranderste bestrijders van Napoleon's legers, in het Noorden van Italië is begraven, straalde op betrekkelijk korten afstand van het praalgesteente van dien Oranje, in het Koninklijke paleis aan de Piazzetta te Venetië de roem eener technische inrichting van ons oorlogsbestuur, aan het hoofd waarvan de diep betreurde jongere neef van PRINS WILLEM GEORGE FREDERIK langen tijd als Minister heeft gestaan, lauwerde een internationale jury het Nederlandsche Aardrijkskundig Genootschap, hetwelk zoo veel verschuldigd is aan wijlen Z. K. H. Prins HENDRIK der Nederlanden, en waarvan sinds het beschermheerschap door Z. K. H. den Prins van Oranje is aanvaard.

Hoewel het Aardrijkskundig Congres van 1881 door de nederlandsche regeering slechts zwak werd gesteund, vergoedden de Departementen van Oorlog en van Koloniën veel door allerbelangrijkste verzendingen voor de tentoonstelling. Het Aardrijkskundig Genootschap, daartoe bijgestaan door bemiddelde leden, deed het overige, en zorgde dat te Venetië, als in 1875 te Parijs, aan het kleine Nederland de eer en de achting werden toegedragen, welke voor een mogendheid van den tweeden rang onmisbaar zijn om zich te handhaven op het gebied van staatkunde, handel en nijverheid, inzonderheid op het wetenschappelijke standpunt, waarop Neerland's grootheid sedert eeuwen helder heeft geschitterd.

Met Rusland, Italië en Duitschland muntte Nederland opnieuw uit in de didactische klasse en bevatte voor de reproductie van kaarten niet geëvenaarde modellen, welke door de congres-verslagen van alle natiën om het zeerst zijn geroemd, en inzonderheid bij onze oostelijke naburen, met hunne voortreffelijke geographische inrichtingen, wijschen lof mochten oogsten.

Onder de nederlandsche kaartwerken, die de verschillende toepassingen tot vermenigvuldiging van kaarten in Nederland vertolkten, bood »de Atlas van XVI platen», behoorende bij de Handleiding tot beoefening van het Topographisch teekenen door den Heer 1ste Luitenant van MEURS, een schoon bewijs voor de hoogte, waarop deze tak van onderwijs aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda staat. Tegenover de practische gedachtenwisseling in de didactische groep te Parijs, boden te Venetië de discussiën over het onderwijs weinig of geen nieuwe gezichtspunten, terwijl de vraagpunten en de geuite wenschen zich tot weinigen bepaalden. Onbekendheid met de nederlandsche taal, de afwezigheid van landgenoten, op wier weg het zou hebben gelegen om te wijzen op dien uitmuntenden atlas

en de daarbij behorende handleiding, hadden ten gevolge, dat de bedoelde hulpmiddelen voor het topographisch onderricht nagenoeg onopgemerkt zijn gebleven. 't Is ons althans niet mogen gelukken, iets dienaangaande te vinden in de tot heden verschenen verslagen, terwijl op de laatste Algemeene Vergadering van het Aardrijkskundig Genootschap te Amsterdam de nederlandsche afgevaardigden daarvan evenmin gewaagden.

Verre zij het inmiddels van ons, om onze collega's in het bestuur van voormeld genootschap daarvan een verwijt te willen maken. Hun getal was zoo klein en hunne bemoeiingen waren zoo overweldigend veel, dat tijd en krachten hun moesten ontbreken om aan alle besprekingen in elke klasse deel te nemen. Aan hen, aan den onvermoeiden ijver van den nederlandschen consul, aan de reeds vermelde departementen van Algemeen Bestuur, eveneens aan de smaakvolle rangschikking der nederlandsche kaartwerken door den directeur van onze Topographische Inrichting, daartoe door het oorlogsbestuur afgevaardigd, is Nederland het verschuldigd dat de oude Bataven, niettegenstaande menigvuldige bezwaren, op het jongste congres in de eeuwenoude gondelstal zulk een gunstigen indruk hebben achtergelaten.

Volge hier een bespreking omtrent de bedoelde Atlas en de Handleiding, welke te Venetië mocht zijn ingeleid.

Sedert het jaar 1879 vormde het Voorschrift ter vervaardiging van kaarten, vastgesteld bij Koninklijk Besluit van den 21sten Juni 1856 n°. 79, tevens het eenige hulpmiddel ter raadpleging bij het *topographisch teekenen*, al ware dit voorschrift geenszins daarvoor bestemd en ook niet daarvoor geëigend. Tegenover talrijke deugden van dit voorschrift, staan naar onze overtuiging groote teilen; naast veel goeds bevat die officieele wegwijzer bij de vervaardiging van kaarten in Nederland, veel hetwelk onvolledig, min-practisch, soms onuitvoerbaar mag heeten. Dit laatste betreft o. a. voor de kaarten in kleurendruk een verscheidenheid van kleuren en tinten, welke bijna niet is te bereiken, en, al zij men daarin geslaagd, onder de werking van het daglicht toch niet kan worden behouden. Bij de lichte tinten gaat een kleine hoeveelheid kleurstof verloren onder het groote volume vernis, hetwelk ten slotte geel wordt en doet verkleuren. In de »Toevoeging betreffende Nederlandsch Oost-Indië» ontmoet men een in grootte en uitvoering nagenoeg gelijke voorstelling van het zelfde terrein op de schalen van 1:5000, 1:25000 en 1:200.000; maar de schaal van 1:100.000, op welke de residentie-kaarten van Java en Madoera zijn vervaardigd, die van 1:10000 en 1:20000, waarop de detail-bladen gewoonlijk worden geteekend, zijn niet in het aanhangsel voor Indië opgenomen. Aan de bepalingen omtrent de voorstelling van het bergterrein in Oost-Indië moge men enkel zekere onbestemdheid verwijten, daarentegen zonligt het oorspronkelijke Voorschrift van 21 Juni 1856 meermalen tegen de voor onze stafkaart aangenomen gewijzigde *Lehman'sche* methode tot de voorstelling van hoogten en heuvels. In al die omstandigheden mag wellicht de oorzaak worden gezocht, dat eigenlijk geen enkele onzer nederland-

sche kaarten in kleurendruk aan het Voorschrift van 1856 beantwoordt: ook de Chromo-Topographische kaart van het Koninkrijk der Nederlanden op 1:25000, waarvan o. a. gedeelten te Philadelphia, te Weenen en te Venetië werden bewonderd als één der schoonste van alle bestaande topographische kaarten, wijkt zeer belangrijk af van dit Voorschrift. Inderdaad hopen wij, dat een herziening van dit Koninklijk Besluit — alsdan in het belang eener gewenschte éénheid bij onze cartographie overéénkomstig het tegenwoordige teekenvoorschrift voor de cadetten der Koninklijke Militaire Academie — zich niet lang meer zal laten wachten. Bij de laatstelijk in het Koloniaal Verslag aangekondigde wijziging der topographische teekens voor Indië, zul de besproken »Toevoeging» uit den aard der zaak moeten veranderen.

Wanneer het vóórgaande waar is, dan verdiende het denkbeeld van den heer VAN MEURS, om een handleiding te ontwerpen, bestemd tot beoefening van het topographisch teekenen, aanstonds toejuiching. Gaarne brengen wij te gelijktijd hulde aan de wijze, waarop hij die gedachte heeft uitgewerkt.

Niet zonder voordacht stelden wij de bespreking van zijn handleiding eenigen tijd uit. Ongeveer één jaar geleden verschenen, behoorde in de eerste plaats de ondervinding omtrent de practische bruikbaarheid van het teekenvoorschrift te beslissen. Deze toets nu is doorstaan. Bij het onderwijs op de Koninklijke Militaire Academie en aan de hoofdcursussen voldoet de handleiding aan de verwachting. Inzonderheid voor talrijke klassen levert ze het groote voordeel op, dat de leeraar niet voortdurend door vragen wordt opgehouden, terwijl de handleiding en de platen zichzelven en wederzijds elkaar verklaren. Men heeft er naar gestreefd om door opklimming van grootere tot kleinere schalen, van eenvoudige tot meer samengestelde voorbeelden, den leerling geleidelijk van gemakkelijke tot moeilijker teekeningen te doen overgaan: op één voorbeeld is een stuk terrein op zes verschillende schalen getekend. Volgens het oordeel van bevoegden levert de gevolgde methode goede uitkomsten op: dit feit alléén vormt reeds een deugdelijke maatstaf tot beoordeeling van den arbeid van den Heer VAN MEURS.

Beantwoorden dus de handleiding en de daarbij gevoegde atlas van platen, vervaardigd aan de Topographische Inrichting te 's Hage, aan de hoofdvoorwaarde van practische bruikbaarheid, bovendien siesen nog andere deugden het werk, hetwelk te Venetië niet, althans te weinig schijnt te zijn opgemerkt, hoewel de daarbij te onderscheiden beginselen juist op een internationale tentoonstelling het oog hadden moeten trekken.

In de platen, enkel bevattende teekenvoorbeelden in gewasschen kleuren en tinten, ligt het duidelijk te onderkennen beginsel, dat men in Nederland — de bakermat der oudste kaartenmakers en graveurs —, rekening houdende met de geographische gesteldheid van het Rijk, heeft gebroken met het tijden oogenbedervende teekenen van zwarte kaarten, waarbij de behouwing, de

bosschen, de wateren enz. door conventionele teekens, streepjes en stippen, waterlijnen, hachuren en dergelijken worden voorgesteld, ten einde in het vervolg de verschillende terreindeelen en waterpartijen uitsluitend door kleuren toe to lichten. De officieren, werkzaam bij de militaire verkenningen, onze ingenieurs, landmeters en andere met opmetingen belaste ambtenaren bezigen zelden of nooit conventionele zwarte teekens voor het terreinwerk; waartoe dan deze methode te onderwijzen aan toekomstige officieren of studenten op de Polytechnische School? Vooral de wateren winnen bij de vervanging van fieurlijnen door tinten belangrijk in aanzien, terwijl zodoende veel arbeid en tijd worden bespaard.

De atlas, behoorende bij de besproken handleiding, levert in Europa bij toepassing der etsmethode van den heer ECKSTEIN, *het eerste en tot heden eenige album van teekenvoorbeelden met gewasschen tinten.*

Men zou kunnen bemerken, dat het Voorschrift op den Velddienst ook *terreinschetsen* voorschrijft, zoodat het wenschelijk geweest ware om ook aan dit onderwerp, hetgeen tot het teekanonderwijs behoort, enkele voorbeelden te wijden. Gaarne erkennen wij, dat omtrent de opvatting van de te vervaardigen terreinschetsen dikwerf verschil van gevoelen bestaat, hetgeen vooral blijkt uit de schetsen, welke bij de verslügen van op het terrein uitgevoerde onderstellingen, manoeuvres, enz. worden overgelegd, en naar onze meening gewoonlijk veel te uitvoerig zijn geteekend. In plaats van *terreinschetsen* worden op deze wijze, in strijd met de voorschriften op den velddienst, op de kadermanoeuvres, enz. volledige topographische kaarten geboden, die niet op het terrein maar op de kamer zijn vervaardigd. Bij de tegenwoordig voor alle rijken beschikbare stafkaarten wordt de behoefte aan zulke terreinschetsen eigenlijk zeer gering. Zijn ze een enkele maal noodig, dan legge men de kaart of een calque over, met hetgeen ze bovendien moet voorstellen, een opstelling als anderszins: tenzij het terrein te aanzienlijk met de kaart verschille. Doch dit laatste zal zelden in die mate voorkomen, dat men althans de hooflijnen niet aan de kaart kunne ontleenen. Inmiddels geeft de Velddienst" enkele voorbeelden van dergelijke terreinschetsen, schrijft het gebruik voor van gekleurde potlooden, enz. Een cadet, die het zooveel moeilijker teekwerk heeft geleerd, zal zonder inspanning ook een schets weten te vervaardigen, en dit later weten te onderwijzen aan het mindere kader. — Op voormelde gronden achte men voorbeelden van terreinschetsen in de hier besproken atlas overbodig.

Daarentegen beschouwen wij het bepaald als een leemte, dat in de atlas niet enkele voorbeelden voorkomen van de verschillende te construeren schalen: een der voornaamste beginselen bij het vervaardigen van topographische teekeningen. Wel wijdt de handleiding daaraan een enkele bladzijde: maar ter bevordering van het begrip ware de graphische toelichting alleszins gewenscht. Hoewel het bij Koninklijk Besluit van 21 Juni 1856 vastgestelde Voorschrift aan de schalen een afzonderlijke plaat heeft gewijd, ont-

breekt daarop juist de voor onze stafkaart, waterstaatskaart en meeste andere kaarten gebezigde schaal van 1:50.000. Meer dan in een voorschrift ter vervaardiging van kaarten, behoort onzes ziens in een atlas ten behoeve van het topographisch teekenen de constructie van schalen te huis.

Als opklimming van 1:5000 tot topographische teekeningen op kleinere schalen is de schaal van 1:10.000 gekozen o. a. tot voorstelling van Dordrecht, de oudste stad van Holland, in eenigszins gewijzigde ligging en verbouwd tot een vesting met polygonale fronten: op zichzelf een leerzaam voorbeeld op het gebied van de duurzame versterkingskunst.

De teekenvoorbeelden op de schaal van 1:25.000, voorstellende den omtrek van Haarlem en het gebouderde terrein van Jutphaas — bij tegenstand geteekend, als type van voorstelling der Nieuwe Hollandsche waterlinie — zijn uitmuntend, en noodigen uit tot een wandeling in die lachende dreven. Moest de Chromo-Topographische kaart des Rijks op 1:25.000 nog worden aangevangen, waren niet reeds zooveel bladen daarvan voltooid en behoefde men geen kosten te sparen, dan zouden wij wenschen aldaar de verschillende kunstwegen, tuingronden, enz. te aanschouwen op de wijze als het teekenvoorbeeld van Haarlem ze duidelijk voor het oog onderscheidt. Zoowel op voormelde kaart als in de teekenvoorbeelden, welke de voornaamste bebouwingen voorstellen, mist men echter de voorstelling van een soort van houtgewas, hetwelk meermalen voorkomt en tot beoordeeling van de begaansbaarheid van het terrein voor troepen — toehet hoofddoel bij het militair gebruik van topographische teekeningen en kaarten — van invloed kan zijn. De platen vermelden: opgaand loofhout, kreupelhout, opgaand masthout en laag masthout: maar de voorstelling van opgaand hout met kreupelhout of hakhout tusschen opgaande boomen ontbreekt. Wij vermeenen, dat hetzelfde gebrek valt op te merken op de minuutbladen, welke bij de Militaire Verkenningen worden geteekend: althans toen wij de eer hadden daarbij werkzaam te zijn, bestond deze leemte. Wellicht vindt de opmerking, als ze kan worden gedeeld, een welwillend oor. — Ook zochten wij in de atlas te vergeefs naar de voorstelling van loopgraven, parallellen en andere werken, welke tot den belegeringsarbeid behooren. Bij een herdruk van de atlas, die spoedig nodig kan worden, moge ook een geregelde aanval op de geïmproviseerde vesting Dordt worden voorgesteld. Daarentegen ontmoetten wij op de schaal van 1:5000 en 1:10.000 een buitengewone weelde van bruggen: aangezien toch meestal daarbij wordt geschreven met welke soort van overgangen men te doen heeft, zij de vraag geoorloofd, óf op deze weelde niet iets kan worden bezuinigd?

De platen, aan het bergterrein gewijd, zijn zeer schoon en beantwoorden volkomen aan het geodetisch voorschrift.

Beschouwen wij de atlas met teekenvoorbeelden als het voornaamste gedeelte van de »Handleiding bij de oefening van het Topographisch teekenen»

dan willen wij daarom de waarde van het geschreven woord geenszins onderschatten. De bedoeling van de handleiding was niet om een *geodetische* studie te leveren; daarvoor bestaat aan de Militaire Academie een afzonderlijke cursus; maar er was een voorschrift noodig voor het *topographisch teekenen*. Als zoodanig is de handleiding volledig en kennelijk naar goede bronnen bewerkt, hoewel de redactie niet onberispelijk is. Al hetgeen door den geöorden Schrijver wordt gezegd betreffende het technische teekonwerk, de te bezigen instrumenten, enz. verraaft het oog van den kenner en een meer dan gewone ondervinding, welke kenmerken moeten zijn van den onderwijzer.

Bij de bespreking van de hulpmiddelen tot het copiëeren van teekeningen zou een korte omschrijving van de wijze, waarop van die hulpmiddelen gebruik wordt gemaakt bij de Militaire Verkenningen (Generale Staf), niet misplaatst zijn geweest. Tevens ware dan het verband uitgekomen tusschen het onderwijs in het topographisch teekenen op de militaire scholen en het nut daarvan tot het gebruik en de vervaardiging van topographische kaarten, welke laatste verrichting bij het weinig uitgebreid geodetisch onderricht der meeste cadetten, voor hen, dientengevolge voor een groot getal onzer officieren, een gesloten boek blijft. Alhier bestond de gelegenheid om eenigszins in bedoelde leemte te gemoet te komen. Kort wijzende op de noodzakelijkheid van een zuiveren wiskunstigen grondslag voor topographische kaarten, welke enkel door nauwkeurige plaatsbepalingen, door driehoeks- en basismetingen is te verkrijgen, mocht de Schrijver hebben vermeld hoedanig die geographisch bepaalde punten met behulp van coördinaten op de minuutbladen worden overgebracht; op welke wijze de reductie van de kadastrale plans geschiedt onder aanwending van het daarop voorkomende net van vierkanten, en de methode tot onderlinge aansluiting van de verschillende afzonderlijk gereduceerde gemeenten. Het gebruik van de oude minuutbladen der stafkaart tot de vervaardiging van de Chroma-Topographische kaart des Rijks op 1:25.000 zou dan tevens hebben gestrekt tot opheldering, om welke reden men zich bij het copiëeren dier oude bladen niet bedient van vierkanten maar van een net van ruiten, met groote (primaire en secundaire) driehoeken tot grondslag. Tijdens het bestuur van den Generaal-Majoor ENGELVAART als Gouverneur der Koninklijke Militaire Academie werd aan één der officieren bij de toenmalige stafschool gedetacheerd de vervaardiging opgedragen van een paar teekenvoorbeelden in dien zin: daartoe werden toen gekozen de aansluitende driehoeken Breda—Teteringen—Dorst en Dorst—Teteringen—Oosterhout, welke geheel overeenkomstig de toenmalige werkwijze bij de Directie der Militaire Verkenningen op een net van ruiten zijn bewerkt.

De rangschikking van de behandelde stof in de handleiding laat onsdunkens te wenschen over. In stede van de geleidelijke opklimming te volgen, welke het onderricht in het terreinteekenen kenmerkt, springt de Schrijver bij de beschrijving der verschillende terreindeelen en terreinvorwerpen, zouds men zegt, van den hak op den tak. Eerst worden de wegen besproken als de

hoofdladeren van verkeer bij troepenbewegingen: vervolgens de rivieren. Maar tot de rivieren behooren dan ook de riviermondingen, de oeververdediging door kribben en andere kunstwerken, de dijken, enz. Daarna behooren in rangorde te volgen de kanalen, bij uitnemendheid de wegen voor de scheepvaart. In de handleiding komen echter na de rivieren, de bruggen als rivierovergangen, al dienen deze eveneens voor den overgang van kanalen, weteringen, enz., in enkele streken tot den overgang van lage terreinen of als doorlaat voor het inundatiewater — b.v. tusschen Arnhem en Elden, tusschen 's Hertogenbosch en Hedel, enz. Voorts worden de hoofdstukken, speciaal handelende over de rivieren en hetgeen daartoe eigenaardig behoort, gescheiden door de beschrijving van hooge en lage heiden met heek (sic!), vennen, zandgroeven, zandwegen — waarom deze niet bij de andere wegen vermeld? —, ontginningen, gehuchten, bouwland, enz. De kanalen, die behoorden te volgen op de rivieren, vinden eerst bespreking na de dorpen, en de vennen zijn weer breed gescheiden van het hoofdstuk, aan de heidestrecken gewijd. Bij deze rangschikking schijnt inderdaad te veel te zijn opgeofferd aan de opvolging der platen in de atlas. Vooral in een boek voor het onderwijs bestemd, moet alles worden vermeden, wat naar wanorde zweemt. 't Zal Schrijver niet moeilijk vallen om deze minder gelukkige opvatting — wanneer hij de onze kan deelen — bij een herdruk van zijn werk te herstellen.

Tevens moge dan een vereischte overéénstemming worden gebracht tusschen de tekst en het schoon bewerkte voorbeeld betreffende de beschrijving der kaarten, welke overéénstemming thans ontbreekt, hetgeen tot twijfel en misvatting dreigt aanleiding te geven.

Volgens het Voorschrift van den 21sten Juni 1856 is bij de beschrijving van kaarten de keus van de letters geheel aan den vervaardiger overgelaten: echter moet al wat door kunst is voortgebracht, als steden, dorpen, kanalen, sluizen, enz. met staande letters, al het andere met schuine letters worden aangeduid. Ten einde éénheid te brengen in de beschrijving der bladen van de stafkaart, zijn er lijsten vervaardigd — o. a. ook opgenomen in den cursus der geodesie — waarin naast de benaming der terreinvoorwerpen de soort van schrift vermeld staat, met de hoogte der letters in tiendeelen van millimeters voor de verschillende te bezigen schalen. Overweegt men de daarbij gevoegde verklaring der verkortingen, dan blijkt het dat tot beschrijving der bladen van de stafkaart vijf soorten van letterschrift zijn gebezigd. Hoewel nu de heer VAN MEURS bij het aanhoogsel der handleiding deze soorten vermeldt, verschillen de benamingen met de lettersoorten, waarvan in het hoofdstuk betreffende de beschrijving van de kaarten wordt gesproken. Zoo leest men van:

R. K.	, recht	kapitaal	romeinsch	, en	, van recht	kapitaal,
r. r.	, recht	klein	romeinsch	, » »	, recht	romeinsch,
S. K.	, schuin	kapitaal	romeinsch	, » »	, schuin	kapitaal,
s. r.	, klein	schuin	romeinsch	, » »	, schuin	romeinsch.

Raadplegen wij vervolgens het lettervoorbeeld van de atlas, dan vindt men niet alleen meer letterscorten, maar bovendien enkele benamingen, verschillende van die, op twee plaatsen in de Handleiding vermeld, namelijk:

Kapitaal romeinsch	schrift,
Klein »	» ,
Schuin kapitaal romeinsch	» ,
Klein schuin »	» ,
Italique	» ,
Batarde	» ,
Kapitaal ronde letters	, en
Klein » »	»

Wij de handleiding een voorschrift vormt voor het topographisch teekenen, *in casu* geenszins tot de beschrijving van topographische kaarten, schaaft ons oordeel zich naar het teekenvoorbeeld der letters, doch kan zich met den tekst der handleiding moeilijk vereenigen. Bij de bestaande vrij belangrijke verschillen zou men schier geneigd zijn te besluiten, dat het teekenvoorbeeld en de tekst van verschillende handen afkomstig waren. Hoe dit zij, er moet bij de eerste gunstige gelegenheid overéénstemming worden gebracht tusschen den tekst der handleiding en de beschrijving op de plaat.

Overigens hebben tekst en platen te recht een breede plaats ingeruimd voor het teekenen der letters. De beschrijving vormt het oog van de teekening. Al is deze laatste nog zoo zuiver en nauwkeurig, maar zijn de letters slecht of zonder smaak, dan verliest de kaart alle aanzien en wordt bedorven.

»Wat de kleur is voor het paard,
Dat zijn de letters op de kaart."

Schrijver en graveur hebben zich beijverd om door een nauwkeurige beschrijving, door zuiver gespacieërde, keurig gegraveerde letters en cijfers, den arbeid onzer jonge kameraden op de militaire scholen te vergemakkelijken. Bij de toepassing van de heliogravure tot de vermenigvuldiging van kaarten, kan de lichtdruk alléén dan tot voldoende uitkomsten leiden, wanneer ook de beschrijving der minute-bladen met groote zorg geschiedt. Door dus bij het onderwijs in het topographisch teekenen de beschrijving zorgvuldig te behartigen, wordt niet alleen de smaak veredeld, maar heeft men tevens, in den geest van onzen wetenschappelijken vooruitgang, andere toepassingen op het oog tot besparing van tijd en van onkosten bij de reproductie van kaarten. Zooals op het teekenvoorbeeld de letters door kleine cijfers zijn verdeeld en onderling door evenredige tusschenruimten gescheiden, kan de onhandigste teekenaar er nog in slagen om aan zijn teekening een dragelijk aanzien te geven. Deze betere schrijfwijze verdient te gelijktijd aanbeveling bij een eventuele herziening van het Kon. Besluit van 21 Juni 1856.

Volgens een onlangs in dit tijdschrift verschenen opstel van den luitenant

VAN MEURS (1) heeft hij zich bij het samenstellen zijner handleiding voorbedachtelijk onthouden van voorschriften en voorbeelden, betreffende de Indische topographie.

Wij vermeenen, dat de Schrijver juist heeft gezien, wij zoodanige taak aan het oorlogsbestuur in Indië of wel aan een der Nederlandsch Indische officieren, volkomen bekend met al de eischen van de cartographie en de opmeting van het terrein in het Oosten, moet worden overgelaten. Wanneer de heer VAN MEURS onlangs daartoe opwekte, heeft het echter den schijn, alsof het onzen geachten wapenbroeder is ontgaan, dat sinds lang op laat van het Ministerie van Koloniën een nieuw Voorschrift ter vervaardiging van kaarten voor Nederlandsch Indië is ontworpen, bereids uit Batavia ter reproductie is overgezonden, op de Topographische Inrichting te 's Hage nagenoeg is voltooid en eerlang ter uitgave gereed zal liggen. Ook voor het onderwijs der cadetten, bestemd voor den kolonialen dienst zal daarmee aanvankelijk in een behoefte worden voorzien. Bovendien bestaat, behalve de reeds meermalen aangehaalde »Toevoeging», het schoone cahier modellen op 1:40.000 van den heer BAJETTO te Batavia.

De uitvoering van het nieuwe Indische Voorschrift zal echter, naar het bedoelde opstel te oordeelen, de wenschen van den heer VAN MEURS geenszins bevredigen.

Zoo roemt hij het als een deugd van de in andere opzichten te veroordeelen »Toevoeging» voor Nederlandsch Indië op het Kon. Besluit van 21 Juni 1856, dat daarbij het teekenen in het zwart is achterwege gelaten. In het nieuwe voorschrift komen echter — en wij vermeenen zeer te recht — wel degelijk teekeningen in het zwart voor.

Voor de nederlandsche terreinen en de tot reproductie der stafkaarten — in zwart en in kleuren op 1:50.000 en op 1:25.000 — gevolgde methode zijn zwarte teekens overbodig: daarom loofden wij straks het beginsel tot uitsluitend gebruik van gewasschen tinten, hetwelk door den heer VAN MEURS in diens handleiding consequent is gevolgd: de zwarte teekens zijn daarbij te beschouwen als tijd-roovend en ondankbaar. Maar tot voorstelling van het terrein in Indië staat de zank anders, in zoo verre de in zwart geteekende detail-bladen op 1:20.000 door toepassing van de photo-lithographie moeten worden vermenigvuldigd, hetgeen bij platen met in kleuren gewasschen tinten ondoenlijk is. Men verliese niet uit het oog, dat het nieuwe »Voorschrift ter vervaardiging van Topographische Kaarten betreffende de Nederlandsche Bezittingen in Oost-Indië» speciaal is vervaardigd ten dienste van de Militaire Verkenningen in Nederlandsch Indië; daarmede behoort men rekening te houden bij het teekenonderricht aan de voor dat leger bestemde aanstaande officieren. Elke particulier in Indië, die kaarten ontwerpt, geenszins bestemd voor photo-lithographische reproductie, bediene zich van het penseel en van tinten, in

(1) De Militaire Spectator 1863, n°. 1.

plants van de teekenpen en van conventioneele teekens; doch het militaire voorschrift voor Oost-Indië behoort, om de ontvouwde redenen, beide methoden te huldigen.

Het bevreemdt den heer VAN MEURS, dat voor alle aanplantingen, welke het uitzicht niet belemmeren, ook niet hetzelfde teeken in Indië is vastgesteld. »Men zou dan voor alle hoog opgaande geregelde aanplantingen de lichtroode kleur kunnen behouden, maar voor de aanplantingen, die het karakter hebben van geregeld aangelegde bosschen, zooals b.v. kaneel-, koffie-, klapper-, peper-, muskaattuinen en nagelperken, een andere kleur b.v. lichtgroen moeten aannemen, waarin desnoods de aard der beplanting door een eenvoudig zwart teeken zou kunnen worden aangeduid. Desnoods» — zegt de heer VAN MEURS voorbedachtelijk — »omdat het er uit een militair oogpunt weinig toe doet of het uitzicht door koffietuinen of nootmuskaantperken wordt benomen». Met deze redeneering kunnen wij niet medegaan; de platen van de Indische »Terreinleer» en van de meermalen aangehaalde »Toevoeging» op het Voorschrift van 1856 raadplegende, is het ons zelfs niet mogen gelukken de bedoeling van den heer VAN MEURS duidelijk te vatten. Maar overeenkomstig zijn eldels medegedeeld gevoelen, betreffende een onnoodige combinatie van tinten en conventioneele teekens, welke opinie wij volkomen deelen, zouden wij bij het onderhavige voorstel de conventioneele teekens willen vermijden. Enkele tinten op de residentie-kaarten bieden zoo weinig verschil, dat dientengevolge de raadpleging, vooral bij lanplicht, aanzienlijk wordt belemmerd. Beter zij het verschillende scherp onderscheiden tinten voor de onderscheidene terreinen en gronden te behouden, wijl de verklaring van teekens toch aangeeft, met welke soort van beplanting men te doen heeft. Inderdaad zijn bij het nieuwe »Voorschrift» voor Oost-Indië de meeste tinten behouden, als aangegeven in het voorschrift van den heer BAJETTO »Tjonto Tjonto Gambaron Tannh.» De residentie-kaarten van Java en Madoera zijn oorspronkelijk niet ontworpen uitsluitend tot krijgskundige maar tevens tot economische doeleinden en tot beoordeeling der culturen: ze moesten strekken tot een *algemeene kaart*. Voor militair gebruik wenschen wij het Indische leger toe, wanneer de opname van Java en de reproductie der thans vervaardigde kaarten voldoende zal zijn gevorderd, een aaneengesloten kaart van Java op de schaal van 1:50.000 in bekwamen, handelbaren vorm, waarop de wateren, de wegen en de bewoonde oorden door kleuren zijn aangegeven, en met alle zoodanige bijzonderheden als tot een voorloopige militaire beoordeeling van het terrein onmisbaar worden geacht. Zoodanige kaart worde dan goedkoop, beter nog van rijkswege kosteloos aan alle officieren verstrekt.

De geëerde Schrijver beschuldige ons niet, dat wij naar fouten hebben gezocht. Het was ons enkel te doen om nog bij tijds ongegronde bemerkingen tegen het nieuw uit te geven Indische Voorschrift te voorkomen. Al zij dit bestemd ter vervaardiging van kaarten, zal het ongetwijfeld, bij gebrek aan betere gegevens voor het onderwijs in het teekenen, ook tot laatst-

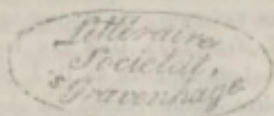
bedoeld gebruik op de K. M. A. de aandacht trekken. Overigens komt er in bedoeld opstel veel voor, dat wij gaarne zouden onderschrijven. Vooral is dit het geval, wanneer hij uitwijdt omtrent de schitterende uitkomsten van de etsmethode ECKSTEIN. De overtuiging van den heer VAN MEURS, dat sinds de lithographie niet meer behoeft achter te staan bij het werk van den stoutsten teekenaar, is opnieuw bevestigd te Weenen, alwaar de volgens de *Eckstein*-methode gegriseerde steenen met den besten uitslag op de stoompers worden gedrukt. Alle bezwaren van tijd en arbeid worden langs dien weg volledig opgelost.

Wanneer eerlang het ook door den heer VAN MEURS gewenschte Indische Voorschrift voorziet in een reeds te lang gevoelde behoefte, zal het tevens blijken, dat hij goed deed zijne handleiding alleen te bestemmen voor het onderwijs der aanstaande officieren in Nederland.

Onder de medewerking van den bekwamen directeur van de Topographische Inrichting te 's Hage heeft hij een teekenatlas geleverd, welke te Venetië te weinig is opgemerkt, al wordt zij naar onze meening door geen andere van dien aard in Europa geëvenaard.

's Gravenhage, Februari 1882.

F. DE BAS.

Een merkwaardig adres.

Het is een verblijdend verschijnsel dat in de laatste jaren, ook in het leger, het begrip zich meer en meer gevestigd heeft van de krachtige werking die door ontwikkelend en degelijk onderwijs kan worden verkregen. Dit verschijnsel mag te meer verblijdend genoemd worden, omdat het betrekkelijk nog niet zoo lang geleden is dat te dien aanzien geheel andere beschouwingen golden.

Niet alleen de ouden van dagen, maar ook mannen van middelbaren leeftijd herinneren zich den tijd toen het was — en velen niet schroomden het zelfs luide te verkondigen — alsof wetenschap en studie onverenigbaar waren met de goed begrepen belangen van het leger. Een geheele ommekeer in dit opzicht kan thans onmiskenbaar worden waargenomen, en wanneer ook nu nog in het leger aan wetenschap en studie niet altijd de eerepalm wordt toegekeurd, niemand die de hooge waarde daarvan, openlijk althans, zou durven ontkennen. Het mag dan ook als een onloochenbaar feit worden vastgesteld dat in alle legers de wetenschap, meer dan ooit, hoog in eere wordt gehouden en dat het bewustzijn zich gevestigd heeft dat het intellectueel gehalte van een leger de maatstaf is ter beoordeeling van zijn werkelijke waarde. Vandaar dan ook dat men overal een vroeger ongekeerde werkzaamheid ziet ontwikkelen met het doel om het wetenschappelijk peil van het leger hooger op te voeren, en om den lust tot studie en vermeerdering van kennis bij de officieren aan te moedigen. Na den Fransch-Duitschen oorlog, die het vraagstuk der militaire organisatie overal zoozeer op den voorgrond heeft gedrongen, en die proefondervindelijk bewezen heeft dat niet materieel geweld, maar alléén kennis op den duur kan leiden tot het ontwikkelen van kracht, geldt het als een grondstelling dat de opleiding en bevordering, zoowel als de hoogere vorming der officieren, het uitgangspunt behooren te zijn voor elke rationeele regeling van de inrichting en het beheer van het leger.

Evenals zulks in Pruisen reeds sedert het begin dezer eeuw was begrepen, is thans nagenoeg algemeen het bewustzijn doorgedrongen dat het militaire onderwijs een staatsbelang is bij uitnemendheid, dat aanspraak mag doen

gelden op de nauwlettende zorg van allen die, rechtstreeks of zijdelings, invloed kunnen oefenen op den gang van het staatsbestuur. Dat bewustzijn is de aanleidende oorzaak geweest tot het aanbieden van een adres, onder dagteekening van 27 Februari jl., aan Zijne Majesteit den Koning betreffende de regeling van het militaire onderwijs, welk adres ondertekend is door de heeren P. G. DOOMS, J. T. T. C. VAN DAM VAN ISSELT, W. C. HOJEL, P. F. HUBRECHT, A. KOOL, LOD. MULDER en D. J. STEIJN PARVÉ.

De strekking van het adres wordt gekend uit den aanhef, waarin de ondertekenaars tot Zijne Majesteit het verzoek richten, „dat het Zijner (Uwer) Majesteit moge behagen, het militaire onderwijs ter opleiding tot officier in zijnen vollen omvang bij de wet te regelen.”

Wij noemen dit adres een merkwaardig stuk. Aangeboden door zeven mannen, wier namen in en buiten het leger een goeden klank hebben, die door hun vroegeren of tegenwoordigen werkkring van nabij, hetzij met het militaire of wèl met het openbaar en bijzonder onderwijs ten volle bekend en vertrouwd zijn, en die bovendien voor het meerendeel in het openbaar van hun kennis en helderen blik in onderwijs-aangelegenheden hebben blijk gegeven, verdient het reeds daarom alléén in hooge mate de algemeene belangstelling. Maar ook noemen wij het adres merkwaardig om de klemmende motieven die daarin, als de voornaamste gronden voor het verzoek, zijn ontwikkeld; en meer nog om de degelijke en uitvoerige memorie van toelichting waarvan het vergezeld is, en wier lezing niet anders dan een gunstigen indruk kan geven zoowel van den ernst als van de vaderlandslievende gevoelens van hen, door wie dit stuk is aangeboden. Wij roemen de aanbieding van dit adres als een daad van vaderlandsliefde, die in hooge mate waardeering en sympathie verdient, wijl zij haar oorsprong vindt in edele gevoelens die, omdat zij onafhankelijk zijn van politieke kleur of richting, door een ieder kunnen worden geëerbiedigd.

Het is genoegzaam bekend dat artikel 194 onzer Grondwet bepaalt dat het openbaar onderwijs een voorwerp is van de aanhoudende zorg der regeering, en evenzeer is het bekend dat de verschillende takken van dit gebied — lager, middelbaar en hooger onderwijs — niet dan na langdurige voorbereiding en overweging bij de wet zijn geregeld. Alleen het militaire onderwijs is, voor verreweg het grootste deel, aan zoodanige wettelijke regeling onttrokken en, met uitzondering van de opleiding der officieren bij de Koninklijke Militaire Academie en van die bestemd voor den militairen geneeskundigen dienst, is het geheele militaire onderwijs bij Koninklijk Besluit of wel bij ministerieele beschikking geregeld. De vraag doet zich dus als vanzelf voor of zulk een toestand voldoende waarborgen kan geven voor deugdelijkheid, en dus niet strijdig is te achten met het algemeen belang. Hebben wij er hiervoren reeds op gewezen dat het militaire onderwijs voor alle landen een element is van groot staatsbelang, meer nog is zulks het geval voor kleine natiën, zooals de onze, die, zich niet kunnende onttrekken

aan den algemeenen nooddwang tot het onderhouden van een leger, hierbij alleen door intellectueele kracht kunnen te gemoet komen aan noodwendig geringe getalsterkte. Zal het nederlandsche leger eenmaal zijn schoone roeping met kansen van welslagen kunnen volbrengen dan moet het niet alleen met gewettigd zelfvertrouwen kunnen optreden, maar het moet hierbij tevens kunnen rekenen op den steun der natie.

Zoodanig zelfvertrouwen kan het slechts putten uit de kracht van het verstand, die drijft in de richting van de schoonste militaire hoedanigheden — beleid en plichtsbetrachting. Op den steun der natie zal het nederlandsche leger eerst dan kunnen rekenen als zijne bevelhebbers van hooger en lageren rang, door kennis en beschaving, achting en eerbied bij het nederlandsche volk hebben kunnen vestigen. Het is reeds meermalen gezegd, en het kan niet genoeg worden herhaald, dat het nederlandsche leger behoort te zijn een nationaal leger in de goede beteekenis van het woord. Niemand, die met onbevangen blik de toestanden gadeslaat, zal kunnen zeggen dat in dit opzicht bevredigende of zelfs maar geruststellende verschijnselen zijn waar te nemen. Veeleer zou er grond zijn om nan te nemen dat de natie niet alleen feitelijk, maar wat meer zegt, uit neiging buiten het leger staat; onder meer blijkbaar uit de geringe belangstelling waarmede gewichtige militaire vraagstukken worden bejegend; evenzeer als uit de weinige waardering, althans buiten zeer enge grenzen, die hoogst verdienstelijke leden van het officierskorps over liet algemeen ondervinden. Verdient reeds elke poging die strekken kan om aan dien betreurenswaardigen toestand een einde te maken aanmoediging, zij verdient het te meer wanneer die poging ons wordt aangeboden in den vorm van een hefboom, die het intellectueel gehalte van het leger tot een hooger peil zal kunnen opvoeren. En dat inderdaad zulk een uitkomst mag worden verwacht, als het verzoek dat in het adres is neergelegd macht worden ingewilligd, hopen wij in de volgende regels met voldoende gronden te kunnen staven.

Slaan wij hiertoe een blik op de verschillende deelen van het militaire onderwijs dan blijkt al spoedig dat het een omvang heeft, grooter dan men oppervlakkig geneigd zou zijn te vermoeden. Het lager- of zogenaamde huishoudelijk onderwijs wordt bij de korpsen gegeven aan duizende miliciens, met het zeer lofwaardige doel om hen, die door het lot voor den wapenhandel zijn aangewezen, de gelegenheid te geven het vroeger genoten onderricht in het lezen, schrijven en rekenen te herhalen en uit te breiden, zoowel als om hen, die in hunne jeugd van zoodanig onderricht verstoken zijn gebleven, de behulpzame hand te bieden tot verbetering van hun moreelen en materieelen welstand.

Het geven van dit onderwijs is intusschen opgedragen aan personen, van wie men geen voldoende waarborgen heeft dat zij op de hoogte zijn van de hun opgedragen taak, en vandaar dan ook dat de resultaten, over het geheel,

verre blijven beneden zeer matige verwachtingen, en hierdoor laat het zich verklaren dat dit gedeelte van het militaire onderwijs, buiten het leger nagenoeg geen belangstelling heeft kunnen wekken; zóó zelfs dat het bestaan er van nauwelijks gekend wordt.

Onder het middelbaar militaire onderwijs zou men kunnen rekenen de opleiding tot den officiersrang, en zooals wij hiervoren reeds hebben doen uitkomen, moet hierin het zwaartepunt gezocht worden tot vorming van een leger zooals wij het behoeven; een leger welks aanvoerders, door beschaving en ontwikkeling, achting en eerbied weten af te dwingen en aan wie de natie met volle vertrouwen de leiding van hare hoogste belangen kan toevertrouwen, omdat zij zich vereenzelvigd heeft met het denkbeeld dat de nederlandsche officieren door hoogere ontwikkeling zullen weten te vergoeden, wat ons leger aan materiele kracht te kort komt. Uitgaande van deze, niet meer voor tegenspraak vatbare, waarheid zou men dus mogen verwachten dat de vorming onzer aanstaande officieren, op dien grondslag, volgens een vast en stelselmatig plan geregeld zoude zijn. Intusschen zou een blik op het verleden, zoowel als op het tegenwoordige, voldoende kunnen wezen om hen die zóó dachten al spoedig tot andere meening te brengen. De opleiding onzer officieren heeft steeds geleden aan de kwaal van instabiliteit; een kwaal die voor opleiding in elke richting en voor de deugdelijkheid van het onderwijs niet alleen belemmerend werkt, maar die bovendien vaak aanleiding geeft tot grove onbillijkheden en tot niet verdiende teleurstellingen. Sedert tal van jaren heerscht er in de opleiding onzer aanstaande officieren een tweeslachtigheid, die zoozeer in strijd is met gezonde begrippen van het staatsbelang dat het verbazing mag wekken dat zulk een toestand tot op den tegenwoordigen tijd is kunnen bestendigd worden. Het is toch een nuchtere beschouwing wanneer men meent dat de staat, op den grondslag van de diensten die hij verlangt, de eischen van kennis, ontwikkeling en beschaving moet vaststellen, die hij in zijne dienaren noodig en voldoende acht. Door hoogere eischen te vorderen zou hij op den duur gevaar loopen niet naar behooren in de behoeften van den dienst te kunnen voorzien, of wel hij zou aan zijne dienaren een financieele positie moeten verzekeren, die niet in overeenstemming is met de werkrachten die van hen worden verlangd. Daalt men beneden het aangegeven peil dan zijn de gevolgen lichtelijk te overzien. In beide gevallen wordt het staatsbelang benadeeld.

Toetst men nu aan deze eenvoudige stelling de wijze waarop in de behoefte aan officieren bij het leger wordt voorzien, dan blijkt dat de opleiding tot die betrekking, tot nog toe, voor zooveel betreft het wapen der genie, uitsluitend heeft plaats gevonden bij de Koninklijke Militaire Academie, doch dat voor de infanterie, cavalerie en artillerie het doel langs twee verschillende wegen werd bereikt. Een gedeelte der officieren, tot de laatstgenoemde wapens behorende, hebben hunne opleiding genoten aan de Koninklijke Militaire Academie; een ander deel heeft langs den weg der korpsen van

het leger den officiersrang bereikt. Tegen zoodanig stelsel zou nu op zich zelf niets zijn in te brengen, ware het niet dat aan de officieren die langs den eenen en den anderen weg in het leger worden opgenomen, veelal geheel uiteenlopende eischen van kennis en ontwikkeling worden gesteld; ja, zoozeer uiteenlopende dat men ze gerustelijk onvergelykbaar zou kunnen noemen. Zulk een stelsel, indien het den naam van stelsel verdient, moet uit een oconomisch oogpunt worden afgekeurd. In Duitschland waar, naast de cadetten-scholen, het leger eveneens de bron is waaruit de officieren toevloeden, heeft men de zaak anders en beter begrepen. Daar moet een ieder, onafhankelijk van den weg dien hij kiest, aan volkomen gelijke eischen van kennis en bekwaamheid voldoen, en hiervan door een zoogenaamd officiersexamen doen blijken, om den rang van officier bij het leger te kunnen innemen. De opleiding in beide richtingen is dienovereenkomstig geregeld, en een zoodanige regeling heeft men aldaar kunnen tot stand brengen omdat men met volle handen de giften heeft aanvaard, die de openbare inrichtingen van middelbaar en hooger onderwijs over het land hebben uitgestrooid. En wanneer men nu misschien zou willen wijzen op enkele andere landen, waar een tweeslachtig stelsel ter voorziening in de behoefte aan officieren wordt toegepast, dan antwoorden wij dat bij meer nauwlettende beschouwing al spoedig een zeer essentieel verschil zou worden waargenomen. Voor zoover ons bekend is, vormen de officieren in de landen, die men dan op het oog zou hebben, twee scherp van elkander gescheiden klassen, waarvan de eene gewoonlijk geen hogere eezucht kan bevredigen dan die, welke in het behalen van den kapiteinsrang ligt opgesloten. Behalve nu dat bij ons van zoodanige scheiding geen sprake is, meenen wij het bovendien sterk te mogen betwijfelen of zulk een stelsel in den tegenwoordigen tijd aanbeveling zou verdienen; vooral in ons land, waar het streven meer en meer tot ontwikkeling komt om voor de vervulling van gelijksoortige openbare betrekkingen het zoogenaamde beginsel van eenheid van stand" in toepassing te brengen.

Hebben wij dus aangetoond dat de aanvulling van ons officierskorps niet geschiedt volgens rationeele grondslagen, maar integendeel in strijd is met het hoofdbeginsel dat daarbij tot richtsnoer moet worden genomen, die toestand wordt nog hedenkelijker doordien aan de opleiding tot den officiersrang bij de korpsen elke waarborg voor stabiliteit ontbreekt. In de laatste jaren is dan ook het zoogenaamde wetenschappelijke onderwijs bij de korpsen herhaaldelijk, hetzij bij ministerieele beschikking of wel bij Koninklijk Besluit gewijzigd en hervormd; ja zelfs is het nog slechts enkele jaren geleden dat een geheele en radicale reorganisatie van dit onderwijs bij Koninklijk Besluit is vastgesteld die evenwel nimmer is ingevoerd, maar die later, in 1880, is vervangen door een andere thans nog van kracht zijnde regeling. Die regeling hebben wij, als een eerste stap op den goeden weg, met ingenomenheid begroet. Het beginsel dat wij hiervoren hebben gehuldigd »gelijke eischen van kennis voor allen" is hierbij, althans voor de toekomstige officieren der cavalerie

en artillerie, toegepast doordien in het vervolg alleen een opleiding langs de Koninklijke Militaire Academie tot den officiersrang bij die wapens zal kunnen voeren; maar voor het hoofdwapen — onze infanterie — is het tot nog toe bestaande onderscheid, ofschoon in mindere mate, nog steeds blijven bestaan. Wie zou ons intusschen durven verzekeren dat deze eerste stap door meerdere zal worden gevolgd? Is er integendeel, met het oog op het verleden niet veeleer grond tot het vermoeden dat een geringe aanleiding voor een opvolgend minister voldoende zou kunnen zijn om op den pas verlaten weg, of misschien nog erger, terug te keeren? Hebben wij het niet bij ondervinding geleerd dat wisselende inzichten of veranderde omstandigheden somtijds voldoende waren om het wetenschappelijk peil voor de officieren, die uit het leger voortkwamen, ongekend laag te doen dalen? Het is toch van algemeene bekendheid dat vooral het wapen der infanterie in de laatste jaren daaronder soms op onrustbarende wijze heeft geleden.

Wij herhalen het dat het tegenwoordige legerbestuur een woord van lof niet mag worden onthouden voor dien eersten stap op den goeden weg; het heeft hierdoor getoond den toestand te kennen en dit geeft ons moed om te verwachten dat de tegenwoordige regeering voor meerdere en beslissende stappen op dien weg, zoo noodig, niet zal terugdeinzen. Hierdoor alleen kan zij het door haar begonnen werk bevestigen en tegen verwoesting vrijwaren. Een ongezochte aanleiding tot dien arbeid wordt haar als het ware vanzelf aangeboden, doordien de in 1877 tot stand gebrachte regeling van het onderwijs bij de Koninklijke Militaire Academie, volgens de daartoe strekkende wet van 30 Mei 1877 vóór 1 September 1882 aan een herziening moet worden onderworpen. Het is genoegzaam bekend dat bedoelde wet uit noodwang voortgekomen is uit die van 1869, en dat men niet dan noode er toe is overgegaan om den hand te verbreken, die de Koninklijke Militaire Academie verbond aan het middelbaar onderwijs. Het kan niet worden ontkend dat er destijds gewichtige redenen bestonden die een wijziging der wet van 1869 wenschelijk maakten, maar of men daarbij den goeden weg is ingeslagen, mag zeker op verschillende gronden worden betwijfeld. Wij voor ons beschouwen het als een misgreep dat men in 1877 niet in anderen vorm, die een voldoende toeloop tot de Academie zou hebben kunnen verzekeren en waartoe de middelen meermalen openlijk waren aangegeven, de volledige aansluiting aan ons middelbaar onderwijs heeft behouden. Nu een voorstel tot wijziging der wet op ons middelbaar onderwijs bij herhaling is toegezegd en onmogelijk meer lang op zich kan laten wachten, en nu de herziening der wet, regelende het onderwijs bij de Koninklijke Militaire Academie, imperatief binnen kort aan de orde moet komen, zouden wij meenen dat het samentreffen dier twee wetsvoorstellen niet anders dan gewenscht kan zijn, opdat zoodoende die beide belangrijke deelen van ons nationaal onderwijs in behoorlijk verband met elkander zouden kunnen gebracht worden. Maar dan ook zal het tijdstip gekomen zijn om het militaire onderwijs in zijn geheel

omvang wettelijk te regelen en vast te stellen, opdat het dien graad van stabiliteit erlange als voor de belangen van het leger dringend gevorderd wordt, en een zoodanige mate van deugdelijkheid dat onze nationale weerkracht naar behooren verzekerd zij. Zonder in het minst te kort te willen doen aan den ijver en de goede hoedanigheden van hen die thans bij het militaire onderwijs werkzaam zijn, zoo zal men dan toch betere waarborgen kunnen verkrijgen dat geene andere dan bevoegde personen met het geven van onder-richt en met het afnemen van examens zullen worden belast, en men zal de kundige officieren in het leger, ook daarbuiten, beter leeren waardceeren en hoogachten, waardoor dat leger zelf in de achting van het algemeen zal rijzen. De gelegenheid zal dan ook, als vanzelf, geboden worden om aan zoodanig kundige officieren in alle opzichten gelijke rechten en financieele voordeelen toe te kennen die door de overige, bij het openbaar onderwijs werkzame Rijksambtenaren, worden genoten; want het kan niet worden ont-kend dat in dit opzicht thans groote achteruitzetting kan worden waargenomen, waardoor evenzeer het gevoel van eigenwaarde bij den officier wordt geknakt als het prestige naar buiten er door wordt verlaagd.

Is het op zichzelf reeds een niet te verdedigen tegenstrijdigheid dat de opleiding, die noodig is tot het verkrijgen van den officiersrang, gedeeltelijk bij de wet geregeld is en voor een ander gedeelte afhankelijk is gesteld van de wisselende inzichten der elkander opvolgende regeeringen, de noodzakelijk-heid tot regeling van het militaire onderwijs, in zijn ganschen omvang bij de wet, kan evenzoo blijken uit de geschiedenis die de tegenwoordige Krijgs-school sedert haar betrekkelijk kortstondig bestaan achter zich heeft. Die school, die het hoogere deel van het militaire onderwijs zou moeten vormen, kan op een lijdensgeschiedenis wijzen, erger nog dan die welke het zoge-naamd wetenschappelijk onderwijs bij de korpsen heeft doorstaan. Nu eens vervormd in dezen, dan weder in genen zin; altijd wankelend en waggelend op hare grondslagen; nergens een steunpunt kunnende vinden omdat het leerplan evenmin aansloot aan het onderwijs bij de korpsen als aan dat der Koninklijke Militaire Academie, en zodoende de eerste eischen voor vrucht-dragend voortgezet onderwijs miskennende, is daardoor aan die school veel nadeel berokkend; zijn hare goede hoedanigheden niet op den voorgrond kunnen komen; is zij in hare vlucht belemmerd en heeft zij zich tot nog toe niet te verheugen gehad in de sympathie van het leger die wij haar zoo gaarne zouden hebben toegewenscht.

Uit dit alles zal, dunkt ons, voldoende zijn gebleken dat ons militaire onderwijs in een toestand verkeert, die voorziening dringend noodig maakt. Nagenoeg geheel onafhankelijk van het openbaar, zijn bovendien de verschil-lende deelen van ons militaire onderwijs niet eens geregeld in onderling ver-band en samenhang, terwijl het voor een groot deel onvoldoende waarborgen geeft voor geschikte leerkrachten en toezicht. Ons nergens de belichaming

eener leidende gelachte te aanschouwen gevende, blijkt het gebouw van ons militaire onderwijs te zijn opgetrokken zonder systeem of methode.

Wij gelooven dan ook te kunnen volstaan met de hier gedane aanwijzingen van algemeenen aard, en achten het niet noodig in bijzonderheden af te dalen om onze meening aangaande de wenschelijkheid — wij zouden bijna zeggen de noodzakelijkheid — eener wettelijke regeling van ons militaire onderwijs te kunnen rechtvaardigen. In de Tweede Kamer der Staten-Generaal zijn dan ook sedert 1863, bij verschillende gelegenheden, stemmen opgegaan om zulk een wettelijke regeling aan te bevelen, en de eerste maar ook de eenige vrucht van dien aandrang is geweest de wet regelende het onderwijs bij de Koninklijke Militaire Academie. Wel zijn door verschillende ministers toezeggingen gedaan, waaruit zou mogen worden afgeleid dat zij niet ongenegen waren om ook het wetenschappelijk onderwijs bij de korpsen wettelijk te regelen, doch van daden in die richting is tot nu toe niet gebleken. Bovendien eischt 's lands belang, zoowel uit een financieel oogpunt als uit dat onzer weerbaarheid, dat het militaire onderwijs, niet gedeeltelijk, maar dat het in zijn geheelen omvang gebracht worde onder het bereik der wet; dat het in strekking en methode aansluit en in overeenstemming kome met de overige takken van ons openbaar onderwijs. De opleiding tot meest alle gewichtige betrekkingen in de maatschappij geschiedt onder den waarborg der wet, en de eischen van kennis voor nagenoeg alle staatsambten zijn wettelijk vastgesteld; hoe zou het dan nog verdediging kunnen vinden dat alleen het militaire onderwijs en het peil van wetenschappelijke kennis en ontwikkeling, noodig om in de klasse der officieren te worden opgenomen, voor verreweg het grootste deel afhankelijk zouden worden gesteld van de wisselende inzichten van opvolgende regeeringen? De hoogste belangen van den staat zijn zodoende niet naar behooren verzekerd, en het leger zelf komt daardoor in een toestand van isolement, die het van het overige deel der natie vervreemdt, en waaronder het in aanzien en waardeering noodwendig moet lijden.

Een ieder heeft er dus belang bij dat aan dien verslappenden toestand een einde kome, en daarom kunnen wij met het volste vertrouwen het hierbesproken adres aanbevelen in de warme belangstelling van allen, zoowel in als buiten het leger. Wij hopen dat het aan bewijzen van sympathie niet zal ontbreken, en dat de openbare meening zich krachtig zal uiten om aan het edel streven der zeven mannen, die in deze zaak het initiatief hebben genomen, steun en wijding te schenken.

Een wensch van MAMERTINUS nader beschouwd (1).

Eenige weken geleden mocht men in het Militair Weekblad een artikel lezen van een zich Mamertinus noemenden onbekenden, dat van veel studie en bevoegdheid getuigt. Deze schrijver doet zich, wat de Marine betreft, kennen als een voorstander van uitbreiding van het materieel, en wel met groote gepantserde schepen. Ik stel mij voor dat vele lezers van het stuk dien wensch met een twijfelenden glimlach hebben begroet, of wel een beweging gemaakt met duim en wijsvinger, die zeggen wilde: »een schonne zaak, maar voor ons onbereikbaar!» Toch is deze quaestie, mijns inziens, de overweging dubbel waard. Laat ons eens zien wat M. zou willen. Hij zegt: »dat men de noodzakelijkheid gevoelt, dat Nederland door zijne Marine in staat zij, zijn gezag in de ver verwijderde koloniën te handhaven en (ik cursiveer) *in oorlogstijd zijne verbindingen met die koloniën te beschermen*», en dat dit belangrijke punt ontbreekt in de opsomming der behoeften waarin de Marine voorzien moet, voorkomende in de Memorie van toelichting op de begroeting van Marine voor het jaar 1874, waarin het stelsel werd beschreven waarnaar, met eenige wijziging, op dit oogenblik de zeemacht is ingericht. — Hij zegt verder: »Nederland heeft als zeevarende, koloniale natie een zeker aantal groote, gepantserde oorlogschepen noodig, in staat om, buiten de verdedigingsmiddelen van Nederland of de Koloniën om, desnoods ver van de vaderlandsche kusten, op te treden tot bescherming van de vlag». En eindelijk meent hij dat groote gepantserde schepen bij de verdediging van onze eigene kust zullen noodig zijn »tot bescherming van onze waarnemingsvaartuigen» en om te »verhinderen dat de vijand de zee van onze kleine kruisers (aviso's of schroefstoomschepen 1^e klasse) terstond bij zijne nadering schoonveegt».

Hoe moeten die schepen zijn? M. zegt dat niet. Toch zeker niet alle van hetzelfde model, want het maakt een groot verschil of een schip bestemd is om een langen tijd in zee door te brengen, ver van havens en

(1) Zie Militair Weekblad 1881, N° 47 tot 50.

magazijnen, dan of het bestemd is om nabij zijne eigene havens te blijven. Om die vraag te beantwoorden geloof ik dat men niet beter kan doen dan, zooals M. ook ergens zegt, een blik bij onze naburen te werpen. En dan zien wij aan meer dan ééne zijde het streven van zeebouwende schepen te hebben met pantsers van 40 cM. en zelfs meer, met 14 mijlsvaart en kanonnen aan de enorme pantsers geëvenredigd. Maar wij zien tevens dat zulke schepen een diepgang hebben van \pm 80 dM., en dus voor onze zeegaten al zeer weinig geschikt zijn. Men kan opmerken dat wij toch een zeegat bezitten — dat van de Schelde — waar zeer groote schepen kunnen binnenkomen, en dat, zonderling genoeg, juist daar de oorlogshaven en werf, die wij er hadden, zijn opgeheven. Maar al bestond de werf te Vlissingen nog, dan mochten wij toch geen schepen van 80 dM. diepgang voor onze verdediging in de Noordzee laten bouwen, want schepen met die bestemming zouden in oorlogstijd juist in de noordelijke gaten moeten binnenvallen om zich te approviandieren; Vlissingen zou slechts bij uitzondering hunne operatie-basis, hunne eventueele retraite-haven kunnen zijn. De diepte der zeegaten dwingt dus tot kleinere afmetingen, en daardoor tot het prijsgeven van belangrijke factoren. De engelsche schepen *Agamemnon* en *Ajax*, bij voorbeeld, gaan 73 dM. diep, en zijn op de lastlijn met 45 cM. gepantserd, maar hun grootste vaart is niet meer dan 13 mijl; de fransche *Devastation* en *Foudroyant* gaan 72 dM. diep en loopen 14 mijl, doch hebben geen zwaardor pantser dan van 38 cM. Al neemt men aan dat die diepgang niet te groot is (wat echter wél het geval is, want de onderstelde schepen zouden onder *alle* omstandigheden moeten kunnen binnenloopen), dan blijkt toch reeds dat de schepen die wij voor het laatste door M. genoemde doel zouden kunnen hebben, altijd overtroffen kunnen worden door hunne eventueele tegenstanders. Om die reden schijnt het noodzakelijk dat wij ons er toe bepalen om ons in onze zeegaten sterker te maken dan eenige vijand die er zich zou kunnen vertoonen, maar dat het denkbeeld, om de verdediging onzer kusten reeds in volle zee te doen aanvallen, behoort losgelaten te worden.

Vestigen wij echter het oog op de schepen, bij andere natiën bestemd om in verre zeeën de eer der vlag op te houden, dan vinden wij gunstiger verhoudingen. De nieuwste schepen der bedoelde klasse zijn de engelsche *Impérieuse* en *Warspite*, de russische *Dmetri-Donskoi* en *Wladimir-Monomach*.

Van de eerstgenoemde wordt gezegd dat zij ontworpen zijn om zee te bouwen en slag te leveren in welk deel ook van de wereld (designed to keep the sea and to engage in action in any part of the world). Deze schepen, van 7416 ton waterverplaatsing, zullen 16 mijl loopen, krijgen een gepantserden gordel van 25 cM. (staal of staal en ijzer) en voeren hunne achterlaadkanons van 24 cM. in barbette-torens die met 20 cM. gepantserd zijn. Hoven de lastlijn kunnen ook nog de steenkolen tot bescherming bijdragen.

De genoemde russische kruisers zullen nagenoeg even groot zijn (7000 ton w. v. p.), worden op de lastlijn gepantserd met 17 cM., en op het reduit

met 30 cM., en zullen 15 mijl loopen. Eenmaal wetende dat zulke schepen gebouwd worden met bestemming om „in any part of the world” te ageren, mogen wij ons met geen mindere soort tevreden stellen als het ons te doen is om op afloende wijze over van de vaderlandsche kusten de vlag te beschermen”, al neemt men ook aan dat wij noch met Engeland, noch met Rusland in oorlog zullen komen.

Den diepgang dezer schepen (niet vermeld gevonden) zullen wij wel op ongeveer 75 dM. mogen stellen, en daarmee aannemen dat van onze havens alleen Vlissingen geschikt zou zijn om ze uit te rusten en om er na volbrachte reis binnen te vallen. In dit geval is dit echter geen overwegend bezwaar, want de hooge noodzakelijkheid van in de noordelijke havens binnen te kunnen komen bestaat voor de schepen van deze bestemming niet, en waarom zouden wij niet, evenals vroeger, onze beste haven ook als oorlogshaven gebruiken? De ligging buiten de liniën der geconcentreerde verdediging kan toch geen ernstige reden daartegen zijn, wanneer men haar werkelijk noodig heeft.

Schepen als de hier bedoelde zouden dus moeten dienen om in oorlogstijd de communicatie met onze koloniën open te houden en zoo noodig koopvaarders te convooieren. Inderdaad kan men niet zeggen dat wij met het tegenwoordige materieel zeker daartoe in staat zijn. De *Atjeh's* zouden voor die diensten moeten worden aangewezen, maar ofschoon deze zeker zijn opgewassen tegen vele bestaande kruisers van andere natiën, en ook nog bestaande pantserschepen kunnen ontloopen, zouden zij toch, met weinig kans op overwinning, het gevecht moeten aannemen met een schip als de *Alexandra*, *Téméraire* of *Agincourt*, die harder loopen en rammen kunnen (om van het pantser niet te spreken); ook met een *Shah*, *Inconstant*, *Raleigh*, die harder loopen en zwaarder geschut hebben; terwijl hier nog bijgevoegd kunnen worden de *Bacchante*, *Euryalus* en *Rover*, die, zoo zij al slechts even hard loopen, toch het voordeel bezitten van een ram. In de fransche marine zijn de *Duquesne*, *Tourville* en *Duguay-Trouin*, met ram, grooter vaart en zwaarder geschut, ongetwijfeld superieur aan onze kruisers. Misschien zal men mij tegenwerpen dat een groot gedeelte van het hier genoemde aantal schepen tot andere typen behoort en daarom de vergelijking niet opgaat; maar ik kan die meening niet deelen. Het is toch niet de vraag of de *Atjeh's* in hare soort goed zijn, maar wel, welke vijandelijke schepen zij eventueel zouden kunnen ontmoeten, en welke eigenschappen zij behoorden te hebben om althans in eenig opzicht een voordeel boven die andere te bezitten. Zoo kan b. v. een ongepantserd schip niets te vreezen hebben van een gepantserd, wanneer het slechts een grootere snelheid bezit, of kan een kleine kruiser, die een ramboeg heeft en niet minder hard loopt dan een grootere, dezen gerustelijk met hoop op goeden uitslag aanvallen. Het *Atjeh*-type nu, is voor vele gebeurlijkheden niet door zijne snelheid gewaarborgd, en heeft evenmin het, vooral moreel zoo groote, voordeel van een ramboeg. Het moet erkend

Special
15/11/1904

worden dat, wat de snelheid betreft, steeds gestreefd is naar verbetering, zoodat dan ook het jongste schip dezer soort op den proeftocht een grootere snelheid behaalde dan het eerste; indien echter, bij de latere schepen, ook de bouw in zooverre gewijzigd was, dat zij bij voorkomende gelegenheid in staat zouden zijn een vijand met een ram te kunnen bedreigen, dan zouden zij in bruikbaarheid gewonnen hebben.

Intusschen, zoo onze kruisers al niet kunnen geacht worden geschikt te zijn om onder alle omstandigheden de vaart op Indië open te houden, ongetwijfeld zouden zij in oorlogstijd belangrijke diensten kunnen bewijzen door afbreuk te doen aan den vijandelijken handel, en uit dit oogpunt beschouwd, mogen wij ons in het bezit van een aantal dezer fraaie bodems verheugen.

Maar er is nog meer te doen dan de verbinding te onderhouden met de koloniën, onzen handel te beschermen en dien des vijands te bemoeilijken. Wij moeten ook onze overzeesche bezittingen kunnen verdedigen. M. merkt te recht op, dat de daarvoor aangewezen schepen te gering in aantal en onvoldoende sterk zijn. Wel is waar gaat zijne vergelijking met de *Inflexible* niet op, want dergelijke schepen zijn niet bestemd voor lange reizen en zullen zich dus in de koloniën niet vertoonen; maar wanneer men ziet dat de *Nelson* en *Northampton*, die een pantser van 23 cM. en een grootste snelheid van 13½ mijl hebben, respectievelijk in Australië en in de amerikaansche wateren gestationneerd zijn, en wanneer men daarbij de eigenschappen der hierboven reeds genoemde, nog nieuwere gepantserde kruisers in aanmerking neemt, dan moet men erkennen dat de mogelijkheid van in Indië aangevallen te worden met schepen die de onze verre overtreffen, volstrekt geen hersenschim is. — Ook voor het hier besproken doel zijn dus meer en andere schepen noodig dan waarover wij thans beschikken.

De bedoelde gepantserde kruisers, type *Impérieuse*, zouden, wat hare voornaamste eigenschappen aangaat, voor de verdediging geschikt zijn, maar ook in Indië worden aan den diepgang eischen gesteld waaraan deze schepen niet voldoen. Waren of kwamen zij, bij eventuele verwickelingen, in Indië, dan zouden zij zeker aan de verdediging een krachtig aandeel kunnen nemen, maar hun groote diepgang geeft aanleiding om nog naar een andere soort om te zien, meer bepaald voor de plaatselijke verdediging geschikt. Mag men de opgaven uit het belangrijke werk van KING, »the War-ships and Navies of the World», voor juist aannemen, dan is ook dit vraagstuk reeds vrij wel opgelost in de Duitsche schepen *Sachsen*, *Baiern*, *Württemberg* en *Baden*, die slechts 60 dM. diep zouden gaan; terwijl zij door 25 cM. pantser beschermd zijn en 14 mijl geloopt hebben. Zulke schepen zijn niet gebouwd om langen tijd in zee te blijven, zooals de kruisers, maar indien zij slechts in staat zijn om, evenals de *Koning der Nederlanden* en de engelsche *Magdala* en *Cerberus* de reis naar Indië in vreedstijd, dus door het Suez-kanaal, te maken, dan is de mogelijkheid daar om onze Aziatische

koloniën te voorzien van de middelen die zij, volgens de eischen van den tijd, voor hare verdediging behoeven.

Het is mijn voornemen niet, in dit opstel in nadere beschouwingen te treden over de maritieme verdediging onzer overzeesche bezittingen; genoeg zij het te hebben aangetoond dat M. gelijk had toen hij de middelen, die thans zoowel daarvoor, als voor het onderhouden der gemeenschap bestaan, onvoldoende noemde, en tevens te hebben aangegeven welke middelen meer voldoende zouden zijn, zonder tot de onbereikbare te behooren. Wat dit laatste betreft, zij opgemerkt dat de prijs van eene »Impérieuse» wordt opgegeven 5 millioen gulden te zijn, en die van een »Sachsen», 4½ millioen. Gesteld dus dat wij 4 gepantserde kruisers en 4 schepen van het andere type behoeven, dan zou daarvoor een uitgaaf van 38 millioen vereischt worden. Wanneer men nagaat dat deze som over een aantal jaren kan verdeeld worden, en dat het behoud van »de kurk waarop Nederland drijft» niet minder waard is dan dat van Nederland zelf, dan mag men beweren dat er tegen die 38 millioen geen overwegend bezwaar kan gevonden worden.

Ik zeide het met M. niet eens te zijn over de mogelijkheid van groote gepantserde schepen te bezitten voor de verdediging onzer eigene kusten. Hierover nog een enkel woord.

In het laatste gedeelte zijner beschouwingen leidt M. af, uit hetgeen ik in den Mil. Spect. van April '80 gezegd heb, dat naar mijne meening het grootste gedeelte der door ons uitgezonden kleine vaartuigen, zoo geen krachtige arm gereed is hen te beschermen, weder onverrichter zake zullen moeten terugkeeren naar de vaderlandsche havens. Deze gevolgtrekking noem ik minder juist; en wel daarom dat in het veronderstelde geval het terugkeeren naar de havens volstrekt niet onverrichter zake is. Aviso's zooals wij ze behoeven (de Duitse *Hohenzollern*, die in tijd van vrede Keizerlijk jacht is, stelt een navolgenswaardig voorbeeld daar), zijn niet bestemd om te vechten, tenzij tegen schepen van hunne eigene soort; zij moeten dus voor groote vijandelijke schepen altijd wijken, maar wanneer zij daarom naar hare havens terugkeeren, voldoen zij juist aan hetgeen hare bestemming is: den vijand te verkennen en te signaleeren. Zij blijven ook niet binnen wanneer geen onmiddellijke aanval volgt, maar gaan dan weer op kondschap uit. Bij dezen dienst hebben zij geen bescherming noodig, want zij moeten veilig zijn door hare snelheid en kunnen krachtig genoeg zijn om zoo noodig vijandelijke *éclaireurs* te weerstaan. — De zoo even genoemde *Hohenzollern* ('t zou geen overbodige weelde zijn als onze Marine ook een dergelijk Koninklijk jacht bezat), heeft nog twee zusterschepen; zij loopt 16 mijl. Bij de fransche marine deed ook, in 1870, een gewezen Keizerlijk jacht, de *Hirondelle*, die zeer snel liep, als *éclaireur* dienst; nu vindt men in die vloot het type *Rigault de Genouilly*, van bijna dezelfde grootte als de *Hohenzollern*, met een snelheid van 15 mijl. Ook de italiaansche marine heeft dergelijke schepen.

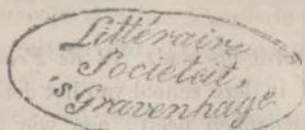
Ik geef dus geenszins toe dat wij ter bescherming van onze aviso's groote schepen zouden noodig hebben, daargelaten dat wij, zooals ik nantoonde, er geen *kunnen* hebben die in alle opzichten daarvoor geschikt zouden zijn. Mijns inziens begint, bij de verdediging van ons eigen land, het *actief* optreden der Marine, waarvan M. mij een voorstander noemt, nabij de kust, wanneer het een bloote landing, en in de zeegaten wanneer het een aanval op een haven geldt. Maar daar moeten wij dan ook zoo sterk mogelijk zijn. Het is daarom een verblijvend vooruitzicht, dat onze pantserscheepen meer weerstandbiedend zullen gemaakt worden, en ik meen ook hier, evenals bij het bespreken van de verdediging onzer Oost-Indische koloniën, te mogen wijzen op het in Duitschland gecreëerde type van schepen met 25 cM. pantser en kanonnen van 30,5 cM., die een diepgang hebben, uitnemend voor onze verdediging geschikt.

Nog een andere soort van vaartuigen voor kustverdediging van die natie, verdient zeer de aandacht. Het zijn de kanonneerbooten, die men misschien een midlensort tusschen een monitor en een staunch zou kunnen noemen, scheepjes van 1100 ton waterverplaatsing, die een ram hebben, 9 mijl loopen, en door een pantser van 20 cM. beschermd zijn, terwijl zij een kanon van 30,5 cM. voeren. Zij gaan slechts 31 dM. diep, en zijn daardoor bijzonder geschikt voor aanval voor verdediging in vaarwaters als de onze. Niettegenstaande hunne snelheid betrekkelijk gering is, kan in zulke vaarwaters hun ram een krachtig wapen zijn, omdat ook vijandelijke schepen, al zijn zij tot grooter snelheid in staat, daarin toch niet hard loopen kunnen. — Intuschen heeft het zoo voorziende pruisische bestuur ook hierin weten te gemoet te komen, door een andere soort kanonneerbooten aan deze toe te voegen, die 14,5 mijl loopen moeten, en behalve een kanon van 30,5 cM., nog 6 revolverkanonnen en 2 torpedo-kokers verkrijgen. Deze vaartuigen zijn veel langer dan de vorige, gaan niet meer dan 32 dM. diep en hebben een waterverplaatsing van slechts 950 ton.

Onze nadere beschouwing van Mamertinus' wenschen leidt dus tot de conclusie:

- 1°. dat gepantserde kruisers en meer pantserscheepen van een bijzondere soort voor de bescherming van handel en koloniën noodig te achten zijn;
- 2°. dat, hoewel zijn denkbeeld om voor de landverdediging groote zeebouwende pantserscheepen aan te schaffen vrij wel een hersenschim is te noemen, toch een blik aan gene zijde onzer grenzen" volstrekt niet overbodig is om onze maritieme verdediging op de hoogte van den tijd te houden.

Moge een ieder steeds doordrongen zijn van de waarheid dat stilstand achteruitgang is, en moge de Volksvertegenwoordiging bedenken dat daar waar geld *noodig* is, het ook gegeven behoort te worden!

Eenige opmerkingen omtrent de nieuwe Pelotons- en Eskadronsschool te paard.

Toen voor eenigen tijd het Ontwerp-Reglement voor het wapen der Cavalerie verscheen, was het wel te voorzien dat dit te een of andere tijd door een reglement zou worden vervangen. Thans is dit reglement verschenen en niettegenstaande de kortheid en duidelijkheid die het kenmerken, zijn er toch hier en daar punten die onzes inziens verbetering en andere die uitbreiding behoeven. Wij zullen trachten achtereenvolgens deze punten te bespreken en daartoe beginnen met:

De Pelotonsschool te paard.

Deze school voldoet naar onze meening nagenoeg geheel aan de vereischten die men aan een goed en bruikbaar reglement kan stellen. Was de inleiding in het Ontwerp-Reglement van niet veel beteekenis, in dit Reglement laat deze niets te wenschen over; ook de teekeningen welke hierin voorkomen zullen voorzeker voor den ongeoeffende, door hunne duidelijkheid er veel toe bijdragen om de verschillende bewegingen met gemak te kunnen nagaan. Wij wenschten dan ook, zooals boven gezegd is, alleen hier en daar eenige opmerkingen te maken.

Zou het niet beter zijn den onderofficier die bij de oefening nu achter het peloton zit, op den linkervleugel in de plaats van den daar zittenden korporaal te stellen en den korporaal in plaats van den onderofficier in het opsluitend gelid? Onzes inziens zou deze verandering daarom zoo wenschelijk zijn, omdat het bij de beoefening van den schuinschen marsch en van den marsch met éenen, tweeën en vieren toch beter zal zijn dat er een onderofficier dan een korporaal aan het hoofd marcheert. Vooral bij de beoefening van den schuinschen marsch zou dit nuttig zijn, te meer omdat deze marsch in de nieuwe Eskadronsschool zoo veelvuldig voorkomt, en het dus niet overbodig zou zijn, dat het peloton in het zuiver uitvoeren van deze beweging goed geoeffend werd. Wat de plaatsing van den korporaal in het opsluitend gelid betreft, het reglement wil nu eenmaal dat daar iemand

aanwezig is, dus kan deze dienst even goed door een korporaal als door een onderofficier worden waargenomen. Naar onze meening zou het zelfs aan de oefening geen nadeel doen, ook dezen geheel te laten vervallen en hem in het gelid te laten plaats nemen, want hierdoor krijgt men weer een geoefend man meer in het gelid.

In de eerste afdeeling wordt op bladz. 12 *de Frontmarsch* behandeld.

Men gaat zeker toch ook in deze school van het denkbeeld uit, dat men een klasse pas afgerichte manschappen heeft, aan wie onderricht gegeven moet worden in de *Pelotonschool*, en nu begint men reeds dadelijk met deze in het moeilijkste te onderwijzen. Dit kan toch, dunkt ons, niet de bedoeling zijn, daar men gewoonlijk trapsgewijze opklimt van het eenvoudige tot het moeilijkere. Zou het niet beter zijn geweest, dit onderricht in *den Frontmarsch* in de 2de afdeeling van deze school te onderwijzen, bij voorbeeld na N°. 11 van de 2de afdeeling.

Ditzelfde geldt voor *de Zwenking* en *de Wending*. Deze beide bewegingen zouden wij willen zien beoefenen nadat eerst *de Frontmarsch* goed zal zijn uitgevoerd. Men zou hiertegen kunnen aanvoeren dat dan ook *de verandering van directie* in de colonne met vieren of tweeën eerst later zou moeten onderwezen worden; doch ongetwijfeld zal men ons moeten toegeven dat een verandering van directie of liever gezegd een zwenking van vier of twee man te paard, niet half zooveel moeite zal kosten als de zwenking van een peloton dat in linie marcheert. Op bladz. 14, § 28, wordt de afzonderlijke *schuinsche marsch* onderwezen; ook hier doet zich de vraag voor, waarom deze schuinsche marsch niet eerst beoefend wordt in de colonne met tweeën of vieren om daarna tot den schuinschen marsch in linie over te gaan, wanneer het peloton behoorlijk in den frontmarsch is onderwezen.

Eindelijk wordt in deze school op bladz. 48, § 79, *het gevecht te voet* onderwezen. Hier leest men dat de onderofficier uit het opsluitend gelid het bevel over de handpaarden op zich neemt. Zou dit bevel niet aan een goed korporaal kunnen worden opgedragen? Verder zegt het reglement dat de pelotonscommandant op aanwijzing van den onderwijzer de afgezeten ruiters laat verspreiden om het défilé of terreinvoorwerp te bezetten of te verneesteren, en dat hij daartoe zal commandeeren: *verspreiden*. Hier rijst 1° de vraag, hoe dit verspreiden zal moeten geschieden; want volgens het tirailleurreglement bij het wapen der Infanterie kan dit op tweeërlei wijze geschieden, namelijk *op de plaats* en *voorwaarts*, en 2° of bij dit onderricht in het verspreiden het reglement der Infanterie moet gevolgd worden? Zou ja, waarom wordt er dan niet bij deze voor onze Cavalerie zoo hoogst nuttige oefening naar dat reglement verwezen, of anders, waarom wordt dit onderricht in deze school niet uitvoeriger beschreven, ten einde vooral het kader (onderofficieren en korporaals) een duidelijke voorstelling van deze oefening te geven? Want zeker zal niemand ons willen betwisten dat onze cavalerist menigmaal afgezeten zal moeten dienst doen, en dan voorzeker zal het geen

betoog behoeven dat men moet kunnen verwachten dat hij ten volle in deze oefening bedreven is, om ook, evenals de infanterist, zich goed in de tirailleurlinie te kunnen bewegen. Ook v. BOGUSLAWSKI, de schrijver van *Der kleine Krieg und seine Bedeutung für die Gegenwart* is van ditzelfde gevoelen. Op bladz. 30 toch lezen wij: »Leichte Kavallerie mit einem guten Karabiner und wohl geübt im Gefecht zu Fuss ist die am leichtesten zu verwendende Waffe im kleinen Kriege».

Nu spreekt het vanzelf dat onze cavalerie veelal zal gebruikt worden voor handelingen die in den kleinen oorlog voorkomen en het is dus van groot belang dat zij tot dat doel bruikbaar gemaakt worde.

De Eskadronsschool te paard.

Dat de nieuwe Eskadronsschool, zooals zij daar voor ons ligt, eenvoudiger is dan de vroegere, zal zeker niemand willen betwisten; evenwel veroorloofden wij ons bij het doorlezen van dit reglement, evenals wij dit bij de Pelotonsschool deden, enkele opmerkingen te maken. Wanneer men de opstelling van een nederlandsch eskadron in linie vergelijkt met die van andere landen zooals in Duitschland, België, Oostenrijk, Frankrijk en Engeland, dan vindt men in deze verschillende rijken overal een of meer officieren in het opsluitend gelid. In België en Frankrijk vindt men een *capitain en second* of tweeden ritmeester, in Duitschland en Oostenrijk een luitenant en in Engeland zelfs drie luitenants in het opsluitend gelid. Wat ons betreft, gaarne zouden ook wij één luitenant in het opsluitend gelid geplaatst zien, voornamelijk om wanorde te herstellen, wanneer die mocht ontstaan en die niet altijd bespeurd wordt door de vóór het front rijdende officieren. De plaatsing van een officier in het opsluitend gelid zou ook daarom zoo goed zijn, omdat dan, indien men een officier op patrouille gezonden heeft, toch het bepaalde aantal pelotonscommandanten overhoudt.

Bij de opstelling van het eskadron in linie, zien wij thans een opsluitend gelid bestaande uit 8 man, waarvan 4 wachtmeesters. Wanneer het eskadron in linie staat of marcheert, is dit opsluitend gelid niet hinderlijk, maar in de colonne met pelotons zou het wenschelijk zijn dat de vier genoemde wachtmeesters zich op de vleugels van die pelotons stelden, waar geen wachtmeester aanwezig is. Door dezen maatregel zouden de pelotons, bij de verschillende bewegingen die in deze school voorkomen, beter geëvacueerd zijn. Het hinderlijke van dit opsluitend gelid doet zich gevoelen, wanneer het eskadron in *half-colonne* geformeerd is, en voornamelijk wanneer in deze formatie gemanceuvreerd wordt.

Wat overigens de inleiding van deze school betreft, komt zij ons doelmatig voor, terwijl de daarbij aangebrachte teekeningen de duidelijkheid zeer verhoogden.

In de 1ste afdeeling wordt in § 20 de *richting* onderwezen. Hier wordt alleen gesproken van de richting in het algemeen. Zou het niet wenschelijk

zijn, dat hier ook de *schuinsche richting* ter sprake ware gebracht? Wanneer b.v. de nieuwe frontlijn een aanmerkelijken hoek met de oude zou maken, dan toch kan de eskadronscommandant, den commandant van het tweede peloton in deze nieuwe strekking stellen en de andere pelotonscommandanten zich hierop doen richten. Overigens zou de richting naar dezelfde grondbeginselen kunnen plaats hebben. Dat deze schuinsche richting ook haar nut kan hebben, zien wij o. a. uit § 53, waar uit de half-colonne door inzwending tot de linie wordt overgegaan, en dus de nieuwe frontlijn een scheeven stand ten opzichte van de oude frontlijn inneemt. Op bladz. 11, § 22, wordt de *Frontmarsch* behandeld; evenals in de beschouwingen over de pelotonschool is medegedeeld, zouden wij dien frontmarsch gaarne beoefend zien in de 3de afdeling dezer school.

Op bladz. 14, § 27, wordt de *zwenking* behandeld. Zou het niet beter zijn deze zwenking van het geheele eskadron, die zeker tot een der moeilijkste bewegingen behoort, te beoefenen nadat eerst de frontmarsch en ook nadat de zwenkingen met pelotons naar behooren waren uitgevoerd geworden?

Op bladz. 20, § 37, worden de bewegingen in de colonne met pelotons behandeld. Bij de formatie van het eskadron in pelotonscolonne werd door ons het wenschelijke besproken dat de onderofficieren uit het opsluitend gelid op die vleugels der pelotons moesten geplaatst worden, waar nog geen onderofficier aanwezig was. Deze maatregel zou hier, dunkt ons, van veel nut wezen en wel om de zwenking, die voorzeker tot de moeilijkste bewegingen behoort, beter te doen gelukken. Te vergeefs hebben wij in dit reglement gezocht hoedanig de richting bij de zwenking is. Wel wordt in de *Grondslag voor het onderricht* gezegd: „de richting is naar het midden behalve bij de zwenkingen, de wendingen, den afzonderlijken schuinschen marsch, de colonnes met tweeën of vieren en de bewegingen met vieren,” maar geenszins wordt gezegd hoedanig dan die richting bij de zwenking enz. zal zijn. Ook bij de beoefening van den *afzonderlijken schuinschen marsch* zou deze maatregel — om de onderofficieren op de vleugels te stellen — van groot nut zijn, daar het hier toch op het behoorlijk schuinsch marcheeren zal aankomen, en deze marsch ongetwijfeld veel beter en regelmatig zal geschieden wanneer er een geoefend ruiter aan het hoofd marcheert.

Ook bij de oefening, om uit de colonne met pelotons tot de linie over te gaan zou deze maatregel haar nut hebben, voornamelijk om de pelotons niet uit hun verband te rukken, waardoor het wellicht zou kunnen gebeuren dat de volgende pelotons te ver zouden doormarcheeren en zij dus niet op hunne juiste plaats in linie zouden kunnen aankomen. Ook bij de formatie der *half-colonne* doet zich het bezwaar, dat de onderofficieren in het opsluitend gelid marcheeren, ten sterkste gevoelen; hier toch zal het menigmaal gebeuren dat wanneer men in halfcolonne marcheert en de eskadronscommandant in tegenovergestelde strekking wil doen marcheeren, de pelotonscommandanten in botsing komen met den onderofficier uit het opsluitend

gelid; dit bezwaar zal zich hoofdzakelijk doen gevoelen wanneer de colonne in draf of galop is.

Van groot nut zijn voorzeker de in den tekst gedrukte figuren, daar hierdoor de duidelijkheid van het reglement ten zeerste bevorderd wordt. Op bladz. 35, § 59, wordt *het afbreken* beoelend; tot onze verwondering wordt hier alleen gesproken over het afbreken met *vieren* of *tweeen*, maar van het afbreken met *éenen* is geen sprake.

Tot de eischen die men gewoonlijk aan een goed reglement stelt, behoort dat men ook rekening moet houden met de terreinen waarop waarschijnlijk oorlog zal gevoerd worden. Het valt niet te ontkennen dat juist de eigenaardige terreinen die men in ons land vindt, wel degelijk in aanmerking moeten genomen worden, en het zou zekerlijk wel eens kunnen voorkomen dat een eskadron langs een voetpad zou moeten marcheeren, reden waarom het afbreken *met éenen* hier wel ter sprake had kunnen worden gebracht.

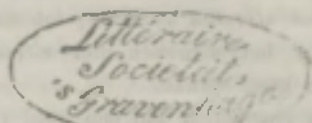
Eveneens ontbreekt bij de bewegingen van de colonne met *vieren* of *tweeen* de schuinsche marsch. Zou ook deze beweging bij ons niet haar nut kunnen hebben?

Op bladz. 57, § 96, waarin het gevecht te voet behandeld wordt, lezen wij, dat de salvo's beurtelings pelotonsgewijze worden afgegeven, te beginnen van den rechtervleugel. Hiervan zal toch wel nimmer sprake kunnen zijn, want veronderstellen wij dat er juist voor den linkervleugel een sectie artillerie passeert, waarop men dan een salvo zou willen geven, dan zal het toch bij niemand opkomen, de salvo's van af den rechtervleugel te laten beginnen en zoo vervolgens. Neen, daar waar het noodig is zullen de pelotonscommandanten de noodige salvo's doen geven. Ook hier geldt verder dezelfde opmerking die wij ons bij het gevecht te voet in de pelotonsschool veroorloofden.

Ten slotte zij het ons nog vergund, een opmerking te maken omtrent den vorm van de nieuwe reglementen, namelijk dat men nog niet met het oude heeft willen breken. Reeds menigmaal werd er ook door anderen op aangedrongen om de reglementen voortaan in zakformaat uit te geven, doch hiertoe schijnt men bij ons te lande nog maar niet te kunnen overgaan.

Wij eindigen met den wensch dat men ons de gemaakte opmerkingen ten goede zal houden; zeker is het dat de samenstelling van een goed reglement groote moeilijkheden oplevert.

X.

Een woord van protest en toelichting.

In N°. 1 van den *Militaire Spectator*, jaargang 1882, komt op bladz. 56 onder de »Boekaankondigingen» een stuk voor, onderteeekend door X., naar aanleiding van een opstel, door den oud-Kapitein NICLOU in het *Indisch Milit. Tijdschrift* geplaatst als tegenschrift van *Observer's* »Bijdrage tot de kennis der geschiedenis van de 2de Atjehsche Expeditie».

X. noemt den Heer NICLOU »een waardige voorvechter van recht en billijkheid», waaruit is af te leiden dat hij allen, die omtrent de Atjeh-aangelegenheden een tegenovergesteld gevoelen aankleven en hun stem tegen het politiek of tactisch beleid van den opperbevelhebber der 2de expeditie hebben doen hooren, als voorstanders van onrecht en onbillijkheid aanmerkt.

Tegen zulk een opvatting gevoel ik mij verplicht protest aan te teekenen, evenals tegen den inhoud en de strekking van het geheele stuk. X. en zijn geestverwanten mogen volgens hun overtuiging oordeelen, doch daaruit volgt nog geenszins dat zij gelijk hebben of het recht zich zoo apodictisch uit te laten als X. zich veroorlooft.

Toen ik mijn werk »Onze vestiging in Atjeh» schreef, was elk denkbeeld van partijchap ver van mij. Ik was volkomen onzijdig, en het vrij uiten van mijn gevoelen had slechts één doel, d. i. te doen breken met het onzalige stelsel van modderen en lijdzaam afwachten, dat vier jaren lang in Atjeh gevolgd was en van den aanvang af niets dan wrange vruchten opgeleverd had. Mijn bedoeling was dus volstrekt niet om partijen tegen elkander in beweging te brengen of een pennestrijd in te leiden, gelijk X. in den aanhef van zijn stuk aanvoert. Het is mijn schuld niet geweest dat men aan mijn werk een verkeerde uitlegging gegeven en het als voorwendsel gebruikt heeft om een hevigen aanval te richten tegen een hooggeacht opperofficier, die geheel buiten de zaak stond en zelfs niet wist dat ik voornemens was een boek over den Atjeh-oorlog het licht te doen zien.

Volgens X. meening heeft de Heer NICLOU een tegenschrift verwacht op zijn »Open brieven» en gevoelde die schrijver zich zeer teleurgesteld dat zijn

uitvoerig pleidooi tot rechtvaardiging der handelingen van den opperbevelhebber der 2de Atjeh-expeditie, als het ware doodgezwegen werd. X. geeft daarvoor zeer beslist als reden op dat NICLOU's redeneeringen afdoend en gegrond en voor geen weerspraak vatbaar waren; dat hij zich niet van de zaken heeft afgemaakt met praatjes of weinig steekhoudende betoogen, maar zijn beweringen met deugdelijke bewijzen heeft gestaafd, zoodat het dood-zwijgen van zijn meesterlijken (?) arbeid juist ten bewijze strekt, dat niemand zich in staat gevoelt zijn betoog te ontzenuwen.

Deze gevolgtrekking is zeer gewaagd en naar mijne meening volstrekt niet gerechtvaardigd.

De »Open brieven» van den Heer NICLOU waren aan mij gericht en het lag dus voor de hand dat ik in de eerste plaats de aangewezen persoon was, ze te beantwoorden; de schrijver schijnt dit verwacht te hebben en ik moet dan ook erkennen, dat het voor iemand wel verdrietig is, een lange reeks nitvoerige brieven te schrijven zonder daarop ooit eenig antwoord te ontvangen, noch van den geadresseerde zelf, noch van iemand anders uit het publiek, waarvoor ze toch ook en wel hoofdzakelijk bestemd waren. De meest hardnekkige en onvermoeide briefschrijver zou door zulk een stilzwijgen ontmoedigd en voor het vervolg afschrikt worden. Gelukkig echter geeft X. er thans een uitlegging aan, die den Heer NICLOU zeker tot niet weinig genoegen en zelfvoldoening zal strekken.

Indien ik, en vermoedelijk ook anderen mijner geestverwanten, geen afzonderlijk tegenschrift op de »Open brieven» het licht hebben doen zien, dan is het in geen deele wegens gemis aan deugdelijke bewijsgronden tot wederlegging of omdat 's schrijvers betoog zoo afdoend en voor geen weerspraak vatbaar is, gelijk X. gelieft te beweren, maar eenvoudig omdat ik er noch het nut, veel minder de noodzakelijkheid van inzie. Bovendien ontbreken mij tijd en lust om met den Heer NICLOU een onvruchtbare polemiek te beginnen, die geen einde zou hebben en toch niets aan onze overtuiging evenmin als aan die van het publiek zou veranderen.

Wanneer ik des Heeren N. brieven beantwoordde zou het vermoedelijke gevolg er van zijn dat mij opnieuw door dien geachten schrijver een misschien nog lijviger bundel over den Oceaan werd toegezonden; ik wensch hem dien arbeid gaarne te besparen en tevens aan het publiek de moeite om de brieven te lezen. Immers het voortzetten van zulk een pennestrijd zou een hoogst vervelend en, gelijk gezegd is, een volkomen onvruchtbaar werk zijn.

Niemand zal het in den Heer N. laken, dat hij met ijver en toewijding de partij opvat voor den generaal, aan wien hij verplichting heeft en voor wien hij een bijna afgodische vereering koestert, zoodat zelfs de meest in het oog springende, niet te loochenen fouten en tekortkomingen, bij de 2de Atjeh-expeditie begaan en door mij in mijn werk aangegeven, in de »Open brieven» toch ontkend of waar dit feitelijk onmogelijk was, eenvoudig verzwegen werden. Maar men houde mij ten goede dat ik op een pleidooi,

waarin elke handeling van den gewezen bevelhebber der expeditie „quand-même” bewierookt en verbeerlijkt wordt, geen rechtstreeksche repliek geeft. Er is ook waarlijk over het gevoerde beleid, zoo wel bij den 1sten als bij den 2den veldtocht tegen Atjeh al genoeg geschreven en getwist; die quacsiën zijn gelukkig een tijdperk van rust ingegaan, nadat ze door de veel besproken feiten aangaande de vervanging als gouverneur van den wakkeren generaal, die Atjeh, door zijn krachtig optreden, aan ons gezag onderworpen heeft, op den achtergrond waren geraakt.

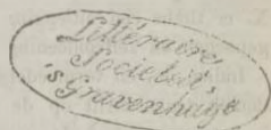
Wie zal niet verheugd zijn dat eindelijk die betreurenswaardige pennestrijd is afgebroken? Wie zou lust gevoelen de oude geschillen weder op te rakelen en opnieuw de gemoederen tegen elkander in het harnas te jagen? Ik zeker niet. Wat ik te zeggen had, heb ik gezegd in mijn werk „Onze vestiging in Atjeh” en het daarop gevolgde naschrift. De Heer NICLOU vergeve het mij dus dat ik zijn „Open brieven” niet heb beantwoord en ook nooit beantwoorden zal. Het publiek verliest er niets bij en zal er mij, hoop ik, dank voor wijten.

Der redactie van *Spectator* mijn erkentelijkheid voor de opname dezer regelen.

's Hage, Febr. 1882.

G. F. W. BOREL.

Naschrift.

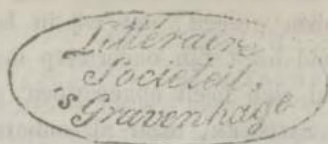
Alvorens bovenstaand protest van den Heer BOREL te plaatsen had de redactie van den *Militaire Spectator* de welwillendheid het ons ter inzage aan te bieden en ons de vrijheid toe te staan, daaraan in een naschrift een enkel woord toe te voegen. Wij maken van die gelegenheid gaarne gebruik om den Schrijver op te merken, dat ons opstel in de Januari-aflevering (1882) van den *Militaire Spectator* niet werd samengesteld om de aandacht te vestigen op een artikel dat in het *Indisch Militair Tijdschrift* werd opgenomen, maar wel met het doel om een werk (een overdruk) aan te kondigen, waartoe aan de Redactie een exemplaar was gezonden. Daarom werd ook ons geschrift onder de rubriek „Boekaankondigingen” geplaatst.

Hoe het mogelijk is uit den aanhef daarvan af te leiden dat wij den Heer BOREL beschuldigen, zijn eerste werk in het licht gegeven te hebben met de bedoeling om partijen tegen elkander in beweging te brengen of een pennestrijd in te leiden, is ons niet erg duidelijk. Wij zouden hem niet gaarne zulk een bedoeling willen toeschrijven, maar hij zal toch moeten erkennen dat zijn boek — moge het ook al zijn door er een verkeerde uitlegging aan te geven — den betreurenswaardigen strijd heeft ingeleid. Bijna alles, wat na de verschijning van zijn werk over den Atjeh-oorlog geschreven werd, was naar aanleiding daarvan samengesteld.

Wij noemden den Heer NICOLOU een waardig voorvechter van recht en billijkheid. Ja wij hebben gezegd, dat wij in hem zien een schrijver, die in alle opzichten getoond heeft zijn onderwerp meester te zijn en die in het belang van de waarheid zich heeft opgeworpen, niet als partijdig verdediger van den Generaal VAN SWIETEN, maar als onbevooroordeeld en eerlijk voorstander van billijkheid en recht, en nu vragen wij: is daaruit al te leiden, dat wij allen, die omtrent de Atjeh-aangelegenheden een tegenovergesteld gevoelen aankleven, en hun stem tegen het politiek of tactisch beleid van den Opperbevelhebber der 2de expeditie hebben doen hooren, als voorstanders van onrecht en onbillijkheid aanmerken? Ziet, dat is nu een gevolgtrekking, die al zeer weinig logisch is. Wij zullen ons daarom niet de moeite geven haar te weerleggen.

Wij hebben niet alleen nu, maar altijd naar onze eigene overtuiging geoordeeld en rondweg onze opinie gezegd, maar dat oordeel nooit een ander opgedrongen en nog minder beweerd of 't doen voorkomen alsof wij alleen gelijk hebben; en van "apodictisch" gesproken wenschen wij den onbevooroordeelden lezer te laten beslissen, wie zich wel het meest apodictisch uitlaat, de Heer BOREL of wij. Wanneer zoo iets valt af te keuren, zouden wij den Heer BOREL wel willen herinneren aan het spreekwoord van den balk en den splinter.

X.

OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

I. Legerorganisaatie en Schutterij.

De opheffing van de instelling der eenjarige vrijwilligers. De schrijver geeft het doel aan, waarmede die instelling in het leven is geroepen en stelt in het licht hoezeer dit doel gemist is en de instelling in verschillende opzichten verderfelijk heeft gewerkt. Zij behoort dus afgeschaft te worden, maar toch eischen de billijkheid en het belang van den staat dat de meer ontwikkelde niet even lang dienen als de minder begaafden. Daarom wenscht hij: afschaffing van de instelling der eenjarige vrijwilligers; indiensttreden bij het actieve leger voor een ieder op gelijke wijze; jaarlijksche examens om te onderzoeken welke manschappen genoegzaam bedreven zijn om met groot verlof te kunnen gaan; loting tusschen deze om te beslissen wie in dit voorrecht zullen deelen. — Dit laatste wordt voorgesteld, omdat de belangen van den dienst eischen, dat jaarlijks een maximum worde vastgesteld voor het gedeelte, dat met groot verlof mag worden gezonden. (Sp. M., Mars.)

Eenvoudige aantekeningen over Spanje en het spaansche leger. (*Vervolg.*) (Sp. M., Mars.)

Noodzakelijke hervormingen in ons krijgswezen. Voorstellen tot wijziging in het stelsel voor het vervullen van den dienstplicht en de bevordering der officieren, en tot vereenvoudiging van de recruiteering. (*Wordt vervolgd.*) (Schw. A. u. G., Heft 3.)

Over het mobiel maken van onze veldartillerie voor de herhalingscursussen. Betoog dat de hiertoe vastgestelde tijd te kort is. (Schw. A. u. G., Heft 3.)

De militaire verhoudingen van Elzas-Lotharingen tot het duitsche rijk en de voorgenomen oprichting van een school tot opleiding van onderofficieren, te Neu-Breisach. De Rijksdag heeft zich bij tweede lezing tegen het voorstel tot oprichting van een militair opvoedingsgesticht voor jongens met een school tot opleiding van onderofficieren te Neu-Breisach verklaard. Om de kansen te vermeerderen, dat het bij de derde lezing aangenomen zal worden, wordt het hooge nut dier instelling betoogd met het oog op de germaniseering der bevolking, welke tot nu toe niet ver gevorderd is. (Allg. M. Z., N°. 4.)

II. Algemeene krijgskunst.

De noordelijke grenzen van Frankrijk in verband met een inval van Duitschland. Uit de beschouwingen hieromtrent wordt tot de gevolgtrekking geraakt, dat Duitschland elf tot twaalf dagen behoeft om, door België trekkende, een leger op de noordelijke grenzen samen te trekken waarmee een inval in Frankrijk zou kunnen worden beproefd. (*Wordt vervolgd.*) (Sc. M., Févr.)

Beknopt overzicht van een eenvoudige en beredeneerde militaire gymnastiek. De tegenwoordige methode voldoet niet; zij moet meer in verband worden gebracht met militaire behoeften. (Sc. M., Févr.)

Tactiek der navorschingen. (*Vervolg*). Het verbreken van verkenningsnetten. Middelen om dit te verhinderen. De steun hierbij door de infanterie en cavalerie te verleenen. (Sc. M., Janv. en Févr.)

De lessen uit den tuncesischen veldtocht te trekken. De mobilisatie liet te wenschen over. Zij werd op duitschen voet geschoeid, maar werd gebrekkig door de onvolkomenheden, die men heeft laten bestaan. (*Wordt vervolgd*) (Sc. M., Janv.)

De russische oefeningskampen in 1881. Overzicht van de verschillende gehouden oefeningen, waarbij eenige bijzonderheden worden medegedeeld omtrent de uitkomsten verkregen met het zoogenaamde indirecte geweevuur. (Jahrb. A. u. M., Marz.)

Ter kenschetsing van de oorlogsvoering van den ouden en den nieuwen tijd. Beschouwing over het begrip oorlogsvoering." De motieven voor het oorlogvoeren. (*Wordt vervolgd*.) (Jahrb. A. u. M., Marz.)

De gevechtstactiek der drie wapena. (*Vervolg*.) Voortzetting der bespreking van het werk van den Gen. Brialmont: *Tactique de combat des trois armes*. (Allg. M. Z., N°. 2, 3, 5 en 7.)

IV. Techniek der artillerie en ballistiek.

Over het schieten uit getrokken mortieren. De doelmatige en eenvoudige inrichting van de duitsche schootstafels voor getr. mortieren tegenover de ingewikkelde van de Oostenrijkers, wordt in het licht gesteld. (Jahrb. A. u. M., Marz.)

Beschouwingen over de richtmiddelen en over het richten der vuurmonden. (*Slot*) Na een voorafgaande beschouwing over de eischen, die aan het richten zowel bij het veld- als bij het vestinggeschut moeten gesteld worden, geeft de schrijver ontwerpen met schetsen van daarop gegronde richtmiddelen. (Schw. A. u. G., Heft 3.)

De nieuwe belegering- en vestingkanonnen der italiaansche artillerie. Beschrijving van de nieuw ingevoerde vuurmonden van 9, 12, 15, 19 en 21 cM. Zie hieromtrent ook *Mil. Spect.*, bladz. 123. (Schw. A. u. G., Heft 3.)

De handvuurwapenen in den amerikaanschen burgeroorlog van 1861—65. Opsomming van het groot aantal verschillende geweeersorten in dien oorlog gebruikt. (Allg. M. Z., N°. 3.)

Richtmiddelen voor het indirecte vuur en de standregeling der affuit, bij het belegering- en vestinggeschut. Beschrijving van verschillende middelen om den stand der affuit in verband met het te beschieten, onzichtbare doel te regelen. (*Wordt vervolgd*.) (Rev. d'A., Mars.)

VIII. Militair onderwijs.

De geschiedkundige ontwikkeling van het pruisische militair onderwijs. (*Slot*.) (Jahrb. A. u. M., Marz.)

IX. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der infanterie.

De tactiek der infanterie uit het drievoudig oogpunt van gevechtsformatie, vuurleiding en versterking van het slagveld met veldwerken. (Sc. M., Janv.)

Is een nieuw exercitie-reglement voor de infanterie noodig? Naar aanleiding van het geschrift *»Brennende Fragen in reglementarischer Form"*, waarin men getracht heeft de noodzakelijkheid van een nieuw reglement te be- toogen, wordt het gevoelen uitgesproken dat zulks niet gewenscht is, doch dat

het bestaande behouden en slechts gaandeweg verbeterd moet worden. Voorts wordt uit het genoemde geschrift het gedeelte overgenomen, waarin gewaarschuwd wordt tegen het misbruik van massa-vuur op groote afstanden. (Allg. M. Z., N°. 5.)

X. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der cavalerie.

De paarden van Noord-Amerika (vereenigde Staten en Canada) Beschrijving van de verschillende rassen, hun eigenschappen, africhting enz. (Sc. M., Févr.)

Het nieuwe fransche cavalerie-reglement. Vertaling van een artikel uit *l'armée française*, waarin het karakter aangegeven wordt van de wijzigingen, in het reglement van 1876 aangebracht, en waarin een zeer gunstig oordeel over het nieuwe reglement wordt uitgesproken. (Allg. M. M., N°. 6)

XI. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der artillerie.

De afscheiding van de beide artillerieën. Wijze, waarop dit voor Frankrijk zou behooren te geschieden, en betoog van de noodzakelijkheid om de actieve van de technische artillerie te scheiden. Zij, die de oorlogswerktuigen en middelen gebruiken, behoeven andere neigingen en kennis dan zij, die de krijgshoeften aanmaken. (Sc. M., Jaanv.)

Granaten en granaatkartetsen. De denkbeelden in de brochure: *Feldgeschütz contra Infanterie*, neergelegd, worden meegedeeld. Aan de granaatkartets moet, in weerwil van de gebreken die haar aankleven, meer waarde worden toegekend dan thans nog geschiedt. (Rev. d'A., Mars)

De tactische oefeningen van de officieren der vestingartillerie. (Slot.) Het programma dat in Rusland, bij een drierjarigen cursus voor de officieren der vestingartillerie, wordt gevolgd. (Rev. d'A., Mars.)

De aanvullingsdienst der artillerie in oorlogstijd. Deze dienst bestaat in het in voldoende toestand aanvoeren van verbruikte munitien, materieel, wapenen enz. De wijze, waarop gedurende den veldtocht van 1805 in dien dienst werd voorzien, wordt beschreven. (*Wardt vervolgd.*) (Rev. d'A., Mars.)

De rijdende artillerie der europeesche legers. Mededeeling van een artikel, voorkomende in het russische tijdschrift *Wojenny Sbornik*, waarin de organisatie der rijdende artillerie bij verschillende europeesche mogendheden nagegaan en daaruit het besluit getrokken wordt, dat, met uitzondering van Rusland, het materieel en de oefening niet aan den te stellen eisch — de cavalerie overal te kunnen volgen en haar zoen noodig in snelheid te overtreffen — voldoen; dat het gehalte der paarden slecht is en de vredeskaders ontoereikend zijn en dat het enge verband met de cavalerie in West-Europa geheel ontkend wordt. — De duitsche schrijver wederlegt dit opstel en toont aan dat de russische schrijver in verachtende opzichten niet op de hoogte is van den toestand der rijdende artillerie bij de overige europeesche mogendheden. (Allg. M. Z., N°. 4.)

XII. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der genie.

De ontwikkeling van de fransche zeemacht sedert 1870. (Slot.) (Jahrb. A. u. M., Marz.)

XIV. Krijgsgechiedenis.

De onlusten in Algerië. (*Vervolg.*) (Sp. M., Mars.)

De militaire gedenkschriften van den Generaal HARRY. (*Vervolg.*) (Sp. M., Mars.)

De expeditie in Mexico. De Generaal MARQUERITE. (*Vervolg.*) (Sp. M., Mars.)

Geschiedkundige beschrijving van de aanvallen, gericht op de forten Issy en Vanves door het 2de legerkorps van Versailles. (Sc. M., Janv.)

De oorlog en zijn geschiedenis. (*Vervolg.*) De invloed van de beschaving op den oorlog. (Sc. M., Févr.)

De landing der Engelschen en Russen in Noord-Holland. (*Vervolg.*) (Jahrb. A. u. M., März.)

De veldtocht aan den beneden-Elbe in 1813. (*Stat.*) (Jahrb. A. u. M., März.)

De Rubicon van FREDERIK DEN GROOTE. Karakterschets van FREDERIK DEN GROOTE, in verband met de woorden, door hem op 16 Dec. 1740 tot zijn minister v. PODEWIJS gericht: „ik ben den Rubicon overgetrokken met vliegende vaandels en slaande trommen . . . Een zeker instinct, waarvan men geen rekenschap kan geven, voorspelt mij geluk en voorspoed." (Allg. M. Z., N°. 6.)

XVII. Staatskunde. Staatsrecht.

Itineraire van Géryville naar Fignig. (*Vervolg.*) (Sp. M., Mars.)

XVIII. Onderwerpen van gemengden aard.

Maandelijksche kroniek. De taak van den tegenwoordigen minister van oorlog is in hooge mate moeilijk; men acht het daarom een uitstekende maatregel, dat de minister zich, voor zijn omvattenden arbeid, doet bijstaan door den oppersten raad van oorlog en door een commissie, speciaal samengesteld voor het bestudeeren van de herziening der militaire wetten. — Er is eigenlijk niemand die gelooft dat de wet op de administratie, die ongetwijfeld spoedig zal worden aangenomen, zal blijken een goede wet te zijn; men wil nu echter eenmaal aan den geneeskundigen dienst de oppermacht in zake de administratie geven en dit vermeende voordeel zal het winnen van al de bedenkingen die tegen de wet gemaakt zullen worden. — Het voorstel *Battue* tot het instellen van een parlementaire commissie van 22 leden om al de militaire wetsontwerpen te onderzoeken, acht men niet geschikt om zaakkundige adviezen te krijgen, wijl bij een dergelijke commissie niet de noodige waarborgen voor voldoende kennis van zaken zou bestaan. — De wet zegt dat de hooge commandementen slechts 3 jaren achtereen mogen bekleed worden. Aangezien die wet in de practijk op den duur onuitvoerbaar is, wordt zij ontdoken. Zoo zijn thans verscheidene commandanten van legerkorpsen, die 3 jaren deze functie vervuld hadden, daarvan ontheven en na 24 uren als zoodanig weder aangesteld bij een ander legerkorps. Wenschelijk zou het zijn, de wet te wijzen. — Men zou wenschen dat de niets zeggende dag-orders van de aftredende en nieuw benoemde commandanten van legerkorpsen achterwege bleven. — De redevoeringen van den Generaal SKOBELIEF acht men niet zoo onschuldig, als sommigen willen doen voorkomen. (Sp. M., Mars.)

Verscheidenheden. Duitschland: Beproeving van repeteerwapenen. Herfstmanoeuvres van 1882. — Engeland: Het Engelsche geweer en zijn buskruit. — Oostenrijk-Hongarije: Wapening der troepen. Verschillende modellen van vuurmonden buiten gebruik gesteld. — Nederland: Voorgestelde werken voor de verdediging van de stelling Amsterdam. (Rev. d'A., Mars.)

Verscheidenheden. Uittreksel uit het opstel „Principes constitutifs d'une armée républicaine" voorkomende in de Spect. mil. Nov. 1881 (zie *Mil. Spect.* 1881, bladz. 905.) — Uitgaven voor den vestingbouw in de laatste 10 jaren, in Italië, Frankrijk, Oostenrijk en Duitschland. (Schw. A. u. G., Heft 3.)

Bij den aanvang van het jaar 1882. Beknopte beschouwing over de vooruitzichten die het nieuwe jaar, met hetrekking tot het bewaren van den vrede, doet verwachten. (Allg. M. Z., N°. 4.)

BIJLAGE IV,

BEHOORENDE BIJ DE MILITAIRE SPECTATOR,

VIERDE SERIE. — ZEVENDE DEEL, N°. 4.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN ENZ.

(26 Februari—25 Maart 1882).

a.) BIJ HET LEGER HIER TE LANDE.

Benoemd.

Bij den geneesk. dienst. Tot offic. v. gez. 2de kl., de arts H. A. Janssen.

Bij het wapen der infanterie. Bij het 1ste reg., tot kap., de 1ste luit. J. K. C. Pompe van Meerdervoort, van het 3de reg. Bij het 2de reg., tot kap., de 1ste luit.-adj. P. J. Le Jolle, van het 8ste reg. Bij het 7de reg., tot maj., de kap. J. G. Vorstman, van het 2de reg.

Bij het wapen der artillerie. (Staf.) Tot 2den luit. magazijnm., de magazijnm. (geen offic. zijnde) J. Jochem, werkz. bij het D. v. O. Bij het 2de reg. vestingart., tot adj., de 1ste luit. A. N. J. Fabius. Bij het 4de reg. vestingart., tot kap., de 1ste luit. E. J. I. C. van Raerle, van het 1ste reg. veldartillerie.

Bij het wapen der genie. Tot luit.-kol., de maj. W. F. H. van Riemsdijk; tot maj., de kapt. J. Drabbe en H. T. Schalken; tot kap., de 1ste luits. C. E. J. de Lille Hogerwaard en J. C. Gijsberti Hodenpijl; tot 1sten luit., de 2de luits. jhr. G. F. v. Panhuijs, P. Huffnagel, J. P. Klobbie en W. M. Peletier; terwijl den maj. Drabbe en Schalken, tot dusverre waarn. comm. der genie, resp. in de 3de en 6de verd. stelling, definitief die commandementen zijn opgedragen.

Overgeplaatst.

Resp. bij het 3de, 4de en 7de reg. inf., de kapt. J. P. van der Wal, van het 7de, J. N. Roelants, mede van het 7de en H. van Dijk, van het 4de reg. Bij de hoofd-comp. resp. te 's Bosc en te Kampen, als comm. dier compagnieën, de kapt. A. E. L. Wellan, van het 5de en J. C. T. C. van Dam van Isselt, van het 1ste reg. inf., thans bel. met het bevel over gemelde comp., terwijl genoemde kap. in verh. met die overpl. eervol zijn onth. als kap. voor spec. diensten. Bij het 3de reg. veldart., de kap. C. J. P. Kaub, van het 3de reg. vestingart.

Eervol ontheven ,

van de funct. van kap. v. h. mat., de kaps. L. Zegers Veeckens, van het 4de en G. J. V. Vinkhuijzen, van het 1ste reg. vestingart.

Ontheven ,

van zijn detach. bij het leger h. t. l., en zulks wegens tijdelijke ongeschiktheid voor den actieven dienst, de 1ste luit. der art. jhr. H. P. Tindal, van het leger in Nederl. Indië.

In activiteit hersteld ,

resp. bij het 5de en bij het 3de reg. inf., de kap. J. R. Keuchenius en de late luit. S. Lantinga.

Weder bij het leger h. t. l. ingedeeld.

Bij het 5de reg. inf., de 2de luit. C. G. T. van Erpers Roijaards, gedetach. geweest in O.-Indië. Bij het 2de reg. vestingart., de 1ste luit. L. C. Dijkhoorn, gedetach. geweest bij de landmacht in W.-Indië.

Op nonactiviteit gesteld.

De kaps. J. N. A. Schneiders van Greijffenswert, van het 2de en H. Seret, van het 4de reg. vestingart.; eerstg. wegens tijd. ongesteldheid; laatztg. tengevolge der aanv. van het lidmanschap van de 2de Kamer der Staten Generaal.

Gedet. bij het leger in O.-I.,

(voor 5 jaren), de 1ste luit. J. C. J. le Cocq d'Armandville, van het 2de en de 2de luit. J. H. Kroet, van het 8ste reg. (Voor 3 jaren), de 1ste luits. L. Vos, van het 1ste en J. C. van Alphen, van het 2de reg. huz.

Eervol uit den dienst ontslagen ,

de kap. op n. a. N. H. Nierstrasz, van het wapen der genie.

Gepensionneerd ,

de offic. v. gez. 1ste kl., jhr. H. G. de Ratte, en de kaps. A. W. van Dionant, van het 2de en J. Coster, van het 7de reg. inf.; alsmede de navolgende offic. op n. a., de maj. der inf. W. C. Margadant, de 1ste luit. der inf. J. Scheuer, de 1ste luit. der art. M. A. Gelinck en de 1ste luit.-kw. J. A. van Ede v. d. Pals.

Den rang verleend ,

van luit.-generaal, aan den gep. gen.-maj. A. E. Mansteldt, adj. des Konings i. h. d.

Overleden.

De maj. L. F. van Otterloo, van het 7de en de kap. H. J. van Steevering, van het 3de reg. inf.

Overleden gepensionneerden.

De maj. C. W. Smith, den 2den Oct. 1881. De offic. v. gez. 1ste kl. A. M. Verhoef, den 12den Febr. 1882.

2.) BIJ HET LEGER IN OOST- EN WEST-INDIE.

Bevorderd.

Bij de mil. administratie. Tot kap.-kw., de 1ste luits.-kw. L. C. v. Berg, J. E. Jantze, L. J. A. Verbrugge en A. L. Dijkman; tot 1sten luit.-kw., de 2de luits.-kw. C. G. Vossen en R. M. T. A. Kempers.

Bij het wapen der infanterie. Tot kap., de 1ste luit. M. W. C. P. de Jonker; tot 1sten luit., de 2de luits. N. T. v. d. Tak, B. T. C. F. Schmidt, J. J. Schneider, H. Snijder en N. J. C. v. Polanen Petel.

Bij het wapen der cavalerie. Tot luit.-kol., de maj. F. H. v. Boddien.

Geplaatst.

Bij het wapen der genie. Bij de werken te Soerabaia, de 2de luit. A. Schadee. Bij die te Palembang, de kap. C. W. Hoffmann, van die te Atjeh. Bij die te Atjeh, de kap. H. A. G. v. Dentsch, van die te Bengkalis.

Bij het wapen der infanterie. Bij het 5de bat., de 1ste luit. P. C. Koopmans. Bij het 9de bat., de kapt. G. J. A. Beunk en M. A. J. L. Keulemans; als adj., de 2de luit. J. A. A. W. Weustmann.

Bij het garnbat. v. Atjeh, de kap. G. A. J. Mahncke. Bij het 1ste depot-bat., de 2de luits. E. L. Kerrebijn en C. D. J. v. d. Star. Bij het suppletie-depot te Meester-Cornelis, de 1ste luit. J. W. Hendrix.

Overgeplaatst.

Bij de militaire administratie. Bij de intendance, in de 1ste mil. afd. op Java, de onderintend. 1ste kl. G. C. E. P. O. Futterer, van die van Atjeh. Bij het hosp. te Weltevreden, de 1ste luit.-kw. F. L. J. de Jeer, van de intend. in Atjeh en onderh.

Bij den mil. geneesk. dienst. Bij het hosp. te Soerabaia, de offic. v. gez. 2de kl. L. Marcus, van den geneesk. dienst van Atjeh en o. Bij het garn. te Kedong-Kebo, de offic. v. gez. 1ste kl. A. ten Bosch, van den geneesk. dienst van Atjeh en o. Bij den geneesk. dienst van Atjeh en o., de offic. v. gez. 1ste kl. P. A. Giesbers, en die der 2de kl. B. C. Start, van het garn. te Kedong-Kebo en van den geneesk. dienst van Banka. Bij den geneesk. dienst ter Oostk. v. Sumatra, de offic. v. gez. 2de kl. M. Cohn, van het hosp. te Weltevreden.

Bij het wapen der infanterie. Bij het 5de bat., de kap. H. Nuij, van het strafdct. te Ngawi.

Bij het 12de bat., de 1ste luit. J. H. A. L. v. Frijtag Drabbe, van het garnbat. van Atjeh en o.

Bij het 13de bat., de 1ste luits. H. Lincklaen Westerberg, van het garnbat. van Celebes.

Bij het 15de bat., de kap. F. J. H. J. T. v. Teijn, van het 18de bat.

Bij het 18de bat., de 1ste luit. G. C. Nieuwenhuijs, van het garnbat. van Atjeh en o.

Bij het korps Pupillen, de 1ste luit. H. J. G. W. Benschop, van het 4de bat. Bij het strafdct. te Ngawi, de kap. H. Krull, van het 5de bat. Bij het subsistk. te Batavia, de 1ste luit. F. Tonnet, van het garnbat. van Atjeh. Bij de 2de afd., Dep. v. O., de 1ste luit. A. Ernste, adj. bij den mil. comm. van Celebes; bij den gewest. en plaats. staf, als adj. van den mil. comm. van Celebes, de 1ste luit. E. H. Waleson, van het subsistk. te Batavia.

Bij het garnbat. van Atjeh en o., de 1ste luit. W. P. A. Steenmeijer en de 2de luit. L. E. W. Seck, van het 12de en 14de bat.

Eervol ontslagen.

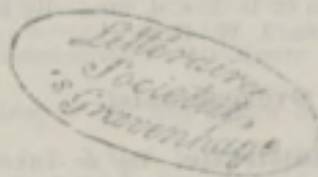
De luit.-kol. der cavalerie H. K. E. Perié; de kap. der inf. N. T. Steur; de burg. schrijver 4de kl. R. Worthington.

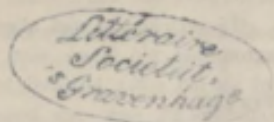
Vergund,

naar Nederl. terug te keeren, aan den 1sten luit. der inf. P. G. Weuringh.

Overleden.

De 1ste luit. der inf. B. G. L. Bourcius, te Weltevreden, den 8sten Nov. 1881; de kap. der inf. D. W. Nijenhuis, te Lambaroe, den 7den Nov. 1881; de 1ste luit. der art. J. L. F. H. Rollin Couquerque, te Toengkoop, den 4den Nov. 1881; de 2de luit.-kw. der mil. adm. H. A. G. Th. D. Rant, te Panteh Perak, den 16den Nov. 1881; de kap. der inf. W. J. Ch. Kalshoven, te Weltevreden, den 11den Dec. 1881; de 2de luit. der inf. K. L. van de Kusteele, te Semarang, den 10den Dec. 1881.

Borneo van Zuid naar Noord.

BORNEO VAN ZUID NAAR NOORD. Ethnografische romen, door M. T. H. PERRELAER, gep. hoofdofficier van het Ned.-Ind. leger, gewezen gezaghebber in de Dajaklanden. Rotterdam, Uitgevers-Maatschappij "Eizevier", 1884. 2 deelen. Prijs f 8,25.

Ieder die bekend is met de vroegere geschriften van den Heer PERRELAER, zal met genoegen hebben vernomen dat er weder een nieuw werk van hem ter perse lag, en met verlangen hebben uitgezien naar het oogenblik waarin het zou verschijnen. Ook ons is het zóó gegaan. Reeds voor jaren hadden wij in *De Militaire Spectator* hulde gebracht aan des Schrijvers letterkundige verdiensten en niet zonder ingenomenheid namen wij zijn *Borneo van Zuid naar Noord* ter hand. Wij moesten al dadelijk erkennen dat zijn talent intusschen nog was gerezen en dat hij nog meer dan weleer er aanspraak op mocht maken te behooren tot de uitstekende stilisten, tot de opgewekte, boeiende en vloeiende schrijvers. Maar wij kwamen ook tot een opmerking die ons de taak die wij hier volbrengen — en die op verzoek der redactie van *De Militaire Spectator* werd aanvaard — minder welgevallig maakte. De Heer P., vroeger steeds welwillend oordeelende en bezadigd gispende, is, tot ons leedwezen bitter geworden, en hartstocht schijnt nu en dan zijne pen te hebben bestuurd. Hij is daardoor niet immer onpartijdig en, maar al te vaak, historisch onnauwkeurig. Wij betreuren dit, dewijl het niet aangenaam is een schrijver te moeten weerleggen, die overigens in onze sympathie deelt, maar vooral dewijl dwalingen, verkondigd in voortreffelijk geschreven boeken, nog meer dan anders ingang vinden.

De Heer P. was geruimen tijd gezaghebber in de Dajak-streken en heeft zich de gelegenheid hem geschonken, uitnemend ten nutte gemaakt tot het verkrijgen eener breede kennis van land en volk. Zijne *Ethnographische beschrijving der Dajaks* en zijne *Wandeling door de benting Kwala Kapoas*,

(zie *Mil. Spect.* 1864) getuigen daarvan. Hij is alles behalve een oppervlakkig waarnemer geweest. Hij vergenoegde zich niet met het onthouden of opteekenen van wat hij zag en vernam, maar hij deed ook onderzoek naar oorzaak en gevolg, en naar het verband dat kon bestaan tusschen verschillende handelingen of gebruiken. Hij verzekert u niet alleen dat iets zóó is, maar zegt u ook doorgaans waarom het zóó is en niet anders. Het land is even goed door hem bestudeerd als het volk; hij heeft het beschouwd met een open oog voor zijne schoonheden en met een kennersblik voor zijne rijkdommen. De werken van den Heer P. zijn naar onze meening nog altijd de beste bronnen ter verkrijging van kennis aangaande de Dajaks en hun land. De veel besproken reis van CARL BOCK door Oost- en Zuid-Borneo moge onze aardrijkskundige kennis van die oorden eenigszins hebben vermeerderd maar, in hetgeen er tot nog toe van bekend werd, vonden wij weinig voedsel voor onze ethnografische weetlust. CARL BOCK heeft veel gezien, maar PERELAER heeft veel gezien en veel onderzocht.

Dat zulk een Schr. ten volle bevoegd is zijne landgenooten, op een andere dan de gestreng beschrijvende wijze, bekend te maken met het schoone, rijke en uitgestrekte Borneo, een land dat voor zoo velen hunner nog een terra ignota is, zal men geradelijk toegeven. Hij heeft het gedaan door het verhalen van een verdichte gebeurtenis die zoodanig is ingekleed dat zij hem gelegenheid schonk op onderhoudenden en vaak wegslependen toon, aan zijne lezers mede te deelen wat hij meende hen te moeten doen weten. Wij gelooven dat hij uitstekend is geslaagd. De dajaksche toestanden waarmede hij ons bekend maakt, zijn siksch geteekend en levendig, natuurlijk gekleurd; de overtuiging waarmede de Schr. spreekt en de consequentie waarmede hij, over het algemeen, zijne opvatting van het dajaksche karakter volhoudt, pleiten voor de typische echtheid van hetgeen zijne tafereelen ons geven te zien. Hoe geweldig, hoe gruwelijk die tafereelen soms wezen mogen, zij trekken ons aan want men gevoelt dat zij waar kunnen zijn.

Hij die bekend wil worden met den veelzijdigen en onschatbaren rijkdom van het reusachtige eiland Borneo, kan hier zijn weetlust evenzeer ten volle bevredigen. Wij hopen dat PERELAER's boek er toe zal bijdragen, de aandacht der Nederlanders meer op die onwaardeerbare bezitting te vestigen. Wakere, ondernemende mannen kunnen daar grootsche dingen tot stand brengen, niet alleen in hun eigen belang maar ook in het belang van het vaderland en van de menschheid in 't algemeen. De gruwelen waarvan de binnenlanden van Borneo nog maar al te zeer het tooneel zijn, zullen moeilijk door geweld alléén kunnen worden onderdrukt. De wel langzame maar toch zekere hand der beschaving zal hier krachtig moeten helpen. Nederland is begiftigd met schier onmetelijke overzeesche bezittingen, met bezittingen veel te uitgebreid dan dat ze naar eisch kunnen worden geëxploiteerd — in den goeden zin — door een volk dat nauw vier millioen zielen telt. Maar een vorig geslacht heeft, door het aanvaarden en zich doen waarborgen dier bezit-

tingen, tegenover het politieke statenverband der beschaafde wereld, nu eenmaal verplichtingen aangegaan die het tegenwoordige zoo maar niet van zich kan afschudden, zonder groote ongelegenheden en internationale verwikkelingen in het leven te roepen. Men zou de stelling kunnen verdeligen dat Nederland niet minder gelukkig en welvarend zou wezen, zonder het bezit van een eiland waar het niet bij machte is te doen wat stipt genomen zou behooren, en wat het zelf ook zoo gaarne zou doen. Men zou nog daarenboven kunnen betoogen dat het onredelijk is, aan een dergelijk bezit te blijven hechten, dewijl men daardoor aan anderen belet het goede te doen, waartoe men zelf niet in staat is. Maar men komt met dit alles geen schrede verder als men niet tevens onweerlegbaar aanwijst, hoe men van zijn bezitting ontslagen kan geraken, op cervolle wijze en zonder zich tal van moeilijkheden op den hals te halen met andere zeevarende en koloniale natiën. Bij eenig nadenken zal men geredelijk inzien dat het weinig baat over kruideniers-wangunst te jammeren, want Nederland kan geen enkele noemenswaardige zijner overzeesche bezittingen eenvoudig van zijne balans afschrijven en ter beschikking laten van het een of ander volk dat er zich mocht willen vestigen. Het zegt dus weinig dat men, gelijk de Heer P. bij herhaling, en vaak niet zonder heftigheid doet, den steen werpt op Nederland dewijl het, naar zijne meening, op Borneo niet genoeg heeft gedaan en niettemin aan anderen wil beletten er misschien meer te doen. Daarin heeft hij nochtans gelijk dat Nederland niet stil mag zitten en niet mag berusten in den heerschenden toestand. Kloeke en welberaamde ondernemingen van handel, landbouw of nijverheid, te besturen door eerlijke en kundige mannen, moeten worden aangemoedigd en ondersteund, overal waar hun de veiligheid kan worden verzekerd die zij noodig hebben voor hun bedrijf. Hun streven zal heilzaam en krachtig werken, niet alleen ter bevordering van welvaart ginds en in Nederland, maar vooral tot verzachting der zeden en tot het doen ontluiken van beschaving te midden van thans nog woeste horden. Men vergete niet dat ontwikkeling en veredeling der overheerschten het groote zoo niet het eenige doel is, waarmede een beschaafd volk zich in bezittingen als waarvan hier sprake is, mag verheugen.

Alvorens het standpunt te verlaten waarvan wij tot dusverre het boek van den Heer P. hebben beschouwd, rust op ons nog de verplichting des lezers aandacht te vestigen op de vele litterarische schoonheden die het bevat. Des Schrs. meesterschap over de pen openbaart zich vooral bij het bespreken van het verhevene; daarnaast blinkt hij uit in den deftig historischen en den ernstig beschrijvenden stijl, maar wij zouden haast wenschen dat hij niet dan spaarzaam tot den gemeenzamen afdaalde. Het is aan zoo weinigen gegeven den gemeenzamen toon aan te slaan, zonder plat, soms triviaal te worden. Multatuli, wiens geschriften zoo vaak met voorliefde door den Schr. worden genoemd, behoort er toe; hij blijft altijd gekuischt, wie

hij ook laat spreken of met wien hij zich ook onderhoudt. Ons hinderde het o. a. dat de commandant der benting Kwala Kapoeas, waar de roman begint, zijn Duitschen officier van gezondheid, zoo dikwerf hij vertrouwelijk met hem spreekt, „mijn waarde mof” noemt. Deze aanmerking moest ons van het hart; als wij ons gedrongen zien te bewonderen, doen wij het zoo gaarne onverdeeld, en of hier stof tot bewondering is, moge de lezer beoordeelen uit de volgende beschrijving van een bandjer.

„..... een gerommel liet zich hooren als van een verwijderden donder, dat al nader en nader kwam. De Europeanen meenden dat het werkelijk het geluid van een onweder was, hetwelk ras naderde, en werden in die meening versterkt, daar het zwerk al meer en meer betrok, de zon reeds achter een dikken wolkenluiser verscholen was en eenige groote regendroppels begonnen te vallen, die in het dichte loof van het woud een tikkend geluid gaven, alsof hier en daar een hagelsteen op de bladeren viel... Alles was doodstil in de natuur, geen blad dat bewoog, geen grashalm die slingerde, geen krekkel die kreekte, geen vogel die sjipte, geen vlinder die fladderde. De wolken drukten zwaar op het aardrijk en veroorzaakten, behalve een ontzaglijke hitte, die de zweetdruppels op de voorhoofden deed parelen, ook nog een spanning van aderen en spieren en een angstige neerslachtigheid, die niet te overwinnen was, en waaronder de geheele organische schepping zwoegde. Alleen het loeien van den nog steeds verwijderden donder deed zich hooren, maar steeds nader en nader, steeds onafgebroken. Die stem beheerschte alles, geweldig, machtig als de stemme Gods, die zij ook was.

„Daar naderde, terwijl het gedonder al dichter bij kwam en nu den heuvel met het woud en de reizigers, die er zich op bevonden, scheen te omgeven, in de rivier een muur van water van twaalf tot vijftien voeten hoog. Als loodrecht opgetrokken in die gedeelten van den stroom, waar de bedding eften was en geen of slechts luttel hinderpalen daarstelde, schreed die muur met de snelheid van een exprestrein voort. Wanneer machtige rotsen den voortgang stuitten, dan steigerde en krulde de ontzaglijke haar met haar geel drabbig water in een halven boog, alsof zij den hinderpaal, die haar in den weg stond, in een woeste omhelzing omklemmen en uit de voegen die hem geketend hielden, dringen wilde, om hem met zich voort te sleuren. Zij overdekte zich dan met een kruin van wit schuim, brak, spatte uiteen bij die ontzaglijke inspanning en donderde, en schuimde, en kookte, alsof het onderaardsche vuur onder een monsterketel angeblazen werd. Was zij den hinderpaal te boven, dan, als verzamelde de haar zich weder, steigerde en boemde zij zich, om weer aan een machtigen wand gelijk voort te ijlen. Aan het geloei der wateren paarde zich het geknars der rotsen, die uit hare voegen verwrikt werden, en slagen, alsof zwaar geschut losgebrand werd, wanneer die rotsbrokken door den machtigen stroom medegesleept, tegen anderen aanbonsden. Boomen werden ontworteld en door het geweld des

waters medegevoerd; groote steenmassa's werden uit hunne omlijting van klei in de taluds der rivier uitgespoeld en ploften in het water, waarop zij een poos schenen te drijven alvorens te zinken, zoo groot was de kracht en de snelheid van den stroom.

»Opgetogen hadden onze Europeanen naar dit natuurtooneel staan staren; maar nog voor dat de voortrollende watermuur uit hun oog verdwenen was werd hun bewondering afgeleid. Want alsot die voortijlende watermassa het sein gegeven had, brak het onweder op eens in al zijn majesteit los. Het vuur werd figuurlijk en letterlijk door een verblindende bliksemflits geopend, waarop een ratelende donderslag volgde, die de voorbode was van een menigte andere, die van verscheidene punten van het zwerk zich onophoudelijk lieten hooren. Tegelijkertijd verhief zich een stormwind, die zware boomen ontwortelde, de prachtigste kruinen ter aarde boog, takken afscheurde en als vederen wegslingerde en, beladen met het aan zoovele woudreuzen ontworpen loof, zich verder spoedde om zijne verwoestingen voort te zetten. Een oogenblik was er alsof alle geluiden der aarde ontketend waren. Aan het geloei van den voortrollenden stroom, paarden zich het rollen van den donder, het gekraak der afbrekende takken, het gebons en geplof van de vallende boomen, het gehuil van den stormwind, het angstig getijp der vogelen, het klagend geschreeuw der apen, en vormde hoe wanluidend iedere toon op zich zelve ook weerklonk, een verheven harmonisch geheel, dat zich wild en woest verhief maar het hart met ontzetting vervulde en tot bewondering voor de ontboeide natuurkrachten stemde.

»Al dikker en zwarter werden de wolken; al lager daalden zij tot het aardrijk, tot dat zij de watermassa, die zij inhielden, niet meer konden houden en haar begonnen te ontlasten. Het was toen geen regen die viel, geen droppels die nederdaalden, maar waterstralen, die door den wind gezweept, als een golvende watergordijn vormden, welke den gezichtskring beperkte en de voorwerpen belette te zien, die op weinig passen afstands verwijderd waren, waterstralen die vereenigd als beken en stortvloeden, springende, vallende en wild schuimende, de helling van het terrein volgden, om zich in de rivier te storten."

Natuurtooneelen worden door den Schr. even meesterlijk geschilderd als natuurverschijnselen. Wij kunnen de verzoeking niet weerstaan ook hiervan het bewijs te leveren.

»Ja woest was hier het terrein in den volsten zin des woords. Door torenhoog op elkander gestapelde rotsen was de geheele helling gevormd, werd het afdalende pad soms versperd, waren poorten, kloven en huiveringwekkende doorgangen geopend, waardoor men somtijds niet dan gebogen of kruipend heendringen kon. Hier gaapten gevaarlijke rotsspleten met niet te peilen afgronden, op welker bodem het oor den bergstroom hoorde bruischen, maar dien het oog niet kon ontwaren. Elders verhieven zich rotskammen, steil, loodrecht, veelal somber overhellend en met dood en verderf dreigend.

Toch troffen de reizigers te midden van dien chaos, door ontzettende natuurkrachten bij het vormen van den bodem teweeggebracht, soms oasen aan, welker bodem in zachte hellingen, met kort fijn gras bekleed, hier en daar gestoffeerd met een fraai gepluimden ceder, den reizigers een Alpenweide met hare dennen voor oogen tooverde en hun den uitroep ontlokte: »Een park aangelegd in den verheven scheppingsstijl!»

»Bij het betreden van een dier oasen ontwaarden de reizigers een waterval, die op geringen afstand van hen langs een hoogen rotswand nederstortte. Met niet te verزدigen verrukking keken zij naar den hoogen zwartblauwen diorietrand, scherp afgeteekend op het zachte hemelazuur, waar de water-nimf haar fladderend gewaad in het ijle liet zweven. De Soengei Oendoep — zoo heette die beek — in haar loop door een paar rotsblokken gestremd, stortte haar wateren ongeveer 400 voet naar beneden. Prachtig groenblauw genuanceerd, zou de voornaamste stroomarm langs den loodrechten rotswand den dalbodem bereikt hebben; maar halverwege ontmoette die straal een vooruitstekende steenmassa, waarop zij met donderend geweld in schuine en sijne stofdeeltjes uiteenspatte, om verder als melk zoo wit en luchtig als een zwevende wolk in het dal neer te dalen. De andere takken van de Oendoep sprongen onstuimig van den bovenrand af, maar ontmoetten al dadelijk steenspitsen en rotsnaalden, waaraan zij zich schenen vast te klemmen, toch echter in miljoenen en miljoenen schuimblaasjes uiteen spatten, haar saamgeperste zuilen in tal van wolkjes zagen overgaan, die, aan seinvuurpijlen gelijk, hun baan afteekenden om als watervonken een oogenblik onder de keerkringszon te schitteren en langzamerhand en onmerkbaar voor den blik te verdwijnen. De vier vrienden naderden met Hamadoe den val zoo dicht mogelijk en kozen instinktmatig tot plek van beschouwing het punt, waar zij de prachtige regenbogen, allerwege door de breking der zonnestrallen gevormd, konden waarnemen. Nog meer naderende, waren zij weldra door een dubbelen regenhoog omringd, die als een stralenkrans zoo geheel met ieder hunner samenvloeiide, dat hij, zoolang zij zich in die nabijheid bevonden, met hen voor- of achterwaarts schreed, in een woord al hun bewegingen volgde. Aan hunne haren, op hun huid, op de schamele kleeding die hen bedekte, hechtten zich waterdruppels en schitterden daar, ieder op zich zelf aan een diamant gelijk, met onvergelykelijke pracht in prismatische kleuren.»

De Heer P. heeft zijn boek een *ethnografische roman* genoemd, juister evenwel ware geweest het een *ethnografische historische roman* te heeten want er komen vrij wat geschiedkundige bijzonderheden in ter sprake en de verdichte gebeurtenissen worden voorgesteld als in verband te staan met de geschiedenis.

Romanschrijvers hebben zich te allen tijde zoogenaamde dichterlijke vrijheden veroorloofd en ook de Heer P. heeft zich ten deze gansch niet onbetuigd

gelaten. Daar het hier een recht geldt door het gebruik gewettigd, vergeven wij hem gaarne tal van onwaarschijnlijkheden en zelfs van onmogelijkheden. Zoodra het nochtans de geschiedenis aangaat mogen wij niet al te toegevend zijn. Wij erkennen dat het weinig schaadt wanneer sommige onbeduidende feiten of toestanden ietwat scheef worden voorgesteld, maar zoodra men uit de geschiedenis ernstige beschuldigingen afleidt tegen nog levende personen of nog bestaande regeeringen dan mag die geschiedenis niet tot een verdichtsel worden vervormd.

Ook mag men eischen dat de individus die de Schr. doet optreden, niet slechts het kleed dragen van den tijd en van het menschenras waartoe zij gezegd worden te behooren, maar ook dat zij daarvan den graad van beschaving en ontwikkeling, den geest, de begrippen en de zienwijzen hebben. Dit laatste geldt vooral voor een ethografischen historischen roman. Zulk een roman toch moet dienen om ons op aangename, onderhoudende wijze bekend te maken met een of meer menschenrassen die in een zeker tijdperk leefden, maar het doel wordt niet volkomen bereikt, wanneer men in die rassen moeilijk aan te nemen uitzonderingen laat optreden, zoo niet als verklaarde typen, dan toch als hoofdpersonen. Een Engelschman moet ons in een dergelijken roman doen denken aan het Anglo-Saksische ras in 't algemeen, een Dajak aan het Dajaksche, en een Sienjoe aan het gemengde Indo-Europeesche. Maar men moet niet van den lezer eischen dat hij, alleen op gezag van den Schr., b.v. uit het beeld van een winderigen franschen kapper een degelijken Brit zal herkennen.

Zoo ontmoeten wij hier een Dajak — DALIM — die genoeg ontwikkeld is om wetenschappelijke verklaringen van natuurverschijnselen, hem door Christen-zendingen gegeven, te begrijpen, te onthouden en met duidelijkheid weder aan daarmede nog onbekende Europeanen mede te deelen: een Dajak die, zonder dat men van zijn standpunt recht vat waarom en tegen zijne dajak-natuur in, de schoone gelegenheid laat voorbijgaan om vier Europeesche koppen te snellen, of te helpen snellen, die hem en zijne makkers toch, gezwegen van den roem door het feit verworven, ieder f4000 zouden hebben opgebracht.

Ook maken wij te midden der vuile, soms dierlijk barbaarsche Poenandajaks, kennis met een schoone aan wie dien naam niet slechts bij wijze van spreken, maar in den volsten, ruimsten, meest aesthetischen zin des woords toekomt; een parel van schoonheid die verstandig is en „wier hart, wier gemoed een diamant van het zuiverste water is, waarvan de weerga in de donkerste ingewanden van het eiland Borneo niet gevonden werd,” een edelgesteente eindelijk dat slechts weinig behoeft te worden geslepen en gepolijst om al dadelijk een waardige plaats te kunnen innemen te midden der europeesche beschaving.

Het is waar dat de Schr. een inlander gelijk DALIM, moeilijk in zijn verhaal had kunnen ontbeeren en . . . ultra posse nemo obligatur; het is ook

waar dat andere romanschrijvers even goed vrouwelijke juweelen weten te ontdekken in het stinkende slijk onzer groote steden, als de Heer P. onder »menschen eensdeels slechts behebt met den dierlijken lust tot moorden, alleen om te moorden, voor wie het hooren van angstgegil en doodgerochel de grootste streeling, het verhevenste genot daarstelt; en voor wie anderdeels het najagen van zingenot de eenige prikkel in het leven is, de eenige zweeps slag die ten arbeid voert.» (bladz. 281, 1ste Dl.). Bovendien worden de schaduwzijden van den dajakschen volksaard, zooals men ziet, voldoende onder de aandacht gebracht om vrees voor onjuiste gevolgtrekkingen ijdel te mogen heeten; maar wij hebben nog meer bedenkingen van denzelfden aard aan te voeren.

Het is niet tegen te spreken dat zich in onze Oost-Indische bezittingen langzamerhand heeft gevormd een gemengd Indo-Europeesch ras, een ras van kleurlingen, van Sienjoe's en Nonna's dat in Nederland nog weinig meer dan door uiterlijke aanschouwing bekend is. Dit ras heeft zijne eigenaardige hoedanigheden, zijne kenmerkende goede en kwade eigenschappen. Tot nog toe heeft het in Nederland weinig, misschien niet genoeg de aandacht getrokken. Wel leverde het, in roman of novelle nu en dan een zoogenaamd type, doorgaans een caricatuur, maar daarbij bleef alles. Intusschen heeft het vooral van de zijde van ethnografen en anthropologen, meer en beter verdiend. Het als ras te blijven ignoreeren gaat, dunkt ons, niet aan, het belachelijk te blijven maken zou onedel zijn en onverdiend, en het op te hemelen zou onzin wezen. Al zijne eigenaardigheden, ook de goede in een of meer siksch bewerkte standmodellen te vereenigen en aan het volk van Nederland voor te stellen, zou een verdienstelijke arbeid zijn. Wij zullen niet beweren dat een dergelijke arbeid in het kader van den roman des Hn. P. zou hebben gepast, maar wij gelooven toch, dat als zulk een Schr. ons een Sienjoe te zien geeft, het dan ten minste een ware, een wezenlijke Sienjoe behoort te zijn. Doet hij dat niet, dan brengt hij zijne met Indië onbekende landgenooten, die hem gewis met graagte zullen lezen, schromelijk in de war, en soms loopt hij gevaar de meening te doen ontstaan dat die voortreffelijke Sienjoes ergerlijk worden verongelikt.

In een der eerste jaren na 1860 deserteerden vier nederlandsche soldaten uit het fort Kwala Kapoeas, gelegen aan de samenvloeiing van de Kleine-Dajakrivier en de Kapoeas-Moeroeng. Zij waren het die de belangwekkende reis volbrachten door Borneo van zuid naar noord. Onder hen bevond zich een Sienjoe, Sienjoe JOHANNES, geboren te Padang, vader onbekend, moeder de Niassche vrouw MA TROENIE. De Schr. begint van hem te zeggen dat hij is een van die Indische producten van dierlijken hartstocht, voor wien het een ongeluk moet genoemd worden geboren te zijn¹. Na zulk een zwartgallige inleiding zou men het optreden verwachten van een beklagenswaardig wezen, een soort van stompzinig misgewas, dat zoo geen afkeer dan toch medelijden moet opwekken; maar neen, in Sienjoe JOHANNES vinden wij een schrandere, vrolijk,

nu en dan zelfs geestig man, dien het gansch niet hapert aan wetenschappelijke ontwikkeling. Hij is het hoofd, de ziel der moeilijke onderneming en dit komt hem toe want hij weet veel en velerlei; de aardrijkskunde van den Nederlandsch-Indischen archipel kent hij op zijn duimpje; hij herinnert zich, zonder boeken of kaarten, precies op hoeveel graden lengte en breedte sommige punten zijn gelegen, hij berekent daarna, altijd uit het hoofd, hoeveel geografische mijlen ze van elkander zijn verwijderd en hoeveel water en proviand derhalve moet worden medegenomen voor de reis; in de binnenlanden van Borneo is hij als te huis; hij kent den mineralen rijkdom van die gewesten zooals weinig volbloed Europeanen; hij is geen vreemdeling in geologie, zelfs niet in het stoomwezen; hij heeft een zeldzame kennis van de zeden, de gebruiken en den godsdienst der Dajaks zonder ooit onder hen te hebben geleefd; schier alles wat wij aangaande Borneo en zijne bewoners vernemen, hooren wij uit zijn mond. Sienjoe JOHANNES is een klein wonder; hij weet even goed de eigenaardigheden die een vroom muzelman kenmerken als die welke het deel zijn van een geloovig maar bekrompen belgisch katholiek; hij heeft de gedichten van SCHILLER gelezen en kende de tegenwoordige theoriën van DARWIN en RUSSEL WALLACE reeds eer ze waren verkondigd; hij is daarbij matig en heeft uitstekende militaire hoedanigheden.

Men begrijpt moeilijk waarom het voor zulk een man een ongeluk zou wezen te zijn geboren, maar men begrijpt des te beter dat hij de Nederlanders, onder wier vliedels hij het nimmer tot korporaal kon brengen, verafschuwde en van hen deserteerde. Dit is ten minste zeer natuurlijk, en natuurlijker dan dat wij een Sienjoe als JOHANNES te zien krijgen.

Wij durven niet besliseen of in een ethnografischen roman juist alle volksrassen die er in ter sprake komen, met dezelfde juistheid en onpartijdigheid behooren te worden geschetst. Moet de vraag toestemmend worden beantwoord dan hebben wij nog meer bedenkingen in het midden te brengen. Het Kaukasische ras, hoofdzakelijk door ons Nederlanders vertegenwoordigd, komt er b.v. al zeer slecht af. Van slechts weinigen wordt iets goeds gezegd. Dat daaronder een voorname plaats wordt ingenomen door den wakkeren, kundigen en humanen luitenant die in de benting Kwala Kapoëas commandeerde is weder zeer natuurlijk, want voor een zoo goeden bekende kon de Schr. al niet minder doen. Wij hebben er dan ook vrede mede, maar zelf Nederlander zijnde, kunnen wij geen vrede hebben met het onrecht den Nederlanders in massa aangedaan. Gestrenge consequentie mag men in de eerste plaats eischen bij gestrenge beoordeelingen en het is niet consequent wanncer men, op bladz. 31, 1ste Dl., verhaalt dat de Nederlanders zich jegens de Bandjareezen hebben schuldig gemaakt aan euvelheden als: »ontmanning, afsnijden van neuzen en ooren" en hen daarna op bladz. 460, te verwijten dat zij »ziekelyk menschlievend" zijn. Ook is het niet consequent aan de Nederlanders, op bladz. 58, ten laste te leggen dat buone soldaten op de

buitenbezittingen waren voorzien van geweren »met uitgeschoten loopen... in een woord, die als een oud roestwinkel rammelden, wanneer men een geweer aanvatte en die voor eigen handen gevaarlijker waren dan voor den vijand» en reeds op de volgende blad. den vijand door een levendig vuur uit diezelfde geweren zoodanig te laten teisteren dat hij genoodzaakt wordt het hazenpad te kiezen. Waarlijk het schijnt ons toe dat de Heer P. zoowel bij lof als bij blaam, hier en daar in uitersten vervalt. In romantische en dichterlijke verhalen is dit niet zeldzaam, maar beschuldigingen tegen tijdgenooten blijven beschuldigingen. Misschien zijn de Nederlanders nóch zo wreedaardig, nóch zo ziekelijk menschlievend als hij ze voorstelt, en misschien waren hunne geweren nóch zo slecht, nóch zo verschrikkelijk van uitwerking als hij ze afschildert.

Reeds vroeger werden de aangelegenheden der Zuid- en Ooster-Afdeeling van Borneo door den Heer P. besproken. In 1863 schreef hij, ter plaatse, zijne *wandeling door de benting te Kwala Kcpoeas*, waarvan hij commandant was, en in 1870, gaf hij zijne *Ethnographische beschrijving der Dajaks* uit. Beide deze pennevruchten werden, de eene geheel en de andere voor het minst gedeeltelijk, saamgesteld onder den verschen indruk hetzij der gebeurtenissen, hetzij der waargenomen toestanden; in geen van beiden treedt de Schr. op als laudator temporis acti; hij laakt waar hij meent dat gelaakt moet worden, maar hij doet het kalm, ernstig en veelal met welwillendheid. Hij heeft, als wij ons niet vergissen, Borneo sedert dien tijd niet teruggezien; hij heeft dus aangaande het eenmaal beschrevene geen nieuwe indrukken kunnen opdoen; hoe komt het nu dat hij thans, nu hij veel, zeer veel van dat vroeger beschrevene, in een ander meer aanlokkelijk kleeft voor het publiek brengt, oordeelt met een hardheid, een scherpte en een overdrijving die hem welker zoo geheel vreemd waren? Misschien waant hij dat de wel wat bedorven en verstompte smaak van het nederlandsche lezend publiek, geprikkeld moet worden door sterk gekruide spijzen en heeft hij het daarom de *tjabé rawi* niet willen onthouden; maar wij verzekeren hem dat de letterkundige schotels, die hij aan dat publiek weet voor te zetten, dergelijke scherpe sausen niet behoeven om met gretigheid te worden genuttigd, en dat het zijne ware vrienden leed zal doen, de altijd welgekozen bestanddeelen dier schotels, gekruid te zien met iets anders, dan het oude attische zout, dat condimentum litterarium bij uitnemendheid.

Het is vooral de wijze waarop het nederlandsche leger in Oost-Indië voltallig wordt gehouden die den Schr. aanleiding geeft tot het toedienen van *tjabé rawi*. Wij zullen de laatste zijn om staande te houden dat in deze alles toegaat zoo als men het zou mogen wenschen; maar als men er zelf meermalen toe geroepen is geweest een stand van zaken daar te stellen, of te helpen daarstellen, die misbruiken uitsloot, dan weet men ook welke onoverkomelijke hinderpalen zich daartegen verzetten. Van de misbruiken geeft

de Heer P. breed, veel te breed, op doch van de middelen om het euvel te voorkomen of uit den weg te ruimen vinden wij bij hem geen woord, en daarop komt het toch vooral aan. Ja! er bestaan misbruiken; Schr. dezès heeft zelf weleer een paar vreemdelingen aangenomen op bescheiden die vervalscht, maar zóó behendig vervalscht waren, dat het misdrijf slechts door een toeval aan het licht kwam. Intusschen zijn zij, die zich van die bescheiden hadden bediend, nimmer in de gelederen van het Oost-Indisch leger maar wel in het tuchthuis te recht gekomen, en dit feit gevoegd bij een reeks van soortgelijke, die zouden kunnen worden aangevoerd, bewijst voldoende dat de nederlandsche regeering volstrekt geen smaak heeft in dergelijke practijken.

Nog een ander bewijs kan daarvoor worden geleverd. Talrijk zijn reeds de processen voor nederlandsche rechtbanken gevoerd tegen personen die zich van valsche papieren hadden bediend om in nederlandschen kolonialen dienst te treden. Onder de rechtbanken die van de zaak hadden kennis te nemen zijn er die leden van de Staten-Generaal onder hun personeel tellen. Wanneer nu bij de instructiën ook maar iets ware gebleken van rechtstreeksche of zijdelingsche medeplichtigheid der regeering, of zelfs maar van toelating of oogluiking in deze, zouden dan die leden der Staten-Generaal, als zoodanig, niet voor de eer der natie zijn opgekomen? En heeft er immer iets van dien aard plaats gehad?

Eigenlijke wervers heeft de regeering, reeds sedert een groot, zeer groot aantal jaren, niet meer in het veld gehad, zomin op eigen grondgebied als in den vreemde, en het zou dan ook moeilijk zijn een enkelen door haar gequalificeerden werver bij name aan te wijzen, tenzij in een lang vervlogen tijdvak.

Het Departement van Oorlog staat aan het hoofd der werving zoowel voor de overzeesche bezittingen als voor het moederland, en wie daarmede, onder zijn bevel en toezicht, hier te lande, verder zijn belast is algemeen bekend.

In het buitenland had het weleer, hier en daar, zoogenaamde werfbureaux waarvan de Chefs tot opdracht hadden de recruten die zich aanboden aan een voorloopig onderzoek te onderwerpen en, bij goedkeuring, naar Nederland te zenden. Dergelijke werfbureaux heeft Nederland tot voor korten tijd ook nog gehad in eenige zijner consulaten b.v. in dat te Altona voor het aannemen van Nooren. De instructiën van de chefs der eigenlijke werfbureaux en die van de consulaten, met betrekking tot de werving, zijn nog voorhanden in de archieven van het Departement van Oorlog, en het hoofd van dat Departement zal — wij zijn er van overtuigd — gaarne inzage van die documenten geven aan wien dit mocht verlangen. Men zal er niets in vinden dan eerlijkheid. Wij durven dan ook staande houden dat Nederland nimmer gewenscht, begeerd of toegelaten heeft dat men het door slinksche middelen of langs oneerlijke wegen, recruten bezorgde voor zijn Oost-Indisch leger.

De regeering staat echter een premie toe — van *f* 10 — aan een ieder die een goedgekeurd rekrut heeft aangebracht. Dit aanbrenggeld is het groote, het voornamelijk lokaal tot het verstrekken van valsche papieren aan hen die geen goede kunnen vertoonen, en dus tot het plegen van ergerlijke knoeierijen. Hij die het middel wist aan de hand te doen om de werving, ook in zeer moeilijke tijden en bij dringende behoefte, voldoende vruchtbaar te doen blijven, zonder het uitbetalen van eenig aanbrenggeld, zou aan Nederland een onschatbaren dienst bewijzen. Wij bevelen den Heer P. ernstig aan daarover eens na te denken.

De aanbrengrers, die misschien feitelijk, maar nimmer rechtens, als werfers mogen worden beschouwd, kunnen voor hunne bemoeiingen, op niets rekenen dan op de aanbrengpremie, en als sommigen hunner de door hen aangebrachte rekruten wellicht nog afzetten, nadat zij hun handgeld hebben ontvangen, dan begrijpt men dat de regeering daartegen niets vermag (1).

Hoe men de zaak ook beschouwe, mits van een onpartijdig standpunt, en met voldoende kennis van zaken, altijd zal men tot het besluit moeten komen, dat de nederlandsche regeering steeds gedaan heeft en doet wat zij vermocht en vermag, tot het bekomen van gezonde rekruten van onbesproken handel en wandel. Dat zij daarin niet altijd is geslaagd moet worden erkend, maar niemand heeft dit ooit meer betreurd dan zij zelf.

Een ander kwaad dat aan de werfers (aanbrengrers) wordt ten laste gelegd is het schromelijk misleiden der rekruten met betrekking tot hetgeen hen in Indië staat te wachten. Die lieden gaan zelfs zóóver, naar de Heer P. beweert, van hen daar te belooven »sambal naar genoegen" en aangezien sambal een lekkernij is, even goed bekend in de dalen van Zwitserland als aan de fiorden van Noorwegen en in de mijnen van België, is dit natuurlijk een zeer gevaarlijke verlokking. Dat ook in deze verkeerdheden plaats hadden en misschien nog plaats hebben zullen wij weder niet ontkennen, maar wel dat de nederlandsche regeering dat ooit heeft verlangd of zelfs maar goedgekeurd. Wij zelf hebben er in der tijd het onze toe bijgedragen om, op tusschenkomst van bevoegden, vaak met eenige schade voor de schatkist, rekruten van hunne verbintenis te ontslaan die niet eens konden bewijzen, doch slechts stellig beweerden, dat zij waren misleid.

Zij die het edele bedrijf van werfer tot het hunne maakten, blonken nimmer uit door belangloosheid en goede trouw. De behendige werfers van FREDERIK DE GROOTE en nog meer die van zijn vader, hebben zich op dat stuk een geschiedkundige vermaardheid verworven; de engelsche werfers doen het gild, in onze dagen, nog altijd eer aan, en de fransche van

(1) Bij het ter perse zenden dezen vernemen wij dat de aanbrengpremie, sedert eenige dagen, voor vreemdelingen niet meer wordt betaald. Dit kan geschieden dewijl de behoefte thans noch groot, noch dringend is en men er in hoopt te kunnen voorzien, behalve met Nederlanders, met vreemdelingen die zich zonder iemands tusschenkomst, bij de bevoegde autoriteiten zullen komen aanbieden.

weleer? Hoor lezer wat ALFRED DE VIGNY er, in zijn *Grandeur et Servitude Militaire* van verhaalt, doch zonder zich boos te maken, en zonder de fransche regeering van dien tijd er hard over te vallen.

De jonge MATHURIN, een boerenzoon, wil soldaat worden en begeeft zich naar een herberg aan de avenue de Versailles waar hij weet dat zijn verlangen bevrediging kan vinden. »Dans ce petit cabaret" — vertelt hij later — je trouvai trois braves dont les chapeaux étaient galonnés d'or, l'uniforme blanc, les revers roses, les moustaches cirées de noir, les cheveux poudrés à frimas et qui parlaient aussi vite que des vendeurs d'orviétan. Ces trois braves étaient d'honnêtes racleurs. Ils me dirent que je n'avais qu'à m'asseoir à table avec eux, pour avoir une juste idée du bonheur parfait que l'on goûtait éternellement dans le Royal-Auvergne. Ils me firent manger du poulet, du chevreuil et des perdreaux, boire du vin de Bordeaux et de Champagne, et du café excellent; ils me jurèrent sur leur honneur que, dans le Royal-Auvergne, je n'en aurais jamais d'autre.

»Je vis bien depuis qu'ils avaient dit vrai.

.....
 »Le lendemain j'avais donc l'honneur d'être soldat au Royal-Auvergne.... Je demandai du poulet à diner, et l'on me donna à manger cet agréable mélange de pommes de terre, de mouton et de pain, qui se nommait, se nomme et sans doute se nommera toujours: *la rataouille*.

Hier werd helaas niet eens voldaan aan de belofte van »sambal naar ge-noegen".

Tusschenpersonen, wervers, aanbengers of hoe ze heten mogen, *zijn altijd noodig geweest en zullen altijd noodig blijven*, waar een betrekkelijk sterke krijgsmacht door vrijwilligers voltallig moet worden gehouden. Volmaakt eerlijke en belanglooze aanbengers of wervers te vinden, zou al even gemakkelijk zijn, als het vinden van volmaakt eerlijke kooplieden, en misschien nog niet eens gelukken wanneer men er Christen-zendingen toe kan bezigen.

Het vraagstuk is veel te gewichtig dan dat men er zich van kan af maken door oppervlakkigheden, door groote woorden of door beschuldigingen die meer op schijn dan op waarheid rusten. Zeker zou het voor Nederland wenschelijk zijn een stand van zaken in het leven te roepen die iedere immoreele handeling, bij het bijeenbrengen en bijeenhouden eener voldoende krijgsmacht, volkomen uitsloot, en de mogelijkheid daartoe bestaat voor het nederlandsche volk ook alleszins. Dat het eenvoudig het 185ste artikel schrappel uit zijne Grondwet en het is gereed. Wij twijfelen echter zeer of het immer zal besluiten de lotelingen bij de nationale militie naar Indië te zenden, maar is die twijfel gegrond dan moet het ook berusten in den tegenwoordigen toestand, en dankbaar zijn dat het een regeering heeft die doet wat zij vermag om de misbruiken, daaraan onafscheidelijk verbonden, zooveel mogelijk tegen te gaan.

Laten wij thans des Schrs. grieven tegen de koloniale werving wat meer in bijzonderheden nagaan. Wij maken in zijn boek geen kennis met schelmen die met valsche papieren zijn in dienst getreden; hij heeft er de voorkeur aan gegeven zijn personen te kiezen in de categorie der onnoozele misleidden. De onnoozele misleidden die hij (bladz. 3 en 12, 1ste Dl.) laat optreden zijn een duitschen doctor in de medicijnen, en drie der vier gedeserteerden van Kwala Kapoeas, als: een Zwitser die candidaat is in de rechten; een dito die de reaaalschule heeft doorloopen en het testimonium bezit voor de natuur- en scheikunde, en een dronken Belg. Den Belg, de lustige persoon van den roman, zullen wij aan zijn lot overlaten, maar wat de anderen betreft moet men bekennen dat onze aanbrengrers eer hebben gehad van hun werk. Een doctor in de medicijnen, een candidaat in de rechten en een docent in de natuur- en scheikunde in de fuik te laten loopen, was een waar meesterstuk. Wij nemen nochtans aan dat het is volbracht want die geleerden zijn soms erg dwaas en onhandig in de zaken van het practisch leven; alleen voor den doctor moeten wij een uitzondering maken. Tot heden wisten wij niet dat de nederlandsche regeering ooit tusschenpersonen had gebezigd tot het bekomen van officieren van gezondheid; wij wisten slechts van oproepingen in de *Staats-Courant* overgenomen door andere binnen- en buitenlandsche dagbladen. Ook wisten wij dat door sommige onzer diplomatieke of consulaire agentien — sedert 1878 — ter bekoming van tijdelijke officieren van gezondheid, voor vijf jaren, zooveel noodig worden afgegeven en verspreid, gedrukte stukken die de voorwaarden inhouden waarop men zich kan verbinden. Deze gedrukte stukken bestaan nog en zijn voor Nederlanders zonder moeite bij het Departement van Koloniën te bekomen. Zoowel de genoemde oproepingen als de gedrukten zijn zoó dor en droog van inhoud en van stijl, als een regeeringsstuk maar zijn kan; zij bevatten stellige, duidelijke en volkomen ondubbelzinnige voorwaarden, maar hoegenaamd geen fraaie voorstellingen of heloften.

Niettemin is er, als men wil, één tusschenpersoon werkzaam geweest, maar deze handelde geheel belangloos en uit eigen beweging. Het was Dr. WITTELSHÖFER, Hoogleraar in de medicijnen aan de Universiteit te Weenen en redacteur van het voornaamste geneeskundige tijdschrift aldaar. Door hem hebben wij er ten minste een dozijn bekomen en hij achtte den stap alleszins aanbevelenswaardig voor zijne jeugdige landgenooten. Als zij zich niet voor goed aan den nederlandsch-indischen militairdienst wilden verbinden zagen zij zich, enkel door de niet onaanzienlijke gratificatie van f 6000, die in vijf jaren tijd kon worden verdiend, in staat gesteld een kapitaaltje te verzamelen waarmede zij zich later in hun vaderland konden vestigen. Vele dier tijdelijken hebben evenwel in Indië, en dus met volkomen kennis van zaken, verzocht en verkregen bij het vaste kader van den geneeskundigen dienst aldaar over te gaan.

De beste wervers van vreemde officieren van gezondheid voor Indië zijn

geweest, zeer velen hunner die zich reeds eenigen tijd daar bevonden en die, dus weder met volkomen kennis van zaken, hunne vrienden in »die Heimath'' aanspoorden hun voorbeeld te volgen.

Op bladz. 53, 1ste Dl., vinden wij gewag gemaakt van »de verfoeilijke kunstgrepen, die gedurende den Java-oorlog van 1825—1830 gebezigd waren, om dajaksche soldaten in nederlandsche gelederen te verkrijgen tot bekamping van den Javaan. In 1863 waren die kunstgrepen nog niet vergeten enz.'' 't Is sterk! Maar als men, gelijk Schr. dezès, zelf een geschiedenis van den Oorlog op Java heeft geschreven, en als men daarbij, onder meer, ter zijner beschikking heeft gehad het geheele archief van den nederlandschen Opperbevelhebber in dien oorlog, dan heeft men eenig recht te beweren zoo goed als iemand ingelicht te zijn, aangaande de verschillende pogingen in het werk gesteld ter aanvulling en versterking van de krijgsmacht, in dien tijd tegen de opstandelingen aangevoerd. Wij weten dan ook en hebben melding gemaakt van welgeslaagde wervingen te Menado, Gorontale, Boeton, Tidor en Ternate, zelfs van niet geslaagde zooals te Bali, (1) maar wij verklaren van al dan niet geslaagde wervingen onder de Dajaks, *niets te weten*.

Op bladz. 74, 1ste Dl. lezen wij: »Het Nederlandsche volk weet niet, of . . . wil niet weten op wat wijze de soldaten voor het koloniale leger worden geworven. In der tijd heeft men de tuchthuizen geledigd om de gelederen van dat leger te vullen; schurken van de ergste soort heeft men in den soldatenrok gestoken.'' Men moet bekennen dat wij, in den Heer P., te doen hebben met een romanschrijver die het recht tot het bezigen van dichterlijke vrijheden uitstekend weet te gebruiken.

Er zijn in Nederland nimmer tuchthuizen *geledigd* met welk militair doel dan ook;

Er is daar één enkel tuchthuis — de militaire strafgevangenis te Leiden — waaruit weleer veroordeelden van zekere categorieën, als soldaat naar Indië konden gaan:

Maar die veroordeelden waren geen schurken van de ergste soort;

Het waren zelfs niet eens schurken maar gestraften wegens desertie of misdaden tegen den dienst en de subordinaat.

Het is bovendien billijk steeds iederen mantregel te beschouwen in het licht van zijn tijd.

Er is een generaal geweest, Opperbevelhebber van het leger in Oost-Indië die de militaire eer zóó hoog stelde dat hij een officier, die, zonder daartoe door lichaamsgebreken verplicht te zijn, zijn pensioen begeerde op het oogenblik dat hij te velde zou worden gezonden, eenvoudig en niet eervol uit den militair dienst liet ontslaan. Diezelfde Opperbevelhebber — de luitenant-generaal **MERKUS DE KOCK** — zag zich niettemin in 1826, door het dringen van den nood, verplicht, een dertigtal militaire veroordeelden, van het fort Oranje, alle Europeanen, weder in de gelederen op te nemen. (2)

(1) Zie mijn oorlog op Java enz. 2de Dl., bladz. 106.

(2) Zie mijn oorlog op Java enz. 1ste Dl., bladz. 249.

Het komt ons voor dat anderen, sprekende over een lang verleden, wel kunnen berusten in hetgeen een naar verstand en hart zoo voortreffelijk man als de generaal DE KOCK, toen onvermijdelijk achtte.

Tot de geschiedenis der beide hierboven genoemde Zwitsers behoort dat zij betrokken waren geweest in de militaire samenzweringen die in 1859 en 1860 Midden-Java hebben verontrust. Aangaande die samenzweringen zegt de Schr. bladz. 81, 1ste Dl.:

»Toen het gevaar daar was, werd er flink en doortastend gehandeld. Daaraan is het te wijten, dat er geen grootere onheilen gebeurd zijn. Wat minder te prijzen valt, is de geheimzinnige sluiër, die over het gebeurde werd geworpen. Waren de verhooren door de krijgsraden afgenomen publiek gemaakt; ware openbaar gemaakt, wat in die verhooren op den voorgrond getreden is, de afzichtelijke wijze, waarop het Indiache leger aangevuld wordt, dan, O! — er valt niet aan te twijfelen — zou het Nederlandsche volk. enz." En verder:

»Waren ook destijds de stukken, tusschen de nederlandsche regeering en den Heer VON BISMARCK gewisseld waarop het ontslag van een Staats-beambte en de gerechtelijke vervolging van een nederlandsch Hoofd-Officier door de duitsche autoriteiten volgde, openbaar gemaakt, dan. enz."

Over het laatste willen wij het eerst een kort woord zeggen. Het gebeurde met den bedoelden hoofdofficier is aan Schr. dezer regelen volkomen bekend, maar hij is niet bevoegd den sluiër op te heffen waarmede die aangelegenheid nog altijd is bedekt. Hij vertrouwt echter, het met den Heer P. nog te zullen beleven, dat zij niet meer tot de geheimen behoort. Intusschen vertrouwt hij evenzeer dat de Heer P. hem wel zal willen gelooven wanneer hij hem verzekert dat, door het wegnemen van den sluiër, misschien kleine onregelmatigheden zullen aan den dag komen, maar zeker niets verfoeilijks, niets waarover het nederlandsche volk of zijne regeering zich zullen hebben te schamen.

Aangaande de verhooren door de krijgsraden afgenomen diene het navolgende.

Het ligt niet op den weg der regeering van een welgeordenden Staat om de bescheiden openbaar te maken die betrekking hebben op gedingen voor rechtbanken of gerechtshoven gevoerd. De wet bepaalt wat in deze moet geschieden of moet worden nagelaten, en een onafhankelijke rechterlijke macht, gelijk wij hier en in Indië bezitten, zou iedere inmenging der regeering afwijzen wanneer deze daartoe, ter kwader ure, mocht overgaan. Volgens onze *Rechtspleging bij de Landmagt* zijn de aantekeningen der gehouden verhooren nu eenmaal geheime stukken, hoe hadden ze dan zonder wetschennis, wij zeggen niet eens door de regeering, maar door de rechterlijke macht zelf, kunnen worden openbaar gemaakt?

Maar daarom zijn de handelingen onzer militaire justitie nog geen werken

der duisternis. De vonnissen worden met de overwegingen die er toe hebben geleid in het *openbaar* uitgesproken, en die overwegingen, door een onafhankelijk rechterlijk ambtenaar gesteld, bevatten — het is overbekend — tevens alles wat tot verlichting en tot versoening van den beschuldigde kan strekken.

Doch er is nog meer. Wordt er appel van het vonnis aangeteekend — gelijk in casu waar het kon gebeurd is — en komt het geding zodoende voor het Hoog Militair Gerechtshof dan wordt aan den beschuldigde een practizijn, als verdediger, toegevoegd en zijne zaak verder *geheel in het openbaar* behandeld. De verdediger in zijn pleidooi, en het openbaar ministerie in zijne repliek, putten dan heide, naar hartelust en zooveel zij nuttig en noodig oordeelen, uit al de stukken van het proces in eerste instantie, en dus ook uit de afgenomen verhooren.

Nu meenen wij te mogen vragen wat de Heer P. die dit alles even goed weet als wij, nog meer kan verlangen.

Misschien zal hij ons antwoorden dat het uitspreken van vonnissen door krijgsraden, en de procedures voor het Hoog Militair Gerechtshof doorgaans slechts door weinigen wordt bijgewoond, zoodat de openbaarheid van een en ander feitelijk niet zeer groot is. Wij zullen hem hierin niet eens tegenspreken, maar hij mag er geen beschuldigingen op gronden tegen wien dan ook.

Maar wij moeten — speciaal in de zaak die het hier betreft — zijne aandacht nog op iets anders vestigen. *Alles wat men van die verhooren en vonnissen in billijkheid zou kunnen verlangen te weten, is door onafhankelijke Indische rechterlijke ambtenaren, afzonderlijk en opzettelijk door den druk openbaar gemaakt.* Het is verspreid, zoowel in Nederland als in Indië, en het nederlandsche volk heeft er geen aanleiding in gevonden, zijn stem te verheffen tegen zijne regeering.

De III. Mrs. C. J. KEISER, C. G. HULTMAN en T. II. DER KINDEREN, hebben, in het tijdschrift *Het recht in Nederlandsch Indië*, overzichten geleverd van de strafgedingen gevoerd ter zake van: Het complot tot een militairen opstand te Djocjakarta; De Gewapende opstand te Samarang; Het complot tot desertie te Weltevreden, en Het complot tot militairen opstand alsmede tot desertie te Willem I. Die relazen zijn overgenomen in *De Militaire Spectator*, jaargang 1861. Men kan noch mag aannemen dat de genoemde H.H. de beschuldigten en veroordeelden, nog na het ten uitvoer leggen der tegen hen geslagen vonnissen, in de publieke opinie hebben willen benadeelen door het opzettelijk verzwijgen van hetgeen ter hunner versoening had kunnen dienen.

En wat leeren ons nu hunne mededeelingen?

De sergeant BORGHAUD, hoofd van het eerstgenoemd complot, was in Zwitserland uit patricische ouders geboren, had een geleterde opvoeding genoten en in zijn vaderland een eervolle betrekking bekleed; hij was reeds

in napelschen dienst geweest eer hij zich voor den nederlandsch-indischen verbond; de vurig gewenschte épaulet mocht hij door een samenloop van omstandigheden, veelal aan eigen schuld te wijten, niet deelachtig worden.

Van zijn medeplichtigen wordt gezegd: »Naar de oorzaak hunner ontevredenheid en zucht tot complotmaken gevraagd, gaven zij te kennen, dat het eentoonige garnizoensleven hen verveelde; dat bovenal de corveeën hen tegen de borst stuitten, en dat zij verlangd hadden op expeditie te gaan.»

Geen blijk dus van het misleiden door beweerde werwers, geen blijk van afzichtelijke handelingen bij het aanvullen van het Indisch leger.

Van de betrokkenen in den gewapenden opstand te Samarang wordt gezegd: »Onvoldane eerezucht en onbillijke wenschen van eenige woelzieke vreemdelingen, wien het eentoonige garnizoensleven en de onderwerping aan een strenge discipline tegen de borst stuitten, voorts teleurgestelde verwachtingen bij hunne aankomst in Indië schijnen de voornaamste oorzaken geweest te zijn». Vooral hoorde men klagen door de Zwitsers die vroeger hadden gediend bij de 2de en 4de regimenten, indertijd door den Koning der Beide Siciliën, van hunne wettige verbintenissen ontslagen wegens veelvuldige desertiën en zich telkens herhalende muiterijen.

Van opzettelijke misleidingen of afzichtelijke handelingen andermaal geen woord.

De vijf Zwitsers die te Weltevreden het complot tot desertie vormden en er een begin van uitvoering aan gaven, waren allen weleer in siciliaanschen dienst geweest. Ook zij hadden derhalve behoort tot de beruchte regimenten hierboven genoemd. Wij vinden *niets* ter hunner verschooning.

Aangaande de deelnemers aan het complot te Willem I lezen wij: »dat de zaamgezworenen meest allen mannen waren, die veldtochten, hetzij in Afrika, hetzij in de Krim hadden medegemaakt of deelgenooten waren geweest in het bekende soldatenoproer te Napels». Hier had men dus waarlijk niet te doen met onnoozele halzen die in staat waren zich door zwetsende werwers te laten ronselen. Zij klaagden over de behandeling die de vreemdelingen ondergingen, maar toen hun door den krijgswaad werd gevraagd wat zij met deze behandeling bedoelden, antwoordden sommigen dat hun op de theorie steeds werd toegevoegd: »Gij eet hollandsch brood, gij moet ook Hollandsch spreken.» Dit is alles wat men ter hunner verschooning aantreft.

Men ziet dus dat er ten aanzien der militaire strafgedingen door den Heer P. bedoeld, inderdaad een zeldzaam groote mate van openbaarheid heeft plaats gehad, maar dat zij *niets* leeren ten nadeele der wijze waarop onze krijgsmacht in Oost-Indië wordt voltallig gehouden.

Wij zullen hier onzen arbeid staken en afscheid nemen van het boek des Heeren PERELAER, dat wij, in weerwil onzer bedenkingen, een schoon boek blijven noemen. Moge de Schr. zich spoedig aangespoord gevoelen zijn landgenooten weder een vrucht aan te bieden van zijn welversneden pen, maar

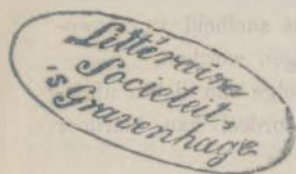
moge het ons dan ook gegeven zijn den altijd levendigen, altijd opgewekten maar ook altijd kalmen en bezadigden PERELAER van weleer, terug te vinden.

15 Februari 1882.

A. W. P. WEITZEL.

DRAAGBARE SPOORWEGEN.

(Met schetsen op Pl. IV—VI.)

«Un chemin de fer Lillipatien, qui transporte des montagnes».

Draagbare spoorwegen! »Dat zal wel niet veel zaaks zijn" denkt menigeen en stelt zich iets voor als kinderspeelgoed. Inderdaad, die vergelijking schijnt niet ongepast, wanneer men daarbij tevens denkt aan onze gewone spoorwegen, waarover lasten van tienduizenden kilogrammen door zware en machtige locomotieven met een ontzettende snelheid voortgesleept worden. Men wachtte zich echter om deze reden met geringschatting neer te zien op het lichte, draagbare spoorwegmaterieel, dat, hoe schijnbaar nietig ook, van een uitnemend practische waarde is en aan een jurylid der parijsche tentoonstelling in 1878 de hierboven als motto gestelde woorden ontlokte, als een getuigenis, bij zoovele andere, hoe met kleine middelen, door doeltreffende aanwending, groote uitkomsten te bereiken zijn.

Ik meen den lezers van dit tijdschrift geen ondienst te doen, door hen bekend te maken met de inrichting en het gebruik der draagbare spoorwegen, waaromtrent, voorzoover ik heb kunnen nagaan, tot heden in nederlandsche werken weinig gevonden wordt. Ik geloof te meer hiertoe te mogen overgaan, dewijl ik de overtuiging koester, dat deze vinding van den nieuweren tijd, thans reeds in industrieele etablissementen, landbouwondernemingen en publieke werken op uitgebreide schaal ingevoerd, ook voor militaire doeleinden van groote waarde is en menige nuttige toepassing in het defensie-wezen van ons land kan vinden.

1. INRICHTING VAN HET MATERIEEL.

Bij de gewone spoorwegen stelt men den eisch, zeer zware lasten, hetzij uit goederen, hetzij uit lange treinen van personenwagens bestaande, in hun geheel met groote snelheid voort te bewegen. Dit vordert zware locomotieven en, daar de te vervoeren voorwerpen zelf ook dikwijls ettelijke tonnen wegen, zware voertuigen. De eischen van het vervoer hebben dus natuurlijk ten gevolge, dat de bovenbouw van den weg aan zekere voor-

waarden van dragvermogen en stevigheid moet voldoen, waaruit de, na een jarenlange practijk algemeen aangenomen inrichtingen en afmetingen zijn voortgevloeid.

Dikwijls doet zich echter het geval voor, dat de te vervoeren last (b.v. landbouwproducten, grond, ertsen, enz.), hoezeer op zichzelf en in zijn geheel zeer omvangrijk en zwaar, zonder nadeel kan worden verdeeld in kleine lasten van b.v. 300 à 700 KG. Deze kunnen in kleine, lichte voertuigen worden geladen; er wordt dan geen belangrijke trekkracht vereischt, m. a. w. de locomotieven kunnen klein en licht zijn en zelfs in de meeste der gevallen, die wij hier bedoelen en waar geen groote snelheid van beweging geëischt wordt, door paarden of menschen vervangen worden.

Dat ook de bovenbouw van den spoorweg dientengevolge van lichte afmetingen kan zijn, is duidelijk en een groot practisch voordeel kan hierdoor worden bereikt; *de verplaatsbaarheid.*

Zonder waarde als deze is voor de permanente spoorlijnen, ten behoeve van het publiek verkeer, is zij van het grootste gewicht voor alle banen, die slechts tijdelijk ter zelfder plaatse liggen, zooals de hulpsporen bij de uitvoering van bouwwerken en die, welke in fabrieken, plantages, mijnen en groeven tot vervoer der producten gebezigd worden. Bij alle deze toch wisselt zoowel de plaats van inlading als die van lossing dikwijls af en vordert het belang der zaak of de beurs des ondernemers zooveel doelnijk tijd en geld te besparen, die bij een moeilijke verplaatsing doelloos zouden worden opgeofferd.

De samenstelling van het draagbaar spoormaterieel berust dus op de volgende beginselen:

- a. Verdeeling der lasten tot kleine gewichten en daardoor gebruik van lichte voertuigen (1);
- b. Tengevolge van a is het mogelijk de afmetingen en het gewicht van alle onderdeelen zoodanig te regelen, dat zij door één man, hoogstens door enkele personen, zonder behulp van eenig werktuig, kunnen worden vervoerd en geplaatst;
- c. Het liggend materieel is derwijze ingericht, dat het tijdroovende losmaken en weder aanbrenge van verbindingen en ondersteuning, zooveel mogelijk vermeden wordt.

De eerste, die het draagbaar spoormaterieel in zijn tegenwoordigen vorm vervaardigde en toepaste, was de industrieel DECAUVILLE te Petit-Bourg bij Parijs. Aanvankelijk slechts op de exploitatie zijner eigen inrichtingen bedacht, begreep hij spoedig, dat zijne vinding ook elders nuttige toepassing zou kunnen erlangen. Hij nam octrooien in verschillende rijken, werd in

(1) Dit sluit niet uit, dat ook betrekkelijk zware voorwerpen, b.v. vuurmanden en dergelijke kunnen worden vervoerd, mits men slechts zorge, het gewicht daarvan over een groot aantal assen, door koppeling of samenvoeging van verachtende wagens, te verdeelen; daardoor wordt de belasting per as toch zóó gering, als de aard van den onderbouw eischt.

1878 te Parijs met de gouden medaille en het Legioen van eer bekroond en zag zich weldra met eere genoemd als baanbreker in een richting, waarin hem ruime voldoening wachtte. Dat zijne vinding spoedig werd nagevolgd en zelfs verbeterd, spreekt vanzelf. Voor Engeland verkocht hij zijn patent aan de firma JOHN FOWLER EN C^o. te Leeds (1), die spoedig belangrijke verbeteringen aanbracht. Ook in andere landen werd de vinding van DECAUVILLE nagevolgd, o. a. door de duitsche ijzerfabriek UNION te Dortmund, de belgische fabriek van DE SOIGNIE te Brussel en de hollandsche fabriek van FIGEE te Haarlem.

In hoofdbeginsel stemmen al deze stelsels overeen; de verschillen betreffen onderdeelen der constructie; het is dus overbodig, ze hier alle te beschrijven. Ik zal mij daarom bepalen tot het stelsel FOWLER, dat mij toeschijnt de voorkeur te verdienen boven de andere stelsels, die ik practisch of uit geschriften leerde kennen, terwijl ik alleen volledigheidshalve de eigenaardigheden van het oorspronkelijke *Decauville*-stelsel zal laten voorafgaan (2).

a. HET LIGGEND MATERIEEL.

Drie kenmerken zijn aan alle stelsels eigen en vloeien onmiddellijk voort uit de eischen van lichtheid en verplaatsbaarheid:

- a. *geringe spoorwijdte*;
- b. *de rails worden twee aan twee, door middel van lichte ijzeren dwarsliggers tot vakken vereenigd, die altijd, bij het leggen, opnemen en verplaatsen, in hun geheel blijven*;
- c. *de verbinding der vakken onderling geschiedt door het los in elkaar schuiven*; slechts als het spoor geruimen tijd moet blijven liggen, worden de verbindingen door schroefbouten en dergelijke versterkt.

De spoorwijdte. DECAUVILLE nam aanvankelijk als spoorwijdte, die het beste aan het doel van lichtheid beantwoordde, 40 cM. aan. Daarbij kan dan elk vak door één man worden opgenomen, gedragen en gelegd. Het is intusschen duidelijk, dat deze geringe spoorwijdte, bij vervoer van betrekkelijk zware lasten, aanleiding geeft tot weinig stabiliteit bij de voertuigen. Voor zulke gevallen moet de spoorwijdte vergroot en alzoo een deel der verplaatsbaarheid opgeofferd worden, te meer daar de aard van het transport, m. a. w. de grootte der belasting somtijds tevens zware rails zal vorderen. Het gewicht van een vak moet echter ook bij de zwaardere rails binaen zoodanige grenzen blijven, dat het nog door 2, hoogstens 3 à 4 man kan worden gedragen.

In elk bijzonder geval moet men vooraf nagaan, tot welk doel het ma-

(1) Agent: de heer J. C. VAN DE BLOQUERIJ JR. te Haarlem.

(2) Ook het *Decauville*-stelsel is later belangrijk verbeterd, o. a. door invoering van stalen rails en belangrijke uitbreiding van het rollend materieel. Zie hieromtrent den zeer interessanten *Catalogue descriptif au porteur DECAUVILLE*, 30 Edition, Février 1882; op aanvraag bij den fabrikant gratis verkrijgbaar.

terieel moet dienen, in hoeverre de verplaatsbaarheid voor den eisch der exploitatie, of omgekeerd de laatste voor eerstgenoemde moet en mag wijken, en in verband hiermede de spoorwijdte kiezen.

DECAUVILLE en FOWLER nemen met het oog op het bovenstaande, als de meest geschikte spoorwijdten aan: 0,4, 0,5, 0,6 en 0,75 M. Het spreekt vanzelf, dat de lichtheid van het materieel bij 50 cM. spoorwijdte niet merkbaar verschilt van die bij 40 cM. Deze spoorwijdten geven tevens het voordeel, dat de voertuigen, ofschoon van vaste assen voorzien, zonder nadeel tamelijk scherpe bochten kunnen doorloopen en de draaischijven licht kunnen zijn. De spoorwijdten van 0,6 en van 0,75 M. worden gebezigd, wanneer de baan slechts zelden behoeft te worden verlegd en dus de verplaatsbaarheid bijzaak is, of waar de omvang der te vervoeren lasten gebiedend vordert, van een deel der verplaatsbaarheid afstand te doen.

De spoorstaven. De verdeling van den te vervoeren last over een groot aantal assen, heeft ten gevolge, dat de belasting per as betrekkelijk gering is en dat daardoor de spoorstaven, zonder gevaar voor te sterke doorbuiging, een klein profiel kunnen hebben. Zij verkrijgen den *Vignala*-vorm (fig. 1, pl. IV) en worden in enkele verschillende zwaarten gebezigd, naarmate van het vereischte draagvermogen. Daar de spoorwijdte, blijkens het bovenstaande, ook eenigszins verband houdt met het gewicht der te vervoeren lasten, zoo volgt daaruit dat meestal de zwaardere rails bij de grootste spoorwijdten zullen worden toegepast.

DECAUVILLE bezigde voor de spoorwijdte van 0,4 M. ijzeren rails van 4 KG. per M_1 ; voor zwaarder materieel staven van 7 KG. per M_1 .

FOWLER gebruikt uitsluitend stalen rails, die bij een gelijk gewicht meer draagvermogen en grooter duurzaamheid dan de ijzeren bezitten. Hij levert 3 soorten: van 5, 7 en 9 KG. per M_1 . Het draagvermogen dezer rails, dat uit den volgenden staat blijkt, is natuurlijk grooter, naarmate het spoor zorgvuldiger is gelegd en de rails dus meer volledig over de geheele lengte zijn ondersteund.

Gewicht der spoorstaven.	Het spoor row gelegd.		Het spoor zorgvuldig gelegd.	
	Belasting per aa.	Belasting per 4 wielig voertuig.	Belasting per aa.	Belasting per 4 wielig voertuig.
8 KG. per M_1 .	400 KG.	800 KG.	1120 KG.	2240 KG.
7 " " "	850 "	1700 "	1050 "	2100 "
9 " " "	1150 "	2300 "	1300 "	2600 "

Samenstelling der vakken en verbindingen. De spoorstaven rusten met de tamelijk breede voeten op den grond; tot vergrooting van het draagvlak en tevens ter verzekering van de onderlinge evenwijdigheid en het behoud der spoorwijdte worden zij verbonden door middel van dwarsliggers. DECAUVILLE bezigt daartoe ijzeren reepen, die tegen den voet der rails zijn geklonken en op afstanden van omstreeks 1,25 M. zijn geplaatst (fig. 2). Aan één der einden van het vak heeft de dwarsligger de dubbele breedte en reikt met de helft hiervan voorbij de raileinden, zoodat de vrije uiteinden van de spoorstaven van het volgende vak er op kunnen rusten. Tot verbinding der vakken zijn tegen bedoelde vrije uiteinden aan de binnenzijde *laschplaten* geklonken. Door deze te schuiven tusschen de verbonden einden van het voorgaande vak, zoodanig dat de voeten der rails tevens komen te rusten op den vooruitstekenden dwarsligger, wordt een voldoende stevige verbinding en ondersteuning verkregen (fig. 3). Blijft de baan lang liggen, dan kan men door schroefhoutjes bij *a* de verbinding versterken. Te dien einde zijn zoowel de laschplaatjes als de raileinden van gaten voorzien.

De lengte der vakken is 5 M. Het gewicht bedraagt dan, bij de lichtste soort van rails, 45 KG., zoodat één man het kan dragen. Tot aansluiting aan bochten, wissels, draaischijven enz. kan men ook vakken van 2,5 en van 1,25 M. lengte verkrijgen.

Het stelsel FOWLER onderscheidt zich van het voorgaande door:

- a. grootere stevigheid der onderdeelen, zoowel door vorm en constructie als door afmetingen;
- b. hoezeer elk vak één geheel vormt, kunnen toch alle deelen daarvan, zoo noodig, gemakkelijk van elkaar worden losgemaakt.

Hierdoor worden de volgende voordeelen bereikt:

1. het materieel, uitéengenomen, neemt mindere ruimte in bij verscheping en dergelijke transporten over groote afstanden;
2. onbruikbaar geworden deelen kunnen zeer snel en gemakkelijk worden vervangen.

De dwarsliggers bestaan uit staalplaat, over de lengte van een golf voorzien (fig. 4), ten gevolge waarvan de doorbuiging, ingeval op den dwarsligger getrapt wordt, krachtig wordt tegengegaan. Op elk uiteinde van een dwarsligger is een stalen schoen vastgeklonken (fig. 5 en fig. 6), waarin de voet des rails past. Tot bevestiging van dezen laatste gebruikt men haakvormige bouten (fig. 7), die den voet aan de binnenzijde omvatten, door de golf van den dwarsligger loopen en tegen het eind daarvan met een schroefmoer worden aangetrokken en vastgezet.

De afstand der dwarsliggers verschilt van 0,9 tot 1,2 M. midden op midden; hij wordt kleiner genomen, naarmate de te vervoeren lasten grooter zijn.

De lengte der vakken wordt eenigszins afhankelijk gesteld van het gewicht der rails, ten einde ook bij de zwaarste soorten hiervan de vakken door enkele menschen te kunnen doen verplaatsen. In verband hiermede wordt

zij doorgaans bij rails van 5 KG., 4,5 M., bij die van 7 KG. 3,6 M. lang gemaakt. Intusschen kan men, voor gevallen, waarin bijzondere lichtheid van het materieel geen vereischte is, ook langere vakken bestellen, of tot aansluiting aan bepaalde punten, stukken van 1,2, 1,8 M. en andere lengten verkrijgen. Bij de twee lichtste soorten van rails kan één man, zich binnen het vak plaatsende en het in het midden opvattende, dit dragen; voor de zwaardere vakken zijn 2 of 3 man noodig.

Elk vak heeft aan één einde twee dwarsliggers, vereenigd door een schoen van dubbele lengte. Een dezer dwarsliggers reikt buiten de rail-einden (fig. 5 en fig. 8). Aan het andere eind van het vak bevindt zich geen dwarsligger. Tot verbinding van twee vakken worden de vrije einden van het ééne geschoven in de opengebleven schoenen van het andere vak en vinden dan daarin een stevige bevestiging en ondersteuning. Voor blijvende verbindingen kan men ook hier haakhouten met schroefmoeren aanbrengen, evenals bij de overige dwarsliggers.

Het is duidelijk, dat hier de dwarsligger van dubbele breedte, aan het ééne uiteinde van het vak aangebracht, ook daarvan losgemaakt en aan het andere bevestigd kan worden, terwijl daarentegen bij het stelsel DECAUVILLE het nadeel bestaat, dat, wanneer toevalligerwijze twee, aan elkaar te verbinden einden van spoorbanen, beide van laschplaatjes voorzien zijn of deze beide missen, korte tusschenvakken moeten gebruikt worden (zoogenaamde *passé-partout*), die aan beide uiteinden tegen de buitenkanten der rails van laschplaten voorzien zijn en alzoo ter verbinding kunnen dienen.

De spoorbaan, op de bovenbeschreven wijze ingericht, onderscheidt zich door een zeer vaste ligging en groot draagvermogen, zelfs in tamelijk slappe terreinen, ten gevolge van de omstandigheid, dat zowel de rails als de dwarsliggers op den grond met de volle breedte dragen.

In zeer weekte terreinen of los opgeworpen zandgronden kan echter gevaar voor verzakking bestaan en kan men dit tegengaan door:

- a. aan de dwarsliggers grootere lengte te geven, zoodat zij met elk uiteinde 15 à 20 cM. buiten de rails uitsteken en zoodoende meer draagvermogen bezitten;
- b. onder elk vak 2 of meer houten onderliggers te plaatsen, bestaande uit planken of platen van 0,05 à 0,08 M. dikte, die ter weerszijden 0,3 à 0,5 M. buiten het spoor reiken. Zij worden zóó diep ingegraven, dat de rails en dwarsliggers toch op den grond rusten. DECAUVILLE voorziet zijne dwarsliggers elk van twee gaten (zie fig. 2), zoodat zij door middel van houtschroeven op de houten onderliggers bevestigd kunnen worden; bij het stelsel FOWLER kan men desverkiezende van gewone haakhouten gebruik maken; intusschen is bedoelde bevestiging niet noodzakelijk te achten.

Bochten. Tot het vormen van bochten worden gebogen vakken geleverd (fig. 9, pl. V.), naar gelang der behoefte, met verschildenden straal. Deze kan,

zooals hierboven reeds werd opgemerkt, wegens de geringe spoorwijdte zeer klein zijn, zonder nadeel voor het materieel. Intusschen is het toe te laten maximum van kromming ook eenigszins afhankelijk van den aard der trekkracht, ook in verband met de snelheid van beweging.

Bij 0,4 M. spoorwijdte is een straal van 8 M. nog geschikt voor het voorttrekken van treinen door paarden; 6 M. voor het trekken door menschen. Voor het laatste kan echter in bijzondere gevallen de straal tot 4, desnoods zelfs tot 2 M. verminderd worden.

Bij grootere spoorwijdten is het wenschelijk den straal enkele meters langer te nemen, terwijl bij het gebruik van de trekkracht van kleine locomotieven de straal noodzakelijk minstens 15 a 20 M. moet bedragen.

De gebogen vakken hebben rechtsche of linksche kromming; de lengte wordt, met het oog op de verplaatsbaarheid, naar het gewicht geregeld.

Wissels. Deze dienen om aan de voertuigen gelegenheid te geven, zich van het spoor, waarop zij zich bevinden, te begeven op een ander, waarvan de aanvankelijke richting een zekeren scherp hoek maakt met het eerstgenoemde. Zij worden dus toegepast:

a. wanneer een spoor zich in 2 of 3 takken splitst (fig. 10, 11 en 12);

b. tot het vormen van wijkplaatsen, ten einde voertuigen of treinen, die in tegengestelde richting loopen, gelegenheid te geven elkaar te passeeren (fig. 13);

c. tot het verbinden van 2 of meer onderling evenwijdige sporen (fig. 14).

De bij het draagbaar spoormaterieel gebruikelijke wissels hebben een zeer eenvoudige samenstelling en worden in 4 verschillende vormen gebezigd:

1°. voor 2 lijnen met symetrische bochten (fig. 10);

2°. voor 1 rechte lijn en 1 rechtsche bocht (fig. 11);

3°. voor 1 rechte lijn en 1 linksche bocht;

4°. voor 1 rechte lijn, 1 rechtsche en 1 linksche bocht (fig. 12).

Bij elken wissel behooren natuurlijk eenige rechte en gebogen vakken van verschillende lengten, voor de aansluiting aan de te verbinden baaneinden. Om de voertuigen van het eene spoor in het andere te doen loopen, worden de tongen *a*, onderling gekoppeld door de stangen *c* en draaibaar om de punten *b*, met den voet verachoven; bij banen, die met locomotieven bereden worden, krijgen de wissels grootere lengte en daardoor minder kromming, en worden de tongen meestal bewogen door middel van een trekstang, verbonden aan een, buiten het spoor geplaatsten hefboom met excentriek en tegenwicht, gelijk bij de wissels der gewone spoorwegen gebruikelijk zijn.

Draaischijven. Indien twee spoorbanen elkander recht- of scheefhoekig snijden en men wil in het kruispunt aan de voertuigen gelegenheid geven van één der sporen op het andere over te gaan, dan moet aldaar een draaischijf worden gelegd. Men verstaat hierdoor een gegoten ijzeren plaat, van cirkelvormige gedaante, die om een spil in het middelpunt kan draaien

en voorzien is van groeven, overeenkomende met den binnenkant der spoorstaven. De voertuigen worden één voor één op de draaischijf geroold, deze wordt rondgedraaid zoodanig, dat de groeven in het verlengde van het tweede spoor liggen en het voertuig daarna op het laatstgenoemde gereden. Het is duidelijk, dat de draaischijven, door ze 180° om te draaien, ook kunnen dienen om de voertuigen, op éénzelfde lijn blijvende, om te keeren.

De draaischijven hebben den vorm van fig. 15; aan de vier zijden zijn dubbele dwarsliggers met schoenen aangebracht, waarop de raileinden der elkaar snijdende spoorbanen hevestigd kunnen worden. De handvatten *a*, dienende om de schijven op te lichten, vormen tevens, in inkepingen van den opstaanden rand der plaat vallende, de sluiting, die het onwillekeurig ronddraaien belet.

De draaischijven hebben een zoodanig gewicht, dat zij, met behulp van bijbehorende hefboomen, door 3 a 4 man kunnen worden gedragen; de verplaatsbaarheid is dus in overeenstemming met die van het overige materieel. Intusschen zal, vooral bij toepassingen tot militaire doeleinden, het gebruik der draaischijven meestal door een oordeelkundige plaatsing der sporen en wissels, vermeden kunnen en eenvoudigheidshalve ook moeten worden.

Bij banen, die zelden behoeven te worden verplaatst, bezigt men ook draaischijven volgens fig. 16. Deze zijn wel veel zwaarder dan de voorgaande soort, maar kunnen ook veel grootere belastingen dragen.

Overwegen. Wanneer de spoorbaan een gewone rijweg snijdt, moet men zorgen, dat het spoor onafgebroken doorloopt en vrij blijft van steenen, grond en dergelijke, die daarin door het vervoer over den weg zou kunnen geraken en tot ontsporing aanleiding zouden kunnen geven. Men bezigt daarom over de geheele breedte der rijbaan vakken met dubbele rails, volgens fig. 17; de spoorwijdte der beide buitenrails stemt met die des spoorwegs overeen; de ruimte tusschen de binnenrails wordt met keien of klinkers bestraat.

Moet de spoorbaan dikwijls worden verplaatst; dan is het bovenstaande te omslachtig en bezigt men overwegen volgens fig. 18, waarbij de ruimte tusschen het spoor met houten platen is bevoerd.

Met het oog op den tonronden vorm van het bovenvlak der rijwegen, worden de bovenbeschreven vakken slechts 1,25 M. lang gemaakt, zoodat zij zich gemakkelijk naar bedoelden vorm voegen kunnen; het gewicht van zulk een vak bedraagt, bij de lichtste soort van materieel, omstreeks 44 Kg.

Wanneer de draagbare spoorbaan een permanenten spoorweg kruist, wordt eerstgenoemde dwars over de rails des laatsten gelegd; de vakken, welke hinderlijk zijn voor den dienst op den permanenten spoorweg worden telkens terstond na het gebruik weggenomen. Wegens de eenvoudigheid der laschverbindingen kan dit zonder veel bezwaar geschieden.

b. HET ROLLEND MATERIEEL.

Het rollend materieel bestaat uit:

- a. kleine locomotieven (van $2\frac{1}{2}$ tot 4 ton);
- b. voertuigen van verschillende soort, voor het transport der lasten.

De locomotieven zullen slechts worden gebezigd op lijnen, die voor langdurig gebruik bestemd zijn en waarop een druk vervoer van zware voorwerpen of lange treinen over grooten afstand plaats heeft. Voor militaire doeleinden zullen zij zelden worden gebezigd, weshalve zij hier niet verder worden besproken.

De voertuigen, bestemd voor het transport worden in tal van verschillende soorten vervaardigd en bestaan in 't algemeen uit een onderstel van twee ijzeren of houten langsliggers (fig. 19—24, pl. VI), vereenigd door de noodige dwarsverbindingen en door twee vaste stalen assen, die in patent-bussen zijn geplaatst. Laatstgenoemde laten aan de aseinden die op in de tappannen geplaatste veeren rusten, eenige speling in op- en neergaanden zin toe, waardoor het lichtelijk derailleeren bij schokken of schudding van het voertuig eenigszins wordt tegengegaan. In de bussen zijn met olie doortrokken sponsjes geplaatst, waardoor de assen zichzelf smeren. De raden der voertuigen zijn van gegoten ijzer met geharde randen en hebben een geringe middellijn (0,25 a 0,4 M.), ten einde de stabiliteit der voertuigen, vrij gering wegens de kleine spoorwijdte, althans zoo groot mogelijk te maken. Met dit doel zijn ook de voertuigen zelf zoodanig geconstrueerd, dat het zwaartepunt zoo laag mogelijk ligge.

Op deze onderstellen rusten, naarmate van de bestemming, ijzeren of houten bakken, platformen, enz. tot het opladen der te vervoeren lasten.

De onderstellen zijn aan de einden dikwijls voorzien van gebogen platen, die tot buffers dienen, ten einde den schok te breken, ingeval twee wagens tegen elkaar stooten (fig. 19, 20, 22 en 24). Zijn de langsliggers van hout, dan laat men deze een weinig uitsteken voorbij die bakken of platformen, zoodat deze niet tegen elkaar kunnen stooten en de buffers achterwege kunnen blijven (fig. 23). Aan de onderstellen zijn de noodige ringen en haken aangebracht tot bevestiging van de trekknuppels der paarden of tot verbinding der wagens onderling; soms ook handvatten of heugels tot het voortduwen door menschen (fig. 21).

Desverkiezende kan men de wagens doen voorzien van remtoestellen, ten einde bij het doorloopen van sterke hellingen, de snelheid te matigen. Zij bestaan uit houten blokken, die door een stelsel van hefboomen tegen de raden worden gedrukt (fig. 24) en door de sterke wrijving vertraging teweegbrengen. In onze weinig geaccidenteerde terreinen kunnen echter deze remtoestellen meestal worden gemist.

Men kan de voor militaire doeleinden meest gebruikelijke voertuigen in de volgende soorten rangschikken:

a. *Waggonn voor grondvervoer.* (Kipkarren).

Deze verkrijgen meestal den vorm van fig. 19 of fig. 20. De eerste soort bestaat uit een ijzeren bak, aan elk uiteinde van twee tappen voorzien, die in open toppannen dragen. De bak kan om elk stel tappen draaien (fig. 25), waarbij de andere tappen hunne paanen verlaten, de bak omkipt en de grond grootendeels vanzelf wordt gelost. Bij het laden wordt de bak eveneens omgekipt, ten einde den grond er gemakkelijker in te kunnen werpen; naarmate hij voller wordt, keert hij vanzelf in de normale positie terug.

Minder gebruikelijk zijn de waggonn volgens fig. 20. De bak kan hier slechts naar ééne zijde omkappen en is aan dien kant voorzien van een klep, aan de andere zijde van een tegenwicht en haak, waarmede hij wordt vastgezet. Door het losmaken van den haak, kipt de bak om en opent zich ook gelijktijdig de klep, zoodat de grond er uit valt.

FOWLER levert van beide vormen van waggonn twee soorten, de eerste inhoudende omstreeks 360 dM³, te gebruiken op rails van 5 KG. per M., de tweede inhoudende ongeveer 600 dM³, voor rails van 7 KG. Beide soorten kunnen voor ieder der 4 hierboven genoemde spoorwijdten zijn ingericht. In bijzondere gevallen kan men echter ook grootere waggonn doen maken (zie hieronder), vooral bij zwaardere rails te gebruiken.

Zoowel de onderstellen als de bakken zijn zoo licht, dat zij gemakkelijk door 2 a 4 man opgelicht en uit of in het spoor kunnen worden gezet.

b. *Waggonn tot vervoer van kisten en vaten, rijs- en timmerhout, steenen en andere materialen, projectielen, rails, enz.*

De hierboven beschreven onderstellen (fig. 22 en 24) zijn op zichzelf reeds tot het vervoer van de meeste der hierboven genoemde voorwerpen geschikt. Men bezigt hiertoe echter ook afzonderlijke soorten van waggonn, doorgaans van een platform voorzien (fig. 21), zoodat ook kleine voorwerpen daarop geplaatst kunnen worden. De platformen kunnen desverkiezende afneembaar worden gemaakt, terwijl daarbij ook laadbruggen worden geleverd, om de voorwerpen er gemakkelijk op te kunnen brengen (fig. 23).

Voor het laden van rijs hout, brandhout, stroo, riet en rondhouten worden, hetzij langs de eind-, hetzij langs de zijkanen, opstaande stijlen, hekwerken, of ook wel volle eind- of zijschutten aangebracht, (fig. 21 en 23) ten einde te voorkomen, dat die materialen van den wagen afvallen. Bij voorkeur worden die stijlen, hekken en schutten afneembaar gemaakt. Fig. 23 stelt zulk een wagen met schutten voor, geschikt tot het transport van steenkolen, kalk, puin, desnoods ook grond, enz.

Voor het vervoer van projectielen bezigt men waggonn met volle platformen en lage, afneembare zij- en eindschutten, een bak vormende, ongeveer zoo diep als de lengte der projectielen. Verder worden ook beugels tot het voortduwen aangebracht in den geest van fig. 21. Voor zeer zware projectielen en andere voorwerpen van dien aard bezigt men ook lange waggonn met 4 assen, twee aan twee nabij de einden geplaatst en te zamen een, om

een spil draaibaar onderstel vormende, waarbij dus de belasting over een grooter aantal punten en over een grootere baanlengte verdeeld wordt, terwijl toch scherpe bochten doorloopen en draaischijven gepasseerd kunnen worden.

c. Inrichtingen tot het vervoer van zeer lange en van zeer zwaar voorwerpen.

Wanneer men zeer lange voorwerpen moet vervoeren, zooals boomstammen, balken, lange kanonnen, enz. en deze daartoe op een enkelen wagen legt, met het zwaartepunt daarboven geplaatst, dan is deze stand te wankelbaar, om niet gevaarlijk te zijn en bovendien is het noodig de zware belasting, door dergelijke voorwerpen teweeggebracht, over meer dan 2 assen te verdeelen. Men bezigt dus in die gevallen twee wagens, waarop het te vervoeren voorwerp met de einden draagt. Ten einde te voorkomen, dat het, bij het doorloopen van bochten, enz. van de wagens valt, wordt het geplaatst in een vork (fig. 22), die om een spil in het midden kan draaien. Bij het doorloopen der bocht neemt het te vervoeren voorwerp achtereenvolgens verschillende standen in, volgens de koorden van den boog tusschen de beide wagens, de vork voegt zich daarnaar en zorgt, dat de belasting steeds op het midden des wagens blijft werken.

Op deze wijze kunnen boomstammen en dergelijke van 20 M. en meer lengte, zonder bezwaar langs bochten van 8 à 6 M. straal worden vervoerd. Ook draaischijven kunnen hiermede worden gepasseerd: de eerste wagen wordt er op gereden en met de schijf, onder het voorwerp, dat zijn positie blijft behouden, rondgedraaid; vervolgens voortgereden op het kruisende spoor (fig. 26), waarbij de tweede wagen het eerste spoor blijft volgen, tot hij ook op de draaischijf staat; hij wordt dan eveneens onder het voorwerp omgedraaid en de geheele toestel kan nu het kruisende spoor volgen.

Een der armen *a* (fig. 22) van den vork is uitneembaar, zoodat de voorwerpen gemakkelijk kunnen worden geplaatst. Fig. 27 geeft nog een andere inrichting aan, vooral bestemd tot vervoer van voorwerpen van uiteenlopende lengte: rondhouten, balken, planken, enz.

Bij het transport van vuurmonden gaat men op dezelfde wijze te werk; alleen bezigt men daarbij, in plaats van de vorken, houten kussens, die volgens het beloop van den vuurmond aan de vóór- en achtereinden, half-cirkelvormig zijn uitgesneden en om een spil kunnen draaien (fig. 26). Voor het vervoer van zwaar geschut worden ook drie-assige wagens geleverd, of wel, men bezigt 4 wagens, twee aan twee onder elk uiteinde van den vuurmond geplaatst en voorzien van koppelribben en draaibare kussens, die de belasting gelijkmatig op de wagens overbrengen. Hiermede kunnen op spoorregels van de zwaarste der hierboven genoemde soorten zelfs vuurmonden van 20 à 30 ton worden getransporteerd. Voor het vervoer van vuurmonden op hunne affuiten worden 2 wagens gekoppeld door een platform, dat op beide, door een spilkussen draagt, in den geest van fig. 27.

2. HET LEGGEN VAN HET SPOOR, HET GEBRUIK EN DE KOSTEN VAN AANSCHAFFING.

Het leggen van het spoor geschiedt zeer snel en eenvoudig en vordert noch bijzondere geoefendheid noch vele of bijzondere gereedschappen.

Bij het materieel behoort een gereedschapskist, waarin zich al het noodige bevindt voor de uitvoering van kleine herstellingen, die zich in de practijk kunnen voordoen, zooals het vervangen van een klinknagel, het aanbrengen van een schroefboutje, enz. Zoo vindt men in die kist: schroefslutels, een ijzeren hamer, een vijl, een koudbeitel, een oliekanntje voor het smeren der assen en de noodige reservestukken, als: schroefboutjes en moeren, haakbouten, smeerbussen voor patent-assen, klinknagels, sponsjes, enz.

Aan gereedschap heeft elke ploeg, die een spoor moet leggen, bovendien noodig: een ijzeren tang volgens fig. 28, eenige schoppen en een pikhouweel. Elke ploeg wordt, naarmate het materieel meer of minder licht is, 2 à 4 man sterk genomen, onder toezicht van een korporaal. De aanvoer van het materieel moet echter geschieden door afzonderlijke manschappen, waarvan het aantal geregeld wordt naar de zwaarte der vakken en den afstand, waarover zij vervoerd moeten worden.

Wanneer voor het leggen van het spoor weinig tijd beschikbaar is, geschiedt het slechts ruw. Van af het beginpunt worden de vakken eenvoudig op den grond gelegd, volgens de richting der baan, terwijl alleen de meest hinderlijke onoffenheden van het terrein met schop of pikhouweel worden weggenomen en zooveel doenlijk, gezorgd wordt, dat de beide spoorregels even hoog komen te liggen. De losse vakken worden op eenige der beschikbare wagentjes geladen en over het spoor vooruit geschoven, naarmate het leggen daarvan vordert, zoodat de arbeiders, die met het leggen van het spoor zijn belast, de nieuwe vakken steeds bij de hand hebben.

Om een te leggen vak aan het laatstgelegde te verbinden, gebruikt men de ijzeren tang (fig. 24). De vrije uiteinden van het laatstgelegde vak worden hiermede een weinig tot elkander gebracht, daarna schuift men de schoenen van den dubbelen dwarsligger van het te leggen vak er om heen; neemt men dan de tang weg, dan springen de vrije railleinden in de schoenen. Het aanschroeven der haakbouten kan later geschieden of achterwege blijven.

Moet het spoor langen tijd terzelfder plaatse blijven liggen of moet het dienen voor vervoer van zeer zware lasten, dan dient het leggen eenigszins zorgvuldiger te geschieden en vordert dus ook meer tijd. Door een afzonderlijke ploeg arbeiders wordt de as der baan met piketten getraceerd, de bochten en kruisingen aangegeven en tevens de punten aangeduid, waar wiassels, draaischijven, overwegen, enz. gelegd moeten worden. Volgens dit tracé wordt door een tweede ploeg, in den grond een gleuf gemaakt, zoo breed als ruim de lengte der dwarsliggers en met een diepte van omstreeks 5 cM., het beloop van het terrein volgende. Ter vermijding van steile hel-

lingen wordt de gleuf bij sterke terreingolven zooveel dieper gemaakt, of de baan zooveel opgehoogd bij het passeeren van laagten, als noodig is om geleidelijke overgangen te verkrijgen, echter steeds zoomin mogelijk grond verwerkende. De bodem der gleuf wordt geëffend, zoodat een gelijkmatig beloop en een horizontale ligging over de breedte verkregen wordt. Een derde ploeg werkers legt het spoor op de hierboven beschreven wijze, waarbij echter de haakbouten bij de verbindingen der vakken terstond worden aangebracht. Men zorgt, dat de rails en dwarsliggers overal op den grond dragen en vult na het leggen van het spoor de gleuf weer met zooveel grond aan, dat na aanstamping, de staande ribben of stelen der rails, benevens de koppen, vrij blijven.

In de bochten moet het buitenspoor 5 à 12 cM. hooger worden gelegd dan het binnenspoor, ten einde het derailleren der wagens, ten gevolge van de zoogenaamde middelpuntvliedende kracht, tegen te gaan. De verhooging moet grooter zijn, naarmate de straal der bocht kleiner is en heeft natuurlijk geleidelijke overgangen naar de rechte gedeelten.

Het leggen van draaischijven, wissels, enz. behoeft geen nadere toelichting.

Is de grond los opgeworpen of zeer week, dan worden onder het gelegde spoor houten dwarsliggers geplaatst, zooals hierboven (blz. 286) reeds is gezegd. Vooral in de bochten en onder de wissels zijn deze het eerst noodig.

Om eenig denkbeeld te geven van de snelheid, waarmede de baan kan worden gelegd, vermeldt DECAUVILLE in een door hem uitgegeven brochure, dat bij een proef te Petit-Bourg twee man in weinig meer dan één uur 500 M. spoorbaan van de lichtste soort gereedmaakten, met inbegrip van het leggen van eenige draaischijven, overwegen, enz. De benodigde tijd wordt natuurlijk grooter, als het materieel zwaarder wordt, doch belangrijk is het verschil niet, mits de aanvoer der vakken geregeld geschiede.

Het opbreken van het spoor geschiedt door het achtereenvolgens lossen der verbindingen en het opnemen der vakken en behoeft geen nadere toelichting. Wanneer de baan slechts over korte afstanden behoeft te worden verplaatst, b. v. evenwijdig aan zichzelf of in verschillende straalsgewijze richtingen, zooals bij de uitvoering van aardewerken zoowel op het stek als op het stort veelvuldig voorkomt, dan wordt het spoor niet uitéengenomen maar eenvoudig in zijn geheel verschoven of verschokt. Daartoe plaatst een ploeg van 3 à 5 man zich achtereenvolgens op verschillende punten tusschen de rails, zet koevoeten of handspaken onder den spoorregel aan de zijde, waarheen het spoor moet worden verplaatst en doet dit door een gelijktijdigen ruk zijwaarts verschuiven. Aanvankelijk wordt het spoor ongeveer op zijn plaats gebracht en daarna de verkeerde bochten weggenomen, de hellingen geregeld en de rails en dwarsliggers, voorzoover noodig, onderstopt.

Het gebruik van locomotieven buiten beschouwing latende, kan het ver-

voer langs draagbare spoorwegen geschieden door middel van de trekkracht van menschen of die van dieren.

Het eerste zal, behalve bij het allerlichtste type van materieel, tot de uitzonderingen behooren: immers, vooral bij toepassingen tot militaire doeleinden, stelt men zich vóór, arbeidskrachten en tijd te besparen. Het voortduwen door menschen kan echter slechts met geringe ladingen te gelijk geschieden en gaat langzaam; beide alzoo in strijd met de bedoeling. Bovendien zullen sterke hellingen in de baan zeer spoedig een beletsel vormen en mag de afstand van het transport niet groot zijn, wil men niet in vervoer over meer dan één hand vervallen en daardoor het benoedigde aantal werklieden belangrijk opdrijven. Slechts in bijzondere gevallen, waarin de hier genoemde nadeelen zich niet doen gelden (b.v. in werkplaatsen, arsenalen, onz.; zie ook hieronder), of waar de arbeiders zeer overvloedig, de loonen bijzonder laag zijn, zal men handbeweging verkiezen. Men kan daarbij aannemen, dat één man op een horizontale baan een netto-last van omstreeks 400 KG. kan voorttrekken.

Gebruik van trekdieren zal dus regel zijn, en wel, in ons land, doorgaans paarden. Deze worden van een trekknuppel voorzien, door middel van een ketting van omstreeks 4,5 M. lengte aan den wagen verbonden; die groote lengte is noodig, opdat de ketting, gespannen zijnde, een weinig hellende richting aanneme en de lage voertuigen dus niet uit het spoor gelicht worden. Het paard loopt naast het spoor; in de gebogen gedeelten aan de binnenzijde, om de kans op derailleeren te verminderen; is de grond los opgeworpen, dan verdient het aanbeveling, het pad, waarop het paard loopt, met klei of zaden te bedekken en deze vast aan te stampen, daar anders de hoeven diep inzinken en het trekken bemoeilijkt wordt.

Op horizontale sporen kan men aannemen, dat een paard een last van omstreeks 2300 KG. voorttrekt; tegen een helling op, vermindert dit bedrag natuurlijk, vooral indien de lengte van het hellende gedeelte belangrijk is. Is de helling slechts kort, dan kunnen lasten van 1500 a 1600 KG. zelfs nog onder $\frac{1}{10}$ a $\frac{1}{8}$ worden opgevoerd. Het aantal wagens, waaruit een, door één paard voort te trekken trein kan bestaan, is dus zoowel van de grootte en belasting der wagens als van de lengte en gesteldheid der baan afhankelijk.

Men moet zorgen, de rails vrij te houden van grond, waarvan men door de geringe hoogte der spoorstaven allicht last heeft en waardoor de wrijving der wielen belangrijk vermeerderd, het voorttrekken zeer bemoeilijkt wordt; bovendien ontstaat daardoor meer kans op deraillement. Ook de wissels moeten goed schoon worden gehouden, daar zij anders gebrekkig werken en derailleeren daar dan zeer dikwijls voorkomt.

Indien een wagen ontspoord, is het meestal het eenvoudigst, hem gedeeltelijk te lossen, door 2 a 4 man in het spoor te doen zetten en weder op te laden. Somtjids zal het in het spoor zetten gemakkelijker zonder te lossen, door lichten met de hand of met een dormmekracht kunnen geschieden.

Ik laat hier eenige gegevens volgen, betrekkelijk de kosten van aanschaffing van het FOWLER-materieel, ontleend aan een opgAAF, die mij met een uitvoerig prospectus, door de beleefdheid van den heer v. d. BLOCQUERY te Haarlem werd verstrekt. Hierbij dient echter in 't oog te worden gehouden, dat mijn opgAAF dateert van Februari 1881 en dat de prijzen aan veelvuldige wisselingen onderhevig zijn, zoodat de hieronder vermelde sommen in geenen deele als op ieder oogenblik absoluut geldig, maar slechts als globale aanduidingen mogen worden beschouwd.

Draagbare spoorweg, voor trekkracht van menschen of dieren.								
	Stalen rails van 9 KG. per M., gegolfd dwarsliggers, op 1,19 M., uit elkaar.				Stalen rails van 7 KG. per M., gegolfd dwarsliggers op 1,20 M., uit elkaar.			
	Spoorwijdte.				Spoorwijdte.			
	40 cM.	50 cM.	60 cM.	75 cM.	40 cM.	50 cM.	60 cM.	75 cM.
Rechte lijn, bij hoeveelheden van 1 Eng. mijl = 1609 M., per mijl	f 4380,—	f 4510,—	f 4710,—	f 4980,—	f 5100,—	f 5280,—	f 5500,—	f 5800,—
Id. bij kleinere hoeveelheden..... per M.	2,75 „	2,85 „	2,95 „	3,15 „	3,28 „	3,39 „	3,50 „	3,68 „
Bochten..... „ „	3,42 „	3,52 „	3,64 „	3,80 „	3,90 „	4,00 „	4,10 „	4,30 „
Verplaatsbare overweg.....	12,—	14,—	16,—	18,—	15,—	17,—	19,—	22,—
Wissel van 2 lijnen, met beweegbaar tongstuk.....	45,—	48,—	51,—	58,—	48,—	51,—	55,—	60,—
Id. voor 3 lijnen, met dito.....	62,—	67,—	72,—	80,—	65,—	70,—	75,—	80,—
Verplaatsbare drasschijf.....	48,—	51,—	55,—	63,—	65,—	68,—	71,—	82,—
Vaste drasschijf in ijzeren kuip.....	150,—	158,—	162,—	171,—	168,—	174,—	180,—	189,—

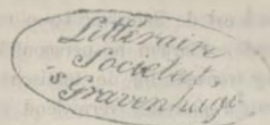
De prijs van het spoor wordt f 0,40 per M., hooger, indien men dwarsliggers verlangt, die met de uiteinden 15 cM. buiten de spoorstaven reiken, bestemd voor gebruik op slappen of lossen bodem. (Zie hierboven bladz. 286.) Verlangt men ijzeren, in plaats van stalen rails, dan vermindert de prijs van het spoor met $\frac{1}{4}$ a $\frac{1}{3}$ van het bovenvermelde bedrag; het spreekt echter vanzelf, dat het slechts dan aan te bevelen is, van deze bezuiniging partij te trekken, indien groote duurzaamheid en een zoo groot mogelijk draagvermogen bij een minimum van gewicht, niet op den voorgrond staan, een geval, dat zich, uit den aard der zaak, zelden zal voordoen.

De prijzen der wagentjes zijn afhankelijk, behalve van vorm en constructie, ook van de spoorwijdte en de laadruimte, die zij aanbieden. Die volgens fig. 19, kosten bij een inhoud van den bak van 360 dM.³, naar gelang van de spoorwijdte f 95 à f 110; bij een inhoud van 600 dM.³: f 105 à f 120; grootere wagens natuurlijk naar evenredigheid meer. Het aanbrengen van remtoestellen, duwbeugels en het weglaten van buffers, patent-smeerbussen, enz. wordt afzonderlijk verrekend. De karren volgens fig. 20 zijn bij gelijken inhoud, iets duurder dan de voorgaande soort, verdienen echter, naar mijn oordeel, uit een oogpunt van practische bruikbaarheid, niet de voorkeur. De platformwagens volgens fig. 21 kosten, bij een lengte van 1,20 M. en een draagvermogen van 750 KG., naarmate van de spoorwijdte f 75 à f 85; bij een lengte van 1,35 M. en een draagvermogen van 1200 KG. f 80 à f 90. Een losse, draaibare vork volgens fig. 22 kost f 15.

Alle prijzen zijn berekend franco aan boord te Amsterdam of Rotterdam.

Behalve dat de prijzen aan voortdurende veranderingen zijn blootgesteld, is het bovendien duidelijk, dat ook in de constructie van het materieel telkens nog verbeteringen worden aangebracht. Vooral het rollend materieel vertoont telkens nieuwe, voor de meest uitéénloopende bestemmingen ingerichte vormen. Wanneer men dus een eenigszins belangrijke bestelling te doen heeft, verdient het geen aanbeveling, zich te verlaten op de gegevens, die men hier en daar in geschriften aantreft, maar wende men zich tot bekende leveranciers en groote ijzerfabrieken, zoodat men door vergelijking der verschillende stelsels en prijzen tot de meest gewenschte keuze kan geraken.

Wordt vervolgd.

Psychologie en Tactiek.

Zwei Brigaden von FRITZ HOENIG, Hauptmann s. D. —
Mit 3 Skizzen und 6 Figuren im Text. — Berlin. —
F. LUCKHARDT. 1862. Prijs f 2,50.

Nog dagelijks wordt de tactische litteratuur met nieuwe geschriften verrijkt; sommige op oppervlakkige, andere op meer diepzinnige wijze, gaat het meerendeel voort in de richting, welke men als die der toekomst vermeent te moeten aanmerken en die de leuze: *verspreide vechtwijze, dekking tegen het vuur, ook bij den aantal, vuren op groote afstanden*, in haar banieren voert. Zij, die den oorlog slechts uit de boeken kennen, zijn als vanzelf het meest geneigd om kunstmatige theoriën tot de bunne te maken; het psychologisch element wordt angstvallig binnengeschoven, of wel met zekere vrijmoedigheid nu en dan als een bewijsmiddel, bij gebrek aan beter, tot steun eener twijfelachtige methode op den voorgrond gebracht. Ofschoon onbekendheid met de werkelijkheid verschoonend in het midden mag worden gebracht, valt het echter niet te loochenen dat het bloedig oorlogshandwerk, veeleer uit een practisch dan uit een theoretisch oogpunt dient te worden beschouwd. Met gretigheid moet elke daartoe geboden gelegenheid worden aangegrepen, om de door studie gerijpte denkbeelden, aan de ondervinding der practici te toetsen. 't Is waar, het gaat niet gemakkelijk in den doolhof der verschillende, op ondervinding steunende, meeningen een juiste richting te kiezen; het staat echter aan een ieder vrij alleen die gevoelens tot de zijne te maken, waarmede hij zich ook uit het theoretisch oogpunt het best kan vereenigen.

Wellicht zou het overbodig mogen hoeten, meerdere bladzijden in beslag te nemen, ter aankondiging van een nieuw tactisch geschrift, wanneer daarin het onderwerp in den bovenbedoelden geest werd behandeld; het tegendeel is thans het geval. De deutsche schrijver FRITZ HOENIG, ons uit zijn vroegere geschriften geen vreemdeling, stelt zich in zijn belangrijken arbeid: *Zwei Brigaden*, ten doel, het gewicht van het moreel element, naar eigen ondervinding bloot te leggen en op grond daarvan waarschuwend zijn stem te

verheffen tegen de richting, die thans in de tactiek overheerschend dreigt te worden. Zijn arbeid kwam ons zoo belangrijk voor, dat nadere bespreking ook voor ons leger nut kan stichten.

Uit de krijgsgeschiedenis kiest de Schrijver twee voorbeelden van het aanvallend gevecht eener brigade, waaraan hij persoonlijk deelnam; aan de hand der opgedane ondervinding wenscht hij de tactische vormen aan te geven, die de infanterie, blootgesteld aan het vernielend vuur der tegenpartij, in de toekomst zal moeten aannemen. Vraagt men of er genoegzame ervaring voorhanden is, om te kunnen zeggen hoedanig de infanterie op het gevechtveld moet worden gebruikt, dan luidt het antwoord bevestigend. Overbodig en gevaarlijk zal het zijn, de toevlucht te nemen tot den nachtelijken strijd (1). Nachtelijke gevechten zullen blijven bestaan; evenals voorheen behooren zij echter te huis op het gebied der overvallingen en nimmer zal daarbij over het hoofd mogen worden gezien, dat de inwerking der bevelhebbers geheel ophoudt en toeval en geluk de leiders worden in den strijd.

Het doel van Schrijvers arbeid, duidelijk vooropgesteld, kenmerkt zich hoofdzakelijk door den wensch, om tegen de gevaarlijke richting van den tegenwoordigen tijd in het strijdperk te treden.

Versmaad wordt de gedachte om pantsers en schilden tot dekking der infanterie tegen 's vijands infanterievuur in het leven te roepen. Het nuttig gebruik van de spade wordt den aanvaller betwist, op grond dat de eenmaal ingegraven infanterie niet gemakkelijk 2- tot 3-maal kan worden medegesleept en voorwaarts gebracht. »Wer das für möglich halt, hat den Kampf mit falschem Blick betrachtet. Er kennt die Psychologie des Mannes nicht!'. Alleen in het geval dat de infanterie op werkzamen geweerschotsafstand (400 M.) in open terrein, de tegenpartij is genaderd en haar de taak ten deel valt om stand te houden, totdat andere met den frontaanval gecombineerde bewegingen kunnen zijn uitgevoerd, is het aanbrengen van kunstmatige dekkingen, zoo dit alsdan nog mogelijk mocht zijn, gewettigd.

De eenvoudige opsomming van Schrijvers bedoelingen zal reeds voldoende zijn, om de overtuiging te vestigen, dat wij hier te doen hebben met een strekking, geheel afwijkende van de alledaagsche; de zeer ernstige en degelijke behandeling van het onderwerp, geeft recht om met aandacht te worden gehoord. Van top tot teen realist wordt tegen de theoretici te velde getrokken. Op geen gebied van het militaire leven, zoo luidt het, wordt zooveel onbruikbaar voor den dag gebracht, dan op dat der tactiek. De reden hiervan ligt in de omstandigheid, dat aan de oplossing van tactische vraagstukken te veel theoretici hebben deelgenomen. Door gebeurtenissen tot grondslag te nemen, die men zelf heeft doorleefd, door latere ernstige studie op het terrein zelf en eerst na langdurige overweging, worden grondregels gevormd of bevestigd, wier waarde door de practijk is bezegeld.

(1) Zie daarover o. a. de eigenaardige brochure: *Die nachte Schlacht*.

Tot zoover de motieven, die tot den arbeid hebben geleid.

Thans overgaande tot de beschrijving van de beide brigade-gevechten; treffen wij een gedetailleerde beschrijving van den aanval der 28ste Pruisische infanteriebrigade in den slag bij Königgratz, 1866, op het gehucht Bor en het daaraan gronzende, versterkte bosch, alsmede van dien der 38ste Pruisische infanteriebrigade op de hoogte van Bruville in den slag bij Vionville-Mars la Tour, 1870. Het eerste gevecht vertegenwoordigt den strijd van achterlader tegen voorlader, het afsluiten van de oude en het aanbreken van de moderne tactiek; het laatste dien van achterlader tegen achterlader. Het eerste werd met gelijke getalsterkte, het tweede met aanzienlijke minderheid aan de zijde des aanvallers doorgevoerd; in beide handelingen was het aanvalsdoel der brigades tevens het strategisch sleutelpunt der stelling, of behoorde tot de gewichtigste daarvan; in beide leidde de aanval over open terrein, van af het punt waarop door de tegenpartij een werkzaam vuur kon worden onderhouden, terwijl de verdediger tactisch en moreel tegen den aanvaller was opgewassen.

Het ligt natuurlijk niet op onzen weg de beschrijving dier gevechten weer te geven; wat de bijzonderheden aangaat vermeenen wij met de verwijzing naar den oorspronkelijken arbeid te moeten volstaan. Noodzakelijk is het echter tot goed begrip van het volgende, enkele hoofdpunten waarop in het bijzonder wordt voortgehouden, in het kort te releveeren.

De 28ste brigade, uit 4 bataljons samengesteld, was buiten het vijandelijk vuurbereik in twee liniën opgesteld; bij het voorwaartgaan werden drie liniën geformeerd. In deze formatie, met 2 compagnieën, waarvan 2 pelotons opgelost, in 1ste linie, twee en een half bataljon gesloten in 2de linie, één bataljon gesloten in 3de linie werd tot aan de eerste halt, 240 M. van een door de tegenpartij bezette verhakking, doorgemarcheerd. De beweging leidde over een geheel open terrein en kenmerkte zich nog bovendien door een noodzakelijke zijwaartsche uitschuiving en een linkszwenking. Ten gevolge van een ten onrechte gegeven signaal: "cavalerie", werd onder werkzaam infanterie-vuurbereik (200—240 M.) uit de verspreide tot de carréformatie overgegaan, daarna de oorspronkelijke vorm hersteld. Inmiddels werd de 2de linie en daarna ook de 3de linie met de 1ste vereenigd en vervolgens met vereenigde krachten op de tegenpartij ingestormd, de verhakking overgetrokken, de aftrekkende troepen op den voet, deels door dicht onderhout vervolgd, terwijl tien minuten na de verdrijving der tegenpartij, het geheel weer was verzameld en geordend, als hadde slechts een vredesoefening plaats gevonden. Een afstand van 2000 M. werd afgelegd, meerendeels in colonne op het midden met vooruitgeschoven tirailleurs. De laatsten beantwoordden eerst op 240 M. het vuur, en vuurden in de beweging, zooals later bleek met betrekkelijk gunstige uitkomsten. Zij zelf leden, ondanks de opgeloste orde, de grootste verliezen, hetgeen echter voor een groot deel moet worden geweten aan de

geringe dracht van het Saksische geweer. Alle officieren, dus ook de compagniescommandanten, bleven gedurende het geheele gevecht te paard.

De Schrijver, die den aanval als een model van brigade-aanvoering karakteriseert, erkent, en niemand zal hem dit betwisten, dat bij het tegenwoordig standpunt der tactiek een zoodanige aanval slechts geschiedkundig belang oplevert. Tegen een met het achterlaadgeweer bewapende tegenpartij zou hij op de onderwerpelijke wijze ondernomen, volmaakt onuitvoerbaar zijn geweest. Opmerking verdient echter dat een ieder zijn plaats behield, de troepen geheel in de hand bleven, terwijl niet minder consequent de tweede hoofdregel der tactiek — den troep zoolang mogelijk in beweging te houden en het vuur eerst te openen, zoodra het uitwerking belooft — werd opgevolgd. De eerste voorwaarden tot het bereiken van het tactisch resultaat: juiste opvatting, juiste directie, opstelling van de verschillende afdelingen met kalmte en buiten het vuurbereik, om na een geregelden opmarsch, gelijktijdig tot den aanval over te gaan, zij allen waren bij den aanval van de 28ste brigade in 1866 te onderkennen.

Geheel anders was dit het geval bij de noodlottige aanvalsbeweging van de 38ste brigade bij Vionville. Deze brigade, 5½ bataljon sterk, ontving de moeilijke opdracht om, over een afstand van 1900 M., op een gevechtveld zonder eenige dekking, gevormd door een zucht glooiend terrein, met een beduidende hindernis (ravijn) over het geheele front, ten aanval voorwaarts te gaan en dit tegen een zoodanig uitgebreid aanvalfront, dat slechts over 2 man per M. kon worden beschikt. Men behoefde geen Franschen en geen Chassepots voor zich te hebben, om de volstrekte onmogelijkheid te voorspellen.

De Schrijver bevond zich van het begin tot het einde te paard te midden der gevechtlinie; eerst later werd hij gewond en had hij gelegenheid om de tot den tegenaanval, veeleer vervolging, van den teruggeslagen aanval, voorwaartsgaande Franschen in hun beweging te volgen, toen zij deze over de achtergelaten duitsche gewonden heen, uitvoerden. Dat hij gezien, veel gezien heeft, zal hem door niemand worden betwist.

De aanval was voor een frontaanval, geheel ten onrechte, een op zichzelf staande handeling; hij geschiedde niet in rechtstreeksch verband met noodzakelijke bewegingen tegen de vijandelijke vleugels. De brigade gebruikte bij het voorwaartsgaan alle mogelijke vormen: tirailleurzwermen, gesloten pelotons, gesloten compagniescolonnen, halfbataljons in colonne en in linie en zulks op een gevechtveld van eenzelfde karakter. De regimenten streden neven elkaar en legden 1400 M. onder het vijandelijk massavuur af. Bij een sterkte van 95 officieren en 4546 man, bedroegen de verliezen 71 officieren of 74½ % en 2024 man of 44½ %.

Terwijl de Schrijver, den strijd der 38ste brigade bijna als de eenige goede bron erkent, waaruit bij een oordeelkundig gebruik, practische grondregels voor de tactiek der toekomst kunnen worden afgeleid, wijdt hij, alvorens daartoe voor zichzelf over te gaan, eenige bladzijden aan de psycho-

logische verschijnselen in dien strijd. Hij wil daarmede in de eerste plaats rekening zien gehouden en houdt vol dat de meerdere of mindere doodsverachting den uitslag van den strijd beheerscht. Den soldaat door hun voorbeeld sterkende, moeten de officieren de banierdragers der dapperheid zijn. FREDERIK DE GROOTE toonde bij uitzondering meester te zijn, in het partijtrekken dezer gewichtige factor. Zijn grenadiers persoonlijk tot den storm voorwaarts leidende, voegde hij hun, op het oogenblik dat zij weifelden, de historische woorden toe: „*Wollt Ihr Rackers denn ewig leben*”. Die uitdrukking, hoe ruw zij ook klinken moge, geldt nog tegenwoordig. Zoolang het psychisch element, de wil dus om te handelen, nog aanwezig is, kan het mechanisme nog geleid worden; met de verdwijning daarvan is alles verloren. Bij een verlies van $\frac{1}{3}$ der officieren en van 50 $\frac{1}{3}$ der manschappen, moet de beste troep als vernietigd worden beschouwd. Maanden lang, zegt S., zat mij het vuur bij Mars la Tour nog in de zenuwen.

De terugtocht der 38ste brigade vormt dan ook een der droevigste drama's van den grooten oorlog; bij een verlies van 53 $\frac{1}{3}$ der totale sterkte, stond de verhouding van het aantal dooden tot dat der gewonden als 3:4.

Overgaande tot de tactische beschouwingen, die uit het voorbeeld van den strijd der 38ste brigade kunnen worden afgeleid, is vooraf de beantwoording der volgende vragen noodzakelijk:

- 1°, moet het vuur, waarmede de brigade reeds bij haar opmarsch werd ontvangen, als massavuur worden aangemerkt?
- 2°, mag dit massavuur als vuur op groote afstanden worden beschouwd?
- 3°, was en is een massavuur op nog grooteren afstand mogelijk en kan daarvan resultaat worden verwacht?
- 4°, is een heviger vuur in de toekomst mogelijk?

Ad. 1. Toen de 38ste brigade zich tot den aanval ontwikkelde, 4 uur 's namiddags, was het geheele front des vijands, 2500, M. door alle wapens bezet. De divisie GRENIER stond in ontwikkelde linie, in twee étages, achter elknaar. De eerste door dichte tirailleurzwermen, de laatste door de overblijvende infanterie en de artillerie gevormd. Uit beide liniën werd onophoudelijk gevuurd; bij het passeeren van den straatweg Vionville-Mars la Tour, op 2000 M. van het aanvalsdoel, ontvingen de avanceerende troepen naast het artillerie- ook infanterievuur. Onderscheiden manschappen vielen; men onderscheidde bij den vijand aanvankelijk het snelvuur der tirailleurs, daarna het salvovuur van gesloten troepen.

Ad. 2. Zoodra de weg Vionville-Mars la Tour was overschreden, werd het vuur onophoudelijk gevoed. De afstand bedroeg 1500—2500 M. Het was dus massavuur op de groote, ja op de grootste afstanden. Op grootere tocht is geen vuur mogelijk.

Ad. 3 en 4. De stelling, 2500 M. breed, was door twee divisien, waarvan de eene zich geheel, de andere zich slechts voor de helft kon ontwikkelen en vuren, bezet. Daartusschen stonden minstens 6 batterijen en

meerdere mitrailleuse-batterijen in het vuur. Zonder de cavaleriedivisie LEGRAND stonden op 2500 M., 26000 man, of meer dan 10 man per M. in een verdedigende stelling. Meer geweren konden op zulk een ruimte zeker niet in werking worden gebracht, heviger massavuur is dan ook niet denkbaar. Vuurpauzen traden niet in; het vuur bleef tot aan het voorwaartsgaan der verdedigende frische infanterie even hevig. Het was waar te nemen, dat het salvovuur langzaam in een verward snelvuur overging.

Alles te zamen genomen geschiedde de aanval met een minderheid tegen een zesdubbele overmacht, met slechter bewapening, alsmede op een terrein, zooals men zich dat bezwaarlijk moeilijker denken kan. Bovendien moede men te overvleugelen en werd zelf overvleugeld, om daarna van links naar rechts te worden opgerold.

Gebruikte tactische vormen. Voorzover dit kon worden vastgesteld, waren deze de volgende: Op 2500 M. drie bataljons met twee compagnieën in compagniescolonnes in eerste linie, daarachter halfbataljons in tweede linie; één bataljon met twee compagnieën geheel opgelost, daarachter een halfbataljon, hetwelk op 1500 M. in compagniescolonnes werd ontwikkeld; één bataljon in colonne op het midden, later in halfbataljons; het nog overblijvende halfbataljon in compagniescolonnes. De regimenten gingen naast elkaar in één linie voorwaarts. De helft van alle compagnieën der brigade had ten slotte haar pelotons in tirailleurs opgelost. Tien compagnieën bleven gedurende het geheele gevecht gesloten.

Duur van den aanval. Aangenomen wordt dat 1000 M. in 12 minuten zijn afgelegd. Alle compagnieën wonnen 2000 M. terrein; de linkervleugel meer omdat moest worden uitgezwonken. De aanval begon met energie; gedurende de beweging moesten draadafscheidingsen tusschen de weilanden worden doorgekapt. Stelt men in verband hiermede den tijd voor het avanceeren benodigd op 30 minuten, rekt men voorts 30 minuten voor het standhouden, gedurende welken tijd het gevecht als het ware tot staan kwam, eindelijk 30 minuten voor den terugtocht, dan komt men tot een totaal van 1½ uur. Ten 4 uur aangevangen, stonden ten 5½ de overblijfselen der brigade ten zuiden van den weg Vionville-Mars la Tour.

Munitieverbruik. Naar Schrijvers berekening moet het totale munitieverbruik der brigade op 18000 tot 20000 patronen worden gesteld; de troep was als het ware reeds buiten gevecht, op het oogenblik waarop hijzelf het vuur begon. Bij de tegenpartij moet verbazend veel zijn geschoten. Manschappen van de divisie GRENIER bowerden tot 150 schoten te hebben gelost; de geweren waren zoo heet geworden, dat men ze nauwelijks in de handen kon houden. Aannemende dat door de tegenpartij gemiddeld 80 patronen per man zijn verschoten, dan komt men tot een totaal van 1.600.000, zoodat van de 763 schoten slechts een zou hebben getroffen. Deze berekening komt ons echter overdreven voor. Schrijver verzacht zelf zijn bewering door te zeggen dat onder de dooden en gewonden somnige 4- tot 5-maal waren ge-

troffen en verandert daarmede de verhouding tusschen het aantal verschoten patronen en dat der treffers aanzienlijk, doch ook dan nog schijnt het totaal aangenomen munitieverbruik bij de tegenpartij te hoog.

Intusschen doet men wel, door de helft der verliezen te brengen ten laste van den terugtocht. Vijf bataljons verloren dus gedurende het avanceeren van af 1500 M., tot aan het oogenblik, waarop de terugtocht begon, 35 officieren en 1012 man. Ondanks de hoogst ongunstige verhoudingen, kwam de brigade op toenmaligen werkzamen gewerschot-afstand van de tegenpartij. De gehezigde tactische vormen, het avanceeren zonder op te houden, met tirailleurs en compagniescolonnes, bleken dus ook tegenover het massavuur op groote afstanden, voldoende. De brigade leed de nederlaag ten gevolge van gebrekkige leiding, groote minderheid en miskennis van de positie der tegenpartij. Haar gevechtveld was voor den aanval hoogst ongunstig en voor het vuren op groote afstanden, als het ware geschapen. Desniettegenstaande waren de verliezen niet grooter dan die in andere moderne slagen, ja zelfs kleiner dan die van menig Fredericiaansch of Napoleontisch gevecht, waarin de beslissing door den stormaanval werd verkregen (1).

In de toepassing dezer gegevens ligt nu de grond voor de uiteenlopende richtingen van den Schrijver en die van zooveel andere tactici van den laatsten tijd. Wordt door deze beweerd dat de formatie, een nog meer verspreide had moeten zijn, dat het avanceeren sprongsgewijze, door beurtelings elkaar dekkende afdelingen had moeten geschieden, gene legt het zwaartepunt in de moreele werking van het vuur op de groote afstanden. Deze

(1) In ronde getallen bedroeg het verlies, hoofdzakelijk aan infanterie:

Bij Kollin, 1757:	Pruisen.....	40	g	aan dooden en gewonden;
„ Zorndorf, 1758:	„	38	„	„ „ „ „
„ Könerdorf, 1759:	„	40	„	„ „ „ „
„ Aspern, 1809:	Oostenrijkers.....	80	„	„ „ „ „
	Franschen	50	„	„ „ „ „
„ Lützen, 1813:	Pruisen.....	90	„	„ „ „ „
„ Leipzig, 1813:	Het korps van York in 8 uur...	25	„	„ „ „ „
	„ „ „ Kleist in 9 dagen.	33	„	„ „ „ „
„ Borodino, 1812:	beide partijen.....	30	„	„ „ „ „
„ Belle-Alliance, 1815:	Engelschen.....	25	„	„ „ „ „
„ Königgrätz, 1866:	Pruisen.....	4	„	„ „ „ „
	Oostenrijkers.....	11	„	„ „ „ „
„ Wörth, 1870:	Duitschers.....	42	„	„ „ „ „
„ Spicheren, 1870:	„	38	„	„ „ „ „
„ Mars la Tour, 1870:	„	22	„	„ „ „ „
„ Gravelotte, 1870:	„	10	„	„ „ „ „
„ Sedan, 1870:	„	4½	„	„ „ „ „

Slechts enkele regimenten en bataljons konden in den oorlog van 1870 op verliezen wijzen, welke die van de legers van Frederik den Groote of Napoleon I evenaren, o. a. de Garde bij St. Privat 46 g, het 48de Inf. regiment bij Vionville 37,6 g, het 52ste Inf. regiment bij Mars la Tour 38 g. Zie Verder: Mawet, Taktik. Allgemeine Lehre von der Truppenführung im Felde. Berlin. 1881.

laatste zoo weinig mogelijk voelbaar te maken, moet de grondslag worden bij het opbouwen van tactische vormen, ten gebuike in de toekomst.

Het tweede gedeelte, meer bijzonder handelende over de psychologie in de tactiek, is als vanzelf het belangrijkste, omdat het ons des Schrijvers denkbeelden over de tactische vormen der toekomst duidelijk maakt. Zich geheel aansluitende aan de bekende woorden van NAPOLEON III in zijn dag-order aan het fransche leger bij het begin van den oorlog van 1859 (1), wenscht Schrijver de ruimte tot op 400 M. van den verdediger, door den aanvaller zoo snel mogelijk te zien doorloopen; daartoe moet echter het moreel element op den voorgrond worden gebracht en met nadruk tegen het individualiseeren in de nieuwere richting worden gewaarschuwd.

De moedigste soldaat is hij, die nog nimmer in het vuur is geweest. In den oorlog neemt de moed niet bij de massa, doch slechts bij enkelen toe. Die enkelen, officieren en manschappen, vormen de ziel van den troep. Wanneer een troep, tijdens het avanceeren plotseling de beweging staakt, is dit het gevolg, dat men de bezwaren van den toestand inziet. Het is een psychologisch verschijnsel, met de zucht tot zelfbehoud tot grondslag en juist op dien grond moet men zulke tactische vormen kiezen, waarin de macht van enkele personen in staat is, zoolang mogelijk het geheel te beheerschen. 't Is immers bekend, welke moeite men heeft, om een zich dekkende linie te noodzaken voorwaarts te gaan, en dus juist op het oogenblik, waarop door de groote oplossing de leiding evenredig moeilijker is geworden.

Daarom oordeelkundig bijeenhouden, ook al werpt men daarbij tegen: op open terrein terrein onmogelijk. Aanvallen op open terrein zijn zeldzaam, op de uitzonderingen regels te gronden is dubbel gevaarlijk; bovendien mag niet worden vergeten dat frontaanvallen over open terrein op zichzelf geen beslissing mogen brengen en altijd met andere bewegingen moeten verbonden worden.

De wijze, waarop onze tactiek is geregeld, mist zegt S. de noodzakelijke grondslag, het in rekening brengen van de zwakheid der menschelijke natuur. »Sedert 1871 zagen wij, zoo luidt het, slechts manoeuvreeren en afschieten; hierbij vele zaken anders zijn en ook anders moeten zijn dan in de werkelijkheid, zoo schijnt men toch in plaats van een tactiek met *mensen*, een tactiek met het *terrein* te hebben gesteld. Tactische afdelingen schijnen groepen marionetten te zijn geworden, die spelend voor- en achterwaarts worden geleid. — Verderfelijke macht der methodiek, zij zal tot ons ongeluk leiden! Of wat zal men zeggen wanneer men bij manoeuvres, de aanvaller op 400 M. een levendig vuur ziet onderhouden en de man, opspringend en zich nederwerpend onder het vijandelijk massavuur, op grootere en kleinere afstanden, 8 maal door het commando of door een signaalfluitje opgeroepen en voorwaarts wordt geleid, zonder daarbij gebruik te maken van de moreele

(1) Les nouvelles armes de précision ne sont dangereuses que de loin. Elles n'empêcheront pas la baïonnette d'être, comme autrefois, l'arme terrible de l'infanterie française.

middelen, trommelslag of muziek! De aanval kost bloed, veel bloed, daarnaan moet de soldaat worden gewend; ook voor de invoering der achterlaadgeweren waren immers de verliezen zelfs nog grooter dan de tegenwoordige!"

De grootste fout, die naar S. gevoelen bij alle tactische studiën van den jongsten tijd wordt waargenomen, is dat wij de uitzonderingen voor de regels nemen, d. w. z., dat wij steeds uitgaan van aanvallen over open terrein, waarop met vrucht tot 1600 en 1800 M. het infanterievuur kan worden afgegeven. Daardoor zijn wij tot valsche gezichtspunten vervallen. — Aanvallen met groote troepenafdeelingen, brigades en divisien, over open terrein, moeten als uitzonderingen worden beschouwd. Te vergeefs zoeken wij in zoodanig geval naar vormen, terwijl uit een psychologisch oogpunt, oplossing bepaald verderfelijk is. Intusschen, men moet vooruit, het *op welke wijze*" blijft echter de groote vraag. Naar S. meening moeten in zoodanig geval de troepen zich niet met een vuurgevecht op groote afstanden inlaten; zonder op te houden moeten zij trachten terrein te winnen, ten einde op 400 M. van de tegenpartij halt te maken en de werking van naast hen handelende afdeelingen af te wachten. Deze ruimte (tot 400 M.) moet, voorafgegaan door een sterke tirailleurlinie, in diepe colonnes van 6 tot 8 tot worden doorloopen; tot tweemaal toe zouden zoodanige colonnes en tirailleurs zich kunnen nederwerpen, zonder uit de handen hunner aanvoerders te geraken. De regel om slechts te schieten, wanneer men kans heeft om te treffen, blijft ondanks de verbetering der vuurwapenen waar. Zekerheid heeft men eerst op 400 M.; dan echter moet het vuurgevecht moorddadig zijn. Dat het voorwaartsgaan mogelijk is, wanneer de aanvoerders op huu plaats blijven, daarvoor strekt de ondervinding van den Schrijver ons tot borg. Bij het avanceeren over open terrein zullen bij het noodzakelijk gebruik van smalle en diepe colonnes, groote verliezen worden geleden; reeds in vredes-tijd zal de soldaat hierop opmerkzaam moeten worden gemaakt.

Ook de medewerking van de artillerie, wordt te recht aan de infanterie op dezen moeilijken gang toegezegd; reeds vroeger hebben wij in dit tijdschrift dienaangaande onze meening geuit. Hoe men ook moge denken over toekomstige formatien, of men oplossing of bijeenhouding wenscht, niemand ontkent de hevigheid van het verdedigend infanterievuur. Alleen de artillerie is in staat der infanterie den weg te banen, en die vrij te houden, totdat de infanterie op het punt zal zijn genaderd, waarop ook zij door haar vuur kan schokken. Nimmer zal het verdragend infanterievuur aan de artillerie de eereplaats bij de voorbereiding van den strijd ontnemen.

In veertien punten formuleert nu de Schrijver nader zijn wenschen voor de toekomst. Zij zijn te belangrijk om ze niet kortelijk te vermelden:

1°, met de menschelijke zwakheid, die aanleiding geeft dat men zich liever dekt dan blootstelt, moet rekening worden gehouden;

2°, er moeten vormen worden gekozen, die aan de tegenpartij ongunstige doelen aanbieden;

3°, de bestreken ruimte van de tegenwoordige kogelbanen moet door groote snelheid van beweging worden verkort;

4°, die vormen, welke groote snelheid van beweging toelaten, ongunstige doelen aanbieden en gelegenheid geven om het persoonlijk voorbeeld van de officieren, alsmede het onderhouden van een strenge gevechtdiscipline in de hand te werken, moeten in het bijzonder worden aangewend;

5°, frontaanvallen over open terrein moeten zooveel mogelijk worden vermeden; zijn zij onvermijdelijk dan moeten de daartoe te bezigen krachten zoo aanzienlijk zijn, dat na een verlies van 40 %, het overblijvende nog genoegzame moreele kracht bezit, om de beweging voort te zetten of althans stand te houden;

6°, zoolang mogelijk moet *zonder ophouden* de beweging worden voortgezet tot op 400 M. van de tegenpartij, en daarbij iedere dekking tot verlichting der beweging, geenszins echter tot stilhouden, worden gebezigd;

7°, dienovereenkomstig moet zoo laat mogelijk het vuur worden geopend; in beginsel eerst dan, wanneer dit uit een moreel oogpunt noodzakelijk is;

8°, na de eerste halt der tirailleurs blijft de brigade in beweging; zoodra haar eerste geopende rijen, de tirailleurlinie bereiken, wordt deze, door gene, onder commando en luiddinkenden *trommelslag* moreel medegesleept en 80 M. in den looppas vooruitgebracht;

9°, de brigade volgt intusschen; brigade- en regimentscommandanten in derde linie;

10°, op deze wijze moet de aldus versterkte linie ten tweeden male 80 M. voorwaarts worden gebracht. De tirailleurs staan alsdan 240 M. van de tegenpartij verwijderd; het vuurgevecht wordt gelijkmatig doch levendig geleid, de tirailleurs worden meer en meer door de achterwaartsche troepen versterkt; de tweede en derde liniën regelen de gedurende de beweging verloren afstanden en rukken in de eerste linie; krachtig vuur op het commando totdat de derde linie aankomt;

11°, aanwenden van alle krachten, ter verkrijging der beslissing; per regiment wordt één halfbataljon in reserve beschikbaar gehouden;

12°, de beweging wordt door krachtig artillerievuur ingeleid, voorbereid en ondersteund. Doel: 's vijands infanterie; afstand: 1600 M.;

13°, gelukt de aanval, dan volgen de beide halfbataljons; de artillerie nader; de eerste gaan tot in de voorste linie, terwijl onmiddellijk alles wordt verzameld, wat niet meer in het vuur komt;

14°, mislukt de aanval, dan versterkt de artillerie haar vuur, de beide halfbataljons worden ontwikkeld; cavalerie, indien deze beschikbaar is, gaat voorwaarts, terwijl de eigen krachten, zoo nabij mogelijk aan 's vijands stelling, worden verzameld.

Welke waarde hebben nu deze regels? Moeten zij als een laatste opflik-

kering van de verouderde en veroordeelde stormtactiek ter zijde worden gelegd, of verdienen zij werkelijk onder moeilijke omstandigheden als de eenig mogelijke te worden erkend? Gaarne bekennen wij, hoewel naar den middelweg zoekende, in vele opzichten te zijn medegegaan in de richting, die door den Schrijver als een gevaarlijke wordt gekenmerkt; even gaarne bekennen wij echter, hoe ons bij de vredesoefeningen, die zich ook ten onzent meer en meer door de oplossing der troepen beginnen te kenmerken, meermalen de vraag op de lippen is gekomen: hoe zal een zoodanige chaos in de werkelijkheid worden geleid? Eenmaal opgelost, missen reeds onze miniatuur-oorlogscampagnieën den band, die bij het lage individualistische peil onzer soldaten, zoo dringend tot hun bijeenhouding noodig is. Wanneer bij den veeljarig geoeffenden soldaat onzer krijgshafte naburen reeds *„handgreiflicher Hülfe“* noodig zijn, om hem tot voorwaartsgaan te noodzaken, hoe zal dit dan met onze jeugdige troepen het geval zijn. Men denke daarbij niet uitsluitend aan de verdedigende rol, die voor ons leger in hoofdzaak is weggelegd, deze toch sluit geenszins den aanval uit. Ook mag niet worden vergeten dat juist de theorie van den aanval, in het bijzonder die onzer mogelijke tegenstanders, te allen tijde grondig door den verdediger moet worden gekend.

Hoe men daarom ook denken moge over de eigenaardige uitgangspunten van Schrijvers gedachtengang, zij verdienen overweging en manen tot voorzichtigheid. Van de zijde der mannen der practijk, die eveneens hebben gezien en ondervonden, is alleen bepaalde tegenspraak mogelijk.

De door des Schrijvers oorlogs ondervinding onder zeer moeilijke omstandigheden, gemotiveerde verzekering, dat slechts 5/8 van de soldaten bepaald met heldenmoed is beziel, mag door ons niet worden betwijfeld. Is het waar, dat de man zich slechts gedwongen in het gevaar begeeft, dan moeten ook de tactische vormen zoodanig worden gekozen, dat op het geheel een rechtstreeksche dwang kan worden uitgeoefend. De colonnetactiek, de moderne met haar kleine, de oudere met haar grootere colonnes, vertegenwoordigt dit denkbeeld het best; daarop volgt de gesloten linie, terwijl de tirailleurlinie het minst aan de gestelde eischen beantwoordt.

De verbeterde vuurwapenen eischen echter ook op aanzienlijke afstanden, de vermijding van groote doelen; hoe meer de ruimte bestreken wordt, des te meer treedt ook de noodzakelijkheid in, om uit de grootere tot de kleinere colonnes over te gaan en zoo weinig mogelijk doel te bieden. De noodzakelijkheid om de verbeterde vuurwapenen te gebruiken, dringt daarbij zoowel verdediger als aanvaller tot uitbreiding in front en evenredige vermindering in diepte. Aan de eene zijde ontstaat dus, zoowel om 'svijands vuurwerking te verminderen, als om de eigen te verhoogen, een streven om de formatie meer en meer in de breedte uit te breiden, terwijl aan de andere zijde, de leiding, bijeenhouding in de diepte dringend vordert.

De vraag is, waar ligt de grens tusschen colonne en linie, tusschen be-

weging en vuur; tusschen bewegelijkheid en leiding van de massa en de noodzakelijkheid voor de vorming van kleine doelen? Hoe zal men den troep gedekt tot den vijand brengen en materieel en moreel zoo weinig mogelijk aan kracht verliezen; hoever zal men individualiseeren, zonder het initiatief van den aanvaller prijs te geven?

Terwijl de Schrijver de door hem gestelde regels controleert met de onderzanding in het gevecht der 38ste brigade opgedaan, geeft hij nog nader de beweegredenen aan, die hem tot het stellen dier regels hebben geleid.

Uit het gedetailleerde voorbeeld van den aanval der 38ste brigade, besluit hij, dat aanvalsterreinen, zooals die bij Mars-la-Tour, tot de hooge zeldzaamheden behooren; dat nooit een massavuur op groote en kleine afstanden krachtiger gevoed kan worden dan in het onderwerpelijke gevecht het geval was; dat desniettegenstaande een eenhoofdige leiding der brigade met de destijds gebruikte tactische vormen (hoofdzakelijk compagRIESCOLONNES met 30 M. frontbreedte) tot op den afstand van 400 M. van de tegenpartij mogelijk was, en de brigade met de toenmalige tactische vormen zelfs tot op 150 M. van de tegenpartij, die men door de zwaar op den grond rustende kruiddamp ten slotte geheel uit het oog verloor, naderde, zonder dat zij geheel buiten gevecht was gesteld en dat zelfs, indien nog andere troepen ter beschikking waren geweest, de nederlaag niet zou zijn gevolgd. Het voortwaartsgaan tot op 400 M. schijnt dus ook zelfs onder de moeilijkste omstandigheden mogelijk; de wijze waarop moet aan het initiatief van den brigadecommandant worden overgelaten.

Hoe spoediger men op dien afstand komt, des te beter. Op 1600 M. aanvangende, moeten dus 1200 M. worden afgelegd; daarbij van den loopas gebruik te maken, schijnt onraadzaam, zoo niet onmogelijk. Een versneld marschtempo is echter noodzakelijk. Oefening in zoodanige beweging wordt bepaald geeischt; daarbij moet niet alleen op de snelheid worden gelet, doch verdient het aanbeveling, om zooals reeds de generaal VON MOLTKE na 1864 schreef, het zich dekkende voortwaartsgaan te beoefenen, waartoe het bukken, tot vermindering van de hoogte van den man moet worden gerekend.

Thans dient echter nog op een ander psychologisch verschijnsel te worden gelet: de onmogelijkheid namelijk om het vijandelijk vuur te beantwoorden, schokt het moreel der troepen. Het zal dus noodig zijn, dit vuur te beantwoorden; de vraag is echter: 1°, op welke afstanden zal men daarmede beginnen; 2°, hoeveel troepen (eener brigade) zal men daarvoor bestemmen, daarbij in het oog houdende dat de materiele uitwerking gering zal zijn en het alleen om de moreele te doen is.

De eerste vraag beantwoordt S. met de bepaling dat individueel vuur op 1200 M. in sterkte tot 600 M. toenemende, zal worden afgegeven; de tweede door de oplossing der voorste compagnieën van de in drie liniën ingedeelde brigade, de regimenten naast elkaar, m. a. w. de ontwikkeling van de 2de

en 3de compagnie van de eerste bataljons. Schrijver wil daarbij het denkbeeld van NAPOLEON I verwoezenlijken, die van het vuur gedurende de beweging spreekt als van: »La musique pour faire avancer la troupe». Hij wenscht zelfs een ongericht vuur tijdens de beweging, die zonder ophouden moet worden voortgezet. Van een massavuur op 1200—400 M. wil hij niets weten. De aanvaller moet zich, volgens hem, zoolang mogelijk bewegen en zoo min mogelijk schieten; daarbij moet vooral op de medewerking der artillerie worden gerekend; zonder haar is het optreden eener brigade niet meer denkbaar.

Het navolgende schema wordt als model ontworpen:

de brigade gaat op 2000 M. in drie liniën, in compagniescolonnes geformeerd, over. De colonnes zijn gesloten.

Op 1600 M. oplossing van 4 pelotons der 2de en 3de compagnieën van de eerste bataljons; de overblijvende pelotons dier compagnieën plaatsen zich achter de vleugels der tirailleurlinie; de 1ste en 4de compagnieën achter het midden.

Op 1200 M. oplossing van de laatste pelotons van de 2de en 3de compagnieën. Openen der compagniescolonnes zoodat tusschen iedere twee rotten een tusschenruimte wordt genomen.

Op 800 M. naderbij trekken der 1ste en 4de compagnieën, ieder in drie pelotons in geopende linie, op 80 M. afstand van de tirailleurs en gelijkmatig achter hen verdeeld. De commandanten achter het midden, zij hebben een tamboer naast zich; (eventueel nemen zij zelf de trom, zooals wij, zegt S., eenmaal zagen.)

Op 400 M. halt. Krachtig vuur van de beide voorste compagnieën van ieder bataljon. De achterste liniën blijven in beweging. Zoodra de pelotons der 4de en 1ste compagnieën, de tirailleurlinie bereiken, slaan de tamboers, wordt opstaan bevolen en tot op 320 M. in den loopas voorwaarts gedrongen.

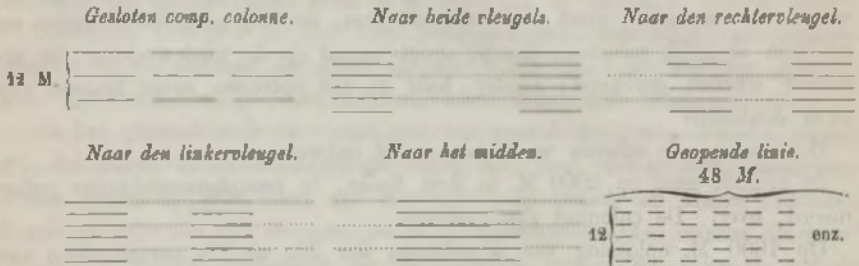
De pelotons volgen de beweging, doch niet in den loopas. Zoodra zij de tirailleurlinie opnieuw bereiken, wordt de beweging herhaald.

Op 240 M. halt, krachtig vuur der beide eerste bataljons. De tweede bataljons rukken in de eerste linie en geven salvo's, totdat vier compagnieën der beide fuselier (derde) bataljons, achter deze vier bataljons tellende linie aankomen. Op dat oogenblik wordt tot den stormaanval, over het geheele front, onder hoera en trommelslag, overgegaan. De vier overblijvende compagnieën van de derde bataljons, ontwikkelen zich teneinde tot reserve of opname te kunnen dienen.

Op deze wijze moet, *nadat* de artillerie den vijand heeft geschokt, een voortdurende versterking van de steeds voorwaartsgaande 1ste linie volgen, totdat deze machtige infanteriestroom in staat zij, om zichzelf een weg te banen.

Grootere colonnes dan die der compagnie, dit erkent ook S., kunnen op het gevechtveld niet worden gebezigd; zelfs de gesloten linie, zegt hij, mag

niet worden gebruikt. Bij het voorwaarts gaan moet het aan de compagniescommandanten worden overgelaten, om den vorm hunner compagniescolonne naar omstandigheden te wijzigen. S. geeft ook daartoe eenige voorbeelden en wenken, zooals:

De sterkte der compagnie gerekend op 180 man; drie pelotons ieder van 30 rot, met een frontbreedte van 24 M. per peloton.

Onnodig komt het ons voor, aan den vooravond van een herziening onzer reglementen, deze vormen te verhollandiseeren; het beginsel blijft voor welken vorm dan ook, hetzelfde. Het gebruik van compagniescolonnen is uit een psychisch oogpunt noodzakelijk, vroegtijdige geheele oplossing is gevaarlijk, het zoeken naar den middelweg verdient dus aanbeveling. Deze kan alleen gevonden worden door in vreedestijd de compagniescolonnen met zorg te oefenen, om tijdens te beweging over elk terrein, de colonne te vervormen, zonder dat daarbij het verband worde verbroken.

Daarbij zullen dan in deze gewijzigde vormen, verschillende bewegingen moeten worden uitgevoerd, als zwenkingen, zijwaartsche verplaatsingen enz. een en ander zelfs in den looppas. Men neme verliezen aan, men verdunne de rijen en zie dan hoe het met het verband in de colonne gesteld is. Op het gebied der exercitiën wenschen wij gerekend te worden tot de oude school met haar stramme discipline, haar flinken pas, haar nette bewegingen; op orde en regelmaat alleen kan het tactisch exerceeren worden gebouwd. Onze duitsche naburen kunnen er trotsch op zijn, dat zij de ijzeren discipline in de gelederen hebben weten te behouden; moge deze bij ons al niet verdwenen zijn, zij verkeert toch zeer zeker in een staat van verdooving, waaruit het ontwaken moeilijk schijnt. Intusschen zal hierin ook zelfs het beste reglement geen wijziging kunnen brengen; het is hier niet de plaats in dit onderwerp dieper door te dringen, het blijft echter een feit dat naarmate de moeilijkheid van het gebruik der troepen op het gevechtsveld toeneemt, de orde en regelmaat bij de vredesoefeningen boven elken twijfel moeten verheven zijn. Is reeds op open terrein de uitvoering eener oefening niet onberispelijk, hoe zal dit dan bij het gebruik van bedekte terreinen het geval zijn? Hoe zullen onze troepen ooit aan de eischen des Schrijvers kunnen voldoen, om met een brigade, in tactische orde een groot bosch door te trekken en bij het

verlaten van den uitersten rand nog geheel gevechtsvaardig te zijn? Toch is dit noodzakelijk. Thans zegt de Schrijver zouden wij gevoegelijk de hooge rangen kunnen afschaffen, om alleen luitenants en kapiteins over te houden. Bataljons- en regimentscommandanten hebben gedurende geheele uren geen enkel soldaat meer in de handen; 't is de soldaat, die in de Augustus-slagen van 1870, den strijd voerde.

Het ligt voor de hand dat S. in het algemeen wenken, geen bepaalde voorschriften geeft; het zwaartepunt van zijn arbeid moet dan ook het meest gezocht worden in de zeer leerrijke conclusiën. Zij toch leveren ruimen stof ter overdenking. Voor hem, die geen vreemdeling is in de geschiedenis der tactiek, is het van bekendheid, hoe actie en reactie elkaar beurtelings op tactisch gebied hebben opgevolgd. Thans leven wij in het tijdperk van de vuren op groote afstanden, waardoor die op de kortere geheel in discrediet zijn gebracht; in gelijke mate zijn ook de moreele factoren op den achtergrond getreden. Naar S. oordeel zal echter de aanvaller zonder twijfel geen nut kunnen trekken uit dit vuur; hij geeft daarentegen zijn troep uit de hand en zet de deur open voor alle zwakheden der menschelijke natuur; munitieverkwisting en munitiegebrek zullen bovendien daarvan het gevolg zijn.

De troep moet in de hand blijven; hij moet geleid worden. Dat die leiding meer officers zal kosten dan voorheen, is zeker, doch onvermijdelijk. In de slagen van FREDERIK BEN GROOTE en NAPOLEON I waren de verliezen eveneens meermalen 30, 40 en 50%, toch hoort men in dien tijd niet van het streven naar de oplossing der vraag, hoe die verliezen in de toekomst te verminderen. Zoekt S. de reden van dit verschijnsel eensdeels in het meer op den voorgrond tredend egoïsme, aan de andere zijde mag niet worden ontkend, dat ook de geweldige indruk van het verschrikkelijke vuur, zich in hooge mate doet gevoelen. Is deze meening de juiste, dan wordt de noodzakelijkheid om daarmede rekening te houden des te grooter.

Voor ons heeft S. een belangrijken arbeid geleverd; men moge zijne redeneeringen bijvallen of niet, zijne conclusiën eerbiedigen of ontkennen, daarmede wordt echter de waarde aan zijn geschrift niet ontnomen. Die overtuiging leidde ons tot een meer gedetailleerde nankondiging, al moest die uit den aard der zaak kort en daardoor wellicht minder vloeiend zijn. Moge zij leiden tot nadere kennismaking met het aanbevolen geschrift, de daaraan bestede tijd is goed gebruikt. Elke waarschuwende stem leidt tot zelfonderzoek, met den Schrijver mogen ook wij daarbij het motto van SCHILLER voor oogen houden:

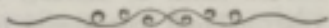
Zu allen Zeiten, wo die Kunst verfiel,
Verfiel sie durch die Künstler!

Nijmegen, 1 Maart 1882.

DE VLAMING,
Kapit. 5de reg. inf.

Opmerkingen omtrent een hoofdstudievak: „de schietoefeningen der Infanterie”.

(Vervolg en slot van N°. 4, bladz. 221.)

Na de opmerkingen omtrent het oorlogswerktuig veroorloven wij ons een korte bespreking van de schietoefeningen, zooals deze geregeld zijn in het nieuwe »Voorschrift betreffende de Wapenen en Schietoefeningen bij de Infanterie.” Wij zullen naar onze opvatting een antwoord in groote trekken geven op de vraag: »Hoe moeten de schietoefeningen worden geregeld om de groote som, jaarlijks voor patronen uitgegeven, zoo rentegevend mogelijk te maken?”

In een vroegere bespreking van de nieuwe vizierinrichting (1) werd door ons een compagniescommandant B ondersteld, die vrijheid had het vizier te wijzigen en te gebruiken geheel naar zijn eigen opvatting; laat ons nu eens nagaan op welke wijze genoemde officier de schietoefeningen zoude leiden, indien hij aan geen voorschrift gebonden ware.

De eerste vraag, die hij zich zou stellen, zou zijn: »welke moet de grondslag zijn van alle oefeningen?”

Het oorlogvoeren is het practisch examen, dat het leger aflegt en waarvoor het in tijd van vrede wordt opgeleid. Dit examen onderscheidt zich echter van alle andere daarin, dat het in strijd met de tegenwoordige denkbeelden omtrent studie, een zuiver *africhtingsexamen* is en alleen de uitslag over de waarde van den examinandus beslist. Evenmin als de ouderwetsche schoolmeester zijn leerlingen bezighield met schoone theoriën over den invloed van bergen op het klimaat eener landstreek, wanneer op het examen slechts naar namen en ligging van plaatsen gevraagd werd

(1) *Militaire Spectator* 1880, N°. 1.

of cultuurgeschiedenis behandelde, als slechts namen, jaartallen en een algemeen verband geëischt werd; evenmin moet bij de opleiding tot het oorlogsexamen geleerd worden vragen te beantwoorden op een andere wijze, als later geveerd wordt en spreekt het dus ook vanzelf, dat al de schietoefeningen in vrede *zooveel mogelijk* met het oorlogsschieten moeten overeenkomen.

Om dus de opleidingsmethode te leeren kennen, moet eerst het examenprogramma worden nagegaan.

Moeilijk was het, zich een juist denkbeeld te vormen op welke wijze de compagnie op het slagveld de gestelde vragen zal moeten oplossen. Zooveel voor en tegen had die comp. commt. reeds over het vuur op groote afstanden gelezen, zoovele verschillende oplossingen van tactische vraagstukken waren hem reeds onder de oogen gekomen, zoo dikwijls had hij den eenen dag zien afkeuren, wat den vorigen als goed was ingevoerd — dat hij niet meer wist, welke methode nu eigenlijk het beste zoude voldoen. Hij begreep echter, waarop het toch voornamelijk bij de oefeningen aankomt:

1°. dat, welke de theoriën ook mochten zijn, de practijk zal leeren, dat in ons leger de infanterie en de schutterij het geweer niet alleen tot op de grootste afstanden zullen gebruiken, doch dat dit gebruik zoo veelvuldig zal wezen, dat het waarschijnlijk *misbruik* zal worden. Veel vuren zal de chinine zijn, die tegen de oorlogskoorts zal worden aangewend door het gebrek van bijna alle oorlogsondervinding der officieren en soldaten.

2°. dat, hoe dikwijls bij verandering van koers, het kompas ook verlegd worde op de groote kaart der verschillende tactische formatiën en vuren, ieder stuurman met zijn schip en zelfs ieder bootsman met zijn sloepje, de gevaarlijke klip, waartegen ieder vaartuig te berste stoot, zal trachten te ontwijken, die klip, welke op de kaarten van alle legers met groote letters is aangegeven met den naam: *gebrek aan vuurdiscipline en vuurleiding* (1).

De beschikbare patronen of liever de tijd beschikbaar voor schietoefeningen, want patronen waren in overvloed te verkrijgen, moesten dus voor drie vakken worden aangewend, namelijk:

1°. den man te leeren: »schieten.

2°. den man te leeren: »niet te schieten dan op commando en volgens de geleerde methode (vuurdiscipline).

3°. den leider te leeren: »te laten schieten (vuurleiding)».

(1) «In einer sachgemässen Feuerleitung, legt eine wesentliche Bürgschaft des Erfolges.» Deutsche schieterinstructie.

«Die beste Feuerleitung zerfällt in Nichts, wenn ihr nicht die strengste Feuereisziplin zur Seite steht. Die Mannschaften hierzu zu erziehen, ist Hauptsache der Ausbildung, und nur, wenn Feuereisziplin das Gemeingut Aller geworden ist, kann man darauf rechnen, das Feuer des Gewehrs voll auszubenten.»

Die Taktische Entwicklung in den grösseren Armeen aus Löbell's Jahresberichten.

«L'efficacité d'un feu de salve dépend encore plus du chef qui commande, que des soldats qui excellent.»

Fransch schietreglement.

Bij de verdeling van den leertijd moest rekenschap gegeven worden welke oefening de voornaamste is of liever, het niet voldoende beoefenen van welk vak op het examen de nadeeligste gevolgen zoude hebben. Oppervlakkig zou men geneigd zijn aan het „leeren schieten” de grootste waarde toe te kennen; toch is dit onjuist, want wat baat „goed schieten”, wanneer de aanvoerder het vuur met al zijn nasleep niet weet te leiden, of de soldaat, in weerwil van die goede leiding, ongevoelig voor commando en signaal niet meer te leiden is? Welk nut heeft de vlugheid van het paard, wanneer de ruiter het dier niet weet te besturen of dit ongevoelig voor teugels en sporen maar voortholt; misschien zal het nog op de bestemde plaats aankomen, wanneer het toevallig in goede richting voorwaarts snelt, doch hoe dikwijls zal het doel óf niet, óf met veel gevaren eerst langs een omweg worden bereikt?

Wel zag die comp. commt. in zijn verbeelding die onafzienbare drom schimmen van Ruslands zonen als een protest tegen zijn stelling; wel overdacht hij hoeveel rijker de oogst voor het doodenrijk op de turksche slagvelden nog zoude geweest zijn, indien de Turken bij hun groote fout „gebrek aan vuurleiding en discipline” ten minste geleerd hadden, dat het mikpunt bij het schieten niet ligt in de wolken, doch op den voet van het doel; maar hij vergat niet, dat de hollandsche soldaat niet altijd zal kunnen beschikken over een onuitputtelijke hoeveelheid patronen en zijn eenig heil niet enkel gelegen zal zijn achter zijn borstweringen en dijken. Hoeveel moeilijker zal bovendien zijn strijd nog zijn, wanneer de Rus, die, ja, de grootste opofferingen deed om zijn doel te bereiken, doch grootendeels slechts over hoogst gebrekkige werktuigen kon beschikken, eens vervangen wordt door den Duitscher. Deze toch heeft geleerd zijn goede wapens goed te gebruiken en zeker zal ook hij niet schromen met de meeste kracht door te tasten, wiens tacliek om de verliezen te verminderen is, niet die formatiën aan te nemen, welke het minst aan verliezen blootstellen doch die, welke het spoedigst ’s vijands weerstand overwint. Want zegt hij, niet de snelle en hevige, doch de onbestemde aanvallen veroorzaken de grootste verliezen.

Al ware echter een onbewegelijke troep, gedekt door den schop en voorzien van een patroontasch, die als de beurs uit het kindersprookje nimmer ledig wordt, het beeld van den nederlandschen soldaat, zal het hem dan zelfs onder die voorwaarden in het vervolg even als den Turken mogelijk zijn lang achter zijn verschansingen te blijven liggen en vuren? Groot toch is de rol, die de Duitscher zich voorstelt, dadelijk aan zijn infanterie naast zijn artillerie op te dragen bij den aanval van verschansingen. Al neemt hij dan ook in het algemeen aan, dat 1200 M. de verste afstand is, waarop zal worden geschoten en hecht hij weinig waarde aan het indirecte schot, in den strijd om versterkingen verwacht de Duitscher, dat het vizier tot op den grootsten afstand zal worden gebruikt, terwijl walliniën in het verlengde beter door geweervuur dan door het oude Vauban'sche ricochetschot zullen kunnen be-

streken worden; terwijl de ruimte achter de wallen met projectielen zal worden overstelpt. Zelfs Boguslawski, de voorstander van 700 M. als grens voor infanterievuur zegt (1): »tot zijn spijt te moeten verklaren, dat hij veel heil ziet in het massavuur op groote afstanden in den vestingoorlog.»

Wordt dus aan de beide laatste der bovengenoemde vakken een groote waarde toegekend, de vraag is: »zijn zij moeilijk aan te leeren»? Tot het verkrijgen van een goed antwoord en tot het opmaken van een studie-programma was het noodig na te gaan, wat onder elk dier vakken verstaan moet worden.

I. Het »schieten».

1°. Het werktuigelijk gebruik van het geweer met alle klepstellingen in alle houdingen.

2°. Eenig denkbeeld krijgen van de bestrekenheid van het schot en trefkans van het geweer.

3°. Den invloed aantoonen, die fouten van den schutter, atmosferische invloeden enz. op het schot uitoefenen.

II. »Vuurdiscipline».

De naam vat zeer juist en kort de verplichtingen van den soldaat samen. Vuurdiscipline wordt eerst verkregen, wanneer bij het gezamenlijk optreden de schietvoorschriften in kazerne en op schietbaan geleerd en de commando's in het veld gedaan, stiptelijk worden opgevolgd.

Dit vak omvat voornamelijk:

1°. Den man te leeren bij het optreden met zijn kameraden even rustig en kalm te blijven, als bij het afzonderlijk schieten.

2°. Hem te leeren: »de klep altijd op de bevolen hoogte te stellen; het vuur te brengen op het doel of gedeelte daarvan, dat hem wordt aangewezen en dadelijk van richting te veranderen, wanneer een ander doel of ander gedeelte moet worden beschoten.

3°. Bij het individueel vuur den soldaat leeren het vuur te openen, vermeerderen, verminderen of geheel op te houden op het commando en geen schot meer te lossen dan gelast wordt. Hoog noodig voor de vuurpausen, het geven van commando's en voorkomen van munitieverspilling.

4°. Den soldaat steeds voor oogen houden, dat het vuren nimmer verlamdend op de beweging mag werken.

5°. Bij het gebruik maken van terreinvoorwerpen den soldaat in te prenten, dat vuuruitwerking in de eerste, dekking in de tweede plaats in aanmerking komt.

III. »Vuurleiding».

Deze wordt in twee groote deelen geplitst:

a. de taak van den hoofdleider, die de orders geeft.

b. de taak van de onderleiders, die de orders doen uitvoeren en toezien, dat dit goed geschiedt.

(1) Die Hauptwaffe in Form und Wesen.

Het spreekt vanzelf, dat die beide rollen niet altijd streng van elkander gescheiden kunnen worden. Het eene oogenblik zal de onderleider zijn orders geheel, het andere oogenblik bijna in het geheel niet ontvangen; nu is een persoon hoofdleider bij een kleine, dan weder onderleider bij een grooten troep; verwisseling van rol kan telkens plaats hebben.

In het algemeen moet door de studie van dit vak de hoofdleider leeren »op welke wijze hij het voordeeligst zijn vuur gebruiken kan.»

In dezen enkelen regel is de groote taak der vuurleiding vervat. Heel wat woorden of juistere gezegd honderdtallen boeken en geschriften zijn echter aan dezen volzin reeds gewijd.

Gelukkig hebben de nederlandsche officieren, die geroepen zijn de leiding op het vredesterrein te onderwijzen en op het oorlogsveld zelf op te nemen, den noodigen tijd gehad om het gebruik van het infanterievuur te bestudeeren en zich daarover een denkbeeld te vormen. Al moge het hun nog niet duidelijk zijn, uit hoofde van de vele tegenstrijdige stellingen door de meest gezaghebbende schrijvers verkondigd, op welke wijze het meeste partij van het vuur kan worden getrokken, in ieder geval zullen zij het met zichzelf eens moeten zijn, op welke wijze zij het zullen aanwenden. Wacht de soldaat toch slechts op hun commando, om met het doodelijk lood zijn tegenstander te treffen, dan heeft de tijd van *theoretische bespiegelingen* plaats gemaakt voor dien van *practisch handelen*.

Evenals in de staathuishoudkunde het niet huldigen der leer van »verdeling van arbeid» zeer dikwijls hoogst ongunstig werkt op het productievermogen, eveneens zal te velde het gemis van eenheid in de uitvoering *dikwijls*, ja *altijd*, zeer nadeelig werken op het resultaat, verwacht van een zekere hoeveelheid krachtsinspanning en verbruik van menschenlevens.

Zelfstandige studie bij het bespreken van allerhande onderwerpen werkt zeker gunstig door de wrijving van denkbeelden, die daardoor ontstaan. Leidt zij echter tot een zucht van ondergeschikten, om dikwijls, zelfs met waanwijsheid, gevormde denkbeelden van de studeerkamer op het oorlogsveld toe te passen, met zichtbare afkeuring (misschien zelfs gepaard met slechts *gedeeltelijke* opvolging) van orders van meerderen, dan wordt studie voor het leger een vloek, omdat zij de zoo hoogst noodige banden der discipline losmaakt.

Om deze noodzakelijke eenheid te verkrijgen en dit voortdurend willen handelen volgens eigen opvatting te voorkomen, is het wenschelijk, dat de voorloopige »Tactische Instructie voor het gebruik van het infanterievuur» van 1879 spoedig vervangen worde door de definitieve, die beloofd werd. De vuurleiders bij het onderricht en later in het gevecht, zullen dan weten welke hoofddenkbeelden, niet door A of B, al zijn deze nog zoo volmaakt, maar door het Leger worden gehuldigd. Verschijnt die instructie, dan is het te hopen, dat de tempel van JANUS nog zoo lang gesloten blijve, totdat zij in het niërg en been van de nederlandsche officieren is doorgedrongen.

Bij het nader omschrijven van de leerstof, die met de hoofdleiders verwerkt moest worden, begreep die kapitein B wel, dat dit zich tot algemeenheden moest bepalen, omdat het leerplan steeds pasklaar moest zijn voor verschillende tactische inzichten.

In hoofdzaak omvatte dit vak dus :

1°. De vorming van een denkbeeld omtrent de vuuruitwerking (ontstaan door de trefkans, gemiddelde geoefendheid, de schatting der afstanden enz.), die een troep op het oefeningsterrein onder normale omstandigheden kan verkrijgen, om daaruit eenige basis (al is het een onhechte) te kunnen vormen voor de te verkrijgen uitkomst op het oorlogsveld, dus wanneer het munitieverbruik gewettigd is.

2°. In verband met de mogelijke uitwerking en den tijd tot bereiking van het doel gesteld, te leeren beoordeelen, hoeveel troepen ongeveer gebruikt moeten worden.

3°. In verband met de spreiding, den onderleiders weten aan te wijzen, op welke punten hun vuur voornamelijk gebracht moet worden.

4°. Welke soort vuur moet worden afgegeven.

5°. Het doeltreffend gebruik van één of meerdere vizieren.

6°. Het leeren beoordeelen van afstanden.

7°. Het stellen der vuurpausen, om te zien en orders te geven.

8°. Het nemen van maatregelen tot aanvulling der munitie.

9°. Keuze van het terrein voor de beste vuuruitwerking.

10°. Welke gunstige formatiën aangenomen en op welke afstanden de verschillende troependeelen opgesteld kunnen worden, om de eigen verliezen te verminderen zonder dat dit schadelijk is voor het bereiken van het doel.

11°. Weten, wat verwacht kan worden van de krachtsinspanning van den man.

12°. Wanneer de leider de teugels los moet laten hangen, te weten welke middelen (en op welk oogenblik) moeten worden aangewend, opdat de leiding niet geheel aan zijn handen ontsnapt.

13°. Den leider doordringen van het denkbeeld: »steeds te weten, wat hij wil», daar het veranderen van doel gedurende het gevecht, in het vervolg steeds moeilijker zal worden.

Voor de onderleiders werd nog bijzonder gewezen op :

1°. Streng handhaven der vuurdiscipline.

2°. Het steeds aangeven der vizieren met aanwijzing der doelen tot beschieting.

De compagniescommandant wist nu, wat er zoowat geleerd moest worden en begreep, dat ook de beoefening der beide laatste vakken veel tact, veel tijd en veel munitie eischt.

Het grondig africhten in de drie vakken liet de tijd hem niet toe, waarom het vak »schieten» voor velen wat werd ingekrompen, omdat de soldaat klaar gemaakt moet worden voor het gevecht. Al kan hij schieten of niet,

zijn plaats in de gevechtlinie is aangewezen (1). Mist nu de soldaat de gave van goed schieten, dan werd het dubbel noodzakelijk geoordeeld te zorgen, dat die schutter ten minste geleerd had de gegeven orders in het gevecht uit te voeren, opdat zijn voorbeeld niet nog slecht op zijn kameraden werkte.

Schieten werd dus *gedeeltelijk*, vuurdiscipline *geheel* aan alle manschappen onderwezen.

Hoewel het programma door de wijziging in het „schieten” eenige vereenvoudiging onderging, bleef er toch altijd nog veel te onderwijzen over.

Gedachtig aan het spreekwoord: „met onwillige honden is het slecht hazen vangen,” werden de schietoefeningen dan ook zoo aangenaam mogelijk gemaakt, zoowel voor onderwijzers als leerlingen; want al werd zelfs geen zweem van onwil gevreesd, *veel ijver en liefhebberij* durfde hij anders niet verwachten.

Het programma schieten werd verdeeld in: voorbereidende oefeningen en oefeningen voor de schijf.

De voorbereidende schietoefeningen hadden plaats, zooals in de meeste reglementen is aangegeven. De 4000 *Flaubert*-patroontjes, waarover jaarlijks bij de compagnie beslikt kon worden, bewezen hierbij uitstekende diensten. Dikwijls werden dan ook gedurende het geheele jaar de kamerschietoefeningen gehouden. Vooral de laagste klasse schoot dikwijls 's winters binnenskamers; vooreerst, omdat de *Flaubert*-patronen veel goedkoper zijn dan de scherpe, doch tevens, omdat het schijfschieten, dat *dikwijls* uit hoofde van slecht weder werd afgelast, voor de laagste klasse om dezelfde reden *zeer dikwijls* niet plaats had. Oefeningen bij zeer koud weder, harden wind enz. leverden weinig nut op, omdat in practijk de instructeur vooreerst geen zorg genoeg besteedt aan de instructie, doch bovendien de schutter, vooral de slechte, dikwijls denkt: „hoe vlugger ik schiet, des te spoediger is het leed geleden.”

Na de voorbereidende oefeningen werd de schutter voor de schijf gebracht.

De schijfschietoefeningen waren verdeeld in vier klassen.

De *derde of laagste klasse*, die door allen zonder onderscheid geheel moest worden doorloopen, diende om den soldaat bruikbaar te maken, om in rij en gelid te vuren. De slechte schutters kwamen niet verder dan deze klasse.

De *tweede klasse*, voor alle schutters behalve de slechte, diende om het schieten, vooral op de kleine afstanden en later op kleinere doelen te onderrichten. Tevens kreeg de onderwijzer gelegenheid in deze klasse de *goede schutters* of die *met goeden aanleg* te ontdekken. Middelmatige schutters kwamen nimmer uit deze klasse.

(1) Het italiaansche schietreglement bevat een eigenaardige consequente toepassing van de leer: „te moeten roeien met de riemen, die men heeft.” De schutters worden namelijk na het einde der oefeningen naar den graad hunner geoefendheid in drie even sterke klassen verdeeld, terwijl ongeveer het twaalfde der compagnie tot scherpschutter wordt bevorderd. Wanneer in den oorlog een zeer klein doel moet beschoten worden, baat de klacht niet, dat men eigenlijk geen uitstekende schutters heeft, doch worden de beste maar genomen, die door het distinctief „scherpschutter” zijn aangewezen, hoewel zij de kunst van scherpschieten niet verstaan.

De eerste klasse, waarin veel geschoten werd, beoogde de goede schutters verder te ontwikkelen, die bij veel oefening en werkelijk aanleg tot scherpschutters werden bevorderd.

De klasse der scherpschutters.

Welke oefeningen of overgangsvoorwaarden die verschillende klassenprogramma's bevatten, zal hier niet vermeld worden. Alleen volgen nog eenige opmerkingen.

Voor de schijf werd steeds geschoten als te velde. Daar bekend was, dat op het oorlogsexamen was voorgeschreven als mikpunt te nemen „voet van het doel,” werd dit natuurlijk bij alle oefeningen ook gedaan. Daar die compagniescommandant zijn vroegere meening bleef toegedaan omtrent de noodzakelijkheid van een standvizier en hij vooral de slechte en middelmatige schutters de bestrekenheid van dit standvizier, en de banen bestreken tegen knielende en staande infanterie (1), wilde leeren kennen, werden in de laagste klasse verscheidene oefeningen met deze vizieren voorgeschreven. Daar hij voorts van het welgerichte juistheidsschot van de meeste schutters te velde geen overdreven verwachtingen koesterde, werd op het achtereinde van het voetstuk van het tegenwoordige vizier een verhooging geschroefd (2), zoodat de klep niet lager dan tot 225 M. kon zakken en met dat standvizier dus nog een theoretische baan verkregen werd, die zich niet hooger dan ± 4 dM. boven de vizierlijn verheft. Dit vizier is voor het gros der soldaten voor het beschieten van die doelen te velde, waarop eenige uitwerking verwacht kan worden, voldoende. Dit standvizier van 225 M. was, evenals andere vizieren, gebaseerd op een *schieten zonder bajonet*. Wordt het in het werkelijk gevecht gebruikt, dan zal wanneer men op korte afstanden den vijand nadert, de bajonet toch opgeplant worden, waardoor een standvizier van ± 275 M. wordt verkregen (3).

Vroeger was die kapitein D. wel is waar een voorstander van een hooger standvizier, in de meening verkeerende, dat men kon aannemen, dat het vizier van 325 M. werkelijk geheel bestreken was tegen knielende infanterie; de later verschenen uitkomsten van talrijke proeven, de gegeven trefserreksen, de *werkelijk* groote spreiding, die zelfs van een groep van onze goede schutters in vredetijd verwacht moet worden, deden hem zijn vroegere eisch omtrent een standvizier voor grooteren afstand verminderen. Ook de vrees, dat tegen een der grondslagen, „mikpunt onderkant van doel”, waarop al de vizieren berusten, te velde zeer dikwijls gezondigd zal worden, was een reden, waarom een standvizier voor kleinere afstanden werd verkozen.

(1) Proeven zullen moeten bewijzen, welke vizieren dit zijn.

(2) Op welke wijze die verhooging is aan te brengen is een technische kwestie.

Onder het vizier van 225 M. wordt door ons het werkelijke vizier voor dien afstand bedoeld.

(3) Proeven zouden de juistheid van deze uitspraak moeten bevestigen. In het IIde Verslag is opgegeven, dat het geweer met bajonet op 200 en 300 M. gemiddeld 4 en 7 dM. hooger trefte dan zonder bajonet.

Van de geweren van het kader en de scherpschutters werden de verhoogingen op de voetstukken der vizieren weggenomen, indien van die individuen de noodige kalnte kon verwacht worden om het gemis van een standvizier in het gevecht niet te gevoelen. Hierdoor werden bij de compagnie ook eenige geweren verkregen voor het juistheidsschot uit gedekte positiën op de kleinste afstanden op *zeer kleine doelen*.

Bij het aanbrengen van een standvizier werd het vizier tevens van een geheel nieuwe indeeling voorzien (gebaseerd op het *schieten zonder bajonet*), daar van die boerenjongens niet meer gevergd kon worden, dan dat zij de klep overeenkomstig het *aangegeven* cijfer stelden. Groot was namelijk de vrees, dat te velde bij het vuren en het stellen der klep *op commando*, de omstandigheid zeer ongunstig zoude werken, dat ons geweer een theoretisch en practisch vizier heeft en nu het eene, dat het andere de hoogste klepstelling vereischt.

In verband met het *aangegeven* doel dezer 3de klasse moesten alle manschappen ook alle oefeningen doorloopen. Voor de slechte schutters waren niet meer dan 100 patronen voor het schoolschieten beschikbaar gesteld, daar meerdere patronen en instructie voordeelijker voor betere schutters konden worden aangewend. Daar deze klasse 7 oefeningen bevatte, werd, in navolging van het oostenrijksche voorschrift, de bepaling gemaakt, dat wel zooveel mogelijk aan de *niet zware* overgangsvoorwaarden moest worden voldaan, doch een schutter na het verbruik van 14 patronen in een oefening altijd tot de volgende overging. Hield hij echter na het doorloopen van alle oefeningen patronen over, dan konden deze nog worden gebruikt, om te voldoen aan een overgangsvoorwaarde, die nog niet vervuld was. Werd met het *aangegeven* getal patronen niet aan alle voorwaarden voldaan, dan had geen overgang in de tweede klasse plaats, doch met het nieuwe schietjaar werd opnieuw in deze klasse aangevangen. Daar een man met goeden aanleg ongelukkig kan schieten, behield de comp. commt. zich het recht voor bij uitzondering eenige meerdere patronen toe te staan.

De oefeningen in de 2de klasse werden verzwaaard, vooral de laatste, om de goede schutters te leeren kennen. Aan elke overgangsvoorwaarde moest worden voldaan, terwijl de bepaling gemaakt werd, dat een schutter niet in de 1ste klasse overging, dan wanneer al de voorwaarden met een *aangegeven* getal patronen waren vervuld. Hierdoor werd de kans benomen, dat zelfs een zeer middelmatige schutter, als hij maar dikwijls genoeg schiet, eindelijk wel eens bij geluk in de 1ste klasse zal overgaan. Gebruikte nu een schutter voor de eerste oefeningen zooveel patronen, dat hij toch niet meer in de 1ste kl. kon komen, dan werd opnieuw met de 1ste oefening 2de klasse begonnen.

Het spreekt vanzelf, dat de schutters van deze klasse door hun meerdere oefeningen eenig denkbeeld kregen van de trefkans op verschillende

doelen op verschillende afstanden, terwijl de beste ook langzamerhand leerden hun schot te verbeteren. Daar aanschouwelijk onderwijs de beste vruchten draagt, werd nu en dan bij zeer mooi weder een oefening besteed, om de spreiding van het geweer op eenige afstanden, of door het plaatsen van verschillende schijven achter elkander, de verheffingen van banen (vooral van de bovenaangegeven *bestreken* banen) op verschillende afstanden, te laten zien. Dit onderwijs werd zoo mogelijk uitgestrekt, om den invloed aan te toonen van het overhellen van het geweer, van het nemen van te veel of te weinig korrel enz. enz. Natuurlijk kon ook de 3de klasse deze oefening bijwonen.

In de 1ste klasse werden de oefeningen voortgezet en de grondregel gehuldigd: »hoe beter de man schiet, des te meer tijd en patronen aan zijn opleiding besteed mogen worden.

Snelvuur was niet onder de oefeningen opgenomen.

Kon een stemming over dit vuur worden gehouden door de officieren, die te velde de uitkomsten hebben gezien, dan zouden de meesten zich zeker als tegenstanders doen kennen. Dit vuur toch maakt den man zenuwachtig en doof voor signaal of commando, waardoor de troep uit de hand geraakt, zonder dat daardoor een resultaat evenredig met het patronenverbruik verkregen wordt. Groote verwachtingen omtrent snelvuur met een aangegeven getal patronen mogen niet gekoesterd worden, daar in den regel zeker het aangegeven getal patronen, ook bij het langzame individueele vuur, al te snel zal verschoten worden. Voeren voorstanders van dit vuur hiertegen aan, dat gecommandeerd of niet gecommandeerd, het snelvuur in sommige gevallen toch zal worden afgegeven en met voordeel waarom dus oefening nuttig is; dan wijst die compagniescommandant weder op het misbruik, op de overdrijving van het jonge en minder ontwikkelde kader van leger en schutterij. Naar zijn opvatting weegt het voordeel van het geheel officieel verdwijnen, zelfs van den naam van dit vuur, ruimschoots op tegen een enkele maal beoefening daarvan.

Daar de beste schutters 2de klasse, de 1ste klasse en de scherpshutters in het gevecht dikwijls geroepen zullen worden zelfstandig of als leiders van groepen op te treden, werden deze ook dikwijls geoefend in het schatten van afstanden. (De overige schutters leerden alleen eenige kleine afstanden beoordeelen). Door het opnemen in het programma van het *schootschieten* van: *individueele oefeningen op onbekende afstanden*, kreeg de onderwijzer gelegenheid zich te overtuigen, in hoeverre de man een goed begrip had, om in verband met de trefkans, op verschillende afstanden verschillende doelen ter beschieting uit te kiezen.

Om de liefhebberij in het schieten op te wekken, werd eenmaal per jaar prijs geschoten, waarbij flinke prijzen werden uitgelooft. Dit prijsschieten was een feest voor de compagnie, dus werd daarvoor altijd een mooie dag in den zomer uitgekozen.

De miliciens, die voor de herhalingsoefening onder de wapens kwamen,

schoten dikwijls met *Flaubert*-patroonjes, deden een enkele oefening met scherp (natuurlijk met standvizier of een ander bestreken vizier), doch de overige schietoefeningen waren aan het gevechtsschieten (zie onder) gewijd. De betrekkelijk sterke compagnieën, die nog door samenvoeging op werkelijke oorlogsterkte konden worden gebracht, boden alsdan een goede gelegenheid aan, officieren en kader eens werkelijk te laten gevoelen, dat de moeilijkheid van leiding zeer sterk toeneemt met de toename van de sterkte van den troep.

De beide andere studievakken: »vuurdiscipline en vuurleiding'', moesten te gelijk worden onderwezen en om dit onderwijs te onderscheiden van het schoolsche schieten bovenbedoeld, werd het bestempeld met den mode-naam: »gevechtsschieten''.

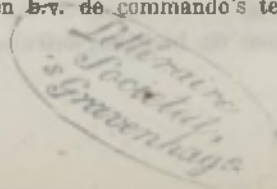
Zooals boven reeds werd opgemerkt, namen alle schutters aan deze oefeningen deel, waardoor, behalve de hoog noodige oefening van den man, de leiders geplaatst werden onder omstandigheden die, zooveel mogelijk overeenkomstig den oorlogstoestand en de schietuitkomsten, dus ook niet noodeloos te gunstig werden.

Op welke wijze die gevechtsoefeningen precies moesten worden gehouden, kon niet in het voorschrift worden aangegeven (dit kon dan ook wel aan het oordeel van den leider of commandeerenden officier worden overgelaten). Beschikbare terreinen, tijd, sterkte van troep enz. oefenden hierop veel invloed uit; bovendien werden bij deze oefeningen meestal twee of meer compagnieën te samen gevoegd, terwijl de bataljonscommandant ook dikwijls actief er aan deel nam.

Op de punten, hierboven omtrent vuurdiscipline en vuurleiding aangegeven, werd bijzonder de aandacht gevestigd en hierbij tevens opgemerkt, dat de meeste wel niet geheel behooren tot het gebied van het schieten, doch dat bij de uitvoering van oefeningen in het gevechtsschieten zou blijken of de leider gezonde tactische denkbeelden omtrent het gebruik van het infanterievuur had.

Het salvovuur moest dikwijls beoefend worden, zoowel op bekende als onbekende afstanden, zoowel in gesloten als in verspreide orde, hetzij als oefening op zichzelf of in verband met andere gevechtsoefeningen. Met nadruk werd herhaald, dat *vuurdiscipline* de naam van een der vruchten is, die door deze oefening tot rijpheid moet worden gebracht.

Marcheeren naar het schietterrein, kalme opstelling van den troep en het regelmatig achter elkander afgeven van eenige salvo's is, op groote afstanden, zeker overeenkomstig het beeld van den oorlog, doch maakt het patronenverbruik niet productief genoeg. Om den man te dwingen oplettend te zijn en alle commando's snel uit te voeren, werd aanbevolen die salvo's zeer onregelmatig te commandeeren en b.v. de commando's te doen:

peloton :			
voorste gelid :			aan ,
achterste gelid :	=		vuur ,
derde groep :			zet af ,
even nummers :			
			enz.

Dat was wel niet overeenkomstig de werkelijkheid, doch het dwingen tot oplettendheid daarentegen wel.

Na een salvo moest dikwijls onmiddellijk in de looppas een honderdtal meters worden geavanceerd of verspreid, of omgekeerd na een salvo in verspreide orde weder worden verzameld, om te zien in welk kort tijdsverloop weder een goed gericht salvo kon worden afgegeven enz.

Indien de gelegenheid het toeliet werden bij voorkeur verschillende schijven geplaatst en telkens een andere schijf aan de geheele of aan een gedeelte van den troep als doel aangewezen, om kader en soldaten te leeren van doel te veranderen.

Natuurlijk moesten bij deze oefeningen met de grootste gestrengheid kalme en stilte worden geeischt.

De doelen moesten steeds zooveel mogelijk *oorlogsdoelen* voorstellen. Het schijven-materieel en het terrein laten echter meestal niet toe al die doelen geheel op te stellen; bovendien is, zelfs wanneer over 16 sectie-schijven kon worden beschikt, het opstellen, b. v. van een geheel bataljon op 1000 M., zeer lastig. Daar het echter noodzakelijk is de doelen, die voorgesteld moeten worden, niet te klein te nemen, gaf het voorschrift met een enkel woord aan, op welke wijze de leider moest trachten dit euvel te voorkomen. Er werd namelijk gezegd, dat b. v. bij het voorstellen eener colonne, het slechts noodig was, de voorste schijf zoo hoog te maken, dat de kogel, die de achterste afdeeling van die colonne in het hoofd zou kunnen trefsen, nog werd opgevangen. De invalshoeken op verschillende afstanden bekend zijnde, is deze berekening natuurlijk hoogst eenvoudig, want wordt geschoten op een afstand, waarop de invalshoek φ is, dan zal de vereischte verhooging h der voorste schijf bij het voorstellen van een p meter diepe colonne gelijk zijn aan:

$$h = p \text{ tang. } \varphi.$$

Bij het voorstellen van een gesloten compagniescolonne

$$\text{op } \left. \begin{array}{l} 500 \\ 600 \\ 700 \\ 800 \end{array} \right\} \text{ M. zoude de voorste schijf dus } \left. \begin{array}{l} 0,48 \\ 0,63 \\ 0,80 \\ 0,97 \end{array} \right\} \text{ M.}$$

moeten worden verhoogd. (Zie Fig. 3.)

Werd de colonne verondersteld te zijn geknield, dan behoefde van de voorste schijf slechts 0,70 M. te worden afgetrokken. Vier sectie-schijven op 700 M. naast elkander opgesteld, bieden dus ongeveer dezelfde trefkans als een bataljon geknield in gesloten divisiecolonne. Waren de schijven 2,50 M.

hoog (dat verreweg te verkiezen is, uithoofde van het groot aantal kogels, die niet zullen treffen en waarvan men moeilijk kan nagaan hoeveel ze te hoog gaan), dan werd op die wijze een gesloten bataljon in staande houding voorgesteld.

Worden de afstanden grooter en moeten de doelen dus dieper worden, dan zou het gebruik van slechts één rij schijven een te groote schijfhoogte vorleren, waarom dan ook meerdere rijen moeten worden geplaatst. De leider geeft alsdan aan (in verband met den afstand en het doel, dat moet worden voorgesteld) op welke wijze de schijven moeten worden gesteld. Zoo stellen b. v. op 800 M. elke twee schijven, op 28,73 M. afstand achter elkander geplaatst, een gesloten colonne voor van 10 sectiën in knielende of van 7 sectiën in staande houding. (Zie Fig. 4.) Vier schijven op deze wijze geplaatst bieden dus ongeveer dezelfde trefkans als een gesloten pelotonscolonne van 5 compagnieën in knielende of van 3½ compagnie in staande houding. Op deze wijze werden zeer verschillende doelen ter beschieting verkregen, vooral toen het linnen der schijf tot 2,50 M. kon worden opgehaald.

Wordt bij de oefening gedurende de verschillende vuren van afstand veranderd, dan oefent dit wel invloed uit op de meerdere of mindere juiste voorstelling, die de schijven van het doel geven; bedenkt men echter, dat op het oorlogsveld ook de afstanden tusschen de verschillende afdelingen eener colonne niet met den duimstok zijn afgemeten, dan kan bij het grooter of kleiner worden van den afstand (natuurlijk binnen zekere grenzen) een meer sluiten of openen der vijandelijke colonne ondersteld worden.

Het gebruik der schijven op deze wijze eischt eenigen meerderen voorbereidenden arbeid; enkele zwarte reepen papier zullen moeten worden opgeplakt; een enkele kleine berekening zal door den leider vooraf moeten worden gemaakt; doch het meerdere nul woog bij dien compagniescommandant wel op tegen die kleine vermeerdering van arbeid.

Na afloop der gevechtsoefeningen ging de leider of een ander officier de schijven eens opnemen; was de uitkomst bevredigend, dan werd de troep ook naar de schijven geleid; was het echter slecht, dan werd het beter geoordeeld, het den soldaat maar niet te laten zien.

Bij al deze oefeningen werd overhaasting zeer afgekeurd, zoodat ze zelden gepaard gingen met schoolschieten op denzelfden dag.

In de vorige bladzijden werd een zeer vluchtige schets gegeven van de wijze van oefening, die dien veronderstelden compagniescommandant nuttig voorkwam; laat het ons nu nog veroorloofd zijn enkele opmerkingen te maken omtrent eenige hoofdpunten van ons bestaand voorschrift die van het veronderstelde voorschrift afwijken.

De indeeling der schutters in drie schietklassen met verschillende programma's komt schijnbaar met de reeds vermelde indeeling overeen.

§ 103 van het voorschrift zegt namelijk omtrent deze klassen o. a.: »De oefeningen der 3de klasse strekken om de eerste beginselen van het schieten in toepassing te brengen. Zij zijn daarom zoodanig geregeld, dat de onderwijzer de fouten van den schutter gemakkelijk kan nagaan. In verband met het onderricht in het salvovuur, worden de miliciens daardoor in korten tijd voldoende geoefend voor den werkkring, die aan de infanterie in het algemeen kan toegekend worden (1).

De oefeningen der 2de klasse zijn bestemd om de vorming van den man tot schutter te voltooien en hem meer bekend te maken met de uitwerking van zijn bestrijkend schot in verband met het gebezigde vizier.

De oefeningen in de 1ste klasse dienen om den man tot scherpschutter te vormen."

Hoewel de uitdrukking: »voltooien der vorming tot schutter" minder juist is en meer belooft, dan gegeven kan worden, zien wij in de tweede klasse ook weder een verdere opleiding van middelmatige en goede schutters terwijl zij, die aan al de voorwaarden van deze klasse voldoen, een waarborg van goeden aanleg schijnen te bieden, omdat zij overgaan in de opleidingsklasse tot scherpschutters. Een bijzondere zorg wordt dan aan de oefening besteed en het dubbel aantal patronen der gewone oefeningen verschoten.

In een missive van Z. E. den Minister van Oorlog (2) naar aanleiding van de ingediende verzameling van de uitkomst der schietoefeningen, gehouden bij de korpsen infanterie, lezen wij echter o. a.: »een bedenkelijk verschijnsel is het echter, dat zooveel schutters in de 3de klasse achterblijven. De oefeningen dier klasse strekken om de eerste beginselen van het schieten in toepassing te brengen; de man leert daarbij de verschillende houdingen, het vuren op een kopschijf en het verrichten van een snelvuur; doch wordt eerst daarna toegelaten tot de eigenlijke gevechtsoefeningen. *Opdat de man met vrucht werkdadig in den oorlog kunne optrede is het dus uit den aard der zaak noodig* (3) dat zijne opleiding in het schieten niet beperkt geweest zij tot het doorloopen van de oefeningen der 3de klasse".

Na de beide officiële verklaringen: »dat de schutters door de oefeningen in de 3de klasse voldoende geoefend worden voor den werkkring, die aan de infanterie in het algemeen kan toegekend worden", en dat de schutter, enkel door die oefeningen: »uit den aard der zaak niet met vrucht werkdadig in den oorlog kan optreden", is het moeilijk zich een juist denkbeeld te vormen met welk doel die 3de klasse in het leven is geroepen. De Minister wijst er verder op: »dat het regel behoort te zijn, dat de man ook de oefeningen der 2de klasse geheel of grootendeels hebbe gevolgd", waaruit weder blijkt, dat ook volstrekt het doel der 2de klasse niet is: *schifting van schut-*

(1) Wij cursiveeren.

(2) D. v. O. 17 Sept. 1881 IIde Afd. G. S. N°. 14.

(3) Wij cursiveeren.

ters met veel aanleg, want bijna allen moeten tot de uiterste grens gebracht worden, waar de opleiding tot uitstekend schutter een aanvang neemt.

Voor het werktuigelijk schietonderwijs veroorzaakt de aangehaalde tegenstrijdigheid in de verklaring van het doel der verschillende schietklassen weinig nadeel; het bespreken van grondbeginselen van een voorschrift daarentegen wordt hierdoor zeer bemoeijlikt.

Om het doen eener keuze tusschen beide verklaringen te voorkomen, zullen wij daarom niet onderzoeken in hoeverre de oefeningen in de verschillende klassen aan het voorgestelde doel beantwoorden, doch liever in hoofdzaak nagaan, welk resultaat zal worden verkregen.

Toen wij het vorige jaar in dit tijdschrift (1) de gronden aangaven, waarom verwacht kon worden, dat de voet van het doel als normaal mikpunt, zoowel op het oorlogsveld als op het oefeningsterrein, zou worden aangegeven, werd niet verwacht, dat ons eerste vermoeden wél, het tweede niet bevestigd zoude worden. Welk is dan het normale mikpunt bij de oefeningen? De staatjes op bladz. 67 en 68 van het Voorschrift geven tot antwoord, dat geen normaal mikpunt bij het eigenlijke schijfschieten bestaat. Bij de 10 eerste oefeningen (behalve bij het snelvuur), d. i. tot de 5de oef. 2de klasse, legt de man aan op het midden van het doel met het vizier van elken afstand, terwijl bij de vijf laatste oefeningen der 2de klasse op de afstanden van 100—300 M. steeds geschoten wordt met het vizier van 350 M., richtende op *onderkant* van de schijf.

Welk een groot voorstander wij zijn den man bij de oefeningen te leeren op welke wijze hij zijn geweer in het *gevecht* gebruiken moet; hoe noodzakelijker ons deze wijze van richten voorkwam na de officieele verklaring, dat ons geweer bijna op alle afstanden 50 M. te hoog draagt — het doel van het voorschrijven van deze wijze van richten met deze vizieren bij de laatste oefeningen in de 2de klasse kwam ons minder duidelijk voor. De oorsprong van deze oefeningen wordt echter verklaard uit de reeds vroeger aangehaalde woorden: »dat de 2de klasse den schutter meer bekend moet maken met de uitwerking van zijn bestrijkend schot in verband met het gebezigde vizier».

Deze zinsnede belooft echter weder te veel. Waren oefeningen voorgeschreven met verschillende vizieren, dan zouden de schutters werkelijk bekend kunnen worden met de verlangde bestrekenheid van het schot; nu echter worden vijf oefeningen besteed om hem de baan van 350 M. te leeren kennen.

Welke groote voordeelen geeft den schutter het kennen van de bestreken banen?

De uitstekende schutter, die in het gevecht zijn schot rustig en zeker afgeeft, alsof hij op de schietbaan stond, die altijd den afstand juist weet te schatten enz., zal van de bestrekenheid van de baan nimmer gebruik maken — dus de kennis kunnen ontberen — want waar hij treffen wil, treft

(1) 1ste Afl. 1881.

bij. Hoe meer echter alle of eenige van die goede schieteigenschappen verminderen, des te meer zullen de voordeelen van de bestrekenheid der baan zich doen gevoelen; omdat deze op de korte afstanden een correctie is voor slecht schieten, niet verzetten van de klep bij een vijandelijke nadering, slecht afstanden schatten enz. Het voorschrift geeft dan ook voor de zenuwachtige oogenblikken van het snelvuur het vizier van 350, voor een vijandelijke nadering, dat van 400 M. aan. Bovendien acht het de voordeelen van het geheel bestreken schot groot genoeg om een afwijken te wettigen van het beginsel: hij de oefeningen niet aan te leggen op den voet van het doel. Daar dus de slechtste en minst kalme schutters natuurlijk het meeste behoefte hebben aan die geheel bestreken banen, vragen wij, waarom deze dan niet dadelijk aan de 3de klasse geleerd, in plaats van deze oefeningen te bewaren voor de schutters, die reeds tot de poorten der opleidingschool tot scherpschutter genaderd zijn?

Behalve het onbekend blijven met de bestreken banen is deze rangschikking der oefeningen oorzaak, dat telkens bij het afgeven van salvovuur aan de schutters 3de klasse en de meeste van de 2de klasse gezegd moet worden, anders te richten, dan bij de oefeningen voor de schijf en ook met *Flaubert*-patroontjes met zorg is onderwezen. Vreemd staan bovendien de schutters gewoonlijk te kijken, als in de laatste oefening der 3de klasse bij het afgeven van snelvuur op 100 M. het vizier van 350 M. moet worden gebruikt; vooral als de onderwijzer de opmerking vooraf lant gaan, dat bij snelvuur in den regel veel te hoog geschoten wordt.

Ook de schutters, die niet verder gekomen zijn dan de drie eerste oefeningen der 2de klasse, nemen aan al de gevechtsoefeningen deel, onbekend met de geëischte niet toepassing van de geleerde grondbeginselen der richting.

Wat is verder het gevolg van deze indeeling der oefeningen en de gestelde overgangsvoorwaarden?

Uit de bovenaangehaalde aanschrijving, blijkt: »dat bij alle regimenten ongeveer de helft der op 1 April 1881 aanwezige schutters aan geen enkele oefening der 2de klasse konden deelnemen; bij twee korpsen zelfs nauwelijks een derde gedeelte". Hierbij moet nog worden in het oog gehouden, dat onder die schutters vooreerst voorkomen al het kader en de vrijwilligers; doch bovendien, dat de meeste van die schutters nog langs den ouden weg in de 2de klasse waren gekomen.

Uit eenige schietregisters van verschillende bataljons van het regiment grenadiers en jagers bleek: dat op 1 April van 131 miliciens slechts 22 of 1,6% in de 2de klasse konden komen, en van deze niet meer dan 10 of 0,7% vóór 1 April in die klasse hadden geschoten; slechts één schutter kon het tot de 4de oefening, 2de klasse brengen. Niet meer dan 71 schutters of slechts 55%, konden tot in de 4de oefening 3de klasse komen. Hierbij zij nog opgemerkt, om de verwachtingen omtrent het schietresultaat met de nieuwe

patroon niet te hoog te spannen, dat bedoelde miliciens tot 24 Februari de nieuwe patroon gebruikt hebben.

Toen die lichter met groot verlof vertrok, waren er van 145 miliciens: 67 schutters of 46,2 % in de 3de klasse (48 of 33 % kwamen niet verder dan de 4de oefening.)

70 » » 48,3 % » » 2de » (46 mil. kwamen niet verder dan de 3de klasse.)

6 » » 4,1 % » » 1ste »

2 » » 1,3 % werden scherpshutter.

Van die miliciens, welke dus hun geheele militaire opvoeding genoten hadden, hadden dus 78 % bij het schijtschieten altijd geleerd aan te leggen: op het midden van het doel; terwijl geen enkele oefening gebruikt was, hun het hulpmiddel te leeren voor slecht schieten: »de bestrekenheid van het schot».

Het loopende schietjaar, hoewel geschoten wordt met de oude patroon, levert eenigszins betere uitkomsten op, ofschoon ze altijd nog slecht blijven. Half Februari waren van 172 miliciens, 34 of bijna 20 % in de 2de klasse, terwijl van 25 te verwachten is, dat zij vóór 1 April nog in die klasse zullen overgaan.

Met het oog op deze cijfers is het zeker zeer wenschelijk — wanneer het richten op den voet der schijf bij de individueele oefeningen *uitzondering* moet blijven — al deze uitzonderingen van de 2de klasse in de 3de over te brengen (in het Duitsche schietreglement van 1875 werd bij de *oefeningen* ook een ander mikpunt voorgeschreven, dan *tegenover den vijand*; in 1877 werd dit echter veranderd). Deze laatstgenoemde klasse zou dan werkelijk den schutter eenigszins geschikt maken voor zijn werkkring in het veld. Wil men hem dan nog anders leeren richten, laat hij dan in de 2de klasse overgaan, nadat hij dus eerst ook zijn *verschillende bestreken vizieren* heeft leeren kennen. Welk doel, dat door de tegenwoordige indeeling schijnt bereikt te moeten worden, hierdoor zou gemist worden, weten wij niet.

De oefening »snelvuur», indien het behoud noodzakelijk is (1), moet natuurlijk in de 3de klasse blijven.

De *staande* houding bij dat vuur (en ook vizier van 350 M.) komt ons niet als de meest doelmatige voor. Het meest zal de nederlandsche soldaat dit vuur afgeven bij het afslaan van een aanval uit een verdedigende positie,

(1) Het nederlandsche leger, het eenigste, dat vuurt met opgeplante bajonet, staat, wat snelvuur-oefeningen betreft, ook bijna alleen. Itella schrijft ook één oefening van een halve minuut voor op 200 M., terwijl de zwitsersche soldaat ook éénmaal dit vuur moet afgeven. In het nieuwe russische voorschrift komt ook wel een snelvuur-oefening voor gedurende 3 seconden, doch dit vuur heeft naar onze opvatting niet die betekenis, welke wij er aan hechten. Het is meer een oefening om onmiddellijk gereed te zijn om een schot te geven. Bij deze oefening toch werpen alle schutters zich neder en laden hun geweer, de instructeur laat daarop met 3 seconden tusschenruimte tweemaal een signaal geven. In het tijdsverloop tusschen deze beide signalen moet ieder schutter zijn schot hebben afgegeven en weder zijn opgestaan. Wie na het tweede signaal vuurt, leest een fout.

niet in staande houding. Wordt het tegen cavalerie-aanvallen gebruikt, dan verwijzen wij naar de woorden van ROOSEBOOM (1): »Eindelijk zij hier opgemerkt, dat bij het afslaan van cavalerie-aanvallen door infanterie, bepaald aan te bevelen is, den troep niet te doen opstaan — iets waartoe de manschappen misschien geneigd zouden zijn — maar hem liefst te doen knielen of liggen en wel enz. Dit is een zeer gewichtig punt, waarop mogelijk niet genoegzaam de aandacht gevestigd wordt».

Door zes oefeningen op verschillende afstanden en ook de snelvuren, allen met het vizier van 350 M. te doen afgeven, dus door de zorg, die besteed moet worden om de *bestrekenheid van de baan van 350 M.* practisch te onderwijzen, zou men geneigd zijn aan dit vizier een bijzondere waarde toe te kennen en daar wij helaas! geen standvizier hebben, het willen bestempelen met den naam »*normaal vizier*». Bladz. 42 van het Voorschrift zou echter spoedig haar gemotiveerd veto over dezen naam uitspreken. Er staat namelijk geschreven: »Uit de tabel, Bijlage A, blijkt, dat bij een horizontale vizerlijn langs den grond, de baan van het geweer tot op 400 M. geheel bestrijkend is voor infanterie, tot op 450 M. voor cavalerie. Hoewel bij het staande schieten de bestreken ruimte vermindert, valt het trefpunt toch altijd beneden manshoogte, wanneer men binnen 400 M. op den onderkant van het doel blijft richten (2).

»Bij het naderen der strijders of den aanval van ruitery behoeft de klep binnen dien afstand dus NIET MEER VERZET te worden» (2).

Zoo veel zorg is besteed aan het vizier van 350 M. — en toch bij het naderen van den vijand behoeft de klep niet lager dan 400 M. gesteld te worden; zelfs ook niet bij de toepassing van het op de baan geleerde snelvuur met de klep van 350 M.

Natuurlijk is het te verwachten, dat uit de vele oefeningen met het vizier van 350 M. een gevolgtrekking wordt gemaakt in strijd met de bovengehaalde regels. Werd omtrent de vroeger aangewezen tegenstrijdigheid opgemerkt, dat deze geen invloed uitoefent op het practisch schietonderricht, de tegenstrijdigheid omtrent het *gebruik der vizieren* heeft ernstiger gevolgen. Het is echter te hopen, dat dewijl gekozen moet worden tusschen 350 en 400 M., op het kortste vizier de keuze valt.

Behalve de *tegenstrijdigheid* met de schietoefeningen hebben wij tegen deze belangrijke regels van het Voorschrift nog een grooter bezwaar; namelijk dat de grondslag, waarop ze berusten: »dat het trefpunt tot op 400 M. zelfs bij het staande schieten beneden manshoogte valt» *theoretisch* misschien waar, *practisch* echter zeer onwaar is.

In het IIde Verslag wordt vermeld: »dat na de gegevens, die verkregen waren, om tot grondslag te dienen voor het vaststellen van de eischen, aan

(1) Het hedendaagsche gevecht, bladz. 129.

(2) Wij cursiveeren.

den schutter bij de individueele oefeningen te stellen, ter beoordeeling der uitwerking van het salvovuur (1) andere proeven noodzakelijk waren.

»Daartoe zijn op het strand nabij Scheveningen 40 linnen schijven (2), elk breed 20 M. en hoog 1,7 M. op 10 M. onderlingen afstand achter elkander opgesteld geworden. . . . De 21ste schijf werd bij elken proefdag op vizierschotsafstand geplaatst. . . . De gedetacheerde onderofficieren, vooraf geoefend in het afgeven van salvovuur, liggend opgelegd op één gelid werden in die houding op vizierschotsafstand van de middelste schijf gesteld. Op elken afstand werden 100 schoten gedaan. De uitkomsten, door telling der treffers op de schijfbeeldens verkregen zijn opgenomen in Bijlage II”.

Uit deze Bijlage (als Bijlage B¹ in het Voorschrift opgenomen) blijkt: dat toen die vooraf geoefende onderofficieren in liggende houding met het vizier van 400 M. *aanlegden op den voet der schijf*, de schijven van manshoogte op 190, 200, 210, 220 M. enz. geplaatst (3), getroffen werden respectievelijk door:

13, 17, 15, 22, 19, 26, 28, 28, 28, 38, 35, 37, 49 enz. kogels.

Men mag natuurlijk in verband met de spreiding niet verwachten, dat alle schoten door alle schijven vóór 400 M. geplaatst, gaan, maar, wanneer onder deze *hoogst gunstige* omstandigheden op 190—220 M. slechts $\frac{1}{2}$, op 220—280 M. slechts $\frac{1}{3}$ van het aantal kogels onder manshoogte blijft, dan kan de bepaling: »dat zelfs bij het staande schieten bij het naderen van den vijand de klap *niet lager dan 400 M.* behoeft gesteld te worden”, volstrekt onze sympathie niet wegdragen. Maakt men hiertegen de opmerking, dat onder het vizier van 400 M. verstaan moet worden het *theoretische* vizier, dus bedoeld wordt het *practisch vizier van 350 M.*, dan zijn wij het met deze opmerking niet eens. De trefferreeksen zijn toch reeds geschoten met den *verkeerden* kogel en de aangehaalde bepaling omtrent het vizier berust op deze »opzettelijk daartoe genomen proeven”; bovendien verscheen het nieuwe Voorschrift, toen het zeer kankerachtige gebrek der munitie zeker reeds lang bij de geneesheeren bekend was.

Het slechte eindresultaat van het schijfschieten of liever gezegd, de weinige oefeningen, die door de miliciens gedurende hun diensttijd worden doorlopen (4), is zeker ten deele te wijten aan de *te zwaar* gestelde overgangsvoorwaarden.

(1) Onder *salvovuur* wordt hier natuurlijk verstaan, al het vuur, dat niet bij de individueele schijfschietoefeningen wordt afgegeven.

(2) De deutsche schietinstructie geeft ook wel de treffers in die 40 schijven aan, deze werden echter niet feitelijk geplaatst. Zij werden zoodanig opgesteld, dat een kogel, die lange den bovenkant van de eene schijf gaat in den voet van de volgende wordt opgevangen.

(3) Wij zeggen 190, 200 M. enz., aannemende, dat de kern op vizierschotsafstand viel. Het ware wenschelijk ook eenige gegevens omtrent de plaats der kernen te vernemen, daar dit toch den grootsten invloed op de schietuitkomsten uitoefent.

(4) Hierom ware het wenschelijk de bepaling te laten vervallen, dat al de schutters der 3de Klasse 1°. April weder met de eerste oefening moeten aanvangen.

In onderstaanden staat zijn eenige schietuikomsten verzameld, verkregen door 131 miliciens van vier willekeurig genomen compagnieën, die aan den geheelen schietcursus 80/81 hebben deelgenomen; waarbij wordt opgemerkt, dat tot 24 Februari geschoten werd met de nieuwe patroon.

Het onderste cijfer van elk tweetal is de uitkomst van 172 miliciens, die aan den schietcursus 81/82 deelnamen tot half Februari. Tot vergelijking met de bovenste cijfers moet op deze laatste omstandigheid wel gelet worden, daar sommige getallen vergroot andere verkleind zullen worden na afloop van het schietjaar.

Nummer der oefening.	3de klasse.							In alle oefeningen der 3de klasse.
	1	2	3	4	5	6	7 Snelvuur.	
De schutters, die voldeden, vershoten gemiddeld per oefening:	19 31	25 31	21 20	11 12	16 18	12 11	10 10	17 19
De schutters, die niet voldeden, vershoten toch reeds gemiddeld in die oefening:	65 115	73 57	48 31	52 46	33 19	27 20	Voldeden bijna allen.	44 38
De $\left\{ \begin{smallmatrix} 23 \\ 34 \end{smallmatrix} \right\}$ schutters, die in de tweede klasse kwamen, vershoten gemiddeld:								87 92
In elke oefening werden vershoten:	2784 5788	4291 8430	1809 2598	922 1047	1171 1208	538 464		11675 12830
Van de schutters, die in de verschillende klassen schoten, voldeden:	bijna 90 % 86 %	70 % 70 %	91 % 70 %	93 % 82 %	67 % 67 %	73 % 81 %	bijna 100 % 100 %	1,6 % 2 %
Een overgang werd in elke oefening verkregen door het verschielen van:	22 35	50 57	26 33	16 17	33 29	23 14	10 10	530 525

De omstandigheid, dat vele miliciens den winter 80/81 twee maanden met verlof vertrokken, werkt zeker ongunstig op de einduitkomst; de bewijzen voor de moeilijkheid der overgangen behouden echter hunne waarde.

In het deutsche leger worden jaarlijks per man 100 patronen toegestaan, om te voldoen aan 14 oefeningen, d. i. $7\frac{1}{2}$ patroon per oefening. Wel komen nog vele patronen beschikbaar van soldaten, die om de een of andere reden niet schieten, of van schutters, vooral in de hogere klassen, die met minder dan het aangegeven getal aan al de voorwaarden voldoen en dat jaar dan ook niet meer schieten; doch het gemiddeld getal, dat werkelijk voor al de overgangen gebruikt wordt, verschilt aanmerkelijk met het onze.

Uit een artikel van een comp. commandant, (1) die klaagt, dat de overgangen in de *Instruction* te zwaar gesteld zijn en vreest, dat te veel patronen,

(1) Mil. Blätter 1881.

eigenlijk voor het gevechtsschieten bestemd, verbruikt zullen worden door de 3de klasse schutters, blijkt het volgende:

In het schietjaar 78/79 voldeden van een compagnie 12 schutters met 79—100 patronen aan al de voorwaarden; 48 schutters hadden meer dan 100 patronen verbruikt en 20 schutters zelfs tusschen de 130 en 175 stuks.

(De opmerking wordt toegevoegd, dat het slechte (?) resultaat ook te wijten was, vooreerst aan de granuleuze oogziekte, waaraan vele soldaten lijdende waren en voorts aan het minder gehalte van die lichter.)

Het groote patronenverbruik werd voornamelijk veroorzaakt door de oefening N°. 4, van het voorbereidend schieten, die toch reeds verlicht was.

Van 68 schutters konden slechts 28 de eerste maal aan de overgangsvoorwaarde voldoen; 10 schoten tweemaal, 6 driemaal, 8 viermaal, 4 vijfmaal, 4 zesmaal, 2 achtmaal, terwijl 4 zelfs na tien oefeningen niet overschoten.

Het volgende jaar voldeden van 72 man 38 met één, 19 met twee, 7 met drie, 2 met vier, 2 met vijf en 1 met zes schietoefeningen aan de overgangsvoorwaarde.

Hoe vreemd zouden die deutsche compagniescommandanten opzien, indien hun soldaten eens volgens den geest van ons voorschrift moesten schieten en het hun bleek, dat 113 miliciens (uit eenige willekeurig gekozen registers overgenomen) met hun korten diensttijd, schietende met de nieuwe patroon, het onderstaand aantal oefeningen deden in de 2de oefening der 3de klasse.

84 schutters om aan de gestelde voorwaarde te voldoen.

8 schutters	1 maal,	4 schutters	7 maal,	2 schutters	14 maal.
17	» 2	» 3	» 8	» 2	» 15
12	» 3	» 4	» 9	» 4	» 16
6	» 4	» 4	» 10	» 1	» 24
8	» 5	» 5	» 11	» 1	» 24
7	» 6	» 2	» 13	»	

dus gemiddeld $5\frac{1}{2}$ maal.

De overige 29 schutters, die niet overgingen schoten toch:

3 schutters	7 maal,	4 schutters	14 maal,	1 schutters	19 maal.
1	» 8	» 3	» 15	» 1	» 20
3	» 40	» 4	» 16	» 1	» 24
1	» 12	» 4	» 17	» 1	» 25
1	» 13	» 2	» 18	» 2	» 26

dus gemiddeld ruim 15 maal.

Bij het zien van die deutsche schietresultaten vroegen wij ons tevens af, of de deutsche soldaat in zijn eerste dienstjaar niet beter schiet dan onze milicien?

De voorwaarde, waaraan volgens de nederlandsche opvatting zoo verbaazend snel wordt voldaan, is toch volgens de nederl. opvatting zoo gemakkelijk nog niet, want zij bestaat uit het schieten (staande vrije hand) in 5 schoten van: 5 mansbreedten (1,8 M. hoog, 0,40 M. breed), waaronder 4 recht-

hoeken (60 cM. hoog, 40 cM. breed) met 2 spiegels (cirkels van 40 cM. middellijn) (1).

Moeilijk is het na te gaan, welke overgangsvoorwaarden in ons voorschrift te hoog zijn gesteld. Wel schijnt het ons b. v. toe, dat de 4de oefening 2de klasse gemakkelijker is, dan de 1ste oefening 3de klasse en de 3de oefening 2de klasse weder veel te zwaar in verhouding van de daaraan voorafgaande (2) enz.; doch te veel moeilijk te beoordeelen omstandigheden (o. a. de veel besproken twijfelachtige normale spreiding en de houding van den schutter), oefenen invloed uit, om een juiste uitspraak te kunnen doen. Niet A of B kan deze quaestie uitmaken, doch alleen de eenig bevoegde persoon: »de Infanterie, die schiet". Gaf elk bataljon of nog liever elk regiment (om zelfs de schijn te vermijden, dat de opgaven strekten om de zorg bij de schietopleiding van kleine troepenafdeelingen te beoordeelen) voor éénmaal een opgave over een geheel schietjaar, in den geest van den staat van bladz. 331, dan zou dit antwoord zeker meer waarde hebben dan elk ander.

Daar het resultaat van elke schietoefening de trefkans voorstelt van het geweer nummer in handen van den schutter P. op dien oefeningsdag; zoo zouden wij de overgangsvoorwaarden het liefst bepalen uit een zoo groot mogelijk aantal patronen. Bij het bepalen toch van alle trefkans wordt bij het toenemen van het aantal schoten, de basis der beoordeeling juist. Zijn er dus b. v. in de 2de klasse 4 oefeningen op 200 M. voorgeschreven, dan zouden wij wenschen, dat de schutter beurtelings elk dier oefeningen deed tot hij in 30 schoten of minder, een zeker aantal punten schoot. Bij den herhalingscursus der scherpschutters kan dan b. v. de eisch gesteld worden, dat op 100 M. onder 40 schoten 36 zwarte rozen voorkomen. Vooral ter beoordeeling van goede schutters is het vergrooten van den maatstaf wenschelijk; niet alleen om te voorkomen, dat een slecht schutter eindelijk bij geluk eens overkomt, maar ook om een ongelukkig schot van een goed schutter minder zwaar te laten wegen. Een klein uittreksel uit de schietregisters zou onze meening bevestigen.

In het algemeen, doch vooral in de 3de klasse, zijn wij tegenstanders van het gebruik van kleine schijven, als b. v. de kopschijf. Het is niet voldoende te *constateeren*, dat de kogel de schijf gemist heeft, de schutter en de onderwijzer moeten tevens zien, hoever is misgeschoten om hieruit te leeren het schot te verbeteren. Hiertoe dient dan ook zeker »het aanwijzen na ieder schot van de plaats, waar de kogel getroffen heeft".

Aan het gevechtsschieten zouden *alle* schutters moeten deelnemen, als hiervoren reeds werd opgemerkt. Daar het individueele vuur op onbekende afstanden, *zoaals het voorgeschreven is in 139—145*, geheel het karakter van

(1) Het schieten *zonder bajonet* is zeker een der redenen, waardoor een veel guntiger schietresultaat verkregen wordt.

(2) Al worden op 500 M. 5 schijven geplaatst, de hoogtspreiding blijft 2,30 M.

plaats moeten hebben met *losse* patronen, indien geen terrein beschikbaar is voor het vuren met *scherpe* patronen (bladz. 74 van het voorschrift), wordt door ons niet veel heil verwacht, dewijl *die* oefeningen toch zeker tot het gebied van het *zeer onseigenlijke* gevechtsschieten behooren. Wel zien wij heil in een oefening met *losse* patronen, om den schutter en den groepscommandanten aanwijzingen te doen en fouten te herstellen, indien dezelfde oefeningen later met *scherp* worden herhaald. De vijandelijke tirailleurs, colonnes, artillerie, enz. moeten bij het schieten met *scherp*, *faute de mieux*, zeer onjuist grootendeels door onbewegelijke schijven worden voorgesteld, doch waarom bij het schieten met *losse* patronen de werkelijke, beschikbare doelen vervangen door stukken grijs linnen?

Ons Voorschrift moge echter de schoonste bepalingen omtrent het gevechtsschieten bevatten — gelukkig voor Nederland zullen ze echter in de meeste gevallen een doode letter blijven, want den vetten bodem met zijn kostbaar tapijt, laat de boer niet door den soldaat betreden. Terreinen, geschikt voor werkelijke gevechtsoefeningen, zijn toch nog genoeg in Nederland beschikbaar. Zou dan het belang van de infanterie de uitgave niet wettigen, indien eenige van die terreinen door het rijk werden gehuurd of aangekocht, opdat jaarlijks een gedeelte der infanterie eenige malen dergelijke oefeningen konde houden. Deze oefeningen zullen geld kosten, evenals het in staat van verdediging brengen van forten, najaarsoefeningen enz.; goed geleid zal de uitgave echter zeker een productieve zijn.

Op welke wijze ze uitgevoerd moeten worden, leeren de talrijke geschriften over dit onderwerp; uit het vele *goede* behoeft slechts het *beste* te worden gekozen.

Kunnen de meeste duitsche compagnieën (die jaarlijks 600 marken schijven-geld ontvangen) reeds hogen op het bezit eener veldtelefoon voor deze oefeningen (1) — wij wenschen, dat de nederlandsche infanterie uitgestrekte schietterreinen krije, waarop mettertijd de schijven door electriche kracht te voorschijn treden en verdwijnen.

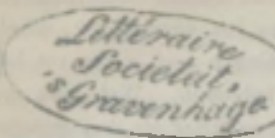
Nederland moge den naam hebben, dat het de koorden van zijn beurs niet altijd gemakkelijk losmaakt — het onbeperkt aantal (2) patronen, dat het jaarlijks beschikbaar stelt, steekt gunstig af bij het aantal, dat alle andere legers jaarlijks toestaat, zooals uit nevenstaanden staat blijkt.

(1) Zie het artikel van den Heer ONNEW in den *Mil. Spect.* 1882, N°. 1.

(2) Wij zeggen onbeperkt aantal, omdat de schutters der 3de klasse in één jaar zouden mogen verschietsen 535 scherpe patronen.

Bij het regiment grenadiers en jagers werden in 1881 verbruikt:

272478 scherpe patronen N°. 8; 20201 scherpe patronen N°. 9; 79531 scherpe patronen N°. 10 tot kamerschietcilinder.

	Oostenrijk		Frankrijk	Roeland	Duitschland	Engeland	Belgie	
	Infanterie	Jagers					Cara- biniers	Linie- infanterie
Individueele oefeningen.....	70	100	60	104	100	65	110	70
Gevechtsschoten.....	40	80	40	27	30	25	43	48
Andere oefeningen.....				10				
TOTAAL.....	110	180	100	180	130	100	153	118

Opmerking Het aantal patronen is per geweerdragende; ieder man kan dus wel, vooral bij het geschietsschieten, over meer patronen beschikken, dan het aangegeven totaal.

Aan het einde onzer beschouwingen gekomen, vragen wij met de meeste bescheidenheid of het geldt aan al die patronen besteed, op de meest vruchtbare wijze wordt aangewend; of namelijk de Infanterie met haar geweer, waarmede zij moet vuren, zooals geen enkele andere natie meer doet, voorzien van een vizier, dat *volstrekt niet deugt* voor de gebruikte munitie, beschikkende over terreinen, waarop de zoo nuttige gevechtsoefeningen slechts *theoretisch* kunnen worden beoefend, of die Infanterie zich behoorlijk kan voorbereiden voor de zware tank, die haar misschien binnen een niet al te langen tijd te wachten staat?

Het Legerbestuur, als pachter van de Natie, brengt genoeg specie op den militairen akker; doch wordt die kostbare specie steeds op de beste wijze vermengd en verwerkt?

Wanneer eenmaal onder het gebulder van het kanon de Natie aan de infanterie-afdeelingen de patronenwissels presenteert, dan vreezen wij geen *Krach* of bankroeten, maar wel aanbiedingen van accoord en uit de som, welke die Infanterie, met den besten wil beziel, in schietresultaten betaalt, zal het misschien blijken, dat het Legerbestuur zich in tijd van vrede met een te lage rentevoet heeft tevreden gesteld.

's Hage, Februari 1882.

L. BRENDER & BRANDIS,
1ste luit. der inf.

Een antwoord op het „woord van protest en toelichting van den Kapitein G. F. W. BOREL“.

De kapitein G. F. W. BOREL geeft, in N°. 4 van den *Militaire Spectator* van 1892, in een opstel getiteld: »Een woord van protest en toelichting» de reden op, die hem tot het schrijven van zijn werk »Onze Vestiging in Atjeh» noopte, zoo mede die, welke hem terughoudt om ter wederlegging van de critiek op dat werk, nedergelegd in de »Open brieven» van den kapitein H. H. A. NICLOU, een antwoord te geven, ofschoon, zegt hij, deugdelijke bewijsgronden tot wederlegging niet ontbreken.

Dat de kapitein BOREL zich onthoudt van een wederlegging der »Opene brieven», ten einde niet opnieuw een polemieek over den Atjeh-oorlog te openen, zal vermoedelijk door ieder beaamd worden, maar of hij deugdelijke bewijsgronden voor die wederlegging zou kunnen aanvoeren veroorloof ik mij te betwijfelen. De kapitein NICLOU toch, heeft altijd onwraakbare feiten gesteld tegenover feiten die verkeerd waren voorgesteld, en wat de heer BOREL fouten en tekortkomingen noemt, verklaard door de geschiedenis van de indische oorlogen, waarmede hij minder bekend schijnt te zijn, en door den drang der omstandigheden waarmede hij geen rekening hield.

Het oordeel over handelingen en zaken hangt af van de subjectieve opvattingen der beoordeelaars, en wijl deze, gelijk alles wat de natuur oplevert, bij ieder verschillend zijn, moet ook hun oordeel uiteenlopend wezen. Het komt dan maar aan op de vraag, welke opvattingen juist zijn en het meest de waarheid nabij komen.

De kapitein BOREL zegt in zijn »protest»: »Niemand zal het in den heer NICLOU laken, dat hij met ijver en toewijding de partij opvat van den Generaal aan wien hij verplichting heeft, en voor wien hij een bijna afgodische vereering koestert, zoodat zelfs de meest in het oog springende, niet te loochenen, fouten en tekortkomingen bij de 2de expeditie begaan, door mij in mijn werk aangegeven, in de »Open brieven» toch ontkend, of waar dit feitelijk onmogelijk was, eenvoudig verzwegen worden.

Dit wil, naar het mij voorkomt, zooveel zeggen als: de heer NICLOU verdedigde het beleid van den generaal VAN SWIETEN, uit dankbaarheid, wegens de verplichtingen, die hij aan hem heeft, en was door de vereering, die hij voor hem koestert, blind voor zijne fouten en tekortkomingen.

Er kan bezwaarlijk grooter onjuistheid gezegd worden dan deze woorden. Ik mag door mijn zwijgen niet toelaten, dat die verkeerde indruk veld wint of voor juist worde gehouden. Het is daarom dat ik de pen opvat om die woorden te wederleggen, en U, Mijnheer de Redacteur, beleefil verzoek mij daarvoor een plaats in *De Militaire Spectator* in te ruimen.

De kapitein NICLOU heeft aan mij geen enkele verplichting. Wanneer dat de bron van zijne toewijding, voor zijn schrijven had moeten zijn, dan zou hij meer redenen hebben gehad om zich aan de zijde mijner tegenstanders te scharen dan aan de mijne. Ik was immers de verguisde, de vertrapte, degene waartegen grooten en kleinen hunne penen versneden hebben, die van menigeen „le coup de pied de l'âne" gekregen heeft. Het kon hem geen voordeel geven aan mijne zijde te staan; het had hem wel kunnen dienen, tegen mij te zijn. Dat dit niet denkbeeldig is heeft de heer NICLOU in ruime mate ondervonden, door de geldelijke nadeelen, die hem tegen recht en billijkheid berokkend zijn, en die de tusschenkomst van het Opperbestuur vereischt hebben om het geschil in zijn voordeel te doen beslissen. Maar dit heeft zijn gedragslijn niet doen veranderen. Daarvoor was hij te edel en weldenkend.

Ik had vóór 1879 den kapitein NICLOU slechts tweemaal gezien en dan nog slechts korte oogenblikken. De eerste maal in 1859, toen ik commandant van het indische leger was, en hij mij een depeche van den commandant der 2de Militaire Afdeeling kwam overhandigen, die ik met den gebruikelijken vorm en dankbetuiging aannam en den bringer afscheid gaf.

De tweede maal in 1864 toen hij, tegen zijn wil ten onrechte gepensionneerd, mijne hulp kwam vragen, die ik hem niet verleenen kon. Deze beide bezoeken liggen mij zelfs zoo flauw in het geheugen, dat ik ze mij slechts heb kunnen herinneren toen de kapitein NICLOU er mij op gewezen heeft. Dit is dunkt mij wel een bewijs, dat de kapitein NICLOU mij niets te danken en aan mij geenerlei verplichtingen heeft, en dat hij voor mij ook geen afgodische vereering kan hebben. Het tegendeel is waar. Wie van ons beiden verplichting aan den anderen heeft ben ik, voor zijne ijverige door niets te schokken toewijding om mij te verdedigen, hetgeen dan ook aan velen de oogen geopend en een ander begrip van mijn staatkundig en krijgskundig beleid gegeven heeft, terwijl de bijval dien aanvankelijk het werk van kapitein BOREL genoot, daardoor minder gunstig is geworden.

Welke waren dan de redenen, die den kapitein NICLOU bewogen hebben, om gedurende en na den afloop van den veldtocht, van mijne bestrijders dan handschoen op te nemen en ze met feiten, logische, onwraakbare argumenten te wederleggen? Het waren dezelfde, die de kapitein BOREL in het

woord van protest" opgeeft, als de oorzaak, die hem hebben genoopt zijn boek »Onze vestiging in Atjeh" te schrijven maar in tegenovergestelden zin. Kapitein BOREL, zegt hij, wilde doen breken met het »onzalige stelsel van modderen en afwachten" — gelijk hij het noemt — »dat vier jaren lang in Atjeh gevolgd was en van den aanvang of niets dan wrange vruchten opgeleverd heeft." Kapitein NICLOU verantwoordigd over de inhumane, de oorlogs- en volkenrecht kwetsende, wijze van oorlogvoeren, die soms in Indië plaats heeft, waarvan hij te Borneo zelf getuige was, schreef om steun te geven aan het meer humane oorlogsstelsel, dat ik in Atjeh in practijk had gebracht, waarbij steeds met loijale wapenen gestreden werd, personen en eigendommen, als de noodzakelijkheid van den oorlog het niet anders vorderde, beschermd en de beginselen van het oorlogs- en volkenrecht, zooals ze bij de beschaafde volken aangenomen zijn, geëerbiedigd werden.

Hiermede bleef hij zichzelf gelijk en verloochende hij zijne antecedenten niet. Te allen tijde heeft NICLOU, zoo als X, in n°. 1 en 4 van *De Militaire Spectator* 1882, ten rechte van hem getuigt, zich doen kennen als een waardige voorvechter van recht en billijkheid. De lezer oordeele. In 1852 en 1853, als tweede luitenant bij de troepen in West-Indië gedetacheerd, benutte hij zijn ledigen tijd om zich met de sociale toestanden van Suriname bekend te maken, en schreef hij in loco een memorie »Slaven en slavernij in de Nederlandsche kolonie Suriname", waarbij hij, de sijne opmerker, de door echte humaniteit bezielde man, met zulke levendige en ware kleuren, den toestand der slaven in onze West-Indische bezittingen schetste, dat de memorie, aan Dr. W. R. Baron VAN HOËVELL ter inzage gegeven, de belangstelling van dezen menschenvriend opwekte en hij NICLOU raadde ze te openbaren. Maar begrijpende dat zijn naam te weinig bekend en zijn standpunt te nederig waren om invloed te kunnen uitoefenen, stond hij zijn manuscript af aan den heer VAN HOËVELL, toen een invloedrijk lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, die het omwerkte en onder den titel van »Slaven en Vrijen" uitgaf. Ik heb die bijzonderheid uit den mond van den heer VAN HOËVELL, die voor NICLOU warme sympathie had, zelf vernomen. Het zal wellicht aan weinigen bekend zijn of weinigen zullen zich herinneren, dat dit boek »de Slaven en Vrijen" in ons land grooten opgang gemaakt, en de oogen geopend heeft over den toestand der slaven in onze West, die door belanghebbenden steeds verborgen gehouden of verbloemd was. Het werd de krachtige stoot, die eindelijk tot de afschaffing der slavernij leidde. De naam van NICLOU bleef daarbij wel onbekend en hijzelf op den achtergrond, maar hem komt toch de eer toe, aan die groote sociale hervorming te hebben medegewerkt. De bescheidene menschenvriend achtte zich voldoende beloond door het bewustzijn, dat zonder hem, zonder zijne nasporingen en zonder zijne memorie de emancipatie of geen plaats zoude hebben gehad of veel later zou zijn gekomen. Maar hij heeft toch voor zijn menschenmin moeten lijden, want zij heeft hem machtige vijanden gemaakt,

waarvan het gevolg is geweest, dat hij, naar Oost-Indië teruggekeerd en inmiddels in 1859 tot kapitein bevorderd, in 1863 tegen zijn wil en zonder gegronde reden op pensioen gesteld werd. De bijzonderheden hiervan zijn mij niet bekend, maar zijn herstel in actieven dienst, op last van het Opperbestuur, is een bewijs, dat de pensionnering niet gerechtvaardigd is bevonden. Ziedaar wat NICLOU is, een edele menschenvriend en een waardige voorvechter van recht en billijkheid. Wie zijne geschriften gelezen heeft zal ook moeten toegeven, dat hij is een man van kunde en scherp verstand.

De kapitein BOREL noemt het door mij in Atjeh gevoerde, door NICLOU verdedigde, oorlogstelsel een onzalig stelsel van modderen en lijdzaam afwachten, dat vier jaren lang in Atjeh gevolgd was en van den aanvang niets dan wrange vruchten geleverd heeft".

Mijns inziens niets natuurlijker dan dat oordeel. Een ieder toch oordeelt naar de kennis die hij bezit, het karakter dat hij heeft, den geest die hem bezielt, het gevoel dat hij heeft voor zijne natuurgenooten, die niet ophouden natuurgenooten te blijven, al staan zij ook, wegens de wettige verdediging van den nationalen bodem, als gewapende vijanden tegenover ons. Wie van een humaan oorlogstelsel niet weten wil, kan aan zulk stelsel de daaraan toekomende waarde niet toekennen. Dit verklaart het verschil van oordeel tusschen den heer BOREL en mij, tusschen BOREL en NICLOU.

Ik geef echter aan dat stelsel een andere naam. Ik noem het een conciliante staatkunde; de eenige die geschikt is om een volk, dat door de wapenen niet ten onder te brengen is, door den tijd en goede behandelingen te winnen; de eenige, die, zij het ook in wat latere toekomst, vruchten kan dragen; de eenige, die, na vasten voet op den vijandelijken bodem verkregen te hebben, rust aan een kleine natie, die koloniseeren en vreedzaam heerschen wil over zoo vele honderdduizenden als wij enkele duizenden kunnen overstellen.

Bovendien voldeed dat stelsel volkomen aan het mandaat van den Opperbevelhebber en Regeeringscommissaris, wiens lastbrief hem voorschreef: »trachten vasten voet aan den wal te bekomen; zich duurzaam vestigen zoodat het volk ziet dat het voor immer is; zich niet met de verovering van het binnenland inlaten; met de vasalstaten tractaten sluiten, waarbij hun onder zekere voorwaarden het behoud van het zelfbestuur wordt toegezegd".

Ik heb, ofschoon mij vrije hand gelaten was, geen termen kunnen vinden om van die verstandige hoofdbeginselen af te wijken. Een drie en dertig jarig verblijf in Indië en de waarneming van aanzienlijke betrekkingen in het leger, in het burgerlijk bestuur, het gelukkig voeren en ten einde brengen van gewichtige staatkundige onderhandelingen na geëindigden oorlog, zullen mij toch wel evenveel recht geven om een oordeel te vellen als den kapitein BOREL.

Ik betwist ook de juistheid van des kapiteins bewering, dat het stelsel, dat hij een »onzalig modderen en lijdzaam afwachten" noemt, in Atjeh vier jaren lang gevolgd is. Het is er nimmer en nooit gevolgd. Tot Maart 1877

toen de Gouverneur Generaal Mr. J. W. VAN LANSBERGE Atjeh in persoon bezocht, en zich van het vruchteloze der tot dus ver gevolgde staatkunde overtuigd had, was men feitelijk altijd agressief geweest. In 1877 zou een conciliante staatkunde worden ingevoerd. Maar het was niets dan schijn. Toen HADID ABDUL RACHMAN in Juni 1878 den inval in de IV en VI Moekims deed, 't geen ons aan een schromelijk gevaar zou hebben blootgesteld, als hij direct den tocht tot Kota Radja had doorgezet, zooals hij had kunnen doen, want hij had de beweging ondernomen omdat hij wist dat Kota Radja van troepen ontbloot was, hadden wij sedert Maart 1877 tot Juni 1878 de tochten ondernomen naar Malaboe, naar Samalangan, naar Gedong en was de militaire bevelhebber voornemens om van het laatstgenoemd landschap naar Passangan te gaan.

Die tochten hebben groote inspanningen gekost, en hielden het nadeel, dat zij de Atjehers in onrust en in gewapenden toestand hielden, en ze verhinderden, in spijt der verklaring dat de agressie gestaakt zou worden, de werkzaamheden van den vrede te hervatten. Heeft men ooit gehoord, dat, wanneer tegen een rijk of een volk oorlog wordt gevoerd, de verklaring dat voortaan van agressie zal worden afgezien, als een ernstig streven naar pacificatie zou zijn aangemerkt, wanneer voortgegaan wordt, tegen onderdeelen van dat rijk ernstige krijgsverrichtingen te ondernemen? Was dat een afwachtende houding aannemen? Was dat ernstig naar pacificatie, zonder gebruik der wapenen, streven? Was dat een middel om de wantrouwende Atjehers vertrouwen in ons woord, in onze bedoelingen te geven?

Over de gevaren van de agressieve politiek is dikwerf gewaarschuwd in het Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië, o. a. in de afleveringen van October en November 1878. Daar is beloofd, dat de afwachtende houding nimmer feitelijk gevolgd, maar dat er steeds agressief gehandeld is. Reeds toen kwamen op de kaarten, in 1877/78 opgemaakt, 230 kampongs als verbrand voor (1). Dit heeft dus plaats gehad tusschen Mei 1874 en Maart 1877. Wanneer dit modderen is, wat is dan, in den geest van kapitein BOREL, het omgekeerde van modderen? Hoe kan hij nu beweren, dat in 1878, toen hij zijne „vestiging" uitgaf, reeds vier jaren lang „het onzalige stelsel van modderen en afwachten, dat niets dan wrange vruchten heeft opgeleverd", gevolgd was. De wrange vruchten spreek ik niet tegen, ze zijn thans nog treffend genoeg te zien, maar ik ontken, dat ze te wijten zijn aan het stelsel van afwachten, dat nimmer in practijk is gebracht. Het is integendeel het door mij gewraakte stelsel van agressie dat er de schuld van draagt. Als de heer BOREL soms mocht denken, dat de heer NICLOU met zulke bewijzen ware te wederleggen, dan zou hij zeer bedrogen uitkomen en ondervinden, hoe NICLOU hem, met betere en onwraakhare, uit het veld zou slaan.

(1) Tijdschrift voor Nederlandsch Indië. October 1878 bladz. 261 van ondaken.

Om nalegaan wat de conciliante staatkunde, als ze met ernst en consequent ware gevolgd, zou gegeven hebben, kan men slechts een beroep doen op onze Koloniale traditiën; op de geschiedenis onzer vestiging in den Aziatischen Archipel, sedert de dagen van COEN; op de schitterende uitkomsten daarvoor verkregen, ofschoon de middelen waarover de Vereenigde Oost-Indische Compagnie beschikte, verre minder waren dan de onze, terwijl de macht der Oostersche Vorsten toen zooveel grooter was dan zij thans is. Wij kunnen, het is waar, met geen zekerheid wijzen op de vermoedelijke uitkomst, die de conciliante staatkunde zou gegeven hebben, maar er is toch presuntie, dat die staatkunde, met verstand en overleg in practijk gebracht, ons in Atjeh even gunstige uitkomsten zou gegeven hebben als in andere door ons beheerde bezittingen is verkregen, waar eveneens de bevolkingen, eerst na verloop van tijd, en na de betere regelen van ons bestuur te hebben leeren kennen, zich onderworpen en met onze staatkunde verzoend hebben. Wat »arguments irrésistibles" hadden wij daartoe ter beschikking, als van de vele millioenen schats, die voor een groot deel inproductief uitgegeven, ja verkwist, zijn, eenige tonnen gouds waren aangewend, om de hoofden voor onze staatkunde te winnen! Het zou verrassende uitkomsten geven, duizende menschenlevens, millioenen schats gespaard en niets aan verwoesting prijs gegeven hebben.

Maar kunnen wij met geen zekerheid zeggen, wat de door mij ingevoerde en aanbevolen staatkunde zou gegeven hebben, wij kunnen wijzen en weten feitelijk wat ons de agressieve staatkunde verschaft heeft, de staatkunde door kapitein BOREL en zijne geestverwanten zoo volhardend gepatroniseerd. De dagbladen leeren ons schier dagelijks den graad van verbittering kennen, die daardoor bij het Atjehsche volk gekweekt is. Maar hoe het land ontvolkt en verwoest is blijkt het beste uit een officieel stuk: de memorie van toelichting op de »Ordonnantie van 14 Maart 1881 betrekkelijk de rechtspleging onder de inheemsche bevolking van Groot Atjeh". (Indisch Staatsblad 1881, N°. 83). Deze memorie van toelichting behelst in § 1 een geographische schets van het rijk van Atjeh waaruit ik het volgende overneem.

»Het Gouvernement van Atjeh en Onderhoorigheden bestaat uit twee deelen.

»1°. Groot Atjeh d. i. de Noord-Westhoek met de daarom heen liggende eilanden, waarvan de voornaamsten zijn Poeloe Waj, Poeloe Bras, Poeloe Nassi.

»Dit was het gebied, waarover de voormalige Sultans van Atjeh direct gezag uitoefenden.

»2°. De vasalstaatjes, vroeger van den Sultan van Atjeh, thans van de nederlandsch-indische regeering.

»Groot Atjeh bestaat uit den driehoek, welke gevormd wordt door twee takken van den Boeket Barissan of het gebergte, dat Sumatra van het noorden naar het zuiden doorsnijdt.

».

»De geheele uitgestrektheid van Groot Atjeh bedraagt naar gissing ongeveer 25 vierkante geographische mijlen.

»De inheemsche bevolking is in uiterlijk voorkomen, kleederdracht, karakter en zeden van de overige bewoners van Sumatra kennelijk onderscheiden; de plaats, welke de Atjehers in de ethnologie innemen, is echter nog niet bestemd, evenmin hunne volkstaal, ofschoon deze laatste naar alle waarschijnlijkheid ook tot de polynesische familie behoort.

»De schrijftaal is er het Maleisch.

»De getalsterkte der inheemsche bevolking van Groot Atjeh bedroeg vóór den oorlog vermoedelijk tusschen 300 000 en 400 000 zielen, die zich behalve met den landbouw en de veefakkerij, vooral ook met industrie (zijdeteelt en weverij, bewerking van goud, zilver en ijzer), visscherij en handel bezig hielden. Thans is dat cijfer op hoogstens 50 000, versmolten (1); groote uitgestrektheden bouwgrond liggen er, vooral in de afdeling XXVI Moe-kems, braak en keeren langzamerhand tot den staat van woestheid terug; de veestapel is in vele streken bijna uitgestorven en de zijde-industrie zoo goed als te niet gegaan».

Ziedaar wat ons de agressie gegeven heeft. Voeg daarbij dat ze ons verscheidene tientallen van duizende menschenlevens gekost en de schatkist uitgeput heeft; dat ze het Indische leger gedesorganiseerd en gedemoraliseerd heeft; dat ze, wat vroeger nooit gebeurd is, zelfs Europeesche soldaten naar den vijand deed overloopen. De lezer oordeele dan of aan dat stelsel den lof toekunt dien men het gelieft te geven.

's Gravenhage, 18 April 1882.

J. VAN SWIETEN.

(1) Verdeeld als volgt:

»Onderafdeeling Meudjid Raja p. m. 5000.

»Onderafdeeling Marasse c. n. p. m. 27 000, waarvan in de zuidelijke Nederzettingen p. m. 12 000.

»Onderafdeeling XXII Moe-kems p. m. 17 000.

»Onderafdeeling XXVI Moe-kems p. m. 8000».

Over den „treurigen” toestand der Zeemacht in Ned. Indië bij den aanvang van den Atjeh-oorlog in Maart 1873.

In de aflevering van Maart 1882 van het Tijdschrift »Vragen des Tijds” behandelt de Generaal Booms de urgentie en de opportuniteit van den Atjeh-oorlog getoetst aan de Atjeh-stukken, en eindigt zijn betoog met de woorden: »dat het de plicht der Geschiedenis is hare stem te doen hooren over het Regeeringsbeleid dat in Maart 1873 tot den Atjeh-oorlog heeft gevoerd”.

In dat betoog wordt herhaaldelijk vermeld de verwaarloozing en de treurige toestand der Marine in het begin van 1873, allerwege bekend; ook door leden der Tweede Kamer bevestigd in het Comité-Generaal van April 1874, en gewezen op vroeger plichtverzuim ten aanzien der krijgsmiddelen, dus ook van de Marine.

Uit de Atjeh-stukken blijkt verder, dat op een telegram van den Minister van Koloniën (FRANSEN VAN DE PUTTE) om een krachtige scheepsmacht naar Atjeh te zenden, de Gouverneur-Generaal (LOUDON) in het begin van Maart 1873 antwoordt »dat de toestand der Marine treurig is”.

Voor de geschiedenis kan het wel van eenig belang geacht worden op te geven, waaraan die treurige toestand der Marine in Ned. Indië in Maart 1873 te wijten is, en of en welke middelen reeds aangewend waren om verbetering in dien toestand te brengen.

Tot recht verstand der zaken is het noodig de feiten van eenige jaren vroeger op te halen, en daarbij vooral in het oog te houden dat tot het ontwerpen, den bouw, de uitrusting en de uitzending van een oorlogsschip van Nederland naar Oost-Indië gewoonlijk meer dan een jaar gemoeid gaat.

Vóór het jaar 1866 zorgde de Minister van Marine alléén voor een toereikende scheepsmacht in Ned. Indië, met uitzondering van enkele ijzeren rivier-stoomvaartuigen, welke op het Marine Etablissement te Soerabaia werden in elkander gezet, en eenige vaartuigen der Civiele Marine (kleine stoomschepen en kruisbooten, in Indië aangekocht of gebouwd) welke tot het Departement van Koloniën behoorden.

Om nu, naar het verlangen der Kamers, tot een juister overzicht der speciale uitgaven voor de Ned. Indische bezittingen te geraken, en tevens de aanhoudende belangrijke kosten voor het te huisvaren der oorlogschepen uit Ned. Indië te besparen, welke voor het Rijk van geen nut waren, kwamen de Ministers van Marine en Koloniën in 1866 overeen, om een Indische Oorlogsmarine in het leven te roepen, waarvan het materieel geheel ten laste van Ned. Indië zou komen, en de bemanning getrokken uit de officieren en verdere schepelingen der Kon. Ned. Marine, alzoo tijdelijk afgestaan aan het Departement van Koloniën.

Er werd te Batavia een Departement van Marine gecreëerd met een Commandant der Zeemacht (een Ned. Vlagofficier) aan het hoofd, die op een gemeenschappelijke voordracht der Ministers van Koloniën en Marine aan den Koning, steeds voor drie jaren benoemd, overigens, evenals de Directeuren van Algemeen Bestuur in Ned. Indië, *alleen* zijn bevelen ontfing van en verantwoording schuldig was aan den Gouverneur-Generaal van Ned. Indië, als Opperbevelhebber van 's Konings Land- en Zeemacht beoosten de Kaap de Goede Hoop, behoudens enkele speciale zaken, het personeel der Zeemacht betreffende, waarover de Commandant der Zeemacht rechtstreeks met den Minister van Marine correspondeerde. Het Departement van Marine in Nederland bleef belast met de uitzending van het Europeesche personeel der vloot.

Aan het Departement der Marine te Batavia werd tevens opgedragen het bestuur der Marine-Etablissementen te Soerabaia en te Onrust, der Fabriek van de Marine en het Stoomwezen te Soerabaia, het beheer over de Civiele Marine, den Hydrografische- en den Geografische dienst, de Haven-departementen en het Loodwezen, Betonning en Bebakening in Ned. Indië.

In het jaar 1868 kwam de afscheiding van het materieel der zeemacht in Indië tot stand. De daar aanwezige kleinere oorlogschepen benevens de wacht-schepen gingen tot de N. I. Militaire Marine over, vier ijzeren raderstoomschepen 3de klasse in Nederland op particuliere werven voor rekening van Koloniën gebouwd, kwamen in 1868 en 1869 in Indië aan, terwijl de grootere schroefstoomschepen van 13 stukken en 200 tot 250 man, gewoonlijk 4 in getal, meer speciaal belast met het doen van buitenlandsche tochten uit Indië naar Perzië, Australië, Siam, Japan enz., een zoogenaamd auxiliair eskader vormden en tot de Nederlandsche Marine bleven behooren. Wanneer de stoomketels dezer laatstgenoemde schepen zwak werden of belangrijke herstellingen aan stoomwerktuigen, den romp of de dekken vereischten, zouden zij tehuisvaren.

Na het jaar 1860 was het langzamerhand moeilijker geworden 's Lands vloot goed te bemannen en vooral voor de behoorlijke aflossing te zorgen van de in Indië dienstdoende schepelingen, die, evenals de Officieren, na een driejarig verblijf in O. I. moesten repatriëeren.

De kweekscholen der scheepsjongens voor de Zeevaart te Leiden en te Groningen leverden niet genoeg matrozen op, en moest men bij de vrijwillige werving in Nederland veelal zijn toevlucht nemen tot buitenlanders, die door

geen belang aan het Vaderland gebonden, dikwijls op groote zeeplaatsen buitenslands deserteerden.

Om nu die moeilijkheden eenigermate te gemoet te komen en tevens tot een vast stelsel voor de Indische Zeemacht te geraken, stelde de Commandant der Zeemacht (ANDRAE), uitgaande van het *principe* dat de Indische Regeering *geene* veroveringen in de Kolonie meer zou beoogen, bij brief van 6 Juli 1869 aan den Gouverneur-Generaal (MIJER) voor de Indische Marine te bepalen op:

Aux. eskader (Kon. Ned. Marine.)

3 schroefstoomschepen 1ste klasse.

Ned. Ind. Militaire Marine.

2 raderstoomschepen 1ste of 2de klasse.

4 raderstoomschepen 3de klasse,

2 schroefstoomschepen 3de klasse,

4 „ „ 4de „

4 ijzeren raderstoomschepen 4de klasse voor rivierdiensten.

4 wachtschepen (Batavia, Samarang, Soerabaia en Makassar),

2 opnemingsvaartuigen (stoomvaartuigen).

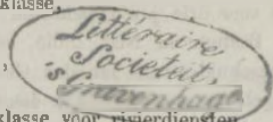
De Minister van Marine (BNOOX) bepaalde evenwel zijn auxiliair eskader op 4 schroefstoomschepen 1ste of 2de klasse (19 Juli 1869).

In dit stelsel werd door den Minister van Koloniën (DE WAAL) berust bij brief van 24 Maart 1870 aan den Gouv. Generaal, en de hoop uitgedrukt, dat die vloot dan ook blijken macht voldoende te zijn.

Daar het Marine Etablissement te Soerabaia in de verste verte niet kon voldoen aan het door de Indische Regeering reeds in 1864 voorbarig genomen besluit, dat de schepen voor de Indische Zeemacht (Militaire en Civiele Marine) voortaan daar ter plaatse zouden worden aangebouwd, zoo werden in het begin van 1870 door het Marine Departement te Batavia aanvragen naar Nederland gedaan tot het onverwijld doen aanbouwen op Rijks- of particuliere werven van 4 schroefstoomschepen 4de klasse, wyl de in Indië aanwezige door ouderdom spoedig aan den dienst zouden ontvallen.

Bij het Departement der Marine in Indië ging men uit van het denkbeeld, dat de scheepsbouwmeesters in Nederland volkomen in staat waren, om deze schepen spoedig te doen bouwen, en had men alléén aangegeven om die schroefstoomschepen 4de klasse van djatihout, als meer bestand tegen de in Indië zoo verderfelijke witte mieren, 4 M. langer te doen bouwen voor ruimere bergplaatsen, ook voor steenkolen, en de voor- en achterboegen wat fijnere lijnen te geven dan de bestaande vaartuigen van dat charter. Voor wapening der nieuwe schepen werd in plaats van de ouderwetsche canonnades, 3 a 4 getrokken stukken voorgesteld.

Bij het Departement van Marine in Nederland echter had men een geheel uitgewerkt bestek verwacht voor den aanbouw dier schepen, en wyl men toen

in Nederland overging tot den compositie-bouw (d. i. ijzeren verbanddeelen en houten buitenhuid) duurde het een geruimen tijd eer de plannen voor de constructie dier schepen gereed waren, en werden zij op particuliere werven in Nederland gebouwd.

Dit was de reden, dat het eerste der in het begin van 1870 te Batavia aangevraagde schroefstoomschepen 4de klasse (Riouw) eerst in Augustus 1873 in Indië aankwam, terwijl de andere drie achtereenvolgens vrij wat later arriveerden.

Gelijke vertraging had plaats met het aanbouwen van twee raderstoomschepen 1ste of 2de klasse in Nederland, ter vervanging van de reeds in 1872 te Soerabaia afgekeurde raderstoomschepen 1ste klasse *Amsterdam* en *Ardjeno* tot de Indische Marine behorende, en kwamen de in Nederland gebouwde raderstoomschepen 2de klasse *Merapi* en *Bromo* eerst in Augustus en September 1875 in Indië aan.

Bij zijn voorstel van 6 Juli 1869 had de commandant der zeemacht (ANDRAE) op geen reserve van schepen in Indië gerekend, en daarin m. i. een fout begaan.

Het was toch niet aan te nemen, dat het destijds opgenoemde aantal schepen, welke alle in dienst en op de verschillende stations in Ned. Indië verspreid waren, steeds voor hunne menigvuldige diensten zouden berekend blijven, tot er nieuwe aanvoer van schepen uit Nederland zoude komen. — Er was niet gerekend op de verschillende langdurige reparatiën of vernieuwing van stoomketels, herstellingen aan de stoommachines, romp, dekken enz. der schepen van de militaire en civiele marine (de laatste gemiddeld uit 12 meestal kleine ijzeren stoomvaartuigen bestaande, behalve de houten kruisbooten) waardoor die schepen dikwijls één jaar of langer buiten dienst in het bassin te Soerabaia verbleven, en daardoor de dienst op de verschillende stations zeer werd bemoeijkt.

De fabriek voor de marine en het stoomwezen te Soerabaia, ofschoon onder directie van den zeer bekwamen Ingenieur RADIER uitstekend werkende, was niet in staat de reparatiën aan de stoomketels en werktuigen, aan den romp der ijzeren schepen, het ineenzetten der uit Nederland aangebrachte ijzeren riviervvaartuigen, reparatiën aan het ijzeren droogdok van Onrust enz. op tijd te volbrengen.

Deze opgenoemde redenen waren de oorzaak dat in het begin van 1873 de toestand der Marine in Ned. Indië op den laagsten trap van verval gekomen was. Zij bestond toen uit:

Aux. Eskader (Ned. Marine.)

Schr. at. schip	1ste klasse	<i>Djambi</i> ,	romp zeer verouderd,	stoomketels zwak.
» » »	2de	»	<i>vice Adm. Koopman</i> ,	schroefas gebroken, in reparatie.
» » »	2de	»	<i>Marnix</i> ,	stoomketels zeer zwak.

Schr. st. schip *Citadel van Antwerpen*, in Febr. 1873 uit Nederland aangekomen, ter vervanging van de in het begin 1872 naar huis gezonden *Curaçao*. Het vierde schip alléén was behoorlijk bruikbaar.

Ned. Ind. Mil. Marine.

Raderstoomschip *Soerabaia*, ingericht als transportschip, voerde slechts 2 kanonnen en had stoommachines van weinig vermogen, afkomstig van het reeds in 1860 afgekeurde stoomschip *Merapi*.

IJzeren raderstoomschip 3de klasse *Sumatra*, goeden staat, stoomketels vernieuwd.

»	»	<i>Timor</i>	in reparatie; bezig met vernieuwen van stoomketels.
»	»	<i>Borneo</i> ,	} stoomketels niet meer te gebruiken; wachten op de uitzending van nieuwe stoomketels.
»	»	<i>Bangka</i> ,	

Schr. st. schip 3de klasse *Bali*, romp zeer aangetast door witte mieren, overigens bruikbaar.

»	»	»	<i>Ade</i>	<i>Coehoorn</i> ,	} stoomketels zwak, romp zeer verouderd.
»	»	»	<i>den Briel</i> ,		
»	»	»	<i>Maas en Waal</i> ,		
»	»	»	<i>Aert van Nes</i> ,	in rep.;	bezig met vernieuwen van stoomketels.

IJzeren raderst. sch. 4de klasse *Madura*, } romp en ketels zeer zwak, op zee
» » » *Suriname*, } niet meer te vertrouwen.

» » » *Adm. v. Kinsbergen*, in rep., kwam spoedig gereed.
» » » *Onrust* zou te Soerabaia worden inéengezet.

Wachtschip van Speijk, te Batavia, zeer oud, zou spoedig vervangen worden.

»	<i>Prinses Amalia</i>	te Soerabaia,	»	»	»
»		te Samarang,	een roeikanonneerboot.		
»		te Makassar,	ingetrokken.		

Opnemingsvaartuig bestond niet meer, men wachtte op de uitzending van het in Nederland aangebouwd wordende stoomvaartuig *Hydrograaf*.

De indische regeering en de regeering in Nederland waren met dien ongunstigen toestand der zeemacht in Indië volkomen bekend. Telken drie maanden ontvingen de Gouv. Generaal en de Minister van Marine rapporten over den toestand der schepen van het aux. eskader en der indische militaire marine, opgemaakt door het marine-departement te Batavia.

Behalve deze gewone rapporten had de Commandant der zeemacht (Admiraal UHLENBECK) in October 1871 een zeer uitvoerigen staat der zeemacht in Indië doen samenstellen met den vermoedelijken duur der schepen met hunne machines en ketels, om nog diensten te kunnen presteeren en dezen zeer uitvoerigen staat ingezonden aan den Gouv. Generaal benevens een afschrift daarvan aan den Minister van Marine; tevens daarbij met den meesten

klem aangedrongen op verbetering van dien toestand door onverwijde uitzending en aanbouw van schepen.

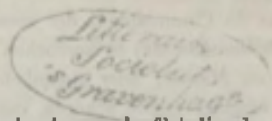
In het midden van 1872 was de Commandant der zeemacht in Indië zelfs verplicht den Minister van Marine (Brocx) te verzoeken, de beide schepen van het aux. eskader *Djambi* en *Marnix*, wier stoomketels zwak waren, te laten tehuisvaren, en zoodra mogelijk goede schepen van dat charter uit te zenden. — Hij den eenige maanden later aangevangen oorlog met Atjeh bleven genoemde schepen in Indië tot Augustus 1873, doch konden wegens zwakke stoomketels weinig diensten presteeren.

Ik meen hiermede genoegzaam aangetoond te hebben dat, wat de marine in O. I. betreft, geen ongelukkiger tijdstip uitgekozen kan worden door den Gouv.-Generaal (Loudon) om den oorlog te verklaren aan een onafhankelijken Staat, zoover van het centrum des Bestuurs gelegen, dan het begin des jaars 1873.

Om oorlog tegen een talrijken, goed voorbereiden vijand over zee te voeren, heeft men een vrij aanzienlijke scheepsmacht, om zoo noodig de kust te blokkeeren, en een in allen deele wel uitgerust leger noodig, en beiden ontbraken op dat tijdstip in Ned. Indië; terwijl een half jaar later de toestand der krijgsmiddelen in het algemeen zooveel beter kon zijn en ook werkelijk geweest is.

Maart 1882.

J. A. BAART DE LA FAILLE.

De Opmerkingen omtrent een hoofdstudievak, voorkomende op bladz. 205 en volgende van „De Militaire Spectator, 1882”, van naderbij beschouwd.

De heer L. BRENDER a BRANDIS, 1ste luitenant der infanterie, maakt een hoofdstudie van de infanterieballistiek, en heeft dus alle recht om zijne kameraden voor te lichten omtrent de gevolgtrekkingen, die hij maakt uit den grooten schat gegevens, in den laatsten tijd omtrent ons geweer verstrekt”. Waar die gevolgtrekkingen minder juist schijnen, zij het mij vergund, ook mijne opmerkingen ten beste te geven.

Bladz. 207, bovenaan, geeft de heer Br. een tabel aan, waarin de laatste kolom door hem verkregen is uit het verwerken der gegevens van de voorgaande kolommen, overgenomen (met een kleine vergissing in de vier laatste getallen der vierde kolom) uit de tabel van bladz. 275 van het IIIde Verslag der Normaal Schietschool. Die laatste kolom zou ik anders ingevuld hebben dan de heer Br.; immers, de onveilige strook begint niet bij den eersten aanslag, maar bij den aanvang der bestreken ruimte vóór den eersten aanslag. Ik verkrijg dus de onveilige strook van het hundelschot op:

400, 500, 600, 700, 800, 1500, 1600, 1700, 1800 M.
 respectievelijk van : tot : M.

0—540, 0—636, 372—732, 514—828, 634—924, 1393—1596,
 1499—1692, 1604—1788, 1709—1884.

De vier eerste afstanden waren niet ingevuld door den heer Br. wegens de weinige waarde, die de berekende onveilige strook volgens hem geeft. Ik zie juist iets belangrijks in die getallen, die zoo aanmerkelijk inkrimpen naarmate men op grootere afstanden komt, niettegenstaande tot grondslag (1) van die gegevens in rekening gebracht is een totale spreiding = 4 x de 50 f spreiding.

Neem eens de 50 f spreiding of die, welke gij maar verkiest, te trekken uit de gegevens op het schietterrein verzameld — want die hebben hunne waarde, al vraagt de heer Br., waartoe zij dienen, als zij, toegepast, leiden tot verkeerde gevolgtrekkingen — en oordeel dan eens over het verschil in

(1) De veronderstelling van den heer Br.: „Had een man op 600 M. slechts 68 M. slechter geschoten”, is daarmede in strijd.

onveilige strook op korteren of grooteren afstand, dan zal het blijken, dat de door den heer Br. weggelaten kolom »Bestreken ruimte vóór den 1sten aanslag" den meesten invloed uitoefent. Aan de gevolgtrekkingen, ontleend aan een waarschijnlijkheidstheorie, behoeft men inderdaad geen meerdere waarde toe te kennen, dan de practisch verkregen uitkomsten toelaten. Dikwijls is een wiskunstig kleed noodig om eenige verspreide gegevens samen te omvatten; waar het wisse in waarschijnlijk overgaat, zij men omzichtig in zijne gevolgtrekkingen en raadplege men althans de gegevens der werkelijkheid, waaraan het gelukkig niet ontbreekt.

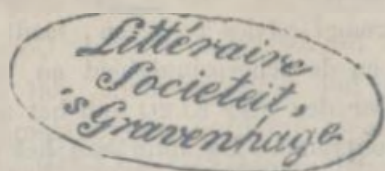
Het is mij niet gelukt, de getallen te vinden, op bladz. 212 van Schrs. opstel in rijen bijeengebracht; iedereen, die het opstel bestudeert, raad ik aan, zelf de getallen van de werkelijk verkregen uitkomsten op Schrs. voetspoor te rangschikken, en er zijn eigene gevolgtrekkingen uit te maken. Hij beantwoorde dan voor zichzelf de vraag, hoe het vuur te commandeeren aan een bepaald getal schutters, met een bepaald getal patronen, op eenig aan te nemen doel, op onbekenden afstand, bij een slechts op het gezicht en gevoel waar te nemen wind. Zal dan het bezigen van één vizier en één mikpunt niet van de betwistbare veronderstelling moeten doen uitgaan, dat de spreiding al licht zoo groot is, dat men ook bij niet juiste waardeering van den afstand en de andere in het spel zijnde invloeden, toch voldoende uitkomsten mag verwachten? Het komt er op aan, te kiezen tusschen den vrij zekeren kans: de helft of een derde der kogels dicht om en op het doel gespreid, of den zeer onzekeren kans: alles of niets.

Opmerkelijk is de proef, door de Marine genomen, die de heer Br. aanhaalt, en het verdient wel de aandacht, dat men bij herhaling eener zelfde proef niet op precies dezelfde uitkomsten mag rekenen, vooral niet, wanneer onderscheidene factoren, waarvan de uitkomsten afhangen, verschillend zijn: andere geweren, andere projectielen, andere schutters, ander weer, andere temperatuur, misschien wel een ander seizoen; bij de Marine op 100 M. 100 proefschoten, op zes andere afstanden telkens 125; bij de Normaal Schietschool op 100 M. 150 schoten, op 300 M. 250, op 400 M. 400, op 600 en 900 M. elk 500 schoten om als grondslag te dienen voor de noodige berekeningen. Een paar graphische voorstellingen toonen aan, hoeveel, volgens de marineproef, met ons vizier zonder bajonet gemiddeld te hoog geschoten wordt, en het aantal meters te veel of te weinig drucht, dat op de verschillende afstanden met het tegenwoordige vizier *zal worden verkregen*. Ik had, gedachtig aan Schrs. waarschuwing op de vorige bladz. omtrent »het verschil tusschen theoretisch aangegeven en practisch verkregen drachten", liever een graphische voorstelling van hetgeen practisch *verkregen wordt*. Of is de proef werkelijk genomen, en is zij afgelopen op één dag door één goed schutter, bij windstilte en een onveranderde temperatuur? De heer Br. is niet altijd duidelijk in zijn betoog, en laat niet altijd raden, waar hij heen wil. Ik weet niet, wat hij meent, als hij zegt: Wanneer echter goede schutters

met de meeste zorg, onder zulke gunstige omstandigheden een proef nemen, die tot zulk een uitkomst leidt, enz. Ik vraag: welk een uitkomst?

Van veel meer belang is het bezwaar, door de Commissie der Schietschool in haar IIIde Verslag aan het licht gebracht, dat de vizieren bij de toen beproefde munitie niet met de drachten overeenstemden, maar ik vertrouw, dat men daarna niet heelt stilgezeten, en zeker geloof ik, dat de vrees voor dat bezwaar wel zal opgeheven zijn vóórdat de infanterie gaat schieten met de patronen, waarvoor de vizierinrichting bestemd is, en, mocht dit het geval zijn — wij zijn nu eenmaal in een overgangperiode tot de patroon met kogel van 25 G. en kunnen dus wel afwachten, wat de verdere gegevens van de Schietschool nog zullen leeren — dan is er immers geen grond meer om te spreken van „het slechte wapen der infanterie”. De heer Br. noemt een geweer slecht, wanneer het vizier volgens hem niet deugt; een vizier slecht, wanneer de vizierindeeling (tijdelijk) niet juist is.

't Is jammer, dat de toon, waarop de heer Dr. schrijft, zoo wantrouwend is, zoo ontevreden. Ik ben niet zoo zwartdenkend, en zoek liever naar het goede van een zaak, en waar mij de eene of andere uitkomst niet bevredigt, daar vraag ik mij af, of ik de quaestie wel goed inzie en of er geen omstandigheden kunnen zijn, die ik bij mijne gevolgtrekkingen buiten beschouwing heb gelaten. Beschouw ik de figuur 1, waarin de ligging van het middelste trefpunt van vijf geweren (van de tien) graphisch is voorgesteld — de fout daargelaten, dat N°. 752 op 100 en op 600 M. tusschen N°. 742 en N°. 778 had moeten geplaatst zijn — dan trek ik niet het gevolg, dat onze geweren slecht zijn (ik weet wel beter); ook betwijfel ik niet de opgaven van de trefkans (want feiten zijn niet te loochenen), maar dan vraag ik mij zelve af: ken ik al de omstandigheden, waaronder de gegevens verkregen zijn? Is het ook mogelijk, dat het eene geweer van daag te hoog schoot omdat de wind achter het schot was, morgen te laag, omdat de wind tegen was? Is het wel niet ondoenlijk, om alleen proef te schieten onder dezelfde gunstige normale weersgesteldheid? Over hoeveel personeel, hoeveel schietbanen, hoeveel tijd zou men dan moeten kunnen beschikken? Is er dan geen reden voor, om een gemiddelde te zoeken en langs den gebruikelijken weg te corrigeeren? Is dat zoo, weg zijn dan alle gevolgtrekkingen van den heer Br. Er schiet niets anders over, dan dat alle geweren een gemiddelden vizierhoek krijgen; ondoenlijk is het, dat die voor elk geweer afzonderlijk gezocht wordt. Nu moge het moeilijk zijn, niet alleen zijn geweer te leeren kennen, maar bovendien, hoeveel het schot bij wind achter of tegen, bij warmte of koude te hoog of te laag valt, daar is niets tegen te doen. Bovendien geldt dit alleen het individueel vuur; op afstanden, waarop het bundelschot in werking treedt, wordt het te bezigen vizier aangegeven, en dus ook dit bezwaar zal bij nader inzien wel niet zoo zwaar blijken te wegen, dat men ontevreden blijft.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Aanteekeningen op de door Z. Exc. den Minister van Koloniën aan de Tweede Kamer veratrekte inlichtingen op mijn adres; door TH. KLEIJ, 1ste Luitenant-Kwartiermeester bij het Ned. Ind. Leger. Uitgegeven bij den heer M. M. COUVÉE te 's Hage. Prijs f 0,20.

De heer KLEIJ geeft niet spoedig kamp; getuige al weer zijne aanteekeningen op de inlichtingen van den Minister van Koloniën. Wij doen echter de vraag: waren die aanteekeningen noodig, en was het voor den heer KLEIJ raadzaam, ze de wereld in te zenden? En tot ons leedwezen moeten we op die vraag met een stellig "neen" antwoorden. Ons komen dus die aanteekeningen onnoodig en onraadzaam voor.

Onnoodig in de eerste plaats, onnoodig vooral, omdat de gronden, waarop de heer Minister van Koloniën het jegens den heer KLEIJ en zooveel anderen gepleegde onrecht tracht te vergoelijken en herstel van onrecht onwenschelijk verklaart, al te zeer schijngronden zijn, om er de Tweede Kamer, voor wie zijne inlichtingen bestemd waren, zand mede in de oogen te kunnen strooijen. Wanneer b. v. de heer Minister van Koloniën, ten aanzien van de beteekenis der artt. 26 en 27 van het kon. besluit van 24 November 1859 in eenige beschouwingen treedt om te betoogen, dat het bij die artikelen gestelde voorbehoud den koning niet "per se" belet of beletten moet, om officieren der zeemacht, der landmacht in West-Indië enz. enz. in rang en zelfs in ancienneteit bij het Nederlandsch Indische leger over te plaatsen, is het nietswaardige van die beschouwingen buiten eenigen twijfel al te duidelijk, om er eenig lid der Tweede Kamer genoeg mede te doen nemen. Punt 2°. van art. 26 en ook art. 27 zouden immers geen zin hebben, indien die beschouwingen eenig recht van bestaan hadden, en het geheele koninklijke besluit ware immers geen verordening, in den zin waarin de wetgever dat wilde, indien het mogelijk en geoorloofd ware, de daarbij gestelde bepalingen te ontduiken op de wijze, waarop dat, ook volgens de inlichtingen, in Indië heeft plaats gehad. Waren die bepalingen gebleken te eng te zijn, niets had belet ze bij besluit, den Raad van State gehoord, zóó te herzien en uit te breiden, als dat noodig werd geoordeeld. Maar ook alleen op die wijze; en niet anders. Geen lid der Staten-Generaal kan daarover anders denken.

Tegenover de Tweede Kamer waren dus aanteekeningen als die van den heer

KLEIJ zeer zeker onnodig. Onnodig tegenover dit staatslichaam, kunnen zij tevens geacht worden *onraadzaam* te wezen. Een ongevraagd advies is zelden welkom, en door een ongevraagd advies te geven, laadt men den schijn op zich, van een betweter te wezen en de scherpzinnigheid en juistheid van oordeel van anderen te wantrouwen. Voor den heer KLEIJ kan het zeer zeker niet wenschelijk wezen, dien schijn te doen ontstaan. Evenmin kan het voor hem raadzaam zijn, den heer Minister van Koloniën bepaaldelijk te ontstemmen. Hadden wij hem dan ook een raad mogen geven, het zou deze geweest zijn: onthoud u van het publiceeren uwer aantekeningen en wacht af, of de Tweede Kamer u nadere inlichtingen vraagt.

De heer KLEIJ dacht er anders over. Hij zond zijne aantekeningen, die, wij geven het toe, voor het meerendeel zeer juist zijn, de wereld in. Wij hopen voor hem, dat zij die over deze aantekeningen te oordeelen hebben, met ons zullen willen denken aan Bellamy's dichtwoorden:

- »Te lang getergde moed
- »Wordt eindelijk vermoed
- »En kent noch maat, noch palen.»

16 April 1882.

X.

Manuel de la conduite des troupes et de la rédaction des ordres par le capitaine CARDINAL VON WIDDERN, professeur à l'école royale de guerre de Metz. Traduit de l'Allemand par le sous-lieutenant CRAVATTE. Troisième volume. Paris, 1881.

Bij de verschijning der vertaling van het derde deel van het *Handboek* van VON WIDDERN over troepenleiding, kunnen wij met genoegen herhalen, hetgeen wij reeds na de kennismaking van de beide voorgaande deelen, als ons gevoelen mededeelden, dat de bewerker zich met zorg van zijn taak heeft gekweten.

De vertaling laat zich gemakkelijk lezen, zij is over het algemeen, ondanks de vrijzinnige opvatting, correct. Het derde deel, handelende over den strategischen cavaleriedienst, de verkenning van den vijand en van het terrein, is niet het minst belangrijke. Het aanhangsel, omtrent het nieuwe fransche vestingstelsel door den duitschen Schrijver aan zijn arbeid toegevoegd, is met recht, als in geen verband staande tot het geheel, door den vertaler achterwege gelaten.

Met de erkenning dat de Luitenant CRAVATTE een nuttigen arbeid heeft verricht, uiten wij den wensch dat zijn streven tot meerdere verbreiding van het nuttige handboek van VON WIDDERN ook in ons leger vruchten moge afwerpen.

OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

I. Legerorganisatie en Schutterij.

Noodzakelijkheid van een nationale militaire opvoeding. Een goed soldaat moet goed kunnen marcheeren en goed kunnen schieten. Om in dit opzicht tijdens den dienstdtijd tot goede uitkomsten te komen, moet de leeftijd van 15—20 jaren reeds gebezigt worden als voorbereidingstijd: hiertoe moeten doelmatige bepalingen gemaakt worden. Ook is het hoogst gewenscht, dat van hoogerhand gezorgd wordt voor doelmatige en eenvormige opleiding in het marcheeren en schieten bij de regimenten. (Sp. M., Avril.)

Eenvoudige aantekeningen over Spanje en het spaansche leger. (Vervolg.) (Sp. M., Avril.)

GUSTAAF RATZENHOEFER'S werk: "die Staatswehr". Overzicht en aanbeveling van dien arbeid, handelende over het weervermogen van den Staat. (Oest. M. Z. Febr. u. März.)

II. Algemeene krijgskunst.

Eenige denkbelden over het gevechtvuur. Bespreking en ongunstige beoordeeling van het geschrift van BAZIN: "Les feux de guerre. Les feux d'infanterie et d'artillerie. Conditions nouvelles qu'ils imposent à la formation de combat et au mode d'action du bataillon". (Sp. M., Avril.)

Verhandelingen over den etappendienst. Spoorwegmateriaal en exploitatie van den weg. (Wordt vervolgd.) (Sc. M., Mars.)

Een marschwijzer. Beschrijving van een toestel (marsch-cyclograaf) voor de graphische aanwijzing van marschregelingen. (Sc. M., Mars.)

Tactiek der navorschingen. (Vervolg). Te gelijk met het doen der verkenningen, moet dikwijls den vijand afbreuk worden gedaan, daarbij in of achter den vijandelijken keten dringende. Zulke operatiën (*raids*) worden omschreven, en daarvoor regelen gegeven. (Sc. M., Mars.)

De noordelijke grenzen van Frankrijk in verband met een inval van Duitschland. (Stat.) Gaat de aanval van de omstreken van Namen uit, dan behoeft Duitschland minstens 10 dagen om zich daar te kunnen samentrekken. Tracht het langs het dal van de Oise binnen te dringen, dan zal het grooter moeilijkheden ondervinden dan aan de Moezel. In één woord Duitschland heeft geen belang om de onzijdigheid van België te schenden. (Sc. M., Mars.)

Een vierde stelling van NAPOLEON. Evenals de hoeveelheid van beweging in mechanica, moet de kracht van een leger beoordeeld worden naar het product van zijn massa en snelheid. Voorbeelden worden genoemd. (Wordt vervolgd.) (Sc. M., Mars.)

Reglementen en instructiën voor de opleiding der troepen en hun bevelhebbers, van het einde van den eersten veldtocht tegen het fransche Keizerrijk in het jaar 1805, tot den oorlog van 1866. (Vervolg.) Kort overzicht van het reglement op de tactische oefeningen

van meerdere regimenten infanterie en van de cavalerie; van de veldinstructie voor de infanterie, de artillerie en de cavalerie, alsmede van het infanterie-exercitie-reglement van 1845. (*Wordt vervolgd.*) (Oest. M. Z., Febr. u. März.)

De beteekenis der Drina-linie. Het langs de beide oevers der Drina gelegen gebied bezit een groote waarde voor de verdediging der nieuwe grens, welke Oostenrijk zich door de bezetting van Bosnië en Herzegowina in het zuidoosten heeft verschuift. Voorstellen om door den aanleg van versterkingen tot verdedigingsvermogen dier grens te verhoogen. (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 2 en 3.)

Een studiereis door Turkije. Mededeelingen en opmerkingen omtrent de tegenwoordige militaire toestanden in Bulgarije, omtrent de afsluiting van den Bosporus en de Dardanellen door verdedigingswerken, omtrent de stad Constantinopel, hare versterkingen en militaire inrichtingen, en eindelijk omtrent de verovering dezer stad door de Turken in 1453. (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 2 en 3.)

Waarnemingen en ervaringen der Oostenrijksche troepen bij de bezetting van Bosnië en de Herzegowina in 1878 (*Vernolg.*) II. De veiligheids- en kondschap-dienst der Oostenrijksche troepen. Hun vechtwijze. (*Wordt vervolgd.*) (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 2 en 3.)

Ter kenschetsing van de oorlogsvoering van den ouden en den nieuwen tijd. De persoonlijkheid van den aanvaerder. De opdracht. (*Vernolg.*) (Jahrb. A. u. M., April.)

De russische oefeningskampen in 1881. (*Slot.*) (Jahrb. A. u. M., April.)

Het tegenwoordige standpunt van de vestingwerken in Frankrijk. Verklaring van het vestingstelsel en opsomming van de verschillende vestingwerken met beknopte aanduiding van de inrichting. (*Wordt vervolgd.*) (Jahrb. A. u. M., April.)

Een woord in het openbaar aan Ridder van BRUNNER. De majoor SCHEIBERT betuigt openlijk zijn dank aan den kapitein von BRUNNER voor diens degelijk opstel »Sind Festungen erstürmbar" in het Oest. Mil. Zeitschrift; welk opstel ten deel heeft de bespreking van SCHEIBERT's werk »Die Befestigungskunst und die Lehre von Kampfe", in welk geschrift de stormvorderhandsche aanval als de normale aanvalswijze der toekomst aangeprezen wordt. Onderscheidene citaten, die van instemming met de denkbeelden van SCHEIBERT getuigen, worden nit het artikel van v. BRUNNER aangehaald, en voorts de denkbeelden van den Schrijver nog nader toegelicht. (Jahrb. A. u. M., April.)

IV. Techniek der artillerie en ballistiek.

Richtmiddelen voor het indirecte vuur en de standregeling der affuit, bij het belegering- en vestinggeschut. (*Vernolg.*) Toestellen worden beschreven, waarmede het stuk evenwijdig wordt gebracht naar een lijn van gegeven richting en helling, alsmede de hoek wordt bepaald door een onwrikbaar aan den vuurmond verbonden gedacht vlak met een verticaal vlak. (Rev. d'A., Avril.)

Over verschillende vraagstukken van de waarschijnlijkheid, die zich voordoen bij het regelen van het schot met schokbuizen. Uit de grenswaarden van de opzetten voor te kort gaande en te ver reikende schoten, wordt bepaald: de waarschijnlijkheid dat de opzet niet buiten twee bepaalde waarden valle, de meest waarschijnlijke opzethoogte, enz. Deze afleidingen hebben niet zoozeer practisch nut, als wel belang uit een wiskundig oogpunt. (Rev. d'A., Avril.)

Het repetéermeechanismus van BERTOLDA. Beschrijving met schets van de wijze waarop bij het openen van het sluitstuk de ledige huls uitgeworpen en

een nieuwe patroon uit het magazijn voor de kamer gevoerd wordt. (Mitth. A. u. G., Heft 2 u. 3.)

Bepaling van de wetten van beweging van een projectiel. Overzicht van de proeven van SÉNERT ter bepaling van de wetten van beweging van een projectiel in en buiten de ziel van den vuurmond, door middel van de trillingen van een stemvork, geplaatst op een looper, die beweegbaar is over een in de ns van het projectiel geplaatste staaf. Bij de genoemde beweging worden de trillingen der stemvork op een der zwart gemakte kanten van de staaf afgeteekend. Bij een dezer proeven bleek o. a. dat de snelheid van het projectiel tot op ruim 52 M. vóór de monding, door de nadering der buskruitgassen steeds toeneemt. (Mitth. A. u. G., Heft 2 u. 3.)

Het nieuwe nederlandsche valdgeschut. Beknopte mededeeling van de voornaamste gegevens omtrent het materieel en de ballistische eigenschappen van den vuurmond, getrokken uit het daaromtrent voorkomend opstel in *De Mil. Spect.*, bladz. 81 en volgende. (Mitth. A. u. G., Heft 2 u. 3.)

VII. Militaire wetgeving. Algemeene wetten en voorschriften.

Het militaire strafrecht voorheen en thans. De militaire delicten moeten als een schending van den militairen eed worden beschouwd. Bij het bestraffen van deze delicten moet de afschrikkingstheorie worden toegepast. Zoowel het militaire strafrecht der oudheid als dat van den tegenwoordigen tijd komen op deze punten overeen. Wat de behandeling van personen en zaken betreft, zijn de toestanden gewijzigd; terwijl in de oudheid, de oorlog der Staten ook een strijd was tusschen alle inwoners der krijgvoerende landen, wordt thans de oorlog slechts tusschen staat en staat gevoerd. (Oest. M. Z., Febr. u. März.)

IX. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der infanterie.

Schietproeven te Beverloo. Uittreksel uit een artikel, voorkomende in het *Mil. Wochenblatt* van 7 Jan. jl., omtrent de uitkomsten der in 1880 en 1881 in het kamp bij Beverloo gehouden oefeningen in het schieten op groote afstanden, met geweren. Bedoeld artikel is bewerkt naar hetgeen daaromtrent door het belgische ministerie van oorlog openbaar gemaakt is in het "Bulletin de la presse et de la bibliographie militaire". (Mitth. A. u. G., Heft 2 u. 3.)

De bajonetaanval. Bestrijding eener vroeger in het *Organ* uitgesproken verklaring, als zou in de oostenrijksche reglementen omtrent de uitvoering van den bajonetaanval tegenstrijdigheid heerschen. Het blijft een gewaagde handeling, eerst op 80 à 100 pas afstand van den vijand de bajonet op het geweer te doen plaatsen. Bij de oefeningen worden de voorschriften omtrent den stormloop veelal nog zeer gebrekkig toegepast. (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 2 en 3.)

De bajonetaanval. De reglementaire bepaling dat de tirailleurlinie, den vijand tot op 300—200 pas zal naderen, om vervolgens in den looppas en onder luid hoera voorwaarts te gaan, is praktisch onuitvoerbaar. Een zoodanige aanval kan slechts gelukken, wanneer de tegenpartij de stelling uit eigen beweging verlaat. Wenschelijk is het, den aanval in een veel langzamer tempo uit te voeren, ten einde het geheel daardoor gelijktijdig bij den vijand te brengen en een betere leiding te verzekeren. (Oest. M. Z., Febr. u. März.)

X. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der cavalerie.

De beraadslagingen van het Fransche cavalerie-comité te Tours. Uittreksel uit de processen-verbaal der door dit comité, onder voorzitterschap van den divisiegeneraal DE GALLIFET, gehouden beraadslagingen omtrent de organisatie, de oefening en het gebruik der cavalerie. (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 2 en 3.)

XI. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der artillerie.

Geschiedkundige opgaven over den dienst der ijzerwerken. Overzicht van de wijze waarop projectielen en ander ijzeren materieel voor de artillerie worden geleverd en gekeurd. (Rev. d'A., Avril.)

Over de wijze van vuren uit de belegeringskanonnen mod. 1880. Met het oog op de verhoogde uitwerking van de nieuwe hardbronzene kanonnen van 12 cM. L., 15 cM. L. en van 18 cM. K. tegenover het vroegere belegeringsgeschut, wordt in de eerste plaats nagegaan welke wijzigingen in het demon-teervuur moeten worden gebracht, zoowel wat betreft de ligging van het gemiddeld trefpunt als den afstand der batterijen. Voorts wordt de toepassing van het granaatkartetsvuur uit dit geschut en van het vuur met hardijzeren granaten uit het kanon van 15 cM. besproken; terwijl ten slotte, op grond van het arbeidsvermogen, hetwelk blijkt de proeven te Graudenz voor het indirect in bres leggen van muurwerk benodigd is, berekend wordt, op welke afstanden en met welke invalshoeken met het kanon van 18 cM. K. muurwerk in bres kan worden gelegd. (Mitth. A. u. G., Heft 2 u. 3.)

XII. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der genie.

Over bliksemafleiders. Kort bericht eener voordracht over de samenstelling en inrichting aan bliksemafleiders te geven. (Mitth. A. u. G., Heft 2 u. 3.)

Bruggen van cementbeton. Opgave van afmetingen, van de samenstelling der bouwstof en van den arbeid, tot den bouw eener brug als bovenbedoeld, benevens van de uitkomst harer beproeving en van de afmetingen van andere dergelijke bruggen. (Mitth. A. u. G., Heft 2 u. 3.)

Smeltoven (met plaat.) Beschrijving en afbeelding van een oven, tot het verbranden van afval en hesmette voorwerpen. (Mitth. A. u. G., Heft 2 u. 3.)

Sappen-instrument. (met plaat.) Beschrijving en afbeelding van een werktuig tot het traceren van sappen, bij nacht. (Mitth. A. u. G., Heft 2 u. 3.)

Over de hoeveelheden warmte, waarop gerekend moet worden bij den aanleg van waarnemings- en ventilatie-inrichtingen. Opgaven omtrent warmteverliezen door verschillende oorzaken. (Mitth. A. u. G., Heft 2 u. 3.)

XIV. Krijgsgechiedenis.

De expeditie naar Mexico. De Generaal MARGUERITE. (Vervolg.) (Sp. M., Avril.)

De onlusten in Algerië. (Vervolg.) (Sp. M., Avril.)

De oorlog en zijn geschiedenis. (Vervolg.) De militaire en burgermaatschappij. (Sc. M., Mars)

Generaal Gurko's operatiën na de vermeerstering van den Schipka-pas en de gevechten bij Eski- en Jeni-Sagra. Beschrijving dezer operatiën. Vooral in moreelen zin werden door de geringe troepenmacht onder Gurko's bevelen groote uitkomsten verkregen. Intusschen mag niet worden vergeten dat een zoodanig succes alleen mogelijk was bij de eigenaardige gedragslijn der tegenpartij en de gebrekkige samenwerking der turkache bevelhebbers. (Oest. M. Z., Febr. u. Marz.)

Bijdrage tot de krijgsgeschiedenis. De Rumeensche landstorm gedurende de jaren 1848 en 1849 in Zevenbergen. Overzicht van de handelingen van den landstorm tijdens de revolutie in Hongarije in 1848—49,

in het bijzonder in het Bihar- en Ertzgebergte. De taak van den landstorm bestond in de ontwapening der magyaarsche bevolking, in de verdediging van bepaalde strategische gedeelten, de ondersteuning der tot de operatiën bestemde geregelde keizerlijke troepen, alsmede in de uitvoering van zelfstandige ondernemingen. De totale sterkte bedroeg in naam 195,000 man. De bewapening was slecht; ternauwernood bekwam men 1200 vuursteengeweren, aan munitie was groot gebrek. Ondanks deze slechte bewapening en uitrusting bewees de landstorm gewichtige diensten, die afgescheiden van de dapperheid, voornamelijk aan de eigenaardige gesteldheid van het terrein te danken waren. (Oest. M. Z., Febr. u. Marz.)

De landing der Engelschen en Russen in Noord-Holland. (Slot.) (Jahrb. A. u. M., April.)

Beschouwingen over de operatiën van NAPOLÉON en de verhandenen in 1813. (Wordt vervolgd.) (Jahrb. A. u. M., April.)

Vijftien brieven over den Oosterschen oorlog 1877—78. (Vervolg.) Critische beschouwingen over toestanden, besluiten en handelingen in dien oorlog. III. Het operatieplein der Turken. IV. De opmarsch der Russen naar den Donau en de opstelling der russische strijdkrachten in Rumenië en langs de kust. (Wordt vervolgd.) (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 2 en 3.)

XVII. Staatskunde. Staatsrecht.

Itinéraire van Géryville naar Figuiq. (Vervolg.) (Sp. M., April.)

Het Turksche rijk na het congres van Berlijn. Ten gevolge van de overeenkomst te Berlijn verloor Turkije, in Europa 194 618 KM² met 4.812.000 inwoners; in Azië, 36.191 KM² met 750.000 inwoners. In het geheel bleven nog over 3.208.789 KM² met 12.865.000 inwoners. Niet alleen dat Turkije een belangrijk deel van zijn grondgebied aan andere staten moest afstaan, het gaat echter ook voort, den Staat ten gunste van vroegere vasallen te verbrokkelen, zonder zich daarvoor steun in de toekomst te verzekeren. In Europa blijft het Osmanenrijk geen militaire macht van beteekenis meer over. (Oest. M. Z., Febr. u. Marz.)

XVIII. Onderwerpen van gemengden aard.

Maandelijksche Kroniek. Beschouwing over de wetsontwerpen ingediend door den Minister van Oorlog en door den heer GAMBETTA, tot wijziging van de recruteringswet. Beide ontwerpen hebben tot grondslag den driejarigen dienstdienst, doch verschillen overigens op meest alle punten in de bijzonderheden. De voornoemde punten van verschil worden medegedeeld en kritisch onderzocht. (Sp. M., Avril.)

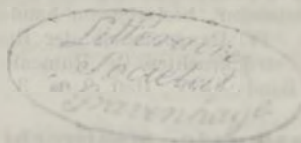
Levensbericht van de generaals RAQUET DE BRANCION en FACHEUX en van den kolonel GAY DE VERNON. (Sp. M., Avril.)

Verscheidenheden. Duitschland: Biersche groote manoeuvres in 1882. — Engeland: Proeven te Stowmarket met schietkatoen en schietkatoenkruit. De nieuwe veldkanonnen. — Spanje: Het springen van een kanon van 16 cM. De staalhard bronzan mortier van 21 cM. — Zwitserland: Het nieuwe geweer-Hess. (Rev. d'A., Avril.)

Bericht omtrent de electro-technische tentoonstelling te Parijs. (Met platen.) Beschrijving en afbeelding van voorwerpen, op deze tentoonstelling uitgesteld, die meer bepaald betrekking hebben op het gebruik van electriciteit voor ontsteking, verlichting en andere militaire doeleinden. (Mitth. A. u. G., Heft 2 en 3.)

Verscheidenheden. Nieuwe engelsche veldvuurmonden. Spaansche kanonnen van 15 cM. van staalhard brons. Afschaffing van de tijdhuizen met dubbelen sasring, in Rusland. De inrichting tot het voortschieten van torpedo's onder

water, volgens ERICKSON. (Met schets.) De veiligheidspin van SCHMIDT voor schokbuizen. (Met schets.) FRIDOLIN MÜLLER's wandelstok, ingericht als kamer-geweer. Voorstel hetrekkelijk een nieuwe legerorganisatie in Zweden. Het zweedsche oorlogsbudget voor 1882, voorzoover het art. materieel betreft. Project voor de verbetering van de stelling van Amsterdam volgens de begroting voor 1882. De vestingwerken van Rome. Opheffing van de inspectie voor geniewerken te Straatsburg. De vestingwerken van Ingolstadt, Konigsbergen en Dantzig. De vestingwerken in Frankrijk. Schietkatoenpatronen in Rusland. Vestingwerken op den Mont-Cenis. Onderaardsch telegraafnet in Duitschland. Vestingwerken in Tunis. Scholen tot opleiding van spoorwegbeambten, in Rusland. De onderzeesche telegraafkabel Triest-Corfu. Electriche verschijnseelen in een bierbrouwerij en op de egyptische piramiden. Bouwkundige attaché's bij de duitsche gezantschappen. Een bureau voor hydraulische nangelegenheden in Hongarije. Verscheidenheden op het gebied der bouwkunde. (Mith. A. u. G., Heft 2 en 3.)

BIJLAGE V,

BEHOORENDE BIJ DE MILITAIRE SPECTATOR,

VIERDE SERIE. — ZEVENDE DEEL, N°. 5.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN ENZ.

(26 Maart—25 April 1882).

a.) BIJ HET LEGER HIER TE LANDE.

Benoemd.

Bij den plaatselijken staf. Tot kap., de 1ste luits. J. H. F. Ritter, K. H. Bode en F. Spronk, plaats. adj., resp. te 's Gravenhage, te Breda en te Wierickerschans.

Bij het wapen der infanterie. Tot kap., de 1ste luit. T. A. J. Roersch en tot 1sten luit., de 2de luits. C. L. Vinkhuizen, J. Reerink, G. E. Rojer en L. W. A. Medenbach; allen ged. bij het leger in O.-I. Bij het 1ste reg., tot kap., de 1ste luits. J. K. C. Pompa van Meerderevoort, van het 3de reg. en G. H. Veerman, van het instr.-bat.; tot 1sten luit., de 2de luit. A. J. Kruijder, van het korps. Bij het 2de reg., tot kol. en comm., de luit.-kol. H. M. Verkouteren, van het 6de reg.; tot kap., de 1ste luits.-adj. P. J. le Jolle, van het 8ste reg. en J. J. Geers, van het korps; tot adj., de 1ste luit. F. W. J. M. Hustinx. Bij het 3de reg., tot 1sten luit., de 2de luit. G. Bloem, van het korps. Bij het 4de reg., tot luit.-kol., de maj. P. van Hille, van het 3de reg. Bij het 5de reg., tot kap., de 1ste luit. C. J. Ouwerling, van het 8ste reg.; tot 1sten luit., de 2de luit. C. G. T. van Erpers Roijaards, van het korps. Bij het 0de reg., tot maj., de kap. J. H. Verschoor, van het korps (overgepl. bij het 3de reg.) Bij het 1ste reg., tot kol. en comm., de luit.-kol. D. F. K. Hardenberg, van het 4de reg.; tot luit.-kol., de maj. F. baron van Aerasen Beijeren van Voshol, van den gen. staf; tot maj., de kap. J. G. Vorstman, van het 2de reg. (overgepl. bij het 6de reg.) Bij het 8ste reg., tot kap., de 1ste luit. A. Bogaert, van het 1ste reg., ged. bij het kol. werfdep.; tot adj., de 1ste luit. G. A. Pitlo. Bij het instr.-bat., tot 1sten luit., de 2de luit. W. N. Roldanus.

Bij het wapen der cavalerie. Bij het 1ste reg. huz., tot 1sten luit., de 2de luits. jbr. J. E. Meijer en T. E. M. van Lilaar, van het korps.

Bij het wapen der artillerie. Bij het 2de reg. vestingart., tot kap., de 1ste luit. G. A. Wirix, van het 3de reg. veldart.

Overgeplaatst.

Bij het 2de reg. inf., de 1ste luit. H. Deegenaar, van het 1ste reg. Bij het 2de reg. vestingart., de kap. L. Zegers Veeckens, van het 4de reg. vestingart.

Gedetacheerd,

bij het D. v. O., de 1ste luit. J. Doornbos, van het 6de reg. inf.

Bestemd,

tot chef v. d. staf der 2de div. inf., de luit.-kol. W. Goudriaan, van den gen. staf, chef v. d. staf der 3de div. inf.; tot kap. voor het mat. bij het 4de reg. vestingart., de kap. F. L. W. Beijerinck, van het 2de reg. vestingart.; tot kap. voor spec. diensten bij het korps, de kaps. L. Berkhout, van het 1ste en M. P. E. E. H. Stoop en C. H. ter Beek, van het 5de reg.; tot instr. bij de rij- en hoofdamidschool, de 1ste luit. L. G. baron van Doetzelaer, van het 3de reg. huz.; tot lid der comm. van proefn. (staf der art.), de 1ste luit. C. G. Boonzajer, van het 2de reg. vestingart.; om werkz. te zijn onder de bevelen van den chef van den gen. staf (1° Oct. a. s.), de kap. W. G. L. F. F. van Hoogenhulze, van het 3de reg. vestingart., en de 1ste luit. H. P. Stanl, van het 4de reg. inf. en W. A. Sodenkamp, van het 2de reg. veldart.

Eervol ontheven,

van hunne detach. bij den chef v. d. gen. staf (1 Mei), de 1ste luits. C. P. de Veer, van het 6de en J. T. Oosterman, van het 7de reg. inf., terwijl eerstgen. tevens is overgepl. bij het 8ste reg.; van de functien van instr. bij de rij- en hoofdamidschool (op zijn verzoek), de 1ste luit. der cav. C. A. baron Bentinck, thans van het 3de reg. huz.; uit de betr. van adj. (op zijn verzoek), de 1ste luit. A. C. Verbeek, van het 7de reg. inf.

In actieven dienst hersteld.

Bij den pl. staf, te Amersfoort, de kap. pl. adj. T. M. Keijser. Bij het 5de reg. inf., de luit.-kol. C. F. Pabst. Bij het 8ste reg. inf., de 1ste luit. A. M. Schalken.

Weder bij het leger h. t. l. ingedeeld.

De 1ste luit. P. G. Weuringh, ged. geweest bij het leger in O.-I.

Op nonactiviteit gesteld,

op zijn verzoek en zonder bezwaar der schatkist, de 1ste luit. B. J. Beek, van het 1ste reg. inf.

Gedet. bij de landmacht in W.-I.,

voor 3 jaren, de 1ste luit. J. R. de Wolff, van het 3de reg. vestingart.

Eervol uit den milit. dienst ontslagen,

de 1ste luits. op n. a. J. Knuppe en S. Lantinga, van het wap. der inf., en J. A. Staring, van het 8ste, alsmede de 2de luit. P. M. van der Mandere, van het 4de reg. inf.

Gepensionneerd,

de kol. A. F. Beijen, comm. van het 2de reg. inf. (op zijne aanvraag); de luit.-kol. C. H. B. Wiedemann, van het 5de reg. inf. (onder toek. van den rang van kolonel) en de kap. J. baron Taets van Amerongen, van het reg. gren. en jag. (op zijne aanvraag).

Overleden.

De kol. F. G. H. Driessen, comm. van het 7de reg. inf.

Benoemd voor O.-Indië.

Tot offic. v. gez. 2de kl., de mil. studenten (artsen) J. F. Tulleners en J. C. Kornelissen.

Overleden gepensionneerden.

De maj. G. J. Maris, den 24sten Maart 1882; de kap. F. J. E. Cokart, den 27sten Maart 1882; de 1ste luit. E. W. Schuak, den 8sten Febr. 1882; de 2de luit. K. W. A. Schutter, den 24sten Maart 1882.

Benoemd.

Tot ridder in de orde van den ned. Leeuw, de gen.-maj. E. J. van Hel, adj. des Konings i. h. d., bevelh. in de 2de mil. afd., de kol. C. G. C. F. Ising, comm. van het 4de reg. vestingart., en de luit.-kol. A. J. de Koff, van het 1ste reg. inf.

b.) BIJ HET LEGER IN OOST- EN WEST-INDIË.

Benoemd.

Bij den gewest. en plaatsel. staf. Tot mil. comm. van de westelijke afd. v. Borneo, de luit.-kol. W. H. v. d. Pol. Tot mil. ambt. 2de kl., de mil. ambt. 3de kl. A. G. Ridder.

Bij den geneesk. dienst. Tot dir. offic. v. gez. 1ste kl., de dir. offic. v. gez. 2de kl. H. v. Lokhorst, tot die der 2de kl., de offic. v. gez. 1ste kl. H. J. v. d. Weide; tot offic. v. gez. 1ste kl., de offic. v. gez. 2de kl. L. E. P. Vincent.

Bij het wapen der infanterie. Tot kap., de 1ste luit. K. Derail, tot 1sten luit., de 2de luits. J. H. R. Steenmeijer, K. v. Epecum en L. E. W. Seck.

Bevorderd.

Bij den mil. geneesk. dienst. Tot kol., de dir. offic. v. gez. 1ste kl. J. B. Hessig; tot kol., chef over den geneesk. dienst, de dir. offic. v. gez. 1ste kl. dr. J. J. W. E. v. Riemsdijk.

Bij het wapen der genie. Tot magazijnm. 1ste kl. (kap.) bij het wapen der genie, de magazijnm. 2de kl. (1ste luit.) C. den Hengst.

Bij het wapen der infanterie. Tot kap., de 1ste luits. L. F. Botter en G. J. Turk; tot 1sten luit., de 2de luits. J. H. Nix, J. H. Landegent en P. A. Zweedijk.

Geplaatst.

Bij den geneesk. dienst. Bij den geneesk. dienst v. Atjeh, de offic. v. gez. 1ste kl. J. W. T. E. Sikkos; bij het hosp. te Soerabaia, de offic. v. gez. 1ste kl. J. B. Heesen; bij het hosp. te Weltevreden, de mil. apoth. 2de kl. H. J. I. Wolf.

Bij het wapen der genie. Bij de werken te Magelang, de 1ste luit. N. Kuilenburg; bij de 4de afd. D. v. O. te Batavia, de 1ste luit. J. P. Koolmans Beijnen en bij de werken te Padang, de 2de luit. H. F. Wijnhoff.

Bij het wapen der infanterie. De 1ste luit. der inf. J. C. P. Broek, ter nadere ind. te Padang.

Afgelost,

van Atjeh, de offic. v. gez. 3de kl. D. Wafelbakker.

Overgeplaatst.

Bij het Departement van Oorlog. Bij de IIde afd., de 1ste luit.-kw. C. J. Smith.

Bij de mil. administratie. Bij de intend. in de 1ste mil. afd. op Java, de 1ste luit.-kw. B. N. Tuinenburg, van die in Atjeh; bij die in Atjeh, de 2de luit.-kw. F. D. v. Genderen, v. h. hosp. te Willem I. Als onderintend. 2de kl., bij de intend. in de 2de mil. afd. op Java, de kap.-kw. H. F. O. v. Cattenburch, van dien dienst aldaar.

Bij den mil. geneesk. dienst. Bij het hosp. te Weltevreden, de offic. v. gez. 2de kl. dr. H. Brestenstein, van dat te Batoe Toelis; bij dat te Willem I, de offic. v. gez. 2de kl. dr. F. J. M. Fiebig, van den geneesk. dienst van Atjeh en o.; bij het hosp. te Semarang, de mil. apoth. 2de kl. A. de Haan, van dat te Weltevreden; bij het garn. te Djokdjokarta, de mil. apoth. 2de kl. H. Regenbogen, v. h. hosp. te Semarang; bij den geneesk. dienst van Sumatra's Westk. en o., de offic. v. gez. 2de kl. R. A. H. Brüninghausen, van dien in Atjeh en o.; bij dien van Atjeh en o., de offic. v. gez. 2de kl. H. J. Hubert, van dien v. Sumatra's Westk. en o.

Bij het wapen der genie. Als eerstaanw. genie offic. in de 3de mil. afd. op Java, de maj. W. P. H. v. Oorschot, van de werken te Atjeh; bij de werken te Willem I, de 2de luit. T. C. A. Vemer, van die te Banjoe Biroe.

Bij het wapen der infanterie. Bij het 2de bat., de 2de luit. H. T. de Moulin, van het 3de bat.

Bij het 3de bat., de 2de luit. P. C. M. A. Hoolboom, van het 2de bat.

Bij het 5de bat., de kap. D. M. Kuakebeen, van het 14de bat.

Bij het 10de bat., de kap. L. F. A. Winckel, van het subzistk. te Batavia.

Bij het 11de bat., de 1ste luit. C. F. R. Manger, van het 16de bat.

Bij het 12de bat., de kap. F. H. A. Hijnders, van het 2de bat., de 1ste luits. P. J. H. Kramer en J. W. C. Mefferingh, v. h. mil. huis van arrest en het 16de bat.

Bij het 13de bat., de 2de luit. M. G. E. L. van Schauroth, van het 15de bat.

Bij het 14de bat., de kap. W. L. Mann, van het 8ste bat., de kap. G. H. G. J. L. M. Ruempol en de 2de luit. W. P. Raelofsz, resp. v. h. 18de en 2de bat.

Bij het 15de bat., de maj. P. v. Drimmelen, van het 16de bat.

Bij het garn. der Z.- en O.-afd. van Borneo, de kapt. C. E. te Mechelen en M. W. P. C. de Jonker, resp. v. h. 2de en het 2de depotbat. Bij dat van Atjeh, de 1ste luit. J. Aitton en de 2de luit. V. E. J. Muilwijk, resp. v. h. 15de en 14de bat. Bij dat van Palembang, de 2de luits. H. G. Baudouin en W. F. A. Lucker, v. h. 1ste depotbat. Bij het 1ste depotbat., de kap. W. Dumortier, v. h. suppletie-depot. Bij het 2de depotbat., de kap. L. C. v. Vleuten, v. h. strafdetach. te Klatten. Bij het 3de depotbat., de 1ste luit. E. W. E. Kok, v. h. 11de bat. en de 1ste luit. B. L. Hagedoorn, v. h. garn. van Atjeh. Bij het mil. huis van arrest, de 1ste luit. J. M. le Bron de Vezela,

*Société
d'Amsterdam*

v. h. subsistk. te Semarang. Bij het strafdetach. te Klatten, de 2de luit. H. O. W. L. Kramer, v. h. 5de bat., de kap. A. de Haas, v. h. 2de depotbat. Bij het subsistk. te Batavia, de 2de luit. A. A. v. d. Mark, v. h. 15de bat., als gew. tevens pl. cavalerie-comm. te Salatiga, de maj. J. R. v. Michalofski, pl. cavalerie-comm. te Butavin. Als dir. van den buskruitmolen te Ngawi, de 1ste luit. J. F. C. Pool, van de 3de comp.

Ingetrokken.

De verpl. bij de int. in de 1ste mil. afd. op Java, van den onderint. 2de kl. A. J. Cochius, zijnde hij in verb. hiermede overgepl. bij de int. in de 3de mil. afd. op Java; de overpl. bij het 2de depotbat. van den 1sten luit.-adj. F. G. Smits, zijnde hij in verb. hiermede overgepl. bij het 1ste depotbat.; op verzoek, het aan den mil. apot. 2de kl. A. de Haan, wegens vijftien jaren onafgebroken dienst in Ned.-Indië, verl. tweejarig verlof naar Nederland; de overpl. bij het hosp. te Soerabaia, van den offic. v. gez. 2de kl. L. Marcus, zijnde hij in verb. daarmede overgepl. bij het garn. te Klatten; de overpl. bij het garnbat. v. Palembang, van den 1sten luit. G. A. v. Epen, zijnde hij in verb. daarm. overgepl. als adj. bij het 15de bat.

Eervol ontslagen.

De kap. der inf. J. P. J. Schulmajer; de mil. ambt. 2de kl. C. Kruijt en de opz. over den wagenmakers- en kuiperswinkel bij den art.-constr. winkel te Soerabaia, R. Schennink; de kap. der inf. A. Hekmeijer; de kol., chef over den geneesk. dienst D. J. de Leeuw; de maj. der inf. J. Arnoldij en de offic. v. gez. der 1ste kl. J. J. Granpré Molière; de mil. apot. 2de kl. E. Verschooff; als mil. comm. in de Westerafd. v. Borneo, de luit.-kol. der inf. L. W. C. Gerlach; als dir. van den buskruitmolen te Ngawi, de 1ste luit. P. G. de Bruijn, zijnde hij overgepl. bij de 15de comp.; de burg. schrijver 4de kl. A. G. A. H. Brunet de Rochebrune.

Vergund,

aan den v. h. leger in Nederl. bij dat in Ned.-Indië gedet. 2den luit. der inf. L. W. A. Medenbach, om hij laatstgen. leger gedet. te blijven, in afwachting, dat door den Koning zal zijn beschikt op een door hem gedaan verzoek om die detachering voor den tijd van één jaar te verlengen; aan den v. h. leger in Nederl. bij dat in Ned.-Indië gedet. sedert tot 1sten luit. bevorderden 2den luit. der inf. F. Tonnet, op zijn verz., na 1 Maart naar Nederl. terug te keeren; aan den v. h. leger in Nederl. bij dat in N.-Indië gedet. 1sten luit. D. G. Offerberg, op zijn verzoek na 15 Mei naar Ned. terug te keeren.

Belast,

met de waarn. der betr. van mil. ambt. 3de kl., de adj. onderoffic. kwartierm. L. Sevette.

Tweejarig verlof verleend.

Aan den mil. amb. 3de kl. H. Mittertrainer; aan den kap. der inf. F. P. Sievers; aan den maj. der genie G. de Vos; aan den 1sten luit. der inf. J. D. Augustijn; aan den dirig. offic. v. gez. 1ste kl. A. Cochius; aan den kap. der inf. G. H. Burgerhout; aan den kap. van den gen. staf W. C. Nieuwenhuijzen; de kaps. der inf. C. J. v. Temmen en H. Heeres.

Overleden.

J. R. Hessig, dirig. offic. v. gez. 1ste kl., te Utrecht, den 20sten Maart 1882.

Handwritten notes or a stamp in the top right corner, possibly containing a name or date.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a header or introductory paragraph.

Section header, possibly "Introduction" or "Background", centered on the page.

Block of faint, illegible text following the first section header.

Section header, possibly "Methodology" or "Materials", centered on the page.

Block of faint, illegible text following the second section header.

Section header, possibly "Results" or "Discussion", centered on the page.

Block of faint, illegible text following the third section header.

Section header, possibly "Conclusion" or "References", centered on the page.

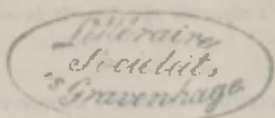
Block of faint, illegible text following the fourth section header.

Section header, possibly "References" or "Bibliography", centered on the page.

Block of faint, illegible text following the fifth section header.

Section header, possibly "Appendix" or "Footnote", centered on the page.

Block of faint, illegible text following the sixth section header.

DRAAGBARE SPOORWEGEN.

(Vervolg en slot van N°. 5, bladz. 281.)

3. TOEPASSINGEN OP MILITAIR GEBIED.

Ik ben thans genaderd tot hetgeen ik als het belangrijkste gedeelte van mijn onderwerp beschouw: de toepassingen, die op militair gebied van het hierboven in korte trekken beschreven materieel te maken zijn.

Ik meen toch als mijn vaste overtuiging te mogen uitspreken, dat die toepassingen zeer belangrijk kunnen zijn en ons defensie-wezen daarvan groote diensten zal kunnen genieten bij de vervulling van de gewichtige en moeilijke taak, die voor het nederlandsche leger, zoowel gedurende den oorlog als in het kortstondige tijdperk van voorbereiding, dat den oorlog onmiddellijk voorafgaat, is weggelegd.

Het streven, door het gebruik van werktuigen en andere vindingen op industrieel gebied, handenarbeid uit te sparen of te verlichten, openbaart zich allerwege in de maatschappij en is een noodzakelijk gevolg van de steeds vermeerderende behoefte aan productie en van de daaruit voortvloeiende hooge werkloonen. Dit streven te willen ontkennen of er niet mede te willen meegaan, staat gelijk met stilstand en met het vrijwillig afstand doen van een deel zijner welvaart. In versterkte mate echter moet zich de behoefte aan besparing van arbeidskrachten doen gevoelen bij de uitvoering van alle mogelijke werkzaamheden, in oorlogstijd ten dienste der verdediging te verrichten. Immers, het geldt hier niet zoozeer besparing aan *arbeidsloon* — daar geld dan vrij wel een bijzaak is — maar de omstandigheden zijn deze: geoeffende, technische troepen zijn slechts in geringen getale, dikwijls zelfs in 't geheel niet beschikbaar;

geoeffende burgerarbeiders zijn niet altijd te verkrijgen en onder zekere omstandigheden, b. v. binnen het bereik van het vijandelijk vuur, ook niet te gebruiken;

niet-technische troepen, als zoodanig dus ook weinig geoeffend, mogen zoo

min mogelijk aan hun eigen werkring, de zuiver militaire oefeningen en verrichtingen, onttrokken worden; alzoo:

de beschikbare werkkrachten in 't algemeen zijn beperkt in aantal en ten deele van twijfelachtig gehalte;

en ten tweede:

steeds is slechts ZEER WEINIG TIJD beschikbaar, waarin VEEL moet worden verricht, soms bovendien onder gegevens, die de uitvoering zeer verzwaren: ongunstige weersgesteldheid, moeilijk terrein, vijandelijk vuur, enz.

Dat elk middel moet worden aangegrepen, waardoor deze ongunstige omstandigheden ten deele kunnen worden geneutraliseerd, waardoor, m. a. w. het in staat van verdediging brengen onzer liniën en de uitvoering van technische werkzaamheden gedurende de verdediging vergemakkelijkt worden, verdient geen nader betoog. Het is daarom, dat ik het jammer vindt, dat een dier middelen, *het draagbaar spoorwegmaterieel*, bij het leger nog zoo weinig bekendheid en populariteit geniet, door een deel van het leger bij eerste kennismaking zelfs met zeer weinig ingenomenheid begroet werd. Mijn wensch is een poging te doen, voor dat materieel door meer bekendheid ook meer sympathie op te wekken; mocht dit leiden tot een herhaald nauwgezet onderzoek omtrent de bruikbaarheid, dan geloof ik, dat deze overtuigend aan het licht zal komen en ons defensie-wezen daarmede gebaat zal zijn.

Alvorens over te gaan tot de bespreking van het gebruik voor zuiver militaire doeleinden, wil ik een enkel woord wijden aan een toepassing van meer algemeen-industrieelen aard, *de uitvoering der geniewerken*. Dat hier, vooral bij aardewerken, het draagbaar spoor nuttige diensten zal kunnen bewijzen, zal wel ieder willen toegeven, die de groote vlucht heeft gadeslagen, welke de aanmaak van het *Decauville*-materieel en de toepassingen daarvan in het buitenland, ook op openbare werken genomen hebben. (Zie den vroeger nagehaalden *Catalogue descriptif du porteur DECAUVILLE*.) In ons land begint men, vooral toch langzaam en voorzichtig, het gegeven voorbeeld te volgen. In den zomer van het vorige jaar als opzichthebbend genie-officier geplaatst zijnde bij het eerste gedeelte van den bouw van *het fort aan den Nieuwen Maasmond*, was ik in de gelegenheid een belangrijke toepassing van het draagbaar spoorwegmaterieel bij te wonen. Het werk bestond hoofdzakelijk in de ontgraving van den fundeeringput voor dat fort, een inhoud van ruim 120000 M³. hebbende, welke hoeveelheid grond in omstreeks 4 maanden moest worden verwerkt. De eigenaardigheid van het werk bestond hierin, dat de bodem van den put op 1 M. beneden, — de bovenkant der storten op 10 à 12 M. boven A. P. gelegen was, de storten slechts op geringe afstanden (150 a 200 M.) van den put lagen en de grond dus voor een groot deel met een belangrijken klim moest worden opgevoerd. Onder deze omstandigheden was het gebruik van het draagbaar spoormaterieel,

kleine, lichte karren en gemakkelijk te verplaatsen hulpsporen, aangewezen. De aannemer bezigde karren volgens fig. 19, inhoudende 0,880, of met een kop geladen, omstreeks 1 M³. Het spoor had 0,75 M. wijde en was ingericht, gedeeltelijk volgens een gewijzigd *Decauville*-stelsel, gedeeltelijk volgens een navolging van het stelsel *Fowler*. Het heeft uitstekend voldaan en ik meen te mogen beweren, dat de aannemer door geen ander middel, zóó snel, gemakkelijk en goedkoop zijn doel zou hebben bereikt. Immers het transport per kruiwagen verbood zich vanzelf wegens den grooten afstand, die tot zeer hooge grondprijzen, tengevolge van vervoer over vele handen, zou hebben geleid; het gebruik van zware karren met groote spoorwijdte zou eveneens, met het oog op de steile klimmingen, groote bezwaren hebben opgeleverd. De thans bezigde lichte karren konden gemakkelijk tegen een sterke helling (zelfs i_1^1 à i_1^2) worden opgetrokken; aanvankelijk werd vóór elke kar één paard gebruikt; later, toen de klim grooter werd, trokken 2 paarden de kar over het steilste gedeelte van den weg en bleef er verder slechts één paard voor; terwijl eindelijk bij het diepste gedeelte der ontgraving voor elke kar 2 paarden werden gespannen. Op deze wijze bleven de prijzen, door den aannemer voor arbeidsloon en trekkracht te besteden, betrekkelijk laag, terwijl het materieel, van stevige constructie en goed onderhouden, natuurlijk na afloop van het werk een groot deel zijner inkoopswaarde behouden heeft. De verplaatsbaarheid van het, op bedoeld werk bezigde materieel was, hoezeer hier een der zwaarste typen gebruikt werd, zeer voldoende en gaf aanleiding tot veel minder tijdverlies dan zich bij de gebruikelijke hulpsporen van gewoon spoormaterieel voordoet.

Dergelijke toepassingen kunnen, naar ik meen, bij de geniewerken veelvuldig worden gemaakt, vooral bij de ontgraving van groote en diepe funderingputten, van fortgrachten, het opwerken van hooge wallen, het egaliseeren van geaccidenteerde terreinen, in één woord: bij alle belangrijke aardewerken, waarbij de afstand der grondverplaatsing te groot is voor een voordeelig vervoer per kruiwagen en vooral daar, waar de grond hoog moet worden opgevoerd. Ook als hulpspoor tot den aanvoer van bouwstoffen enz. naar moeilijk te bereiken punten, zal het draagbaar spoor dikwijls goede diensten kunnen bewijzen.

Onder zuiver militaire toepassingen wil ik hier alleen verstaan: het gebruik bij het in staat van verdediging brengen en bij de verdediging zelve van onze liniën en versterkingen. Voor gebruik te velde, opgevat in den zin »door het veldleger meegevoerd», is het materieel ongeschikt; het is daarvoor nog te zwaar, het meevoeren te omslachtig en bovendien zijn de te velde uit te voeren werkzaamheden van te vluchtigen aard en niet zóó omvangrijk, dat de behoefte aan dat transportmiddel zich daarbij dringend zou doen gevoelen. De door mij bedoelde toepassingen zijn drieledig en zullen hier achtereenvolgens worden behandeld.

A. *Het opwerpen van tijdelijke versterkingen, veldwerken en het bouwen van batterijen.*

Ofschoon met groote inspanning aan de verbetering en voltooiing onzer verdedigingsliniën gewerkt wordt en het met grond te verwachten is, dat deze binnen weinige jaren in geduchten staat van tegenweer zullen zijn, zoo spreekt toch vanzelf, dat zich bij het uitbreken van een oorlog hier en daar de behoefte kan doen gevoelen aan nieuwe verdedigingswerken in den vorm van tijdelijke versterkingen — of bij weinig tijd voor de uitvoering — veldwerken van het zwaarste type. De aanleg van permanente werken in vreedestijd moet uit den aard der zaak en om verschillende redenen beperkt blijven tot de meest gewichtige punten; in oorlogstijd komen de minder belangrijke, alsmede die, welke tengevolge van bijzondere omstandigheden of door de handelingen des vijands een gewicht hebben gekregen, dat hun vooraf niet kon worden toegekend, voor den aanleg van tijdelijke werken in aanmerking. Tot opheldering laat ik eenige voorbeelden volgen:

a. de aanleg van tijdelijke bewakingsposten, gedekte communicatiën en dergelijke, op bijzonder blootgestelde punten der liniën.

b. tot de verdediging van het vóóterrein vóór die gedeelten onzer liniën, die niet, of onvolledig door inundatiën gedekt zijn, moeten aldaar versterkte positiën worden ingenomen. Op sommige punten (b.v. voor *Naarden*; op het acces van de *Lek* bij *Kuilenburg* e. a.) willen velen die stellingen tot op grooter afstand vóór de linie vooruitschuiven, om daardoor in de minder gunstige ligging der permanente werken te gemoet te komen en den vijand belangrijke vóórliggende terreingedeelten te onthouden. Zulke stellingen, tot welker verdediging het geschut uit de achterliggende vestingen of forten niet of slechts gebrekkig kan meewerken, zullen alleen dan belangrijke diensten kunnen bewijzen en voor een langdurige verdediging geschikt zijn, indien daarin als steunpunten eenige veldwerken van de zwaarste soort of liever eenige tijdelijke en zooveel mogelijk stormvrije forten gelegd zijn.

c. de vorming van tijdelijke inundatie-stellingen achter de bestaande, waarvóór de vijand, bij doorbreking van laatstgenoemde, opnieuw het hoofd stoot. Zoo willen sommigen gedurende de verdediging van de *Nieuwe Hollandsche Waterlinie*, de daarachter gelegen *Oude Hollandsche linie* in meer of min gewijzigden vorm doen inrichten, voor het geval de vijand het zuidelijk gedeelte der eerste dreigt door te breken. Anderen geven het denkbeeld aan, voor het geval eener doorbreking bij *Asperen*, *Gorinchem* of in het land van *Altena*, den rechtervleugel der linie terug te trekken en om te buigen, door een inundatie te stellen van den Diefdijk bij *Everdingen* in westelijke en zuidwestelijke richting, waartoe de veenachtige gesteldheid van een gedeelte van dat terrein bijzonder voordeelig zou kunnen wezen. De accessen en belangrijke punten van zulke nieuw in te richten inundatielinien moeten door tijdelijke forten en bewakingspunten worden gedekt.

De *Amsterdamsche stelling* zal, volgens de laatste plannen, bestaan uit een buitenstelling van nieuw op te richten werken en een binnenstelling of »veiligheidsgordel», waartoe voorloopig alleen de thans bestaande werken zullen worden in orde gebracht. (Zie de Mem. v. Toel. bij de Vestingbegrooting voor 1882). Ongetwijfeld zullen in oorlogstijd op verschillende punten tijdelijke werken moeten worden opgericht, om dezen veiligheids-gordel aan te vullen.

d. opnamestellingen voor onze troepen, in geval deze offensief optreden tot bedreiging der communicatiën van een vijand, die vóór onze liniën ligt. Zoo is het geval denkbaar, dat een deel van ons veldleger offensief optreedt in Noord-Brabant of Overijsel, tegen de flanken en in den rug van den vijand, die voor de N. H. waterlinie ligt. Voor zulke troepenafdeelingen moeten dan (b. v. aan het Holl. Diep of aan de Zuiderzee) opnamestellingen gemaakt worden, waarbinnen zij bij een terugtocht kunnen worden opgenomen en ingescheept of gelegerd.

Uit al het bovenstaande blijkt, dat, al is ons verdedigingsstelsel geheel voltooid, toch nog vele gevallen denkbaar blijven, waarin tijdelijke werken en veldwerken moeten worden aangelegd. Daartoe moeten steeds belangrijke hoeveelheden grond worden verplaatst; steeds geldt daarbij, wat hierboven reeds in 't algemeen werd gezegd, weinig tijd en weinig arbeidskrachten. Maar bovendien wordt dikwijls de uitvoering verzwaaard door het feit, dat de werken liggen, hetzij in of nabij de inundatie, hetzij in terrein, waar het grondwater nabij de bodemoppervlakte gevonden wordt; dan kunnen geen diepe grachten worden gemaakt, het grondverzet wordt zeer onvoordeelig en dikwijls zal men zelfs van andere punten grond tot het opwerken der wallen en borstweringen moeten aanvoeren. Dat bij zulke gegevens elk middel tot besparing van tijd en menschen met gretigheid moet worden aangevat, zal ieder toestemmen.

Ik noemde hierboven in de tweede plaats de batterijbouw. De Kapitein van den generaal staf SEYFFARDT vergeleek in zijn belangrijke voordracht over het gebruik van het nederlandsche geschut bij de verdediging der N. Holl. Waterlinie, (zie Verslag Krijgswetenschap 1880—81, N°. 1) het gedeelte van ons land, dat rechtstreeks door inundatieliniën en door de zee wordt gedekt, de provincie Holland met een reusachtige vesting, waarvan de N. Holl. Waterlinie één der fronten is. Dezelfde vergelijking is in meer beperkten zin ook op de Amsterdamsche stelling en op andere inundatieliniën toepasselijk; de forten vormen als 't ware de bastions der vesting, die de tusschenruimten of courties moeten flankeren en verdedigen. Zoolang de vijand eenvoudig vóór zulk een vestingfront ligt, zonder een geprotonceerden aanval in bepaalde richting te doen, blijft de verdediging der accessen rechtstreeks, die der tusschenruimten indirect aan de forten opgedragen, met medewerking van bewakingstroepen achter de inundatiën en van reserven achter de vermoedelijke of meest bedreigde aanvalspunten. Zoodra echter de

vijand in bepaalde richting dreigt door te breken, hetzij, waar dat mogelijk is, door handelingen in den geest van den zoogenaamden geregelden aanval, hetzij door overmachtige beschieting der forten, met het doel het verdedigingsvermogen hiervan te verzwakken en daardoor de kansen van een stormenderhandschen of verrassenden aanval op de forten zelf of op de tusschenruimten (b.v. bij nacht of vorst) te vermeerderen — zoodra dit geschiedt, moet ook het verdedigingsvermogen der linie aldaar plaatselijk worden verhoogd en met name de artillerie-werking worden versterkt. De forten zijn uit een tactisch oogpunt, noch door inrichting noch door bewapening, in staat een langdurigen artilleriestrijd te voeren met den vijand, die overmachtig en omvattend daar tegenover staat in lage, moeilijk zichtbare batterijen.

Het zijn de bastions, de caponnières der vesting, die, nevens eigen verdediging, slechts flankement van elkander en van de courtines tot taak hebben; het afweren van stormenderhandsche aanvallen dus, en hardnekkige zelfverdediging, ook al mocht de vijand met kleine afdeelingen ergens zijn doorgebroken. De artilleriestrijd met den vijand moet door den verdediger worden gevoerd met gelijke wapenen: lage, zooveel mogelijk gemaskeerde batterijen, waarvan ligging en inrichting geheel naar het speciale doel worden geregeld en waarvan het aantal naar de behoefte en de beschikbare geschutkracht bepaald wordt, zonder gelijk de bewapening der forten, aan de enge plaatsruimte der versterking gebonden te zijn.

Deze tusschenbatterijen vormen dus een hoofdelement onzer verdediging. De aanleg er van zal intusschen vele bezwaren ondervinden: de ligging nabij, soms zelfs in geïnundeerd of dras terrein, de veenachtige bodem op andere punten, de hooge grondwaterstanden in 't algemeen beletten het maken van diepe ingravingen en zijn oorzaak, dat meestal horizontale, soms zelfs verhoogde batterijen zullen moeten worden toegepast. (Zie de studie over batterijbouw van den 1sten luit. der artillerie BUENO DE MESQUITA, die de horizontale als normaalbatterij aanneemt. *Milit. Spect.* 1881, nfl. 5—8). Een nadeelige vorm, moeilijk grondverzet, dikwijls zelfs grondaanvoer van elders, vloeien hieruit voort. Daarbij komt, dat snelheid van uitvoering en besparing van arbeidskrachten welke hier bijna geheel door het leger zelf zullen moeten worden verstrekt, hier meer dan ergens anders hoofdzaak zijn.

Men heeft voorgesteld, door den aanleg van gronddepots op de vermoedelijke plaatsen der tusschenbatterijen, in de bovenstaande bezwaren te voorzien. Ik geloof, dat, afgescheiden van de groote financieele offers, dit slechts bij uitzondering doeltreffend zou zijn; immers, de juiste ligging, inrichting en grootte der batterijen kunnen onmogelijk in vreedstijd bepaald worden; zij zijn in te grooter mate afhankelijk van de handelingen des vijands, den loop des aanvals, het te beschieten doel. De gronddepots zouden dus dikwijls niet te gebruiken zijn of slechts weinig nut stichten. Meer dienst kan men verwachten van een stelsel van goede wegen in en achter de linie, dat trouwens voor een behoorlijke bewaking der inundatie en gemakkelijke troepenverplaatsing

toch noodig is en waarlangs e. g. grond kan worden aangevoerd, zonder veel bezwaar, mits men tevens goede transportmiddelen hebbe. Dat men daartoe het draagbaar spoor bezige; zoowel bij den batterijbouw zelf als bij den grondaanvoer van elders zal het nuttig, ik zou bijna zeggen, onmisbaar blijken; de lichtheid en verplaatsbaarheid en vooral ook de eenvoudigheid van het gebruik heffen elk bezwaar tegen de toepassing op.

Tot bereiking van de bovenstaande, onder A. genoemde doeleinden, zou ik het wenschelijk achten, dat reeds in vreedestijd een voorraad van dit materieel werd aangeschaft, gedeeltelijk in de verschillende verdedigingsstellingen opgelegd (voornamelijk in de Amst. stelling en de N. H. Waterlinie) en gedeeltelijk ter oefening gegeven aan het korps genietroepen. De aanschaffing uit te stellen, tot in oorlogstijd de behoefte blijkt, acht ik verkeerd. Wij zijn hier te veel afhankelijk van buitenlandschen aanvoer, om dan zeker te zijn van tijdige levering; bovendien mist men dan de gelegenheid tot beproeving en keuze van het beste stelsel en vooral ook die tot oefening. Het gebruik van het materieel is allereenvoudigst, de oefening dus ook, maar de groote moeilijkheid is voor de officieren weggelegd en gelegen in de doeltreffende toepassing: de snelle en juiste blik van hem, die de uitvoering moet regelen en leiden; het plan van verdeling en verplaatsing der gronden, de regeling van het vervoer. Ook dit eischt oefening, veel zelfs, en ondervinding, slechts in velerlei gevallen van uiteenloopenden aard op te doen; daarvan hangt het voordeel der toepassing af, gelijk het b.v. voor een aannemer een levensquaestie is, hoe hij zijn werken aanvat.

Op 't oogenblik is bij het korps genietroepen reeds eenig draagbaar spoor-materieel aanwezig; in hoeverre dit voldoende is voor de behoefte en hoever de oefening daarmede zich uitstrekt, is mij onbekend. Ik veroorloof mij daarom het volgende met bescheidenheid in overweging te geven:

het materieel, zoowel dat, hetwelk in de verdedigingsstellingen is op te leggen als het voor oefening der genietroepen bestemde, zou moeten bestaan uit een zeker aantal parken, elk samengesteld uit twee volledige banen met toebehooren, waarvan één volgens het allerlichtste type, de andere van gemiddelde zwaarte en spoorwijdte.

Het lichtste type te gebruiken met de trekkracht van menschen, zou bestemd zijn voor kleine aardewerken, batterijbouw en grondvervoer over geringe afstanden, in een woord: ter vervanging van den gewonen kruiwagen. Ik zal niet beweren, dat deze overal en geheel zal kunnen worden gemist, maar zeer zeker zal het lichtste type draagbaar spoor in verreweg de meeste gevallen bij aardewerken een veel voordeeler transportmiddel blijken te zijn. Een kruiwagen heeft gemiddeld 50 à 60, de kleinste kipkarren volgens fig. 19 (Zie pl. IV bij de vorige afl. van dit tijdschrift) hebben 360 dm³. inhoud. Een man kan bovendien bij gelijke belasting gemakkelijker een wagen over een spoor voortduwen dan een kruiwagen, daar hij bij den laatsten duwen en dragen moet; dit is dus veel vermoeiender. Eindelijk is het verleggen van

het spoor niet tijdruoovender dan het verplaatsen der kruiplanken en zolders, die lastige accessoiros van den kruiwagen zijn. Het zal misschien menigeen aan het hart gaan van dit eerwaardig overblijfsel der oudheid, ons reeds door de Grieken en Egyptenaren nagelaten, te scheiden; men bedenke echter, dat de vooruitstrevende 19de eeuw in dat opzicht hardvochtig is; slechts schijnbaar evenwel, daar een zoete troost na dergelijke scheiding nimmer uitblijft.

Het zwaardere type, met een spoorwijdte van b. v. 0,6 M. en rails van 7 KG. per M., zou bestemd zijn voor groote aardewerken en grondvervoer over belangrijke afstanden; daarbij paarden als trekkracht te gebruiken.

Elke baan zou minstens aan elk einde moeten voorzien zijn van een wissel met splitsing in 2 takken, de zware baan bovendien van een wijkplaats in het midden. De lengte der banen, de benoedigde accessoiros, gereedschappen en rollend materieel, zouden punten van nadere overweging moeten uitnaken. Evenzoo het aantal volledige parken, in 't geheel aan te schaffen en op te leggen. Eindelijk zou een voorschrift op het gebruik en een leidraad bij de oefening moeten worden samengesteld en de laatste overal uitgevoerd worden, waar slechts gelegenheid bestaat, hoofdzakelijk echter met het oog op hen, die het werk moeten regelen en leiden.

B. Het in staat van verdediging stellen van permanente versterkingen en de werkzaamheden gedurende de verdediging.

Hem, die daarnaan nog mocht twijfelen, heeft de oefening van vestingtroepen in den afgelopen zomer op enkele der Utrechtste forten gehouden, overtuigend geleerd, dat, al heet een fort verbeterd, voltooid en ingericht naar de eischen des tijds, daaraan toch in oorlogstijd nog veel te doen overblijft om de versterking geheel in staat van verdediging te brengen; werkzaamheden, die hetzij om technische of financiële redenen bezwaarlijk in vredestijd te verrichten zijn, hetzij voortvloeien uit de bijzondere omstandigheden, waaronder de verdediging geschiedt. Zonder in wijloopige beschouwingen te treden, stip ik hier slechts aan: het bewapenen der forten en de aanvulling der artilleristische uitrusting; het maken van de ontbrekende bomvrije ruimten van allerlei aard, door tijdelijke hulpmiddelen; het verzwaren van gronddekkingen op en tegen bomvrije gebouwen, het onder profiel brengen van dekkingen, het opzetten en bekleeden van taluds, het opwerpen van ontbrekende traversen en andere dekkingen, het maken van gedekte communicatiën in de binnenruimte der forten, het maken van afsluitingen en versperringen en het doen van opruimingen buiten de forten.

Voor al deze werkzaamheden is slechts weinig tijd beschikbaar; enkele dagen na de oorlogverklaring zal de vijand vóór de linie staan. Hieruit volgt: vooreerst dat men de tot oorlogstijd uit te stellen zaken tot het hoogst noodige moet beperken en ten tweede, dat men alle maatregelen moet nemen, om de anelle uitvoering der onvermijdelijk tot het laatste uit te stellen werkzaam-

heden zooveel doenlijk te bevorderen. Tot die maatregelen behoort vooral de zorg, dat het benodigde materieel en gereedschap in voldoende hoeveelheid en hoedanigheid aanwezig zij.

Bepalen wij ons voorloopig tot de zoogenaamde genie-werkzaamheden; dan blijkt, dat de belangrijkste daarvan bestaan in aardewerk en opruimingen. De uit te voeren grondverplaatsingen, voornamelijk het aanleggen of wegvoeren van dekkingen, zijn vrij belangrijk, vooral met het oog op de beperkte arbeidskrachten, die in hoofdzaak van de bezettingen genomen moeten worden en die men slechts noode onttrekken mag aan de andere onmisbare voorbereidingsmaatregelen en oefeningen voor de verdediging. Tot het verkrijgen van den benodigden grond, ook gedurende de verdediging zelf, heeft de Minister van Oorlog het voornemen, depots in de forten te doen aanleggen. (Mem. v. Toel. op de Vestingbegrooting 1882; zie ook het opstel van den Kapit. v. d. gen. staf SEYFFARDT in *de Militaire Gids*, 1882, 1e afl.: Oefening van Vestingtroepen nabij Utrecht in Aug. 1881). Wanneer die gronddepots ontbreken of ontoereikend zijn, zal men grond van buiten het fort moeten aanvoeren, daar het graven van kuilen in de binnenruimte mij voorkomt, nan veel bedenking onderhevig te zijn.

Ook gedurende de verdediging zal herhaaldelijk grondaanvoer en grondverplaatsing moeten geschieden; telkens zullen dekkingen, die door het vijandelijk vuur beschadigd zijn, hersteld, of ontbrekende traversen, parados, enz. opgeworpen moeten worden. Hier vooral geldt het: zoo snel mogelijk en zoo voordeelig mogelijk werken. De dienst der bezetting is reeds te zwaar, om daaraan meer dan het hoog noodige te mogen toevoegen; de uitvoering der herstellingen moet in den regel 's nachts geschieden en wordt dikwijls bemoeijlikt door het vijandelijk vuur.

Voor heide doeleinden zal dus het draagbaar spoor een welkome hulp kunnen bieden. Deze meening wordt ook in *het Militair Weekblad* van 19 Dec. 1881 n°. 51 geuit door den 1e luit.-ing. KLEINUENS, officier van speciale diensten bij het korps genietroepen, van wiens bereidwilligheid, mij omtrent mijn onderwerp belangrijke inlichtingen te verschaffen, ik hier met erkentelijkheid melding maak.

Het geldt hier weder in hoofdzaak den kruiwagen te vervangen door een beter transportmiddel, door menschenkracht te bewegen. De afstanden der grondverplaatsing zijn niet belangrijk, maar de richting wisselt veelvuldig af; verplaatsbaarheid is dus hoofdzaak, het allerlichtste type van materieel moet hier weder gebruikt worden.

Ik zou het daarom noodig oordeelen, dat in elk fort een kleine hoeveelheid van dit materieel werd opgelegd. Behalve de baan zelf, één of twee wissels en de noodige kipkarren, zouden, dunkt mij, de overige accessoires gemist kunnen worden; de uitrusting aan kruiwagens en kruiplanken konden voor een groot deel vervallen; men bereikt daardoor tevens het voordeel iets duurzaam te hebben gekregen in plaats van materieel, dat in groote

mate aan bederf en slijting onderhevig is. De lengte der op te leggen spoorbaan moet eenigszins in verband met de uitgestrektheid van het fort en de vermoedelijke grootste afstanden van vervoer bepaald worden. Moet bij uitzondering het transport over grootere afstanden geschieden (b. v. grondaanvoer van buiten de forten), dan kan door tusschenkomst der groepscommandanten het materieel van twee of meer forten gecombineerd worden.

Dit zou mede moeten geschieden, indien het materieel gebruikt wordt tot het binnen de stelling brengen van de materialen en afbraak, die door opruiming vóór de linie verkregen worden. Hoeveel partij men van die materialen zal kunnen trekken, weet ieder; maar te vreezen is het, dat zij dikwijls voor een groot deel ongebruikt zullen moeten blijven liggen, wegens gebrek aan de noodige transportmiddelen. De aanwezigheid van draagbaar spoormaterieel in de forten kan daaraan te gemoet komen; de groepscommandanten beschikken daarover, voorzover het op eenige forten der groep gemist kan worden of voor de werkzaamheden der opruiming gevorderd wordt. Samenwerking van verschillende groepscommandanten, door tusschenkomst van den stellingcommandant, kan hierbij eveneens geschieden en dikwijls noodig zijn.

Het zou misschien, met het oog op de grootte der te vervoeren lasten en der te doorloopen afstanden gewenscht zijn, voor het laatst besproken doel een afzonderlijk materieel van zwaarder type te bestemmen. Intusschen zullen financieele overwegingen dit denkbeeld wel doen verwerpen; alleen is het duidelijk, dat in ieder geval een zeker aantal platformwagens, draaibare vorken, enz. ter beschikking der groepscommandanten moeten gesteld worden. Het is natuurlijk, dat hierbij, zoover dit mogelijk is, van de trekkracht van paarden moet worden gebruik gemaakt.

C. *Het vervoer van geschut en munitie.*

Met eenige aarzeling aanvaard ik de bespreking dezer derde toepassing; vooreerst, omdat ik mij hier begeef op een gebied, waarvan de speciale studie niet tot mijn vak behoort en waarbij ik dus een beroep moet doen op het welwillend oordeel der H.H. artilleristen en ten tweede, omdat juist aangaande deze toepassing, hier te lande proeven genomen zijn, die ongunstig zijn afgeloopen en die de invoering van draagbaar spoormaterieel tot artilleristisch gebruik hebben doen verwerpen.

Ik mag niet ontveinzen, dat de uitslag dezer proeven mij verwonderd heeft, als zijnde in strijd met hetgeen men in 'talgemeen betrekkelijk de bruikbaarheid van bedoeld materieel ziet en leest; ook in buitenlandsche werken vindt men de meening uitgedrukt, dat het tot artilleristische doeleinden dienstbaar zou te maken zijn. (Zie o. a. Heft 8—9 der *Mittheilungen über Geg. d. Art. u. Geniewessens*, 1881 alsmede den meergenoemden *Catalogue descriptif*).

De bedoelde toepassingen zijn het vervoer van geschut en munitie in al die gevallen, waarin zoowel wegens gebrek aan tijd en handen als (en voornamelijk) wegens het ontbreken van goed berijdbare kunstwegen, het gebruik van lastsleepers, belegeringsvoorwagens, rolwagentjes en de overige artillerievoertuigen aan bezwaren onderhevig is. Van dit standpunt beschouwd komt in aanmerking:

- 1°. het in positie brengen van vuurmonden, bij de bewapening der forten;
- 2°. het vervangen van gedemonteerde vuurmonden, gedurende de verdediging;
- 3°. het van plaats doen veranderen van het geschut, wegens verwisseling van doel of tengevolge van 's vijands vuur;
- 4°. de bewapening van tusschenbatterijen;
- 5°. het vervoer van munitie.

Ad 1. Men moge beweren, dat de gewone transportmiddelen, door de artillerie tot dit doel gebruikt, voldoende uitkomsten geven; toch kan het bij zware vuurmonden een alles behalve licht werk genoemd worden, deze voort te slepen met een aantal paarden, langs sterk hellende, smalle en niet verharde oprids (1), walgangen, evenmin begrint en dikwijls de noodige ruimte missende, om er zich vrij op te kunnen bewegen en die trekkracht zoo voordeelig mogelijk te kunnen aanwenden. Men neme daarbij in aanmerking, dat bij de bewapening eener sterkte, de binnenruimte, oprids en walgangen druk bereden worden en dus doorsneden zullen zijn met diepe sporen, zonken enz., waardoor het transport nog veel bezwarender wordt. Het is een vraag, die zeker de moeite van een nauwgezet onderzoek zou loonen, of, onder bovenstaande omstandigheden, het afleggen der vuurmonden op spoorwagentjes, het vervoeren met betrekkelijk weinig trekkracht langs rails, het afzonderlijk vervoeren der affuiten en het weder op de affuiten leggen der kanons, niet in minder tijd en met minder moeite zou kunnen geschieden, ook bij die vuurmonden, die in de marschtappanen der affuiten of met gestreken verhoogstukken met behulp van rolwagens of beleg. voorwagens, kunnen vervoerd worden. Vooral bij zware vuurmonden meen ik, dat er kans bestaat, die vraag bevestigend beantwoord te zien.

Ad 2 en 3. De bezwaren van het gewone transport met rolwagentjes of belegeringsvoorwagens worden hierbij grooter, vooral daar men meestal geen paarden zal hebben of gebruiken kunnen. De binnenruimte der forten en de walgangen zijn door vijandelijke projectielen doorploegd en vol gaten en kuilen; dikwijls zal de binnenruimte wegens hevige regens in een modderpoel herschapen zijn, temeer daar het grondwater in de, door inundatiën omringde forten zeer hoog zal staan; het werk moet bovendien wegens 's vijands vuur, in den regel 's nachts geschieden. Wat het wegvoeren en in batterij

(1) In onze forten mogen de oprids, walgangen en wagen niet worden begrint, opdat niet de uitwerking van springende granaten door de opgeworpen en voortgeslingerde kiezelenen worde vergroot.

brengeu, zelfs van betrekkelijk lichte vuurmonden onder zulke omstandigheden kost, ook zonder de uitwerking van vijandelijk vuur in aanmerking te nemen, daarvan hebben de oefeningen op de Utrechtsche forten in den afgelopen zomer, een proefje gegeven aan hen die in dat opzicht na de lessen van de fransche belegeringen in 1870—71, nog in twijfel verkeerden. (Zie het Verslag der forten-oefeningen in de »Verslagen, rapporten en memorien, 1882'.

Het zou hierbij vermoedelijk te tijdroovend zijn, de kanonnen telkens van de affuit te nemen en er later weer op te leggen; men zou dus een daartoe opzettelijk te construeeren platform, op 2 wagentjes dragende, moeten bezigen, waarop de vuurmonden, in de marschtappanen liggende of met gestreken verhoogstukken, met behulp van laadbruggen worden geplaatst en dus met de affuit tegelijk vervoerd. Bij een doeltreffende inrichting van het materieel moeten de groote voordeelen aan het gebruik daarvan verbonden, in het oog springen.

Ad 4. Ik heb hierboven het wenschelijke uitgesproken van de aanwezigheid van goede wegen langs de vermoedelijke plaatsen der tusschenbatterijen. Het is er echter verre van verwijderd, dat deze wegen overal aanwezig zouden zijn; op vele punten zijn zij onvoldoende onderhouden of ingericht, op andere plaatsen ontbreken zij geheel. Dat daardoor het bewapenen van tusschenbatterijen dikwijls, vooral wanneer het 's nachts moet geschieden, zooas doorgaans het geval is, veel bezwaren zal opleveren, behoeft geen betoog en wordt door de geschiedenis der jongste oorlogen overtuigend bevestigd. Maar er komt nog een verzwarende omstandigheid bij: wij missen tot heden een vuurmond, die speciaal voor het gebruik in tusschenbatterijen geschikt is, die aan een juist schot op groote afstanden en een voldoende uitwerking tegen levende en doode doelen, een voldoende lichtheid paart. Zoolang die toestand duurt, moeten de tusschenbatterijen worden bewapend, hetzij met geschut, dat slechts onvoldoende uitkomsten belooft, hetzij met zwaardere vuurmonden, maar die dan ook veel moeilijkheden bij het transport zullen veroorzaken. Men zal in den regel het laatste verkiezen, maar dan is het ook zaak, dat transport zooveel doenlijk te vergemakkelijken. Het geldt hier niet het herhaaldelijk verplaatsen en verwisselen der kanons; groote verplaatsbaarheid der spoorbaan is dus geen hoofdvereischte en men kan de kanonnen op spoorwagentjes liggende, de affuiten afzonderlijk vervoeren.

Ad 5. Dat het draagbaar spoormaterieel ook bruikbaar is voor het gemakkelijk vervoeren van munitie, b. v. tot het overbrengen van voorraad uit de hoofdmagazijnen naar de verbruiksmagazijnen, het aanvoeren en aanvullen van den munitievoorraad in tusschenbatterijen enz., zal wel geen bestrijding vinden. Immers, het geldt hier een verdeelbare last en zelfs het lichtste type van materieel zal dus hiertoe te gebruiken zijn.

In de jaren 1878—79 had in en nabij enkele der Utrechtsche forten de beproeving plaats van draagbaar spoormaterieel tot artillerie-gebruik. (Zie

Beknopt overzicht van de proeven, enz. die in het jaar 1878, (resp. 1879) bij het wapen der Art. hebben plaats gehad; verschenen 1880, resp. 81). Men bezigde *Décauville*-materieel met 0,5 M. spoorwijdte; daarbij waren geleverd: eenige bochten, wissels, dransichijven, 2 spoorwagentjes tot vervoer van zwaar vestinggeschut, 1 platform, dat op de wagentjes geplaatst, kan gebruikt worden tot vervoer van het op zijn affluit liggend kanon en een laadbrug.

Het oorspronkelijke verslag der beproeving niet tot mijn beschikking hebbende, moet ik mij vergenoegen, het in de hovensangehaalde »Beknopte overzichten» vermelde uittreksel na te gaan en zal ik trachten eenige der gemaakte bezwaren te weerleggen. De algemeene indruk, dien het verslag maakt, is, dat zij, die met de beproeving belast waren, de wenschelijkheid toestemden, een doeltreffend transportmiddel voor sommige der door mij aangehaalde gevallen in te voeren, maar meenen, dat, op grond der uitkomsten, met het door hen beproefde materieel verkregen, de oplossing niet in deze richting te zoeken is of althans slechts onvolledig is te bereiken. Is deze mijne opvatting van het verslag juist, dan geloof ik, dat een vergelijk mogelijk is en men met een beter materieel dan het beproefde, aan de door de beproevers gestelde eischen kan voldoen.

De hoofdbezwaren, die zich bij de proeven voordeden, zijn:

- 1°. onvoldoende sterkte en draagvermogen van het spoormaterieel;
- 2°. onvoldoende stabiliteit van den platformwagen, beladen met een kanon op affluit; vooral bij het doorloopen van bochten en bij derailement.

Ten aanzien van het eerste punt moet ik opmerken, dat men hier een der lichtste typen van het *Décauville*-materieel beproefde, vermoedelijk met ijzeren rails. Neemt men daarentegen stalen rails van gemiddelde zwaarte, b.v. van 7 KG. per M., dan blijkt uit den staat op bladz. 284 (afl. 5), dat deze, ruw gelegd, met 850 KG. per as kunnen worden belast. (Zorgvuldig gelegd zijnde, veel meer; maar ik laat dit opzettelijk buiten beschouwing). Nu is het duidelijk, dat zeer zware lasten, zooals zwaar vestinggeschut, moeten worden vervoerd op twee wagens, gekoppeld door langsliggers of op de wijze van fig. 26 en met draaibare vorken of spilkussens. Immers, doet men dat niet, dan vervalt men, afgezien van de te zware belasting per as, in een zeer weinig stabiele lading: een lang, zwaar voorwerp op een kort en smal wagentje. Het kanon draagt alzo op 4 assen en kan dan, blijkens bovenstaande opgave, 3400 KG. wegen, zonder dat het draagvermogen der stalen rails van 7 KG. overschreden wordt. Het stalen kanon van 15 cM. L. weegt 3045, dat van 12 cM. slechts 1420 KG. Neemt men nu verder in aanmerking, dat het *Fowler*-materieel uit een constructief oogpunt mede veel sterker en doelmatiger is dan dat van *DÉCAUVILLE*, dan meen ik hiermede het bedoelde bezwaar tegen het draagbaar spoor weerlegd of althans aange-toond te hebben, dat de aangehaalde beproeving niet afdoende is geweest.

Het tweede bezwaar moet onvoorwaardelijk worden toegegeven, zoolang

men aan een spoorwijdte van 0,5 M. blijft vasthouden. Maar is dit voor deze doeleinden noodig? Het verslag zegt: »Maakt men het spoormaterieel zooveel zwaarder dan het beproefde, als voor artillerie-gebruik noodig zou zijn, dan vordert het leggen van de baan noodwendig meer personeel en tijd en gaat het primitief karakter van een *vlug en gemakkelijk verplaatsbare spoorbaan* geheel verloren'. Waarop is deze apodictische uitspraak gebaseerd? Heeft men ook zwaarder materieel beproefd? Immers neen. Had men dit gedaan, dan zou het gebleken zijn, dat zelfs bij de zwaarste typen de verplaatsbaarheid, hoezeer natuurlijk kleiner dan bij de lichtere, nog zeer groot is en de verplaatsing zeer weinig handen vordert, mits men slechts zorg voor een doeltreffende wijze van leggen en opbreken. Daarom meen ik, dat voor artilleristische doeleinden een spoorwijdte van 0,75 M. zou moeten worden toegepast, geheel in overeenstemming trouwens, blijkens de, in den aanvang van dit opstel ontwikkelde algemeene beginselen van constructie, met het belangrijke gewicht der te vervoeren lasten.

Het verslag komt tot het besluit, dat dit zwaardere materieel wellicht aanbeveling zou verdienen, »waar een groote hoeveelheid zwaar artilleriematerieel langs éénzelfden, niet te korten weg vervoerd moet worden, of wel wanneer dit vervoer veelvuldig en over een aanzienlijken afstand moet plaats hebben. Zulke gevallen doen zich b.v. voor, bij het bewapenen van een vesting, een zeer groot fort of een uitgebreide positie". Verder zegt het: »In oorlogstijd is de aanwezigheid van een spoorbaan in forten geen voordeel, daar de grond door 's vijands projectielen spoedig zoodanig omgewoeld zal zijn, dat zij niet meer te gebruiken is en het nadeel oplevert, dat de weggeslingerde rails, enz. de communicatie belemmeren. Alleen tot het bewapenen van neven- en tusschenbatterijen zou daarvan in oorlogstijd partij te trekken zijn, daar de baan op het terrein buiten de forten in mindere mate aan vernieling door 's vijands vuur blootstaat."

Dat de grond in de forten door 's vijands projectielen omgewoeld is, bewijst juist, welke bezwaren het gewone transport van geschut en munitie zal ondervinden en toont de noodzakelijkheid aan, hieraan te gemoet te komen; het draagbaar spoormaterieel zal ook op zulk terrein gemakkelijk gelegd kunnen worden en het vervoer op rails zal dan weinig of geen moeilijkheden opleveren. Dat de vijand de spoorbaan zal vernielen, kan niet worden toegegeven; dit zou het geval zijn, indien het een vaste baan was, die steeds blijft liggen; maar men spreekt hier integendeel over een baan, die verplaatsbaar, gemakkelijk op te nemen en te leggen is; zelfs wanneer zij telkens als het noodig is, b.v. na het invallen der duisternis, gelegd en terstond na het gebruik weder opgenomen wordt, zal zij besparing aan moeite en tijd geven. Na hetgeen het verslag aangaande de bewapening van neven- en tusschenbatterijen zegt, vraag ik mij ten slotte af, waarom niet juist met het oog op deze, in het verslag erkende, belangrijke, zoo niet voor ons land de allerbelangrijkste toepassing van het draagbaar spoormaterieel, de be-

proeving met een zwaardiger type is voortgezet? De thans genomen proeven zijn ongetwijfeld hoogst nuttig geweest om de klippen aan te wijzen, die men bij de beproeving, invoering en toepassing te vermijden heeft, zij kunnen onmogelijk als afdoende beschouwd, de uitspraken van het verslag omtrent de bruikbaarheid bij ons defensiewezen evenmin als onwederlegbaar aangenomen worden.

Ik wil eindigen met een enkel woord over het gebruik van het materieel in Indië. Het heeft zich daar bereids in veel grotere mate baan gebroken dan hier te lande; op plantages en industriele etablissementen wordt het veel gebezigd. Dat het ook op openbare en geniewerken, vooral aardewerken, met vrucht is toe te passen, is hoven twijfel verheven. Wel is waar zijn de arbeidsloozen in Indië veel lager dan hier, maar de inlanders zijn dan ook slechte aardewerkers, sommige der bij hen gebruikelijke wijzen van grondvervoer zeer primitief. Het *Decauville*-materieel werd o. a. gebezigd tot materialenaanvoer bij de geniewerken te Buitenzorg en te Magelang. Ik wil echter vooral de aandacht vestigen op het gebruik van het draagbaar spoor bij militaire expeditiën.

De regeling van het transportwezen daarbij is een der moeilijkste vraagstukken en menige expeditie heeft de nadeelige gevolgen van een onvoldoende oplossing daarvan ondervonden. Het gebrek aan goede, voor gewone voertuigen bruikbare wegen; het woeste, dikwijls onbegaanbare terrein, dat men doortrekt, zijn oorzaken, dat de gewone transportmiddelen hier falen en men de krijgs- en levensbehoefden hetzij door koelies en dwangarbeiders, hetzij door draagpaarden, muilezels, enz. moet doen meedragen. Zoolang een colonne gedurig voorttrekt en van plaats verandert, is in dezen toestand weinig verbetering te brengen, tenzij toevalligerwijze de omstandigheden het transport te water toelaten; maar zoodra men ergens een tijdelijke of blijvende positie kiest en het transportwezen tusschen de bezette punten en de operatiebasis of de plaatsen, waar de voorraad wordt aangevoerd, afdoende moet geregeld worden, dan bestaat er geen grond zich op de hoven geschetste wijze te blijven behelpen en zoodoende belangrijke arbeidskrachten aan meer gewichtige diensten te onttrekken, ten bate van een transportwezen, dat met de meeste inspanning toch gebrekkig blijft en bij groote expeditiën of belangrijke uitgestrektheid van het bezette terrein bezwaarlijk een voldoende capaciteit kan verkrijgen. Om een voorbeeld te noemen, herinner ik aan Atjeh, waar ik in het jaar 1875 meermalen bijwoonde, dat *alle* beschikbare werkers, zoowel vrije koelies als kettinggangers, gebruikt werden om vivres en munitie naar de posten buiten den Kraton te brengen en dientengevolge hoogstnoodige geniewerkzaamheden, als: verbetering van het logies, wegeaanleg, soms zelfs de aangevangen bouw van nieuwe posten en versterkingen, moesten blijven liggen. Ook de aanvoer naar den Kraton was destijds hoogst gebrekkig; hij geschiedde met prauwen, van af de ontschepings-

en stapelplaats Oleh-leh, langs een bochtige, ondiepe en nauwe kreek, die tegenover de Marine-bonting in de Atjeh-rivier uitmondde, verder langs die rivier naar den Kraton. Daargelaten, dat de grootte der vloot en de sterkte van het daarbij ingedeelde personeel meermalen te klein bleken te zijn, om in de groote behoefte, o. n. aan materialen, te voorzien, moest de aanvoer bovendien dikwijls, hetzij wegens lage waterstanden, hetzij wegens bandjirs op de Atjeh-rivier gestaakt worden en zag men niet zelden het ongeloofelijke verschijnsel, dat te Oleh-leh hoopen materialen opgestapeld lagen, terwijl men in den kraton en op de posten, nog geen uur gaans landwaarts in, aan het hoogst noodige gebrek had.

Het *Decaerville*-materieel was destijds nog niet bekend; ik vermeld het bovenstaande dus slechts als een voorbeeld, waar de toepassing van groot nut had kunnen zijn.

Men is later te Atjeh den breeden weg opgegaan, heeft een spoorweg aangelegd van Oleh-leh naar den kraton en, ben ik wel ingelicht, ook het transportwezen naar de posten verbeterd, hierbij echter van lastdieren gebruik makend. Niet overal zal men dit voorbeeld kunnen volgen; slechts zelden zal de gelegenheid bestaan, slechts zelden zal het moeite en kosten loonen een permanenten spoorweg te bouwen. Bovendien beperkt de aanleg daarvan zich uit den aard der zaak tot de hoofdpunten der vestiging en vordert deze, met de voorbereiding en den aanvoer zeer veel tijd; men bedenke, dat men in Indië is, verre van de Europeesche hulpbronnen en groote industriële middelpunten, terwijl men te velde zelfs de geringste hulpmiddelen mist en dus letterlijk alles moet worden aangebracht.

Dit alles wijst er op, dat in vele gevallen een ander transportmiddel gebiedend noodig is en het draagbaar spoormaterieel kan op uitnemende wijze in die behoefte voorzien.

Het geringe gewicht maakt den aanvoer gemakkelijk; de eenvoudige inrichting heft alle bezwaren van het leggen en verplaatsen op. De geringe spoorwijdte maakt, dat men zelfs voetpaden kan volgen en de aanleg ook in de moeilijkste terreinen met eenige inspanning mogelijk is. Aangelegd tusschen de operatiebasis of de onschepings- en stapelplaatsen en de hoofdpunten der vestiging, kan, zoo men om financiële redenen de toepassing niet te ver wil uitstrekken, het verdere transport naar de minder belangrijke punten en de posten der buitenste linie met lastdieren geschieden en verkrijgt men zoodoende een transportwezen, dat, bij doeltreffende regeling en exploitatie, voldoet aan de strengste eischen, die men te velde stellen kan en vooral het groote voordeel biedt, dat de capaciteit met weinig moeite, naar gelang der behoefte kan worden uitgebreid.

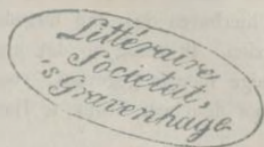
Hoek van Holland,
Januari 1882.

C. J. SNIJDERS,
1ste Luit. Ingenieur.

Naschrift.

Enkele dagen na de voltooiing van bovenstaand opstel, nam ik kennis van eenige beschouwingen over draagbaar spoormaterieel, opgenomen in het *Militair blad* van 31 Januari 1882, N°. 2. Het was mij aangenaam in dat stuk een deel der hierboven door mij uitgedrukte denkbeelden van bevoegde zijde bevestigd te zien. Ik vestig op dat artikel de aandacht mijner lezers, die daarin nog eenige nieuwe gegevens, vooral omtrent de inrichting en de prijzen van het door den heer FROE te Haarlem geleverde materieel zullen vinden.

C. J. S.

Leiding van het granaatvuur, uit het stalen veldgeschut.

Nieuwe vuurmonden eischen nieuwe reglementen, en nieuwe schietregels; door de invoering van het stalen achterlaadgeschut is dus weder een omwenteling in onze voorschriften te wachten. Deze opmerking, op zichzelf beschouwd, strekt zeker niet ter waardeering van die hervorming, want de laatste kwart eeuw heeft al heel wat kwelling, tengevolge van reglementenwijzigingen, op haar geweten, en reikhalzend wordt, althans voor een wijle, naar stabiliteit uitgezien.

Op het overigens verklaarbare streven, om met het beste geschut bewapend te zijn, behoeft evenwel geen schaduw geworpen te worden, door de vrees voor wijziging der voorschriften, want deze mag niet uitsluitend op rekening van het nieuwe geschut geschreven worden; de ondervinding in de laatste jaren opgedaan, had reeds hier en daar stemmen doen opgaan, waardoor aangedrongen werd op een herziening onzer schietvoorschriften.

Geen wonder; de in 1878 ontworpen leiddraad droeg slechts een voorloopig karakter, en was grootendeels gegrond op hetgeen door de voornaamste europeesche artilleriën tot stelregel gekozen was; eigen ervaring moest ons leeren, of wellicht hier en daar nog wijziging noodig was te achten.

Nu wederom een ontwerp samengesteld is geworden moet dit noodwendig, evenals het vorige, een voorloopig karakter dragen, door de bereiden artillerie haar nieuw geschut nog op het oefenveld moet leeren kennen.

Wellicht had men nog beter gehandeld, door gedurende één jaar met den ouden leiddraad te vuren, om eerst, na het verkrijgen van eenige meerdere gegevens, de omwerking ter hand te nemen; wij zouden dan één ontwerp-voorschrift minder hebben genoten, terwijl bij de samenstelling op dit oogenblik vooral ten opzichte van het granaatkartetschot, in den blinde gelast werd.

Wij uiten deze meening met het oog op den verklaarbaren tegenstand van herhaalde wijzigingen; voor ons zelven geven wij echter de voorkeur aan den ingeslagen weg der voorloopige herziening, gevolgd door een beproeving op groote schaal bij de aanstaande schietoefeningen.

Het alterbeste ware evenwel, naar onze meening, om bovendien de commissie met de samenstelling van het ontwerp belast, of wel meerdere commissiën op verschillende terreinen, de beschikking te geven over een ruimen voorraad munitie, ten einde twijfelachtige vraagpunten tot klaarheid te brengen, zonder daarbij aan een programma van oefeningen gebonden te zijn.

Aan de ondervinding door een groot aantal deskundigen, voor ieder hunner evenwel op beperkte schaal verkregen, hechten wij minder waarde, dan aan de ervaring van enkelen, die over veel meer gegevens kunnen beschikken.

Wanneer b.v. een batterijcommandant een of tweemaal tegen een bewegend doel vuurt, en beide malen het geluk heeft spoedig ingeschoten te zijn, zal hij reeds spoedig een groot vertrouwen in de toegepaste regels stellen; is een ander — wellicht door toevallige omstandigheden — minder gelukkig, ontloopt men b.v. het doel, dan zal zulks op hem een levendigen indruk maken, en wantrouwen in het stelsel verwekken. Niet onmogelijk is het, dat bij meerdere ervaring, toenadering tusschen de beide uiteenlopende meeningen te wachten zou wezen.

Voor het oogenblik kunnen wij evenwel deze opmerking buiten beschouwing laten, om ons meer uitsluitend bezig te houden met de gronden, waarop een herziening der schietregels behoort te berusten.

Zij zijn van tweeërlei aard; ten deele zijn zij gegrond op het verschil in ballistische eigenschappen der bronzen en stalen achterlaadvuurmonden, ten deele op de eischen welke de ervaring der laatste jaren deed stellen.

In de eerste plaats nemen wij de vrijheid de aandacht te vestigen op de wijzigingen in laatstbedoelden geest.

Sedert eenige jaren is de ondergeteekende een voorstander van het inschieten met stuksgewijze opklimming van 100 M., in plaats van de sectiesgewijze opklimming met 200 of 400 M.; vooral na het vuren tegen bewegende doelen, werd die overtuiging meer en meer versterkt. In de 9de aflevering van den jaargang 1881 van dit tijdschrift, werden de gronden, waarop dit stelsel berust, nader toegelicht.

Het kan intusschen geen verwondering baren, dat niet dadelijk op algemeene instemming gerekend mocht worden. Het hoofdbezwaar was zeker dat de duitse artillerie met haren rijken schat van oorlogsondervinding, aan de opklimming met ruime sprongen bleef vasthouden, en zeker mag het stout heeten, wanneer een Batavier, met betrekkelijk beperkte vredeservaring, een andere meening daartegenover durft te stellen. Slechts de overweging, dat de Duitschers noode van een eenmaal ingenomen standpunt terugkeeren, geeft eenig recht, het voorstel althans ter overweging te durven aanbieden.

Om de gedachten te bepalen, zullen wij een gunstig en een ongunstig gekozen voorbeeld, volgens de beide stelsels kort aangeven.

We nemen daarbij aan, dat gevraagd wordt tegen naderende infanterie in linie, die 1,5 M. per seconde aflegt; terwijl er 2' verlopen tusschen het innemen der batterijstelling en het eerste schot, 15" tusschen de schoten der opvolgend gereed staande stukken, terwijl een oponthoud van 1' wordt veroorzaakt, bij wijziging der opzethoogte; wijders, dat de regel toegepast wordt om het vuur als geregeld te beschouwen wanneer het doel waargenomen is tusschen twee achterevolgens met 100 M. verschil in opzethoogte gedane schoten, en daarna de vijand afgewacht wordt met een opzethoogte 200 M. beneden de kortste grens.

Onderstel dat het doel vrij goed geschat is, op 2300 M., de werkelijke afstand bedraagt 2350 M.

I. 1ste schot 2100 M., tijdsverloop 2', doel op 2170 M.: voor.

2de » 2200 M., » 15", » » ± 2150 M.: achter.

Ingeschoten in 2'15"; de vijand wacht men af op 1900 M., en deze bevindt zich bij de opening van het vuur op 2060 M.

II. 1ste schot 2100 M., tijdsverloop 2', doel op 2170 M.: voor.

2de » 2300 M., » 15", » » ± 2150 M.: achter.

3de » 2200 M., » 1', » » ± 2060 M.: »

4de » 2100 M., » 1', » » ± 1970 M.: »

5de » 2000 M., » 1', » » ± 1880 M.: »

6de » 1900 M., » 1', » » ± 1790 M.: »

7de » 1800 M., » 1', » » ± 1700 M.: »

8ste » 1700 M., » 1', » » ± 1610 M.: »

9de » 1600 M., » 1', » » ± 1520 M.: »

10de » 1500 M., » 1', » » ± 1430 M.: »

11de » 1400 M., » 1', » » ± 1340 M.: »

»Maar zoo gek zal geen batterijcommandant wezen,".... wordt ons tegengeworpen.

Toegegeven; maar wat zal hij dan doen? Zoodra er 2 à 3 schoten »achter" zijn waargenomen gaat hij, wat de Duitschers noemen, *energisch* terug; dan wordt de toestand b.v. aldus:

Het 5de schot 2000 M., doel op 1880 M.: achter.

» 6de » 1600 M., tijdsverloop 1', » » 1790 M.: voor.

» 7de » 1800 M., » 15", » » 1770 M.: achter.

» 8ste » 1700 M., » 1', » » 1680 M.: »

gaat hij nu weer *energisch* terug, of acht hij zich ingeschoten op 1400 M.?

Het laatste is zeker het beste; maar nu verkeert de infanterie zeker in veel gunstiger omstandigheden, dan in het eerste geval, want op 1400 M. kan zij een woordje medespreken, op 1900 M. nog niet.

Kiezen wij nu een voorbeeld, waarbij de afstand minder juist is geschat, n.l. weler op 2300 M., terwijl de werkelijkheid overeenkomt met 2650 M.

I. 2100 M.,	tijdsverloop 2',	doel op	2470 M.:	voor.
2200 M.,	» 15",	» »	+ 2450 M.:	»
2300 M.,	» 15",	» »	2430 M.:	»
2400 M.,	» 15",	» »	2410 M.:	» (kan ook achter zijn).
2500 M.,	» 15",	» »	2390 M.:	achter.

Ingeschoten in 3', de vijand wordt afgewacht niet opzethoogte voor 2200 M.; bij de heropening van het vuur bevindt deze zich op 2300 M.

II. 2100 M.,	tijdsverloop 2',	doel op	2470 M.:	voor.
2300 M.,	» 15",	» »	2450 M.:	»
2500 M.,	» 15",	» »	2430 M.:	achter.
2400 M.,	» 1',	» »	2340 M.:	»
2300 M.,	» 1',	» »	2250 M.:	achter;

zoogenaamd "energisch" terug.

1900 M.,	tijdsverloop 1',	doel op	2160 M.:	voor.
2100 M.,	» 15",	» »	2140 M.:	»
2200 M.,	» 15",	» »	2120 M.:	achter.
2100 M.,	» 1',	» »	2030 M.:	»

Verder gelden de beschouwingen, bij het voorgaande voorbeeld aangegeven.

Men zal ons tegenwerpen, dat de voorbeelden met opzet zóó zijn gekozen, om de 2de wijze van inschieten in een bespottelijk daglicht te stellen; doch vermeenen dat verwijt niet geheel te verdienen; want ten gunste van dat geval zijn alle schoten als goed waargenomen in rekening gebracht, zoodat het tijdverlies, dat ontstaan kan, door de sectiesgewijze opklimming, buiten rekening gebleven is. Een andere tegenwerping kan er op wijzen, dat het inschieten tegen stilstaande doelen zooveel langer duurt, wanneer met 100 M. wordt opgeklommen.

Wij zullen ook hiervan een voorbeeld aangeven.

Afstand geschat 1200, bedraagt werkelijk 1425 M.

I. 1000 M. voor.	II. 1000 M. voor.
1100 M. »	1200 M. »
1200 M. »	1400 M. »
1300 M. »	1600 M. achter.
1400 M. »	1500 M. »
1500 M. »	1450 M. »
1450 M. achter.	

Men doet alzoo volgens de 1ste methode één schot meer, dan bij de 2de. Afstand 3850 M., geschat op 3400 M.

I. 3200 M. voor.	II. 3200 M. voor.
3300 M. »	3600 M. »
3400 M. »	4000 M. achter.
3500 M. »	3800 M. voor.
3600 M. »	3900 M. achter.
3700 M. »	3850 M. enz.

3800 M. voor.
 3900 M. achter.
 3850 M. enz.

Bij de 1ste methode worden dus 3 schoten meer gedaan, dan bij de 2de. Afstand 3350, geschat op 3400 M.

I. 3200 M. voor.	II. 3200 M. voor.
3300 M. »	3600 M. achter.
3400 M. achter.	3400 M. »
3350 M. enz.	3300 M. voor.
	3350 M. enz.

Nu wordt bij de 2de methode, één schot meer gedaan. Dadelijk geven wij weder toe, dat men dergelijke voorbeelden eenigszins verwringen kan, naar de uitkomsten die men wenscht te verkrijgen; doch op grond van de opgedane ondervinding meenen wij te mogen vaststellen:

- 1°. dat tegen stilstaande doelen, de opklimming met 100 M. zelden aanleiding zal geven tot het doen van meer dan 2 a 3 overbodige schoten, en soms ook voordeelig kan wezen;
- 2°. dat bij groote mistasting in het schatten van den afstand, b.v. wanneer het 1ste projectiel 500 à 600 M. vóór het doel springt, de vergissing wel bemerkt zal worden, en alsdan, door eenige stukken over te slaan de munitie-verspilling in den regel kan worden voorkomen;
- 3°. dat tegen bewegende doelen de opklimming met 100 M. *bijna immer* tot bespoediging van het inschieten strekt.

Wie genegen mocht zijn dit laatste toe te geven, rekenen wij tot onze bondgenooten; een korte herinnering aan de tactische eischen zal, naar wij vertrouwen, voldoende zijn om hen geheel onze zijde te doen kiezen.

Bij de jaarlijksche schietoefeningen neemt het vuren tegen bewegende doelen een bescheiden plaats in, het is als het ware de apothéose aan het einde der voorstelling. Te velde zal de toestand eenigszins anders wezen, en verplaatsing den regel, stilstand de uitzondering vormen.

Eerstens zal de verhoogde uitwerking van het stalen geschut den vijand nopen, zich door verplaatsing aan het artillerievuur te onttrekken; terwijl de verhoogde uitwerking van het geweervuur de vijandelijke infanterie zal dwingen, zoo spoedig mogelijk den strook te bereiken, waarin het vuurgevecht met vertrouwen geopend kan worden.

Voor den artillerist is het dus niet alleen de vraag, goed ingeschoten te wezen; de hoofdzaak is, den vijand tegen te houden op een terrein-gedeelte boven afstanden van 1600 à 1800 M.

Nu vleien wij ons aangetoond te hebben, dat daartoe de meeste kans bestaat bij opklimming met 100 M., en dit toegevend mag daartegen wel opwegen, dat tegenover stilstaande doelen, *wellicht* twee a drie schoten meer bij het inschieten vereischt worden.

Is men het hierover eens, dan zal men zeker ook wel met ons willen in-

stemmen, dat, om verwarring te voorkomen, slechts één stelsel van inschieten gehuldigd dient te worden, en dat het alsdan de voorkeur verdient, die methode als regel aan te nemen, waarbij men in de meest ernstige gevallen, op de snelste wijze zijn doel bereikt.

Wij hebben gemeend eenigszins uitvoerig op deze reeds vroeger bepleitte quaestie terug te mogen komen, aangezien dit stelsel aangenomen is door de commissie, belast met de herziening van den leiddraad voor het schieten te velde (1), welke arbeid dit jaar bij het wapen proefondervindelijk zal worden onderzocht; terwijl, als gezegd is, zoo wij ons niet bedriegen, deze wijziging zich nog geenszins in de algemeene sympathie mag verheugen; op dien grond meenen wij wel te doen, hier ter plaatse nog eenmaal een lans voor dit stelsel te breken.

Een andere grief tegen den tot heden gevolgden leiddraad voor het schieten, betreft de onderscheiding tusschen trespunt en springpunt; ons laat dit onbeduidend verschil vrij koud.

Van meer belang is de quaestie der grondgedachte voor het corrigeeren; in den leiddraad komt een regel te velde voor, die met geringe wijziging ook voor het nieuwe geschut behouden kan blijven; het is evenwel noodig deze meer op den voorgrond te doen treden.

Volgens den ouden leiddraad, bracht de regel mede om, na het doen van b.v. 8 à 10 schoten, de ligging van het gemiddeld springpunt, en in verband daarmee door middel van spreidingsschaal of liniaal, de noodige correctie te bepalen. De regel te velde trad, bij de eerste kennismaking met de gegevens van de waarschijnlijkheidsleer, te veel op den achtergrond.

Had men b.v. bij het vuren op 2000 M. van 8 serieschoten er 7 »voor» verkregen, dan werd berekend, dat het gemiddeld springpunt ± 24 M. vóór het doel ligt, zoodat $1 \text{ à } 1\frac{1}{2}$ correctie aangebracht moest worden.

Dit zou waar zijn, indien er geen 8, doch 50 of 100 serieschoten waren gedaan, indien geen richtfouten werden gemaakt, enz. enz.; doch in de gegeven omstandigheden mag aan het getal, aangevende de ligging van het gemiddeld trespunt, slechts een zeer betrekkelijke waarde toegekend worden. Onder het vuur kan men zich de geringe moeite dier benadering besparen, door eenvoudig den regel te velde toe te passen; welke volgens den nieuwen leiddraad aldus doet redeneeren:

»Er mogen niet meer dan $\frac{1}{2}$ en niet minder dan $\frac{1}{4}$ der schoten vóór springen; overschrijden de gedane serieschoten die grenzen, dan wordt de opzethoogte vermeerderd of verminderd met de normale (minimum-) correctie van 25 M.»

Langs dezen weg, bereikt men zijn doel alzoo spoediger, en zeker even goed.

Men kan van den ouden leiddraad, die ons in de geheimen der schietkunst heeft ingeleid, getuigen: *der Mohr hat seine Schuldigkeit gethan*; — thans is

(1) De commissie bestond uit den Luit.-Kolonel EGTER, de Kapiteins BOGGAARD en DE WIT, benevens den 1sten Luitenant BRON V. BOGENDORP.

evenwel het oogenblik gekomen, om de spreidingslijnen een weinig overboord te werpen, en zich met meer globale, doch ruim voldoende nauwkeurige regels tevreden te stellen.

Het maakt zeker een vreemden indruk, wanneer bij de invoering van juist schietend geschut, aangedrongen wordt op de toepassing van, als het ware, meer nonchalante schietregels.

Alvorens dit oordeel uit te spreken moeten wij trachten na te gaan, welchen invloed de ballistische eigenschappen van het geschut, op de schietregels uitoefenen.

In de eerste plaats stelt de vuurmond ons in staat, den vijand op grooter afstand te bestoken, hetgeen in verband met de vermeerderde uitwerking der infanterie, ook op tactisch gebied dringend wordt vereischt.

In de tweede plaats groepeeren de schoten zich in engeren kring om het gemiddelde springpunt, hetgeen uit het volgend overzicht blijken kan:

1000 M. S_{50} in lengte 8 cM. A.	23,5	M. 8 cM. St. 14	M.
1500 M. » » » 8 » »	25	M. 8 » » 16	M.
2000 M. » » » 8 » »	27	M. 8 » » 18	M.
2500 M. » » » 8 » »	29	M. 8 » » 20	M.
3000 M. » » » 8 » »	31	M. 8 » » 23	M.
of voor middelbare afstanden gerekend op	25	M. 8 » » 18	M.

1000 M. S_{50} in breedte.	1,3	M. 8 » » 0,8	M.
1500 M. » » »	2,15	M. 8 » » 1,07	M.
2000 M. » » »	3,5	M. 8 » » 1,37	M.
2500 M. » » »	5,6	M. 8 » » 1,65	M.
3000 M. » » »	9	M. 8 » » 2,15	M.
of voor middelbare afstanden gerekend op	3	M. 8 » » 1,5	M.

1000 M. 1 ρ_0 verschil opzet geeft bij 8 cM. A.	21	M. 8 » » 30	M.
1500 M. » » » » 8 » »	18	M. 8 » » 25	M.
2000 M. » » » » 8 » »	15,5	M. 8 » » 22	M.
2500 M. » » » » 8 » »	13,3	M. 8 » » 18	M.
3000 M. » » » » 8 » »	11	M. 8 » » 17	M.
of voor middelbare afstanden globaal.	15	M. 8 » » 20	M.

Uit dit overzicht blijkt alzoo, dat bij het bronzen geschut de correctie na het inschieten in meer gevallen noodig zal zijn, dan bij het stalen, daar de afwijking in normale omstandigheden grooter, en de invloed der correctiën kleiner is.

Ligt h. v. op 2000 M. het gemiddeld springpunt zooveel vóór het gewenschte als de halve S_{50} bedraagt, dan wordt de toestand aldus:

8 cM. A. trefpunt 13 M. vóór; 1 ρ_0 correctie verplaatst trefpunt naar 2 M. achter.	
8 cM. St. » 9 M. » » » » » » » » 13 M. »	

Voor 8 cM. A. kan alzoo deze correctie te pas komen, voor 8 cM. St. niet.

Uit dit voorbeeld zal, naar wij ons vleien, reeds voldoende blijken, waarom bij het nieuwe veldgeschut veelal minder gecorrigeerd behoeft te worden.

Er treedt bij het konon van 8 cM. A. te dezen opzichte evenwel nog een andere beschouwing op den voorgrond, te weten de scherfwerking der granaten.

In den voorloopigen leiddraad word aangeteekend, dat nog opzettelijke proeven vereischt worden, om met zekerheid te kunnen zeggen, welk gemiddeld springpunt voor de verschillende afstanden als gewenscht moet worden beschouwd.

Algemeen is aangenomen, dat de granaat ongeveer 2 M. na den aanslag, dus in den 2den hoog tot springen komt, de scherven verspreiden zich in een kegel, waarvan de klimmende tak de as vormt.

De verspreiding is alzoo afhankelijk van den opstuitingshoek, van de snelheid van het projectiel en van de uitwerking der springlading, die de voortdrijvende kracht bij het springen mededeelt.

De grootte van den opstuitingshoek is in zoodanige mate afhankelijk van het terrein, waarop de aanslag wordt gemaakt, dat er zeer groote verschillen verwacht mogen worden; daarmede rekening te houden is eenvoudig een utopic; om algemeen geldende regels vast te stellen, moet de uitwerking in *normale* gevallen tot grondslag genomen worden, en men er verder op bedacht zijn, de grenzen niet te eng te trekken, waardoor afwijkingen, welke niet tot de zeldzaamheden behooren, buitengesloten zouden worden.

Bij de samenstelling van den leiddraad van 1878 is vooral gelet op de uitkomsten der schietoefeningen, en wel in de voornaamste plaats op de met zorg opgemaakte verslagen aan den toenmaligen Majoor der veldartillerie ALEWIJN.

Als gewenscht springpunt werd aangenomen:

op 1000 M.:	12 M.	doel 1,8 M.	hoog of 6 M.	doel 1 M.	hoog.
» 1500 M.:	9 M.	» 1,8 M.	» » 5 M.	» 1 M.	»
» 2000 M.:	6 M.	» 1,8 M.	» » 3 M.	» 1 M.	»
» 2500 M.:	4 M.	» 1,8 M.	» » 2 M.	» 1 M.	»

Voorzover de ondergeteekende sedert in de gelegenheid is geweest schietoefeningen bij te wonen, is steeds getracht meerdere gegevens te verzamelen, en is daaruit gebleken, dat op middelbare afstanden van 1500—2500 M. en tegen ondiepe doelen 6 M. als gewenscht springpunt mag worden beschouwd; dat tot 15 M. de uitwerking voldoende blijft, dat van 15—60 M. slechts enkele toevalstreffers worden verkregen, en boven dien afstand niets meer te verwachten is.

Tegen doelen, van meerdere diepte, b.v. normaal opgestelde batterijen, compagnies-colonnes, mag men zich tevreden stellen, wanneer het trespunt niet verder dan 10 M. voor, of evenveel achter den voorkant van het doel, hoofd der colonne, verwijderd is.

Deze gegevens zijn evenwel niet getrokken uit *opzettelijke* proeven, — die

voorzoover mij bekend, en tot mijn groot leedwezen, achterwege zijn gebleven; — doch eenvoudig afgeleid uit de gewone batterij-oefeningen aan het strand gehouden; zoodat daaraan slechts betrekkelijke waarde toegekend mag worden; terwijl het zeker niet aangaat, dezelfde gegevens ook voor het nieuwe veldmaterieel tot maatstaf te kiezen.

Er moet dus naar andere middelen omgezien worden, en daartoe kan o. a. partij getrokken worden van het gunstig bekende werk van den pruisischen Majoor H. ROHNE getiteld: *das Schiessen der Feld-Artillerie*.

Uit het overzicht door den Kapitein C. DE WIT in het 2de nummer van dezen jaargang gegeven, blijkt reeds voldoende, dat het nederlandsche stelsel het van het duitsche wint; terwijl toch de granaat even zwaar is, overtreft de nederlandsche lading, en daardoor ook de aanvankelijke snelheid, die van het duitsche stelsel; hiervan is natuurlijkerwijze het gevolg, dat ook bij ons de eindsnelheid grooter, en de invalshoek kleiner is; waaruit weder voortvloeit dat de opstuitingshoek kleiner, en het arbeidsvermogen der springstukken grooter is; m. a. w. zal de nederlandsche granaat, die verder voor het doel springt, dezelfde uitwerking kunnen teweegbrengen, als een duitsche, die meer nabij het doel springt, de kans op uitwerking is dus bij ons grooter.

Na dit voorop gesteld te hebben, kunnen wij bij ROHNE in de leer gaan, zonder gevaar te loopen, tot verkeerde gevolgtrekkingen te geraken.

Genoemde schrijver nu, let bij het zoeken naar een algemeenen regel voor normale gevallen op de volgende feiten. Hij neemt aan, dat in den regel de opstuitingshoek dubbel zoo groot is, als de invalshoek; verder dat er nog op uitwerking gerekend mag worden, wanneer de as van den spreidingskegel (d. i. de klimmende tak van de baan, als rechte lijn beschouwd) het doel nog bereikt; en beschouwt de uitwerking van granaten, die verder vóór het doel springen, als toevalstreffers.

De uiterste grens der trefpunten komt alzoo overeen met de halve bestreken ruimte.

Eindelijk neemt hij aan, dat bij een invalshoek boven 10° , de granaat meestal in den bodem blijft steken, de stukken loodrecht in de lucht worden geslingerd en het projectiel alzoo als een bom werkt.

Ten opzichte van de spreiding der springstukken teekent hij aan, dat de tophoek van den kegel verschilt van $60-90^\circ$, en de stukken tot 300 a 600 M. voorwaarts van het springpunt gedreven worden. Het uiterste springpunt wordt volgens deze gegevens voor de duitsche granaat:

op 1000 M. tegen een doel van	1,8 M.:	27,5 M.
» 1000 M. » » » » »	1 M.:	15,3 M.
» 1500 M. » » » » »	1,8 M.:	14 M.
» 1500 M. » » » » »	1 M.:	8 M.
» 2000 M. » » » » »	1,8 M.:	8,5 M.
» 2000 M. » » » » »	1 M.:	5 M.
» 2500 M. » » » » »	1,8 M.:	5,5 M.
» 2500 M. » » » » »	1 M.:	3 M.

en voor de nederlandsche granaat :

op 1000 M. tegen een doel van 1,8 M.:	29 M.
» 1000 M. » » » » 1 M.:	16 M.
» 1500 M. » » » » 1,8 M.:	15 M.
» 1500 M. » » » » 1 M.:	8,5 M.
» 2000 M. » » » » 1,8 M.:	10 M.
» 2000 M. » » » » 1 M.:	5,5 M.
» 2500 M. » » » » 1,8 M.:	6,5 M.
» 2500 M. » » » » 1 M.:	4 M.,

terwijl boven 3000 M. (10° invalshoek), niet meer op de voortdrijvende kracht der springstukken gerekend mag worden.

Hierbij is evenwel uitsluitend gelet op de gevolgen der grootere bestreken ruimte, niet op de meerdere snelheid; vermoedelijk zullen wij niet ver van de waarheid zijn, door in het algemeen aan te nemen, dat de uiterste grenzen voor onze springpunten globaal mogen bedragen: op 1000 M. 25 M., op 1500 M. 15 M., op 2000 M. 10 M., op 2500 M. 5 M.

Zonder op volkomen juistheid aanspraak te kunnen maken, kunnen deze gegevens toch wel als uitgangspunten voor verschillende doelen, in normale gevallen, dienst doen; terwijl de cijfers door afronding gemakkelijk in het geheugen kunnen blijven.

Op grond van deze gegevens zou men mogen aannemen dat het gemiddelde springpunt gewenscht moet worden, halverweg het doel en de uiterste grens van springuitwerking, d. i. op 1000 M. ± 12 M. voor; op 1500 M. ± 7 M. voor; op 2000 M. ± 5 M. voor, op 2500 M. ± 2 à 3 M. voor.

Eensdeels om der eenvoudigheidswille, anderdeels met het oog op doelen van eenige diepte, heeft de commissie er de voorkeur aan gegeven, om den voet van het doel algemeen als gewenscht springpunt te kiezen.

Volgens beide stelsels mogen er op de strook van het doel tot den uitersten springafstand percentsgewijze, het volgende aantal treffers verwacht worden.

Trefpunt voet van het doel: Trefpunt halve strook voor het doel:

1000 M.	± 49 %	± 75 %
1500 M.	± 39 »	± 45 »
2000 M.	± 27 »	± 29 »
2500 M.	± 13 »	± 13 »

Alleen op afstanden beneden 2000 M. zou er dus werkelijk voordeel verkregen worden, door het gemiddelde springpunt vóór het doel te brengen, en dan nog uitsluitend bij den geschutstrijd tegen b. v. ondiepe tirailleurliniën.

Zonder zich van den weg der eenvoudigheid en eenvormigheid te doen afhengen, is het toch goed dit te weten.

Past men nu den regel te velde toe, om slechts te corrigeren wanneer er meer dan $\frac{1}{2}$ of minder dan $\frac{1}{4}$ springpunten vóór het doel worden waargenomen, dan corrigeert men niet, wanneer het gemiddeld springpunt ligt:

op 1000 M.	tusschen	7 M.	voor,	en	7 M.	achter.
op 1500 M.	»	8 M.	»	en	8 M.	»
op 2000 M.	»	9 M.	»	en	9 M.	»
op 2500 M.	»	10 M.	»	en	10 M.	»

Het komt ons voor, dat enkele lezers op grond van deze aantekening, tot de slotsom zullen komen, dat die regel te velde eigenlijk weinig schitterende uitkomsten belooft. Wat toch is het geval? Springen b. v. op 1000 M., van 8 schoten 7 voor, dan ligt het gemiddeld trefpunt op circa 12 M. voor, dus juist ter gewilder plaatse; terwijl de regel te velde correctie voorschrijft, en wel in verband met de nieuwe indeeling van den opzet, ten bedrage van 25 M., waardoor het gemiddeld springpunt verplaatst wordt tot 13 M. achter het doel. Dat is dus zeker verkeerd.

De ondergeteekende heeft dan ook steeds beweerd, dat men langs dien weg geen goed gebruik maakt van de juistheid van den vuurmond, en, in tegenstelling met vroegere denkbeelden, veelal zou behooren af te dalen tot correctiën van $\frac{1}{4}$ o^o.

De bezwaren, waarop men hier stuit zijn het gevolg van de betrekkelijk geringe 50 % spreiding; doch door zich hierover te bedroeven, verraadt men een Arkolay-achtig karakter en bij de bestudeering der schietmethoden was het mij werkelijk, alsof de geest van dien aarts-opposant over mij vaardig was geworden.

Wij zullen daarvan nog een sterk sprekend voorbeeld aanhalen,

In een verslag nopens het nieuwe veldgeschut wordt o. a. vermeld, dat blijkens proeven te Meppen genomen tegen doelen van 2,7 M. hoogte op afstanden van 1000—2000 M., een gemiddelde springafstand van 20 M. het voordeeligst is te achten.

Met allen eerbied voor de bekwame verslaggevers, — de kapiteins MOORNEES en VEEN VALCK — kunnen wij aan deze opgave geen vertrouwen schenken, en meenen, op grond van hetgeen hiervoor is aangegeven te moeten aannemen, dat de *uiterste* springafstand tegen een doel, van 2,7 M. zou moeten bedragen, op 1000 M. 42 M. en op 2000 M. 14 M., waaruit als gewenscht springpunt globaal kan worden aangenomen 21 M. en 7 M.

Maar stellen wij nu eens, dat werkelijk het gewenscht springpunt op 20 M. moet leggen, dan rijst de vraag, hoeveel schoten er ten honderd voor moeten vallen, en het antwoord luidt: op 1000 M. 98 %, op 1500 M. 95 %; op 2000 M. 93 %, m. a. w. zouden dan feitelijk nagenoeg *alle* schoten vóór moeten springen, en dan kunnen we — om met JANUS TULP te spreken — veilig zeggen *ja*, *maar dan houdt alles op*; want eenmaal ingeschoten zijnde, biedt alsdan het granaatvuur evenmin als het granaatkartetsvuur gelegenheid aan om te controleeren, of de vijand zich verplaatst mocht hebben.

Intusschen laten deze overwegingen ons betrekkelijk koud, en geven geen aanleiding, om met Arkolay een kanon met groote lengtespreiding te begeeren; want men mag niet over het hoofd zien, dat de S_{50} , voorkomende

in de schootstafel, een theoretische waarde vertegenwoordigt, d. w. z. een spreiding met één enkel kanon op het proefveld verkregen, en het is genoegzaam bekend, dat bij het vuren met een batterij op het schietterrein de uitkomsten geheel anders zijn.

Daarom bestaat er dan ook geen bezwaar tegen, om, in afwachting dat de practijk andere beweeggronden mocht aangeven, den volgenden regel te huldigen:

Inschieten met stuksgewijze opklimming van 100 M., tot een schot achter is waargenomen; daarna halveeren en herhaling der grensschoten, (om op het beslissende oogenblik geen dupe te kunnen worden, van een onjuiste waarneming).

Vervolgens worden serieschoten gedaan met de kortste grens, en gecorrigeerd met 25 M. wanneer meer dan $\frac{1}{2}$, of minder dan $\frac{1}{2}$ der schoten vóór het doel springen.

Voorbeeld: Afstand 1725 M., geschat op 1800 M.

1ste schot	1600 M.:	voor.
2de	» 1700 M.:	»
3de	» 1800 M.:	achter.
4de	» 1750 M.:	»
5de	» 1750 M.:	»
6de	» 1700 M.:	voor.

8 serieschoten op 1700 M. 7 voor, 1 achter. Corrigeeren op 1725 M.

Naar de meening van schrijver dezès zou men, met de vereenvoudiging nog een schrede verder kunnen gaan, door de serie geheel te doen vervallen, en de grensschoten daarentegen te vermeederen, aangezien men toch altijd met 25 M. opklimt.

Volgens dit denkbeeld zou men b.v. na een schot met 1700 M. voor en een met 1750 M. achter te hebben waargenomen, een sectie met 1700 M. en een met 1750 M. moeten doen richten. Verkrijgt men nu b.v. met 1700 M. alle voor, en met 1750 M. alle achter, dan is men ingeschoten op 1725 M.; vallen met 1700 M. alle voor, en met 1750 M. een of meer achter en de overige voor, dan wordt de richting voor 1750 M. bevolen; neemt men daartegen op 1700 M. schoten voor en achter waar, en op 1750 M. alle achter, dan is de richting voor 1700 M. aangewezen.

Bij deze methode kunnen alle mogelijke berekeningen, spreidingschalen, linialen enz. vervallen, elk onderofficier kan haar toepassen; de kans wordt vermeerdert, om reeds tijdens het inschieten treffers te verkrijgen; terwijl ook kleine verplaatsingen des vijands spoediger opgemerkt worden.

Wij zullen dit door drie voorbeelden trachten aan te toonen:

Afstand 1908 M., geschat op 2100 M.

I. 1900 M. voor.	II. 1900 M. voor.
2000 M. achter.	2000 M. achter.
1950 M. »	1950 M. »

1950 M. achter.	1950 M. achter.
1900 M. voor.	1900 M. voor.
8 serieschoten op 1900 M. 3 voor,	3 schoten op 1900 M. 2 voor, 1 achter.
1 achter, ingeschoten op 1900 M.	3 » » 1950 M. 3 achter, ingeschoten op 1900 M.

In dit geval, is de eerste methode het voordeeligt.

Afstand op 1933 M., geschat op 2100 M.

I. 1900 M. voor.	II. 1900 M. voor.
2000 M. achter.	2000 M. achter.
1950 M. »	1950 M. »
1950 M. »	1950 M. »
1900 M. voor.	1900 M. voor.
8 serieschoten op 1900 M. 7 voor,	3 schoten op 1900 M. 3 voor.
1 achter, ingeschoten op 1925 M.	3 » » 1950 M. 3 achter, ingeschoten op 1925 M.

In dit geval is de 2de methode voordeeliger.

Afstand op 1942 M., geschat op 2100 M.

I. 1900 M. voor.	II. 1900 M. voor.
2000 M. achter.	2000 M. achter.
1950 M. »	1950 M. »
1950 M. »	1950 M. »
1900 M. voor.	1900 M. voor.
Serieschoten 1900 M. 4 eerste voor.	
» 1925 M. 4 » »	3 schoten 1900 M. 3 voor.
» 1950 M. 3 voor, 1 achter.	3 » 1950 M. 1 voor, 2 achter.
Ingeschoten op 1950 M.	Ingeschoten op 1950 M.

In dit geval is de 2de methode veel voordeeliger.

Het is mij niet gelukt, mijne medeleden tot deze zienswijze over te halen, omdat men er aan hechtte, besluiten te trekken uit een serie van *minstens* 8 schoten, onder dezelfde omstandigheden gedaan. Deze bedenking zou zeker overwegend zijn, indien het voornemen bestond, om het gemiddeld springpunt nauwkeurig te berekenen en daarna een correctie te bepalen; maar zij verliest naar mijn bescheiden meening grootendeels hare kracht, wanneer men als regel aanneemt, om de correctie globaal te bepalen, naar de grenzen van $\frac{1}{2}$ en $\frac{3}{4}$, om vervolgens het springpunt 25 M. te verplaatsen. Uit het 3de voorbeeld blijkt bovendien, dat men ook bij de 1ste methode corrigeert zoodra de 4 eerste schoten vóór springen.

Verlangt men een minimum van 8 schoten, om een besluit te kunnen trekken, dan eischt de consequentie, die serie van 8 schoten ook te vol-eindigen, hoe ook de uitkomst in den aanvang zij.

Daar de practijk ons nog *alles* van het nieuwe geschut moet leeren, scheen dit punt van verschil niet van zoodanig belang, om een afzonderlijke nota bij het concept over te leggen.

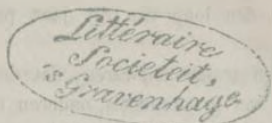
Nu wij evenwel toch over de schietmethoden een en ander in het midden brengen, meenden wij wel te doen, deze kleine nuance van den regel te mogen aanstippen, ten einde daarop de aandacht te vestigen van de kameraden, die het concept in den loop van dit jaar proefondervindelijk zullen beoordeelen.

Aandachtige lezers zullen tevens ontwaren, dat de regels voor het vuren tegen bewegende doelen, wel grootendeels naderen tot het stelsel ontvouwd in *De Mil. Spect.*, N°. 9, jaargang 1881, doch daarmede niet geheel overeenkomen.

Het hooge belang der zaak heeft ons geroept, om ter inleiding van het concept-schietvoorschrift, een en ander tot toelichting van de daarin gehuldigde grondregels mede te deelen; waaraan later, naar wij hopen, nog een enkel woord over het granaatkattetsvuur zal worden toegevoegd.

Het worde ontvangen als een zwakke poging ter medewerking, naar ons aller streven om het Vaderland de hoogst mogelijke rente te verzekeren van het kapitaal, besteed voor de aanschaffing van het meest uitnemende der heden bekende geschutstelsels.

F. H. BOOGAARD.

Een onderofficiërschool, als inrichting en middel tot kadervorming
bij de vestingartillerie.

Uit de opmerkingen en beschouwingen van de leden der 2de Kamer van de Staten-Generaal, ten opzichte van Hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1882, blijkt dat de aanvulling van het incompleet van het kader als een *question brûlante* wordt beschouwd, waarin verandering moet komen, zoodat men vermeende te moeten vragen naar de plannen van den Minister. Naar het oordeel der Kamer wordt een compleet kader onmisbaar geacht; met betrekking tot de infanterie, wegens de verspreide vechtwijze; met betrekking tot de artillerie, voor de leiding der bediening van het kostbare geschut.

Iedereen, met den toestand bekend, zal hiermede instemmen en uit het antwoord van den Minister blijkt dat er middelen worden uitgewerkt om deze *question brûlante* tot oplossing te brengen.

In de memorie van beantwoording zegt de Minister o. a.: »In de behoefte aan onderofficieren en korporaals van het leger kan op geene andere wijze afdoende worden voorzien, dan door zoodanige maatregelen te treffen dat zich voortdurend een voldoende aantal geschikte personen voor vrijwillige dienstneming aanmeldt, om de ontstane vacatures behoorlijk te kunnen aanvullen. Die personen moeten, na een doelmatige opleiding te hebben ontvangen en voor de betrekkingen bij het leger geschikt te zijn geworden, gedurende een grooter of kleiner aantal jaren van den militairen dienst hun beroep maken.»

In den loop der laatste jaren zijn herhaaldelijk verschillende maatregelen genomen, die de positie van den onderofficier belangrijk hebben verbeterd en hem het leven aangenamer hebben gemaakt. Men zag voortdurend n.l. vele onderofficieren weggaan, die gereedelijk plaatsing vonden in civiele betrekkingen. Toen kon nog niet gezegd worden dat er een kadernood bestond; niettemin hadden die maatregelen ten doel, de onderofficieren te weerhouden

om de gelederen te verlaten. De tegenwoordige toestand bewijst, dat het niet heeft geholpen. Er behoeft hier niet aangetoond te worden dat er een groot incompleet bestaat; het bestaan van den kadernood wordt niet ontkend. Toch zou het antwoord op de vraag: over hoeveel *bepaald geschikte* onderofficieren en korporaals (geen milicien-korporaals) kunnen de 40 compagnieën vestingartillerie beschikken, een gebrek doen kennen, erger dan wellicht wordt vermoed (1).

Wij beschouwen hier de kaderquaestie enkel met betrekking tot de vestingartillerie, omdat door ons de toestand elders minder volledig kan worden beoordeeld. Aan de mededeeling der denkbeelden op welke wijze daarbij het incompleet, naar onze meening, kan worden aangevuld, zullen echter tevens eenige beschouwingen worden verbonden over de opleiding van het kader bij dit gedeelte der artillerie, dat in tijd van oorlog een zoo hoogst belangrijke rol zal moeten vervullen.

Met volle instemming werd door ons uit de memorie van beantwoording vernomen dat verschillende maatregelen, eerlang in toepassing te brengen, tevens moeten strekken om een ander kvaad weg te nemen, namelijk dat het aanwezige kader over het algemeen *te jong* is. *La valeur n'attend pas le nombre des années*; deze stelling, die in onze dagen zoo dikwerf wordt bevestigd is niet van kracht, zoodra het een toestand geldt als die welke hier wordt besproken. Korporaals van 18 à 20 jaren, onderofficieren die enkele jaren ouder zijn, winnen in waarde met het klimmen der jaren en hoewel, in algemeenen zin, mede afkeerig van de oude *troupiers*, moeten wij erkennen dikwerf onder hen zeer bruikbare menschen te hebben aangetroffen.

Wij stemmen echter toe dat de beste jaren van den dienst zijn, noch die van 18 à 20 jaren, noch die van de oude *troupiers*, maar voor het kader gezocht moeten worden tusschen 24 en 35 jaren. Daaruit kan worden afgeleid dat wij staan aan de zijde van hen, die meenen dat de invoering van den persoonlijken dienstplicht onvoldoende uitkomsten zal geven om het kader compleet te houden; d. w. z. de persoonlijke dienstplicht zal niet strekken om te *allen* tijde en voor *alle* artillerie-diensten te beschikken over het noodige getal *bekwame* onderofficieren en korporaals. Wel zal men daardoor geraken tot het vereischte aantal *chevron*-dragende personen, maar dat is hier de zaak niet. De artillerie vereischt een *bekwaam* en *practisch* kader; militie-onderofficieren en militie-korporaals hebben voor dit wapen weinig waarde. Een onderofficier heeft *veel* te leeren, alvorens hij *theoretisch bekwaam* genoemd kan worden en dan is de praktische geschiktheid gewoonlijk nog niet aanwezig. Van een korporaal wordt minder gevergd; toch hebben

(1) Elke compagnie vestingartillerie moet hebben: 1 sergeant-majoor, 1 fourier, 1 sergeant- of korporaal-vuurwerker, 8 sergeanten en 8 korporaals. Bovendien kunnen per lichte 3 miliciens tot korporaal worden aangesteld.

de militie-korporaals van den tegenwoordigen tijd weinig waarde voor de praktijk en, na een jaar verloftijd terugkeerende, zijn zij slechts chevron-dragende miliciens.

Het kader der artillerie behoort te bestaan uit personen die, evenals de officieren, in den dienst een bestaan zoeken en gedurende een zeker aantal jaren, onverdeeld en met al hun krachten zich daaraan wijden; bij hen moet het gevoel van plicht worden ontwikkeld met hunne opleiding; als prikkel tot goede en nauwgezette beroepsvervulling opent men hun een toekomst, zoowel door het openstellen van civiele betrekkingen, als in het leger, door verhooging van graad of soldij, doch met die voorwaarde dat hun theoretische en praktische kennis dan tevens is vermeerderd.

Tot het vervullen van die voorwaarde moet de door ons gewenschte onderofficiersschool (O. O. S.) medewerken, zooals later zal blijken. Het denkbeeld van den minister om geschikte personen, als vrijwilligers aan den dienst te verbinden tot vorming van het kader, is dus ook hier de hoofdgedachte, niet alleen voor het tegenwoordige, maar ook voor de toekomst, wanneer de persoonlijke dienstplicht mocht worden ingevoerd.

Het komt er dus op aan de maatregelen te bepalen om de geschikte personen te verkrijgen, zoodanig dat over het algemeen genomen het kader niet te jong is.

De minister hoopt daartoe te geraken door goede betaling der onderofficieren, door periodieke soldijverhooging, door goede en aangename huisvesting, door vergunning tot huwen op ruime schaal, door vooruitzichten op burgerbetrekkingen, door proportioneele pensioenen, door verhooging van het prestige.

De dienende onderofficieren en korporaals zullen deze plannen met welgevallen vernemen; zij zullen moeten erkennen dat hunne positie wordt verbeterd, hun leven aangenameer wordt gemaakt, het zal (of kan) strekken, eenigen te weerhouden den dienst te verlaten, en die plannen, behoorlijk tot verwezenlijking gebracht, zullen eenige verbetering kunnen aanbrengen. Wij cursiveeren eenige, want wanneer men slechts behoudt hetgeen men bezit, dan blijft er groot gebrek bestaan.

Ook mag de mogelijkheid niet buiten beschouwing blijven dat, tengevolge van de nieuwe maatregelen, eenige onderofficieren recht verkrijgen, wegens voldoening aan die bepalingen, op een proportioneel pensioen of op het verkrijgen van een burgerbetrekking en daarom den dienst verlaten. Onbekendheid met die nieuwe maatregelen maken nadere overweging van die kansen onmogelijk. Wij willen daarom aannemen dat het *status quo* gehandhaafd blijft; eenige vermindering, ten gevolge van de nieuwe maatregelen; eenige winst door het behouden van sommigen, die anders zouden weggaan, en door levendige ontwaking van de zucht tot bevordering van enkele nog dienende vrijwilligers.

In hoeverre zullen de genoemde maatregelen dan dienen om het incompleet met *geschikte* personen aan te vullen?

Daar de artillerie moet bezitten een niet te jong kader, zoo vormt de leeftijd een der samenstellende factoren van de geschiktheid, waarbij eenige oogenblikken zal worden verwijld. Indien men in de keuze geen beperking ondervond, zouden wij wenschen dat de gemiddelde leeftijd der onderofficieren 27 à 30 jaren bedroeg, dat de leeftijd van 24 jaren vervuld moest zijn alvorens men tot onderofficier der artillerie werd voorgesteld en dat die personen dan nog gedurende 8 à 10 jaren bleven dienen.

Dij onderofficieren van dezen gemiddelden leeftijd, kan men verwachten dat een geest van bezadigdheid en bedaard overleg bestaat, zoo noodig voor het wapen; dat de onbedachtzaamheid van den jeugdigen leeftijd heeft plaats gemaakt voor het gevoel van plichtsbetrachting en gepaste eigenwaarde; dat het oordeel en de menschenkennis voldoende zijn gerijpt om de jonge miliciens te leiden en te behandelen naar ieders bijzonderen aanleg, zoo noodig bij moeilijke karakters en onbeschaafde menschen; men mag van hen verwachten dat zij de krijgstuicht weten te handhaven, zoowel door eigen gedrag en voorbeeld, als door een passend onderscheid te maken tusschen bepaalde vergrjpen tegen den dienst, waarbij de straf niet kan uitblijven zonder aan de eischen van den dienst te schaden, en geringe overtredingen, veelal voortvloeiende uit onwetendheid en onbeschoafdheid, die dikwerf door een flinke, mits humane berisping voor het vervolg beter worden voorkomen dan door de kleine straffen. Die leeftijd brengt mede dat de toekomst overwogen wordt en de keuze wordt gedaan of men zich voortdurend aan den dienst zal verbinden, dan wel pogingen zal aanwenden tot het verkrijgen van een burgerbetrekking; in beide gevallen zal een ijverige plichtsbetrachting meer en meer het gevolg zijn. Dit ideaal, wat leeftijd betreft, kan op den huidige oogenblik niet verkregen worden daar in dit opzicht geen te beperkende bepalingen kunnen gesteld worden; men moet tevreden zijn als aan het „niet te jong” voldaan kan worden.

Onder de maatregelen van den minister zal wel het verhoogde bedrag der soldij de belangrijkste plaats innemen, ook omdat het tot de middelen behoort die het eerste werken; pensioenen, civiele betrekkingen enz. liggen te veel in het verschiet. Ten opzichte van deze verhooging mag men aannemen dat de minister zich eenige beperking zal moeten opleggen, met het oog op het totale bedrag, en wanneer de verhooging eerst gaat werken na 3- en 6jarigen dienstdijd als onderofficier, verliest het middel weder voor een groot deel de gistende werking. Maar ook bij zeer spoedige of dadelijke werking, is twijfel gerechtvaardigd aan het alvermogende, daar met het tegenwoordige inkomen het incompleet is toegenomen en dat inkomen toch van dien aard is, dat het niet aan velen gelukt zal zijn, in civiele betrekking spoedig meer te verdienen. Wij zullen tot staving hiervan, eenige cijfers bijeenbrengen. Het inkomen van een sergeant 1ste kl. der vestingartillerie be-

draagt omstreeks f 650 (1), van een sergeant 2de kl. f 36 minder. Indien de onderofficier recht heeft op de reeds bestaande soldijverhooging ad f 0.05 en f 0,10 per dag (na 6- en 12jarigen dienst), dan vermeerdert het inkomen met f 18 en f 36. Bij de aanstellen tot onderofficier wordt op het te goed van het kleeding- en reparatiefonds f 30 ingeschreven. Uit dat inkomen moet de onderofficier zich voeden en kleeden. Verschillende andere voordeelen niet deelachtig aan zijne standgenooten in de burgermaatschappij, voorzoover zij geen ambtenaren zijn, als: pensioen, het genot van meer vrijen tijd, geen zorg van zonder werk te geraken, vrijstelling van belastingen, vrije woning en geneeskundige behandeling voor het gezin van de gehuwden, laten wij buiten rekening, als moeilijk, in geldswaarde, tot inkomen te herleiden. Een ambachtsman, werkende per jaar $300 \times 11 = 3300$ uren, moet voortdurend per uur f 0,19^s verdienen om dit inkomen te verkrijgen. Uit dat loon moet gespaard worden voor den ouden dag en voor zieke dagen, terwijl een onderofficier na 30 jaren militairen dienst, een pensioen verkrijgt van f 360, in sommige gevallen na 20 jaren.

Deze berekening heeft niet ten doel aan te toonen dat het inkomen van den onderofficier goed of voldoende is; integendeel, wij wenschen niets liever dan verbetering voor een klasse van militairen, die zoo nuttig is, mits daardoor ook personen verkregen worden, die in alle opzichten hunne belangrijke diensten naar eisch kunnen vervullen. Wat telt men een aantal onderwijzers, kantoorbedienden enz. die minder inkomen genieten!

In weerwil dat de vergelijking ten voordeele van den onderofficier uitvalt, is het incompleet gestadig toegenomen. Zoowel burgers, als reeds in dienst getreden miliciens toonen zich, op enkele uitzonderingen na, ongezind in den onderofficiersstand een middel van bestaan te zoeken.

Wij verwachten dan ook dat de nieuwe voordeelen niet in staat zullen zijn het kader compleet te maken en te houden, wanneer het moet worden verkregen langs den weg van vrijwillige dienstneming bij het *regiment*.

Waarop grondt zich onze meening, en wat moet er dan worden aangevend?

De bevolking van ons land is van nature niet genegen is, den militairen stand in te treden. Ter zee varen, negotie drijven, het land bewerken, met paarden en koeien omgaan, fabriekswerkzaamheden enz.; deze bezigheden, hoe moeilijk daardoor het bestaan dikwerf wordt verkregen, worden verkozen. Zij binden minder de vrijheid, men blijft in het gezin of schept zich een eigen huishouden. Waarom zou men zich om de toekomst bekommeren? In gewone tijden wordt lichtelijk het dagelijksch brood verdiend; bij strenge

(1) Als: soldij f 1,02, toelage kleeding- en reparatiefonds f 0,13, waarde van het ration brood f 0,07; per dag f 1,22 of in 365 dagen f 445. De waarde der vrije huisvesting, met meubilair, nachtleger en vrije geneeskundige behandeling op f 0,50 per dag stellende (zeer matig) en hierbij voegende dat voor elk jaar diensttijd f 20 als handgeld wordt betaald, geeft een totaal van f 647,50.

winters of groote rampen wordt men ondersteund; de belastingen zijn voor den werkenden stand niet hoog; het onderwijs is goedkoop; na het vervullen van het 12de jaar wordt het kind spoedig loontrekkende; voor hen die „hooger op” willen ligt in de opleiding tot kantoorbediende of tot hulp-onderwijzer een toekomst; komt de oude dag, dan komt raad. . . of liever aan den ouden dag wordt door velen niet gedacht. Wij kennen van nabij de gedachte, die den werkenden stand bezielt, zoowel ten opzichte van eigen toekomst, van die hunner kinderen als van vrijwillige militaire verbintenis bij het regiment.

„Die heeft voor 6 jaar geteekend” heet het; dat de nieuwe vrijwilliger „een dolle kop” bezit, wordt zelden aan die mededeeling onthouden; dat het iemand kan zijn die „hooger op” wil, daaraan denkt niemand. Het is alsof de bevordering tot onderofficier langs dezen weg niet open is; doch komt die persoon, na 3 à 4 jaar als onderofficier bij oude kennissen terug dan slaat men wel eens van verbazing de handen ineen. Men begrijpt niet dat hij in dien tijd „zoo hoog is opgeklommen” doch onderzoekt niet verder.

Een hoofdeden van dit verschijnsel is o. i. gelegen in den weg die bewandeld moet worden, en wij vermoenen dat bij een geschikt burgerman het verlangen niet opkomt om in den onderofficiersstand een bestaan te zoeken, of dat dit door tegenzin wordt uitgedoofd, wanneer hij langs den weg van vrijwillige verbintenis bij het regiment, daartoe moet geraken. Zoo iemand toch zal wenschen die positie zoo anel mogelijk te verkrijgen en recht op het doel af te gaan. Wat is echter de gang van zaken? Verbindt hij zich gedurende de wintermaanden, b. v. in December, dan is hij gedurende 5 à 6 maanden rekrut, daarop volgen enkele maanden waarin als geoefend kanonnier, de gewone diensten worden verricht — voor hem verloren tijd, zoo hij meent, met het oog op zijne wenschen — in het najaar opent zich voor hem, mits bij goed gedrag, de school tot opleiding van korporaals, in het voorjaar wordt die graad verkregen. Die korporaal kan, bij goed gedrag en voldoende ontwikkeling, tegenwoordig rekenen, in den eerstvolgenden winter te worden toegelaten op de school tot opleiding voor onderofficier, en na een cursus van 5 à 6 maanden kan de gewenschte graad bereikt worden, dus ongeveer 2½ jaar na de indiensttreding. Teekent de vrijwilliger omstreeks Sept., dan moet het minimum van tijd op 2½ jaar worden gesteld. Sneller verloop is niet te verkrijgen en deze uitkomst is alleen mogelijk voor flinke menschen, met goed gedrag en „niet te harde koppen”. Kon hiervan gezegd worden dat voor den betrokken persoon het doel voor de hand ligt, dat hij er recht op kon afgaan? Neen, het wordt bereikt langs een omweg. Die omweg is niet lang voor hen, die vrijwillig in dienst getreden, *in den aanvang* geen gedachte tot bevordering bij zich omdroegen, doch wel voor hen die het verkrijgen van den onderofficiersgraad zoo spoedig mogelijk willen bereiken om daarin een bestaan te vinden.

De geschetste weg *spreekt* niet tot de natie en dat is juist een vereischte

bij veel van hetgeen in Nederland tot stand moet komen, en vooral bij militaire toestanden. Het doel moet niet verscholen liggen, men moet den burger, die onderofficier wil worden, gelegenheid geven recht op het doel af te gaan, zonder tijdverlies. Men moet die gelegenheid openen op een aangename wijze; het verblijf in vaak slechte kazernen, het verrichten van verschillende hoogst onaangename diensten, het gehoorzamen aan zeer jonge korporaals en vooral aan milicien-korporaals scheppen toestanden, die bepaalden afkeer moeten inboezemen. Men moet de uitdrukking »hij wil onderofficier worden» populair maken, evenals die voor het verkrijgen van den officiersrang: die uitdrukking moet recht van bestaan verkrijgen en vervangen die, welke gebruikelijk zijn: »hij wil kanonnier worden» of: »hij heeft geteekend». Er moet een inrichting tot stand worden gebracht, die spoedig algemeen bekend is, en die duidelijk tot de bevolking spreekt, evenals b.v. de instructie-compagnie, de machinisten-school, de pupillenschool; een inrichting — wij kozen den naam als titel — genaamd: *de onderofficiersschool*, bestemming: opleiding van vrijwilligers tot sergeant (fourier) der artillerie.

Indien eenmaal besloten wordt tot de oprichting der O. O. S., zullen de bepalingen, waaronder de nieuwe stichting zal werken, niet zonder invloed zijn op het min of meer gunstig verloop. Hoedanig die bepalingen ook zullen zijn, men vermijde vooral alle twijfel, alle »halfheid», maar geve een zeer gedeedeerd karakter aan alles wat met de O. O. S. in verband staat. De volgende regeling wordt gegeven als voorbeeld, in welken zin gewerkt zou kunnen worden.

Ongehuwde personen (of weduwaars zonder kinderen) van 20—28 jarigen leeftijd (1), die voldoende kunnen lezen, schrijven en rekenen worden aangenomen, na keuring enz., als kanonnier voor 3 jaren. De verbintenis kan worden aangegaan, zoowel aan de school als in de garnizoenen, doch alle verbintenissen vereischen de goedkeuring van den directeur der O. O. S., die eerst wordt gegeven nadat hij den persoon heeft gezien en gunstig antwoord heeft verkregen van den burgemeester der woonplaats op bepaalde vragenpunten, gedrag, enz. betreffende.

Hanlgeld wordt niet gegeven; de aspirant-onderofficier ontvangt daarentegen een gedrukt bewijs, geteekend door den directeur der school, inhoudende dat hij is aangenomen met het doel om bij de school tot korporaal en onderofficier te worden opgeleid volgens de gestelde of nog te stellen eischen; dat, na 10 maanden dienstdtijd, de aspirant kan deelnemen aan het eerstvolgende examen tot verkrijging van den graad van korporaal, om vervolgens, wanneer hij slaagt, in dien graad gedurende + 6 maanden dienst te doen bij een der regimenten vestingartillerie. Bij goed gedrag en na gebleken geschiktheid

(1) Uit den aangegeven leeftijd en uit de overige bepalingen kan worden afgeleid dat wij de art.-instructie compagnie niet aan ons doel dienstbaar willen maken. Die inrichting moet de jongelingen blijven opmaken en wij achten het ook niet wenschelijk jongelingen en menschen van 20—28 jaren samen op te leiden.

om gezag uit te oefenen, keert de korporaal naar de O. O. S. terug tot het volgen van een cursus tot opleiding voor onderofficier. Na het einde daarvan neemt hij deel aan het eerstvolgende examen. Hij wordt echter niet tot onderofficier aangesteld dan na het aangaan van een reëngagement, waarbij een gratificatie wordt verleend van b.v. f 120. Ingeval het blijkt, gedurende den loop der instructie, dat de aspirant wegens te beperkte geestvermogens niet kan voldoen aan de eischen der kennis, wordt hem de keuze gelaten zijne 3-jarige verbintenis bij een der regimenten uit te dienen of ontslag te verzoeken. Bij slecht gedrag wordt hij overgeplaatst zonder eenige verdere aanspraak op de school of op ontslag. In gewone gevallen kan de aspirant nog eenmaal deelnemen aan het volgende examen van korporaal of onderofficier wanneer hij bij het vorige is afgewezen. Dergelijke hoofdbepalingen zouden wij vermeld willen zien op het af te geven bewijs; de aspirant kan daaruit nagaan dat hij, na 2 à 3 jaar, den gewenschten graad kan verkregen hebben, het schenkt hem een steun en vormt tevens een middel om de O. O. S. bekend te maken.

Onvoldoende kennis in lezen, schrijven en rekenen is slechts een reden tot afwijzing wanneer het vooruitzicht niet bestaat dat de betrokken persoon, onder de leiding van een geschikt onderwijzer (burger), na 3 of 4 maanden voldoende bekwaam zal zijn.

In dit geval wordt de vroeger genoemde tijd van 10 maanden tot 14 vermeerderd.

Het examen wordt op onbepaalde tijden afgenomen door een commissie van 5 artillerie-officieren, niet tot de O. O. S. behorende, volgens een uitvoerig opgesteld programma.

De geslaagde korporaals en onderofficieren worden gerangschikt volgens kunde; eenige der eerste nummers hebben de keus van het regiment, waarbij zij willen dienen, voorzover de eischen van den dienst zulks toelaten.

De geheele school kampeert jaarlijks te Oldebroek.

Tot het verrichten van verschillende huishoudelijke diensten worden bij de school eenige kanonniërs gedetacheerd.

In de keuze der officieren en onderofficieren, als vast kader voor de school, moet zeer oordeelkundig worden te werk gegaan. Flinke handhaving der krijgstucht moet zich paren aan oordeelkundige behandeling; de onderofficieren moeten geduld bezitten en in staat zijn hunne kennis op bevattelijke wijze aan anderen mede te deelen.

Het onderwijs in lezen, schrijven en rekenen moet worden opgedragen aan een bekwaam hoofdonderwijzer; onderofficieren zijn in den regel geen geschikte instructeurs in deze vakken; zij missen b.v. alle kennis van de regels van het schoonschrijven; in het algemeen is hunne strekking om veel van het geheugen te vergen; tot ontwikkeling weten zij weinig of niets aan te brengen, men moet daarom zooveel mogelijk officieren en burgers als onderwijzers doen optreden.

De vuurwerkers worden opgeleid aan de pyrotechnische school, na geheel of gedeeltelijk het onderricht der O. O. S. te hebben doorloopen.

Als plaats van vestiging moet worden gekozen een volkrijke, goed gelegen plaats, in welks nabijheid terreinen worden gevonden voor het maken eener exercitie-batterij en van gewone batterijen. Een kleine plaats, zonder afleiding wordt nadeelig geacht; later, als korporaal, in een groote stad komende, wil men meer genieten naargelang vroeger werd gemist en dan weet men niet altijd binnen de behoorlijke grenzen te blijven. Ook leert men, wanneer behoorlijke afleiding onder het bereik is, spoediger het karakter kennen waardoor betere beoordeeling mogelijk wordt.

De huisvesting moet plaats hebben in een ruim en vrolijk gebouw, aan alle zijden door open terrein omgeven dat gebezigd en ingericht wordt tot het houden van oefeningen, b.v. recrutenschool en exercitie met het geschut bij slecht weder; tevens worden daar gymnastische toestellen, kolf- en kegelbanen enz. geplaatst.

Het geheel moet den stempel dragen van een inrichting van onderwijs door er *alles* bijeen te brengen wat voor de opleiding, in den ruimsten zin, vereischt wordt; maar daarenboven moet er uit blijken dat men den aspirant-onderofficier wil beschaven. Groote zorg voor netheid, de wasch- en badkamers, de eetzaal, het meubilair, een kleine bibliotheek, de afgescheiden slaappleatsen, de inrichting der cantine, de zorg van het uiterlijk voorkomen, de gelegenheid tot toegang in een goed café zijn o. m. middelen die daartoe dienen.

Om de O. O. S. bij de bevolking bekend te maken is bloote vermelding door de dagbladen onvoldoende. Er worden weder middelen noodig geacht die krachtiger spreken en sterker de aandacht trekken. Door de pers tot bezichtiging uit te noodigen met het doel in de dagbladen een beschrijving van de inrichting te geven en door het in groot aantal, en gratis, verspreiden van een boekje, waarin de inrichting, voorwaarden, vooruitzichten enz. op bevattelijke wijze worden beschreven, komt de inrichting meer in bijzonderheden ter algemeene kennis; van de lotingen voor de militie wordt mede partij getrokken tot verspreiding, en de verkorte inhoud wordt, door in alle gemeenten aan te plakken biljetten, openbaar gemaakt. Voorts kunnen nog tot bekendmaking en opwekking dienen: het stellen van bezichtigingsdagen, het dragen van een net doch opvallend onderscheidingsteeken, dat ook door de korporaals bij de regimenten wordt gedragen en de vergunning om buiten dienst een uniform van onderofficierslaken te dragen, ook geldig voor den kapotjas.

In algemeene trekken is dit de grondslag waarop o. i. moet worden gewerkt om aanvulling van het ontbrekende kader te verkrijgen. Niet meer door voordeelen, die eigenlijk slechts een uitbreiding zijn van reeds vroeger verleende verbeteringen en niet hebben gebaat; maar door een andere regeling, een ander stelsel, moet beproefd worden wat verkregen kan worden.

Dat de vorming tot onderofficier langs dezen weg hovendien zal strekken tot verhooging van het prestige, in het oog der bevolking, van het leger en van hen zelve, behoeft wel geen nadere opheldering.

Bij herhaling hebben wij gesproken van *geschikte* personen tot kadervorming. Het verband tusschen de geschiktheid en den leeftijd is reeds behandeld; overigens worden personen bedoeld van wien het is te verwachten dat zij zullen worden gevormd tot flinke soldaten, tot goede onderwijzers, tot praktische menschen met degelijke karakters en niet onthloot van eenige beschaving. Wenschelijk zou het zijn indien het kader uitsluitend kon worden verkregen uit gezinnen waarin orde en zekere mate van welvaart heerscht.

Men kan evenwel geen bepalingen maken, hierop betrekkelijk, en daarom moet de O. O. S. trachten, naast de militaire opleiding ook, voorzoover noodig, den mensch te beschaven.

Hoewel de hoofdbestemming der O. O. S. hiermede is aangetoond kan de school, in een ander opzicht, ten nutte werken der vestingartillerie, door ook tot zich te trekken de verdere opleiding van de korporaals en kanonniers, die nu bij het regiment plaats heeft. Wij zijn niet ingenomen met de korpsscholen en zouden daarom de korporaals, die bij de regimenten aankomen, en de daarbij dienende vrijwilligers, die korporaal wenschen te worden, tot het verkrijgen van hooger grad bij de O. O. S. willen detacheren.

Op bladz. 3 is gezegd dat verhooging van graad of soldij slechts moet worden gegeven, wanneer hunne theoretische en praktische geschiktheid tevens is vermeerderd. Daartoe zouden wij aan de O. O. S. de gelegenheid willen openen om jaarlijks eenige onderofficieren, die voldoen aan de te stellen eischen van dienstduur, gedrag en vlijt, te onderwijzen in zaken die tot nog toe niet geveerd worden. Wanneer die meerdere bekwaamheid is verkregen moet een beduidende soldijverhooging worden toegekend; die onderofficieren ontvangen voorts een met onderscheidingsteeken en worden vrijgesteld van sommige diensten, b.v. het bijwonen van de theoriën, *gewone* werkzaamheden in de arsenalen enz. en daarentegen uitsluitend gebezigd voor de instructie, voor detachementen, voor het vaste kader der O. O. S., voor werkzaamheden buskruit en munitieën betreffende, voor de schietschool, tot het vervaardigen van teekeningen (calques), uitrustingsstaten enz.

De opleiding moet geregeld worden naar het doel en kan o. a. omvatten: eenige uitbreiding der algemeene artillerieskennis, eenige bekendheid met rechtlijnig teekenen, inhoudsberekening van eenige vlakke figuren, profielen en lichamen, terreinopneming met de eenvoudigste werktuigen, detailskennis van batterijbouw, kennis en toepassing der regels voor het inschieten vastgesteld, het in staat van verdediging brengen van vestingen en forten enz.

Van die onderofficieren kan veel dienst verwacht worden en de wensch om een dergelijke verbetering van positie deelachtig te worden, zou een krachtige

prikkel zijn tot eigen onderricht en nauwgezette dienstvervulling, zoowel om het vermeerderde inkomen als door de begeerte naar andere bezigheden.

De kosten der O. O. S. zullen, uit den aard der zaak, niet onbeduidend zijn. Het hooge belang van een goed en voltallig kader voor het wapen rechtvaardigt echter een uitgaaf die waarschijnlijk goede rente zal dragen. De weg dien de Minister denkt in te slaan, zal ook geld kosten en wij staan niet alleen in de meening dat die maatregelen niet afdoende zullen zijn (1). Slechts door geld kan het kader compleet komen en voltalligheid, met geschikte personen, is een *gebiedende* eisch, het is een levensquaestie. In tijd van vrede moet èn het aantal worden verkregen èn de kennis, volgens het standpunt der tegenwoordige artilleriewetenschap. Zoodra de oorlog dreigt, schiet er geen tijd tot opleiding over, dan zal bovendien blijken dat ook met het *voltallige* kader toezicht en leiding te kort komen. Onze compagnieën vesting-artillerie zijn, in vergelijking met de duitsche artillerie, zwak georganiseerd. Wanneer men bedenkt dat, bij de tegenwoordige sterkte, een compagnie vesting-artillerie — 183 onderofficieren en minderen (2) — dikwerf in 3, en wellicht meer deelen gesplitst zal worden tot bezetting van forten, dan zullen in het gunstigste geval op elk fort 3 en 2 onderofficieren en evenveel korporaals aanwezig zijn. Door hen, of met hunne leiding, moet worden volbracht: aanmaak en vervoer van bekleedingsmiddelen, transport van geschut en materialen, opstelling van het geschut, vervaardiging van dekkingen en blindeeringen, verzorging der munitiën, opwerping en bewapening van batterijen buiten de forten, onderhoud van het materiaal, *exercitie met eigen troepen en artillerie-schutterij* — niet gering te achten, men denke ook aan de opgeroepen miliciens — de inwendige dienst en tal van bezigheden van kleinen omvang; wanneer men daarbij denkt aan de leiding van het vuur, ziekte en verliezen, dan kan de wensch niet onderdrukt worden dat, wanneer de tijd vervuld mag zijn dat het incompleet is aangevuld, ook dan de organieke sterkte van het kader vermeerderd mag worden.

Geen zucht tot afkeuring van de meening van anderen bestuurde onze pen; belangstelling dreef ons vrijelijk onze gedachten te uiten, overtuigd dat het hooge legerbestuur met welgevallen een stem zal vernemen die, naast bestrijding, tevens een middel tot opbouwning doet hooren.

Welgevallig zou het ons zijn indien het tegenwoordig Hoofd van het Departement, door deze plannen, de aanvulling mocht tot stand brengen van het incompleet van het kader bij de vestingartillerie.

WESTHOFF,
Kapt. der artillerie.

(1) Handelsblad van 13 Dec.: Gedachtwisseling over de oorlogsbegroting.

(2) Deze regelen werden door ons geschreven in Dec. 1881; de later vastgestelde oorlogsformatie is geringer, doch wijst ook slechts 7 sergeanten en 7 korporaals per compagnie aan.

*Dit verslag
is goedgekeurd
op 15 Januarij 1871*

Eenige beschouwingen over de autographische pers, over de inrichting van militaire keukens en over de bewassing van den soldaat in België en in Duitschland.

(Met schetsen op Plaat VII.)

De verbeteringen, in de laatste jaren aangebracht in de verpleging van den soldaat, deden bij mij het verlangen ontstaan, meer van nabij te zien, hoe onze bureu hunne legers verzorgen.

De groote garnizoenen Brussel en Keulen waren om verschillende redenen, naar mijn gevoelen, het meest geschikt, om tot dit doel te geraken, en ik werd in die verwachting niet teleurgesteld. Met de meeste welwillendheid werd ik door de militaire autoriteiten in die plaatsen in staat gesteld, alles wat op de verpleging van den soldaat betrekking had, van nabij en in bijzonderheden na te gaan, en alle inlichtingen dienaangaande werden mij op de meest heusche wijze verstrekt (1).

Reeds jaren geleden had ik te Brussel kennis gemaakt met de autographische pers, aldaar bij alle regimenten in gebruik. Sinds dien tijd werd bij mij gaandeweg het nut van dit werktuig op hoogen prijs gesteld, om zoowel te velde als in vreedestijd te worden gebezigd, niet alleen bij de staven van brigaden en divisieën, maar ook bij alle regimenten. Toen ik mij dan ook in Januari van dit jaar, naar Brussel begaf, had ik het voornemen, levens de diensten door de autographische pers, bij het belgische regiment grenadiers in gebruik, bewezen, grondig te onderzoeken.

(1) Voornamelijk ben ik deze verplicht aan den heer Baron von ROODE, ordonnans-officier van Z. M. den Koning van België, Kolonel, commandant van het regiment grenadiers in garnizoen te Brussel, die met de grootste bereidwilligheid mij toetond bovengenoemde militaire aangelegenheden na te gaan; en vooral ook aan den Kapitein ROUX, adjudant van genoemd regiment, wien ik dank verschuldigd ben voor zijne onvermoeide welwillendheid mij beloond, voor zijne inlichtingen op machtiging van zijn kolonel mij verstrekt en voor de hartelijke ontvangst mij bereid. Dienzelfden dank ben ik verschuldigd aan den heer Kolonel von MANTEY, commandant van het 3de west-phealsche infanterie-regiment N°. 16 en den Kapitein KEM, die mij te Keulen met de meeste bereidvaardigheid keuken en cantine heeft laten bezichtigen en mij daarbij de noodige gegevens heeft verstrekt.

Hare invoering bij de regimenten heeft in België reeds meer dan tien jaren geleden plaats gehad, ten einde de orders van het regiments- en plaatsbureau aan de officieren bekend te maken. Men is er zeer mede ingenomen, te meer wijl nu ook in de laatste jaren de verschillende compagniesstaten, al de orders van de commandeerende officieren der verschillende divisien infanterie, uittreksels van reglementen, consignes der wachten, wachtrapporten, uitpakmodellen, menageboeken, wijze van dragen van kleeding en uitrusting door middel van poppenteekeningen, kaarten voor het uitvoeren van manoeuvres van afzonderlijke en gecombineerde wapens enz., bij de regimenten zelve worden gedrukt en aan ieder officier of compagnie een exemplaar dier verschillende stukken wordt uitgereikt; doch bovenal wordt te velde hare invoering bij de regimenten op rechten prijs gesteld, door de groote hoeveelheid afdrukken, die van één order in korten tijd kunnen verspreid worden; b.v. het veranderen der dispositien in den vóóravond van het gevecht, en dergelijke meer. In één woord zij wordt thans zoowel voor werkzaamheden van administratieven als van huishoudelijken aard gebezigd.

Haar gewicht is van 180 tot 50 KG. al naar gelang van de grootte, doch dnar het voetstuk afgeschroefd en door een houten tafel kan vervangen worden. is het gewicht, in verhouding tot den dienst, welken zij in oorlogstijd kan verrichten, van weinig betekenis. Door hare eenvoudige samenstelling kunnen de mogelijke reparatiën door den regimentsgeweermaker uitgevoerd worden. Het is een voordeel, dat zij zoo weinig plaats behoeft, terwijl toch met regen al de anders noodige schrijvers niet altijd onder dak gebracht kunnen worden. Het autographisch papier kost slechts 15 centimes per vel, bij groote hoeveelheden genomen, doch door middel van één zoodanig vel kunnen honderden exemplaren afgedrukt worden, hetgeen het voordeel oplevert, dat allerlei stukken zeer goedkoop aan de compagnieën, officieren enz. kunnen worden verstrekt.

Wanneer men een gedeelte van het bureaugeld van den compagnies-, batterij- en eskadroncommandant inhield, zouden hiermede de kosten van aanschaffing der pers spoedig gedekt zijn.

Bij het gebruik dezer pers worden de adjudanten-onderofficier, sergeanten-majoor en fouriers belangrijk minder met schrijfwerk belast en kunnen zij derhalve hunne krachten beter voor de instructie van manschappen en kader der compagnieën aanwenden; terwijl voor de bediening van een autographische pers slechts twee manschappen in het geheel nodig zijn, waarvoor men toch al zeer gemakkelijk bij een regiment mannen vindt, die op een lithographie zijn werkzaam geweest, en indien dit niet het geval is, kunnen een paar geschikte personen met de behandeling van de pers vertrouwd worden gemaakt.

In België houdt de regimentscommandant gewoonlijk des morgens ten 9 ure rapport; alle orders worden na het rapport op het geprepareerd autographisch papier geschreven en zoodra de orders van het garnizoensbureau zijn inge-

komen, deze onder de eersten geplaatst, waarna onmiddellijk de orders ge-autografeerd en onder couvert gebracht worden; daarna brengt de korporaal der week de orders naar de officieren, waardoor deze eigenaars der orders blijven en dus bij verwijzing naar vorige orders deze dadelijk kunnen opslaan. De officieren betalen hiervoor slechts vijfzig centimes per maand. Deze orders bedragen in geen geval meer dan een kwart folio, de naam van ieder officier wordt links bovenaan geplaatst, terwijl op die voor de compagnieën hun nummer en dat van het bataljon op dezelfde wijze geplaatst worden. Op het couvert is het adres van den betrokken officier geautografeerd.

Voor de pers is in de kazerne een kleine kamer afgestaan, welke tevens een kast bevat in zooveel hokjes, ter grootte van een kwart folio, verdeeld, als er officieren en compagnieën bij het regiment zijn, en waarin voor ieder het papier en de couverts bewaard worden.

Ook in Pruisen wordt de autographische pers zoowel voor alle administratieve stukken als voor orders, kaarten, rapporten, enz. gebruikt; die bij het 3de westphalische infanterie-regiment N°. 16 in gebruik, is van groote afmetingen; naar mijne schatting waren de steenen minstens 50 op 60 cM.

Mijns inziens is het wenschelijk onze regimenten infanterie allen, evenals het belgische regiment karabiniers te Brussel, te voorzien van een groote pers voor administratieve stukken en een kleine om te velde en bij najaarsmanoeuvres mede te voeren.

Bij het belgische regiment grenadiers worden de soep en het middageten bereid in een marmite tubulaire. In het werk: »Du système de centralisation appliqué au ménage des troupes et des chaudières à foyer intérieur" van den Kolonel TERWANGNE, vindt men een teekening en beschrijving der keuken en van het wasch- en drooghuis, zooals die bij bovengenoemd regiment zijn ingericht; aan de marmite tubulaire en in het drooghuis zijn sinds lang verbeteringen aangebracht.

Op plaat VII, fig. 1 vindt men een doorsnede der gewijzigde marmite; zij is van Bessemer-staal vervaardigd, behalve voetstuk en andere kleine deelen, die van geslagen ijzer zijn. Het vuur wordt door de opening O met steenkolen gevoed; de rook heeft een uitweg langs de pijpen F naar den schoorsteen; om den oven en de pijpen circuleert het water, dat door het vuur langzamerhand tot koken wordt gebracht, waardoor de spijzen in GG gaar worden; aan den bovenrand van den buitensten cylinder HH is een dunne pijp M aangebracht, waardoor de stoom kan afgeleid worden naar een ijzeren pot, waarvan het gebruik straks zal worden opgegeven. Het voedsel wordt uit de marmite door middel van een groote kraan K getapt.

Het is een vereischte van alle machines, zoo ook van deze, dat zij goed onderhouden worden, waardoor zij duurzamer blijven. De oven, de plaat CCC en de pijpen FFF hebben van het vuur het meest te lijden, al het andere metaal weinig; de eerstgenoemde deelen kunnen 15 à 20 jaren in werking

blijven, vóór zij geheel vernieuwd behoeven te worden. De vernieuwing is evenwel zeer gemakkelijk, wijl de oven, met plaat C C C C en pijpen F F F, in zijn geheel kan uitgenomen worden, indien men de machine eerst op zijde legt; de reparatiën geschieden ook aan deelen afzonderlijk; in de eerste zes jaren waren bij het belgische regiment grenadiers alleen reparatiën van weinig of geen beteekenis noodig; de kosten dezer reparatiën zijn in de laatste jaren nooit boven de vijftig franc per jaar geweest.

De gaten A moeten iedere maand geopend worden, om het water te laten uitloopen en den aanslag van het water vooral in de hoeken E te verwijderen; men moet daarbij zorg dragen, met een ijzeren stang den aanslag rond de opening van den oven weg te nemen; de gaten B worden slechts tweemaal in 't jaar geopend, ten einde de plaat C C C C schoon te maken; het vuur moet nimmer hooger geladen worden dan ongeveer den onderkant der gaten A.

De voordeelen verbonden aan deze wijze van voedingbereiding zijn inderdaad groot. Op den dag, dat ik de keuken bezocht, wees het sterktebord van het regiment grenadiers 846 man aan; de soep en het middageten werden in een marmite tubulaire bereid van 1400 L. inhoud, waarvoor op dien dag slechts 90 KG. steenkolen werden gebruikt; de inkoopbons en menagerekening werden mij welwillend ter inzage gegeven, om mij te overtuigen van de hoeveelheid ingekochte steenkolen voor dien dag.

Bij onze wijze van bereiding zijn voor de vijf bataljons van het regiment grenadiers en jagers te 's Hage circa tien vuren noodig, terwijl voor ieder bataljon een corvée wordt gecommandeerd van minstens drie man en een korporaal, welk getal bij het onder de wapenen komen der nieuwe lichtingen nog vermeerdert. In de keuken van het regiment grenadiers te Brussel is de corvée nimmer grooter dan zes man en een korporaal, de sergeant belast met de waschinrichting is het ook tevens met de keuken, terwijl de kapitein van voeding aldaar over het geheel het beheer heeft; hierdoor worden minder manschappen aan de exercitiën onttrokken en wordt slechts één menage gehouden.

Door de snelle wijze, waarop het voedsel uit de marmite wordt getapt, behoeft men slechts enkele minuten vóór het eten, opscheppen te laten blazen en ontvangt de man derhalve zijn voedsel zeer warm.

Den stoom langs pijp M uitstroomende vangt men op in den hiervoren vermelden ketel, waarin de beenderen uit de soep van den vorigen dag door middel van dezen stoom opnieuw worden uitgekookt en het vet daarvan bij het middageten kan genuttigd worden.

Het is onmogelijk, dat het eten met dit stelsel kan aanbranden, daar het koken der spijzen *au bain marie* geschiedt.

Bij de regimenten grenadiers, karabiniers en het 1ste linieregiment zijn sinds 1868 deze marmites tubulaires in gebruik; men verzekerde mij, dat de soldaat zeer tevreden is met het voedsel daarmede bereid, en dat de bezuiniging van steenkolen $\pm 50\%$ bedraagt.

Officieel werd in België na grondig onderzoek bevonden, dat deze marmite in vergelijk met het oude stelsel per jaar en per 600 man een besparing van ± 2500 franc opleverde.

De prijzen dezer marmite zijn als volgt:

voor	150 man inhoudende	200 L.		508 franc.
»	200 »	300 »		723 »
»	300 »	400 »		910 »
»	350 »	500 »		1150 »
»	450 »	600 »		1476 »
»	550 »	800 »		1567 »
»	650 »	900 »		1660 »
»	750 »	1000 »		1836 »
		1100 »		
»	1000 »	1200 »	» is hetzelfde	2247 »
»	1200 »	1600 »		2461 »

Uit bovenstaande prijslijst, vergeleken met de vorengenoemde gegevens blijkt, dat de grootste marmite tubulaire in één jaar zijn eigen uitgaaf kan dekken. Bij het belgische regiment grenadiers zijn proeven genomen, om de marmite tubulaire mede te voeren naar het kamp van Beverloo; eenige uren voor de vermoedelijke aankomst werd het vuur aangestoken, al marcheerende gestookt en bij aankomst kon den troep onmiddellijk het eten uitgereikt worden. Dergelijke proeven zouden misschien bij onze najaarsmanoeuvres genomen kunnen worden; de enkele marmites, tot dit doel aangeschaft, zouden in oorlogstijd gewichtige diensten kunnen bewijzen in forten.

De wasch geschiedt bij het belgische regiment grenadiers niet meer per compagnie door de verschillende waschbazen en vrouwen, maar per regiment door middel van een machine voor kokend water en drie waschtobben, waarvan op plaat 2 het model staat aangegeven, en waarvoor in het geheel acht man en een korporaal worden aangewezen; de sergeant in de keuken geëmployeerd, houdt tevens toezicht over de waschinrichting, terwijl het geheel onder het beheer van den kapitein van voeding staat.

De machine, om het water te koken, is ongeveer van dezelfde constructie, als die in verscheidene keukens en cantines bij ons te lande in gebruik.

De werking der waschtobben is als volgt: het linnen in de kuip A (fig. 2 en 3) gelegd, wordt door twee afgeknotte houten kegels B zacht gedrukt, welke om hun as C draaien; deze assen zijn aan den houten cylinder D en de houten staven E verbonden, welke beide laatste door de handzwengels N in beweging worden gebracht. Hierdoor ontstaat een dubbele omwenteling, de afgeknotte kegels nl. wentelen om hunne assen C C en met deze om de spil F; door de pijp H wordt het vuile water geloosd en door S stoom ingelaten.

Nadat het vuile linnengoed gedurende een dag heeft gestaan in een tabbe met water, waarin een weinig soda, werpt men het met gedeelten in de

waschtobben, om daarna geplaatst te worden in een grooten trommel, waarvan de wanden van tal van gaatjes voorzien zijn, waardoor het overtollige water uit het goed geworpen wordt, bij het snel ronddraaien van den trommel om hare as; mocht blijken, dat zich nog vlekken in het linnengoed bevinden, die er moeilijk uitgaan, dan wordt dit beproefd door wrijving met haren borstels op zinken tafels.

Na deze bewerking brengt men in den winter het linnen naar de droogkamer, waarin twee kachels met cokes gestookt worden, hetgeen vuil noch rook geeft.

Toen ik op mijne laatste reis de waschiurrichting bij het belgische regiment grenadiers bezichtigde, werd mij inzage gegeven van het benodigde in een week voor 790 man, waarbij tevens koks- en corvéepakken, n.l.:

- 21 KG. zeep.
- 28 » soda.
- 200 » steenkolen voor de machine voor kokend water.
- 6 H.L. cokes voor de kachels in de droogkamer.
- 12 L. bleekwater.
- 6 franc voor het corvée, 8 man sterk.

De onkosten hiervoor bedroegen per man 0,0395 franc; in den zomer wordt dit bedrag nog verminderd, daar alsdan het droogen in de droogkamer vervalt, en komt dan op 0,032 a 0,035 franc per man.

Op mijne vraag of het linnengoed door de waschtobben niet aan meerdere slijting onderhevig was, werd mij geantwoord, dat door de geringe en geleidelijke drukking het goed hoegenaaemd niets meer leed, dan bij gewoon wasschen en de man, sinds het wasschen op deze wijze, ook nimmer meer ondergoed noodig had gehad.

Te Keulen in de kazerne van het 3de westphalsche infanterie-regiment N°. 16 staat de machine tot het maken van verhitten stoom in een daarvoor ingericht lokaal, grenzende aan de keuken van het 1ste bataljon; zij is onontpofbaar. Onze lezers, die in 1880 de nationale tentoonstelling te Brussel hebben bezichtigd, zullen zich zeker herinneren de belangrijke tentoonstelling van dergelijke machines door de heeren DE NAEIJER & Ce. te Willebroeck (1).

De stoom op gewilde atmosfeer gebracht, wordt door middel eener pijp naar de keuken gevoerd, waarin zich drie groote ijzeren eetpotten bevinden, van dubbelen bodem en wanden voorzien, waartusschen de stoom kan ingelaten worden; deze potten zijn ongeveer van gelijke grootte als die in onze fornuizen.

In de stoompijpen, tusschen de eetpotten, zijn afsluitkranen aangebracht, waardoor men, naargelang der behoefte, een of meer eetpotten kan gebruiken.

(1) Omtrent deze stoominrichting werden door den Heer KLEUNIGNS teeds eenige mededeelingen gedaan, opgehelderd door schetsen, in den vorigen jaargang van dit tijdschrift, blad. 105—112.

Het in rations afgedeelde vleesch wordt warm gehouden in een cilindervormigen zinken bak met holle wanden en bodem, waartusschen stoom kan gelopen worden, zie fig. 4; als men nagaat hoe bij ons het verdeelde spek gestolten op het vleeschbord blijft liggen, om later in de ketels der manschappen te worden gelegd, waarin het eten al reeds een half uur voor het gebruik wordt opgediend, zal men begrijpen, welk voordeel een dergelijke toestel aanbiedt; deze bak zou ook gemakkelijk aangewend kunnen worden bij de marmite tubulaire.

De stoom werd ook aangewend in de badkamer, om des winters de manschappen in de gelegenheid te stellen, zich te reinigen; zij ontkleeden zich in een door middel van stoom verwarmde kamer en gaan daarna in de badkamer, welke verdeeld is in tien hokken, aan de voorzijde open en ieder voor een man. Het te gebruiken water wordt door stoom op de gewilde temperatuur gebracht en door twee groote douches, een van boven en een van onder, op het lichaam aangewend; ook voor officieren was een bad voorhanden, waarvan zij tegen betaling gebruik kunnen maken; verder leidt een pijp den stoom onder de binnenplaats door naar de cantine, waardoor deze verwarmd en van kokend water voorzien wordt.

Terloops mag hier worden aangestipt, dat hoe zindelijk ook hunne ge-roemde cantines zijn, deze in geen opzicht met de onze kunnen wedijveren; gene getuigen van grooten eenvoud, deze van groote weelde. Hoe aange-naam ook die weelde voor het oog is, komen naar mijn zienswijze hunne cantines meer overeen met den stand van den soldaat, zijnde over het algemeen van beroep ambachtslieden.

Mij werd medegedeeld, dat men plan had, stoompijpen door de geheele kazerne te leggen, ten einde deze in den volgenden winter met stoom te verwarmen; het geld voor steenkolen aan de compagnieën per jaar verstrekt, zou dan gebruikt worden, ter bestrijding der onkosten van aanschaffing, legging en onderhoud dier pijpen.

De kosten van aankoop en aanleg bedroegen:

voor den aankoop der stoommachine	3382,57	mark.
» » aanleg in de keuken	4088,31	»
» » » » » badkamer	1806,27	»
» » » » » cantine	1747,46	»

terwijl voor dien der stoompijpen door de kazerne, geraamd werd plus minus tien duizend mark. Al deze kosten worden door het 1ste bataljon bestreden zonder eenige tegemoetkoming van den staat. Tot dekking daarvan worden gebruikt de besparingen in de menage aan brandstoffen en de voordeelen van het cantinefonds; op een sterkte van \pm 500 man werden voor keuken, badkamer en cantine gezamenlijk vier centenaars steenkolen per dag verbruikt. Gaarne had ik het juiste verschil aan verbruikte brandstoffen willen kennen tusschen de vroegere wijze van voedingbereiding en de nu gebezigde, doch

men was niet in staat dit op te geven, daar keuken, badkamer en cantine door dezelfde machine van stoom, enz. worden voorzien.

Deze inrichting heeft bij groote voordeelen, ook vele nadeelen; zoo heeft zij een kostbaren aanleg, en is zij bij een nieuwe dislocatie niet mede te voeren, dan met groote onkosten, terwijl zij noodeloos meerdere vertrekken verwarmt, om dit soms één enkele te doen. Hoewel het niet te ontkeenen valt, dat baden in het algemeen genomen een heilzame werking op het lichaam uitoefenen, betwijfel ik toch of dit van getemperde baden in den winter bij den soldaat, die meestal tochtige gebouwen bewoont, het geval is.

Het geheel maakte op mij een goeden indruk, doch is voor vele kazernes te weelderig van aanleg en onderhoud; in de kazernes, waarin verschillende batajons liggen, hooren deze stoommachines echter te huis, doch dan moeten zij tevens aangewend worden voor de bewassing der soldaten, zocals dat in België bij het regiment grenadiers plaats heeft; misschien zou daarbij van dienst kunnen zijn de waschtobbe, welke bij vele groote huisgezinnen en inrichtingen gebezigd wordt en waarvan de beschrijving hier volgt; in plaats van het waschwater door een afzonderlijk vuur te verhitten, kan men dan stoom inlaten A A A A; (fig. 5) is de tobbe, bestaande uit een cilindervormigen bak van gegalvaniseerd ijzer, waarin van onderen een kom voor water; B B B B is de afsluiting van het waschgoed, dat hierop wordt gelegd en goed wordt aangedrukt; D D D D zijn gaten in die afsluiting, waardoor de stoom door het goed wordt gejaagd; C C C C zijn omgebogen pijpen verbonden aan de afsluiting en waardoor stoom gaat, welke het waschgoed van boven onophoudelijk bedruipt.

In Keulen was in meergenoemde keuken aanwezig een aardappelschiller uit de fabriek van BAASER en CIE. in Kalk bij Keulen; ook in België worden zoodanige machines gebruikt, terwijl zij bij ons in enkele garnizoenen ook gebezigd worden.

Het ware te wenschen, dat zij van hoogerhand bij ons algemeen werden ingevoerd; zij leveren ontegenzeggelijk vele voordeelen op; te Keulen worden daarmede 400 KG. aardappelen in twee uur geschild, waarvoor slechts 2 man noodig zijn, terwijl vier man de achtergeblevene putten uit de aardappelen steken; bovendien geeft een dergelijke machine een besparing aan afval van 50 ƒ tegen het schillen met de hand; de onkosten van aanschaffing konden gemakkelijk gedekt worden, door zoolang minder in te koop en als de besparing bedraagt, totdat de terugbetaling van de voor aanschaffing gedane uitgave aan het departement van oorlog kan geschieden. Hierdoor wordt het ration van den soldaat niet vermindert en zijn de onkosten van aankoop eenmaal betaald, dan kan de man niets dan voordeel in de menage er van ondervinden.

Een aardappelschiller van de grootste soort kost ƒ 300, het eenige onderhoud bepaalt zich tot het inzetten van nieuwe messen, die per stuk vijftien

cent kosten; ik heb de machine geruimen tijd zien werken, de aardappelen waren uitmuntend van de schil ontdaan; de besparing daardoor op de voeding verkregen kon gerekend worden op \pm 600 mark per jaar op de 500 man.

Na al hetgeen door mij zoowel in België als in Duitschland werd gezien, kan ik verklaren, dat het voedsel, gebruikt door de soldaten der regimenten grenadiers en karabiniers en van het 1ste bataljon van het 3de westphaalsche infanterie-regiment N°. 16, even goed bereid is, als dat van onzen soldaat, terwijl het niet valt te ontkennen, dat de besparing op de brandstoffen groot is en op \pm 50 % kan geschat worden.

Bovendien worden minder manschappen aan den dienst onttrokken en verkrijgt men vereenvoudiging door het voeren van ééne menage. Daarbij zijn in België de kosten van onderhoud der keukens aanmerkelijk geringer en geeft de wijze van wasschen van vuil linnengoed, aldaar in gebruik, een groote besparing in uitgaven.

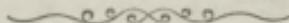
Uit het vorenstaande meen ik het gevolg te mogen trekken, dat de Staat zich een belangrijk geldelijk voordeel zou verschaffen, door de beschreven voorwerpen ook bij ons te lande in te voeren, daarbij den aard en de sterkte van het garnizoen in aanmerking nemende; de aanschaffing zou dan op voorschot moeten geschieden, welk voorschot successievelijk kon worden terugbetaald. De geldelijke voordeelen voor den Staat zouden bestaan in vermindering van bijstap op de soldij, welke daardoor op sommige plaatsen misschien geheel of althans grootendeels zou kunnen vervallen.

's Hage, 24 Maart 1882.

K. V. D. WALL,
luitenant der infanterie op
non-activiteit te 's Hage.

Het wetsontwerp aangaande „buitengewone uitgaven voor het verhoogen van het verdedigingsvermogen van Denemarken“.

(Met een plan op Plaat VIII.)

Voor de vijfde maal sedert het jaar 1872 heeft de deensche regeering den 27sten Januari jl. een wetsontwerp bij de volksvertegenwoordiging ingediend aangaande den aanleg van vestingwerken en de uitbreiding der vloot.

De in één persoon vereenigde minister van Oorlog en van Marine verlangt tot dat doel een som van 66.133.500 kronen of ongeveer 44 millioen gulden, aldus te verdeelen:

Ministerie van Oorlog.

Voor de uitbreiding der vestingwerken van Kopenhagen aan de zeezijde, met geschut 13.270.000 kr.

Voor aanleg van versterkingen om Kopenhagen aan de landzijde, met daarbij behoorend geschut 34.000.000 »

Voor den aanleg van vestingwerken nabij verschillende havens op Zeeland, met geschut 2.880.500 »

Voor een fort aan de Kleine Belt, met geschut 1.958.000 »

Voor den aanleg van vestingwerken op het schiereiland Helgnaes (Jutland), met geschut 2.950.000 »

Te zamen . . . 55.058.500 kr.

Ministerie van Marine.

Voor buitengewone vermeerdering van het materieel der vloot 6.600.000 kr.

Voor den aanleg van een toevluchtsoord voor de vloot in Agersosont, met geschut 3.425.000 »

Voor verschillende inrichtingen te Agersosont 1.050.000 »

Te zamen . . . 11.075.000 kr.

Het wetsontwerp bepaalt nader, welke sommen in de verschillende budgetjaren tot en met 1894 ter beschikking voor Oorlog en Marine zullen

worden gesteld, met de bijvoeging dat indien de bepaalde som niet wordt verbruikt, het overschot dan een volgend jaar ter beschikking staat.

In de Memorie van toelichting wordt het volgende ontwikkeld. Denemarken zag door de wetten van 28 Mei en 25 Juli 1880 zijne levende strijdkrachten ter zee en te land vastgesteld en grootelijks verbeterd, maar desniettegenstaande is het Rijk op dit oogenblik niet in staat zonder eenig vast punt (de zeebevesting van Kopenhagen uitgezonderd) den aanval van een overmachtigen vijand gedurende eenigen tijd te kunnen weerstaan.

Reeds dikwijls hebben verschillende regeeringen er op gewezen hoe zeer leger en vloot een vast steunpunt behoeven (1872—73, 74—75, 75—76, 76) en de middelen aangevraagd tot bereiking van dit doel. Steeds heeft echter de volksvertegenwoordiging de gelden daarvoor afgestemd. De regeering beschouwt het echter nu als plicht, wederom met een verlangen voor de doode verdedigingsmiddelen voor den dag te komen en vond het raadzaam een voltooid plan in te dienen ten einde te doen zien wat in het geheel noodig is, daarbij uitgaande van het volgende plan van verdediging.

Denemarken is gelegen aan de waterwegen die de Oost- en de Noordzee met elkander verbinden. Het is dus zeer blootgesteld, om bij een oorlog tusschen mogendheden, die groote belangen in deze wateren hebben, in strijd met een hunner verwickeld te worden, wanneer het zelf niet in staat is zijne neutraliteit te vordedigen. Ligt namelijk het land geheel open, dan is de verzoeking groot voor een van de belanghebbende mogendheden, het door verrassing te bezetten.

Het doel der verdediging moet dus zijn, den noodigen tijd te winnen, om de toesnellende hulp niet te laat te doen komen. Vraagt men nu, waar de vijand Denemarken den gevoeligsten slag in korten tijd kan aanbrengen, dan is het antwoord niet moeilijk. Seeland met Kopenhagen zal het eerste doel zijn van een macht die de Oostzee wenschte te beheerschen, en daar Kopenhagen alleen alle militaire en maritieme etablissementen van het Rijk bevat, aan inwoners $\frac{1}{3}$ van de geheele bevolking telt, en groote kapitalen bezit, zou de verovering der hoofdstad aan allen tegenstand een einde maken.

Jutland is eveneens een voornaame provincie van het rijk, maar al liet het zich beter verdedigen dan de natuurlijke bodemgesteldheid dit veroorlooft, toch zou dit aan het bovenontwikkelde niets afdoen. Seelands verdediging is de hoofdzaak. Jutland kan alleen zoo goed mogelijk verdedigd worden, waarbij het hoofddoel is te toonen, dat deze provincie niet vrijwillig wordt ontruimd, hetgeen altijd van politieke beteekenis is. Daar echter de verbinding tusschen Seeland en Jutland niet verzekerd kan worden, moet de verdediging in Jutland, alwaar 2 brigaden infanterie, 3 regimenten cavalerie en 3 veldbatterijen in garnizoen liggen, zelfstandig gevoerd kunnen worden.

Het eiland Funen kan natuurlijk niet te gelijk met Jutland en Seeland verdedigd worden; de hier garnizoen houdende troepen (1 brigade infanterie,

1 regiment cavalerie) moeten of naar Seeland of naar Jutland vervoerd worden. Ter beheersching van de Kleine Belt is echter een fort op Funen zeer wenschelijk.

Na deze ontwikkeling wordt nu nader aangegeven, wat er gedaan moet worden ten einde de verdediging op Seeland zoo lang mogelijk te kunnen voortzetten. In de eerste plaats moet een landing tegengegaan worden met behulp van de vloot. Zal deze echter vrij zijn in hare bewegingen, dan moet de bevestiging van Kopenhagen aan de zeezijde worden uitgebreid, zoodanig dat een vijandelijke vloot niet in staat zal zijn de stad te bombarderen.

Dit doel kan bereikt worden door den aanleg van een groot zeefort op de »Middelgrond" ongeveer 6000 M. van de stad, en door den aanleg van steendammen en mijnversperringen. De kust van Seeland is echter zoo uitgestrekt en biedt zoo vele landingsplaatsen aan, dat men steeds de mogelijkheid eener landing voor oogen moet houden, vooral zoo lang Kopenhagen niet aan de landzijde is bevestigd, daar alsdan het leger zich niet van deze plaats durft te verwijderen. Wenscht men dus langeren tijd tegenstand te kunnen bieden, dan is de bevestiging der hoofdstad — het hoofddoel van den vijand — ook aan de landzijde volstrekt noodzakelijk, waardoor tevens het leger meer vrijheid in hare bewegingen verkrijgt en dus eer in staat zal kunnen zijn, een landing op Seeland tegen te gaan.

De aard van deze bevestiging blijkt nader uit de hierbij gevoegde schets. Vooreerst een enceinte van de Sont tot aan Kallebodstrand; zij is geheel doorlopend met uitzondering van enkele plaatsen, waar moeras of overstrooming in de plaats treedt. Ten noorden van de stad is de enceinte slechts 5000 M. van de dichtbewoonde kwartieren verwijderd, ten westen daarentegen bedraagt de afstand ongeveer 8000 M. omdat het voorterrein hier zoo vlak is, dat men met ééne verdedigingslijn heeft meenen te kunnen volstaan. Hierdoor spaart men ook aan bezettingstroepen hetgeen bij de vaststelling der vestingwerken een vooruaam punt is geweest, omdat, indien bij het uitbreken van den oorlog alle verbinding met de overige gedeelten van het land wordt afgebroken, de vesting met de op Seeland zijnde troepen (13 bataljons infanterie, 2 regimenten cavalerie, 9 veldbatterijen, 6 compagnieën vestingartillerie, 5 geniecompagnieën) moet kunnen worden verdedigd.

Ter verdediging van de vleugels der enceinte aan het strand zijn ontworpen 2 kustbatterijen.

De fortlijn strekt zich voor den rechtervleugel der enceinte uit van Husum, ten westen van Gladsaxe naar het meer van Lyngby, van daar naar Jagersborg en langs een inundatie die door twee kleine permanente batterijen geslankeerd wordt, naar het strand. Achter deze eerste lijn zullen in tijd van oorlog twee tijdelijke werken gebouwd worden op twee hooge punten, die den omtrek beheerschen. Voor den linkervleugel zal slechts één permanent en een tijdelijk werk komen tot steun van de troepen die een uitval doen.

Tot verdediging van Amak zullen dienen twee forten nabij Tommerup en

Maglebylle, welke laatste tevens tot kustbatterij zal worden ingericht, en een tijdelijk werk aan het zuiden van het eiland.

Het is reeds aangetoond, hoe de vloot door de uitbreiding der zeebevesting van Kopenhagen vrijer in hare bewegingen wordt. Er kunnen nu omstandigheden voorkomen, die het zeer wenschelijk maken, dat de vloot niet alleen in de Sont een vast punt heeft, maar ook tevens in de Grootte Belt, waar door drie eilanden ten Z.-W. van Skjelskor een zeer geschikte natuurlijke schuilplaats wordt gevormd. Men stelt dus voor, deze door den aanleg van 4 forten of kustbatterijen alsmede door torpedo-inrichtingen tegen het indringen van een vijandelijke vloot te verzekeren. Van hier uit zal een vlootafdeeling de vijandelijke beheersching der Grootte Belt zeer moeilijk kunnen maken, aldus de verbinding met Funen en misschien ook met Jutland tijdelijk kunnen verzekeren en eindelijk het landen van troepen op de zuid- en westkust van Zeeland gemakkelijk kunnen tegengaan.

Een landing op Seeland zal eindelijk nog meer worden bemoeilijkt, wanneer de voornaamste havenplaatsen door forten worden beschut. Een vijand zal dan niet deze havens tot ontschepping van troepen of materieel kunnen gebruiken voor dat de forten onschadelijk zijn gemaakt; terwijl deze tevens de waarschijnlijkheid vergrooten, de verbinding met het land ten westen der Grootte Belt te bewaren, omdat dan geen klein vijandelijk oorlogschip den toegang tot die havens zal kunnen versperren. Dit is het doel met den aanleg van kustforten nabij Konor, Kallunburg, Elseneur en Kjøge.

Het doel van het fort aan de Kleine Belt, een bomvrij koepelfort, is reeds aangewezen en er blijft dus nog over het vaste punt in Jutland te bespreken.

Bij het kiezen van een vast punt in deze provincie, moest men voor oogen houden, dat het niet te dicht bij de pruisische grens zou gelegen zijn; dat het zoolang mogelijk ter zee met Seeland in verbinding kon blijven, en eindelijk dat het met weinig krachten zou kunnen worden verdedigd. Een nader onderzoek heeft getoond, dat het schiereiland Helgennes het best aan deze voorwaarden voldoet. Tot bestrijking der landtong zijn ontworpen 3 forten, terwijl 5 kustbatterijen ten doel hebben de vijandelijke schepen op een afstand te houden.

De groote menigte geschut, die voor de vermelde vestingwerken aangeemaakt moet worden, laat het hoogst wenschelijk voorkomen de tegenwoordige artillerie-constractie-werkplaatsen uit te breiden ten einde deze in staat zal kunnen zijn aan de fabricage van kanonnen, afwiten als anderszins deel te nemen. Hiervoor zal een som van 2.200.000 kr. hoven het reeds aangevoerde bedrag noodig zijn, maar detail-voorslagen zijn nog niet uitgewerkt.

Door de aanneming der vestingwet zullen veranderingen in de bestaande legerwet van 26 Juli 1880 niet vermeden kunnen worden, doordien de vestingartillerie, de genie en het kader der versterkingstroepen op Seeland voor een groote vesting te zwak zijn. Bepaalde voorstellen aangaande de ver-

meerdering dier wapenen zullen eerst later gemaakt worden, de kosten voor die vermeerdering zijn op 400.000 kr. 's jaars geraamd.

Eindelijk wordt er op gerekend, dat de herstellingen der vestingwerken jaarlijks een som van 100.000 kr. zullen eischen.

Aangaande de uitbreiding der vloot wordt niets anders gezegd, dan hetgeen reeds in de Memorie van toelichting op het tot wet verheven voorstel van 1880 werd bemerkte. Het doel is dus de vloot op het aldaar genoemde aantal schepen te brengen, en wel:

8	zware en snelloopende pantserschepen,
2	ongepantserde korvetten,
2	» aviso's,
10	» kleinere schepen en kanoneerbooten,
4	gepantserde kanoneerbooten,
8	ongepantserde » met zwaar geschut,
30	zeer snelloopende torpedobooten.

Het wordt nader betoogd, hoe dit doel bereikt kan worden, door behalve de gewone jaarlijksche som van 1.700.000 kr. voor nieuwen aanbouw van nu af tot 1894 ieder jaar nog 550.000 kr. toe te staan; er is namelijk noodig voor:

Het voleindigen der korvet »Tijn" (Funen)	1.000.000 kr.
2 pantserschepen type »Helgoland" (1) à 5½ mill. kr.	10.500.000 »
1 pantserbatterij type »Nordenskjold" (2)	3.000.000 »
1 korvet type »Tijn"	2.500.000 »
2 aviso's	3.750.000 »
2 schoeners à 700.000 kr.	1.400.000 »
5 lichtbewapende kanoneerbooten à 250.000 kr.	1.250.000 »
2 on gepantserde kanoneerbooten à 500.000 kr.	1.000.000 »
7 torpedobooten 1ste klasse à 200.000 kr.	1.400.000 »
15 » 2de » » 75.000 »	1.125.000 »

Te zamen 26.925.000 kr.

Door de vloot op zulk een hoogte te brengen zal de som voor jaarlijksche herstellingen met 100.000 kr. vermeerderd worden. Tevens eischen de torpedo- en mijnversperringen te Kopenhagen en Agersosont een grooter personeel dan de wet van 28 Mei 1880 heeft gegeven. Om hiertoe te geraken, wordt de oprichting van zee-versterkingsafdeelingen voorgesteld, welke echter het budget met 180.000 kr. zullen vermeerderen.

(1) De »Helgoland" is bewapend met 1 30½ cM. en 4 26 cM. Krupp'sche achterlaadkanonnen en loopt 13,4 knoop.

(2) »Nordenskjold" is een torpedoschip met staaldeek in den vorm van een schildpad, bewapening 1 35½ cM. en 4 12 cM. Krupp'sche achterlaadkanonnen, vaart 13 knoop.

De gelden, die voor de voltooiing van vestingstelsel en uitbreiding der vloot noodig zijn, kunnen genomen worden uit het reservefonds der schatkist en van het jaarlijksche overschot, dat nu reeds 3 mill. kronen bedraagt. De financiële toestand van het Rijk is zoo gunstig dat na verloop van de 12 aanlegjaren het jaarlijksche overschot toch nog 1.200.000 kr. zal bedragen, doordien de Staat gedwongen is in dat tijdverloop hare schuld met 18 mill. kronen te verminderen en dus de schuldinterest weder is verminderd.

Aldus is de hoofdinhoud van het bij de Eerste kamer ingediende wetsontwerp hetgeen zoo duidelijk is dat nadere toelichting overbodig kan geacht worden. Wij zullen daarentegen in het kort bespreken in hoeverre de Denen, die steeds voor de ontwikkeling der levende strijdkrachten een open beurs hebben gehad, nu eerder dan vroeger er toe zullen overgaan, aan de verdediging van het Rijk door den aanleg van vestingwerken de noodige vastheid te geven.

Zooals reeds werd vermeld, is geen der pogingen daartoe, in den laatsten tijd, ja zelfs sedert 1852, door verschillende regeeringen aangewend, verwezenlijkt geworden; alleen bij de wet van 1858 werd de bevesting van Kopenhagen aan de zeezijde verbeterd en uitgebreid; het dreigende oorlogsgevaar in 1861 noopten verder het Ministerie van Oorlog, buiten de kamer om, de Danne-werken, Dybbol en Fredericia van aarden werken te voorzien, maar behalve dat heeft Denemarken in de laatste 30 jaren niets aan vestingbouw uitgegeven. In 1876 werd de Tweede kamer ontbonden, omdat zij de ingediende vestingwet afstemde, het antwoord der bevolking door zelfzuchtige partijhoofden misleid, was daarop duidelijk genoege: want de gekozen kamerleden, die van geen vesting wilden weten, hadden een meerderheid van ongeveer 40 stemmen. Onder deze omstandigheden scheen de vestingquaestie voor langen tijd begraven te zullen worden. Zelfs de regeering, die na de herkiezingen het roer in handen bleef houden, gaf den moed op en men hoorde verder van geen vestingvoorstellen.

Het kon echter niet anders dan dat deskundigen en behalve hen enkele vaderlandslievende mannen, den gevaarlijken toestand van het Rijk met droefheid en bekommring voor de toekomst moesten beschouwen en deze toestand kwam nog duidelijker te voorschijn, toen het Ministerie van Oorlog in 1879 een wetsontwerp aangaande de reorganisatie van het leger indiende en daarbij het plan van verdediging nader ontwikkelde. (Zie *Mil. Spect.* 1880, bladz. 802.)

De officieren van leger en vloot beschouwden het nu als hun plicht, hunne medeburgers en vooral de kiezers in geschrift voor oogen te houden, wat het gevolg kon zijn, wanneer zij in hunne blindheid bleven volharden, en in het jaar 1879 en 1880 verschenen dientengevolge een menigte vlugschriften om de noodzakelijkheid van vestingwerken te betoogen. Helaas de verdedigingsquaestie was een politieke vraag geworden, de tegenstanders lazen die geschriften niet, zij wilden niet overtuigd worden. Toen gebeurde het echter, dat een hunner den moed had openlijk de noodzakelijkheid van de bevestiging

van Kopenhagen te erkennen. Hij richtte zich tot eenige vaderlandschlievende mannen buiten de partijen en besloot nu een vereeniging op te richten tot verspreiding van kennis aangaande 's lands verdediging. Deze vereeniging in het voorjaar van 1880 op Funen tot stand gekomen (dus buiten Kopenhagen dat anders den toon aangeeft), werd in den beginne weinig geacht, maar spoedig liet zij van zich hooren. Zij verzocht officieren lezingen op het land te houden, ten einde persoonlijk met de bevolking in aanraking te komen en hunne gronden voor den tegenstand ten opzichte van vestingen te wederleggen. Zij gaf kleine voor het volk gestelde geschriften uit aangaande het nut van vestingen, aangaande geschiedkundige voorbeelden in dat opzicht en andere militaire onderwerpen, en eindelijk hield zij bepaald het program vast, de verdedigingsquaestie als geheel buiten de partijen staande te beschouwen.

Het in Funen gegeven voorbeeld werd spoedig ook op andere plaatsen in het Rijk gevolgd, en vooral werd een vereeniging te Frederiksberg (voorstad van Kopenhagen), gesteund door de officieren te Kopenhagen, zeer werkzaam. Deze vereeniging beschikte namelijk over grootere personeele en financieele middelen zoodat het mogelijk werd een groot aantal lezingen te doen houden, die spoedig de algemeene aandacht trokken. De vestingquaestie werd op eenmaal het vraagstuk van den dag, de tegenstanders moesten met hunne gronden voor den dag komen, die tot algemeene polemieek aanleiding gaven.

Het is ons doel niet de geschiedenis van deze beweging nader te ontwikkelen; wij zullen er alleen op wijzen dat tot op dit oogenblik (29 Januari) meer dan 400 lezingen op verschillende plaatsen des Rijks door officieren van leger en vloot gehouden zijn; dat het mogelijk is geworden in de op die lezingen volgende discussiën allen tegenstand tot zwijgen te brengen; dat er thans 14 verschillende vereenigingen onder een hoofdbestuur tot verspreiding van kennis aangaande 's lands verdediging bestaan met 8678 leden en een jaarlijksch contingent van 12767 kronen (1).

Eindelijk moet nog aangevoerd worden dat de vereeniging te Frederiksberg sedert 1 Januari 1881 een 14-daagsch blad uitgeeft, waarin alle vragen aangaande de verdediging worden besproken en toegelicht; dat blad heeft door zijn waardigen toon, volkomen onpartijdigheid en duidelijke voorstelling zich zulk een naam weten te verschaffen, dat het nu c. 12.000 abonneementen telt en in 20.000 exemplaren wordt uitgegeven.

Het is een publiek geheim dat de door de genoemde vereenigingen geschapen beweging in de verdedigingsquaestie, de voornaamste aanleiding er toe is, dat de Regeering besloten heeft, thans wederom een wetsontwerp dienaangaande in te dienen ofachoon de verbouding tusschen haar en de Tweede kamer ten hoogste gespannen is.

Wij zullen niet wagen het lot van het ontwerp te voorspellen. Zeker

(1) Het abonneement is laag gesteld (1 kr. = f 0,66 's jaars) ten einde ook de onbemiddelden lid te doen worden.

staan de kansen niet goed, want de verbittering der boerenpartij is zoo groot dat men van haar geen rustige overweging der zaak kan verwachten. Maar wat ook geschiede, de beweging om het volk zelf tot beter inzien aangaande zijne ware belangen te brengen, zal blijven voortduren en het leidt dan geen twijfel dat de arbeid, zoo geheel belangeloos door officieren en vaderlandslievende burgers verricht, eenmaal goede vruchten zal dragen.

Kopenhagen, 29 Januari 1882.

N.

De reglementen der vestingartillerie en nog wat.

Het kader der vestingartillerie is even goed als dat der overige wapens en troepensoorten onderworpen aan de algemeene militaire wet, dat het zijne exercitiereglementen kennen en dus leeren moet. Men verlangt van dat kader de woordelijke kennis dier reglementen en met het meeste recht; want licht men er de hand mede, en staat men toe, de bedoelde voorschriften eenvoudig als leidraad bij de exercitiën te gebruiken, dan opent men de gelegenheid voor den onderwijzer, om zijn verbeelding op uitgebreide schaal te doen werken. Dan sluipen misbruiken, ja fouten in de bediening van het geschut; dan gaan orde, regelmaat, eenheid in de oefening verloren, en wat er dan ten slotte van die oefening zelve te recht komt, zal hier wel niet nader uiteengezet behoeven te worden.

Aan dien eisch aan het kader gesteld, moeten de reglementen evenwel te gemoet komen; zij moeten niet alleen van buiten geleerd, maar ook onthouden kunnen worden, en daartoe is het volgende gebiedend noodzakelijk:

Er moet logisch verband bestaan tusschen de verschillende voorschriften, opdat het verstand het geheugen bij de beoefening ervan te hulp kan komen, en de onderwijzer te zijner tijd aan de hem toevertrouwde recruten wete te verklaren, waarom dit of dat zoo voorgeschreven is en niet anders.

De reglementen mogen alleen dan van elkaar afwijken, wanneer de omstandigheden, dat wil zeggen de bijzondere inrichting van vuurmond, affuit of munitie, dit bepaald noodig maken; anders is de instructeur verplicht b.v. drie reglementen van buiten te leeren, terwijl hij met één volstaan kan.

De verschillende gevallen, waarin men een vuurmond gebruikt, kunnen aanleiding geven dat een afwijking van de gewone wijze van bedienen, noodzakelijk wordt; wij wijzen slechts op het indirect schieten. Het reglement moet hierin voorzien, door die gewijzigde bediening voor te schrijven.

Eindelijk mag er niets vergeten zijn, m. a. w. het reglement moet met zorg bewerkt wezen. Geeft het zelf het voorbeeld van slordigheid, dan kan men geen orde van de bediening verwachten.

Het reglement op de bediening der thans vervallen vuurmonden voldeed aan de hierboven gestelde voorwaarden. Men kon zich behoorlijk rekenschap geven van de voorgeschreven handelingen. Afwijkingen kwamen alleen voor ten gevolge van verschil in kaliber of affuit; er zat, om het zoo eens uit te drukken, in het geheele reglement een vaste dreun, die niet licht uit het geheugen ging. Er stond niets te veel in, maar er was ook niets vergeten.

Met de reglementen op de bediening van het achterlaadgeschut is dit geheel anders. Het is alsof bij de samenstelling er van, niet de minste leidende gedachte voorzat; tal van ongemotiveerde afwijkingen komen er in voor; met de bestemming van den vuurmond is niet altijd rekening gehouden; sommige zaken zijn eenvoudig vergeten: in één woord *de bedoelde reglementen zijn gebrekkig.*

Tot staving van het hier door ons beweerde zullen we nagaan, wat er zooal voorgeschreven is voor de exercitie met het kanon van 12 cM. K. A. en de St. kanonnen van 15 cM. L. en 12 cM. We zullen beginnen met de eigenlijke bediening der vuurmonden op bladz. 6 en de beide reglementen verder geregeld met elkaar vergelijken.

12 cM. K. A.

Voor de bediening worden vereischt, 1 onderofficier of korporaal als onderwijzer enz.

De onderofficier of korporaal is belast met het opschroeven der slagdoppen en het tempeeren der buizen.

De voor ieder nummer bestemde gereedschappen zijn:

N°. 1. stelt het stuk waterpas.

N°. 2. legt het (kulas-overtrek) links van het stuk bij de borstwering.

15 cM. L. en 12 cM.

Voor de bediening worden vereischt, 1 onderofficier of korporaal, *stukcommandant* als onderwijzer enz.

De stukcommandant is belast met het opschroeven der slagdoppen, het tempeeren der buizen, *het regelen van het luchtbelkwadrant* enz.

N°. 1. een schroefsleutel tot vizierkorrel.

N°. 4 een paar morsmouwen, een bezem, een handspaak, een blokvijl en:
 bij 15 cM. L. bij 12 cM.
 een projectiel- een granaat-
 draager draagband
 (dus geen vaaglap; zie beneden).

In orde de batterij = Marsch.

N°. 1. stelt het stuk *nagenoeg* waterpas.

N°. 2. hangt het (kulas-overtrek) aan de kruishouten.

12 cM. K. A.

N°. 4. neemt de mondstop uit, plaatst deze met den vaaglap er op, bij den kardoeskoker, geeft de vjil aan N°. 1 ter berging in de pijpjestasch enz.

Met op Meters Laadt.

N°. 2.
Vervolgens onderzoekt hij de ziel, en overtuigt zich, dat het sluitstuk goed in orde is.

NB. Bij 8 cM. A., ingedeeld als batterijgeschut staat weer wat anders nl. :

Vervolgens overtuigt hij zich, dat de afsluitring, de afsluitplaat en het sluitstuk goed in orde zijn.

N°. 4.
schroeft den sluitdop uit enz.

N°. 1
neemt de ruimnaald uit en bergt haar.

N°. 3 en 4 verzetten den staart op de waarschuwing van N°. 1:

Rechts (links) of een weinig rechts (links). Zij bergen enz.

N°. 2. plaatst zich.
. dat het afrektouw niet door het *rad!* belemnerd wordt.

15 cM. L. en 12 cM.

N°. 4. neemt den mondstop uit, plaatst den *vaaglap* en de vjil op de kist tot onderdeelen.

a. Dij aanwending der granaatkartets zoekt de stukscommandant enz.

N°. 2.
onderzoekt de afsluitplaat en de afsluitring, om te ontdekken of er ook gasontsnapping heeft plaats gehad.

De noot bij 12 cM. K. A. op bladz. 8 voorkomende wordt hier in den tekst gelascht.

N°. 3 en 4 (N° 4). be-
geven (begeeft) zich. naar den
stukscommandant, die na bij de granaatkartets de buis getempeerd te hebben, den sluitdop afschroeft enz.

Sluit.

N°. 1 steekt de kardoes door, laat de ruimnaald in het zundgat en begeeft zich daarna op de voetplaat.

Richt.

N°. 3 en 4 verzetten den staart enz. totdat N°. 1 *hall* zegt. Zij bergen enz.

Monteert.

Vuur.

N°. 2 doet door een krachtigen *eenigszins* naar beneden gericht en ruk enz.

12 cM. K. A.

N°. 2 doet door een krachtigen naar beneden gericht en ruk enz.

15 cM. L. en 12 cM.

N°. 3 en 4 slaan de treden neer.

Het richten met aanwending der richtschalen.

Het woord »derivatie» voorkomende op den 2den regel v. o., is hier o. i. minder gelukkig gekozen. De richtschalen toch dienen ter correctie van alle zijdelingsche afwijkingen, hoe ook ontstaan, terwijl men door derivatie de afwijking verstaat, die het gevolg is van de wenteling van het projectiel om zijne lengte-as.

Hebben we nu te veel gezegd, toen we bovenstaand ongunstig oordeel over de beide reglementen neerschreven?

Wij gelooven van neen. Of langs welken logischen gedachtengang komt men tot het besluit, dat bij den eenen vuurmond het kulasovertrek links van het stuk bij de horstwering moet worden geborgen, terwijl het bij den anderen aan de kruishouten moet hangen? Is het noodig dat bij het St. geschut na ieder schot de vizierkorrel aangedraaid moet worden, en, zoo niet, wat doet dan n°. 1 met den schroefsleutel tot vizierkorrel? Hoe moet de stukscommandant onthouden, dat bij 12 cM. K. A. n°. 4, bij het St. geschut daarentegen hij zelf de sluitdoppen afschroeft? enz.

We zeiden, dat er in de reglementen ongemotiveerde afwijkingen voorkomen en wijzen tot bevestiging daarvan op het waterpas stellen van den eenen, en het *nagenoeg* waterpas stellen van den anderen vuurmond; op het op drieërlei wijzen omschrijven van het visiteeren van drie vuurmonden; op het *eenigszins* naar beneden rukken bij het aftrekken van het kanon van 12 cM. K. A. en het naar beneden rukken bij het stalen geschut. En we vragen te vergeefs naar de reden van den pertinenten last om, in strijd met het tot dusverre voorgeschrevene, bij het stalen geschut de ruimaald gedurende het richten in het zundgat te laten zitten.

Het kanon van 12 cM. K. A. is tot nog toe onze eenige vuurmond, die voor het indirecte vuur bestemd is. Waarom wordt in het reglement niet van het kwadrant gesproken?

Dat het reglement voor het St. geschut niet met zorg bewerkt is, blijkt o. n. ook hieruit, dat n°. 4 een vaaglap bergt, dien hij niet ontvangen heeft en tot nader order met de mondstop in de handen blijft staan; terwijl n°. 3 en 4 na het commando »vuur» de treden *neerslaan*, die niet *opgeslagen* geweest zijn.

En nu zegge men niet: »Dit zijn kleinigheden», want dan zouden we moeten vragen, ons de plaats aan te wijzen, waar de kleinigheden eindigen

en de groote zaken beginnen. Wij erkennen in het reglement geen kleinigheden, of, wil men liever het andere uiterste, het reglement hangt van kleinigheden aan elkaar, en de troep moet geoefend worden volgens dat reglement, niet volgens de inzichten van A of B, want dan weet men op het laatst niet meer, waaraan zich te houden.

Al verder gaande met het onderzoeken der reglementen treffen we in de »Handgrepen met de artilleriesabel, algemeene bepalingen» nog den last aan, om de sabel op het commando »halt» in de hand te nemen. Bij de infanterie is het schouderen van het geweer op 'genoemd commando, nadat het in den marsch overgedragen werd, sedert lang vervallen, en wij gelooven, dat dit juist gezien is. Het heeft toch geen het minste nut, een marcheerende afdeeling de sabel in de hand te doen nemen, wanneer om de een of andere reden halt moet gehouden worden; hetgeen o. a. bij de oefening van recruten nog al eens kan voorkomen.

Met verwondering lazen we onlangs in het *Recueil Militair*, dat het reglement op de bediening van het uitvalgeschut van kracht is.

Daargelaten, dat er blijkens den Instructie-Inventaris geen uitvalgeschut meer bestaat, althans geen geschut, dat bepaald tot dat doel is uitgetrokken, zou men teleurgesteld worden, wanneer men zich het bedoelde reglement wilde aanschaffen, want het is sedert jaren uitverkocht en sedert niet meer herdrukt.

Door een en ander komen we tot het besluit, dat een herziening der exercitie-reglementen voor de vestingartillerie dringend noodzakelijk is. Een commissie verricht die herziening op dit oogenblik voor het wapen der infanterie, een commissie worde ook voor de vestingartillerie met die taak belast. Houdt men dan rekening met de hierboven gestelde eischen, dan zou ook dit laatste wapen zich weldra kunnen verheugen in het bezit van deugdelijke voorschriften, die, uitmuntende door eenvoudigheid, duidelijkheid, vooral ook onderlingen samenhang en eenheid, een gewenschte oefening van den troep mogelijk maken.

Mocht men tot een herziening kunnen besluiten, dan komt het ons nog wenschelijk voor, de gladde kanonnen uitsluitend als kartetsgeschut te beschouwen en het reglement ook in dien zin in te richten, waardoor het aanmerkelijk aan eenvoudigheid winnen zal.

Alles wat betrekking heeft op het vuren met kogels, granaten en granaatkartetsen, hetgeen zeker tot de groote uitzonderingen zal behooren, zou dan in een afzonderlijk aanhangsel achter aan het reglement kunnen vermeld worden.

Op bladz. 478 van den vorigen jaargang van *De Militaire Spectator* komen eenige beschouwingen voor omtrent het Handboek voor onderofficieren en korporaals der artillerie. Wij deelen de daar kenbaar gemaakte inzichten

volkomen, maar wenschen buitendien de aandacht te vestigen op een zaak, die dit ons inziens ten volle verdient.

Wat is de reden, dat het Handboek zich niet altijd houdt aan de benamingen van den Instructie Inventaris, en waarom is deze laatste ook niet altijd consequent?

B.v. de kanonnen van 12 cM. K. A. en 8 cM. A. hebben volgens den I.-I. een *bodemstuk*, dat blijkens het »Handboek» en de »Aanwijzingen» den naam van *kamerstuk* draagt. Bij de stalen kanonnen spreekt men weer van *achterstuk*. De *laadtrechter* der Br. achterlaadkanonnen wordt bij het St. geschut *laadgat* genoemd.

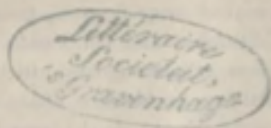
Bij de affuiten van 12 cM. L. heeft men een beweegbaar *stelkalf*, dat bij die van 15 cM. L. en 12 cM. L. A. *stelschroefdraagstuk* heet, enz. enz.

Heeft nu de onderofficier met veel moeite zijn reglement geleerd en met een hoofd vol twijfel zijn afdeling de exercitie voor zooveel mogelijk eigen gemaakt, en gaat hij daarna ter afwisseling »theorie» houden, dan stuit hij op dezelfde bezwaren als waarvan hierboven sprake was en waarop we meenen in voldoende mate gewezen te hebben.

Moge ook aan deze stelselloosheid spoedig een einde komen.

Dreda, 6 Maart 1882.

KATTENBUSCH,
1ste luitenant der artillerie.

Het opstel, door K. van naderbij beschouwd, voor sommige oogen weder gebracht op den afstand van duidelijk zien.

Met aandacht werden door mij in de vorige aflevering van dit tijdschrift de kantteekeningen van iemand, die zich K. teekent, gelezen op het eerste gedeelte van mijn opstel, gewijd aan het schieten der infanterie.

Is het aan den eenen kant een zekere voldoening — een minder schoon gevolg van eigenliefde en egoïsme — dat de lezing van dat stuk mijn denkbeelden geheel onveranderd hebben gelaten, aan den anderen kant doet het mij leed, dat mijn wantrouwen daardoor nog niet veel verminderd is.

Hoewel voor den aandachtigen lezer van het opstel en de nadere beschouwingen geen nadere toelichting bepaald noodzakelijk is, zoo zij het mij toch vergund een enkele opmerking te maken. Natuurlijk zal hier mijne opinie weder niet tegen die van K. verdedigd worden, want te veel zou dan van het geduld van den lezer gevergd worden; alleen zal ik echter wijzen op eenige gemaakte gevolgtrekkingen.

De eerste opmerking vermeldt, dat in mijne opgave van de diepte der onveilige strook, overgenomen uit het IIIde Verslag der Normaal Schietschool, „in de vier laatste getallen een kleine vergissing” is ingeslopen. Natuurlijk ontstond hierdoor ook een kleine onnauwkeurigheid in de getallen, aangevende de plaats, waar die onveilige strook gelegen is en werd dus o. a. gezegd, dat die strooken met het vizier van 1700 en 1800 M. geschoten, resp. gelegen zijn op 1612—1788 M. en 1716—1884 M. terwijl dit eigenlijk moest wezen resp. op 1604—1788 M. en 1709—1884 M.

Uit deze kleine vergissing in overname van die getallen — de overige zijn alle juist — wordt de gevolgtrekking gemaakt, dat door mij geen rekening gehouden wordt met de bestreken ruimte voor den eersten aanslag; een omstandigheid, die volgens K. ook op de grootste afstanden — de getallen hebben betrekking op 1500-1800 M. — „den meesten invloed uitoefent” (1).

(1) Ware de begane kleine onnauwkeurigheid niet ontstaan door een vergissing in overname, doch door een werkelijk verwaarloosen van de bestreken ruimte, dan zoude ik, zelfs na de verklaring van K. in het verwaarloosen op die groote afstanden van die enkele Meters bestreken ruimte van den eersten kogel, die aanslag, volstrekt geen fout zien.

Vier regels voor het door mij gegeven staatje kan men echter lezen: »dat de lengte der onveilige strook bestaat uit de lengtespreiding vermeerderd met de bestreken ruimte." Indien K. zooveel mogelijk partij trekt van een niets afdoende vergissing, zal ik hem dit zeker niet ten kwade duiden. Op de gemaakte vergissing wordt echter een geheel onjuiste critiek gebaseerd.

Uit mijn noot op bladz. 212, »dat op de kleinere afstanden door mij de verticale schijfbeelden verkozen worden boven de horizontale, omdat deze laatste onafhankelijk zijn van de bestrekenheid der baan en tegenwoordig door overdrijving het *schieten* op die afstanden dikwijls te veel als *werpen* wordt behandeld", blijkt toch ten duidelijkste, dat aan de bestrekenheid van de baan door mij de vereischte waarde wordt toegekend.

Dat K. de gegeven cijfers van bladz. 212 niet kan vinden spijt mij; het komt mij echter niet belangrijk genoeg voor, de opstellingen hier nader toe te lichten; vooral omdat de raad, »om zelf de getallen op Schr's voetspoor te rangschikken en er zijn eigen gevolgtrekkingen uit te maken" zeer ter opvolging is aan te bevelen; hoe meer combinatiën er toch gemaakt worden des te beter. Tevens zal dan blijken, dat de gegeven cijfers volstrekt de voordeeligste nog niet zijn voor mijn betoog.

Schr. kent aan het schieten met een vizier »den zeer onzekeren kans toe: alles of niets". Hoe is dit mogelijk? K. heeft toch ook zeker dikwijls salvo-vuren zien afgeven, en stelt zeker wel eenig vertrouwen in de lange trefserreksen door de Normaal-Schietschool verstrekt; bovendien heeft ook hij zeker dikwijls gedacht over de spreiding, die veroorzaakt zal worden door het grijnzen van den dood tegen onze jonge, onbedreven soldaten op het oorlogsveld?

K. betreurt het, dat »mijn toon zoo wantrouwend is, zoo ontevreden". Neemt Schr. aan, dat een vaste overtuiging (al is deze geheel onjuist) mij deed schrijven, dan is voor dien toon wel eenige verontschuldiging te vinden, want niet enkel holle phrasen zijn als argument voor dat wantrouwen aangehaald. Ik bekende ronduit niet zoo vertrouwend en tevreden te kunnen zijn toen ik zag, welk groot aantal onzer miliciens naar huis gingen, zonder ooit bij het individueel schieten geleerd te hebben op welke wijze met ons geweer op het oorlogsveld gericht moet worden, en het mij bleek, dat *voordat* de infanterie nog een enkel schot gelost had met de nieuwe munitie, het bij voorhaat noodzakelijk werd geoordeeld, dat het leger algemeen bekend werd met de opgedane ondervinding, dat de nieuwe vizierindeeling voor geen enkelen afstand deugt; terwijl bovendien de vizierinrichting reeds weder veranderd moet worden uit gebrek van een standvizier. Hoe vreemd Schr. mijn opvatting ook toeschijne, dat ik een geweer tot bewapening onzer infanterie »slecht vind. wanneer het vizier niet deugt en een vizier slecht, wanneer de vizierindeeling niet juist is", zoo geloof ik toch, dat nog wel anderen deze zienswijze zullen deelen.

Achter het woord »vizierindeeling" is door K. tusschen haakjes het woord *tijdelijk* gevoegd. Waarschijnlijk doelt dit op de aan mij onbekende om-

standigheid, dat nu weder een zwaardere kogel schijnt aangemaakt te zullen worden; op welke mogelijkheid ook J. H. in het *Militair Blad* van 31 Maart wees. Ik heb nimmer een speciale kennisgeving verwacht, wanneer er veranderingen in vizier of munitie gemaakt zullen worden, maar K. zal het toch begrijpelijk vinden dat, na die hoogst ongunstige kennisgeving omtrent de onjuiste vizierindeeling aan het leger, terwijl de infanterie eerst in den loop van 1882 de nieuwe munitie zou gaan gebruiken, ik in den waan verkeerde, dat de aanwezige voorraad patronen toch reeds het geconstateerde gebrek hebben. Dat deze voorraad zoo klein niet is, blijkt uit Bijlage A der Staatsbegroting voor 1882. Hier vinden wij toch vermeld, dat op 1 Jan. 1881 aanwezig waren 5.000.000 patronen N°. 2; terwijl voorts uit de Memorie van Beantwoording blijkt, dat bij het einde van 1881, onverminderd den aanmaak van nieuwe patronen, ongeveer 6.000.000 oude patronen tot nieuwe gewijzigd zullen zijn.

De gaven van vertrouwen, tevredenheid en berusting zijn niet ieders deel. K., den uitslag van de met zorg, bij gunstig weder genomen proef der marine ziende, waarbij *zonder* bajonet, o. a. op 100 M. 65 M. te veel dracht werd en dus *met* bajonet (volgens de Normaal-Schietschool) \pm 115 M. te veel dracht zou zijn verkregen, zegt op eenigszins ironischen toon: »dat het wel de aandacht verdient, dat men bij herhaling eener zelfde proef niet op *precies* (sic!) (1) dezelfde uitkomst mag rekenen". Volgens mijn zeer bescheiden meening is het echter te hopen, dat officieren, die verschillende proeven nemen, welke tot uitkomsten leiden, even weinig »precies hetzelfde", als die van de Marine en Normaal-Schietschool, minder vertrouwend en tevreden zullen zijn, als K. beweert te wezen.

De marine-proef besprekende, vroeg ik: »wanneer echter goede schutters, met de meeste zorg, onder zulke gunstige omstandigheden een proef nemen, die tot zulk een uitkomst leidt, wat kan men dan verwachten enz.?"

Wat hier »gemeend wordt", weet K. niet, »want de heer Ba. is niet altijd duidelijk in zijn betoog. Ik vraag: welk een uitkomst?" Een niet altijd duidelijke betoogkracht is een gebrek, dat ik volmondig wil bekeunen en ook zal trachten te verbeteren. Of mij hier echter de gave der grootste duidelijkheid zoude gebaat hebben tegenover K., betwijfel ik zeer.

Op K.'s opmerking is echter het spreekwoord, gebaseerd op de zwartheid van den pot en den ketel, van toepassing. Men oordeele. In de graphische voorstelling werd aangegeven: »hoeveel Meter te veel of te weinig dracht door de marine is *verkregen*; terwijl op bladz. 216 gezegd wordt, dat volgens die proef met ons geweer dus »zooveel Meter te veel of te weinig dracht zal worden *verkregen*." K. is hier echter tegen, »liever had hij een graphische voorstelling van hetgeen practisch *verkregen wordt* (2). Of is de proef werkelijk

(1) Ik cursiveer.

(2) K. cursiveert.

genomen, en is zij afgeloopen op één dag door één goed schutter, bij windstilte en een onveranderde temperatuur?"

Onduidelijke betoogen kunnen den vorm van raadsels aannemen. Het raadeel van K. is mij echter te ingewikkeld, om een oplossing zelfs te beproeven.

De allergevrigste uitkomsten van de proef met de 10 geweren is volgens K.'s opvatting mogelijk daaraan te wijten, dat de wind een groote rol bij die zoo hoogst gewichtige proef gespeeld heeft, want »dat het eene geweer van daag te hoog schoot, omdat de wind achter het schot was, morgen te laag, omdat de wind tegen was". (Zie omtrent die aanmerkelijke verschillen de gegevens.) Tijd, personeel enz. beletten dit anders te doen. »Is er dan geen reden voor, om een gemiddelde te zoeken en langs den gebruikelijken weg te corrigeeren? Is dat zoo, weg zijn dan alle gevolgtrekkingen van den heer Bn." Voorwaar, deze laatste uitspraak is niet twijfelachtig. Ik veroorloof mij echter de vrijheid een enkel woord als protest tegen dit vonnis aan te teekenen. Geen bezwaar werd gemaakt tegen het principe: het zoeken van gemiddelden, het corrigeeren en de wiskundige afleiding van vizierhoeken voor eenige afstanden; ik veroordeelde echter, zulk een gewichtige zaak, als de vizierindeeling van het infanteriegeweer, geheel te laten berusten op een basis, gevormd door schietuitkomsten, als verkregen zijn bij de proef met de tien geweren. Is K. bij zulk een uitkomst toch nog tevreden; is zijn vertrouwen in die basis nog zoo groot, dat zelfs de noodzakelijkheid voor het uitbreiden der proef niet wordt ingezien, — welnu, dan verschillen wij eenvoudig van gevoelen. Schr.'s pennestreek, die de gemaakte gevolgtrekkingen ten doode doemt, dient dan in de eerste plaats een wantrouwen in zulk een slechte basis te vonnissen.

»Ondoenlijk is het," wordt nog te recht door K. opgemerkt, »voor elk geweer afzonderlijk een gemiddelden vizierhoek te bepalen" en omdat dit voor de ± 140.000 voorhandene geweren niet gant, stelt hij zich weder tevreden, dat het voor een tiental is geschied. Voorwaar, een onwankelbaar vertrouwen moet de polsstok vormen voor dezen verbazend grooten sprong.

s' Hage, 10 Mei 1882.

BRENDER & BRANDIS,
1ste luit. der infanterie.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Ontwerp van een terreinschets in gekleurd potlood, door M. H. A. J. VAN MEURS, 1ste luitenant der infanterie aan de Kon. Mil. Academie. Breda, Nieuwenhuijs, 1882. Prijs f 0,25.

Eenige jaren geleden opende het oorlogsbestuur door de vervaardiging eener goedkoope uitgave van de Topographische en Militaire kaart des Rijks op de schaal van 1 : 50000, een ruime bron tot vermeerdering van terreinkennis bij het leger. Het gebruik van topographische kaarten is dientengevolge belangrijk toegenomen. De theoretische overtuiging bij de officieren omtrent de waarde van dit hulpmiddel tot voorloopige beoordeeling van het terrein, tot het vaststellen van de positien bij nagenoeg elke militaire verrichting, bij het terreinrijden enz., is zoodoende dagelijksche practijk geworden, en zelfs het mindere kader weet reeds uitstekend den weg te vinden volgens de kaart. Het «Voorschrift op den Velddienst» beveelt verder aan om aan officieren of onderofficieren, in zoover zij te velds niet van kaarten zouden voorzien zijn, bij elke eenigszins zelfstandige opdracht als veldwacht- of patrouille-commandant, tot verkenning van het terrein of van den vijand, zooveel mogelijk een kaart of terreinschets te verstrekken, en hem daarvan een copie of calque te doen vervaardigen.

Hoewel hij de tegenwoordig voor alle rijken beschikbare stafkaarten het kopiëeren van schetsen, zonder eenigen anderen grondslag, veel minder dan vroeger zal voorkomen, haast tot de zeldzaamheden behooren, valt 't niet te ontkennen, dat bij velerlei opdrachten, zoowel in tijd van vrede als te velds, de daarmede belaste officier of onderofficier het daaromtrent uit te brengen schriftelijk verslag zal kunnen verduidelijken en bekorten, door de kaart of een calque daarvan over te leggen, met aangifte van de wijzigingen, die het terrein heeft ondergaan, van de genomen opstelling als anderszins. Zelden zal het terrein in zoodanige verhouding zijn veranderd, dat men niet de hoofdlijnen aan de kaart zou kunnen ontleenen. Het overleggen van die schetsen is dan ook regel geworden. Bezit men in het geheel geen kaart, of zijn daarvan alleen de met zekerheid bekende bijzonderheden als de richting van hoofdwegen, weteringen, enz. overgenomen, dan wordt het terrein verder op het oog en den pas opgenomen en de schets geteekend op de keerzijde van een rapportkaart, welke tot dat einde is verdeeld in vierkanten van 1 cm. zijde. Wanneer het «Voorschrift» verder spreekt van het gebruik van

gewoon calcuëerpapier tot de vervaardiging van kopieën van de verstrekte kaarten, bij topographische schetsen van terreindeelen of stellingen van meerdere uitgestrektheid dan die bij veldwacht- en patrouille-rapporten voorkomen, mag men gerust aannemen, al werd zulks niet speciaal vermeld, dat ook daarbij de bedoeling voorlag om het papier, tot gemak voor den teekenaar, tot hotere beoordeeling en tot juiste reproductie van de afstanden, eveneens te voorzien van een net van vierkanten.

Bij veldwachtrapporten is het gebruik van zwart potlood voldoende; 't ware inderdaad weelde om elken onderofficier te belasten met een stel gekleurde potlooden. Tot het inschetsen van meer uitvoerige schetsen op grooter schaal, als bij verkenningen door officieren, wordt het gebruik van zwart, rood, blauw en groen potlood aanbevolen, welke dus deel moeten uitmaken van de velduitrusting der officieren.

Het „Voorschrift” geeft enkele voorbeelden van de te bezigen eenvoudigste topographische teekens in zwart, geenszins in gekleurd potlood. De samenstellers onthielden zich met voordacht van gekleurde voorbeelden, om de waarde, aan dergelijke schetsen te hechten hoe groot ze dikwerf zij, niet te overdrijven, of het begrip van al te groote uitvoerigheid niet nog meer in de hand te werken.

Inmiddels heeft de toepassing van het „Voorschrift” sinds een viertal jaren aangetoond, hoe verschillend de opvatting is bij velen omtrent de uitvoering van dergelijke schetsen met gekleurd potlood, die soms op volledige topographische kaarten gelijken. Bovendien geven het Koninklijk besluit van den 21sten Juni 1856, de Chromo-Topographische kaart van het Koninkrijk der Nederlanden op 1 : 25000, en andere kleurenkaarten op 1 : 50000 alle onderling verschillende topographische teekens, welke alweder niet overeenkomen met die van het Veld-dienstvoorschrift, met het vroegere, voor onderofficieren en korporaals, hetwelk na de invoering van het voorschrift van 21 September 1878 voor het geheele leger werd ingetrokken, met de stafkaart op 1 : 50000 en anderen.

Dit verschil van opvatting brucht den 1sten luitenant M. H. A. J. VAN MEURS, wiens verdienstelijke teekenatlas wij in het vierde nummer van dezen jaargang mochten aankondigen, op de gedachte om een terreinschets in gekleurd potlood te ontwerpen, welke, goedkeuring vindende, zou kunnen dienen als leidraad voor het leger.

Wanneer men het nette kaartje ter hand neemt, te Haarlem door de firma ENRIK en BINGER in vijf kleuren gedrukt van gegreinden steen, dan zou men inderdaad verneenen een schets met gekleurd potlood te aanschouwen; zelfs de vale zwarte tint doet niet aan inkt denken. Het denkbeeldige terrein is bij uitstek trouw geteekend en beantwoordt ten volle aan het doel van een terreinschets: niets te weinig, maar ook niets te veel.

Toch vinden wij het jammer, dat de heer VAN MEURS niet tevens een net van vierkanten heeft gebezigd; zoowel tot gemak als tot overeenkomst met het Voorschrift op den Velddienst. Niet onwaarschijnlijk bedoelde hij alleen, om de voor gekleurde potloodschetsen te bezigen topographische teekens door een voorbeeld te lichten zonder de wijze van terreinopnemen te willen angeven. Wanneer men ware om het ruitennet achterwege te laten, heeft hij inderdaad de

bescheidenheid te ver gedreven: alle rapportkaarten zijn aan de achterzijde gekwadreerd. Mede hadden wij gaarne op de schets aangetroffen één of andere troepenstelling, een verkenningsdetachement, of wel een kleine colonne, samengesteld uit verschillende wapens, een enkel eenvoudig veldwerk, tirailleurloopgraven, een geschutopstelling, verhakking, ijzerdraadversperring of dergelijken, welke op een terreinschets dikwerf zullen voorkomen. Wij de Velddienst ook daarvoor uitsluitend zwarte teekens geeft, zal men tot de voorstelling van troepen, de Atlas van XVI platen of het Koninklijk besluit van 1856 dienen te raadplegen, zonder de zekerheid, van daarbij éénstemmigheid te ontmoeten.

De fout in de schaal is blijkbaar een vergissing, welke doet onderstellen dat de teekenaar aanvankelijk het voornemen had om de verdeling én in passen én in meters voor te stellen. Inmiddels bewijst dit sprietje achtergebleven onkruid, hoe weinig men het recht heeft om een corrector, die een drukproef niet loslaat, alvorens deze van alle kanten en herhaaldelijk te hebben gezien, gezift en nogmaals gezuiverd, daarom alleen een kniesoor te noemen. Hoe bar vervelend dit werk ook zij, is ieder, die voor het publiek werkt, uit eerbied voor het publiek verplicht die taak zoo nauwkeurig doenlijk ten einde te brengen.

Met de gebezigde topographische teekens vereenigen wij ons gaarne, ze zijn eenvoudig en zeer duidelijk; aan den wensch om onbegaanbaar en begaanbaar bosch te onderscheiden is thans ook juist voldaan. Maar in de »Verklaring» is eveneens een fout achtergebleven, in zoo verre de houten en de steenen bruggen (9 en 10) op gelijke wijze in zwart zijn voorgesteld; op het uitgewerkte voorbeeld daarentegen zijn de steenen bruggen en duikers rood geteekend.

Om het onderscheid aan te geven tusschen verschillende soorten van heggen, als die óm tuinen, heggen van kreupelhout, kleine heplante wallen (een soort van *knies* als veelvuldig voorkomen in de oud-Saksische enges nabij de legerplaats van Milligen en elders), zou men verschillende teekens kunnen wenschen. Men bedenke intusschen, dat het groene potlood gemeenlijk zeer broos is en moeilijk scherp aan te punten. Bovendien geven wij gaarne toe, dat men zich moeilijk een bloementuin zal voorstellen, omgeven door een heg van kreupelhout, of een aardappelenland in het open veld, afgesloten door een geschoren heg. Het bezwaar, wanneer men daaraan als zoodanig hecht, ware trouwens op éénvoudige wijze weg te nemen, door b. v. in de heg van kreupelhout (14), ter onderscheiding van de tuinheggen (4), groene stipjes te teekenen.

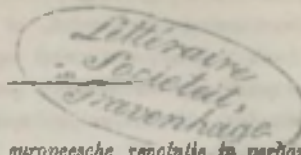
Aan den heer NIEUWENHUIJS te Breda komt een woord van lof toe voor zijn nette uitgave en den handigen vorm, waarin de terreinschets van den 1sten luitenant VAN MEURS het licht zag. Daarentegen vreezen wij, dat de prijs van 25 cents — inderdaad zeer hoog! — het debiet niet bevorderlijk zal zijn. Vergissen wij ons niet, dan kostte eenige jaren geleden het door den oud-kapitein AIBELST keurig bewerkte verzamelkaartje in kleuren van het denkbeeldige terrein bij Lamstede, wél bekend bij de beoefenaars van de tactische oefeningen op de kaart, hetwelk ongeveer viermaal grooter is dan de besproken terreinschets, ook niet meer dan 25 cents.

Wanneer onze opmerkingen kunnen worden toegegeven, dan kan daarvan wellicht tot een tweede verbeterde en goedkope uitgave der terreinschets in gekleurde

potlood door den geëerden vervaardiger worden gebruik gemaakt. Reeds nu wenschen wij hem veel voldoening toe op zijn nuttigen arbeid.

's Hage, 9 Mei 1882.

F. DE BAS.

De naderende europeesche resolutie in verband met den toestand en de belangen van ons Vaderland, door een Staatsman. Amsterdam, A. C. de Raedt & Comp. 1882. Prijs f 0,70.

Zwartgalliger geschrift hebben we sedert lang niet onder de oogen gehad. Wij zien daarin Europa als het ware bezaaid met zwarte stippen, die beletten dat er zich ook maar een enkel lichtpunt aan het oog voordoet. Achtereenvolgens worden Duitschland, Oostenrijk, Italië, Frankrijk, Spanje, Engeland en Turkije onderhanden genomen; daarna krijgt Nederland zijn beurt.

Dat de toestand in Europa werkelijk niet rooskleurig is, dat er overvloed van brandstof aanwezig is om de maatschappij in een wellicht niet verwijderde toekomst op zijn grondslagen te doen schokken, wie zal het ontkennen? Het werd o. a. eenige maanden geleden nog met werkwaardige woorden door onzen tegenwoordigen Minister van Justitie in de Tweede Kamer der Staten-Generaal voerspeld.

Wij maken en dan ook den »Staatsman» geen verwijt van, dat hij den sluier in zijn volle lengte tracht op te lichten; integendeel verdient het lof wanneer ongezonde toestanden onbeschoemd worden blootgelegd. Maar gaarne hadden wij gezien dat de »Staatsman», na afgebroken te hebben, op sommige punten wat meer opbouwend te werk ware gegaan.

Dit geldt o. a. waar onze krijgsmacht besproken wordt. Wel vernemen wij, dat er ontzettende sommen gelds onnut uitgegeven zijn; wel wordt te velde getrokken tegen de staande legers, waartoe de Schrijver ook het onze schijnt te rekenen; wel worden de woorden van den oostenrijkschen Veldmaarschalk Radetzky aangehaald »de duurzaamste sterkte van een staat dankt men aan *doelmatig* (1) ingerichte landweren»; maar welke de weg is die ingeslagen moet worden om in het bezit te komen van de *toereikende verweringsmiddelen, die een benevelijgende onzijdigheid moeten schragen en rugsteunen*, zooals de Schrijver verlangt, daarvan hooren wij niets.

Wij zullen de laatsten zijn om te ontkennen dat aan ons krijgswezen nog groote gebreken kleven; ook gelooven wij dat veel kon verbeterd worden zonder vermeerdering van uitgaven; maar we gelooven niet dat men toereikende verweringsmiddelen kan hebben om onze onzijdigheid te doen eerbiedigen, met minder uitgaven dan thans aan het krijgswezen hier te lande worden besteed en met minder druk op de bevolking. In dit tijdschrift is dikwerf genoeg uiteengezet welke eischen aan onze krijgsmacht behooren gesteld worden, om daarop thans niet te behoeven terug te komen.

(1) Wij cursiveeren.

De neiging om zooveel mogelijk zwarte stippen te verzamelen gaat bij den Schrijver soms wel wat ver. Het verwondert hem b. v. bijna niets te vernemen van het gebruik onzer monitors en ramschepen; daaruit wordt door hem eenvoudig afgeleid dat zij in onze havens rustig schijnen te liggen verroesten zonder veel dienst te doen. Dergelijke gevolgtrekkingen zijn wel wat heel kras tenzij de »Staatsman" de gewoonte hebbe, zijne bijzondere opmerkzaamheid aan het iu dienst stellen van de schepen onzer marine te wijden. Maar in dat geval ware het niet overbodig geweest, zulks ook te vermelden.

Naar onze opvatting is de Schrijver al te zwartgallig en niet vrij te pleiten van overdrijving, waardoor zijn geschrift bij velen een ontmoedigenden indruk zal te weegbrengen. Dit neemt echter niet weg dat het de verdienste heeft, te wijzen op toestanden, vooral ook wat ons land betreft, die de aandacht alleszins waard zijn.

Vraagstukken over Beschrijvende meetkunde, ten dienste van het middelbaar en militair onderwijs door S. J. VAN NOOTEN, 1ste luitenant der artillerie. Schoonhoven, S. E. van Nooten & Zoon. 1882. Prijs f 0,40.

Om in eenig deel der wiskunde een voldoende mate van bedrevenheid te verkrijgen is het oplossen van daarop betrekkelijke vraagstukken een bepaald vereischte. Alleen langs dien weg kan men de betekenis en strekking van de verschillende deelen der wetenschap met juistheid leeren kennen. Een ieder, die met het onderwijs van eenig onderdeel der wiskunde is belast geweest, weet bij ondervinding hoe tijdroovend en moeilijk het dikwerf kan zijn om vraagstukken te stellen die in het kader van de behandelde theorie passen, en hierover een helder licht doen opgaan. Daarom zijn goed gekozen en met oordeel samengestelde verzamelingen van zoodanige vraagstukken van groote waarde voor het onderwijs. De heer VAN NOOTEN is in die richting werkzaam geweest door op het gebied van de Beschrijvende meetkunde, ruim 250 vraagstukken bijeen te garen, die hij aan het middelbaar en militair onderwijs ten gebuike aanbiedt. De Beschrijvende meetkunde is een vak dat, behalve zijne bijzondere geschiktheid om als vormend element in het onderwijs te worden opgenomen, bovendien onmisbaar is voor een ieder, wiens werkkring van technischen aard is. Zoowel om teekeningen op het gebied der techniek te kunnen verstaan, als om ze te ontwerpen, moet de Beschrijvende meetkunde ons de hulpmiddelen verschaffen. Wellicht meer dan bij eenig ander onderdeel is bij dien tak der wiskunde alléén door het oplossen van toepasselijke vraagstukken een voldoende, en voor de practijk bruikbare, kennis te verkrijgen. Vandaar dat het onderwijs in de Beschrijvende meetkunde, om vruchtdragend te zijn, steeds moet gepaard gaan met tekenoefeningen, en het maken van *épreuves*, d. w. z. het construeeren van teekeningen met passer en liniaal, noodwendig met dit onderwijs moet samengaan.

De verzameling van den heer VAN NOOTEN bevat, in ruime hoeveelheid, werkstukken over alle onderdeelen der Beschrijvende meetkunde, zoodat zij, in dit

opzicht, volledig kan worden genocmd. Alleen over de rechte lijn en het platte vlak vindt men niet minder dan 100 opgaven. Intusschen is het niet zoozeer de quantiteit als wel de kwaliteit die over de waarde van zoodanige verzamelingen moet doen beslissen; terwijl het in het algemeen, om een beslist oordeel over toepassingen op wiskundig gebied te kunnen uitspreken, noodig is dat men de gelegenheid hebbe gehad ze door de leerlingen, voor wie zij zijn bestemd, te doen oplossen. Die gelegenheid nu hebben wij tot nog toe gemist, en wij hebben ons dus moeten bepalen tot het min of meer vluchtig doorlezen van de opgegeven vraagstukken. Met genoegten kunnen wij constateeren dat wij, op die wijze, den indruk hebben verkregen dat het werkje met zorg en nauwgezetheid is samengesteld, en dat het de kenmerken draagt zoowel van de zaakkennis als van den ijver van den schrijver. Wij zouden ons zeer vergissen als, door het gebruik van het boekje, niet zou blijken dat het goede diensten bij het onderwijs kan bewijzen.

Enkele opmerkingen, die ons bij het doorlezen zijn ingegeven, willen wij mededeelen. Sommige vraagstukken, zooals b. v. 28, 34, 53 zijn onbepaald; wij achten dit minder goed en geven steeds de voorkeur aan bepaalde opgaven. Dat het vraagstuk, voorkomende onder N°. 20, vier oplossingen toelaat had aan het oordeel van den leerling moeten worden overgelaten, zooals dan ook in N°. 29, te recht niet is vermeld dat twee lijnen aan de vraag beantwoorden. De opgave onder N°. 51 luidende: »Door eene lijn een vlak te brengen, dat een gegeven hoek maakt met een vlak evenwijdig aan het verticale vlak», achten wij niet gelukkig gesteld; waarom niet liever gevraagd: »door eene lijn een vlak te brengen dat een gegeven hoek maakt met het verticale vlak»? Men moet, ook bij het stellen van vraagstukken, liever een breed dan een eng standpunt innemen. De opgaven 33 en 84 zijn volkomen gelijksoortig; een van beiden is dus overtollig. De heer VAN NOOTEN weet natuurlijk dat men alleen in een bijzonder geval kan spreken over den afstand van een lijn tot een vlak; daarom is N°. 87 verkeerd gesteld en de bedoeling er van niet duidelijk.

Deze en soortgelijke opmerkingen, die wij nog zouden kunnen maken, zijn evenwel van betrekkelijk ondergeschikt belang, en wij willen er dan ook tegen den schrijver geen ernstige grief van maken. Moesten wij een opmerking maken van meer algemeen aard, dan zouden wij zeggen dat de vraagstukken over de snijding van gebogen oppervlakken (186—209) ons het minst hebben voldaan. Hier bestond ruime gelegenheid om de opgaven te ontleenen aan het gebied van het constructie-wezen en van de werktuigbouwkunde, waardoor het practische nut der Beschrijvende meetkunde den leerlingen duidelijker zou zijn in het oog gevallen; terwijl de ontwikkeling van het voorstellingsvermogen er door zou zijn bevorderd. Ook de vraagstukken, handelende over het aanbrengen van schaduwen op meetkundige teekeningen (241—255) hadden, naar ons inzien, een meer gelukkige keuze toegelaten.

Maar wij willen die lijst van opmerkingen niet verder uitbreiden; wij hebben er geen ander doel mede dan om den schrijver een blijk te geven van onze belangstelling in zijn arbeid. Wij bevelen het werkje, dat wij hier bespreken dan ook gaarne aan in de aandacht van allen, wier taak het is om, bij het

middelbaar of militair onderwijs, onderricht in de Beschrijvende meetkunde te geven.

Mei, 1882.

Handleiding bij de beoefening der Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Oost-Indië voor de cadetten bestemd voor den dienst in die gewesten door Dr. J. J. DE HOLLANDER. 1ste Deel, 4de omgewerkte uitgave. Breda, Broese en Comp. voor rekening der Kon. Mil. Academie. 1882. Prijs voor het leger f 6.—

Handleiding bij de beoefening der Maleische Taal en Letterkunde, door Dr. J. J. DE HOLLANDER. 5de verbeterde druk. Breda, Broese en Comp., voor rekening der Kon. Mil. Academie. 1882. Prijs voor het leger f 5,83.

Wij vestigen de aandacht onzer lezers op de omstandigheid, dat het 1ste deel der Land- en Volkenkunde door Dr. J. J. DE HOLLANDER, hetwelk sinds eenigen tijd uitverkocht was, thans herdrukt en weder verkrijgbaar is; terwijl ook van de handleiding bij de beoefening der maleische taal, door denzelfden schrijver, een nieuwe druk is verschenen.

OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

I. Legerorganisatie en Schutterij.

Eenvoudige kantttekeningen over Spanje en het spaansche leger. (*Vervolg.*) (Sp. M., Mai.)

De militaire krachten der Balkan-staten na het congres van Berlijn. Overeenkomstig de tegenwoordige organisatie telt het leger van Rumenië, uit een staand en een territoriaal leger samengesteld, 70000 man infanterie, 7000 ruiters en 204 vuurmonden. Het incompleet aan officieren is zeer groot; de dienstdtijd, zoowel in het staande als in het territoriaal leger, bedraagt 8 jaar, waarvan 3 actief. Na voleindiging van den dienstdtijd in een der beide legers, volgt de overplaatsing bij de militia, gedurende 8 jaar, waarop nog een even lange dienstdtijd in de nationale garde of een van 9 jaar bij den landstorm volgt. Servië bezit onder de Balkan-staten het meest ontwikkelde leger. De dienstdplicht, die algemeen is, duurt van het 20ste tot het 50ste levensjaar, waarvan 3 jaar actief, 4 bij de reserve en het overige van den tijd bij de militia, de sterkte dezer laatste bedraagt 154.000 man. Montenegro bezit nog geen behoorlijke organisatie; het leger wordt uit de verschillende stammen gerecrueteerd. De dienstdplicht vangt op het 17de jaar aan en is permanent. Het leger, uitsluitend uit infanterie bestaande, draagt geen uniform. De totale sterkte bedraagt in oorlogstijd ongeveer 3000 man. In Bulgarije zijn alle mannelijke bewoners van het 20ste tot het 40ste jaar dienstdplichtig; op dit oogenblik kunnen ongeveer 6000 man in het veld worden gebracht. Volgens de wet van 1881 zal de oorlogsterkte van het grieksche leger ongeveer 83000 man bedragen. (Oest. M. Z. April.)

De opleiding der reserve- en landweerofficieren. Het overzigt dat het deutsche leger geruimen tijd op andere legers gehad heeft ten opzichte van legerorganisatie en bewapening, gaat gaandeweg verloren; alleen heeft het nog boven deze voor: de beproefde kunde zijner bevelhebbers en de betere opleiding zijner officieren. Dit laatste is echter niet het geval met de reserve- en landweerofficieren; de opleiding van deze laant veel te wenschen over. De schrijver wenscht in dit opzigt, binnen de wettelijke bepalingen, verbetering aan te brengen, door reeds drie maanden na het in dienst treden der eenjarige vrijwilligers uit te maken, wie van hen voor officier zal worden opgeleid. Aan deze opleiding moet dan de grootste zorg besteed worden en het zwaartepunt gelegd worden op hunne vorming tot leiders van troepen. Vooral moeten dagelijks oefeningen in het krijgsspel plaats hebben. (Allg. M. Z., N°. 8.)

De uitslag van de recruteering in Elzas-Lotheringen over de jaren 1875—1880. Statistisch overzigt van het aantal vrijwilligers, dienstdplichtigen, afgekeurde manschappen enz. (Allg. M. Z., N°. 10.)

II. Algemeene krijgskunst.

Het stelsel der voorposten in de voornaamste legers. Uittreksel uit een voordracht van den engelschen kolonel HALF over den voorpostendienst in rust bij de russische, oostenrijksche, fransche, hollandsche, zwitsersche, deutsche en engelsche legers. (Sp. M., Mai.)

Tactiek der navorschingen. (Vervolg.) Voorbereiding van aanvallende verkenningen (*raids*). Wijze hoe ze volbracht en geweed moeten worden. Verkenning gedurende het gevecht en den opmarsch. Voorbeelden. (Sc. M., Avril et Mai.)

Een vierde stelregel van NAPOLEON. (Slot.) Voorbeelden. (Sc. M., Avril.)

De lessen uit den Tuneesischen veldtocht te trekken. (Vervolg.) Het bezit van koloniale troepen gewenscht. Jonge soldaten niet geschikt voor zoodanige oorlogen. Eigenaardige eischen aan de cavalerie en artillerie te stellen, enz. (Sc. M., Avril.)

Verhandelingen over den etappendienst. (Vervolg en slot.) Transporten van verschillende oorlogs- en mondbehoeften. Regeling van het vervoer bij mobilisatie enz. (Sc. M., Avril et Mai.)

De kadern en de bevordering. Regelen hiervoor, gegrond op de eischen der militaire hiërarchie. (Wordt vervolgd.) (Sc. M., Mai.)

Duitschland tegenover Rusland. De militaire krachten van beide landen en hun hulpbronnen bij een eventueelen oorlog. (Wordt vervolgd.) (Sc. M., Mai.)

Ter kenschetzing van de oorlogvoering van den ouden en den nieuwen tijd. (Vervolg.) De strijdmiddelen. (Jahrb. A. u. M., Mai.)

Het tegenwoordige standpunt van de vestingwerken in Frankrijk. (Vervolg.) De vestingwerken tegen Zwitserland, Italië en Spanje. De versterkingen in het inwendige van het land. (Jahrb. A. u. M., Mai.)

De gevechtstactiek der drie wapens (Slot.) Voortzetting der bespreking van het werk van den Gen. BRIALMONT: *Tactique de combat des trois armes*. (Allg. M. Z., N°. 8.)

Helgoland en zijne strategische beteekenis voor Duitschland. (Allg. M. Z., N°. 11.)

Kunnen vestingen bestormd worden? Bespreking van het onder dezen titel in het Oest. M. Z. verschenen artikel van den Kapt. v. BRUNNER, naar aanleiding van het werk van den Majoor SCHEIBERT. De schrijver verklaart zich als een voorstander van de denkbeelden van SCHEIBERT en bespreekt nog eenige zaken omtrent de grachtsverdediging. (Allg. M. Z., N°. 12.)

Een deutsch-fransche oorlog en de versterkingen van Zwitserland. Verdediging van het beginsel dat het bouwen van vestingen in Zwitserland, in vredetijd achterwege moet blijven, maar dat men steeds gereed moet zijn om in oorlogstijd snel op de gewenschte punten tijdelijk werken te kunnen bouwen. (Allg. M. Z., N°. 14.)

Nogmaals Helgoland en de eventueele aanhechting daarvan aan Duitschland. (Allg. M. Z., N°. 16.)

CARL v. CLAUSEWITZ, WILHELM v. WILLESEN en HELMUTH v. MOLTKE. Vergelijking van hunne denkbeelden over de beste wijze van het voeren van een oorlog van Duitschland tegen Frankrijk. (Allg. M. Z., N°. 18 en 19.)

IV. Techniek der artillerie en ballistiek.

Richtmiddelen voor het indirecte vuur en de standregeling der affuit, bij het belegering- en vestinggeschut. (Vervolg.) Beschrijving van verschillende toestellen, waarmede de stand van een verticaal vlak, dat met

den vuurmond onwrikbaar vereenigd is, geregeld wordt met behulp van een tweede vlak, dat loodrecht is op het eerste. (Rev. d'A., Mai.)

Bijdrage tot de bepaling van de totale trefkans. Aflleiding van de trefkans met inachtneming van de breedte en hoogte van het doel, door toepassing van den regel van SIMPSON voor de inhoudsvinding. (Archiv., Band 89, Heft 2.)

Opgaven omtrent het materieel der fransche zeeartillerie en de nieuwste daarin aangebrachte wijzigingen. Mededeelingen aangaande de vier geschuttypen model 1858—1860, 1864—1866, 1870 en 1875 (Archiv., Band 89, Heft 2.)

Proeven met ringgranaten en granaatkartetsen uit de gietstalen veld- en bergkanonnen van 8,4 en 7,5 cM. (Met schetsen.) De proeven met ringgranaten hadden ten doel de oorzaken op te sporen van de uiterst kleine rookwolken bij het springen waardoor het inschieten zeer bemoeilijkt wordt. Als oorzaken werden geconstateerd: het dikwerf verbrijzelen van de granaten bij den aanslag op den harden, steenachtigen grond in Zwitserland, waardoor niet de geheele springlading verbrandt, en het te snel werken der buizen, waardoor de granaten bij den aanslag, indien zij door vorengenoemde oorzaak verbrijzeld worden, nagenoeg onmiddellijk springen en daardoor de rookwolk sterk met narde vermengd wordt. Proeven om door gewijzigde constructie van de granaten het eerstgenoemde gebrek te verhelpen, leidden niet tot het doel. De proeven met granaatkartetsen, waarvan de uitkomsten mede uitvoerig medegedeeld worden, moesten strekken: om de beste constructie van het projectiel te leeren kennen; na te gaan of het lichaam der stalen gran. kartetsen meer dan eens gebezigd kan worden; de werking van de granaatkartets als kartets te beproeven door tempering voor korten afstand; de uitwerking der gran. kartets voorzien van een schokbuis na te gaan, en de buizen van dubbele werking te beproeven. (Schw. A. u. G., Heft 4 u. 5.)

Schietproeven van de firma KRUPP. De proeven hadden ten doel het weerstandsvermogen van een belegering- en vestingafsluit voor het kanon van 15 cM. te beproeven, alsmede de wet voor den luchttegenstand bij groote snelheid der projectielen na te gaan. (Schw. A. u. G., Heft 4.)

V. Militaire administratie en intendance.

Het schoeisel van den soldaat. De soldaat is niet in overeenstemming met de anatomische vorming van den voet geschoeid. (Archiv., Band 89, Heft 2.)

Over de menage der troepen. Hierin kan bezuiniging gebracht worden, door de levering volgens maat en gewicht in plaats van per ration te doen geschieden. (Jahrb. A. u. M., Mai.)

Over de legerverpleging te veld. De legerverpleging behoort tot de gewichtigste factoren der oorlogvoering. Reeds voor het uitbreken van den oorlog moeten de punten aangewezen worden, waar voorraad zal worden bijeengebracht, de trein tot het vervoer van den voorraad bestemd, moet worden georganiseerd, terwijl de bronnen van het vijandelijk gebied met zorg moeten worden nagegaan. Is de oorlog uitgebroken, dan worden de voedingsmiddelen getransporteerd door den man, in den bagagewagen, de proviandcolonne, alsmede in de veld-verplegingsmagazijnen, een en ander tot een totaal voor 10 à 17 dagen. Op de aanvangspunten der etappelijnen wordt een reservevoorraad opgelegd. Gedurende de operatiën kan het meermalen voorkomen, dat men gedwongen is zich van verschillende surrogaten te bedienen. Als grondregel moet worden aangenomen dat de leiding der verpleging ondergeschikt is aan de vrije beweging en de slagvaardigheid der troepen. De verpleging in bergachtige streken zal een zuivere magazijnsverpleging zijn. (Oest. M. Z., April.)

VI. Geneeskundige en veterinaire dienst.

Over de antiseptische wondverbanden in oorlogstijd. Open

wonden worden door in de lucht zwevende bacteriën geïrriteerd en in hun genezing gestoord. De taak van den chirurgijn moet daarin bestaan, dat de vrije toetreding der lucht wordt verhinderd, of aan iedere kiem, die de wond kan binnendringen, de levensvatbaarheid wordt ontnomen. De eerste methode zal slechts bij uitzondering gunstig werken, de tweede, antiseptische of *Lister'sche* genaamd, levert zeer gunstige uitkomsten. Zij is echter te velde te ingewikkeld en door het snel vervluchtigen van het carbolzuur bij evacuatie onbruikbaar. Te velde kan slechts een permanent antiseptisch verband nuttig zijn. Men heeft gemeend dit te vinden en salicyl- en boorzuur, daar deze in poedervorm kunnen worden gebruikt; betere resultaten worden echter verkregen door jodoform, een praeparat uit waterstof, koolstof en jodium bestaande. (Oest. M. Z. April.)

VII. Militaire wetgeving. Algemeene wetten en voorschriften.

Opmerkingen over een nieuw militaire strafwet voor de zwitserse troepen. (Schw. A. u. G., Heft 5.)

VIII. Militair onderwijs.

De school onder het vaandel. Met den verplichten persoonlijke dienst en de aanstaande opheffing der instelling van de eenjarige vrijwilligers moet het leger niet slechts beschouwd worden als een lichaam om te strijden, maar tevens als een moraliseerende instelling, in staat om burgers in den vollen zin van het woord te vormen. Met het oog hierop worden beschouwingen geleverd over hetgeen in het leger verricht moet worden met betrekking tot onderwijs, opvoeding, tucht en hygiëne. (Sp. M., Mai.)

De wetenschappelijke vorming der jonge officieren. De oorzaken dat vele officieren reeds spoedig na hunne benoeming als zoodanig, hunne studien laten varen, moeten gezocht worden in hunne onbekendheid met den weg, die bij eigen voortgezette studie moet gevolgd worden in onvoldoende wilskracht, mindere geschiktheid van geest voor dergelijken arbeid en gebrek aan hulpmiddelen. De verplichte winterarbeid kan dienstig gemaakt worden om den lust tot zelfstudie op te wekken, mits de chefs de uit te werken onderwerpen behoorlijk kiezen en den officieren behulpzaam zijn bij het kiezen van de bronnen. Thans strekken deze opdrachten veelal niet tot voordeel maar eer tot nadeel van den studielust. Ook het oprichten van militaire leesgezelschappen in beperkten kring en het oprichten van garnizoensbibliotheken zijn gewenschte hulpmiddelen voor de zelfstudie. (Allg. M. Z., N°. 8, 9 en 12.)

IX. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der infanterie.

Beschouwingen over het infanterievuur bij den aanval en de verdediging van hoogten. Wijzigingen van het vizier voor het hellende schot, en veranderde schietregelen. (*Wordt vervolgd.*) (Sc. M., Avril.)

Het onderricht van den duitschen infanterist. Beschouwingen naar aanleiding van het in het Fransch vertaalde werk van Von Dossow. (Sc. M., Avril.)

Proeven der belgische schietschool, ter beantwoording van eenige op het aanvallend gevecht betrekkelijke vragen. De belgische schietschool nam proeven in de eerste plaats ter bepaling van de horizontale groepeerings der aanslagen bij het gebruik van één vizier. Tot 1000 M. bedroeg de diepte van de werksame trefferzone ongeveer 150 M. en voor afstanden boven 1000 M., ongeveer 100 M. De vraag, hoeveel tirailleurs door het avancerend bataljon al dadelijk moeten worden opgelost, werd ten gunste van 4 groepen ($\frac{1}{3}$ comp.) in stede van 2 beslist. Ten opzichte van de uitwerking, die door de

aanvallende tirailleurs, vurende gedurende de beweging, van 700 tot 500 M. kan worden verkregen, bewezen de proeven dat zij niet meer dan 6 $\frac{1}{2}$ bedraagt. Als het gunstigste oogenblik voor het opzetten der bajonet, wordt het begin van het snelvuur aangegeven. Bij dit snelvuur moet op een patronenverbruik van 35 gedurende 5 minuten worden gerekend. (Oest. M. Z., April.)

De geschiedenis der infanterie van het korps Von SCHILL, van af haar ontstaan in den herfst van 1806 tot aan hare inlijving in het lijf-inf-regiment in 1808. (*Wardt vervolgd.*) (Jahrh. A. u. M., Mai.)

De quaestie der repeteergeweren in Frankrijk. Volgens verschillende berichten schijnt men er in Frankrijk ernstig aan te denken, het leger van repeteergeweren te voorzien en zou het in te voeren stelsel reeds vastgesteld zijn. Men acht het daarom noodig dat Duitschland eveneens niet achterblijve om op groote schaal met repeteerwapenen proeven te nemen. (Allg. M. Z., N°. 11.)

Infanterie-prantjes. In de eerste plaats wordt de vraag: "is de omwenteling, die de oorlog van 1870/71 in onze inf tactiek gebracht heeft, reeds voltooid", ontkennend beantwoord en aangeleend, dat het reglement nog wijziging behoeft om verschil van inzichten omtrent de uitvoering te voorkomen. Daarna worden beschouwingen geleverd over de navolgende zaken: de waarde van onze laatste oorlogservaring; de quaestie van twee of drie gelederen, en de gevechtsvormen der infanterie. (Allg. M. Z., N°. 13, 15, 17 en 19.)

Nogmaals de quaestie der repeteergeweren in Frankrijk. Nadere mededeelingen uit de pers omtrent de beweging op dit gebied in Frankrijk en herhaling van den wensch, dat Duitschland eveneens het vraagstuk ter hand neme. (Allg. M. Z., N°. 14.)

X. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der cavalerie.

Over hoefbeslag en uitrusting van het paard. Mededeeling van de in den laatsten tijd genomen patenten voor verbeteringen op dit gebied. (Jahrh. A. u. M., Mai.)

De remonteering der bereden troepen en hunne dienstpaarden, van 1874 tot 1880. Bijzonderheden omtrent het getal paarden dat benoodigd is geweest en omtrent het gebalte. (Allg. M. Z., N°. 10.)

XI. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der artillerie.

De reserve-officieren der artillerie. Beschouwingen naar aanleiding van twee onlangs verschenen handleidingen. (Sc. M., Mai.)

Voorgestelde wijzigingen van de schietregelen der duitsche veldartillerie. Vertaling van het ontwerp dier wijzigingen, gedurende den cursus 1880—1881, door de artillerie-schietschool te Berlijn gemaakt. (Rev. d'A., Mai.)

De aanvullingsdienst der artillerie in oorlogstijd. (*Vervolg.*) De wijze waarop in dien dienst, gedurende de veldtochten van 1809 en 1812, werd voorzien. (Rev. d'A., Mai.)

Geschiedkundige opgaven over den dienst der ijzerwerken. (*Stat.*) Oprichting van kleinere werkplaatsen. Reglementen, voorschriften enz. (Rev. d'A., Mai.)

Voorstel tot het wijzigen der schietstaten. Deze wijziging beoogt een gemakkelijker overzicht der tabellen. (Archiv., Band 89, Heft 2.)

De bergstorting van Elm. Zie onder XVIII.

Het oostenrijksche reglement voor de bewegingen en het manoeuvreeren der artillerie te velde. Critisch overzicht. (Schw. A. u. G., Heft 4.)

De trein in Frankrijk. Mededeelingen omtrent de onvoldoende organisatie van den trein tijdens de jongste operatiën in Tunis. Het ontbreekt daarbij voornamelijk aan goede kaders, een voldoende aantal manschappen, een goede oefening en een algemeen chef. (Allg. M. Z., N°. 18.)

XII. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der genie.

De oostenrijksche pionierarbeid in Dalmatië en de Herzegowina. Beschrijving van het land, waar de wegen verbeterd of aangelegd, en bruggen geslagen moeten worden. Bijzonderheden hierop betrekking hebbende, worden meegedeeld. (Archiv., Band 89, Heft 2.)

XIV. Krijgsgeschiedenis.

De expeditie naar Mexico. De Generaal MARGUERITE. (Vervolg.) (Sp. M., Mai.)

De onlusten in Algerië. (Vervolg.) (Sp. M., Mai.)

Beschouwingen over de operatiën van NAPOLEON en de verbondenen in 1813. (Stat.) (Jahrh. A. u. M., Mai.)

Het gevecht bij Taschkessen op den laatsten dag van het jaar 1877. (Wardt vervolgd.) (Jahrh. A. u. M., Mai.)

De afstand in Dalmatië. (Allg. M. Z., N°. 13.)

Bijdrage tot de geschiedenis van den zevenjarigen oorlog. Ter gelegenheid van het 50-jarig jubilé van LEOPOLD v. RANKE als lid van het berlijnsche koninklijk instituut, wordt diens in 1868 geschreven verhandeling in herinnering gebracht over een onuitgegeven briefwisseling, die van 1735—1747 gevoerd werd tusschen den pruisischen erfgenaam van den troon en prins WILLEM IV van ORANJE, en die in 1757 en 1758 voortgezet werd met diens weduwe. (Allg. M. Z., N°. 15.)

Brieven van het Dalmatisch-Herzegowinisch oorlogstooneel. (Allg. M. Z., N°. 17.)

XVII. Staatskunde. Staatsrecht.

Itinéraire van Géryville naar Figuig. (Vervolg.) (Sp. M., Mai.)

XVIII. Onderwerpen van gemengden aard.

Maandelijksche Kroniek. Het vraagstuk of de dienstdijd 5 of 3 jaren moet zijn, onttaardt in een politieke quaestie, waarbij de republikeinen voor den 3-jarigen dienstdijd ijveren en de tegenpartij den 5-jarigen wenscht te behouden, omdat het voorstel tot vermindering van dienstdijd uitgaat van de republikeinen, en voorts wijl de geestelijkheid tot vervulling van den dienstplicht zou genoodzaakt worden en de instelling der eenjarige vrijwilligers — een privilege voor de gegenden — zou afgeschafte worden. Ook werpt men als argument op dat de reëteering der onderofficieren door de vermindering van den dienstdijd zou lijden. Laatstgenoemd argument gaat echter niet op, omdat ook thans feitelijk de dienstdijd niet veel langer dan drie jaren, voor velen zelfs aanzienlijk minder, bedraagt. De onderofficiersquaestie is alleen op te lossen door te bepalen, dat de goede betrekkingen in den staatsdienst alleen vergeven zullen worden aan hen,

die gedurende eenige jaren als onderofficier gediend hebben; door aanwerving van vrijwilligers tegen hooge betaling, goede verpleging enz. en door den soldaten van beroep, na 25 jaren dienst, een behoorlijk pensioen te verzekeren. Overigens is men van oordeel dat de geestelijkheid vrijgesteld moet worden, omdat zij in oorlogstijd toch niet opgeroepen kan worden, en dat men den driejarigen dienstitjd verminderen moet voor hen, die na korten tijd de vereischte geoefendheid hebben verkregen. — De moord in Oran is alleen mogelijk geweest door dien de oase Figuig niet bezet is geworden; dit behoort alsnog te geschieden. (Sp. M., Mai.)

Verscheidenheden. Duitschland: Versterkingen van Keulen. — Engeland: Versterkingen van Dover met koepels. — Oostenrijk-Hongarije: Aankoop van repeteerwapenen. Een monsterkanon. Snelle marsch van een artillerie-divisie. — Nederland: Het nieuwe veldkanon. Rusland: Wapening van de veldartillerie. Afschaffing van de tijdbuizen met dubbelen saaring. Pioniergereedschappen der bergbatterijen. Proeven aangaande een gedeeltelijke mobilisatie der artillerie. — Zweden en Noorwegen: Samenstelling der artillerie en artillerie-materieel. Aanneming van het repeteergeweer-*Jarmann*. (Rev. d'A., Mai.)

Verscheidenheden. Nieuwe mortier van 22 cM. en de dubbelwerkende buis in Frankrijk. De kijker van BRACHY. Het kazerneringsstelsel van *Tollot*. Het zwitsersche genieuwezen. De toestel-*Prücker* tot het schetsen van terrein. Frankrijk's nationaal gevaar. Nieuw vervoermiddel op spoorwegen, dat met de voeten in beweging wordt gebracht. De infanterie-schop als zang en bijl. — Frankrijk: De schokbuis, model 1878, voor kleine aanvangssnelheden, bij belegering- en vestinggeschut. Schietregelen voor de granaatkartessen, model 1879, met buizen van dubbele werking. Samenstelling van den deutschen belegeringstrein volgens de *Revue d'Artillerie*. — Spanje: Beschrijving van het kanon van 25,5 cM. Het nieuwe stalen kanon van 15 cM. Proeven met repeteergeweren. Gasspanning in het geweer, model 1874. Uitkomsten bij het bronzen belegeringskanon van 14 cM. met prismatisch buskruit. — Zweden en Noorwegen: Organisatie van een divisie positie-artillerie. Schootstafel voor het kanon van 27 cM., model 1874. — Een tunnel door de Pyreneeën. (Archiv, Band 89, Heft 2.)

De bergstorting van Elm. Geologische beschrijving van het gedeelte van het kanton Glarus, waar het ongeluk plaats vond. Pogingen om door het beschieten van den rotswand met geschut, gevaarlijke rotsblokken te doen nastorten. (Archiv, Band 89, Heft 2.)

Verscheidenheden. De militaire opvoeding der jeugd in Frankrijk. — De organisatie van een divisie positie-artillerie in Zweden. — Het nieuwe engelsche veldmaterieel. (Schw. A. u. G., Heft 5.)

Verscheidenheden. De militaire opleiding der jeugd in Frankrijk. (Allg. M. Z., N°. 9.)

Verscheidenheden. De nieuwe fransche minister van oorlog, generaal BILLOT. — De nieuwe russische minister van marine SCHESTAKOW. (Allg. M. Z., N°. 10.)

Verscheidenheid. Voordracht van den Majoor v. d. GOLTZ over krijgsgeschiedenis en oorlogservaring. (Allg. M. Z., N°. 11.)

Verscheidenheid. Denkbeelden van den Generaal WALSELEY over het bouwen van den Kanaal-tunnel. (Allg. M. Z., N°. 12.)

Verscheidenheden. Het rumeensche leger volgens de nieuwste organisatie. — De bewaasching van het garnizoen te Berlijn. (Allg. M. Z., N°. 13.)

Verscheidenheden. Het manifest van het centraal comité der opstandelingen van Krivoscie, Herzegowina en Bosnië. (Allg. M. Z., N°. 14.)

Verscheidenheid. Denkbeelden van den Maarschalk v. MOITKE over den Kanaal-tunnel. (Allg. M. Z., N°. 15.)

Verscheidenheden. De nieuwe fransche chef van den gen. staf, Gen. VUILLEMOT. Levensbericht van den Gen. SUWOROW. (Allg. M. Z., N°. 10.)

Verscheidenheid. Hoe JOHN BULL Londen verloor. (Allg. M. Z., N°. 17.)

Verscheidenheden. De vechtwijze der opstandelingen en de uitrusting van de oostenrijksche troepen in Dalmatië. (Allg. M. Z., N°. 18.)

Verscheidenheden. Het wapen der transvaalsche boeren. — Een bezoek in een fransche kazerne. (Allg. M. Z., N°. 18.)

Korte mededeelingen. Sluiting van den Rijksdag en afstemming van het voorstel tot oprichting van een onderofficiersschool te Neu-Breisach. Kabinetsoorder betreffende de instelling der betrekking van generaal-kwartiermeester bij den generalen staf van het leger. Voorgenomen aanwijzing van Spandou tot centrale plaats voor de militaire technische inrichtingen van Pruisen. Verzoek van Turkije tot het uitzenden van duitsche officieren met het oog op een reorganisatie van het turksche leger.

Italië: De versterking van Rome. Aanwending van het buitengewoon militair crediet. — Zweden en Noorwegen: Het ontwerp voor de nieuwe legerorganisatie. (Allg. M. Z., N°. 8.)

Duitsche rijk: Wijziging in de bepalingen voor de recruiteering van het beiersche inf. lijfregiment. Officiers-stichting van den Luitenant DIETZ. — Frankrijk: Het nieuwe wetsontwerp op de recruiteering. De luchtvaartmaatschappijen en de voorgenomen viering van den honderdsten verjaardag der uitvinding van den luchtballon. (Allg. M. Z., N°. 9.)

Oostenrijk-Hongarije: Levensbericht van den Veldtuigmeester Vrijheer VON LITZELHOFEN en den Luit.-Veldmaarschalk Vrijheer V. HENIKSTEIN. (Allg. M. Z., N°. 10.)

Duitsche rijk: Bepalingen omtrent de practische oefeningen in 1882. Aanstaande proeven met een luchtballon, waarvan de richting der beweging kan bepaald worden. — Denemarken: Het wetsontwerp betreffelijk het vestingstelsel in Denemarken. — Italië: Plan tot versterking van Elba. — Spanje: Nieuwe wet betreffelijk de legersterkte. (Allg. M. Z., N°. 11.)

Oostenrijk-Hongarije: Schietproeven met een kanon op duikaffuit, stelsel *Deisenhammer*. — Frankrijk: Samenstelling van het cavalerie-comité voor 1882. Nieuwe bepalingen voor de lengte der recruten. — Italië: De nieuwe militaire wetsontwerpen voor militie en schutterij. De versterking van Amsterdam. (Allg. M. Z., N°. 12.)

Duitsche rijk: De voorgenomen wijziging van de duitsche militaire rechtspleging. — België: Verklaringen van den minister van oorlog omtrent het vestingstelsel. — Engeland: Levensbericht van den Majoor PALLISER. — Vereenigde Staten: Opening van een militaire academie in fort Leavenworth. Proeven met ERICKSON'S nieuwe torpedo boot *Destroyer*. (Allg. M. Z., N°. 13.)

Duitsche rijk: Bepalingen omtrent het ontslag der reserven, de inlijving der recruten en de oefeningen van de oude lichten. — België: Het vestingstelsel en de Generaal BRIALMONT. — Frankrijk: Bepalingen omtrent de oefeningen van de reserve en het territoriale leger. Schietproeven met het *Hotchkiss*-revolver kanon. (Allg. M. Z., N°. 14.)

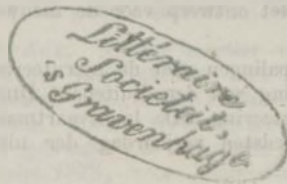
Oostenrijk-Hongarije: De viering van het tweehonderdjarig jubilé van het 13de dragonderregiment. — Frankrijk: Benoeming eener commissie voor de legerorganisatie. Het op non-activiteit stellen, ingevolge de wet, van 5 commandanten van legerkorpsen; denkbeelden omtrent de diensten die in een anderen werkring door deze opperofficieren zonden kunnen bewezen worden. — Engeland: Voorgenomen invoering van een mitrailleur-pistool. (Allg. M. Z., N°. 15.)

Duitsche rijk: De vervaardiging van de pantserplaten in Duitschland. — Zweden en Noorwegen: Levensbericht van den Kol. BERNDT v. SCHINKEL. (Allg. M. Z., N°. 16.)

Deutsche rijk: De inspectie over de recruten der garde-infanterie. Bezichtiging van den wintercursus der militaire gymnastiekschool door Z. M. den Keizer. Verplaatsing van twee compagnieën der onderofficiersschool, van Jülich naar Ettlingen. De opening van de verzameling in het tuighuis te Berlijn. Een nieuwe schilderij van een veldslag, door Prof. CAMPHAUSEN. De tentoonstelling der schilderijen van veldslagen van den russischen schilder WERESCHAGIN. — Frankrijk: Uithbreiding van het getal leden van den hoogsten raad van oorlog van 6 op 8, en de voorgenomen hervorming van de opperste leiding van het krijgswezen. — Vereenigde Staten: Voorgenomen bouw van een pantservloot van 11 schepen. (Allg. M. Z., N°. 17.)

Deutsche rijk: De groote manoeuvres, in 1882 in Beieren te houden. (Allg. M. Z., N°. 18.)

Deutsche rijk: Levensbericht van den Markgraaf MAXIMILIAAN van Baden. — Frankrijk: Wijziging in de kleeding en uitrusting der kurassiers en dragonders. Uniformkleeding voor het modelbataljon der parijsche scholen. (Allg. M. Z., N°. 19.)

BIJLAGE VI,

BEHOORENDE BIJ DE MILITAIRE SPECTATOR,

VIERDE SERIE. — ZEVENDE DEEL, N°. 6.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN ENZ.

(26 April—25 Mei 1882).

a.) BIJ HET LEGER HIER TE LANDE.

Benoemd.

Bij den geneesk. dienst. Tot dir. offic. v. gez. 1ste kl., de dir. offic. v. gez. 2de kl. A. P. Kleijnenberg; tot dir. offic. v. gez. 2de kl., de dir. offic. v. gez. 3de kl. P. G. Berends en dr. C. A. A. Kieckens; tot dir. offic. v. gez. 3de kl., de offic. v. gez. 1ste kl. (maj.-tit.) A. N. Vorstman en dr. W. Krol; tot offic. v. gez. 2de kl., de arts J. A. van Weel en de mil. student (arts) D. M. Pronk; tot reserve offic. v. gez. 2de kl., de burgergeneesk. dr. A. C. H. E. van Riemsdijk, arts, te Doesborgh en N. Lansdorp Jz., arts, te Amsterdam.

Bij het wapen der infanterie. Tot 1sten luit., de 2de luit. F. van Laaren, ged. bij het leger in O.-l. Bij het 1ste reg., tot kap., de 1ste luit. G. J. Couvée, van het 8ste reg.; tot 1sten luit., de 2de luit. J. A. F. Keetell. Bij het 2de reg., tot 1sten luit., de 2de luit. F. H. Lambert. Bij het 5de reg., tot luit.-kol., de maj. H. F. C. Hardenberg, van den gen. staf; tot maj., de kap. F. C. P. Donnadiou, van het 6de reg.; tot 1sten luit., de 2de luit. J. A. van Voorthuysen. Bij het 7de reg., tot adj., de 1ste luit. voor spec. d. H. W. Lansdorp.

Overgeplaatst.

Bij den gen. staf, als chef v. d. staf der 3de div. inf., de maj. jhr. F. van Spengler, van het 5de reg. inf. Bij de Kon. Mil. Acad. (1° Sept. a. a.) de paardenarts 2de kl. A. A. de Man, van het 3de reg. veldart. Bij de 2de div. inf., (1° Julij a. a.) de kap.-int. J. Gruijs. Bij het 6de reg. inf., de kap. J. G. Portegies, van het 8ste reg. Bij het 7de reg. inf., de kap. C. C. Krieger, van het 6de reg. Bij het 8ste reg. inf., de kap. H. B. de Blij, van het 5de reg., tot dusverre ged. bij het kol. werfd. Bij het instr.-bat., de 2de luit. W. H. v. Terwisga, van het 1ste reg. inf. Bij het 1ste reg. huz., de 2de luit. O. D. van Diepenbrugge, van het 3de reg. huz. Bij het 3de reg. veldart., de 1ste luit.

O. P. Wessels, van het 4de reg. vestingart. Bij het 1ste reg. vestingart., de 2de luit. W. L. G. A. Schwartz, van het 3de reg. vestingart. Bij het 4de reg. vestingart., de 1ste luit. T. van Exter, van het 2de reg. vestingart. Bij de instr.-comp., de 1ste luit. G. A. van Steel, van het 1ste reg. vestingart. Bij het korps torp., de 1ste luit. G. A. van der Bruggen, van de instr.-comp.

Gedetacheerd,

bij het kol. werfdepot, de kap. A. H. L. Badings en de 1ste luit. A. C. Verbeek, beiden van het 7de reg. inf. Bij het 1ste reg. veldart., de 1ste luit. J. L. Vogel, van het 1ste en L. baron van Hogendorp, van het 3de reg. vestingart. Bij het 3de reg. veldart., de 2de luit. J. W. P. van Hoogstraten, van het 2de reg. vestingart.

Bestemd,

tot offic. v. sp. diensten bij het korps, de 1ste luit. G. J. Meijer, van het 7de reg. inf.; tot offic. v. h. mat. te Woerden, de 1ste luit. J. E. Ranneft, van het 1ste reg. vestingart.; tot hoofd der keur. comm. bij de art. st. en constr.-mag. (staf der art.) en zulks op 1 Aug. a. s., de kap. S. A. Bisschop, van het 3de reg. vestingart.

Eervol ontheven,

van de funct. van hoofd der keur. comm. bij de art. staf. en constr.-mag. (op 1 Aug. a. s.), de kap. M. J. Soutendam, van den staf der art.; van de functien van leeraar bij de cursus-comp. te Delft, (1 Oct. e. k.) de 1ste luit. A. H. Huart, van die comp.

In actieven dienst hersteld.

Bij het 7de reg. inf., de kap. J. C. v. SchermbEEK.

Weder bij het leger h. t. l. ingedeeld.

Bij het 4de reg. inf., de 1ste luit. F. Tonnet, ged. geweest in O.-I. Bij het 7de reg. inf., de 1ste luit. J. H. van der Pol, ged. geweest in W.-I.

Overgeplaatst bij het leger in O.-I.

De 2de luit. J. C. C. Nijland, van het 8ste reg. inf.

Eervol uit den milit. dienst ontslagen,

de 1ste luit. C. A. Kuipers, van het 4de reg. inf.

Den rang verleend,

van majoor-titulair, aan de offic. v. gez. 1ste kl. Dr. W. J. de Meijer en J. H. Neiszen.

Gepensionneerd,

de dir. offic. v. gez. 1ste kl., dr. J. Smith; de dir. offic. v. gez. 2de kl. J. J. P. van den Heuvel tot Beichlingen gezegd Bartolotti Rijnders, onder toek. van den rang van dir. offic. v. gez. 1ste kl.; de offic. v. gez. 1ste kl. L. J. Weijding; de luit.-kol. C. F. Pabst, van het 5de; de kap. jhr. A. F. C. Meijer, van het 1ste en de 1ste luit. J. C. Jansen, van het 4de reg. inf.

Overleden.

De 2de luit. der genie B. W. Bolomeij.

Overleden gepensionneerden.

De luit.-kol. C. van Olden, den 7den April 1882; de majoor L. J. A. Blanc, den 14den Febr. 1882; de kap. H. de Jongh, den 20sten Oct. 1881.

Benoemd,

tot ridder 2de kl. van den Gouden Leeuw van Nassau, de kol. jhr. A. R. J. Klerck, adj. des Konings i. b. d., comm. van het reg. gren. en jagers.

b.) BIJ HET LEGER IN OOST- EN WEST-INDIË.

Benoemd.

Tot lid G. E. V. E. van Zuijnen, kolonel, chef van het wapen der genie.

Bevorderd.

Bij den geneesk. dienst. Tot offic. v. gez. 1ste kl., de offic. v. gez. 2de kl. M.

Bij het wapen der genie. Tot maj., de kap. A. J. J. Staal.

Bij het wapen der infanterie. Tot maj., de kap. P. P. H. van Ham, tot kap. de 1ste luit. E. van Heerde; tot kap., de 1ste luits. C. van der Veen, thans met verlof in Nederl. en J. W. van Vooren; tot 1sten luit., de 2de luits. W. J. G. Pitlo, W. N. Scheib, A. B. A. Hekking en A. P. G. Reigersberg.

Geplaatst.

Bij het wapen der infanterie. Bij het 2de bat., de kap. I. L. van der Schoor, onlangs van verlof uit Nederl. teruggekeerd.

Overgeplaatst.

Bij het Departement van Oorlog. Bij de 3de brig. opname (Bandoeng), de 1ste luit. opnemer L. A. Bakhuys, van de 1ste brig. (Bantam); de 1ste luit. opnemer H. B. van Rhijn naar Batavia.

Bij den mil. geneesk. dienst. Bij het hosp. te Weltevreden, de offic. v. gez. 2de kl. S. Baczes, van den geneesk. dienst der W.-afd. van Borneo; bij dat te Willem I, de offic. v. gez. 2de kl. J. Schülein, van het garniz. te Salatiga; bij het garniz. te Tjilatjap, de offic. v. gez. 1ste kl. B. van Delden, van dat te Samarang; bij den geneesk. dienst der W.-afd. van Borneo, de offic. v. gez. 2de kl. dr. F. J. Baczes, van het hosp. te Willem I; de offic. v. gez. 2de kl. H. Breitenstein naar Telok-Betong.

Bij het wapen der cavalerie. Bij de esk. te Salatiga, de ritm. S. F. Geraud, adj. van het reg.; bij het detach. te Makassar, de 1ste luit. H. W. A. van Jeveren, van het detach. der veepestkordons.

Bij het wapen der infanterie. De 2de luit. der inf. I. W. L. de Booy naar Bantam; de 1ste luit. der inf. C. A. de Jongh, de 2de luit. der inf.

F. J. Barthelcmij, bij het garnizoensbat. Mal. eilanden; de 1ste luit. der inf. H. W. Mortier naar Salatiga.

Bij het 3de bat., de 1ste luit. E. K. A. de Neve en de 1ste luit.-adj. W. P. Wetselaar, resp. van het garnhat. van Atjeh en onderh. en het 1ste depotbat.

Bij het 12de bat., de 1ste luits. J. Rozenraad en B. M. Leussen, resp. van het 13de bat. en het subsist. te Soerabaia.

Bij het 15de bat., de 1ste luit. P. J. van Driest, van het straffelach. te Klatten.

Bij het 1ste depotbat., de kap. I. E. I. den Berger, van het 11de bat. Bij de troepenmacht ter Oostk. van Sumatra, de kap. J. Gleenewinkel Kamperdijk, van het 1ste depotbat. Bij het subsist. te Batavia, de 2de luit. H. F. W. B. E. von Sejdilitz Kurzbaeh, van de garn.-comp. van Bantam.

Eervol ontslagen.

De maj. der inf. H. K. A. Beekhuis; de kap.-kwartierm. bij de mil. adm. M. Lafontaine; de kap. der inf. G. A. J. Mahncke; de offic. v. gez. 1ste kl. E. van Delden en de mil. apoth. 2de kl. H. J. I. Wolf; de 2de luit. der inf. op non-art. J. C. Soeters; de mil. ambt. 1ste kl. bij het topograf. bureau M. L. Huart; de maj. der genie C. van Mensch en de offic. v. gez. 1ste kl. M. J. van Geelkerken; de offic. v. gez. 2de kl. dr. J. G. A. Czabanij en J. R. Doeff; de burg. schrijver 5de kl. bij de mil. adm. A. G. Baeten.

Vergund,

aan den van het leger in Ned. bij dat in Ned. Indië gedet. sedert tot 1sten luit. bevorderden 2den luit. der inf. R. J. van Zwol, op zijn verzoek naar Ned. terug te keeren.

Bepaald,

dat het aan den 1sten luit. der art. F. W. H. Tijdeman, wegens ziekte verleend tweejarig verlof naar Europa, wordt beschouwd als niet te zijn verleend.

Belast,

met de waarn. der betr. van mil. ambt. 3de kl., de adj.-onderoffic., schrijver 1ste kl. A. Heilbronn.

Hersteld in activiteit.

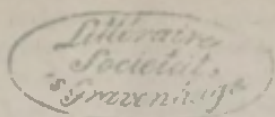
De maj. der genie L. J. Resner en A. Broese van Groenou.

Tweejarig verlof verleend.

Aan den 1sten luit. der inf. P. H. van der Wedden; aan den offic. v. gez. 2de kl. dr. A. J. Wernberger; aan den 1sten luit. der inf. P. C. Koopmans; aan den offic. v. gez. 2de kl. E. Brandts; aan den 1sten luit. der genie J. J. W. Haicke; aan den 1sten luit. der inf. H. W. Beijer; aan den kap. der inf. F. A. Engelbert van Bevervoorde; aan den magazijnm. der genie 2de kl., de 1ste luit. J. M. Schmitz; aan den mil. ambt. 2de kl. A. G. Ridder; aan den kap. der inf. A. Bosch; aan den 1sten luit. der inf. A. J. Tengbergen, en aan den kap. der genie L. V. Dingemans.

Overleden.

G. B. K. Sanders, 2de luit. der inf., te Panteh Perak, den 29sten Januari 1882; dr. G. A. Ingenohl, tijdelijk offic. v. gez. 2de kl. bij den geneesk. dienst, te Analabon, den 17den Febr. 1882; M. F. A. Perk, offic. v. gez. 1ste kl. bij den geneesk. dienst, te Tjilatjap, den 18den Febr. 1882; D. J. van Oosterzee, kap.-kw. der mil. adm., te 's Gravenhage, den 16den April 1882.

De najaarsmanoeuvres der 2de divisie infanterie in Overijssel 1881.

(Met schetsen op Plaat IX.)

Toen wij de vereerende uitnodiging der redactie van *De Militaire Spectator*, ter bespreking van de najaarsmanoeuvres der 2de divisie infanterie in Overijssel, 1881, aanvaardden, ontveinsden wij ons geenszins de bezwaren aan een dergelijke opdracht verbonden. Het geven van een dorre beschrijving dezer oefeningen toch, kon geenszins worden bedoeld; integendeel, de manoeuvres moesten worden beschouwd in opvatting en verband, de wijze van uitvoering moest worden getoetst aan de vrij algemeen als waar erkende tactische grondregels, ten einde langs dien weg een schrede voorwaarts te doen in de richting, die door onze jeugdige kameraden moet worden ingeslagen, om zich voor hun toekomstigen werkkring te bekwamen.

Het ligt voor de hand, dat het leveren van een zoodanige critische beschouwing aan groote bezwaren onderhevig is; nog steeds worden in ons kleine leger meermalen personen met zaken verwisseld; de beoordeeling van een *handeling* wordt dikwijls geheel beschouwd als, of teruggebracht tot de beoordeeling van een *persoon*. Niet genoeg echter kan tegen een dergelijke opvatting worden gewaarschuwd; critiek in den vorm eener bezadigde gedachtewisseling is onzes inziens niet alleen nuttig, doch zij is noodig en wel in het bijzonder bij de uitwerking van tactische opdrachten. Nimmer toch is voor hare oplossing een vaste weg aan te geven. Wel leidt niet elke weg naar Rome; het is verre daarvan; even zeldzaam is echter slechts één enkele oplossing. Motieven, die het verband aantoonen tusschen den ingeslagen weg en de tactische grondgedachte zijn daarom noodig en de opsporing dier beweegredenen moet het hoofddoel worden voor een grondig critisch overzicht.

Wil men een voorbeeld van bezadigde en leerrijke critiek, men leze die van den Divisiecommandant over de uitvoering der manoeuvres, opgenomen in het officieele verslag aan den Minister van Oorlog; in de hoogste mate welwillend, bijna zouden wij zeggen te welwillend, munt zij uit door helderheid en beknoptheid. Die beknoptheid intusschen in een officieel verslag ten

volle gerechtvaardigd en noodzakelijk, moet uit het oogpunt der leering, die de vrij kostbare vredesmanoeuvres voor het officierskorps moeten opleveren, worden betreurd. Niet iedereen is in staat zoo juist den vinger op de wonde te leggen en hetzij voor zichzelf, hetzij voor anderen te wijzen op de meerdere of mindere eigenaardige opvatting, alsmede op den invloed daardoor op het verloop eener geheele handeling uitgeoefend. En nu moge het een feit zijn dat de besprekingen met de hoofdofficieren op het terrein, de critiek van het verslag hebben aangevuld en waar het vooral op aankomt, ook de brigadecommandanten de motieven hunner handelingen hebben doen kennen, even waar is het dat voor de overige manoeuvreerende officieren, alsook voor hen, die geen deelgenooten van de handeling waren, doch van het verslag een studie wenschen te maken, thans een geheim blijft, wat voorzeker ter plaatse voldoende is opgehelderd en toegelicht.

In verband met deze opvatting besloten wij onze opdracht te vervullen, door aan de beschouwingen der najaarsmanoeuvres een zooveel mogelijk het officieele verslag aanvullend karakter te geven. Van den aanvang af, werpen wij daarbij elke personenquaestie verre van ons; deelgenoot als wij waren van meer dan een onzer najaarsmanoeuvres, beseffen wij ten volle de moeilijkheden, waarmede vooral de brigadecommandanten, alsmede de hun toegevoegde stafofficieren te worstelen hebben en geldt het bekende spreekwoord omtrent critiek, ooit of immer, dan is dit zeker het geval bij *beoordeling en uitvoering van tactische handelingen*.

De manoeuvres hadden plaats in het terrein op den rechter-IJseloever. Één algemeen denkbeeld was geldig voor alle manoeuvres (1). »Een oostelijke afdeling is Overijssel binnengerukt, met het doel naar den IJsel door te dringen en die rivier te passeeren. Een westelijke legerafdeling, waarvan de hoofdmacht zich nog op den linker-IJseloever bevindt, moet trachten den vijand van die rivier verwijderd te houden, kan het zijn, hem tot den terugtocht te noodzaken.

»De wederzijds ingewonnen berichten hebben aan partijen doen weten, dat de voorhoede van de oostelijke partij tot Goor en omstreken is voortgerukt en dat een troepenafdeling der westelijke partij op den rechter-IJseloever is overgegaan en zich in Lochem en omstreken ophoudt».

Voorts werd vastgesteld dat de spoorwegen als hindernissen moesten worden aangemerkt, die alleen bij de overgangen te passeeren waren.

Op den 25sten Augustus werden door de manoeuvreerende brigades de eerste voorposten uitgesteld. Het komt ons belangrijk genoeg voor, een oogenblik bij deze oefeningen in den voorpostendienst stil te staan. Over het algemeen leveren zij naar onze meening voor den soldaat slechts een denkbeeldig nut op, vooral als men ze vergelijkt met de vermoenissen en ont-

(1) Het bezit van staf- of manoeuvreerkaart, voor zooveel noodig tot aanvulling der schetsen, wordt bij den welwillenden lezer ondersteld.

bering, in het bijzonder bij ongunstig weer daaraan verbonden. De waarde der voorpostenoefening moet dan ook hoofdzakelijk gezocht worden in de oefening in de bevelvoering van den hoogste tot den laagste.

Bij de 1ste brigade werd voor de eerste oefening in den voorpostendienst uitgegeven: een *Instructie voor den voorpostencommandant*. De reden waarom een zoodanige instructie voor de latere oefeningen niet werd gegeven, is ons niet bekend; al kwam zij voort uit gebrek aan tijd, zij sluit een tekortkoming in zich, die zooveel mogelijk bij toekomstige manoeuvres vermeden zal moeten worden. Veel beter zou het echter onzes inziens zijn, wanneer die voorpostenoefeningen, met uitzondering van de eerste, in de toekomst voor memorie werden gevoerd.

Ingevolge de bepalingen van ons velddienstvoorschrift zal de instructie voor den voorpostencommandant inhouden: de richting en de uitgebreidheid der voorpostenstelling; de aanleuning van de vleugels en de sterkte van de daarvoor te bezigen troepen; de standplaatsen van het gros en die der voorpostendetachementen, alsmede de sterkte van laatstgenoemde afdelingen in verband met het aantal veldwachten, hetwelk den Bevelhebber noodig voorkomt. Voorts wordt bevolen in hoever het passeeren van de postenketen vergund of verboden is; of het verkeer door de postenlinie op alle puuten mag plaats hebben of wel tot een of meer doorlatingspunten moet worden beperkt, enz. § 183.

De inhoud van de instructie voor de 1ste brigade luidde als volgt:

2de Divisie infanterie.

1ste Brigade.

Sectie I.

N°. 12.

Instructie voor den voorpostencommandant,

op den 25sten Augustus 1881.

De vijand is te Lochem gelegerd, onze brigade te Diepenheim. Het bivak aan den Viersprong door het 1ste bat. infanterie en het 1ste pel. 1ste esk. 1ste reg. huzaren betrokken, zal gedekt worden door een voorpostenstelling, waarvan bij dag de richting wordt aangegeven door een voorpostendetachement te Westervliet, ter sterkte van een comp. infanterie en een halfpeloton huzaren, een tweede voorpostendetachement ter sterkte van een peloton infanterie op den straatweg Diepenheim—Lochem bij de brug over de Schipbeek en een derde voorpostendetachement N. W. van het station ter hoogte van de eerste huizen aan die zijde van West-Stokkum, een en ander ter waarneming van de lijn, aanvangende bij de brug bij Schipbekerhuizen langs Druiom naar mijlpaal 9, kunstweg, langs den spoorbaan en de brug over de Schipbeek en deze beek volgende tot de Rozendamsterbrug. De cavalerie zal noordwaarts van den spoorweg, de bruggen over de Schipbeek en de Bolksbeek op de wegen van Markelo naar Laren, de Morgebrug bij Brockhuijzen en Schoppert onbruikbaar maken, evenals die bij Rozendam; zuidwaarts van Westervliet, de Slaapbrug over de Bolksbeek bezetten; Gelselaar en de bruggen zuidelijk van die plaats over genoemde beek verkennen.

Bij nacht trekt de cavalerie terug achter de infanterie-detachementen. Bij aanval houden de voorposten stand achter de Schipbeek en ontvangen aldaar nadere bevelen. Men zij vooral indachtig aan de veiligheid der flanken. De cavalerie bewaakt daartoe den rechtervleugel op het terrein bij West-Stokkum, terwijl het station en den spoordijk aan die zijde door infanterie bezet worden, — ook zoo het terrein op den linkervleugel oostwaarts van Westervliet, terwijl infanterie den boschrand grenzende aan de heide aldaar bezet heeft. De brigade wordt alsdan bij Paal 6 geconcentreerd, de gevechtstrein bij de troepen; de bagagetrein voorloopig nog te Goor, wordt gedekt door een detachement infanterie, dat tevens de achterhoede vormt. De commandant neemt zijn plaats in bij het gros der voorhoede alwaar alle berichten worden ingewacht. Het gros der voorposten blijft bij den Viersprong.

Alleen bij het gros der voorposten mogen vuren aangelegd en gekookt worden.

Hoofdkwartier Goor 24 Aug. 1881.
De kolonel-commandant der 1ste brigade,
X.

In hoofdzaak voldoet deze instructie, die wij in haar geheel hebben overgenomen, omdat zij niet in het verslag voorkomt, aan de eischen door de reglementen gesteld; in enkele opzichten, handelingen bij een aanval des vijands, vult zij aan, in andere, de détails, die veeleer ter bepaling en verantwoordelijkheid van den voorpostencommandant komen, bewaart zij wijselijk het stilzwijgen. Toch mogen wij ons niet van enkele opmerkingen onthouden. In de eerste plaats, de redactie. Deze moet van elke instructie of order, zonder blaam zijn; de chef van den staf bij elke ageerende afdeeling, naast den Brigadecommandant, de ziel der handeling, is naar onze meening voor de redactie verantwoordelijk; hij redigeert niet alleen de inzichten van zijn chef, doch verduidelijkt die waar dit noodig mocht zijn.

De brigade legerd te Diepenheim; zij zal gedekt worden tegen de richting Lochem, door voorposten. Het is dus niet het bivak aan den Viersprong, hetwelk door een voorpostenstelling zal worden beveiligd; integendeel de troepen uit het bivak vormen een integreerend deel van de beveiligende afdeeling; zij vormen het gros der voorposten.

De richting van de voorpostenstelling wordt in het onderwerpelijke geval aangegeven door de lijn der voorpostendetachementen; daartegen bestaat geen bezwaar. Dat men daarbij niet van den rechter- naar den linkervleugel opnoemt en dus ook nummert, is anti-reglementair en leidt tot latere mogelijke vergissingen, doch dat men slechts van twee voorpostendetachementen de sterkte opnoemt en die van het derde verzwijgt is een fout. Niets zou onzes inziens beletten om de sterktebepaling geheel aan den voorpostencommandant over te laten, doch het reglement wil dit nu eenmaal niet; acht men zich gerechtigd om de een of andere reden van het reglement af te wijken,

dan moet daarbij beginselvastheid te onderkennen zijn. Doch er bestaat voor ons een andere grief van meerder beteekenis. Voor de voorposten worden bestemd: 1 bataljon infanterie en 1 peloton cavalerie. Reglementair mag hoogstens daarvan de helft voor de voorpostendetachementen en veldwachten worden gebezigd; van de infanterie dus 2 compagnieën.

Van de sterkte der voorpostendetachementen wordt in de reglementen slechts in algemeenen zin gesproken; na aftrek van de veldwachten moet nog een voldoende aantal troepen tot het bieden van weerstand overblijven (§ 186 en 187.) Omtrent de sterkte der veldwachten wordt echter bepaald, dat die zoo mogelijk niet minder dan één sectie zal bedragen. (§ 191.)

Ingevolg de instructie hebben wij nu:

- voorpostendetachement N°. 1 bij West-Stokkum, sterkte niet aangegeven, mag niet meer zijn dan één peloton.
- » N°. 2 » brug Schipbeek, sterkte één peloton;
- » N°. 3 » Westervliet, sterkte één compagnie infanterie en $\frac{1}{2}$ pel. huzaren.

De voorpostendetachementen 1 en 2 kunnen, op grond hunner sterkte, ieder niet meer dan één veldwacht uitzetten. Voorpostendetachement N°. 3 kan twee, zoo noodig zelfs drie veldwachten leveren. Wij zien dus één compagnie infanterie verdeeld in vier van elkaar gescheiden gedeelten en naar aanleiding hiervan stellen wij de vraag, is een zoodanige versnippering eener compagnie, voor de latere bevelvoering bij een aanval des vijands, wel aanbevelingswaardig? Naar ons gevoelen moet daarop het antwoord ontkennend luiden en in het onderwerpelijke geval is dan ook een samensmelting van de voorpostendetachementen N°. 1 en 2 wenschelijk. Dit onder de bevelen van den compagniescommandant vereenigd geheel, zou opstelling kunnen nemen ter hoogte van het station, hetwelk huidens de instructie bij een aanval des vijands moet bezet worden; veldwachten N°. 1 en 2 zouden de voor de overeenkomstige voorpostendetachementen aangewezen plaatsen kunnen innemen. Wellicht heeft de omstandigheid dat bij een zoodanige indeeling der voorpostenaafdeelingen, het gros in het front slechts door een enkele veldwacht werd gedekt, aanleiding gegeven tot de keuze der oorspronkelijke opstelling, doch daarbij mag niet over het hoofd worden gezien, dat de geheele stelling in het front door een hindernis werd gedekt en het gevaar dus grootendeels naar de vleugels werd overgebracht.

Oogenschijnlijk zijn de gemaakte opmerkingen van ondergeschikt belang, toch doet men verkeerd ze uit het practisch oogpunt te licht te stellen. Dat er meermalen bij onze manoeuvres, verwarring, soms zelfs groote verwarring bestaat, wie zal dit durven loochenen. Uit een kleinigheid voortkomende, neemt zij weldra dikwerf groote proportiën aan. Een der middelen om verwarring tegen te gaan, bestaat ongetwijfeld in het samenhouden, althans zoo min mogelijk verdeelen van tactische eenheden. Meermalen namen wij zelf een werkzaam aandeel aan voorpostenoefeningen of spraken daarover

met onze kameraden, die ze bijwoonden. Door een hunner werd ons verhaald, hoe hij na een vermoeienden marsch, in het bivak voor het gros der voorposten bestemd, aangekomen, zonder eenig ander gegeven dan een onduidelijke instructie voor den voorpostencommandant, met zijn compagnie werd uitgezonden. Een voorpostenorder, zooals het reglement voorschrijft, werd niet uitgereikt, zelfs werden geen mondelinge inlichtingen verstrekt, want. . . . er was een telegram van het hoofdkwartier der divisie aangekomen, met de vraag of de voorposten nog niet reeds waren uitgesteld. In stede daarop met een kalm: „nog niet” geantwoord te hebben, werd met overhaasting gedaan, hetgeen met kalmte had moeten geschieden.

In zoodanig geval is een duidelijk gestelde instructie niet *van* doch *aan* den voorpostencommandant, voor den comp. commandant van groote waarde en kan zij wellicht de tekortkomingen van den voorpostencommandant aanvullen. In het belang der oefeningen zouden wij dan ook nimmer die instructie achterweg gelaten willen zien; zijn onze inlichtingen juist, dan werd zij echter bij de later volgende voorpostenoefeningen niet meer, althans niet schriftelijk, gegeven.

De voorschriften bij een eventueelen aanval des vijands, zooals die in de onderwerpelijke instructie voorkomen, zijn duidelijk. Twee vragen bleven voor ons echter onbeantwoord: 1°. waarom wij als vermoedelijke aanvallers tot het onbruikbaar maken van bruggen overgingen, waarvan wij wellicht zelf den volgenden dag zouden moeten gebruik maken; 2°. waarom er gesproken wordt van een gros der voorhoede, als er van geen marsch quaestie is, en waar dit gros zich bevindt.

Het ligt niet in onze bedoeling, in de voorpostenoefeningen, die na den 25sten zijn gevolgd, dieper in te dringen. Nu en dan gaven de gekozen opstellingen, den Divisiëcommandant reden van bemerking, ten opzichte van de meerdere of mindere dekking, die door den ingenomen kring voor het hoofdkantonnement werd verkregen. Een opmerking mogen wij daarbij, ook met het oog op de toekomst, niet achterwege laten; zij betreft de groote uitbreiding, die meermalen aan den voorpostenkring werd gegeven. Telkenmale werden de voorposten betrokken door 1 bataljon infanterie en 1 peloton huzaren, welk laatste uitsluitend werd gebezigd voor patrouille- en verkenningdienst en dus niet voor het betrekken van een veldwacht in aanmerking kwam. Door één bataljon kunnen normaal worden uitgesteld 4 veldwachters, die ieder hoogstens 1 KM. van het terrein kunnen bewaken. Daar bovendien door ombuiging in de dekking der vleugels moet worden voorzien, zal zeer zeker de koorde van den beveiligenden hoog (postenlinie) niet meer dan ½ KM. mogen bedragen. Op den 27sten had bij de 1ste brigade de lijn der veldwachters reeds een uitgebreidheid van meer dan 6 KM., terwijl die van de 2de brigade niet meer dan 2 KM. bedroeg. Deze geconcentreerde opstelling kwam intusschen aan die brigade zeer te stade, toen men van de zijde der 1ste brigade tot een openlijke verkenning van de voorpostenstelling der tegenpartij overging.

26 Augustus
Nettelhorst
's Gravenhage

26 Augustus. Manoeuvre bij Nettelhorst. (Schets a.)

De manoeuvre van den 26sten Augustus is in vele opzichten leerrijk; aan haar onderkent men echter in hooge mate de fout, die meermalen ten laste van onze vredesoefeningen moet worden gebracht. Men houdt namelijk niet vast aan de grondgedachte, aan de zuiver tactische opdracht, men geeft niet de op grond van erkende grondregels voor de uitvoering, noodzakelijke bevelen; integendeel, van ter zijde verneemt men waar de strijd zal plaats vinden en op die zijdelingsche berichten grondt men de beschikkingen. Bij elke manoeuvre, die op zulke grondslagen wordt gebouwd, loopt men gevaar zich later te hooren verwijten, niet geheel in overeenstemming met het werkelijke oorlogsbeeld te hebben gehandeld.

Voor de 1ste brigade luidde de opdracht als volgt: »De brigade moet den 26sten Augustus ten 8½ uur v. m. vereenigd zijn aan den Viersprong, om vandaar den marsch naar den IJssel te vervolgen en te trachten Zutfen te bereiken.

Bij het ontmoeten van den vijand, moet het streven zijn, hem terug te drijven en zelf den marsch voort te zetten, terwijl bij een gedwongen terugtocht, deze in de richting van Goor moet geschieden" enz.

In hoofdzaak dus: concentratie der brigade aan den Viersprong; voortzetting van den marsch naar Zutfen. Van berichten omtrent den vijand wordt niet gesproken; op grond van het algemeen denkbeeld van 24 Augustus moest naar onze meening worden aangenomen, dat de vijand zich te Lochem en omstreken ophoudt. Ging men van dit denkbeeld uit, dan moest ook daarbij gedacht worden aan een *stelling* in en om Lochem, terwijl bij het zoodicht op elkaar staan van partijen, de vijandelijke voorpostenlinie (van paal 17 tot de Voortmansbrug) eveneens tot de gegevens moest geacht worden te behooren.

Liever hadden wij dan ook in de opdracht b.v. vermeld willen zien: »de vijand houdt Lochem en omstreken bezet; de lijn zijner voorposten strekt zich uit van paal 17 aan den kunstweg Diepenheim—Lochem over Nettelhorst tot aan de Voortmansbrug.

De 1ste brigade zal morgen den marsch, richting Zutphen voortzetten en daartoe in de eerste plaats de tegenpartij uit haar positie bij Lochem teruggedrijven, enz."

Deze gegevens overgenomen in de beschikkingen van den Brigadecommandant, zouden ook aan de onderbevelhebbers het vereischte licht hebben verschaft en waarborgen hebben opgeleverd voor een behoorlijke samenwerking.

Slaan wij thans een blik in de dispositiën door de 1ste brigade tot uitvoering harer opdracht genomen.

Algemeene dispositie voor den 26sten Aug. 1881.

De brigade aan den Viersprong verzameld, stelt zich ingevolge bekomen bevel ten 8½ v. m. in marsch naar Zutfen en zal daarbij den volgende

marschvorm aannemen. Een bataljon (het 2de) met een sectie artillerie (de... van de... batterij) zal den straatweg volgen naar Lochem, met last bij een eventueel stooten op den vijand, hem aan te grijpen en zich in het terrein noordwaarts van Nettelhorst vast te zetten, zonder den kunstweg noch den spoordijk uit het oog te verliezen. Het gevecht wordt zoolang slepende gehouden, totdat het bataljon gesteund zal worden door het 3de bataljon, hetwelk over Westervliet en de Slaapbrug op Nettelhorst wordt gedirigeerd en gevolgd wordt door het overige der brigade als reserve. De cavalerie zal Lemperhoek trachten te bereiken en beproeven de Wengebrug ten Z. van Huis Nettelhorst te bezetten. De Brigadecommandant heooft bij een eventueele ontmoeting op deze hoogte, een sterke drukking uit te oefenen op de rechterflank des vijands en bij de Wengebrug, de Regge (lees: de Berkel) te passeeren.

Bij gunstigen afscoop van een eventueele ontmoeting te dezer plaatse, wordt door het 2de en 3de bataljon met de daaraan toegevoegde sectie artillerie op Lochem gemarcheerd en den straatweg naar Zutfen gevolgd; de cavalerie houdt met afgestegen manschappen de Wengebrug vast tot na aankomst aldaar van infanterie en verkent daarna in de richting van Zutfen. De overige troepen der brigade volgen op 1500 M. langs den kunstweg. De bagagetrein verplaatst zich in dat geval tot Diepenheim; de achterhoede bewaakt de overgangen over den spoordijk, bij het station aan de eene en die over de Regge aan de andere zijde.

Bij een gedwongen terugtocht, trekt het 2de bataljon achter de Schipbeek ter hoogte van paal 8, het 3de tot Westervliet en plaatst zich de reserve achter den Viersprong ter hoogte van den weg naar Diepenheim. In die opstelling gekomen, zullen nadere bevelen worden gegeven.

De Brigadecommandant bevindt zich alsdan aan den Viersprong.

Hoofdkwartier Goor, enz.

De onderdeelen der brigade worden door de dispositie niet omtrent 's vijands opstelling ingelicht; naar aanleiding van de opdracht wordt gesproken van een marsch naar Zutfen, doch tot uitvoering daarvan wordt overgegaan tot een splitsing van macht, die onder de gegeven omstandigheden, naar onze meening niet geheel en al kan worden verantwoord.

Splitsing van macht is te allen tijde gevaarlijk, ook al is zij vooral in moeilijk begaanbaar terrein al zeer spoedig noodig. Dubbel gevaarlijk wordt zij wanneer men niet zuiver weet, waarom men splitst en daarbij zich het vooruitzicht geopend ziet, dat met die splitsing, de leiding van het geheel in de waagschaal wordt gesteld.

Aan den Viersprong verzameld, wordt dus de brigade in twee ongelijke deelen verdeeld, waarvan het een bestemd is tot het voeren van een slepend gevecht, terwijl het ander, het grootste, in een breeden hoog, langs een omweg op een nog in de luchthangend aanvalsdoel wordt gedirigeerd.

De cavalerie zal trachten Lemperhoek te bereiken, ofschoon de waarschijnlijkheid bestond dat dit punt niet bereikbaar zou zijn, om vervolgens de Wengebrug te bezetten, een brug, die in den rug van 's vijands voorposten was gelegen. Men zal ons toevoegen dat men niet wist waar 's vijands voorpostenlijn was gelegen, onzerzijds is dan echter de vraag gewettigd, welke redenen bestonden er dan om van een ontmoeting bij Huis Nettelhorst te spreken? »Bij gunstigen afloop van een ontmoeting te dezer plaatse» enz. zegt de dispositie, die veelmeer een aanvaldispositie op een denkbeeldige stelling, dan een marschbevel mag worden genoemd. Reeds worden zelfs nieuwe beschikkingen genomen als de aanval op de denkbeeldige stelling der tegenpartij is gelukt. Niet onopgemerkt mag eindelijk blijven dat in de voorlaatste alinea gesproken wordt van de mogelijkheid van een gedwongen terugtocht en daarmede bij de tegenpartij de aanwezigheid van zoodanige krachten wordt ondersteld, dat ook uit dit oogpunt de voorgenomen splitsing gevaarlijk moet worden geacht.

Alvorens tot de beschouwing van de uitvoering der ontworpen dispositie over te gaan, verdient de vraag overweging, in welken geest deze zou kunnen worden gewijzigd en op welke wijze zij wellicht meer in overeenstemming kon worden gebracht met de werkelijkheid.

Daarbij zijn twee gevallen mogelijk: 1°, men wist hoegenaamd niets omtrent den vijand en was dus verplicht hem te zoeken; 2°, men wist dat hij in en om Lochem was opgesteld en voorposten in de vroeger aangegeven lijn had uitgesteld.

In beide gevallen worden eigen plannen en gegevens, ook negatieve, omtrent den vijand het eerst vermeld. In het eerste geval wordt minstens 1/2 der cavalerie vooruitgeschoven om voeling met de tegenpartij te verkrijgen, terwijl de colonne bijeenblijft en den kunstweg op Lochem volgt. Aan de cavalerie wordt bevel gegeven het terrein te verkennen tusschen den spoorweg, (het terrein ten N. van den spoorweg was onbegaanbaar) en de lijn Gelselaar—Kulsdom—Barchem enz. Deze grondgedachte behoefde niet veel meer gedetailleerd te worden. Stoot de voorhoede (1 bataljon met 1 sectie artillerie, naar verkiezing) op den vijand, dan zal zij zich tot den aanval ontwikkelen.

Afgescheiden van de berichten, die ons door de vooruitgeschoven cavalerie ongetwijfeld zouden zijn toegezonden, is het op grond van de gegevens in het verslag verval, bekend, dat de infanterie der voorhoede ter hoogte van Paal 18 aan den kunstweg, vuur zou hebben ontvangen. Ontwikkeling in het front van het geheele voorhoede-bataljon zou nu zijn gevolgd, terwijl de thans gerechtvaardigde zijwaartsche ontwikkeling, richting Nettelhorst mogelijk bleef, enz.

Nam men, zocals in het 2de geval werd ondersteld, de kennis van 's vijands voorpostenstelling als gegeven aan, dan zou zoo noodig de geheele colonne de richting over de Slaapbrug hebben kunnen volgen, ofschoon de noodzakelijkheid daarvoor niet bepaald aanwezig was. Mocht men eindelijk

hardnekkig aan de eens voorgenomen splitsing willen vasthouden, dan verdiende het onzes inziens in elk geval aanbeveling om de hoofdcolonne, die zulk een langen marsch moest verrichten, vroeger, in stede van zooals nu geschied is, later dan de nevencolonne op marsch te laten gaan.

Tot zoover de dispositie; overgaande tot de beschouwing van de uitvoering, wordt onze aandacht al spoedig getrokken door het eigenaardig gebruik, hetwelk van de vooruitgeschoven cavalerie wordt gemaakt.

In den vroegen morgen van den 26sten waren huzarenpatrouilles tot aan de Slaapbrug en de brug aan den kunstweg bij Paal 18 vooruitgeschoven. Zij vonden die punten onbezet; met reden wordt hieruit besloten, dat de vijandelijke voorposten zich niet tot zoover uitstrekten; zou het echter niet wenschelijker zijn geweest te bepalen, hoever zich die voorposten dan wel uitstrekten? Een zoodanig bericht zou ongetwijfeld den Brigadecommandant zeer te stade zijn gekomen.

Ten 8½ uur marcheerde het geheele eskadron (m. a. w. dus de geheele beschikbare cavalerie) over Westervliet, Schipbekerhuizen en de Veldbrug door Gelselaar naar de Slaapbrug. Van uit Gelselaar werd een officierspatrouille gezonden om over de Hagbrug en Lemperhoek zoo spoedig mogelijk de Wengebrug te bereiken.

De Slaapbrug werd ten 9 u. 20 m. onbezet gevonden en aldaar een peloton achtergelaten tot dekking dier brug. Ten 10 u. 10 m. bericht de cavalerie dat zij was gestooten op twee vijandelijke cavaleriepelotons en één compagnie infanterie. Waar dit stooten plaats had, en daar kwam het juist op aan, werd niet vermeld. Voortrukken van de cavalerie was nu in de ingeslagen richting onmogelijk; zij keert terug naar de Slaapbrug om aldaar den verderen loop der gebeurtenissen af te wachten. Is onze conclusie juist, dan mag hiermede worden vastgesteld, dat de Brigadecommandant van zijn vooruitgeschoven cavalerie, niet die medewerking ondervond, die hij in het onderwerpelijk geval zoo hoog noodig had.

Ten 10 u. 15 m. krijgt de infanterie der voorhoede aan de Slaapbrug voeling met den vijand; de cavalerie door de infanterie afgelost, ontvangt bevel met een peloton de verbinding tusschen de gescheiden colonnes te onderhouden en met de drie overblijvende pelotons over de Hagbrug naar de Wengebrug te marcheren. Van de officierspatrouille, reeds uit Gelselaar in die richting gezonden, was kennelijk niets vernomen; van die patrouille toch vinden wij in het verslag nergens meer gewag gemaakt. Opmerking verdient dat de colonne van dit oogenblik af van de bescherming der cavalerie in het front was verstoken en de marschbeveiliging dus geheel op de infanterie overging.

De cavalerie vindt bij haar voortwaartsgaan, de Voortuinansbrug over de Kleine Beek vernield; (de officierspatrouille had dit onzes inziens moeten waarnemen en berichten); zij maakt zich de overtocht over dit watertje door het daarin werpen van takkebossen mogelijk; hiermede schijnt echter zooveel

tijd te zijn verstreken, dat infanterie en cavalerie gelijktijdig aan de vernielde Wengebrug aankomen.

Resumeerende, blijkt uit een en ander, dunkt ons, voldoende, dat de Brigadecommandant op den 26sten Augustus niet bijzonder veel dienst heeft gehad van zijn cavalerie. Toch komt ons voor dat de ruitery meer had kunnen doen. Waarom bleef zij na in één richting op den vijand te zijn gestooten, werkeloos aan de Slaapbrug? Waarom breidde zij haar patrouilles niet om de vleugels uit? Dit was haar plicht; wel is waar kan als verzachtende omstandigheid door haar worden aangevoerd, dat het terrein zeer moeilijk begaanbaar en het aantal wegen uitermate gering was, doch daar staat tegenover dat wij bij deze manoeuvre nergens het streven zien om in een breeden, verkennenden hoog werkzaam te zijn. Dat de tegenpartij een zoodanig optreden niet onwaarschijnlijk achtte, blijkt, dunkt ons, uit de detachering van een peloton cavalerie tot bewaking van den linker Berkeloever, van af de vernielde Wengebrug tot aan Respelhoek.

Volgen wij thans de bewegingen der infanterie. Ten 9 uur, dus een half uur later als de dispositie beval, ging het 3de bataljon met 1 sectie artillerie en 1 sectie genietroepen op marsch; 1 compagnie werd tot voorhoede bestemd; de rest der brigade volgde, met uitzondering van 1 compagnie infanterie en de rest der genietroepen, die belast werden met het inrichten eener opnamestelling in den grintweg Diepenheim—Lochem, achter de Schipbeek. Te vergeefs hebben wij ons een denkbeeld trachten te maken van de bedoelingen dezer opnamestelling, waarvan in de dispositie niet werd gesproken. Een troepenafdeeling, die naar Zutfen marcheert en daar ook denkt te komen, laat toch aan het beginpunt harer beweging, geen afdeelingen achter? Hier mag dunkt ons niet anders dan aan een vergissing, of aan een op zichzelf staande oefening worden gedacht.

De geheele beweging wordt nu tweevoudig. Geheel zelfstandig strijdt het 2de bataljon met de daaraan toegevoegde sectie artillerie, even zelfstandig vecht de rest der troepen.

Ter hoogte van paal 17 krijgt de rechtercolonne op den grintweg vuur in het front. Zij ontwikkelt zich daarop tot het gevecht. Wanneer dit juist is geschied, wordt in het verslag niet vermeld; naar den afstand en het uur van afmarch te rekenen kan het 9 u. 15. m. zijn geweest; volgens het verslag werden op dat oogenblik reeds de salvo's van de zijde van Nettelhorst gehoord, en in dat geval moet het tijdstip op 10 u. 45 m. worden gesteld. Het verslag geeft hier echter niet getrouw de feiten terug; welwillende inlichtingen ons omtrent den strijd bij de rechtercolonne verschaft, geven recht tot de meening dat de Brigadecommandant in zijn ontworpen dispositie niet op voldoende wijze door den bevelhebber der rechtercolonne werd gesteund. Deze colonne toch had de stellige opdracht wel is waar om den vijand aan te tasten, zoodra op hem gestooten werd, even stellig werd echter gezegd dat de strijd slepende moest worden gevoerd, totdat de hoofdcolonne

eveneens werkzaam zou zijn opgetreden. Volgens het verslag nu had de colonnecommandant zijn taak goed opgevat, slepend aangevangen, zette hij den strijd door, toen het vuur der hoofdcolonne merkbaar werd. Dit schijnt nu echter niet volkomen juist; ons werd verzekerd dat de strijd der rechtercolonne in stede van slepend te worden ingeleid, al spoedig een ernstig karakter aannam; ten onrechte meende de Commandant, die zeer goed met zijn afdeeling had kunnen standhouden, terug te moeten gaan en den vijand los te laten. Deze daarvoor zeer dankbaar, dacht aan geen vervolging. Toen de achterwaartsche beweging nagenoeg was volbracht en een deel der rechtercolonne reeds achter de Bolksbeek was opgesteld, hoorde de Commandant der achterhoede het vuur in de richting Nettelhorst, ijlings zond hij daarvan rapport aan den colonnecommandant, die zich eveneens voor zijn persoon in de stelling achter de Bolksbeek bevond; tegelijkertijd werd daarbij bericht, dat de vijand niet vervolgde en zelfs naar men meende zijn stelling aan den weg verliet. Ware de rechtercolonne op dit bericht weder voorwaarts gegaan, dan zou de tegenpartij des te sneller tot het verlaten zijner voorpostenstelling zijn overgegaan en zou ontegenzeggelijk het geheele gevecht een meer met de werkelijkheid overeenstemmend verloop hebben gekregen.

Van de hoofdcolonne was de voorhoede ten 10 u. 15 m. aan de Slaapbrug aangekomen; ten 11 u. 20 m. nam de strijd om het huis Nettelhorst een aanvang, ten 11 u. 30 m. was deze geëindigd. Men bevond zich toen op \pm 600 M. van de Wengebrug; nog altijd hoopte de Brigadecommandant van dit overgangspunt gebruik te kunnen maken. De voorhoede kreeg bevel over de brug de beweging voort te zetten; twee bataljons (het 4de en het voorwaarts geroepen 2de) zouden in N. W. richting ageeren, één bataljon met 1 batterij bleven in reserve bij het huis Nettelhorst. Opnieuw zou dus de brigade worden verdeeld en met de kaart voor ons, schijnt ons deze verdeling nog gewaagder dan de eerste. Zij kwam echter niet tot uitvoering, omdat de Wengebrug was vernield.

De beweging, die nu tegen Lochem op touw werd gezet, kunnen wij met stilzwijgen voorbijgaan; zij kenmerkte zich door een zeer begrijpelijke vergissing van een der scheidsrechters, terwijl zij bovendien niet werd uitgewerkt.

Alvorens van de 1ste brigade af te stappen, zij ons nog een enkele opmerking vergund, naar aanleiding van de beschouwingen van den Divisiecommandant. Onder zeer welwillende bewoordingen vindt ook daar het optreden der cavalerie afkeuring; ten opzichte van den verkenningdienst wordt aan den Commandant van het 3de bataljon (voorhoede der hoofdcolonne) een verwijt gemaakt, van de wijze waarop hij met zijn bataljon de Wengebrug naderde. Dit verwijt schijnt ons niet in overeenstemming met den verschoonenden geest, die in de geheele critiek is te onderkennen, bovendien is het ons niet geheel en al verklaarbaar. De totale lengte van den weg, Huis Nettelhorst—Wengebrug is niet meer dan 600 M. Uit het verslag blijkt dat het 3de bataljon nog steeds marcheerde met één compagnie als voorhoede;

denken wij ons daarbij de zeer zeker in acht genomen reglementaire indeeling, dan moet naar onze berekening de diepte van de voorhoedecompanie reeds ongeveer 550 pas zijn geweest. De spits kon dus reeds op zeer korten afstand van de Wengebrug zijn genaderd, alvorens van de hoofdcolonne iets te zien was; waarin dan ook het waagstuk dezer colonne heeft bestaan, is ons tot op heden toe niet duidelijk geworden; evenmin hebben wij de vraag kunnen oplossen, welke andere dan de colonneformatie op smalle wegen zal kunnen worden gebruikt.

De opdracht der 2de brigade luidde als volgt:

»Volgens vertrouwbare berichten zal de vijand trachten uit Goor en omstreken den marsch over Lochem naar Zutphen voort te zetten. De brigade moet dit beletten en daartoe den 26sten ten 8½ v. m. op een door den Brigadecommandant aan te wijzen plaats nabij Lochem geconcentreerd zijn, om daarna een stelling te bezetten, die haar in staat stelt aan hare opdracht te voldoen».

De dispositie, die naar aanleiding van deze opdracht werd uitgegeven en niet in het verslag is opgenomen, behelsde slechts een bevel tot concentratie der brigade, uit een tactisch oogpunt zonder waarde. De dispositie, in het verslag voorkomende, werd op het terrein uitgegeven en bleef daardoor voor velen een geheim. Wij gevoelen ons verplicht op dit bezwaar in het bijzonder te wijzen; bij onze toekomstige manoeuvres moet niet alleen het streven bestaan om een ieder te doen begrijpen, hetgeen er geschiedt, dit streven moet ook werkelijkheid worden. Thans werd van het hoofdkwartier wel is waar gelast, dat opdracht en onderstelling, alsmede al de verder aan troepencommandanten te geven bevelen, door de zorg van compagnies-, eskadrons- en batterijcommandanten moesten worden medegedeeld aan de onder hunne orders staande officieren en zelfstandig optredende onderofficieren, doch wat haat een zoodanig bevel wanneer de tactische beschikkingen eerst op het oogenblik der uitvoering zelve, mondeling worden uitgegeven?

Ten einde aan de opdracht te voldoen nam de 2de brigade stelling ten Z. van Lochem op den Lochemerberg; de voorposten bleven voorloopig in stelling; zij werden door de Berkel van de hoofdmacht gescheiden. Het meerendeel der overgangspunten werd vernield of ter vernieling gereedgemaakt, naar mate zij al of niet voor den terugtocht der voorposten moesten worden gebruikt. Van de drie beschikbare cavaleriepelotons werden er twee vooruitgeschoven in het terrein op den rechteroever van de Berkel, terwijl een peloton op den linkeroever dier rivier, den rechtervleugel der stelling aan den Lochemerberg moest dekken en de vernielde Wengebrug waarnemen.

De gronden, die den Brigadecommandant tot de keuze der stelling achter de Berkel hebben geleid, komen ons zeer logisch voor, ofschoon het in stelling blijven van de voorposten bij een moeilijken terugtocht, als de onder-

werpelijke kon worden, niet zonder gevaar schijnt. De ondervinding heeft intusschen den Brigadecommandant in het gelijk gesteld.

Zooals wij reeds bij de 1ste brigade aanstipten, levert de strijd bij Lochem geen verdere leering op en kan thans worden overgegaan tot den:

27sten Augustus. Manoeuvre bij Montebella. (Schets b.)

Op den 27sten zijn de bakens verzet; de aanvaller wordt verdediger, en heeft zelfs terrein verloren. Wij verlieten hem te Lochem op het einde van een nog onbeslisten strijd en vinden hem terug in de omstreken van Goor. Thans is hij beter omtrent de tegenpartij ingelicht; niet alleen is hij bekend met 's vijands aanvalsplannen, doch hem wordt ook de aanvalsrichting medegedeeld, die over het Driebeltenveld naar Goor zal leiden.

De opdracht luidde als volgt:

»De vijand wil, terwijl hij Laren en Lochem bezet houdt, zich meester maken van Goor, om aldus tevens meester te zijn van de daar samenkomende kunstwegen. Vrij zekere berichten melden, dat hij zal trachten Goor aan de westzijde te bereiken en daartoe over het Driebeltenveld zal oprukken. Aan de brigade wordt opgedragen, den vijand het bereiken van diens doel te beletten. Zij zal daartoe een stelling bezetten op het Driebeltenveld, die krachtig verdedigd, haar in staat stelt aan haar opdracht te voldoen».

De aan de commandanten der onderdeelen uitgereikte dispositie, die niet geheel overeenkomt met de in het verslag vermelde, luidde getrouw als volgt.

Dispositiën betreffende de opdracht voor
den 27sten Augustus 1881.

»De brigade, ingevolge bekomen opdracht ten 9 v m. bij Paal 31 op den kunstweg Goor—Markelo in gesloten opstelling vereenigd, ontwikkelt zich op dat uur als volgt:

De cavalerie zal onmiddellijk na concentratie op de verzamelplaats de volgende maatregelen nemen ter observatie van den vijand. Te West- en te Oost-Stokkum, evenzo bij den overgang van den straatweg over de waterleiding te Markelo, worden officierspatrouilles ter waarneming gestationneerd met 5 cavaleristen elk, met last, hun rapporten te zenden aan den Commandant van het eskadron, die met een peloton afgezeten ruiters in stelling staat achter de terreinhoogte, oostelijk van het bouwland bij den Langenberg en grenzende aan dit bouwland. Hij zendt alle rapporten door aan den Brigadecommandant. Het 4de peloton zal met afgezeten ruiters de westelijkste huizen bezetten, noordelijk van het Herickervliet. Beide cavalerie-opstellingen wijken alleen bijtijds, op de nadering van vijandelijke troepen en hebben tot taak, den opmarsch van deze aanvankelijk te bemoeilijken en den vijand tot machtsontwikkeling

uit te lokken; het nog overige detachement cavalerie plaatst zich ter hoogte van Paal 2 op het vereenigingspunt der kunstwegen naar Diepenheim, met last in de richting van dat dorp en oostwaarts het terrein tot kerspel Goor waar te nemen, met het oog op een mogelijke nadering des vijands uit het zuiden.

Het 3de bataljon kiest zich een stelling uit op de hoogte tusschen paal 30 en 29, front naar Oost-Stokkum; het 4de bataljon marcheert naar Montebello westelijk van het 3de bataljon en kiest zich een stelling uit op de hoogte westwaarts van die hoeve, front naar Markelo. Aan beide bataljons worden toegevoegd $\frac{1}{2}$ peloton mineurs; zij kunnen zich in front geheel ontwikkelen, wijl de algemeene reserve voor beiden achter den kam de hoogte geplaatst is, bestaande uit 3 compagnieën van het 1ste bataljon, het 2de bataljon en de 2 batterijen onder onmiddellijke bevelen van den Brigadecommandant. De 1ste compagnie van het 1ste bataljon bewaakt Goor en den daar achtergebleven bagagetrein; zij zal daartoe het station aan de zijde van den kunstweg Goor—Diepenheim, voor zooveel bezetten als noodig is, om den overgang van den kunstweg, bij den spoorweg aldaar te bemoeilijken; de brug tusschen het genoemde punt en Goor onbruikbaar maken en evenzoo handelen met de brug en den spoorweg over de Regge, westwaarts van genoemden kunstweg; zij observeert bovendien de brug te Goor, westelijk van genoemd dorp en den kunstweg naar Markelo.

De Brigadecommandant bevindt zich ter hoogte van Montebello.

Hoofdkwartier Goor, enz.

Ten 9 uur stond de 1ste brigade vereenigd bij Paal 31, op den kunstweg Goor—Markelo. Op dat uur wordt de cavalerie vooruitgezonden. Hier stuiten wij op een bezwaar, waarop reeds meermalen ook door anderen de aandacht is gevestigd. De brigade was gedistocceerd als volgt: 2 bataljons te Markelo, 1 bataljon in het bivak aan den Viersprong; 1 bataljon verdeeld over Goor, Markelo en Diepenheim; de artillerie te Markelo; de cavalerie te Diepenheim. De vraag, in hoeverre het tactisch denkbeeld der manoeuvre met de vrededislocatie in eenig opzicht iets gemeen heeft, zal met reden ontkennend moeten worden beantwoord. Vergeten wij in het onderwerpelijke geval echter niet, dat de voorposten nog steeds in de voorpostenstelling van den 25sten tegenover elkaar stonden; uit het tactisch oogpunt had deze oefening met vermoeide troepen zeer weinig waarde, zij mag zeker niet hooger worden gesteld dan een avond-velddienstoefening in het garnizoen.

Is de conclusie omtrent het verband tusschen dislocatie en manoeuvre juist, dan moest te recht Goor, of wel zooals nu geschiedde Paal 31, het uitgangspunt der beweging zijn, althans wat de infanterie en de artillerie betrof. Moest dit echter ook met de cavalerie het geval zijn? Is het niet wenschelijk en meermalen ook mogelijk om met de cavalerie meer in overeenstemming met de werkelijkheid te handelen? Aannemende dat men ze 's nachts achter

de infanterievoorposten terugneemt, zou men ze dan niet in den vroegen morgen, al ware dit met een gedeelte, in een aan te geven lijn vooruit kunnen brengen? In het onderwerpelijk geval b.v. kon dit zonder bezwaar geschieden; de cavalerie toch was gelegerd te Diepenheim; kon nu niet aan den ritmeester-commandant bevel worden gegeven, zorg te dragen dat hij ten 9 uur (oogenblik van concentratie der brigade bij Paal 31) b.v. in de lijn Westervliet—Markelo, of waar de Brigadecommandant zulks noodig mocht achten, met zijn ruiters een stelling had ingenomen, geschikt tot voorloopige dekking van de positie bij Montebello; observatie, richting Lochem? Hierdoor wordt heen en weer marcheeren vermeden, terwijl het gevaar van te laat te komen wordt ontweken. Nu moge men zeggen dat het tactisch belang een logischer uitgangspunt vordert, daartegenover is echter de vraag gewettigd, was dit nu aanwezig?

Terwijl wij deze opmerking in overweging geven, zullen wij thans in de eerste plaats de dispositie beschouwen, zooals die bij de 1ste brigade tot uitvoering van de opdracht werd gegeven. De cavalerie gaat ten 9 uur van Paal 31 vooruit; de wijze waarop, zullen wij voorloopig laten rusten om die zoo dadelijk te vergelijken met de overeenkomstige beschikkingen bij de tegenpartij. Voor de infanterie en de artillerie was de stelling bij Montebello aangewezen. Het heuvelachtige terrein van het Driebeltenveld, op verschillende punten met houtgewas heplant, hooft tot afsluiting van de richtingen Markelo en Oost-Stokkum op Goor, gunstige stellingen aan; daarvan was die op den Herickerberg bij Montebello de aangewezen. Zij werd haaksgewijze bezet en wel door 2 bataljons in front en 2 bataljons in reserve. Het 3de bataljon front naar Oost-Stokkum (Z. W. ongeveer), het 4de bataljon front naar Markelo (W.); aan elk bataljon werd 1 peloton genietroepen toegevoegd, om het front der stelling te versterken. In reserve bleven 7 compagnieën en 2 batterijen. Een compagnie bleef te Goor tot dekking van den bagagetrein. Deze detachering was gewettigd; het mag toch zeer zeker in twijfel worden getrokken of de Brigadecommandant, wanneer het hier een werkelijke oorlogshandeling betrof, zich geheel op de ingewonnen berichten omtrent de door den vijand te volgen richting zou hebben verlaten, en Goor van de Z. W. zijde slechts door een handvol cavalisten zou hebben gedekt.

De Divisiecommandant keurt de ontwikkeling van het 3de en 4de bataljon in het front der stelling niet goed, op grond dat de wijze waarop de vijand zou oprukken nog in geen enkel opzicht was geprononceerd. Daarbij wordt naar onze bescheiden meening echter vergeten dat in de opdracht wordt gesproken van *vrij zekere* berichten, dat de vijand over het Driebeltenveld zal oprukken. Geloofst men het een, dan mag ook het andere niet worden betwijfeld. Zou de Divisiecommandant, indien de tegenpartij Goor van de zuidzijde had genomen, den Brigadecommandant hebben toegevoegd: wat deed gij ook op het Driebeltenveld? Immers neen! Wil men een stelling,

waarvan men zeker is dat zij zal worden aangevallen, versterken, dan moet de frontlijn van den aanvang af bepaald worden.

De richtingen Markelo en Oost-Stokkum waren de aanvalsrichtingen, à cheval daarvan moest worden versterkt; het 4de bataljon had onzes inziens wel gedaan door op den rechtervleugel nog één compagnie in tweede linie beschikbaar te houden; deze zienswijze is echter geheel van ondergeschikt belang.

Thans is het noodig een blik te slaan in opdracht en dispositie van de 2de brigade.

De eerste luidde: »Het bezit van Goor is noodig om den vijand te beletten van de daar in westelijke richting uitgaande kunstwegen gebruik te maken. Daarom moet de brigade, terwijl Lochem en Laren bezet worden door troepen uit Zutphen, zich meester maken van Goor. De brigade zal den 27sten Augustus v. m. ten 8 uur geconcentreerd zijn in de nabijheid harer voorposten, in het westelijk deel van de Armhoede.

»Om te voldoen aan hare opdracht zal zij vandaar aanvankelijk in de richting Diepenheim marcheeren, en voorts, ter vermijding van het geaccidenteerde terrein tusschen die plaats en Goor, over Stokkum en het Driebeltenveld naar Goor voortrukken. Waar zij den vijand ontmoet, moet zij hem krachtig aanvallen en teruggedrijven en niet ophouden te trachten aan hare opdracht te voldoen».

De opdracht aan de 2de brigade bevestigde de gegevens, die aan de 1ste brigade waren verstrekt; de marsch liep van Lochem naar Goor, over Stokkum en het Driebeltenveld. Aan de 2de brigade waren geen gegevens omtrent den vijand verstrekt. Te ontwerpen bleef dus een marschdispositie.

Dit bevel niet geheel overeenkomende met het in het verslag opgenomene had navolgenden vorm en inhoud:

2de Divisie infanterie.

2de Brigade.

Sectie I.

N°. 22.

Dispositie voor den 27sten Augustus 1881.

1°. In verband met de opdracht voor 27 Aug. zal de brigade morgen uit het bivak in de Armhoede naar Goor oprukken, langs den kunstweg Lochem—Diepenheim tot Viersprong, en voorts over West-Stokkum, Oost-Stokkum en het Driebeltenveld.

2°. De Commandant van het eskadron huzaren heeft een afzonderlijke instructie van den Brigadecommandant.

3°. De veiligheidsdienst van de infanterie der voorhoede wordt begrensd:

TROEPEN-
INDEELING.
Voorhoede.
Commandant
Luit.-Kolonel X.
1ste bataljon.

op de linkerflank tot de lijn Dr. nabij Paal 21 van den spoorweg Lochem—Goor—Boschje bezuiden Voorste Broek—Rozendamsbrug—Markelo—Uericke—Neeckeren.

IV. S. 7. D. N°. 7.

2.

Peloton genietroepen.

3de batterij V. A.
800^x.

Hoofdcolonne.

Commandant

Majoor II.

4de bataljon.

4de batterij V. A.

3de bataljon.

2de bataljon.

Bagagetrein.

*op de rechterflank tot de lijn Broekheide—Wester-
vliet—Paal 25 van den spoorweg Lochem—Goor—zui-
delijke helling spoorweg Lochem—Goor—Westerhoek—
Doesschterhoek.*

De voorhoede geeft twee flankdekkingen ieder van 1 sectie infanterie. Ieder bataljon der hoofdcolonne bestemt voor iedere flank, een halve sectie tot flankdekking. De voorposten rukken in, zoodra het hoofd der voorhoede, de postenketen is doorgetrokken en sluiten aan den staart der hoofdcolonne aan. Het 2de bataljon geeft een peloton tot achtertroep.

- 4°. De voorhoede marcheert van de concentratieplaats af, dadelijk na het ontvangen dezer dispositie (?); de hoofdcolonne volgt 15' later (dus niet op 800').
- 5°. De bagagetrein volgt op 2000 M., achter het 2de bataljon; de voertuigen van den geneeskundigen dienst aan het hoofd. Hij ontvangt van dat bataljon, 1 sectie tot dekking.
- 6°. De Brigadecommandant marcheert aan het hoofd van den hoofdtroep der voorhoede.

Lochem, 26 Aug. 1881.

De Kolonel enz.

Met bescheidenheid wenschen wij twee, voor ons gewichtige grieven tegen deze dispositie in het midden te brengen. De eerste betreft punt 2. 'De cavalerie krijgt een afzonderlijke instructie'. Was die instructie een geheim of was zij ook aan den Voorhoedecommandant bekend? Wist deze of de cavalerie al of niet vooruit was gezonden? Ons blijkt hiervan niets; toch moet de Voorhoedecommandant weten of hij door de cavalerie al of niet in de marschbeveiliging wordt bijgestaan. Het geven van die afzonderlijke instructie, die bovendien met veel zorg werd gesteld, is goed; alleen de laatste alinea, voorschrijvende het uitzenden eener officierspatrouille, o. a. ter verkenning van 's vijands stelling ten W. en ten N. van Hericke, verraadt weder geheel en al de vredesmanoeuvre; dubbel jammer is het daarom dat niet, met een enkel woord van de strekking dier instructie in de dispositie wordt melding gemaakt.

Een tweede grief betreft de zijwaartsche beveiliging, zoowel door de infanterie der voorhoede als door die der hoofdmacht. Zijwaartsche beveiliging door infanterie, wanneer de cavalerie vooruit is en nog geen enkel bericht omtrent den vijand is ingekomen, is naar onze meening niet te rechtvaardigen. Noodeloos wordt de soldaat vermoeid, zonder dat de veiligheid in eenig opzicht wordt verhoogd. De gedetacheerde infanterie is in den regel niet in staat het verband met de colonne te onderhouden, de uitslag der detachering zal dan ook veelal zijn het verdwalen of zoek raken van infanterie-afdeelingen, terwijl bovendien uit een en ander het gevaar kan ontstaan

dat men zich beveiligd denkt, zonder echter beveiligd te worden. Ducht men bij het vooruitschuiven der cavalerie op grooten afstand, waarbij het geldt het opzoeken van den vijand, gevaar voor onverwachts te voorschijn tredende vijandelijke cavaleriepatrouilles, welnu, men boude dan, evenals zulks bij de voorgaande manoeuvres in Brabant geschiedde, een gedeelte der cavalerie bij de voorhoede en de hoofdcolonne. Ook thans werd in zeker opzicht dit beginsel gevolgd, door 8 huzaren aan de hoofdcolonne te voegen, om zooals daarbij werd vermeld, kleine vijandelijke patrouilles van de colonne verwijderd te houden.

Eenmaal den Viersprong gepasseerd, zou men tot beveiliging van de rechterflank der colonne, door infanterie kunnen overgaan, terwijl die op de linkerflank dan toch zeker geheel overbodig werd. Was de cavalerie op den vijand gestooten, dan verandert de zaak en wordt de beveiliging ook door infanterie, geregeld, naarmate de berichten, die men omtrent de tegenpartij heeft verkregen.

Tot zoover de dispositie; vergelijken wij thans de beschikkingen voor de cavalerie der 2de brigade, met die der 1ste brigade.

Van de 2de brigade gaat, krachtens de bovenbedoelde afzonderlijke instructie, een peloton in de richting van Diepenheim; dit peloton dekt tevens de rechterflank der brigade bij haren marsch over Stokkum. Drie pelotons, verminderd met 8 huzaren, zoeken den vijand op ten W. van de Regge; enkele punten worden bijzonder in de waarneming aanbevolen. De zijwaartsche uitbreiding eener officierspatrouille wordt aangegeven, een en ander volkomen in overeenstemming met de eischen der hedendaagsche tactiek, die zelfstandigheid toekent, zonder daaraan eigen veiligheid ten offer te brengen.

Geheel anders wordt bij de 1ste brigade gehandeld; aldaar vinden wij voor den Cavalericcommandant van a tot z voorgeschreven, wat hij zal doen, waar hij zich persoonlijk zal ophouden, enz. Een zoodanige handelwijze is onzes inziens niet goed te keuren; zij is weinig opwekkend en strekt zeer zeker niet tot verhooging van initiatief.

De helft der cavalerie werd gebezigd om ten Z. van Goor waar te nemen, met het oog op de mogelijke nadering van den vijand uit het zuiden. Aan den Eskadronscommandant moesten de richtingen bekend worden gemaakt, waarin zijn waakzaamheid zich moest uitstrekken, alsmede de zijwaartsche uitbreiding; de wijze waarop, moest aan hem worden overgelaten, b.v.: De cavalerie bewaakt de richtingen Markelo, Stokkum, Diepenheim op Goor en strekt haar waarneming uit van de Molenbeek, langs de Schipbeek, Beusberger-waterleiding tot aan de Holdtjksche beek. Markelo, West-Stokkum, Diepenheim waren dan aangewezen punten voor de opstelling van pelotons.

Volgen wij thans de uitvoering. De 1ste brigade neemt ten 9 uur haar stelling in. De cavalerie krijgt reeds ten 9 u. 15 m. voeling met die der tegenpartij ter hoogte van Markelo. De patrouilles bestemd voor Oost- en West-Stokkum konden die punten niet bereiken, doch moesten voor over-

macht teruggaan. Op den Langenberg en bij de westelijke huizen ten N. van Herickervier bevonden zich, op grond van de dispositie, één peloton afgezeten huzaren (ongeveer 16 karabijnen). Werkelijk schijnt het aan deze kleine afdeelingen gelukt te zijn, om de tegenpartij min of meer te overbluffen. De Commandant der 1ste brigade rapporteert dat de afgezeten cavalerie, den vijandelijken patrouilles belette, de stelling te naderen. Die der 2de brigade meldt dat hem al spoedig werd bericht dat zich op den heuvel De Hulpe, drie pelotons vijandelijke infanterie (?) bevonden, dat de Herickerberg en het hout bij Brinkerhoek bezet waren en dat 's vijands talrijke (?) cavaleriepatrouilles ten N. van Oost-Stokkum op het Driebeltenveld, voor die der eigen cavalerie waren teruggeslagen. Terloops zij hier aangemerkt dat ten N. van den weg Markelo—Goor geen enkele cavalerist van de 1ste brigade aanwezig was en daarmede de geheele rechtervleugel van de stelling voor de verkennende patrouilles der tegenpartij open lag.

Het vuur der 16 karabijnen had dus de 2de brigade ten onrechte in de meening gebracht dat de Langenberg en De Hulpe sterk bezet waren; ontwikkeling van infanterie en artillerie tegen dit punt volgde, en het in bezit nemen van De Hulpe opgedragen aan 1 bataljon en 1 batterij. Blijkbaar was de Brigadecommandant hier het slachtoffer van een onvolledige verkenning of wel, wat wellicht juist is, werden hier zonder voorafgaande verkenning, min of meer overijld, beschikkingen voor den aanval genomen.

De Hulpe werd bemachtigd; de niet voldoende bewaakte rechtervleugel van de stelling der 1ste brigade verkend en thans een nieuwe dispositie voor den aanval op de stelling der tegenpartij bij Montebello ontworpen. Het 1ste bataljon, de voorhoede, zal tegen het centrum ageeren, richting de Heumel en weg Markelo—Goor, het 4de bataljon links van het eerste en het 3de links van het vierde, het 2de bataljon in reserve achter den linkervleugel. Nog twee bataljons ter versterking aangekomen, werden eveneens naar den linkervleugel ter uitvoering van de voorgenomen omvatting van 's vijands rechtervleugel gedirigeerd. Drie batterijen, waarvan een later aangekomen, stonden ten Z. van het boschje bij de Hulpe in batterij.

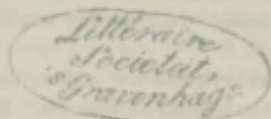
De bewegingen dezer bataljons tot uitvoering der voorgestelde omvatting geschieden grootendeels in het gezicht en onder het vuur des vijands en het blijft een raadsel, waarom niet van de dekkende hoogten is gebruik gemaakt om westwaarts van Hulpe en Heumel de troepen te verplaatsen, ten einde ze vervolgens ten N. van den weg Markelo—Goor te ontwikkelen.

Zoodra bij de 1ste brigade de beweging des vijands in noordelijke richting wordt waargenomen, gaat men over om door cavalerie den rechtervleugel der stelling te doen bewaken. Thans was het daarvoor te laat; de vijand had reeds voldoende gegevens verzameld. Den Commandant der 1ste brigade werd het duidelijk, dat de vijand het zuidelijke front der stelling niet zou aanvallen; op dien grond doet hij door het 3de bataljon een voorwaartsche frontverandering op den rechtervleugel uitvoeren. Deze beweging is naar onze be-

scheiden meening niet volkomen te rechtvaardigen. Zij ging, zooals in het verslag wordt opgemerkt, gepaard met aanzienlijke verliezen, maskeerde het artillerievuur, hetgeen zich bij de domineerende stelling der artillerie minder goed laat begrijpen, en leverde geen gunstig resultaat, integendeel niets dan nadeel op.

De aanval op den rechtereulegel der stelling met de geheele beschikbare macht der 2de brigade ondernomen, mislukte. Twee bataljons (V en VI) werden uit de aanvalslinie teruggenomen, naar den rechtereulegel gedirigeerd en thans met dezelfde krachten de aanval op 's vijand linkereulegel uitgevoerd. Wij twijfelen aan de tactische mogelijkheid eener zoodanige beweging, doch hoe dit ook zij, ware het 3de bataljon der 1ste brigade in zijn aanvankelijke opstelling gebleven, dan had men ook dezen aanval bij de 1ste brigade met gerustheid kunnen afwachten. Thans werd beslist dat de linkereulegel moest wijken en met recht door den Brigadecommandant hieruit tot de onhoudbaarheid zijner stelling besloten. De Divisiecommandant keurt het gebruik van het 3e bataljon bij de 1ste brigade af en vestigt bovendien de aandacht op de voordeelen, verbonden aan het bezetten van voorgelegen punten. Vooral bij manoeuvres schijnen ons die voordeelen niet gering, getuige het optreden van het geringe aantal cavaleristen. In de werkelijkheid eischt het bezetten en tijdelijk vasthouden van voorgelegen punten, degelijke aanvoerders en goed geoefende troepen. Intijds toch moet het gevecht worden afgebroken en de terugtocht worden ondernomen; zoowel de keuze van het juiste oogenblik voor, als ook het afbreken van het gevecht zelf, zijn in hooge mate moeilijk. Voeg daarbij dat een zoodanige gevechtsvoering, die tijdwinst in zich sluit, vooral in ons land practisch nut kan opleveren, zoo vermeenen wij dat bij toekomstige manoeuvres, oefening ook in die richting in het bijzonder aanbeveling verdient.

(Wordt vervolgd.)

Overzicht der proeven, genomen te Meppen, op het schietterrein van
de firma FRIED. KRUPP op 29 en 30 Maart 1882.

Het aan de Eems gelegen, weinig aanzienlijke stadje Meppen in Westfalen, heeft in de laatste jaren een wellicht nooit gedachte wereldvermaardheid verkregen, sedert de alom bekende kanonnenkoning FRIED. KRUPP, op het hem aldaar toebehoorende schietterrein, van tijd tot tijd het gebulder laat hooren van de vernielingswerktuigen, die het hem is mogen gelukken, door onverpoosden, ingespannen arbeid, tot een hoogte op te voeren, die den trap van volmaking nabij komt.

Waar vroeger dan ook het stadje Meppen voor niet-Duitschers wel zelden het doel eener dikwerf verre reis zal geweest zijn, geschiedt het thans meermalen dat bewoners van andere rijken, ja zelfs van andere werelddeelen, aan het station Meppen van den Westfaalschen spoorweg afstappen en in die plaats hun intrek nemen om, ingevolge een opdracht hunner regeeringen, de resultaten te aanschouwen van de nieuwe voortbrengselen die door den artillerist bij uitnemendheid uitgedacht, in diens fabriek vervaardigd, en op het schietterrein te Meppen beproefd worden.

Want tot welken graad van verbazende ontwikkeling en nauwkeurigheid in uitwerking de firma FRIED. KRUPP, in de laatste jaren, de door haar bijna aan alle regeeringen van Europa — en ook aan enkele van andere werelddeelen — geleverde vuurmonden heeft gebracht, steeds blijft zij met rusteloozen ijver, zeldzame volharding en ongekend voortbrengingsvermogen voortgaan om, hetzij aan de bestaande vuurmonden een grooter vernielingsvermogen bij te zetten, hetzij nieuwe werktuigen te vervaardigen, of die op een andere wijze toe te passen.

En wanneer dan de firma weder belangrijke nieuwigheden of verbeteringen op het gebied der artillerie heeft tot stand gebracht, heeft zij de beleefdheid de met haar bevriende regeeringen uit te noodigen hunne gedelegeerden te zenden naar het schietterrein te Meppen, ten einde aldaar te zien wat opnieuw in hare vermaarde fabriek te Essen is gewrocht en de vorde-

ringen gade te slaan die door haar gemaakt zijn in de kunst om, in korten tijd, te vernielen wat dikwerf jaren van arbeid en inspanning heeft gekost.

Behoeft het wel vermelding dat men somtijds, op deze vreedzame kampplaats, waar het menschelijk vernuft tracht het ongelooftelijke, ja bijna het onmogelijke te bereiken, officieren naast en met elkander ziet, die somwijlen eerst korte jaren geleden inderdaad elkanders vijanden waren, of wél van wie men verwachten kan dat zij eerlang als zoodanig tegenover elkander zullen staan? Doch elke vijandige gedachte blijft daar verre en allen hebben slechts éézelfde doel, n.l. met de meest mogelijke belangstelling te aanschouwen wat door den machtigen kanonnenkoning opnieuw wordt tentoongesteld, ten einde de toepassing daarvan, zoo zulks noodig of gewenscht mocht zijn, ten bate der door hen vertegenwoordigde regeeringen aan te wenden.

Nadat in Augustus 1879 de groote proeven waren genomen, die op bladz. 637 van de *Militaire Spectator* van dat jaar, op zoo uitstekende wijze, door wijlen onzen hooggeachten en kundigen kameraad, den 1sten Luitenant Jhr. VAN DER WIJCK zijn beschreven, had geen zoodanige bijeenkomst van officieren van vreemde landen te Meppen meer plaats, totdat de firma KRUPP, in Maart jl., aan een aantal regeeringen opnieuw een uitnoodiging zond om door gedelegeerde officieren de proeven te doen bijwonen, die op 29 en 30 Maart op haar schietterrein zouden genomen worden.

Van die uitnoodiging werd door een aantal regeeringen gaarne gebruik gemaakt en den 28sten Maart brachten de treinen achtereenvolgens in Meppen een groot aantal officieren aan, welke in die plaats, ten deele in logementen, ten deele — en dit op de meest heusche en welwillende wijze — door ingezetenen werden gehuisvest. Zoo zonden o. a. Duitschland 1, België 2, Brazilië 4, China 1, Denemarken 5, Nederland 5, Japan 1, Italië 4, Noorwegen 1, Oostenrijk 3, Rusland 6, Zweden 4 en Spanje 5 afgevaardigden.

Deze allen waren gedurende die dagen, in den volsten zin des woords, de gasten van den Heer KRUPP en dit op een wijze die zich in alle opzichten tot het overvloedige uitstrekke, terwijl ook nu alles op geriefelijkheid voor de gasten was ingericht, zoodat o. a., behalve de verstrekking van gutta-percha-overschoenen tegen vochtigen grond, ook zelfs een tramway op het schietterrein was geïmproviseerd, die de gemeenschap tusschen batterij en observatiepost uitmaakte, zoodat men, hetzij vóór den aanvang van het vuur, hetzij na den afloop der pauze, de gelegenheid had zich naar de verschillende doelen te begeven, om de uitwerking der schoten persoonlijk waar te nemen.

Wij zullen thans overgaan tot het geven eener korte beschrijving van de proeven die wij, op bovengemelde dagen, aldaar hebben bijgewoond, waarbij wij tevens den geachten lezer in kennis zullen stellen met de inrichting der vuurmonden, waarmee op die dagen werd gevuld.

Met enkele vuurmonden werd op beide dagen geschoten, doch wij achten het, tot een goed overzicht, wenschelijk eiken vuurmond afzonderlijk te be-

bandelen en zullen daartoe achtereenvolgens de proeven vermelden die genomen werden met :

- 1°. een kanon van 30,5 cM., ter lengte van 35 kalibers ;
- 2°. een kanon van 15 cM., ter lengte van 35 kalibers, en
- 3°. een mortier van 21 cM.

Voorts werden nog eenige schoten gedaan uit :

- een pantserkanon van 15 cM.,
 » spilkanon » 15 » en
 » » » 7,8 » met veerenstelsel.

Deze laatste schoten geschieden hoofdzakelijk omdat een aantal der aanwezige officieren met de pantser- en spilkanonnen tot nog toe slechts op papier hadden kunnen kennis maken. De drie eerstgenoemde vuurmonden vormden eigenlijk de *pièces de résistance* van het leest, waarbij gaarne erkend wordt dat zij aan dat doel volkomen beantwoordden.

Proeven met het kanon van 30,5 cM.

Zooals bekend is neemt de aanvangssnelheid van een projectiel, tot zekere grenzen, toe bij het verlengen van de ziel van den vuurmond, een gevolg van de omstandigheid dat de buskruitgassen, bij hunne uitzetting, langer hunne voortdrijvende kracht op het projectiel kunnen uitoefenen en dus van die gassen meer nuttige arbeid wordt verkregen.

Terwijl nu, tot dusverre, meest alle zoogenaamde lange kanonnen, door de firma KRUPP in de laatste jaren aangemaakt, een lengte hadden van ongeveer 25 kalibers, was die firma onlangs overgegaan tot het vervaardigen van vuurmonden waarvan de lengte tot 35 kalibers werd opgevoerd.

Bepaaldelijk voor de kustvuurmonden, vooral in open batterijen, wordt een dergelijke lengte aanprezen en heeft het dan ook een werkelijk belangrijke aanwas in snelheid ten gevolge, indien men een vuurmond, in plaats van een lengte van 25 kalibers, eene van 35 kalibers geeft.

Daarenboven was de firma, — ter vermijding van de bezwaren waarmee men bij groote snelheden te kampen heeft — zeer te recht nog een andere richting ingeslagen, n.l. de groote snelheden om te zetten in projectielgewicht, d. w. z., in plaats van een projectiel van b.v. 2,8 kaliber lengte met 600 M. aanvangssnelheid, een zwaarder projectiel van 3,5 of 4 kalibers lengte te schieten met 70 a 80 M. minder snelheid, doch met een arbeidsvermogen, minstens gelijk, zoo niet grooter dan dat van het lichtere projectiel. Die zwaardere granaat overwint daarenboven gemakkelijker den luchtweerstand, zoodat zij minder verlies aan snelheid heeft en diensgevolge, op grootere afstanden, meer arbeidsvermogen zal behouden dan de lichtere.

Ten einde nu aan dit zwaardere projectiel nog een groote snelheid te kunnen mededeelen, moest de lading vergroot worden. Om hiertoe de buskruitkamer niet verbazend lang te maken en een voordeeligen vorm voor

de verbrandruimte en een goede verhouding tusschen deze en de lading te verkrijgen, werd de buskruitkamer verwijld, zoodat men, bij sommige vuurmonden, naar gelang der kalibers, een verschil van 30 a 50 mM. en meer tusschen de middellijnen van ziel en kamer aantreft.

Eindelijk werd, voor het gemakkelijk laden, bij het groote verschil tusschen de middellijnen van ziel en kamer, de vereeniging van beide gevormd door twee afgeknotte kegelvlakken, waarvan het voorste de projectielkamer vormt, terwijl het achterste als overgangskegel dient tusschen projectielkamer en buskruitkamer. Men heeft alzoo in dien vuurmond een cilindervormige buskruitkamer, een lange overgangskegel en een kegelvormige projectielkamer.

Voor eigen rekening had de firma KRUPP een kanon van 30,5 cM. aangemaakt, dat een lengte had van 35 kaliber en waarvan de inwendige inrichting van dien aard was, dat daaruit projectielen van 3,5 en van 4 kaliber lengte konden geschoten worden. De voornaamste afmetingen van dezen vuurmond waren:

Lengte van den vuurmond	10,700 M.
» der ziel	9,770 M.
Middellijn der ziel	0,305 M.
» » buskruitkamer	0,350 M.
Lengte van den overgangskegel.	0,430 M.
» » de projectielkamer	0,920 M.
Middellijn van den achterkant der projectielkamer	0,307 M.
Aantal trekken	68
Breedte der trekken	9,5 mM.
Diepte » »	1,75 mM.
Breedte der velden	4,5 mM.
Eindspoed in kaliber	25
Gewicht van den vuurmond	49700 KG.
Broekzwaarte	0 KG.

Het kanon was geplaatst op een affuit, die eenige jaren te voren voor een kanon van 35,5 cM. van 25 kalibers lengte was aangemaakt. Dientengevolge was de affuit eigenlijk te kort voor den thans daarop geplaatsten vuurmond en anderzijds daarvoor te breed, zoodat hulpmiddelen moesten aangebracht worden om het kanon daarop te doen rusten. Zoo waren b.v. taplegers aangebracht, terwijl om het kamerstuk een band was gelegd, aan welken de getande boog van den richttoestel was bevestigd.

Het gevolg van de aanwending van deze eigenlijk niet voor den vuurmond passende affuit was dat deze laatste bij het schot steeds opsprong, terwijl de spil meestal eenigermate uit het spilkussen werd gelicht. Niettemin zijn aan de affuit, tijdens het vuren op 29 en 30 Maart, geen beschadigingen ontstaan, terwijl zij, zonder eenig bezwaar te ondervinden, mede nog geënd heeft bij de 20 schoten die op 31 Maart werden gedaan, in tegen-

woordigheid van den Kapitein der artillerie C. L. W. MOORREES en vanden ondergeteekende, ter beproeving van te Muiden aangemaakte buskruitsoorten voor het fort op de Harssens.

Als projectielen werden gebezigd pantsergranaten en gewone granaten. Beide soorten hadden, gevuld zijnde, een gewicht van 455 KG., waartoe de eerste een lengte van 3,5 kaliber, de tweede een lengte van 4 kalibers hadden. Deze projectielen waren alleen van een koperen achterband voorzien. De voorste of centreerband die men gewoonlijk bij de granaten van het stalen geschut aantreft, was bij deze projectielen weggelaten, terwijl op de plaats waar die band zou behooren aangebracht te worden, een gedeelte van het projectiel zuiver glad en concentrisch afgedraaid was, zoodanig dat dit gedeelte in de ziel als geleiding langs de velden diende, waartoe het 0,3 mM. minder middellijn had dan het kanon over de velden.

Deze inrichting der projectielen wordt, in den laatsten tijd, door de firma KRUPP nagenoeg bij al hare pantsergranaten toegepast en heeft in zoverre voordeel, dat de granaat, door het niet aanbrengen van de insnijding voor den koperen centreerband, daar ter plaatse niet verzwakt wordt. In hoeverre een zoodanige verzwakking bij kleine kalibers mogelijk van aanbelang, bij groote daarentegen minder te vreezen zal zijn, zullen wij hier niet verder bespreken.

De achterband had bij deze projectielen mede een bijzonderen vorm. Deze was namelijk over nagenoeg het halve voorste gedeelte (14 mM.) kegelvormig, vervolgens cilindervormig, terwijl het gedeelte achter de achterste der drie groeven sterk kegelvormig opliep en als het ware een verhoogden ring op den achterband vormde.

Deze inrichting moet, naar men beweert, het navolgende voordeel bezitten: De projectielen sluiten, met den gewonen cilindervormigen achterband, niet altijd genoegzaam tegen de wanden van den vuurmond aan en, raken zij op één punt, dan is daarmede de aansluiting van den geheelen band tegen de wanden der ziel nog verre van volkomen. De eerst ontwikkelde gassen strijken alzoo over deze projectielen heen en veroorzaken uitbrandingen die, bij de zware kanonnen en de daarbij gebruikelijke groote ladingen, al spoedig vrij belangrijk kunnen worden.

Bij achterbanden als de thans gebezigde, stuit het projectiel, dat bij het aanzetten met groote kracht vooruitgedreven wordt, met het verhoogde gedeelte van den achterband tegen de wanden der ziel. Dit gedeelte geeft gemakkelijk mee en kan zich eenigermate vervormen daar waar hindernis ontstaat, zoodat, hetzij bij het aanzetten, hetzij bij de eerste beweging van het projectiel bij het schot, als het ware door het geheele verhoogde gedeelte volkomen afsluiting wordt verkregen.

Niettegenstaande deze inrichting der banden blijven geringe uitbrandingen der kamers van die vuurmonden, uithoofde van de daarbij gebruikelijke zware ladingen, toch voorkomen.

De pantsergranaat kon 11 KG., de gewone granaat 22 KG. springlading bevatten, doch werden deze projectielen thans zonder springlading verschoten.

De buskruitlading bestond uit 147 KG. prismatisch buskruit met één kanaal en met een dichtheid van 1,82, alzoo belangrijk dichter dan het kruit dat tot dusverre in de zware vuurmonden was gebezigd. Elke lading was verdeeld in 3 kardoezen, ieder van 49 KG., terwijl zich 52 prisma's in elke laag bevonden.

Ten einde de ontsteking der lading door den vuurstraal van het pijpje te verzekeren, had de kardoes, die bestemd was om het laatst in den vuurmond gebracht te worden, in den bodem van den zak een opening, welke gedekt was door een daarop bevestigde linnen lap, die afgescheurd werd, alvorens het sluitstuk werd gesloten.

Als ontstekingsmiddel werd gebezigd het zelfafsluitende wrijvingspijpje stelsel *Krupp*, waartoe het sluitstuk dan ook was ingericht.

Daar het verkieslijk is dat het aanzetten van het projectiel steeds met groote en gelijkmatige kracht geschiedt, was aan het uiteinde van den aanzettersteel het midden van een lang touw bevestigd, welks twee einden liepen over aan de opzetkokers van den vuurmond aangebrachte katrollen. Aan elk dezer einden trokken 4 man, terwijl 2 man op het raam stonden en den aanzetter bestuurden.

Natuurlijk werd deze wijze van aanzetten slechts tot behulp gebezigd en zal men naar middelen moeten omzien om die verrichting gemakkelijker te doen geschieden. Voor het gemakkelijk laden werd daarenhoven aan den vuurmond steeds een déclinatie van ongeveer 3° gegeven.

Bij de hierbovenbedoelde buskruitproeven op 31 Maart, werd een laadgoet gebezigd, die tot in den overgangskegel reikte, doch die reeds bij de eerste lading beschadigd werd, zoodat naar een verbeterde inrichting van dat hulpmiddel zal worden gestreefd.

De uitkomsten met dit kanon verkregen, zijn in de volgende tabellen (I—III) samengevat.

De tabel I geeft aan de snelheden en gasdrukken die gemeten werden bij de 10 schoten, die op 29 Maart werden gedaan tot het nagaan van de trefkans op 2026 M. De vijf eerste dezer schoten werden gedaan met pantsergranaten van 3,5 kalibers lengte, de vijf laatste schoten met gewone granaten van 4 kalibers lengte.

Natuurlijkerwijze bestaat er als het ware geen verschil in snelheid tusschen deze beide soorten projectielen, die alleen in lengte en niet in gewicht van elkander zijn onderscheiden, en toch zou men geneigd zijn uit de tabellen II en III, in verband met de snelheid vermeld in tabel I, de gevolgtrekking te maken, dat werkelijk, aangenomen dat de gewichten van beide soorten projectielen onderling zuiver gelijk zijn geweest, de iets kortere pantsergranaat gemakkelijker den luchtweerstand overwint dan de langere gewone granaat,

TABEL I.

Snelheden en gasdrukken.

N. van het schiel.	Lading.		Granaat.	Verbrandruimte.		Snelheid in M. op:			Gasdruk in atmosferen.		Opmerkingen.	
	Buskruit-soort.	Gewicht in KG.		Soort.	Gewicht in KG.	Langte in mm.	Middellijn in mm.	100 M.	500 M.	1000 M.		RODMAN.
1 2 3 4 5	Prismatisch met 1 kanaal $f = 4,69$.	162	Vanbergrenant lang 3,5 kaliber.	433	1904	350	314,9	319,0	465,9	2820	2805	Afstand der ramen onderling 50 M. Weder: regenachtig. Wind L., 8,8 M. Barometer 760 mm. Thermometer 10° C. Hygrometer 80 g. Gewicht 1 M ³ lucht 1,245 KG V ₀ = 324,9.
					1905	"	321,4	317,3	464,0	—	2930	
					1903	"	321,1	314,5	461,5	2620	2855	
					1904	"	320,8	314,0	461,8	2640	2785	
					1903	"	321,2	314,0	461,9	2620	2785	
Gemiddeld.....					1903,8		321,7	316,9	462,9	2625	2830	
6 7 8 9 10	Als boven.	Als boven.	gewone granaat lang 4 kalibers.	Als boven.	1900	350	319,6	313,8	459,8	2800	2805	Afstand der ramen als boven. Weder: regenachtig. Wind L., 7,0 M. Barometer 759,5 Thermometer 10,5° C. Hygrometer 80 g. Gewicht 1 M ³ lucht 1,243 KG V ₀ = 319,8.
					1898	"	322,0	313,7	461,8	2740	2815	
					1900	"	320,2	311,9	460,7	2740	2755	
					1904	"	318,8	311,5	459,9	2670	2820	
					1901	"	317,4	312,5	459,9	2670	2775	
Gemiddeld.....					1900,6		319,6	313,1	460,4	2680	2790	

TABEL II.

Trefkans op 2026 M.

N. van de schiel.	Opzet in elen	Correctie in elen	Afstand der schijf in M.	Getroffen in de schijf, gerekend ten opzichte van het in het midden gelegen mikpunt:				Functie standig in M.	Opmerkingen.	
				Boven in cM.	Onder in cM.	Links in cM.	Rechts in cM.			
1	40	—	2026	110	—	—	70	2103	Grootste spreiding in M.	in hoogte 2,30. = breedte 0,80.
2	—	—	—	80	—	—	—	2078	Gemiddeld trefpunt in M.	onder 0,88. rechts 0,83.
3	—	—	—	120	—	—	70	2060	Gemiddelde afwijking in M.	in hoogte 0,634. = breedte 0,226.
4	—	—	—	95	—	—	80	2068	50% spreiding in M.	= hoogte 1,055. = breedte 0,40.
5	—	—	—	55	—	—	180	2070		
6	—	—	—	—	105	65	—	2060	Grootste spreiding in M.	in hoogte 2,15. = breedte 1,40.
7	—	—	—	95	—	—	25	2104	Gemiddeld trefpunt in M.	onder 0,80. links 0,51.
8	—	—	—	75	80	—	—	2065	Gemiddelde afwijking in M.	in hoogte 0,69 = breedte 0,428.
9	—	—	—	95	115	—	—	2060	80% spreiding in M.	= hoogte 1,05. = breedte 0,728.
10	—	—	—	120	20	—	—	2057		

Proeven met het kanon van 15 cM.

Door de firma KRUPP is mede een kanon van 15 cM. vervaardigd, dat als kustvuurmond moet dienen en waaraan, ter verkrijging van een groot arbeidsvermogen van het projectiel, eveneens een lengte van 35 kalibers is gegeven. Hoezeer alzoo van hetzelfde kaliber, wijkt de inrichting van dezen vuurmond belangrijk af van die van ons kanon van 15 cM. Behalve de meerdere lengte toch, zijn ook de kegelvormige projectielkamer en de verwijde buskruitkamer daarbij in toepassing gebracht, waardoor het mogelijk geworden is de buskruitlading tot 17 KG. op te voeren.

De voornaamste afmetingen van dien vuurmond zijn:

Lengte van den vuurmond . . .	5,220 M.
» der ziel.	4,800 M.
Middellijn » »	0,1491 M.
» » buskruitkamer . . .	0,175 M.
Aantal trekken.	36
Diepte der trekken	0,0015 M.
Eindspeed » » in kalibers .	25
Gewicht van den vuurmond . . .	4750 KG.

Het kanon was geplaatst op een kustaffuit op raam, van verouderde constructie en vroeger voor een ander kustkanon van 15 cM. aangemaakt en gebezigd. Om die reden waren ook hier, voor de plaatsing van het kanon op de affuit, ongeveer dezelfde hulpmiddelen toegepast als hierboven bij 30,5 cM. zijn vermeld, doch ook voor dezen vuurmond bleek de affuit te licht te zijn, daar zij bij elk schot opsprong, waarbij de draaistang opgelicht en de spil eenigermate uit het spilkussen geheven werd. Bij een der schoten werd zelfs de spil geheel uit het spilkussen gelicht.

Uit dezen vuurmond werd geschoten met pantsergranaten en met gewone granaten, welke beide soorten een gelijk gewicht bezaten van 51 KG., waartoe aan de pantsergranaat een lengte van 3,35, aan de gewone granaat een lengte van 4 kalibers was gegeven.

De granaten hadden, evenals die van 30,5 cM., slechts een koperen achterband en waren, ter vervanging van den centreerband, op het voorste gedeelte van het cilindervormige oppervlak nauwkeurig en glad afgedraaid.

De pantsergranaat kan gemiddeld 1,5 KG., de gewone granaat 3,4 KG. springlading bevatten. Ook deze projectielen werden echter thans zonder springlading verschoten.

De buskruitlading bestond uit 17 KG. prismatisch buskruit met één kanaal, van een dichtheid van 1,75 en was besloten in één kardoeszak, die in den bodem een opening had. Deze opening werd gelykt door een stuk linnen dat, na het inbrengen der kardoes, werd afgescheurd, zoodat het buskruit gemakkelijker kon vuurvatten. Niettemin vonden tweemaal weigeringen plaats, grootendeels evenwel door onhandig aftrekken.

Ter ontsteking van de lading werd gebruik gemaakt van het zelfafsluitend wrijvingspijpe stelsel-Krupp.

De genomen proeven met dezen vuurmond zijn gemeld in de tabellen IV, V en VI.

TABEL IV.

Snelheden en gasdrukken.

N ^o van het schot.	Lading.		Granaat.		Verbrandruimte.		Snelheid in M op:		Gasdruk in atmosferen.		Terugloop in M.	Opmerkingen.	
	Buskruik- soort	Gewicht in KG.	Soort.	Gewicht in KG.	Lengte in mm.	Middellijn in mm.	100 M.	2000 M.	RODMAN.	CRUISIER.			
1	Prismatisch krui met 4 lensen.	17	Perlisergranaat.	51	868	175	530,1	419,3	2400	2550	1,640	Afstand der ramen on- derling 50 M. Weder: licht bewolkt. Wind R. A. 6,3 M. Barometer 753 mm. Thermometer 10° C. Hygrometer 85 % Gewicht van 1 M ³ . Lucht 1,234 KG V ₀ = 537,7.	
2					868	"	533,0	418,8	2450	2500			"
3					867	"	536,0	419,7	2400	2540			"
4					868	"	534,4	417,9	2530	2500			"
5					868	"	533,1	418,2	2450	2500			"
Gemiddeld.....					867,8	"	530,7	417,4	2445	2520			
1	Als boven.	Als boven.	Gewone granaat.	Als boven.	867	"	526,2	—	2400	2460	"	Afstand der ramen on- derling 50 M. Weder: licht bewolkt. Wind A. 6,0 M. Barometer. Thermometer. Hygrometer. Gewicht van 1 M ³ . Lucht 1,225 KG. V ₀ = 532,0.	
2					869	"	521,4	—	2340	2490			"
3					867	"	523,2	408,5	2430	2490			"
4					868	"	526,0	408,0	2430	2460			"
5					869	"	529,8	410,6	2430	2460			"
Gemiddeld.....					868	"	525,8	409,1	2408	2470			

TABEL V.

Trefkans op 8900 M.

N ^o van het schot.	Soort projectiel en gewicht.	Hoogte in graden.	Correctie in %.	Eerste aanslag in M.	Afwijking zij- delings van de richtlijn in M.		Opmerkingen.	
					links	rechts		
1	Gewone granaat van 11 KG.	19	30	9119	17,8	—	Gemiddelde boogschootsverheid in M. 8909. Gemiddeld trefpunt L. in M. 6,5 Grootste spreiding in M. ... } in lengte 307 } breedte 49 Gemiddelde afwijking in M. } lengte 12,9 } breedte 21,8 50 % spreiding in M. } lengte 113,6	
2				8803	8,0	—		Weder: regenachtig. Wind L. 5,8 M. Barometer 760 Thermometer 10° C. Hygrometer 90 % Gewicht van 1 M ³ . Lucht 1,245.
3				8864	—	2,0		
4				8851	—	3,3		
5				8902	—	2,5		
6				8810	—	90,0		
7				8880	—	4,0		
8				8981	29,0	—		
9				8910	25,0	—		
10				8966	19,0	—		

door een houten voering dik 25 cM. en aan elkander verbonden met doorgaande houten, die aan de achterzijde, gedeeltelijk tegen staande houten ribben, door moeren werden opgesloten.

De tweede in schuine richting op het directievlak geplaatste pantserring bestond uit een Engelsche gesmeedijzeren pantsersplaat, dik 20 cM., met houten voering dik 25 cM. en plaatijzeren achterhuid dik 2,5 cM.

Beide platen waren door de firma KRUPP van de Pruisische regering gekocht en vormden oorspronkelijk een deel van de pantserhuid van het Pruisische pantsersfregat *König Wilhelm* en wel de eerste van de batterij van dat schip, de tweede van de pantserhuid aan de waterlijn.

De platen waren opgesteld op een afstand van 150 M. van den vuurmond.

De uitkomsten dezer proef zijn vermeld in nevenstaande tabel VII.

Zooals men uit de verkregen uitkomsten kan zien, hebben de granaten werkelijk met een overmaat van kracht de ijzeren platen doorboord, terwijl daarenboven de kwaliteit van het ijzer vrij goed kan genoemd worden, aangezien de platen geheel doorboord werden zonder dat zich scheuren daarin vertoonden.

Bij het schot in loodrechte richting op de plaat, is het projectiel geheel gebleven. De geringe vermindering van 1 mM. in lengte kan gevoegelijk worden toegeschreven aan afslijting van de punt, zoodat men kan aannemen dat het projectiel overigens geen verandering heeft ondergaan, hetgeen voorzeker pleit voor de voortreffelijkheid van het materiaal waaruit het projectiel vervaardigd is.

Bij het schot gedaan in schuine richting, is het projectiel verbrijzeld, hetgeen niet te verwonderen is, aangezien dit nagenoeg met alle projectielen plaats heeft die in een, van de normaal sterk afwijkende richting treffen. De omstandigheid evenwel dat de plaat niettemin geheel doorboord is en dat de punt van het projectiel op 150 M. achter de plaat is teruggevonden, duidt genoegzaam aan dat het breken van het projectiel eerst heeft plaats gehad, nadat het den gewenschten arbeid had verricht.

Vermelding verdient dat met dezen vuurmond te voren reeds 32 schoten waren gedaan met verschillende buskruitsoorten en ladingen, waarbij gasdrukken van 2680—2695 atmosferen voorkwamen, terwijl voorts op 28 Maart, op elk der beide bovenvermelde pantserschijven, één schot was gedaan, onder gelijke omstandigheden als hierboven bij de 2 in tabel VII. vermelde schoten het geval waren. De uitkomsten dezer schoten zijn, wat de uitwerking op de schijven betreft, nagenoeg gelijk aan die in tabel VII aangegeven. Alleen was de hoogte der opstuiking rondom het gat aan de voorzijde der plaat iets geringer en werd het projectiel, dat de plaat in loodrechte richting had doorboord, op 1110 M. achter deze teruggevonden. Het in schuine richting treffende projectiel doorboorde eveneens de plaat, doch werd mede verbrijzeld.

Uit de in tabel VII vermelde gegevens en uit de verschillende bekende formules die voor de doorboring van pantsersplaten bestaan, als b.v. van NOBLE, HÉLIE, KING, ROSSET, ARMSTRONG, BIEN-AIMÉ, DOPPELMAIR, MARTIN DE

TABEL VII.

Schieten tegen pantserschijven.

N. van het schot	Projectiel.		Lading		Afstand van het doel in M.	Snelheid van het projectiel in M.		Arbeidsvermogen der granaat aan het doel in M.			Inrichting der pantserschijf.	Uitwerking der granaat.						
	Soort.	Gewicht in KG.	Soort.	Gewicht in KG.		Op 100 M. van de monding.	Aan het doel.	Totaal.	Per cM. omtrek der granaat.	Per cM ² der doorsnede van de granaat.		Middellijn van het gat in de plaat in mM.		Hoogte der opsteking van het ijzer rondom het gat aan de voorzijde der plaat in mM.	Ookstand schietvlak in de plaat.	Verdere werking van het projectiel.	Toestand der granaat na het schot	
												Verticaal.	Horizontaal.					
1	Stalen pantsersgranaat zonder springlading.	40,7	Prismatisch kruut met 1 kanaal.	17	150	597,0	593,5	721	15,4	4,12	Twee Engelse gesmeed ijzeren platen, elk dik 18 cM., met een houten luschenleeg van 25 cM. Directievlak loodrecht op de plaat	Ja	450	150	55	Geene.	Enige schoorbalken beschadigd.	Volkomen onbeschadigd. Middellijn onveranderd. Lengte 1 mM. verminderd. Projectiel lag 300 M. achter de pantserschijf 40 M. rechts van de rooilijn.
2	id.	"	id.	"	"	"	"	"	"	"	Een Engelse gesmeed ijzeren plaat, dik 20 cM. met houten voorring, dik 25 cM. en ijzeren binnenhuid van 2,5 cM. Directievlak maakt een hoek van 55° met de plaat.	Ja	450	—	90	id.	id.	Granaat gebroken. Een gedeelte der stukken lag achter de plaat; de kop op 450 M. achter de plaat. In het gat in de schijf waren eenige stukken terwyl enkele vóór de schijf waren gekomen

BRETTES, ADTS, KRUPP enz. kan men alsnu den afstand afleiden op welken men een pantserplaat van een bepaalde dikte met de granaat van het boven omschreven kanon nog zou kunnen doorboren.

De firma KRUPP berekent dat met dien vuurmond, bij projectielen die de platen in loodrechte richting treffen, kunnen doorboord worden:

	een gesmeed ijzeren plaat dik in cM.	twee gesmeed ijzeren platen dik in cM.
op 500 M.	29	15 + 19
» 1000 M.	26	15 + 16
» 1500 M.	23,5	15 + 13
» 2000 M.	21,5	15 + 10
» 2500 M.	19,5	15 + 8

Voor schuin treffende schoten kan men de gebruikelijke reductie toepassen, naar gelang van den hoek waaronder wordt getroffen.

(Wordt vervolgd.)

Generaal A. W. P. WEITZEL over „Borneo van Zuid naar Noord”

Reeds sedert maanden was mij van verschillende zijden medegedeeld, dat Generaal WEITZEL zich onledig hield met een beoordeeling of bespreking van mijn »Borneo van Zuid naar Noord” en werden daarbij zulke bijzonderheden gevoegd, dat mij de haren te berge rezen en ik reeds zenuwachtig werd, wanneer ik 's generaals naam maar hoorde uitspreken. Volgens sommige berichtgevers toch zou ik niet alleen uitgekled, maar in optimâ formâ afgemaakt worden. De generaal was woedend op mij, werd er bij verteld, omdat hij minister van oorlog was, ten tijde dat de wervingen plaats hadden, die ik zoo zeer gewraakt heb. Aanvankelijk hechte ik daaraan niet; want ik kon niet gelooven, dat Gen. W. een der vele Nederlanders zou zijn, van wien Multatuli getuigde, dat zij niet lezen kunnen; maar die mededeelingen waren zoo stellig, werden zoo herhaaldelijk gedaan en kwamen van personen, die zich op hun omgang met den generaal zooveel lieten voorstaan, dat... ik, hoewel trillend van ongeduld, afwachten moest, wat komen zou.

Maar hoe aangenaam werd ik verrast, toen een vriendenhand mij dezer dagen de 5de aflevering van dezen jaargang van *De Militaire Spectator* toezond en ik de zoo lang verwachte bespreking las! Ja, aangenaam verrast, ik herhaal het, aangenaam in den volsten zin des woords! Want ik vond in die bespreking van den generaal een hartelijke waardeering van mijn arbeid en een open oog van dat gedeelte er van, dat ik met liefde en toewijding griffelde en wat hij nu eens litterarische schoonheden, iets verder meesterlijk geschilderde natuurtooneelen en natuurverschijnselen noemt. Zelfs bij den aanvang van zijn opstel begroet hij mij als »te behooren tot de uitstekende stilisten, tot de opgewekte, boeiende en vloeiende schrijvers”. Waarlijk, het kan niet liever en ik voel mij dun ook verplicht — met terzijdestelling van het atoompje zedigheid, dat in mij te vinden is en waarvan ik erkennen moet, nimmer veel last gehad te hebben, omdat ik steeds en onverpoosd getracht heb, mij van die gepatenteerde huichelarij te ontdoen — mijn innigen dank te erkennen voor dat stigma van schoonschrij-

ven, dat voor mij, uit den mond van Gen. W. komende, hoewel ongezoekt, van bijzonder veel waarde is.

Dat Gen. W. alles wat ik in »Borneo van Zuid naar Noord" ter nederstelde, zou goedkeuren, kon ik, ook voor dat mijne berichtgevers getracht hadden mij vervaard te maken, onmogelijk veronderstellen. Stel een volzin neer, laat die door tien ontwikkelde mannen beoordeelen, dan is het bijna mathematisch zeker, dat gij tien verschillende oordeelvellingen onder het oog zult krijgen, die alle door de beoordeelaars volgens geweten en naar de inspraak van hun hart zijn ter neder gesteld. En hoe veel te meer moest dat het geval zijn met een boek, waarin ik brak met de conventionneele vergoeding van *alles* wat onze landslieden gedaan hebben, doen of nog zullen verrichten en waardoor ik met mijn pessimisme, zooals ik dat wel eens heb hooren noemen, in botsing komen moest met Gen. W. en zooveel anderen, welker optimisme onaangenaam aangedaan werd door volzinnen, die niet van exclusieve bewierooking van mijne landgenooten getuigden.

Gen. W. en ik, beiden, meenen ons gemeenschappelijk vaderland, dat wij lief hebben, te dienen. Hij met het edelaardige onzer natie te doen uitkomen, met den vereffenenden duim over de scherpe kanten der begane feiten te doen glijden, met te vergoelijken, wat niet te ontkennen valt. Ik daarentegen met den vinger te durven leggen op de wonden, die door gebrek aan verpleging dreigen voort te woekeren, door ongerechtigheden en misdadige handelingen aan het openbaar prijs te geven, niet om ergernis op te wekken, niet om »den steen op Nederland te werpen" zooals Gen. W. zegt; maar wel om tot leering te strekken, om tot afschrikwekkend voorbeeld te dienen, om aan te geven wat verbeterd en wat in de toekomst vermeden moet worden. Dat deed ik met betrekking tot de door ons gevolgde staatkunde op Borneo en de werving voor ons leger in Indië niet, dan na dat ik de overtuiging had, dat alle andere pogingen om verbetering aan te brengen, gefaald hadden. Door wien van ons beiden het Vaderland nu het beste gediend wordt, waag ik niet te beslissen. Bij de staatkunde, die Nederland tegenwoordig met betrekking tot zijne koloniën voert, zal de toekomst zich wel met het antwoord belasten.

Ik wensch mij dan ook in geen twistgeschrift te begeven over het hoofdonderwerp, dat Gen. W. en mij scheidt, namelijk: de werving van vreemdelingen voor het Ned. Ind. leger. Kan hij het van zich verkrijgen om hetgeen ik te dier zake ter neder schreef, als *tjabe rawi*" (1) voor te dragen en zoo mijne pogingen, om tot verbetering te nopen, te verijdelen? mij wel! Ik voor mij zal het bewustzijn in mij omdragen naar plicht en geweten gehandeld en den *tjabe rawiet* niet gebezigd te hebben, vóór dat

(1) Beter: »tjabe rawiel", een der scherpste aapaasche pepersoorten in Indië, ook wel »Intobokh seitan" (dulvelapaper) genoemd. Allesliefst niet waar? Maar, wanneer ik mij nu ook eens aan zoo liefelijke vergelijkingsmethode overgaf en een tegenovergestelden term bezigde om Gen. W's. schrijverij te bestempelen, wat een gesmaak over het hitlere mijner pen zou dan weer opgaan!

alle andere vertoogen nutteloos gebleken waren. Zal ik, om dat te bewijzen; een minister van oorlog in die dagen in herinnering moeten brengen de veelvuldige schriften, die van uit Indië met het Ministerie van Koloniën gewisseld zijn, waarin onbewimpeld op den aard der wervingen gewezen en de stelling uitgesproken werd, *dat bij die wervingen in Nederland wel geteld, maar niet gewogen was geworden?* Of zijn die stukken wellicht nimmer verder dan het Ministerie van Koloniën gekomen en den Gen. W. dus onbekend? Dan, dunkt me, zal het zaaks zijn, die nog in te zien. Aan hem zal de toegang der archieven wel niet geweigerd worden.

Maar, ik herhaal het, ik wensch mij in geen twistgeschrift dienaangaande te begeven.

Ieder ontwikkeld man heeft het in zijne macht om na te sporen in hoeverre met de feitelijke toestanden de bewering overeenkomt, dat *de regering reeds sedert een groot, zeer groot aantal jaren geen eigenlijke (1) wervers in het veld had*".

Ieder kan in zijne omgeving bij met verlof zijnde of gepensioneerde officieren van het Ned. Ind. leger informeerden, welke elementen in dat leger door de wervingen ten gevolge van den Atjeh-oorlog zijn opgenomen en hoe noodig het is, dat daarin afdoende verbetering kome (2).

Ieder, die wil kan vernemen of de strafrijke processen, die voor nederlandsche rechtbanken gevoerd zijn tegen personen, die zich van valsche papieren hadden bediend om in nederlandschen kolonialen dienst te treden *latrijk* mogen genoemd worden, wanneer volgens een staat bij het Departement van Oorlog aanwezig en mij met vergunning van den tegenwoordigen minister van oorlog vertoond, die processen nog geen vijftigtal bedragen over het tijdvak 1873/1881; terwijl aan te toonen is, dat bij menig detachement, dat naar Indië vertrok, een grooter aantal personen, die onder een valschen naam in dienst getreden waren, aanwezig waren.

(1) Ik cursiveer.

(2) De Minister FRANKEN VAN DE PUTTE was openhartiger dan Gen. W. Hij verklaarde op 18 April 1874 in de Vergadering van de Tweede Kamer in Comité-generaal, dat (van de werving sprekende) de Regering voortgaat *met al te nemen wat zij krijgen kan*. Een meer openhartige betelgving was wel niet te uiten.

Wil de lezer eenige staaltjes hoe het gehalte van het N.-I. leger af- en de bevolking der arresthuizen enz. toenam onder den invloed der werving, die in Gen. W. zo'n kampioen gevonden heeft, dan zij hier medegedeeld, dat hij voorbeeld in 1874 slechts 41 Europeanen gevonden werden, in 1877 reeds 125 en in 1878 ruim 2! het getal van 1874 of 153 man.

Op 31 December 1875 waren 235 Europeanen in het militair detentiehuus; op 31 December 1878 daarentegen 323.

In 1874 werden van het leger als gedeserteerd en om eenige andere reden dan: gezegeerd, met paspoort of overleden, 98 Europeanen, in 1875 reeds 170 en in 1876 het aanzienlijke getal van 214 afgevoerd.

Ik weerhoud mij, een verdere opsomming te geven van de toename bij de civiele gevangenis en alsook bij de strafdetachementen; ieder die belang in de zaak stelt, kan zich dienaangaande vergewissen. Bij die inrichtingen zijn ook cijfers aan te treffen, die spreken.

Ieder kan zich een denkbeeld vormen, in hoeverre het annemelijk is, dat *oneigenlijke* wervers in de schamele som van tien gulden het groote en voorname lokaas zouden gezien hebben, om valsche papieren te verstrekken, welker fabricceering of verkrijging toch tot onkosten noopten en daarenboven een gevaarvolle rechtsvervolging in het verschiet stelde.

Ik kan mij begrijpen, dat ALFRED DE VIGNY in zijn *servitude et grandeur militaires* zich niet boos — zooals Gen. W. dat noemt — maakte over de *racoleurs* van *weleer*, die MATHURIN den braven boerenzoon, voor Royal-Auvergne aanwierven; maar ik zou dien éminents militair schrijver wel eens hebben willen hooren, wanneer die *racoleurs* in de tegenwoordige zeden van het Fransche rijk werden opgenomen. Ik geloof, dat hij zou gedaan hebben, wat ik thans doe, en getracht hebben, waartoe ik mij beijver, namelijk om de *racollage* en ook den »sambal naar genoegen” te brandmerken (1).

Dat ik niet zoo geheel nutteloos geschreven heb, valt daaruit af te leiden, dat in de laatste maanden eenige maatregelen met betrekking tot de werving voor het Ned. Ind. leger getroffen zijn, die uitzicht op verbetering openen.

Ik ben verwaand genoeg te meenen, dat mijne onthullingen niet geheel en al zonder invloed op het nemen dier maatregelen gebleven zijn.

Maar nogmaals, buiten zoo'n twistgeschrijf wensch ik mij te houden.

Evenwel wanneer Gen. W. meent te moeten schrijven, dat ik »van misbruiken breed, veel te breed opgeef, doch dat van de middelen om het euvel te voorkomen of uit den weg te ruimen bij mij geen woord gevonden wordt”, dan mag ik niet terugtreden en dien ik den generaal te woord te staan — al zou ik er mij van kunnen afmaken met de betuiging, dat ik op het lek van het vaarttuig gewezen heb, zonder nog geroepen te zijn dat lek te stoppen — om het oordeel te ontgaan, dat ik voor de ondernomen taak niet opgewassen zoude zijn. En met Gen. W. ben ik van meening »dat het vraagstuk veel te gewichtig is dan dat men er zich van kan afmaken door oppervlakkigheden, door groote woorden of door beschuldigingen”. Ik wil dan daarvan ook vrij blijven en zal dus omtrent het onderwerp een breeder veld dienen te betreden, dan mij in het kader van een roman veroorloofd was, wat, dunkt me, Gen. W. wel in het oog had kunnen houden, alvorens het verwijt van dat gemis aan middelen om het euvel te voorkomen of uit den weg te ruimen tot mij te richten.

Op den voorgrond dien ik medetedeelen, wat door mij beoogd werd, toen ik de door Gen. W. gewraakte wervingsquaestie ter neder stelde. Reeds lang woelde het mij in het brein om tegen de practijken, die bij de werving plaats

(1) Gen. W. vergiet zich in de aanbeling van het bekende »sambal naar genoegen”. Ik heb nimmer beweerd, dat de wervers die toespits aanbaidden om de argeloozen te verlokken. Dat deed een Kolonel, commandant van het koloniale werfdepot te Harderwijk om de aangeworvenen een riem onder het hart te stellen en de geneuchten voor »das schöne Java” op te vyzelen. Zie bladz. 76 1ste deel van »Borneo van Zuid naar Noord”. De gebezigde persiflage heeft dus geen zu. De Nederlanders kunnen niet lezen!

hadden en thans niet geheel ontkend zijn, op te komen, nadat ik alle pogingen van het legerbestuur in Indië om tot verbetering te geraken, gefaald zag. Ik kwam evenwel hier in 1879 in het vaderland terug zonder eenig bepaald plan dienaangaande. In de maand Februari of Maart 1880 woonde ik echter, op verzoek van eenige leden, als gast een vergadering van het Koninklijk Instituut van Taal- Land- en Volkenkunde bij, waarin door Dr. Th. Ch. L. WIJNMALEN, secretaris van dat Instituut, hoogst talentvol ingeleid werd het vraagstuk eener Grondwetsherziening met betrekking tot de formatie van het N. I. leger. Wat ik daar vernam omtrent het bestaande suppletie-stelsel voor dat leger, laat zich moeilijk beknopt mededeelen, te moeilijker, dewijl tot mijne groote verbazing het gedrukte verslag van die vergadering geheel iets anders te lezen geeft dan werkelijk gesproken is. Toen rijpte evenwel mijn voor-nemen al meer en meer, en meende ik verplicht te zijn om andere taal te doen hooren dan die daar weerklonken had om dat suppletie-stelsel in be-scherming te nemen. In geraamte had ik toen reeds mijn ethnografischen roman opgesteld en kwam ik tot de gedachte om het gefingeerde verhaal der desertie mijner romanhelden aan te grijpen als gereede aanleiding, om den vinger op de wond der wervings-quaestie te leggen en daarbij een te schriller kreet aan te slaan, naarmate mij gebleken was, dat het oor voor een andere taal gesloten was. Ik schreef mijn »Borneo van Zuid naar Noord" voor een ge-heel ander publiek dan voor staatslieden, voor welke laatsten moraliteits-quaestien in den regel van secundair belang zijn, althans den vlag moeten strijken voor zoogenaamde utiliteits-quaestien, die dan met den weidschen naam van staatkundige vraagstukken begiftigd worden. Het groote doel dat ik mij, bij het behandelen dier wervings-quaestie, voorstelde, was bij het nederlandsche volk zoo'n afschuw voor de kunstgrepen, bij de koloniale werving vroeger gebezigd, op te wekken, dat door de stem des volks die kunst-grepen krachtig veroordeeld en zoo voor de toekomst geheel en al onmogelijk gemaakt zouden worden. Ik weet nu wel, dat daardoor de werving van vreemdelingen voor het grootste gedeelte gefnuikt zoude worden. Maar dat is het juist wat ik beoog; want van die fnuiking zouden m. i. de resultaten tweeledig zijn:

Vooreerst zoude de noodzakelijkheid, de onverbiddelijke noodzakelijkheid geboren worden om hier in Nederland tot den persoonlijken dienstplicht over te gaan; omdat ieder, die het goed met zijn vaderland meent, zoude inzien, dat om de koloniën te behouden, daar een sterk leger aanwezig moet zijn en behouden blijven: en dat wanneer de werving, ontdaan van de gebezigde kunstgrepen, geen valdoend aantal soldaten zal opleveren, om het europeesch gedeelte van dat leger op kompleteet te houden, niet gedraald zal mogen en kunnen worden, om dien persoonlijken dienstplicht, waarin dan alleen heil te vinden zal zijn, in te voeren.

Men versta mij evenwel hier goed.

Het is verre van mij, de aanvulling van het N. I. leger uitsluitend uit de

dienstplichtigen te willen putten. Ik kan zeer goed bevroeden, welke bezwaren, uit den weerzin en afkeer van ons volk voor zoo'n dwang, tegen zoo'n wetsontwerp zouden geboren worden. Maar.... bij de invoering van den persoonlijken dienstplicht zouden natuurlijk al dadelijk al de plaatsvervangers en nummervwisselaars beschikbaar komen. Dat zijn ook nog wel de elementen niet om een ideaal leger saam te stellen, maar het ideale zal wel voor onze koloniën steeds onbereikbaar blijven. Het zijn evenwel degelijke flinke soldaten, waar wel mee huis te houden is; in ieder geval oneindig hooger te stellen, dan het meerendeel der luidjes, die men in het laatste tiental jaren aan het Indische leger toegevoegd heeft. Wordt nu een flink fatsoenlijk handgeld vastgesteld, wordt behoorlijk voor het heden en de toekomst van den braven oppassenden militair van het leger daar ginds gezorgd, geeft men hem een nette, doelmatige kleeding en een degelijke en afwisselende voeding, dan meen ik mij van overdrijving vrij te houden bij de bewering dat 75% van die plaatsvervangers en nummervwisselaars — bij gebrek aan beter, ik erken het gaarne — het N. I. leger ten goede zullen komen. Ik ben op kondschap uitgegaan en heb vernomen, dat het getal plaatsvervangers en nummervwisselaars jaarlijks 1200 à 1300 bedraagt. Is die opgave juist — ik heb geen enkele reden om haar te wantrouwen — dan zou men op een jaarlijksche aanvulling van 900 man van die categorie kunnen rekenen. Negenhonderd flinke hollandsche borsten, die een ander gewicht in de schaal zouden leggen dan de door allerhande uitspattingen uitgemerelde sujetten, die uit alle hoeken en gaten van Europa werden bijeengegaard.

Maar 900 man is onvoldoende, zal men mij tegenwerpen. Dat weet ik wel. Het jaarlijksch contingent bedraagt in gewone tijden gemiddeld 1200 man. Er komen dan nog 300 man te kort. Maar zou het een te groot optimisme verraden: de veronderstelling te uiten, dat bij menig ontwikkeld jongeling van de burgerklasse, van die klasse, waarin — in weerwil van alles wat men ons gewoonlijk omtrent de weinige waarde als militaire natie der Nederlanders tracht diets te maken — nog wel zoo veel ondernemingsgeest zou aangetroffen worden, om hem bij volkomen zekerheid van een goede behandeling en van evenredige vooruitzichten de redeneering te laten voeren:

„Ik ben nu toch genoodzaakt den soldatenrok aan te trekken, welnu laat mij mijn geluk bij het Indische leger beproeven. Loopt het mij mee, dan is mijn loopbaan verzekerd; loopt het mij tegen, dan kom ik na verstreken tijd in het Vaderland terug en heb dan ten volle aan mijne verplichtingen jegens dat Vaderland voldaan“. Looft men nu als stimulans een niet al te schrale premie uit aan hen, die verkiesen zullen, hunnen dienstplicht bij het N. I. leger te volbrengen, om hunne achterblijvende betrekkingen met die som te kunnen steunen of om bij terugkeer een appeltje voor den dorst te vinden, dan dunkt me, zullen liefhebbers genoeg aangetroffen worden om de ontbrekende 300 man aan te vullen. En mochten mijne berekeningen falen, mocht aan dat getal van 900 plaatsvervangers en nummervwisselaars

iets te kort komen, alsook aan de 300 dienstplichtigen, die ik veronderstel, wel bij het N. I. leger te willen dienen, dan zal dat te kort niet heel veel bedragen en zal men zich tot de aanwerving van een minimum aantal vreemdelingen kunnen bepalen, wien men dan volledige eischen omtrent zedelijkheid en physische geschiktheid zou kunnen stellen.

„Maar dat alles zal geld kosten!” zal de lezer uitroepen.

Voorzeker zal het dat; maar toch altijd minder dan het tegenwoordige stelsel kost, waarbij veel geld als in het water geworpen te beschouwen is: door het heen en weer reizen van de vele afgekeurde en veroordeelde militairen, die door anderen vervangen moeten worden, door de overvolle provoost-, arrest-, detentie- en gevangenhuisen, met mannen bevolkt, die aan kleeding en onderhoud veel geld kosten en waaraan de Staat niets heeft, terwijl het gevaar van een militairen opstand, die vroeg of laat kan uitbreken, waarachtig niet denkbeeldig te achten is.

Dat Gen. W. zich eens inzage verschaffe van de stukken betreffende het komplot, dat in 1870 te Buitenzorg broeide, waarbij Graaf von BISMARCK een volledig plan onder de oogen gebracht werd, hoe met een minimum van macht de verovering van Java te bewerkstelligen zou zijn, waar geland, waarheen dadelijk opgerukt moest worden enz. enz.; terwijl middelerwijl de komplotmakers den Gouverneur-Generaal met familie zouden oplichten om die als gijzelaars naar het binnenland te voeren. Wanneer Mr. PIETER MIJER nog leefde, zou de waardige man kunnen mededeelen, welke angst hem in die dagen bekropen heeft.

In Augustus 1877 werd te Semarang bij een hoofdofficier een brief bezorgd, waarin in de fransche taal de ergerlijkste scheldnamen aan de Nederlanders werden toegevoegd. Het waren niet minder dan „poltrons, die anderer armen behoeften, om den Atjehoerlog te voeren en om hun stelsel van uitzuiging van den inlander te volvoeren. Maar de dag der wedervergelding naderde, de mishandelde soldaten zouden de verdrukte bevolking wreken, enz. enz.”

Dat de lezers de n°. 54 en 69 van „het Indische Vaderland” dd. 4 en 22 Maart 1882 inzien, dan zullen zij uit de polemiek die tusschen een paar Duitschers ontstaan is, ten gevolge van een correspondentie-artikel, voorkomende in de *Neue Preussische (Kreuz-) Zeitung*, lezen kunnen, wat wij van onze vreemdelingen te verwachten hebben, wanneer ooit in Ned. Indië een ernstige opstand uitbreekt, ook wanneer onze zoo schoone koloniën door een westerschen vijand belaagd werden. Daarin is ook te lezen, welk gehalte door de goede zorgen van de Nederlandsche Regeering volgens de bewering van Gen. W. naar Indië in de laatste tien jaren gezonden is. En let op, het zijn vreemdelingen, die zoo over vreemdelingen spreken.

Waarlijk het is meer dan tijd, dat die toestand eens het onderwerp van ernstige overpeinzingen worde!

Gen. W. zal mij nu bij het einde van dat schema voorspiegelen, dat ik

nu wel voorziening in gewone tijden in behandeling genomen heb, maar dat ik nog altijd in gebreke ben gebleven: »het middel aan de hand te doen om de aanvulling van het N. I. leger ook in zeer moeilijke tijden en bij dringende behoeften voldoende vruchtbaar te doen blijven". Ik zal met het beantwoorden van die tegenwerping tot het tweede resultaat geraken van mijne stelling omtrent de fnuiking van de werving der vreemdelingen voor het N. I. leger.

Het is ruim tien jaren geleden, als ik mij niet vergis, toen ik een brochure getiteld: »Geen militaire macht meer maar een rechtvaardig bestuur op Sumatra" — of iets dergelijks, want ik herinner mij dien titel niet goed meer — in handen kreeg. Ik erken gaarne, dat ik over de naïviteit lachte van de stelling: een overheerscht volk, dat ter wille van de lieve schatkist geëxploiteerd wordt, zonder militaire macht te willen besturen. Toch zit er een gezonde kern in die stelling. Zij moet evenwel van alle *Schwärmerien* ontdaan worden, waarna men — de stelling niet alleen op Sumatra, maar op geheel Nederlandsch Indië toepassende — tot het slotsom kan geraken, dat ons Insulinde met een minimum van militaire macht te besturen is, wanneer rechtvaardig (1) bestuurd wordt; maar vooral wanneer het zooveelste gebod van den Dekalogus: »gij zult uw naasten's huisvrouw niet hegeeren, noch zijn os, noch zijn ezel, noch iets van hetgeen hem toebehoort", opgevolgd wordt. Ja, dat hegeeren! die annexatie-koorts, die op periodieke tijden onze staatslieden en onze ambtenaren bevangt! Het denkbeeld om zijn naam door alle eeuwen der eeuwen aan een uitbreiding van grondgebied te verbinden, om in de schoolboeken van de jeugd der toekomst als een KOEN of een SPEELMAN aangehaald te worden, heeft reeds zoo menigen opperlandvoogd, landvoogd, onderlandvoogd, subonderlandvoogd, enz. verleid om grieven op touw te zetten, die breed uit te meten, uit te pluizen en de noodzakelijkheid van bestraffing, tuchtiging of annexatie aan te toonen. Die lieden zouden niet in staat zijn, ten eigen bate de geringste oneerlijkheid te plegen, maar:

On respecte un moulin, on vole une province.

En wanneer de denker de opgeworpen quaestie ontdoet van alle spitsvondigheden, van alle schijnredenen, die in het ergste geval teruggebracht kunnen worden tot een gebrek aan vormelijkheid, tot een gebrek aan kennis of verwaarloozing van onze westersche usantiën door halfwilden of wilden, die ten hoogste een schouderophalen, althans geen bloedvergieten verdienen, dan vindt men op den bodem der quaestie een onleschbare zucht om zich van het land der betrokkenen meester te maken, veelal om aan koffie- en suikermarkt dienstbaar gemaakt te worden, soms ook wel om andere westersche natiën als kapers van de kust te houden.

(1) Ziet ter bekrachtiging van deze mijne stelling de door den Minister van Koloniën den Heer FRANKEN van DE PUTZ gesproken woorden in het Verdrag van het verhandelde in de vergadering der Tweede Kamer in comité generaal van 18 April 1874, bladz. 53, 11de regel van onderen.

Sociëteit
S. G. van der Grinten

Het is die staatkunde van hebzucht en wangunst, die ons in het verderf zal storten. Nederland heeft reeds te veel hooi op den vork en had dat reeds vóór 1873. Men werpe mij nu niet tegen, dat een koloniale mogendheid meestal door den drang der omstandigheden genoodzaakt wordt zich uit te breiden. Dat is slechts een drogreden, die den toets van het onderzoek niet kan doorstaan. De grenzen van uitbreiding worden onverbiddelijk bepaald door de macht, welke de overheerder op militair en financieel gebied kan ontwikkelen. Ik heb eens een staatsstuk van Generaal J. VAN SWIETEN in handen gehad, waarin hij overtuigend betoogde, dat onze staatkundige, militaire en financieële positie in den Indischen Archipel veel in kracht zoude winnen, wanneer wij, in stede van steeds ons gezag uit te breiden, ons goedschike van alle nederzettingen beoosten Borneo konden ontdoen. Als ik mij niet vergis, dan werd dat betoog reeds een twintigtal jaren geleden geleverd.

Wordt nu de aanvulling van N. I. leger ten gevolge der invoering van den persoonlijke dienstplicht teruggelbracht tot een minimum cijfer, dat moeilijk, ja onmogelijk overschreden zal kunnen worden, zooals ik dat omschreef, dan ligt het voor de hand, dat onze staatslieden in de onmogelijkheid zullen verkeeren, om veroveringsoorlogen, al is het ook maar op bescheiden schaal, te ondernemen. *Ik meen dat hij, die er het zijns toe bijbrengt om die onmogelijkheid tot het doen van veroveringstochten tot stand te brengen, zich zeer verdienstelijk jegens zijn vaderland maakt.* En ik ga hierbij van de grondstelling uit: *dat dat vaderland zich vooral de weelde van veroveringsoorlogen moet ontzeggen, wanneer het die niet voeren kan dan ten koste van de zedelijkheid, die bij de wervingen voor den Atjeh-oorlog zoo met voeten getreden is.* Ik cursiveer die woorden, om er in het bijzonder de aandacht op te vestigen; want het uitzicht op een even belangrijke onderneming als den Atjeh-oorlog is reeds sedert lang geopend. Bij den generalen staf te Batavia is sedert jaren alles bijeenverzameld met betrekking tot de rijken Sopeng, Wadjoë, Loehoe, en de Bondgenootschappelijke landen der Adja Tampang, allen op het eiland Celebes gelegen, om op een gegeven oogenblik tot offensief handelen gereed te zijn. Ik wil te dezer gelegenheid mijne waarschuwende stem doen hooren: *die oorlog zou reeds lang ontbrand zijn, waren ons de handen door Atjeh niet gebonden.* Ik ken al de spitavondige redenen, die op het gegeven oogenblik te berde gebracht zullen worden, om een glimpje van grond voor dien oorlog voor te spiegelen. Zij zullen evenwel niet meer gewicht bevatten dan die voor den Atjeh-oorlog gegolden hebben en, evenals de oorzaken van dien oorlog, het criterium van onverbiddelijke urgentie missen.

Mij zelve is in den tijd opgedragen geworden om na nauwgezette studie uit te werken, welke krijgsmacht er noodig zou zijn om dien annexatie-oorlog te voeren en kwam ik tot het slotsom, als ik mij niet vergis, dat men — wat het hoofdwapen betreft — een sterkte van twaalf bataljons infanterie, met een gelijke beschikbare reserve, niets te veel mocht rekenen. Een uitgaaf dus in het verschieft van een honderd millioen, aangerekend de talrijke menschen-

levens die vallen zullen en dat om een negatief succes als dat van den Atjehoorlog te beleven en onze staatkundige, militaire en financiële positie in den Indischen Archipel al meer en meer verzwakt te zien!

Waarlijk, zal ik een steentje aangebracht hebben om dien oorlog onmogelijk te maken, dan zal ik, in weerwil van alle afkeuringen, in mijn binnenste de meeste voldoening smaken.

Maar zal Gen. W. mij tegenwerpen: wat te doen bij groote opstanden, die toch bij rassen, die zoo zeer van het onze verschillen, kunnen plaats hebben? Zeker kunnen die plaats hebben, ofschoon bij een rechtvaardig bestuur de kans daartoe al zeer gering te schatten is. Welnu, bij de invoering van den persoonlijke dienstplicht zou dan toch het achtste hoofdstuk onzer grondwet moeten veranderd worden, waarbij dan een artikel ter vervanging van artikel 185, door Gen. W. aangehaald, zou kunnen ontworpen worden, luidende als volgt:

»De dienstplichtigen mogen niet, dan ter zake van het dempen van een opstand binnen de grenzen van het grondgebied der koloniën, naar de bezittingen van het Rijk in andere wereldeelen gezonden worden.

»De Koning roept daartoe de Staten-Generaal bijeen, opdat hij een wet de urgentie van die uitzending en haren omvang bepaald worde».

Is het mij nu gelukt Gen. W. door dit beknopte schema — want anders is het niet te noemen — te overtuigen, dat ik bij mijne afkeuringen wel degelijk op verbeteringen gepeinsd heb, en neemt hij aan, dat dit schema onmogelijk in mijn ethnografischen roman ontwikkeld kon worden, dan hoop ik, dat hij erkennen zal, dat ik zijn verwijt deswege niet verdiend heb, en kan ik met een onbezwaard gemoed overgaan tot de bespreking der onderwerpen van meer ondergeschikt belang.

(Wordt vervolgd.)

Memorie van opmerkingen omtrent het ontwerp van wet tot regeling der schutterijen.

Door het bestuur van het Bond der rustende schutterij in Zuid-Holland werd ons ter kennisneming toegezonden eene *Memorie van opmerkingen omtrent het ontwerp van wet tot regeling der schutterijen*, die het aan de Regeering en de Volksvertegenwoordiging heeft ingediend.

Terwijl we aan voormeld bestuur onzen dank voor deze toezending betuigen, meenen wij in zijn geest te handelen door aan die memorie eenige bladzijden te wijden. Wij achten het een heuglijk feit, dat uit den boezem der schutterijen een stem opgaat over dit hoogst gewichtig onderwerp en betwijfelen niet, of ter bevoegde plaatse zal aan deze beschouwingen de aandacht geschonken worden, die zij verdienen. Te meer begroeten wij dit belangrijk stuk met sympathie, omdat wij met de hoofdstrekking er van geheel instemmen. Dat »het zwaartepunt van dit zoo moeilijk vraagstuk (de regeling der schutterijen) gelegen is in de verbetering van het gehalte en in meerdere getalsterkte en geëfendheid", wie zal het ontkennen? Het is dan ook volkomen begrijpelijk dat het bestuur van het Bond het wetsontwerp hovenal toetste aan de behoefte aan verhooging van de *zedelijke kracht* der schutterij, in de eerste plaats te verkrijgen door het stellen van *andere*, van *hoogere* eischen aan hare officieren dan tot dusverre het geval was.

Voldoet nu het wetsontwerp op dit punt aan de wenschen van het Bestuur? Het antwoord vinden wij in deze zinsnede:

»En met hoeveel ingenomenheid men ook het vele goede erkennen moet, dat het ontwerp van wet nu reeds aanbiedt, in hoe menig opzicht die wet ons thans reeds verre verkieselijk boven hare voorgangster moge voorkomen, wij vinden, wat de zorg voor het gehalte der officieren en de verzekerde aanvulling van het mindere kader betreft, in haar niet die stellige waarborgen neergelegd, die wij als onontbeerlijk hadden verwacht".

Voegen wij hieraan nu nog toe de volgende zinsnede: »Een andere opmerking, die wij ons tegen deze wet veroorloven, is, dat zij in hare richting

om de schutterijen meer los te maken van den belans zoo dikwerf verlam-menden invloed van gemeentebesturen, niet nog eene schrede verder is gegaan"; dan gelooven wij te mogen zeggen, dat het eindoordeel is: *dankbaar maar niet voldaan*.

Het ligt niet in onze bedoeling al de opmerkingen, waarvan er ons ver-scheidene juist en aanbevelingswaardig voorkomen, op zichzelf te bespreken; de beperkte ruimte laat dit niet toe. Wij zullen ons dus bepalen tot die, welke in ons oog van het meeste belang zijn.

In de eerste plaats vestigen wij er dan de aandacht op als een opmerkelijk verschijnsel, dat het Bestuur, geheel in den zin van onze beschouwingen over dit onderwerp, den voorgestelden dienstdijd der schutters te kort acht en nog in de wet zou wenschen opgenomen te zien deze bepaling:

»Na tienjarigen dienstdijd worden de manschappen nog gedurende vijf jaren op de stamboeken gevoerd en blijven in reserve; zullende echter zoodanige tot de reserve ingeschrevenen, *in tijd van vrede* noch tot het dragen van wapenen, noch tot eenigen anderen schutterlijken dienst verplicht of in de sterkte der schutterij begrepen zijn".

Ook wat in de Memorie gezegd wordt omtrent het wenschelijke, dat deze wet het onder de wapenen roepen van alle weerbare mannelijke ingezetenen, in overeenstemming met de thans geldende regelen van het oorlogsrecht, voorbereide, verdient o. i. alleszins overweging. Ditzelfde geldt insgelijks vooral hetgeen in de Opmerkingen betrekking heeft op art. 111 van het ontwerp n. op de voorgestelde benoeming van inspecteurs der schutterijen. Het beginsel van dit artikel wordt door het Bestuur beaamd. Alleen zou het wenschen, dat de wet vrijheid liet om in enkele gevallen de betrekking van inspecteur ook aan hoofdofficieren der schutterij op te dragen. Deze wensch wordt niet door ons gedeeld. Wij willen niet ontkennen, dat het denkbaar is, dat ook buiten het leger een geschikt persoon voor die betrekking zou te vinden zijn. Zoo'n geval zal echter, naar wij meenen, tot de hooge, zeer hooge uitzonderingen behooren, daar hiervoor, om van andere eischen nog niet te gewagen, een bekendheid met de bijzonderheden van den dienst en de oefeningen niet slechts van één maar van verschillende wapens noodig is, die bij een niet militair wel nooit en bij een gewezen militair slechts hoogst zelden aange-troffen zal worden. En zou men nu voor dat nauwlijks denkbaar geval de gelegenheid willen openstellen om een zoo hoogst gewichtige en moeilijke functie als die van inspecteur der schutterijen opgedragen te zien aan een onbevoegde? Als het nepotisme de wereld uit was, dan zouden wij zooveel niet hebben tegen het denkbeeld van het Bestuur, maar nu kunnen wij slechts de hoop uitspreken, dat het geen uitdrukking moge vinden in een nieuwe schutterijwet.

Daarentegen sluiten wij ons geheel aan bij het Bestuur, waar het steltig door de wet zou willen bepaald zien, dat die uit het leger getrokken inspec-teurs geene andere functiën te vervullen zullen hebben". Het wetsontwerp

laat dit nu in het midden evenals de daarbij behoorende toelichting, en met de bij het tegenwoordig oorlogsbestuur heerschende zuinigheid, vooral ten aanzien van het personeel van het leger, zou 't niet onmogelijk zijn, dat die belangrijke functie als *bijbaantje* gegeven werd aan een of meer militaire autoriteiten b.v. aan de bevelhebbers in de afdeelingen. En dit ware zeker te betreuren. Wij zouden met het Bestuur »de schutterij door de wet gevrijwaard willen zien tegen het gevaar van als bijzaak te worden beschouwd door inspecteurs, die nog een andere betrekking in het leger bekleeden.... Is het de Regeering ernst met die krachtige tusschenkomst van inspecteurs, dan moet de wet ook waarborgen opleveren, dat zij op dit punt niet in een doode letter kunne ontaarden”.

Afdeeling II van Hoofdstuk X van het ontwerp, dat over de kaders der schutterijen handelt, maakte in de vergaderingen van het Bond het ontwerp uit van breedvoerige beschouwingen, omdat, naar het gevoelen van het Bestuur, »de gansche militaire beteekenis toch der schutterij staat of valt met de waarde van hare kaders; en zoo ergens dan hier de deugdelijkheid der wet moet blijken uit de middelen, die zij zich weet te verzekeren tot de vorming van een degelijk officierskorps en bruikbaar kader”. Met betrekking tot dit gedeelte van het ontwerp is het Bestuur echter niet alleen niet voldaan, maar zelfs niet dankbaar. »Tot onze teleurstelling”, zegt het, »vinden wij echter die belangrijke aangelegenheid niet in het ontwerp voorbereid met die zorg, die wij hadden verwacht van een oorlogsbestuur, dat rekening houdt met veranderde tijdsomstandigheden, met hetgeen de ervaring in andere landen opgedaan, hier den wetgever tot voetspoor kon strekken”.

Twee projecten werden in den boezem van het Bestuur op den voorgrond gesteld. Het ééne wil voor de vorming van officieren voor de schutterijen — er wordt berekend, dat jaarlijks in 355 officiersplaatsen voorzien zal moeten worden — in een groot garnizoen een schutterschool-compagnie opgericht zien, waarbij jaarlijks een zeker telken jare door den Koning te bepalen aantal miliciens en een zeker aantal jongelieden van 20-jarigen leeftijd, die zich daartoe vrijwillig aanmelden, na een met goed gevolg afgelegd toelatingsexamen, worden ingedeeld. Zij worden een jaar lang, of zooveel korter, als men noodig oordeelt, uitsluitend in de militaire wetenschappen opgeleid, zooveel mogelijk practisch geoefend en na een voldoende eind-examen tot schutterofficier aangesteld. Aan deze officieren, zoomede aan de eervol ontslagen officieren der zee- en landmacht, die als officier bij de schutterijen optreden, wordt een jaarlijksche toelage — b.v. f 100 — toegakend. Om tot hoofdofficier bevorderd te worden moet men minstens één jaar bij het leger in den rang van kapitein hebben gediend.

Van verderen dienst bij de militia behooren te worden vrijgesteld de miliciens die, na gedurende den daartoe bepaalden tijd den cursus der schutterschool-compagnie te hebben doorloopen en na voldoende examen, hun dienst verder als schutterofficier volbrengen.

Een school voor aanstaande onderofficieren en korporaa's der schutterij, hoe wenschelijk ook, wordt minder noodzakelijk geacht, omdat allicht onderofficieren en korporaa's uit de geroepen miliciens te trekken zijn (1).

Andere leden van het Bondsbestuur meenden, dat in het voorgaand project niet genoegzaam rekening is gehouden noch met de opleiding van het mindere kader noch met de bezwaren van uitvoering ook uit een financieel oogpunt. Zij achten eveneens een school tot kadervorming uitmuntend of liever gezegd onontbeerlijk, doch zouden daarvoor gebruik willen maken van de beste scholen, n.l. de bestaande scholen bij de regimenten van het leger. Zij wenschen bij den staf van ieder regiment infanterie en vestingartillerie een »uitmuntende kaderschool" voor de schutterij opgericht te zien, waar vrijwillige schutters hetzelfde onderwijs ontvangen als hunne collega's bij het leger. Na een verblijf, waarvan de tijd van duur huns inziens »minder moet zijn en ook kan zijn dan een jaar", komen deze, wanneer zij aan een examen hebben voldaan, als onderofficier bij de schutterij.

Uit deze onderofficieren nu kiezen de korpscommandanten in de eerste plaats hen, die bij den Koning voor den officiersrang worden voorgedragen. Die voordracht zou echter nog gegrond moeten zijn op de verklaring van eene in ieder korps te benoemen commissie van officieren, dat »de belanghebbende, zoo door zijn openbaar leven als door zijn sociale positie, beschaving en manieren de onderscheiding om als officier bij de schutterij te dienen waardig is".

Eindelijk zou, zoowel voor den officiersrang als voor het mindere kader, bovendien gebruik gemaakt kunnen worden van uit het leger herkomstige officieren en minderen.

Dit laatste project drukt, behoudens het denkbeeld der hiervoren gemelde verklaring eener commissie van officieren, het gevoelen van de meerderheid der vergadering uit.

Wij willen het Bestuur niet volgen in zijn beschouwingen over de eischen, die aan de schutterofficieren gesteld moeten worden. Ook wij stellen voor hen hoogen prijs op algemeene ontwikkeling en beschaving, doch in de eerste plaats achten wij een voldoende mate van militaire kennis noodzakelijk, vooral bij den belangrijken werkkring, die in het stelsel der militie- en schutterij-ontwerpen — o. i. te recht — aan de schutterijen is toegekend. De betoogen der Memorie met betrekking tot dit punt hebben ons niet kunnen overtuigen »dat men voorzichtig doen zal aan dien eisch (grootte mate van ontwikkeling en beschaving en een goede maatschappelijke positie) zoo noodig eenige meerdere kennis op te offeren".

Wat nu de beide hiervoren in hoofdtrekken medegedeelde projecten betreft — eerlijk gezegd koesteren wij van geen van beide bijzondere verwachtingen. Tegen het eerste zijn in de Memorie zelve reeds tal van be-

(1) Wij cursiveeren.

zwaren aangevoerd, die wij grootendeels deelen. Bovendien echter zou die gewenschte schutterschool-compagnie o. i. niet veel geven. De vrijwilligers, die zich aanmelden, zullen wel tot de zeldzaamheden behooren, zelfs al staat hun als schutterofficieren een jaarlijksche bezoldiging van *f* 100 in het verschiet. Enkele miliciens, die aan het toelatingsexamen voldoen kunnen, zullen dit middel wellicht aangrijpen om zich aan den militiedienst te onttrekken, waardoor de karige elementen tot kadervorming voor de militie — zoo noodig voor het leger zelf — nog minder zullen worden; terwijl het zeer de vraag is, of dit nu juist de geschikte personen voor schutterofficieren zullen wezen. En zij, die bekend zijn met de bezwaren, welke de Regeering nu reeds ondervindt om commandanten voor de schutterkorpsen te vinden, zullen den eisch, dat men om daarvoor in aanmerking te kunnen komen minstens één jaar in het leger gediend moet hebben in den rang van kapitein, moeilijk anders als onpractisch kunnen noemen.

Het laatste project zou ons in beginsel meer toespreken, maar, in tegenstelling met het gevoelen van die leden van het Bondsbestuur, welke zich overtuigd houden, »dat bij algemeene dienstplichtigheid bij de schutterij, bij het bestaan van opleidingsscholen als hierboven bedoeld, het niet aan stof tot zoodanig (voldoend) gehalte van officieren zal ontbreken», zijn wij van oordeel dat er al bitter weinig gebruik van die scholen gemaakt zal worden. Waar juist bij de ontwikkelde en beschaafde klassen in ons land een zoo sterke tegenzin in den persoonlijken dienst blijft bestaan, niettegenstaande en de absolute noodzakelijkheid der invoering van dit beginsel voor ons krijgswezen en het overdrevene der daartegen aangevoerde bezwaren in de laatste jaren zoo afdoende werden in het licht gesteld — zijn daar optimistische verwachtingen gewettigd, indien het geldt het bezoeken eener school en het voortdurend bijwonen van militaire oefeningen zooal niet gedurende een geheel, althans toch gedurende een groot gedeelte van een jaar, ten einde zich op die wijze den graad van onderofficier bij de schutterijen te verwerven? Die vraag kunnen wij voor ons niet anders als ontkennend beantwoorden.

De overweging der voorstellen van het Bondsbestuur heeft ons, voor zoover dit nog mogelijk was, gesterkt in onze overtuiging, dat enkel door den persoonlijken dienst bij de militie een behoorlijke oplossing van het vraagstuk der kadervorming voor de schutterijen te verwachten is. Geen ander middel kan ons die geven.

Er blijven ons nu nog een paar punten te bespreken over, die op de vorming en aanvulling der kaders betrekking hebben. Even als wij (1) wenscht ook het Bondsbestuur, dat bewijzen van bekwaamheid *zullen* en niet *kunnen* gevorderd worden. Het keurt wijders af, dat in § 4 van art. 113 een onderscheid gemaakt wordt tusschen de officieren der dienstdoende en die der rustende schutterijen onder de werking der wet van 11 April 1827, zoodat

(1) Zie *Militaire Spectator* 1882, N°. 2.

die bewijzen van de eerstbedoelden niet, van de laatstgemelden daarentegen wel te vorderen zijn. Het aangevoerde motief voor die afkeuring achten wij alleszins geldig en zouden dan ook in deze geen voorrecht toegekend willen zien aan de ééne categorie van schutterofficieren boven de andere. Wij zouden het evenwel geen verbetering vinden, wanneer de regel omtrent het eischen van bewijzen van bekwaamheid voor den officiersrang facultatief gesteld werd voor hen, die den officiersrang bekleed hebben onder de bestaande wet. Integendeel, wij zouden willen, dat alle tegenwoordige schutterofficieren, om den officiersrang in de toekomst te kunnen blijven bekleeden, binnen een bepaalden tijd b.v. binnen 2 tot 3 jaren, de gestelde bewijzen van bekwaamheid geleverd moeten hebben. Daarentegen meenen wij, dat onder de overgangsbepalingen moest worden opgenomen, dat aan die officieren, welke binnen den bepaalden termijn aan dien eisch niet hebben voldaan, gedurende hun verdere schutterplichtigheid ontheffing van dienst zal worden gegeven. Wij zouden altijd nog liever geen officieren hebben dan ongeschikte officieren.

Ten slotte nog een paar opmerkingen van meer ondergeschikten aard. De eisch om al de commandanten te verplichten een paard te houden komt ons minder practisch voor en het maken van uitzonderingen in dit opzicht niet goed uitvoerbaar. Gaarne zouden ook wij de functie van bataljonsadjutant door officieren van het leger waargenomen zien, die dan, zocals het Bondsbestuur trouwens ook wil, bij hun korpsen boven de sterkte zouden gevoerd moeten worden. Voorloopig echter zou een dergelijke maatregel, ook al schreef de wet hem voor, tot de vrome wenschen blijven behooven: althans zoolang er bij het leger een zoo bedenkelijk groot incompleet aan officieren bestaat — en bij de bestaande vooruitzichten wat bevordering en bezoldiging betreft gelooven wij niet, dat hierin spoedig verbetering zal komen — mogen o. i. geen officieren van het leger aan hun eigenlijke functiën onttrokken worden ten bate van de schutterijen, hoe nuttig dit overigens ook zijn moge.

Hebben wij ons in het vorenstaande veroorloofd omtrent eenige der voorstellen van het Bondsbestuur onze zienswijze mede te deelen ook waar wij ons met de strekking dier voorstellen niet kunnen vereenigen, dan geschiedde dit niet om het te vieren aan zucht tot critiek, maar enkel omdat wij, evenals het Bondsbestuur, werkelijk er groot belang in stellen, dat de schutterijen bij een nieuwe regeling zoo deugdelijk mogelijk worden ingericht, zoodat zij op de beste wijze zullen kunnen voldoen aan de gewichtige taak, die hun door de Grondwet wordt opgedragen. Tevens hebben wij hiermede een blijk van waardeering willen geven van den ernstigen arbeid, die een treffend bewijs is voor de vaderlandsliefde van het bestuur van het Bond.

Enkele opmerkingen over het inschieten met granaatkartetsen.

Het is geen ongewoon verschijnsel, dat een schrijver of spreker des te langwijziger wordt, naarmate hij van het te behandelen onderwerp minder op de hoogte is; menigwerf tracht hij dan in lengte weer te geven, wat het betoog in diepte mist.

Uit vrees om door een sterk sprekend voorbeeld, bovenstaanden stelregel te bevestigen, werd door ons begrepen, dat het zaak was geen gevolg te geven, aan een vroeger uitgesproken voornemen, ter behandeling van het granaatkartetsschot van onzen nieuwen stalen veldvuurmond; want in waarheid moet erkend worden, dat het a. b. c. van dit gedeelte der schietmethode nog geleerd moet worden.

Toch zullen wij niet geheel van ons voornemen afzien, maar de noodige zelfbeperking in acht nemen, en slechts een paar opmerkingen aan onze kameraden ter overweging aanbieden.

De factoren, die wijziging gebracht hebben in het granaatkartetsschot, zijn, kort samengevat, de volgende.

Het gewicht van granaat en granaatkartets is nagenoeg gelijk, (Gr. 7 KG. Grkt. 7,06 KG.) men kan alzoo voor beide projectielen dezelfde richting bezigen, waardoor de overgang van het eene vuur tot het andere veel geleidelijker kan plaats hebben.

De snelheid aan de granaatkartets medegedeeld is, door de verzwaarde lading of juister gezegd de betere verhouding van projectiel tot lading, (1) veel aanzienlijker, dan bij die van den voormaligen bronzen vuurmond; ook de springlading is vermeerderd, (0,07 KG. in plaats van 0,065 KG. buskruit N°. 2) zoodat na het springen van het projectiel, de scherven en kogeltjes met meer arbeidsvermogen worden voortgedreven.

Het gevolg hiervan is, dat de normale spring-interval grooter kan wezen, nl. 150 M. voor afstanden van 300—2000 M. en 100 M. voor grootere afstanden, tegen 40 M. bij het vorige geschutstelsel.

$$(1) \frac{7,00}{1,6} = 4,4 \text{ bij } 8 \text{ cM. St. } \frac{0,8}{0,34} = 2,2 \text{ bij } 8 \text{ cM. A.}$$

Door deze meer gunstige verhouding, is men veel minder afhankelijk van de nauwkeurigheid der brandtijden, die zelfs bij de meest zorgvuldige confectioneering, op den duur tot vrij groote verschillen aanleiding geven.

Tegenover deze voordeelen, die de waarde van het granaatkartetsvuur verhoogen, staan evenwel twee nadeelen, en wel de volgende.

1°. De meerdere snelheid veroorzaakt natuurlijkerwijze grootere spreiding der springpunten, want bij een bepaald verschil in brandtijd van twee opvolgende schoten zullen de springpunten thans verder uiteen liggen dan vroeger; de 50 % lengtespreiding der springpunten bedraagt thans 70 M. tegen vroeger 30 M.

2°. Springpunten, welke verder (100 à 150 M.) vóór het doel liggen, bevinden zich in een hooger gelegen gedeelte van de baan, dan die welke meer nabij (40 M.) liggen, waardoor bij de nieuwe granaatkartets de waarneming alzoo bemoeijkt wordt.

Letten wij nu op de practische gevolgen dezer voor- en nadeelen, dan kan het besluit getrokken worden, dat:

1°. het granaatkartetsschot, als voortzetting van voorafgaand granaatvuur, zeer in waarde is toegenomen;

2°. het inschieten met granaatkartetsen daarentegen veel bezwaarlijker is geworden.

Het zal wel niet noodig zijn, de eerste bewering nader in den breedte te staven, het doel waartoe wij de pen opvatten, is vooral, om de laatste opmerking nader in het licht te stellen, opdat officieren, na het bestudeeren van de schietregels, niet verrast zouden worden door de moeilijkheden der practijk.

ROHNE geeft in zijn bekend en hooggeschat werk, de volgende regels aan voor het inschieten met granaatkartetsen.

»Er wordt sectiesgewijze geladen. Men schiet zich evenals met granaten in, tot het doel tusschen de grenzen van 50 of 100 M. is gebracht en behoudt dan de kortste grens, als uitgangspunt.»

»Overigens handelt men als bij a.»

Eenvoudiger kan het niet; maar het doet eenigszins denken aan een instructeur, die, na de oefening in het marcheeren, verklaard te hebben, er op volgen laat: »manschappen, die geen beenen hebben bedienen zich van krukken, of iets dergelijks; doch overigens geschiedt de oefening geheel als bij a».

De moeilijkheid bij de toepassing van den schijnbaar zoo eenvoudigen regel spruit voort uit het bezwaar der juiste waarneming, waarvan toch zeker alles afhangt.

Slaan wij dus nog een blik op de meergemelde a om na te gaan, welke wenken in dit opzicht gegeven worden. Het duitsche voorschrift zegt dienangaande: »Verkrijgt men bij het begin van het vuren aanslagen, dan wordt de baan hooger genomen; worden daarentegen de springpunten hooger waargenomen dan 3— $\frac{1}{2}$ M. op middelbare, 6 M. op groote afstanden, dan wordt de baan lager gebracht; een en ander geschiedt door middel van den opzel.»

ROHNE wil deze regel aldus min of meer wijzigen; neemt men in den aanvang van het granaatkartelsvuur meer dan één aanslag waar, dan wordt de opzet 50 M. hooger gesteld en hiermede gaat men voort, tot twee achtervolgende schoten, geen aanslag geven; dan herneemt men de opzet voor den afstand, en behoudt de tempeering van het laatste vuur".

Bijv. na het inschieten met granaten op 1600 M.

met Grkt. opzet en	tempeering	1600 M.	aanslagen.
»	1650	» 1600 M.	»
»	1700	» 1600 M.	»
»	1750	» 1600 M.	geen »
doorvuren	» 1600	» 1450 M.	

Men neemt alzoo aan, dat met den opzet van 1600 M., de gemiddelde baan door den voet van het doel gaat; worden nu aanslagen opgemerkt, dan is dus blijkbaar de brandtijd te lang, en verheft men de baan tot zuks niet meer het geval is. Men moet zich dan voorstellen, dat de granaatkartetsen na die schoten gemiddeld ter hoogte van het doel, doch ver daar boven springen, bij ons geschut komt 1750 M. opzet overeen met $52\frac{2}{3}\%$ en 1600 M. met $46\frac{2}{3}\%$, het gemiddeld springpunt zou dus liggen op circa 10 M. boven den grond.

Nu moet men tot de oorspronkelijke opzethoogte van 1600 M. terugkeeren, om de baan weer door den voet van het doel te brengen, doch de tempeering zooveel verminderen, dat het gemiddeld springpunt (10 M. hoog) in de baan komt, men gaat dus parallel 150 M. terug en neemt de opzethoogte voor $1750 - 150 = 1600$ M., de tempeering voor $1600 - 150 = 1450$ M.

Zonder over dit stelsel een oordeel te willen vellen, alvorens meer onderzinking te hebben opgedaan, kunnen wij toch a priori verklaren, dat het als voortzetting van het granaatvuur rationneel is te achten.

Maar eenigszins anders wordt de beschouwing, bij het uitsluitend inschieten met granaatkartetsen, waarop wij hier meer bepaald het oog gevestigd hebben.

Het inschieten naar waargenomen aanslagen is zeer onzeker, omdat men de aanslagen zelden rechtstreeks opmerkt; zeer hooge springpunten deden tot dusver (bij het oude geschut) het besluit trekken, dat er een aanslag was gemaakt, en alzoo het springpunt in den tweeden boog lag; maar bij het nieuwe geschut zal het veelal lastig zijn, om een verschil op te merken tusschen de normaal hooge en abnormaal zeer hooge springpunten. Het nederlandsche ontwerpvoorschrift geeft daarentegen de volgende methode aan.

»Bij het inschieten neemt men de tempeering 100 M. grooter dan de opzethoogte, om lage springpunten te verkrijgen, vallen deze nog te hoog, dan wordt de opzet met 25 of 50 M. verminderd; zoodra springpunten achter worden waargenomen, gaat men met de tempeering 200, met de opzethoogte 100 M. terug". Bijv. afstand geschat 1600 M.

1ste sectie	1400 M.	opzet	1500 M.	temp.	voor.
2de	»	1500 M.	»	1600 M.	»
3de	»	1600 M.	»	1700 M.	»
ingeschoten op		1500 M.	»	1500 M.	»

Hierbij maakt men zich dus illusiën, springpunten voor of achter het doel waar te nemen; gelukt dit, dan is de kans van slagen verzekerd; doch bij de lage springpunten kunnen ook de aanslagen niet uitblijven, en zoo is strikt genomen de eene methode een kleine variatie van de andere; beiden moeten zij, voor zoover het inschieten met granaatkartets betreft, beschouwd worden als theoretische kunstgrepen, die in de practijk zonder de hulp van vrouw Fortuna, weinig rente beloven af te werpen.

Zoolang de techniek er niet in slaagt, ons een goede tijd-schokhuis te geven, moet men zich van het inschieten met granaatkartetsen geen gouden bergen voorstellen.

Om met juistheid te kunnen beoordeelen, of het springpunt voor of achter het doel gelegen is, moeten de rookwolkjes zich daartegen afteekenen, en nu mag het zeker als een witte raaf beschouwd worden, wanneer te velde de hoogte van een of ander doel 2,5 M. bedraagt; veel grooter is de kans, om doelen te beschieten, die 1,8—1—0,5 hoog zijn.

Er moet dus naar gestreefd worden, om de springpunten op een vak van die hoogte te krijgen, zonder veel aanslagen te verkrjgen, en dat doet denken aan het zoeken naar den quadratuur van den cirkel.

Schrijver dezes heeft er zich in een der verslagen van de schietoefeningen aan gewaagd, om te trachten de kans van springen op een zeker vak te beoaderen, door lengte- en hoogte-afmetingen van het betrokken gedeelte in verband met lengte- en hoogtespreiding elk afzonderlijk te berekenen, en deze gegevens daarna te combineeren.

Te recht werd door den toenmaligen voorzitter der commissie van proefneming, luitenant-kolonel HOJEL, daartegen opgemerkt, dat een dergelijke combinatie van waarschijnlijkheidsfactoren, welke niet volkomen van elkander onafhankelijk zijn, ongeoorloofd is.

Wij willen ons niet weder aan dilettantisme schuldig maken, of althans, hetgeen wij voor ons zelf als curiositeit hebben berekend, met een doftig gezicht aan de markt brengen.

Aan hen, die eens een kijkje in die kans willen nemen, geven wij in bedenking een graphische voorstelling van de springpunten te schetsen; en dan gelooven wij, dat zij met ons zullen instemmen, dat de kans, om lage springpunten zonder aanslagen te krijgen, vrij gering is.

In hoeverre voor den vijand, de trefkans rechtstreeks beoordeeld kan worden, door het waarnemen van onrust of verliezen in de gelederen durven wij niet beslissen.

Wij hebben beloofd kort te zijn, en zullen daarom verdere bespiegelingen

laten rusten, om eenvoudig nog enkele, en wel de volgende conclusiën mede te deelen.

Het inschieten met granaatkartetsen op geheel onbekende, ook niet door raadpleging van kaarten enz. te schatten afstanden, is zoo al niet feitelijk onmogelijk dan toch hoogst bezwaarlijk.

Wanneer inschieten met granaten — zelfs het doen van een paar schoten — niet kan voorafgaan, dan zal het vuur met granaatkartetsen slechts goede resultaten opleveren, wanneer het doel vrij veel diepte bezit.

De ontwerpers van den leiddraad zijn niet blind geweest voor de practijk, toen zij een *man kann's probiren-regel* ter beproeving aanbevelen; doch waren zich bewust van de te verwachten bezwaren; ter oplossing waarvan, naar wij ons vleien, alle kameraden dezen zomer zullen medewerken.

Het werk onzer technici zal eerst dan als bekroond mogen worden beschouwd, wanneer zij geslaagd zijn in het ontwerpen van een voor de practijk geschikte tijd-schokbuis.

F. H. BOOGAARD.

De voeding van den soldaat.

Met genoegen heb ik kennis genomen van het artikel in *De Militaire Spectator* van den 1sten luitenant VAN DE WALL omtrent de autographische pers en de voeding van den soldaat in Duitschland en in België, omdat ik persoonlijk herhaaldelijk in de gelegenheid was, zoowel de gemakkelijke afdoening van zaken te beoordeelen in een uitgebreide stad als Brussel bij een zoo werkzaam regiment als dat der carabiniers, als tevens de werkzaamheden na te gaan en inzage te nemen van de uitkomsten in België verkregen door een speciaal voor de verbetering der voeding van den soldaat ingestelde commissie.

Ik betreurt het dat het voorstel aan de korpsen gedaan tot invoering der pers, ongunstig is ontvangen, daar het gebruik daarvan in de groote garnizoenen, na de voorgestelde dislocatie zeer gewenscht zal zijn.

Wat de voeding betreft heb ik begrepen dat vele der voor ons wenschelijke verbeteringen toepasselijk moesten worden gemaakt op onze toestanden, welke in vele opzichten afwijken van die der overige legers en waarmede, vooral met den factor: sterkte van den troep, zooals de heer VAN DE WALL te recht opmerkt, rekening moet worden gehouden.

Ik had alleen gewild dat door dien officier ook was gewezen op de afwijking in voedingswijze waarnaar in België bijzonder wordt gestreefd, zooals

kan blijken uit de menu's welke aan het slot van dit artikel zijn vermeld en ook bij ons uitvoerbaar zijn, indien de *garnizoens-voedingacommissiën* zich aan die zaak en aan wenschelijke verbeteringen ernstig laten gelegen liggen.

Ik heb gewezen op de *garnizoens-voedingacommissiën*, omdat ik de instelling dier commissiën beschouw als de dageraad voor de verbetering der voeding van den soldaat.

Die instelling geniet in het leger niet de waardeering welke zij verdient.

In die commissiën neemt in elk garnizoen zitting een officier der militaire administratie, als *lid* en *secretaris*; dat het de bedoeling is dat de secretaris tevens lid is der commissie, hetgeen wel niet twijfelachtig was, is nader toegelicht bij de verbeteringen welke in het voorschrift betreffende de voeding van den soldaat, zijn gebracht; buiten dat lid heeft in elk garnizoen waar een kapitein-intendant aanwezig is, deze voor vast zitting in die commissie.

Het zijn die leden, die verplegers van den soldaat, welke zich aan de belangen der voeding het meest gelegen moeten laten liggen; hunne bijzondere opleiding, hunne bestemming en hun werkkring wijzen dit vanzelf aan.

Het kan niet de bedoeling zijn alleen uitvoering te geven aan het voorschrift omtrent de voeding, het is de bedoeling het voorschrift dat voor het geheele Rijk is gegeven, toe te passen op elk garnizoen; de 5de alinea van artikel 8 neemt daaromtrent allen twijfel weg, terwijl de 7de alinea de gelegenheid aanbiedt, de voorstellen ter verbetering te brengen onder de aandacht van Zijne Excellentie den Minister van Oorlog.

Ik betwijfel het of die alinea's algemeen zoo worden opgevat en ik acht het daarom noodig dat daarop de aandacht worde gevestigd.

Toen in het laatst van 1880 het voorschrift in toepassing werd gebracht was het zaak voor de voedingscommissiën, daaraan uitvoering te geven, onduidelikheden weg te nemen en den soldaat en zijne verzorgers te vereenzelvigen met de nieuwe toestanden. Nu dit eenmaal is verkregen, mag niet worden stilgezeten.

Van de officieren die verder deel uitmaken van de voedingscommissie, bekleedt de officier van gezondheid een zeer gewichtige plaats; zeer te recht is bij het in werking treden van het voorschrift er op gewezen dat het de bedoeling niet was dien officier diensten te laten verrichten als inkoop, opnemen van magazijnen, enz., waartoe hij uit den aard zijner betrekking minder geroepen is, maar aan den anderen kant is zijne taak in die commissie veelomvattend, daar de voeding van den soldaat in nauw verband staat met de hygiëne en met den gezondheidstoestand, en ieder militair geneeskundige verplicht is overal waar hij arbeidsveld vindt voor die aangelegenheden, daartoe alles in het werk te stellen.

Bij velen welke dit artikel zullen lezen, zal het denkbeeld ontstaan dat het zonderling is dat juist van de personen die als de hoofdelementen der commissie worden beschouwd, geen sprake is, dat is van de officieren die van

de verschillende korpsen zijn aangewezen tot leden der commissie en waarvan zelfs één als voorzitter optreedt.

Verre van mij die heeren weg te cijferen, het zijn juist zij, die de denkbeelden van de andere leden, van de specialisten, zal ik ze maar noemen, moeten toetsen aan de praktijk; indien zij hunne gewone taak in de garnizoenen, vooral 's zomers, naar eisch vervullen, is het voor hen moeilijk zich in te laten met verbeteringen in voedingswijze, maar zij zijn wel in de gelegenheid om de wenschelijkheid en de mogelijkheid te beoordeelen van hetgeen door hunne medeleden, die meer eigenaardig daartoe zijn aangewezen, in het belang van den soldaat wordt voorgesteld, terwijl zij tevens, als in den regel belast met het toezicht op de bereiding van het eten (zie artikel 37 van het voorschrift), in de gelegenheid zijn, zoo noodig en mogelijk, die voorstellen te doen toepassen.

Het voorschrift is een uitvloeisel van hetgeen na ontvangst der rapporten uit de verschillende garnizoenen en na het bureau Intendance gehoord te hebben, door Zijne Excellentie den Minister van Oorlog is vastgesteld, het was een groote stap op den goeden weg; de niet gewenschte emulatie tusschen de verschillende korpsen op het gebied van voeding werd weggenomen en vervangen door een emulatie tusschen de garnizoenen, welke wel is waar schijnbaar aan enge banden werd gelegd door de gegeven bepalingen, maar waarbij ook door de 5de en 7de alinia van artikel 8 van het voorschrift de weg werd opengesteld tot verbetering.

Wanneer wij nagaan wat bij onze naburen wordt gedaan:

1. om de afwisseling in voeding te bewerken welke in het slot van artikel 107 van het reglement op den inwendigen dienst der infanterie wordt gevorderd, maar steeds tot de vrome wenschen bleef behooren en nu door de bepalingen van het voorschrift slechts onvolkomen wordt bereikt;
2. om bij den aankoop van levensmiddelen, enz. de belangen van het Rijk en van den soldaat te behartigen, hetgeen door centralisatie niet wordt verkregen, getuige de aanbestedingen door den Hoofdtendant, artikel 12 van het voorschrift;
3. om rijksgronden en gebouwen dienstbaar te maken voor de belangen van de voeding, door de gronden te bezigen voor bebouwing en de gebouwen voor bewaarplaatsen, slachterijen, enz.
4. om warenkennis bij de officieren te vermeerderen en hen te vrijwaren tegen bedriegelijke handelingen;
5. om door een goede keuze van keukenpersoneel en door het aanschaffen van keukenboeken de bereiding der voeding te verbeteren;
6. om nut te trekken van hetgeen nu wordt weggeworpen of zonder de voeding te verbeteren wordt verbruikt en tot andere doeleinden zou zijn te bezigen;
7. om het beheer der menage te vereenvoudigen en
8. om de keukens in te richten naar de eischen van den tijd en o. a. den

stoom te gebruiken in de keukens en hem dienstbaar te maken voor andere doeleinden, als lichaams- en linnengoed-reiniging, cantines, enz., dan geloof ik dat het veld ter bearbeiding voor de specialisten in de voedingscommissiën nog zeer ruim is.

Getrouw aan mijne belofte laat ik hier onvertaald volgen de menu's van 17 tot en met 22 Januari bij het 8ste Belgische linie-regiment.

Avant-midi.

Après-midi.

Lundi:	Douillon, riz	boeuf.	Rosbif, pommes de terre, carottes.
Mardi:	Soupe julienne	id.	Beafsteaks, pommes de terre entières.
Mercredi:	Bouillon, pain blanc	id.	Boeuf à la mode, choux rouges.
Jeudi:	Purée aux pois	boeuf.	Carbonnades, pommes de terre entières.
Vendredi:	Soupe aux oignons	id.	Rosbif, pommes de terre et choux verts.
Samedi:	Riz et pain blanc	id.	Oiseaux sans tête, pommes de terre et choux blancs.
Dimanche:	Bouillon, vermicelle	id.	Carbonnades, pommes de terre entières.

Ik zou meerdere menu's kunnen opgeven, ook van Duitsche regimenten, maar daar de voeding in Duitschland afwijkt van de onze, acht ik een opgave daarvan, hoewel daarbij nog meer afwisseling is, niet gewenscht.

Met schrik zullen onze intendanten denken aan den bijslag benoodigd om den soldaat tweemaal daags vleesch te verstrekken; wanneer die verstrekking gepaard gaat met de verbeteringen door den heer VAN DE WALL in zijn artikel aangehaald, behoeft daarvoor geen vrees te bestaan.

HENCKENS,
Luitenant-Kolonel.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Bij en naar het regiment. Brieven aan mijn kameraden van het instructie-bataillon, vóór hun vertrek naar de regimenten infanterie door een kameraad. Arnhem, K. van der Zande. Firma Stenfert Kroese en van der Zande. 1882. Prijs f 0,75.

Een boekje, waarmede wij met genoeg kennis gemaakt hebben en, dat, mits het veel in handen kome van hen, aan wie de schrijver het gewijd heeft, ook veel nut zal kunnen stichten. Wij bedoelen hiermede, dat het niet achter elkander moet worden uitgelezen. Het zou dan vermoedelijk niet erg voldoen en, zelfs al ware dit het geval wel, toch niet de blijvende indrukken nalaten, die de *kameraad* blijkbaar beoogd heeft en die zijn werk ook ten volle verdient. 't Beste zal zijn het te lezen op de wijze, welke de schrijver zelf heeft aangegeven nl. zoowat om de veertien dagen een brief, die dan natuurlijk herhaaldelijk herlezen en dikwerf overdacht kan worden. Ook tot onderlinge bespreking leenen deze brieven zich zeer goed, vooral omdat ze niet zoo dadelijk ten volle begrijpelijk zullen wezen voor een groot deel van de jongelingen, voor welke zij bestemd zijn.

Voor een korporaal wekken des schrijvers belesenheid, zijn helder oordeel en het gezond wijsgeerig stelsel, dat hij er op nahoudt, werkelijk bewondering; maar toch wettigen deze voortreffelijke eigenschappen daarom in ons oog nog niet de somwijlen nog al apodictische oordeelen over toestanden en personen. Wij wijzen hier op zijn oordeel over het afschaffen van het gedwongen kerkgaan: »Men kiest voor stormrammen wel eens onschuldige zaken" (bladz. 50); over de voeding en kleeding van het leger: »Een *nationale* voedingswijze en kleerendracht schijnen wij evenmin te kunnen krijgen als een nationaal leger in Oost- en West-Indië en een nationale spreekwijze in onze militaire benamingen" (bladz. 51) en over Napoleon's uitspraak: »Ieder soldaat draagt immers den maarschalkstaf in zijn ransel." »Napoleon heeft nog al veel gezegd, en al was nu alles, wat hij gezegd heeft geen evangelie, *dit* gezegde was toch in *zijn tijd* wel waar." Als iemand zulke uitdrukkingen in den mond van een korporaal, zelfs van een zeer ontwikkeld korporaal, pedant mocht willen noemen, dan zouden wij hem niet durven tegenspreken.

Aan die bijzondere mate van ontwikkeling is het vermoedelijk ook toe te schrijven, dat de *kameraad* zich niet steeds bewust blijft, aan wie hij zijn brieven richt, en wel eens uitdrukkingen en beelden gebruikt, waar de meesten van hen,

voor wie ze bestemd zijn, zeker niet bij kunnen, of waarmede hij gevaar loopt een verkeerden indruk te maken. Zoo de uitdrukking: »een balans opmaken van winst en verlies" (bladz. 12), en de zin: »Tegenwoordig roepen alle menschen, zelfs kinderen *voorwaarts*!" Het is dringen en duwen, waardoor langzaam gaan en stilstaan onmogelijk wordt. Ik raad u aan om maar mee te doen, anders komt gij onder den voet" (bladz. 17); eindelijk het zeker voor minstens $\frac{1}{2}$ der lezers onbegrijpelijke beeld in de volgende regels:

»Er zijn nog tal van kleine diensten en zaken, die ik u niet heb geschreven, maar die komen vrijwel overeen met de diensten bij u.

»Bovendien, ik zou dan niets aan u zelf (zelven) overlaten en dat mag niet. Gij wilt immers niet van *pepton* leven? Uw maag is sterk genoeg om den kost zelf te verwerken."

Nog een bedenking, die we tegen het werkje hebben, mag niet onvermeld gelaten worden en wel die, dat er enkele malen over bestaande toestanden gesproken wordt op een wijze die jongelingen, welke meerendeels de gave des oordeels nog bijna geheel missen, er toe zou kunnen brengen zich een oordeel aan te matigen en hun afkeuring uit te spreken over zaken, die ze in de verste verte nog niet kunnen beoordeelen. De wijze, waarop over het gedwongen kerkgaan gesproken wordt, kan er in ons oog nog door; maar hetgeen over de voeding van den soldaat gezegd wordt, hadden wij liever gemist. Wij verlangen niet, dat de schrijver zal prijzen dat, waarmede hij zich niet kan vereenigen; maar gelooven, dat hij beter gedaan zou hebben *in deze brieven* te zwijgen over hetgeen hij niet prijzen kan.

Na alvorens nog even vermeld te hebben, dat we wel goedgeeloovig zijn, maar 't ons toch wat al te kras wordt op het gezag van den *kameraad* aan te nemen, dat een collega van hem, al is 't dan ook een eenvoudige jongen uit *Groningerland*", een middel heeft uitgedacht tot oplossing der kaderquaestie; d. w. z. van het vraagstuk om het kader in 't leger *te krijgen, te houden, en voor veraal te behoeden*" zooals het door hem aangegevens — dat trouwens o. i. hier minder goed op zijn plaats is — willen wij de lijst van opmerkingen, die ons zelven eigenlijk al te groot geworden is, ras sluiten met de bijvoeging, dat al het aangehaalde slechts kleine vlekken zijn op een goed kleed. Het geheel heeft bepaald onze sympathie. Wij zijn van gevoelen, dat in den regel de goede toon is aangeslagen voor hen, die het boekje lezen moeten, en menige bladzijde bevat niet enkel gulden lessen, maar is ook flink geschreven. Hebben wij gemeend onza hiervoren uitgesproken meeningen door aanhalingen te moeten staven — we willen nu een paar zinsneden aanhalen, die ons voorkomen als bewijs voor dit ons laatste oordeel te kunnen dienen. Op goed geluk slaan wij er eenige op van de vele, die ons treffen. Zie hier hoe de schrijver den jeugdigen korporaal raadt met miliciens om te gaan:

»Ook in de compagnie moet gij den milicien zooveel mogelijk helpen, leiden en onderrichten. Zijne ouders stonden hem in goed vertrouwen aan ons af; help en bescherm hem, hij heeft er recht op.

»Hij zal dikwijls dwalen, help hem dan terecht; verzuimt hij iets te vragen, geef hem dan *ongevraagd* uw raad. Heeft hij slechte gewoonten, leer ze hem

af, maar zachtjes aan, alles is hem nog zoo vreemd. Wil hij opzettelijk verkeerd, roep dan *halt!* en stelt er uwe meerderen mede in kennis.

»O, gij kunt zooveel doen als korporaal! Dagelijks om en bij den milicien, kunt gij goeds grondslagen leggen, goede begrippen aankweeken, kwade gewoonten bestrijden, leeren en vormen, meer dan de beste generaal. Doe dit; de milicien, zijne ouders, ja zelfs uwe superieuren zullen er u om achten en gij zult over u zelven tevreden kunnen zijn". (bladz. 77.)

Terwijl de schrijver aan de ééne zijde den korporaal weet te wapenen tegen de gevaarlijke pruttelmanie van den tegenwoordigen tijd, door hem op het goede zijner betrekking te wijzen in woorden als: »Gij moet uwe betrekking eens vergelijken met die van eerstbeginnenden in *werkplaatsen, fabrieken en op kantoren*, en inzien dat het dáár ook niet is *opgeschept*, zooals men dat eigenaardig uitdrukt. Gij zijt zeer ondergeschikt maar geen slaaf; en wie is niet ondergeschikt?" (bladz. 84), waarschuwt hij elders tegen het gevaarlijke van te hoog gespannen verwachtingen op de volgende wijze:

»Het is toch ook eene groote dwaasheid, die zoowel voor het leger als voor 't individu kwaad sticht, te meenen dat *elkeen, die als volontair naar Kampen gaat*, al kan hij nauwlijks lezen en schrijven, officier kan worden. En waarlijk, kameraad, de ondervindig zal het u evengoed als mij bewezen hebben, dat bij velen die meening bestaat.

»Zij komen later wel tot een ander inzicht, maar intusschen heeft de teleurstelling in hunne veel te hoog gespannen verwachtingen verlamvend gewerkt op ijver en gedrag.

»Span uwe verwachtingen dus niet *te hoog* om u voor teleurstelling en moedeloosheid te vrijwaren. Meet uwe krachten vóór dat gij bepalen gaat, hoe *hoog* en hoe *ver* gij zult vliegen, want zonder vlerken en krachtsinspanning gaat dat niet" (bladz. 98).

Kijk, dat zijn woorden uit het hart gesproken en wel uit een hart, dat warme belangstelling verraadt in het tegenwoordig en toekomstig lot van den jeugdigen militair.

Moge het boekje tal van lezers vinden niet enkel onder de jongelingen bij het instructie-bataillon, maar ook onder het jeugdige kader bij de regimenten. Het zal dan veel nut kunnen stichten!

Ten slotte nog een paar opmerkingen.

Het komt ons voor, dat een veel te ruim gebruik gemaakt is van aanhalings-teekens: vooral die teekens op het eind van elken regel, waar de woorden van andere personen worden aangehaald, zijn overbodig en hinderen bij het lezen. Dan willen wij nog vragen, of 't zooveel gekost zou hebben om het boekje, dat er overigens net uitziet, een stijven omslag te geven? De meesten van hen, voor wie het in de eerste plaats bestemd is, zullen er wel niet toe komen, het te laten inbinden of innaaien en dan zal 't er, vreezen wij, spoedig onoogelijk uitzien.

De aanhangige militie- en schutterijwet, gelaetst aan onze militaire en finantieele belangen door een infanterist. Haarlem, De Erven F. Bohn. 1882. Prijs f 0,75.

De schrijver van deze zeer lezenswaardige brochure neemt een bijzonder standpunt in. Hij is een verklaard voorstander van den persoonlijken militiedienst. »De stelling, waarop de tegenstanders der plaats- (lees: dienst-) vervanging hun eisch tot afschaffing in de eerste plaats gronden», zoo lezen wij in de voorrede, is, dat de vorming van kader in de gelederen der schutterij niet kan geschieden zonder dat althans in het leger een grondslag wordt gelegd. Die stelling is onantastbaar voor ieder, die rekening houdt met de eigenaardige eischen en de zware verantwoordelijkheid aan de bevelvoering over een deel, zij het ook een klein deel onzer levende strijdkrachten, verbonden.

.....

's Lands belang eischt gebiedend een wet die tot persoonlijke militiedienst verplicht, of maatregelen die onze ontwikkelde jongelieden daartoe vrijwillig uitlokken».

Dit laatste nu wil de schrijver trachten te verkrijgen. Het doel, dat hij met zijne veelomvattende en goed uitgewerkte voorstellen beoogt, is een vergelijk tusschen de voor- en tegenstanders der plaatsvervanging — of liever een wapenstilstand, ten einde een eerlijke proef te nemen, of *vrijwillig* verkregen kan worden, wat verkregen *moet* worden, omdat 's lands belang het gebiedend vordert, nl. de persoonlijke dienstvervulling in het leger door een groot deel onzer ontwikkelde jongelieden. — Geschiedt dit *vrijwillig*, dan kunnen beide partijen zich bevredigd achten».

Tot bereiking van dit doel wil hij in de eerste plaats het oefeningsstelsel bij de militie zoodanig gewijzigd zien, dat het geen inbreuk maakt op de vorming der miliciens in de burgermaatschappij, en wijders persoonlijken militiedienst als *stellige* voorwaarde doen gelden voor de opname in het schutterijkader.

Om het eerste mogelijk te maken acht de schrijver het noodig, den dienst zoodanig te regelen, dat *alle miliciens steeds alle oefeningen bijwonen* en voor hen nimmer een reden van vrijstelling voorkomt. Daartoe moeten de wachtdiensten, corveeën, oppasserdiensten en andere bijzondere werkzaamheden door vrijwilligers waargenomen worden, waarvoor hij rekent dat, behalve de tamboers en hoornblazers, per compagnie infanterie en vestingartillerie 12 vrijwilligers voldoende zullen zijn. Door nu elke week op 5 dagen dubbele oefeningen en des Zaterdag huiten de inspectie nog één oefening te doen houden becijfert de schrijver dat, den oefeningstijd indeelende op de hieronder aan te geven wijze, de miliciens gedurende acht maanden evenveel oefeningen zullen hebben, als thans gedurende zestien maanden — den tijd, dien hij schat dat ze tegenwoordig tijdens hun militiedienst onder de wapens zijn.

Hij stelt nu voor om elke nieuwe lichterij omstreeks 25 September te doen opkomen. Na acht weken zullen deze miliciens afgeëxerceerd zijn en worden dan van omstreeks 20 November tot 1 April met verlof gezonden. Op laatstgemelden datum komen zij weer voor drie maanden onder de wapens, gann einde Juni voor zes weken met verlof »hoofdzakelijk ten einde te gemoet te komen aan de belangen

van den *landbouw*, doch waardoor ook de andere bedrijven gebaat zullen worden in een tijd, dat er druk werk is" en komen 10 à 12 Augustus nogmaals onder de wapenen tot 15 September. Tegelijkertijd, of een paar dagen later, wordt de lichting van het vorige jaar opgeroepen en hebben oefeningen met twee lichtingen plaats tot het einde van Augustus, wanneer ook de lichtingen van het 3de en 4de jaar opgeroepen worden om gedurende 14 à 16 dagen gezamenlijk te manoeuvreren.

Deze oefeningen in werkelijken dienst wenscht de schrijver gepaard te doen gaan met oefening der miliciens, tijdens zij met verlof zijn, in de *gemeenten*, ten einde het geleerde te onderhouden en de geoefendheid in het schieten voortdurend te doen toenemen.

Het aantal oefeningsuren in de gemeenten wil hij gesteld zien op 20 à 25 in het eerste jaar — tusschen 20 November en 1 April — en 40 à 50 in de volgende jaren. Het onderwijs, te geven door officieren en onderofficieren van het leger, zou, aangenomen dat elke oefening 1 à 1½ uur duurt, bestaan uit voorbereidende schietoefeningen (¼ à ¾ uur), recruteschool (¼ uur) en theoriën. Voorts moeten, uitgezonderd in het eerste jaar, door de miliciens in de gemeenten ook schietoefeningen gehouden en daartoe voor ieder man 50 patronen beschikbaar gesteld worden; terwijl eindelijk, als er geschikt terrein is, door hen een enkele maal het tirilleeren kan worden beoefend.

De jongelieden, die zich als aspirant voor het militie- en schutterijkader aanmelden, moeten tusschen 17 en 20 jarigen leeftijd als vrijwilliger bij de militie in dienst treden. Hun kan vrijstelling worden verleend van de twee eerste maanden recruten-onderricht, onder gehoudenheid zich in hun woonplaats zoodanig te oefenen, dat zij vóór 15 Maart als afgeëxerceerd te beschouwen zijn. Vóór hun vertrek met groot verlof op 15 September worden zij „voor zoover zij niet geheel ongeschikt zijn gebleken" tot korporaal benoemd. Zoodra de vrijwilligers bij de militie tot korporaal bevorderd zijn, wordt hun de gelegenheid aangeboden om, door het bijwonen van een cursus van 6 weken, de aanstelling tot sergeant en het brevet van militie-officier te verwerven. De hierbedoelde cursus, die tweemaal per jaar in een aantal geschikte garnizoenen wordt gehouden, is gesplitst in een afdeeling voor aspiranten-onderofficier en een voor aspiranten-officier. Het hangt van de wetenschappelijke kennis der aspiranten af, in welke afdeeling zij toegelaten worden. Aan het eind van zulk een cursus worden de aspiranten, welke het onderricht met vrucht gevolgd hebben, tot sergent aangesteld. De aspiranten-officier ontvangen bovendien een brevet als militie-officier, recht gevende op de benoeming tot 2de luitenant, zoodra zij den leeftijd van 22 jaar bereikt hebben.

Het militie-kader nu blijft niet uitsluitend bij het leger, maar wordt ook naar behoefte of keus (?) bij de schutterij ingedeeld. Niettemin wonen deze vrijwilligers in het leger de herhalingsoefeningen der militie bij en wel, indien zij het brevet als militie-officier hebben verkregen, de laatste van deze oefeningen op den leeftijd van 22 jaren (?) als 2de luitenant. Eindelijk nemen zij deel aan de oefeningen van het schutterijkader, onverschillig of zij nog bij het leger of reeds bij de schutterij zijn ingedeeld.

Men ziet, het geheele stelsel van opleiding der militie en van het daaruit te trekken kader, waarvan wij in het vorenstaande getracht hebben een overzicht

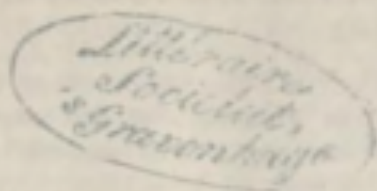
te geven, berust op het beginsel dat alle miliciens aan alle oefeningen deelnemen en dat, behoudens enkele uitzonderingen, steeds middagoefeningen plaats hebben, welker waarde de schrijver, blijkens zijn becijfering, gelijk stelt met morgenoefeningen. Wij willen niet met den schrijver er over twisten, of de vrijwilligers, die in zijn stelsel onmisbaar zijn, met de door hem aangegeven middelen — progressieve, tijdelijke en blijvende verhooging van soldij — verkregen zullen worden en of, zoolang het benodigd aantal er niet is, de middelen, die hij aangeeft om in hun gebrek te voorzien, als afdoende te beschouwen zijn. Evenmin zullen wij de vraag behandelen, of met grond verwacht mag worden, dat op de aangeduide wijze het overtallige kader officieren en onderofficieren, dat hij noodig acht, er komen zal. Omtrent die punten bestaat bij ons, zacht uitgedrukt, ernstige twijfel; doch het zijn betrekkelijk bijzaken. Ons hoofdbezwaar geldt de voorgestelde inkrimping van den eersten oefeningstijd. In de verschillende europesche staten, waar het krijgswezen op deugdelijke grondslagen rust, is men 'er vrij wel over eens, dat drie of minstens twee jaar noodig zijn om den gewonen man tot een goed soldaat te vormen. Ofschoon 't nu wel mogelijk kan wezen, dat van den oefeningstijd voor onze militia eenig meer nut te trekken ware, dan thans het geval is, zoo gaat 't o. i. toch niet aan om, zooals de schrijver in zijn becijferingen doet, de waarde der namiddagoefeningen gelijk te stellen met die der morgenoefeningen. Bovendien, wij gelooven niet aan al die namiddagoefeningen. Zij zijn mogelijk voor den reeruit, waar de lichaamsinspanning geregeld en langzamerhand opgevoerd wordt en de aard der oefeningen steeds dezelfde is. Overigens echter is de lichamelijke inspanning van den soldaat niet gelijk te stellen met die van den handwerksman, die altijd denzelfden arbeid verricht en wel een zoodanigen, waaraan hij meestal van jongs af gewoon is. Van den soldaat, die 's morgens een vermoeienden marsch gemaakt heeft met pak en zak — zooals wij meenen, dat de oefeningen steeds moeten plaats hebben — kan men niet eischen, dat hij des avonds weer een soortgelijke oefening verricht. Men verlieze hierbij niet uit het oog, dat ook het leeren van schermen en gymnastiek tot de vorming van den soldaat noodig is en dat er tijd vereischt wordt voor de theoretische vorming en opleiding van het kader. Waren nu de schietterreinen overal in de onmiddellijke nabijheid van het garnizoen, dan zou des middags naar de schijf geschoten kunnen worden; maar wij behoeven slechts te wijzen op garnizoenen als Leiden, Groningen en Breda om het dikwerf onuitvoerbaar van een dergelijken maatregel te doen in het oog springen. Van oefeningen in de gemeenten, zooals de schrijver die wenscht, waar de milicien in burgerkleeding kan verschijnen, verwachten wij, althans zoodra zij gedwongen plaats hebben, weinig heil. Doch dit daargelaten, dan rijst nog de vraag, of ze, althans na het eerste dienstplichtige jaar, zijn te rijmen met de Grondwet, die zoo tot in bijzonderheden de verplichtingen der ingezetenen ten aanzien van de militia voorschrijft en van dergelijke oefeningen niet gewaagt. Het komt ons voor dat de schrijver door de groote waarde, die hij terecht aan de opleiding van den infanterist tot schutter hecht, de militaire vorming van den milicien wel wat te zeer op den achtergrond schuift en in zijn beschouwingen te veel rekening houdt

met het bestaande. Wij hebben 't altijd als een groote verbetering beschouwd, dat men een jaar of acht geleden er toe is overgegaan den milicien minstens gedurende het geheele eerste jaar van zijn dienstdtijd onder de wapenen te houden. Is van dien tijd meer partij te trekken dan nu geschiedt, zoo mag dit niet verzuimd worden. Maar wij achten het niet goed gezien om dan ook levens op verkorting van oefeningstijd aan te dringen. Met den geheelen door de Grondwet reeds zoo karig toegemeten oefeningstijd mag waarlijk wel gewoekerd worden, wil men den nederlandschen milicien in militaire waarde niet al te zeer doen achterstaan bij de soldaten van andere rijken, die bij eenmaal als vijand tegenover zich kan hebben. Wel koestert de schrijver de verwachting dat, ten gevolge van de aanneming zijner voorstellen, de meesten der militieplichtigen, die zich thans doen vervangen, zelve in dienst zullen treden; maar die *verwachting*, welke wij — hij houde ons dit ten goede — niet deelen, wettigt o. i. niet een maatregel, die, naar onze overtuiging, niet anders dan schadelijk op het gehalte onzer militie zou kunnen werken.

Had de schrijver voorgesteld om enkel voor hen, die zich vrijwillig voor den dienst bij de militie aanmelden en aan bepaalde eischen voldoen, zoodat uit het kader voor de militie en later voor de schutterijen te vormen ware, verkorting van oefeningstijd op de door hem aangegeven wijze toe te kennen, dan zouden wij daarin wel een proef kunnen zien, of *vrijwillig* verkregen kan worden de persoonlijke dienstvervulling in het leger door een groot deel onzer ontwikkelde jongelieden.

Zulk een regeling achten wij ook uit een oogpunt van billijkheid alleszins verdedigbaar. Immers die jongelieden kunnen ò door hun vrijwillig optreden als milicien ò door de bijzondere eischen, waaraan zij voldoen, ò door de bijzondere diensten, die zij als milicien en als schutter zullen bewijzen, rechtmatige aanspraken doen gelden, dat hun de vervulling van den dienstplicht zoo min bezwarend mogelijk wordt gemaakt. Wij voor ons zouden er alleen geen uitwerking van eenige beteekenis van verwachten. Maar om van een buiten twijfel goede zaak afstand te doen, ten einde de kans te hebben op het bereiken van een zeer twijfelachtige uitkomst — zie, dat kunnen wij onmogelijk een vergelijk tusschen de voor- en tegenstanders der dienstvervangng noemen.

Is 't ons dus niet mogelijk om met de hoofdstrekking van de brochure mede te gaan, zoo erkennen wij toch gaarne, dat ze overigens veel goeds en tal van behartigingswaardige wenken bevat en de lezing en aandachtige overweging ten volle waardig is. De overvloed van stof maakt 't ons niet doenlijk al het goede, wat wij er in aantreffen, te releveeren, of de punten van verschil, die tusschen den schrijver en ons mochten bestaan, alle aan te stippen. Wij hopen, dat het goed geschreven boekje tal van lezers moge vinden en de belangstelling moge wekken, die wij bij de kennismaking er van ondervonden.

OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

I. Legerorganisatie en Schutterij.

Over de positie van den hoofdofficier van den staf van een infanterieregiment. Tot nu toe is de jongste hoofdofficier ter beschikking van den regimentscommandant. Men tracht aan te toonen, dat het verkieslijker te achten is, de oudste hoofdofficier bij den staf te voeren en treedt in een ontwikkeling van de functiën, welke, ter ontlasting van den regimentscommandant, aan bedoelden hoofdofficier zouden moeten worden opgedragen. (Allg. M. Z., N°. 29.)

II. Algemeene krijgskunst.

Eenige aantekeningen over vestingoorlog. Beknopte mededeelingen omtrent de samenstelling der belegeringsparken, de transportmiddelen voor het vervoer hiervan, de sterkte aan vestingartillerie enz. bij de belegeringen van Parijs, Straatsburg en Belfort. Voorts wordt het munitie-verbruik bij de belegering van genoemde vestingen alsmede bij die van de kleinere Fransche sterkten opgegeven. (Mitth. A. u. G., Heft 4.)

Ter kenschetsing van de oorlogsvoering van den ouden en den nieuwen tijd. (Slot.) De oorlogsvoering onder bijzondere omstandigheden. (Jahrb. A. u. M., Juni.)

Het tegenwoordige standpunt van de vestingwerken in Frankrijk. (Slot.) De kustversterkingen. (Jahrb. A. u. M., Juni.)

Het vestingstelsel in Elzas-Lotharingen. Mededeeling van een artikel uit de *Belgique militaire*, waarin de strategische beteekenis der vestingen geschetst en eenige algemeene opgaven omtrent den omvang daarvan gegeven worden. (Allg. M. Z., N°. 24.)

Het Belgische verdedigingsstelsel. Overzicht van het geschrift van den generaal BRIALMONT: «La situation militaire de la Belgique.» (Allg. M. Z., N°. 22.)

Nieuwe proeven omtrent het dragen van het kookgereedschap. Voorstel tot het nemen van een proef met het bergen van het kookgereedschap in den ransel. De hiertoe noodige wijzigingen van dit gereedschap en van den ransel worden aangegeven. (Allg. M. Z., N°. 24.)

De militaire kracht van Duitschland en Oostenrijk tegen Rusland. Mededeeling van een artikel daarop betrekkelijk uit de *Allgemeine Zeitung* waarin vergelijkende beschouwingen geleverd worden uit een strategisch oogpunt, aangaande de kansen bij een oorlog tusschen Rusland aan de eene en Duitschland en Oostenrijk aan de andere zijde. Men komt tot het besluit, dat Duitschland zich niet ongerust behoeft te maken. (Allg. M. Z., N°. 26 en 27.)

IV. Techniek der artillerie en ballistiek.

Richtmiddelen voor het indirecte vuur en de standregeling der affuit, bij het belegering- en vestinggeschut. (*Stat.*) Beschrijving van de toestellen, waarmede een met den vuurmond onwrikbaar gedachte lijn op een vast merkpunt wordt gericht. — Ten slotte wordt voor het belegering- en vestinggeschut de richtliniaal van VOILLIARD aanbevolen, voor het belegeringgeschut dat een groot veld moet bestrijken, een richttoestel dat vast op den vuurmond is aangebracht; voor kazemat- en belegeringgeschut met beperkt schootsveld, twee toestellen: de een op den vuurmond, de andere daarnoeven om een merkpunt aan te geven. (*Rev. d'A.*, Jun.)

Nieuwigheden op het gebied van verdeelbare affuiten. (*Met schetsen.*) In Rusland is een affuit ontworpen, waarvan, tot het vervoer in bergachtig terrein, de as en de staart der affuit uitgenomen kunnen worden; terwijl daarbij een kort en een lang staartstuk behoort tot het vuren onder hooge of geringe elevatie. (*Mitth. A. u. G.*, Heft 4.)

De ontwikkelingsgeschiedenis van het belegeringgeschut, mod. 1880. Na de redenen te hebben aangegeven, waarom de invoering van belegeringgeschut van verhoogd vermogen noodzakelijk was geworden, gaat men na welke eischen moesten gesteld worden ten opzichte van de kalibers, de geschutsoorten, het geschutmetaal, de projectielen en het buskruit; terwijl uiteengezet wordt hoe men, wat de inwendige inrichting der vuurmonden betreft, ten slotte gekomen is tot een kegelvormige getr. projectiekamer en trekken met progressieve helling. Voorts wordt rekenschap gegeven van de inrichting van het sluitstuk en van de affuit; terwijl ten slotte de afmetingen enz. van het nieuwe oostenrijksche materieel worden medegedeeld. (*Mitth. A. u. G.*, Heft 4.)

Schietsproeven der firma KRUPP. De proeven hebben plaats gehad met kanonnen van 30,5 en 15 cM. en mortieren van 24 cM., alsmede met kanonnen van 8 cM. op spilaffuit. (Zie omtrent deze proeven ook *Mil. Spect.*, blad. 400.) (*Mitth. A. u. G.*, Heft 4.)

Het geweer, stelsel-*Hablar*. Door HEBLER te Zurich is een geweer vervaardigd, dat slechts een kaliber heeft van 8,6 mM. Uit de proeven hiermede genomen, schijnt gebleken te zijn, dat de meening als zoude een inwendige middellijn van ongeveer 10,5 mM., een minimum voor het kaliber der looplen van draagbare vuurwapenen zijn, ongegrond is. Treffkans en indringingsvermogen toch waren zeer voldoende, de eerste zelfs grooter dan bij de tegenwoordige geweren. De kogel is 3,8 kal. lang en weegt 18,2 G., de lading 4,5 G., de aanvangssnelheid van het projectiel bedraagt 500 M.; de terugstoot van het geweer, dat 4,3 KG. weegt, is $\frac{1}{2}$ minder dan bij de tegenwoordige geweren. (*Allg. M. Z.*, No. 30.)

V. Militaire administratie en intendance.

De vorming van het controle-korps. Voor het controle-korps, dat als een gevolg van de nieuwe wet op de administratie moet opgericht worden, hebben zich een buitengewoon groot aantal kandidaten uit het leger aangemeld. Men is van oordeel dat de beweegredenen, die hen hiertoe leiden, minder voortspruiten uit liefde voor de zaak dan wel uit vermeende voordelen, als: onafhankelijkheid van positie, snellere bevordering enz., die deze betrekking voor hen zal medebrengen. Men hoopt daarom, dat bij de keuze van de personen nauwkeurig op bekwaamheden en geschiktheid zal gelet worden. (*Sp. M.*, Jun.)

Ontwerp-kleeding voor de artillerie. Dit ontwerp, door teekeningen toegelicht, strekt zich ook tot bijzonderheden der uitrusting en wapening uit. (*Rev. d'A.*, Jun.)

Over de kleeding en uitrusting van het leger. Voorstellen ter verbetering van het schoeisel. (*Wordt vervolgd.*) (*Jahrb. A. u. M.*, Juni.)

De verpleging der troepen. De tegenwoordige menage der soldaten kost in verhouding veel meer dan de huishouding der vermogenden en is veel minder goed. Het eenig afdoende middel om dezen toestand te veranderen, is aankoop van goede levensmiddelen in het groot door de militaire administratie. Over de wijze van uitvoering van dezen maatregel wordt een beschouwing geleverd, en de aandacht gevestigd op de Deutsche handelsvereniging te Frankfort a. d. M., die zich sedert kort ook toegelegd heeft op de levering van levensmiddelen van allerlei aard voor het leger. (Allg. M. Z., N°. 22.)

VIII. Militair onderwijs.

Eenige opmerkingen over den militairen veterinairen dienst. Men zou wenschen, dat de paardenartsen belast werden met de keuring van het voeder der paarden en het vleesch der menages en dat hun verboden werd burgerpractijk uit te oefenen. Daarentegen zou men de bezoldiging wenschen te verhoogen. (Allg. M. Z., N°. 23.)

IX. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der infanterie.

Gevechtsschieten bij het defensief. Bijzonderheden omtrent een dergelijke oefening; overgenomen uit het *Militär Wochenblatt*. (Mitth. A. u. G., Heft 4.)

De geschiedenis der infanterie van het korps Von SCHILL, van af haar ontstaan in den herfst van 1806 tot aan hare inlijving in het lijs-inf-regiment in 1808. (Wordt vervolgd.) (Jahrb. A. u. M., Juni.)

Het ontwerp-voorschrift op het bajonetvechten der infanterie. Over dit ontwerp-voorschrift, dat sinds $\frac{1}{2}$ jaar in beproeving is, moet binnenkort door de korpsen verslag uitgebracht worden. Met het oog hierop worden beschouwingen geleverd, om aan te toonen, dat het ontwerp, hoewel ongetwijfeld een verbetering, niet geschikt is om zonder wijziging ingevoerd te worden. (Allg. M. Z., N°. 20.)

Infanterie-praattjes. (Vervolg.) De uitbreiding in de breedte van den troep in het gevecht. (Allg. M. Z., N°. 21.)

De verbetering van het onderricht in het schieten in Frankrijk. Mededeelingen van de jongste bepalingen omtrent de vermeerdering van het aantal patronen, dat jaarlijks door den man mag verschoten worden en omtrent de nieuwe munitie voor de oefening in het mikken. (Allg. M. Z., N°. 27.)

Over het ontwerp-voorschrift voor het bajonetvechten der infanterie. Nadere opmerkingen omtrent het bajonetvechten en omtrent de bepalingen in het ontwerp-voorschrift. (Allg. M. Z., N°. 28.)

Het geweer, stelsel-*Hebler*. Zie onder IV.

X. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der cavalerie.

De beteekenis der cavalerie in den jongsten tijd en in de toekomst. Tegen de beweringen dat de beteekenis der cavalerie tegenover de nieuwe vuurwapenen verminderd is, wordt aangevoerd dat de verkenningsdienst en het aanvallen en vervolgen van een geschokten vijand aan beteekenis hebben gewonnen. Het komt echter aan op uitmuntende oefening. Omtrent de wijze waarop de oefening moet worden geleid, worden eenige wenken gegeven. (Allg. M. Z., N°. 25 en 26.)

XI. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der artillerie.

Beproeving van beweegbare schijven, in 1884 in het kamp van Krasnojé-Selo. De proeven liepen over het gebruik van trommel- of staande schijven, over de dikte en lengte der kabels om deze schijven voort te bewegen, over de aanwending van één of twee kabels enz. (Rev. d'A., Juin.)

Bijdrage tot den opbouw der kennis omtrent de artillerie der 10de eeuw, bekend onder den naam van de artillerie der 6 kalibers van Frankrijk of van HENDRIK II. Het artillerie-museum bevat modellen van het artillerie-materieel uit verschillende tijdperken, behalve uit de periode tusschen LODEWIJK XI en LODEWIJK XIV. Een bijdrage ter aanvulling dezer leernte wordt geleverd. (Rev. d'A., Juin.)

XII. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der genie.

Steenboorwerktuig met differentiaal-boordrijver. (Met platen.) Afbecding en beschrijving van twee nieuw uitgevonden boorwerktuigen voor tunnelarbeid. (Mitth. A. u. G. 1882, Heft 4.)

Vervoerbare spoorweg, stelsel *Bernuth-Sasse*. (Met schets.) Het materieel volgens dit stelsel, een gewijzigd stelsel DECAUVILLE, minder kostbaar dan dat volgens het stelsel HEUSINGER VON WALDEGG, is daarentegen ook minder gemakkelijk mede te voeren dan dit en meer geschikt voor vervoer door middel van paarden dan door stoomkracht. (Mitth. A. u. G. 1882, Heft 4.)

Rotsvernietiging onder water, te Pola, in 1880. Toepassing van vrij liggende ladingen van dynamiet en springlijm tot het vernielen, op 7 à 8 M. onder den waterspiegel van uitgebreide rotsoppervlakken, tot de diepte van omstreeks 0,5 M., zonder daarmede nadeel te doen aan nabijgelegen bouwwerken en te water zijnde vaartuigen. (Mitth. A. u. G. 1882, Heft 4.)

XIV. Krijgsgeschiedenis.

De onlusten in Algerië. (Vervolg.) (Sp. M., Juin.)

Algerië en Sahara. (Vervolg.) De Generaal MARGUERITE. (Sp. M., Juin.)

Militaire gedenkchriften van den Generaal HARDY. (Vervolg.) (Sp. M., Juin.)

Een depeche. Naar aanleiding van het bericht, dat het eerste escorte, sterk 2 compagnieën, van den Kapt. de CASTRIES, die met een topografische zending belast was, te Aquinet-ben-Salem door 6000 Arabieren is overvallen, wordt er op gewezen, dat het beter ware, eerst de veiligheid meer te verzekeren, alvorens zoodanige ondernemingen met een dergelijke zwakke bedekking te verrichten. Dat de chefs, die bij ondervinding wisten dat iets dergelijks kon voorvallen, niettemin het leven der soldaten aldus blootgesteld hebben, moet toegeschreven worden aan de omstandigheid, dat zij niet altijd de vereichte onafhankelijkheid bezitten, om opgewassen te zijn tegen den druk der openbare meening. (Sp. M., Juin.)

Het gevecht bij Taschkessen op den laatsten dag van het jaar 1877. (Slot.) (Jahrb. A. u. M., Juni.)

Brieven van het Dalmatisch-Herzegowinisch oorlogstooneel. (Vervolg.) (Allg. M. Z., N°. 20, 24 en 28.)

ARNDT en WREDE. In het boek van ARNDT "meine Wanderungen mit dem Fhrn. v. STEIN" wordt medegedeeld dat WREDE bij zijn vertrek uit het slot Oelm in Silezië, in navolging van de Fransche plundermanie, het daar aanwezige

zilver heeft medegenomen. Deze hewering wordt gelogenstraft door Prof. von TREITSCHKE in het Maart-nummer van de »Preussische Jahrbücher". De inhoud van dit opstel wordt medegedeeld. (Allg. M. Z., N°. 25.)

Sedan en Jena. Bespreking van het geschrift »Sélan et Jena", waarin de schrijver — de Vicomte DE CIVRY — een vergelijking maakt tusschen de Fransche toestanden in 1870 en de Pruisische in 1806. (Allg. M. Z., N°. 29 en 30.)

XVII. Staatkunde. Staatsrecht.

Itinéraire van Géryville naar Figuié. (Vervolg.) (Sp. M., Jun.)

XVIII. Onderwerpen van gemengden aard.

Maandelijksche kroniek. De ijver, waarmede de quaestie van den driejarigen dienstdienst ter hand genomen was, is plotseling weder versluisd; de militaire commissie is ontbonden en de parlementaire commissie is sinds twee maanden verdiept in cijfers, die haar door het ministerie van oorlog verstrekt zijn. Vooral om Frankrijk de plaats in Europa te doen innemen, die het toekomt, is het noodig met kracht de hand aan hervormingen te slaan. — De officierssabel der infanterie zal vervangen worden door een rechte sabel. — De dood van GARIBOLDI. (Sp. M., Jun.)

Verscheidenheden. Duitschland: Wijzigingen in de reglementaire voorschriften over het gevecht der artillerie. — Spanje: In onderzoek zijnde vuurmonden van hard brons. — Zwitserland: Invoering van een nieuwe revolver voor de onberede officieren. (Rev. d'A., Jun.)

Verscheidenheden. Samenstelling der russische batterijen. Verbetering van de revolverkanonnen, stelsel-Nordenfeli. Achterlaadgeweer van MANNLICHER. Repeteergeweer van ENYE, GARDLEY en DEKLY. Achterlaadgeweer van ALEXANDER PICARD. Muziekgeweer van WILLIAM TRAUDE. De revolver van MASON. Nieuwe organisatie van den mineur-torpedo-dienst in Rusland. De vervaardiging van compound-pantserplaten in de Dillinger-fabriek in Duitschland. (Mitth. A. u. G., Heft 4.)

Gezondheidsaantatistiek betrekkelijk het Oostenrijksche leger over Februari. (Mitth. A. u. G., Heft 4.)

Het tweehonderdjarig bestaan van het Beiersche leger. (Jahrb. A. u. M., Juni.)

Verscheidenheid. Het Duitsche officierskorps en de toenemende weelde. (Allg. M. Z., N°. 20.)

Het 60-jarig dienstjubilé van den Veldmaarschalk v. MOLTKE. (Allg. M. Z., N°. 21.)

De 85ste verjaardag van Z. M. den Keizer. (Allg. M. Z., N°. 23.)

Verscheidenheid. De degeneratie van de Fransche bevolking. (Allg. M. Z., N°. 23.)

Verscheidenheden. Het vinden van de overblijfselen der heilige schaar van de Thebanen op het slagveld van Charonea. — Het archief van het Pommersche kurassierregiment »Koningin". (Allg. M. Z., N°. 24.)

Verscheidenheid. Een tentoonstelling van jachtartikelen te Berlijn. (Allg. M. Z., N°. 25.)

Verscheidenheid. Een bijdrage tot de kennis der russische militaire administratie. (Allg. M. Z., N°. 27.)

Verscheidenheid. De veteranen uit de vrijheidsoorlogen. — Het exercitieterrain op den Tempelhof bij Berlijn. (Allg. M. Z., N°. 28.)

Verscheidenheid. Een onlangs gevonden brief van den Groeten Keurvorst over den slag bij Fehrbellin. (Allg. M. Z., N°. 30.)

Korte mededeelingen. Duitsche rijk: De oefeningen der marine voor 1882. — Engeland: Het militaire budget voor 1882—83. — Italië: Handelingen van de volksvertegenwoordiging in het belang van de hervorming van de krijgsmacht. De vestingwerken van Rome. (Allg. M. Z., N°. 20.)

Oostenrijk-Hongarije: Invoering van rijglaarzen bij de infanterie. (Allg. M. Z., N°. 21.)

Duitsche rijk: Het Beiersche militaire budget voor 1882/83. — Rusland: Het oorlogs- en marine-budget voor 1882. (Allg. M. Z., N°. 22.)

Duitsche rijk: De viering van den verjaardag van Z. M. den Keizer. — Frankrijk: Het nieuwe wetsontwerp op de recrutoering en de voorgenomen invoering van den driejarigen dienstplicht. — Engeland: Het marine-budget voor 1882—83. De twee nieuwe pantserschepen *Edinburgh* en *Colossus*. Het nieuwe torpedo-ranschip *Polyphemus*. — Italië: Levensbericht van den Luit. Gen. MENICI. De voorgenomen wijzigingen in het krijgswezen. (Allg. M. Z., N°. 23.)

Duitsche rijk: Levensbericht van den Luit. Gen. v. BAUR. — Frankrijk: Het militaire budget voor 1882. (Allg. M. Z., N°. 24.)

Duitsche rijk: De keizersmanoeuvres van het 5de en 6de legerkorps. De oefeningen van de aanvullingsreserve in 1882—83. Nieuwe pakwijze voor de officiersbagage. — Nederland: Wetsontwerp tot invoering van algemeen weerplicht en tot verhooging van het contingent. (Allg. M. Z., N°. 25.)

Duitsche rijk: Schietproeven van de firma KRUPP, met zwaar geschut. Levering van geschut door de firma KRUPP ten dienste van de Chineesche vloot. — Frankrijk: Bepalingen omtrent de oprichting van een Afrikaansch leger. Het wetsontwerp van GAMBETTA op de recrutoering en zijne toelichtingen daarop. De nieuwe methode van den Kapt. DOLOT tot onderricht in het lezen van kaarten. — Italië: De toekomstige samenstelling van het officierskorps. (Allg. M. Z., N°. 26.)

Duitsche rijk: De sterkte van het Beiersche leger voor 1882—83. Invoering van een revolvertasch, in Beieren. — Zweden en Noorwegen: Het oorlogs- en marine-budget. (Allg. M. Z., N°. 27.)

Duitsche rijk: Nieuwe bepalingen omtrent den dienst der admiraliteit. — Frankrijk: Tegenwoordige toestand van het leger. Effectieve sterkte van de infanterie. De versterkingen aan de noordoostgrenzen. (Allg. M. Z., N°. 28.)

Duitsche rijk: De oefeningen der troepen, het oproepen der aanvullingsreserve enz. Het nieuwe officierscasino te Lichterfelde. Militair-wetenschappelijke voordracht van den Majoor JAEHNS. De verkoop der verzameling van platen, voorstellende verschillende uniformen, van den Heer SCHNEIDER. — Engeland: Levensbericht van den Luit. Gen. CANNON en van den veldslagschilder BARKER. — Rusland: De tegenwoordige en vroegere sterkte van het keizerlijk gevolg. (Allg. M. Z., N°. 29.)

Duitsche rijk: De recrutoering in de rijkslanden. — Frankrijk: De oefeningen der troepen in 1882. Benoeming eener commissie voor de kustverdediging. De toekomstige organisatie der vestingtroepen. Pogingen tot behoud van de militaire muziekkorpsen. — Italië: De nieuwe militaire wetsontwerpen en de beoordeeling daarvan door de Kamer. (Allg. M. Z., N°. 30.)

BIJLAGE VII,

BEHOORENDE BIJ DE MILITAIRE SPECTATOR,

VIERDE SERIE. — ZEVENDE DEEL, N°. 7.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN ENZ.

(26 Mei—25 Juni 1882).

a.) BIJ HET LEGER HIER TE LANDE.

Benoemd.

Bij den geneesk. dienst. Tot offic. v. gez. 2de kl., de artsen J. H. P. Walraven, U. Riedel en H. Zeehuisen.

Bij het wapen der infanterie. Tot kap., de 1ste luit. J. T. le Maire, gedet. in O.-I. Bij den staf, tot kap., de 1ste luit. J. Doornbos, van het 6de reg., werkz. bij het D. v. O. Bij het 1ste reg., tot 1ste luit., de 2de luit. J. H. N. Bernelot Moens, van het korps. Bij het 3de reg., tot 1ste luit., de 2de luit. J. M. J. Jonker, van het 2de reg. Bij het 4de reg., tot kap., de 1ste luits. C. W. van Suchtelen, gedet. bij het leger in O.-I. en H. A. Calkoen, van het reg. gren. en jag. Bij het 6de reg., tot kap., de 1ste luit. C. W. Q. de Flines, van het reg. gren. en jag. Bij het 7de reg., tot kap., de 1ste luit. C. J. H. Wieling, van het 4de reg.

Overgeplaatst.

Bij het 6de reg. inf., de kap. J. M. Campbell, van het 8ste reg.

Werkzaam gesteld,

bij de Kon. Milit. Academie (1 Sept. a. s.), de 1ste luit. F. J. R. von Ernst, van het 6de reg. inf., die in verband daarmee wordt overgeplaatst bij den staf der inf.

Gedetacheerd,

bij het 1ste reg. veldart., de 2de luit. F. F. R. graaf du Monceau, van het 3de reg. vestingart. Bij het 3de reg. veldart., de 2de luits. J. H. C. Sluiter, van het 3de en L. J. Kuijck, van het 4de reg. vestingart.

In actieven dienst hersteld.

Bij het reg. gren. en jag., de 1ste luit. K. F. A. van de Wall.

Weder bij het leger h. t. l. ingedeeld.

Bij het 1ste reg. inf., de 1ste luit. G. F. van Mulken, gedet. geweest in O.-I.

Op nonaactiviteit gesteld.

De kaps. P. van der Burg, van den staf der art., hoofdopz. bij 's Rijksgiet. v. br. geschut en S. J. A. de Quertenmont, van het 4de reg. vestingart., alsmede de 2de luit. J. A. Kleijnenberg, van het 1ste reg. huz.; eerstg. op zijne aanvraag, voor één jaar en zonder bezw. der schatk., onder eerv. onth. van zijne tegenw. functiën met dankb. voor de diensten daarin door hem bewezen; een en ander ingaande 1° Sept. a. s.

Gedet. bij het leger in O.-I.,

(voor 3 jaren) de 2de luit. jhr. D. Barchman Wuijters, van het 1ste reg. inf., gedet. bij het kol. werfd.

Gepensionneerd,

de offic. v. gez. 1ste kl. J. van Koetsveld van Ankeren; de kaps. G. van der Voort, van het 4de en B. van Erp Taalman Kip, van het 6de reg. inf.; de ritm. H. W. J. E. baron Taets van Amerongen, van het 3de reg. huz.; de 1ste luit. J. A. C. de Hertoghe Huber van Manen, van het 2de reg. vestingart. en de 2de luit. L. A. Collard, van het 7de reg. inf.

Overgeplaatst bij het leger in O.-I.

De 2de luit. C. A. Poulus, van het wapen der inf., bij dat leger gedet.

Overleden gepensionneerden.

De maj. W. J. Stolkert, den 22sten Febr. 1882; de maj. N. H. baron van Slingelandt, den 30sten April 1882; de maj. jhr. G. B. van Bronkhorst, den 17den Mei 1882; de maj. jhr. P. A. Serraris, den 6den Mei 1882; de apoth. 2de kl. J. G. Moltzer, den 11den Febr. 1882; de 1ste luit. C. Studerus, den 25sten Nov. 1881.

Leger in Oost-Indië.

Gedet. bij het leger h. t. l.

Bij het 8ste reg. inf., de 1ste luit. W. H. P. Mirandolle.

b.) BIJ HET LEGER IN OOST- EN WEST-INDIË.

Benoemd.

Bij het militair departement. Tot mil. ambt. 2de kl., de mil. ambt. 3de kl. J. G. Barth.

Bij het wapen der infanterie. Tot 2den luit., de serg. der inf. V. A. E. Godin.

Bevorderd.

Bij den mil. geneesk. dienst. Tot dirig. offic. v. gez. 1ste kl., de dirig. offic. v. gez. 2de kl. H. D. Roekes; tot dirig. offic. v. gez. 2de kl., de offic. v. gez. 1ste kl. J. Goslings; tot offic. v. gez. 1ste kl., de offic. v. gez. 2de kl. M. Cohn.

Bij de mil. administratie. Tot kap. kwartierm., de 1ste luit. kwartierm. J. J. Kluijskens en T. Kleij, thans met verlof in Nederland.

Geplaatst.

Bij het militair departement. Bij het hoofdbureau van den gen. staf, de kap. J. J. K. de Moulin, onlangs bij dien staf overgeplaatst; bij het hoofdb. der 3de afd. van het dep. van oorlog, de kap. B. Lamberts.

Bij de mil. administratie. Bij den raad van adm. van het 2de depotbat., de 1ste luit. kwartierm. L. Nauta.

Bij den geneesk. dienst. Bij den geneesk. dienst van Atjeh, de offic. v. gez. 1ste kl. F. Rogier; bij het hosp. te Batoe-Toelis, de offic. v. gez. 2de kl. R. van Beuningen van Helsingingen; bij het hosp. te Soerabaia, de offic. v. gez. 2de kl. J. M. H. van Dorssen.

Bij het wapen der infanterie. Bij het 9de bat., de 2de luit. R. J. graaf Schimmelpenninck, de 1ste luit. A. H. P. F. Brunet de Rochebrune.

Bij het 11de bat., de kap. J. T. J. van Rijen.

Bij het 16de bat., de 1ste luit. P. A. P. Vermeulen.

Bij het 1ste depotbat., de 2de luits. O. G. Zaadnoordijk en G. Reeling Brouwer. Bij het garnbat. van Palembang, de kap. J. Stevels; de 2de luit. der inf. J. A. E. Gondin te Ambonia. Bij dat der Mol. Eilanden, de 2de luit. V. A. E. Godin.

Bij het wapen der cavalerie. De ritmeester jhr. R. B. R. B. J. van Grotenhuis tot Onstein en de 1ste luit. der cav. F. H. Montagne te Salatiga.

Bij het wapen der artillerie. Bij de 21ste comp. art., de 2de luit. P. J. Dibbetz.

Overgeplaatst.

Bij het Departement van Oorlog. Als adjunct bij het hoofdbureau der 11de afd., de 1ste luits. J. A. van Dapperen en S. J. R. Tjil, eerstgen. adjunct bij het comm. der art. in de 2de mil. afd. op Java en laatstgen. van de 1ste comp. art.

Bij den generalen staf. De kap. der art. J. J. K. de Moulin.

Bij den gewest. en plaatsel. staf. Als pl. comm. te Semarang, de luit. kol. A. J. H. Lubeck, laatstelijk mil. comm. in de Z.- en O.-afd. van Borneo.

Bij de mil. administratie. Bij de int. in de 1ste mil. afd. op Java, de 1ste luit. kwart. I. P. Lotichius en de 2de luit. kwart. B. W. C. G. Vries, eerstgen. van den raad van adm. te Makassar en laatstgen. van de int. van Atjeh. Bij het hosp. te Batoe-Toelis, de 1ste luit. kwart. B. N. Tuinenburg, van de int. in de 1ste mil. afd. op Java. Bij dat te Weltevreden, de kap. kwart. J. J. Kluijskens, van den raad van adm. te Magelang. Bij den raad van adm. te Makassar, de 2de luit. kwart. I. H. W. Immink, van de int. in de 1ste mil.

afd. op Java. Bij dien te Magelang, de 1ste luit.-kwart. L. Maurer, van het hosp. te Semarang. Bij dien te Ngawie, de 1ste luit.-kwart. H. P. E. E. van der Smissen, van het garn.-kledingm. te Willem I. Bij de intend. te Semarang, de 2de luit.-kwart. J. B. Koopman, van den raad van adm. te Ngawie. Als onderintend. 2de kl. bij de int. in de 1ste mil. afd. op Java, de kap.-kwart. H. F. B. Logeman, van den raad van adm. van het subsistk. te Batavia.

Bij den mil. geneesk. dienst. Bij het hosp. te Weltevreden, de offic. v. gez. 2de kl. dr. A. Stein, van den geneesk. dienst van Atjeh. Bij het garn. te Soerabaia, de offic. v. gez. 2de kl. dr. W. Pauw, van het hosp. aldaar. Bij den geneesk. dienst van Sumatra's Westk., de offic. v. gez. 2de kl. C. Klasi, van dien dienst in Atjeh. Bij dien der Westerafd. van Borneo, de offic. v. gez. 2de kl. dr. A. A. Gersen, van het hosp. te Willem I. Bij dien van Atjeh, de offic. v. gez. 2de kl. dr. L. J. de Rochemont, van het garn. te Soerabaia; de offic. v. gez. 2de kl. J. B. Heesen naar Bandjermassing. Bij dien der Mol. eil., de offic. v. gez. 1ste kl. dr. J. G. E. Machik, van het hosp. te Weltevreden. Bij dien in de Z. en O.-afd. van Borneo, de offic. v. gez. 1ste kl. I. B. Heesen, van het hosp. te Soerabaja. Bij het garn. te Tjilatjap, de offic. v. gez. 1ste kl. I. M. W. van der Hoeven, van dat te Ngawie. Bij het garn. te Ngawie, de offic. v. gez. 2de kl. H. van Dam, van het hosp. te Weltevreden.

Bij het wapen der infanterie. De kap. der inf. H. W. F. Tramburg naar Malang; de 1ste luit. der inf. J. J. Schneider naar Batavia; de 2de luit. der inf. C. Koot naar Tjibambiri; de 1ste luit. der art. J. A. van Dapperen naar Batavia.

Bij het 2de bat., de 1ste luits. S. W. H. Gehel, van het garnbat. der W.-afd. van Borneo, P. A. van Berlo en L. T. H. Cranen, beiden van het garnbat. van Palembang, de 2de luit. A. Jonker, van het garnbat. van Atjeh.

Bij het 3de bat., de 2de luits. K. W. Amiot en C. Roldanus beiden van het garnbat. van Atjeh.

Bij het 4de bat., de 1ste luits. S. Mesch en W. T. van der Mijl Dekker, resp. van het 2de bepotbat. en de garncomp. van Bantam.

Bij het 10de bat., de 2de luit. E. Koot, van het 9de bat.

Bij het 11de bat., de maj. T. Buning, van het 1ste bat.

Bij het 12de bat., de 2de luit. W. J. F. van Bennekom, van het 9de bat.

Bij het 14de bat., de 1ste luit. J. C. C. Six Dijkstra, van het garnbat. van Atjeh.

Bij het 15de bat., de 2de luit. W. C. C. Luske, van het 13de bat.

Bij het 16de bat., de 2de luit. C. Brand, van het garnbat. van Atjeh.

Bij het 17de bat., de 1ste luit. P. J. T. A. Battaerd, van het 12de bat.

Bij het 18de bat., de 1ste luit. F. A. Kleian, van het 10de bat.

Bij het 1ste depotbat., de kap. E. R. T. J. van Ende, van het 12de bat. Bij het 3de depotbat., de kap. H. W. F. Tramburg, van het garnbat. van Palembang. Bij het subsistkoder te Batavia, de 2de luit. A. T. Dessauvages van het garnbat. van Atjeh. Bij dat te Padang, de 1ste luit. F. W. A. H. Scheurer, van het 4de depotbat. Bij dat te Batavia, de 1ste luit. K. K. A. J. Schneider, van het 1ste depotbat. Bij het garnbat. van Atjeh, de kap. G. J. H. van der Geugten, de 1ste luit. R. M. Leussen en de 2de luits. H. J. Iwes en W. Boer, de twee eersten, resp. van het 14de en 12de bat. en de beide laatsten, van het 15de bat. Bij dat van Atjeh, de 1ste luit. H. L. van den Ende, van het garnbat. van Banka. Bij de werken der genie te Batavia, de 1ste luit. J. C. H. Fischer, van die in Atjeh. Bij het det. min. en sapp. in Atjeh

de tijd, bij het wapen der genie gedet. 1ste luit. der inf. S. Banga, van het korps min. en sapp. te Willem I.

Bij het wapen der artillerie. Bij de 9de comp., de 1ste luit. C. H. A. R. Schuurman, adj. bij het hoofdb. Bij de 17de comp., de 1ste luit. K. G. A. Vemer, van de 21ste comp. Bij de mag. van oorlog te Kotta-Radja, de magazijnm. 2de kl. (1ste luit.) C. Schieferli, van die te Batavia.

Teruggeplaatst.

Bij het wapen der infanterie. De tijdelijk bij het korps min. en sapp. ged. kap. T. W. J. Bujs.

Ingetrokken.

De overpl. bij het hosp. te Samarang, van den offic. v. gez. 1ste kl. M. L. Cannegieter, zijnde hij in verb. hiermede overgepl. bij het garn. te Magelang; de overpl. bij het hosp. te Willem I van den offic. v. gez. 2de kl. dr. F. J. M. Fiebig, zijnde hij in verb. hiermede overgepl. bij het garn. te Weltevreden.

Bepaald.

Dat het aan den kap. der inf. C. J. van Temmen, wegens twaalf jaren in Ned.-Indië in onafgebroken dienst van den lande doorgebracht, verleend twee jaren verlof naar Europa alsnog wordt beschouwd als te zijn verleend wegens ziekte.

Eervol ontslagen.

De tijd. offic. v. gez. 2de kl. L. Weiss; de kap. der inf. D. A. Flier; de luit.-kol. der inf. H. J. Boank; de offic. v. gez. 1ste kl. J. W. C. Rupert, met verg. om de aan dien rang verb. uniform te blijven dragen; de kap. der inf. C. J. van Ruesfeld Meijer; de offic. v. gez. 2de kl. F. F. Lammert; de kap. der inf. W. J. J. Rijnders; de burg. schrijver 5de kl. bij de genie A. H. G. Imbert; de burg. schrijver 4de kl. bij den mil. geneesk. dienst A. F. H. ter Hoeven; de burg. schrijver 5de kl. bij de mil. adm. G. H. Anthonijsz en de burg. schrijver 5de kl. bij den mil. geneesk. dienst W. D. M. C. Born; de burg. schrijver 5de kl. bij de art. R. P. L. Bruno; de burg. schrijvers 4de en 5de kl. bij de mil. adm. N. A. M. Hehuwat en H. L. A. Klein.

Vergund,

aan den van het leger in Ned. bij dat in Ned.-Indië gedetach., sedert tot 1sten luit. bevorderden 2den luit. der inf. L. M. de Boer, nu 15 Juni 1882, naar Ned. terug te keeren; aan den van het leger in Ned.-Indië gedetach. 1sten luit. der inf. W. J. F. Bouwers, om bij laatzten leger te blijven, in afwachting dat door den Koning zal zijn beslist op een door hem gedaan verzoek, om die detach. voor den tijd van twee jaren te verlengen; aan den van het leger in Ned. bij dat in Ned.-Indië gedetach., sedert tot 1sten luit. bevorderden 2den luit. der inf. J. H. Leedegang, op zijn verzoek naar Ned. terug te keeren; aan den van het leger in Ned. bij dat in Ned.-Indië gedetach. sedert tot 1sten luit. bevorderden 2den luit. der inf. P. Wiersma, op zijn verzoek naar Ned. terug te keeren; aan den van het leger in Ned. bij dat in Ned.-Indië gedetach. 1sten luit. der inf. W. C. Hoogkamer, op zijn verzoek naar Nederl. terug te keeren; aan den van het leger in Nederl. bij dat in Ned.-Indië gedetach. 1sten luit. der inf. J. C. H. G. van Denn, wegens ziekte naar Nederl. terug te keeren.

Op nonactiviteit gesteld.

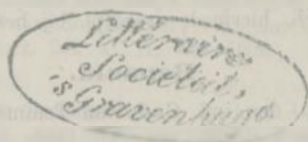
bij de inf., de luit.-kol. G. P. Eijken, onlangs van verlof uit Nederl. teruggekeerd; bij de art., de kap. B. Lamberts, onlangs van verlof uit Nederl. teruggekeerd.

Tweejarig verlof verleend,

aan den offic. v. gez. 1ste kl. J. A. Coster; aan den kap. der inf. L. L. A. Maurenbrecher; aan den kap. der inf. H. M. Huijskes; aan den maj. der genie W. P. H. van Oorschoot; aan den kap. der inf. J. W. van Vooren; aan den kap. der inf. H. Deraal; aan den 1sten luit. der inf. J. C. C. Six Dijkstra; aan den 2den luit. der inf. M. H. A. Bruining; en aan den 1sten luit. der genie J. W. C. Brelenkamp.

Overleden.

R. K. Steringa, 1ste luit. der inf., te Amboina, den 11den Februari 1882;
H. Ch. Krijgsman, 1ste luit. der inf., te Padaheron (Preanger Regentschappen), den 25sten Maart 1882.

*Uitgegeven
door de
Gravenhage*

Generaal A. W. P. WEITZEL over „Borneo van Zuid naar Noord”.

(Vervolg en slot van N°. 7, bladz. 480.)

Het is bout gesproken, de bewering te uiten, dat in de Militaire strafgedingen, in mijn »Borneo” bedoeld, inderdaad een zeldzaam groote mate van openbaarheid heeft plaats gehad. Die houtheid kan zich alleen daarop gronden, dat ik geen archief ter mijner beschikking heb en bijgevolg niet met de stukken in de hand antwoorden kan. Tijdens die gedingen gevoerd werden, was ik op het eiland Borneo aanwezig; wat ik ter neder stelde, vernam ik uit den mond van vele officieren, die in de bedoelde krijgswaarden zitting hadden genomen en geen hunner was in staat, zich aan overdriving of onwaarheid schuldig te maken. Maar heeft Gen. W. niet een oogenblik met de gedachte verwijld, toen hij ter neder schreef, dat van de betrokkenen in den gewapenden opstand te Samarang in de overzichten van de door hem opgesomde strafgedingen gezegd is, dat teleurgestelde verwachtingen bij hunne aankomst in Indië onder de voornaamste oorzaken hunner gedraging te noemen zijn? Teleurgestelde verwachtingen! dus teleurgesteld in verwachtingen, die opgewekt waren! Door wien? Ik kan mij zeer goed voorstellen, dat de door Gen. W. genoemde rechtsgeleerden het buiten het kader van hunne overzichten rekenden, die teleurgestelde verwachtingen op te sommen en na te gaan door wien zij opgewekt waren. Zij waren eerlijk genoeg om niet van onbillijke verwachtingen te spreken, wat dan ook achandelijk zoude geweest zijn.

Ik heb een brief voor mij liggen, waarin een zeer geacht hoofdofficier van het Ned. Ind. leger mij onverholen zijne goedkeuring over mijn boek te kennen geeft. Die krijgsmakker was destijds te Samarang aanwezig en maakt mij op een onnauwkeurigheid attent, die ik in het verhaal van het dempen van den opstand der Zwitsers beging. Hij met zijn rond karakter zou mij niet gespaard hebben, wanneer ik andere onnauwkeurigheden begaan had, en mij die zonder omwegen onder het oog gebracht hebben.

Het is mijn schuld niet, dat het archief van den Opperbevelhebber in den
IV. S. 7. D. N°. 8. 1.

Java-oorlog niet in alle bijzonderheden der aanwervingen, toen geschied, nauwkeurig is. De door mij bedoelde handelingen op bladz. 53 van het Iste deel van mijn ethnografischen roman, die Gen. W. thans met „t is sterk” aanduidt, zijn mij herhaaldelijk door de Dajaksche hoofden verteld geworden. Ik kan er nog bijvoegen, dat in 1863 nog twee Dajaks te Kwala Kapneas leefden, die een gedeelte van den Java-oorlog meegemaakt hadden en behoorden tot degenen, die met list aangeworven waren. Verzekerd, dat zij steeds een flinken borrel ontvingen, waarvan de Dajaks zulke liefhebbers zijn, lieten zij geen gelegenheid als: Nieuwjaarsdag, 's Koningsverjaardag, voorbijgaan, zonder zich bij mij aan te melden en hadden dan pret, wanneer zij de oude exercitie-commando's konden herhalen.

Maar afgescheiden van die anecdotische bijzonderheden, kan ik er nog bijvoegen, dat in 1863 op het residentie-bureau te Bandjermasin nog stukken, betreffende die aanwerving van Dajaks, aanwezig waren en, bij den prijenswaardigen behoudzucht voor archieven, die onze landgenooten kenmerkt, twiifel ik er niet aan, of zij zullen daar nog wel zijn.

Ten volle instemmende met 's Generaals stelling, dat van den lezer niet geëischt kan worden, dat hij uit het beeld van een wonderigen Franschen kapper een degelijken Brit zal erkennen, meen ik toch protest te moeten aantekenen tegen de gevolgtrekking van die gelijkenis, als zou ik bij de opvoering van den Dajak DALIM zoo'n bévue begaan hebben. Heeft Gen. W. gedurende zijn verblijf in Indië geen enkelen ontwikkelde inlander ontmoet, die evenals die DALIM van natuurverschijnselen verklaring wist te geven, welke hem — zoo als bij het door dien opperofficier bedoelde „briwoet haroesan” — als kind door de heeren Zendingen ingeprent, ja ingepompt waren, om het bijgeloof te snuiken, dan is dat te wijten aan de sfeer, waarin de generaal zich gedurende zijn betrekkelijk kort aanwezen in Indië bewogen heeft, sfeer, waarin bij de zoo gewichtige werkzaamheden, aan de betrekking van adjudant des legerbevelhebbers toenmaals verbonden, wél een ruime blik met betrekking tot de Europeesche maatschappij te Batavia, ook omtrent legeraangelegenheden verkregen kon worden, maar waarin hij oningewijld bleef omtrent de inlandsche maatschappij. Dat kan hem niemand euvel duiden: maar hij onthoude zich dan ook van oordeelvellingen als de bedoelde. Ik meen te kunnen betuigen, dat ik niet alleen dien DALIM in vleesch en bloed gekend heb: maar kan er bijvoegen, dat ik meerdere inlanders, Javanen, Maleiers en Dajaks ontmoet heb, die bij dien DALIM niet behoefden achter te staan.

Ik moet betwijfelen of Gen. W. mijn ethnografischen roman wel in zijn geheel met aandacht gelezen heeft. Ik ben tot die opvatting gekomen door zijn bemerking, dat „DALIM, zonder dat men van zijn standpunt recht vat waarom, en tegen zijn dajaknatuur in, de schoone gelegenheid laat voorbijgaan om vier Europeesche koppen te snellen, die. . . ieder f 4000 zouden hebben opgebracht”. Op verscheidene plaatsen toch én in dien roman én

in mijn »Ethnografische beschrijving der Dajaks», welk laatste werk ook door Gen. W. herhaaldelijk aangehaald wordt, heb ik bekend gesteld, dat het koppensnellen alleen in de binnenlanden van Borneo plaats had. Ik kan er bijvoegen, dat in de streken onder *onmiddellijk* Nederlandsch gebied, die gruwel totaal uitgeroeid is. DALIM — geen fictief persoon, dat verzeker ik — was geboortig van Poeloe Petak en had voor het koppensnellers-bedrijf volstrekt geen aanvechting. Dat overigens Gen. W. leze of herleze, wat ik op bladz. 8 van het IIde deel van den ethnografischen roman omtrent het ombrengen van menschen schreef, dan zal hem DALIM's rol duidelijk worden. Daarenboven de spitsvondige recensent heeft iets over het hoofd gezien. Op bladz. 267 van het Iste deel schreef ik dat dankbaarheid den grondslag van het Dajaksche karakter uitmaakt en daarmee overeenkomstig liet ik DALIM's leven, voor dat de vluchtelingen het eigenlijke koppensnellers-gebied betraden, eerst door WIENERSDORF en JOHANNES op bladz. 197, Iste deel, en later op bladz. 79, IIde deel, door LA CUEILLE redden. Welken schurk DALIM zich ook bij de moordtooneelen van Kalangan betoond heeft, na die dubbele redding — hetzij ter eere van het Dajaksche karakter nagegeven — was het leven der deserteurs hem heilig. Dezelfde karakterhoedanigheid nam ik ook bij HARIMAENG BOEKIT te baat, om diens standpunt als Poenanhoofd tegenover de vluchtelingen, maar vooral jegens WIENERSDORF, wien hij zijn zuster tot vrouw schonk, te verklaren.

Ik heb een dergelijke verdediging aan te voeren ten opzichte van den door mij ten tooneele gebrachten »Sienjo JOHANNES». Zeker Gen. W. heeft andermaal gelijk, wanneer hij eischt, dat een Sienjo aan het gemengde Indo-Europeesche ras moet doen denken. Maar. . . heb ik iets anders gedaan? Van verscheidene mijner krijgsmakkers, van mannen die, wars van oppervlakkigheid, in de gelegenheid geweest zijn, enkele zulke Sienjo's van nabij gade te kunnen slaan, hoorde ik de betuiging, dat ik vooral in die karakter-schildering de waarheid het meest getrouw gebleven was. Heeft Gen. W. alweer nimmer een Sienjo ontmoet, die JOHANNES nabij kwam, dan is *mij* dat niet te wijten. Ik kan de verzekering geven, dat ik gedurende mijn loopbaan niet een, maar verscheidene van die halfslachtige wezens ontmoet heb, die dank zij de uitstekende leiding aan de pupilleninrichting te Gombong genoten, en door hunne *geaardheid*, aan vader en moeder ontleend, geholpen, westersche denkbeelden in zich opgenomen hadden; maar zich overigens in de inlandsche maatschappij geheel te huis gevoelden en zich daardoor bij uitstek eigenden om een diepen blik in de samenleving van de hen omringende volkeren te kunnen slaan en hunne waarnemingen te vertolken.

Ik wil nu niet beweren, dat het gros van het ras, hetwelk ons bezighoudt, zoo begaafd is, als die JOHANNES, dien ik ten tooneele voerde om te doen ontwaren, wat van die wezens verwacht kan worden, wanneer men hen goed onderwijs geven, voldoende vooruitzichten openen zal en zoo, door hen ten

goede te leiden, met hechte banden aan ons zal weten te verbinden; maar ik kan er bijvoegen, dat die JOHANNES niet geheel een ver dicht persoon is en ik een naam in de plaats van den pseudoniem zou kunnen ter neer stellen, werd ik niet weerhouden door de overweging: dat ik de familie van den bedoelden door die aanduiding onmogelijk aangenaam zou kunnen stemmen. Maar behalve op mijn ervaring, kan ik ter zake een beroep doen op hen, die in meer vertrouwelijke aanraking kwamen met het genus, hetwelk ons bezighoudt, dan Gen. W. Ik vrees geen tegenspraak dienaangaande. Zij o. a. die de Sienjo's, bij de militaire verkenningen en den topografischen dienst werkzaam, hebben kunnen gadeslaan, zullen in JOHANNES menig bekende, daarvan ben ik overtuigd, herkend hebben (1).

Ik wil hier Gen. W. een bekentenis doen: Met voordacht heb ik tot leider en eenigermate tot hoofdheld van mijn ethnografischen roman een Sienjo gekozen, om eens een tegenstelling te leveren met de zucht onzer landgenooten om den Sienjo in hunne litterarische werken steeds tot een caricatuur te maken. Ik heb mij ook wel eens in den tijd aan die goedkoope geestigheidsjacht bezondigd; ik heb evenwel leeren inzien, hoe onbillijk het is, den spot te drijven met eigenaardigheden van een ras, die hoofdzakelijk te wijten zijn aan de gruwelijke verwaarloozing van het onderwijs in Indië, waarvan de sporen nog in jaren lang niet verdwenen zullen zijn. De vingers jenken mij om de levensloopbaan van JOHANNES hier mede te deelen van zijne geboorte af tot hij bij de garnizoenscompagnie van de Zuid- en Oostkust van Borneo ingedeeld en bij het detachement te Kwala Kapoeas geplaatst werd. Hoewel die loopbaan in den volsten zin des woords een leerrijke lijdensgeschiedenis zou bevatten, die met geringe variatiën op vele, zeer vele zijner rasgenooten toepasselijk gemaakt zou kunnen worden, zou ik — ik gevoel het — de ruimte overschrijden, die mij door de Redactie van *De Militaire Spectator* zoo welwillend voor mijn repliek afgestaan is. Ik heb evenwel het plan gevormd, de curricula vitae van de vier helden van mijn ethnografischen roman binnenkort te bewerken. Het zullen schetsen zijn, uit den mond der betrokkenen opgeteekend, en later vergeleken met de aanteekeningen omtrent hen bestaande bij het stamboek van het leger, aangehouden bij de IIde afdeeling van het Departement van Oorlog te Batavia. Ik zal dat doen, om alweer een keer te meer de afschuwelijkheid van het bedrijf van de *oneigenlijke* werwers in het licht te stellen, maar ook om aan te toonen, dat ik zoo geheel geen ongelijk had, toen ik ter nederschreef, dat JOHANNES was: „een van die producten van dierlijken hartstocht, voor wien het een ongeluk genoemd moet worden geboren te zijn”. Er zal ook nog uit blijken, dat dat ongeluk zeer goed met een opgeruimde geaardheid kan gepaard gaan. Het zou toch wel

(1) In de Arabemsche courant, dd. 25 November 1881 betuigt een mij geheel onbekende recensent van mijn boek zaakbetrekkelijk het volgende: „De Sienjo JOHANNES, is een wetenschappelijk man, zooals men enkelen vindt en zooals wij ook het voorrecht hebben er een te kennen, die in geestbeachting en doornicht menig Europeaan overtreft”.

erg genoemd moeten worden, dat het sans façon, waarmee die wezens in het leven geschopt zijn door mijnheer papa, nog de oorzaak moest zijn van droefgeestigheid. De natuur is gelukkig rechtvaardiger.

Er zal verder uit blijken, dat ik wel degelijk gelijk had »de meening te doen ontstaan, dat die voortreffelijke Sienjo's somtijds ergerlijk worden verongelijkt».

Dat ik met mijn Sienjo-type mijn landgenooten, die nimmer iets van Indië zagen, in de war gebracht heb, z. a. Gen. W. beweert, geloof ik volgaarne. Zij waren tot heden zoo gewoon, slechts onwaarheidlievende en lachverwekkende verhalen omtrent onze afstammelingen te vernemen, dat zij natuurlijk door een geheel tegenovergesteld beeld getroffen moesten worden. En ik meen een goed werk verricht te hebben, hetwelk ik hoop dat navolging zal vinden. Nu het onderwijs zoo veel beter is, zal de Sienjo van weleer gaandeweg verdwijnen en een ras te voorschijn treden, dat, wat intellectuele ontwikkeling betreft, bij mijn JOHANNES niet zal achterstaan.

Dat ik mij aan inconsequentie zou schuldig gemaakt hebben betrekkelijk het Knukasische ras, zooals Gen. W. beweert, ben ik zoo vrij niet alleen te betwijfelen, maar zelfs te ontkennen. Zeker is het, dat ik mij niet uitgeput heb in lofsuitingen over het bestuur mijner landgenooten in Nederlandsch Indië. Ik ging van de stelling uit, dat er lofredenaars genoeg bestaan en de tijd van onderlinge bewierooking voorbij is. Ik had zoo mijn eigene opvatting omtrent het Nederlandsche karakter, dat ik groot en edelaardig genoeg verondersteld heb, om onbevangen en zonder wrevel de onthulling van ergerlijke tekortkomingen te kunnen aanhooren. Overzie ik den bundel recensien over mijn werk, die voor mij ligt, dan ben ik gelukkig, te kunnen constateeren, dat Gen. W. de eenige is, die daarin aanstoot gevonden heeft. In alle anderen vond ik dienaangaande slechts welwillendheid, bij velen zelfs waardering.

Maar dat alles heeft met de mij ten laste gelegde inconsequentie niets te maken; en, dus ter zake, waar Gen. W. een paar staaltjes daarvan meent te moeten meedeelen. Is het inconsequentie *van mij*, dat ik op bladz. 31, deel I, bij de bewijsvoering van den wrok, die bij het Bandjersche volk jegens ons heerschte, gewezen heb op de gruwelijke mishandelingen, als ontmanning, afsnijding van neuzen en ooren van onschuldigen, die door onze voorouders gepleegd en uit de volksoverleveringen nog niet verdwenen zijn, en dat ik op bladz. 160 van hetzelfde deel de amnestie wraak, die aan de moordenaars van Kalangan verleend werd, en de uitvaardigers van die amnestie met den naam van ziekelijke menschlievende Nederlanders bestempel? Is het inconsequentie *van mij*, wanneer ik beestachtige mishandelingen jegens *onschuldigen* in *vroegere tijden* bedreven, — mishandelingen, die door verschillende geschiedschrijvers o. a. door VAN REES geboekstaafd zijn, — als mede-oorzaken tot het uitbarsten der volkswroede opgnf; en dat mijn beleedigd rechtsgevoel zich openbaarde bij de herinnering, dat in *onze tijden* aterlingen, die zich aan moord (en welken moord!!), aan verkrachting van vrouwen, aan plundering

en brandstichting hadden schuldig gemaakt, onder omstandigheden, die ik onmogelijk in haar geheel kon weergeven, hoe openhartig ik over de moordtooneelen te Kalangan ook geschreven heb, op vrije voeten gesteld werden, hoewel die gruwelijke misdaden rechterlijk bewezen waren? Ik ben zoo vrij zulke beschuldiging van inconsequentie, spijkers op laag water zoeken, te noemen.

Een tweede opgesomde inconsequentie komt mij nog al curieus voor, vooral in verband met het vroeger daarover verhandelde. »Ook is het inconsequent" schrijft Gen. W. »aan de Nederlanders op bladz. 58 ten laste te leggen, dat hunne soldaten op de buitenbezittingen waren voorzien van geweren met uitgeschoten loopen. . . . in een woord, die als een oudroestwinkel rommelden, wanneer men een geweer aantatte en die voor eigen handen gevaarlijker waren dan voor den vijand, en reeds op de volgende bladzijde den vijand door een levendig vuur uit die zelfde geweren *zoodanig* (1) te laten teisteren, dat hij genoodzaakt wordt het hazenpad te kiezen". Vergeeft mij, maar hier heeft de vrijheid van citeeren wel wat van verkrachting. Ik heb niet geschreven, dat de vijand *zoodanig* door geweervuur geteisterd werd, dat hij het hazenpad moest kiezen. Ziehier, wat ik schreef:

»De »Tjipannas" (een stoomboot) wendde en na met een paar goed gerichte kartelsschoten verwarring onder de aanrukkende vaartuigen te hebben doen ontstaan, stoomde zij met kracht op de saamgedrongen prauwen in, waarvan de meeste opvarenden in radeloozen angst ternauwernood wisten te sturen. Een paar djoekoengs sloegen om en hunne bemanningen, thans te water, deden de lucht van haar noodgeschrei weergalmen. Een wilde vlucht begon, en zij die den aanval wilden doorzetten, werden nu door een levendig geweervuur geteisterd en genoodzaakt het hazenpad te kiezen". Mij dunkt, dat dat heel anders klinkt, dan wat Gen. W. mij heeft laten zeggen. Meent men iemand van inconsequentie te moeten beschuldigen, dan eischt de billijkheid, dat de aangehaalde woorden, die de inconsequentie moeten staven, onveranderd en zonder ampliatie weergegeven worden. De kleine kanonstukjes van de »Tjipannas" en het instoomen op de opgedrongen prauwen gaven den doorslag, niet het geweervuur, dat alleen gediend heeft om, nadat de wilde vlucht reeds begonnen was, zich de weinige hardnekkigen, die den aanval wilden doorzetten, van het lijf te houden. Men had nu eenmaal die wapenen en geen anderen, en hoe slecht ze waren, men moest ze wel gebruiken. Of zou Gen. W. gewenscht hebben om der consequentie's wille, dat de infanteristen daar met het geweer bij den voet gestaan, of de aanrukkenden brokken steenkool naar het hoofd geslingerd hadden? Ongetwijfeld zou die laatste vrij primitieve verdedigingswijze meer effect gesorteerd hebben; maar afgescheiden de omstandigheid, dat die brokken zoo maar niet aan het dek lagen, zou die projectielen-regen in de gegeven omstandigheden te kostbaar gebleken zijn.

(1) Ik cursiveer.

Ben ik dus wel inconsequent geweest! Ik waag het die vraag aan het oordeel van Gen. W. te onderwerpen. Of is hij het, die uit een minder juiste aanhaling de bewering put, dat de geweren der Nederlanders niet zóó verschrikkelijk van uitwerking waren, dan ik ze zou afgeschilderd hebben. Ik heb geen schildering van de verschrikkelijke uitwerking *dier* geweren geleverd.

Maar er is meer met betrekking tot die geweren. Weinige regels verder haalt Gen. W. een tijdschriftartikel, hetwelk ik vroeger voor *De Militaire Spectator* bewerkte en getiteld was: »Eene wandeling door de benting te Kwala Kapoens». De generaal verklaart onopgemerkt, dat ik daarin laak, wat ik meen te moeten laken, maar dat ik het kalm, ernstig en veelal met welwillendheid deed. Maar in genoemd artikel, op bladz. 594 van den jaargang 1864 van genoemd tijdschrift, schreef ik omtrent die gewerenquaestie bijna niets anders, dan ik in 1881 deed. Daar noemde ik ze: »ware branduls-wapenen (1) — veranderde silex-geweren, — in een woord: prullen van 1841». Ik liet er op volgen: »Te Batavia schrijft en wijft men om de schutterij van nieuwe zekerheidswapenen te voorzien, terwijl troepen op de buitenbezittingen soms wapenen hebben, die ternauwernood bruikbaar zijn. Die prullen hebben echter haar dienst gedaan, zult gij mij toevoegen. Zeer zeker, dat hebben zij, — dat bewijzen ook de dun uitgeschoten loopen; maar ook, hoe menig muiter heeft het leven niet te danken aan den kogel, die voor hem in den grond sloeg of over zijn hoofd heenfloot; terwijl het schot toch naar alle vereischten was aangebracht»? Was ik toen ook inconsequent met op die slechte bewapening te wijzen en er bij te vertellen, dat die prullen, bij gebrek aan beter, toch dienst gedaan hadden? En zoo ja, waarom is mij toen niet op die inconsequentie gewezen? Het is waar, dat aan den voet van bladz. 595 van genoemden jaargang een noot geplaatst is, waarin men mij zeggen liet: »Later kwam mij ter oore, dat aan al de manschappen der garnizoenscompagnieën in de zuid- en oosterafdeeling van Borneo tirailleur-geweren zijn verstrekt». In mijn handschrift heeft die noot niet gestaan, heeft daarin niet kunnen staan, om de eenvoudige reden, dat reeds lang voor mijn vertrek van Kwala Kapoens, die bewapening met tirailleur-geweren — misschien wel op mijn herhaald aandringen — was bewerkstelligd. Ik heb de instructie van het schieten met dat geweer bij het detachment te Kawala Kapoens zelf geleid en kon derhalve niet zeggen dat mij die bewapening eerst later ter oore was gekomen. Ook heb ik niet over garnizoenscompagnieën kunnen spreken, omdat slechts één garnizoenscompagnie ter zuid- en oosterafdeeling van Borneo aanwezig was, die later na mijn vertrek tot een garnizoensbataljon is uitgebreid. Was Gen. W. in 1864 niet redacteur van *De Militaire Spectator*? (2)

(1) Branduls = muiltelingen. De wapenen dier heeren waren meestal met touwtjes en rottan-lussen aan elkander verbonden. Ik heb wel eens gezien, dat bij zoo'n wapen de loop op het onverwachte de lade met een sprong verliet.

(2) De Heer Weitzel is redacteur van *De Militaire Spectator* geweest van 1848 tot 1853, zie de bladz. 8 en 10 van dezen jaargang. Noot van de Red.

Ja? . . . dan is voor mij in die noot weer zichtbaar de vereffenende duim, die over de asperiteiten mijner mededeeling vergoelijkend is gegleden, en waarvan ik in het begin van dit mijn opstel gewaagde.

Ik geloof, dat ik na het bovenstaande gerust aan de lezers de uitspraak kan overlaten, of ik bij de herinnering aan de vroeger gepleegde wreedheden, bij de aanhaling van een voorbeeld van ziekelijke menschlievenheid en bij de vermelding der slechte bewapening van de garnizoenscompagnie bij het uitbreken des opstands, in uitersten vervallen ben, zooals Gen. W. verzekert.

Die gewerenquaestie geeft mij aanleiding, den lezers een staaltje te geven van de wijze, waarop ik soms bestreden word. In de Juni-aflevering van *den Indischen Gids* van dit jaar, hangt een geleerde zijn wrevel te luchten over het succes van mijn »Borneo van Zuid naar Noord" *niet uit bedilzucht, maar. . . . omdat er sprake is, dat er weldra een tweede druk verschijnen zal.* Ziehier wat die spitsvondige natuuronderzoeker omtrent die geweren ter neder stelt: »In de jaren 1843—1844, dus 18 jaren vroeger, lagen wij als onderofficier in garnizoen te Pertibie, destijds een onzer meest vooruitgeschoven posten op Sumatra's Westkust. Onze bewapening bestond uit *Siles*-geweren, die wel is waar oud model, doch alle nog zeer bruikbaar waren en in deugdelijken staat werden onderhouden, hetgeen de thans nog levende generaal-majoor WALESON, mijn toenmalige chef, kan getuigen. Ditzelfde was ook het geval in nog meer andere kleine garnizoenen. Is het nu aannemelijk, dat zoovele jaren later de bewapening in diervoege in bruikbaarheid verminderd zoude zijn, terwijl al het overige verbetering had ondergaan? Gaarne willen wij toestemmen, dat op de buitenposten niet alles couleur de rose was en is, doch houden het er voor, dat de schrijver den toestand te donker kleurt".

Is het nu niet om aan bedilzucht te doen gelooven, de aannemelijkheid te hooven in twijfel trekken, dat wapens die in 1843 reeds oud moesten heeten, in 1859 zoodanig in bruikbaarheid verminderd waren, dat zij onbruikbaar moesten heeten? Of zou uit de verzekering van den bedoelden natuuronderzoeker, *dat al het overige verbetering had ondergaan*, moeten afgeleid worden, dat de garnizoenscompagnie ter zuid- en oostkust van Borneo bij het uitbreken van den opstand in 1859 niet was bewapend met getransformeerde *siles*-geweren? Dat zou een verkrachting der waarheid moeten heeten en met den naam van deloyale bestrijding bestempeld moeten worden.

Ik zou hier wel willen eindigen; er liggen mij evenwel nog ettelijke bedenkingen tegen de recensie van Gen. W. op het hart en het strookt weinig met mijn karakter te zwijgen, wanneer ik meen, dat men mij recht van spreken heeft gegeven. Er zijn zoo van die zoetzure aanmerkingen, die mij vooral uit mijn humeur brengen, omdat er gewoonlijk iedere zweem van billijkheid in wordt gemist. Daaronder behoort de uitgesproken wensch van Gen. W., na over de meesterschap mijner pen te hebben uitgewijd, dat ik niet

dan spaarzaam tot den gemeenzamen stijl afdale. »Het is aan zoo weinigen gegeven" zegt de generaal »den gemeenzamen toon aan te slaan, zonder plat, soms triviaal te worden. MULTATULI, wiens geschriften zoo vaak met voorliefde door den Schr. worden genoemd (1), behoort er toe; hij blijft altijd gekuischt, wie hij ook laat spreken of met wie hij zich ook onderhoudt. Ons hinderde het o. a., dat de commandant der henting Kwala Kapoeas, waar de roman begint, zijn Duitschen officier van gezondheid, zoo dikwijls hij vertrouwelijk met hem spreekt, »mijn waarde mof" noemt".

Het staat den recensent natuurlijk volkomen vrij, die uitdrukking van »mijn waarde mof" voor plat en triviaal te houden. Over den smaak valt niet te twisten. Er zijn zoo van die kruidjes-roer-me-niet, die door een kleinigheid ontstaat worden. Ik meen evenwel te kunnen verzekeren, dat die bemerking van den generaal geen algemeenen bijval gevonden heeft. Ik heb haar zelfs een navolging hooren noemen, van hetgeen anderen reeds gezegd hadden; in ieder geval men beweerde, dat zij zeer gezocht was. Dit laatste onderschrijf ik ten volle; want die gewraakte uitdrukking heb ik in Indië menigmaal gehoord uit den mond van mannen, die in beschaving bij niemand achterstaan, en zonder dat de aangesproken Duitschers — eveneens beschaafde en met het Nederlandsch volkomen bekende lieden — daarin iets stuitends vonden. In de aanhaling van MULTATULI treedt evenwel het azijnachtige der bemerking op den voorgrond en hindert te meer, omdat die éminente litterator, zoo wars van alle conventioneele wauwelaarij, zich juist kenmerkt door een openhartigheid, die hem soms noodzaakt een andere taal dan het Nederlandsch te gebruiken en dan nog slechts de gebezigde woorden door hare initialen aan te duiden (2) om zijn gedachten te vertolken; maar die hem niet toelaat, het ware woord ter wille van getabberde preutschheid achter te houden. Hij heeft ons de bewering geleverd: »exakt te zijn in de teekening van zekere manier, waarop nu en dan gepolemizeerd wordt en waarin juffrouw PIETERSE'n ware virtuose was" (3). Hij geeft dan ook het jargon van de opgevoerde personen zoo getrouw mogelijk weer en deinst er niet voor terug, wanneer hij b. v. vrouw KLAUS laat spreken, haar in den mond te leggen: »Anders, als je met wurmen geplaagd ben. . . ." (4) Ook niet, wanneer hij een matroos opvoert, dien te laten zeggen: »dat is.. godverdomme gemeen!" (5) in plaats van dien zeeman, volgens Haagschen getabberden stijl, met een gefronst en samengeknepen mondje te laten prevelen: »mijn hemel! dat is minder fatsoenlijk". Ik zou wel eens in een hoekje willen zitten, om te vernemen, welke uitdrukking de boven alles natuurlijke en waarheidlievende MULTATULI zal bezigen, wanneer hij verneemt, hoe zijn naam hier gebruikt wordt om mij te bestrijden.

(1) Waar toch in mijn Borneo?

(2) Max HAVELAAR vijfde druk, tweede door den auteur herziene uitgaaf. Bladz. 267, 7de regel v. b.

(3) Ideën van MULTATULI: Zesde bundel, Tweede, door den auteur herziene druk, bladz. 6.

(4) " " " Vijfde " " " " " " " " " 265.

(5) Pruisen en Nederland. MULTATULI. Bloemlezing door HELOISE, bladz. 144.

Ik heb gepoogd in de gesprekken, die ik de opgevoerde personen liet houden, de taal te laten hooren, die ieder hunner volgens zijne ontwikkeling houden moest. Had ik, om bij het door Gen. W. aangehaalde voorbeeld te blijven, den Commandant van Kwala Kopoeas in stede van »mijn waarde mof'' laten zeggen: »mijn waarde Germaan'' of iets anders, dat meer gekuischt in des generaals ooren zou geklonken hebben, dan zou ik een dito onnauwkeurigheid begaan hebben, als waaraan ik mij in het Iste deel van mijn roman op bladz. 42 schuldig maak. Ik laat daar een Bandjereesch hadjie den kreet aanheffen:

»La ilaha illa-llahoe wa-Moehannadoeu rasoele-l-lahie''.

Door een mijner krijgsmakkers is mij de opmerking gemaakt, dat ik dien kreet nooit zóó in het Bandjermasinsehe rijk gehoord had. En de man had gelijk. Ik had mijn handschrift aan een doctor in de Oostersche talen laten inzien, die het door mij gebezigde: »Allah il allah! Mahomed rasoele Oellah!'' in bovenvermelden kreet veranderde, terwijl ik de zwakheid had, daarin te berusten. Er stond nu wel een fraaie Arabische volzin in mijn boek, maar.... geen enkele hadjie in Bandjermasin kon toen ten tijd Arabisch spreken en haalde iemand hunner die sprouk aan, die veelal door voorvechters bij den aanvang van het gevecht uitgegalmd werd, dan was zij zoo verbasterd als de aloude kermisdeun door de Maastrichter jeugd aangeleven:

»Zèt was am mat tam gèrre''

waaruit moeilijk: »C'étaient trois hommes de guerre'' te maken is.

Professor C. M. KAN heeft ook zijne stem meenen te moeten verheffen tegen sommige der door mij gebezigde uitdrukkingen en zijn twijfel te kennen gegeven, of zij noodig waren voor de juistheid en 't plastische der schildering. De vorm evenwel, waarin die Hoogleeraar zijne bemerking gegoten heeft, is zoo aangenaam, dat zij niet anders kan, dan mij tot besef zijner innige welwillendheid te stemmen. Ik grijp dan ook hierbij de gelegenheid aan om dien Hoogleeraar mijn innigen dank te betuigen voor zijne humane beoordeeling, waarbij hij bovendien zooveel menschenkennis openbaarde, door den vinger te leggen op de bedoelingen, die mij bezielde, toen ik mijn werk schreef, en die hem niet ontgaan zijn. Hij ook had duidelijk ingezien, dat de geleele desertie fictie was, iets waarin het *Bataviaasch Handelsblad* (1) zich zoo deerlijk vergiste en op die vergissing een geheele redeneering van veronderstelde tekortkomingen grondde, waarbij mij voornamelijk verweten werd, dat ik mijne helden hun scheergereedschap had laten vergeten. Ik heb hartelijk over dat vergeten scheergereedschap gelachen. Een enkele vraag evenwel, aan een der officieren van het Departement van Oorlog te Batavia over die desertie, zou den twijfel van den recensent opgelost hebben.

Ik zou nog veel kunnen antwoorden op het vele, wat Gen. W. heeft

(1) Ziet *Bataviaasch Handelsblad*. Editie voor Nederland, dd 12 April 1882, N. 21.

meenen te moeten aanhalen ter mijner bestrijding. Ik vrees evenwel de mij toegestane ruimte te overschrijden. De Redactie van *De Mil. Spectator* gunne mij evenwel nog het woord over de bemerking van haren recensent, bij den aanvang van zijn opstel gemaakt: *dat ik tot zijn leedwezen bitter ben geworden en dat hartstocht nu en dan mijn pen schijnt bestuurd te hebben.* Wat ik daarop te antwoorden heb? zal de lezer vragen. Zeker, heeft er verbittering en hartstocht in mijn taal geheerscht en zal nog daarin heerschen, wanneer ik de besproken onderwerpen aanraak. Ik voel mij nog van verbittering trillen, wanneer ik bedenk, dat thans in 1882 nog niets, niets afdoends is gedaan om aan zoo schrikkelijke toestanden, als daar op Borneo bestaan, en die niet geloofend zijn en het ook niet kunnen worden, een einde te maken. O! ik ken die ellendige phraseologie bij ervaring over die gruwelen van koppensnellen, van menschen slachten. Ik heb met innige verachting gemees-mouid, toen ik die walgelijke volzinnen voor het eerst onder de oogen kreeg, waarbij van regeeringswege aanbevolen werd, die euveldeeden tegen te gaan; maar waarbij tevens de wenk gegeven werd: zich stipt te onthouden van verwickelingen met de stammen in het binnenland. Toch bevroedde ik destijds niet, dat die volzin — de laatste wel te verstaan — van waarde zoude blijven; ik beschouwde hem destijds als een uitvloeiSEL van den oorlogstoestand en twijfelde er geen oogenblik aan, dat wanneer eenmaal de opstandzaken in het reine gebracht zouden zijn, met krachtige hand, het bestuur aanvaard zoude worden over een land, hetwelk in eigen beheer genomen was. Maar ik vertrok in 1864 van Borneo, zonder dat eenige afdoende maatregel genomen was. Ik wachtte, wachtte nogmaals. Ik hield steeds een oog en oor geopend, voor hetgeen op Borneo gebeurde. Maar ik wachtte te vergeefs. In 1869 vatte ik de pen op en bewerkte de »Ethnografische beschrijving der Dajaks». Dat werk — zijn titel duidde het reeds aan — was geen lectuur voor de menigte. Ik schreef het voornamelijk voor hen, die invloed op den gang van zaken hadden, die verbetering in de toestanden konden brengen. Welnu, wat heeft het gebaat? Behalve een bij uitstek gunstige bespreking door Professor P. J. VETH in het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, werd het boek eenvoudig doodgezwegen. Ik had uilen naar Athene gedragen. Van die pennevrucht getuigt Gen. W. ook, »dat ik daarin niet als laudator temporis acti optrad, dat ik laakte, waar ik meende, dat gelaukt moest worden; maar dat ik het deed kalm, ernstig en veelal met welwillendheid». Ik dank den generaal voor die uitspraak. Maar ik wensch toch den lezer te laten oordeelen over den toon, dien ik toen reeds aansloeg; ik doe dat om vooral den schijn te ontgaan, dat ik destijds den moed niet zou bezeten hebben om voor mijn gevoelen uit te komen, schijn die allicht door die geproneerde welwillendheid opgewekt zoude worden. Ik neem blad. 163 van genoemd werk letterlijk over:

»Maar genoeg over het pandelingschap. Het lust mij niet verder uit te weiden over de gruwelen, die dienaangaande onder onze oogen geschieden.

Ja, onder onze oogen! want drievierden van Borneo staan in naam onder ons gezag, en . . . omdat wij, bij onze kruideniersachtige middelen om ons gezag te handhaven, door onze schoamteloos wangunstige politiek volkeren onder ons bestuur nemen, ten einde andere westersche natiën verwijderd te houden, moeten wij ons getroosten te hooren, dat moord, menschenroof en slavenhandel openlijk onder onze oogen bedreven worden en wij het goedvinden ons niet daartegen te verzetten.

»In den »Schwindel' van het oogenblik, medegesleept door den algemeenen tuimelgeest, veroorzaakt door het boek van Mevrouw HARRIET BEECHER STOWE (de negerhut), door dat boek dat duizendmaal meer tranen en bloed heeft doen vergieten, dan wel ooit bij het voortbestaan der slavernij zouden zijn vergoten, heeft ook ons bestuur schatten besteed om de slavernij in onze West-Indische bezittingen af te schaffen; maar datzelfde bestuur deinst er voor terug om op het centrale eiland van den Oost-Indischen Archipel, op dat eiland, dat door zijn delfstoffen- en plantenrijk, door zijn kolossale bevaarbare rivieren, welke als slagaderen van alle kanten tot in het hart des lands toegang verleenen, bestemd is om in deze gewesten een hoogst gewichtige rol te vervullen, gruwelen aan te tasten en uit te roeien, waar de menschheid van gruwet en waarbij de slavenhandel der negers kinderspel is.

»Is het billijk, vraag ik, dat een geheel volk ter wille van een cautuleuze en wangunstige politiek, aan de afzichtelijkste ondeugden ten prooi blijft, verstoken van de verlichting, welke in de XIXde eeuw allerwege glooit'.

En wat heeft die taal uitgewerkt? Niets, volstrekt niets. Sedert 1864, tijdstip waarin de bovenbedoelde oorlog geëindigd mocht heeten, is op het eiland Borneo geen kop minder gesneld, geen pandeling minder geslacht! Aan den toestand is niets, niets veranderd, alleen de gruwelen geschieden nu onder ons schild.

Is het wonder, dat ik in 1881 een anderen toon aansloeg dan in 1869? Wel zeker, verbittering bestuurde mijn pen, toen ik voor een ander publiek optrad dan voor staatslieden met hunne vereelte harten; want na die eerste *welwillende* poging, die zoo deerlijk gefaald had, stelde ik mij ten doel, de gedachte bij mijn landgenooten ingang te doen vinden, dat hunne bestuurders ten opzichte van Borneo plichtvergeten te werk gaan en dat verbetering moet plaats hebben. Daarom bezigde ik kleuren zoo schril mogelijk, die ik in ieder andere omstandigheid ongebruikt zou gelaten hebben.

Maar, wat ik dan wel zou gewild hebben, dat ten opzichte van Borneo geschied ware? Wel eenvoudig, dat in stede van een avontuurlijken, onrechtvaardigen ja misdadigen veroveringsoorlog (1) in 1873 te ondernemen, alle krachten ingespannen waren om de beschaving op dat gedeelte van Borneo te doen zegepralen, hetwelk op alle kaarten van dat eiland als onder ons

(1) Ziet wat omtrent dien oorlog de HR. VAN LIJNDEN VAN SANDENBURG, NIERSTRAEZ, VAN ZUIJLEN VAN NIEVELT, FABIEU, VAN NISDEN VAN SEVENAER, KUYPER, HAPPMANS en zoo veel andere in comité generaal op 16, 17, 18 en 20 April 1874 gezegd hebben.

bestuur staat aangeteekend. Dat zou ons het tiende gedeelte der thans vermorste millioenen en het honderste gedeelte der opgeofferde menschenlevens bij den Atjeh-oorlog niet gekost hebben. En ziet eens, welke voordeelen zoo een opvatting van plicht opgeleverd zou hebben. Wij zouden een volle schatkist behouden hebben; een prachtig land in exploitatie hebben kunnen nemen, zoo prachtig zelfs, dat Groot-Atjeh er onmogelijk mee vergeleken kan worden. De algemeene welvaart zou onmetelijk gebaat zijn, en eindelijk zouden wij trotsch op onze driekleur hebben kunnen wijzen, die vooruit, steeds vooruit was geschoven geworden ten dienste der beschaving.

Het is de plaats hier niet om uiteen te zetten, hoe men had moeten te werk gaan, om tot dat doel te geraken. En al ware het hier ook de plaats, toch zou ik thans voor die taak terugdeinzen, eenvoudig omdat ik monnikenwerk zou verrichten en mijn tijd daartoe te kostbaar is. De voor dat doel benoodigde millioentjes zijn in den steeds nog bodemloozen put van den Atjeh-oorlog verzwolgen.

Ziedaar mijn repliek. Gen. W. eindigt zijn opstel met den wensch, dat ik mij spoedig aangespoord moge gevoelen om mijne landgenooten weer een vrucht mijner welversneden pen aan te bieden. Ik geloof te kunnen toezeggen, dat die wensch, dien ik zeer apprecieer, bevredigd zal worden; want werken is mij een behoefte. Maar bij dien wensch uit ik de hoop, dat mij de noodige geestkracht en den daarmede gepaard gaanden onafhankelijkheidszin moge bijblijven, om steeds onbevangen en onbewimpeld mijn gevoelen kenbaar te maken, zooals ik dat in mijn »Ethnografische beschrijving der Dajaks» en in mijn Ethnografischen roman: »Borneo van Zuid naar Noord» naar de inspraak van mijn geweten gedaan heb.

Ik eindig met een woord van dank aan de Redactie van *De Militaire Spectator* voor de verleende hospitaliteit.

den Haag, Juni 1882.

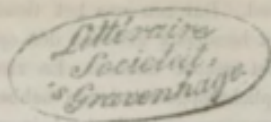
M. T. H. PERELAER.

Redres.

Een hooggeacht Staatsdienaar heeft mij aangetoond, dat ik mij met betrekking tot het aantal vervolgingen wogens het in Nederlandschen dienst treden onder een valschen naam, vergist heb. Ik bid derhalve de lezers van *De Militaire Spectator* de zes laatste regels, voorkomende op bladz. 482 van N°. 7, te willen vervangen door de navolgende:

wanneer volgens een staad bij het Departement van Oorlog aanwezig en mij met vergunning van den tegenwoordigen minister van oorlog vertoond, die processen het getal van 127 bereiken over het tijdvak September 1874 tot October 1881, terwijl aan te toonen is, dat bij menig detachement, dat in dat tijdvak naar Indië vertrok, meer dan vijfzig personen, die onder een valschen naam in dienst traden, aanwezig waren.

M. T. H. P.

De najaarsmanoeuvres der 2de divisie infanterie in Overijsel 1881.

(*Vervolg en slot van N°. 7, bladz. 465.*)

29 Augustus. Manoeuvre bij Enter. (Schets c.)

De opdracht der 1ste brigade luidde als volgt: »Den 29sten Augustus, ten 8 u. 30 m. v. m., zal de brigade vereenigd zijn ten westen van Delden, op een door den Brigadecommandant aan te wijzen punt van het Galgenveld, om van daar te marcheeren over Enter naar Rijssen, waar maatregelen moeten genomen worden, die de vrijheid verzekeren, om van de beide daar samenkomende kunstwegen tot voortrukken in W. en N. W. richting gebruik te maken.

»Ten einde de brigade gedurende den marsch tegen *mogelijke ondernemingen van den vijand uit Goor* (1) op hare linkerflank te beschermen, zal een daarvoor uit Oldenzaal aangekomen troepenafdeeling zich tusschen Wiene en de Tochtsloot opstellen».

De richting der beweging wordt, zooals wij zien, door den Divisiecommandant duidelijk aangegeven, zij liep over Enter; wel is waar is, zoo men wil, Enter ook over Goor, langs een grooten omweg te bereiken, doch kennelijk lag dit geheel buiten de bedoeling en werd dit laatste punt aangenomen, als door den vijand te zijn bezet. Van af het concentratie-punt der brigade, het Galgenveld ten W. van Delden, liep de marsch door zeer moeilijk terrein; moerassig en laag werd het door verschillende kleine riviertjes doorsneden; eerst wanneer Enter was bereikt, nam de begaanbaarheid in verschillende richtingen toe. Omtrent den vijand waren geen nadere berichten gegeven, dan dat Goor was bezet; ook Enter kon echter bezet zijn, en het was dus van groot belang om tijdig te weten, hoe het met de overgangspunten, die men dacht te passeeren, was gesteld. Intusschen was het naar onze meening onnoodig om de colonne op het concentratie-punt te laten wachten,

(1) Wij cursiveeren.

totdat de cavalerie de overgangspunten zou hebben verkend. Waren zij onbezet, dan was de beweging door het afwachten noodeloos vertraagd; bezet zijnde moesten zij, of worden genomen of door andere in de marschrichting worden vervangen. Dit gevoelen wordt door de brigade-dispositie niet gedeeld. Deze toch luidde letterlijk als volgt:

Dispositie van de 1ste brigade voor de oefening op 29 Aug. 1881.

Door den Brigadecommandant werd voor den morgen van den 29sten Augustus, ten 8½ uur bepaald: als verzamelingspunt voor de troepen aangezeven de bivakplaats ter hoogte van Paul 40, weg Delden—Goor.

Zoodra de troepen verzameld zijn, zal op genoemd uur door de cavalerie een verkenning worden verricht, gelijktijdig naar de brug bij Goor over de Zeldammerbeek en de Onnen Gerritbrug (lees binnen Gerritbrug) over de Regge.

De uitslag dier verkenning, waarbij de cavalerie de opdracht heeft om den Brigadecommandant zoo snel mogelijk te berichten of beide bruggen in bruikbaren staat zijn voor alle troepensoorten, en zoo niet, door welke vijandelijke macht die punten worden bezet, zal aan den Brigadecommandant worden gerapporteerd, ter hoogte van mijlpaal 39 op den kunstweg Delden—Goor, op welk punt zich inmiddels de brigade zal hebben geplaatst.

Bijaldien brug Onnen Gerrit over de Regge afgebroken of onbruikbaar mocht zijn en die bij Goor daarentegen bruikbaar, zal de brigade op Goor en van daar op Enter marcheeren en verder naar Rijssen.

Voor het geval de brug bij Goor onbruikbaar en die over de Regge op genoemd punt wel bruikbaar wordt bevonden, zal de cavalerie hare verkenning voortzetten tot de Barlosche brug en den straatweg Goor—Enter; om zich te overtuigen of ook die brug bruikbaar is gebleken, wordt de brigade over dezen laatsten overgang op Enter gedirigeerd (?). Mochten beide bruggen onbruikbaar of afgebroken bevonden worden, dan zal door de genietroepen onmiddellijk worden overgegaan tot het slaan eener brug over de Regge Z. van de Onnen Gerritbrug, geschikt voor alle wapens en moet de brigade zich daarover naar Enter begeven. De Regge gepasseerd, worden de hoogten bij Enter verkend en zoo noodig de stelling der tegenpartij aangevallen, terwijl de genietroepen voortgaan een tweede brug over de Regge te slaan, ter verzekering van den terugtocht. Bevindt zich de tegenpartij niet op de hoogten bij Enter, dan wordt in gevechtsformatie (?) voorwaarts gemarcheerd naar Rijssen, ten einde een eventueele opstelling der tegenpartij aldaar te verkennen en zoo noodig de stelling aan te vallen.

Naarmate de resultaten van de verkenning der cavalerie, kan het den Brigadecommandant noodig voorkomen, den overgang van de Regge als schijn-aanval aan die zijde te doen bewerkstelligen door 1 bataljon infanterie en 1 sectie artillerie, terwijl langs den weg over Goor de hoofdmacht voortrukt op Enter.

De Brigadecommandant bevindt zich bij de voorhoede.

Zowel de inhoud als de redactie dezer dispositie laat naar onze meening te wenschen over.

Het plan van den Brigadecommandant om hetzij over Enter, hetzij over Goor naar Rijssen te marcheeren, wordt met reden door den Divisiecommandant gelaakt; in de opdracht toch werd zeer duidelijk van mogelijke bewegingen des vijands uit Goor gesproken. Toen de Divisiecommandant dan ook nogmaals herhaalde dat Goor door den vijand was bezet, verviel daarmede al dadelijk een groot deel der dispositie en bleef alleen het plan over om, of over de binnen Gerritbrug te marcheeren, of wel hier of daar een brug te slaan. Van een plan om ook de beide andere, in de marschrichting gelegen bruggen, de Langevoortsche en de brug bij de Keurst te doen verkennen en daarvan wellicht gebruik te maken, blijkt uit de beschikkingen niets.

Naar onze meening valt bij deze manoeuvre duidelijk te onderkennen hoe noodzakelijk het is een opdracht goed te lezen en te herlezen, om langs dien weg ook mogelijke vergissingen in de dispositiën te voorkomen. Daarbij moet een dispositie niet te wijdoopig zijn en alleen de hoogst noodzakelijke beschikkingen worden vermeld. Wellicht had de Brigadecommandant zich tot de navolgende redactie kunnen bepalen:

»Goor is nog steeds door den vijand bezet. De brigade zal morgen ochtend over Enter naar Rijssen marcheeren, ten einde dit punt te bezetten en vast te houden. Gedurende den marsch zullen troepen uit Oldenzaal het terrein tusschen Wiene en de Tochtsloot bezetten, en eventuele bewegingen des vijands van de zijde van Goor, in de linkerflank der brigade neutraliseeren.

»De brigade zal ten 8 u. 30 m. geconcentreerd zijn op de bivakplaats der voorpostenafdeling bij Paul 40, weg Delden—Goor.

»De cavalerie gaat op dat tijdstip in haar geheel vooruit en verkent de Regge-overgangen van en met de schutaluis van Velte tot en met de brug bij de Keurst. Vindt zij de overgangspunten onbezet, dan houdt zij ze vast tot de aankomst van infanterie en schuift tegelijkertijd patrouilles ter verkenning in de richting van Rijssen vooruit.

»De brigade volgt ten 8 u. 35 m. langs den weg enz. (troepenindeling in margine)».

Ten opzichte van den marsch der colonne stonden twee wegen open: 1°. kon men de colonne al dadelijk laten volgen, richting binnen Gerritbrug, of wel 2°. aan de cavalerie een gedeelte der infanterie, b.v. 2 compagnieën binnen Gerritbrug en 2 compagnieën Langevoortsche brug en die bij de Keurst, achterop zenden.

Over tactische uitvoering van opdrachten zijn de opvattingen in den regel zeer verschillend; te allen tijde laat echter het gezond verstand zijn rechten gelden. Zendt men de cavalerie naar bruggen, die men passeeren moet, vooruit en laat men geen infanterie volgen, dan bestaat de mogelijkheid dat de cavalerie de bruggen onbezet vindt, daarvan bericht zendt, doch nog vóór dat de eigeu troepen zijn aangekomen, is teruggejaagd. Ook bij deze manoeuvre

was dit het geval. Danrom zoo spoedig mogelijk infanterie naar de verschillende bruggen vooruit. Voert men hiertegen aan, dat men al dadelijk een bataljon uit elkaar rukt, dan luidt ons antwoord, dat een zoodanige splitsing nimmer van ingrijpende betoekenis kan zijn, en men het verdeckte bataljon later, indien de afzending onnoodig bleek te zijn geweest, gevoegelijk aan den staart der colonne kan vereenigen, zonder den marsch te vertragen.

Door gevoelen tegenover gevoelen te stellen wordt op elk gebied leering verkregen. Wel is waar is niet altijd de meerdere of mindere gunstige uitslag eener handeling, een zekere maatstaf voor de juistheid der opvatting; toch vermeenen wij in het onderwerpelijke geval te moeten nagaan, hoedanig het verloop der manoeuvre zou geweest zijn, wanneer men van den door ons voorgestelden weg had gebruik gemaakt.

Stel dat de commandant der cavalerie naar aanleiding van de dispositie zijn troep op de volgende wijze verdeelt: een patrouille van 1 wachmeester en 4 huzaren naar de schutsluis van Velte; 1 peloton naar de Langevoortsche brug, 1 officierspatrouille (1 officier en 4 huzaren) naar de brug bij de Keurst (van daar langs den Waterdijk op Rijssen); de hoofdmacht (\pm 3 pelotons) naar de binnen Gerritbrug. De afstand van het uitgangspunt het Galgenveld tot aan de binnen Gerritbrug bedraagt ongeveer 6½ KM.; aannemende dat de ruiterij dezen afstand, met inbegrip van een zorgvuldige verkenning, in één uur aflegt, dan zal ten 8 u. 30 m. afgemarcheerd, de binnen Gerritbrug ten 9 u. 30 m. zijn bereikt. De onmiddellijk volgende infanterie, de aangegeven afstand in 1½ uur doorlopende, komt ten 10 uur aan de brug; op dat oogenblik was er van vijandelijke cavalerie, noch infanterie, iets te hespeuren. Ook de Langevoortsche brug zou op even gemakkelijke wijze in het bezit zijn geraakt van de vooruitgeschreven troepen der 1ste brigade, terwijl de latere bezetting van de brug bij de Keurst mogelijk bleef.

Aannemende nu dat de bruggen door de vooruitgeschoven infanterie worden bezet, totdat de hoofdmacht zal zijn aangekomen, dan kan de cavalerie weder vooruit; de Entergrave overgetrokken, moeten ook de overgangspunten over dat watertje worden vastgehouden; infanterie moet dus ook naar die punten volgen. De cavalerie zou nu al spoedig op de vijandelijke stelling ten W. van Enter zijn gestooten en daarbij haar verkenning om de vleugels heen kunnen voortzetten, enz.

De hoofdmacht der brigade, 3 bataljons en 2 batterijen (de genietroepen zouden wij geheel of gedeeltelijk met de vooruitgezonden infanterie willen vereenigen), kan zonder bezwaar ten 9 uur haar marsch aanvangen, richting binnen Gerritbrug; ten 10 uur reeds is het eerste bericht, omtrent het niet bezet zijn der bruggen ontvangen; het wordt door meerdere gevolgd. Ten 10 u. 30 m. is het hoofd der colonne bij de binnen Gerritbrug aangekomen en kan de Brigadecommandant reeds ingelicht zijn omtrent 's vijands stelling ten W. van Enter. Op dit oogenblik reeds zal met het oog op het zeer

moeilijke terrein tot het vormen van een aanvalsplan moeten worden overgegaan en daarbij onder vasthouding van het front, onder gebruikmaking hetzij van de Langevoortsche brug, hetzij van die bij de Keurst, tot een omvattenden aanval van 's vijands linkervleugel kunnen worden besloten.

Op het gebied van de aanvalswijzen en de verdeeling der krachten voor den aanval, verschillen de meeningen in den regel zeer aanzienlijk, terwijl het bewijs voor de juistheid der opvatting gewoonlijk niet overtuigend genoeg kan worden geleverd. Aan de algemeene eischen der tactiek omtrent de keuze van het aanvalspunt en het gebruik der krachten moet echter door een ieder worden voldaan. Krachtsontwikkeling was bijna in alle richtingen even moeilijk, daarbij was het terrein voor een groot deel open en het artilleriegebruik aan groote bezwaren onderhevig. Wel is waar was gedeekte nadering in het front der stelling, door de ligging van Enter, mogelijk; daarentegen het deboucheren uit de toegangen onder 's vijands vuur zeer bezwaarlijk. Dat de aanval der 1ste brigade mislukte, is dan ook zeer begrijpelijk; wellicht zou dit bij het door ons aangegeven plan tot den aanval op den linkervleugel eveneens het geval zijn geweest. De Divisiecommandant wenschte de moeilijkheden van den aanval te ontwijken door een omtrekking van 's vijands stelling, langs den Waterdijk, met gebruikmaking van den overgang bij de Keurst. Mocht het daarmee te bereiken resultaat groot kunnen zijn geweest, de beweging schijnt ons niet zonder gevaar, tegenover een krachtig optredenden vijand. De afstand toch tusschen de gescheiden colonnes werd zeer aanzienlijk; zij zou niet zocals in het verslag wordt gezegd + 1500 M., doch in rechte lijn gemeten ruim 3000 M. hebben bedragen.

Hebben wij hiermede over het mogelijk verloop der manoeuvre van gedachten gewisseld, thans blijft ons nog over kortelijk na te gaan, hoe de manoeuvre met de brigade-dispositie tot grondslag is ten einde gebracht.

Het eskadron huzaren marcheert, met achterlating van een observatiepost, op den weg Delden—Goor naar de binnen Gerritbrug, met last om die brug te verkennen en zoo mogelijk te bezetten. De brug werd onbezet en bruikbaar bevonden; het peloton (?) huzaren, dat de brug bereikte en bezette, deed haar ophalen en tot plotselinge vernieling gereed maken. Waar zoo op eens de rest der cavalerie bleef, wordt niet vermeld, en blijft dus ook voor ons buiten beschouwing. Daarentegen mag het onzes inziens met recht verwondering baren, waarom die pelotonscommandant maatregelen neemt om een brug te vernielen, die men met alle krachten moest vasthouden. De Brigadecommandant wilde die brug tot het deboucheren over de Regge hezigen, de plaats van de cavalerie was dus niet *achter*, doch *voor* de brug; in plaats van vernielingsmaatregelen te nemen, had die commandant alles in het werk moeten stellen om vernieling te voorkomen. Thans maakte hij het der tegenpartij wel zeer gemakkelijk. Wel is waar zou de geringe cavaliërmacht, aannemende althans dat slechts één peloton aan de brug is aangekomen, zeer waarschijnlijk te gering zijn geweest om aan de

vijandelijke afdeeling, die door één infanteriecompagnie was versterkt, het doordringen te beletten, in elk geval moesten daartoe pogingen in het werk worden gesteld. Het terrein voorwaarts van de brug was daartoe bijzonder gunstig en Montebello had aan de cavalerie geleerd, welke schijnvertooning door 16 huzaren kan worden gemaakt. Gelukkig geschiedde thans de vernieling zoo gebrekkig, dat de Leider bepaalde, dat de brug in een half uur kon worden hersteld. Iloe de cavalerie er in slaagde, om zonder buskruit, dynamiet of gereedschappen, de brug tot plotselinge vernieling gereed te maken, blijft ons echter onverklaarbaar.

De cavalerie wordt dus van de binnen Gerritbrug verdreven; naar het verslag te oordeelen is zij op dien dag nergens meer handelend opgetreden. Van verkenning van de Langevoortsche of andere bruggen vinden wij niets vermeld.

Ten 9 u. 15 m. dus drie kwartier na de cavalerie, marcheert de infanterievoorhoede der brigade af; daarbij waren ingedeeld: 1 sectie artillerie en de genietroepen met brugmaterieel. De opdracht luidde: naar de binnen Gerritbrug marcheeren, deze overtrekken, den marsch op Enter vervolgen, de Voorste brug over de Entergrave passeeren, de hoogte bij Enter verkennen, daar stelling nemen en de volgende troepen inwachten. Den commandant werd aanbevolen de Langevoortsche brug niet uit het oog te verliezen."

Gedurende den marsch ontvangt de voorhoedecommandant bericht, dat de vooruitgeschoven cavalerie de binnen Gerritbrug heeft bezet. Zeer te recht volgt het bevel den marsch te versnellen; tegelijkertijd wordt een peloton infanterie tot bezetting van de Langevoortsche brug vooruitgezonden. Aan de binnen Gerritbrug aangekomen, vindt de voorhoede deze door de eigen cavalerie onbruikbaar gemaakt; de tegenovergestelde oever was door den vijand bezet. Met behulp van een waadbare plaats werd de verdrijving van de tegenpartij mogelijk gemaakt, terwijl ook de Langevoortsche brug in het bezit van het daarheen gezonden peloton geraakte. Thans waren dus twee bruggen, die wel is waar hersteld moesten worden, in handen van de voorhoede; het slaan van een derde brug komt ons onnoodig voor, ten ware men dit als oefening voor de genietroepen wilde doen geschieden.

Ten 9 u. 45 m. volgde de hoofdcolonne, dus met een tusschenruimte van 30 m. van de voorhoede; onderweg werd halt gehouden om berichten af te wachten en daarmee de tusschenruimte vergroot. Drie compagnieën werden naar de Schutsluis van Velte gedirigeerd; de genie zou op dit punt een brug slaan; zij had daarbij echter met verschillende moeilijkheden, echter geheel buiten haar schuld, te worstelen, zoodat de infanterie niet alleen genoodzaakt was den arbeid te dekken, doch daarbij ook behulpzaam te zijn. Toen de materialen ter plaatse waren afgeladen en dus met het brugslaan een aanvang zou worden gemaakt, was de brigade dan ook reeds in haar geheel de Regge gepasseerd.

Ten 2 u. 30 m. was de voorhoede aan de Entergrave en was de Brigadecommandant bekend geworden met de opstelling des vijands ten W. van

Enter; een bataljon en een batterij waren inmiddels ter versterking aangekomen. Wat de aanval betreft, hieromtrent kunnen wij kort zijn; toen eenmaal de geheele colonne over de binnen Gerritbrug was gemarcheerd, bleef den Brigadecommandant niet anders over dan den rechtervleugel der vijandelijke stelling tot aanvalslaal te kiezen. Dat het deboucheeren uit het bedekte op het open manoeuvreerterrain onder het vuur der tegenpartij geschiedde, laet zich denken. De besliesing luidde dan ook dat de aanval moest geacht worden te zijn afgeslagen.

Aan de 2de brigade was bekend gemaakt, dat bij de tegenpartij het voor-nemen bestond om een sterke troepenafdeeling te zenden over Enter naar Rijssen. Ten einde dit te beletten moest de brigade daartoe bij Enter een stelling betrekken en die hardnekkig verdedigen. Goor zou door troepen uit Lochem bezet worden gehouden.

Bij de overwegingen, die tot de keuze der stelling moesten leiden, trokken in de eerste plaats de aandacht de wegen, die van Delden over Enter naar Rijssen konden worden gevolgd. De binnen Gerritbrug, de Langevoortsche brug en die bij Keurst waren overgangspunten over de Regge, die tegelijkertijd de opmarsrichtingen des vijands aangaven. Het denkbeeld om de krachten bijeen te houden, de overgangen op één na te vernielen en zorgvuldig te doen bewaken, terwijl de cavalerie voor het grootste gedeelte op den rechterneever van de Regge, over het gespaard gebleven overgangspunt, ter verkenning voorwaarts ging, was dan ook naar onze meening geheel in overeenstemming met de eischen der tactiek.

De dispositie van den Brigadecommandant, zooals die aan de troepen werd uitgereikt, bevat den last aan de brigade om zich te concentreeren bij de Pannenbakkerij ten W. van Enter; aldaar zou een officier van den staf der brigade aan de onderdeelen de plaatsen aanwijzen, die zij moesten innemen. De vraag is onzes inziens gewettigd: waarom, in het belang van de algemeene samenwerking in die dispositie, de plannen niet meer zijn uitgewerkt; dat zulks overigens met zorg was geschied, daarvan leveren de gegevens, in het verslag opgenomen, de blijken; doch vooral de manoeuvres, willen zij eenig nut afwerpen, vereischen bij ieder officier de kennis van de gegevens omtrent den vijand, van de eigen voornemens, en in korte trekken, van de voorgenomen wijze van uitvoering.

De uitgewerkte dispositie, zooals die in het verslag wordt vermeld, beantwoordt ook naar onze meening aan de opdracht, om de tegenpartij het voortrukken over Enter naar Rijssen te beletten. De vernielde overgangspunten waren door kleine infanterie-afdeelingen bezet, de cavalerie werd vooruitgeschoven en de Regge geobserveerd. De bewering van den Divisiecommandant, dat de observatie van de rivier zich niet uitstreckte tot aan de Schutsluis van Velte, wordt dunkt ons weersproken door de beschikking, die duidelijk, onder de bevelen aan den Commandant van het 2de bataljon,

vermeldt, dat de 1ste sectie van de 2de compagnie naar dat punt moest worden gezonden. Dat dit ook is geschied, blijkt uit het vuurgevecht door deze sectie met de genietroepen gevoerd.

Intusschen kunnen wij ons in een opzicht volstrekt niet vereenigen met de redactie der beschikkingen. Waartoe toch is het noodig dat de Brigadecommandant bepaald aangeeft, welk onderdeel voor het een of ander doel zal worden gebezigd. Aan de bataljons wordt een bestemming gegeven, in den regel echter niet aan bepaalde compagnieën, doch nog veel minder aan onderdeelen ter sterkte eener sectie. Tegen een zoodanige onmondig verklaring van bataljons- en compagniescommandanten vermeenen wij met ernst te moeten protesteeren. De Brigadecommandant geeft aan, dat er compagnieën of nog kleinere onderdeelen, de Bataljonscommandant dat er pelotons of sectiën enz. zullen worden gedetacheerd; de keuze daarvan wordt echter overgelaten aan den onmiddellijken chef, die in de eerste plaats de eigenaardigheden en de meerdere of mindere geschiktheid zijner onderhebbenden kent.

Wat de keuze van de stelling betrof, deze sloot het nadeel in zich van beperkte vuurwerking in de richting van Enter, doch leverde het voordeel dat zij het sleutelpunt in de richting van Rijssen beheerschte. Alleen wanneer tot de omtrekking in den geest van den Divisiecommandant werd overgegaan, zou de waarde van de stelling als zoodanig grootendeels vervallen. Tegen een zoodanige beweging, die door de cavalerie intijds zou zijn gerapporteerd, kon alleen een snelle tegenaanval op een der gescheiden gedeelten resultaat beloven.

30 Augustus. *Manoeuvre bij Hurene. (Schets d.)*

De opdracht der 1ste brigade luidde als volgt: »Luidens vertrouwbare berichten vereenigt de vijand een troepenafdeeling tusschen Rijssen en Nijverdal achter de Regge, kennelijk met het doel om tegen Wierden op te rukken en de brigade tot den terugtocht naar de grenzen te noodzaken.

»Het terrein ten noorden van den straatweg Wierden—Nijverdal (het Hurenerveld) en een strook ten zuiden langs dien weg, ter breedte van ongeveer 1000 M. (het Westerveld en het Notterveen), zijn door de veenachtige gesteldheid van den bodem voor troepen gevaarlijk en alzoo onbegaanbaar. Het is daarom waarschijnlijk, dat de vijand tot zijn opmarsch tegen Wierden meer zuidelijk de Regge zal overtrekken.

»De brigade zal den vijand het hoofd moeten bieden en in verband met de berichten aangaande den vijand, een stelling bezetten ten westen van Hurene.»

Naar aanleiding dezer opdracht beveelt de Brigadecommandant, na de concentratie van het geheel tusschen Wierden en Hurene, het voorwaartsgaan der cavalerie, met last om de wegen door het onbegaanbare terrein tusschen Wierden en de Regge te observeeren en tijdig omtrent de nadering van den vijand te rapporteeren. De brigade zal, in geconcentreerde stelling achter Hurene opgesteld, de bevelen van haar commandant afwachten.

Ten 8 u. 30 m. marcheert de cavalerie af; haar commandant, thans door geen détailbevelen gebonden, zendt drie pelotons in drie richtingen, Meijerinksmaten, Nieuwstad en Rectum, vooruit, terwijl hijzelf met het overblijvende peloton op den kunstweg Wierden—Rijssen achterblijft.

Al spoedig wordt voeling met den vijand verkregen, de opmarsch van vijandelijke infanterie waargenomen en gerapporteerd en bij den Brigadecommandant het vermoeden bevestigd, dat de vijand hoofdzakelijk langs den weg Rijssen—Wierden en het ten oosten daarvan gelegen terrein tegen Wierden zou oprukken. Opvolgend werden volgens het verslag gesignaleerd: vijandelijke cavaleriepatrouilles te Schutten Niland; 1 peloton cavalerie en 1 compagnie infanterie bij Grembergerveld; 2 bataljons de Veerbrug overtrekkende langs den kunstweg Rijssen—Wierden, eindelijk infanterie en sterke cavaleriepatrouilles bij Paalkuil.

Niet onopgemerkt mag het blijven, dat bij de beschikkingen voor en de bewegingen van de 2de brigade nergens wordt gesproken van detachering van infanterie naar Grembergerveld, noch naar Paalkuil. Heeft die infanterie dus alleen bestaan in de verbeelding van de verkennende cavalerie der 1ste brigade, dan mag daaruit met grond worden besloten dat de 1ste brigade hare uitgebreide stelling innam, alvorens nog over vertrouwbare gegevens omtrent de tegenpartij te beschikken.

't Is waar, de opdracht aan die brigade gegeven, was zeer moeilijk uit te voeren; het voorwaartsgaan in de richting Wierden moest worden belet en een stelling genomen ten *westen van Hurene*. Waartoe deze laatste zeer stellige aanduiding noodig was, hebben wij voor ons niet goed kunnen verklaren; veeleer toch zou de stelling *à cheval* van den hoofdweg en dus ten *zuiden van Hurene* worden betrokken. Zowel de opdracht, alsook de berichten van de cavalerie, hetzij die juist zijn geweest of niet, bewogen den Brigadecommandant zich ook westwaarts van Hurene uit te breiden, terwijl aan de andere zijde een blik op de kaart voldoende was om te begrijpen dat aan een bedreiging uit het zuiden met ernst het hoofd moest worden geboden.

Aan deze motieven had naar onze meening de stelling hare groote uitbreiding te danken. Zij strekte zich uit van Nollenhuizen tot aan Kippershoek en had daardoor een frontbreedte van 2 KM. of ruim 2600 pas. Op den rechtervleugel bij Nollenhuizen stonden 2½ compagnie van het 1ste bataljon tot verdediging van het acces Paalkuil—Hurene (1½ compagnie in 1ste linie, 1 compagnie in reserve). In het centrum bevond zich het 3de bataljon ten Z. W. van Hurene, met 3 compagnieën in 1ste linie en 1 compagnie in reserve. Het 2de bataljon met 1½ compagnie van het 1ste bataljon dekten den linkervleugel met 2 compagnieën in 1ste linie ten oosten van den kunstweg bij Paal 13 en 2 compagnieën in reserve; de 1½ compagnie van het 1ste bataljon waren in het golvend terrein voorwaarts van den linkervleugel verspreid. Het 4de bataljon stond in reserve bij Wierden.

Van de artillerie werd de 1ste batterij in stelling gebracht tusschen de

3de en 4de compagnie van het 3de bataljon, achter den zandweg van Paal 13 naar Nollenhuizen; de 2de batterij stond bij den kunstweg Wierden—Nijverdalen, oostelijk van den zandweg van Hurene naar Meijerinkhoek, ter bestrijking van den kunstweg Wierden—Nijverdalen en het terrein ten westen van Hurene en vóór de stelling gelegen.

De groote uitgebreidheid der stelling trekt ook de aandacht van den Divisiecommandant. Uit een tactisch oogpunt schijnt zij ons niet voldoende gerechtvaardigd; een deel van de schuld verdient echter op de imperatieve opdracht, om ten W. van Hurene een stelling te betrekken, te worden teruggeworpen. Een stelling eerst te kiezen en te bezetten als de vijand in opmarsch is en zijn bedoelingen zijn onderkend, moge theoretisch verleidelijk klinken, practisch schijnt het ons niet uitvoerbaar. De tegenpartij toch is verplicht alles in het werk te stellen om zijn bedoelingen te verbergen; de ontwikkelde voorhoede maskeert den opmarsch van de hoofdcollonne, en het schijnt ons een vrij algemeen gebrek bij onze manoeuvres dat aan dit beginsel niet genoegzaam wordt vastgehouden. Van den aanvang der beweging komen aanvalsbeschikkingen en splitsing van troepen tot uitvoering zonder dat men van de stelling der tegenpartij iets heeft vernomen of verkend.

Besloot de Brigadecommandant met de wetenschap van den opmarsch van vijandelijke bataljons langs den kunstweg, à cheval van dien weg ongeveer ter hoogte van Paal 13, een stelling te betrekken, zoo mochten de toegangswegen op den rechtervleugel niet van de waarneming worden uitgesloten. Spaarzaamheid moest bij die detacheringen voorzitten; in hoeverre die thans volkloende is in acht genomen mag worden betwijfeld. Minstens 2 bataljons hadden tusschen Paal 13 en 14 in reserve beschikbaar moeten blijven. Wierden komt ons voor de opstelling der reserve te ver achterwaarts voor.

Wat de opstelling en verdeeling van de artillerie betreft, schijnt ons de vraag gewettigd, of het niet wenschelijk zou geweest zijn, aan de beide batterijen een stelling ten Z. van Hurene in te ruimen. Gaarne erkennen wij de moeijeligheden, waarmede vooral de artillerie bij het kiezen harer stellingen, bij manoeuvres te kampen heeft; in het onderwerpelijke geval echter komt ons het vereenigd optreden van de batterijen in de stelling der 1ste mogelijk en wenschelijk voor.

Slaan wij thans een blik in het verloop der manoeuvre. Ten 10 u. 10 m. wordt het duidelijk, dat de vijand den aanval hoofdzakelijk tegen den linkervleugel der stelling zal richten; zijn infanteriecolonnen waren reeds vooruitgerukt langs den kunstweg tot Paal 12, terwijl infanterieafdeelingen zich ook in het hout ten oosten van den weg uitbreidden en zich bij Blokdam vertoonden. Het 2de bataljon bezet dientengevolge door een zijner reservecompagnieën de boschjes bij de Haar en Kippershoek, terwijl de vooruitgeschoven 4^e compagnie van het 1ste bataljon, op den linkervleugel van het 2de bataljon teruggaan. Deze bewegingen strekten opnieuw tot verlenging van de stelling.

*Verenigd
 Batallion
 't Gravenhage*

Ten 10 u. 30 m. komt 's vijands artillerie op het Grembergerveld in stelling en wordt onder vuur genomen door de 1ste batterij, die, hoewel in de minderheid, later ook de tegen den linkervleugel avanceerende infanterie beschiet en daarin wordt bijgestaan door 1 sectie der 2de batterij, die zich naar Wierden had verplaatst. Ook het reservebataljon steunt door zijn salvovuren op groote afstanden, terwijl zelfs een op den linkervleugel der stelling geplaatste compagnie haar positie in het hout verlaat, om den overmachtigen vijand offensief te ontmoet te gaan. Het vuurgevecht is en blijft steeds de zwakke zijde onzer manoeuvres, dit toonde vooral de denkbeeldige strijd bij Hurene; aan wijken wordt door de minderheid niet gedacht, onder het hevigst vuur wordt geavanceerd en daarmee de werkelijkheid miskent. — Meerdere ernst op dit gebied is dringend noodig.

Partijen waren elkaar zoo dicht genaderd, dat naar het verslag luidt: de toestand onwaarschijnlijk dreigde te worden; de manoeuvre werd geschorst, de vooruitgerukte troepen der 2de brigade gingen een eindwegs terug, terwijl die der 1ste brigade hun stelling weder innamen; één bataljon en één batterij werden voorts ter versterking aan den verdediger toegevoegd.

Tegen omstreeks 12 uur hervat, werd aanvankelijk de aanval op den linkervleugel met kracht doorgezet en werden de boschjes bij Kippershoek en de Haar genomen. Het standhouden in het veroverde terrein werd echter voornamelijk ten gevolge van de werking der ten oosten van Wierden opgestelde artillerie onmogelijk geacht. Ook in het centrum, waar slechts 1 bataljon der 2de brigade handelend optrad, was doordringen onmogelijk. De commandant der 1ste brigade besloot nu om van uit den rechtervleugel zijner stelling tot den tegenaanval over te gaan en wenschte daartoe, behalve de drie compagnieën van het 1ste bataljon, nog twee compagnieën van het in reserve zijnde 4de bataljon te gebruiken. De beweging was hoofdzakelijk gericht tegen 's vijands artillerie, die ten westen van den kunstweg opgesteld, aan de aanvallende infanterie uitstekende diensten had bewezen; zij kwam echter niet tot uitvoering, omdat van het terrein in die richting geen gebruik mocht worden gemaakt. De manoeuvre eindigde dus op een voor de 2de brigade zeer gunstig oogenblik; deze toch in de minderheid en door herhaalde aanvallen uitgeput, zou thans het gevecht hebben moeten afbreken en een moeilijken terugtocht aanvangen. Over het algemeen worden naar onze meening bij de manoeuvres deze toestanden te weinig uitgewerkt; wel is waar moeten gebrek aan tijd en vermoedheid der troepen daarvoor als zeer geldige redenen worden aangevoerd, doch het schijnt ons niet onmogelijk, de manoeuvre reeds van den aanvang af met een zoodanigen toestand aan te vangen of wel een volgendon dag te hervallen. Als oefening in het snel uitvaardigen van beschikkingen verdienen terugtochten en rencontregeschten bijzondere aanbeveling.

In haar opdracht werd aan de 2de brigade medegedeeld, dat vrij zekere berichten inhielden, dat de op Wierden en Almelo teruggetrokken vijandelijke

troepenmacht bij Wierden een stelling heeft bezet, waarin versterkingen worden afgewacht, om daarna opnieuw te trachten in westelijke richting voort te rukken. Haar werd opgedragen om den vijand, zoo mogelijk eer die versterking was aangekomen, in zijn stelling aan te vallen en hem door Wierden en Almelo terug te drijven.

Alleen de zuidelijk van het Natterveen en Westerveld aanwezige wegen konden tot den opmarsch tegen de stelling worden gebezigd.

De dispositie, door den Brigadecommandant uitgegeven, bepaalde met verwijzing naar de opdracht, ook nu weder alleen het concentratiepunt der brigade, het uur van afmarsch en de troepenindeeling; ook thans schijnt aan de cavalerie een afzonderlijke instructie te zijn gegeven.

De voorhoede, bestaande uit het 4de bataljon, de genietroepen en de 4de batterij, rukt langs den kunstweg op Wierden. De hoofdcolonne volgt op 600—800'; afwijkende van de dispositie bij den marsch naar Goor, wordt nu alleen bepaald dat elk bataljon een detachement tot flankdekking zal aanwijzen en dit naar behoefte zal doen optreden.

Ten 8 u. 30 m. gaat de cavalerie op marsch, ten 9 uur volgt de voorhoede. Al spoedig, zegt het verslag, vernam de Brigadecommandant dat de vijandelijke stelling zich van Hurene in Z. O. richting uitstreckte en waarschijnlijk ook het hout bij Kippershoek zou zijn bezet.

Ongeveer bij mijlpaal 10 wordt halt gehouden en een dispositie voor den aanval uitgegeven. Het komt ons voor dat deze beschikking, evenals die bij Montebello, te vroeg werd genomen; wel is waar had men eenige gegevens, doch deze waren nog geenszins voldoende om daarop voort te bouwen en tot een verdeling van de troepenafdeeling aanleiding te geven. Bij ons rijst de vraag: waarom niet doorgemarcheerd totdat de voorhoede op den vijand stoot en zich heeft ontwikkeld. Voorwaartsgaan van het geheel tot Nieuwstad was wenschelijk, en dat het ook mogelijk was bleek later, daar de voorhoede ongehinderd tot aan Paal 12 kon avanceeren.

De voorhoede, versterkt door een tweede batterij, doch nu alleen vergezeld door een vierde gedeelte der genietroepen, krijgt bevel den kunstweg te volgen, ten einde rechtervleugel en centrum van den vijand te verontrusten, de linkerflank der hoofdcolonne te dekken en deze te steunen bij een aanval op den linkervleugel; de batterijen zullen op het Grembergerveld stelling nemen. De hoofdcolonne zal oostwaarts afbuigen en den weg volgen, die over de School en Dakhorst leidt. Zij heeft tot opdracht, tegen het gedeelte der stelling van Paal 13 tot Kippershoek den hoofdaanval uit te voeren; 1 peloton infanterie wordt belast om de gemeenschap tusschen de gescheiden gedeelten te onderhouden.

De Brigadecommandant komt echter al spoedig tot andere gedachten en geeft bevel, de hoofdcolonne over Blokdam te dirigeren, om daardoor meer verband te brengen tusschen de gescheiden gedeelten van het geheel.

De wijze waarop nu de aanval wordt uitgevoerd schijnt ons oordeelkundig

toe. De batterijen nemen Z. W. van Paal 12 een gedekte stelling, richten aanvankelijk het vuur tegen de artillerie in 's vijands centrum en openen dit later tegen het aanvalspunt Kippershoek. Voor den aanval op den linker-vleugel waren, wanneer men alle troepen in gevecht bracht, drie bataljons beschikbaar; dat daarvan in den aanvang slechts één bataljon werd gebezigd, schijnt niet aanbevelingswaardig; later met twee bataljons uitgevoerd, had de aanval, zooals wij gezien hebben, aanvankelijk eenig succes, doch de verkregen voordeelen konden niet worden vervolgd, noch behouden.

In dit voor den aanvaller ongunstig stadium, rapporteert de cavalerie dat versterkingen bij de tegenpartij waren aangekomen en 's vijands rechtervleugel werd versterkt. Het oogenblik voor het afbreken van het gevecht schoen nu gekomen; de daartoe vereischte maatregelen kwamen echter niet tot uitvoering.

Met de manoeuvre bij Hurene werd de vijandige houding tusschen de beide brigades opgeheven; het komt ons weuschelijk voor, onze beschouwingen hiermede te eindigen en de nog volgende divisiemanoeuvere buiten bespreking te laten.

Wij hebben getracht de ons opgelegde taak met ernst en onpartijdigheid te vervullen. Wellicht zal het gegeven overzicht der manoeuvres meerdere onzer kameraden opwekken, om in de tactische waarde der handelingen dieper door te dringen. Mocht dit zoo zijn, dan zullen bij toekomstige manoeuvres ongetwijfeld de vruchten van een zoodanige ernstige studie merkbaar zijn.

Reeds in *De Militaire Spectator* van het jaar 1880 werd, al ware dit dan ook met eenigszins andere bedoelingen, door X. een overzicht der manoeuvres in Noord-Brabant gegeven. Dit opstel, door ons nog eens met aandacht herlezen, lokte destijds van een welversneden pen tegenspraak uit; beide studiën oefenden ontegenzeggelijk een gunstigen invloed uit op de manoeuvres van 1881. Ook thans valt nog veel te verbeteren; juist gestelde dispositiën, met vaardige hand en kunstmiddelen vermenigvuldigd, tijdige verspreiding over de onderdeelen zullen er toe medewerken, om zoowel een oordeelkundige samenwerking te verkrijgen, alsook de leiding voor de Brigadecommandanten gemakkelijker te maken.

Bij de onderwerpelijke manoeuvres was eveneens het denkbeeld van algemeene verspreiding der beschikkingen op den voorgrond gesteld en de order uitgegeven, dat de sergeanten-majoor van compagnieën, batterijen of eskadrons afschriften zouden nemen van de beschikkingen ten dienste van de officieren en andere gedetacheerde minderen. Wat beteekent echter een afschrift van een dispositie, waarin alleen wordt vermeld dat de brigade op een aangegeven uur en op een aangewezen punt zal worden geconcentreerd? Intusschen zijn het vooral de bataljonscommandanten, die veel tot de nuttige strekking van de manoeuvres kunnen bijbrengen, door met hunne officieren datgene te bespreken, hetwelk hun mondeling op het manoeuvreerterrain door den

Brigadecommandant wordt medegedeeld. In die richting wordt naar onze meening nog te weinig gedaan; het moet bij een vredesmanoeuvre niet mogelijk zijn dat officieren van een manoeuvre terugkeeren met de erkenning, dat zij nagenoeg geheel onwetend zijn gebleven omtrent het verloop der handeling, zelfs van dat van het bataljon, waartoe zij behooren. Toch, onze persoonlijke ondervinding strekt ons hierbij tot maatstaf, was dit nu en dan het geval.

Met den lust beziel om de oefening nuttig te doen zijn, onder welwillende tegemoetkoming van een ieders tekortkomingen, moet het ieders streven zijn de aanzienlijke kosten, waarmede de oorlogsbegroting door de najaars-oefeningen wordt bezwaard, vruchtdragend te maken. Zij het niet het trouwens in ons leger denkbeeldig uitzicht op belooning, noch de vrees voor berisping, doch alleen het zelfbevredegend plichtgevoel, waardoor ieders handelingen worden beheerscht; langs den vreedzamen weg van den nagebootsten strijd der manoeuvres, zal dan het leger in het algemeen, doch in het bijzonder de aanvoerder, in welken rang dan ook, zich kunnen bekwaamen voor zijn roeping in oorlogstijd.

Overzicht der proeven, genomen te Meppen, op het schietterrein van
de firma FRIED. KRUPP op 29 en 30 Maart 1882.

(Vervolg en slot van N°. 7, bladz. 479.)

Proeven met den mortier van 21 cM.

Reeds in 1879 werd, door de firma FRIED. KRUPP, bij de toenmalige hiervoren reeds aangehaalde groote proeven, met een getrokken mortier van 15 cM. gevuid. De inrichting van dezen mortier is, inzonderheid wat bedding en stoel betreft, sedert eenigermate gewijzigd en is tevens dit gewijzigde stelsel op andere kalibers toegepast. Daarenboven werd sedert het door ons zeer geliefkoosde denkbeeld toegepast, om uit mortieren granaatkartelsen te werpen, waardoor de vijand genoodzaakt wordt zich niet alleen aan de voorzijde, doch ook aan de bovenzijde tegen dat vuur te dekken.

Bij de thans gehouden proeven werd gevuid uit een mortier van 21 cM., waarvan de voornaamste afmetingen en opgaven zijn:

Geheele lengte van den mortier	1,330 M.
Lengte der ziel	1,050 »
Middellijn over de velden.	0,2093 »
Aantal trekken	24
Diepte der trekken.	0,0015 »
Eindspoed der »	15 kalibers.
Gewicht van den vuurmond.	1165 KG.

De mortier rust op een stoel, die in hoofdzaak saamgesteld is uit 2 plantijzeren zijwangen, verbonden door een vóór- en een achterverbindstuk en door een onderplaat, aan de achterzijde voorzien van een versterkplaat en in welks midden zich een, mede ter versterking angebrachte spilplaat bevindt. Tegen het voorverbindstuk is een raderwerk angebracht, zoodanig dat een cirkelvormige getande richtboog, die onder aan de voorzijde en aan de achterzijde van den mortier bevestigd is, over een getand rad van bedoeld raderwerk loopt, zoodat op die wijze elevatie wordt gegeven, terwijl, door een reminrichting, de richtboog onbewegelijk kan vastgezet worden. Deze

richtboog is aan beide zijden van een graadverdeeling voorzien, zoodat ook aan beide zijden van den mortier, met behulp van een aan den stoel aangebrachten wijzer, de elevatie kan worden afgelezen.

De richttoestel laat een elevatie van 60° en een zoodanige declinatie toe, dat gemakkelijk kan geladen worden. Het is echter, met het oog op de stabiliteit van den mortier, niet raadzaam onder minder dan 25° te werpen.

De stoel weegt met spil 950 KG.

De bedding is tot één geheel saamgevoegd, in hoofdzaak van hout vervaardigd, met ijzer versterkt en door bouten verbonden. Zij bestaat uit langs- en dwarsliggers, is aan de bovenzijde over het grootste gedeelte van een ijzeren beslag voorzien en heeft aldaar een vóór- en een achter-vormig geleijzer, die cirkelvormig zijn, zoodanig dat daaronder de vóór- en de achterkant der onderplaat van den stoel grijpen, waardoor deze tegen opwippen verzekerd wordt en het recul door het achtergeleijzer en door de spil wordt opgenomen en op die wijze op de bedding wordt overgebracht. Terugloop van den stoel kan alzoo niet plaats vinden.

De bedding wordt zonder onderleggers in den grond gelegd, goed aangestampt en zoo noodig aan de achterzijde door piketpalen tegen verschuiven verzekerd.

Als projectielen werden bij dezen mortier gebezigd:

- 1°. gietijzeren gewone granaten, wegende ledig 86,2 KG.; zij kunnen 4,8 KG. springlading bevatten en wegen alzoo gevuld 91 KG.;
- 2°. stalen gewone granaten, wegende ledig 77 KG., met springlading van 14 KG.;
- 3°. gietijzeren granaatkartetsen, wegende gevuld 91 KG.; zij hebben een springlading van 1 KG. en zijn voorzien van 1200 kogels van 26 G. gewicht. Op deze projectielen wordt een tijdschokbuis met dubbelen sassing geplaatst, zoodanig ingericht, dat hij tot 28 seconden brandtijd toelaat (1); terwijl de schokbuis, die zich midden in het lichaam der buis bevindt, bij eventueelen aanslag op den grond werkt;
- 4°. stalen granaatkartetsen, eveneens met een totaalgewicht van 91 KG., bij een springlading van 0,65—0,67 KG. Deze kunnen 730 à 735 kogels van een legering van lood en antimonium bevatten. Het gewicht van elken kogel bedraagt 60 G.

Wanneer dezelfde granaatkartets gevuld wordt met kogels van 26 G., kan zij 1680—1700 dergelijke kogels bevatten;

- 5°. werden bij den mortier, tijdens de onderwerpelijke proeven, zoogenaamde torpedogranaten gebezigd. Dit zijn stalen granaten, ter lengte van 6 kalibers (1,256 M.) en van een gewicht van 95 KG., voorzien van 36 KG. springlading.

Ook deze vuurmond is tot gebruik der zelfsluitende wrijvingspijpjes ingericht.

(1) De brandtijd dezer buis kan tot 40 seconden vergroot worden.

Voor de lading wordt bij dezen mortier buskruit 10—13 aangewend, tot een maximum van 4,5 KG.; welke lading, natuurlijk in verband met den te bereiken afstand en den gewenschten invalshoek, naar omstandigheden wordt verminderd.

Den 29sten Maart werden 5 worpen gedaan met stalen granaatkartetsen, voorzien van 730 à 735 kogels van 60 G. gewicht, op een afstand van 3130 M. De lading bedroeg 3,6 KG., de elevatie 36°, de tempeering 22,7 seconden. Voor de achtereenvolgende worpen waren de

springhoogten	60	30	0	140	30
intervallen	+90	-5	-15	+80	-20
vluhttijden	21,9	22,4	22,6	22,0	22,2.

Bij deze worpen werden 1427 treffers verkregen in een horizontale schijf lang 125 M., breed 100 M., waarvan o. a. in een vak lang 25, breed 50 M., 527 treffers, in een ander overeenkomstig vak 322 treffers vielen.

Den 30sten Maart werden eveneens 5 worpen gedaan met granaatkartetsen, welke evenwel gevuld waren met kogels van 26 G. en 17 mM. middellijn, zoodat de projectielen 1680—1700 stuks dier kogels bevatten. Er werd gevraagd op een schijf als boven, op 1900 M. afstands, op welke schijf tevens een batterij was voorgesteld. De lading bedroeg 2,3 KG.,

de elevatie voor de 5 worpen	33°	32,5°	31,5°	31,5°	31,5°
de tempeering	16	16	16	16	15,7.

Bij die 5 worpen werden verkregen:

als springhoogten	50	40	0	0	0 M.
» intervallen	+40	+15	-50	-20	-12 »
» vluhttijden	16,5	16,4	16,7	16,5	? seconden.

In werkelijkheid kan dus het aantal treffers beschouwd worden afkomstig te zijn van 2 worpen, die met 50, respectievelijk 40 M. springhoogte zijn gesprongen. Bij die 2 worpen nu werden o. a., in één vak van 35 M. lengte en 50 M. breedte, niet minder dan 980 treffers verkregen. Een batterij van 4 mortieren van 21 cM., die elk 15 worpen per uur doen, zou na 1 uur, alzoo na 60 worpen, bij overeenkomstige trefkans als der beide vorenbedoelde, ongeveer 30 treffers per M². hebben verkregen.

Voorts werd, op gemelde dagen, uit dien mortier nog gevraagd met stalen granaten, lang 3,5 kalibers en gevuld met 14,5 KG. springlading. Het doel was de hierboven vermelde batterij op 1900 M. afstands, waarop 7 worpen werden gedaan. De uitkomsten zijn hierachter aangegeven in tabel VIII.

Eindelijk werden nog 2 worpen gedaan met de hierbovenvermelde zoogenaamde torpedogranaten. De buskruitlading bedroeg hierbij 1,6 KG. Zij werden onder 35° elevatie geworpen. Het eerste projectiel viel op 1091, het tweede op 1095 M. De vluhttijden bedroegen respectievelijk 12,2 en 12,3 seconden. De granaten, die tijdens het afleggen hunner baan gemak-

Eveneens werden, op 24 Maart, met granaatkartetsen gevuld met 1680—1700 kogels, 5 worpen gedaan op een batterij voorgesteld op een horizontale schijf van 100 M. lengte en 80 M. breedte, gelegen op 1900 M. afstands van den vuurmond. De uitkomsten van deze worpen zijn in onderstaande tabel weergegeven.

TABEL IX.

N ^o . van een worp.	Lading in KG.	Elevatie in graden.	Correctie in $\frac{1}{100}$.	Tempeering.	Interval in M.	Springhoogte in M.	Treffers		Totaal vond men	
							in de batterij van 260 M ² .	op de borst-werping van 270 M ² .	op een oppervlakte van M ² .	een aantal treffers van
1	3,15	45	63	20	+ 45	50	183	173	3600	1064
2	2,90	45	70	20	+ 20	70	11	4	2200	336
3	2,30	30	55	45	+140	30	20	28	3450	850
4	2,30	83	50	15,5	+110	100	66	38	5600	424
5	2,30	33	50	16	+ 60	35	250	120	4325	960

Bij 4 worpen, die men op 27 Maart te voren deed, met granaatkartetsen gevuld met kogels van 60 G. gewicht, op een horizontale schijf van 100 M. lengte en 100 M. breedte, op 3130 M. afstands, verkreeg men:

	1ste worp.	2de worp.	3de worp.	4de worp.
Lading in KG. . .	3,6	3,6	3,6	3,6
Elevatie in graden .	38°	37°	37°	37°
Tempeering . . .	22,7	22,7	22,9	22,8
Interval in M. . .	+110	+120	—40	+90
Springhoogten in M.	130	130	5	100
Aantal treffers . .	403	247	alle in een rechthoek van 15 M. lengte en 10 M. breedte.	

Pantserkanon van 15 cM.

Voor een beschrijving van de inrichting van dezen vuurmond met zijne pantsering, verwijzen wij naar het hierboven aangehaalde opstel, nopens de proeven, in 1879 op het schietterrein te Meppen gehouden.

Met dezen vuurmond werden thans, na één proefschot, 10 schoten gedaan op een batterij die, op 1900 M. afstands van de standplaats van het kanon was opgeworpen. Hierbij werden gebezigd springgranaten, wegende 35 KG., voorzien van 2 KG. springlading en geschoten met een buskruitlading van 6,5 KG. prismatisch buskruit met 7 kanalen, van 1,64 dichtheid.

Van deze 10 schoten vielen 5 op korten afstand vóór de batterij, terwijl de 5 anderen de borstwering troffen.

Vervolgens werden 12 schoten (waarvan 2 proefschoten) gedaan op een schijf geplaatst op 2026 M. De uitkomsten dier schoten zijn aangegeven in

TABEL X.

N ^o . van het schot.	Soort van projectiel en lading.	Opzet in $\frac{1}{100}$.	Correctie in $\frac{1}{100}$.	Afstand der schijf.	Getroffen in de schijf gerekend ten opzichte van het in het midden gelegen mikt punt.				Eerste aanslag in M.	Opmerkingen.
					Boven in c.M.	Onder in c.M.	Links in c.M.	Rechts in c.M.		
1	Graanaat van 25 KG.	64	21.	2026	—	—	—	—	1910	Weder: licht bewolkt.
2	Lading	68	»	»	290	—	—	220	2089	Wind L. A. 6 M. per sec.
3	6,5 KG.	66	11.	»	—	20	—	75	2057	Barometer 742,8 mM.
4	Prisma-tisch	»	»	»	—	65	—	10	2032	Thermometer 9° C.
5	buskrut met 7 kanalen	»	»	»	—	23	—	25	2056	Hygrometer 70 g.
6	$f = 1,64$	»	»	»	60	—	20	—	2064	Gewicht 4 M ^o lucht 4,288.
7	»	»	»	»	85	—	20	—	2062	
8	»	»	»	»	—	25	—	—	2066	Grootste spreiding in M. ...
9	»	»	»	»	75	—	—	—	2009	Gemiddeld trespunt in M. ...
10	»	»	»	»	38	—	30	—	2060	Gemiddelde afwijking in M. ...
11	»	»	»	»	—	10	10	—	2053	50 g spreiding in M.
12	»	»	»	»	90	—	5	—	2066	

In het geheel heeft het pantserkanon nu 450 schoten met normale lading gedaan, zonder dat aan den vuurmond met toebehooren, noch aan de pantsersering en hare onderdeelen, eenige beschadiging is ontstaan. Ook nu geschiedden de bewegingen met vuurmond, affuit en schietgatblind zonder eenig bezwaar.

De Heer Kaupp heeft aan den door hem uitgedachten pantserstand een wijziging gebracht, door het schietgatstuk in twee deelen te verdeelen en het buitengedeelte, dat alzoo aan het vuur des vijands is blootgesteld en waarin het schietgat en het voorste gedeelte van de uitholling voor den kogelvormigen kop des vuurmonds is aangebracht, te doen bestaan uit buitengewoon hard staal, terwijl het achterste gedeelte van zeer week staal wordt vervaardigd. Het stuk, waarin de moer voor dit achtergedeelte is aangebracht en dat dus ook de verbinding met het gietijzeren fundeeringblok vormt, is van gietijzer vervaardigd.

Door de samenvoeging van hard en week staal beoogt men de uitwerking

van eventuele treffers te verminderen, terwijl op die wijze het weeke stuk, bij mogelijke beschadiging, sneller en zonder het kanon te verwijderen, kan vervangen worden.

Spilkanon van 15 cM.

De beschrijving van een soortgelijken vuurmond is mede vermeld in de meermalen aangehaalde mededeelingen omtrent de proeven in 1879 te Meppen. Thans was op dat schietterrein een lang kanon van 15 cM. tot spilkanon ingericht, waarbij nog enkele verbeteringen waren aangebracht. Men stelt zich evenwel voor, ook dit stelsel nog te verbeteren door het gietijzeren stuk, dat boven de platform uitsteekt en door vijandelijke projectielen spoedig kan beschadigd worden, hetzij geheel weg te laten, hetzij op voldoende wijze te dekken.

Met dezen vuurmond, wegende 4350 KG., zijn reeds een groot aantal schoten gedaan, met normale lading van 8,5 KG. buskruit, waarbij het projectiel van 31,5 KG. een aanvangssnelheid van 515 M. verkrijgt. Sedert men, na de eerste schoten, de ankerhouten eenigermate heeft aangeschroefd, blijft de geheele toestel in uitmuntenden toestand en is van verplaatsing of wringing niets te bespeuren.

Ook nu werden 5 schoten, met ladingen en projectielen als boven, met dit kanon gedaan, zonder dat er eenige ontzetting of wringing was waar te nemen, terwijl het recul van den vuurmond op zoo volkomen wijze door de spil en het fundament wordt opgenomen, dat een stuk geld, op den vuurmond gelegd, na het afgaan van het schot er op was blijven liggen en slechts enkele mM. was teruggeschoven.

Spilkanon van 8 cM. met veerenstelsel.

Ten einde, vooral bij aanwending van spilkanonnen aan boord van schepen, de kracht, die door het volkomen beletten van den terugloop op de spil en op hare bevestiging wordt uitgeoefend, eenigermate te verminderen en op die wijze de toepassing van dat stelsel op zwaardere vuurmonden of wel bij een minder sterke bevestiging der spil nog mogelijk te maken, heeft de firma KRUPP een inrichting ontworpen, waardoor aan den vuurmond, bij het schot, een bepaalden terugloop wordt toegelaten. De geheele terugloop wordt namelijk beperkt door de samendrukking van eenige stellen veeren, die op de navolgende wijze zijn aangebracht.

Het kanon is uitwendig geheel glad, zonder tappen en, nabij het zwaartepunt, over een bepaalde lengte cilindervormig bewerkt. Een afzonderlijk om dit kanon aangebracht tappenstuk is aan de spil bevestigd, zoodat het kanon zich daarin voor- en achterwaarts kan bewegen, terwijl het bij normalen stand zoodanig is geplaatst, dat het de vereischte broekzwaarte behoudt.

Achter dit tappenstuk bevindt zich één stel veeren, steunende tegen een

aan het bodemstuk aangebrachten steunring. Dit stel veeren bestaat uit 10 schotelveeren, die 5 aan 5 met het holle gedeelte tegen elkander zijn geplaatst en dus als het ware vijf-dubbele *Belleville*-veeren vormen. Vóór tegen het tappenstuk en opgesloten door een opgeschroefden langen ring, bevinden zich 4 dergelijke stellen veeren, zoodanig aangebracht, dat het kanon zich juist in normalen stand ten opzichte van de tappen bevindt.

Bij het schot wordt het kanon in het tappenstuk teruggedreven tot de vier, aan de voorzijde geplaatste stellen veeren, geheel of gedeeltelijk zijn samengedrukt. Is de terugloop door den weerstand uitgeput, dan werkt de kracht, die in de veeren is opgehoopt, in tegengestelde werking en drijft het kanon zoo sterk vooruit, dat nu het achtergelegen stel veeren in werking komt en ingedrukt wordt. Dit gaat telkenmale zoo voort, totdat de arbeid van den terugloop geheel is uitgeput, het kanon tot rust is gekomen en alzoo in zijn oorspronkelijken stand is teruggekeerd.

De aanvankelijke proeven met een zoodanig veerend spilkanon van 7,8 cM. genomen hebben, door middel van samendrukking van koperen cylinders, doen zien dat, bijaldien een recul van slechts 1 kaliber lengte wordt toegelaten, de arbeid van dat recul reeds op ongeveer $\frac{1}{4}$ wordt verminderd.

Met dit thans te Meppen aanwezige veerend spilkanon van 7,8 cM. werden 6 schoten gedaan, waarvan 3 bij aanwending van veeren vóór het tappenstuk en 3 zonder veeren, dus als vast spilkanon. Het projectiel woog 4,3 KG., de lading bedroeg 0,5 KG.

De werking van den terugloop werd gemeten door samendrukking van daartoe aangebrachte koperen cylinders, lang 40 en in middellijn 25 mM. Bij de schoten met veeren bedroeg de samendrukking achtereenvolgens 1,2, 1,3 en 0,2, bij die zonder veeren 3,2, 3,1 en 3,5 mM. Bij de twee eerste schoten met veeren waren de gebezigde cylinders van week koper.

De geheele terugloop van het kanon in het tappenstuk bedroeg, bij aanwending van veeren, ongeveer 80 mM. De vermindering van den stoet van dat recul bij aanwending van veeren, is dus duidelijk uit de opgegeven getallen van samendrukking der cylinders na te gaan.

Nadat de bovenomschreven proeven op 30 Maart ten einde waren gebracht, keerden de genoodigden den 31sten, voor een klein gedeelte, naar hunne woonplaatsen terug, terwijl het meerendeel nog een bezoek bracht aan de fabriek te Essen.

Bij het vertrek uit Meppen waren evenwel alle genoodigden in het bezit van de opgaven der uitkomsten van de genomen proeven. Door de zorg van den heer KRUPP werden namelijk de schietstaten, geheel ingevuld met de verkregen uitkomsten, zoomede de bijbehoorende mededeelingen, den avond van elken schietdag, omstreeks 8 à 9 uur, uitgereikt aan de gasten, als een onderdeel van het nagevecht bij den maaltijd, waaraan allen op dat uur in het Hôtel te Meppen gezamenlijk aanzaten.

Onwillekeurig is men, na het lezen der beschrijving van de genomen proeven, geneigd zich zelven af te vragen, wat er uit de verkregen uitkomsten voor ons te leeren valt? In het algemeen kan, in de eerste plaats, op die vraag geantwoord worden, dat het staal het geschutmateriaal bij uitnemendheid is en dat geen materiaal dit metaal, voor genoemde aanwending, nabijkomt. Om die reden is en blijft het dan ook raadzaam, alle vuurmonden, waaraan men, met betrekking tot gasdruk en snelheid, vrij hooge eischen moet stellen en waarvan een krachtige uitwerking wordt verlangd, van staal te doen vervaardigen, althans zoolang nog geen materiaal bekend is, dat dezelfde uitstekende eigenschappen aanbiedt.

Beoordeelt men voorts uitsluitend de verkregen uitkomsten, dan zou men geneigd zijn te betreuren dat, met de 3 hoofdvuurmonden, slechts zoo weinig schoten zijn gedaan, waardoor men o. a. moeilijk kan oordeelen over de trefkans op verschillende afstanden. Behalve dat evenwel, bij den beperkten tijd bezwaarlijk meer schoten konden verwacht worden, meenen wij dat, ter volkomen juiste beoordeeling van de trefkans van een vuurmond, waarbij zoovele belangrijke factoren in het spel komen, men een groot aantal schoten op verschillende afstanden behoeft, doch dat, in verband met hetgeen van de *Krupp*-kanonnen in het algemeen bekend is, nog wel zooveel omtrent de juistheid van schot der gebezigde vuurmonden uit de uitkomsten valt af te leiden, dat hunne trefkans, voor zooverre de kanonnen van 30,5 en van 15 cM. betreft, minstens aan alle redelijk te stellen eischen voldoet.

Het kanon van 30,5 cM. leert ons voorts dat de verlenging van den vuurmond tot 35 kalibers, de toepassing van een verwijde buskruitkamer, in verband hiermede het gebruik van een grootere buskruitlading en van zwaardere projectielen en eindelijk de aanwending van een goede buskruitsoort, alle factoren zijn die te zamen het vermogen van den vuurmond belangrijk verhoogden. Door de toepassing dier middelen toch werd, uit het thans gebezigde kanon van 30,5 cM., een 3,5 kalibers lange pantsergranaat van 455 KG. geschoten met een, naar verhouding buitengewoon groote aanvangssnelheid — grooter dan die voor enkele jaren aan het 2,8 kalibers lange projectiel van 330 KG. kon worden meegedeeld — terwijl de gasdruk niet hooger, zelfs over het algemeen lager was dan te voren, bij minder projectielgewicht en geringere lading, werd verkregen.

Gelijke opmerkingen golden de uitkomsten met het kustkanon van 15 cM. Ook de trefkans van dezen vuurmond, vooral op 2026 M., kan zeer goed genoemd worden, terwijl zijne uitwerking tegen pantserplaten ongetwijfeld buitengewoon groot mag heeten. Hetzij men dan ook voorstander is van de stelling dat, bij doorboring, voor een gegeven dikte eener pantserplaat, de levende kracht per eenheid van den omtrek van het projectiel als uitgangspunt moet gelden, hetzij men becht aan de meening dat als maatstaf de eenheid van den inhoud der dwarsdoorsnede van het projectiel moet genomen worden, steeds blijkt opnieuw uit de genomen proeven, hoe voordeelig het is om,

tot de doorboring van pantseringen, projectielen te bezigen van betrekkelijk klein kaliber, doch van groot gewicht, waarbij alzoo de belasting per cm^2 der dwarsdoorsnede aanzienlijk is, terwijl aan die projectielen alsdan een vrij groote snelheid moet gegeven worden. Men moet alzoo zorg dragen de kalibers en de projectielen zoodanig te kiezen, dat men, voor een bepaalde te verkrijgen uitwerking, het grootst aantal M. T. levende kracht per cm^2 der dwarsdoorsnede of per strekkende cM. van den omtrek verkrijgt.

De uitkomsten met den mortier van 21 cM. kunnen niet allen even gunstig genoemd worden. Bekend is het evenwel dat de regeling van het vuur, bij een mortier, veel bezwaarlijker is dan bij een kanon. Daarenboven was het aantal worpen voor een dergelijken vuurmond zeer gering, doch niettemin geven deze ons een helder denkbeeld van de verbazende uitwerking die een welgericht en wel geregeld granaatkartetsvuur uit mortieren op een batterij moet hebben. De torpedo- of mijngranaten zullen bij onze artillerie wel zeldzaam aanwending vinden, doch zij kunnen daarentegen, op onze geblindeerde gebouwen vallende, vrij belangrijke schade aanrichten, zoodat het raadzaam is daarmede rekening te houden.

De verbazend juiste trefkans en de groote uitwerking der vuurmonden van den nieuweren tijd, welke trefkans en uitwerking reeds op grooten afstand uitstekend mogen genoemd worden, hebben wij tot dusverre, gelukkig, slechts op vreedsterreinen en op papier leeren waardeeren. Het eerste beleg in den eerstvolgenden oorlog — wij hopen van harte dat het niet het beleg eener Nederlandsche sterkte moge wezen — zal ons evenwel hoogst waarschijnlijk de ware kracht der tegenwoordig meer en meer volmaakte aanvalsen verdedigingsmiddelen doen kennen. Daarbij zullen dan ook vermoedelijk geheel andere regelen gelden, dan tot dusverre het geval was. Natuurlijk zal men, bij de tegenwoordig ver en juist schietende vuurmonden, het beleg reeds op zeer grooten afstand aanvangen, terwijl men de vestingen en vooral de kleinere forten, door een overstelpend vuur zal trachten onhoudbaar te maken. De verdediger zal aan die op duizenden meters afstands opgestelde vuurmonden, weinig schade kunnen toebrengen, daar de aanvaller wel zorg zal dragen de plaatsing zijner vuurmonden zoodanig te kiezen, dat deze nagenoeg of geheel gedekt zijn.

Bovendien gelooven wij dat de aanvaller geheel zal afwijken van de in de leerboeken aangegeven stelselmatige batterijen van 4, 6 of meer vuurmonden, welke aan den verdediger een vrij groot doel voor zijn vuur zouden kunnen aanbieden. Immers bijna elke vuurmond moet zich afzonderlijk inschieten en dus zal de aanvaller de vuurmonden gevoegelijk zoodanig kunnen verspreiden, dat hij daardoor geen doelen van eenige belangrijke breedte of lengte aan den verdediger aanbiedt. Het is alzoo onze meening dat de aanvaller zijn vuurmonden bij twee, hoogstens drie stuks bij elkander zal plaatsen en zelfs eenige afzonderlijk, ten einde het vuur des verdedigers zooveel doenlijk

te verdeelen en het inschieten voor dezen bezwaarlijk te maken. Op die wijze zal de aanvaller belangrijk in het voordeel wezen. De verdediger is daarbij — vooral bij ons te lande — in een meer nadeelige positie. Zijne vuurmonden, waarmede hij den aanval, die reeds op 5000 a 6000 M. kan worden aangevangen, moet bestrijden, staan meestal opgesteld in een fort, d. w. z. in een werk dat den aanvaller een vrij duidelijk gemarqueerd doel oplevert, waarop hij zich gemakkelijk kan inschieten en dat een diepte bezit, bijna zoo groot als de geheele, in elk geval als de 50 % lengtespreiding zijner vuurmonden. Is het dan gewaagd aan te nemen dat, na zekeren tijd, het vuur der kanonnen in het fort grootendeels uitgedoofd zal zijn? Immers in den tegenwoordigen tijd kan men gerust zeggen: *ingeschoten vuurmond, treffende vuurmond!*

Wij meenen dan ook dat het raadzaam is zich in alle opzichten reukenschap te geven van de taak die onze vuurmonden in de forten zullen te vervullen hebben en, naar wij hopen, ook, zoo noodig, zullen vervullen; doch even raadzaam is het, zich daarbij geen overdreven voorstelling te maken van — als wij het zoo noemen mogen — den levensduur van onze zware vestingkanonnen. Die vuurmonden zullen krachtig kunnen optreden tegen een eventueele beschieting der werken door vijandelijk veldgeschut; zij kunnen beletten dat de vijand zijn parken, zijn ontladingsplaatsen voor materieel, betrekkelijk nabij het aangevallen werk brengt; zij zullen den aanvoer van het materieel en de bewegingen der troepen kunnen bemoeielijken, zij kunnen, in sommige gevallen, krachtig behulpzaam wezen bij de verdediging van het vóórterrein — doch zoodra de vijand zijne inleidingsbatterijen, bewapend met minstens even zwaar geschut als dat der werken en wellicht in dubbel aantal, heeft geopend, zal hunne uitwerking langzamerhand verlamd worden en zullen zij, na korteren of langeren tijd door het convergeerend vuur des vijands grootendeels buiten gevecht gesteld, of wel zal hunne bediening, onder het overstelpend vuur van het belangrijk grooter aantal vuurmonden des aanvallers, bijna ondoenlijk worden. Natuurlijk zullen er uitzonderingen op dien regel zijn, doch wij vermeenen dat, hetgeen wij hierboven hebben gezegd, bij de uitmuntende trefkans der hedendaagsche vuurmonden op grootte afstanden, wel regel zal wezen.

Voor de tweede periode van een zoodanig beleg, voor den werkelijken geschutstrijd, zal men dus, naar verhouding, slechts van een betrekkelijk gering aantal dier zware vuurmonden kunnen gebruik maken, hetzij men een gedeelte daarvan door kunstmiddelen aan het vuur des vijands heeft weten te onttrekken, hetzij men daarvoor in of buiten het fort een opstelling heeft gevonden, die tot op dat oogenblik de aandacht des vijands is ontgaan.

Bij die tweede periode veranderen evenwel — en dit vooral in onze terreinen — de omstandigheden in dier voege, dat zij meer en meer ten nadeele des vijands en, bij goed gekozen maatregelen, ten voordeele des verdedigers komen. Immers heeft deze laatste de gelegenheid om op verschillende

plaatsen tusschenbatterijen aan te leggen — zij het dan ook zelfs drijvende batterijen, in den vorm van gewapende uitleggers — dan zal de positie des aanvallers meer overeenkomst verkrijgen met die des verdedigers bij den aanvang van het beleg, en dit hoe langer hoe meer, naarmate de aanvaller het werk nadert, daar hij zich dan, met ontzettend veel moeite, op een betrekkelijk eng terrein, moet bewegen om vooruit te komen.

Om die reden legge men dan ook het zwaartepunt der verdediging niet in het fort, doch, waar zulks, zij het met opoffering van geld, tijd en krachten, te verkrijgen is, grootendeels, vooral voor de verdediging in de latere perioden van het beleg — *buiten* het fort. De aanvaller moet in het fort alzo niet een verzameling van in een klein bestek opgestelde vuurmonden vinden, die het hem betrekkelijk gemakkelijk zal vallen onbruikbaar of de bediening daarvan onmogelijk te maken. Men zij hem vóór en stelle de vuurmonden — waar zulks eenigszins mogelijk is — zoodanig op, als hij voornemens zal wezen de zijne te doen, d. w. z. verspreid en hoogstens 2 of 3 stuks bij elkander. Wel is waar zullen, van onze bestaande forten, slechts enkele in dien zin kunnen gewijzigd worden, doch in elk geval dient men, bij het ontwerpen van nieuwe forten, met die omstandigheden rekening te houden. Zooals wij dan ook reeds meermalen hebben voorgestaan, kieze men, bij verbetering van bestaande, of bij aanleg van nieuwe forten (vooral voor die waarvan het insleeren door den vijand bijna ondoenlijk is) *lange platte vuurlijnen*, waardoor het mogelijk wordt aan het fort *een geringe diepte* te geven en waardoor men ruime gelegenheid verkrijgt tot een meer *verspreide opstelling van het geschut* en tot het, op verschillende punten, in batterij brengen van lichte vuurmonden, in de latere perioden van het beleg. Voorts zouden wij den aanleg van een groot aantal neven- en tusschenbatterijen wenschen, indien daartoe gelegenheid te vinden ware, zoomede van gedekte gemeenschapswegen waar die slechts eenigszins mogelijk zijn. Op die wijze toch zullen de vuurmonden den vijand tot veel grootere krachtsinspanning noodzaken, dan wanneer zij in een beknopte ruimte zijn opgesteld.

Voor de latere perioden van het beleg heeft men vooral verplaatsbare vuurmonden. Om die reden gaven wij reeds in 1879 (zie *Milit. Spectator* 1879, bladz. 45 en volgg.) in overweging, een kanon van 10,5 cM. te verwaardigen dat, aan een goede trefkans, een naar verhouding groote uitwerking en toch nog een voldoende mate van beweegbaarheid paarde. Als tweede soort verplaatsbare vuurmonden hebben wij vroeger reeds geijverd voor lichte getrokken mortieren, vooral indien het mocht gelukken daaruit granaatkuitelen te werpen.

Een kanon van 10,5 cM., nagenoeg overeenkomende met het door ons voorgestelde, is reeds in beproeving, terwijl ook eerlang mortieren van 15 en van 10,5 cM. in onderzoek zullen komen, welke laatste vuurmonden te meer waarde hebben, nu de firma KRUPP in de oplossing van het vraagstuk,

om uit mortieren granaatkartels en te werpen, op zeer bevredigende wijze is voorgegaan en nu ook reeds door een aantal artillerieën wordt gevolgd.

Een groot aantal dier lichte en verplaatsbare vuurmonden achten wij voor elke sterkte en in het bijzonder voor onze forten zeer gewenscht. Zij bezitten een betrekkelijk belangrijke uitwerking op vrij groote afstanden, zijn nagenoeg overal gemakkelijk en in vrij groot aantal te plaatsen en even gemakkelijk weg te nemen, zoodra de vijand er op ingeschoten is. Het zijn de tirailleurs der artillerie in, voor en nevens onze forten en die juist in de periode van het beleg, waarin de aanvaller genoodzaakt wordt zich op een meer beperkt terrein met steeds toenemende moeilijkheden en hindernissen voort te bewegen, hem van alle zijden afbreuk kunnen doen en zich nu hier dan daar kunnen vertoonen, om even snel weder te verdwijnen zoodra zij gevaar loopen door het vijandelijk vuur getroffen te worden.

Naar onze bescheiden meening moet dan ook de groote kracht voor de werkelijke verdediging, van nabij, onzer versterkingen juist in het doeltreffend gebruik van die lichte mobiele vuurmonden voor direct, indirect en verticaal vuur gezocht worden en, om die reden, meenen wij dan ook dat men, bij den aanmaak van geschut hier te lande, thans den goeden weg heeft ingeslagen; doch wij achten het hoogst raadzaam dat men zoodra doenlijk over een groot aantal dier vuurmonden kunne beschikken. De hierdoor veroorzaakte uitgaven zijn minstens evenzeer gewettigd als de uitgaven voor den bouw van forten. Immers de verdediging onzer sterkten moet hoofdzakelijk door artillerievuur geschieden en de kostbaarste werken hebben slechts luttel waarde, indien aldaar de vuurmonden ontbreken die noodig zijn om aan het werk het verlangde weerstandsvermogen bij te zetten. Men vergeete toch vooral niet dat *de forten er zijn om de kanonnen en niet de kanonnen om de forten!*

Die vermeerdering van vuurmonden zal eindelijk tot een gewenschte vermeerdering van vestingartillerie moeten leiden. Maakt men dan de vestingartillerie minder afhankelijk van de bezettingsinfanterie, door den vestingartillerist — zooals wij dat reeds jaren geleden voorstelden — een geweer of karabijn te geven, dan zal wellicht, tegenover een vermeerdering van vestingartillerie, een vermindering van bezettingsinfanterie kunnen gevonden worden

Aan ons voornemen om in meer uitgebreiden kring datgene bekend te maken, wat wij in de gelegenheid waren gesteld te aanschouwen, hebben wij in dit opstel gevolg gegeven. Het was evenwel niet ons aanvankelijk plan om ons daarbij in beschouwingen te verdiepen, die ons onwillekeurig van het kanon van 30,5 cM. leidden tot het betoogen van de wenschelijkheid, om de vestingartillerie van draagbare vuurwapenen te voorzien. De geachte lezer houde ons evenwel ten goede dat wij, van ons oorspronkelijk onderwerp, zóó ver afdwaalden en dat wij ons begaven in beschouwingen, die oogen-

schijnlijk met die proeven niets gemeen hebben. Voor ons echter zijn de eventueele gevolgen die uit de verbazende vermeerdering der uitwerking van de bedendnagsche vuurmonden kunnen en zullen ontstaan, niet minder belangrijk dan de kennisneming dier uitwerking zelve, zoodat het ons dikwerf moeilijk valt het een volkomen van het ander af te scheiden. Dit diene ter verontschuldiging voor de uitbreiding aan dit opstel gegeven. Wellicht komen wij later op die beschouwingen in meer uitgebreiden zin terug.

's Hage, Juni 1882.

F. G. A. SCHERER.

ORDONNANSDIENST.

Toen ik een paar jaren geleden de eer had op de vergadering der »Vereniging tot beoefening der krijgswetenschap" het woord te voeren over onze cavalerie, koos ik als motto mijner voordracht het citaat: »Nur die schlechte Sache ist unhalbar, die gute vertheidigt sich selbst; man muss sie nur kennen.

So ist's auch mit der Kavallerie. *Doch wer kennt sie?*

Die laatste vraag, ik mag wel zeggen, die verzuchting kwam mij dezer dagen weer op de lippen bij het lezen eener brochure betreffende de aanhangige Militie- en Schutterijwet (1) door een Infanterist.

Reeds op de eerste bladzijden van dat geschrift toch werd mijne aandacht geheel getrokken door een betoog over den ordonnansdienst. Na er aan te hebben herinnerd tot welke onberekenbare gevolgen het onvolledig of onjuist overbrengen van orders kan leiden, hoe vroeger die gewichtige dienst aan geen bijzonder gedeelte onzer cavalerie was opgedragen en gebrekkig was geregeld, hoe de tegenwoordige Minister van Oorlog daarin door de vorming van een ordonnans-eskadron »verbetering" bracht, gaat de schrijver over tot de schildering van het beeld van den ordonnans in lijnen, die zijne fantasie hem voorspiegelt.

Dat beeld ontledende zien wij den ordonnans voorgesteld als niet voorzien van meer dan gewone intelligentie, maar goed bereden en ontwikkeld, volstaande met een minimum van militaire vorming, zoodat beschaafde jongelieden daartoe in korten tijd kunnen afgericht worden, vóór zijne opkomst onder de wapenen behoorlijk geoefend in het manège-rijden, daarna gedurende drie maanden onder de wapenen geoefend in terreinrijden, lezen van kaarten en eenige elementaire tactische kennis, eigen paard houdende, zelf de fourage bekostigende en zonder soldij of andere vergoeding dienende.

't Was voor mij onnoodig, dat beeld meer dan een oogenblik te be-

(1) De aanhangige Militie- en Schutterijwet getoetst aan onze militaire en finantieele belangen door een Infanterist. Haarlem, De Erven F. Boun. 1882.

schouwen om tot het besluit te komen, dat het alles behalve »den ordonnansruiter», dat het slechts »den estafette» teruggaf.

In die beide aangehaalde woorden zit het groote verschil, zit het volkomen gebrek aan gelijkenis van de voorgestelde figuur. De cavalerie en haar dienst worden te weinig gekend, vandaar dat wij een verklaring dezer woorden niet alleen schuldig zijn, maar ze ook gaarne geven.

Door den estafette-dienst toch moet eenvoudig worden verstaan het overbrengen in oorlogstijd, doch buiten bereik des vijands in een betrekkelijk kort tijdsverloop, van meer of minder belangrijke berichten op terreingedeelten en tusschen die plaatsen, waar spoor- noch telegraaflijn ter beschikking van den afzender zijn. De vervallen »courierdienst» dus, als men wil de »bereden post», maar altijd onder controle over groote wegen en zonder te ruime verantwoordelijkheid. Een dienst, in ons land mogelijk, b.v. bij een aan de kust opgestelde troepenmacht, eer er eenige sprake is van landing of wel in de Amsterdamsche linie, zoo lang de Nieuw-Hollandsche nog behoorlijk antwoord geeft. Om met den »Infanterist» te spreken, *op die wijze opgeval*, een »aangename» zelfs »ongetwijfeld zeer aangename» wijze den lande (hetrekkelijk) gewichtige diensten te bewijzen.

Mag ik thans trachten het beeld van den ordonnansruiter terug te geven, zooals ik mij dat sedert jaren voorstel? Voor mij is hij in de eerste plaats »soldaat» in de beste betéekenis van het woord, hij gevoelt door de opleiding hem gegeven, ten volle hoezeer het onvolledig of onjuist overbrengen van een order niet alleen in oorlogstijd tot onberekenbare gevolgen aanleiding kan geven, maar hoe hij daardoor ook in tijd van vrede een smet werpt op zichzelf, maar tevens op het élitekorps, in welks gelederen hij zit. Hij heeft de tactische kennis hem door den »Infanterist» toegedacht, hij leest de kaart in zooverre hij dat noodig heeft om steeds en op tijd daar te komen, waar hij wezen moet. Hij volstaat *niet* met een minimum van militaire vorming, maar weet de sabel meer dan goed te hanteeren en hij heeft de overtuiging van zelfs meerdere bereden vijanden, die hem in den weg kunnen komen, met zijn revolver neer te leggen. Waar zijn militair instinct hem zegt, dat moet worden uitgeweken, om den hem toevertrouwen last te volvoeren, zal de hem gegeven opleiding hem den besten weg in een oogopslag doen erkennen, hij zal in dat geval met zijn »Willempje» misschien niet zoo grif als de gegeede jonge mensch op zijn eigen paard een steenen muur nemen, maar hij zal beter klouteren door moddersloten — en hij zal aankomen, waar hij zijn moet, uit esprit de corps en uit plichtgevoel als soldaat. En als die tocht is afgelopen zal hij den emmer op de knie zetten om zijn trouwe dier te drenken, zal hij desnoods bedelen om wat brood, zal hij het wrijven en verzorgen, omdat achter hem geen »groom» staat om hem een en ander uit de handen te nemen.

De ware ordonnansruiter is een type. En het Nederlandsche leger is bij de laatste organisatie dat type rijker geworden. Men leze wat men wil,

hetzij dit tijdschrift, hetzij de militaire berichten in sommige nieuwsbladen of *last not least* het rapport der najaarsmanoeuvres van 1881, overal zal men bewijzen vinden voor de waarheid dier laatste woorden. Wie, zooals ik, de ruiters van het ordonnanseskadron bij nacht en ontijd werkzaam zag, heeft zeker menigmaal een stil woord van hulde gebracht aan den commandant en de officieren van dat élitekorps der toekomst.

Evenwel »de Infanterist» vraagt afschaffing. Twee luitenants, vier wachtmeesters, enz., maar dat beteekent minder, f 85.250 kunnen bespaard worden als in de plaats van dat korps zijne »jongelieden, die over eigen rijpaarden kunnen beschikken» in het leger worden opgenomen. Honderd soldaten vervangen door honderd vertegenwoordigers der »jeunesse dorée», opdat deze laatsten een middel vinden om het vaderland op »aangename» wijze te dienen!

De aangenaamheid zal wel spoedig verdwijnen, als die jongelieden in 't holst van den nacht zouden worden gewekt van hun schraal strooleger op de mist der koestal, om misschien door regen of hagel in het stikdonker een order over te brengen, als ze buiten in de sneeuw op antwoord moesten wachten of hun in den gang buiten de deur een geduldoefening zou worden opgelegd tot dat antwoord gereed zoude zijn. Niet alleen na eenige campagne-dagen, maar wellicht zelfs na het bijwonen van een najaarsmanoeuvre zouden hunne gelederen aanmerkelijk gedund, zoo niet verdwenen zijn.

Het verknippen van het ordonnanseskadron in den door den »Infanterist» aangegeven zin zal dan ook daardoor mijns inziens leiden tot een *minimum* van uitgaven bij een *minimum* van militaire waarde. Een zoodanig voorstel leidt tot afbraak van het goede, dat bestaat en bovendien tot vermeerdering der uitvluchten en palliatieven, waardoor de invoering van den algemeenen dienstplicht, die nationale behoefte, en waarschijnlijk in de toekomst die nationale wensch, kan worden verschoven.

Wat betreft des schrijvers bewering dat speciale korpsen als het hier besprokene, der cavalerie nadel zullen doen, hij stelle zich gerust, er blijven aan dat wapen voldoende intelligente manschappen over om in de verkenningdiensten te voorzien.

De »Infanterist» is de eerste, die tegen het gevoelen van den Minister van Oorlog in, welke de ruitery verminderende, verkondigde, dat ze was gebracht tot een uiterste *minimum*, anoniem een nieuwe poging doet tot verdere slooping van het wapen. Ik zou wellicht, zooals verschillende cavalerie-officieren, met wie ik dit gedeelte der brochure besprak, evenals zij daarvoor de schouders hebben opgehaald, ware het niet dat ik te goed weet, hoe een serie druppels den steen uitholt, of ze holder zijn of niet.

Mijn streven was in deze regelen het onderscheid uit een te zetten tusschen den ordonnans- en estafettedienst, omdat reeds meermalen een dergelijk denkbeeld van gentlemen-riders is geopperd, een denkbeeld waartegen krachting dient te worden gereageerd. En ik heb die regelen geschreven met een

gevoel van leedwezen, omdat zij mede het gevolg waren van het feit, dat 'de Infanterist', die in zijne brochure (men moge met strekking en inhoud al dan niet instemmen) bewijzen geeft van veel ontwikkeling op militair gebied, nog niet is doordrongen van de onaantastbare waarheid, dat onze cavalerie is gebracht tot een uiterste minimum en dat ze geen enkel huzaar en niet één paard meer missen kan.

Juni, 1882.

WÜPPERMANN,

Kapitein van den Generalen Staf.

OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

I. Legerorganisatie en Schutterij.

Over de organisatie van het leger, in het bijzonder die der artillerie en genie. In 1874 noodigde de Minister van Oorlog DE CISSEY de officieren van het leger uit, hunne denkbeelden te doen kennen over de wenschelijke hervormingen in het leger. Tal van memoriën zijn diensgevolge destijds bij het Ministerie van Oorlog ingekomen. Nu er weder sprake is van reorganisatie van het leger, acht de schrijver — de heer RATHEAU — het niet ondienstig, zijne destijds medegedeelde denkbeelden bekend te maken. In de eerste plaats wordt zijne memorie medegedeeld, zooals deze in 1874 werd ingediend; daarna zal in een volgend artikel door hem de wet van 1875 besproken en eindelijk megedeeld worden welke denkbeelden thans door hem met betrekking tot de inrichting van het leger worden voorgestaan. (Sp. M., Juillet.)

Eenvoudige kanteekeningen over Spanje en het Spaansche leger. (*Vervolg.*) (Sp. M., Juillet.)

De Engelsch-Indische strijdkrachten in hunne geschiedkundige ontwikkeling en tegenwoordige organisatie. (Jahrb. A. u. M., Juli.)

Het Italiaansche leger. Beknopte mededeelingen nangaande de organisatie van het leger en de militaire eigenschappen der troepen. (Schw. A. u. G., Heft 6.)

Het krijgswezen van Oostenrijk-Hongarije. Een reorganisatie van het Oostenrijksche leger is noodzakelijk, getuige o. a. de moeilijkheden waarmede men te kampen gehad heeft bij de mobilisatie van een gedeelte van het leger tijdens den Bosnischen opstand. Bepaalde voorstellen hiertoe van de regering zijn eerst in het najaar te verwachten; intusschen zijn reeds verschillende meeningen kenbaar geworden. Hiervan wordt een overzicht gegeven en tevens medegedeeld in welke richting men behoort werkzaam te zijn. (Allg. M. Z., N°. 44.)

II. Algemeene krijgskunst.

Tactiek der navorschingen. (*Vervolg.*) De cavalerie op verkenning en in rust. Voorbeelden. (Sc. M., Juin.)

De kadets en de bevordering. (*Vervolg.*) De werkring van den korporaal kan bijna geheel door soldaten worden waargenomen. De rang van korporaal is daarom af te schaffen. De onderofficieren moeten gerecruceerd worden uit hen die liefde voor den dienst en de zucht om bevel uit te oefenen, bezitten, geenszins uitsluitend uit hen die tot de meer beschaafden van geest behooren. (Sc. M., Juin.)

De militaire geest en de vermindering van dienstdijd. Door voortdurend het oog te slaan naar Duitschland is het zelfvertrouwen in Frankrijk

geschekt, de militaire geest ondergegaan. Zelfstandigheid kan dien geest weer opheffen. — De aanhangers van den driejarigen dienstdijf jagen een hersenschim na. (Sc. M., Jun.)

Oefeningen in den vestingoorlog, in Frankrijk. Mededeeling van de op 27 Maart jl. uitgevaardigde instructie betrekkelijk de jaarlijks, door de als bezettingstroepen aangewezen korpsen, te houden oefeningen in den vestingoorlog. (Mitth. A. u. G., Heft 5 u. 6.)

Zwitserland en zijne neutraliteit bij een oorlog van Frankrijk tegen Duitschland. Na de Zwitsersche strijdkracht, zoo wat sterkte als gehalte behandeld te hebben, wordt uitvoerig nagegaan welke voordeelen het voor een der beide strijdvoerende partijen zou kunnen hebben, de neutraliteit van Zwitserland te schenden. Men komt tot het besluit, dat een aanval van Frankrijk tegen Duitschland, door Zwitserland, niet waarschijnlijk is, zoolang de oorlog tusschen de beide eerstgenoemde mogendheden gelocaliseerd blijft. (Jahrb. A. u. M., Juli.)

Eenige hulpmiddelen tot juiste oplossing van tactische vraagstukken. De telkens terugkerende fouten bestaan hoofdzakelijk in het onvolkomen begrip van den tot grondslag der oefening dienenden toestand, of in een onjuiste beoordeeling van het terrein; verder niet zelden in een gebrekkige bevelvoering of eindelijk in gebreken, die uit een onvoldoend begrip van de beslissende factoren: kracht, ruimte en tijd, voortspuiten. De oorzaak van het telkens terugkeeren dezer fouten ligt in de gebrekkige opleiding of in het onvoldoende voorthouwen op het geleerde. Tot de middelen, die moeten worden aangewend om de gebreken weg te nemen, behooren hoofdzakelijk de oefeningen op het terrein en op de kaart. (Oest. M. Z., Mai.)

Tactische opmerkingen. Als algemeene beginselen moet bij alle oefeningen worden nangenomen, dat het eenmaal geleerde, steeds op dezelfde wijze worde uitgevoerd. Onderricht, opleiding, gevechtsmechanisme, aanvoering, moeten zich onder alle omstandigheden gelijk blijven. Slechts datgene, wat men den soldaat in vredetijd heeft geleerd en waaraan men hem door een oordeelkundige leiding heeft gewend, zal in oorlogstijd door hem werkelijk worden toegepast. — Het zwaartepunt van de détailvorming ligt bij de comp.-commandanten. — Bespreking en beoordeeling van de oefeningen is een krachtig middel tot leering. De critiek moet echter steeds positief zijn. — Herhaling van oefeningen verdient aanbeveling, het opleggen van straffen bij het begaan van tactische fouten, wordt in overweging gegeven; in ieder geval moeten ongeschikte personen, hoe hoog hun positie ook zij, uit het leger worden verwijderd. (Oest. M. Z., Mai.)

Reglementen en instructiën voor de opleiding der troepen en hun aanvoerders, van het einde van den eersten veldtocht tegen het Fransche keizerrijk in het jaar 1805 tot aan den oorlog van 1866. (Vervolg.) Overzicht van de reglementen van 1854—1866. Exercitiereglementen der infanterie van het jaar 1851; het manoeuvreer-reglement van 1851 en 1853. (Oest. M. Z., Mai.)

Waarnemingen en ervaringen der Oostenrijksche troepen bij de bezetting van Bosnië en de Herzegowina. (Vervolg.) III. De practische bruikbaarheid der bestaande dienstvoorschriften en de afwijkingen, waartoe men door de omstandigheden werd verplicht. De bevelvoering op marsch en in het gevecht. De ordonnansendienst. Het nut, door de optische telegraphen afgeworpen. (Wordt vervolgd.) (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 4 en 5.)

De ontwikkeling en betoekenis van het oorlogs-correspondentiewezen, uit een militair oogpunt beschouwd. Een geschiedkundig overzicht wordt gegeven van de werkzaamheden der oorlogscorrespondenten van de dagbladen bij de legers en uit verschillende feiten aangeleand, dat deze tot op het huidige oogenblik slechts met zekeren weezin door de bevelhebbers in de legers worden toegelaten, wegens het gevaar dat door hunne berichten voor de

operatiën van de eigen troepen kan ontstaan. (*Wordt vervolgd.*) (Jahrb. A. u. G. Juli.)

De noordelijke grens van Frankrijk en een Duitse inval. Mededeeling van een artikel uit de *Augsburger Allg. Zeitung*, waarin een overzicht gegeven wordt van een opstel uit het *Journal des sciences militaires* over bovengenoemd onderwerp. De schrijver in het Fransche tijdschrift werkt de vermoedelijke gang der gebeurtenissen bij een inval van Duitschland in Frankrijk, door België, tot in bijzonderheden uit en komt tot het besluit, dat een dergelijke poging weinig kans van slagen heeft. Niettemin wordt aan België de raad gegeven, zijn vestingwerken met het oog op een dergelijken inval in te richten. (Allg. M. Z., N°. 38 en 39.)

De St. Gothard-tunnel en zijne militaire beteekenis. Geschiedkundig overzicht van het ontstaan van den tunnel, bijzonderheden omtrent het boren, en bezwaren bij de uitvoering van het werk ondervonden. Uit een militair oogpunt is het grootste gewicht van den tunnel te bechten bij een oorlog tusschen Frankrijk eenerzijds en Zwitserland en Italië anderzijds. (Allg. M. Z., N°. 41.)

III. Generale staf. Terreinleer. Opnemen van terrein. Topographie.

Tugmatische teekens. Dienen om op kaarten van bepaalde schaal, de verschillende deelen aan te duiden, waaruit een legerkorps, een divisie, of brigade is samengesteld. (Sc. M. Juin.)

Doos voor marschregeling en plaatsbepaling. Verschillende vraagstukken, die bij marscheerende troepen voorkomen, kunnen daarmee worden opgelost. (Sc. M., Juin.)

De invloed van de nieuwe reproductie-middelen op de cartografie. De verschillende reproductie-middelen worden besproken en de belangrijke invloed hiervan op de cartographie nagegaan. Vooral wordt gewezen op de omstandigheid dat men voor vele gevallen het graveeren op steen of koper ontberen kan en dat het vergrooten of verkleinen van kaarten rechtstreeks door fotografie kan geschieden. Ook wordt het kleuren van kaarten en het hergrotekenen besproken, en ten slotte een methode aangegeven voor het maken van kaarten. (Mitth. A. u. G., Heft 5 u. 6.)

IV. Techniek der artillerie en ballistiek.

Overzicht van de voornaamste proeven op het gebied der artillerie, in Oostenrijk, gedurende het jaar 1881. De proeven, waarentrent bijzonderheden worden medegedeeld, hadden hoofdzakelijk betrekking op: reminrichtingen voor het veldgeschut; stalen affuiten voor het bergkanon van 7 cM.; de duurzaamheid der staalhard bronzen vuurmonden van het vesting- en kustgeschut bij het doen van een groot aantal schoten; wiggen tot belemmering van den terugloop bij de kanonnen van 12 en 15 cM.; mortieren van 21 cM. en van 9 cM. van staalhard brons; affuiten voor minimaal-schietgaten; een nieuwe revolver; verbeteringen aan het repeteergeweer-*Kropatschek*; het *Werndgeweer* ingericht tot repeteerwapen, enz. (Mitth. A. u. G., Heft 5 u. 6.)

Nieuwe achterlaadkanonnen van ARMSTRONG. (*Met schetsen.*) Beschrijving van de kanonnen van 9, 10, 12 en 13 duim, alsmede van hunne affuiten en munitie. Opgaaf van hunne ballistische eigenschappen. (Mitth. A. u. G., Heft 5 u. 6.)

SIACCI en de berekening der kogelbaan bij gedeelten. De door SIACCI aangewezen methode wordt voor de baan van de hardijzeren granaat van 28 cM. toegepast, en vergeleken bij de methode der stuksgewijze berekening van de baan. Hieruit blijkt een bevredigende overeenstemming der uitkomsten, en op dezen grond wordt een aanbeveling voor den door SIACCI nageduiden, meer eenvoudigen weg uitgesproken. (Archiv, Band 89, Heft 3.)

Beschouwingen over belegeringaffuiten en over den bouw van belegeringbatterijen. Voor het nieuwere geschut kleven aan de affuiten met raden, met het oog op hechtheid en terugloop, groote nadeelen. Raamaffuiten verdienen de voorkeur. Men dient het begrip los te laten, dat voor belegeringen de affuit ook geschikt moet zijn tot het vervoer van het geschut. — Omtrent den batterijbouw worden eenige opgaven gedaan, die er toe leiden het opwerpen van batterijen te vereenvoudigen. (Archiv, Band 89, Heft 3.)

Proeven met ringgranaten en granaatkartetsen uit de gietstalen veld- en bergkanonnen van 8,4 en 7,5 cM. (Vervolg.) Gevolgtrekkingen uit de uitkomsten bij het schieten met granaatkartetsen betrekkelijk: de werking der huizen; de verhouding tusschen interval en uitwerking; tusschen springhoogte en uitwerking; de gedaante der spreidingskegels; het aantal matte treffers en aanslagen, en de verhouding tusschen scherven en kogels. Vergelijking van de uitkomsten met granaatkartetsen met centrale springlading en kamergranaatkartetsen. (Schw. A. u. G., Heft 6.)

Het vermogen van het geweer, stelsel-*Hebler*. Mededeeling van de schootstafel van dit geweer. (Zie Mil. Spect., biz. 512.) (Allg. M. Z., N°. 41.)

Het repeteeergeweer der gebroeders MAGOT en het tegenwoordige standpunt van de quaestie der repeteerwapenen in Frankrijk. Beknopte beschrijving van bedoeld geweer, waarmede te Bar le Duc proeven genomen zijn, waarvan de uitslag wordt medegedeeld. Het magazijn kan 23 patronen opnemen. Ook wordt het een en ander bericht aangaande andere proeven, die in Frankrijk met repeteeergeweren genomen worden. (Allg. M. Z., N°. 43.)

Proeven te Oscar-Frédriksburg, in Februari 1881 gedaan, met het kanon van 27 cM. Beschrijving van het kanon, de affuit en de munitie, alsmede van de verkregen uitkomsten. (Rev. d'A., Juillet.)

Proeven door de werkplaatsen van KNUFF, in Maart 1882 genomen. Schoten met het kanon van 30,6 cM. en van 15 cM., beide lang 35 kalibers, alsmede van den mortier van 21 cM. (Zie Mil. Spect., bladz. 406.) (Wordt vervolgd.) (Rev. d'A., Juillet.)

Proeven in 1879 en 1880 in Frankrijk genomen omtrent munitiekisten met ladeberging. Beschrijving van de munitiekisten en van de gunstige uitkomsten der eerste beproeving, die op last van den Minister van Oorlog zal worden voortgezet. (Wordt vervolgd.) (Rev. d'A., Juillet.)

V. Militaire administratie en Intendance.

Over de kleeding en uitrusting van het leger. (Stat.) Voorstellen ter verbetering van de voetbekleding, de laarzen, wapenrok, stropdas, sabelkoppel enz. (Jahrb. A. u. M., Juli.)

De nieuwe wet op het legerbeheer bij het Fransche leger. De woordelijke inhoud dezer op 28 Maart jl. uitgevaardigde wet wordt medegedeeld. (Allg. M. Z., N°. 37 en 38.)

VII. Militaire wetgeving. Algemeene wetten en voorschriften.

De nieuwe Fransche wet op het legerbeheer. De inhoud dezer wet, voorafgegaan door een korte aanduiding harer beteekenis: decentralisatie van het legerbeheer. (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 4 en 5.)

VIII. Militair onderwijs.

Instructie voor officiersoppassers. Om de opleiding der officiersoppassers als zoodanig in de hand te werken, geeft de Schrijver een door hem

ontworpen instructie, waarin de taak der oppassers in de woning van den officier, in den stal, op marsch, in het kwartier en op het bivak worden vermeld. (Allg. M. Z., N°. 40.)

IX. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der infanterie.

Over de infanterie. Ofschoon de infanterie het hoofdwapen is, ontvangt het in Frankrijk het uitschot der recruten. Hierin moet noodwendig verandering komen. Beschouwingen worden geleverd hoe men bij de reorganisatie van het leger te werk moet gaan, om de infanterie te recruteren, zoowel wat manschappen, als onderofficieren en officieren betreft. (Sp. M., Juillet.)

Beschouwingen over het infanterie-vuur bij den aanval en de verdediging van hoogten. (Stat.) Graphische en werktuigelijke oplossing van verschillende vraagstukken. Toepassingen. Tabellen. (Sc. M., Juin.)

De magazijn-geweren en hunne tactische waarde. Het wezen der magazijn-geweren bestaat in het zoodanig verzamelen van een zeker aantal patronen in een bepaald deel van het geweer, dat daardoor het laden vergemakkelijkt en een grootere snelheid van het vuur mogelijk wordt. De magazijnen bevinden zich in de lade, onder den loop of rechts daarvan, in de kolf of wel het zijn afzonderlijke magazijnen, die de man in tusschen of aan het lijf draagt. De tijd tot vulling van de zich in lade of kolf bevindende magazijnen verschilt van 10 tot 22 seconden; deze pauze maakt het bij voortgezet vuur aan den enkellader mogelijk, menig magazijn-geweer in snelheid van het vuur te evenaren. Het Amerikaansche patronenblok verdient in het bijzonder aanbeveling, het kost weinig en wedijvert met het beste magazijn-geweer. Gevuld met 8 patronen wordt het met een haak aan den gordel bevestigd en is in drie bewegingen tot gebruik gereed. Van de geweren met zelfwerkende magazijnen is dat van KRO-PATONEK het beste. Proeven met de magazijn-geweren leverden bij de beste stelsels 18 tot 20 schoten per minuut. De invoering dezer geweren geschiedde reeds in drie legers van Europa en zal in de toekomst bij alle andere moeten volgen. (Oest. M. Z., Mai.)

Het vermogen van het geweer, stelsel-Hebler. Zie onder IV.

De Fransche infanterie. Terughlik op de ontwikkeling der infanterie in de laatste jaren, wat betreft sterkte, tactische indeeling, kleeding enz. (Wordt vervolgd.) (Allg. M. Z., N°. 44 en 45)

X. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der cavalerie.

De Fransche cavalerie en de critiek van het reglement van 1876. Artikelen in verschillende tijdschriften en bladen over de Fransche cavalerie, willen onjuiste meeningen ingang doen vinden. Aan de cavalerie kleven, wel is waar, gebreken, maar men is op den weg van verbetering en aan het reglement van 1876 moet men recht laten wedervaren. Het bevat geen valsche voorschriften en is niet slaafs uit den vreemde overgenomen. (Sc. M., Juin.)

De bouw van de brug „keizer Frans Jozef“ over den Drina bij Gorazda in 1881. Uitvoerige mededeelingen opgehelderd door talrijke schetsen nangaande het bouwen van een houten brug over den Drina, waarbij gebruik gemaakt werd van de peilers van een bestaande, in onvoldoenden toestand verkeerende brug. Deze mededeelingen gaan vergezeld van opgaven omtrent de voorbereidende werkzaamheden, de berekening van de drangkracht, de kosten enz. (Mitth. A. u. G., Heft 5 u. 6.)

Enige beschouwingen over het gevecht der ruitery met vuurwapens en hare opleiding daartoe. Op geschiedkundige gronden wordt

aangetoond, dat te allen tijde, bij gevechten van cavalerie tegen cavalerie, het blanke wapen het overwicht gehad heeft op het vuurwapen. Ook heden ten dage is dit nog het geval. Daarentegen is het vuurwapen voor het gevecht te voet onontbeerlijk. Bij de opleiding van den cavalerist voor dit gevecht moet het streven bestaan, hem tot een uitmuntend schutter te vormen, en hiertoe bestaat in het Duitsche leger gelegenheid, mits zorg gedragen worde voor goede voorschriften, goede onderwijzers en uitmuntende leermiddelen. De vrees, dat aan den echten cavalerie-geest schade zal gedaan worden, door, bij de opleiding, aan het gevecht te voet groote aandacht te schenden, behoeft niet te bestaan, wanneer het wapen werkelijk met dien geest doortrokken is. (Allg. M. Z., N°. 31—33.)

Een nieuw hoefbeslag. Mededeeling van de voordeelen van het nieuwe hoefbeslag waarvan door den Beierschen kapitein der inf. OTT patent is genomen. De voornaamste voordeelen zouden zijn, dat het verliezen van hoefijzers aanmerkelijk verminderd zou worden, dat de hoef door het beslaan weinig beschadigd wordt, en dat het beslag ook voor slechte hoeven aanbeveling verdient. (Allg. M. Z., N°. 39.)

Over turfstrooisel. Bijzonderheden omtrent de uitkomsten bij een der Duitsche eskadrons verkregen met afval van turf in plaats van legstroo. De voordeelen hiervan, vooral uit een financieel oogpunt, worden uiteengezet. (Allg. M. Z., N°. 42.)

XI. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der artillerie.

Over de schietregels der artillerie te veld bij de groote mogendheden van het vaste land van Europa. Beknopte critische bespreking van de voornaamste verschilpunten ten opzichte van: het gebruik van passen of meters voor het aanduiden van den afstand; het meer of minder ruim gebruik maken van een geheele of gedeeltelijke omwenteling van het draaiwiel der stelschroef tot vermeerdering of vermindering van de schootsverheid met een bepaald bedrag, bij het inschieten; de schietregels voor het granaatkartetschot en het schieten tegen bewegende doelen. (Mitth. A. u. G., Heft 5 u. 6.)

De schietregels der artillerie te veld bij de groote mogendheden van het vaste land van Europa. Overdruk van het hierop betrekkelijke artikel uit het *Mil. Wochenblatt*, N°. 33. Zie het hiervoren medegedeelde uittreksel over hetzelfde onderwerp uit de *Mitth. A. u. G.*, Heft 5 u. 6. (Wordt vervolgd.) (Schw. A. u. G., Heft 6.)

Het veldgeschut der groote mogendheden van Europa. Vergelijkingen tusschen het veldgeschut van Oostenrijk, Duitschland, Rusland, Frankrijk, Italië en Engeland, voornamelijk met betrekking tot beweegbaarheid en uitwerking. (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 4 u. 5.)

Beschouwingen over belegeringaffuiten en over den bouw van belegeringbatterijen. Zie onder IV.

Marsch van een batterij van 90 mm. gedurende het eerste gedeelte van den veldtocht van 1884 in Tunisië. Beschrijving van de moeilijkheden die overwonnen moesten worden. (Rev. d'A., Juillet.)

XII. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der genie.

GALILEÏ als vestingbouwkundige. GALILEÏ was juist in zijn opvatting en helder in zijn voorstelling en had een practischen blik. Om dit te doen uitkomen, wordt een overzicht gegeven van de door hem geschreven verhandeling over versterkingskunst. (Allg. M. Z., N°. 34—36.)

Ulm als voorbeeld van de geschiedkundige ontwikkeling der versterkingskunst in Duitschland. Naar aanleiding van het werk:

Geschiede der Festung Ulm, von v. LÖFFLER. (*Wordt vervolgd.*) (Archiv, Band 89, Heft 3.)

XIII. Onderwerpen betreffende de marine.

De nieuwste oorlogschepen. Opgaaf hiervan volgens den Almanak voor K. K. oorlogsmarine 1882. In deze opgaaf worden de schepen soortsgewijze gerangschikt, van elk hunner een beknopte beschrijving gegeven, en in tabellen gegevens verzameld betreffende pantsering, bewapening, waterverplaatsing, aantal paardenkrachten, vaartsnelheid, materiaal en jaartal, waarop zij van stapel geloopt zijn. (Mitth. A. u. G., Heft 5 u. 6.)

XIV. Krijgsgeschiedenis.

Algerië en Sahara. (*Vernolg.*) (Sp. M., Juillet.)

Een bladzijde uit de hedendaagsche geschiedenis. De moorden van Djeddab in 1858. (*Wordt vervolgd.*) (Sp. M., Juillet.)

De veldtocht der tienduizend. Hoofdzakelijk bewerkt naar de volgende bronnen: XENOPHON'S ANABATIS, verklaard door REHDANZ; vertaling der ANABATIS met verklaringen van FORNIGER; de veldtocht der tienduizend Grieken door WERTZBERG; de tocht der tienduizend door KARL KOCU; geschiedenis van het Grieksche krijgswezen door RÜSTOW en KÜCHLY; het groote geschiedkundige werk van WENER. (*Wordt vervolgd.*) (Jahrb. A. u. M., Juli.)

De overtocht van de Russen over den Donau in den zomer van 1877. (*Wordt vervolgd.*) (Jahrb. A. u. M., Juli.)

Brieven over den Oosterschen oorlog 1877—78. (*Vernolg.*) Critische beschouwingen over toestanden, besluiten en handelingen in den laatsten Russisch-Turkschen oorlog. V. De Donau-overtocht. (*Wordt vervolgd.*) (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 4 u. 5.)

De Fransche expeditie naar Tunis in 1881. Beknopt verhaal der bij deze expeditie voorgevallen gebeurtenissen, gegrond op de berichten der voornaamste Fransche en eenige Duitsche dagbladen. (*Wordt vervolgd.*) (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 4 u. 5.)

Betrekkingen tusschen de operatiën en de verpleging in de veldtochten van 1848 en 1859 in Italië. Een studie betreffende de genoemde veldtochten, met het doel om aan te toonen, in hoever men op verschillende tijdstippen gerechtigd was, bij de operatiën rekening te houden met de eischen der verpleging, en welken invloed die verpleging op den gang der bijzondere handelingen en op de uitkomsten van den oorlog heeft uitgeoefend. (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 4 u. 5.)

De 18de April, de dag van Düppel. Herinnering aan de bestorming van de Düppeler-schansen op 18 April 1864. (Allg. M. Z., N°. 31.)

Brieven van het Dalmatisch-Herzegowinisch oorlogstooneel. (*Vernolg.*) (Allg. M. Z., N°. 32 en 40.)

De Fransche expeditie in Noord-Afrika. Overzicht van de oorzaken van den opstand en van de gedragslijn welke Frankrijk zich in deze gewesten gesteld heeft. (Allg. M. Z., N°. 33.)

Drie dagen in Parijs. Gedetailleerde mededeeling van den intocht der Duitschers in Parijs op 1 Maart 1871 en van hun verblijf aldaar tot en met den 3den dier maand. (Allg. M. Z., N°. 34—37.)

Over de historiografie van den zevenjarigen oorlog. Betreffende dezen gedenkwaardigen oorlog bestaan nog vele onuitgegeven handschriften. De wenschelijkheid wordt betoogd van de oprichting van een Pruisisch-Oostenrijksch redactie-comité, om alle bronnen op te sporen en te verwerken. (Allg. M. Z., N°. 42.)

XVI. Geschiedenis. Land- en volkenkunde. Aardrijkskunde.

De werkzaamheden van het K. K. militair-aardrijkskundig genootschap te Weenen in het jaar 1881. Overzicht van de werkzaamheden gedurende dat jaar. (Oest. M. Z., Mai.)

Het bloedigste plekje der aarde. Geographisch-statistisch overzicht van alle sedert den aanvang der geschiedbeschrijving in de Lombardische vlakke voorvallen veldslagen, grootere gevechten en eenigszins belangrijke belegeringen. (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 4 en 5.)

XVIII. Onderwerpen van gemengden aard.

Maandelijksche kroniek. Het opnieuw in het leven roepen van de tamboers bij het leger. — De parlementaire commissie heeft besloten den driejarigen dienstdienst voor te stellen; overigens werkt zij uiterst langzaam, zoodat men er toe zou komen, te wenschen dat op haar werd toegepast het régime van een conclave, n. l.: opsluiting totdat hun rapporteurs met het redigeeren der genomen beslissingen gered waren. — Op 15 Oct. a. s. zal het controle-korps opgericht worden. — De revue van 14 Juli. — De mogelijkheid bestaat dat de Egyptische quaestie een oorlog met Turkije ten gevolge heeft. — De twee nieuwe instructiën betreffende de verpleging van het leger bij manoeuvres en in oorlogstijd. (Sp. M., Juillet.)

De generaal THOUVENIN, zijn leven en zijn werken. Levensbeschrijving. (Rev. d'A., Juillet.)

Verscheidenheden. Duitschland: Wapeningsmanoeuvres te Metz. Het repeteergeweer, stelsel-*Mausser*. — Engeland: De achterlaadkanonnen van 6 en 12 duim. — Oostenrijk-Hongarije: Nieuwe afsuiten. — België: Schietproeven te Beverloo op een veldbatterij. — Spanje: Weerstandsproeven van hardbronzene kanonnen. — Nederland: Verdedigingsoefeningen. — Italië: Wapen- en munitievoorraad. — Rusland: De patroonfabriek te Toulou. — Zwitserland: Het geweer-*Hebler* van 8,6 mM kaliber. (Rev. d'A., Juillet.)

Gezondheidsstatistiek betreffende het Oostenrijksche leger over Maart en April. (Mitth. A. u. G., Heft 5 u. 6.)

Verscheidenheden. Nieuwe snelheidsmeter voor projectielen. Invoering van een kort kanon van 155 mM in Frankrijk. Steenkolenverbruik in Frankrijk. Verdeelbare affuit met veranderlijken affuithoek. Rindrichtingen. (Archiv Band 89, Heft 3.)

Het ontzag van den Kolonel DUMUR. Een woord van erkentelijkheid aan den afredenden chef van het wapen der genie, tevens chef van het topografisch bureau, wegens de groote diensten in deze betrekkingen bewezen. (Schw. A. u. G., Heft 6.)

Statistische aantekeningen aangaande de uitgestrektheid en de bevolking van Bulgarije. Uitgestrektheid der verschillende districten; aantal gemeenten, bewoonde huizen, huishoudens en inwoners; verschillende nationaliteiten; godsdienst. (Mitth. A. u. G., Heft 5 u. 6.)

Verscheidenheden. Wijziging in § 10 van het Duitsche exercitie reglement voor de artillerie te veld. Gebruik van samengedrukt petroleumgas ter verlichting van waggons, stoomschepen enz. Harden van staal door samendrukken volgens CLÉMANDOT. Het Nederlandsche marine-kanon van 7,5 cM. Het geweer, stelsel-*Hebler*. Nieuwigheden op het gebied der bewapening van de Zwitsersche infanterie. Nieuwe proeven op het schietterrein te Carabanchel. Ontwerp-wet tot wijziging der vestingwet, in Nederland. Nieuwe ontwerp-vestingwet in Denemarken. Posten op het budget voor vestingwerken en geslacht, in Italië. Electriche verlichting der kustversterkingen, in Rusland. Electriche verlichting der Fransche kusten. Het gebruik van postduiven ter beveiliging van de kustvaart.

Beoordeeling, uit een militair oogpunt van den tunnel onder het Kanaal. Tunnel onder de zee-engte van Messina. De Himalaja-bergspoorweg met smal spoor naar Darjeeling. Calorische gaslamp van MÜCHALL. Temperatuurverklikker. De fotografische toestel tot bestudeering van de vlucht van vogels. Toestel tot het meten van de vaartsnelheid van schepen. Over de snelheid der voortplanting van ontploffingsverschijnselen bij gassen, volgens BERTHELOT en VIELLE. Uitwerking van sterke drukkingen op metalen in poedervorm. Het gebruik van een enkele draadleiding voor het gelijktijdig spreken met verschillende telefoons. Organisatie van den vestings-telegraafdienst, in Duitschland. Het Deutsche spoorwegkorps. De voltooiing van de nieuwe enceinte van Straatsburg. Nieuwe bepalingen over desinfectatie in Fransche hospitalen. (Mitth. A. u. G., Heft 5 u. 6.)

Verscheidenheid. Een nieuw paardenras in Europa: bijzonderheden omtrent Turkomeensehe hengsten in de stoeterij te St. Petersburg. (Allg. M. Z., N°. 31.)

Veldmaarschalk v. MOLTKE als vertaler. (Allg. M. Z., N°. 34.)

Verscheidenheden. Nogmaals het vuurwapen der Transvaalsche boeren. — Een feest ter herdenking van den dag, waarop, vóór 100 jaren, LÜTZOW geboren werd. (Allg. M. Z., N°. 39.)

Verscheidenheid. Eenige bijzonderheden omtrent de samenstelling van het Egyptische leger. (Allg. M. Z., N°. 43.)

De wijding der vaandels van de nieuw opgerichte korpsen en het feest ter eere van de oprichting van het inf.-instructie-batalion te Potsdam op 20 Mei. (Allg. M. Z., N°. 43.)

Verscheidenheid. Een Fransche stem over de Deutsche overwinningen van 1870—71. (Allg. M. Z., N°. 44.)

GIUSEPPI GARIBOLDI. Levensbericht. (Allg. M. Z., N°. 45.)

Nogmaals de Russische militaire administratie. (Allg. M. Z., N°. 45.)

Korte mededeelingen. Deutsche rijk: De uitkomsten der recruteering in Wurtemberg in 1881. — Denemarken: Het wetsontwerp betrekkelijk de verbetering van het vestingstelsel in Denemarken. — Zwitserland: De quaestie der landsverdediging. (Allg. M. Z., N°. 31.)

Deutsche rijk: Instelling van een afdeling voor bouwwerken, bij het ministerie van oorlog. Wijziging in het exercitie-reglement der veldartillerie. De nieuwe granat van GANSON. Verlof aan Deutsche officieren verleend, om de Turksche krijgsmacht te reorganiseren. Afsluiting van de berekening der oorlogskosten betrekkelijk den oorlog van 1870—71. — Frankrijk: De nieuwe organisatie van de militaire school te St. Cyr. — Rusland: Wijzigingen in de organisatie der instructie-korpsen. (Allg. M. Z., N°. 32.)

Oostenrijk-Hongarije: Voorgenomen reorganisatie van het leger en oprichting van drie legercommando's. — Het militaire budget voor 1882/83 en de voorgenomen reorganisatie van het leger. (Allg. M. Z., N°. 33.)

Oostenrijk-Hongarije: De voorgenomen vervorming van 80 reserve-commando's tot 80 nieuwe inf. regimenten. — Frankrijk: Ministerieele beschikking betrekkelijk de oefening der vestingtroepen. (Allg. M. Z., N°. 34.)

Deutsche rijk: Wijzigingen in het krijgswezen ten gevolge van het budget voor 1882/83, in Beieren. — Rusland: Nieuwe kleeding bij het gardekorps. Verbod betrekkelijk het dragen van brillen in het Russische leger. (Allg. M. Z., N°. 35.)

Deutsche rijk: Levensbericht betrekkelijk den geheim-admiraliteitsraad WANNEL. — Italië: De toekomstige sterkte en samenstelling van het leger overeenkomstig de tegenwoordige organisatie. (Allg. M. Z., N°. 36.)

Deutsche rijk: De voorjaars-inspectiën door Z. M. den Keizer. Voorgenomen invoering van nieuw schoeisel bij de garde du corps en de kurassier-regimenten.

De aanstaande viering van het Hussiten-feest in Bernau. De verdeeling van de cadetten over het leger in 1882. De overgang van Pruisische officieren in het Turksche leger. De brief van den Grooten Keurvorst over den slag bij Fehrbellin. — Rusland: De voorgenomen verbetering der vestingwerken in het gouvernement Grodno. — Proeven met een nieuwe torpedo-boot. (Allg. M. Z., N°. 37.)

Duitsche rijk: Oefening der Beiersche troepen in het vervoer per spoorweg. — Zwitserland: Tegenwoordige sterkte van het bondsleger. Invoering van een nieuwe revolver. (Allg. M. Z., N°. 38.)

Duitsche rijk: De herfstoefeningen van het garnizoen van Metz in 1882. De verbetering der verhouding tusschen de bevolking van Metz en de Duitschers. — Rusland: Levensbericht van den Generaal v. KAUFMANN. (Allg. M. Z., N°. 39.)

Duitsche rijk: Levensbericht van den Gen. Maj. v. MEERHEIMB. — Frankrijk: Voorgenomen verbetering der vestingwerken van Corsica. Oprichting van een ruitersstandbeeld voor den Generaal MARCEAU, in Parijs. (Allg. M. Z., N°. 40.)

Duitsche rijk: Parade van het garnizoen voor den Veldmaarschalk v. MANTUEFFEL. — Zwitserland: Levensbericht van den Directeur der wapenfabriek VETTERLI. (Allg. M. Z., N°. 41.)

Duitsche rijk: Voorgenomen bouw van een nieuw pantserschip volgens het Compound-stelsel. — Engeland: De voorgenomen reorganisatie van het Indische leger. (Allg. M. Z., N°. 42.)

Duitsche rijk: Oprichting van een cavalerie-inspectie, in Beieren. — Italië: Besluiten van de Volksvertegenwoordiging omtrent de reorganisatie van het leger. (Allg. M. Z., N°. 43.)

Duitsche rijk: De viering van het uitreiken der vaandels aan het inf. regiment N°. 130. — Rusland: De voorgenomen verbetering van de versterkingen aan de westelijke grens. (Allg. M. Z., N°. 44.)

Duitsche rijk: De aanstaande voltooiing van de vloot. Gebruik van postduiven ter beveiliging van de kustvaart. — Frankrijk: Voorgenomen slooping van de oude enceinte van Parijs. (Allg. M. Z., N°. 45.)

ERRATUM voor N°. 6.

Bladz. 438, regel 17 v. b. achter "oorzaak" te plaatsen het woord "niet".

BIJLAGE VIII,

BEHOORENDE BIJ DE MILITAIRE SPECTATOR,

VIERDE SERIE. — ZEVENDE DEEL, N°. 8.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN ENZ.

(26 Juni—25 Juli 1882.)

a.) BIJ HET LEGER HIER TE LANDE.

Benoemd.

Bij den geneesk. dienst. Tot offic. v. gez. 2de kl., de arts dr. J. K. H. Brumund; tot reserve-offic. v. gez. 2de kl., de burgergeneesk. P. W. Mari, arts te Buitenpost, F. L. Arentz, arts te Oudelande, A. Huijsman en J. A. Guldenarm, artsen te Utrecht.

Bij het korps rijd. artillerie. Tot adj., de 1ste luit. C. Hoekwater.

Tot 2de luits., de navolgende cadetten, herkomstig van de Kon. Mil. Academie:

Bij het wapen der infanterie. Bij het 2de reg. J. Burger en R. Dufour. Bij het 3de reg. J. C. L. Oberholzer. Bij het 4de reg. W. D. A. Ophorst, J. P. Weitzel en D. M. E. de Ridder. Bij het 5de reg. W. B. S. Reede. Bij het 6de reg. J. A. Franken. Bij het 7de reg. A. F. W. Stroo en jhr. J. H. Rom. Bij het 8ste reg. J. P. Michielsen, C. D. Schlosser en J. A. J. Smit.

Bij het wapen der cavalerie. Bij het 1ste reg. huz. W. Witzen Elias en L. S. Gerard van Sijsen.

Bij de vestingartillerie. Bij het 1ste reg. J. C. ten Noever de Brauw, G. A. van Haften, A. J. P. Pfeiffer en M. Q. Buijs Ballot. Bij het 2de reg. K. C. Ketner, J. J. Hector en jhr. W. C. Roëll. Bij het 3de reg. J. C. M. Pompe, J. A. de Bruijn en jhr. E. H. J. Storm van 's Gravesande. Bij het 4de reg. A. L. Hesta, S. C. Meerdink, A. van Toornenburgh en J. P. Smeets.

Bij het wapen der genie. Jhr. J. van Heemskerck van Beest, C. C. Petri en H. M. van Weel.

Overgeplaatst.

Resp. bij het 3de, bij het 4de en bij het 5de reg. inf., de luit.-kol. N. E. Poreboom, van het 5de, de kapt. W. J. Arriens, van het 7de, en de luit.-kol. C. W. T. von Jeeze, van het 3de reg. Bij het 3de reg. huz., de ritm. jhr. A. W. van der Wijck, van het 2de reg. huz.

Bestemd,

tot chef van het mil. hosp., resp. te Middelburg en te Helder, de offic. v. gez. 1ste kl. J. H. Teeling en K. Hennes; tot hoofdopz. bij 's rijks giet. van br. geschut (op 1 Sept. a. s.) de kapt. O. A. van Maanen, van het 2de reg. vestingart., die in verb. daarmede tegen dien datum is overgepl. bij den staf der art. met e. o. tevens van de funct. van kap. v. sp. d.; tot offic. v. sp. d. bij het korps met gelijkt. detach. bij de art., stapel- en constr.-mag. (op 1 Sept. a. s.) de kap. E. A. F. baron Creutz, van het 2de reg. vestingart.

Gedetacheerd,

bij de 2de afd. der krijgssch. (1 Oct. a. s.) de 1ste luits. W. J. van der Hoeven en J. C. van Teglingen, van het reg. gren. en jag., H. Kemper en H. B. Moll, van het 1ste reg. vestingart., alsook de 2de luits. M. A. E. J. Meijboom, van het 1ste reg. inf., en G. J. C. A. Pop, van de hoofdc. comp. te Kampen, en eindelijk de 1ste luit.-kwartierm. A. A. Kleijnhens, van het 1ste reg. veldart. Bij het kol. werfdep., de 2de luit. A. F. Meijer, van het 2de reg. inf. Resp. bij het 1ste, 2de en 3de reg. veldart., de 2de luits. A. de Mandt, van het 2de, C. J. Pické, van het 3de, en W. L. G. A. Schwartz, van het 1ste reg. vestingart.

Eervol ontheven,

van de betr. van comm. der genie in de 6de stelling, de maj.-ing. H. T. Schalken, die vervolgens is bestemd tot e. a. ing. te Amsterdam; van de functiën v. offic. v. sp. d., de 1ste luits. F. van Hasselt, van het 2de, en J. D. Wagner, van het 3de reg. veldart.

Ontheven,

van de functiën van chef van het mil. hosp. te Helder, de offic. v. gez. 1ste kl. J. K. Stakman Bosse.

Weder bij het leger h. t. l. ingedeeld.

Bij het 1ste reg. inf., de 2de luit. F. K. Blokzijl, ged. geweest bij de landm. in W.-I.

Op nonactiviteit gesteld.

De 1ste luit. B. A. van der Zoo de Jong, van het 5de reg. inf., en de 2de luit. D. Aitton, van de hoofdc. comp. te Kampen; laatstgen. voor 1 jaar en z. b. d. schatk.

Gepensionneerd.

De ritm. der cav. G. N. H. Schultz van Haegen, op n. a., en de 1ste luit.-adj. M. W. de Jonge van Ellemeet; laatstgen. voor 5 jaren.

Overgeplaatst bij het leger in O.-I.

De bij dat leger gedet. 2de luit. der inf. K. R. L. Koene.

Eervol uit den milit. dienst ontslagen,

de 1ste luit. op n. a. A. W. J. J. baron van Nagell, van het wap. der art.

Leger in Oost-Indië.

Benoemd.

Bij den geneesk. dienst. Tot offic. v. gez. 2de kl., de mil. student B. Wartena.

Bij het wapen der infanterie. Tot 2de luits., de cadetten H. C. Dinet, G. H. M. Kroesen, J. H. M. R. Kohler, J. van Swieten, A. A. A. Gajmans, J. M. Tummers, H. C. Hoedt en K. van der Maaten.

Bij het wapen der artillerie. Tot 2den luits., de cadetten T. A. de Neve, A. P. M. H. de Pelsler Berensberg, D. J. Alberti, G. E. Hoffmann, A. L. Maas, H. C. Kronouer, G. H. v. Zadelhoff, E. A. A. Triebart en C. H. Carbin.

Bij het wapen der genie. Tot 2de luits., de cadetten J. C. C. Peereboom, J. Frenkel, M. C. Fauel, J. J. Proost, J. L. H. van Holk, C. de Vries, W. F. Batenburg, L. H. F. Wackers, C. de Waal en J. S. Redeker.

Overgeplaatst bij het leger in Nederland.

De 2de luit. der genie C. Lankhout (ingedeeld bij het korps genietroepen).

Overleden gepensionneerden.

De kol. P. P. van Gorkum, den 17den Mei; de kap. C. J. Swalmius van der Linden, den 20sten Juni; de kap. O. G. J. Frocher Gerbade, den 8den Mei.

Benoemd,

tot Ridder der orde van den Ned. Leeuw, de maj.-ing. A. J. Voorduin, hoofd der Vde afd. v. h. D. v. O.

b.) BIJ HET LEGER IN OOST- EN WEST-INDIË.

Benoemd.

Tot milit.-comm. in de resid. Sumatra's Oostkust, de maj. der inf. A. W. H. Perelaer.

Bij het wapen der artillerie. Tot opz. over den wagenmakers- en kuiperswinkel bij den art.-constr. winkel te Soerabaja, de ambt. op nonact. A. F. van Helvoort, laatz. onderopz. over die werkplaatsen.

Bevorderd.

Bij de mil. administratie. Tot intend. 2de kl., de onderintend. 1ste kl. J. Valk; tot onderintend. 1ste kl., de onderintend. 2de kl. A. J. Cochius.

Bij den mil. geneesk. dienst. Tot offic. v. gez. 1ste kl., de offic. v. gez. 2de kl. H. van Dam.

Bij het wapen der infanterie. Tot luit.-kol., de majoors J. Bövekamp, W. A. Coblijn, beiden thans met verl. in Nederl., en E. Perné; tot kap., de 1ste luits. R. H. van Schaik, J. Hesse, thans op reis naar Nederl., W. P. A. Steenmeijer, W. F. Kroesen, F. J. W. van Rooij, W. P. G. Klencke, F. W. Janitz, A. Aeilkema, W. J. Kruijt, G. W. Beeger, gedet. bij de krijgssch. in Nederl., E. K. A. de Neve, J. G. H. van der Dussen en A. J. Hamerster,

heiden gedet. bij de krijgssch. in Nederl., en P. F. T. van Veen; tot 1sten luit., de 2de luits., K. T. Engelbert van Bevervoorde, J. Luijt, P. G. Schmidhamer, E. P. J. Geluk, J. A. W. Weustmann, P. A. H. van der Haas, T. H. van Haeflen, M. G. E. L. von Schaurath, G. J. H. Bruijnis, A. W. Broes van Dort, J. M. C. van der Bijl, A. M. Wouters, P. L. W. M. Skene, D. W. F. van Langen en W. J. A. Roijen.

Bij het wapen der genie. Tot maj., de kap. C. H. W. van Haeflen; tot kap., de 1ste luit. G. Hoogenboom.

Geplaatst.

Bij de mil. administratie. Bij den raad van adm. van het sub-sistentenk. te Batavia, de 2de luit.-kwartierm. J. F. L. Schneider; bij het garn.-kleedingm. te Soerabaja, de 1ste luit.-kwartierm. C. L. D. Mounier, onlangs uit Nederland aangek. als gedet. bij het leger hier te lande voor den tijd van 5 jaren; bij het alg. levens afd.-kleedingm. te Batavia, de 2de luit.-kwartierm. J. Sneep, onlangs uit Nederl. aangek. als bestemd voor den dienst hier te lande; bij de intend. in de 3de mil. afd. op Java, de 2de luit.-kwartierm. C. J. Speltie, onlangs uit Nederl. aangek. als bestemd voor den dienst hier te lande.

Bij den mil. geneesk. dienst. Bij den geneesk. dienst der Z.- en O.-afd. van Borneo, de offic. v. gez. 1ste kl. A. H. Rombouts, onlangs van verlof uit Nederl. teruggekeerd. Bij dien van Sumatra's Westk. en o., de offic. v. gez. 2de kl. G. A. van Geijtenbeek, onlangs uit Nederl. aangek. als bestemd voor den dienst hier te lande. Bij dien van Atjeh en o., de offic. v. gez. 2de kl. J. Bijleveld, onlangs uit Nederl. aangek. als bestemd voor den dienst hier te lande.

Bij het wapen der infanterie. Bij het 9de bat., de kap. H. G. Kennedij, onlangs van verlof uit Nederland teruggekeerd, en de 2de luit. J. Stam.

Bij het 1ste depotbat., de 1ste luit. N. C. U. Masman. Bij het 4de depotbat., de kap. L. H. M. Genet, onlangs van verlof uit Nederland teruggekeerd.

Bij het wapen der artillerie. Bij de 3de comp., de 2de luit. M. G. J. Kempers, onlangs uit Nederl. aangekomen als bestemd voor den dienst hier te lande.

Bij het wapen der genie. Bij het korps mineurs en sappeurs te Willem I, de 1ste luit. L. Waller, onlangs uit Nederland aangekomen als gedetach. bij het leger hier te lande voor den tijd van 3 jaren.

Overgeplaatst.

Bij het Departement van Oorlog. Als adj. bij het hoofdbureau der 11de afd., de 1ste luit. J. C. J. van Vrijberghe de Coningh, onder-construct. bij den art.-constructiewinkel te Soerabaia.

Bij den gewest. en plaatsel. staf. Als plaats. adj. van Weltevreden en Rijswijk, de 1ste luit. J. F. F. van Blaemen Waanders, plaatselijk adj. van Kotta-Radja en voorwerken, met bepaling, dat hij als zoodanig bij zijn wapen zal blijven gevoerd *a la suite*. Als plaats. adj. van Kotta-Radja en voorwerken, de 1ste luit. F. Godin, plaats. adj. van Weltevreden en Rijswijk, met bepaling, dat hij als zoodanig bij zijn wapen zal blijven gevoerd *a la suite*.

Bij de mil. administratie. Bij den raad van adm. te Siboga, de 1ste luit.-kwartierm. H. Rinck, van die van het 17de bat. inf. Als onderint. 2de kl. bij de intendance in de 1ste mil. afd. op Java, de kap. kwartierm. H. Kits van Heijningen; als onderint. 2de kl. bij de intend. in de 3de mil. afd. op Java, de kap. kwartierm. C. W. van de Ven, van het hosp. te Soerabaia. Bij de intend. van Celebes en o., de onderint. 2de kl. J. W. Evers, van die in de 3de mil. afd. op Java. Bij het hosp. te Soerabaia, de 1ste luit.-kwartierm. A. A. C. Harting, van de intend. in de 2de mil. afd. op Java.

Bij den mil. geneesk. dienst. De offic. v. gez. 1ste kl. dr. L. Prochnik naar Palembang en L. E. P. Vincent naar Banca; de offic. v. gez. 2de kl. G. Weintraub naar Weltevreden en A. A. Pronk naar Atjeh. Bij het hosp. te Weltevreden, de offic. v. gez. 2de kl. M. K. Enthoven, van den geneesk. dienst ter Oostk. van Sumatra, en dr. C. Weintraub, van den geneesk. dienst van Palembang. Bij het hosp. te Semarang, de mil. apoth. 1ste kl. E. Polak, van den geneesk. dienst van Atjeh en o. Bij den geneesk. dienst ter Oostkust van Sumatra, de offic. v. gez. 2de kl. A. Jager, van die in Atjeh en o. Bij dien van Atjeh en o., de milit. apoth. 1ste kl. J. A. R. Erkelens, van het hosp. te Semarang. Bij dien van Palembang, de offic. v. gez. 1ste kl. dr. L. Prochnik. Bij dien van Atjeh, de offic. v. gez. 2de kl. dr. A. A. Pronk, de twee laatstgen. van den gen. dienst in het kordon tot tegengang der veepest. Bij het hosp. te Semarang, de offic. v. gez. 1ste kl. F. van Gelder, van den geneesk. dienst in de Z- en O.-afdl. van Borneo.

Bij het wapen der infanterie. De kpts. J. H. van den Broek naar Mr. Cornelis, A. Aeilkema en L. F. Botter naar Batavia met bestemming Atjeh, Janitz naar Semarang, J. van Vulpen naar Malang, F. G. Bodaan naar Batavia en F. A. J. Roesch naar Mr.-Cornelis; de 1ste luits. D. de Moulin naar Benkoelen, J. H. A. L. van Vrijtag Drabbe naar Malang, D. J. A. E. de Brauw naar Magelang, F. G. J. Bosschart naar Tjilatjap, Van Polanen Petel naar Trogong (veepestkordon), F. J. Engelenburg, J. H. R. Steenmeijer naar Pontianak, J. W. Ising naar Atjeh, J. H. Nix en W. de Lannoij naar Tandjong Pandan; de 2de luits. K. C. W. le Clerq naar Soerabaia, Van den Ende en Leendertz naar Atjeh, W. P. Roelofs en H. S. de Visser naar Atjeh; als adj. van het gedet. gedeelte van het garnbat. van Palembang, de 1ste luit.-adj. J. van Hartingsveld, van het 2de bat.

Bij het 5de bat., de kapt. F. J. Janitz, van het subsist.-kader te Semarang.

Bij het 6de bat., de maj. S. J. E. J. V. Barthólémy, van het 11de bat.

Bij het garnbat. van Atjeh en o., de kapt. J. B. Ponstijn, van het 17de bat. Bij het 1ste depotbat., de kapt. T. A. J. Roersch, van het subsist.-kader te Batavia. Bij het 3de depotbat., de kapt. J. van Vulpen, van het garnbat. in de 2de mil. afd. op Java. Bij het garnbat. der W.-afdl. van Borneo, de 1ste luits. F. J. Engelenburg en J. H. R. Steenmeijer, resp. van het 13de bat. en het 3de depotbat.

Bij het wapen der artillerie. De kapt. J. C. Sohns naar Banjoe-Biroe; de 1ste luits. W. F. G. L. Kerrebijn naar Semarang en J. W. de Groot naar Batavia; als adj. van den comm. der veld- en bergbatterijen op Java, de 1ste luit. J. L. Swart, van de 21ste comp.

Bij het wapen der cavalerie. Bij de eskadr. cav. te Salatiga, de 1ste luit. W. C. S. van den Brandeler, van het eskadr. in Atjeh. Bij het eskadr. te Atjeh, de 1ste luit. S. Serlé, van de eskadr. te Salatiga.

Bij het wapen der genie. Bij de werken op Banka, de 1ste luit. A. Zon, van die te Semarang.

Bepaald,

dat het aan den kapt. der inf. J. W. van Vooren, wegens 15 jaren onafgebroken dienst in Ned. Indië, verleend 2 jaren verlof naar Europa, alsnog wordt beschouwd als te zijn verleend wegens ziekte; dat het aan den kapt. der inf. L. L. A. Maurenbrecher, wegens 12 jaren onafgebr. dienst in Ned. Indië, verleend 2 jaren verlof naar Europa, alsnog wordt beschouwd als te zijn verleend wegens ziekte.

Eervol ontslagen.

Als milit. comm. in de res. Sumatra's Oostk., de luit.-kol. der inf. E. Perné en de kapt. J. D. J. Snell; de kapt. van den gen. staf J. H. Kievits en de

magazijnm. der art. 3de kl. (2de luit.) A. Mul; de onderintend. 1ste en 2de kl. bij de milit. adm. C. Fuhri en C. W. E. Stumpff, eerstgen. met ingang van 4 Juni 1882; de 1ste luit. der art. C. Moll; de offic. v. gez. 1ste kl. N. P. van der Stok en de offic. v. gez. 2de kl. dr. J. Schulein en J. Spruijt Landskroon; de burg. schrijvers 5de kl. bij de milit. adm. H. J. van Bremen en F. J. Th. Neijman; de leerling teek. bij den art.-constructiewinkel te Soerabaia A. B. de Fisser.

Eervol ontheven,

van het bevel over de troepen, aangewezen ter bewaking van de paggers, daar-
gesteld tot wering der veeziekte op Java, de luit.-kol. der inf. H. K. F. van Teijn;
van de waarneming der betrekking van comm. bij de directie van het militair
weduwen- en weezenfonds in Ned.-Indië, de gepens. 1ste luit. der inf. B. P. B.
Steevert.

Vergund,

aan den op verzoek eervol ontslagen offic. v. gez. 2de kl. F. J. A. Czurda, om
de aan dien rang verbonden uniform te blijven dragen; aan den van het leger
in Nederl. bij dat in Ned.-Indië gedet. 1sten luit. der inf. W. M. Wijnaendts, op
verzoek, na 15 Juni 1882, naar Nederland terug te keeren.

Afgelost van Atjeh,

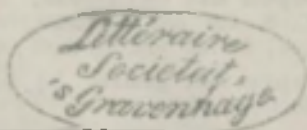
de 2de huits-kwart. J. W. Hoepeling, H. A. Engeringh en J. S. G. E. Blanken-
stein.

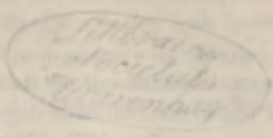
Op nonactiviteit gesteld,

bij de inf., de maj. R. H. Clarkson, onlangs van verlof uit Nederland terugge-
keerd, en de 1ste luit. T. Stam, van het garnbat. der Moluksche eilanden. Bij
de art., de maj. A. M. P. Krüger, de maj. D. J. Derks, onlangs van verlof uit
Nederl. teruggekeerd en de 1ste luit. F. W. H. Tydeman, van de 16de comp.

Tweejarig verlof verleend,

aan de kpts. der inf. H. F. O. Koppelman en J. H. Schwab; aan de 1ste luits.
der inf. H. F. V. M. Schwing, E. C. Houbolt, F. R. de Vries Hofman en J.
Hesse; aan den kapt.-kwartierm. bij de milit. adm. D. Hasselaer; aan den 1sten
luit. der genie F. G. H. Vlasblom; aan den offic. v. gez. 2de kl. A. Faassen en
aan den 1sten luit. der art. J. C. Veenhuijzen.

Het vergaan van Zr. Ms. Rammonitor „Adder.”

Op het oogenblik dat wij de pen opvatten om ook van onze zijde een woord van herinnering te wijden aan de tragische gebeurtenis, die het Nederlandsche volk met droefheid en ontsteltenis heeft vervuld, is reeds meer dan een maand verstreken, sedert de treurmare van het vergaan der *Adder* in de nieuwsbladen wereldkundig werd gemaakt. Wanneer we de behoefte van ons hart gevolgd hadden, zouden we destijds onverwijld naar de pen gegrepen hebben, om reeds in het op 1 Augustus jl. verschenen nummer van dit tijdschrift uitdrukking te geven aan het gevoel van leedwezen, waarmede ons gemoed door die ramp vervuld was geworden en onze deelneming hebben betuigd in de smart van hen, wier levensgeluk door het verlies van dierbare betrekkingen zoo onverwacht werd verwoest. Bij nadere overweging meenden wij echter beter te doen, ons bericht tot een volgend nummer te verschuiven, ten einde alsdan met meer kennis van zaken het gebeurde kunnen beoordeelen.

Den 4den Juli jl. verliet Zr. Ms. Rammonitor *Adder* de reede van Amsterdam met bestemming naar Hellevoetsluis, om zich onder de vlag te stellen van den Schout-bij-Nacht, Commandant en Directeur der Marine aldaar, tot het houden van de zomeroefeningen op de rivieren van het zuidelijk frontier. Den volgenden dag stak het schip daartoe van IJmuiden in zee en telegrafeerde de Commandant en Directeur der Marine te Amsterdam aan zijn ambtgenoot te Hellevoetsluis, dat de *Adder* naar deze plaats vertrokken was.

Helaas echter zou de uitkomst leeren dat niet het bereiken van die veilige haven, maar een volkomen ondergang met man en muis voor den ongelukkigen monitor was weggelegd. Daargelaten dat het schip woensdag nog des middags en 's avonds ter hoogte van Katwijk en Scheveningen van het strand en door visschersvaartuigen was gezien, werd er na zijn vertrek uit IJmuiden niets meer van vernomen, totdat Zaterdag namiddag 8 Juli door het aanspoelen van een zijner reddingboeien en van het lijk van den Zee-loods DUINKER nabij de Hollandsche kust, het ontzettende vermoeden rees,

dat de *Adder* zou zijn vergaan. Maar al te zeer bleek spoedig dat die onderstelling waarheid was, want het eene lijk na het andere werd door de golven naar het strand gevoerd, terwijl ook door het aanspoelen van stukken der rondhouten, sloepen en dekhuizen van de *Adder* alle twijfel omtrent den omvang der ramp werd opgeheven, en reeds ongeveer drie weken later het wrak zelf door duikers werd gevonden, NW. (miswijzend) van Scheveningen op ongeveer 1½ Geografische mijl in 10 vadem water.

Het vergaan van de *Adder* had den dood van 64 mannen, in de volle kracht van het leven, ten gevolge. Het stortte diepen rouw uit over tal van gezinnen en dwong algemeene deelneming af van het Nederlandsche Volk. Deze hartelijke deelneming zij een zwakke troost voor hen, die in hunne familie-betrekkingen werden getroffen.

Ook voor de Vloot is het te gronde gaan van de *Adder* een groot verlies. Wij bedoelen natuurlijk niet het verlies aan doode strijdkrachten, dat hier geleden is; dit is met geld weder goed te maken; maar wij hebben het oog op de levende krachten, die met de *Adder* zijn verloren gegaan.

Behalve het mindere personeel, waaronder ongetwijfeld menig degelijk en hooggewaardeerd element geteld werd, bestond de equipage uit niet minder dan 7 officieren, waarvan meer dan één reeds als een siernad der vloot kon genoemd worden; terwijl anderen de hoop deden koesteren, dat zij zulks eenmaal zouden worden.

Aan hunne nagedachtenis zij in de eerste plaats een kort woord gewijd (1).

De commandant van de *Adder*, de luitenant ter zee 1ste klasse E. SIMON VAN DER AA, was op 1 Oct. 1855 aangesteld tot adelborst 3de klasse. Op 1 October 1857 volgde zijn benoeming tot adelborst 2de klasse en 4 September 1858 zijn benoeming tot adelborst 1ste klasse. In dezen laatsten rang doorliep hij de eerste oefenschool op een eskader om daarna ongeveer drie jaar in Oost-Indië te dienen. Als zeer jong officier onderscheidde hij zich toen door buitengewonen ijver en takt van handelen bij den brand aan boord van Z. M. stoomschip *Citadel van Antwerpen*, droeg hij toen na den eersten officier, den toenmaligen luitenant ter zee 2de klasse I. A. B. JOSSELIN DE JONG, het meest bij om die ontzettende ramp meester te worden.

Na wegens ziekte betrekkelijk lang non-actief geweest te zijn, deed SIMON VAN DER AA twee reizen met Z. M. korvet *Van Speijk*; de eerste in eskader onder den kapitein-luitenant ter zee M. H. JANSSEN, tevens divisie-commandant; de tweede naar de Middellandsche Zee.

Vooral op den laatstbedoelden tocht deed VAN DER AA zich kennen als een officier van veel takt om de adelborsten te leiden en voor te lichten. Het lag daarom voor de hand, dat hij de aangewezen persoon was om in 1867 de opengekomen plaats van een der officieren van politie aan het In-

(1) Het hier volgende levensbericht is ontleend aan het blijkbaar van hooftgede hand afkomstige „In memoriam”, voorkomende in het Vaderland van 18 Juli II.

stituut der Marine in te nemen: eenige jaren later, na inmiddels tot luitenant ter zee 1ste klasse te zijn bevorderd — 19 Februari 1872 — en ten tweeden male eenige jaren in Oost-Indië gediend te hebben, werd hij uitgekozen tot officier-instructeur aan voormeld Instituut in de stuurmanskunst en sterrekunde, 1 September 1876. SIMON VAN DER AA was daartoe te voren te Leiden gedetacheerd geweest bij het sterrekundig observatorium en had bovendien gedurende een jaar den cursus bijgewoond van zijn voorganger P. TEN BOSCH, destijds kapitein-luitenant ter zee, tegenwoordig commandant van het meergenoemde Marine-Instituut.

Niettegenstaande de steeds toenemende werkzaamheden als officier-instructeur, wegens de groote vermeerdering van het aantal adelborsten en de verandering van den drie- in den vierjarigen cursus, wist VAN DER AA den tijd te vinden voor de bewerking van een tweede uitgave van het leerboek in de stuurmanskunst en sterrekunde van den talentvollen oud-instructeur D. J. BROUWER. Deze verdienstelijke zee-officier was door zijn latere betrekking van consul-generaal te Port-Saïd buiten staat zelf den genoemden arbeid te volvoeren. Nadat een paar maanden geleden het tweede deel van de pers was gekomen, bracht hij in kernachtige woorden hulde aan de wijze, waarop SIMON VAN DER AA zich van zijn taak had gekweten, vooral met het oog op de zoo gewenschte uitbreiding, welke hij aan den nieuwen cursus had gegeven.

Mocht het vorenstaande tot het oordeel leiden dat de vaak genoemde SIMON VAN DER AA dus meer geleerde dan actief zee-officier zou zijn geweest, zoo haasten wij ons hierbij te voegen, dat hij zich vooral aan boord van Z. M. stoomschepen *Soerabaja*, *Vestuvius* en *Djanbi* als een zeer bekwaam 1ste officier heeft doen kennen, inzonderheid op de hoogst zorgelijke terugreis van Oost-Indië naar Nederland in 1873, toen het schip wegens in het stormweder bekomen averij, aan de Kaap de Goede Hoop moest verkocht worden (begin 1874). In het laatst verschenen Marine-jaarboekje wordt VAN DER AA al verder een bijzonder geschikt bevelhebber van Z. M. Instructieschip *Urania* genoemd. Hij was dit niet alleen als uitmuntend manoeuvrier (de *Urania* is een zeilschip) op onze moecielijke binnenlandsche Noordelijke vaarwaters en in de Zuiderzee, maar inzonderheid ook wegens den zeldzamen takt, waarmede hij de adelborsten op dat oefeningsvaartuig het manoeuvreren en observeeren wist te leeren. SIMON VAN DER AA was voor de adelborsten — vijf jaar lang — niet alleen de commandant, voor wien zij eerbied en ontzag hadden, maar dien zij tegelijkertijd hoogachtten en liefhadden. Hun laatste almanak, van 1 Januari 1882, brengt hun gewezen leeraar en commandant van de *Urania* trouwens allen lof toe.

Als 1ste officier op de *Adder* diende de luitenant ter zee 2de klasse M. SMITS. Op 1 September 1868 tot adelborst 3de klasse benoemd, werd hij twee jaren later adelborst 2de klasse en den 1sten September 1871 adelborst der 1ste klasse om 1 April 1874 op te klimmen tot luitenant ter zee 2de

klasse. Nog adelborst 1ste klasse zijnde, was voor hem reeds een rijke ervaring weggelegd op het oorloggebied: bij de expeditie tegen Atjeh. Hij onderscheidde zich daar in hooge mate door kloekheid en vastberadenheid — eerst als ondergeschikte en later zelfstandig ageerende met een gewapende stoombarkas. Onversnaagd volvoerde hij hiermede op de Atjeh rivier, kort voor het zoogenaamde eindigen van de tweede Atjehsche expeditie, een hoogst gevaarlijken tocht. Op het onverwachtst werd hij bij het opvaren door een in hinderlaag verborgen vijand fel beschoten, dermate dat eenige opvarenden gevaarlijk gewond werden. SMITS zette echter door en aarzelde ook geen oogenblik den terugtocht te aanvaarden, nadat hij zijn zending volledig volbracht had, hoezeer het hem aan de middelen ontbrak om den vijand, dien hij nu andermaal kon verwachten, te verjagen of onschadelijk te maken. Met kloek beleid slaagde hij echter behouden het gevaarlijke punt ten tweeden male voorbij te varen — helaas! andermaal ten koste van een paar gewonde manschappen, maar zelf, ofschoon roer, geschut en machine bestierende, ongedeerd gebleven. SMITS ontving voor dat wapenfeit, na inmiddels tot luitenant ter zee 2de klasse te zijn bevorderd, het ridderkruis der Militaire Willemsorde 4de klasse, terwijl hem later bovendien de Atjeh-medaille en het Eereteeken voor buitengewone Krijgsverrichtingen werden toegekend. In zijn verderen diensttijd bracht SMITS nogmaals drie jaar in Oost-Indië door en deed hij laatstelijk nog een reis naar West-Indië, waarvan hij nauwelijks per Zr. Ms. stoomschip *Aruba* was teruggekeerd, toen hij tot eerste officier op Zr. M. monitor *Adder* werd benoemd.

De drie luitenants ter zee 2de klasse G. BOREL, G. JONCKHEER en E. VAN VOORTHUYSEN bekleedden hun rang nog eerst sedert 16 October 1879, na 1 September 1877 als adelborst 1ste klasse het Koninklijk Instituut voor de Marine te hebben verlaten en drie en twee jaar te voren respectievelijk tot adelborst van de 3de en 2de klasse te zijn benoemd geweest. Ofschoon jong in leeftijd en dienst, hadden zij in ruime mate ervaring opgedaan op een eskaderreis en tijdens hun langdurig verblijf in Oost-Indië. Een nieuwe leerschool: het varen op het gepaniseerd materieel, was nu voor hen opengesteld en helaas moest hun dit het leven kosten. Het land verliest daarmede drie jeugdige officieren in de volle kracht van het leven en van de beste verwachting. Wij kunnen hier de bijzonderheid bijvoegen, dat er nog meer jonge luitenants verzocht hadden de oefeningstochten van de *Adder*, onder den beminden commandant E. SIMON VAN DER AA mede te maken, maar dat hun verzoek niet was ingewilligd, omdat de vereischte plaatsen reeds vervuld waren.

Van den jeugdigen officier van gezondheid 2de klasse A. LOFFERS, die nog slechts weinige maanden aan den dienst van Zr. Ms. zeemacht was verbonden en juist zijn eerste zeereis op een oorlogsbodem met de *Adder* ondernomen had, valt uit den aard der zaak nog weinig wetenswaardigs mede te deelen.

Betrekkelijk oud-gediende was daarentegen de officier van administratie

W. F. KLOMPÉ; 1 Januari 1861 trad deze in dienst als scheepsklerk, 1 April 1865 werd hij bevorderd tot adjunct-administrateur en den 1sten Juli 1867 en den 1sten Maart 1874 klom hij respectievelijk op tot officier van administratie 3de en 2de klasse. In den laatsten rang heeft ook KLOMPÉ geruimen tijd den lande in de wateren van Atjeh gediend. Het Eereteeken voor de bijwoning van belangrijke Krijgsverrichtingen werd hem daarvoor uitgereikt, terwijl voorts het Eereteeken voor langdurigen dienst als officier zijn borst versierde. Allen, die KLOMPÉ gekend hebben, waardeerden in hem een best kameraad en bekwaam officier van administratie.

De naam van alle officieren, onderofficieren en verdere schepelingen van de *Adder* die, Koning en Vaderland dienende, een noodlottigen dood vonden in de golven, worde door het nageslacht in eere gehouden (1).

(1) Wij laten hier de opgave van de bemanning volgen met vermelding of hunne lijken al of niet gevonden zijn en op welken datum zulks geschied is, voorzover dit uit de courantenberichten viel op te maken.

	Het lijk aangebracht of opgevischt te:
Luitenant ter zee 1ste Klasse. E. SIMON VAN DER AA, Commandant.	
Luitenant ter zee 2de Klasse:	
M. SMITS, eerste officier.....	Vlieland, 13 Juli.
G. BOREL.....	Helder, 17 "
G. JONCKHEER.....	" 10 "
E. VAN VOORHUYSEN.....	Vlieland, 19 "
Officier van gezondheid 2de Klasse. A. LONVERS.	
Officier van administratie 2de Klasse. W. F. KLOMPÉ.....	Helder, 22 "
Machinist 1ste Klasse vaste korps J. C. BAARTMANS.....	" 14 "
" 2de " J. DALMEIJER.....	" 16 "
" " " J. P. HOLST.	
" leerling 1ste Kl. H. G. MELLIOR.	
" " " " W. C. HARINCK.	
" " " " P. G. BRIDGE.	
" " " " L. OVERTHUID.	
2de Schipper. M. VAN DER WERF.	
Bootsmanmaat. J. H. F. VAN BAKEM.....	" 11 "
2de Stuurman. F. G. SCHULTZE.....	" 13 "
Konstabel. H. SCHOLTZ.....	" 10 "
2de Schrijver. J. C. LINTVELT.	
2de Timmerman. G. H. HIRS.....	" 12 "
Hofmeester. C. B. SERGER.....	" 11 "
Botteliersmaat. D. VAN BREDEGGE.....	" 10 "
Scheepskok. L. VAN RIJWIJK.	
Koksmaat. J. P. A. VAN DER HUUT.....	" 11 "
Schoenmaker. J. C. E. MEIJER.....	" 12 "
Matroos 1ste Kl. H. D. JANSSEN.....	Jeverscha kust, 8 Aug.
Matrozen 2de Klasse:	
J. D. DAVIDS.	
L. KREMER.....	Helder, 10 Juli.
Matrozen 3de Klasse:	
J. DE MAAT.	
J. REIZIGER.....	" 10 "

Wanneer de natie getroffen wordt door een ramp van zoo grooten omvang als het vergaan van een kostbaren oorlogsbodem bemand met 64 harer zonen, dan is het natuurlijk dat omtrent de oorzaken daarvan rekenschap gevraagd wordt aan de verantwoordelijke autoriteiten. Ook is het te vergeven, dat, onder den eersten indruk van het ondervonden leed, lucht gegeven wordt aan een gevoel van wrevel, voortgesproten uit het vermoeden, dat niet alles gedaan is wat in het menschelijk vermogen lag, om het onheil te voorkomen. Het is trouwens een gewoon verschijnsel, dat na het plaats hebben van een groot onheil, dadelijk naar een zondebok wordt gezocht. Bij de eerste artikelen in de nieuwsbladen omtrent de Adder-ramp werden wij dan

	Het lijk is aangebracht of opgevischt te:	
H. ROELKER.		
J. JETTE.....	Helder,	40 Juli.
C. L. THEEWEIS.....	"	10 "
P. J. J. L. DE RUYER.....	"	12 "
K. PATJEN.....	Harlingen,	13 "
A. W. A. VAN DRIEL.....	Helder,	10 "
Lichtmatrossen:		
P. VAN DE VELDE.		
H. MOEDERMAN.....	IJmuiden,	10 "
C. BRYSEEN.....	Helder,	10 "
Vuurstokers 1ste Kl. J. J. CHRISTIANIE.....	"	14 "
" 2de " J. HANENBERG.		
Milicien-vuurstokers:		
J. VAN RIJSBERGEN.....	"	14 "
F. HAM.....	"	11 "
K. F. BOUQUET		
G. WAGENAAR.....	"	10 "
J. RIDDERSTEN.		
C. L. BEVERSLUIS.		
J. VAN DEN BERG.		
J. TH. VAN DER SPONG.		
Korpsaal der Mariniers. J. G. J. VAN DEN BERG.....	"	20 "
Tamboer 3de Kl. H. D. DER PLOUW.....	"	18 "
Mariniere 1ste Klasse:		
L. JACOBS.		
W. ACKERMAN.....	"	14 "
Mariniere 2de Klasse:		
J. SMEDING.....	"	11 "
H. VAN BRONSWIJK.		
H. RIEMERS.....	IJmuiden,	10 "
J. B. MERK.....	Helder,	11 "
Mariniere 3de Klasse:		
J. LENNINGS.....	"	14 "
F. J. MICHIELS.....	IJmuiden,	10 "
J. W. CASPERS.....	Helder,	10 "
J. SCHIEVEEN.....	"	10 "
P. JAGER.		
G. A. VAN ORRLEK.....	IJmuiden,	10 "
Loods. DUINKER.....	Zandvoort,	8 "

ook onwillekeurig in de gedachten verplaatst naar het begin van den oorlog in 1870, toen, na de eerste nederlagen, in Frankrijk overal het woord »verraad" gehoord werd, en zonder behoorlijk onderzoek bij namen genoemde personen door de publieke opinie in staat van beschuldiging werden gesteld. Ook na de ramp van de Adder was men hier te lande soms zeer vlug met het verdacht maken van personen, die het eervolst verleden achter zich hadden. Ons inziens, moet men in dit opzicht met groots behoedzaamheid te werk gaan, en zich uitsluitend ten doel stellen, alles wat licht op de zaak kan werpen, publiek te maken; dus ook beschouwingen op kennis of gezond oordeel gegrond. Zoodoende moet getracht worden op te sporen, door welke oorzaken de ramp kan zijn ontstaan en hoe iets dergelijks in het vervolg kan worden voorkomen. In het hier volgende zal dan ook gepoogd worden, dit standpunt in te nemen.

Den 4den Juli telegrafeerde de Commandant en Directeur der Marine te Amsterdam aan het Departement van Marine: »Adder vertrokken van reede" (Amsterdam). Dit bericht diende om den Minister van Marine in kennis te stellen met het feit, dat een oorlogsschip hetwelk een half jaar in conservatie geweest en 1 Juli in dienst gesteld was, thans de Commando-vlag van den Schout-bij-Nacht ESCHER verliet, om zich te Hellevoetsluis onder het commando van den Schout-bij-Nacht VAN DE VELDE te stellen, ten einde de zomeroefeningen op de rivieren van het zuiderfrontier te beginnen.

Woensdag 5 Juli kan men natuurlijk aan het Departement van Marine gedacht hebben: »de Adder is nu zeker van IJmuiden vertrokken en kan heden namiddag te Hellevoetsluis aankomen". Immers het was de voorafgegane dagen — Zondag, maandag en dinsdag (2, 3 en 4 Juli) — zeer mooi en stil weder geweest; de barometer was dinsdag en woensdag slechts een weinig gezakt, en er was woensdag morgen 5 Juli weinig of geen wind.

Dienzelfden dag telegrafeerde de Schout-bij-Nacht ESCHER aan zijn ambtgenoot VAN DE VELDE, dat de Adder naar Hellevoetsluis was vertrokken; — natuurlijk, zoo onderstellen wij althans, nadat te Amsterdam bericht ontvangen was, dat de Adder de haven IJmuiden verlaten had. Aan de Directie der Marine te Hellevoetsluis moest men dus aanvankelijk gerekend hebben, dat de Adder daar nog dien eigen woensdag zou aankomen; maar verder in den loop van den dag, toen het weder zeer huijg was geworden, overwogen hebben, dat de Adder haar Noordzee-reis wel eens niet vóór 's avonds ten einde kon brengen en 's nachts buiten zou moeten blijven.

Alles bijeengenomen schijnt men dus gerechtigd tot de onderstelling dat men woensdag 5 Juli, op grond van de op dien datum en den vorigen dag door den Schout-bij-Nacht ESCHER geseinde telegrammen, *aan de Adder gedwicht heeft* en dat men zoowel aan het Marine-departement te 's Hage als aan de Marine-directie te Hellevoetsluis, tevens ondersteld heeft dat de genoemde monitor woensdag IJmuiden verlaten had en dien dag Hellevoetsluis bereiken zou; — aan de Directie der laatstgenoemde plaats met de

bijgedachte dat de Adder er ook wel eens niet in kon slagen, nog dienzelfden dag binnen te komen.

Deze o. i. zoo geheel voor de hand liggende onderstelling schijnt echter helans ten eenenmale onjuist. De werkelijkheid bewijst namelijk vrij stellig dat men woensdag 5 Juli NIET aan de Adder gedacht heeft, zoo min te 's Hage als te Hellevoetsluis.

Wanneer nu werkelijk, zooals men geneigd is aan te nemen, aan de administratieve voorschriften van het per telegraaf kennis geven van het vertrek van de Adder in alle opzichten voldaan is geworden, dan is er nalatigheid gepleegd door op dat vertrek, zegge op den overtocht van dien weinig zee-waardigen rammonitor over de Noordzee, van IJmuiden naar Hellevoetsluis, geen acht te slaan, en is die nalatigheid niet alleen woensdag begaan, maar ook den daarop volgenden donderdag toen het vertrek van de Adder van IJmuiden in de nieuwsbladen was te lezen en zelfs ook vrijdag 7 en zaterdag 8 Juli, tot dat eindelijk het aanspoelen van het lijk van den loods DUINKER en van een reddingsboei van de Adder, de mare van het vergaan van dien bodem alom door het land deed verspreiden.

Een eerste vraag, waarop antwoord dient gegeven te worden, is dus: Is werkelijk aan de bedoelde administratieve voorschriften in alle opzichten voldaan? Hoe eenvoudig het ook moge zijn, hieromtrent zekerheid te verkrijgen, tot nu toe bestaat, althans bij het publiek, die zekerheid niet volkomen. Blijkt het, dat in dit opzicht geenerlei onregelmatigheid heeft plaats gehad, dan wordt het hoog tijd, dat algemeen bij de betrokken personen het besef levendig worde, dat dergelijke bepalingen geen bloote vorm zijn, maar dat, hoe zeldzaam gelukkig zeerampen als de thans plaats gehad hebbende ook mogen zijn, in elk bijzonder geval niettemin met de uiterste consequentie volgens de bedoelingen dier bepalingen gehandeld worde. Wanneer geruimen tijd alles zonder ongelukken afloopt, sluimert men zoo licht in; het gaat als met den veiligheidsdienst in tijd van oorlog: wanneer een post weken achtereen ongemoeid is gelaten, begint men zich veilig te wanen, en laat zich lichtelijk verleiden tot mindere waakzaamheid. Mocht het daarentegen blijken, dat de administratieve maatregelen niet geheel waren opgevolgd of de bestaande onvoldoende zijn, om misverstand te voorkomen, dan zoude, met het oog op de gewichtige belangen die hier in het spel zijn, gezocht moeten worden naar betere waarborgen voor de toekomst.

Had men te Hellevoetsluis werkelijk aan de Adder gedacht dan zou men zich ongetwijfeld donderdag morgen ongerust hebben gemaakt over haar lange uitblijven en ware het, door onmiddellijke uitzending van een vaartuig, wellicht gelukt, nog een aantal van zwemgordels voorziene opvarenden te redden. Zodoende waren niet alleen eenige kostbare menschenlevens gespaard geworden, maar had men ook onmiddellijk zekerheid verkregen omtrent de ware oorzaak der ramp.

Hoe dit echter ook zij, het *vergaan* van de Adder zou hierdoor niet voor-

komen zijn geworden. Wat hiervan de onmiddellijke oorzaak is geweest, kan tot nu toe niet met volkomen zekerheid gezegd worden, hoewel het niet aan beschouwingen diennangaande ontbroken heeft. De te Helder aangebrachte fragmenten van den koekoek, die toegang verleent tot de longroom der officieren en tot de machinekamer leveren het bewijs, dat die koekoek uit elkaar geslagen is. Waaraan dit is toe te schrijven, laat zich nog niet verklaren, maar zeker is het, dat bedoelde averij voldoende is, om, bij eenigszins hooge zee, het schip tot een prooi der golven te doen worden.

Is de hier genoemde koekoek en zijn de overige toegangen tot het bescenship in allen deele goed voorzien geweest en heeft men in plaats van den voorsten koekoek het schalmruik aangebracht? Zijn alle koekoekglazen door de schalmblinden gedekt geweest en heeft men geen averij bekomen aan de schuiven en deuren van de trappen? Zijn ketel, machine of roer defect geraakt? Ziedaar vragen welke oplossing zeer zeker veel licht over de oorzaken van het vergaan der *Adder* kunnen verspreiden.

Er is veel geschreven over de volslagen onzeewaardigheid der monitors. Deze bewering is o. i. echter overdreven. Het is ons althans bekend, dat er zee-officieren zijn, die er niets geen bezwaar in zouden zien, Noord-zee-tochten langs de kust met die vaartuigen te ondernemen.

Hiermede willen wij echter niet gezegd hebben, dat de monitors op den naam van zeeschepen aanspraak zouden kunnen maken. Verre van dien. Zij bezitten slechts zooveel zeewaardigheid, dat men het daarmee eenigen tijd in zee kan uithouden, zelfs bij betrekkelijk ongunstig weder. Om volkomen zeewaardig te zijn, is het dek te laag boven water en daardoor te veel aan het overnemen van zeeën blootgesteld. Alleen om die reden reeds zou het geruimen tijd varen langs de kust niet uit te houden zijn, vooral niet bij lange nachten. Het ontsluiten van de dektogangen is natuurlijk nu en dan onvermijdelijk en dit stelt bloot aan het binnen boord komen van zeeën, hetgeen juist in de duisternis zoo hoogst gevaarlijk is.

In 1874 doorstonden de monitors met vrij slecht weder gedurende 24 uren een reis van het Noorder- naar het Zuiderfrontier. Dergelijk proefstuk heeft natuurlijk het vertrouwen op die lastige monitors verhoogd. Niet lang daarna heeft de Directeur te Hellevoetsluis den Minister van Marine zelfs machtiging gevraagd, met de monitors ook oefeningen buitengaats te houden. De Minister vond daarin geen bezwaar, maar liet de beslissing over aan den Directeur; het gevolg hiervan was dat de oefeningen buitengaats achterwege bleven, met uitzondering van de tochten tusschen Hellevoetsluis en het Nieuwediep voor het aan boord nemen en verwisselen van de zeemiliciens in het Noorderfrontier en van het uit dienst stellen van de schepen aldaar en eindelijk voor de gecombineerde oefeningen met de landmacht in 1877.

De rammonitors, tot welk type de *Adder* behoorde, staan, wat zeewaardigheid betreft, ongetwijfeld nog beneden de gewone monitors. Laatstge-

noemde zijn veelal in Engeland gebouwd; de eerste daarentegen hier te lande, waar zij ook ontworpen zijn. Het valt natuurlijk niet moeilijk een verwijt te maken aan fabrickant of ingenieur aangaande het gebrek aan zeewaardigheid der rammonitors. Maar, wat den ingenieur betreft, overwege men wel, dat deze het schip moet ontwerpen naar de eischen die hem gesteld worden; en dat daarbij de zeewaardigheid afhankelijk wordt van het gewicht der pantsering, de vaart welke het schip moet loopen, het aantal mijlen dat men er mede moet afleggen (een beslissende factor voor den kolenvoorraad), het geschut dat de monitor moet voeren, ongerekend meer andere zaken van ondergeschikt belang; terwijl daarbij — *last not least* — een maximum diepgang voor het vaartuig wordt voorgeschreven.

De rammonitors hebben langen tijd, alleszins te recht, in een zeer kwaden reuk gestaan wegens hunne wispeltuigheid bij het sturen; deze is intusschen veel verbeterd door het aanbrenge van hun *stoomroer*.

Het varen met de rammonitors is vooral gevaarlijk bij het *aandoen* van de zeegaten. Men is dan in de engte en op de ondiepten, waar het uit het roer loopen van die vaartuigen, vooral toen zij nog geen stoomroer hadden, hen blootstelt aan schipbreuk op de banken, die de zeegaten begrenzen.

Er valt dus werkelijk op de zeewaardigheid van de monitors en niet het minst op die van de *rammonitors*, veel af te dingen. Wanneer niettemin hiervoren beweerd werd, dat Noordzee-tochten zonder groot gevaar met die bodems kunnen worden verricht, dan staat hierbij uitdrukkelijk op den voorgrond, dat men zijn schip moet kennen. Op de *Adder* nu waren de commandant en de officieren *niet* met het schip bekend. Ternauwernood kan de gelegenheid bestaan hebben, kennis te nemen van de rapporten der vroegere commandanten, zoo deze al beschikbaar geweest zijn (1).

Een nieuw monitor-commandant, die zijn schip van Amsterdam naar Hellevoetsluis zal brengen, zou moeten beginnen met oefeningen op de Zuiderzee. Dit is dan ook wel eens gevraagd, doch slechts mondeling en werd dan geweigerd. En hoe vaak zal het voorkomen dat een officier met het commando over een monitor belast wordt, zonder ooit te voren daarop gediend te hebben? Jaarlijks toch worden van 1 Juli tot half October slechts twee ramschepen en twee monitors voor eenige weinige maanden in dienst gesteld met een gezamenlijk getal van 20 officieren van een korps, dat ruim 400 zee-officieren en adelhorsten telt.

(1) Eskaderreizen worden in de marinejaarboekjes geregeld opgenomen, niet alzoo de rapporten betreffende het gepantserde materieel voor onze kustverdediging. Ten onrechte schijnt men van meening te zijn dat van dit laatste reeds genoeg is gepubliceerd in de mededeelingen van het Zeewezen van 1868 tot 1870, ongerokend het verslag door de reeds aangehaalde gecombineerde oefeningen van zee- en landmacht in 1877. De zes tot nu toe verschenen marinejaarboekjes bevatten van het gepantserde materieel voor onze kustverdediging niets anders dan het rapport van het stoomriviervaartuig *Isala* en het resultaat der rammonitors en van een ramschip bij de ijsopruiming in den winter van 1870 op 1880.

Daarom dan ook schijnt het ons toe, dat men de laatste jaren onverantwoordelijk heeft gehandeld, door monitors en rammonitors zonder convooi den tocht te laten doen over de Noordzee tusschen de Maasmonden, IJmuiden en de Heldersche zeegeten.

Men zou nog de vraag kunnen doen: Waartoe zijn die tochten noodzakelijk? Hierop kan geantwoord worden, dat de bedoelde korte zeereizen meesttijds in verband staan met het aan boord nemen en verwisselen van de zeemiliciens in de marinedirectie Willemsoord, waartoe men echter van den Hollandschen spoor kan gebruik maken, zooals dit verleden jaar in September voor het eerst heeft plaats gehad en nu voortaan regel schijnt te zullen zijn. Wat speciaal de *Adder* betreft: dit schip was aangewezen om in tijd van oorlog op de Zuiderzee en desnoods ook in de noordervaarwaters te ageeren, en zullen nu de monitor-oefeningen, voldoende nut opleveren, dan moeten deze op de rivieren van het zuiderfrontier plaats hebben, waarvoor dus ook de laatste reis van de *Adder* onvermijdelijk was. En nu moge men beweren, dat men dan voor die oefeningen uitsluitend de monitors moet aanwijzen, die te Hellevoetsluis in conservatie liggen; maar men overwege dat de aanwijzing van de monitors ook afhangt van den toestand der stoomketels. Gaandeweg dienen deze voor ieder schip geregeld achtereen te worden opgebruikt. Financieel is dit zeer voordeelig en bovendien heeft het de goede zijde, dat men zoodoende voor het gros der schepen de ketels in zoo goed als nieuwen toestand houdt.

Met betrekking tot het personeel diene al verder nog de opmerking dat de bemanning van de *Adder* bij haar naar zee gaan ten eenenmale incompleet en met het oog op een zeereis ongeoeffend was, ongerekend dat het schip aan de meesten geheel onbekend was. Men bedenke dat de equipage b.v. slechts twee dek-onderofficieren, 1 matroos 1ste klasse, 3 matrozen 2de klasse en niet meer dan twee vuurstokers telde. Had de *Adder*, dusdanig gebrekkig bemand, ooit mogen zee kiezen en wat was daarvan de oorzaak? Ziedaar hoogst gewichtige vragen.

Uit het voorafgaande valt gemakkelijk af te leiden, dat er alleszins aanleiding bestaat om een ernstig onderzoek in te stellen zoowel naar de directe als naar de indirecte oorzaken der ramp.

Werkelijk is dan ook een onderzoek bevolen en op dit oogenblik reeds in gang. Daargelaten dat de commissie, niet in allen deele uit onafhankelijke personen schijnt te zijn samengesteld, komt het ons echter voor dat de opdracht van het bedoelde onderzoek niet afdoende is.

De commissie toch heeft slechts tot taak, zoo mogelijk te onderzoeken naar de oorzaken, waaraan de zeeramp van de *Adder* moet worden toegeschreven. Gesteld nu dat de commissie zal kunnen uitmaken, dat het verongelukken, het zinken, van de *Adder* het gevolg is geweest van het onklaar ruken van de sluiting der toegangen naar het benedenschip of van het

omslaan van den monitor, of wel van het springen van den stoomketel of van eenige andere omstandigheid, — wat zal dan nog gewonnen zijn voor de rechtvaardige beoordeeling der gebeurtenis in haar geheel, met het doel om daaruit nut te trekken voor de toekomst?

Naar onze meening behoort het onderzoek in allen deele volledig te worden opgevat en moet daarom de commissie zich tot taak stellen, de beantwoording van de volgende vragen:

1°. Bezat de rammonitor *de Adder* voldoende zeewaardigheid voor een reis over zee van IJmuiden naar Hellevoetsluis, aannemende dat de tocht werd aangevangen met alleszins goed weder en zonder dat er ongunstige voor- teekenen waren van stormweder?

2°. Was de samenstelling van élat-major en verdere bemanning van *de Adder* in alle opzichten voldoende en waren de personen van wie in de eerste plaats het veilig waren met het schip zou afhangen goed met zijn inrichting en eigenschappen, zoo practisch als theoretisch, bekend?

3°. Is het voor den bedoelden zeetocht een noodzakelijk vereischte geweest, dat het schip geconvoyeerd werd, in aanmerking genomen de zeer wispelturige veranderingen, waaraan weer, wind en zee op de Nederlandsche kusten in alle jaargetijden onderhevig zijn?

4°. Aan welke oorzaken is het verongelukken toe te schrijven met betrekking tot:

- a. de invloeden van buiten af: het weder, de wind, de zee, de geoefendheid van de opvarenden en hun getalsterkte;
- b. de eigenschappen van het schip;
- c. het sturen van den bodem, in verband met aan het roer of de machines of ketel bekomen averij, dan wel het onklaar raken van de sluiting der toegangen tot het benedenschip?

5°. Bestaan er afdoende verschoonende redenen, waarom zoowel het Departement van Marine te 's Hage als de Marine-directie te Hellevoetsluis werkeloos zijn gebleven van woensdag namiddag 5 Juli, toen men had kunnen verwachten dat *de Adder* te Hellevoetsluis zou zijn binnengeloopen, tot zaterdag namiddag 8 Juli, toen de mare van het verongelukken van dien rammonitor verspreid is geworden?

Vooraf vestigen wij met nadruk de aandacht op de derde en vijfde vraag, omdat deze juist gelden de gevolgen van de schipbreuk voor de opvarenden. Gesteld toch dat het verongelukken van het schip door buitengewone omstandigheden onvermijdelijk ware geweest, maar eenig stoomschip den monitor geleid hadde; gewis zou dan de bemanning, zoo niet geheel, dan toch voor het grootste gedeelte gered kunnen zijn. En waren, terwijl *de Adder* niet geconvoyeerd werd, misschien nog niet enkele schipbreukelingen te redden geweest, bijaldien de marine-autoriteiten met doorzicht en oplettendheid de bestemming van dien bodem gevolgd hadden en dit er toe geleid had, dat nog woensdag avond 5 Juli of den daarop gevolgden nacht of donderdag

morgen 6 Juli eenig schip ware uitgezonden om naar *de Adder* onderzoek te doen?

Aan het geheurde, hoe hoogst treurig het ook is, valt helaas niets meer te veranderen; wij staan voor het feit. Diepe rouw is geslagen in veler hart; zwaar is wellicht reeds geleden door enkelen, die, te recht of te onrecht, aan zich zelven de bekenenis hebben afgelegd, dat door hunnen invloed of hunne handelingen de ramp misschien voorkomen of verminderd had kunnen worden; voorzeker zullen deze, door de ondervonden gewetenswroeging, reeds genoeg voor hunne nalatigheid gestraft zijn. Men trachte daarom niet in de eerste plaats te zoeken naar zondebokken, naar schuldigen met het doel om te kastijden; maar men trachte het onderzoek daarheen te leiden, dat het vruchten drage voor de toekomst, zoodat een ramp als die welke thans heelt plaats gehad, menschelijkerwijze gesproken, voortaan tot de onmogelijkheden behoore.

En ten slotte: laat ons voortgaan op den reeds ingeslagen weg, om de nagelaten betrekkingen der schipbreukelingen, voor zooveel noodig, te steunen.

Vrijwilligers bij de militie ⁽¹⁾.

Art. 180 der vigeerende Grondwet voor het koninkrijk der Nederlanden luidt: »Er is steeds een nationale militie, zooveel mogelijk samen te stellen uit vrijwilligers, om te dienen op de wijze in de wet bepaald».

Nu het ontwerp van wet tot regeling der Nationale Militie door een commissie van 10 leden, door en uit de Volksvertegenwoordiging gekozen, wordt onderzocht en deze commissie voorzeker prijs zal stellen op alle wenken, die haar mochten worden gegeven, hebben wij het gewaagd hare aandacht te vestigen op het bovenaangehaald voorschrift en tevens ons gevoelen mede te deelen, op welke wijze daaraan in het belang der zaak het best zoude kunnen worden voldaan.

Gann wij dat artikel aandachtig na, dan zien wij, dat de bedoeling is de Nationale Militie zooveel mogelijk te doen bestaan uit *vrijwilligers*, en dat door *de wet* zal worden omschreven, op welke wijze zij moeten dienen. Natuurlijkerwijze rijst de vraag: »Wat leert de practijk omtrent het *aantal* personen, dat vrijwillig bij de militie in dienst is getreden?»

Het antwoord op die vraag wordt ons gegeven door de *Statistische bescheiden voor het koninkrijk der Nederlanden* voor de jaren 1863—1871, de *Statistiek der lichting voor de Nationale Militie in het koninkrijk der Nederlanden voor 1872—1875* en de *Staten, houdende verslag van den afloop der lichting voor de Nationale Militie*, waarvan de beide eerste stukken door het Departement van Binnenlandsche Zaken zijn uitgegeven en de laatstgenoemde staten, door de zorg van hetzelfde Departement, in de *Staatscourant* ter algemeene kennis zijn gebracht. Uit die stukken nu zien wij, dat gedurende het tijdsverloop van 1863 tot 1881 er slechts *elf* vrijwilligers voor de militie *te land* en een voor die *ter zee* zijn geweest, en dat in elk der jaren 1863, 1866 en 1868 het hoogste getal *twee* heeft bedragen.

Wat kan de oorzaak wezen van dit ongunstige verschijnsel? Om deze vraag te beantwoorden, dient allereerst te worden nagegaan, wat in *de wet*

(1) Gaarne heeft de Redactie aan de hier volgende belangrijke beschouwingen een plaats verleend, hoewel zij het beginsel blijft toegedaan, dat afschaffing van dienstvervangning onder elken vorm, noodzakelijk is voor een goede regeling der levende strijdcrachten.

bepaald is omtrent die vrijwilligers. Volgens de art. 11—13 der wet van den 19den Augustus 1861 (Staatsblad N°. 72) betrekkelijk de Nationale Militie worden als vrijwilligers toegelaten de *ingezetenen*, die:

- a. ongehuwd of kinderloos weduwnaar zijn;
- b. lichamelijk voor den dienst geschikt en ten minste 1,56 M. lang zijn;
- c. op den 1sten Januari van het jaar der optreding als vrijwilliger het 20ste jaar zijn ingetreden en het 35ste niet hebben volbracht. Hebben zij vroeger bij de zee- of landmacht gediend en zijn zij in het bezit van een getuigschrift van den bevelhebber, onder wien zij het laatst hebben gediend, inhoudende, dat zij zich gedurende hun diensttijd goed hebben gedragen, dan kunnen zij zelfs totdat hun 40ste jaar volbracht is, worden toegelaten.
- d. tot op het tijdstip der optreding aan hunne verplichtingen ten aanzien van de militie — zoover die te vervullen waren — voldaan en een goed zedelijk gedrag hebben geleid.

Voor het geval zij reeds voor de militie zijn ingeschreven, worden zij slechts als vrijwilliger toegelaten voor die gemeente, waarin zij ingeschreven zijn, tenzij zij geene verplichtingen ten aanzien van de militie meer te vervullen hebben.

Zijn deze de door de wet gegeven bepalingen omtrent de *vereischten*, waaraan de personen moeten voldoen, om als vrijwilliger bij de militie te mogen optreden, omtrent hunne *dienstvervulling* gelden dezelfde bepalingen — voor zooverre deze op hen toepasselijk zijn — als voor de lotelingen; alleen is aan hen het *voordeel* toegekend, dat zij, voor zoover zij daartoe geschikt worden bevonden en er gelegenheid toe bestaat, ingelijfd worden bij het korps hunner keuze (art. 120).

Hoezeer nu, bij de art. 8 en 9 van het koninklijk besluit van 17 December 1861, N°. 2 (Staatsblad N°. 127), is voorgeschreven, dat de gemeentebesturen alle middelen in het werk moeten stellen, welke hun geschikt voorkomen, om het door de gemeente in de jaarlijksche lichting te leveren aandeel zooveel mogelijk samen te stellen uit vrijwilligers, en zij daartoe in de maand Februari, bij openbare kennisgeving, de ingezetenen, die verlangen als vrijwilligers bij de militie op te treden, moeten oproepen, met vermelding o. a. van de voordeelen, welke in de gemeente aan het optreden als vrijwilliger zijn verbonden (1), toont de ondervinding, dat, gedurende de vermelde 19 jaren, er slechts in 9 jaren 1 à 2 dergelijke personen gevonden zijn op het totale bedrag der lichting van 8.800 à 11.000 man.

Aan de aandacht der Regering zal voorzeker dit feit niet zijn ontgaan, zoodat men zou kunnen verwachten, dat in het door haar ingediende wetsontwerp hieromtrent wel andere bepalingen zouden zijn opgenomen. De raadpleging van dat wetsontwerp doet echter zien, dat zij in hoofdzaak

(1) Die voordeelen bestaan hierin, dat de vrijwilligers in mindering komen van het aandeel der gemeente in de lichting.

dezelfde zijn gebleven, alleen is de lengte van 1,56 M. gebracht op 1,55 M. (art. 9 f) en wordt in art. 132 (§ 2) gezegd, dat de vrijwilligers tevens geplaatst zullen worden in het garnizoen hunner keuze. Dat deze wijzigingen geen gunstiger uitkomsten zullen opleveren, kan zeer zeker worden voorspeld, daar de oorzaak er van niet alleen in de ter zake gegeven bepalingen, maar ook in andere omstandigheden schuilt.

Aan gebrek aan *lust tot dienen* kan o. i. het gemis van vrijwilligers bij de nationale militia niet geweten worden, daar de hiervoren aangehaalde staten aantoonen, dat b.v. in 1881 onder het aantal afgeleverde manschappen van de lichte voor dat jaar begrepen zijn 208, die reeds als vrijwilliger bij de zeemacht, bij het leger hier te lande of bij het krijgsvolk in 's Rijks overzeesche bezittingen in dienst waren, terwijl, overeenkomstig de bepalingen van de punten 4, 5 en 6 van art. 47 der wet, aan 1332 vrijstelling van den dienst bij de militia was verleend, waarvan 1240 vóór den 1sten Januari van het jaar, waarin zij voor de militia werden ingeschreven reeds in dienst waren getreden en zich nog in dienst bevonden, 81 tot cadet of adelhorst en 11 voor den geneeskundigen dienst of voor paardenarts worden opgeleid. Een vergelijking van deze cijfers met die van de 3 laatste jaren doet zelfs zien, dat vooral de vrijwillige dienstneming op jeugdiger dan den militieplichtigen leeftijd toeneemt, daar in 1878, 1879 en 1880 het aantal reeds in dienst getreden bedraeg: 880, 1055 en 1102, terwijl dit getal in 1881 tot 1240 is gestegen; welke trapsgewijze vermeerdering wellicht het gevolg is van de oprichting der Pupillenschool. Daarentegen is een vermindering waar te nemen in het getal dergenen, die na hunne inschrijving een vrijwillige dienstverbintenis bij de zee- of landmacht hebben aangegaan, daar dit in de 4 laatste jaren respectievelijk bedraagt 239, 215, 209 en 208.

De raadpleging der staten omtrent den afloop der lichteningen voor de Nationale Militie van de jaren 1870 tot en met 1881 doet verder zien, dat het aantal *vrijgestelden* volgens de wet, wegens *eigen militairen dienst* en die zich nog in dienst bevonden, over het tijdperk 1870—1881 gemiddeld bedraagt 1058, terwijl onder het aantal *afgeleverde* manschappen gemiddeld 196 reeds als vrijwilliger in dienst waren, zoodat in 1881 niet minder dan 1540 en over 1870—1881 gemiddeld 1254 militieplichtigen per jaar zijn geweest, die reeds *vrijwillig* in dienst waren of zijn getreden.

Tot degenen, die vrijwillig dienst hebben genomen, mogen ook gerekend worden zij, die in de plaats van de door het lot aangewezenen zijn getreden, alzoo de nummervwisselaars en de plaatsvervangers. In 1881 is het aantal dezer personen respectievelijk geweest 591 en 1772, totaal dus 2363 en over het tijdperk 1870—1881 gemiddeld 595 en 1654, totaal 2249; zoodat het aantal van hen, die *vrijwillig* in dienst traden, in 1881 heeft bedragen 3903 en over 1870—1881 gemiddeld 3503 per jaar. Deze cijfers, waaronder niet gerekend zijn degenen, die op den militieplichtigen leeftijd reeds als vrijwilliger 5 jaren hadden gediend en mitsdien vrijgesteld werden (punt 7

van art. 47 der wet), en zij, die op lateren leeftijd als vrijwilliger zijn aangeworven — toonen, dunkt ons, overtuigend aan, dat het niet ontbreekt aan lust tot indiensttreding en dat derhalve de mogelijkheid bestaat, bij doeltreffende bepalingen, aan het grondwettig voorschrift te zien voldoen.

Ten einde te kunnen weten, welke die bepalingen zouden moeten wezen, om het beoogde doel te bereiken, is een nadere beschouwing noodig der cijfers, welke de „practijk der militiewet“ ons heeft verschaft.

Zooals wij gezien hebben, waren er over het tijdperk 1870—1881 per jaar gemiddeld 1254 *militieplichtigen*, die reeds als *vrijwilliger* in dienst waren of zijn getreden, waarbij nog gerekend moeten worden 595, die als *nummervervisselaar* zijn opgetreden, makende een totaal van 1849 personen. Het totale aantal van hen, die vrijwillig dienst hebben genomen, heeft per jaar gemiddeld 3503 bedragen, waarvan 1654 als *plaatsvervanger*, d. i. alzoo op ongeveer 100 na, de *helft* van het geheele aantal. Wanneer men nu bedenkt, dat voor deze categorie van personen dezelfde vereischten voor de toelating zijn vastgesteld als voor de vrijwilligers bij de militie, en bovendien de bepaling is gemaakt, dat zij op het tijdstip der toelating niet jonger dan 21 jaar mogen zijn, terwijl zij eerst na 6 maanden werkelijken dienst en alleen bij onberispelijk gedrag een vrijwillige verbintenis bij de landmacht mogen aangaan — bij de zeemacht zelfs niet gedurende den tijd der aansprakelijkheid van den vervangene, d. i. gedurende één jaar, te rekenen van den dag van inlijving — en dat zij, die niet voor hunne broeders zijn opgetreden, thans zeker kunnen zijn van tot aanvulling te dienen van het 1/2 van het geheele bedrag der 5 lichteningen van de militie te land, dat, behalve de lichtening, die voor het eerst dient, onder de wapenen mag worden gehouden, en alzoo langer dan één jaar achtereen te dienen, dan zal men opnieuw moeten erkennen, dat er voldoende lust tot dienen bestaat. Het groote gebrek aan *vrijwilligers* bij het zoogenaamde „staande leger“ en het totale gemis van deze categorie van personen bij de „nationale militie“ is dan ook niet het gevolg van gebrek aan lust tot dienstdiening, maar van de meerdere, en wel geldelijke voordeelen, verbonden aan het optreden als plaatsvervanger, boven die als vrijwilliger.

Bij het staande leger toch mochten vóór October 1881 zij, die als plaatsvervanger konden optreden (doch alleen tot aan hun 36ste jaar) zich voor niet minder dan *drie*, of, hadden zij vroeger bij de mariniers, bij het leger of de koloniale troepen gediend, voor *twee* jaren (echter niet bij de bereden korpsen) verbinden. Zij kregen alsdan f 30 of f 20 handgeld en moesten nu dien geheelen tijd onder de wapenen blijven, terwijl zij als plaatsvervanger verscheidene honderden guldens konden ontvangen en hoogstens twee jaren achtereen hadden te dienen. Waar zulke belangrijke voordeelen verbonden zijn aan de positie van plaatsvervanger, zal zelfs de bepaling van de jongste instructie op de werving voor de korpsen der landmacht, dat zij die hun 22ste levensjaar zijn ingetreden en hun 40ste nog niet hebben volbracht,

onder sommige omstandigheden, met een vrijwillige verbintenis voor slechts een jaar kunnen worden aangenomen, weinig vrijwilligers voor het »staande leger" kunnen verschaffen, daar ook het daaraan verbonden handgeld van f 10 niet verleidelijk genoeg is, om daarvan gebruik te maken. En wie zal dan, bij gemis aan eenig geldelijk of ander voordeel — de bepaling toch, dat, voor zoover men daartoe geschikt bevonden wordt en er gelegenheid toe bestaat, bij het korps zijner keuze wordt ingelijfd, mag gerust als geen voordeel worden aangemerkt — als vrijwilliger bij de »Nationale militie" in dienst treden?

Vergelijkt men nu de cijfers, aangevende de over het tijdperk 1870—1881 gemiddeld per jaar als *nummervervisselaar* en als *plaatsvervanger* in dienst getreden, met die van het jaar 1881, dat ziet men, dat het aantal nummerverwisselaars ongeveer gelijk, dat der plaatsvervangers daarentegen bijna 120 meer heeft bedragen dan het gemiddelde. De cijfers van 1881, vergeleken met die van 1880, toonen aan, dat het aantal nummervervisselaars met 55, dat der plaatsvervangers met 142 is toegenomen. Uit deze sterkere vermeerdering bij de laatste dan bij de eerste categorie blijkt tevens de invloed van de ruimere grenzen omtrent den leeftijd; beperkt zich die voor de nummerverwisselaars tot hen, die het 20ste jaar zijn ingetreden, voor de plaatsvervangers strekt zich die uit van de 21-jarigen tot de 35-, in sommige gevallen zelfs tot de 40-jarigen. Het gevolg van die vrijgevigheid ten opzichte van den leeftijd is dan ook geweest niet alleen, dat het aantal vrijwilligers bij het staande leger is verminderd, maar ook dat verscheidene personen gedurende een reeks van jaren een beroep er van maakten, om herhaaldelijk als plaatsvervanger op te treden.

Aan de aandacht der Regeering is dit feit niet ontsnapt, en het is dan ook om dat misbruik tegen te gaan, dat zij den grens van leeftijd, waarbinnen de plaatsvervangers als zoodanig kunnen worden toegelaten, wenscht te beperken tot 30 jaren. Werd — volgens de Memorie van Toelichting op het ontwerp van wet tot regeling der Nationale Militie — bij vorige wetsvoordrachten de grens van leeftijd voor de plaatsvervangers op 25 jaren bepaald, de Regeering acht deze grens evenwel buiten noodzaak te beperkt. »Er bestaat geen reden om de personen, die den hoogsten leeftijd, waarop zij, volgens de voorstellen der Regeering, tot dienst bij de schutterijen zijn gehouden, niet hebben overschreden, van een optreding als plaatsvervanger bij de militie uit te sluiten. Aan allen, die hun militiediensttijd hebben volbracht, werd daardoor de gelegenheid ontnomen om als plaatsvervanger bij de militie op te treden. *De juistheid der meening, dat door zoodanige beperking de vrijwillige dienst hetzij bij het leger, hetzij bij de militie zou worden bevorderd, schijnt te mogen worden betwijfeld* (1).

Uit het voorgaande zal voldoende gebleken zijn, dat die twijfel omtrent de meerdere dienstname als vrijwilliger bij de militie zeer gegrond is, doch dat de beperking der plaatsvervanging het aantal vrijwilligers bij het staande

(1) Wij cursiveeren.

leger niet zoude doen toemenen, vermoenen wij in twijfel te mogen trekken en zulks op grond van hetgeen wij hiervoren omtrent de plaatsvervangers hebben gezegd. Om evenwel nog duidelijker te doen uitkomen, dat de plaatsvervanging een der oorzaken is van het groote verloop der vrijwilligers bij het staande leger, vestigen wij de aandacht op de volgende cijfers.

In het jaar 1881 bevonden zich onder de afgeleverde manschappen voor de lichte 1772 plaatsvervangers, makende alzoo met die van de lichtingen over 1877, 1878, 1879 en 1880, waarin dat aantal respectievelijk bedroeg 1625, 1651, 1562, 1631 en 1772, een totaal van 8241 personen, die onttrokken zijn aan het getal, dat de vrijwilligers *had kunnen leveren*. Dit cijfer toont o. i. overtuigend genoeg aan, dat de plaatsvervanging ten nadeele is van de vrijwillige dienstneming; geen wonder dus, als getrucht wordt dat nadeel zooveel mogelijk tot een minimum te reduceeren en op grond daarvan reeds bij vorige wetsvoordrachten is voorgesteld de grens van leeftijd voor de plaatsvervangers op 25 jaren te bepalen. De Regeering acht deze grens evenwel buiten noodzaak *te beperkt* en wenscht haar op 30 jaren gesteld te zien. Geloofst zij werkelijk, dat de door haar voorgestelde beperking eenigen merkbaaren invloed op het aantal plaatsvervangers zal uitoefenen? Naar onze meening moet zij van het tegendeel overtuigd zijn, daar zij toch — evenals iedereen — zal weten, dat het grootste, zoo niet bijna het geheele, aantal bestaat uit mannen beneden den 30-jarigen leeftijd en dat zij, die als plaatsvervanger optreden, gewoonlijk sinds kort ontslagen zijn van hun dienstplicht bij de Nationale Militie, of wel ontheven van een eerste vrijwillige verbintenis bij het staande leger, zoodat de meesten dezer den leeftijd van 22, 23 en 24 jaren hebben bereikt. Indien de Memorie van Toelichting derhalve wil te kennen geven, dat de reeds vroeger voorgestelde beperking van den leeftijd tot 25 jaren *nog niet voldoende* is, om het beoogde doel te bereiken, dan zijn wij de eerste om hiermede volmondig in te stemmen.

Leert ons alzoo de ondervinding, dat, om het aantal dergenen, die als vrijwilliger zouden kunnen optreden, te vermoederen, het noodzakelijk is de grens van den leeftijd voor de plaatsvervangers tot zelfs beneden 25 jaren te bepalen, *de Grondwet gebiedt het*. Art. 181 toch zegt: „Bij gebrek aan genoegzame vrijwilligers, wordt de militie voltallig gemaakt door loting uit de ingezetenen, die op den 1sten Januari van elk jaar hun 20ste jaar zijn ingetreden”. Zij schrijft dus imperatief voor: *aanvulling door 19-jarigen*; is het derhalve geoorloofd te bepalen, dat zij kan geschieden *door 21-jarigen* en nog ouderen, ja zelfs door 40-jarigen? Gesteld eens, dat alle door het lot aangewezenen een plaatsvervanger stelden — het is misschien een ondenkbaar geval, maar wie weet wat er kan gebeuren — wat zoude er dan van de nakoming van het grondwettig voorschrift overblijven? De bepaling, voorkomende in de 2de alinea van art. 60 der bestaande Militiewet, dat, om als plaatsvervanger te kunnen optreden, men niet jonger dan 21 jaar moet wezen, is dan ook geheel in strijd met dat voorschrift, evenals die, welke in het wetsontwerp is

opgenomen, dat men op het tijdstip der toelating zijn 22ste jaar moet zijn ingetreden. Acht de wetgever het nu wenschelijk, met het oog op de geheel toevallige aanwijzing van het lot, dat er voor de door het lot aangewezenen de gelegenheid moet bestaan, om hun dienst door een ander te laten waarnemen, dan *mag* hij alleen de bepaling maken, dat het aan de lotelingen vergund is *onderling van nummer te verwisselen*, zoodat hij, die in de plaats van een ander bij de militie in dienst treedt, van gelijken leeftijd is als degoen, dien hij vervangt. Alleen in dezen zin is het geoorloofd in de wet voor de lotelingen een gunstige bepaling omtrent de dienstvervulling door een ander op te nemen. Dit zelfde beginsel heeft ook voorgezeten bij de *landmilitie*, opgericht bij kon. besl. van 20 December 1813, N°. 3 (Staatsblad N°. 14). In het daaromtrent bepaalde toch lezen wij, dat als *plaatsvervangers* mochten worden toegelaten alle Nederlanders tusschen de 17 en 45 jaren oud, niet kleiner dan 4 voet 10 duim Rijnlandsche maat, en vrij van alle lichaamsgebreken, die hen voor den wapenhandel ongeschikt zouden maken. Wanneer wij nu zien, dat tot de landmilitie alleen behoorden de mannen tusschen de 17 en 45 jaren oud en dat o. a. zij, die kleiner waren dan 4 voet 10 duim Rijnlandsche voet, alsmede de zieken en gebrekkigen, volgens de bijzondere daaromtrent uit te vaardigen instructie, van den dienst bij de landmilitie werden vrijgesteld, dan ligt daarin opgesloten, dat zij, die door het lot werden aangewezen om te dienen, zich mochten doen vervangen door anderen, die tot *dezelfde* categorie behoorden en aangezien allen dier categorie hadden moeten loten, om uit te maken wie hunner zouden moeten dienen ter completeering van het voor de landmilitie bepaalde getal manschappen, indien dit niet kon geschieden door vrijwilligers, d. i. door hen, die zich bepaald voor den dienst bij de landmilitie aangaven, zoo komt dit feitelijk neder op *nummervwisseling*.

Deze wijze van dienstvervanging is o. i. de eenige, die past in het stelsel, door de Grondwet voorgeschreven, en het is dan ook op grond hiervan, dat wij de bestaande bepalingen omtrent de plaatsvervanging, zoowel als die in het wetsontwerp, in strijd achten met de Grondwet; een tegenstrijdigheid, welke — naar onze meening — niet kan worden geloofend. Wij kunnen dan ook niet nalaten onze bevreemding te kennen te geven, dat op dit feit niet meer de aandacht is gevestigd en dat de Regeering dit grondwettige voorschrift niet tot grondslag heeft aangenomen bij het maken der bepalingen omtrent de *dienstvervanging*. Had zij dit gedaan, dan zoude haar het verwijt van in strijd met de Grondwet te handelen niet hebben kunnen treffen, terwijl zij op deze wijze de vrijwillige dienstneming bij het staande leger zeer zoude hebben bevorderd, daar door het ontnemen der gelegenheid om als *plaatsvervanger* — in de tegenwoordige beteekenis des woords — op te treden, er alsdan geen ander middel zoude wezen om in de gelederen van het leger een middel van bestaan te vinden dan om zich als *vrijwilliger* voor een of meer jaren daarbij te verbinden.

Ten einde het behoud van de plaatsvervanging te verdedigen, wordt in de Memorie van Toelichting op het wetsontwerp betrekkelijk de Nationale Militie door de Ministers van Oorlog, van Marine en van Binnenlandsche zaken als hunne overtuiging te kennen gegeven, dat de invoering van den *persoonlijken dienstplicht* — waardoor niet alleen het stellen van een voor den dienst geschikten persoon als plaatsvervanger, maar zelfs ruiling tusschen de lotelingen onderling verboden wordt — *niet gevorderd* wordt om redenen van billijkheid en *geenszins noodzakelijk* is tot een doelmatige organisatie der levende strijdkrachten in het belang van de verdediging des lands, en dat alzoo eerst het bestaan dier eischen van billijkheid en noodzakelijkheid bewezen zoude moeten zijn, om een voordracht tot de invoering van dergelijken maatregel — waardoor de militieplicht ontegenzeggelijk verzwaard, en bij gevolg een zwaardere druk op de bevolking gelegd wordt — te wettigen. Kunnen wij ons over het algemeen met deze beschouwingen vereenigen, zoo is het ons echter onmogelijk hunne overtuiging te deelen, dat het beginsel van persoonlijken dienstplicht niet past in het stelsel door de Grondwet voorgeschreven voor de aanvulling der levende strijdkrachten. Waar toch de Grondwet zegt, dat, bij gebrek aan vrijwilligers, door loting zal worden uitgemaakt, wie uit een bepaalde categorie van personen zullen dienen tot het voltallic maken der bepaalde sterkte van de nationale militie, daar *kan en mag* de wetgever — ter uitvoering van dit voorschrift — bepalen, dat een ieder, die door het lot daartoe wordt aangewezen, zal moeten dienen, *wanneer* hij de voor den dienst vereischte geschiktheid bezit, en is die wetgever *niet verplicht* in de wet de gunstige bepaling op te nemen, dat men dien dienst door een ander, al is het oock onder zeer beperkende voorwaarden, mag laten waarnemen.

Verlangt de wetgever evenwel een zoodanige *gunst* te verleen, dan heeft hij o. i. oock het *recht* daartegenover eenige *voorwaarden* te stellen aan hen, die daarvan gebruik wenschen te maken. Het kan immers niet worden ontkend, dat, door het verschaffen van de bovengenoemde persoonlijke voordelen, het leger, dus oock de Staat, nadeelen zal ondervinden, daar de practijk leert, dat juist de meer gegoeden — in den regel oock de *meer ontwikkelde* — van die gunstige bepaling gebruik maken. In de plaats van dezen kunnen derhalve minder goede, ja zelfs slechte elementen komen, al voldoen zij oock aan de voor allen geldende eischen ten opzichte van zedelijkheid, leeftijd, lichaamsbouw, enz. gesteld, indien daartegen niet wordt gewaakt. Het belang van het leger vordert derhalve, dat, behalve die eischen voor *gedrag* en *physiek*, er oock nog eischen gesteld worden ten opzichte van de *intellectuële ontwikkeling* voor hen, die de plaats van anderen zullen innemen, m. a. w. dat er niet alleen maatregelen worden genomen ter verkrijging, zooveel mogelijk, van waarborg voor het zedelijk gehalte, maar oock voor eenige verstandelijke ontwikkeling van hen, die zich tot de waarneming van eens anders dienst bij de militie verbinden; een eisch, die

juist door den korten oefeningstijd onzer militia als van zelf wordt gesteld. Het is voor ons dan ook onbegrijpelijk, hoe de Regeering kan verklaren, dat, volgens haar oordeel, „door de vervanging geen nadeel ontstaat voor het krijgswezen,” te meer, daar zij zelve naast het bezit van goeden wil, volgzzaamheid, ernst en volharding bij de vervulling der opgelegde taak, ook dat van eenige verstandelijke ontwikkeling van den milicien van het hoogste belang acht, om dezen op de beste wijze en zooveel de korte oefeningstijd toelaat, op te leiden tot een flink soldaat.

Hoezeer wij nog met haar kunnen medegaan waar zij zegt, dat de verwachtingen, die door sommigen voor de verbetering van het gehalte der levende strijdkrachten worden gekoesterd van persoonlijke dienstplicht grootelijks overdreven zijn en dat de verplichting om den dienst bij het leger in vreedetijd persoonlijk te vervullen een dwang zoude opleggen, die bij het vrijheidslievende karakter onzer natie bij sommigen weezin tegen de taak der verdediging zoude opwekken, en die daarom, zonder bepaalde noodzakelijkheid voor de militaire belangen, achterwege behoort te blijven, kunnen wij echter niet toegeven, dat het gehalte van ons militieleger niet zoude worden gebaat, indien jaarlijks enkele honderdtallen jongelieden van meerdere verstandelijke ontwikkeling dan het gros der tegenwoordig bij de militia ingelijften in de gelederen werden opgenomen. Volgens de bestaande bepalingen kan men zeker zijn, dat en de nummerververslaars en de plaatsvervangers vertegenwoordigen de categorie der minst verstandelijk ontwikkelden, wier aantal in 1881 bedroeg $591 + 1772 = 2363$ en voor de 5 lichten 2816 + 8241 = 11057, dat is dus meer dan $\frac{1}{4}$ van het geheele militieleger. Deze cijfers zijn welsprekender dan alle mogelijke redenceringen om te betoogen, dat de inlijving van meer intelligente dienstplichtigen het eenige middel kan zijn om het gehalte der levende strijdkrachten te verbeteren. Het is derhalve gebiedend noodzakelijk te dezen opzichte maatregelen te nemen, daar juist het gebrek aan voldoende verstandelijke ontwikkeling van het gros onzer miliciens een der oorzaken is, dat de eerste oefeningstijd van twaalf maanden voor het meereendeel te kort is. De in de laatste jaren gegeven gunstige bepalingen voor de militieplichtigen, waardoor hun eerste oefeningstijd met 3 maanden verminderd kan worden, is o. i. het beste bewijs, dat die oefeningstijd nog niet zóó kort is als wordt beweerd en dat, bij een juiste keuze van het tijdstip van opkomst onder de wapenen, waardoor het mogelijk wordt van den beschikbaren oefeningstijd een doelmatig gebruik te maken, de geoefendheid van de geheele militia en de strijdvaardigheid van het leger beter dan tot dusverre zal worden verzekerd, indien slechts de verstandelijke ontwikkeling der militieplichtigen tot een hooger peil kan worden opgevoerd. Dit doel kan worden bereikt door voor degenen, die zich tot de waarneming van eens anders dienst verbinden, den eisch te stellen, dat zij voldoen aan een examen, waarvan het programma hetzelfde zoude kunnen zijn als dat

vastgesteld voor hen, die wenschen te worden ingelijfd bij het korps en geplaatst in het garnizoen hunner keuze, te weten:

- 1°. het schrijven van een goed leesbare hand;
- 2°. de kennis van de gronden der spelling van de Nederlandsche taal, welke blijken moet uit een te vervaardigen opstel;
- 3°. het rekenen tot en met de gewone en tiendeelige breuken;
- 4°. de kennis van het Nederlandsche stelsel van maten en gewichten;
- 5°. eenige bekendheid met de vaderlandsche geschiedenis;
- 6°. voldoende kennis der aardrijkskunde van Nederland;

welk programma hetzelfde is als dat van het toelatingsexamen voor de jongelingen, die bij de korpsen infanterie en artillerie als *aspirant-onder-officier* in dienst willen treden.

Door een zoodanig toelatingsexamen voor de plaatsvervangers — in de door ons bedoelde beteekenis zijn het nummervervisselaars — wordt tevens het voordeel verkregen, dat het dienen kan tot aansporing tot het ontvangen van onderwijs en wel van dat, door de wet begrepen onder *lager onderwijs*, terwijl de kennis van al hetgeen in het vorengenoemde gevorderd wordt op de *lagere scholen* kan worden verkregen.

Hoogere eischen voor de verstandelijke ontwikkeling te stellen is onnoodig; daarentegen zoude het vorderen van minder kennis, naar onze meening, ten nadeele strekken van het geheel en niet bevorderlijk zijn voor de vorming van *kader*, dat evenzeer noodig is als *flinke, geoefende soldaten*. Dat ook het legerbestuur die behoefte erkent, blijkt uit de gegeven gelegenheid voor de miliciens om den graad van korporaal en sergeant te verkrijgen, al is het ook in een beperkt getal, daar alleen bij de 9 regimenten infanterie per compagnie, van elke lichting, 1 milicien-sergeant en 3 milicien-korporaals kunnen zijn en evenzoo slechts bij de 4 regimenten vestingartillerie en bij het korps pontonniers per compagnie, van elke lichting, 2 milicien-korporaals kunnen worden aangesteld, hetgeen een totaal levert van 180 milicien-sergeanten en 540 milicien-korporaals der infanterie en 8½ milicien-korporaals der artillerie per lichting, of van 900 milicien-sergeanten en 3120 milicien-korporaals voor de 5 lichtingen. Van die gelegenheid wordt dan ook nog al gebruik gemaakt, daar volgens de officiële mededeelingen op den 1sten Juli 1881 aanwezig waren: 90 milicien-sergeanten en 2488 milicien-korporaals, waarvan op dien datum zich 49 milicien-sergeanten en 400 milicien-korporaals onder de wapenen bevonden. Het gering aantal milicien-sergeanten is wellicht een gevolg van de bepaling, dat zij, die voor bevordering in aanmerking wenschen te komen, zich alvorens moeten verbinden om minstens 6 maanden onder de wapenen te blijven na het tijdstip, waarop zij anders in het genot van onbepaald verlof zouden worden gesteld, of wel van het gemis aan voldoende bekwaamheid voor dien graad. Immers, voor deze categorie bestaat de gunstige bepaling, dat zij, behalve één of twee maanden verlof met behoud van soldij gedurende den eersten oefeningstijd, in gewone tijden niet meer onder de

wapenen zullen worden geroepen tot het bijwonen van herhalingsoefeningen, m. a. w. dat zij, na ongeveer 2 jaren dienst te hebben verricht, van den verderen dienst bij de militia ontheven worden. Deze zeer gunstige bepaling moest o. i. velen aansporen den onderofficiersrang te verwerven, en dat dit ook werkelijk het streven zal zijn, vermeenen wij te mogen afscheiden uit het feit, dat het totale getal milicien-korporaals bijna bereikt is, zoodat, naar onze meening, dan ook het gemis der vereischte kunde en geschiktheid wel de hoofdrede zal wezen, dat op 1 Juli 1881 slechts $\frac{1}{4}$ van het geheele getal milicien-sergeanten aanwezig was.

Intusschen doen deze cijfers zeer duidelijk zien, hoeveel stof tot kader-vorming er nu reeds onder de miliciens voorhanden is en hoeveel meer deze zoude zijn, indien de verstandelijke ontwikkeling van het meerendeel op een hooger peil stond. Het zoude zelfs mogelijk worden nog hogere graden dan dien van sergeant toe te kennen, indien zich onder de miliciens personen bevonden, die een hogere burgerschool met 5-jarigen cursus of een gymnasium hadden doorloopen en wier algemeene graad van ontwikkeling alzoo overeenkwam met die van een beschaafd man. Zulke personen zouden gedurende hun oefeningstijd — mits hiervan doelmatig partij getrokken werd — de noodige vakkennis en practische geschiktheid kunnen opdoen, om den dienst van officier te verrichten en bij de schutterij als zoodanig op te treden. Deze personen zullen echter die kennis en geschiktheid, zoo noodig voor het doelmatig uitoefenen van het den officier aankomende gezag, niet kunnen verkrijgen dan door eerst den dienst van korporaal en sergeant te hebben verricht, en al verschaft nu hunne meerdere ontwikkeling de gelegenheid om hun binnen een korter tijdsverloop dan 5 en 10 maanden, voor de anderen vastgesteld, den graad van korporaal en sergeant te verleenen, minder dan 3 en 6 maanden kunnen die getallen respectievelijk niet worden gesteld, terwijl zij eerst, na 3 maanden dienst als onderofficier, in dien graad de diensten zouden kunnen verrichten, die later als officier van hen gevorderd zullen worden. Deze overwegingen leiden tot het besluit, dat, wil men eventueel van dergelijke krachten voor het beoogde doel partij trekken, aan deze categorie van personen *geen vermindering van eersten oefeningstijd* kan worden toegestaan, doch wel van den *geheelten dienstitijd* en dat het zelfs wenschelijk is te bepalen, dat zij, bij vacatures in den rang van 2den luitenant bij de schutterij, als zoodanig daarbij worden benoemd en hun verderen dienstplicht bij de schutterij vervullen.

Opmerkelijk is het, dat de Regeering, die den oefeningstijd onzer militia zóó kort vindt, in de laatste jaren steeds bepalingen heeft gemaakt, waardoor de eerste oefeningstijd met eenige maanden wordt bekort, terwijl de lotelingen, die binnen 9 maanden werkelijken dienst blijken geven van bruikbare korporaals te zijn, verlof voor den tijd van 2 maanden kunnen bekomen. Nog opmerkelijker is het, dat zij, wetende hoe het gesteld is met de kaderquaestie bij de militia en schutterij, in haar wetsontwerpen geen bepalingen

Society
of Friends

heeft genomen, waardoor die quaestie zoude kunnen worden opgelost. Zij had dit o. a. kunnen doen, door aan het beginsel, thans reeds gehuldigd bij het verleenen van den graad van sergeant aan miliciens, een wettelijken vorm te geven en dit in een ruimeren zin toe te passen, namelijk, door te bepalen, dat zij, die een graad hebben verworven, na een zekeren tijd bij de militia te hebben gediend, hun verderen dienstplicht in denzelfden, of zelfs met een hoogerem rang bij de schutterij kunnen volbrengen. Volgens de Grondwet bestaat daartegen geen bezwaar, mits het niet worde toegepast op de *lotelingen* bij de militia *te land* daar deze, op grond van art. 182, eerst na een vijfjarigen dienst mogen worden ontslagen van hun militieplicht. art. 180 (1) daarentegen geeft de bevoegdheid die bepaling te maken voor de *vrijwilligers* en art. 186, 2de alinea, (2) voor de *zeemilitie*. Wij gelooven zelfs, dat een zoodanige bepaling, in verband met de afschaffing der bestaande plaatsvervanging, meer personen zal overhalen *vrijwillig* bij de militia in dienst te treden dan, door de vermindering van den eersten oefeningstijd, lotelingen zich zullen laten verleiden, om *in persoon* hun dienstplicht te vervullen; de ondervinding leert ten minste, dat het met dien laatstgenoemden maatregel beoogde doel nog niet is bereikt.

Aan die bepaling is, uit den aard der zaak, als 't ware onafscheidelijk een andere verbonden, ten einde het voor de betrokken personen mogelijk te maken, den door hen verlangden graad en de daaraan verbonden voordeelen deelachtig te worden. Immers, zal men, van den eersten dag der indienst-treding af, den beschikbaren tijd zoo doelmatig mogelijk kunnen gebruiken, dan dienen zij, die een rang of graad wenschen te verkrijgen, in afzonderlijke klassen vereenigd, een bijzondere opleiding te ontvangen, welke opleiding weder afhankelijk is van de mate van kennis en ontwikkeling van den aspirant. Zal er alzoo cenig vooruitzicht bestaan, dat deze met vrucht die opleiding zal kunnen volgen en dus later met goed gevolg voldoen aan de eischen, welke van hem gevorderd moeten worden alvorens den verlangden rang of graad te verleenen, dan dient hij reeds vóór, of bij zijn indienst-treding van die kennis te hebben doen blijken, hetzij door een examen, hetzij door overlegging van een diploma of getuigschrift, waaruit is af te leiden dat de aspirant door het voldoen aan cenig van staatswege afgenomen examen, de gevorderde kennis of zelfs meer dan deze bezit. Reeds nu bestaat de bepaling, dat het aan de lotelingen vergund is vóór hunne inlijving een examen af te leggen (zie bladz. 593) en wordt hun daarbij het vooruitzicht geopend van, indien zij daaraan voldoen, ingelijfd te worden bij het korps en geplaatst te worden in het garnizoen hunner keuze; terwijl zij verder in de kazerne zooveel mogelijk bij elkaar zullen worden gehuisvest

(1) Er is steeds een nationale militia, zooveel mogelijk samen te stellen uit vrijwilligers, om te dienen op de wijze in de wet bepaald.

(2) Voordat gedeelte (der militia, bestemd voor den dienst ter zee) wordt, behalve andere door de wet toe te kennen voordeelen, een korter dienstdag bepaald.

en, des verkiezende, zoo daartoe maar eenigszins gelegenheid is, met elkaar of met de aspirant-onderofficieren en korporaa's menage kunnen houden. De door ons bedoelde bepaling zoude derhalve slechts een uitbreiding behoeven te wezen van de tegenwoordig geldende.

Uit het voorgaande blijkt o. i. voldoende, dat de vigeerende Grondwet de *kadervorming*, zoowel voor de nationale militie, als voor de schuttertjen, niet in den weg staat; wij hopen zelfs er in geslaagd te zijn de overtuiging ingang te doen vinden, dat de vorming van kader *noodzakelijk* is en dat deze alleen dan *mogelijk* wordt, indien de verstandelijke ontwikkeling der militie in 't algemeen op een hooger peil wordt gevoerd. Wij hebben daarbij tevens gewezen op de noodzakelijkheid van de afschaffing der tegenwoordige bepalingen omtrent de vermindering van den eersten oefeningstijd en op de wenschelijkheid van de verkorting van den geheelen dienstdtijd bij de militie, in verband met een verlenging van den actieven dienstdtijd, hetgeen echter volgens de grondwettige voorschriften alleen van toepassing kan zijn op de vrijwilligers en niet op de lotelingen. Hebben wij, bij onze beschouwingen, getracht aan te toonen, dat de bestaande plaatsvervanging een der oorzaken, zoo al niet de hoofdrede is van het bijna totale gemis aan vrijwilligers bij de nationale militie — op dit oogenblik zijn er *twee*, en wel 1 bij de lichting van het jaar 1878 en 1 bij die van 1879 — en dat zij in strijd is met de Grondwet; dat het beginsel van dienstvervanging wel in het door de Grondwet voorgeschreven stelsel past, mits in den vorm van nummerverwisseling en dat de invoering van dit beginsel medebrengt het stellen van eischen voor de verstandelijke ontwikkeling der nummerverwisselaars; wij hebben daarbij tegelijkertijd als onze overtuiging uitgesproken, dat door het afschaffen der plaatsvervanging — in de tegenwoordige beteekenis des woords — en door het verkorten van den geheelen dienstdtijd bij de militie voor hen, die een graad hebben verworven en een zekeren tijd achtereen in dienst zijn geweest, de *vrijwillige dienstneming* bij de militie zal worden bevorderd.

Behalve de invoering van het beginsel der *dienstvervanging*, in den door ons bedoelden zin, vermeenen wij, dat er ten opzichte van den militieplicht nog meer zaken zijn, welke een wijziging behoeven en waarvan de noodzakelijkheid ons blijkt uit de cijfers, vermeld in de meer aangehaalde staten, houdende verslag omtrent den afloop der lichtingen voor de Nationale Militie. Door de, naar onze meening, aan te brengen wijzigingen zal alsdan tevens te gemoet gekomen worden aan de bezwaren van hen, die mochten vermeenen, dat, door de verlangde beperking van de plaatsvervanging, de militieplicht zal worden verzwaaard, m. a. w. een zwaardere druk op de bevolking gelegd.

Volgens het verslag van den afloop der lichting voor de Nationale Militie van het jaar 1881 waren er 36.474 militieplichtigen, waarvan er, na aftrek van de vrijgestelden, uitgeslotenen en overledenen, beschikbaar bleven 16.965. Niettegenstaande dus een voldoende aantal personen aanwezig was om

het contingent van 11.000 man te leveren, konden er slechts 10.026 worden afgeleverd, doordat er op het vastgestelde aandeel van elke provincie in de lichting 74 man te kort kwamen, waarvan 72 wegens gebrek aan voor den dienst geschikte lotelingen in 49 gemeenten, en 2 wegens andere redenen. Dit verschijnsel heeft zich van af 1863 voorgedaan en is het gevolg, doordat de Gedeputeerde Staten geen voldoende gebruik hebben gemaakt van de bevoegdheid, hun in de 2de alinea van art. 3 der Wet verleend, om, ter bepaling van het aandeel door elke gemeente in dat der provincie te dragen, twee of meer gemeenten samen te voegen. In het wetsontwerp betreffende de nationale militia is thans de bepaling gemaakt, dat elke gemeente, waar het aantal ingeschrevenen minder dan 20 bedraagt, voor de lichting van dat jaar met een of meer gemeenten zal worden vereenigd, zoodanig dat daardoor voormeld minimum wordt bereikt; in hoeverre deze maatregel voldoende zal zijn, moet de praktijk leeren. Het aangehaalde feit doet zien, dat de militieplicht voor de verschillende gemeenten des lands niet dezelfde is, daar hij voor sommige *algemeen* is, terwijl in andere gemeenten de kans van *vrijloting* bestaat; wenschelijk niet alleen, maar ook noodzakelijk is het derhalve te dezen opzichte een wijziging te brengen. Van de militieplichtigen nu, die wegens verschillende redenen het totale beschikbare aantal tot 16.965 verminderden, behoorden er:

tot de vrijgestelden	19.458
» » uitgesloten	38
» » overledenen	13

Totaal. 19.509.

Wij zien hieruit, dat aan meer dan de helft van het getal militieplichtigen, volgens de bepalingen der militiewet, *vrijstelling* van den militieplicht verleend is moeten worden. Deze vrijstellingen komen alzoo ten nadeele van de overgeblevenen, daar voor dezen de *kans* om vrij te loten daardoor geringer wordt. In plaats toch, dat er 11.000 zullen worden geleverd door 36.474, moet ditzelfde aantal thans voortkomen uit 16.965. Naar onze meening nu brengt juist de *billijkheid* — welke zoo door de Regeering op den voorgrond wordt gesteld — mede, dat in het stelsel der loting zoo min mogelijk bepalingen bestaan, waardoor sommigen bevoordeeld worden ten nadeele van de overigen derzelfde categorie, waartoe zij behooren. Ten einde te kunnen beoordeelen, welke wijzigingen ook hierin aangebracht zouden kunnen worden, dient deze zaak van meer nabij te worden nagegaan.

Roadplegen wij hiertoe het Verslag, dan blijkt, dat het aantal vrijgestelden heeft bedragen:

wegens gemis van de maat van 1,55 M.	1287;
» ziekelijke gesteldheid of gebreken	2402;
als eenige wettige zoons.	4877;
wegens eigen militairen dienst.	1341;

- wegens militairen dienst van broeders 7962 ;
 » » » der plaatsvervangers van broeders 1444 ;
 als in hetzelfde jaar geboren broeders 58.

Deze *zeven* verschillende categorieën van vrijstellingen, verleend ingevolge de artikelen 47, 50 en 52 der militiewet, zouden gevoegelijk kunnen worden teruggebracht tot de *vier* volgende :

- a. wegens omstandigheden van *geboorte* ; als : eenige wettige zoons en in hetzelfde jaar geboren broeders ;
- b. wegens *lichamelijke ongeschiktheid voor den dienst* : beneden de maat, ziekelijke gesteldheid of gebreken ;
- c. wegens *eigen militairen dienst* ;
- d. wegens *broederdienst* , hetzij door de broeders zelve, hetzij door hunne plaatsvervangers.

Volgens deze verdeling de vorengenoemde getallen bij elkaar voegende, krijgen wij het onderstaande overzicht der vrijstellingen :

- wegens geboorte 4935 ;
 » lichamelijke ongeschiktheid . . . 3779 ;
 » eigen militairen dienst 1341 ;
 » broederdienst 9403.

Vermits nu uit het bepaalde in art. 177 der Grondwet, dat het dragen der wapenen tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en tot beveiliging van zijn grondgebied een der eerste plichten is van *alle* ingezetenen, kan worden afgeleid, dat de *verplichting* van den lande gedurende een zekeren tijd voor militaire doeleinden te dienen in de eerste plaats op *elk mannelijk ingezetenen* rust, zoo zal voorzeker daaraan zijn voldaan door degenen, die *vrijwillig* in dienst treden. Beschouwt men den militairen dienstplicht als een belasting, welke de Staat zich in zijn eigen belang genoodzaakt ziet te hellen, dan behoort deze ook, op grond van het grondwettig voorschrift, een *persoonlijke* te zijn, waarvan alleen bij geheel onvermogen vrijstelling mag worden verleend. Aangezien het verder wenschelijk is, bij een wettelijke regeling dezer zaak, zoodanige bepalingen te maken, dat het opbrengen dier belasting zooveel mogelijk vrijwillig geschiede en derhalve *dwang* alleen worde toegepast in die gevallen, waarin het niet mogelijk is het benoodigde langs anderen weg te verkrijgen, zoo dient ook alles te worden aangewend om die vrijwillige ophrengst te bevorderen. Dit nu kan geschieden door *voordeelen* toe te kennen aan hen, die uit eigen beweging hunne diensten voor het beoogde doel aanbieden, welke alsdan kunnen bestaan of in vermindering, of in geheele kwijtschelding van de van allen gevorderde bijdrage, al naar gelang van den aard van het door de betrokken personen ter zake verrichte.

Past men thans dit beginsel toe op den militieplicht, dan kan alleen vrijstelling worden verleend wegens eigen militairen dienst en voor algeheele lichamelijke ongeschiktheid voor elken militairen dienst, bij welk wapen of

dienstvak ook. Annemende, dat de hiervoren verkregen getallen aangeven het aantal der militieplichtigen, welke tot deze categorieën behooren — hetgeen niet het geval is, daar onder de 3779 vrijgestelden op grond van de bestaande bepalingen omtrent de lichamelijke ongeschiktheid voor den dienst o. a. 1287 voorkomen, die hoewel kleiner dan 1,55 M., zeer goed dienst zouden kunnen verrichten, evenals nog een zeker aantal van de 2492, wegens ziekelijke gesteldheid of gebreken vrijgesteld, als hospitaalsoldaat, werkman, of in andere betrekkingen — zoo zoude het aantal vrijstellingen met $4935 + 9403 = 14.338$ verminderen, welk getal derhalve het beschikbare aantal militieplichtigen van 16.965 tot 31.303 doet stijgen. Hoezeer onder de 4877 eenige wettige zoons er voorzeker verscheidenen zullen wezen, die tevens de kostwinners zijn van het gezin, waarvan zij deel uitmaken, en deze categorie gerekend zoude kunnen worden tot die, aan welke wegens onvermogen vrijstelling zoude mogen worden verleend, gelooven wij echter met de Regeering, dat het leveren van het bewijs dier reden tot vrijstelling met zooveel moeilijkheden gepaard zal gaan en tot ongelijkmatige toepassing aanleiding zal geven, dat het niet wenschelijk is deze uitzondering te maken. Ter zake van den dienstplicht kan o. i. alleen dan onvermogen geacht worden te bestaan, indien de persoonlijke geschiktheid om dienst te verrichten geheel ontbreekt.

Blijkt alzoo uit het voorgaande, dat de billijkheid medebrengt het aantal vrijstellingen tot een minimum te reduceeren en dat de redenen dier vrijstellingen beperkt zouden behooren te worden tot de beide door ons aangegevene, de vorige cijfers doen duidelijk zien in welke hooge mate de kans van vrijloting daardoor vermeerdert, en dat voor hen, die door het lot worden aangewezen om te dienen, de gelegenheid tot nummervwisseling ruimschoots bestaat. Immers, zelfs bij het verhoogde contingent van 12.600 man van het ingediende wetsontwerp, zullen er nog 18.703 — en meer — militieplichtigen zijn, die in de plaats van de anderen kunnen optreden.

Neemt men nu aan, dat, evenals in 1881 heeft plaats gehad, waarbij van de 10.926 afgeleverde manschappen 8341 lotelingen voor hun eigen nummer zijn in dienst getreden en 2363 hun dienst door een ander hebben doen waarnemen, d. i. alzoo respectievelijk ruim $76\frac{2}{3}\%$ en bijna $22\frac{2}{3}\%$, dan zullen er van de 12.600 — op geen tekort aan het contingent rekenende — zich 2772 doen vervangen, zoodat voor elk dezer $\frac{18.703}{2772} = 6,5$ ruim beschikbaar zijn. Dit feit waarborgt o. i. voldoende, dat zelfs het stellen aan dezen van eenige eischen, wat betreft de verstandelijke ontwikkeling, geen bezwaren zal opleveren om een plaatsvervanger te bekomen.

Vorenstaande gevolgtrekkingen zijn evenwel gemaakt uit de uitkomsten van één enkel jaar; zullen zij eenige waarde bezitten, dan moeten die van een zeker aantal jaren worden nagegaan, om tot eenigszins meer vertrouwbare gevolgtrekkingen te kunnen besluiten. Wij hebben daartoe het 12-jarig tijd-

perk van 1870—1881 genomen en het *gemiddelde* berekend van het aantal militieplichtigen, vrijstellingen, enz., waarbij is gevonden dat gemiddeld:

militieplichtig waren	33.150	
werden <i>vrijgesteld</i>	17.785	
en <i>uitgesloten</i>	37	
alsmede <i>overleden</i>	20	Totaal 17.842
zoodat er <i>overbleven</i>	15.308,	

terwijl aan het jaarlijksch contingent van 11.000 man gemiddeld 127 tekort zijn gekomen. Het getal ontbrekkenden heeft gevarieerd tusschen 70 en 228 en is slechts in 4 jaren beneden de 100 geweest.

Wij zien alzoo, dat ook gedurende dit 12-jarig tijdperk het aantal vrijstellingen *meer dan de helft* van het aantal militieplichtigen heeft bedragen; hetgeen in elk dier jaren eveneens het geval is geweest.

Van dit gemiddelde getal van 17.785 werden er vrijgesteld:

wegens gemis van de maat van 1.55 M.	1542;
» ziekelijke gesteldheid of gebreken.	2405;
als eenige wettige zoons.	4444;
wegens eigen militairen dienst	1064;
» militairen dienst van broeders.	7030;
» » » der plaatsvervangers van broeders.	1259;
als in hetzelfde jaar geboren broeders.	41;

d. i. alzoo gemiddeld:

wegens <i>gehoorte</i>	4485;
» lichamelijke ongeschiktheid	3947;
» eigen militairen dienst	1064;
» broederdienst.	8289,

waaruit volgt, dat, indien alleen vrijstelling werd verleend aan hen, die tot de hiervoren vermelde 2de en 3de categorie behooren, het aantal overgeblevenen met $4485 + 8289 = 12.774$ zoude zijn vermeerderd en dus gemiddeld hebben bedragen $15.308 + 12.774 = 28.082$. Zoodat wij reeds op bladz. 586 vermeldden, hebben er gedurende dat tijdperk 1870—1881 gemiddeld 2249 lotelingen hun dienst door een ander doen waarnemen, d. i. dus ongeveer 20.7 % van de gemiddeld 10.873 afgeleverde manschappen, terwijl gemiddeld 8411 of ruim 77.3 % voor hun eigen nummer in dienst zijn getreden. Vergelijkt men nu deze uitkomsten met die, op bladz. 599 verkregen, dan blijkt, dat het jaar 1881 nadeeliger cijfers heeft opgeleverd dan het gemiddelde over het tijdperk 1870—1881, doch dat deze weinig van elkander verschillen. Er mag alzoo worden aangenomen, dat onder de bestaande bepalingen omtrent het verleenen van vrijstelling, ongeveer 77 % voor hun eigen nummer zullen opkomen en 21 % zich zullen doen vervangen, terwijl het overige 2 % als vrijwilliger bij de land- en zeemacht in dienst zal treden.

Volgens dit cijfer van 21 % zullen zich 2646 van een lichte van 12.600

man doen vervangen. Bij aannahme van een getal militieplichtigen, even groot als het berekende gemiddelde, d. i. 33.150 en beperking der redenen van vrijstelling in den door ons aangegeven zin, zijn er gemiddeld 28.082 lotelingen of 85 $\frac{1}{2}$ beschikbaar tot levering van dat contingent, waarvan derhalve 15.482 kunnen dienen om in de plaats te treden van de 2646; elk dezer kan dus uit bijna 6 anderen een keuze doen.

Deze berekeningen zijn gemaakt naar een gemiddeld aantal van 33.150 militieplichtigen. Dit getal staat uit den aard der zaak in verband met het aantal levend geboren jongens 20 jaren vroeger; een vergelijking van het in elk der jaren van 1863—1881 aanwezige getal militieplichtigen met het aantal levend geboren jongens in het overeenkomstige jaar doet dan ook zien, dat, waar het aantal geboorten rijst of daalt, een vermeerdering of vermindering in het aantal militieplichtigen is waar te nemen en dat dit laatste ongeveer 60 $\frac{1}{2}$ bedraagt van het eerste. Volgens de aangehaalde *Statistische bescheiden voor het Koninkrijk der Nederlanden* neemt de mannelijke bevolking voortdurend toe; zoo zelfs dat, waar zij op 1 Januari 1863 nog slechts 1.685.107 zielen bedraagt, deze den 1sten Januari 1881 reeds 2.007.049 (1) telt, terwijl het aantal geboorten van jongens gedurende 1843—1878 van 51.413 tot 73.457 is geklommen en in 1881 reeds 61.100 heeft bedragen. Kan men dus hieruit reeds eenigszins het besluit trekken, dat in 1881 het aantal militieplichtigen meer dan 36.000 zou bedragen (het is geweest 36.474) uit die klimming mag tevens worden afgeleid, dat dit aantal — buitengewone omstandigheden, als ziekte, hongersnood, oorlog, enz. uitgezonderd — immer zal stijgen (2) en in 1898 bijna het getal van 44.000 zal bereiken.

Toont derhalve een en ander aan, dat, waar in 1863 van ongeveer 32.000 een contingent van 11.000 man kan worden geeischt, dit getal thans gerust 12.000 en meer mag worden genomen, zonder daardoor de kansen op een zwaarder druk, in persoonlijke diensten op te leggen aan de mannelijke bevolking van 19-jarigen leeftijd, te vermeerderen, daaruit blijkt tevens, dat het getal van 33.150 militieplichtigen te laag is gesteld en gedurende het tijdperk 1881—1891 op minstens 36.000 en van af 1891 op minstens 40.000 mag worden aangenomen.

Dit doende, krijgen wij voor onze vorige berekeningen de volgende cijfers. Het aantal militieplichtigen op 36.000 stellende, zullen daarvan 85 $\frac{1}{2}$ of 30.600 beschikbaar zijn voor het contingent van 12.600 man, en alzoo 18.000 dienen voor vervanging van de 2646, d. i. ongeveer 6,5 maal het benodigde getal. Aangezien deze uitkomst is verkregen bij aannahme van het minimum getal militieplichtigen, zoo zien wij opnieuw bevestigd, dat de cijfers van het jaar 1881 vrij wel tot grondslag mogen strekken tot het maken van gevolgtrekkingen voor de toekomst.

(1) Volgens de *Staatscourant* van Juni 1881.

(2) Behalve in 1882, daar in 1862 het aantal geboorten slechts 58.043 is geweest; daarentegen heeft dat in 1863 bedragen 61.311.

Ontegenzeggelijk zullen daarin wijzigingen komen, indien de ingediende wetsontwerpen tot wet mochten worden verheven, vooral door de invoering van het beginsel, dat een ieder, die lichamelijk voor den dienst geschikt is en niet in de termen van uitsluiting valt, in gewone tijden tot militairen dienst *verplicht* is van af zijn 20ste jaar tot het einde van het jaar, waarin hij zijn 31ste levensjaar is ingetreden, en dat de *vrijwillig* bij de land- of zeemacht volbrachte dienstdtijd — ook die vóór het 20ste levensjaar — in *minderung* zal komen van den verplichten dienstdtijd. Deze laatste bepaling zal voorzeker de vrijwillige dienstneming bij het leger hier te lande of bij het krijgsvolk, dienende in 's Rijks overzeesche bezittingen of koloniën bevorderen, maar of zij het aantal vrijwilligers bij de militia zal doen toenemen, meenen wij op grond van het voorgaande te mogen betwijfelen. En toch is juist de aanmoediging van die vrijwillige dienstneming bij de *militie* hoog noodig, om aan de schutterijen het benodigde kader, *geschikt voor zijn taak*, te bezorgen, daar bij het leger de leiding en aanvoering berusten in handen van *militairen van beroep*, en door dezen alleen dat kader kan worden gevormd. Noodzakelijk is het derhalve doelmatige bepalingen te maken, waardoor het bevelvoerend personeel bij de schutterijen — welke een krijgsmacht moeten vormen, waarop voor de verdediging kun worden gerekend; een krijgsmacht, die naast en met het leger kan optreden, en er steun en uitbreiding aan kan geven; een krijgsmacht, die een wezenlijke militaire waarde bezit, behoorlijk tot de taak der verdediging is voorbereid en, voor een gedeelte, reeds dadelijk, bij het uitbreken van den oorlog, tot bezetting van versterkte plaatsen kan worden aangewend — in staat zij aan die krijgsmacht de gevorderde geoefendheid te bezorgen en haar te gewinnen aan tucht, orde en nauwgezetheid bij de uitvoering van gegeven bevelen. Dit personeel kan niet voor deze taak berekend zijn dan na eerst zelf een oefenschool te hebben doorloopen, een bijzondere opleiding te hebben genoten, en waar zal het deze beter kunnen vinden dan bij het leger? Al mogen, volgens het stelsel der Regeering, door de inlijving bij de schutterijen van hen, die zich bij de militia doen vervangen, de meer gegoede jongelieden, die in den regel ook de meer ontwikkelden zullen zijn en dus in het algemeen den gewenschten graad van geoefendheid spoediger en beter zullen bereiken dan de minder ontwikkelden, voor de schutterijen beschikbaar komen en een geschikte stof voor de vorming van kader en officieren opleveren, die stof moet vervormd worden door deskundigen, alvorens daarvan bruikbaar kader is gevormd.

Hoezeer het dus wenschelijk zoude zijn ook bij de militia het beginsel van persoonlijke dienstvervulling toe te passen, gelooven wij met de Regeering, dat, nu dit beginsel voor de schutterijen is aangenomen en volgens haar stelsel elk ingezeten toch gedurende een zekeren tijd tot den dienst bij de schutterijen wordt verplicht en alzoo aan de taak der verdediging des Vaderlands zal deelnemen, het met den aard van ons volk beter is, het stelsel

Lid van de
Sociëteit
's Grazer Militie

van dienstvervangng bij de militie te behouden, m. a. w. de gelegenheid te verschaffen, om de vervulling van den militairen dienstplicht zoo min mogelijk bezwarend te maken. Daartegenover staat echter, dat, door het vergemakkelijken van het voldoen aan de verplichting tot het dragen der wapenen, het verleenen van *persoonlijke* voordeelen, het *algemeen*, d. i. de landsverdediging niet mag worden benadeeld, en dit nu zoude wel geschieden door de wijze, waarop in het wetsontwerp de *bevoegdheid* wordt verleend, om de vervulling van den militiedienst aan anderen op te dragen. De handhaving van het stelsel van dienstvervangng bij de militie brengt juist voor het belang der verdediging mede, dat er naar moet worden gestreefd de daaraan verbonden nadelen zoo gering mogelijk te doen zijn en dat alles moet worden aangewend om de vrijwillige dienstneming bij de militie, in 't bijzonder ten behoeve van de vorming van het kader bij de schutterijen, te bevorderen.

In de vorige bladzijden hebben wij aangegeven, op welke wijze dit doel zoude zijn te bereiken. In verband met het vaststellen van een voor allen gelijken tijd van verplichten militairen dienst zoude het, naar onze meening, de voorkeur hebben verdiend de militie en schutterijen bij één wet te regelen in plaats van, op het voetspoor van vroeger, die regeling bij twee afzonderlijke wetten te doen geschieden. Dat dit *mogelijk* is, behoeft hier niet weder te worden aangetoond; *hoe* zij zoude kunnen plaats hebben, om, overeenkomstig de grondwettige voorschriften, een *nationale* krijgsmacht te verkrijgen, hebben wij getracht aan te geven in een vroeger geschrift (1). Wordt, zooals daarin is voorgesteld, de *Nationale Militie* beschouwd als te zijn het *actieve leger*, m. a. w. als de krijgsmacht, die bestemd is om, vooral in het eerste tijdperk van den oorlog, de kern van den weerstand te vormen, dus in 't bijzonder om in het open veld op te treden, en de *Schutterij*, als het *territoriale leger*, derhalve als de krijgsmacht, voornamelijk bestemd tot bezetting van versterkte plaatsen, tot verdediging en bewaking van liniën en stellingen, en tot vorming van reservetroepen, later zelfs tot aflossing en uitbreiding van het eigenlijke leger, en dit alzoo in staat stelt, door gestadigen aanvoer van strijdkrachten, den oorlog zoolang mogelijk vol te houden, dan wordt het o. i. ook mogelijk de quaestie betreffende de *vrijwilligers* op te lossen in een zin, waardoor aan het voorschrift van art. 180 der Grondwet wordt voldaan en tevens de vorming van kader voor de schutterijen wordt bevorderd.

Ten einde dit te betoogen, zullen wij — zooals reeds meer is geschied — zooveel mogelijk de eigene woorden der Regeering uit de bij de ingediende wetsontwerpen gevoegde memoriën van toelichting bezigen, om daardoor des te beter te doen uitkomen hoe ook hare beschouwingen omtrent de bestemming van de nationale militie en de schutterij van toepassing zijn op de inrichting der door ons bedoelde nationale krijgsmacht. Alleen merken wij op, dat het begrip van *krijgsmacht* medebrengt, dat daarin ook *krijgstucht* heerscht

(1) De bestaande inrichting der Nederlandsche krijgsmacht is ongrondwettig. 's Gravenhage, HENRI J. STENBERG. 1881.

en dat zij derhalve staat onder de *krijgswoetten*, zoodat er van een afzonderlijke *schutterlijke* tucht geen sprake kan zijn.

Algemeene deelneming van de natie in den strijd voor onze onafhankelijkheid kan, volgens de Regeering, ongetwijfeld worden verwacht. Onze volksaard strekt ten waarborg dat, zoo wij tot handhaving van ons zelfstandig volksbestaan zouden moeten optreden, de geesdrift en de volharding zouden herleven, waarmede in vroegere eeuwen de strijd voor vrijheid en recht door ons voorgelacht steeds werd gevoerd, en waaraan wij zoo menige schoone bladzijde in onze geschiedenis danken. Maar op die algemeene deelneming van het volk moet aan den anderen kant door de Regeering ten allen tijde kunnen worden gerekend; zij moet worden voorbereid en georganiseerd, ten einde er op de beste wijze partij van te kunnen trekken. Daarom is het noodig dat de wet, als uitdrukking van den wensch en van het vaste voornemen der natie om zich in de ure des gevaars aan de verdediging des vaderlands te wijden — en tevens ter voldoening aan het grondwettig voorschrift, 't welk het dragen der wapenen tot een der eerste plichten van alle ingezetenen verklaart — de algemeene verplichting tot den dienst der schutterij bepale.

De schutterij moet derhalve de krijgsmacht zijn, waarbij *elk* ingezetene, die niet als vrijwilliger of milicien tot militairen dienst gehouden is, gelegenheid moet vinden de wapenen te dragen tot verdediging des vaderlands.

Evenals de leeftijd van 20 jaren door den grondwetgever beschouwd is, het meest geschikt te zijn om den dienst bij de militia te doen aanvangen voor hen, die door het lot tot voltaligmaking van de militia zijn aangewezen, kan diezelfde leeftijd door den gewonen wetgever, met het oog ook op maatschappelijke toestanden worden aangemerkt als het meest geschikte aanvangstijdperk voor den dienst bij de schutterijen, nu deze bij de Grondwet in de eerste plaats bestemd zijn om in tijd van gevaar en oorlog te dienen tot verdediging van het vaderland.

De invoering van den algemeenen dienstplicht bij de schutterij, waarbij het aantal der jaarlijks in te lijven dienstplichtigen zoo groot mogelijk wordt gesteld, verschaft tevens het middel om den duur van den dienstdtijd zoo kort mogelijk te stellen, en om dus den tijd, gedurende welchen de ingezetenen aan den militairen druk zijn onderworpen, zooveel doenlijk te bekorten. De Regeering acht dan ook een termijn van 10 jaren voor den gezamenlijken duur der diensten bij militia en schutterij voldoende; een termijn, die zeer zeker op zichzelf beschouwd niet te groot is, en die, bij vergelijking met hetgeen te dien aanzien tegenwoordig in de meeste andere landen wordt gevorderd, matig is te noemen.

Uit bovenstaande beschouwingen van de Regeering blijkt alzoo, dat de bedoeling is, op grond van art. 177 der Grondwet (1), den duur der *militaire*

(1) Het dragen der wapenen tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en tot bevestiging van zijn grondgebied blijft een der eerste plichten van alle ingezetenen.

dienstplichtigheid te bepalen op 40 jaren, aanvangende met het 20ste levensjaar en eindigende met dat, waarin het 31ste is ingetreden.

Is dit geheel in overeenstemming met de grondwettige bepalingen en met de oorspronkelijke denkbeelden, die hebben voorgezeten bij de oprichting van den *Landstorm*, evenals in 1813 uit de mannen, die tot den landstorm behoorden, een zeker gedeelte werd aangewezen tot vorming van de *Landmilitie*, verlungt thans art. 181, dat uit de dienstplichtigen, die hun 20ste levensjaar zijn ingetreden, door *loting* zal worden uitgemaakt, wie moeten dienen tot completeering van de bij de wet vast te stellen sterkte der *Nationale Militie*, indien die sterkte niet door *vrijwilligers* kan worden verkregen. Door den wetgever kan alzoo worden bepaald, dat de militaire dienstplicht door een zeker aantal dienstplichtigen gedeeltelijk zal worden volbracht bij de *Nationale Militie*, gedeeltelijk bij de *Schutterijen*, en dat die alsdan voor degenen, die door het lot voor den dienst bij de nationale militie zijn aangewezen, 5 jaren zal moeten duren, overeenkomstig den inhoud van art. 182 der Grondwet. Daarentegen mag hij, op grond van het bepaalde in art. 180 der Grondwet, gunstige bepalingen maken voor hen, die zich *vrijwillig* aanbieden om bij de nationale militie te dienen, terwijl hem, evenmin als voor den duur van dienstvervulling, de handen gebonden zijn omtrent den leeftijd dezer categorie van personen; m. a. w. hij kan de grenzen van dien leeftijd zoo ruim nemen als hij verlangt en den verplichten dienstduur verkorten, indien hij zulks in het belang der zaak noodig acht. Het staat hem zelfs vrij geldelijke of andere voordeelen toe te kennen aan die personen, wanneer op deze wijze de vrijwillige dienstneming kan worden bevorderd en zodoende voldaan aan het voorschrift van art. 180 der Grondwet, dat de nationale militie *zoveel mogelijk* uit vrijwilligers zal zijn samengesteld. Al die daarop betrekkelijke bepalingen nu kunnen in de wet worden opgenomen; op grond van den inhoud van art. 180 der Grondwet, dat de wijze van dienen door *de wet* zal moeten worden omschreven, *behooren* zij — naar onze meening — er zelfs in voor te komen. Mocht men er verder toe overgaan, om werkelijk uitvoering te geven aan het grondwettig voorschrift van art. 178 en dus de daarin bedoelde land- en zeemacht af te scheiden van de nationale krijgsmacht — zooals door ons in het aangehaalde geschrift is voorgesteld (1) — dan zoude tevens een einde gemaakt zijn aan een bestaanden ongrondwettigen toestand, terwijl door de wet zoude zijn bepaald, welke de *verplichtingen der Regeering* zijn tegenover hen, die *vrijwillig* hunne persoonlijke diensten bij de nationale krijgsmacht verrichten, evenals nu daarin vermeld zijn die tegenover de personen, welke tot dergelijke diensten worden *verplicht*.

(1) Nadere overwegingen hebben ons tot het besluit geleid, dat, om geheel in den geest der grondwettige bepalingen te handelen, het noodzakelijk zal wezen het Indische leger te beschouwen als niet te behooren onder de landmacht van art. 178, maar als een leger van het Rijk *buiten* Europa, waarvoor dus, volgens art. 418 der Grondwet, andere wetten verbindende zijn. Dit belet evenwel niet, dat het leger in Indië toch van uit Nederland kan worden gesuppleerd, zooals thans plaats heeft.

In verband met het begrip van *nationale* krijgsmacht mogen alsdan alleen *Nederlanders* tot een vrijwillige dienstverbintenis daarbij worden toegelaten. Niets belet, om voor deze vrijwilligers dezelfde vereischten voor de aanneming vast te stellen als de bestaande voor de categorie van vrijwilligers der landmacht, indien daarbij slechts in het oog wordt gehouden, dat hunne verbintenis zich alleen uitstrekt tot het dienen *hier te lande*, d. w. z., dat zij zich verbinden om het grondgebied van het koninkrijk der Nederlanden in Europa te beschermen en te verdedigen. Deze zelfde beteekenis moet o. i. worden gehecht aan het in dienst treden als cadet bij eenig wapen voor den dienst hier te lande; wat zoude deze bepaling toch beteekenen, indien daaraan geen gevolg werd gegeven en de Regeering, zich beroepende op den inhoud der engagementsakte, waarin staat, dat men zich verbindt „om het koninkrijk der Nederlanden als vrijwilliger bij het wapen der infanterie, cavalerie, artillerie of genie te dienen”, op grond van art. 178 der Grondwet deze vrijwilligers „in of buiten Europa, naar de omstandigheden” deel optreden. Zeer te recht heeft de gewone wetgever de bepaling van art. 185 der Grondwet, dat de *lotelingen* bij de militie *te land* niet dan met hunne toestemming naar de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen mogen worden gezonden, ook op de *vrijwilligers* dier militie van toepassing verklaard. Volgens dit zelfde beginsel behoort dan ook, evenals in andere bepaalde gevallen van noodzakelijkheid — oorlog of andere buitengewone omstandigheden — eerst een afzonderlijke wet de vergunning te verleenen, om die vrijwilligers *buiten* Europa aan te wenden.

Alleen omtrent het korps *Mariniers* heeft de Regeering *ten allen tijde* de bevoegdheid dit *in* of *buiten* Europa dienst te laten doen; de daarbij aangeworven vrijwilligers zijn de eenigen, die, op grond van de omschrijving der bestemming van dit korps, behooren tot die, bedoeld in art. 178 der Grondwet, zoodat dan ook een ieder, die daarbij in dienst treedt, weet, dat hij op het eerste bevel naar alle werelddeelen kan worden gezonden. Deze zelfde bestemming nu heeft die nationale krijgsmacht niet en aangezien het o. i. wenschelijk is, allen mogelijken twijfel omtrent de rechten en verplichtingen van de vrijwilligers daarbij op te heffen, zouden wij willen zien, dat daaromtrent in de wet iets stelligs werd bepaald.

Zoude dus de Nederlandsche wet, in navolging van de Fransche, voorschriften moeten bevatten omtrent de voorwaarden, waarop de Nederlanders tot een vrijwillige dienstverbintenis kunnen worden toegelaten, volgens een door ons ingesteld onderzoek zal die vrijwillige dienstneming zeer worden bevorderd, indien, te rekenen van den ouderdom van 18 jaren, men zich voor de eerste maal voor niet langer dan *drie* jaren behoeft te verbinden, daar de bepaling, dat dit thans voor niet korter dan 6 jaren kan geschieden — uitgezonderd voor hen, die boven de 21 jaar zijn en hun 40ste nog niet hebben volbracht, aan wie het thans vergund is een dienstverbintenis voor 3 jaren en, als zij vroeger gediend hebben, voor 1, 2, 3, 4 of 5 jaren aan

te gaan — een der oorzaken is, dat zoo weinigen als vrijwilliger in de gelederen treden. En nog meer zal dit het geval zijn, indien — evenals in de ingediende wetsontwerpen — die vrijwillige diensttijd in mindering komt van den verplichten diensttijd.

Doch ook de vrijwillige indiensttreding der *militieplichtigen* zal worden bevorderd, indien voor dezen de bepaling wordt gemaakt, dat zij, die vóór het tijdstip der loting voldoen aan een examen, als vrijwilliger zullen worden toegelaten, naargelang van dat examen een bijzondere opleiding zullen ontvangen, zoodra zij daartoe de vereischte bekwaamheid bezitten tot korporaal en sergeant zullen worden bevorderd en op het einde van het eerste jaar na hunne indiensttreding nogmaals een examen kunnen afleggen, om een hooger graad, ja zelfs den rang van officier te verwerven. Wordt nu tevens bepaald, dat zij die geschikt worden geoordeeld den dienst van officier te verrichten, na dat jaar tot den rang van 2den luitenant bij de schutterij zullen worden bevorderd en derhalve van hunne militieplichten worden ontheven, alsmede dat zij, die den graad van sergeant en korporaal bezitten, respectievelijk na nog $\frac{1}{2}$ en 1 jaar dienst bij de militie eveneens in hun graad bij de schutterijen zullen overgaan, dan zijn wij overtuigd, dat velen zich zullen aanmelden om deze voordeelen deelachtig te worden. Natuurlijk zal het noodig zijn daarbij de voorwaarde te stellen, dat zij, die aan het examen niet voldoen, nog eenigen tijd — minstens gedurende een half jaar — onder de wapenen moeten blijven, en alsdan nogmaals het examen mogen afleggen, om te trachten de daaraan verbonden voordeelen te verwerven; slagen zij ook dan niet, dan blijven zij wel als vrijwilliger aangemerkt, maar worden zij gelijk gesteld met de gewone militieplichtigen.

Behalve deze voordeelen is het echter, naar onze meening, ook noodig den *dienst in de gelederen* zoo aangenaam mogelijk te doen zijn en dit kan alleen geschieden door steeds een zoodanig getal manschappen onder de wapenen te houden, dat de *oefeningen* goed kunnen plaats hebben, waardoor vanzelf de garnizoensdienst, de corveeën, enz. enz. minder bezwarend worden. Bij de bepaling der sterkte van de tactische eenheden, zoude b.v. als beginsel kunnen worden aangenomen, dat uit de 4 compagnieën van een bataljon infanterie altijd één compagnie op oorlogssterkte kan worden geformeerd. Het *nut* van de oefeningen met troepenafdeelingen van dergelijke sterkte heeft voorzeker niet te worden betoogd; evenmin zal het noodig wezen aan te toonen, dat dergelijke oefeningen, waardoor de *werkelijkheid* zooveel mogelijk nabij gekomen kan worden, de *lust* en den *ijver* van de deelnemers zal opwekken. Aan *goeden wil* ontbreekt het niet, en volgaarne worden alle *krachten* ingespannen — daarvoor getuigen onze najaarsmanoeuvres — mits het slechts blijkt, dat de oefeningen *nuttig* zijn en daarbij te *leeren* is. Op grond van deze overwegingen zouden wij het beginsel, dat reeds gehuldigd is bij de reorganisatie van het leger van 1 April 1881, namelijk, dat ingeval van incompleet aan vrijwilligers, het aantal miliciens (voor zooveel de sterkte

der lichting dit toelaat) met een daarmee overeenstemmend cijfer zal worden vermeerderd, in de wet opgenomen willen zien, en wel onder dezen vorm, dat zoowel de *sterkte* der militie op voet van *vrede*, als die op voet van *oorlog*, daarin bepaald zijn aangegeven, en dat, bij gebrek aan vrijwilligers, die *sterkte* door *lotelingen* moet worden voltallig gehouden. Zoowel de *oorlogs-* als de *vredesterkte* kunnen op goede gronden worden vastgesteld; de eerste toch hangt af van wat er noodig is, om in het eerste tijdperk van den oorlog de kern van den weerstand te doen vormen, de laatste van hetgeen noodzakelijk is om de oefeningen zoo vruchtdragend mogelijk te doen zijn. Hoe *groter* nu het aantal *vrijwilligers* is, des te *kleiner* wordt dat der *lotelingen*, en omgekeerd; in de wet mag derhalve geen beperkende bepaling omtrent de hoegroetheid der jaarlijksche lichting voorkomen. Daarentegen moet alsnu daarin worden opgenomen de bepaling, dat het bedrag dier lichting zal worden vastgesteld naar de totale *sterkte* op een bepaalden datum, b.v. 1 Juli van elk jaar (in verband met de opkomst tegen 1 October) hetgeen het voordeel oplevert, dat telken jare de krijgsmacht hierboven bedoeld, zooveel mogelijk voltallig wordt gemaakt en dat de *effectieve* *sterkte* niet veel van de *organieke* zal verschillen. Wel is waar *kan*, met dit stelsel van aanvulling, het bedrag der jaarlijks in te lijven *lotelingen* een groot verschil opleveren met de vorige contingenten, de invoering van het beginsel van algemeene militaire dienstplichtigheid, met behoud van dat der dienstvervangning bij de militie, maakt, dat de *militieplicht* niet bezwarender zal zijn dan door de bepalingen der ingediende wetsontwerpen, omdat — volgens onze overtuiging — het aantal *vrijwilligers* *groter* zal worden en daaronder ook begrepen zijn degenen, „die van de wetenschap en kunst des oorlogs hun beroep maken” (THORNECKE).

Doch zelfs al mocht de *militieplicht* iets zwaarder worden, zoo gelooven wij, dat de Volksvertegenwoordiging bereid zal wezen om dit offer van de Natie te vragen, indien zij overtuigd is, dat door de aangegeven regeling op de beste wijze wordt verzekerd de aanvulling van de krijgsmacht, bestemd om den eersten stoot af te weren en alles voor een hardnekkige verdediging voor te bereiden, en daardoor tevens wordt voldaan aan de grondwettige voorschriften, luidende:

Er is steeds eene nationale militie, zooveel mogelijk samen te stellen uit *vrijwilligers*, en, bij gebrek daaraan, *voltallig* te maken door *loting* uit de ingezetenen, die op den 1sten Januari van elk jaar hun 20ste jaar zijn ingetreden.

De *sterkte* en *inrichting* dier militie moeten worden geregeld door de *Wet*.

Breda, 20 April 1882.

J. DE WAAL.

Dit is een
Seculair
29 maart 1882

G. F. W. BOREL, „Een woord van protest en toelichting”.

Onder bovenstaand opschrift, zet de kapitein BOREL, in *de Militaire Spectator* N°. 4 van dit jaar, uiteen, waarom hij de door den Oud-kapitein NICLOU aan zijn adres gerichte »Open brieven”, niet beantwoordde.

Noch hem, noch anderen zijner geestverwanten, ontbreekt het aan deugdelijke bewijsgronden tot wederlegging, maar hij ziet er noch het nut, noch de noodzakelijkheid van in. Bovendien heeft hij tijd noch lust, om een onvruchtbare polemiek te beginnen. De Schrijver der »Open brieven” heeft verplichting (?!!) aan den Generaal VAN SWIETEN, voor wien hij een afgodische (?) vereering koestert. Hij ontkende de meest in het oog loopende feiten of tekortkomingen, of heeft ze eenvoudig verzwegen. Daarom, en ook omdat hij geen lust gevoelt, de oude geschillen weder op te rakelen, zal hij op diens pleidooi geen rechtstreeksche repliek geven.

Met andere woorden: de Kapitein BOREL neemt, om zich van de zaak af te maken, zijn toevlucht tot praatjes en weinig steekhoudende betoogen, in plaats van tot deugdelijke bewijzen, zooals die, waarvan X. in N°. 1 van *de Militaire Spectator* van 1882 gewaagde.

Dit is natuurlijk zijne zaak. Ieder moet weten wat hem te doen staat. Wat de heer BOREL, *du haut de sa grandeur*, ter nederstelde, zal door ieder onbevooroordeelden lezer worden beschouwd als een aanbeveling der »Open brieven”.

't Zou echter kunnen leiden tot de meening, dat in Indië alleen de Schrijver dier epistels den moed had, een afkeurend oordeel over BOREL's »Onze vestiging te Atjeh”, uit te spreken. Immers is men in Nederland niet algemeen bekend met den inhoud der Indische bladen en tijdschriften. Daarom acht schrijver dezen het niet onraadzaam, ook in het moederland bekend te maken, welk onthaal »Onze vestiging te Atjeh”, in Indië, bij anderen als den Schrijver der »Open brieven”, te beurt viel.

Daartoe roept hij de hulp in van de Redactie van *de Militaire Spectator*, haar beleefd verzoekende, de ondervolgende uittreksels uit, in Indië ver-

schenen geschriften, in de eerstvolgende aflevering van haar tijdschrift te willen opnemen.

1°. *Java Bode* 13 December 1878.

De eerste alinea van het voorbericht luidt aldus:

»Nu de oorlog met Atjeh reeds meer dan 5 jaren heeft geduurd, zal het wel niet voorbarig heeten, wanneer daarover thans een critisch oordeel wordt uitgesproken».

»Ons dunkt de tijd om een critisch oordeel te vellen, is nog niet gekomen: eerst dan wanneer de oorlog geëindigd is en eenige jaren van rust daarover zijn heengegaan, kan een critiek niet langer voorbarig heeten. Daarenboven is de eisch eener critiek een geheel andere, dan die welke de heer BOREL zich schijnt te hebben gesteld. Hij schrijft in hetzelfde voorbericht:

»Bij het toepassen van critiek, ben ik zooveel mogelijk, binnen de grenzen mijner bevoegdheid gebleven; ik ging daarbij te rade met mijn overtuiging en de aanwijzing van het gezond verstand».

»Zijn dan, mogen wij vragen, overtuiging en de aanwijzing van het gezond verstand voldoende om juiste critiek uit te oefenen? Heeft men niet het recht iets minder oppervlakkigs te verlangen, cijfers te eischen als bewijzen en in stede van het teruggeven eener in militaire aangelegenheden, dikwijls niet tot oordeelen bevoegde publieke opinie, grondige betoogen van krijgskundige waarde?»

»De lezing van het in enkele andere opzichten niet onverdienstelijke boek, maakt den indruk, als of het den schrijver voornamelijk te doen ware, om het opsommen van vele fouten, en het daaruit afleiden van veronderstellingen van allerlei aard».

»Al lezende zijn wij gestuit op tal van onnauwkeurigheden, van welke wij eenige, in een afzonderlijk opstel zullen bespreken». —

2°. *Indisch Militair Tijdschrift*, N°. 1 van 1879, bladz. 95 en 96, waar omtrent het boek van den heer BOREL het volgende wordt gezegd:

»*Quand vous voyez un homme attaqué avec acharnement, avec furie, par toute sorte de gens, soyez bien sur que cet homme a une valeur et qu'il y a là dessous quelque bonne et forte qualité en jeu*». »Een beschouwing van SAINTE BRUVE, die de Generaal VAN SWIETEN mag onthouden, na al de onvallen op zijn beleid bij de tweede *Atjehsche* expeditie.»

»Er scheen rust na den strijd over dat beleid te zijn gekomen, toen de *Atjeh-litteratuur* onlangs met het hier besproken werk werd vermeerderd. De schrijver, een verdienstelijk officier van het Nederlandsche leger, werd tweemaal bij dit leger gedetacheerd. Gedurende de *Bandjermassingsche* expeditie (1859—1863) mocht hij de Militaire Willemsorde, gedurende den oorlog op Atjeh den Eeresabel verweven. Als vrucht van hetgeen hij in den laatsten oorlog zag, hoorde en dacht, heeft hij in een goed gestyleerd en onderhoudend geschreven boek o. m. ook zijn beschouwingen ten beste

gegeven over het beleid van hem, onder wien hij diende. Hebben die beschouwingen waarde? *Krijgskundige* en *staatkundige* waarde? 't Is voor den Kapitein BOREL te hopen. De schrijver putte die beschouwingen uit gegevens waardoor hij niet altijd als *broeijer* beoordeelbaar kon optreden. De onjuistheid in vele daarvan aan te toonen, valt niet in het bestek dezer aankondiging. Elders zal dit wel, misschien meer dan wenschelijk is, gebeuren. 's Schrijvers beschouwingen over het *terrein van Atjeh* vonden reeds vroeger, evenals die over zijne *Indische brigade*, gegronde tegenspraak; terwijl het bijna aan geen twijfel onderhevig kan zijn, dat men hem ook in Indië in zijn beschouwingen over de *roeping der artillerie*, en de *geregelde insluiting van den kraton*, volgens de eischen van den *Europeeschen vestingoorlog* niet ongemoeid zal laten. Het zoude beter geweest zijn, indien de Kapitein BOREL dit werk niet geschreven had. De openbare meening, zegt Generaal KNOOP, is een geduchte macht; maar die meening moet krachtig zijn, rechtvaardig en juist. De schrijver vrage zich eens af, of zijn boek aan deze vereischten voldoet?"

3°. *Indisch Militair Tijdschrift*, N°. 3 van 1879, bladz. 245 en 246, bladz. 248 en 249, waar men in het opstel: *Een stem uit Indië over het onpartijdig oordeel van den heer W. A. VAN REES*, het volgende leest.

»Het mag overbodig genoemd worden, in een beoordeeling te treden, van hetgeen BOREL's arbeid te lezen geeft, omdat zulks reeds geschiedt door den Oud-kapitein NICHOU, in het dagblad *de Locomotief* in den vorm van brieven, welke later bijeengezameld, als afzonderlijk werk zullen worden uitgegeven.

Zulk een critiek bewijst reeds genoeg eer aan een boek, dat hoogst oppervlakkig en zeer partijdig is. Naar mijne meening schijnt het slechts geschreven te zijn, om bij de massa van het publiek eenig recht te verkrijgen, om over al hetgeen Generaal VAN SWIETEN deed, een afkeurend oordeel te mogen vellen, en de uitzending der zoogenaamde Indische brigade op den voorgrond te plaatsen, zonder echter reeds vroeger dit denkbeeld, in het dagblad *Het Vaderland* aangestipt en nader besproken in de *Militaire Spectator*, in voldoende mate, en op zaakkennis berustende, in breede trekken uit te werken.

»Dat de heer BOREL in zijne voorrede zelf zegt, dat zijn werk in vele opzichten gebrekkig is, schijnt de heer VAN REES over het hoofd te hebben gezien en als bijzaak te beschouwen. Of mag men veronderstellen, dat de heer VAN REES niet meer weet wat de officier in Indië moet kennen, om het oorlogvoeren te beoefenen? Of heeft hij soms een zeer gering denkbeeld van de ontwikkeling der Indische officieren op dit gebied? Aan nauwgezetheid heeft Kapitein BOREL zich in zijn boek niet schuldig gemaakt".

»Vermelding van getallen en tijden, schijnt hij soms geheel overbodig te hebben geacht tot bewijsvoering der critische beschouwingen over oorlogshandelingen, terwijl het ontbreken der gronden waarop hij zijn afkeuring over de legeraanvoering en sommige tactische en strategische handelingen baseert, slechts gerechtvaardigd schijnt door het feit alleen, dat hij ze vermeldt".

»Ware de heer VAN REES niet in waarheidszin en onpartijdigheid te kort geschoten, ware hij een schrijver, die militaire kundigheden naar waarheid weet te schatten, dan zou het voor het intellectueele peil van het Indisch officierskorps niet pleiten, een werk als dat van Kapitein BOREL tot studieboek aan te nemen. Gelukkig echter heeft het oordeel des heeren VAN REES in zuiver krijgskundige aangelegenheden der laatste jaren slechts een zeer betrekkelijke waarde».

4°. *Indisch Militair Tijdschrift*, N°. 5 van 1881, bladz. 420 en 421, in het opstel van »Observator», waarvan de heer BOREL melding maakt in den aanhef van zijn protest, en welks strekking in hoofdzaak is, *wederlegging* der »Open brieven aan den kapitein BOREL».

»De lezing van het werk van den heer BOREL heeft op ons den indruk gemaakt, dat het is samengesteld uit dagelijksche aantekeningen tijdens zijn verblijf in Atjeh. De telkens voorkomende herhalingen, in dat werk, sluiten het bewijs in zich van een innige overtuiging, die telkens opnieuw bij den schrijver bovenkwam, en die hij niet nalaten kan, telkens en telkens weder in zijn zakboekje neer te schrijven. In de verzameling van die aantekeningen (compilatie zooals de schrijver der brieven het noemt) herkent men den minder geoefenden schrijver, die opteekent wat voor hem anomstootelijke waarheid is geworden, maar er niet aan denkt, dat hij, om daarmede voor het forum van het publiek op te treden, niet kan volstaan, maar dat hij bewijzen in cijfers dikwijls noodig heeft».

»*Que messieurs les assassins commencent!*». Onwillekeurig denkt men aan die woorden van ALPHONSE KARR, wanneer men noodkreten hoort aanheffen over het twistgeschrijf tusschen de Generaals J. VAN SWIETEN en G. M. VERSPINCK. De heer BOREL, heeft geen lust, de oude geschillen weder op te rakelen, en opnieuw de gemoederen in beweging te brengen. — Ware het niet beter geweest, niet mede te werken tot het uitlokken dier geschillen? Waarom moest de Generaal VAN SWIETEN, hoewel buiten de partijen staande, zoodra hij was benoemd tot opperbevelhebber der 2de expeditie tegen het rijk van Atjeh, worden gekozen als *souffre-douleur*, waarop men de grieven, die men ten rechte of ten onrechte tegen minister en gouverneur-generaal meende te hebben, trachtte te wraken? Waarom werd het — 't *Nieuws van den Dag* wees er op — »toen de bejaarde krijgsman tot het burgerlijke leven was teruggekeerd, haast liefhebberij voor dezen en genen, om den Atjeh-krijg te personifieeren, terwijl zekere critiek persoon tegenover persoon stellende, voor haar paneel kleuren zocht van schrillen aard, ten einde hare tegenpartij te beter te kunnen bekladden?» Men leze in het *Vaderland*, in *Pro Patria*, in de *Arnhemsche* en *Utrechtsche Couranten*, en elders al hetgeen van Juni 1873 tot October 1874 in zake de 2de expeditie tegen Atjeh werd gepubliceerd, en men zal zien, welke bejegening den Generaal VAN SWIETEN reeds

toen, van een groot deel zijner landgenooten te heurt viel! Van een „groot deel zijner landgenooten”, met voordracht wordt dit gezegd, omdat men in den vreemde er anders over dacht, getuigen de artikels, verschenen in de *Revue Militaire de l'Etranger*, de *Vedette*, het *Militair Wochenblatt*, enz.

In N°. 18 van „*De Gids*”, jaargang 1874 verscheen de bezadigde critiek van den Generaal KNOOP. Zij werd beantwoord door den Generaal VAN SWIETEN, in zijn schrijven van den 17den October 1874. Op waardige wijze voerde ook hij het woord. Geen der vele beschuldigingen tegen hem ingebracht, werd beantwoord met een wederbeschuldiging; al wat zweemde naar personaliteit werd door hem vermeden. Hoe werd die houding beloond? Opstellen, als die van PATRIOT, van BRUTUS, van den heer JEEKEL, van den heer VAN REES, en van den oud-minister VAN GOLTSTEIN, artikels als die in de *Arahemsche Courant*; brieven als die aan de „Vereeniging ter beoefening van krijgswetenschap” zagen het licht. Naarmate de Generaal VAN SWIETEN zweeg, werden de incrimatiën heviger. Ten laatste kon men bijna geen dagblad meer opnemen, of men stiet op een hatelijkheid aan het adres van den Opperbevelhebber der 2de expeditie tegen Atjeh; en om dat alles te bekroonen, verscheen in de laatste helft van 1878, *Onze vestiging te Atjeh* van den Kapitein der artillerie BOREL.

't Werk bevatte een reeks van beschuldigingen, waarvan sommige niet anders konden worden weerlegd, dan door te wijzen op misslagen van anderen. Waarschijnlijk zou de Generaal VAN SWIETEN ook toen nog gezwegen hebben, maar de Generaal VERSPIJCK vond goed de pennevrucht van den heer BOREL een goed en met waarheid geschreven boek te noemen; een volks-vertegenwoordiger voegde in 's lands vergaderzaal bij het woord goed, het epithon fraai; de heer VAN REES beijverde zich BOREL's geschrift aan te bevelen, als: „een onpartijdig oordeel”, en ook de generaal BOOMS stemde — al was het dan ook onder eenig voorbehoud, o. a. zeer ter zijner eer, „dat het verbranden van kampongs en vernielen van bezittingen, buiten den drang van het gevecht en de zorg voor eigen veiligheid een onmenselijke handeling is” — in het algemeen in met den lof, aan den arbeid van den heer BOREL toegezwaaid. Toen dat alles gebeurde werd spreken plicht. De Generaal VAN SWIETEN mocht niet langer dulden, dat zijn tijdgenooten op een dwaalspoor werden gebracht; het nageslacht ter beoordeeling van den Atjehoorlog alleen eenzijdige bronnen zouden ten dienste staan, de naam van kalm en ervaren krijgsman, dien hij gedurende 50 jaren met eere gedragen had, niet als erfdeel op zijne kinderen zoude overgaan. Maar vooral werd spreken plicht, omdat de grijze legersaanvoerder, door het gewicht van zijn naam in de schaal te leggen, en het ongegronde der tegen hem ingebrachte beschuldigingen aan te toonen, wellicht kon verhoeden dat langer werd voortgegaan op den weg der agressieve politiek, en zoo doende nog meer menschenlevens en schatten, niet alleen nutteloos, maar zelfs ten nadeele der beoogde pacificatie, zouden worden verspild. De Generaal VAN SWIETEN

zou getoond hebben, een slecht Nederlander te zijn, wanneer hij zich, zelfs toen, niet had doen gelden. De generaal schreef. Beschuldigen deed hij; maar alleen daar, waar dit onvermijdelijk was, zou hij zichzelf rechtvaardigen. Kan dit ook gezegd worden van de wijze waarop gerepliceerd werd? Onpartijdigen mogen oordeelen.

In November 1879 betreurde de Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië de polemiëk, die over het beleid der 2de expeditie gevoerd werd.

Volkomen billijk was hij niet. Hij had onderscheid moeten maken tusschen aanvullers en verdedigers. Den laatsten valt niets te verwijten, tenzij de rechtsregel, „audiatur et altera pars” wordt terzijde gesteld. Het betreurenswaardig geschrift over de 2de Atjehsche expeditie zou vermeden zijn, wanneer de Generaal VAN SWIETEN v/m Juni 1873 t/m 1878, niet met verbittering en woede was aangevallen door allerlei soort van lieden en dus ook door mannen wier maatschappelijke positie vertrouwen inboezemde.

De wijze, waarop zij, die meenen in het schrijven van den Generaal VAN SWIETEN miskend te zijn, hem hebben geantwoord, strekt ten bewijze voor de zelfbeheersching, door hem ten toon gespreid, toen hij ruim 5 jaren zweeg, niettegenstaande al 't geen hem werd ten laste gelegd. Thans, nu hij eindelijk het stilzwijgen heeft verbroken, en de tegenpartij ziet, dat de wapenen om haar te bestrjden, niet ontbreken, heft zij jammerklachten aan over 't verderfelijke twistgeschrift, dat zij uitlokte, en waarvoor zij goetne den Generaal VAN SWIETEN zou willen verantwoordelijk stellen. Is dat het onrecht niet tot het uiterste drijven?

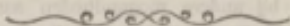
De heer BOREL meent, dat het publick niets verliest bij het niet beantwoorden der „Open brieven”. Hij heeft gelijk. Zoals met zekerheid kon voorspeld worden, heeft de loop der gebeurtenissen het pleit ten zijnen nadeele beslist, en een repliek van zijne zijde, zou daardoor monnikenwerk worden. De tactiek van branden, plunderen, moorden en verwoesten, waartegen VAN SWIETEN waarschuwde in zijn brief aan den Generaal KNOOP, heeft het hare gedaan. Zelfs de brutaalste ontkenning kan niet wegcijferen, dat het die tactiek gelukte, een bevolking van ruim 300.000 zielen, te doen wegsnellen tot op nog geen 50.000 zielen, waarvan 27.000, meer dan de helft, in de onderafdeeling Marassa met de zuidelijke nederzettingen, waar het branden en vernielen niet of in geringe mate is toegepast. Toch duurt de oorlog voort. Nog onlangs moet TOEKOE TROE op een voorstel tot onderwerping geantwoord hebben, dat de compagnie wel verklaarde dat het vrede was, maar dat de Atjehers hem niet erkend hebben, terwijl volgens latere en officieele berichten, dat priesterhoofd een aanhang, bestaande uit Pedireezen en Atjehers uit de bergstreken, om zich verzamelde, en op die wijze de vraag beantwoordde, den heer VAN REES reeds in 1876 gesteld, of hij zeker wist, dat zich in de bovenlanden der XXII moekims niet evengoed een talrijke bevolking bevond, als in die van Sumatra's Westkust, en die van Palembang. Het labyrinth, waarin wij door de voorstanders der agressieve politiek,

en als uitvloeisel daarvan door de veroveringen onder Generaal VAN DER HEIJDEN, gebracht zijn, is van dien aard, dat bekwame en op 't gebied van den Atjeh-oorlog ondervindingrijke militairen, zal het leger niet totaal uitgeput worden en de financiële nood niet haar toppunt bereiken, geen andere uitkomst meer zien, dan in terugtrekken en het innemen eener stelling in de nabijheid van den kraton. Eindigen met dat, waarmede de Generaal VAN SWIETEN wenschte te beginnen, achter zich latende een woestenis, met een tot op $\frac{1}{4}$ verminderde en tot in hart en nieren verbitterde bevolking. — Zouden de voorstanders der agressieve politiek nooit denken aan de duizenden, door het toepassen van hun stelsel te Atjeh bezwiken, en aan de uitputting van ons leger, dat tot nog toe voltallig is gehouden, door dat men zijn toevlucht heeft genomen tot het aanwerven van vreemde avonturiers, waarvan vele een schande zijn voor den Nederlandschen naam?

Zijn eer en gunstbewijzen voldoende hulpmiddelen tot het met gemak dragen van een zoo zware verantwoordelijkheid?

NICLOU.

De misdeelden onzer infanterie.

Bij den hedendaagschen strijd is het vuurgevecht regel, en het gevecht met blanke wapenen uitzondering. De beslissing van den strijd tusschen infanterie, vroeger door den bajonet-aanval verkregen, geschiedt tegenwoordig door een vuurgevecht op korten afstand, een schieten nagenoeg *à bout portant*.

Voor krijgslieden, die door hun werkkring, niet gewapend kunnen zijn met een lang vuurwapen, is het daarom niet voldoende, dat zij voorzien zijn van een sabel of degen, zij moeten bovendien een kort vuurwapen „de revolver“ hebben; want hebben zij dit wapen niet, dan zijn zij weerloos. Met des te meer recht kan het geschieden, dat zij dus bewapend zijn, daar de nieuwerwetsche revolvers door trefkans, vuursnelheid, dracht en indringingsvermogen meer opleveren dan gewoonlijk van dit wapen geëischt wordt.

Officieren, onderadjutanten en sergeanten-majoor der infanterie, wier taak het is aan te voeren; tamboers en hoornblazers, die door hun krijgsmuziek, of door het geven van signalen, hun deel aan den strijd bijdragen: zij allen behooren tot genoemde soort van krijgslieden.

Aan de officieren onzer infanterie is het toegestaan, of liever van hen wordt geëischt, dat zij een revolver hebben; de onderadjutanten deelen

echter niet in dit voorrecht; evenmin de sergeanten-majoor en muzikanten, die van rijkswege bewapend worden. Zoolang dit niet plaats heeft, zijn laatstgenoemde personen de misdeelden onzer infanterie, wier minder aange-naam voorland het is om, als zij niet vroeger vallen, bij het beslissend vuur-gevecht toch zeker neergeschoten te zullen worden, en dan zonder zich te kunnen verdedigen. Zij hebben even goed als de officieren recht hun leven te mogen verdedigen; het wordt dus tijd, dat men zich ook over hun lot bekommert, en dat dezen misdeelden niet langer de keus worlt gelaten om in de beslissende oogenblikken van den strijd te zullen vallen als slachtoffers van de oude sleur, of wel „veerloos” aan den haal te moeten gaan.

Om zich te kunnen verdedigen of te kunnen aanvallen, is 't echter niet alleen voldoende, dat men met een revolver bewapend zij; dit wapen moet goed wezen, en men moet bovendien geleerd hebben er mede te vuren.

Het schieten met een revolver-pistool is een grootere kunst dan het schieten met een geweer. De revolver houdt men slechts in ééne hand vast; het geweer daarentegen wordt door beide handen vastgehouden, terwijl de kolf tegen den schouder steunt.

In ons land is het schieten met de revolver over 't algemeen niet in eere; slechts enkele personen zijn er bedreven in.

Van de officieren onzer infanterie eischt men, dat zij met het geweer zullen schieten; waarom vergt men ook niet, dat zij dit met de revolver zullen doen?

Zwitserland, de bondstaat, die zijn geheele infanterie met repetoergeweren bewapend had, voordat bij andere mogendheden aan dergelijke bewapening ernstig gedacht werd, heeft den 5den Mei jl., onzes inziens, weder een goed en gewichtig besluit genomen door voor de niet-bereden officieren een nieuwmodel revolver aan te nemen. Dit wapen is ontworpen door den bekenden Luitenant-Kolonel RUDOLF SCHMIDT, directeur der wapenfabriek te Bern, in welke fabriek deze revolvers vervaardigd worden. Ter onderscheiding van de vroegere door hem uitgevonden revolver-pistolen dragen deze den naam „model n°. 8 van 1882”. Het kaliber van dit nieuwe wapen is 7,5 mm., de lengte 240 mm., het gewicht 0,75 kg.; terwijl de cylinder zes kamers heeft. Op 30 m. afstand vallen 50 $\frac{1}{2}$ der schoten binnen een cirkel beschreven met een straal van slechts 3,5 cm. lengte, en de kogel dringt door 7 cm. dik dennenhout heen. Alle gevaar voor ongelukken bij het laden en ontladen is opgeheven, aangezien de haan zoodra men de ladingsklep opent, automatisch buiten werking gesteld wordt. Door het telkens terughalen en loslaten van den trekker draait de cylinder in de rondte, en komt de ééne kamer na de andere op de juiste plaats om geladen of ontladen te worden. De constructie van deze revolver is even eenvoudig als stevig; 't is een handig en gemakkelijk uit elkander te nemen, en in één te zetten wapen.

Ten opzichte van de draagwijze en het gebruik valt op te merken, dat, behalve den gewonen draagring aan de kolfplaat van de pistool, in de

kolf zelf nog twee sleuven zijn, waarin nokken passen, die zich onder aan den, door genoemden Overste in 1875 uitgevonden, aanlegholster (Anschlag-Tasche) bevinden. Wanneer de revolver op gezegde wijze aan den holster bevestigd wordt, en men dezen laatste onder het aanleggen tegen den schouder plaatst, kan men de pistool gemakkelijker richten, en met dit wapen nauwkeurig schieten op grootere afstanden dan waarop gewoonlijk de revolver gebruikt wordt.

Moge men in ons land er naar streven de beste en minst zware revolver aangenomen te krijgen als wapen voor de niet-geweerdragende onbepaalde krijgslieden! Met de pistool behooren dus niet alleen de officieren bewapend te worden, maar ook de tot nu toe op het gebied van bewapening, misdeelden onzer infanterie (1). De tijden zijn toch lang voorbij, dat een enkel krijgsmann, door de kracht van zijn arm, en de scherpte van zijn zwaard, den toegang tot een défilé eenigen tijd tegen honderden kon verdedigen. Nogmaals dus hetgeen bij den aanvang van dit schrijven gezegd is: het vuurgevecht alleen beslist thans den strijd; met een vuurwapen moet een ieder gewapend en in 't gebruik daarvan bedreven zijn!"

J. R. J. P. CAMBIER,
1ste luitenant der mariniers.

(1) Al het omtrent deze quaestie geschreevens is ook van toepassing op dat deel van het korps mariniers, dat aan den wal dient. Bij de mariniers volgt men echter in hoofdzaak de bepalingen der landmacht, waarom in dit schrijven alleen gesproken wordt over de infanterie.

Het onheil in de legerplaats op de Oldebroeksche heide.

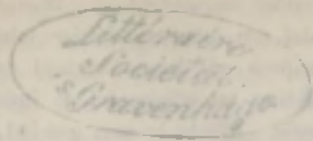
Op den 17den Augustus jl. had in de legerplaats op de Oldebroeksche heide bij de schietoefeningen een ernstig ongeval plaats, waarbij twee kanonnières zwaar gekwetst werden.

Er werd gevuurd met springgranaten uit 2 St. kanonnen van 15 cM. Bij het 3de schot uit een der kanonnen sprong de granaat bij het aanzetten. Door het terugspringen van den aanzetter of van scherven werden van N°. 3 vier vingers der linkerhand en van N°. 4 de rechter-onderarm en drie vingers der linkerhand afgeschoten. Eenige scherven werden in den laalkoker teruggevonden; de steel van den aanzetter op 70 M., scherven tot op 150 M., de hand van den kanonnier op 15 M. achter de batterij. De patienten werden zoo spoedig mogelijk verbonden en naar het hospitaal te Kampen vervoerd, waar de rechterarm van den kanonnier, die N°. 4 was, boven de elleboog werd geamputeerd. De toestand der lijdens was voorloopig gelukkig zeer bevredigend.

Dat een dergelijk voorval een verpletterenden indruk zal gemaakt hebben bij hen, die daarbij tegenwoordig waren, laat zich gemakkelijk denken. Neemt men echter in aanmerking dat bij het vuren 7 officieren, 6 onderofficieren en 8 kanonnières tegenwoordig waren, dan zal erkend moeten worden, dat de gevolgen nog veel ernstiger hadden kunnen zijn.

Maar ook bij hen die niet bij de ramp tegenwoordig waren, zal de tijdig een pijnlijken indruk gemaakt hebben, doordien de oorzaak daarvan natuurlijk niet dadelijk bekend is en men dus niet weet in hoeverre men ook in het vervolg aan iets dergelijks bij het vuren door onbekende oorzaken zou kunnen blootstaan.

Intusschen heeft men, naar wij van goeder hand vernamen, reeds spoedig met vrij groote zekerheid de oorzaak van het onheil weten op te sporen. Wij achten het echter verkieslijk, met de bespreking hiervan te wachten, totdat een onderzoek, hetwelk thans nog omtrent enkele punten in gang is, zal zijn afgelopen.

BOEKAANKONDIGINGEN.

De tegenwoordige positie van den officier der infanterie in Indië door X. Ooruyk uit het Indisch Militair Tijdschrift.

Met veel belangstelling is door ons kennis genomen van den inhoud van dit geschrift, waarin met talent en helderheid gewezen wordt op bestaande gebreken en de weg aangewezen wordt, die gevolgd moet worden om de infanterie van het Indische leger op te heffen uit den staat van kwijning, waarin zij zich bevindt.

De kwaal, waarann de infanterie lijdende is, wordt door den Schrijver als zeer ernstig geschetst. Het wapen is steeds achtergesteld bij de andere wapens en diensten; men heeft het in een staat van onmondigheid gehouden en de infanterie voortdurend laten gevoelen, dat zij »de minste onder de broeders» is. Van daar ontevredenheid, moedeloosheid, gedrukte stemming. En aan wie de schuld van dien toestand? »Aan hen, die als de voorgangers van het wapen moesten worden beschouwd, aan de mannen die de beteekenis van het wapen moesten opheffen».

Het valt niet te ontkennen, dat in de beweringen van den Schrijver veel waars is gelegen. Over groote waardeering heeft de infanterie zich niet te verheugen. Men neme slechts de jongste reorganisatie van het Indische leger ter hand, waaruit o. a. blijkt dat aan het geheele wapen slechts een enkele kolonelsplaats — die te Willem I — is verzekerd.

Men kan echter in het zoeken naar bewijzen van de achterstelling der infanterie ook te ver gaan. En dit doet men, ons inziens, door als zoodanig aan te halen het feit, dat te Meester Cornelis door een artillerie-officier deelgenomen wordt aan de opleiding der élèves tot infanterie-officier. Aan de Militaire Academie geschiedt die opleiding door officieren van alle wapens, en bij eenig nadenken zal een ieder moeten erkennen, dat daaraan gewichtige voordeelen zijn verbonden.

Wanneer men voortdurend bejegend wordt als »de minste onder de broeders», kan het wel niet anders of men moet *nederig* gestemd worden tegenover de andere wapens. Intusschen zijn wij van oordeel, dat die nederigheid alleen te wijten is aan de geringere kennis die als gevolg van die bejegening sommige officieren der infanterie deelachtig is geworden. Wij durven althans beweren, dat dit nederigheidsgevoel bij de infanterie-officieren, herkomstig van de Kon. Mil. Academie, die hunne kameraden van de andere wapens in hunne studiën hebben kunnen

volgen, niet zoo bijzonder ontwikkeld is. Wanneer eindelijk gebroken zal zijn met het denkbeeld, dat een infanterie-officier minder ontwikkeld behoeft te zijn dan die van andere wapens, zal die nederigheid vanzelf verdwijnen.

Dat er aan de opleiding tot officier bij de infanterie nog veel ontbreekt, zal iedereen moeten toegeven. Allicht is men geneigd, hiervan een verwijt te maken aan het legerbestuur, en toch is zulks o. i. onverdiend. Wij meenen nl. te kunnen verzekeren, dat door de legerbevelhebbers in de laatste jaren pogingen genoeg ter verbetering zijn aangewend, doch dat die pogingen tot nu toe schipbreuk geleden hebben op de weinige medewerking, die het legerbestuur en de Gouverneur-Generaal uit Nederland ondervonden.

Schrijver gewaagt op bladz. 8 van de verbodsbepalingen, die in 1839 betrekkelijk het schrijven over militaire aangelegenheden gegeven werden. Wij gelooven niet dat dergelijke bepalingen ooit hebben kunnen belatten, dat het leger zich liet hooren, wanneer het dit noodig achtte. Zonder verder in het minst ons met zoodanige bepalingen ingenomen te verklaren, meenen wij echter de vraag te mogen stellen, of later na het opheffen daarvan, van de vrijheid tot schrijven, altijd een goed gebruik is gemaakt en of er geen waarheid gelegen is in hetgeen op bladz. 8 gezegd wordt van "het er maar op losschrijven en vaak door dik en dun heen te praten"? — Iedereen voelde zich als het ware geroepen om de toestanden van het leger en de chefs te beoordeelen, en na het jaar 1870 is in het leger een reclame-geest gesloopen, die noodlottig is voor de discipline. Het in het laatste tiental jaren door sommige schrijvers op militair gebied geleverde heeft veel kwaad bloed gezet, onderlinge vijandschap veroorzaakt en veel van den in het leger heerschenden geest komt, ons inziens, voor hunne rekening.

Daarbij komt nog dat in den laatsten tijd het militair en civiel element soms wel wat te veel uit hetzelfde oogpunt beschouwd worden. Voorzeker, de militair is ook staatsburger, maar zoolang het leger nog zulk een eigenaardige positie in de maatschappij inneemt en het behoud van zijn prestige afhangt van gehoorzaamheid aan geheel afzonderlijke wetten, zoolang moeten zijne leden ook beseffen, dat voor het behoud van dat prestige meer zelfverloochening noodig is dan in de laatste jaren soms werd betoond. Waarlijk, de *abnégation du guerrier* is voor sommigen een ijdele klank.

Het grootste gedeelte van het geschrift van X. is gewijd aan de onwettige afwijking van de regeling op de bevordering, het ontslag en op non-activiteit stellen der officieren van het Indische leger. In driërlei opzicht is men in de laatste jaren van die regeling afgeweken en wel:

1°. bij de bevordering van tweede luitenants der artillerie en genie tot eersten luitenant door te bepalen, dat zij eerst na twee jaren in den tweeden luitenant-rang te hebben doorgebracht, voor die bevordering in aanmerking mogen komen;

2°. bij de bevordering van eerste luitenants der genie tot kapitein, door te bepalen dat zij eerst na achtjarigen dienstdtijd als officier voor die bevordering in aanmerking mogen worden gebracht, en

3°. door sommige kapiteins der infanterie, afgescheiden van een gunstige conduithoordeeling, aan een soort van examen te onderwerpen, alvorens tot den majoor-rang te kunnen worden bevorderd.

De Schrijver bepaalt zich, wat de beide eerste punten betreft, tot het constateeren van het feit, om met des te grooter uitvoerigheid het laatste te bespreken. Wij kunnen dus mede, wat die beide eerste punten betreft, kort zijn, en merken daaromtrent alleen slechts op, dat het legerbestuur vermoedelijk tot bedoelde maatregelen is overgegaan, om — bij gebrek aan andere middelen daartoe — de promotie bij de verschillende wapens niet te veel uiteen te doen loopen. Het is trouwens minstens vreemd te noemen, dat in de regeling op de bevordering in Indië niet dezelfde bepalingen, van 2 en 8 jaren, zijn opgenomen als in de Nederlandsche wet. Zoolang de organisatie der verschillende wapens nog niet zoodanig is, dat de promotie ongeveer gelijk is — en zoo behoorde het toch te zijn — zoolang is o. i. een dergelijke maatregel wel te billijken.

Wat echter de beproeving betreft, waaraan in de laatste drie jaren *sommige* kapiteins der infanterie zijn onderworpen om tot majoor te worden bevorderd, hiermede is ongetwijfeld een bron geopend voor grieven en onbillijkheden.

Het is ons niet bekend wie tot dezen maatregel aanleiding gegeven heeft; maar wel kunnen wij de verzekering geven, dat hij niet het werk is geweest van den vorigen legercommandant — de General DE NEVE — en dat die beproeving als *stelsel* onder zijn bestuur niet bestond. Aangezien verder de tegenwoordige legercommandant onbekend is met het wapen der infanterie, zoo zullen vermoedelijk wel andere factoren in het spel geweest zijn en is wellicht de promotie-jacht, die gelukkig slechts tijdelijk heeft gewerkt, hieraan niet onschuldig.

Intusschen kan het nuttig zijn, op te merken, dat de uitkomsten van den maatregel — hoe onrechtmatig ook in beginsel — niet zoo geheel negatief zijn geweest. Het werd meer dan tijd dat ernstig gedacht werd over een betere aanvulling van ons korps hoofdofficieren; daarmede te wachten tot de eerste opleiding tot officier algemeen genoegzame waarborgen voor de toekomst zou opleveren, ging niet aan, en bij de weinige betrouwbareheid van onze tegenwoordige conductestaten, kunnen we ons voorstellen dat men voor het oogenblik in buitengewone maatregelen zijn toevlucht gezocht heeft.

We weten allen, dat de conduite-beoordeelingen, in plaats van aan het doel te beantwoorden, slecht zijn, evenals de algemeene order die ze in het leven riep: meesterstukken van onbegrijpelijken militairen bureau-stijl en een gemakkelijk middel voor vele chefs om buiten onaangenaamheden te blijven, en het lijdt geen twijfel dat van velen die volgens deze beoordeelingen geschikt waren voor bevordering, met volkomen zekerheid kan gezegd worden, dat zij niet berekend waren voor de leiding van een korps officieren, trots het eervolste verleden en 20-jarigen dienst. Ook zal moeten erkend worden, dat ten opzichte van sommigen die aan de beproeving werden onderworpen, het legerbestuur niet zoo geheel heeft misgetast. Men zal zich b. v. ongetwijfeld herinneren hetgeen de Redacteur van den Java-bode eenige jaren geleden schreef over hem ter opname toegezonden grieven van eenige kapiteins, die te licht bevonden waren, nl.: „dat die geschriften, wat stijl, taal en spelling betrof, zulke doorslaande blijken gaven van de geringe ontwikkeling der schrijvers, dat hij ze niet durfde opnemen”. — Niettemin waren die personen, volgens de conduite-beoordeelingen, volkomen geschikt voor den hoofdofficiersrang.

Een goed stelsel van bevordering staat bijna gelijk met den steen der wijzen, zegt X. Zeer juist en daarom zullen wel steeds huishoudelijke maatregelen en bestaande regeling te hulp moeten komen, om een heilzame schifting teweeg te brengen.

Hetgeen door X. wordt opgemerkt omtrent de vorming tot officier, de verdere leiding der officieren en over de behoefte aan een chef der infanterie, is volkomen juist. Het is bijna ongelooflijk, dat, terwijl artillerie, genie en militaire administratie ieder hun eigen chef hebben, aan wien uitsluitend officieren van het eigen wapen of dienstvak zijn toegevoegd, de belangen van een troepenmacht, bestaande uit meer dan 23,000 man infanterie en cavalerie, opgedragen zijn aan een bureau met een genie-officier als chef, en verder samengesteld uit officieren van alle wapens en van de administratie. Toch bestaat die toestand en we moeten hierbij wel gaan twifelen aan het organiseerend talent van dengene, die in 1869 die combinatie in het leven riep.

Met X. hopen wij, dat aan dien toestand spoedig een einde kome.

Veel valt bij het Indische leger nog te verbeteren; wij zijn dit met den Schrijver geheel eens. Gelukkig vallen reeds stappen in de goede richting waar te nemen. Met den vermeerderden toeloop bij de Kon. Mil. Academie b. v. zullen, naar we hopen, verlichte examens voor goed tot de geschiedenis behuaren; de gelegenheid tot voortzetting van krijgskundige studiën aan de krijgsschool in Nederland — zij mag geen vaste waarborg zijn voor de vorming onzer toekomstige aanvoorders — is mede een maatregel, die toejuiching verdient.

Alle verbeteringen in Indië gaan langzaam en moeten de Regeering als het ware door de omstandigheden worden opgedrongen.

Ongetwijfeld heeft X. door zijn geschrift het leger een dienst bewezen. De door hem blootgelegde toestanden eischen dringend verandering. Moge eindelijk worde ingezien wat aan de infanterie van het Indische leger ontbreekt.

*Jahresberichte über die Veränderungen und Fortschritte im
Militärwesen. VIII. Jahrgang 1881. Herausgegeben von
H. VON LÖBEL, Oberst a. D. Berlin, MITTLER und
SOHN. Preis f 6,50.*

De 8ste jaargang van VON LÖBEL's *Jahresberichte* is geheel bewerkt op het voetspoor der vorige jaargangen.

Ten opzichte van de berichten omtrent het krijgswesen der verschillende mogendheden valt op te merken, dat aangaande Duitschland thans alle wijzigingen zijn medegedeeld, die ten gevolge der wet van 6 Mei 1880 in het daarop volgende jaar in uitvoering zijn gebracht.

De talrijke wijzigingen, welke in de legerorganisatie van Engeland en Rusland hebben plaats gehad, hebben er toe geleid de inrichting der legers geheel opnieuw te bewerken. Daarentegen ontbreekt — ten gevolge van onvoorzien omstandigheden — het bericht over de wijzigingen, die bij het Oostenrijksche leger hebben plaats gehad.

Het tweede deel van het werk — berichten over verschillende takken der krijgswetenschap — bevatten opstellen over de tactiek der infanterie, cavalerie, artillerie te veld en vestingoorlog; voorts over het vestingwezen, het materieel der artillerie en de draagbare vuurwapenen.

Evenals in vorige jaargangen heeft men in de opstellen over deze onderwerpen ook thans getracht, de lezers op de hoogte te houden van de meeningen, die in de voornaamste geschriften ten opzichte van de verschillende tactische vraagstukken kenbaar gemaakt zijn, en zoodoende de richting te doen kennen, waarin de oplossing daarvan gezocht wordt. Niet alleen worden echter de meeningen der verschillende schrijvers medegeedeeld, dikwerf vindt men ook het zelfstandig oordeel der berichtgevers zelve daarbij vermeld.

Ook de verschillende nieuwe officieele reglementen en voorschriften worden daarin besproken.

Een enkele opmerking over de wijze van bewerking der *Jahresberichte*, moet ons van het hart. Ten volle erkennen wij de moeilijkheid, die er voor de Redactie in gelegen is, om de groote hoeveelheid stof, die haar door de verschillende medewerkers bezorgd wordt, zoodanig te verwerken, dat ieder onderwerp behandeld wordt met het gewicht dat daaraan toekomt, en tevens dat elk onderwerp gerangschikt wordt onder het hoofd, waar het eigenaardig te huis behoort.

Niettemin achten wij het van groot gewicht, dat de Redactie in dit opzicht zooveel mogelijk naar volmaaktheid streve, omdat daarvan, naar onze meening, de waarde van het jaarverslag in hooge mate afhankelijk is. Het is niet genoeg te zorgen voor medewerkers die degelijke opstellen omtrent de hun toevertrouwde onderwerpen verstrekken; na de Redactie blijft de taak over, de ontvangen stof te verwerken en te ordenen.

Dat zulks nog niet in voldoende mate geschiedt, kan o. a. uit het volgende blijken.

Onder het hoofd »materieel der artillerie» vinden we op bladz. 501 voor de artillerie te veld in Nederland alleen vermeld een uit de *Mittheilungen über Gegenstände des Art. und Genie-Wesens, Jahrgang 1880* getrokken bericht, aldus luidende: »proeven met 3 veldkanonnen van hardbrons (kal. 8,5 cM., lengte der ziel 206 cM., gewicht 400 KG.). Na 1000 schoten was het kanon nog in alle opzichten bruikbaar; niettemin besloot het ministerie van oorlog tot het aannemen van gecerceleerd stalen geschut». — Slant men daarentegen het bericht op betrekkelijk het krijgswezen in Nederland, dan vindt men op bladz. 184 en 185 de mededeeling dat op het budget voor 1881 gelden toegestaan waren voor de aanschaffing van nieuw stalen veldgeschut uit de fabriek van KRUPP; dat van dit geschut reeds een groot gedeelte geleverd en bij de batterijen in dienst gesteld is en dat dus de tijd gekomen is, nadere bijzonderheden hieromtrent mede te deelen. Daarop volgen dan uitvoerige mededeelingen omtrent het nieuwe veldmaterieel, zoowel wat betreft vuurmond en affuit als omtrent de munitie, de ballistische eigenschappen enz.

Blijkbaar heeft dus de berichtgever omtrent de wijzigingen die het materieel der artillerie in 1881 ondergaan heeft, geen kennis gedragen van het opstel over het krijgswezen in Nederland, dat kenbaar van zeer bevoegde hand afkomstig

is: terwijl het ook aan de Redactie ontgaan is, dat de beide bedoelde opstellen, wat Nederland betreft, in geen en deelen met elkander overeenstemmen. De lezer wordt nu onwillekeurig op een dwaalspoor gebracht. Wenscht hij zich toch op de hoogte te stellen van de wijzigingen en verbeteringen die bij het materieel der artillerie in 1881 hebben plaats gehad, dan zal hij natuurlijk het hoofdstuk, dat dien titel draagt, opslaan, en dientengevolge, wat Nederland betreft, in den waan gebracht worden, dat men daar nog slechts bezig is met het nemen van proeven met nieuw veldgeschut. Naar onze meening nu ware het de taak der Redactie geweest, zorg te dragen, dat de bijzonderheden welke over het nieuwe veldmaterieel in het opstel over het Nederlandsche krijgswezen voorkomen, overgebracht waren naar het hoofdstuk »Materieel der Artillerie", of althans dat in dit hoofdstuk voor hedeneel onderwerp verwezen ware geworden naar dat over het Nederlandsche Krijgswezen.

v. P.

Een beleefd verzoek van een milicien aan alle onderwijzers in Nederland. Utrecht, J. L. BEIJERS 1882. Prijs f 0,25.

In vele opzichten heeft dit geschrift onze sympathie. Het verkwikt ons altijd, wanneer we iemand ontmoeten die door een warm gemoed, door enthousiasme voor een idee, een scherp contrast vormt met de onverschilligheid en zelfzucht waarin we dikwerf leven. Het doet ons goed wanneer we het gevoel van plicht en eer zich zien verheffen boven het zuivere eigenbelang.

In korte trekken is het doel van het geschrift: een opwekking aan het onderwijzend personeel, om door hunnen invloed aan de jeugd in te prenten gevoelens van ware vaderlandsliefde; hun een begrip te geven van het krijgs- en defensiewezen van Nederland; zoodaende de minneming waarmede het leger nog door velen bejegend wordt, te doen plaats maken voor waardering, en op te wekken tot persoonlijke vervulling van den dienstplicht.

De Schrijver stelt zich zelf voor als een milicien, die van goeden huize afkomstig, niettemin op verlangen van zijn vader — een man gloeiende van vaderlandsliefde en een ijverig lid van den anti-dienstvervanginghand — persoonlijk zijn grondwettigen plicht vervult. Opgevoed in het denkbeeld, dat het dragen der wapenen tot afwering van vreemd geweld als een eer moet worden beschouwd, schaamt de milicien zich zijn soldatenpak niet; integendeel hij is er trotsch op.

Welke hittere teleurstellingen moet hij evenwel ondervinden. Met verlof te A., en aldaar hij een tante gelogeed zijnde, werd ter zijner eere een partijtje aangelegd. Op den bepaalden avond was alles ter ontvangst van de gasten gereed; onze milicien had zijn uniform blink gepoetst; zijn kapot was fonkelnieuw, zijn pantalon en halsdas evenzoo en zuiver van madel; de modelschoenen waren verwisseld tegen een paar nette halve haarzen. Hij had de koppel met bajonet om, de schako onder den arm, helderwitte zeemlederen handschoenen aan de handen; zijn coiffure liet niets te wenschen over en een paar hagelwitte manchetten kwamen tersluiks een halve centimeter uit zijn mouwen kijken. In het kort, onze milicien was overtuigd, dat men hem in zijn uniform erg kraanig zou vinden.

Maar hoe zouden zijne illusies vernietigd worden. Kort voor den aanvang der partij noodigt tante hem in een kleedkamer, en verzoekt hem daar, zijn soldatenpak te verwisselen met een burgerpak, en ofschoon neef met diepe verontwaardiging zulks weigert, is zijn genot voor dien avond bedorven en moet hij op de partij nog menige krenkende opmerking over zijn pak en *bedrijf* aanhooren.

Nog meerdere teleurstellingen van denzelfden aard wachten hem. Hij komt in koffiehuisen, waar men niet tapt aan militairen; hij ziet opschriften als:

»Militairen worden hier niet toegelaten!»

»Kinderen, dienstboden en militairen half geld!»

»Militairen hebben alleen toegang op den 4den rang.»

In één woord, hij ondervindt dat het leger niet populair is; hij ontwaart dat velen in den lande daarvan nog een zeer verkeerd begrip hebben; dat men daarbij denkt aan den soldaat uit de barbaarsche tijden, die zich vermaakt met moorden en branden.

En van waar dit verschijnsel? Natuurlijk uit onbekendheid met het krijgswezen vooral bij hen, die juist, door hun ontwikkeling, aan het leger de plaats in de maatschappij moesten verzekeren, die het daarin toekomt.

Hetgeen de Schrijver zegt over het verflauwen van het begrip van vaderlandsliefde; over het toenemen der aanhangers van het geloofsartikel dat Nederland niet te verdedigen is; over de noodzakelijkheid om zich te verdedigen, verdient alleszins gelezen en behartigd te worden. Men vindt daarin geen overspannen begrippen, geen militarismus, maar bezadigde redeneeringen, die een gezonden geest ademen.

Stemmen wij dus geheel in met de strekking van het boekje; met de middelen die door den Schrijver aangegeven worden om de jeugd gezonde begrippen omtrent hunne plichten jegens het vaderland in te prenten, kunnen wij niet onvoorwaardelijk meegaan. Ook is de Schrijver niet altijd gelukkig geweest in zijne uitdrukkingen om zijn goede bedoelingen te doen uitkomen. In geschriften als dit moet men o. i. zorgvuldig alles vermijden, wat kan doen denken aan liefde voor den soldatenstand wegens hetgeen in de burgermaatschappij dikwerf met den naam van soldaatjespelen bestempeld wordt. Wanneer h. v. van den vader van den milicien gezegd wordt, dat zijn hart trilt voor de gewapende macht en dat hij altijd op de stoep gaat staan als een troep voorbijmarcheert, dan is bij hem nog iets anders in het spel dan vaderlandsliefde. Wij kunnen ons althans zeer goed voorstellen dat men met het métier niet dweept, maar niettemin ten volle bereid is, zijn dienst persoonlijk te vervullen uit een gevoel van plicht; en in dit geval moet het persoonlijk vervullen van dien plicht ongetwijfeld nog hooger gewaardeerd worden dan wanneer men zich tot het beroep der wapenen aangetrokken gevoelt.

Dat de Schrijver zich tot de onderwijzers wendt tot bereiking van zijn doel, keuren wij alleszins goed. Maar of het voornamelijk middel dat hij daartoe aangeeft, het juiste is, betwijfelen wij. Schr. wil nl. wekelijks een uur afzonderen voor het onderwijs in het krijgs- en defensiewezen van Nederland. Zou dit op alle scholen, dus ook op de lagere, doelmatig te achten zijn? Wij betwijfelen het. Hoe slaag men daarbij ook bij den grond blijft", men zal daarbij, ons inziens,

nog altijd voor zeer velen te hoog blijven. Ook zijn wij geenszins ingenomen met het denkbeeld, daartoe onderwijs aan de scholen te doen geven door officieren. Daargelaten of er officieren genoeg gevonden zouden worden die daartoe genegen zijn en of de Minister van Oorlog bereid zou zijn, „buiten de garnizoensplaatsen tot dat doel officieren te detacheren” — zooals Schr. vermeent — zijn wij van oordeel dat vooral voor het lager onderwijs uitstekende *onderwijzers* noodig zijn en dat het hoofd der school steeds de verantwoordelijke persoon moet blijven voor het onderwijs dat aan zijne school gegeven wordt. Zonder nu in het minst te willen beweren, dat in het officierskorps geen uitstekende *paedagogische krachten* aanwezig zijn, meenen wij toch dat, wegens gemis aan opleiding als onderwijzer, geenszins ieder officier daartoe bevoegd is; terwijl het bovendien moeilijk zou zijn, die officieren-onderwijzers onder controle van het hoofd der school te plaatsen. Wij achten dan ook dit middel niet *practisch*.

Naar onze meening kan en moet echter het doel langs anderen weg door het onderwijzend personeel bereikt worden. Het komt ons voor, dat het er minder om te doen is, de jeugd met het defensiewezen bekend te maken, als wel om dugelijke karakters te vormen en gezonde begrippen te verspreiden aangaande de legervorming van den tegenwoordigen tijd. Men moet, voor alles, de jeugd tot het besef brengen, dat het niet haar eenig streven moet zijn, kennis te vergaren met het doel, zich een voordeelige positie in de maatschappij te verschaffen, maar dat er ook dure plichten te vervullen zijn, die geen geldelijk voordeel opleveren; men moet hun eergevoel ontwikkelen; men moet hun gezonde begrippen ontleent de rechten en plichten van den staatsburger en eerbied voor de wetten des lands inprenten enz.; m. a. w. de zedelijke vorming moet op den voorgrond staan.

Bij het onderwijs in de geschiedenis kan voorts ruimschoots gelegenheid gevonden worden, om er op te wijzen hoe gaandeweg de vroegere huurbenden plaats gemaakt hebben voor nationale legers, wier bestemming het is, den geboorte grond te verdedigen en dus samengesteld behooren te zijn uit hen, wie die grond ter harte gaat. Men kan de jeugdige leerlingen zodoende tot het besef brengen, dat die legers er niet zijn als middelen tot het uitoefenen van willekeurige handelingen, maar tot handhaving van de rechten van den Staat, en dat het dus als een eer moet worden beschouwd tot handhaving van die rechten te mogen meewerken.

Men behoeft zodoende nog geen propoganda voor den verplichten persoonlijke dienst te maken in de scholen, iets waaraan we onze goedkeuring niet zouden kunnen geven. Dat beginsel zal zich vanzelf bann breken, wanneer het volk opgeleid wordt tot een krachtig leven, wanneer het tot het besef komt dat materieel welzijn niet het eenige ideaal van het leven moet zijn; wanneer het doordringen zal zijn van zijn rechten en plichten.

De Schrijver verlangt geen leeraarsstoel voor de krijgskunde aan onze hoogeschoolen. Wij wel. Van onze hoogeschoolen toch komt een groot deel der mannen, die later geroepen worden als minister of volksvertegenwoordiger op te treden, en een staatsman behoort algemeene begrippen te hebben van krijgskunde en legervorming. Naar onze innige overtuiging zou 's lands belang daarmee in hooge mate gebaat worden.

Wij nemen hierbij afscheid van het geschrift van den milicien. Ofschoon wij met de practische uitvoering zijner denkbeelden niet geheel kunnen instemmen, waardeeren wij in hooge mate zijn goede bedoelingen en bevelen zijn opwekkende taal zeer ter lozing aan.

Geschichte der Festung Ulm von EMIL v. LOEFFLER, K. Württembergischen General-major u. D. Ulm. Verlag der Wolkerschen Buchhandlung. 1881. Preis 8 Mark.

Voor hem die een wetenschappelijke studie wenscht te maken van versterkingskunst, is ongetwijfeld het raadplegen van de geschiedenis van den vestingbouw een eerste vereischte. Gaandeweg hebben verschillende bronnen daarover het licht gezien en deze hebben krachtig bijgedragen om een helder beeld te doen ontstaan van de trapsgewijze ontwikkeling van den vestingbouw in verband met die van de oorlogswapenen en met de wijzigingen in de tactiek.

Een nieuwe bron voor de studie van de geschiedenis van den vestingbouw wordt ons thans aangeboden in het werk, waarvan de titel hierboven werd neergeschreven. Die bron wordt ons aangeboden in een bijzonderen, wij kunnen er bijvoegen, in een aangenamen vorm, door ons namelijk de geschiedenis van den vestingbouw te toonen in die van een vesting, welke van af de tijden der Romeinen tot in onze dagen een rol heeft gespeeld en tot op den huidigen dag met haar tijd is meegegaan.

Ten tijde der Romeinen werd Ulm, door den aanleg van een vijftal groote wegen, die aldaar te zamen kwamen, een gewichtig strategisch punt; terwijl dit zich tevens bijzonder eigende voor een overtocht over den Donau. Geen wonder dus dat Ulm reeds vroegtijdig een vesting werd, die in den loop der tijden bestemd zou zijn, in de oorlogen een gewichtige rol te vervullen.

Het ligt voor de hand, dat juist ten gevolge van de groote beteekenis, die aan deze sterkte gehecht werd, hare vestingwerken herhaaldelijk gewijzigd werden en wel overeenkomstig de nieuwere denkbeelden, die achtereenvolgens op het gebied van den vestingbouw werden gehuldigd. Hare geschiedenis vormt dus werkelijk een bijdrage tot de geschiedenis van den vestingbouw over een zeer groot tijdvak.

In de eerste plaats toch treedt Ulm op tijdens de Romeinsche heerschappij; in de middeleeuwen wordt het tweemaal verbouwd; daarna wordt het successievelijk versterkt volgens de oud-Duitsche, de Italiaansche, de oud-Nederlandsche en de Fransche manier. In het laatst der vorige en in het begin der tegenwoordige eeuw verrijzen tijdelijke versterkingen; terwijl eindelijk na den Napoleontischen tijd de stad volgens de nieuw-Duitsche manier wordt versterkt.

De omstandigheden, waaronder de Schrijver geleefd heeft, waren allenreins geschikt om hem op de hoogte te brengen van de taak, die hij zich had voorgesteld. Gedurende 20 jaren toch was hij te Ulm in garnizoen; terwijl hij na het verlaten van den dienst, zich andermaal daar ter plaatse met der woon gevestigd, en zijn tijd gebruikt heeft om zijn bronnenstudie voort te zetten. Volgens de mededeeling in het voorwoord, is het algemeen historische gedeelte

van het werk getrokken uit bestaande geschriften, terwijl daarentegen alles wat betrekking heeft op de versterkingen, grotendeels bewerkt is naar handschriften en oorspronkelijke teekeningen en plannen.

Het werk verdient dan ook alleszins de aandacht van hen, die een ernstige studie van de versterkingskunst wenschen te maken.

De Tweede Kamer der Studentenwereld door BEN LOMOND.
Amsterdam, OLIVIER. 1882. Prijs f 0,25.

Een vlogschrift van 16 bladzijden, waarin de lezer een vergadering bijwoont van een dispuutcollege van studenten, waar het onderwerp behandeld wordt: „Kan en moet Nederland zich verdedigen”.

De inhoud is zoo onbeduidend, dat men zich, ons inziens, gerust het geld en den tijd kan besparen om het boekje te koopen en te lezen.

Dictionnaire des principaux termes de géographie, de topographie, de géologie et d'art militaire par VICTOR BEAUJÉAN, capitaine d'infanterie. Bruxelles, MUQUARDET. 1882.

Een verzameling van woorden betrekkelijk bovenstaande onderwerpen met beknopte verklaring. Voor den officier heeft dit woordenboek, voorzoover het als vraagboek dient bij het bestudeeren van krijgskundige onderwerpen, ons inziens, weinig waarde, aangezien de daarin voorkomende militaire termen gering in getal zijn en bovendien bijna uitsluitend betrekking hebben op de versterkingskunst. Vele dier woorden, zooals *redan*, *lunette*, *courtine* enz. behoeven voor geen officier een verklaring.

Bij de bestudeering van onderwerpen betrekkelijk geographie, topographie of geologie kan het boekje evenwel gemak opleveren:

OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

I. Legerorganisatie en Schutterij.

Over de organisatie van het leger, in het bijzonder der artillerie en genie. (*Vervolg.*) (Sp. M., Aout.)

De Engelsch-Indische strijdkrachten in hunne geschiedkundige ontwikkeling en tegenwoordige organisatie. (*Vervolg.*) (Jahrh. A. u. M., August)

Terugblik op de voornaamste veranderingen bij vreemde legers in 1884. Kort overzicht der wijzigingen, welke in 1884 met betrekking tot legerorganisatie, oefening, uitrusting, enz. in Duitschland, Italië, Frankrijk, Engeland, Rusland, Turkije en de overige staten op het Balkan-schiereiland zijn ingevoerd. (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 6 en 7.)

II. Algemeene krijgskunst.

Tactiek der navorschingen. (*Vervolg.*) Samenstelling der voorposten. Dienst bij de voorposten. De rol der voorposten bij een aanval. (Sc. M., Juillet et Aout.)

Enkele opmerkingen over de te volgen regelen bij den aanval en de verdediging van versterkte plaatsaen. Vele der bestaande voorschriften moeten vervallen en vervangen worden door andere, die rekening houden met de nieuwere wapening der infanterie en artillerie. De verdediging vooral moet geleid worden door een commandant van zelfstandig karakter en snel oordeel. Hem moet geen andere band worden opgelegd dan algemeene voorschriften, en de macht moet hem ten volle worden gelaten om te handelen in overeenstemming met de zeer veranderlijke eischen, die door mantregelen van den belegeraar in het leven kunnen worden geroepen. Ook moet men bij de verdediging afzien van het zwaarste geschut, maar vuurmonden van 9 en 10 cM. kiezen, die bij de juistheid van hun schot nog het voordeel van gemakkelijke verplaatsing hebben. — Voor den aanval kunnen meer stellige voorschriften worden gegeven, maar deze moeten voor de tegenwoordige toestanden omgewerkt worden, vooral wat den dienst der genie betreft. Tevens moeten de oefeningen der manschappen en officieren op anderen leest worden geschoeid. (Sc. M., Juillet.)

De verdediging van Italië tegen een Franschen inval. Gegevens omtrent de levende strijdkrachten van Italië. (*Wordt vervolgd.*) (Sc. M. Aout.)

De kadets en de bevordering. De onderofficieren moeten voornamelijk door de compagniescommandanten opgevoed en gekozen worden. (Sc. M., Aout.)

De militaire opvoeding op de school. Het tegenwoordige recruteringstelsel is niet vereenigbaar met de democratische opleidingsinrichtingen. Bij deze

zou reeds de militaire opvoeding moeten beginnen. Een programma hiervoor wordt gegeven. (Sc. M., Août.)

Eenige grondregels der oorlogsvoering van NAPOLEON I. Die grondregels, in vroegere nummers van het *Journal des Sciences Militaires* ontwikkeld, zijn ook heden nog waar. Voorbeelden uit den oorlog van 1870 worden bijgebracht, en de toen begane misslagen besproken. (Sc. M., Juillet.)

Duitschland tegenover Rusland. (Stat.) De strategische waarde der grenzen tuaschen die landen voor den aanval en de verdediging. Rusland moet zijn vestingen aan Namen en Duna alsmede in Polen verbeteren; ook zijn spoorwegnet aanvullen. (Sc. M., Juillet.)

De ontwikkeling en beteekenis van het oorlogs-correspondentie-wezen, uit een militair oogpunt beschouwd. (Stat.) Mededeeling van de middelen welke door de pers gebezigd worden om berichten in te winnen. Beschouwing over den geest waarin de pers behoort te handelen, om door hare berichten ten voordeele van het eigen leger werkzaam te zijn. (Jahrb. A. u. M., August.)

Over de ontwikkeling van de tegenwoordige oorlogsvoering. Aan de hand der geschiedenis wordt aangetoond, dat de oorlog steeds gevoerd is geworden in den geest van zijn tijd, wyl de oorlogsvoering afhankelijk is van de politieke en sociale verhoudingen der staten. Door deze omstandigheden kan de oorlog veelal niet met volle kracht gevoerd worden; eerst NAPOLEON deed zulks, door het geheele volk daarvan te doen deelnemen. De algemeene weerplicht, die tegenwoordig bijna overal ingevoerd is, waarborgt zulks ook voor het vervolg; daardoor zijn de strijdkrachten grooter dan ooit te voren. Voor een krachtige oorlogsvoering is echter bovendien noodig: een krachtige bevelvoering. (Jahrb. A. u. M., August.)

Waarnemingen en ervaringen der Oostenrijksche troepen bij de bezetting van Bosnië en de Herzegowina. (Vervolg.) V. Het vuurgevecht der infanterie en dat der artillerie met betrekking tot de leiding, het munitieverbruik, de uitkomsten van het vuur, de munitie-aanvulling, enz. (Wordt vervolgd.) (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 6 en 7.)

De moderne infanterie-aanval. Een tactische studie, waarin getracht wordt, het belangrijkste, wat in de laatste jaren omtrent dit onderwerp het licht zag, in een beknopt overzicht samen te vatten. (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 6 en 7.)

Reglementen-studie. De noodzakelijkheid, dat in den oorlog alles eenvoudig, gemakkelijk en snel kan worden bewerkstelligd, de bevelgeving kort, met woord en wenk kan geschieden, wordt op den voorgrond gesteld en in verband met dezen eisch de reglementaire uitvoering besproken. (Oest. Mil. Z., Juni.)

Reglementen en instructiën voor de opleiding der troepen en hun bevelhebbers. (Stat.) Overzicht van de exercitie-reglementen voor de infanterie van de jaren 1862 en 1863 en voor de cavalerie van 1851, 1854, 1857, 1860 en 1862. (Oest. Mil. Z., Juni.)

IV. Techniek der artillerie en ballistiek.

Beschouwing over de practijk van het indirecte schot der infanterie. Theoretische en praktische oplossing van het vraagstuk der te bezigen vizierhoogten. (Sc. M., Juillet.)

De ballistiek der draaghare wapenen. Beschouwingen naar aanleiding van het opstel van den Belgischen kapitein der artillerie GUILLAUMOT: *Le fusil rationnel*, voorkomende in de *Revue belge d'art de science et de technologie militaires*, en ook afzonderlijk verkrijgbaar. (Sc. M., Août.)

Schietproeven tegen kustbatterijen en rugweren in Italië. De proeven hadden ten doel, na te gaan in hoeverre de in Italië volgens de plannen

van 1874—73 gebouwde aarden kustbatterijen, nog bestand zijn tegen het tegenwoordige marine-geschut. Het programma der proeven omvatte: onderzoek naar de indringing van de bij de Italiaansche marine gebruikelijke projectielen in zand en aarde; vergelijking van het weerstandsvermogen van zand en aarde tegen springprojectielen; vergelijking van de springwerking van projectielen, die op verschillende diepte ingegraven worden, enz. Ook werden proeven genomen om na te gaan, hoe ver rugweren teruggetrokken moeten worden, om geen gevaar te loopen, dat scherven in de batterij teruggeworpen worden. (Mitth. A. u. G., Heft 7.)

Proeven op artillerie-gebied in Italië. Beknopte opsomming van de proeven welke aldaar in den laatsten tijd bij het wapen der artillerie hebben plaats gehad. (Mitth. A. u. G., Heft 7.)

Het Fransche belegeringsmaterieel. Beschrijving met schetsen van het nieuwe materieel, bestaande uit St. achterlaadkanonnen van 22 cM., 15 cM. L. en K. en 12 cM. alsmede uit St. achterlaadkanonnen van 27 en 22 cM. Van enkele worden slechts beknopte mededeelingen gedaan. (Mitth. A. u. G., Heft 7.)

Proeven met ringgranaten en granaatkartetsen uit de gietstalen veld- en bergkanonnen van 8,4 en 7,5 cM. (Stat.) De verdere proeven worden medegedeeld en ten slotte een vergelijking gemaakt tusschen de kamer-granaatkartetsen en die met centrale springlading, alsmede tusschen de uitwerking van ringgranaten en granaatkartetsen. (Schw. A. u. G., Heft 7.)

Schietproeven met positie-geschut in Mei 1882. De proeven hadden plaats met kanonnen van 10,5, 12 en 15 cM., van KRUPP, kanonnen van 15 cM. van staalhard brons en mortieren van 15 cM. van KRUPP. Zij hadden betrekking op: trefkans, indringing in aarde, werking van de granaatkartets, beschadiging aan vuurmonden en beddingen. De uitkomsten worden medegedeeld en hieruit afgeleid, welke geschutsoorten voor Zwitserland de meeste aanbeveling verdienen. (Schw. A. u. G., Heft 8.)

De telegrafische verbinding van een groep batterijen onderling en met een centraalpunt. Na een betoog van het hooge gewicht van een dergelijke verbinding voor de leiding van het vuur, worden de eischen opgenoemd, waaraan een zoodanige verbinding moet voldoen en een beschrijving met schets gegeven van daartoe geëigende werktuigen. Voorts wordt de doelmatigste verbinding der batterijen besproken, alsmede een woord gewijd aan de telephoon. Een opgave van kosten der instrumenten vormt het slot van het opstel. (Schw. A. u. G., Heft 8.)

Over een eigenschap van schijfvormige projectielen, als grondslag voor de inrichting van een nieuw vuurwapen. Door de schijf eenigszins verdund in haar cilindervormig oppervlak te doen uitloopen en haar dikte ten opzichte van haar middellijn behoorlijk te regelen, wordt het mogelijk — als een gevolg van de werking des luchttegenstands — stompe invalshoeken te verkrijgen, of, in het algemeen aan het projectiel een baan te doen beschrijven, waarbij het op het einde der baan, zoowel in het verticale als horizontale vlak, zijne voortgaande beweging in een teruggaande verandert. Hierdoor wordt het mogelijk gedeekte doelen in den rug of zijdelings te treffen. Het vraagstuk wordt wiskundig opgelost en de baan berekend van een schijfvormig projectiel van 35 cM. middellijn, dat 5 cM. dik is en onder een elevatie van 45° met aanvangsnelheden van heurtelings 150, 190 en 245 M. wordt voortgeschoten. De invalshoeken bedragen onder deze omstandigheden ongeveer 117°, 119° en 123°. (Rev. d'A., Aóút.)

Opmerking betreffende de granaten met dubbelwerkende huis. De granaten met wijden verspreidingskegel mogen voordeelen opleveren, op groote afstanden op veldbatterijen vurende, of op gerebrancheerde stellingen, maar aan die met nauwen verspreidingskegel moet de voorkeur worden geschonken, bij het beschieten op gewone afstanden van gedeployeerde infanterie. Deze stelling wordt toegelicht. (Rev. d'A., Aóút.)

Het repeteer-geweer-Mausser. Beschrijving met teekening. (Rev. d'A., Août.)

Mededeeling van een toepassing der waarschijnlijkheidsrekening op de afleiding van de spreiding der schoten. Ontwikkeling van de gronden voor de inrichting van een spreidingsliniaal. (Rev. d'A., Août.)

Proeven, door de werkplaatsen van Krupp, in Maart 1882 genomen. (Stat.) Het spilkanon van 15 en 8 cM. en het gepantserd kanon van 15 cM. (Zie *Mil. Spect.* bladz. 466 en 544.) (Rev. d'A., Août.)

Proeven, in 1879 en 1880 in Frankrijk genomen, omtrent munitiekisten met ladeberging. (Stat.) Toepassing van de ladeberging bij de munitiekisten van 90 mM. (Rev. d'A., Août.)

IX. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der infanterie.

Beschouwing over de practijk van het indirecte schot der infanterie. Zie onder IV.

XI. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der artillerie.

De schietregels der artillerie te velds bij de groote mogendheden van het vaste land van Europa. (Vervolg en Stat.) (Schw. A. u. G., Heft 7 n. 8.)

XII. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der genie.

Proeven omtrent het draagvermogen van ingehaide palen en naheien met dynamiet. (Met schetsen.) De proeven werden uitgevoerd door een genie-bataljon en hadden ten doel, op snelle wijze het draagvermogen te onderzoeken van de palen, die in Oct. 1880 als grondslag voor den bouw van een elevator te Budapest waren ingehaid en waarvan men in Juni 1884 ontdekt had, dat verscheidene aan draagkracht verloren hadden. (Mitth. A. u. G., Heft 7.)

Bouw van de Pliva-brug bij Jajce door de pionierafdeeling van het 66ste linie-inf. regiment. (Met schetsen.) Het gold den bouw van een houten jukbrug ter vervanging van een bestaande, gebrekkige brug. (Mitth. A. u. G., Heft 7.)

Behoort de genie tot de wapensoorten of tot de diensten? Beoog van de stelling dat de genie de vierde wapensoort vormt, doch dat de technische troepen uit den aard hunner werkzaamheden veel aanrakingspunten met de niet strijdende diensten hebben. (Schw. A. u. G., Heft 7.)

Over het getal zieke paarden bij de manoeuvres. De statistiek geeft aan, dat de behandeling der paarden te wenschen overlaat. Mededeelingen over de oorzaken der ziekten. (Schw. A. u. G., Heft 7.)

XIII. Onderwerpen betreffende de marine.

Het bombardement van Alexandrië door de Engelsche vloot op 11 Juli 1882. Zie onder XIV.

XIV. Krijgsgeschiedenis.

Algerië en Sahara. (Vervolg.) (Sp. M., Août.)

Een bladzijde uit de hedendaagsche geschiedenis. De moorden van Djeddah in 1858. (Vervolg.) (Sp. M., Août.)

De onlusten in Algerië. (*Vervolg.*) (Sp. M., Aóút.)

De Fransche expeditie in Tunis. Aardrijkskundige beschrijving van het land; geschiedenis van Tunis; de bevolking; het Tunisische leger in 1881; oorzaken van den oorlog in Tunis. (*Wordt vervolgd.*) (Sp. M., Aóút.)

Partijongersgevechten. Verhalen van kleine oorlogshandelingen sedert de 14de eeuw tot op onze dagen. (*Wordt vervolgd.*) (Sp. M., Aóút.)

Vier brieven van den Oostenrijkschen Luitenant v. MAYER aan een Keur-Keulschen kapitein in 1759. De brieven hebben betrekking op den zevenjarigen oorlog. (Jahrb. A. u. M., August.)

De veldtocht der tienduizend. (*Slot.*) (Jahrb. A. u. M., August.)

De overgang van de Russen over den Donau in den zomer van 1877. (*Slot.*) (Jahrb. A. u. M., August.)

De Russisch-Turksche oorlog in Armenië 1877—1878. Beschrijving van den veldtocht van 1877—78, die als een copie van den veldtocht van 1828—1829 onder PABKEWITSCH moet worden beschouwd. (Oest. Mil. Z., Juni.)

Vijftien brieven over den Oosterschen oorlog 1877—78. (*Vervolg.*) Critische beschouwingen over toestanden, besluiten en handelingen in den laatsten Russisch-Turkschen oorlog. VI. De operatiën in de Dobroedscha. VII. De eerste Balkan-overtocht der Russen. (*Wordt vervolgd.*) (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 6 en 7.)

Prins EUGENIUS van SAVOYE en JOHN CHURCHILL, hertog van MARLBOROUGH. (*Slot.*) Fragmenten eener vergelijkende biographie. (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 6 en 7.)

De Fransche expeditie naar Tunis 1881. (*Vervolg.*) Historisch overzicht dier onderneming, op grond van gegevens, hoofdzakelijk geput uit de voornaamste Fransche en andere dagbladen. Het chronologische verhaal der feiten wordt gevolgd door eenige critische opmerkingen. (*Wordt vervolgd.*) (M. W. Ver., Band XXIV, Heft 6 en 7.)

Het bombardement van Alexandrië door de Engelsche vloot, op 11 Juli 1882. Beschrijving van de stad, de inrichting der verschillende schepen (met houtsneden), de uitwerking van het bombardement. (Rev. d'A., Aóút.)

XVIII. Onderwerpen van gemengden aard.

Maandelijksche kroniek. Door de afstemming van de gelden voor een expeditie-korps naar Egypte, is de Middellandsche Zee voor Frankrijk verloren gegaan, evenals het verbond met Engeland, en is Frankrijk in Europa geïsoleerd. — Men acht het een verstandige daad, dat de Minister van Oorlog BILLOT in het nieuwe ministerie is behouden geworden; men is echter geenszins ingenomen met de beginselen, die door dezen minister zijn neergelegd in het wetsontwerp op de bevordering, wíl de willekeur hierbij nog vermeerderd wordt. (Sp. M., Aóút.)

Verscheidenheden. Een adres van 4000 Deensche vrouwen aan den Koning, in het belang van de verbetering van het vestingstelsel. Het nieuwe ontwerp ter verbetering van het vestingstelsel in Denemarken. Budgetposten voor vestingwerken en bewapening in Italië. De snelle uithroeiing der krijgsmacht bij de Europeesche groote mogendheden. Englands zwakte als militaire mogendheid. (Schw. A. u. G., Heft 8.)

Verscheidenheden. Prisma-telemeter van den Majoor WELDON. Afmetingen van het Zweedsche kanon van 27 cM. Idem van den Deenschen houwtser van 15 cM. Uitrusting van de Zweedsche veld- en positie-artillerie aan geschut. Practische regels voor het schieten met kleine ladingen. Zwitsersche positie-artillerie. Sluitstuk en gasafsluiting volgens GEORGE QUICK. Sluiting voor ge-

schut volgens **NORDENFELT**. Invoering van een nieuwe revolver in Zwitserland. Spaansche percussie-huis, mod. 1882. Bewapening van de Portugeesche kust-batterij Bom Sucesso met stalen kanonnen van 28 cM. Gietstalen geschut in Rusland. Van het Spaansche proefveld te Carabanchel. Temperatuur van het glas der electriche gloeilampen. Over de ontploffingsgolf van **BERTHELOT**. Gebruik van draad van phosphorbrons. Verbeterde **Palliser**-projectielen. Uitrusting van een Engelsch vrijwilliger-regiment met **Nordenfeldt**-kanonnen. Ontstekings-middel voor geschut van **PALLISER**. Invoering van twee veldbatterijen van 90 mM. bij het Fransche marine-art. regiment. (Mitth. A. u. G., Heft 7.)

Gezondheidsstatistiek betrekkelijk het Oostenrijksche leger over Mei. (Mitth. A. u. G., Heft 7.)

Verscheidenheden. Duitsland: Pontonnier-oefeningen te Coblenz. — België: De groote manoeuvres in 1882. — Italië: Nieuwe organisatie van de artillerie. Het marinekanon van 400 ton. — Rusland: Een nieuwe losse patroon. (Rev. d'A., Aoft.)

BIJLAGE IX,
BENOORENDE BIJ DE MILITAIRE SPECTATOR,
VIERDE SERIE. — ZEVENDE DEEL, N°. 9.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN ENZ.

(26 Juli—25 Augustus 1882.)

a.) BIJ HET LEGER HIER TE LANDE.

Benoemd.

Bij den geneesk. dienst. Tot offic. v. gez. 1ste kl., de offic. v. gez. 2de kl. dr. F. Daniels en C. G. Boekelman; tot apoth. 2de kl., de student N. R. C. A. van der Pluijm.

Bij het wapen der infanterie. (1ste reg.) Tot luit.-kol., de majoor jhr. F. F. von Muhlen, van het reg. gren. en jag.

Bij het wapen der artillerie. Tot kapt., de 1ste luit. H. W. van Rhijn, ged. bij het leger in O.-I. Bij het 4de reg. vestingart., de 1ste luit. J. R. Noeff, van het korps pantonniers.

Bij het wapen der genie. Tot gen.-maj. en inspert., de kol. P. Stolk; tot comm. der genie in de 6de verd. stell., de luit.-kol. W. F. H. van Riemsdijk, comm. in de 8ste stelling.

Overgeplaatst.

Bij het reg. gren. en jag., de maj. J. E. Simon, van het 8ste reg. inf. Bij de hoofdcomp. te Kampen (resp. op 1° Sept. en 1° Oct. a. s.) de 1ste luit. J. de Bruine en de 2de luit. W. H. van Terwisga, van het instr.-bat. Bij het korps rijd. art., de 1ste luits. F. van Hasselt, van het 2de en J. D. Wagner, van het 3de reg. veldart.

Definitief werkzaam gesteld,

bij de Kon. Mil. Academie, de kapt. J. N. Roelants, van het 4de reg. inf. en de kapt.-ing. W. Cool, heiden bij die inr. ged. Bij de insp. der draagh. wap., de bij die insp. ged. 1ste luit. P. van Lunteren, van het 1ste reg. vestingart.; terwijl die offic., in verh. daarmee zijn overg. bij den stat van hun wapen.

*Secret,
Gouvernement*

Belast,

met de tijd. waarn. der betr. van comm. der genie, resp. in de 7de en 8ste verd. stelling, de maj.-ing. I. J. H. Gijsberti Hodenpijl en de kapt.-ing. J. H. van der Dussen.

Bestemd,

tot offic. v. sp. d. bij het korps, de 1ste luit. H. Oolgaardt, van het 2de reg. veldart

Gedetacheerd,

bij de insp. der draagb. wap., de 1ste luit. D. J. Middelbeek, van het 4de reg. vestingart.

Eervol ontheven,

van hunne betr. tot de Kon. Mil. Academie, de kapt. der inf. M. H. J. Plantenga en de kapt.-ing. W. Baden Ghijben, en zulks onder dankb. voor de vele en goede diensten aan die inst. bewezen; terwijl in verb. daarmee eerstgen. is overgepl. bij het 4de reg. en laatstgen. is gepl. te Amsterdam. Van de funct. van kapt. v. sp. d., de kapt. J. H. Weenink, van het reg. gren. en jag. Van de betr. van adj. bij het korps (1° Nov. a. a.) de 1ste luit.-adj. J. van der Meer, van het 4de reg. inf.

Weder bij het leger h. f. l. ingedeeld.

Bij het 1ste reg. inf., de 1ste luit. G. E. Rojer en de 1ste luit.-kw. D. C. Offenberg. Bij het 2de reg. inf., de 1ste luits. J. C. H. G. van Deun en J. H. Leedegang, allen ged. geweest in O.-I.

Op nonactiviteit gesteld.

De offic. v. gez. 1ste kl. J. K. Stakman Bosse, de kapt. E. Roelants, van het 2de en de 1ste luit. J. E. Jurling, van het 8ste reg. inf.; alsmede de 1ste luit. J. H. ter Spill, van den staf der art., werkz. bij de insp. der draagb. wap. en Q. F. G. Vermijne, van het 4de reg. vestingart.

Gedet. bij het leger in O.-I.,

voor 5 jaren, de 1ste luit. H. F. van Thiel, van het 6de reg. inf. en de 2de luit.-kw. J. J. Verwijnen, van het 3de reg. inf.; voor 3 jaren, de 1ste luit. jhr. H. W. Boreel de Mauregnault, van het 1ste reg. huz.

Gepensionneerd.

De gen.-maj. F. A. Vaillant, insp. der genie, onder dankb. voor de vele en belangrijke diensten aan den Koning en aan den lande bewezen; de luit.-kol. M. F. J. Phaff, van het 1ste reg. inf. (onder toek. van den rang van kol.), alsmede de ritms. der cav. op n. a. jhr. F. A. de Jong van Beek en Donk, allen op hunne aanvraag; voorts de kpts. A. E. van der Heide, van het 4de en J. R. Keuchenius, van het 5de reg. inf. en P. G. van Harpen Kuijper, van het 3de reg. veldart, alsmede de kapt. op n. a. W. Weijtingh, van het wapen der inf.

Overgeplaatst bij het leger in O.-I.

De 1ste luit. B. Gordinou de Gouberville, van het 2de reg. inf.; de 2de luit. der inf. E. P. van Thiel, bij dat leger gedetach., alsmede de 2de luits.-kw. W. F. H. Schoenmaker en M. H. Kroonenburg.

Eervol uit den milit. dienst ontslagen.

de 2de luit. op n. a. J. M. Rappard, van het wap. der art.

Den rang verleend,

van luit.-kol., aan den gep. maj. der cav. W. F. C. Hamming.

LEGER IN OOST-INDIË.

Benoemd.

Bij den geneesk. dienst. Tot offic. v. gez. 2de kl., de student A. C. van Dijk, tot apoth. 2de kl., de kweekelingen A. F. de Wolff en W. J. L. van Dissel.

Gedet. bij het leger in Nederland,

voor 5 jaren, bij het 6de reg. inf., de 1ste luit. D. R. F. van Haesten.

Overleden gepensionneerden.

De gen.-maj. W. F. le Maitre, den 21sten Juli 1882 en de 1ste luit. J. de Blom, den 18den Juli 1882.

Decoratiën.

Verg. verleend tot aann. en dragen der versierselen van comm. der orde van Kalakaua (Hawaii) en van "officier d'Academie" (Frankrijk) aan den maj. H. Beijerman, van den gr. staf, adj. van Z. K. H. den Prins van Oranje; benoemd tot offic. der orde van de Eikenkroon, de maj. J. E. Simon, van het reg. gren. en jagers.

b.) BIJ HET LEGER IN OOST- EN WEST-INDIË.

Benoemd.

Bij het wapen der infanterie. Tot mil. comm. in de res. Palembang, de luit.-kol. H. K. F. van Teijn.

Bij het wapen der artillerie. Tot magazijnm. 3de kl. (2de luit.), de magazijnm. 4de kl. (adj.-ond.) C. Moolenaar. Tot opziener over den wagenmakers- en kniperswinkel bij den artillerie-constructiewinkel te Soerabaia, de ambt. op nonaet. A. F. van Helvoort, laatstelijk onderopziener over die werkplaatsen.

Bevorderd.

Bij de mil. administratie. Tot kapt.-kw., de 1ste luits.-kw. M. Logeman, thans met verlof in Nederl., A. A. C. Harting en B. N. Tuinenburg; tot 1sten luit.-kw., de 2de luits.-kw. C. A. Vosmaer en F. Rinses.

Bij het wapen der infanterie. Tot luit.-kol., de majoor R. P. de Groot; tot kol., de luit.-kol. I. H. Romswinkel.

Geplaatst.

Bij den mil. geneesk. dienst. Bij het hosp. te Willem I, de tijdelijke offic. v. gez. 2de kl. G. Bolhalter, onlangs uit Nederl. aangekomen als bestemd voor den dienst hier te lande voor den tijd van 5 jaren; hij het hosp. te Weltevreden, de offic. v. gez. 2de kl. dr. R. A. J. Sæthlage, onlangs uit Nederl. teruggekeerd.

Bij het wapen der infanterie. De kapt. C. P. T. van Vlierden te Padang; de 1ste luits. A. Berends te Makassar en H. C. A. Neeteson te Soerabaia, en de 2de luit. J. H. P. van Aken te Samarang.

Bij het 1ste bat., de 2de luit. H. Kotting, onlangs uit Nederl. aangekomen als bestemd voor den dienst hier te lande.

Bij het 5de bat., de 2de luit. J. H. P. van Aken.

Bij het 8ste bat., de 2de luit. H. M. baron Collot d'Escoury.

Bij het 11de bat., de kapt. P. J. Vos.

Bij het 13de bat., de kapt. G. J. Albrecht, onlangs van verlof uit Nederl. teruggekeerd; de 1ste luit. H. C. A. Neeteson, en de 2de luit. K. C. W. le Clerq, onlangs van verlof uit Nederl. teruggekeerd.

Bij het 17de bat., de kapt. C. P. J. van Vlierden.

Bij het 1ste deponthut., de 2de luit. A. J. Gijzen. Bij het garnbat. van Sumatra's Westk., de 1ste luit. J. van der Weide. Bij dat van Celebes, de 1ste luit. A. Berends. Bij het subsist-kader te Batavia, de 1ste luit. J. T. A. Delhougne.

Bij het wapen der cavalerie. Bij de esk. te Salatiga, de 1ste luit. L. Vos, onlangs uit Nederl. aangekomen als gedet. hij het leger hier te lande voor den tijd van drie jaren.

Overgeplaatst.

Bij den generalen staf. Bij de 1ste opnemingsbrigade (Bantam), de 1ste luit. der inf. H. B. van Rhijn, adjunct bij het topographisch bureau; hij den gew. en pl. staf, als chef van den staf in de 3de mil. afd. op Java, de kapt. H. E. Munniks de Jongh, van het 13de bat. inf., met bep., dat hij als zoodanig bij zijn wapen zal worden gevoerd *a la suite*.

Bij de mil. administratie. Bij den raad van adm. van het 10de bat. inf., de 2de luit.-kw. J. W. Hoepeling; hij de intend. in de 2de mil. afd. op Java, de 2de luit.-kw. I. S. C. F. Blankenstein; hij de intend. van Sumatra's westk., de 2de luit.-kw. H. A. Engeringh, allen van de intend. in Atjeh; hij de intend. in Atjeh, de 2de luits.-kw. A. H. Vermiers van der Loeff, F. J. Muller en N. A. de Voogt, resp. van het garn.-kleedingmag. te Soerabaia, van den raad van adm. van het 10de bat. inf. en van het garn.-kleedingmag. te Padang; hij de intend. in de 1ste mil. afd. op Java, de onderintend. 2de kl. H. Stutterheim, van die in de 2de mil. afd. op Java; hij de intend. in de 2de mil. afd. op Java, de kapt.-kw. M. P. J. G. Brouwer, van het alg. tevens afd.-kleedingmag. te Batavia; hij het alg. tevens kleedingmag. te Batavia, de 1ste luit.-kw. P. Brouwer, van den raad van adm. te Soerakarta; hij den raad van adm. te Soerakarta, de 1ste luit.-kw. A. D. de Bergh, van het garn.-kleedingmag. te Weltevreden.

Bij den mil. geneesk. dienst. De offic. v. gez. 2de kl. L. F. van Teijn naar Willem I, L. F. van Teijn naar Batoe-Toelis met intreck. v. zijn overpl. naar Willem I; bij het hosp. te Batoe-Toelis, de offic. v. gez. 1ste kl. I. Timmermans van het garn. te Buitenzorg; bij het garn. te Buitenzorg, de offic. v. gez. 2de

kl. dr. A. Stein, van het hosp. te Weltevreden; bij den geneesk. dienst van Palembang, de offic. v. gez. 1ste kl. L. E. P. Vincent, van het kordon tot tegengang der veepest.

Bij het wapen der infanterie. De kpts. H. E. Munninks de Jongh als chef van den staf in de 3de militaire afd. te Samarang, P. F. T. van Veen naar Samarang ter nadere indeeling; de 1ste luits. W. J. Philips naar Tjilatjap, R. A. Wijgersma naar Mr. Cornelis, W. Th. N. van Geusau naar Batavia en werkz. gesteld bij de 2de afd. van het Depart. v. Oorlog, H. W. Mortier naar Willem I en P. Corver naar Soerakarta; de 2de luit. baron H. M. Collot d'Escury naar Kedong Kebo; de 2de luits.-kw. J. S. C. F. Blankenstein naar Samarang, H. A. Engeringh naar Padang, J. W. Hoepeling naar Trogong, A. H. Verniers van der Loeff, N. A. de Voogt en F. J. Muller naar Atjeh.

Bij het 11de bat., de 1ste luit. L. Oberg en de 2de luits. G. N. A. de Vree en S. A. Rissink, resp. van het 14de bat., van het garnbat. v. Atjeh en a, en het 12de bat.

Bij het garnbat. van Atjeh, de kapt. W. Dumortier, van het 1ste depotbat.; bij dat van Atjeh en a., de kapt. H. W. Nijenhuis en de 2de luits. H. A. de Vos, W. J. Ising, G. Blaauw en H. A. du Croo, de drie eerstgen. resp. van het 12de en 11de bat. en het 1ste depotbat., de twee laatstgen. van het 14de bat.; bij het subsistkader te Batavia, de 1ste luit. W. T. N. van Geusau, van het 13de bat.

Bij het wapen der artillerie. Als onderinstruct. bij den art.-constructiewinkel te Soerabaja, de 1ste luit. L. Adriani, van de 20ste comp.; bij de 20ste comp., de 2de luit. K. A. Osten, van de 3de comp.

Teruggeplaatst.

Bij het wapen der infanterie. De 1ste luit.-adj. J. M. R. Laceule naar Padang.

Eervol ontslagen.

De luit.-kol. der inf. A. J. H. Lubeck; de kol. der inf. W. J. J. Docters van Leeuwen; eerv. als mil. comm. in de res. Palembang, de luit.-kol. der inf. I. H. Romswinkel; eerv. uit 's lands dienst, de burg. schrijver der 5de kl. op het bureau van den comm. der 2de mil. afd. op Java J. C. M. Schultz.

Vergoed,

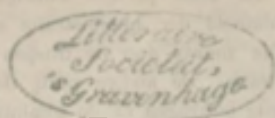
aan den van het leger in Nederl. bij dat in Ned.-Indië gedet. 1sten luit. der inf. J. P. F. G. E. Delpij, naar Nederl. terug te keeren.

Tweejarig verlof verleend,

aan de offic. van gez. 1ste kl. J. C. de Oude en J. Timmermans; aan den opz. over de gietrij bij den art.-constr.-winkel te Soerabaja B. Pas; aan den onderintend. 2de kl. bij de mil. adm. H. K. J. van den Bussche.

Overleden.

W. de Lange, apotheker 2de kl. van den geneesk. dienst, te Alkmaar, den 7den Juli 1882.

De Fransche wet van 16 Maart 1882 op de administratie van het leger.

16 Maart 1882 is voor het Fransche krijgswezen een gewichtige datum. Op dien dag kwam namelijk de wet op de administratie van het leger tot stand, die bij de wet van 24 Juli 1873 (1), regelende de algemeene organisatie van het leger, voorgeschreven is.

Art. 17 der laatstgemelde wet bepaalt, dat zich, behalve de staven — die in art. 16 vermeld zijn — bij den bevelhebber van een legerkorps zullen bevinden de beambten en dienaren, belast met de leiding en het beheer van den administratieven dienst, en dat deze onder diens bevelen staan; wijders dat een bijzondere wet de bevoegdheid van die verschillende beambten en dienaren zal regelen en voor een onafhankelijke controle zal zorgen. Hierdoor werd in beginsel uitgemaakt, dat de administratie zou staan onder de bevelhebbers en dat de controle over den administratieven dienst niet zou worden uitgeoefend door de intendanten, beambten der administratie, maar door een daarvan onafhankelijk personeel. Dit was een wijziging van groote betekenis in de Fransche militaire instellingen, waar de administratie sedert jaren oppermachtig geweest is — een toestand, van welken de Fransche legers bij herhaling de groote nadeelen hebben ondervonden.

Intusschen was 'er in 1873 nog ver van daan, dat al dadelijk de nieuwe regeling haar beslag kreeg. Wel kwam de intendance onder de bevelhebbers te staan, maar de afzonderlijke wet, waarvan het aangehaalde art. 17 gewaagt, liet zich nog lang wachten. Wetsontwerpen werden gemaakt en gewijzigd, van de ééne commissie naar de andere en van het ééne deel der Volksvertegenwoordiging naar het andere gezonden, en de behandeling er van steeds verdaagd, totdat eindelijk in 1877 de Senaat een ontwerp aannam, dat, hoewel het alle voorstanders van de beginselen der wet van 1873 geenszins in allen deele bevredigde, toch een regeling in den geest dier wet bevatte. Toen dit ontwerp de Kamer der Afgevaardigden bereikte, begon evenwel het uitstellen opnieuw. De Kamer stelde een enquête ter zake in, waarbij de

(1) Zie *Speculator* 1874, bladz. 210.

verschillende standpunten der beide partijen duidelijk uitkwamen. De ééne partij wilde de ondergeschiktheid der administratie aan de bevelhebbers en een onafhankelijke contróle zoowel over de troepen, als over de bevelhebbers en over de administratie. De andere partij daarentegen trachtte den toestand van vóór 1873 terug te krijgen nl. de administratie onafhankelijk van de bevelhebbers, en in het bezit van het beheer over de administratieve diensten, den geneeskundigen dienst en den transportdienst: de intendance moest belast blijven met de contróle over de troepen en de bevelhebbers, zonder dat zij zelve door iemand gecontróleerd werd. Intrekking van meergemeld art. 17 was dus het doel van het streven der laatste partij, die vooral in den Senaat verscheidene invloedrijke voorstanders telde en alles in het werk stelde om de behandeling der nieuwe wet te vertragen. De Kamer der Afgevaardigden zond eindelijk na lang talmen het ontwerp, na daarin diep ingrijpende wijzigingen gebracht te hebben, aan den Senaat terug; doch deze herstelde het in 1881 in den vorm, waarin het oorspronkelijk door dat lichaam was aangenomen en deed het zoo weer aan de Kamer der Afgevaardigden toekomen, die het nu, om de zaak tot een eind te brengen en een tweede beraadslaging te vermijden, urgent verklaarde en onveranderd aannam.

Wij achten de aldus tot stand gekomen wet belangrijk genoeg om haar hieronder, zoo nauwkeurig mogelijk vertaald, in haar geheel weer te geven.

WET OP DEN ADMINISTRATIEVEN DIENST VAN HET LEGER.

De Senaat en de Kamer der Afgevaardigden hebben aangenomen de navolgende wet, die de President der Republiek bij deze afkondigt:

Eerste Titel.

Algemeene bepalingen.

Art. 1. De Minister van Oorlog is de verantwoordelijke chef der administratie van het leger.

Art. 2. De administratie van het leger omvat:

- den dienst der artillerie;
- den dienst der genie;
- den dienst der intendance;
- den dienst der buskruit- en salpeterfabrieken;
- den geneeskundige dienst.

Het inwendig beheer der troepenkorpsen en der als zoodanig te beschouwen inrichtingen wordt geregeld door bijzondere bepalingen, voorkomende in den vierden titel van deze wet.

De financiële dienst en de dienst der veldpost, die rechtstreeks onder militair bevel staat, wordt geregeld bij afzonderlijk reglement, vastgesteld door den Minister van oorlog en de andere daarbij betrokken ministers.

Art. 3. De grondslag der organisatie van de bovengemelde diensten is splitsing in directie, uitvoering en contróle.

De directie neemt geen deel aan de handelingen der uitvoering, die aan haar ondergeschikt is. De contrôle neemt deel noch aan de directie noch aan de uitvoering en ressorteert alleen onder den Minister.

Art. 4. De verdeeling der toegestane gelden geschiedt door den Minister over de directeurs der diensten, die belast zijn met de aanwijzingen tot betaling. Hierop bestaat een uitzondering voor den geneeskundigen dienst, waarvoor de gelden ontvangen en de betalingen gedaan worden door den dienst der intendance, zooals art. 18 dezer wet bepaalt.

Bij den dienst der intendance zijn de directeurs gemachtigd de toegestane gelden geheel of gedeeltelijk over te dragen aan de intendanten, die tot hunne directie behooren.

Art. 5. Wanneer een leger wordt samengetrokken, worden de toegestane gelden voor alle diensten toegewezen aan den Intendant van het leger, die ze, op last van den Opperbevelhebber en naarmate van de behoefte, over de directeurs der diensten van het leger of van de legerkorpsen verdeelt.

Art. 6. De directeurs der diensten houden voortdurend toezicht op alle handelingen van hun dienstpersoneel.

Zij overtuigen zich van de geldigheid van alle betalingen, die zij moeten kwijten of goedkeuren. Daartoe nemen zij op of doen zij opnemen den voorraad en het voorhanden materieel, inventariseeren en passen de andere middelen van verificatie toe, voorgeschreven bij de reglementen of vastgesteld hetzij door den Minister, hetzij door den Commandeerenden Generaal van het legerkorps.

Tweede Titel.

Inrichtingen en speciale diensten.

Art. 7. Volgens art. 14 der wet van 24 Juli 1873 en art. 41 der wet van 13 Maart 1875 staan de inrichtingen en speciale diensten, die de bestemming hebben om de algemeene landsverdediging te verzekeren en om te voorzien in de algemeene behoeften der legers, onder rechtstreeksch bevel van den Minister van oorlog.

De Minister alleen beschikt over het materieel en den voorraad, welke zich in deze inrichtingen bevinden.

De officieren en beambten, die aan het hoofd er van staan, ressorteeren, voor wat dien bijzonderen dienst betreft, uitsluitend onder den Minister en correspondeeren rechtstreeks met hem.

Art. 8. De inrichtingen en speciale diensten, welke in dezen titel bedoeld zijn, zullen aangewezen worden bij een administratief reglement.

Derde Titel.

Leger, legerkorpsen, divisien en brigades.

Art. 9. Volgens hetzelfde art. 41 der voormelde wet heeft in elke territoriale afdeling de Commandant van het legerkorps onder zijn bevel het territorium,

de strijdkrachten van het actieve leger, van de reserve, van het territoriale leger en van de reserve van het territoriale leger en eveneens alle diensten en inrichtingen, die tot deze strijdkrachten behooren.

Hij is, onder het opperbevel van den Minister, de verantwoordelijke chef der administratie in zijn legerkorps.

De directeurs der diensten staan onder zijn onmiddellijk bevel. Zij mogen niet met den Minister correspondeeren dan door tusschenkomst van den Generaal, tenzij ze gesehreven bevelen aan hem moeten inzenden, als bedoeld bij art. 11 dezer wet, of, bij uitzondering, vragen moeten beantwoorden, hun rechtstreeks door den Minister gesteld: in zoodanig geval geven zij hiervan kennis aan den Commandant van het legerkorps.

In alle andere gevallen moet de correspondentie tusschen den Minister en de directeurs der diensten door den Commandant van het legerkorps in originali doorgezonden worden. Hij voegt daarbij, wanneer hiertoe aanleiding bestaat, zijne instructiën of opmerkingen. Rekenplichtige, statistische en andere stukken echter, die slechts opgaven of tabellen bevatten zonder bespreking van zaken, worden gewisseld tusschen den Minister en de directeurs buiten tusschenkomst van den Commandant van het legerkorps.

De directeurs der diensten correspondeeren onderling en met hunne ondergeschikten naar goedvinden.

Art. 10. De Commandant van het legerkorps is verplicht:

den Minister ter gelegener tijd mede te deelen en uiteen te zetten de behoeften van het legerkorps;

om, wanneer dit noodig is, bevelen te geven tot aanschaffingen en uitdeelingen overeenkomstig de behoeften en de beschikbare hulpbronnen, in overeenstemming met de voorschriften en binnen de grenzen der door den Minister toegestane middelen;

te waken dat de troepen van het legerkorps voorzien worden van alles, wat hun is toegekend door de reglementen en ministerieele beschikkingen;

zich te verzekeren dat de door den Minister voorgesehreven voorraad steeds in de magazijnen van het legerkorps aanwezig is, dat hij zich in goeden staat bevindt en beschikbaar is om in gebruik gesteld te worden;

zorg te dragen, dat de wetten en reglementen in alle diensten nauwgezet nageleefd worden.

Art. 11. De generaals commandanten der legerkorpsen mogen, buiten de gevallen voorzien door ordonnanciën, decreten en reglementen, geen maatregel voorschrijven, die uitgaven voor den Staat ten gevolge kan hebben behoudens in dringende omstandigheden of in geval van hooge noodzakelijkheid.

Zij moeten alsdan hunne bevelen schriftelijk geven onder hunne persoonlijke, zelfs geldelijke verantwoordelijkheid en den Minister daarmede onverwijld in kennis stellen.

De directeurs der diensten zijn gehouden om, na hunne opmerkingen ter

zake gemaakt te hebben, zulke bevelen op te volgen en zenden hunnerzijds daarvan een afschrift aan den Minister.

Onafhankelijk van de verantwoordelijkheid der Generaals kunnen de directeurs der diensten door den Minister ook geldelijk aansprakelijk gesteld worden voor elke aanwijzing tot betaling of elke verstrekking, die niet bij reglement voorgeschreven is en voor welke het hiervoren bedoeld schriftelijk bevel hun niet is gegeven.

Art. 12. De generaals commandanten der divisien en brigades zijn, volgens art. 18 der wet van 13 Maart 1875, onder het opperbevel van den Commandant van het legerkorps belast met het territoriaal commandement in de onderdeelen van de overeenkomstige territoriale afdelingen.

Zij hebben met betrekking tot hunne troepen en tot de inrichtingen en diensten in die onderafdeelingen de verplichtingen te vervullen, aangegeven in de drie laatste zinsmeden van art. 10.

De generaals commandanten der divisien en van afzonderlijke brigades moeten ter gelegener tijd aan den Commandant van het legerkorps mededeeling doen van de behoeften hunner divisien of brigades.

Zij mogen buiten de gevallen, voorzien bij ordonnanciën, decreten en reglementen, bevel geven tot aanschaffingen en verstrekkingen zonder voorafgaande machtiging van den Commandant van het legerkorps, echter alleen in geval van dringende behoefte of hooge noodzakelijkheid. Zij moeten alsdan dit bevel schriftelijk geven onder hunne persoonlijke, zelfs geldelijke verantwoordelijkheid en hiermede onverwijld den Commandant van het legerkorps in kennis stellen, die zijnerzijds den Minister er van onderricht.

Art. 13. De chefs der diensten bij de divisien staan onder de bevelen van de generaals commandanten der divisien.

Zij ontvangen rechtstreeks van hunne onmiddellijke chefs, de directeurs der diensten bij den Commandant van het legerkorps, de instructiën betrekkelijk de rekenplichtigheid, de technische uitvoering van den dienst en de bijzonderheden van den inwendigen dienst.

Zij zenden aan den Minister, door tusschenkomst van hunnen directeur, een afschrift van de bevelen, bedoeld in het voorgaand artikel, welke bevelen zij gehouden zijn op te volgen onder de in art. 11 vermelde voorwaarden.

Zij wenden zich niet rechtstreeks tot den Minister dan alleen in de buitengewone omstandigheden, waarin zij rechtstreeks tot hen gerichte vragen moeten beantwoorden; in dit geval moeten zij hunnen directeur en den generaal, onder wiens bevelen zij staan, hiermede in kennis stellen.

In de onderafdeelingen der territoriale afdeling, waar de dienst der intendantie wordt waargenomen door een anderen beambte als die der divisie, staat deze, voor wat den dienst der mobilisatie betreft, onder de bevelen van den Brigade-generaal, die in die onderafdeelingen het bevel voert.

Bij zelfstandig optredende divisien en brigades hebben de generaals, die met een commando bekleed zijn, ten opzichte van de chefs der diensten

dezelfde rechten als de commandanten der legerkorpsen ten opzichte van de directeurs.

Art. 14. Wanneer een leger samengetrokken wordt, draagt de Minister zijne administratieve volmachten met de noodige beperkingen over aan den Opperbevelhebber van het leger, die alsdan tegenover de commandanten der legerkorpsen den Minister vertegenwoordigt.

De Opperbevelhebber wordt dan in den administratieven dienst van het leger ter zijde gestaan door hogere beambten, met welke de directeurs der legerkorpsen corresponderen binnen dezelfde grenzen, als zij dit in vreedstijd met den Minister doen. Deze hogere beambten zijn namens den Opperbevelhebber belast met het oppertoezicht en de technische inspectie der diensten bij de legerkorpsen.

Art. 15. In ingesloten plaatsen heeft de Gouverneur of Commandant een onbeperkte autoriteit over alle diensten.

Algemeene bepalingen betreffende den geneeskundigen dienst.

Art. 16. De directeurs van den geneeskundigen dienst bij de legerkorpsen, zoomede de chefs van den geneeskundigen dienst in de hospitalen en ambulances, worden genomen uit de leden van het korps der militaire geneeskundigen.

De verhoudingen dezer beambten onderling en met hunnen chef, zoomede met de andere diensten zijn geregeld bij de voorafgaande artikelen.

Zij hebben, voor wat betreft de uitvoering van den geneeskundigen dienst, onder hunne bevelen het geheele militair en burgerlijk personeel, dat vast of tijdelijk aan hun dienst verbonden is. Zij geven derhalve bevelen aan de pharmaceuten, de officieren van administratie en de ziekenoppassers der hospitalen en ambulances, benevens aan de troepen van den trein en andere troepen, die tijdelijk aan hen zijn toegevoegd in het belang van den geneeskundigen dienst. Met betrekking tot de administratie, de policie en de korpsdiscipline ressourceeren de ziekenoppassers en de aldus gedetacheerde troepen onder hunne respectieve korpscommandanten.

De voorschriften van den Directeur of van de chefs van den geneeskundigen dienst worden door het met de uitvoering belast personeel opgevolgd binnen de grenzen der reglementen en tarieven. Zij kunnen, in dringende omstandigheden, onder hunne persoonlijke, zelfs geldelijke verantwoordelijkheid uitgaven gelasten, die niet bij de reglementen zijn voorzien; maar moeten in dit geval hun bevelen schriftelijk geven en er onmiddellijk hun chef mede in kennis stellen.

Zij waken over het materieel en de magazijnen der hospitalen en ambulances; zij verzekeren zich dat de voorraden aanwezig zijn volgens de ministerieele voorschriften, dat zij zich in goeden staat bevinden en beschikbaar zijn voor den dienst. Zij stellen hun chef met hunne bevindingen ter zake in kennis en deelen hem de bestaande behoeften mede.

Art. 17. De pharmaceuten en officieren van administratie, belast met de uitvoering der bevelen van den Directeur of van de chefs van den geneeskundigen dienst, kunnen geldelijk aansprakelijk gesteld worden voor het bedrag der bij de reglementen niet voorziene uitgaven, voor welke hun het vorenbedoeld schriftelijk bevel niet mocht zijn verstrekt. Zij zijn gehouden om onverwijld een afschrift van dat schriftelijk bevel in te zenden aan den beambte der intendance, die belast is met de aanwijzingen tot betaling.

Art. 18. De dienst der intendance regelt, overeenkomstig het daartrent bepaalde in art. 4, alle betalingen voor den geneeskundigen dienst. Hij controleert het beheer der gelden en voorraden van de zijde der pharmaceuten en officieren van administratie en geeft hun rechtstreeks voorschriften voor goede boekhouding en voor de naleving der wetten en reglementen op de rekenplichtigheid.

De dienst der intendance is eveneens, onder de autoriteit van het commando, belast met de levering van het materieel en de noodige voorraden voor de hospitalen en ambulances.

Art. 19. Bij de korpsen oefent de Chef van den geneeskundigen dienst slechts gezag uit in technisch opzicht met betrekking tot de hygiëne en de medische wetenschap. Het nemen van administratieve maatregelen is de taak van het personeel, belast met de inwendige administratie der korpsen, zooals in den volgende titel bepaald wordt.

Art. 20. De organisatie van een specialen en afzonderlijken geneeskundigen dienst bij den Minister van oorlog overeenkomstig deze wet zal geregeld worden bij decreet.

Vierde Titel.

Inwendige administratie der korpsen en der inrichtingen, welke daarmede gelijkgesteld zijn.

Art. 21. Aan het hoofd van de inwendige administratie der korpsen en der daarmede gelijkgestelde inrichtingen staat een raad van administratie, waarvan de Chef van het korps voorzitter is.

De Chef van het korps en de raad van administratie zijn solidair verantwoordelijk tegenover den Staat.

Art. 22. De uitvoering is aan officieren opgedragen, die deel uitmaken van den raad van administratie, doch slechts een raadgevende stem hebben met betrekking tot vragen, die met hun werkring in verband staan.

Deze officieren zijn verantwoordelijk tegenover den raad van administratie.

Art. 23. De verstrekkingen van gelden en van voorraden uit de kassen en magazijnen van het korps, die plaats hebben op grond van beslissingen van den raad van administratie, worden op de voorgeschreven wijze geverifieerd en geregeld door den dienst der intendance.

Art. 24. De compagnieën of sectiën, die een korps vormen, worden geadministreerd door hun chefs, die verantwoordelijk zijn tegenover den Staat.

De uitgaven worden, op de wijze zooals in het vorige artikel bepaald is, door den dienst der intendance geverifieerd en geregeld.

Vijfde Titel.

Contrôle der administratie van het leger.

Art. 25. De contrôle der administratie van het leger wordt uitgeoefend door een afzonderlijk personeel, dat rechtstreeks onder den Minister staat.

Zij heeft ten doel de belangen der schatkist en de rechten der personen te waarborgen en in alle diensten de naleving der wetten, ordonnanciën, decreten, reglementen en ministerieele beschikkingen, welke op den administratieven dienst betrekking hebben, te verzekeren.

Zij wordt uitgeoefend zoowel in de legerkorpsen (artillerie, genie, intendance, buskruit- en salpeterfabrieken, hospitaaldiensten, korpsen en daarmede gelijkgestelde inrichtingen) als in de inrichtingen en speciale diensten, die onmiddellijk onder den Minister ressorteeren.

Art. 26. De contrôleurs handelen als rechtstreeks door den Minister afgevaardigden.

Zij gaan te werk óf door verificatie der stukken óf door onverwachte inspectiën. Zij stellen zich, zonder voorafgaande kennisgeving, voor aan de militaire autoriteit ter plaatse, waar zij hun opdracht moeten vervullen; deze geeft op hun aanvraag alle noodige bevelen voor de revisie der stukken en benoemt commissiën van officieren en beambten om hen bij te staan bij de inspectie over het materieel en over de voorraden van allerlei aard.

Zij richten hun rapporten aan den Minister van oorlog. Zij constateeren in hoeverre door de betrokken diensten gevolg is gegeven aan hun vroegere opmerkingen. Zij stellen elken maatregel voor, dien zij nuttig oordeelen om misbruiken te doen verdwijnen of om den gang van de administratie der diensten te vereenvoudigen en te verbeteren.

Onafhankelijk van hun inspectiën kunnen aan de controleurs door den Minister, zoowel in vredes- als in oorlogstijd, opgedragen worden alle onderzoekingen en reizen, die in verband staan met de goede orde der financiën en den regelmatigigen gang der administratie in het leger.

Bij decreet zal de contrôle geregeld en een afzonderlijke dienst daarvoor aan het ministerie van oorlog ingesteld worden.

Zesde Titel.

Het personeel.

HOOFDSTUK 1.

Dienst der artillerie, dienst der genie en dienst der buskruit- en salpeterfabrieken.

Art. 27. De organisatie van het personeel der artillerie, der genie en der buskruit- en salpeterfabrieken, voor zooveel betreft den administratieven dienst, is geregeld bij de wet, door ordonnanciën of bijzondere decreten.

De ingenieurs der buskruit- en salpeterfabrieken genieten de voorrechten der wet van 19 Mei 1834 op den staat van officier. Zij hebben een afzonderlijke hiërarchie, waarbij gelijkstelling met de rangen van het leger uitgesloten is.

De bepalingen van art. 32 dezer wet betrekkelijk de hiërarchie en den staat der officieren van administratie zijn van toepassing voor de conducteurs der artillerie (*gardes d'artillerie*) en de opzichters der genie (*adjoints du génie*).

HOOFDSTUK II.

Dienst der militaire intendance.

EERSTE DEEL.

Korps der militaire intendance.

Art. 28. Het korps der militaire intendance heeft een afzonderlijke hiërarchie, geregeld als volgt:

Adjunct der militaire intendance (*adjoint à l'intendance militaire*);

Militair onderintendant der 3de klasse;

Militair onderintendant der 2de klasse;

Militair onderintendant der 1ste klasse;

Militair intendant;

Intendant-generaal.

Deze rangen komen overeen met die der militaire hiërarchie op de volgende wijze:

de rang van adjunct der militaire intendance met dien van kapitein;

de rang van militair onderintendant 3de klasse met dien van bataljonscommandant;

de rang van militair onderintendant 2de klasse met dien van luitenant-kolonel;

de rang van militair onderintendant 1ste klasse met dien van kolonel;

de rang van militair intendant met dien van brigade-generaal;

de rang van intendant-generaal met dien van divisie-generaal.

Deze gelijkstelling van rangen wijzigt niet de positie in de algemeene hiërarchie en in den dienst, die aan de beambten der intendance is toegekend bij ordonnanciën, decreten en reglementen.

De beambten der intendance genieten de voorrechten der wet van 19 Mei 1834 op den staat van officier. De organisatie van het korps is vastgesteld overeenkomstig de bij deze wet behorende tabel A.

Art. 29. Het korps der intendance wordt aangevuld uit de kapiteins, de bataljons- en eskadronscommandanten en de majoors van alle wapens, zoodanig uit de officieren der administratie, welke verbonden zijn aan den dienst der bekleeding en der legering, aan den dienst der verpleging, aan dien der hospitalen en aan dien der bureau's van de intendance.

De toelating heeft plaats na het afleggen van een vergelijkend examen,

waarvoor de Minister van oorlog de eischen vaststelt. Aan dit examen kunnen evenwel slechts deelnemen de officieren der administratie van de 2de en 1ste klasse en de hoofdofficieren der administratie.

Art. 30. De kaders der militaire intendance worden, in geval van mobilisatie, tijdelijk aangevuld uit de beambten der intendance van de reserve en van het territoriale leger, die voldoen aan de bij ministerieel reglement vastgestelde eischen.

Art. 31. De functie geeft aan de leden der militaire intendance, welken rang zij ook bekleeden mogen, de geheele bevoegdheid tot het vervullen hunner opdrachten.

De adjuncten zijn in vredetijd uitsluitend bestemd voor het verrichten van werkzaamheden op de bureau's der onderintendanten en intendanten en mogen in geen geval de functiën der chefs van diensten uitoefenen.

TWEEDE DEEL.

Officieren van administratie van den dienst der intendance.

Art. 32. Het personeel der officieren van administratie vormt een afzonderlijk korps.

Het heeft een afzonderlijke hiërarchie, geregeld als volgt:

Adjunct-officier van administratie (*officier d'administration adjoint*) der 2de klasse;

Adjunct-officier van administratie der 1ste klasse;

Officier van administratie der 2de klasse;

Officier van administratie der 1ste klasse;

Hoofdofficier van administratie (*officier d'administration principal*).

De officieren van administratie genieten de voorrechten der wet van 19 Mei 1834 op den staat van officier.

Art. 33. De officieren van administratie zijn verdeeld in vier sectiën nl.:

1°. Officieren van administratie der bureau's van de intendance;

2°. Officieren van administratie voor den dienst der legerverpleging;

3°. Officieren van administratie voor den dienst der hospitalen;

4°. Officieren van administratie voor den dienst der bekleeding en legering.

De officieren der vier sectiën kunnen in den een of anderen dezer diensten werkzaam gesteld worden, volgens het goedvinden van den Minister.

De organisatie van het korps is vastgesteld overeenkomstig de bij deze wet behorende tabellen B, C, D en E.

Art. 34. De adjunct-officieren van administratie der 2de klasse worden uitsluitend getrokken uit de adjudant-kweekelingen voor de administratie (*adjudants élèves d'administration*), die minstens één jaar in die betrekking gediend hebben.

De adjudant-kweekelingen voor de administratie worden getrokken uit de kweekelingen der school voor de administratie. De toelating tot deze school geschiedt na een vergelijkend examen.

Art. 35. In geval van mobilisatie worden de kaders der officieren van administratie aangevuld uit de officieren van administratie van de reserve en

van het territoriale leger, die voldoen aan de bij ministerieel reglement vastgestelde eischen.

Art. 36. De bepalingen van art. 32 zijn toepasselijk op de officieren van administratie der militaire justitie.

HOOFDSTUK III.

Geneeskundige dienst.

Art. 37. Het korps van den geneeskundigen dienst omvat de geneeskundigen en de pharmaceuten.

Het heeft een afzonderlijke hiërarchie nl.:

Adjunct-majoor geneeskundige of pharmaceut (*médecin ou pharmaciens aide-major*) der 2de klasse.

Adjunct-majoor geneeskundige of pharmaceut der 1ste klasse.

Majoor geneeskundige of pharmaceut der 2de klasse.

Majoor geneeskundige of pharmaceut der 1ste klasse.

Hoofdgeneeskundige of hoofdpharmaceut (*médecin ou pharmaciens principal*) der 2de klasse.

Hoofdgeneeskundige of hoofdpharmaceut der 1ste klasse.

Inspecteur van den geneeskundigen of pharmaceutischen dienst.

Inspecteur-generaal van den geneeskundigen dienst.

Deze rangen komen overeen met die der militaire hiërarchie op de volgende wijze:

Adjunct-majoor geneeskundige of pharmaceut 2de klasse met den rang van onderluitenant;

Adjunct-majoor geneeskundige of pharmaceut 1ste klasse met dien van luitenant;

Majoor geneeskundige of pharmaceut der 2de klasse met dien van kapitein;

Majoor geneeskundige of pharmaceut der 1ste klasse met dien van bataljonscommandant;

Hoofdgeneeskundige of hoofdpharmaceut der 2de klasse met dien van luitenant-kolonel;

Hoofdgeneeskundige of hoofdpharmaceut der 1ste klasse met dien van kolonel;

Inspecteur van den geneeskundigen of pharmaceutischen dienst met dien van brigade-generaal;

Inspecteur-generaal van den geneeskundigen dienst met dien van divisie-generaal.

Deze overeenkomst van rangen wijziget niet de positie, in de algemeene hiërarchie en in den dienst, die aan de leden van het korps van den geneeskundigen dienst toegekend is.

De militaire geneeskundigen en pharmaceuten genieten de voorrechten der wet van 19 Mei 1834 op den staat van officier.

De organisatie van het korps is vastgesteld overeenkomstig de bij deze wet behorende tabellen F en G.

Art. 38. De adjunct-majors geneeskundigen en pharmaceuten der 2de klasse worden aangevuld uit de kweekelingen voor den militair genoes-

kundigen dienst. Hun verplichtingen ten aanzien van den militairen dienst zijn geregeld bij de wetten op de aanvulling van het leger (*les lois sur le recrutement*).

Art. 39. In geval van mobilisatie worden de kaders van het korps van den geneeskundigen dienst aangevuld uit de geneeskundigen en pharmaceuten van de reserve en van het territoriale leger, die voldoen aan de bij ministerieel reglement gestelde eischen.

Art. 40. Aan het ministerie van oorlog wordt een raadgevend gezondheids-comité ingesteld, bestaande uit inspecteurs van den geneeskundigen dienst en uit den inspecteur van den pharmaceutischen dienst.

HOOFDSTUK IV.

Sectiën ziekenoppassers en administratieve troepen.

Art. 41. Er zijn 25 sectiën ziekenoppassers.

Het aantal sectiën commiezen en militaire werklieden der administratie bedraagt insgelijks 25. De Minister bepaalt, overeenkomstig de behoeften van elk legerkorps, de formatie en sterkte van elke sectie.

De sectiën worden gecommandeerd en geadmisteerd door een officier van administratie van hun dienst.

Voor wat betreft de politie en den inwendigen dienst der korpsen staan deze verschillende sectiën onder het opperbevel der beampten van de intendance, chefs der administratieve diensten.

De onderofficieren van de sectiën ziekenoppassers en van de sectiën commiezen en werklieden der administratie staan, voor wat betreft de toelating op de militaire school voor de infanterie te St. Maixent, gelijk met de onderofficieren van het wapen der infanterie.

HOOFDSTUK V.

Korps contrôleurs der administratie van het leger.

Art. 42. Het korps contrôleurs, dat door deze wet in het leven geroepen wordt, heeft een afzonderlijke hiërarchie, die geen gelijkstelling met de rangen in het leger insluit. De leden van het korps genieten echter de voorrechten der wet van 19 Mei 1834 op den staat van officier.

Deze hiërarchie is geregeld als volgt:

Adjunct controleur;

Contrôleur der 2de klasse;

Contrôleur der 1ste klasse;

Contrôleur-generaal der 2de klasse;

Contrôleur-generaal der 1ste klasse.

De adjuncten zijn toegevoegd aan de contrôleurs en mogen niet in de plaats van deze optreden.

De organisatie van dit korps is vastgesteld overeenkomstig de bij deze wet behorende tabel I.

Art. 43. Bij de formatie van het korps worden de leden verkregen op de volgende wijze:

De contrôleurs-generaal der 1ste klasse uit de divisie-generaals en de intendanten-generaal inspecteurs, zonder inachtneming van ancienniteit, zoomede uit de brigade-generaals en militaire intendanten, welke minstens twee jaren dien rang bekleeden;

de contrôleurs-generaal der 2de klasse uit de kolonels van alle wapens en uit de militaire onderintendanten der 1ste klasse, zonder inachtneming van ancienniteit, zoomede uit de luitenant-kolonels van alle wapens en uit de militaire onderintendanten der 2de klasse, welke minstens twee jaren dien rang bekleeden;

de contrôleurs der 2de klasse uit de luitenant-kolonels van alle wapens en de militaire onderintendanten der 2de klasse, zonder inachtneming van ancienniteit, zoomede uit de bataljons- en eskadronscommandanten en de majoors van alle wapens en uit de militaire onderintendanten der 3de klasse, die op de bevorderingslijst ingeschreven zijn.

Wanneer het korps geformeerd is, heeft de aanvulling plaats, voor den rang van adjunct-contrôleur, door een vergelijkend examen uit de bataljons- en eskadronscommandanten of de majoors der verschillende wapens en uit de onderintendanten der 3de klasse, welke dien rang minstens twee jaren bekleed hebben, zoomede uit de kapiteins van alle wapens, welke dien rang minstens vier jaren bekleed hebben en voldoen aan de eischen voor bevordering.

Bovendien kunnen, onder door den Minister van oorlog te stellen voorwaarden, op voorstel van de inspecteurs-generaal der wapens en met goedvinden van de contrôleurs-generaal der administratie en wel in een verhouding, die het een vijfde der openvallende plaatsen niet te boven gaat, nog toegelaten worden:

- 1°. tot de betrekking van contrôleur-generaal der 2de klasse de brigade-generaals en militaire intendanten;
- 2°. tot de betrekking van contrôleur der 1ste klasse de kolonels en de militaire onderintendanten der 1ste klasse;
- 3°. tot de betrekking van contrôleur der 2de klasse de luitenant-kolonels en de militaire onderintendanten der 2de klasse.

De bevordering in het korps der contrôleurs geschiedt uitsluitend bij keuze, volgens de lijsten van geschiktheid, opgemaakt door een commissie, die bestaat uit de contrôleurs-generaal der administratie van het leger.

Drie jaren ancienniteit in elken rang worden vereischt om tot een hooger en bevorderd te kunnen worden.

HOOFDSTUK VI.

Eer- en rangverhoudingen.

Art. 44. De eer- en rangverhoudingen der leden van het korps contrôleurs, van het korps der militaire intendance, van het korps van den geneeskundigen dienst, der pharmaceuten, der officieren van administratie en

der andere agenten en beambten van de verschillende administratieve diensten van het leger zullen geregeld worden bij een decreet.

Zevende Titel.

Slothebalingen.

Art. 45. Door decreten en ministerieele reglementen zal de volledige uitvoering der in deze wet vervatte bepalingen verzekerd worden.

Art. 46. Alle bepalingen in wetten, ordonnanciën, decreten en reglementen, die in strijd zijn met deze wet, zijn vervallen.

Deze wet, behandeld en aangenomen door den Senaat en de Kamer der Afgevaardigden, zal worden uitgevoerd als Staatswet.

Gegeven te Parijs den 16den Maart 1882,

JULES GREVY.

Voor den President der Republiek,

De Minister van Oorlog,

BILLOT.

Tabellen behorende bij de Wet op de administratie van het leger.

TABEL A.

Kaders van het korps der militaire intendance.

Intendanten-generaal	7.
Militaire intendanten	30.
Militaire onderintendanten der 1ste klasse.	90.
Militaire onderintendanten der 2de klasse.	100.
Militaire onderintendanten der 3de klasse.	110.
Adjuncten der intendance	50.

387.

TABEL B.

Kaders der officieren van administratie der bureaux van de militaire intendance.

Hoofdofficieren van administratie.	22.
Officieren van administratie der 1ste klasse	88.
Officieren van administratie der 2de klasse	88.
Adjunct-officieren van administratie der 1ste klasse	176.
Adjunct-officieren van administratie der 2de klasse	176.

550.

TABEL C.

Kaders der officieren van administratie voor de verpleging.

Hoofdofficieren van administratie.	22.
Officieren van administratie der 1ste klasse	88.
Officieren van administratie der 2de klasse	88.
Adjunct-officieren van administratie der 1ste klasse	176.
Adjunct-officieren van administratie der 2de klasse	176.

550.

TABEL D.

*Kaders der officieren van administratie voor den dienst
der bekleeding en legering.*

Hoofdofficieren van administratie	5.
Officieren van administratie der 1ste klasse	18.
Officieren van administratie der 2de klasse	18.
Adjunct-officieren van administratie der 1ste klasse	37.
Adjunct-officieren van administratie der 2de klasse	37.
	<hr/>
	115.

TABEL E.

Kaders der officieren van administratie voor den dienst der hospitalen.

Hoofdofficieren van administratie	14.
Officieren van administratie der 1ste klasse	56.
Officieren van administratie der 2de klasse	56.
Adjunct-officieren van administratie der 1ste klasse	112.
Adjunct-officieren van administratie der 2de klasse	112.
	<hr/>
	350.

TABEL F.

Kaders van het korps der militaire geneeskundigen.

Inspecteur-generaal van den geneeskundigen dienst	1.
Inspecteurs van den geneeskundigen dienst	9.
Hoofdgeneeskundigen der 1ste klasse	45.
Hoofdgeneeskundigen der 2de klasse	45.
Majoor-geneeskundigen der 1ste klasse	320.
Majoor-geneeskundigen der 2de klasse	480.
Adjunct-majoor geneeskundigen der 1ste klasse	300.
Adjunct-majoor geneeskundigen der 2de klasse	100.
	<hr/>
	1300.

TABEL G.

Kaders van het korps der militaire pharmaceuten.

Inspecteur van den pharmaceutischen dienst	1.
Hoofd-pharmaceuten der 1ste klasse	6.
Hoofd-pharmaceuten der 2de klasse	6.
Majoor-pharmaceut der 1ste klasse	46.
Majoor-pharmaceut der 2de klasse	68.
Adjunct-majoor-pharmaceut der 1ste klasse	43.
Adjunct-majoor-pharmaceut der 2de klasse	15.
	<hr/>
	185.

TABEL H.

Kaders van het korps contrôleurs der administratie van het leger.

Contrôleurs-generaal der 1ste klasse.	8.
Contrôleurs-generaal der 2de klasse.	12.
Contrôleurs der 1ste klasse.	25.
Contrôleurs der 2de klasse.	25.
Adjunct-contrôleurs	10.
	80.

TABEL I.

Pensioenen van het korps controleurs der administratie van het leger.

Rang.	Bedrag van het pensioen wegens diensttijd.			Bedrag van het pensioen wegens langrijke of onherstelbare verwondingen of gebreken.						Bedrag van te pensioen der wduwen.
	Min num na 30 jaren wakenlijken dienst.	Verhooging voor elk jaar werkelijken dienst boven de 30 jaren en voor elk jaar voor spruiteade daaruit, dat de dienst dubbel rekest.	Max num na 30 jarigen dienst met inbegrip van veldschieten.	Amputatie van twee ledematen of geheel gema van het gezicht.	Amputatie van één lid of geheel gema van het gezicht van twee ledematen.	Belangrijke verwondingen of gebreken, die gema van het gebruik van één lid ten gevolge hebben of daarvan mede gelijk staan.		Minder belangrijke verwondingen of gebreken, die het onmogelijk maken in den dienst te blijven vóór het volbrengen van 30 jarigen dienst.		
	Minimum.	Maximum.	Minimum.	Maximum.	Minimum.	Maximum.	Minimum.	Maximum.	Minimum.	Maximum.
Contrôleur generaal der 1ste klasse.	7,400	475	10,000	12,720	10,600	7,100	10,600	7,100	10,000	9,893
Contrôleur-generaal der 2de klasse.	6,100	100	8,400	9,720	8,100	6,100	8,100	6,100	8,100	8,700
Contrôleur der 1ste klasse.	4,600	75	6,100	7,920	6,100	4,600	6,100	4,600	6,100	6,033
Contrôleur der 2de klasse.	3,800	65	5,100	6,120	5,100	3,800	5,100	3,800	5,100	4,700
Adjunct-contrôleur.	3,100	50	4,100	4,920	4,100	3,100	4,100	3,100	4,100	3,966

Het ligt niet in de bedoeling hier een beoordeeling der wet te leveren. Dit zou niet anders dan voorbarig genoemd kunnen worden. De ondervinding zal ook in deze weer moeten beslissen, of en in hoeverre de regeling, die thans tot stand gekomen is, voor verbetering vatbaar zal wezen.

Let men intusschen op de drie belangrijke wijzigingen die door de wet van 16 Maart tot stand gebracht zijn, nl.:

- 1°. ondergeschiktheid der intendance aan de bevelhebbers;
 - 2°. een zelfstandige contrôle over de geheele administratie en over alle personen, die in dit opzicht verantwoordelijkheid dragen, en
 - 3°. onafhankelijkheid van den geneeskundigen dienst van de intendance, voor wat betreft het inwendig beheer der hospitalen en ambulancen;
- dan is de wet te beschouwen als een groote schrede in de goede richting. Moge het Fransche leger en ook de Fransche Staat er rijke vruchten van plukken!

20 Augustus '82.

T.

Het besluit van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië van 2 Juni 1882, n°. 10.

Onder de maatregelen van bedenkelijken aard in de laatste jaren door de Indische Regeering genomen, moet het hierboven genoemde besluit in de eerste plaats worden gerekend, en wij hebben van de Staten-Generaal te goeden dunk om aan te nemen dat zij hunne goedkeuring zullen hechten aan een maatregel, die, zooals in den loop van dit opstel blijken zal, een der schoonste inrichtingen van het Nederlandsch-Indische leger ten ondergang zou voeren.

De topographische dienst namelijk wordt ten ernstigste in haar voortbestaan bedreigd door het besluit van den Gouverneur-Generaal om zonder nadere goedkeuring des Konings, voorloopig van de triangulatie van het eiland Sumatra af te zien." De opneming van de eilanden Java en Madura toch is thans zoo ver gevorderd dat men het personeel der zes opnemingsbrigades geen voldoende arbeid meer kan aanwijzen, zoodat reeds, in verband met het draien der Regeering in het nemen van een beslissing omtrent het al dan niet doen aanvangen der opname van de Buitenbezittingen, te beginnen met het eiland Sumatra, de vacatures onder het opnemerspersoneel niet meer zijn aangevuld. Nog in den loop van dit en in den aanvang van het volgende jaar zal de opneming van de residentien Madura, Besoeki en Banjoewangi afloopen, zoodat, blijft het besluit van den Gouverneur-Generaal gehandhaafd, weldra drie volledige brigades zullen moeten worden ontbonden. Het overblijvende gedeelte van den topographischen dienst zal, wat het opnemingspersoneel betreft, in 1884, met het gereed komen van het laatste werk, verdwijnen en het topographisch bureau een paar jaar later. Daarmede zal dan een diensttak, tot welks vorming ruim dertig jaren noodig zijn geweest, waartoe millicoenen werden besteed, geheel verdwenen zijn.

Is dan onze kennis betreffende de zoogenaamde Buitenbezittingen van dien aard, dat een opneming, c. q. heropname daarvan niet als bepaaldelijk urgent moet worden beschouwd, zoodat men, wijkende voor den financiëelen nood, van de daaraan verbonden werkzaamheden vooreerst afziet, en als een gevolg daarvan den topographischen dienst geheel opoffert? Zelfs wanneer die kennis een uitgebreide ware, hetgeen, zooals later zal blijken, niet het geval

is, dan nog zou de *totale* oplossing van den topographischen dienst een onberaden maatregel moeten worden genoemd; er is voor dien dienst altijd werk. De veranderingen, welke de bodem ondergaat door bewoning, bebouwing, natuurinvloeden enz. moeten op de kaarten worden aangegeven, anders toch zullen die bescheiden na een zeker tijdsverloop niet meer zijn wat ze *moeten* wezen: een betrouwbaar beeld van het terrein.

De overweging, dat onze kennis van de Buitenbezittingen zeer onvoldoende is gebleven, deed den Minister van Bosse in 1878 besluiten, voorloopig af te zien van een door het legerbestuur voorgestelde *hermeting* der voor lang op Java gemeten gewesten, waarvan de kaarten — ook omdat ze niet zijn bijgehouden — als verouderd moeten worden beschouwd. Z. Ex. wenschte *alle* beschikbare krachten van den topographischen dienst te bezigen voor de opname der Buitenbezittingen. Een later in 1881 hernieuwde poging om tot het *bijhouden* te geraken der kaarten van Java en Madura, c. q. hermeting der voor lang opgemeten gewesten, door *een gedeelte* van het bestaande personeel van den topographischen dienst, te bezoldigen uit de gewone, tot dusverre voor dien dienst toegestane begroting, leed evenzeer schipbreuk. — Ware nu maar besloten dat het bijhouden zich moest bepalen tot die gewesten waarvan de opmetingen op wiskundigen grondslag zijn gebaseerd, dan zou althans dat vrij belangrijke gedeelte van de opnemings van Java en Madura voor veroudering gevrijwaard zijn. Doch ook dat niet. Het gevolg daarvan moet zijn dat de kaarten der sedert 1870 op goeden grondslag opgemeten gewesten eenmaal, gelijk zulks nu reeds het geval is met die van het meerendeel der residentien van Midden-Java, geheel verouderd en dus onbetrouwbaar zullen worden. Voor de weinig nauwkeurige kaarten der voormalige *statistische opname* is het bijhouden geregeld! Waartoe worden daarvoor gelden ingewilligd, terwijl de *goede* kaarten van den topographischen dienst aan veroudering worden prijs gegeven?

Ware 't nu maar dat de geleidelijke veroudering der *Java kaarten* werd opgewogen door een bespoedigde vermeerdering onzer kennis der Buitenbezittingen, zooals de Minister van Bosse hoopte. Rationeel is 't zeker niet, een aanwinst te zoeken in een richting ten koste van een evenredig verlies in een andere. Doch zelfs van zoodanige aanwinst wordt thans afgezien, en zulks op grond van overwegingen waarvan geen enkele den toets van het onderzoek kan doorstaan, zooals later zal worden aangetoond. Vooral zij 't ons vergund kortelijk in herinnering te brengen hetgeen voorat is gegaan aan de uitvaardiging van het Koninklijk besluit, waarbij machtiging werd gegeven tot de opname der Buitenbezittingen, aan te vangen met die van het eiland Sumatra (Indisch besluit van 4 December 1878, n°. 46).

Toen naar aanleiding van een Koninklijk besluit, (1) in 't laatst van 1877

(1) Niet in de gelegenheid zijnde de archieven te raadplegen, moeten datums en nummers der besluiten verlat onvermeld blijven.

de Commandant der Zeemacht in Ned. Indië den Legercommandant, onder mededeeling dat de triangulatie van Java en Madura ten einde spoedde, de vrang deed of, in verband met den stand der topographische opname dier eilanden, in een niet te zeer verwijderd verschiët met de opmeting der Buitenbezittingen zou worden aangevangen en — zou ja — in overweging werd gegeven, het personeel der *Java-triangulatie* alsdan bij het Departement van Oorlog te doen overgaan, werd der Regeering door het legerbestuur voorgesteld goed te keuren, dat:

- 1°. de Buitenbezittingen, aanvangende met het eiland Sumatra, topographisch zouden worden opgemeten;
- 2°. die opname, evenals zulks op Java plaats gevonden had, te doen voortgaan door een triangulatie;
- 3°. de triangulatie der Buitenbezittingen te doen verrichten door het Departement van Oorlog.

De Commandant der Zeemacht, door wiens tusschenkomst bovenvermelde voorstellen der Regeering werden aangeboden, wenschte bovendien het personeel der Java-triangulatie, met het onafgedane werk betreffende dat eiland, *al dadelijk* bij het Departement van Oorlog te doen overgaan.

De Legercommandant bestreed te laatste voorstel met kracht. De Indische Regeering schaarde zich aan de zijde des vlootvoogds, — het Opperbestuur bepaalde wijselijk, dat de Marine hare taak had af te werken.

In het aan de Regeering gerichte schrijven des Legercommandants, waarin de hooger vermelde voorstellen werden gedaan, werd uitvoerig aangetoond, dat onze kennis der zoogenaamde Buitenbezittingen zóó gering is, dat een topographische opname dier gewesten bepaald noodig moest worden gerekend.

Ten betooge daarvan werd o. m. gewezen op het aanwezige kaartenmateriaal. Het meest bezaten we nog van Sumatra. De kaarten van BEIJERINCK, STECK en UHLMANN, vervaardigd in het tijdvak van 1843—1853, deden ons Sumatra's Westkust, Benkoelen, de Lampongs en Palembang *uit die dagen* kennen; en hoe dan nog! Er werd in die dagen, en ook nog geruimen tijd later, meer op de quantiteit dan op de qualiteit van het werk gelet. Men eischte *veel* werk en kreeg dat dan ook, doch natuurlijk ten koste van nauwkeurigheid en uitvoerigheid. Lettende op de personeele en materiele middelen, waarover men destijds voor die opnamen kon beschikken, moet men erkennen dat geen beter werk kon geleverd worden, dan hetgeen toenmaals werd voortgebracht. De omstandigheid dat sedert 1869 door het mijnwezen, ten behoeve van de samenstelling eener geologische kaart van Sumatra, een vluchtige topographische opname van dat eiland verricht werd, schonk het topographisch bureau te Batavia de gelegenheid, zijn kaartenmateriaal te vergelijken met dat van het mijnwezen. Dat onderzoek bevestigde ten volle de door zoo menig ambtenaar afgelegde verklaring, dat de bestaande topographische kaarten van Sumatra zoo verouderd en met zoovele fouten zijn, dat ze onbruikbaar moeten worden geacht. Behalve deze kaarten bezit het topographisch

bureau een onbruikbare kaart van Banka, een niet zeer betrouwbare van Borneo's Westkust, een dito van de Zuid- en Oosterafdeeling van hetzelfde eiland, hoofdzakelijk te zamengesteld uit de kaartjes behoorende bij de patrouille-rapporten uit den Bandjareeschen krijg; nog enkele kaarten van Amboina, Banda, Ceram, Bali, Timor, Lombok, Ternate enz. *waarvan de kustlijnen vergroot van de zeekaarten zijn overgenomen* en het overige door officieren op hunne patrouilles of door ambtenaren op hunne reizen ingeschetst; van verreweg het meerendeel dier kaarten bestaat slechts één enkel exemplaar bij het topographisch bureau; *alle zijn manuscript-kaarten of copiën, zoodat ze niet ten behoeve van het algemeen verkrijgbaar zijn gesteld.*

In Zuid-Celebes is een opname verricht door burgerambtenaren (burgeropnemers). Het koninkrijk Goa is evenwel niet opgemeten. De voormalige Gouverneur BAKKERS stelde de opname van Goa voor, hetgeen, door het Departement van oorlog krachtig ondersteund, bij de Regeering werd overgebracht. Alvorens daarmede begonnen was, stierf de heer BAKKERS; zijn ambtsopvolger ontried der Regeering om politieke redenen gevolg te geven aan de opname van Goa en deze bleef dan ook achterwege.

Veel vertrouwen verdient de kaart van Zuid-Celebes niet, doordien het werk der opnemers niet aan een geregelde, strenge controle kon worden onderworpen. Volgens de verklaring toch van den Chef dier opname kon Z.E.G. zich slechts bij uitzondering met het personeel en het werk daarvan inlaten, soms slechts eenmaal in den loop van een geheel jaar; het grootste gedeelte van den tijd moest de heer BENSCH wijden aan de verrichtingen voortvloeiende uit zijn betrekking van reizend ambtenaar voor inlandische zaken.

De kaart van Zuid-Celebes bevindt zich thans in Nederland om chromolithographisch te worden verveelvuldigd.

Een overzichtskaart van de Minakassa, vervaardigd door den toenmaligen Resident van dat gewest Mr. VAN MUSSCHENBROEK en chromolithographisch bij het topographisch bureau te 's Hage verveelvuldigd, werd sedert in ruimen getale in Indië bij het topographisch bureau ontvangen.

Uit de bovenstaande opsomming van het kaartenmateriaal der Buitenbezittingen blijkt voldoende hoe onvolledig onze geographische kennis van die gewesten is.

De Gouverneur-Generaal VAN LANSBERGE overtuigd dat in dien toestand verandering behoorde te komen, bracht in overeenstemming met het advies van den Raad van Indië, de sub 1, 2 en 3 geformuleerde voorstellen des Legationcommandants bij het Opperbestuur over. *Omtrent het nut eener opnemning der Buitenbezittingen kan wel geen twijfel bestaan* verklaarde die Landvoogd en evenzoo de Raad van N.-I. Dat was ook de meening van den Minister VAN BOSSE, zooals reeds medegedeeld is.

Bij Koninklijk besluit werd dan ook machtiging verleend tot het opnemen der Buitenbezittingen, aanvangende met die van het eiland Sumatra, en zulks bij Indisch besluit van 4 December 1878 N°. 46 ter kennis gebracht

van den Legercommandant. Aan den Gouverneur-Generaal werd door den Minister medegedeeld, dat geen gevolg kon worden gegeven aan het door hem ondersteunde voorstel van den Commandant der Zeemacht om het onafgedane werk der Java-triangulatie bij het Departement van oorlog over te brengen. Het personeel daarvan moest, naar gelang het werk gereed kwam, bij het Departement van oorlog overgaan. Inmiddels moesten officieren van het leger gedetacheerd worden bij de Java-triangulatie, om zich te bekwamen voor hun aanstaanden werkkring op Sumatra. De Gouverneur-Generaal was wijders bevoegd, alle zoodanige maatregelen te nemen, als konden geacht worden noodig te zijn voor de voorbereiding en het geleidelijk tot stand komen van 's Konings wensch: opnemng der Buitenbezittingen.

Ovreeenkomstig 's Ministers verlangen werd nu getracht het noodige aantal officieren bij de Java-triangulatie te doen opleiden. De daartoe strekkende voorstellen van het legerbestuur vonden echter weinig instemming bij den Commandant der Zeemacht. Eindelijk na een schriftelijke gedachtenwisseling welke 1½ jaar duurde, toen het geheele personeel, ingenieurs en assistenten der Java-triangulatie — behoudens één enkel persoon de Heer OUDEMANS — overleden of met verlof naar Europa vertrokken was — verklaarde het Departement van marine zich bereid, één enkel officier, door den inmiddels tot ingenieur bevorderden Heer OUDEMANS, te doen opleiden.

De Kapitein van den Generalen Staf H. HELB, sedert een lange reeks van jaren bij den topographischen dienst werkzaam, werd aangewezen om te worden opgeleid voor de hem toegedachte betrekking van Chef der Sumatra-triangulatie. Na hiertoe eenige maanden aan den Heer OUDEMANS te zijn toegevoegd — vertrok echter ook deze wegens ziekte naar Nederland.

De Kapitein HELB is gelukkig iemand, die genoegzame studie van wis-kunde gemaakt heeft om, na de voorlichting hem geworden van den Heer OUDEMANS, zichzelf te kunnen helpen. Hij zette dan ook zijne studiën met uitmuntend gevolg voort, zoodat hij ten dienste der marine — en tot eigen practische vorming — een zeer goed geslaagde breedte- en azimuthbepaling deed in het station Danjoelegi.

De Sumatra-triangulatie, eenmaal aangevangen, mocht niet afhankelijk zijn van den gezondheidstoestand van één enkel persoon. Daarom werd voorgesteld een tweetal, daartoe door hunne opleiding en voortgezette studiën geschikte en genegen personen — de Kapitein BOSBOOM en de 1ste Luitenant MULLER — naar Nederland te zenden om, onder de leiding van den voormaligen Chef over de Java-triangulatie, den Hoogleeraar Dr. OUDEMANS, te worden opgeleid voor de betrekking van geographisch ingenieur. Beide officieren vertrokken in den aanvang dezes jaars tot voren omschreven doel naar Nederland, en werd met hunne opleiding sedert een aanvang gemaakt.

Onderwijl de Heeren BOSBOOM en MULLER in Nederland werden opgeleid, zou de Kapitein HELB met drie luitenants en zes onderofficieren een

aanvang maken met een basismeting en onmiddellijk daarna overgaan tot de triangulatie van de Padangsche bovenlanden. Eerst later, nadat de beide bovengenoemde officieren uit Nederland zouden zijn teruggekeerd, zou worden overgegaan tot de oprichting eener *tweede* sectie van de *triangulatie-afdeeling*, zooals die is voorgesteld door den Legercommandant, en ten slotte goedgekeurd door den voormaligen Landvoogd.

De triangulatie-afdeeling, een onderdeel van den topographischen dienst en niet rechtstreeks ondergeschikt aan den Chef van den Generalen Staf, zooals men in Indië — tijdens onze afwezigheid met verlof in Nederland — had weten door te drijven, doch door het Opperbestuur gewijzigd werd, zal, indien de daarop betrekkelijke voorstellen door het Opperbestuur worden goedgekeurd, bestaan uit:

1 kapitein (kan ook zijn majoor) chef der afdeeling, onmiddellijk ondergeschikt aan den Chef van den topographischen dienst;

twee triangulatie-sectiën elk bestaande uit:

1 kapitein (kan ook zijn 1ste luitenant) sectie-chef;

2 luitenants (1ste of 2de luitenants), assistenten;

6 minderen (onderofficier en minderen), geëmployeerden, en

1 rekenbureau, bestaande uit 1 1ste luitenant (kan ook zijn kapitein) chef, en 1 opzichter-rekenaar.

Door de triangulatie-afdeeling te plaatsen onder de onmiddellijke bevelen van den Chef van den topographischen dienst is men voor de toekomst verzekerd, dat de triangulatie — behoudens de wiskundige eischen waaraan het driehoekennet moet voldoen — zal geschieden ten meesten bate der topographische opmetingen. De regeling voorkomt ook dat de Chef van den generalen staf zal moeten beslissen in strijdvrage op technisch gebied, gerezen tusschen de chefs van den triangulatie- en topographischen dienst; hetgeen meermalen te duchten zoude zijn, indien beide laatstgenoemden rechtstreeks onder den Chef van den generalen staf zouden ressorteeren. Een Chef van den generalen staf is niet altijd bevoegd op geodesisch gebied een oordeel uit te spreken.

De hooger vermelde formatie kan, uit den aard der zaak, slechts gaandeweg tot stand komen. Gedurende de eerstkomende jaren toch kan het personeel der triangulatie slechts bestaan uit den reeds vermelden Kapitein HELM, drie luitenants en de zes minderen, omdat het den genoemden Kapitein toegevoegde personeel in elk opzicht leiding en onderricht behoeft, waarmede zooveel tijd gemoeid zal zijn, dat een uitbreiding van dat personeel eerst na de terugkomst in Indië van de Heeren BOSBOOM en MULLER mogelijk zal blijken. In de eerste jaren zou dus slechts een betrekkelijk geringe som noodig zijn om de Sumatra-triangulatie aan te vangen en voort te zetten.

Toen de opleiding van den Kapitein HELM — volgens de verklaring van den Commandant der Zeemacht — voltooid was en een drietal luitenants met

goed gevolg het examen, voorgeschreven voor de candidaten, dingende naar een plaatsing bij de triangulatie-afdeeling van den topographischen dienst, hadden afgelegd, stelde de Legercommandant voor, thans met de werkzaamheden, verbonden aan de triangulatie van Sumatra, aan te vangen.

In de bescheiden, handelende over de triangulatie van Sumatra, werd aan de Indische Regeering medegedeeld, dat men de triangulatie niet wenschte aan te vangen in de Lampongs, alwaar bereids door de Java-triangulatie vier punten in verbinding gebracht zijn met het Javasche driehoekennet. De Commandant van het leger achtte 't verkieslijker, nu toch een triangulatie, uitgaande van de Lampongsche punten, zou moeten worden beëindigd met en nangesloten aan een basismeting in 't Gouvernement Sumatra's Westkust, al dadelijk met die basismeting te doen beginnen en daarna in zuidelijke richting voortwerkende, aan te sluiten aan de Lampongsche punten. Door die regeling zou men al dadelijk tot de topographische opname van het voor ons in elk opzicht meest belangrijke gedeelte van Sumatra — het gouvernement Sumatra's Westkust — kunnen overgaan, terwijl de minder belangrijke deelen als Benkoelen, Lampongs en Palembang later zouden volgen.

Lit de ter zake handelende bescheiden blijkt *nergens* dat aan het opnemen van *geheel* Sumatra wordt gedacht.

In het noordelijke gedeelte van Sumatra (het voormalige rijk Atjeh en onderhoorigheden) kan natuurlijk in de eerstkomende kwart eeuw — zelfs wanneer 't daar nog veel vredelievender gaat uitzien dan nu blijkens de mailberichten het geval is — aan een opname in den geest zooals wij die bedoelen, niet worden gedacht. Evenmin in het landschap Korintji en de onafhankelijke Battak-landen e. z. m. Voor *die* landen kunnen we echter het voorbeeld volgen der Engelschen in Britsch-Indië. Daar worden intelligente, moedige inlanders opgeleid in het teekenen en opnemen *à vue* en het verrichten van een vluchtige breedtebepaling. Als handelaren of priesters gekleed, gaan de inlandsche opnemers doordringen in de gewesten, waar het Britsche gezag nog niet of niet genoegzaam gevestigd is. Afgaande op de daarop betrekkelijke, door den Kolonel WAUGH gepubliceerde rapporten, moeten die inlanders gaandeweg een rijken oogst van wetenswaardige bijzonderheden hebben verzameld, die eenmaal den Engelschen bevelhebber bij het ngeeren in die streken van veel nut zullen zijn. Men volge op Sumatra, waar noodig, het Engelsche voorbeeld op.

In de Residentie Sumatra's Oostkust is eerst onlangs een vluchtige opneming ten einde gebracht, zoodat daar vooreerst niets meer te doen valt.

Ons blijvende bepalen tot de opneming van het Gouvernement Sumatra's Westkust, Benkoelen, de Lampongs en Palembang staan wij voor een arbeidsveld van 332.757 KM.² (1) d. i. het twee en een halfvoudige van de oppervlakte van Java en Madura (134.607 KM.²)

(1) Deze en soortgelijke opgaven zijn ontleend aan RICHARD ANDRÉ'S Hand Atlas.

Sedert een reeks van jaren zien wij de Indische Regeering in toenemende mate hare zorgen wijden aan de verdere ontwikkeling van Sumatra, en te recht, daar dit eiland eenmaal Java, in beteekenis voor ons, zal voorbijstreven.

Kan een topographische opneming, als voorbode en grondslag dier verdere ontwikkeling, niet in ruimen zin de taak der verscheidene departementen van algemeen bestuur verlichten? Die vraag is reeds voor lang opgelost door de topographische opneming van Java en Madura. De ingenieurs van het mijnwezen, belast met een onderzoek naar steenkolenbeddingen, het boren van artesische putten en dergelijke, raadpleegden vooraf de topographische kaarten. Hetzelfde deden de ingenieurs voor den aanleg van Staatsspoorwegen en die der openbare werken. Kostbare en tijdroovende terreinonderzoekingen werden daardoor den lande bespaard.

Zullen goede kaarten niet er toe leiden dat de aan te leggen wegen, waterleidingen enz. met oordeel zullen worden getraceerd, en zal daardoor niet voorkomen worden, dat duizende en duizende dagdiensten *doelloos* door de bevolking worden gepresteerd?

Naar aanleiding van het daarop betrekkelijke door ons in een inspectierapport medegedeelde, gelastte de Directeur van het Binnenlandsch bestuur een Resident, geen wegen te traceeren dan na voorafgaande raadpleging der militaire kaarten. Op een onderlingen afstand van nog geen 100 M. toch had men in korten tijd, overeenkomstig de aanwijzingen van een ambtenaar van het B. B., *driemaal* een weggedeelte verlegd, verhard en begrind!

Waarom wordt het traceeren van wegen niet uitsluitend aan de ingenieurs van den Waterstaat opgedragen? Thans veroorlooft zich menig ambtenaar van het B. B., wegen te traceeren, bouwwerken te doen verrichten, zonder dat hij de noodige kennis van een en ander bezit.

Als een waarschuwend voorbeeld voor arbeidsverspilling uit de zoovele door ons op Java aangetroffen, wijzen wij op den in de residentie Tagal aangevangen weg nabij Margasarie in de richting van Boemi-ajoe. De Resident die dat werk naar zijn persoonlijke aanwijzing liet ondernemen was een zeer verlicht en verdienstelijk ambtenaar, doch geen bouwkundige.

Bij het in de laatste jaren door de Indische Regeering gevolgde beginsel van uitgifte van woeste gronden voor particuliere landbouwondernemingen, bleek 't herhaaldelijk hoezeer het bestaan en de mogelijkheid tot raadpleging der topographische kaarten, door hen, die bedoelde gronden aanvragen, wordt gewaardeerd.

Bij het verschijnsel, dat, in de latere jaren hij de steeds klimmende eischen welke de staatsdienst aan de schatkist stelt, de inkomsten stationnair blijven, mag het zeker een vroeande maatregel heeten, een dienststak, die uit zijn aard geroepen is nieuwe bronnen van inkomsten te doen vloeien, op te heffen. En dat Sumatra in den bodem mineralogische schatten bevat, weten we met zekerheid uit de geologische onderzoekingen ginds verricht. Vele

van die schatten liggen nog steeds ongebruikt, doordien men nog geen geschikte — d. z. tevens weinig kostbare afvoerwegen heeft gevonden. Of zou men willen beweren, dat, na het terreinonderzoek door den Heer GLUYSENAER en het hem toegevoegde personeel ingesteld, omtrent den afvoer der *Ombiljën-kolen* het laatste woord is gezegd? Men denkt er in Indië anders over, en acht een nader, meer aaneengeschakeld terreinonderzoek bepaaldelijk noodig.

Het zijn niet alleen de burgerlijke departementen van algemeen bestuur die behoefte hebben aan goede kaarten, ook het Dep. van oorlog heeft ze noodig. Tegenover de lezers van dit tijdschrift is het overbodig, in den breede aan te toonen, dat goede topographische kaarten onmisbaar zijn bij een oordeelkundige krijgvoering. Hoewel een defensie-stelsel voor onze koloniën nog niet is vastgesteld, komen de vaak zeer uiteenloopende meeningen der verschillende legerbevelhebbers, die elkaar als commandant van het N.-I. leger opvolgden, wat betreft de verdediging onzer *Buitenbezittingen*, toch daarin met elkaar overeen, dat o. m. het *Gouvernement Sumatra's Westkust* en daarvan meer bepaaldelijk de *Padjongsche bovenlanden* energiek tegu een buitenlandsche aggressie behooren te worden verdedigd. Nu zijn de bestaande kaarten van die streken zóó slecht dat een herziening daarvan onmogelijk is bevonden — zoodat alleen een *hermeting* dier landstreken ons aan goede kaarten kan helpen.

Een topographische opneming is — hoor ik dezen of genen voormaligen hooggeplaatsten staatsdienaar zeggen — onnoodig, indien ze verricht wordt met 't oog op de eventualiteit eener aggressie van eenige buitenlandsche mogendheid. Zoodanige aggressie behoeven wij niet te duchten, wordt beweerd. Doch zelfs indien men met den oud-Minister DE WAAL aanneemt — hetgeen wij niet doen — dat een vrijzinnige handelspolitiek het beste schild zou zijn, om onze koloniën te vrijwaren tegen buitenlandsche aggressie, zoo zijn goede kaarten toch noodig om *binnenlandsche onlusten spoedig* te onderdrukken. Een DIEFO NEGORO zou niet gedurende 5 jaren de vaan des opstands omhoog hebben kunnen houden, indien onze bevelhebbers toenmaals betrouwbare kaarten hadden bezeten van het krijgstooneel.

De vraag is gewettig of wij Nederlanders ons zoodanig van onze taak als koloniale mogendheid kwijten, dat vreemde inmenging, als voorbode eener aggressie, niet te duchten is. Het moet dankbaar erkend worden dat in de laatst verloopene 15 jaren onze bewindslieden meer en meer zich aan de ontwikkeling der *Buitenbezittingen* hebben laten gelegen liggen. Is die ontwikkeling echter evenredig aan den tijd, waarin die uitgestrekte gewesten onder ons gezag staan? Wie zal dat durven beweren?

Meer en meer zullen wij tot de erkenning geraken dat de taak die wij als koloniale mogendheid te vervullen hebben, boven onze krachten gaat. Geen op blik geschilderde wapenborden — zooals wij die een paar jaren geleden op tal van punten op de kusten van Nieuw-Guinea door een van Zr. Ms. oorlogschepen lieten plaatsnemen — zullen ons vrijwaren tegen het verlies van

een of meer deelen onzer meest oostelijke de *minst ontwikkelde* — bezittingen wanneer de vreemdeling het recht heeft ons te verwijten, dat wij het siere »je maintiendrai» in die streken misbruiken door de bevolking te handhaven in den staat van barbaarschheid waarin ze nog verkeert. Wij hebben het recht niet, uitgestrekte landen met hunne talrijke bevolking tegen te houden op den weg der ontwikkeling; onze taak is die volken te veredelen, te beschaven.

Met de opening van het Panama-kanaal zullen onze meest oostelijke bezittingen beduidend in beteekenis toenemen en in die mate ook de zucht van derden om ze te bezitten.

Anderen — meer bevoegden dan wij — spraken reeds zeer geruimen tijd geleden den wensch uit om een deel onzer bezittingen aan een andere mogendheid overgedragen te zien; daardoor zouden wij in staat worden gesteld, het overige — nog altijd zeer groote — deel onzer bezittingen spoediger te ontwikkelen.

Zou België niet bereid zijn, een gedeelte van onze taak te aanvaarden en daarmede de residentieën Molukken, Ternate en Timor en ons deel van Nieuw-Guinea, van ons over te nemen? Dit zou zeker vrij wat meer in ons belang zijn dan dat Engeland tot min of meer uitgebreide annexatiën overging om te voorkomen dat deze of gene groote mogendheid zulks zou doen, zoo zij die taak al niet overlaat aan deze of gene particuliere maatschappij onder haar protectoraat.

Het ten noorden van de St. Lucia-baai op Borneo voorgevallene zij ons tot les. Waren de grenzen van ons gebied daar in kaart gebracht, met de ontwikkeling van land en volk een aanvang gemaakt, zoo zou niemand ons daar ons eigendomsrecht hebben betwist. Telkens en telkens blijkt dus de noodzakelijkheid van het voortbestaan van den topographischen dienst.

Laat ons thans er toe overgaan, het aan het hoofd van dit opstel vermelde gouvernementsbesluit, dat tot de ontbinding van den topographischen dienst moet leiden, nader te bepreken. Vulligheidshalve laten we dat besluit hier in zijn geheel volgen.

Afschrift.

N°. 10.

—

EXTRACT uit het register der besluiten van den Gouverneur Generaal van Nederlandsch Indië.

Buitenzorg, 2 Juni 1882.

Gelet:

- a. op het besluit van 4 December 1878, N°. 46, waarbij aantekening gehouden is van de koninklijke machtiging tot triangulatie van het eiland Sumatra;
- b. op het besluit van 17 December 1880, N°. 25, houdende o. a. de detachering van den Kapitein van den generelen staf H. H. E. B. bij het departement der marine in Nederlandsch Indië om theoretisch en prac-

tisch opgeleid te worden voor de hem toegedachte betrekking van chef der evengenoemde triangulatie;

- c. op het besluit van 23 Februari 1882, N°. 3, waarbij, voor zooveel nog noodig, na de bij het besluit van den 6den dier maand N°. 5 genomen beschikking, uitvoering gegeven is aan het koninklijk besluit van 7 Januari te voren N°. 12, houdende detachering van 2 officieren van het Ned. Ind. leger bij dat in Nederland, ten einde zich aldaar voor te bereiden voor de taak die hen wacht bij de triangulatie van Sumatra;
- d. op de besluiten van 24 Maart en 17 November 1881 en 18 Mei 1882, N°. 12, 6 en 9, mede bevattende beschikkingen, met de voorbereiding der bovenvermelde triangulatie verband houdende;

Gelezen de missives:

- a. van den Commandant der Zeemacht van 22 Februari 1882 N°. 2098, daarbij mededeelende, dat de opleiding van den Kapitein van den generelen staf H. HELM als geëindigd kan beschouwd worden;
- b. van den Commandant van het leger van 12 Maart 1882, VIIde afdeeling, N°. 203 en 20 April 1882, Vde afdeeling 2de bureau c N°. 27/A, de laatste in voldoening aan het schrijven van den 1sten Gouvernements-Secretaris van 1 April 1882 N°. 533, stellende de Generaal, onder aanwijzing van het daartoe noodige personeel, voor met de reeds meerge-noemde triangulatie thans een aanvang te doen maken;
- c. van de algemeene rekenkamer van 8 April 1882, N°. 3645, in vol-doening aan het schrijven van den 1sten Gouvernements-Secretaris van den 1sten dier maand N°. 532;

Den Raad van Nederl. Indië gehoord:

Overwegende:

dat de tegenwoordige toestand van 's lands financiën uitbreiding der staats-dienst slechts dan gedooft, wanneer ze onvermijdelijk en niet uit te stellen is;

dat, hoe nuttig de triangulatie als voorbode van de topografische opname, ook zijn moge, die van het eiland Sumatra niet aan deze eischen, speciaal niet aan den laatsten kan geacht worden te voldoen;

dat, integendeel, nog verscheidene tientallen van jaren zullen voorbijgaan, alvorens ons gezag op dit eiland in die mate zal gevestigd wezen, dat triangulatie en topografische opname er noodzakelijk zullen worden; zijnde zelfs de vrees niet ongegrond, dat zij thans ondernomen, in verschillende gedeelten tot politieke verwickelingen aanleiding zullen geven;

dat, waar op grond van motieven als bovenbedoeld, het vooralsnog oor-raadzam moet worden geacht tot den door het legerbestuur voorgestelden maatregel over te gaan, de enkele omstandigheid, dat reeds voorbereidende maatregelen zijn getroffen en geoefend personeel beschikbaar is, daaraan uit den aard der zaak geen afbreuk kan doen;

Is goedgevonden en verstaan:

Eerstelijk: Onder nadere goedkeuring des Konings voorloopig van de triangulatie van het eiland Sumatra af te zien;

Ten tweede: Den Kapitein van den generalen staf H. HELB v^d, eervol te ontheffen van zijn detachering bij het departement der marine en hem weder ter beschikking te stellen van den Commandant van het leger.

Afschrift dezes zal worden gezonden aan den Raad van Ned. Indië tot informatie en extract verleend aan de commandanten der land- en zeemacht en de alg. rekenkamer tot informatie en bericht.

Accordeert met voorsch. Register.

De Gouvernements-Secretaris,

(w. g.) VAN DER WEIDE.

Dit besluit op den voet volgende, ontwaren wij dat de Indische Regaering, in overleg met de Departementen van oorlog en marine, met het Opperbestuur gelurende ongeveer vier jaren alles voorbereid heeft hetgeen noodig mag worden geacht voor een opmeting onzer *Buitenbezittingen*, aanvangende met het eiland Sumatra.

De tegenwoordige Gouverneur-Generaal verklaart — nog slechts eenige weinige maanden geleden — aan den Commandant van het leger, dat ook hij zich, evenals zijn voorganger, in hoofdzaak wel kan vereenigen met alle daarop betrekkelijk door het Departement van oorlog gedane voorstellen.

De Gouverneur-Generaal wijst den weg aan, op welke wijze de noodige gelden voor de Sumatra-triangulatie kunnen worden gevonden, indien de begroting, toegestaan voor het Departement van oorlog, mocht blijken niet genoegzaam te kunnen voorzien in de noodige fondsen.

Zijne Excellentie neemt nog op 18 Mei jl. bij besluit N°. 9 beschikkingen, *met de voorbereiding der bovenvermelde triangulatie verband houdende*, en verklaart daarna eenige dagen later, bij zijn hierboven medegedeeld besluit van den 2den Juni N°. 10, dat zij voorsnog het tijdstip niet aangebroken acht om een triangulatie en topographische opname van Sumatra te kunnen doen verrichten.

Wat is er voorgevallen in het korte tijdsbestek tusschen 18 Mei en 2 Juni om het werk van jaren omver te werpen, en den Gouverneur-Generaal te doen besluiten om, *onder nadere goedkeuring des Konings, voorloopig van de triangulatie van het eiland Sumatra af te zien?*

In de overwegingen lezen wij:

„dat de tegenwoordige toestand van 's lands financiën *uitbreiding* van den staatsdienst slechts dan gedooft, wanneer ze onvermijdelijk en niet uit te stellen is”.

Is dan de toestand van 's lands financiën in eenige dagen zoo précair ge-

worden, dat de Gouverneur-Generaal op 2 Juni moest afbreken, waaraan hij op 18 Mei nog hielp opbouwen?

Hoogst bedenkelijk zou het moeten worden geacht, indien de Gouverneur-Generaal eerst op 't laatste oogenblik kennis kreeg van zoodanigen précairen toestand van 's lands financiën. *Gouverner c'est prévoir*. We willen liever aannemen, dat de door ons geciteerde en volgende overwegingen van den Gouverneur-Generaal, zijn geschreven *pour les besoins de la cause*.

Zou 't niet waardiger zijn voor de Indische Regeering, indien zij besluiten als de onderwerpelyke, waarin schier op elken regel *besluiteloosheid* doorstraalt, in de pen hield?

De tegenwoordige toestand van 's lands financiën gedooft slechts dan uitbreiding van den Staatsdienst wanneer ze onvermijdelijk en niet uit te stellen is. Voor het *reeds bestaande* is er dus geld genoeg, alleen geen nieuwigheden, wanneer ze niet onvermijdelijk en niet uit te stellen zijn. De organisatie van den *geographischen dienst* dagteekent van 18 April 1862.

In verband met het doel waarvoor Dr. OUDEMANS naar Indië werd gezonden — het verrichten van sterrekundige plaatsbepalingen ten dienste der *Hydrographie*, was ZEG. zeer eigenaardig bij het Departement van Marine geplaatst. Later, toen Dr. OUDEMANS benoemd werd tot hoofdingenieur Chef over den geographischen dienst, een diensttak in 't leven geroepen om de *topographische opnemng*, door het Departement van oorlog uit te voeren, den noodigen wiskundigen grondslag te verschaffen, had de Heer OUDEMANS eigenaardig bij het Departement van oorlog moeten overgaan. De verklaring echter van dit departement, dat het ten gevolge van incompleet, geen officieren ten behoeve der triangulatie van Java kon afstaan, had ten gevolge dat de Heer OUDEMANS bij het Departement van marine bleef, en burgerpersonen tot ingenieurs en assistenten opleidde. Die burgerpersonen waren voor het meereendeel gewezen officieren: enkele van de Zeemacht, het grootste deel van het Indische leger. De ondoordachte verklaring van het Departement van oorlog had ten gevolge, dat het leger verscheidene zeer kundige officieren verloor, en een toestand in 't leven werd geroepen, welke bij herhaling ongunstig terugwerkte op den vluggen voortgang der topographische opnemng van Java en Madura, doordien de leiding der triangulatie en die der topographische opname niet in ééne hand waren gelegd.

Toen in 't laatst van 1877 de Commandant der Zeemacht het voorstel deed om — voor 't geval dat tot de topographische opnemng der *Buitenbezittingen* mocht worden besloten — de triangulatie-afdeeling van het Departement van marine bij dat van oorlog te doen overgaan, werd dat voorstel met ingenomenheid door den toenmaligen Legercommandant — den Luitenant-generaal G. P. DE NEVE — ontvangen.

Deze opperofficier, met zijn zeldzaam juist blik in de behoeften van den topographischen dienst, naar zijn beste vermogen werkzaam in het belang van alles en allen, die daartoe behooren, getuige de voorstellen uit die

dagen, nam het voorstel des vlootvoogds over en voegde daarbij al aanstonds een ontwerp-organisatie voor de *afdeeling triangulatie*, als onderdeel van den topographischen dienst.

De Indische Regeering en het Opperbestuur vereenigden zich met het denkbeeld dat de triangulatiën voortaan — buiten Java en Madura — zouden worden verricht door *het Dept. van oorlog*. Toen dus het gouv. besluit, regelende de opheffing van den geographischen dienst bij *het Dept. van marine* in de Javasche Courant verscheen, mocht men spoedig daarna de oprichting der *triangulatie-afdeeling* bij *het Dept. van oorlog* verwachten. Het laatste innig verband houdende met het eerste en daarvan een gevolg zijnde, kan dus de *oprichting van de afdeeling triangulatie* bij het Dept. van oorlog onmogelijk worden beschouwd als een *uitbreiding van den Staatsdienst*.

Het eerste motief dus — waarom afgezien wordt van de triangulatie van Sumatra — is ongegrond.

Geven wij thans weder het woord aan den Gouverneur-Generaal.

„dat, hoe nuttig de triangulatie als voorbode van de topographische opname, ook zijn moge, die van het eiland Sumatra niet aan deze eischen, speciaal niet aan den laatsten kan geacht worden te voldoen.”

De triangulatie als voorbode der top. opneming is dus voor Sumatra niet onvermijdelijk en kan de opneming zelve worden uitgesteld.

Een triangulatie is altijd onvermijdelijk als voorbode van een topogr. opneming van grooten omvang. Zonder triangulatie kan het werk der topogr. opneming onmogelijk goed zijn. Is de Indische Regeering dan reeds vergeten waarom zij eindelijk gehoor gaf aan de herhaalde verzoeken van het Dept. van oorlog om de topogr. opneming van Java te doen voorafgaan door een triangulatie?

Wat nu aangaat de bewering dat de opneming zeer wel uit te stellen is, weten wij waaraan ons te houden, na al hetgeen medegeleed is omtrent onze kennis van de Buitenbezittingen. Menig ambtenaar klaagt er over, dat 't zoo veel tijd vordert om goed bekend te raken met zijne afdeeling; met een goede kaart zou hij in een paar maanden zich in dat opzicht geheel thuis kunnen gevoelen.

Acht de Indische Regeering het in 't belang der bestuurshandelingen harer ambtenaren, dat deze — telkens bij de aanvaarding van het gezag in een nieuwe afdeeling — een zeer geruimen tijd noodig hebben, om steeds en *parfaite connaissance de cause* te handelen?

De tweede zinsnede der overwegingen des Gouverneur-Generaals blijkt dus eveneens onjuist te zijn.

Zijne Excellentie zegt verder:

„dat, integendeel, nog verscheidene tientallen van jaren zullen voorbijgaan, alvorens ons gezag op dit eiland in die mate zal gevestigd wezen, dat triangulatie en topographische opname er noodzakelijk zullen worden; zijnde

zelfs de vrees niet ongegrond, dat zij thans ondernomen, in verschillende gedeelten tot politieke verwickelingen aanleiding zullen geven."

Wij brengen in herinnering wat aan de Regeering is voorgesteld: de triangulatie en topographische opnemng van de Buitenbezittingen en voor zover zulks Sumatra betreft: het Gouvernement van Sumatra's Westkust, Benkoelen, de Lampongs en Palembang.

Is ons gezag in die deelen nog niet in die mate gevestigd, dat daar een triangulatie en topogr. opnemng noodzakelijk is?

Wanneer zal die noodzakelijkheid eerst blijken?

Moet een topographische opnemng niet dienen als middel om naar een rationeel plan te hervormen, te ontwikkelen?"

Volgens de Indische Regeering schijnt zoodanige opnemng te moeten worden beschouwd als *le couronnement de l'édifice*. Een zonderling berip voorwaar.

Waarom heeft dan de Indische Regeering de topogr. opnemng dierzelfde gewesten reeds in 1843 doen verrichten door BEIJERINCK en later door STECK en UHLMANN? Toen konde men geen vrees voor politieke verwickelingen; thans bijna 40 jaren later, nu men op Sumatra het korps ambtenaren gaandeweg in verhouding tot de ontwikkeling van het land en zijne bewoners belangrijk heeft uitgebreid, verklaart de Gouverneur-Generaal ons gezag nog niet in die mate gevestigd, dat een topographische opnemng noodzakelijk is.

Waar toch zijn de broeinesten van verzet, waar ons gezag als een *non valeur* wordt beschouwd? Wettigen de koloniale verslagen de sombere voorstelling van den Gouverneur-Generaal omtrent ons gezag? Neen — niet waar?

Dat in een zoo uitgestrekt gebied als het bijna drievoudige van de oppervlakte van Java en Madura, nu en dan de orde verstoord worlt, is begrijpelijk. Moet de moord gepleegd op den Adsisistent-Resident CASTENS in Benkoelen, de woelingen der oude Sultans-familie in Palembang en dergelijke meer, dienen tot staving van het beweren, dat ons gezag nog niet voldoende in die streken gevestigd is? Heeft de moord gepleegd te Bekassi op den Adsisistent-Resident van Mr. Cornelis, er toe geleid af te zien van de topographische opname der residentie Batavia?

Hebben de woelingen in de residentie Tagal en de daarmede samenhangende moord op een Europeesch opzichter van den Waterstaat, aanleiding gegeven tot het staken der toen in vollen gang zijnde top. opnemng van dat gewest? De Gouverneur-Generaal zou zeker met warmte protest aanteeekenen tegen de bewering, dat die laatste voorvallen bewijzen zijn, dat *ons gezag op Java nog niet voldoende gevestigd is*.

Het door het Vorstenhuis van Bangkallan op Madura uitgezogen en mishandelde volk, heeft zich meer dan eens *met de wapens in de hand* verzet tegen een voortzetting der topogr. opnemng. De arme lieden vermeenden dat die opnemng moest strekken tot verhooging der landrente, en duchtten dat hun het weinige dat hun gelaten werd, nu eveneens zou worden ontnomen. Den Resident van dat gewest werd het voorgevallene medegedeeld en verzocht

zoodanige maatregelen te treffen als hij nuttig zou achten om een herhaling van zulke feiten te voorkomen. Tevens werd ZIEG, verwittigd dat de opnemers voortaan gewapend op het terrein zouden komen, ten einde zich zoo noodig te verdedigen tegen de aanvallen der bevolking. Een en ander had ten gevolge dat de opneming sedert ongestoord kon worden voortgezet (1).

Daar waar ons bestuur nog niet voldoende gevestigd mag worden beschouwd, als b.v. in de residentie Sumatra's Oostkust, ging men met de opneming anders te werk. Daar werd — zooals trouwens overal elders — in overleg met het Civiel bestuur de gang der opneming geregeld. De opnemers wisten vóóruit waarheen zij zich *niet* mochten begeven; soms werden in opneming zijnde streken weder verlaten, indien de politieke toestand zulks vorderde, om later daarin terug te keeren indien de rust weder voldoende was verzekerd. Die opname is ten einde gebracht, zonder dat zulks het leven aan een enkel opnemer gekost heeft of politieke verwickelingen daaruit ontstaan zijn.

Hebben wij na dat alles niet het recht te verklaren, dat de sombere voorstelling van den Gouverneur-Generaal, omtrent de mate waarin ons gezag gevestigd is in de voor een triangulatie en topogr. opneming voorgestelde deelen van Sumatra, van allen grond ontbloot is?

En wat nu de laatste zinsnede betreft: »dat, waar op grond van motieven als bovenbedoeld het vooralsnog onraadzaam moet worden geacht tot den door het legerbestuur voorgestelden maatregel over te gaan, de enkele omstandigheid, dat reeds voorbereidende maatregelen zijn getroffen en geoefend personeel beschikbaar is, daaraan uit den aard der zaak geen afbreuk kan doen», wenschen wij na — zooals wij ons vleien — te hebben aangetoond hoe weinig gegrond die motieven zijn, slechts de vraag te stellen of ook dit regeeringsbesluit weder niet bevestigt dat het beginsel waarnaar Indië geregeerd wordt, dikwerf lijdt aan stelselloosheid?

Duizende en duizende guldens zijn reeds aan een voorbereiding der Sumatra-triangulatie opgeofferd en — volgens den Gouverneur-Generaal — doelloos weggeworpen. Die duizenden zullen later door millioenen gevolgd worden; aangezien de bekrachtiging van het onderwerpelijke regeeringsbesluit de geleidelijke ontbinding en opheffing van den topographischen dienst *moet* ten gevolge hebben, zooals wij hooger aantoonde. Later — wanneer dan tot de opneming der Buitenbezittingen mocht worden besloten — moet opnieuw de topogr. dienst worden in 't leven geroepen. Het alsdan opnieuw te vormen personeel zal, evenals in den aanvang der opneming op Java, gedurende zeer geruimen tijd weinig en niet zeer nauwkeurig werk leveren. Men zal dan als 't ware van meet af aan alles behooren *over te doen*. De kaarten der

(1) Vijandige gezindheid der bevolking ten opzichte van het opnemerspersoneel wordt ook in Europa aangelooft. Zie de instructie voor den Oostenrijkschen top. dienst (K. K. militair geographisch Institut).

op goeden grondslag opgemaakt gewesten, d. z. die na 1870 vervaardigd, niet bijgehouden zijnde, zullen verouderd en dus niet meer bruikbaar zijn.

Nog eenige weinige jaren en Engeland zal de kaart bezitten van zijn uitgebreide bezittingen in Vóór-Indië. Daar werd reeds in 1800, onder den energieke Kapitein LAMBTON een aanvang gemaakt met de triangulatie en topogr. opneming dier uitgebreide gewesten, hetwelk sedert onverpoosd door hem waardige opvolgers is voortgezet. Met rechtmatigen trots mocht de Kolonel WAUGH — de Chef van den topogr. dienst in Britsch-Indië — wijzen op den daar verrichten arbeid en zeggen dat die dienst een eerzuid heeft opgericht gewijd aan Britsche volharding, moed en streven naar wetenschap.

En wij Nederlanders?

Meer dan eens hebben wij vorsten van geboorte of op het gebied der wetenschap onbevredigd moeten laten vertrekken, toen zij om kaarten vroegen van onze zoo rijke bezittingen.

Van geen enkele onzer Buitenbezittingen bezitten wij andere dan manuscriptkaarten; we weten van welk gehalte.

Wij hebben toen meermalen gewenscht dat de blik van bevreemding welke ons trof, gericht ware geweest tot de personen, die in de eerste plaats te waken hebben voor Neerland's goeden naam, ook op wetenschappelijk gebied.

Eenige jaren geleden, na het bekend worden van het door ons te Atjeh geleden échec, werd in 's lands vergaderzaal de meening geuit, dat het onheil niet zou hebben plaats gegrepen, indien het Indische leger een generale staf hadde bezeten. We laten hetgeen in verband daarmede gesproken werd, buiten beschouwing; de grondgedachte is echter juist.

Met aandrang werd op het tot stand komen van een generalen staf geijverd. De manvankelijke organisatie van dien staf, deed echter meer denken aan een streven van den Minister om de Kamer toch maar tevreden te stellen, dan van ernst in de behandeling van zulk een belangrijke aangelegenheid.

Als een onderdeel van dien staf werd de topogr. dienst — welker behorende bij het wapen der genie — opgenomen.

Dat was verkeerd ingezien.

In Frankrijk vormen de officieren van den topogr. dienst *le cadre latéral*, die der *Landesvermessung* in Pruisen *das Neben-État* van den generalen staf. De Chef van den generalen staf in beide landen laat door den Chef van den topogr. dienst — laten wij hem gemakshalve zoo noemen — in verband met den politieken toestand, zoodanige opnamen of herziening der bestaande kaarten verrichten als hij noodig oordeelt, m. a. w. hij geeft in *grootte trekken* aan wat verricht moet worden.

In Indië — bij de bestaande organisatie — acht de Chef van den generalen staf zich soms verplicht, af te dalen in bijzonderheden, waarvan de regeling

of de uitvoering geheel behooren tot de bevoegdheid van den Chef van den topogr. dienst.

Mocht men ooit tot de reorganisatie van den generalen staf in Indië overgaan, zoo hopen wij dat dan de topographische dienst een *zelfstandige nevenafdeeling* van den generalen staf zal worden — met zoodanige bevoegdheid aan den Chef van dien dienst dat hij zijne voorstellen — mits door tusschenkomst van den Chef van den generalen staf — onder de oogen van den Legercommandant kan brengen.

Men zal wellicht de opmerking maken, dat zoodanige, aan den Chef van den topographischen dienst toe te kennen bevoegdheid, niet wel overeen te brengen is met het beginsel dat de algemeene Dienstchef, in casu de Chef van den generalen staf, verantwoordelijk moet zijn voor al hetgeen zijne afdeeling raakt. In algemeenen zin is die opmerking juist, omdat de afdeelingchef alvorens tot dien rang te zijn opgeklommen, de gelegenheid heeft gehad de tot zijne afdeeling behorende onderdeelen te leeren kennen; niet alzo echter de Chef van den generalen staf ten opzichte van den topogr. dienst.

Het is gebeurd dat met *voorweten* en *goedkeuring* van den Chef van den generalen staf, een veelomvattende arbeid door de officieren van den topogr. dienst verricht werd, die, na het gereedkomen, als *ontijdig* werd gequalificeerd en voor eenige jaren ter deponering in 't archief aangewezen.

Men behoeft niet te vragen of zulke handelingen leiden moeten tot wrijving, en verlamvend werken op den ijver van een geheel korps officieren. Alleen het volkomen besef van onvermogen om het behandelde onderwerp naar eisch aan den Legercommandant te ontvouwen, en het voorgestelde op goede gronden te verdedigen, gaf o. i. aanleiding tot de vreemde handelwijze van dien generalen staf-Chef.

Nog veel beter dan bovenbedoelde wijziging in de organisatie van den generalen staf, zou de verwezelijking zijn van het denkbeeld van den Heer F. DE BAS, voorkomende op bladz. 24 zijner »Residentie-kaarten»: de oprichting van een *Geographische Directie*, waartoe uit den aard der zaak de topogr. dienst ook zoude moeten behooren. Zoodanige Directie zou — bij een doelmatige combinatie der werkkrachten van de verschillende onderdeelen en de daartoe behorende ateliers als: drukkerijen, instrumentmakerswinkels enz. blijken met *minder* geld *méer* en *beter* werk te leveren dan nu geschiedt door de gescheiden deelen. **Waarom** is dat uitmuntende denkbeeld nimmer in ernstige overwegingen genomen (1)?

Doch waartoe bij zoodanige reorganisatie van den topogr. dienst langer stilgestaan, wanneer de Indische Regeering reeds het besluit tekende, waardoor die dienst, binnen eenige weinige jaren, zal hebben opgehouden te bestaan?

(1) Blijkens het tot het top. bureau behoorend schrijven aan de Regeering werd zoodanig denkbeeld reeds in 1833 door den Luit. Gen. Jhr. DE STUENS voorgestaan.

Is eenmaal op die wijze bezuiniging verkregen, dan zal men consequent handelen, door het overige gedeelte van den generalen staf eveneens op te heffen. Het werk dat door het zoogenaamde Hoofdbureau van den generalen staf wordt verricht — werd voorheen op even goede wijze door de overige afdelingen van het Dept. van oorlog afgedaan. Voor een voortbestaan van een generalen staf *zóóals hij nu is*, bestaat geen *raison d'être*.

Wat al bezuiniging in 't verschiet!

Zal de onlangs opgetreden Minister van Koloniën het besluit van den Gouverneur-Generaal dd. 2 Juni jl., n°. 10, van zijne zijde ondersteund, bij de wetgevende macht overbrengen? Wij hopen innig van neen!

Doch we verkeerden in geldnood — er moet bezuinigd worden, hooren wij.

Evenals zoo vele Indische besluiten, moet men ook bij dat van 2 Juni tusschen de regels lezen. Niet de bekend gesteld motieven hebben den Gouverneur-Generaal doen afzien van een triangulatie en topogr. opneming van Sumatra, doch 's lands financieele nood.

Is die nood dan zóó hoog geklommen, dat zij aanleiding moet geven tot het totaal doen verdwijnen van een der meest nuttige takken van dienst?

Zou niet veel eerder een tak van dienst die zoo krachtig kan bijdragen tot de verdere ontwikkeling en bloei der Buitenbezittingen, waarvan nu velen nog lastposten zijn, in de laatste plaats aan het snoeimes der bezuiniging moeten worden overgeleverd?

Doch wat spreken wij van een snoeimes — indien de bijl reeds aan den stam gelegd is.

Dat de Minister van Koloniën en de Kamers zouden kunnen medewerken om den topogr. dienst geheel uit den Staatsdienst te doen verdwijnen, mogen we geen oogenblik nannemen.

Intusschen kan de geldnood wellicht zóó hoog geklommen zijn, dat bezuiniging bij *alle* takken van dienst een gebiedende noodzakelijkheid is geworden. In dat geval zou de topographische dienst ook haar deel in de algemeene bezuiniging moeten aanbrengen.

Op welke wijze kan dat geschieden, zonder dien dienst aan totale vernietiging prijs te geven?

Naar ons inzien, volgenderwijze:

Vooraf dient echter de Gouverneur-Generaal uit den *impasse* te worden bevrijd, waarin hij zich ondoordacht heeft vastgewerkt; zulks is noodig in 't belang van het prestige van zijn hooge maatschappelijke positie. Men onderwerpe dan aan de goedkeuring van Z. M. een besluit, waarin verklaard wordt, dat te recht door de Indische Regeering er op gewezen is, dat verscheidene deelen van het eiland Sumatra nog niet zoodanig aan ons gezag zijn onderworpen, dat daarin een triangulatie en top. opneming kan worden verricht, en mitsdien, met wijziging in zooverre van het koninklijk besluit van. (Indisch besluit van 4 December 1878 N°. 46) nader wordt

bepaald, dat bedoelde triangulatie en top. opnemingszaken zich alleen zullen uitstrekken tot de navolgende gewesten:

a. het gouvernement van Sumatra's Westkust;

b. de residentie Benkoelen;

c. de residentie Lampongsche districten;

d. de residentie Palembang, zullende van dit gewest het rijk Djambi alleen na een daartoe nader van de Indische Regeering te verwerfen machtiging, mogen worden getrianguleerd en opgemeten.

En nu de bezuiniging:

Zoolang een voldoende krachtige stam van den topogr. dienst overblijft, kan deze later, zonder te hooge uitgaven, wederom worden uitgebreid. Men bepale dan, in verband met den staat van 's lands financiën, welke een algemeene bezuiniging noodzakelijk maakt, dat:

1°. het aantal opmetingsbrigades van den topogr. dienst *tijdelijk* van zes op vier wordt teruggebracht;

2°. één der overblijvende brigades belast wordt met het *bijhouden* der kaarten van de gewesten op Java en Madura, opgemeten naar de tegenwoordige, sedert 1870 gevolgde methode van werken;

3°. de voorgestelde formatie van de triangulatie-afdeeling voorshands, in afwachting van de beëindigde opleiding in Nederland van den Kapitein BOSBOOM en den 1sten Luitenant MULLER en een verbeterden toestand van 's lands financiën, zal bestaan uit één sectie sterk:

1 kapitein (kan ook zijn majoor), sectie-chef;

3 1ste en 2de luitenants, adassistenten;

6 militairen beneden den rang van officier (geëmployeerden).

4°. na verloop van drie jaren, na het in werking treden van het daarop betrekkelijke besluit, voorstellen worden ingewacht omtrent de wederuitbreiding van den topogr. dienst tot de vroegere bestaande of voorgestelde formatie;

5°. per draad Z. Exc. de Gouverneur-Generaal zal worden in kennis gesteld met de door Z. M. genomen beschikking op het besluit der Indische Regeering van 10 Juni 1882, N°. 10 en, in verband daarmede, last wordt gegeven tot een *overwijd* begin maken met de triangulatie en topographische opname van het eiland Sumatra binnen de grenzen van het omschreven gebied.

Uit het vorenstaande blijkt dat een maatregel is voorgesteld, welke de Indische Regeering steeds voor de kaarten der *militaire opnemingszaken* onnoodig oordeelde — n. l. het *bijhouden* dier bescheiden; iets dat te meer bevreemding wekt wijl zij, zooals reeds werd medegedeeld, het zeer gezonde en in alle rijken toegepast wordende beginsel van *bijhouden wél* in practijk brengt voor de *zeer weinig vertrouwbare kaarten van de voormalige statistieke opnemingszaken*, vooral indien men overweegt dat nu reeds in beginsel is besloten, al het werk dier opnemingszaken te doen *hermeten* door het kadaster!

Wordt het bijhouden der topographische kaarten *niet* ingevoerd, dan zullen wij na \pm 20 jaar, ook de sedert 1870 opgemeten gewesten en daarmede geheel Java en Madura, *opnieuw* moeten laten opmeten.

In onze voorstellen namen wij ook de bepaling op, dat na een zeker tijdvak — b.v. drie jaren — voorstellen worden ingewacht betreffende een wederuitbreiding der verschillende deelen van den topogr. dienst tot de nu bestaande of voorgestelde formatie, en zulks in verband met het *tijdelijke* karakter van de voorgestelde inkrimping.

Zoo ergens het gezegde *nil n'y a que le provisoire qui dure*" waarheid bevat, dan is zulks wel in Nederlandsch-Indië het geval. Het is daarom zaak *het tijdelijke* bijtijds te beperken binnen niet al te ruime grenzen. Een sterkte van zes brigades voor de topographische opname en een triangulatieafdeeling van twee sectiën met een rekenbureau is voor Ned-Indië waarlijk niet te veel.

Bij de behandeling der voorstellen betreffende de oprichting en de formatie der triangulatieafdeeling, legden wij een staat over aantoonende de formatie van de *Landesvermessung* in Pruisen — waaruit o.m. de verhouding daar te lande bleek in personensterkte tusschen de triangulatieafdeeling en de overige deelen van den dienst. In getalsterkte kwam de formatie van de Pruisische *Landesvermessung* vrij wel overeen met den topographischen dienst in Indië; Pruisen heeft echter meer graveurs en drukkers, hetgeen verklaard wordt door de omstandigheid, dat de Ned. Indische kaarten door het topographisch bureau te 's Hage chromo-lithographisch worden veeleelvuldigd, en niet door het topogr. bureau te Batavia. In Britsch-Indië worden de Indische kaarten geheel afgewerkt, zonder tusschenkomst van het moederland.

Het ligt geenszins in onze bedoeling een pleidooi te voeren in het belang van een vervaardiging onzer Indische kaarten door het topographisch bureau te Batavia — *althans nu niet*, nu zoodanig denkbeeld alleen kan worden verwezenlijkt door een belangrijke uitbreiding van het personeel graveurs en drukkers in Indië, waarmede nog al belangrijke uitgaven gemoeid zouden zijn.

De bedoeling, waarmede de formatie der Pruisische *Landesvermessung* is ter sprake gebracht, is deze, dat een formatie welke ginds noodig wordt geacht om de noodige topographische kaarten te vervaardigen en bij te houden van een land groot 347.509 KM.², zeker niet te groot mag worden geacht voor eenzelfde doel wanneer de oppervlakte 1.592.535 KM.² bedraagt (1), waarvan in 1884 slechts 134.607 KM.² zullen zijn opgemeten.

Van het overblijvende deel zijnde 1.457.928 KM.² bezitten wij een zeer onvolledige kennis — duizende en duizende vierkante kilometers zijn zelfs ware *terrae incognitae*.

Moeten wij in die onwetendheid blijven voortleven, terwijl wij de zekerheid hebben, zooals van Sumatra, dat volledige bekendheid met de daar aanwezige

(1) Waaronder niet begrepen is de oppervlakte van het voormalige rijk Atjeh en de daartoe behoorende gewesten.

schatten en uitmuntende bodemgesteldheid voor verschillende cultures, onze handel en onze industrie opnieuw krachtig zullen doen toenemen in omvang en beteekenis en daarmede ook 's lands schatkist stijven?

Vreemdelingen als een BRAU DE ST. POL LIAS en WALLON hebben ten koste van geld en leven getracht de kennis van het rijke Sumatra uit te breiden, *daar waar het Nederlandsche gezag ternauwernood of in 't geheel niet wortel had geschoten.*

Zullen wij Nederlanders dan terugdeinzen voor de taak om die deelen *waar ons gezag reeds op afdoende wijze gevestigd is* — langs stelselmatigen, wetenschappelijken weg volkomen te leeren kennen en daardoor de schatten te verwerven, welke ons als een belooning voor ons streven in den schoot zullen vallen?

En mocht de Regeering de meening betwisten, dat, in de herhaaldelijk door ons genoemde deelen van Sumatra, ons gezag op afdoende wijze gevestigd is, dan zou zij een zoodanig veroordeelend vonnis uitspreken over het tot dusverre door Nederland gevolgde stelsel van koloniaal beheer dat we niet beter kunnen doen dan ons zoo spoedig mogelijk terug te trekken, om aan anderen de taak over te laten de meest gezegende landen ter wereld, tot heil zijner bewoners en tot voordeel van de na ons komende meer scherpziende en ondernemende hervormers, te ontwikkelen.

De quaestie van het behoud onzer Indische bezittingen zal worden uitgemakt vóór de Utrechtsche linie — wordt wel eens beweerd. Ligt 't jaar 1811 dan reeds zóó ver achter ons, dat we vergeten zijn, dat toen en nog verscheidene jaren later het kruis van St. George alom op Java wapperde?

Engeland zal niet gedooogen — hooren we van andere zijde — dat een groote Europeesche mogendheid vasten voet verwerft en zich uitbreidt in de Indische of Chineesche zee. En Cochín-China dan, en later Tongkin, heeft Engeland die vestiging en latere uitbreiding van Frankrijk bestreden? Neen — niet waar?

Laat ons niet bouwen op de gezindheid of verzekeringen van andere mogendheden, daarin kan mettertijd wijziging komen; doch ons voorbereiden om hem, die een begeerige hand naar onze Indische bezittingen mocht uitstrekken, met nadruk af te wijzen. Een meerdere concentratie, reeds in vredestijd, van het Indische leger achten wij daartoe een eerste vereischte. Zoolang Nederland *alles* wil behouden wat zij nu bezit — zal zulks bezwaarlijk gaan. Laten wij ook hier bedenken, dat het verstandig is bijtijds te beseffen, dat men vaak een gedeelte zijner bezittingen moet opofferen om het overige te behouden.

Vermits bij een aanval op onze bezittingen de gemeenschap met het moederland afgebroken zal zijn, is elk Europeesch militair die aan de gelederen ontvalt een blijvend verlies, terwijl de aanvaller, in 't bezit van een overmachtige marine- en transportvloot, zijn verliezen kan herstellen. Daarom

dient dan door ons den strijd niet te worden aanvaard dan onder de voor ons meest gunstige omstandigheden, vooral wat het gebruik aangaat van de voordeelen welke het terrein oplevert. Alleen goede topographische kaarten zullen onze bevelhebbers in staat stellen met gunstig gevolg den strijd te aanvaarden en vol te houden met een vijand wiens verliezen steeds worden aangevuld. *Het behoud van den topographischen dienst in Nederlandsch Indië is dus een voornamelijk voorwaarde tot het behoud onzer bezittingen aldaar.*

Niet meer tot het leger behoorende, hebben wij niet gearzeld onze stem te verheffen tegen het heillooze besluit van den Gouverneur-Generaal dd. 2 Juni jl., N°. 10; ons persoonlijk belang staat hier buiten spel, er bestaat geen enkelen grond om ons te verdenken, te hebben gehandeld in 't belang *de notre paroisse et de notre Saint*. Men kan echter niet gedurende 18 jaar bij den topogr. dienst werkzaam zijn geweest zonder innige belangstelling te blijven gevoelen voor een dienstak, welks streven en werken algemeen waardeering ondervindt.

Moge 't door ons geschrevene er toe bijdragen dat nog tijdig worde teruggekomen op het zoo bedenkelijke besluit der Indische Regeering. Dat zij zoo!

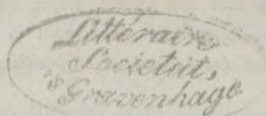
Aan de redactie van dit tijdschrift betuigen wij onzen oprecht gemeenden dank voor de plaats, die zij wel aan dit opstel heeft willen inruimen.

Het is trouwens de eerste maal niet, dat *De Militaire Spectator* zijne kolommen openstelt tot bespreking van Indische militaire aangelegenheden.

Het Indische leger is daarvoor erkentelijk.

W. J. HAVENGA,

*Oud-chef over den topographischen
dienst in Ned. Indië.*

De „bespreking” van de brochure: de zaak van den Luitenant KLEIJ, enz. door a + b, in het Indisch Militair Tijdschrift N°. 7 van dit jaar, besproken door T^H. KLEIJ, Kapitein-kwartiermeester bij het Nederl. Indisch leger.

TUA RES AGITUR!

Officieren! het geldt Uw belang, dat hier behandeld wordt!
(Ind. Milit. Tijdschrift 1862, N°. 7, bladz. 88.)

Vergun mij, geachte Redacteur, een oogenblik 't woord en voor 't eerst een plaatsje in dit tijdschrift, om een paar opmerkingen te publicceeren naar aanleiding van de bespreking mijner laatste brochure: »De zaak van den Luitenant KLEIJ enz.” voorkomende in N°. 7, van het *Indisch Militair Tijdschrift* van dezen jaargang, bladz. 82—98.

Ik vraag plaatsing aan *De Militaire Spectator*, omdat ik gaarne mijne anti-critiek bekend zou zien, — vooral ook bij de leden van de Tweede Kamer der Staten Generaal, — vóór dat door genoemd Staatslichaam in mijne zaak een beslissing genomen wordt. Dat doel zou ik waarschijnlijk niet bereiken kunnen, indien dit opstel naar Indië moest worden gezonden ter plaatsing in het *Militair Tijdschrift*.

Bedoelde bespreking is helaas! slechts onderteekend a + b; 't spijt mij erg, zeer erg! dat onder dat stuk de naam van den recensent niet is gepluust. Ik had dat nog wel verzocht op bladz. 30 van mijn »Gehoorzaamheid aan de Wetten”.

Ik strijd niet gaarne met mij onbekende nachten, doch waar mij, als in de onderwerpelijke beoordeeling, het verwijt wordt gemaakt van gebrek aan kameraadschap, daar mag ik niet zwijgen.

Dat verwijt is voor den niet oppervlakkigen lezer nog al duidelijk te bespeuren uit het o. a. op bladz. 93 dier beoordeeling voorkomende; immers daar lezen wij, o. m. »Maar waar wij wel tegen hebben is: dat de Heer KLEIJ, met terzijdestelling van de belangen van een menigte officieren van

andere wapens en diensten, die minstens evenveel aanspraak op billijk redres hebben als hij; dat hij zeggen we slechts op zich zelve en zijne collega's bij de militaire administratie let, niettegenstaande Z. E. de Minister van Koloniën, op- en nevens wiens »Inlichtingen" hij »Aanteekeningen" maakte, wèl over alle bij andere wapens en dienstvakken *voorgekomen* gevallen van rappel van ancienniteit sprak enz."

In dit citaat zie ik het verwijt van gebrek aan kameraadschap, 't welk ik als volgt wederleg:

Op bladz. 5 van mijne »Aanteekeningen op de door Z. E. den Minister van Koloniën aan de Tweede Kamer verstrekte inlichtingen op mijn adres" daar waar Z. E. het antecedent aanhult van de drie 2de luitenanten van de mariniers, die met behoud van hunne ancienniteit opgenomen zijn in het officierskorps *der infanterie* (ik *curciveer*) zeg ik: »Ook de drie hierbedoelde officieren van de mariniers zijn niet *overgeplaatst*, maar na verkregen ontslag uit den zeedienst, *benoemd* tot officieren der infanterie van het Indische leger, met bepaling dat zij hunne, bij de marine verkregen, ancienniteit zouden behouden; *door deze laatste bepaling zijn de artt. 21 der wet van 28 Augustus 1851 (Ned. Staatsblad N°. 126) en 5, 9 en 26 der Regeling van de bevordering enz. van 1859 (Ind. Staatsblad N°. 26 van 1860) geschonden.*"

Ik *curciveer* het laatste gedeelte der »Aanteekening" omdat daarin het bewijs is gelegen, dat ik daar ter plaatse wel degelijk de rechten van de kameraden van een ander legergedeelte — de infanterie — heb verdedigd.

Of is het soms »terzijdestelling van de belangen van een menigte officieren van andere wapens en diensten" wat in dat gecursiveerde gedeelte door mij werd gezegd? Staat voor den niet oppervlakkigen lezer daar niet duidelijk geschreven: door dat laten behouden van de ancienniteit der marine, zijn de rechten van vele infanterie-officieren verkort, heeft er wetschennis plaats gehad en heeft dus de Minister, die het betreffelijk koninklijk besluit contrasigneerde zich strafschuldig gemaakt? [Zie art. 36 der wet van 22 April 1855 (Ned. Staatsblad N°. 33), geciteerd op bladz. 35 der brochure die door a + b besproken wordt.]

Doch misschien drijft a + b zijn consequentiën zóóver dat hij zegt: nu ja! dat is dan voor de infanterie, maar waar hebt ge U de belangen, van de cavalerie, artillerie, genie, den geneeskundigen dienst enz. aangetrokken?

Zelfs *daarin* kan ik hem tevreden stellen, door te verwijzen naar den aanhef van de allereerste brochure in deze zaak »Gehoorzaamheid aan de wetten", waar ik op bladz. 4, onder verwijzing naar het *Ind. Mil. Tijdschrift*, 12de jaargang, 1881, N°. 5, bladz. 505 verklaar: dat daar ter plaatse een willekeurige handeling wordt geconstateerd ten opzichte der bevordering van 1sten luitenant tot kapitein bij het wapen der genie, en van 2den tot 1sten luitenant bij dat der artillerie.

Ik herhaal dat ik daar verklaar, *niet* dat er *beweerd* wordt dat er willekeur heeft plaats gehad maar dat die willekeur *geconstateerd* wordt. Is zulk

een verklaring soms ook terzijdestelling van de belangen van officieren van andere wapens en diensten?

En wat zeg ik op bladz. 7, 2de alinea van de »Aanteekeningen op de inlichtingen" die a + b bespreekt? Men oordeele: »Het beroep op het feit der indeeling van, van de kust van Guinea en uit West Indië afkomstige officieren bij het Indische leger, met geheel of gedeeltelijk behoud van ancienniteit, is eenvoudig een beroep op een *onwettig antecedent*, waartegen luid genoeg is geprotesteerd, en waarover *nog heden ten dage* ontevredenheid in het Indisch officierskorps bestaat". Is dit, moet ik alweer vragen, terzijdestelling van de belangen der officieren van andere wapens en diensten?

En ook nog op diezelfde bladzijde ter plaatse waar Z. E. de Minister van Koloniën zegt: »De overplaatsing van niet tot het Nederlandsche leger behorende officieren, bij het Indische in hun rang en ancienniteit, is steeds een groote uitzondering geweest en zal dit behooren te blijven"; daar zeg ik: »zal dit behooren te blijven tegen deze woorden teeken ik voor het geheele Indische officierskorps ten ernstigste protest aan; zolang de thans vigeerende bepalingen niet vervangen zijn, kunnen geen andere officieren, dan van het Nederlandsche leger bij dat in Ned. Indie overgeplaatst worden.

De uitzonderingen waarvan de »inlichtingen" gewagen, zijn in strijd met de regelen op de bevordering enz. der officieren van de in Ned. Indie aanwezige landmacht". Voor het laatst vraag ik, is dat terzijdestelling van de belangen van de officieren van andere wapens en diensten?

a + b bespreekt het laatste »werkje" van mij; hij doet dat in het *Indisch Mil. Tijdschrift*, dus publiek, en zal dan ook bedoeid »werkje" wel niet oppervlakkig gelezen hebben; mag ik hem beleefd verzoeken nog eens op te slaan bladz. 13 en 14 van dat »werkje"?

Op bladz. 13 onderaan en vervolgens op bladz. 14 wordt door mij gezegd: »Wat ik wil, wat ik hoop, ja — waarom zou ik het niet als vrije Nederlander zeggen — wat ik eisch, is recht, recht niet voor mij alléén maar voor allen (het woord staat ook daar gespaciëerd gedrukt) mijne kameraden".

Is een en ander voldoende om aan te toonen dat ik de belangen van anderen *volstrekt niet terzijde heb gesteld*, zoo neen! welnu, dat dan a + b eens informeere bij de kameraden die mij persoonlijk kennen of ze mij zulk een *egoïst* achten te zijn? Ik ben niet bevreesd voor hun antwoord.

Werkelijk a + b, ik heb in mijn leven reeds zóóveel kwaads zien stichten door het: »Ieder voor zich en God voor ons allen", dat ik dien stelregel innig verfoei; ik ben in gemoede overtuigd dat het Indisch officierskorps veel, zéér veel, ja véél te véél is benadeeld geworden door dat somtijds die stelregel — helaas! met al te goed succes — in toepassing is gebracht.

Indien wij ons over het algemeen wat minder beijverden om elkander »een vlieg af te vangen" en integendeel elkaar wat meer steunden in het behartigen der gemeenschappelijke belangen, dan zouden er vrij wat *wettig*

gegronde reclames minder bestaan dan nu, en veel minder *wettig* gegronde redenen van ontevredenheid 't gemoed van zoo menig officier tegen de hooger, soms zeer hoog, geplaatste autoriteiten verbitteren.

De door niets gerechtvaardigde, onbewezen beschuldiging van alleen aan *mijn* belangen en aan die van de met mij wederrechtelijk benadeelde officieren der militaire administratie gedacht te hebben, werp ik verre van mij; trouwens als men slechts gelieve te herlezen wat ik op bladz. 11 en 12 van mijn »Open brief aan den Oud-hoofdtendant G. P. J. OCKERSE" gezegd heb, zal men zeker tot de overtuiging komen, dat bij mij eigenbelang in deze geheele quaestie volstrekt geen hoofdzaak was.

Tot zoover mijne wederlegging van het bedekte verwijt van gebrek aan kameraadschap.

In zake de mij door a + b zoo herhaaldelijk toegediende beschuldiging van »oppervlakkigheid" kan ik korter zijn.

Wat noemt a + b al of niet oppervlakkig? Is volgens hem *niet oppervlakkig* als men, zooals hij doet, een brochure bespreekt, over die brochure zelve eigenlijk niets zegt, en toch ruim 15 — zegge vijftien — bladzijden druks in het *Indisch Militair Tijdschrift* levert?

't Is waar, tot tweemalen toe, verklaart a + b zelf, »afgedwaald" te zijn; hij heeft dus geen »voet bij stuk" gehouden; eilieve a + b, vraagt eens aan lieden die nog al eens met hun hersens moeten werken, die over een bepaald onderwerp hun gedachten, hunne denkbeelden moeten uiten, waarvan dat afdwalen, in den regel een bewijs is?

Niet van degelijke doordrongenheid; *niet* van zich als 't ware vereenzelvigd te hebben met het te behandelen onderwerp, maar dikwijls wel van oppervlakkigheid en somtijds van de tactiek om bij minder goed vordedigbare zaken de aandacht van het hoofdonderwerp af te leiden en die op bijzaken te vestigen.

Ziet! a + b beschuldigt mij van oppervlakkigheid omdat ik, nevens de inlichtingen van den Minister van Koloniën, daar waar Z. E., met andere woorden, zegt dat in zake de anciënteit ook bij de overige wapens en diensten wetsschennis heeft plaats gehad, niet het middel tot redres aangeef; omdat ik het bezwaar van den Minister »dat indien *mijn* zaak geredresseerd werd, ook op alle bij andere wapens en diensten voorgekomen" *onregelmatigheden* (noem ik het) »zou moeten worden gelet", ecarteer.

Ik ecarteer niets! ik heb »aanteekeningen" gemaakt op de »Inlichtingen" die Z. E. de Minister heeft gegeven aan de Tweede Kamer *op mijn adres* aan dat Staatslichaam. Op de inlichtingen die Z. E. boven en behalve die *op mijn adres* wel heeft willen geven, o. a. dat er nog veel meer onregelmatigheden gepleegd zijn dan door mij was gezegd, had ik geene aanteekeningen te maken en misschien zou a + b, die mij nu, omdat ik dit naliet, van oppervlakkigheid beschuldigt, mij, indien ik daar ter plaatse wel aanteekeningen had gemaakt, 't eerst en 't heftigst toegeroepen hebben: »Waar

bemoet ge u meê; dat zijn uwe zaken niet", en mij wellicht toegevoegd hebben »Houdt voet bij stuk!" »Schoenmaker houdt je bij je leest!" of zoo iets.

Dat echter daar wel een aantekening *kan* gemaakt worden zal blijken uit het *voorwoord* van de ter perse zijnde brochure »De publieke opinie in zake Luitenant KLEY, enz."

In allen ernst, raad ik a + b een om nog eens — hoe vervelend het ook wezen moge — aandachtig, s. v. p. *zeer aandachtig*, na te lezen, de drie door mij in het licht gegeven brochures: »Gehoorzaamheid aan de Wetten", »Open Brief aan den Oud-hooflintendant G. P. J. OCKENSE" en »De Zaak van den Luitenant KLEY en 50 andere officieren door en in de pers besproken". Als hij dat werkelijk aandachtig gedaan heeft, dan, ik houd er mij van overtuigd, zal hij mij niet weder zoo ongegrond van oppervlakkigheid beschuldigen.

Ik vermeen, óók om niet al te veel plaats van dit tijdschrift, en te veel geduld van de lezers te vergen, met het voorgaande, nopens mijne oppervlakkigheid te kunnen volstaan.

De critiek van a + b op den voet te volgen is een zeer aanlokkend iets omdat ik mij, 't zij zonder aanmatiging gezegd — in staat gevoel, haar »zoo geheel en al af te breken" (zou *De Mil. Spectator* zeggen, zie bladz. 72 boven aan in de brochure »de zaak van Luitenant KLEY enz.") »dat er geen splinter van overeind zou blijven".

Maar waarvoor zou dat dienen? Ik heb te veel vertrouwen in het oordeel des onderscheids van het geheele Indische officierskorps, om die »afbrekerij" noodig te achten; voorzeker een ieder is in staat, dien arbeid zelf te verrichten.

Een paar punten evenwel wil ik bespreken, om daarna de conclusie waartoe a + b eigenlijk komt als beneden alle critiek, te brandmerken zooals zij dat verdient.

Vooraf echter betuig ik a + b even openlijk en rond als ik zijne critiek bestrijd, mijn innigen dank voor de vercerende woorden op sommige plaatsen in diezelfde critiek aan mijn adres ter neder geschreven; o. a. op bladz. 83, waar hij zegt: »dit resultaat" (n.l. betere waarborgen voor den vervolge van de belangen der Indische officieren op het stuk van overplaatsingen enz.) »heeft het Indische officierskorps alléén te danken aan den Heer KLEY" en iets verder: »eene groote voldoening zal het toch stellig voor hem zijn dat hij nuttig is geweest voor het geheele korps officieren van het leger".

Voor die erkenning van het goede wat er in mijn pogen om het recht te doen zegevieren gelegen is, zeg ik, ik herhaal het, a + b innig dank; voorzeker zal het steeds een zeer strelende gedachte voor mij zijn, indien ik in de toekomst *de bewijzen mag zien* van tot iets werkelijk goeds voor het korps officieren van het Indische leger, waartoe ik met liefde en ingenomenheid behoor, te hebben medegewerkt.

En nu de enkele punten waarop ik bijzonder de aandacht wensch te vestigen; ik zal uit den ruimen voorraad inderdaad slechts enkele kiezen.

1°. Op bladz. 89 zegt a + b: »De Hoofdintendant OCKERSE toch, heeft indertijd het request van den — helaas! te vroeg ontslagen — Luitenant-kwartiermeester D. J. VAN OOSTERZEE ondersteund, omdat hij — Hoofdintendant — het verzoek billijk achtte. Ook wij achten het billijk. Ook wij zouden, indien wij in het geval van den Kolonel O. waren geweest, niet anders hebben gedaan. De bestaande »antecedenten» noodzaakten daartoe; er bestond geen reden om den Heer VAN OOSTERZEE minder goed te behandelen dan de officieren op wien hij zich beriep (1).

Eene andere quaestie echter is of die „antecedenten” wel deugden??

Is u dat ernst, heiligen ernst, a + b? Zoudt ge in voorkomende gevallen als een of meer officieren *onwettig* waren bevoordeeld ten nadeele van anderen, zoudt ge, vraag ik, u *willen*, u *durven* leenen om dan wederom enkele *onwettig* te bevoordeelen ten koste van de duidelijk beschreven rechten van anderen, alléén omdat volgens uwe subjectieve meening die *onwettige* bevoordeeling billijk zou zijn? Alléén omdat er een *antecedent* dat niet deugt bestaat?

Hebt gij dan niet gezworen: *Gehoorzaamheid aan de Wetten??* hebt gij, die mij van oppervlakkigheid beschuldigt, en anderen (bladz. 87) van »het onderwerp niet meester te zijn», »niet te zijn doorgedrongen in de quaestie», hebt ge vraag ik wel bedacht dat de Hoofdintendant O. de eerste autoriteit in deze zaak was die tot *wetsverkrachting* heeft geadviseerd?? Zeker niet! want anders toch dunkt me is het niet denkbaar dat ge openlijk, in een publiek geschrift, in het gezicht van het geheele Indische officierskorps zulk een verklaring zoudt durven afleggen.

Ik hoop voor u — en voor het leger het allermeest — dat die verklaring op rekening van *uwe oppervlakkigheid* geboekt mag worden, en ge in c. q. *voorkomende gevallen u niet zult laten »noodzaken» door »antecedenten die niet deugen», maar trouw zult blijven aan uwen eed: »Gehoorzaamheid aan de Wetten».*

2°. Op diezelfde bladz. 89, ondersaan en verder lezen we: »door in het publiek op te treden heeft hij” — Kolonel O. n.l. — »van hen die slechts zeer *vague* begrippen omtrent eerbied en krijgslucht hebben, uitdrukkingen moeten hooren, welke op ieder weldenkenden, doch vooral op ons militairen een pijnlijken indruk hebben gemaakt. Zeer betreuren wij het dan ook dat de Luitenant KLEIJ in zijn meeste schriften geen lagere tonn heeft aangeslagen”; enz.

(1) Daarvoor bestond wél een reden; de toestanden waren volstrekt niet analoge. Zie daaromtrent »Kantteekeningen op de beschouwingen van den Kolonel OCKERSE door Majoor PERELAER, bladz. 41 laatste regel, 42, 43 en 44. Zoo mede de binnen eenige dagen bij M. M. COLVÉR te 's Hage verschijnende brochure »De publieke opinie in zake den Luitenant KLEIJ,» enz. Waaruit blijkt dat bij de officieren van de *Mariniers 's Landsbelang* — bij VAN OOSTERZEE c. s. alléén eigenbelang in 't spel was.

Ik schijn aldaar, niet onduidelijk dunkt me, óók geringschikt te worden onder hen die slechts zeer *vague* begrippen omtrent eerbied en krijgstucht hebben.

De andere personen wien dit lieve complimentje geldt zijn: de Oud-majoor PERELAER en de beoordeelaars in de *Milit. Spectator*, het *Mil. Blad*, en verder die in verschillende dagbladen enz.

Voor niemand hunner behoeft ik den handschoen op te nemen, maar voor mijzelven doe ik dat wèl.

Iemand die, als $a + b$, openlijk verkondigt dat hij zou handelen evenals Kolonel O. behandeld heeft (in de onderwerpelijke zaak natuurlijk); iemand die dus openlijk zegt dat hij, wanneer hij dat billijk vond, van de gegeven wetten zou afwijken, — of wil men liever zoo adviseeren om er van af te wijken, — zoo iemand heeft het recht niet een ander van *vague* begrippen omtrent eerbied en krijgstucht te beschuldigen.

$a + b$ leze eens aandachtig wat wijlen de legercommandant, Generaal KROESSEN in zijn *algemeene order voor het leger*, nummer 72 van 1869, heeft gezegd; daaruit kan hij betere denkbeelden napens de gronden, waarop eerbied verschuldigd is en de krijgstucht berust verkrijgen, dan hij nu schijnt te bezitten; dan leest hij dat: »hoe hooger men in de militaire hiërarchie is geplaatst, hoe meer men zelf, in alles het voorbeeld van volkomen onderwerping aan — van stipte opvolging van de verschillende wetten, reglementen en bevelen behoort te geven". In die alg. order — die nog heden ten dage van kracht is — komen ook o. a. de volgende woorden voor: »Wanneer niet door hoofdofficieren in de eerste plaats dat voorbeeld wordt gegeven. . . . dan planten zich veronachtzaming en ongehoorzaamheid op een verderfelijke wijze voort en draagt een en ander in hooge mate bij tot verslapping, en eindelijk tot *algemeene ondermijning van de krijgstucht bij het leger*. . . . en evenals naarmate een officier in rang en positie hooger staat, ook hooger en meerder het vertrouwen is, dat men in hem moet kunnen stellen, evenzeer zal ik den hooger geplaatsten strenger treffen dan den lagere".

Met den Kapitein L. C. VAN VLEUTEN — zie bladz. 107 van het *Ind. Mil. tijdschrift* N°. 7 van 1882 — roep ik uit: »Zie! dat zijn *deugdelijke, gezonde principes*" (1).

Krijgstucht is niet identiek met willekeur; aan willekeur is niemand eerbied verschuldigd, en gehoorzaamheid slechts tot *deze* grens: »de mindere is verplicht om alle orders hem in de dienst gegeven door dengene die boven hem gesteld is, terstand en zonder daartegen te redeneeren te gehoorzamen en getrouwelijk te volbrengen, behoudens het *recht* (ik cursiveer) om wanneer hij zich door die orders bezwaard acht, daarna zijn klachten in te brengen". Die begrippen van eerbied en krijgstucht verklaar ik ook de mijne te zijn. Of dat *vague* begrippen zijn?

(1) Gaarne maak ik hier van de gelegenheid gebruik, om mijne volle instemming te betuigen met de grondbeginselen nedergelegd in het artikel van den heer v. V. waarin deze woorden voorkomen.

10. Bladz. 90. De woorden »de strafpredikatie van den Oud-kolonel OCKERSE, *ne me fait ni chaud ni froid*» worden mij kwalijk genomen, ook al wordt door a + b erkend dat er *min of meer* provocatie heeft plaats gehad.

Provocatie! ja, nog al!! De Kolonel O. die door zijn advies den eersten en grootsten stoot heeft gegeven aan het wederrechtelijk ontnemen der vooruitzichten op bevordering van mij en 50 mijner kameraden; de man die mij in mijn pogingen tot herstel van geleden onrecht heeft bestreden met sophismen, met scheeve voorstelling van zaken, met verzwijging van feiten zelfs, die hem bekend *moesten* zijn; die man, aan wiens adres ik gezegd had: »Wee! het korps officieren, aan welks hoofd een chef staat, die de belangen van zijn korps zóó begrijpt, zóó hunne rechten behartigt» voegt »du haut de sa grandeur» mij toe: — bladz. 20 der beschouwingen van den Kolonel O. — »die tirade *ne me fait ni chaud ni froid*» en verder: — bladz. 22 — »maar ten eeneemale onbetamelijk komt het voor dat een betrekkelijk nog zeer jong officier zich niet ontziet, om alleen gegrond op zijne *persoonlijke* — en dus geheel eenzijdige beschouwingen — *verantwoordelijk stelt* en derhalve *veroordeelt*, personen welke allen zooveel hooger staan dan hij enz.»

Is het wonder dat ik aan dien man, die de van willekeur heeft omhooe gehouden, zijn eigen woorden terugkaatste en zeide: »de strafpredikatie van den Oud-kolonel OCKERSE *ne me fait ni chaud ni froid*»? Mij dunkt ik zou al zeer weinig *self-respect* moeten bezitten, als ik mij niet gerechtigd had geacht tegenover dien man, die *zóó handelde*, bedoelde woorden te mogen bezigen.

Die woorden onderschrijf ik dan ook nu nog.

4. Op bladz. 95 zegt a + b: »dat hij getracht heeft een nieuwe ranglijst voor de officieren van de mil. adm. te maken, zóódanig dat zij komen op de plaats, waar zij (lees: *welke* zij) — bij *consequente* toepassing van het beginsel: intrekking van *alle* besluiten, die in strijd zijn met de wet — moeten verkrijgen». Die arbeid heeft a + b niet volbracht, »omdat hij tot zulke *dwaze* toestanden kwam, dat hij er eerlijk gezegd geen gat meer in zag».

't Is jammer dat a + b dien — zij 't dan ook onvoltooiden — arbeid niet heeft gepubliceerd. Z. E. de Minister van Koloniën zou dan de ranglijst die a + b heeft trachten te maken, hebben kunnen vergelijken met die welke de *legercommandant heeft trachten te ontwerpen* (zie »inlichtingen» van den Minister, op bladz. 8 van de door mij uitgegeven »aanteekeningen op die inlichtingen») en welk laatste stuk óók onvoltooid schijnt te zijn gebleven; wat zou het een voldoening gevende uitkomst voor a + b geweest zijn indien dan toevallig die beide onvoltooiden ranglijsten eensluidend bevonden waren.

Ook zou zeker menig officier met mij die nieuwe ranglijst waarin a + b »tot zulke *dwaze* toestanden kwam», wel eens willen zien.

Ik voor mij vind dat men al geen *dwaze toestanden* in een ranglijst kan te zien krijgen dan de tegenwoordige ranglijst van de officieren der mil. adm. te zien geeft, en indien de door a + b bewerkte ranglijst *werkelijk »con-*

sequent" voldoet aan het beginsel: intrekking van *alle* besluiten welke in strijd zijn met de wet" dan ga ik verder, *veel verder!* en verklaar: dat er *dan* in die ranglijst *geen enkele* dwaaze toestand kan zijn.

Immers dat menigeen *dan*, op een andere plaats zou staan als *nu*, is nog niet *dwaas*? *Andere* toestanden zou die nieuwe ranglijst te zien geven, ja, dat is zeker! maar *dwaas*? neen!!!

Dwaas zijn de toestanden nu!

Dwaas is het, dat b.v. de heer KITS VAN HEYNINGEN wiens wettige plaats is, onmiddellijk *onder* den 1sten Luitenant-kwartiermeester KAAKBEEN, nu in die ranglijst (bijgewerkt n. l.) paradeert als kapitein-intendant.

Tot zoover, uit den nog lang niet uitgeputten voorraad enkele punten gereleveerd, laat ons nu eens trachten een, zoo onbevangen mogelijk, oordeel uit te spreken over de conclusie waartoe $a + b$ komt.

Die conclusie is — zie bladz. 96 onderaan, 97 en 98 — in 't kort saamgevat, »dat er geen *redres* kan plaats hebben, maar dat wel voor den *vervolgde* de belangen van het Indisch officierkorps *beter* gewaarborgd zullen worden".

Dat is een zeer gemakkelijke conclusie".

Mij wordt daarin de rol toebedeeld van »de kat die voor anderen de kastanjes uit het vuur heeft gehaald". Ik kan niet zeggen dat dit emplot me erg bevalt; en inderdaad, hoewel ik nogmaals het verwijt van gebrek aan kameraadschap verre van mij werp, toch moet mij de gulle bekentenis van het hart, dat ik de kameraadschap toch niet tot zulke uitersten drijf, dat ik na sedert Februari 1877, dus *ruim vijf jaren lang*, alle wettig mij ten dienste staande middelen te hebben aangewend om *redres* voor mij en voor mijne kameraden te erlangen, mij nu maar zoo klakkeloos door $a + b$, of door wien ook in 't riet zal laten sturen met het kluitje: »voortaan zullen de belangen der officieren *beter* gewaarborgd worden".

Dat *kluitje* verdient werkelijk dien naam, want de belangen der officieren waren *gewaarborgd*, doch die waarborgen zijn eenvoudig met voeten getreden; immers men heeft gehandeld als of de waarborgen gelegen in art. 21 der wet van 28 Augustus 1851 (Ned. Staatsblad N°. 126) en in de kracht van wet hebbende »Regeling van de bevordering enz. van 1859 (Ind. Staatsblad N°. 26 van 1860) *niet bestonden*". Men heeft in een eenvoudig Kon. besluit *buiten medewerking* van den Raad van State niet alleen, een Kon. besluit *met medewerking* van dat Hooge Staatscollege was tot stand gekomen verkracht, maar ook wetsschennis gepleegd, want art. 21 der wet van 28 Augustus 1851 hovenbedoeld — d. i. de wet regelende het ontslag enz. der militaire officieren van de zeemacht luidt letterlijk aldus: »Behalve in de gevallen reeds bij andere wetten vastgesteld, *wordt de rang van officier verloren*:

1°. *door ontslag uit den dienst*;

2°. *tengevolge van het verlies van de hoedanigheid van Nederlander*.

Welnu, *alle officieren* (ik cursiveer), die vroeger tot de zeemacht hebben behoord en in het Ind. leger opgenomen werden, zijn *vóór* die opname, op

hun verzoek eervol uit den zeedienst ontslagen en daarna benoemd tot officieren bij het Indische leger; sommigen met bepaling dat zij, de bij de marine verkregen, ancienniteit zouden behouden (een wetschennende bepaling dus, want iemand die den rang van officier niet meer heeft, kan natuurlijk ook geen ancienniteit als officier meer hebben); andere zonder eenige bepaling; nog andere — en daaronder zij tegen wier vooruitplaatsing in de ranglijst ik protesteer — met de uitdrukkelijke (volkomen in overeenstemming met het zooeven bedoelde wetsartikel en met den inhoud der »Regeling van de bevordering enz.» zijnde) bepaling: *dat huane ancienniteit bij het Ind. leger zal rekenen van den datum van het besluit huaner benoeming tot officier bij dat leger.*

Waren dus de belangen van de Indische officieren niet zeer voldoende gewaarborgd, in dien zin, dat nimmer een officier van de marine boven hen in de ranglijst kon komen? Immers ja! en toch zijn die waarborgen o. a. op advies van den Kolonel O. verkracht, en a + b zegt, dat hij even zóó zou gedaan hebben. Mag ik dan ook vragen: wat zal 't helpen al worden voortaan de belangen der Indische officieren zelfs bij een nieuwe wet gewaarborgd? Wat zal dat helpen, indien b.v. iemand met principes als a + b eens in hoogste ressort voor die belangen moet waken? Zoodra dan diens persoonlijk billijkheidsgevoel in strijd komt met die wet, zal hij niet, zijn eed getrouw, de wet gehoorzamen, maar aan zijn billijkheidsgevoel toegevend tot wetsverkrachting overgaan.

Dat het Ind. officierskorps het toch besefte! indien zij niet zelf mede werken om gehoorzaamheid aan de wetten, niet alleen zelf te betrachten, maar ook om op gepaste, wettige wijze te vorderen, dat dit gebod door iedereen, óók door den hoogstgeplaatste nageleefd worde, dan kunnen geene wetten baten; dan zal men, ook in de toekomst, onze belangen niet beter gewaarborgd mogen achten, dan zij tot dusver waren.

a + b laat vele officieren (bladz. 95 regel 6 van anderen en volgende) »die in strijd met de wet anderen boven zich in de ranglijst zagen geplaatst» de rol vervullen van »treurende maar althans tot dusver berustende».

Die rol is den man, is den officier onwaardig.

Een ander beoordeelaar van mijne eerste brochure »Gehoorzaamheid enz.» in hetzelfde (*Ind. Milit. Tijdschrift*, zegt in aflevering n°. 2 van 1882 o. m.: »Indien anderen dat ook gedaan hadden» (n.l. voor hunne rechten waren opgekomen) »zou wellicht het aantal stoute afwijkingen der bepalingen omtrent de overplaatsingen bij het Ind. officierskorps minder groot zijn geweest. Dat reeds is een verbetering die wij officieren zelve kunnen bevorderen, door te doen wat wij mogen en moeten doen».

Dat is manentaal dunkt me, en heel iets anders dan de zeurende conclusie van a + b, die daar »treurende doch berustende, in strijd met de wet benuteelde officieren», zich voorstelt, die nu maar, kaln voorttreurende en berustende indommelen op de schoonschijnende, doch niets assureerende beloften voor de toekomst.

Neen! niet met u die ongehoorzaamheid aan de wetten in bescherming neemt gaat het officierskorps mede! dat zou voor de toekomst van dat korps verschrikkelijk zijn; ik vertrouw dat men eerder zal instemmen met het door mij gekozen motto uit een gedicht van B. TER HAAR Bz.

»En, — hebt gij ooit der zwakken recht verkracht, —
Bemantel 't oude kwaad dan niet met nieuwe zonden,
Herstel wat gij misdeedt,

En durft het luid verkonden:

Het Heilig recht gaat boven macht!"

Juist! Herstel wat gij misdeedt, »That is the question"; *alles* herstellen wat in *casu* nog hersteld *kan* worden en indien eens werkelijk bleek dat niet *alles* hersteld kon worden (wat nog bewezen moet worden, doch dat wij nu wel eens met $a + b$ willen aannemen) wat dan? dan moeten, volgens $a + b$, zij wier grieven *wel hersteld kunnen* worden maar kalm blijven *treuren* en *berusten* omdat niet *alles* hersteld kan worden; een mooie theorie!

Dus b.v. er zijn 100 fouten begaan, waardoor, laat ons zeggen 1000 officieren — 't cijfer doet niets ter zake — in hunne wettige rechten zijn verkort, nu blijkt dat men aan 300 hunner — natuurlijk alweer een willekeurig cijfer — de wettige rechten kan hergeven, maar aan de 700 overigen, helaas! niet. Wat moet men nu doen? Volgens $a + b$ eenvoudig die 300 lui, met de 700 anderen, *óók* maar kalm laten *treuren*, het hun berokkende nadeel niet herstellen, omdat ze niet alle 1000 kunnen worden geholpen.

God geve! dat ik niet bij dat *treurende*, *treurige*, *treurbataljon* van $a + b$ worde ingedeeld!

De conclusie van $a + b$ acht ik te zijn, zooals ik hiervoren reeds zei, beneden alle critiek, *dat noem ik op mijns beurt sterzijdestelling van de belangen van de kameraden van andere korpsen of diensten*" 't geen $a + b$ mij durfde ten laste leggen.

Majoor PERELAER en voorzeker velen met hem en mij, denkt er anders over (zie *N. Rotl. Courant* 21 Maart 1882 en bladz. 96 van de brochure »de Zaak van den Luitenant KLEIJ enz.) waar, die zoo erkend begaafde man, zegt: »Ja, er is ontelbare malen onrecht gepleegd. Het zal moeielijk zijn *al* dat onrecht te herstellen. Maar moet dat een reden genoemd worden, dat wanneer van die ontelbare malen, enkele daarvan hersteld kunnen worden, dit na te laten? neen niet waar? En dat herstel mogelijk is, och, dat zij die het goede willen bevorderen, *De Milit. Spectator* (Januari nummer van dit jaar) terhand neme; wat daarin dienaangaande geschreven staat is zeker behartigenswaardig."

Hiermede heb ik naar de inspraak van mijn hart dat mij tot spreken drong, volgens mijne heilige overtuiging gesproken en verklaar dat ik niet dan in de uiterste noodzakelijkheid op verder anoniem geschrijf antwoorden

zal. Is a + b belust op verderen strijd met mij, hij trede dan, evenals ik, *ongemaskerd* in het perk.

Aan den sedert kort nieuw opgetreden Redacteur van *Het Ind. Milit. Tijdschrift* een ernstig, kameraadschappelijk verzoek, in 't belang van *alle* kameraden.

Laat niet toe, wat ik u bidden mag! dat nogmaals — *zonder protest van uwe zijde* — wetsverkrachting in bescherming wordt genomen in *ons* Tijdschrift; a + b is de eerste geweest, die de gedragslijn van den Kolonel O. in *casu*, openlijk heeft goedgekeurd en hij verklaart dat *hij ook zoo zou gehandeld hebben*; die verklaring wordt afgelegd in de bespreking van een boekje, tot welke bespreking hij was *uitgenoodigd*, vermoedelijk door u; daardoor zijt gij, in mijne schatting, mede verantwoordelijk voor den inhoud van die bespreking, te meer omdat de recensent zich achter het pseudoniem, a + b verbergt.

Ik geloof niet dat de wijze waarop die „bespreking” heeft plaats gehad, de rechte manier is om als *Indisch-Militair Tijdschrift* te beantwoorden aan de verwachtingen, die de *Indische Militairen* van *hun* Tijdschrift mogen koesteren.

Ten slotte mijn dank aan de Redactie van *De Militaire Spectator* voor de mij verleende gastvrijheid; ik hoop dat ik voor deze zaak de *eerste* en *laatste* gastrol hiermede vervuld heb, en dat ik niet al te veel uitfloten zal worden.

's Hage, 7 Sept. 1882.

TH. KLEIJ,

Kapt.-kwartierm. bij het O.-I. leger.

CRITIEK OVER VREDESMANOEUVRES.

Is critiek inderdaad zoo gemakkelijk? Is zij niet veeleer zeer moeilijk, vooral indien zij oorlogshandelingen geldt? Dat vroeg ik mij zelve af, toen ik de studie had gelezen, die onder het opschrift: *De nijaarsmanoeuvres der 2de divisie infanterie in Overijssel 1881*, in de N°. 7 en 8 van den loopenden jaargang van dit tijdschrift het licht zag. Daar was een schrijver aan het woord, die tot uitgangspunt had genomen, de zaken te behandelen en de personen buiten beschouwing te laten, die — gelijk zijn geheele arbeid getuigt — voortdurend aan dat beginsel getrouw gebleven is, en wien ook buiten het openbaar gemaakte verslag gegevens ten dienste stonden; die dus eerlijk, en naar zijn overtuiging over voldoende bronnen beschikkende, zich had nedergezet tot het schrijven van een welwillende en onpartijdige critiek over zaken, die hij had bijgewoond.

En voldeed nu zijn arbeid een ieder, die in 1881 een werkzaam aandeel aan de manoeuvres der 2de divisie infanterie had genomen? Naar eigen ervaring te oordeelen, zou ik het niet in alle opzichten durven verzekeren.

Werd mij gevraagd, waaraan ik het toeschrijf, dat ik niet overal instem met den schrijver, dan zou ik antwoorden, dat ik geloof, dat dit niet alleen veroorzaakt wordt door een andere meening omtrent eenige besproken punten, maar ook omdat de schrijver, naar mij voorkomt, niet volledig bekend was met de toestanden en de drijfveeren.

Wanneer aan een leerling een critische beschouwing wordt opgedragen over een oorlogshandeling van een groot veldheer, kan het niet schaden, dat hij daden veroordeelt, welke wellicht ieder zou prijzen, die met de oorzaak en het doel der handeling alsmede met de omstandigheden, waaronder zij plaats had, volkomen rekening had gehouden. De opdracht toch beoogde uitsluitend na te gaan, in hoeverre het genoten onderwijs bij den leerling wortel had gevat. Diens oordeel doet niets af tot den naam of den roem van den beoordeelde, en als hij veroordeeld heeft, zonder — wegens welke redenen dan ook — voldoende bekend geweest te zijn met de drijf-

veeren en de toestanden, zal die tekortkoming hoogstens een minder gunstige beoordeeling van den geleverden arbeid ten gevolge hebben.

Geheel anders is het echter, indien een vredesmanoeuvre in het openbaar beoordeeld wordt. Er is dan geen leerling, geen opdracht, en bij legers, welke weinig of geen oorlogsondervinding hebben, dikwijls ook geen groot veldheer. De critiek geschiedt geheel vrijwillig en meestal — gelijk in het hier beschouwde geval — door iemand, die gevestigde denkbeelden heeft. Zij heeft daarentegen veel meer invloed, want terwijl de beoordeelaar in bevoegdheid en daardoor in beteekenis steeg, daalde noodzakelijk de beoordeelde, dewijl hij zelden of nooit in de gelegenheid was, op het oorlogsveld van zijn bekwaamheid te doen blijken. Bovendien schijnt het mij niet doenlijk bij onze manoeuvres den persoon volledig van de zaak te scheiden. Wellicht is ons leger daartoe te klein. Indien eenmaal door een vertrouwden criticus is uitgemaakt, dat generaal A. of kolonel B. doorgaans juist of meestal verkeerd handelde, geloof ik te mogen aannemen, dat de meeste lezers (die veelal zelve over minder goede gegevens beschikken dan den beoordeelaar ten dienste stonden, en minder diep dan dezen over ieder onderdeel der critiek nadenken) met het uitgesproken oordeel instemmen; en daar bijna iedereen den betrokken generaal of kolonel kent, zal de omtrent dezen uitgeoefende critiek, naar mijne meening, veelal invloed kunnen hebben op het vertrouwen van den ondergeschikte in de toekomstige oorlogshandelingen van den beoordeelden superieur, niertegenstaande de criticus een dusdanig gevolg geenszins beoogde.

Daarom ben ik dan ook slechts matig ingenomen met critische beschouwingen over manoeuvres, die zeer onlangs hebben plaats gehad, en rijst bij mij wel eens de vraag, of het niet beter ware, de critiek uit te stellen, tot eenige jaren verlopen zijn. De handelende personen zijn dan dikwijls uit het actief dienende leger getreden; in alle gevallen herinneren zich maar enkelen, door wie de veroordeelde handeling geschiedde. Bovendien zou waarschijnlijk met minder bezwaar inzage kunnen genomen worden van bronnen, welke slechts ter beschikking staan van zeer enkelen. Er is dus minder kans om mis te tasten bij de beoordeeling, en geschiedt dit toch door niet volledige bekendheid met de omstandigheden en bedoelingen, dan is wel het oordeel niet volkomen juist, maar is ook de schade bijna even gering als bij de opdracht van den leerling, terwijl het nut, dat de critiek sticht, onaangetaast blijft.

Werd mijne zienswijze gedeeld, dan zou misschien ook uit het verslag der manoeuvres, dat in de Verlagen, Rapporten en Memoriën verschijnt, de critiek van den Divisiecommandant kunnen verdwijnen en plaats maken voor een meer nauwkeurige vermelding van alle dispositiën, orders, enz. omtrent de onderstellingen en opdrachten door de verschillende commandanten uitgevaardigd. Uit den aard der zaak zou de Divisiecommandant het recht behouden, om, wat hem bovendien wenschelijk voorkwam, aan het hoofdbestuur mede

te deelen, en vooral ook om critiek uit te oefenen op de plaats zelve. Heeft die critiek — gelijk in 1881 bij de manoeuvres der 2de divisie infanterie zonder uitzondering het geval was — een waardeerende en opbouwende strekking, dan is zij ongetwijfeld zeer nuttig, ook wellicht, omdat slechts weinig ondergeschikten der beoordeelden ze aanhooren, maar vooral omdat aan laatstgenoemden gelegenheid wordt gegeven: eerst tot uiteenzetting hunner opvattingen, bedoelingen, enz. en daarna tot verdediging hunner handelingen.

Bovendien geeft die critiek aan de Brigadecommandanten gelegenheid, om in de journalen duister gebleken of gebleven punten toe te lichten of nader uiteen te zetten, waardoor de waarde dier verslagen als gegevens voor latere beoordeelingen belangrijk toeneemt. Het openbaar gemaakte verslag kan dan aanvankelijk strekken, om, vooral aan hen die de manoeuvres medemaakten, een getrouw verhaal van het gebeurde te geven, voorts tot zelfstandige applicatorische studie en tot toepassingen en besprekingen op de wetenschappelijke bijeenkomsten, terwijl het na eenige jaren (desvereischt na inzage van het niet openbaar gemaakte gedeelte en onder gebruikmaking van niet voor ieder verkrijgbare bronnen) een leidraad kan wezen voor critische beschouwingen, welke, zoowel voor den beoordeelaar als voor de lezers het nut hebben, dat zij, naar aanleiding van werkelijk uitgevoerde en met juistheid bekende handelingen leeren, hoe onder bepaalde omstandigheden het best geageerd wordt met Nederlandsche troepen op Nederlandsche terreinen.

Zoolang echter deze weg niet geheel bewandeld wordt, zal, naar ik vrees, ook de meest waarheidlievende en waarheidzoekende criticus niet slagen in zijn wensch, om voor zijne lezers zoo nuttig mogelijk te zijn, en zich bij de zaken te bepalen. Doch er is nog een ander nadeel. De beoordeelaar kan zijn naam niet noemen. Majoor, kapitein of luitenant X kan wel in het openbaar en met open vizier zijne denkbeelden verkondigen omtrent oorlogsdaden van FREDERIK DEN GROOTE of NAPOLEON I, maar niemand zal wenschelijk achten, dat hij, met vermelding van zijn naam, een beoordeeling in het licht doe verschijnen over de tactische handelingen van den generaal of den kolonel, onder wien hij dient of zeer onlangs gediend heeft. De naam van den schrijver kan echter van veel waarde zijn voor den invloed van zijn arbeid, niet alleen wegens de nadeelen, welke anonimiteit altijd met zich voert, maar ook omdat, bij twijfel aan de juistheid van het uitgesproken oordeel, de autoriteit van den bevoegden criticus zal aanzetten tot dieper nadenken of raadplegen van bronnen, in het kort tot studie.

Tot op dit oogenblik volgt de noodzakelijk anonieme critiek de manoeuvres echter nog bijna op den voet, en kan het dan ook eenigszins een persoonlijk belang genoemd worden, om, indien men meent te kunnen aantoonen, dat de beoordeeling in sommige opzichten faalde, dit openlijk en zonder dralen te doen. Toch is het onmogelijk, dat iedereen dit telkenmale doet, waardoor weder een betooggrond gewonnen wordt, die voor het uitstellen der critiek pleit.

Zullen de voorgaande beschouwingen niet alleen theoretische waarde hebben, dan is het noodzakelijk, ze door aan de praktijk ontleende voorbeelden toe te lichten. Ik heb daarom gepoogd eenige — naar mijne opvatting onjuiste — opmerkingen van den schrijver der aan den aanvang van dit opstel genoemde studie (dien ik verder gemakshalve S. zal noemen) toe te lichten. Ik heb mij daarbij bepaald tot de 2de brigade, omdat ik niet genoegzaam bekend ben met de toestanden en den gedachtengang bij de 1ste brigade, maar niet minder ook omdat de betrekking, welke ik bij eerstgenoemde brigade vervulde, mij weinig geschikt maakt, om op onpartijdige wijze handelingen der tegenpartij na te gaan. Bovendien wordt hiervoor (zonder, dat dit naar ik hoop, ten nadeele van het bewijs zal strekken) bekoophtheid verkregen, waartoe ook bijdraagt, dat S. de handelingen der 2de brigade, meestal niet zoo uitvoerig als die der 1ste nagaat, wellicht dewijl hij (te oordeelen naar het woordje »wij" in de 2de alinea van bladz. 450) tot deze behoorde, en dus omtrent haar zich het best op de hoogte gevoelde.

Ik heb niet alle daden, welke door S. bij de 2de brigade veroordeeld worden, toegelicht. Geef ik hem hierbij eenerzijds gaarne de verzekering, dat ik zijn oordeel niet altijd op goede gronden zou kunnen bestrijden, anderzijds is het waar, dat dit niet al het onvermeld gelatene geldt. Op zeer enkele uitzonderingen na, meende ik slechts die verschilpunten te moeten aanroeren, waarbij S. naar mijn meening toont, niet genoegzaam bekend te zijn geweest met den toestand bij de 2de brigade en met de denkwijze en de bedoelingen van haren commandant.

Op meer dan een plaats veroordeelt S., dat de dispositiën dikwijls eerst op het concentratie-punt werden uitgegeven. Hoezeer ik het nadeel betreur, dat hierdoor bij de manoeuvre van 26 Augustus veroorzaakt schijnt te zijn geworden, kan ik die meening niet deelen. Toen toch de brigade voor de uitvoering dier manoeuvre geconcentreerd was, verzamelde de Brigadecommandant de bataljons-, cavalerie-, artillerie-, genie-, batterij- en treincommandanten. Voegt men daarbij den brigadestaf en de verschillende adjudanten, dan zal het niet verwonderen, dat het concentratie-punt niet genoeg ruimte opleverde, om naast de genoemde officieren, die bijna allen bereiden waren, aan nog vele andere officieren plaats te verleen, gesteld dat dit noodig geoordeeld ware. Ten aanhoore der vereenigde officieren zette de Brigadecommandant uiteen, op welke wijze hij door een stelling bij Lochem aan de opdracht meende te moeten volloen. Hierbij werd duidelijk aangegeven, wat door hem aanvankelijk aan de verschillende troepengedeelten werd opgedragen. Voorts kregen de aanwezige commandanten ieder een carton, waarop de hun verstrekte opdracht, en wat verder voor de uitvoering hunner taak te weten vereischt werd, vermeld stond. Ook nu nog komt het mij voor, dat de Brigadecommandant hiermede genoeg gedaan heeft, en dat het de plicht

der verschillende onderbevelhebbers was, om hunne onderhoorige officieren, voor zooveel noodig, met den toestand en de bedoelingen van den Brigadecommandant bekend te maken. Is een dier onderbevelhebbers hieromtrent in gebreke gebleven, dan blijft dit mijns inziens te zijner verantwoording, maar kan dit niet aan den Brigadecommandant geweten worden. Trouwens schijnt het mij toe, dat S. op het einde zijner studie ook eenigszins dit denkbeeld is toegedaan, maar waarom doet hij dit dan niet overal duidelijk uitkomen? S. vergete ook niet, dat de Artilleriecommandant bij de verkenning, die de Brigadecommandant op 25 Augustus had verricht, tegenwoordig was geweest. De Geniecommandant kon daaraan niet deelnemen, omdat hij niet bereiden was, maar had op den zelfden datum, naar aanleiding van een bijzondere opdracht, mondelinge inlichtingen ontvangen. Voorts werd de ondergeteekende op den avond van dien dag door den Brigadecommandant naar den Voorpostencommandant gezonden, om ook dezen geheel op de hoogte te brengen. Eindelijk waren, behalve de reeds genoemde commandanten, ook de compagniescommandanten in het bezit van een afdruk der opdracht.

Bij iedere volgende manoeuvre werd een dergelijke uiteenzetting op het terrein gegeven, en de aan ieder toegewezen taak op een carton nader vermeld. Wordt dus niet wat te veel geeischt en wat weinig rekening gehouden met de veelvuldige bezigheden op het bureau van den Brigadecommandant, indien men van dezen verlangt, dat hij van te voren, zonder dat de toestand dit vordert, dezelfde mededeelingen nog meer late verspreiden?

Bij de beschouwing over de manoeuvre van 27 Augustus blijkt, dat S. het uitzenden van een officierspatrouille verkeerd acht. Waarom? In de werkelijkheid zou men toch zeker trachten, door officierspatrouilles ingelicht te worden omtrent de uitgebreidheid eener stelling. Waarom mag dit dan bij vredesmanoeuvres niet geschieden, mits de patrouilles niet uitgezonden worden vóór den aanvang der oefening en evenmin over terrein, dat ontersteld wordt in 's vijands macht te zijn? Kiest men den omweg te ver, dan straft men, vooral bij de snel verloopende vredesmanoeuvres, zich zelve, doordat men niet tijdig bericht ontvangt van hetgeen men verlangt te weten.

Bij deze manoeuvre komt echter een gewichtiger verschilpunt ter sprake, namelijk de zijwaartsche marschbeveiliging. S. keurt het gebruik van infanterie hiertoe, met name voor de linkerflank, af.

De gronden, welke hij hiertoe aanvoert, zijn in het algemeen beschouwd ver van onbeteekenend. Maar wegen zij *hier* zwaar genoeg? Ik zou het niet durven beamen. Voor vredesmanoeuvres is voorzeker het gelijk aan de zijde van S. Doch dat bedoelt hij niet, en nu stelle hij zich in de plaats van den Brigadecommandant te Lochem. Deze moet naar Goor over een terrein, dat ongeveer twee dagen volkomen in 's vijands handen is geweest, en had

daarbij in laat aan zijn tegenpartij een marsch in westelijke richting, dus naar de zijde van Markelo, te beletten. De vijand had op 26 Augustus den marsch over Lochem moeten opgeven. Het was dus waarschijnlijk, dat hij op 27 Augustus terugtrekken, rusten, stelling nemen of in een andere richting ten aanval oprukken zou. De terugtocht kon buiten beschouwing blijven. Bij een rust zou de 1ste brigade tijdens den wederstand harer voorposten een besluit moeten nemen, dat vermoedelijk zou leiden tot het opzoeken der 2de brigade of tot het afwachten van haren aanval in een wellicht voorbereide stelling. Werd de manoeuvre een rencontre-gevecht, dan kon de ontmoeting overal plaats hebben, maar niet onwaarschijnlijk was het, dat de 1ste brigade, zoodra zij hare tegenpartij bemerkte, zich het bezit der gunstigste deelen van het haar bekende terrein zou verzekeren, om na een afgeslagen aanval op hare heurt aanvallend op te treden. Volgens de kaart waren de voor de verdediging gunstigste gedeelten van het door den aanvaller te doorloopen terrein in de naaste omgeving van den Herickerberg gelegen. Daar was dus waarschijnlijk ook eventueel de stelling der 1ste brigade gelegen. Het was derhalve geen wonder, dat de Commandant der 2de brigade vooral op dat punt het oog gericht hield. Voor die brigade was 't gevaarlijkst, dat de vijand haren aanval afwachtte in een voorbereide stelling. Was het nu zoo onwaarschijnlijk, dat de 1ste brigade daarbij zou pogen hare tegenpartij moreel en daadwerkelijk te verzwakken door een goed bestudeerde hinderlaag in het bedekte, haar volkomen bekende terrein? Stel dat dit geschied ware, dat de beveiligende cavalerie, aangetrokken door die des vijands, de hinderlaag niet bemerkte (waarvoor alle kans was), en dat plotseling een welgericht vuur b. v. de bediening of de paarden eener batterij grootendeels had neergeschoten, zou dan niet, als in 1879, het verwijt zijn gehoord, dat de zijwaartsche beveiliging te wenschen overgelaten had? Ja, waar het geldt den vijand op te zoeken, kan meestal het uitsluitend gebruik van cavalerie voldoen, maar als men bijna in 's vijands onmiddellijke nabijheid is, zou ik niet gaarne alleen op het ruitewapen vertrouwen. Een andere zaak evenwel is, of de grens voor de beveiliging op de linkerflank niet te ver van de colonne ligt. Ik geloof wel, dat de redactie ook hier beter had kunnen zijn, door het boschje op de Loo-akkers, De Hulpe en De Heumel als verste punten aan te duiden. Vermoedelijk hield de Herickerberg te zeer de aandacht bezig, en liep daardoor de marschrichting in den gedachtingang van den Chef van den staf niet meer over Oost-Stokkum, maar over de Loo-akkers en de De Hulpe. Want dit scheen zeker, dat als de vijand op den Herickerberg stand hield, alleen een deboucheeren over de brug bij Herberg de Pat (na een voorafgaande bemachting van De Hulpe en De Heumel) en een hoofdaanval over Lokerhoek en Brinkerhoek tot het doel kon leiden. Ook met het oog op den mogelijken terugtocht kwam dit gewenscht voor. Wat echter de oorzaak der fout geweest zij, niet dat is hoofdzaak. De hoofdzaak blijft, of zijwaartsche marschbeveiliging door infanterie in het gegeven geval noodzakelijk was, en,

in meer uitgestrekten zin, of die beveiliging (gelijk naar mij toeschijnt geenszins de meening van S. is) bij onze geringe sterkte aan cavalerie en bij het mogelijke gemis aan onze zijde van den beveiligenden cavaleriesluier, niet voor onze colonnes en in onze terreinen meer regel dan uitzondering zal zijn. Die vraag schijnt mij van zooveel gewicht, dat ik het zeer zou toejuichen, indien zij eens tot een onderwerp van nauwgezette beschouwing werd gemaakt.

Ook bij de manoeuvre van 30 Augustus brengt S. de zijaartsche marschbeveiliging ter sprake. Waaruit hij daar echter afleidt, dat de last zou zijn verstrekt, dat elk bataljon een detachement tot flankdekking moest aanwijzen, is mij niet duidelijk. Ik herinner mij ten minste niets daarvan, en het schijnt mij ook geenszins noodig. Aangezien Rijssen het hoofdkantonement der 2de brigade was, kon toch ondersteld worden, dat het noordoostwaarts van Rijssen gelegen terrein, tot de lijn Grembergerveld—Rectum bezet was door de eigen voorposten, welke uitsluiteud wegens economische redenen nabij Nijverdal stonden. Neemt men dit niet aan, dan mocht toch gerekend worden op de patrouille-berichten zoowel der infanterie, die de Veerbrug bezet hield, als van de eigen cavalerie, terwijl de veiligheidstroepen der voorhoede het terrein doorzochten, dat bij mogelijkheid eenig gevaar kon doen ontstaan. De toestand was dus geheel anders als bij den marsch naar Goor.

Krachtig komt het gemis aan juiste kennis van den toestand uit bij het ter sprake brengen van den aanval op De Hulpe. Die aanval was ongetwijfeld te krachtig. Maar bij de 2de brigade had men zeer duidelijk de witte hoofddeksels eener vrij talrijke tegenpartij bij De Hulpe gezien. Wel wekte het bevreemding, dat een gedeelte van 's vijands troepen zoo weinig dekking zocht, maar men vermoedde niet, wat later bleek, en ook door den Brigadecommandant bij de bespreking werd medegedeeld, dat de reinheid der hoofddeksels van de Overrijsselsche heidebewoonsters aan de Nederlandsche artillerie eenige kilogrammen kruit had gekost.

Waarom, vraagt S. bij de beoordeeling der manoeuvre bij Enter, is het noodig, dat de Brigadecommandant bepaald aangeeft, welk onderdeel voor het een of ander doel zal worden gebezigd? Ik antwoord daarop, dat, naar mijne meening, hiervoor verscheidene redenen kunnen zijn. Vooreerst dienen de vredesmanoeuvres voorzeker ook, om te doen oordeelen over de waarde der officieren, en kan het den Brigadecommandant dus reeds daarom noodig voorkomen, aan bepaalde officieren bepaalde opdrachten te geven. Hij kan echter ook van oordeel zijn, dat deze of gene officier, die zeer goed een andere opdracht zou weten te vervullen, voor de uitvoering van de nu op te dragen taak minder geschikt is. Hij weet ook het best, welke hoedanigheden voor het welslagen van de lastgeving het meest van belang zijn, en heeft niet altijd gelegenheid, den betrokken onmiddellijken chef daarvan even volledig op de hoogte te brengen, en dit te minder, indien de directe mede-

werking van dien chef niet voor de uitvoering der opdracht vereischt wordt. Al is dus de stelling van S., ook mijns inziens, als *algemeene regel* juist, toch kan, naar mij voorkomt, de Brigadecommandant, die de infanterie-officieren zijner brigade, met name de compagniescommandanten, zeer goed kent, overwegende redenen hebben, waarom hij aan een bepaalden persoon een bepaalde taak opdraagt, zonder dat daarin een onmondigheidsverklaring van diens onmiddellijken chef ligt opgesloten.

Past men het bovenstaande toe op de dispositiën voor de manoeuvre bij Enter, dan bemerkt men:

- 1°. dat voor de cavalerie aan den algemeenen regel werd vastgehouden;
- 2°. dat bij de infanterie twee compagnieën bepaaldelijk werden aangewezen;
- 3°. dat slechts schijnbaar bepaalde pelotons of sectiën infanterie werden genoemd.

Het gedrukte verslag heeft hier niet geheel juist het brigadejournaal gevolgd, waarin de nummers der pelotons of sectiën niet vermeld worden. Merkt men echter op, dat in het verslag de pelotons en sectiën en tevens de overgangspunten naar volgorde zijn aangegeven, dan kan ook hieruit worden afgeleid, dat bij deze afdeelingen niet aan voorkeur moet worden gedacht.

Bij de manoeuvre van 30 Augustus had S. liever gezien, dat de geheele 2de brigade tot Nieuwstad ware doorgemarcheerd, en dat de aanvaldispositie eerst ware gegeven, als de voorhoede op den vijand gestooten was en zich ontwikkeld had. Ik deel die opvatting niet. Naar mijne meening past S. ook hier een in algemeenen zin juiste regel toe, zonder genoegzaam rekening te houden met den toestand bij de 2de brigade.

Wat wist deze? Zij wist volgens vrij zekere berichten, dat de vijand bij Wierden een stelling had bezet. Hare opdracht was vooreerst den vijand in zijn stelling aan te vallen, daarna hem door Wierden en Almelo terug te drijven. De uitvoering van de opdracht moest zoo mogelijk met snelheid geschieden, want de 1ste brigade stond in een stelling, waarin zij versterking afwachtte.

Alle maatregelen der 2de brigade moesten dus ten doel hebben, vóór de aankomst der versterkingen Wierden te bezetten. De kaart toonde ten duidelijkste, dat de bezitter van Hurene ook Wierden bezat. De vraag werd dus, Hurene spoedig te bemachtigen. Wederom toonde de kaart, dat dit waarschijnlijk het gemakkelijkst zou geschieden door een aanval uit het zuid-oosten, dus over Kippershoek en De Haar naar MP. 13. Een dusdanige aanvalsrichting had bovendien de voordeelen, dat zij de meeste kansen gaf tot bedekt naderen, tijdens die nadering aan de minste verliezen blootstelde, en aan de artillerie gelegenheid gaf, die des vijands en het aanvalspunt te beschieten.

Dit alles kon reeds te Rijssen worden uitgemaakt. Vandaar het besluit om, indien de berichten omtrent den vijand niet tot andere handelingen deden besluiten, het gros der brigade reeds nabij MP. 10 den weg naar Rectum te doen inslaan. Gevaarlijk kon dit besluit alsdan moeilijk worden.

De macht, die over Nieuwstad marcheerde, was, hoewel betrekkelijk klein, groot genoeg om een vijandelijken aanval te wederstaan, tot het gros der brigade te hulp kwam. Alleen dus indien Hurene niet bezet was, bestond de kans, dat dit gewichtige punt, door het in verband marcheeren der beide colonnes iets later bereikt werd, dan indien de brigade vereenigd ware gebleven. Doch toen de weg naar Rectum werd ingeslagen, wist men reeds, dat in de omstreken van Hurene wederstand geboden zou worden. Welk nadeel was dus hier verbonden aan het dirigeeren der troepen in eenigszins breed front, alvorens nauwkeurige berichten omtrent 's vijands stelling waren ingekomen?

Daarentegen vallen de nadeelen van het langer vereenigd blijven duidelijk in het licht. Stel dat de 2de brigade, gelijk S. wenscht, in haar geheel te Nieuwstad ware aangekomen, zonder noemenswaarde verliezen te lijden, ofschoon zij de genoegzaam open strook tusschen MP. 10 en MP. 11 wellicht had moeten afleggen onder 's vijands artillerievuur, dat waarschijnlijk ook wel den kunstweg Rijsen—Wierden zou bestrijken, dan had uit Nieuwstad de aanvallende beweging moeten zijn begonnen. Maar dan zou de geheele brigade tijdens het uitgeven der aanvaldispositie vermoedelijk min of meer hebben blootgestaan aan het vijandelijke geschutvuur, en bijna zeker zou dit het geval geweest zijn met de troepen, die uit Nieuwstad naar Blokdam zouden zijn gezonden. Ook Kippershoek was in 's vijands handen, zoodat ook van daaruit op die troepen zou zijn gevraagd. Zou men dus niet door den weg, dien S. aangeeft, te volgen, gehandeld hebben tegen den evenzeer bestaanden algemeenen regel, dat men zijne troepen niet in het werkzaam vuur der tegenpartij tot den aanval moet deployeeren? En welk voordeel zou de beweging van uit Nieuwstad, die geheel uit de vijandelijke stelling kon worden waargenomen, verschaft hebben? S. vergeet niet, dat het voortrukken tot MP. 12 aan het op den kunstweg marcheërende bataljon ook werd mogelijk gemaakt, omdat de colonne, die over Rectum marcheerde, de vijandelijke voorgeschoven afdeelingen in de boschperceelen bij Kippershoek terugwierp. Het is dan ook ver van juist, dat de afdeeling op den kunstweg *ongehinderd* tot MP. 12 kon avanceeren.

S. keurt voorts af, dat voor den eersten aanval op Kippershoek slechts één bataljon werd gebezigd. Het komt hem voor, dat de uitslag aanwees, dat zelfs twee bataljons niet genoeg waren, omdat de behaalde voordeelen niet konden worden behouden. Nu is het echter zeker, dat indien S. beter op de hoogte had kunnen zijn van het gebeurde bij de 2de brigade, zijn oordeel anders geluid zou hebben.

Want hier spreken de feiten. Zichier wat geschied is. Het voorhoede-bataljon der rechtercolonne had vasten voet in Kippershoek gekregen. Het werd daarbij ondersteund door twee compagnieën van een ander bataljon als reserve. Maar het had geen behoefte aan die reserve. De vijand ging terug.

Welke reden was er dus om de algemeene reserve te verzwakken, nu de speciale reserve ongebruikt bleef? Immers geene. Daarentegen werd de toestand anders, toen bleek dat het voorhoedebataljon niet verder kon doordringen. Hierbij gebeurde iets, dat S. niet kon weten en dat in de werkelijkheid ook niet zou zijn voorgevallen. Terwijl namelijk de leider met zijne beslissing bedoelde, dat het voorhoedebataljon, wegens de in het verslag genoemde redenen, niet aan den *rand* van De Haar kon stand houden, werd begrepen, dat het bataljon de bij De Haar gelegen boschperceelen moest ontruimen. Dit scheen den aldaar commandeerenden officier even onbegrijpelijk als bij den staf der 2de brigade, want zonder buitengewone moeite was, gelijk reeds hierboven bleek, 's vijands tegenstand aldaar gebroken. In de werkelijkheid zou echter de artillerie bij Wierden niet grootendeels ondersteld zijn geweest, zoodat hare uitwerking niet alleen aan den leider, maar ook aan de 2de brigade bekend geweest zou zijn, aan welke het daardoor duidelijk zou zijn geworden, dat een tweede aanval, zonder voorafgaande uitdooving van het artillerievuur bij Wierden, evenmin tot het doel kon leiden. Thans wist men niet anders, dan dat de eerste aanloop naar MP. 13 was mislukt, en dat dit waarschijnlijk veroorzaakt werd, doordat de aanvaller niet sterk genoeg geacht werd. Toen dan ook, wegens de op bladz. 101 van het verslag genoemde redenen, tot een tweeden aanval besloten werd, werden daarvoor alle beschikbare troepen aangewezen. Gaat men na, dat toen één bataljon 's vijands centrum bezighield, en reeds alle compagnieën in de eerste linie had moeten brengen, dan is duidelijk, dat onmogelijk de geheele reserve tot dien tweeden aanval kon worden gebezigd. Minstens één bataljon moest worden achtergehouden, omdat het ieder oogenblik voor den linkervleugel vereischt kon worden. Het werd dan ook gedeeltelijk gebruikt, voordat de troepen, welke aan den ten tweeden male mislukten aanval hadden deelgenomen, teruggekeerd waren.

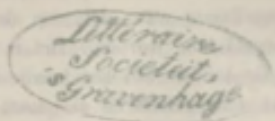
Het werd toen tijd, om de in het verslag besproken maatregelen voor den terugtocht te nemen. S. schijnt te meenen, dat eerst toen de voor den linkervleugel verontrustende berichten aankwamen. Dit was echter reeds veel vroeger het geval. Juist zij hadden den doorslag gegeven aan het besluit tot den tweeden aanval. Evenmin is het juist, dat de maatregelen voor het afbreken van het gevecht niet tot uitvoering kwamen. Zelfs die voor de samentrekking der brigade nabij Nieuwstad werden bijna geheel uitgevoerd.

Hiermede geloof ik te mogen besluiten. Ik heb gepoogd aan te toonen, dat S. (niettegenstaande ook ik overtuigd ben, dat men moeilijker een beoordeelbaar had kunnen vinden, die met meer onverdachte bedoelingen critiseerde) in zijn oordeel faalde door niet volledige bekendheid met de toestanden en met de drijfveeren der handelende personen. Mocht ik hierin slechts eenigermate geslaagd zijn, is dan niet bewezen, dat de critiek, hoe goed ook

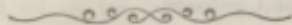
gemeend, op onvaste grondslagen rustte; is dan niet aangetoond, dat zij on-
 tijdig in het openbaar aan actief dienende bevelhebbers van hoogen rang ver-
 keerd tactisch inzicht toeschreef. zonder dat genoegzame bewijsgronden daartoe
 aanwezig waren? En volgt dan daaruit niet, dat het wenschelijk is, dat de
 beoordeeling omtrent vredesmanoeuvres zich, vooral bij kleine legers, aan-
 vankelijk bepale tot pogingen om te verbeteren, wat in het belang der
 oefeningen bij de uitvoering daarvan voor verbetering vatbaar bleek, maar
 dat zij zich eerst na verloop van eenige jaren, en dan na zich de beste ver-
 krijgbare bronnen te hebben verzekerd, moet wijden aan haar tweede doel,
 om door het beoordeelen der tactische handelingen tot leering te strekken
 voor velen?

19 Augustus 1882.

W. F. RAPPARD.

De oorzaken van het onheil in de legerplaats op de Oldebroeksche heide.

In het vorig nummer maakten wij melding van het onheil, dat op 17 Aug. jl. in bovengenoemde legerplaats is voorgevallen bij de schietoefeningen met het stalen kanon van 15 cM. L.

Hoewel, naar wij destijds vernomen hadden, reeds spoedig met vrij groote zekerheid de oorzaak van het onheil opgespoord was geworden, achtten wij het gewenscht, met de bespreking daarvan te wachten, totdat een onderzoek, dat omtrent enkele punten in gang was, afgelopen en dus het volle licht over de zaak zou zijn opgegaan.

Dat onderzoek is thans geëindigd, met het gevolg dat omtrent de oorzaak volkomen zekerheid is verkregen.

Dadelijk na de noodlottige gebeurtenis werd bij de nog niet verschoten granaten, die voor de schietoefening bestemd en in de batterij aanwezig waren, de sluitschroef der buis losgedraaid, de zekerheidsring, het hoedje en het aanbeeld nagezien, en daarbij bevonden, dat van één granaatbuis de tanden van het hoedje geheel waren omgezet; bij enkele andere waren zij verbogen.

Bij onderzoek in het laboratorium, waar de granaten gereed gemaakt waren, ontstond reeds spoedig sterk vermoeden, dat bij deze bewerking het omhuigen van het hoedje moest hebben plaats gehad.

Ten gevolge van het ontijdig springen van granaten in of kort voor de monding namelijk, worden deze, bij wijze van proef, inwendig verkit en van een saaien zak voorzien, die de springlading moet bevatten. Dit had het nadeel, dat bij het schieten een grooter aantal niet springende granaten werden verkregen dan zonder zak het geval was. Om de ontsteking der springlading te bevorderen, werden toen de buizen van onderen voorzien van een zakje met buskruid.

In den loop van dit jaar werden alle granaten op deze wijze verschoten. Bij het vullen der granaten was soms het zakje aan de buis een belemmering

om deze gemakkelijk in het huisgat te brengen; in die gevallen werd de hoeveelheid kruit in het zakje eenigszins verminderd. In plaats van dit op te volgen, heeft echter een der kanonnières, die als vaste vuurwerker sinds Mei in het laboratorium werkzaam was, door op de buis te slaan, deze ingedreven tot zij ingeschroefd kon worden. Het is door proeven gebleken dat, door zulks te doen, de tanden van het hoedje omgezet worden; met drie slagen geschiedt zulks zelfs geheel en al. Laat men, zooals eveneens beproefd is, een boon op een buis vallen, die in het projectiel is geschroefd of slaat men alsdan op de buis, dan heeft geenerlei omzetting plaats.

Zijn eenmaal de vleugels van het hoedje vóór het laden omgebogen, dan bestaat natuurlijk, bij het met kracht aanzetten, zooals bij de stalen vuurmonden geschiedt, zeer veel kans, dat de naald van het aanbeeld in de sas van den slaglop wordt gedreven.

Dit laatste is trouwens door een proef bevestigd geworden. Het bleek n.l. dat, wanneer de tanden geheel omgezet zijn, het aanbeeld vooruitschiet bij het aanzetten, en de slagsas ontstoken wordt. Tevens deed men echter de ondervinding op, dat hiervoor alleen gevaar bestaat, wanneer de tanden bijna 90° zijn omgezet. Bij deze proef werd het projectiel met een daartoe aan de constructie-werkplaatsen te Delft vervaardigden toestel, na het aanzetten uit de kamer gewrongen.

Om na te gaan, of de buizen zich wellicht bij het vervoer der projectielen kunnen wapenen word een rijproef genomen, waarbij gedurende eenige uren gestapt en gedraafd en op verschillende dagen een zoolanige afstand afgelegd werd als met dergelijke projectielen in oorlogstijd wel nooit zal voorkomen. De uitkomst was dat bij enkele buizen de tanden van het veiligheidshoedje eenigermate waren verbogen, echter geenszins in die mate dat daardoor, op grond van de bovengangehaalde proef, bij het laden gevaar zou kunnen ontstaan.

Ten slotte werd nog nagegaan of door het aanzetten zelf de tanden verbogen konden worden.

Hiertoe werd een proef genomen met het herhaaldelijk aanzetten van hetzelfde projectiel. Het bleek echter dat de tanden hierdoor niet werden omgezet.

Op grond van al het vorenstaande kan dus met zekerheid gezegd worden, dat het onheil veroorzaakt is geworden doordien in het laboratorium op de buis geslagen is geworden, om deze zoover te doen zakken, dat zij in de moer van het huisgat kon worden geschroefd.

De vraag is maar: hoe kunnen dergelijke rampen in het vervolg voorkomen worden? Een nauwkeurig mogelijk toezicht in de laboratoria is natuurlijk een eerste vereischte; maar met den besten wil kan men, althans bij werkzaamheden in het groot en zeker niet in oorlogstijd, elken kanonnier onafgebroken op de handen kijken; en het is dus aangewezen, te trachten de

munitie zoodanig in te richten, dat bij het gereedmaken zoo min mogelijk gevaar kan ontstaan.

In vreedestijd zou men, om zekerheid te hebben, dat de *Krupp*-buis niet gewapend was, zich vóór het laden hiervan kunnen overtuigen door sluitschroef, veiligheidsring en aanbeeld uit te nemen. Beter ware het wellicht echter, bij al het geschut een schokbuis te bezigen, die als bij het Duitsche veldgeschut, eerst op het oogenblik van laden behoeft te worden ingeschroefd. Wij zeggen bij *al* het geschut, omdat het bij de proeven gebleken is, dat de buizen van 12 cM. K. A. en 8 cM. A. waarbij het aanbeeld met een tin- of koperdraad in het lichaam der buis hangt, de slagsas bij het aanzetten ontstoken wordt, wanneer bedoelde draad gebroken is. De spiraalveer belemmert het vooruitschuiven van het aanbeeld niet. De eerlijkheid gebiedt echter te erkennen, dat tot nu toe, althans voorzoover ons bekend, nog nimmer een onheil met deze buizen heeft plaats gehad; zoodat men schijnt te mogen aannemen dat door de zorgvuldige confectie en keuring alle gevaar voor het ontijdig afbreken van een draad voorkomen wordt.

De kanonnier, wiens rechter- onderarm en drie vingers der linkerhand, werden afgeschoten, is aan de gevolgen daarvan overleden.

BOEKAANKONDIGINGEN.

DE KENMERKEN VAN DESERTIE. *Eene militairrechtelijke studie.*

Opdragen aan allen die rechtsmacht bezitten over de militairen. Door G. J. W. KOOLEMANS BEYNEN. 1ste Luitenant der Infanterie. Breda, BROESE & COMP. 1882. Prijs f 0,40.

„De kenmerken van desertie”, ziedaar een titel die, in een tijd waarin het lezend publiek liever aangenaam onderhouden dan nuttig onderwezen wordt, misschien weinig zal aansporen tot kennismaking met den inhoud van het geschrift dat hem draagt. Niettemin wijst hij op een onderwerp dat voor de Nederlandsche militairen van het grootste gewicht is en dat derhalve recht heeft de meeste belangstelling te vinden bij de Nederlandsche officieren. Wij zouden haast zeggen dat het hun plicht is het boekje van den Hr. KOOLEMANS BEYNEN te lezen en opletten te lezen, nog wel met het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande naast zich; wij zijn overtuigd dat zij daarna den Schr. dankbaar zullen zijn. De ouderen onder hen, zij die als commandeerende officieren of als presidenten en leden van krijgsraden er dikwerf mede belast waren of nog zijn, uit te maken of een militair, al dan niet, als deserteur behoorde vervolgd en gestraft te worden en wier gezond verstand hun wel eens gevraagd zal hebben of het hegane feit inderdaad met den verachtelijken naam van desertie moest worden bestempeld, zullen hier zien dat hunne twijfelingen in het geheel niet ongegrond waren.

De Schr. begint met te zeggen: „Volgens de tegenwoordige jurisprudentie verstaat men onder desertie: *alle opzettelijke verwijdering van het korps, kantonnement of garnizoen, verder dan één uur afstand, zonder behoorlijk verlof, gepleegd door een militair aan dat korps, kantonnement of garnizoen verbonden*”. Hij laat er onmiddellijk op volgen: „Deze omschrijving van het woord desertie volgt niet uit een uitdrukkelijke bepaling van onze militaire strafwetten, maar is opgemaakt uit den inhoud van verschillende artikels, welke dat onderwerp regelen”. Een bladz. verder zegt hij: „Bij het onderling vergelijken der verschillende artikels van het Crimineel Wetboek, waarin de bepalingen omtrent desertie zijn opgenomen in verband met die van het *Reglement van Krijgstucht of Crimineel Wetboek voor de Militie van den Staat van 1799* en van de ontwerpen van wet, vervaardigd onder de regeering van Koning LOUWIJK NAPOLEON van 1807 en 1808, is bij mij echter de overtuiging ontstaan, dat de tegenwoordige jurisprudentie betreffende de beteekenis

van het woord desertie voor ernstige bestrijding vatbaar is". De gronden waarop die overtuiging rust draagt de Schr. naar onze zienswijze, in zijn geschrift, op zogenoemde wijze voor. Hij toont aan dat de bestaande jurisprudentie door niets wordt gewettigd en dat niets ons bevoegd maakt door desertie iets anders te verstaan dan daardoor verstaan werd in de door hem genoemde wetten of ontwerp-wetten van 1799, 1807 en 1808. Ingevolge deze is desertie eene moedwillige — of ongeoorloofde — verlating van den dienst van den lande, — of van 's Konings dienst — waartoe de militaire personen, zich van den hoogsten tot den laagsten toe, in derzelver onderscheidene betrekkingen hebben verbonden".

Het criterium van desertie is dus NIET: *het zich opzettelijk verwijderen van het korps enz. verder dan een uur afstand zonder behoorlijk verlof enz.*, maar WEL: *moedwillige of ongeoorloofde verlating van 's lands of 's Konings dienst.*

Onder de autoriteiten waarop de Hr. K. B. zich beroept tot staving zijner zienswijze treffen wij aan den bekenden J. J. VAN HASSELT. Uit dezen Schr. hadden nog bovendien kunnen worden aangehaald de navolgende woorden: »Een deserteur door zijne desertie berooft den Souverein van een soldaat en van de hulpe waartoe hij zich verplicht heeft".

Nog andere even degelijke schrijvers getuigen voor zijne meening.

Men zal het wel geen pedanterie gelieven te noemen als wij ten dezen aanzien een oogenblik verwijlen bij de Romeinen, onze leermeesters niet alleen in krijg-zaken maar ook in de rechtswetenschap. Reeds zij maakten groot onderscheid tusschen den eigenlijken deserteur en hem die zich slechts zonder verlof verwij-dert of boven zijn verloftijd uitblijft. Den eersten noemden zij *desertor* en den laatsten *emansor*. *ARRIUS MENANDER De re militari* zegt: »*Emansor est qui diu vagatus ad castra regreditur,*" d. i.: »*Emansor (letterl. uitblijver) is hij die na lang omgezworven te hebben, in de legerplaats, terugkeert.*"

Op het voetspoor van *ARRIUS MENANDER*, van *MODESTINUS* en andere Romein-sche schrijvers hebben ook latere, waaronder Nederlanders, in hunne werken over militair recht, hetzelfde onderscheid gemaakt.

P. PAPPUS in zijn *Corpus juris Militaris* (A°. 1675) bespreekt o. a. den *Articul-brief*; art. XVI daarvan luidt aldus:

»Die uyt de een compagnie in d'ander of *elders* (wij cursiveeren) sal willen vertrecken, of hem van 't Vendel begeven (als voren) sal gehouden syn daertoe behoorlyck Paspoort van syn Capitain of Hopman te hebben ende anders doende sal metter doot gestraft worden".

PAPPUS zegt van hen die tegen het aangehaalde art. zondigen: »Dese lopers worden in Latyn genoemd *desertores*" en verder: »dat de *desertia*, of ontwijckinge van 't Vendel een aert is van verraderyo".

Art. XXI van den *Articul-brief* zegt:

»Die uyt het quartier van syn Vendel of Garnisoen sal gaen vorder als de scheut van een Canon draeght, sonder verlof van syn Capitain, sal aen 't leven gestraft worden".

De schuldigen ingevolge dit art. noemt PAPPUS geen deserteurs en hij ziet zóóveel verschil tusschen hun misdrijf en dat van desertie, dat hij opzettelijk aantont hoe het zich zonder verlof verwijderen van de plaats, den militaire ten

verblijf aangewezen, niettemin een daad is die ernstige gevolgen kan hebben zoodat zij te recht met gestrengheid wordt gestraft.

R. ENGELHARD in zijn werk *Specimen Juris Militum Naturalis etc.* (A°. 1754) zegt in de §§ 576 en 660 resp.:

»Milites, qui sponte sua, invito vero auctore belli, a militia discedunt, illam deserere, adeoque *Desertores* dicuntur.

»Miles, qui absque venia a mansione sua discedit, vel abest, vel ultra veniam emanet aut alibi discedit *Emansor* dicitur”.

Hetgeen zeggen wil:

»Krijgslieden, die uit eigen beweging, tegen den wil van hun aanvoerder, uit den krijgsdienst zich verwijderen, worden gezegd te desertieren en derhalve *deserteurs* genoemd.

»Een soldaat, die zonder verlof zich uit het hem aangewezen verblijf verijdert, of wegblijft, of langer dan hem verlof gegeven is wegblijft wordt *emansor* (uitblijver) genoemd”.

Als men dit alles overweegt naast hetgeen door den Hr. K. B. zelf is in het midden gebracht, dan vraagt men zich met verbazing hoe een zoo ongerijmde wetsduiding bij ons kon plaats hebben en zoolang kon standhouden. En nog te meer doet men zich die vraag als men bij den Schr. nog bovendien ziet hoe al de zonderlinge en dikwijls in scherpe bewoordingen gewraakte bepalingen van den zesden titel van ons Crimineel Wetboek vrij logisch en onderling in verband kunnen worden geacht, wanneer de historische beteekenis van het woord desertie op die bepalingen wordt toegepast.

Door het aanvoeren van talrijke veronderstelde gevallen toont de Schr. aan welke ongerijmde en welke ongerijmd harde veroordeelingen uit het bij ons willekeurig aangenomen kenmerk van desertie kunnen voortvloeien en hij zegt met veel waarheid dat als zijne zienwijze — ook de onze — juist is sedert 1815 voorzeker duizenden het slachtoffer zijn geweest van een verkeerde toepassing der wet en dan op dit oogeblik tengevolge daarvan misschien nog meer dan honderd militairen van hunne vrijheid zijn beroofd”.

Maar ook nog andere nadeelen dan het tijdelijk verlies zijner vrijheid kunnen voor den militair uit die gelaakte toepassing der wet ontstaan. Ter versterking van des Schrs. argumenten willen wij hier een geval mededeelen dat inderdaad heeft plaats gehad. Eenige jaren geleden werd een onderofficier van het leger in Oost-Indie — sedert tot officier bevorderd — voorgedragen tot ridder van de Militaire Willemsorde. Het bleek uit zijn extract strafregister dat hij zich vroeger, in Nederland, had schuldig gemaakt aan eerste desertie in tijd van vrede en Z. M. was te recht niet gezind een gewezen deserteur in de Militaire Willemsorde op te nemen. Gelukkig was de toenmalige minister van oorlog met de bijzonderheden dier zoogenaamde desertie volkomen bekend. Hij kon den Koning inlichten, en Z. M. maakte geen verdere bezwaren. Wat was er nu gebeurd? De bedoelde onderofficier was met een paar kameraden gaan wandelen en had zich, zonder vergunning, met hen, verder dan een uur buiten het garnizoen begeven. Jeugdige moedwil gaf aanleiding dat de jongelieden zich schuldig maakten aan eenige baldadigheden waarover klachten inkwamen. Er moest worden gestraft en de

plek waar het feit was begaan wees uit dat er eerste desertie in tijd van vrede had plaats gehad. Waren zij rustig gebleven en stil weder huiswaarts gekeerd, hen zou geen leed zijn geschied, maar thans had onbezonnenheid waarin niets ootereends lag, gevoegd bij verkeerde wetsinterpretatie, aan een hunner bijna de hoogste onderscheiding doen derven waarnaar een Nederlandch militair kan streven.

De oorzaken die deze wetsinterpretatie bij ons zoo lang in het leven hielden ziet de Hr. K. B. daarin: 1°. dat onze rechtspleging geheim is; 2°. dat de Nederlandsche soldaat nog steeds verstoken is van het recht van verdediging; en 3°. dat aan het onderricht in het militair strafrecht tot nog toe onvoldoende zorg is besteed. Vooral wanneer wij, wat het laatste punt betreft, bedenken dat die onvoldoende zorg ook wordt ten laste gelegd aan het onderwijs in het militair strafrecht bij onze rijksacademiën en dus bij de opleiding onzer aanstaande auditours militair, dan gelooven wij dat de Schr. volkomen juist oordeelt en dan moeten wij wenschen dat zijne wenken tot het bekomen van verbetering zooveel mogelijk worden behartigd.

Maar de Schr. doet nog een ander middel aan de hand dat, wordt het aangewend, gewis meer afdeende zal wezen dan zijne hierbedoelde wenken. Hij stelt aan hen die zijne overtuiging deelen voor, zich eenvoudig los te maken van de wetsinterpretatie tot dusverre gevolgd en voortaan slechts: «moedwillige of ongeoorloofde verlatting van 's lands of 's Konings dienst» als desertie te beschouwen. Hebben zij de meerderheid in een krijgsraad, dan kunnen zij dienovereenkomstig uitspraak doen. »Zij hebben een eed gedaan, om in acht te nemen en na te komen de voorschriften der wet en niet om slaafs te volgen de jurisprudentie van het Hoog Militair Gerechtshof», en: «niet het hoogste rechtscollege maar de wetgever heeft de wet gemaakt». Wij durven het volgen van dien weg met gerustheid aanbevelen en hopen met den Schr. dat de advocaat-fiscaal voor 's Konings zee- en landmacht en de auditours militair daarbij hun machtigen steun zullen willen schenken.

Het schipperen met de wet, al geschiedt het ook met de beste bedoelingen, leidt nimmer tot iets goeds. Wij hebben er reeds meer de nadeelige gevolgen van ondervonden; wij hebben er aan te danken gehad dat de lijfstraffen, gedurende jaren en nog eens jaren, onze militaire strafwetboeken zijn blijven ontaiieren nadat zij feitelijk reeds waren afgeschaft. Men had een wenk, een aanwijzing bekomen dat men maar niet meer tot lijfstraffen moest veroordeelen, dewijl de Koning hiervan toch gratie zou verleenen en men handelde dienovereenkomstig. Maar waren de krijgsraden, die gezworen hadden de wet te zullen naleven, onwankelbaar blijven voortgaan met het veroordeelen tot riet- of klingslagen; had het Hoog Militair Gerechtshof telkens tusschenbeide moeten komen, of had men den Koning telkens moeten lastig vallen met verzoeken om gratie, de wet zou wel spoediger gewijzigd zijn geworden.

A. W. P. WEITZEL.

Les appareils de projection de Lumière Electrique en usage dans les armées européennes. Emploi, histoire et description par L. WEISSENBROUCH, Lieutenant du Génie de l'armée belge. Bruxelles, MUQUARDT. 1882.

De schrijver van bovengenoemd werk heeft de eer de eerste te zijn die aan het militaire publiek een beknopt en duidelijk overzicht geeft van het standpunt waarop, op dit oogenblik, de militaire elektrische verlichtingstoestellen staan.

Zij die bekend zijn met de door de firma SAUTTER en LEMONNIER bij gelegenheid van de in 1881 te Parijs gehouden elektrische tentoonstelling uitgegeven. *Note sur les appareils photo-electrique employés par les marines militaires*, zullen in het werk van WEISSENBROUCH weinig nieuws, daarentegen veel wat hun bekend is, aantreffen.

Genoemde *Note* is echter niet in den handel verkrijgbaar, het werk van WEISSENBROUCH heeft dus het groote nut, dat het de vele gegevens die door de heeren SAUTTER en LEMONNIER bij de beproeving van de door hen vervaardigde *Gramme-machines* en reflectoren-*Mangin* verzameld zijn, meer algemeen bekend maakt.

Onder meer vindt men de belangrijke mededeeling dat Frankrijk voor de verdediging van zijne kusten over 145 elektrische verlichtingstoestellen (bij de marine) en voor de landverdediging over nog 30 toestellen van verschillend vermogen (bij het leger) beschikt.

Het is jammer dat de schrijver die zoo juist het aantal en de soort der toestellen kent, niet een en ander over de plaatsing, de bediening en de oefening met die toestellen mededeelt.

Betreffende Duitschland deelt de schrijver alleen mede, dat aldaar *Siemens-machines* in gebruik zijn, en 8 van die toestellen te Straatsburg, Metz, Maagdenburg, Keulen en Tegel geplaatst zijn; omtrent de in gebruik zijnde reflectoren wordt niets vermeld, zoodat men oppervlakkig zou meenen dat ook Duitschland de beste reflector, d. i. die van MANGIN, heeft ingevoerd; dit is echter het geval niet, de reflectoren met *Fresnel-lens*, stelsel SIEMENS, zijn daar nog steeds in gebruik.

Over de proeven met de *Siemens*-toestellen te Metz, Keulen en Kiel genomen wordt niet gesproken; en toch vooral die te Kiel door een commissie met den Schout bij nacht VAN WICKEDÉ als voorzitter genomen, zijn zeer belangrijk voor de kustverdediging.

Men is er in geslaagd op de forten Friedrichsort, Falkenstein, Stosch en Korüggen, de toestellen op te stellen zoodanig dat zij de ingang der baai derwijze verlichten dat het binnenloopen van schepen en torpedobooten zelfs gedurende den nacht kan worden belet.

Ook de proeven bij de belegeringsoefeningen te Olmütz in Oostenrijk genomen blijven onbesproken.

Alhoewel de schrijver op bladz. 12 de eischen der elektrische verlichtingstoestellen voor oorlogsgebruik bestemd, en op bladz. 13 en volgende de reflectoren enz. zeer volledig bespreekt, missen wij daarnaast een beschouwing omtrent de opstelling der reflectoren en dynamo-electrische machines, op of bij verdedigingswerken.

Het schijnt de aandacht van den schrijver ontgaan te zijn dat de reflector

domineerend moet zijn opgesteld om een ruim gezichtsveld en geen lange slag-schaduw te verkrijgen; en dat de richting van waarneming een hoek van omstreeks 30° met de as van den lichtbundel moet maken. Een hieraan geknoopte beschouwing in verband gebracht met genomen proeven, zou althans naar onze meening een helder denkbeeld omtrent de wijze van gebruik der toestellen aan den lezer geven.

Met een enkel woord had ook wel melding kunnen gemaakt worden van het groote nadeel dat mist, regen enz. op de electriche verlichting uitoefent; alsmede van de pogingen in Engeland gedaan om door het kleuren van het electriche licht (brengen van strontiaan-zouten in de koolstaven) dit nadeel zooveel mogelijk te ontgaan.

Deze enkele leemten verminderen echter geenszins de waarde van het werk; zelf weten wij bij ondervinding hoe geheim de uitslag der proeven met electriche verlichtingstoestellen in het buitenland genomen gehouden worden, en hoe moeilijk het is, een en ander daarvan te vernemen.

Een ieder die belangstelt in de electriche verlichting bevelen wij zeer de lezing van het werk van WEISBENDRUCH aan en wij hopen dat zijn wensch, „invoering van de electriche verlichtingstoestellen op de Belgische verdedigingswerken” spoedig vervuld moge worden, want wij zijn overtuigd dat men in een volgenden oorlog binnen verdedigingswerken meer voor verrassende, nachtelijke aanvallen dan voor het vijandelijke geschut zal vreezen; het eenige middel tegen die verrassende aanvallen is een waakzame bezetting en electriche verlichting.

ONNEN.

*De Schietwedstrijden in Nederland door H. CELEN, 1ste
Luitenant-adjutant regiment schutterij van Rotterdam. (Rotterdam, BENEDICTUS. 1882.)*

Dat op het gebied der schietwedstrijden in ons land ook nog niet alles is, zooals het wel zou moeten wezen, kan aan hen, die 't nog niet weten mochten, de kennismeming leeren van dit geschrift. Daarin wordt over veel, wat met die wedstrijden in verband staat, een afkeurend oordeel uitgesproken; terwijl de schrijver bovendien aangeeft, hoe volgens zijne zienswijze de zaak geregeld zou moeten worden.

Wij gelooven niet, dat de schrijver alleen staat in zijn gevoelen: het feit, dat hij het centraal-comité van het Nederlandsch Weerbaarheidsbond een nieuw ontwerp-reglement voor de bondswedstrijden is ingekomen, dat in een volgende vergadering behandeld en vastgesteld zal worden, strekt hiervoor tot bewijs.

De Heer CELEN deelt in zijne brochure mede, dat gedurende de geheele maand Mei, zoo door de schutterij, als door het korps scherpshutters te Rotterdam geschoten zou worden op de door hem voorgestelde schijven en wijders dat in het laatst der maand Juni een wedstrijd zou plaats hebben, geregeld volgens zijne zienswijze. Is dit geschied dan kan hij zich gelukkiger achten dan menig andere; want slechts zelden valt een schrijver het voorrecht te beurt de denkbelden, die hij voorstaat, ook dadelijk aan de practijk te kunnen toetsen.

Hier zou dit dubbel veel waard zijn, omdat van de opgedane ondervinding in dat opzicht met vrucht partij getrokken zou kunnen worden bij de behandeling van het vorenbedoelde ontwerp-reglement.

Moge het den Heer CEELLEN gegeven zijn op die wijze een vruchtbaar bandeel te verkrijgen in het tot stand brengen eener regeling der schietwedstrijden, die in allen deele doelmatig is en dan ook zeer zeker zal strekken tot bevordering van een groot belang: *de aankweeking en ontwikkeling van den lust en den ijver in het schieten bij het volk.*

T.

Handboek voor Onderofficieren en Korporaals der infanterie van het Nederlandsch Indisch leger, door D. BRAKEL, Kapitein der Infanterie N. O. I. L. Arnhem, K. VAN DER ZANDE, firma STENFERT KROESE & VAN DER ZANDE. 1882. Prijs f 1,00.

Met genoegen hebben wij kennis gemaakt met een handboek, waaraan bij het Ned. Leger bepaald gebrek was. Den onderofficieren en korporaals zal het tot groot gemak strekken, daar zij hierin zonder veel zoeken de verplichtingen kunnen vinden, die zij in de verschillende diensten, waartoe zij kunnen gecommandeerd worden, hebben te vervullen. Wel is waar zijn die verplichtingen voor hen bij verschillende reglementen, voorschriften en algemeene orders voorgeschreven; doch wat is eenvoudiger dan die bijeenvergaaard te zien, vooral wat betreft de algemeene orders; deze toch zijn zoo veelvuldig en zoovele wijzigingen zijn daarin reeds gebracht, dat het een leek moeilijk valt, daaruit datgene te halen, wat hij noodzakelijk weten moet.

Vooral voor hen, die belast zijn met het geven van onderwijs aan het kader kan dit handboek van veel nut zijn, daar het hem veel tijd uitwint, die hij anders noodig had voor het zoeken in de algemeene orders naar de veelvuldige bepalingen.

Het doel van den Schrijver met de samenstelling van het Handboek is natuurlijk geweest, ten nutte te werken van het kader. Daartoe is echter noodig, dat het werk door de onderofficieren en korporaals worde aangeschaft. Ons inziens ligt het evenwel, door den te hoogen prijs, lang niet in ieders bereik.

X.

OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

I. Legerorganisatie en Schutterij.

Eenvoudige kaartteekeningen over Spanje en het Spaansche leger. (*Vervolg.*) (Sp. M., Sept.)

De Engelsch-Indische strijdkrachten in hunne geschiedkundige ontwikkeling en tegenwoordige organisatie. (*Slot.*) (Jahrh. A. u. M., Sept.)

Het Engelsche leger. Organisatie en sterkte. (Schw. A. u. G., Heft 9.)

Een democratische meening over het rijkseger. Mededeeling en weerlegging van een artikel in de *Berl. Volkszeitung*, waarin beweerd wordt, dat niemand in het leger van zijn bezoldiging kan bestaan; dat het land meer man-schappen licht dan het voeden kan; dat de officiersstand te hoog opgevoerd is en hierin verbetering te brengen ware door de onderofficieren het uitzicht op het officierschap te openen. (*Allg. M. Z.*, N°. 48.)

Enkele beschouwingen over de in ontwerp zijnde militaire wet-ten. Naar aanleiding van de wet op de recrutering die vermoedelijk door de Kamer zal worden aangenomen, met eenige wijziging van den dienstdijd. (Sc. M., Sept.)

II. Algemeene krijgskunst.

Uit oude reglementen. De vroegere reglementen geven een beeld van de toenmalige toestanden bij het leger en een verklaring van de ontwikkeling der tegenwoordige reglementen. In de eerste plaats worden de reglementen tot 1812 besproken en hieruit vooral bijzonderheden omtrent de recrutering, voorschriften omtrent de oefening, beheer der gelden enz. behandeld. (*Wardt vervolgd.*) (Jahrh. A. u. M., Sept.)

Critische beschouwingen over den veldtocht tegen de PERINZEN en de inname van Gjik-tepe door de Russen onder SKOBELEFF. Kort overzicht van de operaties. Van de strategische voorbereidingen tot den oorlog wordt met lof gewag gemaakt; ten opzichte van de tactische handelingen wordt gezegd dat het verkeerde tactische plan een reeks van tactische fouten ten gevolge had; wanneer het ten slotte toch slaagde, was dit eensdeels het gevolg van het gehalte der tegenpartij, anderdeels van de energie, waarmede het plan werd uitgevoerd. (*Oest. M. Z.*, Juli.)

Over bevelen en gehoorzamen. Denkbeelden over het ware begrip hiervan. (Schw. A. u. G., Heft 9.)

Infanterie-tactiek en reglement. Bestrijding van de meening uitgedrukt in het opstel „praatjes over inf. tactiek” in N°. 13 en volgende der *Allg. M. Z.*, dat er geen behoefte zou zijn aan een nieuw inf.-reglement. (*Allg. M. Z.*, N°. 48.)

Het verdedigingstelsel van de hoofdstad en van de oostelijke grenzen van Frankrijk. Inrichting der vesting Parijs; opsomming en ligging van de vestingwerken aan de oostelijke grenzen. Laatste genoemde liggen alle op punten die de strategische linien dekken, zoodat Duitschland bij een toekomstigen oorlog wel degelijk daarmede rekening zal moeten houden. (Allg. M. Z., N°. 47 en 48.)

Een woord ter verdediging van een dikwerf verguisde. Sommigen wenschen een nieuw reglement op de exercitien der infanterie, wijl in het tegenwoordige veel voorkomt, dat, hoewel in vredetijd geleerd, in oorlogstijd niet toegepast wordt. Men bestrijdt dit gevoelen en doet uitkomen dat met het tegenwoordige reglement de Duitsche soldaat twee zaken geleerd heeft: blindelings gehoorzamen aan de bevelen van den bevelhebber, zoodra hij als driel eener massa optreedt, en zeer zelfstandig en met verstand handelen, zoodra hij aan zichzelf overgelaten wordt. (Allg. M. Z., N°. 51.)

Nogmaals de St. Gotthard-tunnel en zijn militaire beteekenis. Aangezien door het opstel in N° 41 der *Allg. M. Z.*, (*Mil. Spect. bladz. 563*) over de militaire beteekenis van den tunnel, in de Zwitsersehe pers eenige onrust schijnt te zijn ontstaan, acht men het wenschelijk te verklaren, dat de in genoemd nummer onderstelde oorlog tusschen Italië en Zwitserland eenerzijds en Frankrijk anderzijds alleen diende om te doen uitkomen, welke militaire waarde de tunnel eventueel zou kunnen hebben. (Allg. M. Z., N°. 52.)

Een wijziging van het Fransche exercitie-reglement voor de infanterie. De tegenwoordige Minister van Oorlog heeft aan de commandanten der legerkorpsen opgaaf gevraagd van de noodig geachte wijzigingen in het reglement van 1875. Naar aanleiding hiervan heeft *la France militaire* een beschouwing geleverd, die hier wordt medegedeeld, en waarin betoogd wordt, dat de geest van het reglement behouden maar de redactie van A. tot Z. veranderd behoort te worden. (Allg. M. Z., N°. 53.)

Tactiek der navorschingen. (*Vervolg.*) Verkenningen door infanterie-vrijkorpsen. Handelingen bij aanval en verdediging. (Sc. M., Sept.)

De verdediging van Italië tegen een Franschen inval. (*Slot.*) Het verdedigingstelsel van Italië wordt omschreven, en de vermoedelijke handelingen van Frankrijk bij een inval nagegaan. Op de noodzakelijkheid wordt gewezen van Briançon een versterkte stad te maken. (Sc. M. Sept.)

III. Generale staf. Terreinleer. Opnemen van terrein. Topographie.

PRÜSKER'S meetinstrument voor topographische opnemingen. Het eenvoudig instrument, hetwelk in bijzonderheden wordt beschreven, dient tot het meten van afstanden en hoeken en wordt in het bijzonder aanbevolen. Het kan bij elke weersgesteldheid door één persoon worden bediend en gebruikt. (Oest. M. Z., Aug.)

De kaartentasch van SCHRIBA. Een waterdichtige doorzichtige tasch, die den gebruiker der kaart in staat stelt, bij regen zijn kaart te raadplegen, zonder dat deze nat wordt. (Allg. M. Z., N°. 50.)

IV. Techniek der artillerie en ballistiek.

De jongste onderzoekingen over patronen met metaalhuizen. Uitvoering mededeelingen over dit onderwerp. (Sc. M., Sept.)

Overzicht van de voornaamste praeven, door de Oostenrijke artillerie in 1881, genomen. Praeven met drangbare wapenen en patronen, reintoestellen voor veld- en berggeschut, het bergkanon van 7 cM., de hardbronzon belegering- en vestingkanonnen van 12, 15 en 18 cM., de belegeringsaffuit

van 15 en 18 cM., wiggen en hydraulische remmen voor 12 en 15 cM., het belegeringskanon van 18 cM., het kustkanon van 15 cM., de mortier van 21 cM. met spilbedding, de achterlandmortier van 9 en 21 cM., affuiten enz. (Rev. d'A., Sept.)

De slingerchronograaf van den Deenschen Kapitein der artillerie CARPERSEN. Beschrijving van het werktuig, dat hoofdzakelijk dient tot het waarnemen van vluchttijden. (Rev. d'A., Sept.)

Het nieuwe in Spanje beproefde gietstalen kanon van 8 cM. Lt. Beschrijving van den vuurmond en van de daarmee verkregen uitkomsten. (Rev. d'A., Sept.)

Schietsproeven in Zwitserland, in Mei 1882 genomen met positie-geschut. Uitkomsten verkregen met de kalibers van 10,5, 12 en 15 cM. In de slotbeschouwingen wordt voor Zwitserland aangeprezen, als positie-geschut te bestemmen: het geoordeeld kanon van 12 cM., de mortier van 12 cM. en het veldkanon van 8,4 cM. (Rev. d'A., Sept.)

De spreidingswetten en hare samenhang met het schot en de correctie; Overzicht van de spreidingswetten alsmede van de wijze waarop zij tot het verkrijgen van gunstige uitkomsten moeten worden toegepast. (Oest. M. Z., Aug.)

De invoering van buizen met dubbele werking. Het groote voordeel hiervan voor de artillerie te veld wordt aangetoond en de buis *Rubin-Farnerod* zeer warm aanbevolen. (Schw. A. u. G., Heft 9.)

Betrekkingen tusschen de schootsverheid en de trefkans der vuurwapenen. Volgens de door SIEGFRIED medegedeelde gegevens wordt het gewicht der verschillende factoren, die op de trefkans invloed hebben, als functie van den afstand in rekening gebracht voor het Zwitsersche geweer, en de berekening gemaakt voor de vermoedelijke afwijkingen op verschillende afstanden. De berekende uitkomsten stemmen zeer goed met die der proeven overeen, zoodat het ingevoerde gewicht der verschillende invloeden, als juist aangemerkt en dus geoordeeld kan worden over het verband tusschen schootsverheid en trefkans. (Schw. A. u. G., Heft 9.)

VI. Geneeskundige en veterinaire dienst.

De bepakking bij het voetvolk der Europeesche legers in verband met de sanitaire voor- en nadelen. Theoretische voorwaarden voor de bepakking van den man. Bijzondere voorwaarden te stellen aan de wijze van dragen van randsel, patroentasch, kookgereedschap en broodzak, met opmerkingen omtrent het dragen dezer voorwerpen bij de verschillende legers. Nadelen op te merken bij de tegenwoordige bepakking met randsel. Voorstellen voor een meer doelmatige bepakking. (Jahrb. A. u. M., Sept.)

De werking van de projectielen van het *Hebler*-geweer op menschelijke lichaamsdeelen. Mededeeling der in Zwitserland te dezen opzichte genomen proeven in tegenwoordigheid van 20 militaire artsen. De werking was over het algemeen veel heviger dan die der projectielen van de *Vetterli*-geweren. (Allg. M. Z., N°. 44.)

Conservatieve chirurgie en vrijwillige verpleging van gewonden. Beknopte mededeelingen betrekkelijk de zorg voor de verpleging onder FRIEDRIK DEN GROOTE en MARIA THERESIA en de vrijwillige verpleging in die tijden, alsmede betreffende den strijd van vele artsen tegen de pogingen van anderen om het veelvuldig amputeeren van ledematen tegen te gaan. (Allg. M. Z., N°. 54.)

VII. Militaire wetgeving. Algemeene wetten en voorschriften.

Wederrachtelijke handelingen in den oorlog tegen personen of eigendom. Overzicht van de handelingen tegen personen of eigendom, die in

den oorlog als wederrechtelijk moeten worden beschouwd. Vergelijking met de bepalingen dienangaande in het Oostenrijksche strafwetboek voorkomende. (Oest. M. Z., Juli.)

VIII. Militair onderwijs.

Militaire catechismus ten gebruike van de inrichtingen van openbaar onderwijs. Mededeeling van een ontwerp van een dergelijken catechismus, in den vorm van vragen en antwoorden. (*Wordt vervolgd.*) (Sp. M., Sept.)

De wetenschappelijke arbeid der officieren. In 1870 is door den Minister van Oorlog GRESLEY de bearbeiding van militair-wetenschappelijke onderwerpen aangemoedigd geworden en zelfs uitzicht op belooning gegeven voor hen, die de beste memoriën leverden. De daarop betrekkelijke nanschrijving heeft echter teleurstelling teweeggebracht, wijl de eenige belooning tot nu toe bestaan heeft in het vermelden van de namen der bedoelde personen in het *Journal militaire officiel*. Men zou wenschen, dat aan dergelijk werk door de chefs een predicaat werd toegekend en het als grondslag diende voor de bevordering bij keuze. Voorts worden verschillende wijzigingen voorgesteld in genoemde circulaire en op verkeerde opvatting daarvan in sommige opzichten gewezen. (Sp. M., Sept.)

De militaire autodidactiek. De wijze waarop militaire zelfoefening moet plaats hebben, wordt in bijzonderheden nagegaan en toegelicht, en gewaarschuwd tegen de afdwalingen, die op dit gebied het verkrijgen van gunstige uitkomsten belemmeren. (Oest. M. Z., Juli.)

De instructeur bij den herhalingscursus. (Schw. A. u. G., Heft 9.)

IX. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der infanterie.

De infanterie in de oorlogen van den nieuweren tijd. De tegenwoordige oorlog eischt van de infanterie, naast de moreele eigenschappen, de grondige geoefendheid in het marcheeren en het oordeelkundig gebruik van wapenen en terrein, een juist begrip van de verspreide vechtwijze, zelfs onder de moeilijkste omstandigheden, alsmede de toepassing van de doelmatigste en eenvoudigste evolutiën. De noodzakelijkheid dezer voorwaarden wordt uit de krijgsgeschiedenis van den nieuweren tijd toegelicht. (Oest. M. Z., Juli.)

Het rekenen met spreidingskegels. Ofschoon wellicht in vredestijd en langs theoretischen weg gunstige uitkomsten met de theorie der spreidingskegels kunnen worden verkregen, wordt de verwachting uitgesproken dat in oorlogstijd de te verkrijgen werking zeer gering zal zijn. (Oest. M. Z., Aug.)

Groote schietoefeningen van de Fransche infanterie. Overzicht van de proeven genomen door vier infanterie-regimenten te Bourges in Mei 1881. Bij die proeven werden belangrijke gegevens verzameld omtrent de waarde van het salvo- en het individueel vuur, het indirect vuur en het vuur op hellend terrein; voorts werd een nieuwe gevechtsmethode in practijk gebracht, waarbij het individueel vuur geheel door het salvovuur van groepen werd vervangen. (Oest. M. Z., Aug.)

X. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der cavalerie.

De cavalerie in de laatste weken van Augustus 1870. De verichtingen der cavalerie in die dagen worden in bijzonderheden nagegaan. Men is van oordeel dat de bestudeering van deze periode van den Fransch-Duitschen oorlog niet alleen voor den veldheer, maar ook voor den cavalerie-officier het belangrijkste en leerrijkste veld is van alle tot nu toe gevoerde oorlogen. (Jahrb. A. u. M., Sept.)

XI. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der artillerie.

Het ontwerp-voorschrift omtrent het inschieten en de schiet-oefening van 1882. De in het voorschrift aangebrachte wijzigingen worden, vooral wat het schieten met granaatkartelsen betreft, aan de bij de schiet-oefeningen opgedane ondervinding getoetst. (Archiv, Band 40, Heft 4.)

De afscheiding der rijdende van de veldartillerie. Bestrijding van een onder dezen titel verschenen vlagschrift, waarin de bedoelde afscheiding aanbevolen wordt. In de eerste plaats wordt betoogd, dat de indeeling der rijdende batterijen bij de korpsartillerie geenerlei beletsel is om ze te gebruiken bij de cav.-divisiën en tot speciale doelen op het slagveld. Voorts wordt getracht het beweren te niet te doen, dat de afscheiding voor de oefening gewenscht zou zijn, en dat overplaatsingen van officieren van het eene gedeelte van het wapen naar het andere alsook de verdeling der paarden bij de batterijen van een regiment, afgunst verwekt. Eindelijk wordt aangetoond dat de voorgestelde afscheiding grootere kosten veroorzaken, de promotie der officieren er onder lijden en bovendien het gevaar ontstaat zou, dat bij de rijdende artillerie het artilleristisch element te veel door het cavaleristische op den achtergrond zou worden gedrongen. (Allg. M. Z., N°. 55—58.)

XII. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der genie.

Herinneringen van een artillerist uit den Kaukasus. Zie onder XIV.

Ulm, als voorbeeld van de geschiedkundige ontwikkeling der versterkingskunst in Duitschland. (Stat.) (Archiv, Band 89, Heft 4.)

Nog een blik op ons torpedo-wezen. Mededeeling van het oorspronkelijke en van het later gewijzigde plan voor de aanschaffing van torpedo-materieel en van hetgeen op dit oogenblik reeds voorhanden is. (Allg. M. Z., N°. 59.)

XIII. Onderwerpen betreffende de marine.

De gebeurtenissen ter zee gedurende den revolutie-oorlog van het jaar 1848 in Italia. Gedetailleerd verhaal dezer gebeurtenissen. (Oest. M. Z., Aug.)

XIV. Krijgsgeschiedenis.

Partijgangersgevechten. Verhalen van kleine oorlogshandelingen sedert de 14de eeuw tot op onze dagen. (Wordt vervolgd.) (Sc. M., Sept.)

De Fransche expeditie in Tunis. De wapening van Frankrijk. Ordre de bataille van het expeditiekorps. De Khroumirs. Paging van het expeditiekorps tot het insluiten van de Khroumirs. (Sp. M., Sept.)

De Generaal Margueritte. (Stat.) (Sp. M., Sept.)

De onlusten in Algerië. (Vervolg.) (Sp. M., Sept.)

Herinneringen van een artillerist uit den Kaukasus. Indrukken opgedaan in den oorlog van 1877—1878. (Rev. d'A., Sept.)

ALBRECHT VON WALLENSTEIN. Een militair-geschiedkundig karakterbeeld. (Wordt vervolgd.) (Jahrb. A. u. M., Sept.)

Het einde van den opstand in de Krivascie en de Herzogowina. (Allg. M. Z., N°. 51.)

De Engelsch-Egyptische oorlog. Bijzonderheden omtrent Alexandrië, de Engelsche vloot en het bombardement op 11 Juli. (Allg. M. Z., N°. 55.)

XVIII. Onderwerpen van gemengden aard.

Maandelijksche kroniek. Beschouwingen over de operatiën der Engelschen in Egypte; men is van meening dat de General WOLSELEY sneller had moeten handelen. — Een woord gewijd aan de nagedachtenis van den General DUCROT. — Het opnieuw in het leven roepen van het comité voor de centrale administratie. — De geruchten omtrent het indienen van een wetsontwerp betrekkelijk de kleeding van het leger. (Sp. M., Sept.)

Verscheidenheden. Duitschland: Oefeningen in het vuur van het 2de veldartillerie-regiment der garde. — Proeven van KRUPP om de weerstandswet te toetsen, van projectielen die met groote snelheid worden voortgeschoten. — Oostenrijk—Hongarije: Ontwerp van een reorganisatie der artillerie. Nieuwe ijzeren roeiboortwagens. Achterland-kustkanonnen van 28 cM. — Vereenigde Staten: Vorming van veldbatterijen bij de batterijen vestingartillerie. — Rusland: Wapening van de cavalerie met nieuwe revolvers van 24 schoten. Oprichting van twee nieuwe rijdende batterijen. — Zwitserland: jaarlijksch patronenverbruik. (Rev. d'A., Sept.)

VEGA. Dijzonderheden omtrent het weinig bekende leven van dezen wiskunstenaar, die op militair gebied ook roemvolle daden verrichtte. (Archiv, Band 89, Heft 4.)

Verscheidenheden. Engeland: Het springen van een kanon aan boord van de *Swiftsure*. Het 100-tons kanon. De ringkanonnen van *Armstrong*. Proeven met pantserprojectielen naar het stelsel van *Palliser*. Vergelijkende proeven met prismatisch buskruit. — Spanje: Wijziging van de buis voor granaten. — De binnensee in de Sahara. (Archiv, Band 89, Heft 4.)

Het recht en de plicht van het gebruik der wapenen. Het recht om de wapenen te gebruiken is den soldaat in veel ruimeren kring dan den burger toegestaan. Dit recht is geen privilege; het is noodzakelijk en wordt door de positie van den soldaat in de maatschappij vereischt. In vreedestijd mag van dit recht worden gebruik gemaakt zoowel tot bescherming van de eigen positie, als van die van staat of leger. In enkele gevallen is in oorlogstijd het gebruik der wapenen verboden. (Oest. M. Z., Aug.)

Verscheidenheden. De reorganisatie van het krijgswezen in Zweden. — Geweldproef met een kanon van 9 cM. van staalhard brons, in Spanje. — Samenstelling van het Deutsche spoorwegregiment. (Schw. A. u. G., Heft 0.)

Het 100-jarig jubilé van het groothertogelijk Mecklenburgsch grenadierregiment N°. 89. (Allg. M. Z., N°. 46 en 49.)

De Generaal de CISEY. Levensbericht. (Allg. M. Z., N°. 48.)

Het wetsontwerp betrekkelijk de verzorging van weduwen en weezen van het Rijkslager. Opmerking dat het wetsontwerp, zooals het thans is, niet geschikt is voor de Zuid-Duitsche Staten, met het oog op de daar reeds bestaande fondsen voor dat doel. (Allg. M. Z., N°. 49.)

Verscheidenheid. Het nieuwe officierscasino voor het Saksisch jagerbataljon in Dresden. (Allg. M. Z., N°. 49.)

De viering van het 200-jarig jubilé van vier Beiersche regimenten. (Allg. M. Z., N°. 50, 53, 54, 56, 58 en 59.)

Verscheidenheden. Groote officiersritten. Een bijdrage tot de geschiedenis der trommels. (Allg. M. Z., N°. 50.)

FRIEDRICH VETTERLI. Levensbericht. (Allg. M. Z., N°. 52.)

Verscheidenheid. De Berlijnsche stadsspoorbaan in geval van oorlog. (Allg. M. Z., N°. 55.)

De parade van het Fransche leger op 14 Juli. Opsamming van de korpsen die er aan deelnamen. Oordeel van de Fransche pers over de houding der troepen. (Allg. M. Z., N°. 57.)

Verscheidenheid. Een verdere bijdrage tot de geschiedenis van de trom. (Allg. M. Z., N°. 57.)

Verscheidenheid. De ordre de bataille der voor Egypte bestemde Engelsche troepen. (Allg. M. Z., N°. 58.)

Verscheidenheden. Een dagorder van den Generaal SKOBELEFF. — Een Russisch oordeel over het "leerboek der tactiek" van den Majoor MECKEL. (Allg. M. Z., N°. 59.)

Korte mededeelingen. Duitsche rijk: Uitreiking van standaarden, enz. aan verschillende troepenkorpsen. Instelling van een cavalerie-inspectie en de werkkring hiervan. — Zwitserland: Besluiten van de Commissie voor de landsverdediging. (Allg. M. Z., N°. 46.)

Duitsche rijk: Verhandelingen in den Rijksraad over het wetsontwerp betrekkelijk de verzorging van weduwen en weezen van militairen. De uitkomsten van de recruiteering in 1881. Zending van Grieksche officieren naar Berlijn voor militaire studien. Levensbericht van den Generaal v. KESSEL. — Frankrijk: Oprichting van een geschiedkundige afdeling van den generalen staf en voorgenomen uitgaaf van een officieele geschiedenis van den oorlog van 1870. Proeven aangaande een nieuwe drangwijze van de bepakking der infanterie. — Rusland: De troepenoefening in 1882. (Allg. M. Z., N°. 47.)

Oostenrijk-Hongarije: De herfstoefeningen der troepen. — Zwitserland: Verkenningstrekkende reis met het oog op het aanleggen van nieuwe verdedigingswerken. (Allg. M. Z., N°. 48.)

Duitsche rijk: Plan tot verplaatsing van het 15de legerkorps naar Duitschland en van de vervanging daarvan door de 8 nieuw opgerichte inf.-regimenten. De deelneming der geestelijkheid aan den militairen dienst, in de rijkslanden. — Turkije: De voorgenomen reorganisatie van het leger. (Allg. M. Z., N°. 49.)

Oostenrijk-Hongarije: Het *Uchallus*-belegeringsmaterieel. — Griekenland: Voorgenomen uitbreiding van de artillerie en de zeemacht. — Turkije: De Duitsche militaire zending en hare verrichtingen. (Allg. M. Z., N°. 50.)

Duitsche rijk: De oefeningen van het gardekorps. Kabinetsorder betreffende de vaandels der artillerie. Voorgenomen wijziging in het stelsel der kazernen. De proeven met turfstroo in de plaats van gewoon stroo. De werkzaamheden voor het *Gosben*-gedenkteken te Coblenz. Het aanvaarden van de redactie der *Mil. Lit. Zeitung* door den Kolonel v. LOBEL. — Frankrijk: Nieuwe bepaling betreffende de aanvulling van den generalen staf. Voorgenomen wijzigingen in het inf.-exercitie-reglement. Aanstaande wijzigingen in de kleeding en uitrusting der cavalerie. (Allg. M. Z., N°. 51.)

Oostenrijk-Hongarije: De voorgenomen wijzigingen in het krijgswezen en de uitkomst der troepenoefeningen in dit jaar. De aanstaande cavalerie-manoevres bij Bruck. — Rusland: De voorgenomen verbetering der vestingwerken van Warschau en inrichting van de vesting Bobrisk tot een hoofd-wapendepot. — Zweden en Noorwegen: De voorgenomen reorganisatie van het krijgswezen. Het plan tot versterking van Stockholm door veldwerken. (Allg. M. Z., N°. 52.)

Frankrijk: Beraadslagingen van het oorlogscomité over militaire quaestien. Nieuwe proeven met het repetergeweer-*Magot*. Het opnieuw invoeren van de trom bij de infanterie. (Allg. M. Z., N°. 53.)

Duitsche rijk: Instelling der betrekking van inspecteur der militaire strafgevangenen. — Rusland: Levensbericht van den Generaal SKOBELEFF. (Allg. M. Z., N°. 54.)

Duitsche rijk: Levensbericht van den Luit. Generaal v. LUNCKER. — Frankrijk: Beraadslagingen over de nieuwe recruiteeringswet. Oprichting van schoolbataljons. (Allg. M. Z., N°. 55.)

Duitsche rijk: De vermindering van den dienstdag op 12 jaren. Einde van den

eersten cursus der schietschool. Schietoefeningen van het 1ste garde-regiment veldartillerie. De remonteering der cavalerie en artillerie. De aanstaande oefeningen der ziekendragers. (Allg. M. Z., N°. 56.)

Duitsche rijk: De groote pontonnieroefening aan den Rbijn. — Zwitserland: De troepen-oefeningen in 1882. (Allg. M. Z., N°. 57.)

Duitsche rijk: Weder in dienst stellen van het pantsersfregat "König Wilhelm." (Allg. M. Z., N°. 58.)

Duitsche rijk: De cavalerie-manoevres in 1882 in Beieren. Het bereiden van het brood in militaire bakkerijen in Beieren. — Frankrijk: Instelling van een commissie voor aardrijkskundigen arbeid. Een nieuw militair panorama: de bestorming der bastille. Een dagorder van den Generaal GALLIFET over misbruiken in de tenue der officieren. — Engeland: De oefening der Indische Sipahi-soldaten in het schieten. (Allg. M. Z., N°. 59.)

BIJLAGE X,

BEHOORENDE BIJ DE MILITAIRE SPECTATOR,

VIERDE SERIE. — ZEVENDE DEEL, N°. 10.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN ENZ.

(26 Augustus—25 September 1882.)

a.) BIJ HET LEGER HIER TE LANDE.

Benoemd.

Tot adj. des Konings i. b. d., de gen.-maj. C. M. H. Pel, comm. der 2de div. inf.

Bij den generalen staf. Tot gen.-maj., bevelh. in de 1ste mil. afd., de kol. C. L. S. List, comm. van het 1ste reg. huz.

Bij den geneesk. dienst. Tot offic. v. gez. 2de kl., de artsen P. Adriani en L. A. H. Jansen; tot res. offic. v. gez. 1ste kl., de burgergen. J. D. van Hengel, arts, te Groningen; tot res. offic. v. gez. 2de kl., de burgergen. dr. A. J. v. d. Weijde en dr. C. Winkler, artsen te Utrecht, en H. Boom, arts te Oostzaan.

Bij het wapen der infanterie. Tot kapt., de 1ste luit. W. A. T. Helms en tot 1sten luit., de 2de luits. W. Puffius, R. J. graaf Schimmelpenninck, F. M. A. Mesch, E. F. W. C. Westerbaen Schmidt, H. A. de Vos en C. v. d. Schroeff, allen gedet. bij het leger in Ned.-Indië. Reg. gren. en jag., tot kap., de 1ste luit. A. Evenwel. Bij het 1ste reg., tot adj., de 1ste luit. J. Bruce; tot 1sten luit., de 2de luit. W. A. Boekers, sedert op nonact. gesteld. Bij het 2de reg., tot kap. W. J. v. Selm, en tot 1sten luit., de 2de luit. C. Bokker, beiden van het korps. Bij het 3de reg., tot maj., de kap. A. A. A. van Laak, van het 7de reg.; tot 1sten luit., de 2de luits. F. S. Nederburgh, H. J. von Brucken Fock, P. J. Geill en H. J. van den Bussche. Bij het 5de reg., tot kap.-kw., de 1ste luit.-kw. K. P. H. Weijland, van het 6de reg.; tot kap., de 1ste luit. H. J. van den Broek, van het 8ste reg. Bij het 6de reg., tot kap., de 1ste luit.-adj. R. C. G. Glusius, en tot adj., de 1ste luit. A. J. A. A. Rothpletz. Bij het 7de reg., tot kap., de 1ste luit. J. J. L. Bruinier, van het reg. gren. en jag.; tot 1sten luit., de 2de luit. M. W. de Vries. Bij het 8ste reg., tot maj. en adj. des Konings i. b. d., de kap. jhr. W. L. van

Spengler, van het reg. gren. en jag.; tot 1sten luit., de 2de luit. J. C. Mijnsen, A. L. Klerk de Reus, E. C. Okhuijzen en D. J. Jonquière. Hoofdc. comp. te Kampen, tot 1sten luit., de 2de luit. G. J. C. A. Pop, thans van het 6de reg.

Bij het wapen der cavalerie. Bij het 1ste reg. huz., tot kolonel en comm. van het korps, de luit.-kol. E. D. Geukema Bakker, van het 2de reg. huz.; tot 1sten luit., de 2de luit. J. v. Westenberg.

Bij het wapen der artillerie. (Staf.) Tot insp. van het wapen, de gen.-maj. F. F. Steenberghe, adj. des Konings i. h. d., comm. der ber. art.; tot comm. der ber. art., de kol. jhr. C. J. A. Ridder Baronet Speelman, comm. van het 2de reg. veldart.; tot kol., de luit.-kol. M. C. F. Simon, gouv. der K. M. Acad.; tot 1sten luit.-kw., de 2de luit.-kw. F. Hots. Bij het 1ste reg. veldart., tot kol., de luit.-kol. J. G. C. van Dijk, comm. van het korps; tot luit.-kol., de maj. H. M. Steenberghe, van het korps. Bij het 2de reg. veldart., tot comm., de kol. C. D. H. Schneider, comm. van het 1ste reg. vestingart. Bij het 3de reg. veldart., tot adj., de 1ste luit. H. F. van Gennep. Bij het 1ste reg. vestingart., tot comm. van het korps, de luit.-kol. F. M. Collard, van het 4de reg. vestingart.; tot 1sten luit., de 2de luit. E. J. de Boek. Bij het 2de reg. vestingart., tot kap., de 1ste luit. N. C. Grotendorst, van den staf der art., werkz. bij de K. M. Acad.; tot 1sten luit., de 2de luits. J. W. P. van Hoogstraten, W. A. P. F. L. de Kock en P. C. M. Schultz. Bij het 3de reg. vestingart., tot 1sten luit., de 2de luits. D. H. Peletier en O. L. G. F. Abersen. Bij het 4de reg. vestingart., tot kap., de 1ste luit.-adj. K. Bomberg, van het 3de reg.; tot 1sten luit., de 2de luits. M. J. A. Masthoff, W. C. Wolterbeek en J. van Vuuren. Korps torp., tot 1sten luit., de 2de luit. C. Houtman.

Overgeplaatst.

Bij het reg. gren. en jag., de kap. L. Scheltus van IJsseldijk, van het 4de reg. inf., de 1ste luit.-adj. L. A. H. Bonemoijer en (in hun rang van 1ste luit.), de 1ste luits. P. T. Lambert, van het 2de, T. Scharten, van het 3de en L. M. J. Wenniger, laatstelijk van het 4de reg. inf., de 1ste luit.-adj. W. Vermeire, alsmede de 1ste luits. W. J. C. van Ingen en H. J. W. Verkonteren, allen van het 6de, O. W. Westerouen van Meeteren en H. J. F. van Overveldt, van het 7de en J. C. Mijnsen, van het 8ste reg. inf. en eindelijk de 1ste luit.-adj. J. J. G. baron van Voorst tot Voorst, van het 1ste reg. inf. Bij het 6de reg. inf., de 1ste luit.-kw. A. A. Kleijnhens, van het 1ste reg. veldart., en de 1ste luit. Pop, voornoemd. Bij het 7de reg. inf. (1 Nov. a. s.), de 1ste luit. J. S. van Agthoven, van de pupillensch. Bij het 8ste reg. inf., de 1ste luit. W. J. F. I. van Bommel van Vloten, van het 5de reg. Bij het instr.-bat., de 1ste luit. J. L. Furnée, van het 1ste en de 2de luit. P. J. Kouwenberg, van het 6de reg. inf. Bij de pupillensch. (1 Nov. a. s.), de 1ste luit. J. van der Meer, van het 4de reg. inf. Bij het 1ste reg. veldart., de 1ste luit.-kw. B. G. Verselewel de Witt Hamer, van het 6de reg. inf., alsmede de 1ste luits. jhr. J. H. van Asch van Wijck, van het 4de, L. Op ten Noort, van het 3de en J. François, van het 2de reg. vestingart. Bij het 3de reg. veldart., de kap. D. Kromhout en de 1ste luit. W. J. H. de Veer, van het 4de reg. vestingart.

Bestemd,

tot offic. van speciale diensten bij het korps, de kap. G. Clockener Brousson en de 1ste luit. B. K. van Tuinen van het reg. gren. en jag.; de kap. J. Lammerse, van het 4de reg. inf. en de 1ste luit. A. W. de Jonge van der Halen, van het 3de reg. veld. art.

Eertol ontheven,

uit de betr. van adj. (op zijn verzoek) de 1ste luit. L. A. J. Ottenhoff van het 3de reg. inf. en van de funct. van kap. v. sp. d. de kap. A. P. J. Rutten, van het 4de reg. inf.

In actieven dienst hersteld,

resp. bij het 3de reg. inf. en bij het 2de reg. vest. art., de 1ste luit. P. J. Schipperheijn en de 2de luit. G. B. van Roekel.

Weder bij het leger h. t. l. ingedeeld,

bij het 1ste reg. inf. de 1ste luit. R. J. van Zwol en C. M. de Boer; bij het 6de reg. inf. de 1ste luit. P. Wiersma, allen ged. geweest bij het leger in N.-I.

Op nonactiviteit gesteld.

De luit. kol. N. E. Pereboom, van het 3de reg. inf. en L. de Perponcher, van het 1ste reg. huz.; de kap.-kw. G. H. Dröher, van het 5de en de kap. G. S. A. de Ronde van het 1ste reg. inf.; de 1ste luit. L. van der Heijden van het 2de, L. L. P. Mond van het 4de en J. P. Kraak van het 7de reg. inf., alsmede de 2de luit. C. Albarda van het 1ste reg. huz.

Gedet. bij de landmacht in W.-I.,

voor 3 jaren, de 2de luit. G. Pieters van het 1ste reg. inf.

Gepensionneerd.

De gen.-maj. W. M. Camp, bevelh. in de 1ste mil. afd., en K. H. van Diepenbrugge, inspecteur der art.; beiden onder dankb. voor de vele en goede diensten aan den Koning en aan het leger bewezen; de maj. E. L. H. van Lanschot Hubrecht van het 1ste reg. huz., en de kap. J. C. Palier van het 5de reg. inf.

Overgeplaatst bij het leger in O.-I.

De 1ste luits. E. W. J. de Beijer, en C. G. T. van Erpers Roijaards, van het 5de reg. inf.

Benoemd voor O.-Indië.

Bij het wapen der artillerie. Tot 2de luit. de kadet P. J. Loysen Dillie, herkomstig van de Kon. Mil. Ac.

Overleden gepensionneerden.

Dr. G. A. T. Quarin Willeumier (kolonel) 17 Juni 1882; de kap. H. S. Ziegler, 23 Maart 1882; de kap. jhr. W. J. de Posters, 15 Juni 1882.

Decoratiën.

Benoemd tot Ridder van den Gouden Leeuw v. Nassau 2de kl. de gen. maj. C. M. H. Pel. 3de kl. de kol. E. M. A. van Hellenberg Inbar, comm. v. h. 8ste reg. inf. 4de kl. de maj. ing. H. E. Beekman en de maj. P. J. Straatman,

van het 4de reg. inf. alsmede de kap. adj. Jhr. L. van Beijma, van het reg. gren. en jag. Tot offic. der Luxemb. orde van de Eikenkroon de kap. A. J. F. Rochell, van laatstg. korps.

b.) BIJ HET LEGER IN OOST- EN WEST-INDIË.

Benoemd.

Bij het wapen der infanterie. Tot mil. comm. in het gouv. Celebes en Onderhoorigheden, Menado en Timor, de maj. W. Helderma; tot mil. comm. in de res. Banka, de maj. J. A. H. Boellaard; tot mil. comm. in het gouv. Atjeh en Onderhoorigheden, de kol. C. Schafer, thans mil. comm. in het gouv. Sumatra's Westk.; tot mil. comm. in het gouv. Sumatra's Westk., de kol. J. F. Haas; tot comm. bij de dir. van het mil. weduwen- en weezenfonds, de gepens. maj. B. E. Mekern; tot mil. comm. van Riouw, de kap. W. P. Stutterheim; tot adjut. van den gouv.-generaal, de 1ste luit. J. H. A. Kroll, met bepaling dat bij zijn wapen blijft gevoerd *à la suite*; tot 2den luit., de sergeanten J. W. Wijenberg, jhr. L. D. C. de Lannoij, J. W. Stuffers, W. J. Snijderhoud, R. F. Biermann, A. B. B. Jansen, F. W. von Perbandt, S. Boodt, T. A. Gelsing, H. J. Laarhuis, R. van Wijk, M. van den Berg, A. Dentz, C. A. F. F. R. J. Romswinkel, J. M. A. ter Beck, L. F. J. A. Glaser, J. M. van den Ende, J. G. A. van der Linden, J. M. M. F. van Haut, G. H. van der Nagel, E. de Roy van Zuidewijn, J. C. Baudoin, H. C. T. P. le Roux, K. A. Kaufmann, F. A. Bedier Prairie, H. G. van Kesteren en R. F. de Ravallet.

Bij het wapen der artillerie. Tot magazijnm. 3de kl. (2de luit.), de magazijnm. 4de kl. (adj.-onderoffic.) J. J. de Roij; de sergeanten A. Bangert, J. C. W. Smits, R. P. Holland en J. Doijer.

Bij het wapen der genie. Tot magazijnm. derde kl. (tweede luit.), de magazijnms. vierde kl. G. H. van Dooremaal, B. E. Latzen en F. C. Püchel.

Bevorderd.

Bij de mil. administratie. Tot maj.-int., de kap.-int. A. F. L. G. H. van den Steen van Ommeren; tot 1sten luit.-kw., de 2de luits.-kw. E. P. Bedier de Prairie, F. I. Muller en J. H. W. Immink; de 2de luits.-kw. I. B. Koopman, P. A. Struijvenberg en I. C. P. K. Wilderink.

Bij het wapen der infanterie. Tot luit.-kol., de majoor I. W. van Son; tot maj., de kap. D. M. Kaakebeen; tot kap., de 1ste luits. G. de Lang, W. F. H. S. Petter en A. de Willigen; tot 1sten luit., de 2de luits. E. van Dijk, C. A. van der Bel, C. J. van Griethuijsen, W. de Beijer, A. J. van Geelen, T. J. van Dam, C. A. Poulus, A. T. Dessauvagies, G. H. Berenschot, W. I. C. Creutz Lechleitner, F. C. van Baar van Slangenburgh, A. B. I. Prakken en L. N. O. Wethmar.

Bij het wapen der artillerie. Tot 1sten luit., de 2de luits. L. J. van Duun, K. A. Osten en W. Wethmar; tot mil. paardenarts 2de kl. (1ste luit.), de mil. paardenarts 3de kl. (2de luit.) J. de Jongh.

Bij het wapen der genie. Tot 1sten luit., de 2de luits., G. W. F. de Vos, H. A. Berkhout, A. A. U. Triebart, A. Schadée, H. T. Wijnhoff en L. G. Krol van der Hoek.

Geplaatst.

Bij het Departement van Oorlog. Als archiv. bij de Vilde afd., de mil. ambt. 3de kl. J. S. H. A. Nijst; bij de magazijnen van oorlog te Batavia, de magazijnm. 3de kl. (2de luit.) C. Moolenaar.

Bij de mil. administratie. Bij de int. in de 2de mil. afd. op Java, de kap.-kw. G. A. Trebert; bij het alg. tevens afd. kleedingm. te Batavia, de 2de luit.-kw. F. G. Jese; in rang en ancienniteit, de 2de luit. der inf. E. Koster.

Bij den mil. geneesk. dienst. Bij het hosp. te Soerabaja, de offic. v. gez. 2de kl. R. J. Koppenol; bij dat te Samarang, de offic. v. gez. 2de kl. A. J. Roux.

Bij het wapen der infanterie. De 1ste luit. Scheffer te Atjeh.

Bij het 9de bat., de 2de luit. jhr. L. D. C. de Lannoij, A. Deutz, J. M. M. F. van Hout en F. A. Bedier Prairie; als adjud. bij het 10de bat., de 1ste luit. I. C. R. Schenk, van dat korps.

Bij het garnbat. van Palembang, de luit.-kol. H. K. F. van Teijn, laatst comm. der troepen in de kordons tot tegengang der veeziekte; bij dat van Atjeh, de kap. F. W. J. Bujs en de 1ste luit. J. G. A. Bischoff; bij dat van de Oostk. van Sumatra, de 1ste luit. H. P. M. W. van der Wedden, onlangs van verlof uit Nederland teruggekeerd; bij dat van Amboina en Ternate, de 1ste luit. J. C. I. Cocq d'Armandville; bij het 1ste depotbat., de 2de luits. H. A. de Graaff en J. C. Baudoin; als adjud. bij het 2de depotbat., de 1ste luit. A. E. N. B. Otken, van dat korps; bij het 3de depotbat., de 2de luit. P. A. J. Veerman.

Bij het wapen der cavalerie. Als adjud. van den comm. van het reg., de 1ste luit. L. J. de Villeneuve; als adjud. van den plaatsel. cavaleri-comm. te Salatiga, de 1ste luit. I. A. W. Oxenaar, beiden van de esk. aldaar.

Bij het wapen der artillerie. Bij de 18de comp., 1ste bergbatterij te Batavia, de 2de luit. A. Bangert; bij de 23ste comp., 2de comp. vestingart. te Batavia, de 2de luit. J. Doijer; bij de 7de comp., 1ste comp. vestingart. te Samarang, de 2de luit. I. W. Hoefman; bij de 2de comp., 2de veldbatterij te Banjoe Biroe, de 2de luits. I. C. W. Smits en M. de Haan; bij de 10de comp., 3de veldbatterij te Willem I, de 2de luit. F. G. T. Bosch; bij de 3de comp., 3de bergbatterij te Soerabaya, de 2de luit. R. P. Holland.

Bij het wapen der genie. Bij het korps genietroepen te Willem I, de 1ste luit. H. J. Bijleveld, onlangs van verlof uit Nederl. teruggekeerd.

Overgeplaatst.

Bij den gewest. en plaatsel. staf. Als plaats. comm. te Padang, de luit.-kol. E. Perné, van het garnbat. van de Oostk. van Sumatra, met bepaling, dat hij als zoodanig bij zijn wapen zal worden gevoerd *à la suite*; als adjud. bij het plaats. commandement te Padang, de 1ste luit. C. J. Laucelle, adjud. van den comm. der Padangsche Benedenlanden, met bepaling dat hij als zoodanig bij zijn wapen blijft gevoerd *à la suite*; als plaats. comm. te Samarang, de luit.-kol. R. P. de Groot, van het garnbat. van Celebes, Menado en Timor; met bepaling, dat hij bij zijn wapen zal worden gevoerd *à la suite*; bij de inf. als comm. te Willem I, de kol. J. H. Romswinkel, van het garnbat. van Palembang; als adjud. van den comm. der 1ste mil. afd. op Java, de 1ste luit.-adjud. I. A. W. Weustmann, van het 9de bat., met bepaling, dat hij als zoodanig bij zijn wapen zal worden gevoerd *à la suite*.

Bij de mil. administratie. Bij de intend. in de 2de mil. afd. op Java, de 1ste luit.-kw. J. C. de Raad, van die te Mantak; bij die van Palemb-

bang, de 2de luit.-kw. J. F. L. Schneider, van den raad van adm. van het subsistk. te Batavia; bij de 5de afd. Dep. v. Oorlog, de kap.-kw. J. H. C. Vermeer en de 2de luit.-kw. C. F. Julius, resp. van het hosp. te Weltevreden en van de intend. in de 1ste mil. afd. op Java; de kap.-kw. H. C. Stokheker bij de intendance; als boekhouder bij het mag. van oorlog te Batavia (IIde afd.) de mil. amht. 3de kl. W. P. A. Bitzinger, adjunct stamboekbeheerder.

Bij den geneesk. dienst. Bij het hosp. te Weltevreden, de offic. v. gez. 2de kl. T. Arntzenius en H. de Cock, resp. van den geneesk. dienst van Celebes en van dien ter Oostk. van Sumatra; bij het garn. te Soerabaia, de offic. v. gez. 2de kl. D. Wafelbakker, van het hosp. aldaar; bij den geneesk. dienst van Celebes, de offic. v. gez. 2de kl. dr. W. Pauw, van het garn. te Soerabaia; bij dien ter Oostk. van Sumatra, de offic. v. gez. 2de kl. N. C. J. Rabder, van het hosp. te Samarang; bij het hosp. te Samarang, de mil. apoth. 2de kl. D. van Beuningen van Helsingen, van het gara. te Malang; bij het hosp. te Soerabaia, de mil. apoth. 2de kl. W. Pontier, van dat te Amboina; bij het hosp. te Amboina, de mil. apoth. 2de kl. J. A. M. Bressler, van dat te Samarang; bij het scheik. lab. te Weltevreden, de mil. apoth. 1ste kl. J. Heringa, van het garn. te Meester-Cornelis; bij het hosp. te Batavia, de mil. apoths. 2de kl. S. Jacobs en H. M. Bommezijn, de eerstgen. van den gen. dienst van Atjeh en laatstgen. van het scheik. lab. te Weltevreden; bij het hosp. te Padang, de mil. apoth. 2de kl. H. W. J. Cowan, van het garn. te Fort de Kock; bij het hosp. te Kotta-Radja, de mil. apoth. 2de kl. H. van Os, van dat te Padang; bij het garn. te Meester-Cornelis, de mil. apoth. 2de kl. H. Duursma, van het hosp. te Batavia.

Bij het wapen der infanterie. De 1ste luits. H. L. van den Ende naar Panteh-Perak, C. A. de Visser naar Poeloe-Bras, T. F. W. Engelbert van Bevervoorde naar Boekit-Saboen, C. K. J. van den Bussche naar Padang, J. F. J. Uelman naar Singkel, jhr. G. J. W. C. H. Graafland, geplaatst als instruct. bij de milit. school, G. A. Gennet, J. C. Bergsma naar Batavia, J. R. Jacobs naar Batavia, D. P. Engelbert van Bevervoorde naar Samarang, Feith en Dunner naar Bandjermassing, Van Hemert, Clarkson en Thonus naar Atjeh; de luit. J. A. Kulshoven naar Bandjermassin; de 2de luits. C. N. J. Kepper naar Moeara-Teweh, J. Bont naar Panteh-Perak, L. Labotz naar Poeloe-Bras, G. M. Bleckmann naar Panteh-Perak, J. C. Holland naar Nesoeh, B. J. Eekhout naar Nesoeh, W. T. L. Rookmaaker naar Padang en W. C. Kimmijzer naar de Westerafd. van Borneo.

Bij het 1ste bat., de kap. P. F. T. van Veen, van het garnbat. van Palembang, en als adjud., de 1ste luit. H. C. Stufkens, van het 5de bat. en de 1ste luit. J. de Blom, van het strafdet. te Ngawie.

Bij het 2de bat., de 2de luit. G. W. Doerleben, van het 3de dep. bat., de 1ste luit.-adj. G. H. L. F. O. Ilgen en de 2de luit. F. W. G. C. L. Steup, resp. van het garnbat. van Palembang en het 1ste depotbat.

Bij het 5de bat., de kap. W. de Kroes, van het suppletie-depot te Meester-Cornelis.

Bij het 11de bat., de 2de luit. K. M. Loendertz, van het 5de bat.

Bij het 12de bat., de kap. F. Anton, van het 2de depotbat.

Bij het 14de bat., de kap. R. H. van Schaik, van het garnbat. van Atjeh.

Bij het 18de bat., de kap. F. G. Bodaan, van het garnbat. van Atjeh.

Bij het garnbat. van Celebes, Menado en Timor, de maj. W. Welderman, van het 12de bat.; bij dat van Celebes en Timor, de kap. G. J. H. van der Geugten, van het garnbat. van Atjeh; bij dat van Sumatra's Westk., de 2de luit. H. K. Reimers, van het 17de bat.; bij dat van de Zuider- en Oosterafd. van Borneo, de maj. K. N. Reuter, van het 1ste bat.; bij dat van Sumatra's Westk., de luit.-kol. L. G. Diepenheim, en als adj., de 1ste luit. G. H. Slot, resp. mil.

comm. en adjnd. der Pad. Rosenlanden: bij dat van Atjeh, de 1ste luit. H. Mulderman en de 2de luit. C. F. van den Ende, resp. van het garnbat. van Sumatra's Westk. en het 1ste bat.; bij het supplementie-depot te Meester-Cornelis, de kap. H. R. Beijen, van het garnbat. van Amboina en Ternate; als adj. bij het garnbat. van Palembang, de 1ste luit. I. F. H. Janssen; bij het korps pupillen, de 1ste luit., jhr. A. E. J. van Grotenhuis van Onstein en M. C. Sitsen, beiden van het 1ste bat., met bepaling, dat zij als zoodanig bij hun wapen zullen worden gevoerd *à la suite*.

Bij het wapen der artillerie. Bij de 23ste comp. art., 2de comp. vestingart. te Batavia, de kap. D. Moreau, van de 13de comp., 4de comp. vestingart. aldaar en de bij het wapen gedet. 1ste luit. der inf. M. C. B. de Groot, van de 7de comp., 1ste comp. vestingart. te Samarang; bij de 14de comp., comp. van Sumatra's Westk. te Padang, de 1ste luit. J. J. Temminck, van de 22ste comp., 2de comp. van Atjeh; bij de 22ste comp., 2de comp. van Atjeh, de 1ste luit. E. H. Frankamp, van de 2de comp. 2de veldbatterij te Banjoe Biroe.

Bij het wapen der genie. Bij de werken te Willem I, de 1ste luit. F. W. van Bloemen Waanders, van het korps genietroepen aldaar; de magazijnm. 2de kl. H. Bokhorst naar Salatiga; de 1ste luit. F. W. van Bloemen Waanders naar Samarang; de magazijnms. 3de kl. T. C. Püche naar Samarang en C. H. van Dooremaal naar Batavia.

Bepaald.

Dat het aan den kap. der art. H. J. G. Soesman, wegens 15 jaren onafgebr. dienst in Ned.-Indië, verl. tweej. verlof naar Europa, alsnog wordt beschouwd als te zijn verleend wegens ziekte; dat het aan den 1sten luit.-kw. bij de mil. adm. A. D. Cheriex, wegens twaalfj. onafgebr. dienst in Ned.-Indië, verl. tweej. verlof naar Europa, alsnog wordt beschouwd als te zijn verleend wegens ziekte.

Tijdelijk gedetacheerd,

bij den staf der genie, de magazijnm. 2de kl. (1ste luit.) D. van Assen, zijnde hij in verb. daarmede overgepl. van het alg. genie-mag. te Batavia bij de werken in de 1ste mil. afd. op Java; bij den staf van het wapen, de magazijnm. 2de kl. (1ste luit.) H. Bokhorst, zijnde hij in verb. daarmede overgepl. van het alg. genie-mag. te Samarang, bij de werken in de 2de mil. afd. op Java.

Belast,

met de waarn. der betr. van mil. amht. 3de kl., bij gebrek aan vacature in zijnen rang, de mil. amht. 2de kl. op nonact. V. J. von Majrhofer, zijnde hij in verb. daarmede geplaatst als adj.-stamboekbeheerder bij de 11de afd.

Hersield in activiteit.

De maj. der inf. R. H. Clarkson, zijnde hij in verb. daarmede geplaatst bij het 1ste bat.; de kap. der art. B. Lamberts, zijnde hij in verb. daarmede geplaatst bij de 13de comp., 4de comp. vestingart. te Batavia.

Eervol ontslagen.

Als mil. comm. in het gouvern. Celebes en Onderhoorigheden, Menado en Timor, de luit.-kol. R. P. de Groot; de 1ste luit. der inf. J. M. C. van der Bijl; als mil. comm. in de res. Banka, de luit.-kol. J. W. van Son; de kap. der inf. H. Nuij; de magazijnm. der art. 2de kl. (1ste luit.) F. Koster; de offic. v. gez.

1ste kl. H. van den Broeck; de maj. der inf. jhr. J. J. Sandberg; de kap. der art. D. J. H. Schäfer; de offic. v. gez. 1ste kl. E. de Wolff; de burg. schrijver 4de kl. bij de mil. adm. S. Jeelema; de burg. schrijver 5de kl. bij den mil. generaal. dienst C. Verduin; de burg. schrijver 5de kl. bij de mil. adm. E. Manquiné en de burg. schrijver 5de kl. S. C. Th. Bruno.

Eervol ontheven,

van zijne betr. van mil. comm. van het gouvern. Atjeh en Onderhoorigheden, de kol. der inf. J. F. Haus.

Vergund,

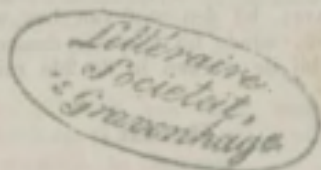
aan den van het leger in Nederl. bij dat in Nederl.-Indië gedet., sedert tot 1sten luit. bevorderden 2den luit. der inf. L. W. A. Medenbach om naar Nederl. terug te keeren; aan den, in den rang van 1sten luit., van het leger in Nederl. bij dat in Ned.-Indië gedet. kap. der inf. A. F. J. Roersch, wegens ziekte naar Nederl. terug te keeren.

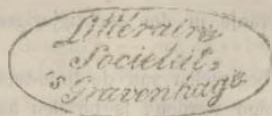
Op nonactiviteit gesteld,

de mil. ambt. 2de kl. V. J. von Majrhofer.

Tweejarig verlof verleend,

aan de 1ste luits.-kw. bij de mil. adm. A. D. Cheriex en J. L. Kroeze; aan den 1sten luit. der inf. A. T. R. de Brauw; aan den kap. der inf. E. van Heerde; aan den 1sten luit. der art. op nonact. F. W. B. Tijdeman; aan den maj. der inf. A. P. Hindervoet van Nahuijs; aan den kap. der inf. P. A. d'Artillact Brill; aan den 1sten luit. der inf. J. G. A. Ingenluiff; aan den 2den luit. der inf. H. C. J. Peeters; aan den 2den luit.-kw. bij de mil. adm. A. van de Geer; aan den kap. der art. H. J. G. Souman; aan den kap. der inf. J. P. de Voor; aan de 1ste luits. der inf. H. Hebbes en J. J. Schneider.

VERSTERKINGSKUNST EN GEVECHTSLEER.

Die Befestigungskunst und die Lehre vom Kampfe. Streiflichter
von J. SCHEIBERT, Königlich Preussischen Major z. D. Berlin,
FRIEDRICH LUCKHARDT, 1880. Prijs f 2.60.

In den jaargang 1880 van dit tijdschrift werd door ons, bij de aankondiging van MULLER's *Geschichte des Festungskrieges* (1), reeds de aandacht gevestigd op de omstandigheid, dat in de laatste jaren de belangstelling in alles wat den vestingoorlog betreft, meer en meer begint toe te nemen. Werden vroeger de aanval en verdediging van vestingen als een geheel afzonderlijk, op zichzelf staand gedeelte der krijgswetenschap beschouwd, dat uitsluitend behoorde tot het gebied van den ingenieur en den artillerist, en zou het als heiligschennis aangezien zijn geworden, wanneer de leeraar in de algemeene tactiek zich verstout mocht hebben, dit vak in het kader zijner beschouwingen op te nemen, — tegenwoordig zien we gelukkig meer en meer het denkbeeld gehuldigd dat geen officier op het gebied van den vestingoorlog een vreemdeling mag zijn; terwijl tevens door krijgskundigen van naam krachtige pogingen aangewend worden om aan te toonen, dat de strijd om versterkingen aan dezelfde tactische regels onderworpen is als die in het open veld, en de toepassing dier regels alleen eenige wijziging ondergaat door het verschil in dekkingsmiddelen en vuurwapenen. Daarbij wordt dan verder gestreefd, den vestingoorlog te ontdoen van het methodische, hetwelk daarin tot nu toe was waar te nemen en, evenals in het open veld, den uitslag van den strijd in de eerste plaats afhankelijk te stellen van de bekwaamheid, het genie en het karakter van den bevelhebber en het gehalte der troepen.

Voor hen die eenigszins vertrouwd zijn met de geschiedenis van den vestingoorlog is het niet moeilijk, na te gaan, dat de wijzigingen die gaandeweg in de tactiek ontstonden, niet altijd dadelijk toegepast werden op den vestingoorlog, en tevens kon uit die geschiedenis de oorzaak worden opge-

(1) Zie *Militaire Spectator* 1880, bladz. 691—708.

spoord van het methodische, dat vooral bij den aanval van vestingen gedurende geruimen tijd is waar te nemen geweest.

Wat het eerste punt betreft hebben wij slechts te denken aan de wijze, waarop de Prinsen van Oranje in den tachtigjarigen oorlog de steden bedwongen.

Van het toepassen der beginselen van de linie-tactiek, die destijds in de veldslagen reeds lang gevolgd werden, is bij den aanval van vestingen nog geen sprake. Eerst VAUBAN ontwikkelt zijn infanterie in linie tegen de vesting, en stelt ze in parallellen op, om zodoende van de vuurwapenen een zoo krachtig mogelijk gebruik te kunnen maken.

En wat de methodische handelwijze betreft, die we bij den aanval van vestingen tot in onze dagen hebben zien toepassen en waardoor de vestingoorlog als het ware tot een afzonderlijk vak is gemaakt, hebben we vooral te denken aan de instelling, door LODEWIJK XIV, van een afzonderlijk korps ingenieurs van zoodanige uitgebreidheid, dat weldra bij elk beleg 30-40 ingenieurs aanwezig waren. In de gevolgen sleepte deze maatregel, die, evenals veel wat van Frankrijk uitging, spoedig elders navolging vond, het nadeel met zich dat de officieren der andere wapens zich hoe langer hoe minder met den vestingoorlog gingen bemoeien, zoodat spoedig de aanval en verdediging geheel uit hunne handen geraakten. Waar mannen als VAUBAN het bevel voerden, was ongetwijfeld de zaak in goede handen; maar het slaafs navolgen van zijn aanvalswijze, zonder behoorlijk rekening te houden met de toestanden van den verdediger, zooals meermalen gebeurd is, strijdt ongetwijfeld tegen gezonde krijgskundige regelen. VAUBAN had tot stelregel »prodigue de sueur et avare de sang»; hij deed meer met de spade en het houweel dan met het kanon en het geweer, en deze stelregel is in het vervolg bij den aanval van vestingen in den regel al te slaafs opgevolgd.

Het denkbeeld vatte zodoende diep wortel, dat een vesting in den regel alleen kon genomen worden door den zoogenaamden *geregelden* aanval en dat deze aanval al de phasen, welke door VAUBAN waren aangegeven, moest doorloopen. Vandaar het verschijnsel, dat zelfs bevelhebbers die zich in het open veld onderscheidten door oordeelkundig en krachtig offensief handelen, tot de uiterste voorzichtigheid oversloegen, zoodra zich een vesting, hoe zwak soms ook, aan hun oog vertoonde. Wij behoeven niet ver in de geschiedenis terug te gaan; om daarvan voorbeelden aan te treffen. In den oorlog van 1870-71 zien we door de Duitschers — o. a. bij het beleg van Straatsburg — nog altijd de *Vauban'sche* aanvalswijze op de meest methodische wijze toepassen, niettegenstaande verschijnselen genoeg aanwezig waren, om tot het besluit te komen, dat de vesting zich in een gebrekkigen staat van tegenweer bevond en niet beschikte over een voldoende bezetting van goed gehalte. In het open veld zou men zeer zeker meer gewaagd hebben tegen een vijand van dergelyk gehalte; daar althans zou men niet eer halt gelouден hebben, voordat men op krachtigen tegenstand was gestuit.

Onder de schrijvers, die een krachtigen stoot gegeven hebben om de vreemde begrippen, die bij zeer velen nog aangaande den vestingoorlog gehuldigd werden, te doen plaats maken voor een meer gezonde opvatting en om bij den aanval tegen vestingen tot een krachtiger offensief op te wekken, neemt de bekende Kolonel v. SCHERFF — wij merkten dit reeds op in ons vorengecoemd opstel in den jaargang 1880 — een eerste plaats in. In zijn »Lehre der Truppenverwendung» toont hij duidelijk aan, dat de strijd in het open veld en die om vestingen door dezelfde grandbeginselen beheerscht wordt. Bij de behandeling van den aanval tegen vestingen zegt hij o. a.: »In lecrboeken, voorschriften en reglementen is nog altijd sprake van verschillende, geheel op zichzelf staande aanvalswijzen tegen een vesting, ofschoon deze zich eigenlijk alleen onderscheiden door het meerdere of mindere verbruik aan tijd en kracht, dat door het defensief aan het offensief kan worden opgedrongen. Daarbij wordt dan juist de in beide richtingen voor het offensief naadeeligste methode — de geregelde aanval — met zekere voorliefde behandeld en deze hierdoor — misschien onwillekeurig — tot regel voor het offensief tegen een vesting verheven; waartegenover de verkorte aanvalswijzen als het ware slechts als uitzonderingen worden voorgesteld.

Voor het offensief is echter juist de grootst mogelijke tijdsbesparing hoofzaak, omdat het defensief uitsluitend tijdwinst ten doel heeft; het geval waarin het in het belang van het offensief zou zijn, meer tijd voor het nemen eener vesting te gebruiken dan strikt noodig is, moet ondenkbaar geacht worden.

Bij het offensief tegen een vesting kunnen geen andere wetten dan die voor den aanval in het algemeen, van toepassing zijn; van deze moet echter hier als de gewichtigste beschouwd worden, diegene welke zegt, dat men bij den aanval nooit te sterk kan zijn.

De eigenaardige omstandigheden van het vijandelijk defensief eischen hiertoe bij uitzondering, de aanwezigheid van het vestingwapen (de vestingartillerie en genietroepen) bij den aanvaller, en omgekeerd is het dit wapen, welke aan het offensief tegen de vesting het eigenaardige kenmerk der belegering geeft. Daarbij is het echter geheel onverschillig, gedurende welken tijd deze kracht aangewend en hoe zij technisch gebruikt moet en kan worden; slechts het gebruik daarvan is het kenmerk van de *belegering* in tegenstelling met het *offensief in den veldoorlog*.

Hoe meer echter de belegering tot genoemd offensief kan naderen hoe beter; evenals omgekeerd kan beweerd worden dat de vesting, die haar aanvaller genoodzaakt heeft, zijn toevlucht te nemen tot het geregeld beleg, daardoor alleen reeds een groot gedeelte van haar taak vervuld heeft. Met het oog op deze tegenover elkander staande bedoelingen, komt het er dus eigenlijk op aan, op de tegenpartij een voorsprong in tijd te verkrijgen, en wel: bij den verdediger, door in staat van verdediging te zijn vóór de komst des vijands en bij den aanvaller door de voltooiing hiervan te voorkomen.

Bij de wisselwerking der wapens in de drie tijdperken van het offensief, neemt, in den vestingoorlog, het vestingwapen, bij de voorbereiding en het doorzetten van den aanval, de taak over van de veldartillerie; in het derde tijdperk vervult het, voorzover den werkkring der genietroepen betreft, de rol van de veldpioniers.

De artillerie- en infanterie-strijd op de afstanden der voorbereiding en beslissing is hier evenzoo noodig als in den veldoorlog. Het schijnbare onderscheid tusschen de handelingen bij het offensief in den vesting- en den veldoorlog bepaalt zich eenvoudig hiertoe, dat het gelijktijdige vernielingswerk tegen de levende en doode doelen, zooals in den veldoorlog plaats heeft, in den vestingoorlog gewoonlijk niet doenlijk is ten gevolge van de ongewoon sterke dekkingsmiddelen en hindernissen der vesting in den vorm van bomvrij onderkomen en stormvrijheid der werken.

Hierdoor is het offensief veelal genoodzaakt, of moet het althans genoodzaakt worden, zich eerst door materiele vernielingen (bresschieten enz.) den weg naar de levende strijdkrachten van den vijand te banen, en gedurende dit tijdsverloop zijn eigen levende krachten tegen de vijandelijke vernielende werking te dekken, door vooruit te sappeeren of door zoodanige andere middelen, die evenwel altijd het vooruitgaan vertragen, toe te passen als waartoe het door den verdediger bepaaldelijk genoodzaakt wordt.

Al deze technische hulpmiddelen evenwel, die het offensief door een goede verdediging kunnen opgedrongen worden en waartoe ook nog in het derde tijdperk het maken van den grachtsovergang behoort, veranderen evenwel noch het karakter noch de vechtwijze van den aanval; zij veroorzaken geen wezenlijk onderscheid in het gebruiken der wapens. Alle opgaven, die zich bij den aanval op vestingen kunnen voordoen, kunnen ook bij den aanval in het vrije veld voorkomen; de verschillende nuances en periodes zijn voor geen beide vooraf te berekenen en zij laten zich daarom theoretisch dan ook niet in het enge keurslijf van »verschillende aanvalswijzen" sluiten.

Alle overwegingen, die vroeger voor het offensief in den veldoorlog werden opgenoemd, moeten met hunne uitkomsten ook voldoende zijn voor het offensief in den vestingoorlog. Alle grondbeginselen zooals zij hier voor de gevechtsleer ontwikkeld werden, zijn ook voldoende voor den vestingoorlog. De theorie en de practijk moeten hier niet naar nieuwe wetten zoeken en niet door eigenaardige, ongewone vormen zichzelf den bodem onder de voeten wegnemen.

Het resultaat van dergelijke *kunstmatige afscheiding* is tot nu toe nauwelijks anders geweest als: *verzwakking van het initiatief bij het offensief* en, ten gevolge daarvan, *nieuw tijdsverlies*, dat meestal later gebleken is ongerechvaardigd en onnoodig.

De bewering schijnt niet overdreven, dat tot nu toe de theorie van den vestingoorlog nagenoeg uitsluitend het defensief ten goede gekomen is; terwijl, zij daarentegen het offensief tegen de vesting slechts al te schuw gemaakt heeft.

Om verder de overeenkomst te doen uitkomen tusschen een geregeld beleg en een geregeliden veldslag zegt v. SCHERFF nog:

»Welk eigenlijk onderscheid bestaat er tusschen de inleiding van het gevecht door een tegen een vijandelijke stelling aanrukkende gecombineerde troepenafdeeling, die hare voorhoede tegen het geheele vijandelijke front ontwikkelt, en de eerste opstelling van een belegeringskorps, dat de aan te vallen vesting (het cirkelvormige front van den vijand) insluit?

Welk eigenlijk onderscheid bestaat er tusschen het overleg van den bevelhebber, die daar onder bescherming van zijn inleidingstroep, op grond van de verkenning in de inleidingsperiode, zijn troepen indeelt in een vleugel die de beslissing moet aanbrengen en in een die demonstreeren moet, en de bepaling van het aanvalfront door den commandant van een belegeringskorps?

Welk eigenlijk onderscheid bestaat tusschen de ontwikkeling der aanvalsartillerie tot de artilleristische voorbereiding tegen het gekozen aanvalspunt en tot de artilleristische beschieting van het gevechtsdoel, en het bouwen van demonteerbatterijen in een eerste positie tegen het aanvalfront en van bombardementsbatterijen tegen de nevenfronten?

Welk eigenlijk onderscheid bestaat er tusschen het vooruitgaan van de voorbereidingslinie der infanterie zoover zulks zonder eigen strijd mogelijk is en het maken van de eerste parallel? Welk onderscheid tusschen het sprongsgewijze vooruitgaan dezer versterkte linie van dekking tot dekking, met gebruikmaking van tusschendeckingen, waarbij nu en dan de voorwaartsche beweging gestaakt wordt om zich te herstellen, totdat men ten slotte op den beslissenden infanterie-afstand gekomen is, en het vooruit sappeeren tot aan de bekrooning van den bedekten weg? Welk onderscheid tusschen het vooruitgaan van de aanvalsartillerie tot op den beslissenden afstand onder bescherming van een teruggelohouden gedeelte, en het maken van hresbatterijen enz. in een tweede artillerie-positie?

Bestaat er in beginsel onderscheid, of de vestingmineur de contrescarp neerwerpt, of dat de veldpionier een poort vernielt; of de storincolonne een werk in de keel beklimt en of een omvattende afdeeling in de achterste dorpsrand dringt?

De bloemlezing der vergelijking zou nog veel verder kunnen voortgezet worden, zoo voor het offensief als voor het defensief; te vergeefs zoekt men echter naar gronden, waarom bij blijkbaar zoo nauwe verwandschap van beide vormen, plotseling alles, tot zelfs namen, organismus van het bevel, dienst, moet veranderd worden, zoodra een vesting aan den horizon opdaagt. Men zal ons niet van overdrijving beschuldigen, wanneer wij beweren: en toch is het zoo!

Waarom geeft men geen reglement voor den dienst voor rivieren, voor boschranden enz., wanneer men een reglement voor den dienst, dus eigenlijk voor de tactiek »voor en in vestingen" noodig acht?"

Wij hebben met voordacht de vorenstaande denkbeelden van v. SCHERFF

eenigszins uitvoerig in herinnering gebracht om duidelijk te doen uitkomen, in welke richting de nieuwe leer omtrent den vestingoorlog, die meer en meer aanhangers schijnt te gaan tellen, zich beweegt.

Men wil de overdreven vrees voor de vestingen trachten weg te nemen; men wil doen uitkomen, dat het niet aangaat den vestingoorlog als een afzonderlijke kunst te beschouwen, die er eigenaardige grondbeginselen op na houdt; men wil het verderfelijke bestrijden van het volgen van vooraf tot in bijzonderheden uitgewerkte aanvalswijzen; men wil vooral tot meer voortvarendheid aansporen bij den aanval op vestingen, zoodra men zich overtuigd heeft, dat de ideale toestand van verdedigbaarheid bij den verdediger niet aanwezig is. »De theorie van de verdediging en den aanval van vestingen» — zegt v. SCHERFF — »moet natuurlijk hare beschouwingen gronden op een vesting die geheel in staat van verdediging is gebracht. Een praktische leer mag echter niet nalaten, te wijzen op de waarschijnlijkheid dat het gehalte der bezettingstroepen veelal ver beneden dat des aanvallers zal zijn en dat, volgens de ervaring, de doode middelen zeer dikwijls niet gereed zullen zijn; twee ongunstige omstandigheden, die het ideale beeld van den vestingslag zoo dikwijls onherkenbaar zouden gemaakt hebben, wanneer de aanvaller zich niet door de vesting op zichzelf had laten afschrikken. Zoo ergens, dan is het op dit gebied van den oorlog geoorloofd, te rekenen met de fouten der tegenpartij».

Toch wil v. SCHERFF geen roekeloosheid; want waar hij spreekt van gebruik te maken van de zwakke oogenblikken des verdedigers om de vesting tot op beslissenden afstand te naderen en zich vast te zetten, wellicht zelfs om over te gaan tot den storm, laat hij er op volgen: »ook hier zou echter ten slotte de bloedigste energie vergeefsche pogingen aanwenden, indien niet het helder inzicht van den toestand voorafgegaan en de beslissende handeling dienovereenkomstig reeds vooraf geregeld ware».

Het boek waarvan de titel aan het hoofd van dit opstel werd neergeschreven, kan als een nieuwe bijdrage van de moderne leer omtrent den vestingoorlog worden beschouwd. Ook hier wordt de vaan van het krachtig offensief hoog omhoog geheven; onomwonden wordt zelfs de geweldadige aanval *in de plaats gesteld* van den geregelden aanval. De rollen worden dus verwisseld: wat vroeger uitzondering was, moet thans regel worden en omgekeerd.

De Schrijver behoort blijkbaar tot de ijverige bewonderaars van de geschriften van v. SCHERFF; zelfs de bijzondere wijze van schrijven met gespatieerde en vet gedrukte woorden wordt door SCHUBERT meermalen gevolgd.

Er zijn menschen, die met groote hardnekkigheid vasthouden aan de denkbeelden die zij in hunne jeugd hebben ingezogen en destijds als onfeilbare waarheden hebben hooren verkondigen; anderen vervallen in een tegengesteld uiterste en loopen weg met elk nieuw denkbeeld, mits het slechts zoo gevanceerd mogelijk zij. Dit is te allen tijde 's werelds loop geweest. De

eersten zullen natuurlijk een boek als dat van SCHEIBERT met minachting of schouderophalen bejegenen — en werkelijk heeft de Schrijver, althans in zijn eigen vaderland, van vele zijden blootgestaan aan min aangename bejegening van zijn arbeid, — de laatsten zullen den nieuwen profeet hemelhoog verheffen en geen kwaad van hem kunnen hooren.

Van beide zijden doet men, ons inziens, verkeerd. Zoodra er sprake is van een met ernst en zaakkennis geschreven boek — en met een zoodanig hebben we naar onze meening hier ongetwijfeld te doen — verdient zulk een boek, onbevooroorleeld, zonder vrees voor het schokken van eigen overtuiging, te worden bestudeerd, en de gronden, die voor de aangevoerde denkbeelden worden bijgebracht, zorgvuldig te worden overwogen.

Reeds bij de aankondiging van MÜLLER'S *Geschichte des Festungskrieges* deden we onbewimpeld uitkomen, dat we niet blindelings wegloopen met de bestormingstheorie *à tout prix* die destijds in sommige geschriften werd gepredikt. Ook willen wij hier reeds dadelijk te kennen geven, dat SCHEIBERT ons niet in alle opzichten overtuigd heeft. Niettemin hebben we hier, naar onze meening, te doen met een werk dat zich onderscheidt door zeer heldere en gezonde denkbeelden omtrent tactiek en versterkingskunst en door krachtige argumentatie, voortspruitende uit een innige overtuiging. Naar ons gevoelen verdient het alleszins bestudeerd te worden; er valt veel uit te leeren en het zal, naar wij meenen, veel kunnen bijdragen om den verdedigers van vestingen de illusie te ontnemen dat zij veilig zitten achter een Chineeschen muur, en den aanvallers, dat het niet aangaat het geregeld beleg volgens een bepaald schema in al zijn phasen als normale aanvalswijze toe te passen; maar dat de plicht op hen rust, om in elk bijzonder geval nauwkeurig na te gaan hoe de aanval op de vesting moet worden aangevat en uitgevoerd.

Hoewel de aanval op vestingen als het hoofdthema van SCHEIBERT'S werk kan worden beschouwd, is het er verre van af, dat het boek hierover uitsluitend handelt. Het werk is verdeeld in twee deelen: het eerste handelt over de versterkingen, die tijdens den oorlog opgeworpen worden, het tweede over die welke in vredes tijd voorbereid zijn. Toch houden beide deelen verband met elkaar; want de beginselen die in het eerste ontwikkeld worden, vinden ook hunne toepassing in het tweede.

In het voorwoord van het eerste deel wordt gezegd, dat daarin de grondbeginselen der versterkingskunst ontwikkeld zullen worden uit het tegenwoordige standpunt der vechtwijze en men zoodoende een bestaande leemte wil trachten aan te vullen. Als bijzondere aanleiding tot het schrijven van dit gedeelte worden verder aangegeven:

- de steeds meer op den voorgrond tredende defensieve kracht van het infanterie-geweer;
- de daarmede in verband staande grootere navraag naar dekkingen;
- de invoering van de infanterie-spade, en
- het daardoor dreigende gevaar, dat, bij verkeerd gebruik hiervan, dit ge-

gereedschap een werktuig worden kan, waarmede het Duitsche leger hare drijfkracht begraaft.

Het is duidelijk dat we hier ter plaatse niet den inhoud van het geheele werk kunnen volgen; ons doel zal dan ook alleen zijn, daaruit eenige grepen te doen om tot bestudeering daarvan op te wekken.

In de eerste plaats vestigen wij de aandacht op de grondstellingen, die het eigenlijke werk voorafgaan en waaruit de zucht tot het vestigen van zuivere begrippen kan worden afgeleid.

„Nadat schild en pantser in den gloed van het vuurgevecht gesmolten waren” — zegt Schr. — „zag de krijgsman, die zonder bescherming aan de projectielen was blootgesteld, naar andere middelen om, die hem beschermen konden. Hij vond dit dekkingsmiddel in het weerstandsvermogen van de aardkorst tegen de projectielen, en in de eerste plaats in de natuurlijke gesteldheid van den grond. Het terrein is daarom niets anders als het dekkingswapen van den nieuwen tijd.

Het gebruik van het terrein voor de tactiek begint om die reden eerst met de invoering der draagbare vuurwapenen en werd in gelijke mate ontwikkeld als de draagbare dekkingswapenen verdwenen.

Evenals de strijd in de oudheid steeds plaats had met gebruikmaking van schild en harnas, zoo is ook de tegenwoordige gevechtscunst onafscheidelijk verbonden met het gebruik van het terrein en omgekeerd.

Spoedig leerde het met dit dekkingswapen uitgeruste leger ongunstige terreinen, met behulp van de technisch te bewerken weeke aardkorst en andere ter plaatse aanwezige middelen, kunstmatig op de voordeeligste wijze inrichten, d. i. het leerde dekkingen maken, die, zooals bekend is, het gebruik der eigen wapenen begunstigen en den opmarsch van den vijandelijken aanvalver zooveel mogelijk bemoeilijken moesten; m. a. w. men leerde kunstmatige dekkingswapenen maken.

Evenals echter vroeger de wapensmid het dekkingswapen passend maakte aan het lichaam van den man en niet verlangde dat deze zich naar *zijn* harnas zou voegen, zoo moet ook thans de versterkingskunst de in het leger gebruikelijke gevechtsvormen tot grondslag nemen en dienovereenkomstig het dekkingswapen in het terrein maken, en niet eischen, dat de tactische vormeu zich voegen naar *hare* werken.

Uit dien hoofde zullen deze bladzijden eerst de tegenwoordige vechtwijze en daarna de grondbeginselen voor den aanleg van versterkingen behandelen.”

Verder stelt de Schr. nog voorop, dat de sterkte van het dekkingswapen geen nieuwe grondbeginselen voor de tactiek in het leven kan roepen, maar dat deze daardoor slechts gewijzigd worden; terwijl voorts gewezen wordt op het onderscheid tusschen de dekkingswapenen van voorheen en thans, n. l. dat het vroegere kuras in den strijd werd medegevoerd, doch dat het terrein onverplaatsbaar is, en dit laatste dus bij den aanval wel hier en daar dekking kan geven aan de bewegingen, maar niimmer aan de beslissende, laatste periode van den aanval.

Het doel van versterkingen wordt door SCHEINERT aldus geformuleerd: Den aanvaller is het natuurlijk te doen om vernietiging van de vijandelijke hoofdmacht en de aangevallene moet trachten die vernietiging te verhinderen. De versterkingskunst kan hiertoe bijdragen door den vijand tijdelijk op te houden, om zodoende achterwaarts aan reserve-troepen tijd te geven tot formatie en oefening; door den vijand afbreuk te doen in zooverre men hem voor uitgekozen en versterkte stellingen in een voor hem nadeeligen strijd wikkelt, en door bezettingen en krijgsvoorraad voor den Staat te behouden. Hij wijst er echter uitdrukkelijk op dat in de tegenwoordige oorlogen, die met zulke kolossale legers gevoerd worden, het bezit van een vesting als zoodanig, voor een vijand noch de tactische noch de politieke waarde heeft van vroeger, toen de vestingen een groot gedeelte van de wederzijdsche strijdkrachten vasthielden en het bezit van een stad meer of minder van invloed was bij het vaststellen der vredesvoorwaarden. Daarom is het tegenwoordig bij een hardnekkige verdediging eener sterkte minder te doen om het behoud der met werken omsloten ruimte als zoodanig, maar om tegenhouden van den aanvaller, vasthouden van een deel zijner strijdkrachten voor de werken en behoud van troepen en materiaal welke zich *achter* de bevestigde liniën bevinden. Een uitzondering hierop maken alleen de sperpunten, die de levensaderen van den vijandelijken inval afsnijden; hier is het plaatselijk bezit, wijl het tijdelijk de bewegingen der tegenpartij ophoudt, in de eerste plaats van gewicht. Spoorwegen moeten daarom in ieder geval versperd worden; ten deele zal dit echter slechts tijdens den oorlog kunnen geschieden.

Een gewichtig punt in de beschouwingen van den Schrijver vormen de bezettingen van versterkingen. Als zoodanig komen bij hem slechts troepen van mindere waarde dan die van het veldleger in aanmerking. De gronden hiervoor komen in het kort hierop neder, dat men den hoofdslag moet slaan met het veldleger en hieraan geen man mag onttrekken om bij mogelijken tegenspoed de vestingen beter te kunnen verdedigen. Intusschen is de Schrijver in dit opzicht niet geheel consequent. In het eerste deel toch wordt gezegd, dat Duitschland wel zijn minder bruikbare reserves zal kunnen bezigen om al of niet geïmproviseerde vestingen *midden in het land* te bezetten; maar dat de formatie dezer troepen nog niet voltooid kan zijn op het oogenblik dat de eerste ontmoeting der zoo snel gemobiliseerde legers van den tegenwoordigen tijd plaats heeft, en dientengevolge in de grensvestingen de eerst opgeroepene, dus helaas de te velde meer bruikbare troepen, zullen moeten worden gebezigd. Daarentegen wordt in het tweede deel bij het bespreken van de factoren, waarmede bij den aanval op vestingen rekening moet worden gehouden, van de bezettingen der grensvestingen in het algemeen, gezegd: »Bijzondere verhoudingen treden in de grensvestingen op, die in de eerste plaats onze aandacht verdienen. Deze kunnen, als in 1870, reeds op den 16den dag na de oorlogsverklaring bereikt zijn. De bezetting — sinds kort aangekomen, eerst onlangs opgeroepen, nauwelijks ge-

organiseerd, niet geïntereerd en met den dienst in de vesting niet vertrouwd, meest door dilettant-aanvoerders gecommandeerd en nauwelijks den naam van troep verdienend — zal ongetwijfeld een gevechtsdoel opleveren, waartegen men niet met moderne vrees, maar met vaste hand opereeren moet". Hier wordt dus de toestand der bezettingen van de grensvestingen veel ongunstiger voorgesteld en blijkbaar heeft de Schr. bij al zijn beschouwingen waar het den aanval tegen versterkingen betreft, bezettingen voor oogen, wier gehalte ver beneden die van het veldleger moet worden gesteld.

Naar het ons voorkomt vormt deze factor een zwak punt in Schrijver's bewijsvoering. Wel is het ons bekend dat tot nu toe de vestingen, wat hare bezettingen betreft, in den regel zeer stiefmoederlijk bedeed zijn geworden, en is het er nog verre van af dat algemeen het denkbeeld verlaten is, dat men in vestingen met den afval van het leger kan volstaan; maar toch zijn sinds een aantal jaren krachtige stemmen opgegaan, om dat denkbeeld te bestrijden. Niet dat men voor de bezettingen van vestingen troepen eischt, die, wat geoefendheid en gehardheid betreft, in allen deele met die van het veldleger gelijkgesteld kunnen worden, maar wel wordt gevorderd, dat zij militaire waarde bezitten, d. i. dat zij uitmuntend gedisciplineerd zijn, omdat er bij een beleg ontzettend veel van de lijdelijke onderwerping der bezettingen gevegd wordt. Een versterking op zichzelf, hoe geducht ook, heeft geen verdedigingsvermogen; zij geeft alleen steun aan het levende element, dat daarin aanwezig is. Is dit element onbruikbaar, heeft het weinig militaire waarde, dan wordt de sterkste vesting slechts een zwakke post.

En waarom zou men de tegenwoordige kolossale vestingen, die miljoenen schats verslinden, bouwen, wanneer men niet het voornemen had, ze krachtig, dus met goede troepen, te verdedigen? Breed wijdt de Schrijver uit over de noodzakelijkheid voor den aanval om zich zoo snel mogelijk van de grensvestingen, die hem het vooruitrukken beletten, meester te maken, wijl hij anders met zijn kolossale legers in een onmogelijken toestand geraakt; ons dunkens is dit echter juist een reden om te zorgen dat die grensvestingen, o. a. door ze te voorzien van een naar getal en gehalte voldoende bezetting, in staat te stellen, aan hun bestemming te beantwoorden. Te meer is dit noodzakelijk, omdat, zooals Schr. zeer te recht opmerkt, bij de grensversterkingen dikwerf het in staat van verdediging brengen nog geenszins zal zijn afgelopen op het oogenblik dat de vijand verschijnt.

Bij de ontwikkeling der grondbeginselen voor het defensieve gevecht zet de Schr. uiteen, dat van af de inleiding tot aan de beslissing van het gevecht een verdichting van den strijd in ééne linie plaats heeft en dat deze verdichting plaats heeft in de voorste (tirailleur-) linie en niet in de achterste liniën. Daaruit wordt het gevolg getrokken, dat men bij het aanleggen van versterkingen eveneens slechts ééne linie moet inrichten, die door de bezetting met hare geheele kracht zoolang moet verdedigd worden, totdat die kracht is verbruikt. En aangezien de tegenwoordige strijd verlangt een zoo krachtig

mogelijk gebruik van de vuurwapens, zoo moet ook voor het tracé de linie gekozen worden.

Voor al het gedeelte van het werk, waarin deze grondbeginselen nader ontwikkeld worden, verdient ons inziens de aandacht, omdat omtrent deze quaestien, althans wat betreft het aanleggen van een of van meerdere liniën, dikwerf nog verschil van gevoelen bestaat en ook in de practijk, o. a. bij het inrichting der insluitingsliniën om vestingen in de laatste oorlogen, op verschillende wijze gehandeld is geworden.

Hetgeen de Schrijver aanvoert ter verdediging zijner stellingen komt ons zeer logisch voor en heeft ons geheel overtuigd. Hij bespreekt achtereenvolgens de achterwaartsche liniën, de voorgeschoven linie en de daartusschen gelegen hoofdlinie. Wat de eerste betreft wordt door hem opgemerkt, dat de bezetting der tweede en wellicht nog meer achterwaarts gelegen liniën moet gevormd worden of door intacte troepen of door de geschokte elementen, die uit de hoofdlinie teruggeworpen worden. In het eerste geval ware het verkieslijker, de intacte troepen te bezigen voor de verdediging der hoofdlinie op het oogenblik dat de aanvaller geschokt en zoowel physiek als moreel nagenoeg uitgeput, bij die linie aankomt, in plaats van hem af te wachten in een tweede linie, nadat hij zich hersteld heeft en zijn moreel door het nemen der eerste linie verhoogd is geworden. — In het tweede geval is de verdediger der eerste linie overwonnen, d. i. zijn krachten zijn uitgeput en is, althans wanneer hij zijn plicht gedaan heeft, niet meer in staat opnieuw te strijden. In beide gevallen heeft dus de tweede linie niet alleen geen voordeel, maar kan zelfs verderfelijik werken. Is de vijand in de voorste linie gedrongen dan moet men trachten, zooals ook door de Duitschers voor Metz en Parijs en door de Turken in Plevna geschied is, met de nog voorhanden reserves den vijand terug te werpen, maar hem niet afwachten in een tweede linie. De groote uitgestrektheid der tegenwoordige liniën maakt het bovendien veelal ondoenlijk, de noodige werkkrachten te vinden, om meer dan ééne linie goed in te richten.

Ten opzichte van de voorgeschoven liniën wordt opgemerkt, dat de veldwachten en posten zich natuurlijk vóór de hoofdlinie door vluchtige werken tegen verrassende aanvallen moeten dekken. Het doel van voorposten in het algemeen is echter uitsluitend, bericht te geven van 's vijands nadering en dezen zoolang op te houden, tot de hoofdmacht strijdvaardig is. Bevindt deze zich in een versterkte stelling, dan kan dit natuurlijk spoediger geschieden dan in het open veld. Ernstige gevechten moeten door de voorposten ontweken worden; maar des te meer moet nog vermeden worden, dat de achtergelegen troepen uit de hoofdlinie ter ondersteuning van de voorposten oprukken. Daarom moeten deze slechts vluchtige dekkingen hebben, die hen tegen verrassing beveiligen, zoodat het den troep goed duidelijk is, dat deze voorpostenstellingen niet bestemd zijn om hardnekkig te worden vastgehouden.

Is zulk een stelling echter, zooals in 1870 soms voorkwam, krachtiger versterkt,

dan concentreert zich lichtelijk de verdediging op dit punt en wordt het een eere-quaestie, den post te behouden. Zodoende wordt de hoofdstrijd voorwaarts in het vrije veld gevoerd, terwijl men achterwaarts een sterke stelling ter beschikking heeft. Daarbij komt nog dat dergelijke postengevechten zich natuurlijk bij den eersten aanloop van den vijand ontwikkelen, op het oogenblik dat de verdediger nog niet geheel strijdvaardig is, dus op het oogenblik dat hij, wellicht verrast, het zwakst is en juist het meeste behoefte heeft aan een versterkte stelling. Hierbij voegt zich nog de omstandigheid dat de verdediger, als hij teruggeworpen wordt, op zijn eigen hindernissen voor de hoofdstelling stuit.

Aldus voortdreneerende komt de Schrijver dan tot het besluit, dat men slechts ééne linie moet aanleggen, maar daaraan ook alle krachten moet wijden om ze zoo sterk mogelijk te maken.

Bij het betoog, dat het tracé van alle versterkingen steeds de linie moet zijn, komt de Schrijver eigenaardig tot de rol, die de schansen en forten te vervullen hebben. Al dergelijke werken moeten slechts beschouwd worden als tactische steunpunten, die de verdedigingslinie versterken. Zelfs wanneer men gesloten werken aanlegt, vormen deze niet de fondamenteen voor de verdediging, maar zij zijn slechts hulpmiddelen ter versterking van den grondvorm — de linie. Is de tijd beperkt, dan make men dus, evenals als ook meestal in 1870-71 geschiedde, eerst de linie en daarna de steunpunten. De omstandigheid kan zich echter voordoen, dat men aanvankelijk slechts technische troepen of bouwperoneel beschikbaar heeft, om het zwaarste werk te verrichten. In dat geval zal men eerst den meer langwijligen bouw dezer steunpunten — in vredetijd de forten — ter hand nemen. Men moet echter in het oog houden, dat deze voorloopige arbeid alleen een voordeel voor de technische uitvoering oplevert, maar dat tactisch een stelling eerst dan goed verdedigbaar genoemd kan worden, wanneer de tusschenruimten der forten, het terrein tusschen de steunpunten in staat van verdediging gebracht is, m. a. w. wanneer het *front door de linie* beschermd wordt; een arbeid die door de infanterie-spade tegenwoordig veel gemakkelijker gemaakt wordt dan vroeger.

De *flankeringen* in de linie, door daaraan een bijzonderen vorm te geven, worden door den Schrijver — o. i. te recht — verworpen. Tijdens de gladdo geweren, die een geringe dracht hadden, waren zij van groot gewicht; tegenwoordig nu de vuuruitwerking en dikwijls de beslissing in het verre voorterrein verlegd is, kunnen zij overbodig geacht worden.

Ernstig waarschuwt de Schrijver tegen het misbruik maken van dekkingen bij den aanval. Hij verwerpt deze geenszins en komt zelfs op tegen de bewering dat daartoe in de gevechten de tijd zou ontbreken. Maar volgens hem valt het niet te ontkennen, dat dekkingen in het algemeen demoraliseerend werken op de stootkracht van een troep. »Evenals iemand» — zegt hij — »die na een lang verblijf in de koude open lucht, niet gaarne de ein-

delijk ingetreden behagelijke kamer, en de doodelijk vermoeide niet gaarne de verkwikkende legerstede verlaat, zoo komt ook een troep, die de aangename veiligheid gedurende geruimen tijd in dekkingen genoot, niet gaarne daaruit." — Ongetwijfeld bevat deze redeneering veel waars, en blijft het een moeilijke quaestie, in ieder bijzonder geval te beslissen, tot welke hoogte men met het gebruik der spade mag gaan.

In het eerste deel van SCHEIDERT's werk — welk deel, zooals vroeger gezegd werd, gewijd is aan de versterkingen die tijdens den oorlog worden opgeworpen, hoewel daarin dikwijls ook reeds van vestingen gesproken wordt — worden slechts beknopte beschouwingen geleverd over den *aanval* op versterkingen. Deze weinige bladzijden geven echter reeds een voorproef van hetgeen in het tweede deel over den *aanval* op vestingen te verwachten is.

Tegen de algemeene beginselen, die in dit hoofdstuk ontwikkeld worden, zullen zeker weinigen bezwaar hebben. Heeft men te doen met van achteren opene liniën — zoo leest men — dan tracht men deze te omtrekken. Geldt het geïsoleerde stellingen, waarin de vijand voor meerdere veiligheid een gedeelte van zijn leger teruggetrokken heeft, doch die op den gang der operatiën slechts een geringen invloed hebben, dan neemt men de versterking slechts waar, of bestraft de fout van den vijand door hem uit te hongeren. Heeft men te doen met stellingen, posten, plaatsen, vestingen enz., waarvan het bezit slechts *gewenscht* doch waarbij geen haast is, dan gaat men deze zoo noodig geregeld belegeren. Maar ontmoet de aanvaller op zijn weg spierwerken, waarvan de verovering noodzakelijk is om hem de poort voor zijn inval te ontsluiten, dan trachte hij, zonder dralen en wel zoo spoedig mogelijk, energiek en met inspanning van alle krachten, gegrond op de meest door-dachte dispositie, die alle mogelijke kansen van den strijd in het oog gehouden heeft, de versterkingen *met geweld* te nemen.

Dit laatste klinkt ongetwijfeld zeer fraai en wanneer men de kans schoon ziet, om zijn doel langs dien weg te bereiken, moet men het zeker niet nalaten, al kost het veel bloed. Wanneer men echter in dergelijke algemeenheden blijft spreken en niet tot de bijzonderheden van de uitvoering doordringt, geraakt men, o. i. op het gebied der groote woorden. Wel houdt de Schrijver een keurig betoog over de magische kracht van het offensief, en over de toenemende kracht daarvan, naarmate het verder voortgezet wordt, maar o. i. is hier juist de moeilijkheid gelegen in het volhouden van het offensief tot op het oogenblik dat »de wagen over den berg heen komt en te gelijk met de tegenpartij langs de andere helling naar beneden rolt". Volkomen eens zijn we het met den Schrijver, wanneer hij zegt, dat de aanvoerder, die iets dergelijks onderneemt, geen halve maatregelen nemen moet, maar »het geheim gehouden voornemen, om onder alle omstandigheden tot in de kern der stelling te dringen, op het beslissende oogenblik helder en categorisch moet uitspreken en alles tot aan den laatsten man moet gebruiken, om het einddoel te bereiken".

Maar zal een dergelijke aanval dikwerf niet een waagstuk zijn? De Schrijver zelf schijnt het als zoodanig op te vatten, wanneer hij het navolgende voor ons secure Hollanders weinig aantrekkelijk beeld gebruikt: »Dezelfde vrees, die den alledaagschen mensch terughoudt, niettegenstaande hoog onderpand, zijn vermogen of zelfs zijn geheele bestaan op één kaart te zetten, zelfs wanneer groote winsten te behalen zijn, houdt ook de meeste aanvoorders terug (merkwaardigerwijze in den nieuweren tijd slechts dan, wanneer versterkingen in het spel komen), hun voornemen met ééne slag ten uitvoer te brengen. Liever offeren zij tijd en bloed op, dan met een koeien greep en ontembare energie tot midden in het centrum van het wederstandvermogen te stooten». 't Is waar, het spreekwoord zegt »die veel waagt, die veel wint»; maar zal het bij den stormenderhandschen aanval op versterkingen niet dikwerf moeilijk zijn, na te gaan of de kansen op slagen groot genoeg zijn? En als men nu verliest, hoeveel menschen zal men dan verloren hebben en hoeveel zullen gedemoraliseerd zijn? Ziedaar vragen die zich bij het bespreken van dergelijke handelingen onwillekeurig aan den geest opdringen.

Intusschen mogen we niet verzwijgen, dat de Schrijver zich, wat den aanval op versterkingen betreft, niet uitsluitend op het gebied der groote woorden en bespiegelingen blijft bewegen; in het tweede deel van zijn werk, bij het bespreken van den aanval op duurzame versterkingen, werkt hij zijn denkbeelden meer uit. Wij komen hierop later terug.

Tot nu toe is veelal op het gebied van den vestingoorlog geleeraard, dat de aanval, om een vesting uit te hongeren, deze tracht in te sluiten, liest zoodanig dat zij van de buitenwereld geïsoleerd is. Onk hiermede wil SCHEIBERT breken, omdat volgens hem elke insluiting demoraliseerend werkt op den troep, die met de uitvoering daarvan belast is, en bovendien met behulp van een geschikt geplaatst observatie-korps hetzelfde doel kan bereikt worden.

Dat een insluiting werkelijk demoraliseerend werkt, schijnt Schr. van algemeene bekendheid te achten; althans hij wijdt daarover geenszins uit, bij het bespreken van dit onderwerp; alleen treffen we op een geheel andere plaats, n. l. daar waar gewaarschuwd wordt tegen het misbruik maken van de infanterie-spade, wijl de dekkingen demoraliseerend werken op de stootkracht van den troep, als het ware terloops, het volgende aan: »De uitspraak »de insluitingen demoraliseeren», welke in nieuwere werken wordt aangetroffen, is zeer beteekenend voor dezen in tactisch opzicht verwekkenden invloed der dekkingen». Naar het ons voorkomt, ware een meer klemmend betoog dan het beroep op nieuwere werken, niet overbodig geweest, waar het zulk een belangrijke zaak geldt. De oorlog van 1870—71 heeft genoeg insluitingen op groote schaal opgeleverd, om in dit opzicht leerrijke ervaring op te doen en zeker ware het niet overbodig geweest, wanneer Schr. daarentrent het een en ander hadde medegedeeld. Dat een langdurige insluiting

niet gunstig op den troep werkt geven wij gaarne toe; maar is dit alleen toe te schrijven aan de dekkingen die in de insluitingslinie worden opgeworpen of ook en misschien vooral aan het langdurig verblijf op dezelfde plaats, waar voor den troep — althans wanneer de ingeslotene zich lijdelijk houdt — weinig anders te doen valt dan veiligheidsdienst en de troepen, bij ongunstige weersgesteldheid, misschien veel te kampen hebben met ziekten? En indien dit het geval is, verkeert dan ook een observatie-korps niet in dezelfde omstandigheden? Ziedaar vragen, die, ons inziens, wel eenige overweging waard zijn.

Overigens is er veel waars gelegen in hetgeen Schr. aanvoert om te beoogen, dat bij de tegenwoordige groote vestingen een bepaalde afsluiting niet noodzakelijk te achten is om de sterkte uit te hongeren. Wat toch beoogt de insluiting? Afsnijden van allen toevoer en verhinderen dat de ingeslotene de vesting verlaat. Met behulp van een voldoende sterk observatie-korps nu kan ongetwijfeld belet worden, dat de inwoners, althans in eenigszins grooten getale, de vesting verlaten of de bezetting vóór de overgave ontsnapt; terwijl ook het binnenkomen van groote convooien of troependeelten verhinderd kan worden. Te recht zegt Schr. dat het binnenbrengen van kleine hoeveelheden voorraad den ingeslotene zeer weinig helpt, want voor de voeding van de bevolking en bezetting voor een enkelen dag is reeds zeer veel noodig. Ook het verhinderen der communicatie met de buitenwereld kan tegenwoordig moeilijk door de insluiting belet worden, nu luchtvaart, postduiven en onderaardsche telegraafleidingen den ingeslotene te hulp gekomen zijn.

Een andere vraag is echter: wanneer men zich bepaalt tot het observeeren van de vesting, moet dan het observatie-korps niet veel sterker zijn dan wanneer men de vesting insluit en een versterkte insluitingslinie inricht? Ons dunkt: ongetwijfeld, wanneer althans de ingeslotene over een eenigszins beduidende mobiele macht beschikt. Maar de Schr. cijfert deze geheel weg en rekent slechts op de eigenlijke bezetting; want, zegt hij, slechts door verkeerde dispositiën kan een deel van het in het veld bruikbare leger in de banden van een geïsoleerde stelling worden geslagen, en de treurige ervaring die onze naburen in dit opzicht opgedaan hebben, duiden er op, dat het Deutsche leger bij groote wapenplaatsen slechts in de allerzeldzaamste gevallen met bezettingen te doen zal hebben, wier innerlijke waarde een enge insluiting waard is en dat hoogstens in de grensvestingen, die de spoorwegen afsluiten, gedeeltelijk troepen van gelijk gehalte als bij de tegenpartij, onder de bezetting zullen voorkomen. Maar deze vestingen neemt men met geweld. — Alweer dus het argument van bezettingen van ondergeschikt gehalte. Wanneer men dit voorop stelt, kan men — wij merkten het reeds vroeger op — ver komen, en zeker kan men tegenover dergelijke troepen met een observatie-korps volstaan, om hunne uitvallen af te weren. Gaat men echter in deze veronderstelling niet met Schr. mede, dan vervalt o. i.

veel van het betoog dat de insluitingen in de toekomst niet meer zullen voorkomen. Een flinke bezetting zal het o. i. een observatie-korps vrij wat lastiger kunnen maken dan wanneer deze zelfde troepenmacht de sterke insluit.

Het derde hoofdstuk van het eerste deel behandelt eenige voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis van den nieuwsten tijd betreffende den strijd om versterkte stellingen. Als zoodanig worden besproken: zuivere defensieve gevechten: de slag bij Sadowa, de slag aan de Lisaine, de insluitingen van Metz en van Parijs; versterkingen door den aanvaller opgeworpen tijdens den slag: de slag van Gravelotte; de aanval op versterkte stellingen: de gevechten om Plewna. De Schrijver behandelt uit deze operatiën slechts zooveel als voor het doel van zijn onderwerp noodig is en heldert dit door schetsen op. Voorzoover de slag aan de Lisaine en de insluitingen van Metz en Parijs betreft, toont hij, op grond van de door hem ontwikkelde denkbeelden aan, in welke opzichten de door den verdediger — hier de Duitschers — gekozen stellingen aanleiding tot critiek geven; terwijl Gravelotte als een voorbeeld wordt gekozen van het oordeelkundig maken van versterkingen door den aanvaller, tijdens den slag.

Plewna moet hoofdzakelijk dienst doen om SCHEINERT's lievelingsdenkbeeld — de stormenderhandsche aanval op versterkingen — ingang te doen vinden. Wel is waar zijn de Russen bij hunne aanvallen, onder het lijden van ontzettende verliezen, teruggeslagen; maar hij merkt op, en hierin is veel waars gelegen, dat de Russen den oorlog, onvoldoend voorbereid, zijn begonnen en de bevelvoering veel te wenschen overliet, zoodat het mislukken der stormaanvallen hoofdzakelijk toe te schrijven is aan gemis aan eenheid bij de leiding en gebrekkige ondersteuning na aanvankelijk behaalde voordeelen.

Naar ons inzien komt hier alles neer op de vraag, hoeveel bloed men voor het nemen van een dergelijke stelling veil heeft. Zijn de oorlogsomstandigheden van dien aard dat zij, het koste wat het wil, in korten tijd genomen moet worden, dan is zulks ongetwijfeld mogelijk, maar dan moet men ook over een zoodanige overmacht beschikken, dat men, niettegenstaande de grootste verliezen, den aanval tot het einde toe kan doorzetten. Tegenover een verpletterende overmacht is ten slotte niets bestand; en die overmacht moet grooter worden, naarmate de versterkingen in kracht toenemen. Daarom is het van zoo ontzettend veel waarde, wanneer men zoowel bij den aanval op tijdelijke als op duurzame versterkingen, den vijand snel op het lijf zit, voordat hij gelegenheid gehad heeft, zich geducht te verschansen.

In een laatste hoofdstuk van het eerste deel, welk hoofdstuk wij om niet al te uitgebreid te worden, overigens hier met stilzwijgen moeten voorbijgaan, worden zeer lezenswaardige beschouwingen geleverd over het ontwerpen en uitvoeren van veldversterkingen, zoowel wat betreft die welke tijdens het gevecht moeten worden opgeworpen als van versterkte liniën, zooals b. v. die

aan de Lisaine. Bij de eenvoudigste uitgravingen beginnende, zien we hieruit geleidelijk de meer samengestelde dekkingen ontstaan.

Wij zijn thans genaderd tot het tweede deel van SCHEIDERT's werk, waarin zooals reeds vroeger vermeld is, de duurzame versterkingen behandeld worden, hoewel daarvan ook reeds in het eerste deel herhaaldelijk sprake is.

Het doel van dit gedeelte van het werk is, blijkens het voorwoord, de zwakke zijden der nieuwere vestingen aan te toonen; uiteen te zetten hoe men deze colossen moet aangrijpen en den Duitschen soldaat de steeds nog te groote vrees voor de werking der forten en hun geschut te ontnemen.

Op den voorgrond wordt, op het voetspoor van v. SCHERFF, gesteld dat voor den vestingoorlog dezelfde beginselen gelden als voor de tegenwoordige gevechtsleer en dat die oorlog zich alleen van den veldoorlog onderscheidt door sterkere hindernissen, zwaardere artillerie en minder goede strijdkrachten (de bezetting). Aangezien voorts de grondbeginselen der tactiek geen nieuwe gedaante aannemen met de sterkte van het dekkingswapen, zoo gelden ook voor de duurzame versterkingen de beginselen, dat zij slechts in één linie moeten aangelegd worden; dat de werkzaamheid van den aanval toeneemt met het voortschrijden daarvan, en dat de enge insluitingen vermeden moeten worden. Verder onderscheidt de Schrijver bij de vestingen vaste of bekende en veranderlijke of onbekende grootheden. Tot de eerste worden gerekend de forten en de enceinte met hunne bezetting en bewapening alsmede de uitwerking van het vijandelijke geschut; tot de laatste de maatregelen der bezettingstroepen voor zoover deze niet tot de bezetting der werken behooren, de maatregelen van de artillerie buiten de werken en, ten deele ook, het terrein. Tegen de bekende grootheden kan men volgens vooraf vastgestelde voorschriften handelen; tegen de veranderlijke daarentegen — d. i. tegen de geheele enceinte van de forten — kan slechts volgens de grondbeginselen der gevechtsleer gehandeld worden, en verdient het uit dien hoofde aanbeveling dat de uitvoering daarvan opgedragen blijft aan den bevelhebber, die tot op dat tijdstip de operatiën geleid heeft; de onwetendheid in zake den vestingoorlog moet daarom bij dergelijke bevelhebbers plaats maken voor kennis aangaande de tegenwoordige aanvalswijze op vestingen.

Wij hebben het vorenstaande aangehaald om andermaal in het licht te stellen, dat door den Schrijver over het algemeen gezonde beginselen op den voorgrond worden gesteld.

Om tot het betoog te komen dat de stormenderhandsche aanval op vestingen veel kans van slagen heeft, is het natuurlijk dat de Schrijver begint met de zwakke zijden daarvan in het licht te stellen. In de eerste plaats worden de forten en hunne bewapening onderhanden genomen. Het aantal vuurmonden en geweren dat op de voorfronten der forten in werking kan worden gebracht, is zeer

bepikt en de zware vuurmonden kunnen slechts langzaam bediend worden; deze feiten vormen de hoofdargumenten bij Schr.'s betoog. Een Fransch fort van middelbare grootte b. v. kan niet meer dan 14 vuurmonden en 250 geweren op de beide facen van het voorfront in het vuur brengen; daarentegen is voor den aanvaller op 500 M. van het fort plaats voor 1250 man inf. en meer achterwaarts voor een groot aantal veldbatterijen. Een dergelijke macht wordt alleszins voldoende geacht, om, desnoods met behulp van lichte mortieren, het fort geheel in bedwang te houden. Rekent men alleen de geweren en doen deze 3 schoten per minuut, terwijl de snelheid van vuren van het vestinggeschut op 1 schot per 2 of 3 minuten gesteld wordt, dan kunnen 20 geweren tegen elken vuurmond, de bediening tusschen elke twee schoten met 120 tot 180 geweerkogels overstelpen en er blijven dan nog 1000 geweren over voor de bestrijding der 250 man infanterie der bezetting.

Als eenmaal die 1250 man op 500 M. ingegraven en de veldartillerie op 800—1000 M. een gedekte opstelling verkregen heeft, valt tegen deze redeneering niet veel te zeggen. Men zal wel is waar het geschut van het fort zoodoende niet demonteeren, maar wel zal men het vuren zoowel van infanterie als artillerie kunnen beletten. De vraag is maar: hoe komt men, zonder voorafgaande voorbereiding, zoo dicht bij de vesting?

Hierbij moet in het oog gehouden worden, dat de Schrijver de bezetting van een Fransche vesting met 11 gedetacheerde forten aanneemt op 29.000 man. Deze wordt als volgt verdeeld: 9000 man voor de bezetting der forten en stads-enceinte; 1000 man voor de veldwachten met aflossingen op de van den vijand afgekeerde helft der fortenlijn; 5000 man voor de zwakke bezetting van de intervallen (ter lengte van 15.000 M.) op dit gedeelte; zoodat er 14.000 man overblijven voor de verdediging van het bedreigde front. Neemt men hiervan 1 brigade (6000 man) af voor de generale reserve, dan blijven voor de intervallen op de bedreigde zijde 8000 man over of ongeveer op 2 M. 1 man. Wanneer nu bij een dergelijke zwakke bezetting alle fronten — zooals Schr. wil — gelijktijdig bedreigd worden, en dit verrassend geschiedt, dan meent de Schrijver, dat het niet tot de onmogelijkheden behoort, dadelijk tot op korten afstand van de vesting vast te zetten en snel vooruit te dringen.

De omstandigheden worden voor de verdediging zeker niet gunstig genomen in vergelijking van die voor den aanvaller. Over welke macht moet deze wel beschikken om van alle zijden te bedreigen en tevens met overweldigende kracht aan eene zijde door te breken? Is een vesting van zoodanigen omvang, wier bezit, zooals Schr. aanneemt, voor den aanvaller onmisbaar is, niet al te stiefmoederlijk bedield? Maar zelfs aangenomen, dat de bezetting niet sterker is, zal het dan nog zoo zeker zijn, »dat na den eersten nacht, waarin men met de vesting in aanraking gekomen is, de forten van zoo nabij en met zooveel aanvalsmiddelen onder vuur genomen kunnen zijn, dat hun wederstandsvermogen geheel en al gedempt wordt"? In

dien eersten nacht toch moet heel wat geschieden. Men moet heimelijk met groote troepenmassa's vooruitrukken; de infanterie en veldartillerie, die de forten onder vuur moeten nemen, moeten zich op korten afstand van de forten ingraven en bij het aanbreken van den dag het vuur openen. Dit wil er bij ons nog niet in; wij stellen ons voor, dat de verdediger, door doeltreffende verkenningmaatregelen, geheel op de hoogte is van de richting van 's vijands opmarsch en van zijn vermoedelijke sterkte; dat hij tijdig de naderingswegen en andere punten, waar zich groote vijandelijke troepenverzamelingen bevinden, krachtig onder vuur zal nemen en 's nachts onder vuur zal houden. Hoe zal bovendien de vijand zich 's nachts oriënteren op het terrein dat hij nog nimmer betreden heeft? Men kan vooraf verkennen, maar wij kunnen ons niet voorstellen, dat zulks op zoo afdoende wijze kan geschieden, dat men 's nachts zich op bepaalde afstanden en in bepaalde richtingen tegen de vesting kan ontwikkelen.

Hoe en op welk tijdstip de Schrijver deze manoeuvre wenscht uit te voeren, blijkt eigenlijk niet geheel duidelijk. Uit het gezegde dat na den eersten nacht het vuur der forten moet gedempt kunnen worden op korten afstand, zou men moeten opmaken dat de opmarsch 's nachts moet geschieden; elders wordt gesproken van het uitvoeren van den aanval op de intervallen in den morgenstond en aangezien verrassend optredend een hoofdzaak wordt genoemd, zou men eveneens moeten aannemen, dat het naderen tot op korten afstand 's nachts moet geschieden.

SCHNEIBERT houdt o. i. ook te weinig rekening met de omstandigheid, dat een oordeelkundig bewapend fort ook licht beweegbaar en snel te bedienen geschut op de voorfronten heeft, juist om bij de eerste nadering des vijands hem het halt te gebieden.

Intusschen gebiedt de eerlijkheid te erkennen, dat de zaak eenvoudiger wordt wanneer men zich verplaatst in den toestand waarin de Schrijver zich de vesting denkt op het oogenblik dat de vijand daar aankomt. Hij neemt n. l. aan dat de vesting alsdan niet strijdvaardig is en vooral dat het opruimen van het voorterrein nog zeer veel te wenschen overlaat. Hierin vindt hij — het kan niet ontkend worden — een machtigen steun voor zijne beweringen. Dat de toestand, wat het terrein betreft, geheel anders is dan vroeger, lijdt geen twijfel. Terwijl toch bij de vroegere vestingen met hun verboden kringen, in oorlogstijd spoedig een vrij kaal geschoren voorterrein kon worden verkregen tot op kanonschotsafstand van het gladdo geschut, hebben thans de vestingen door hun gedetacheerde forten veel reusachtiger afmetingen verkregen en draagt het geschut veel verder. Veel waars is er dan ook, van Schr.'s standpunt, gelegen in de volgende redeneering: »Welke grensvesting kan in 14 dagen de gezamenlijke fronten tot op 2000 M. van bosschen zuiveren? Welke bezetting is in staat, de honderde hectaren, die het voorterrein telt, tijdig zoo op te ruimen, dat een vrij schootsveld wordt verkregen, wanneer ook de forten nog in staat van verdediging moeten

gebracht worden? Zonder uitzondering zullen de vijandelijke schutters bij deze vestingen gelegenheid hebben om te naderen; gemakkelijke en gedekte toegangen zullen voorhanden zijn naar de opgeworpen infanterie-positiën van den aanvaller; de veldartillerie die het waagt, den strijd met de intervallen op te nemen, zal uitmuntende en gedekte opstellingen aantreffen; de reserves zullen door geringen arbeid met de spade, veilige dekkingen kunnen maken; in één woord voor alle koene ondernemingen zal gelegenheid te over zijn, om zich in het terrein vast te zetten".

Die opruimingsquaestie is werkelijk in oorlogstijd een van de moeilijkste. De Schrijver haalt eenige Fransche moderne vestingen tot voorbeeld aan; maar wij behoeven zoover niet te gaan en hebben slechts te denken aan de terreinen van Vechten en Rijnauwen om te weten, dat er zeer veel te doen zal vallen, om de geschutswerking der forten eenigszins te verzekeren. Schiet de verdediger op het oogenblik dat de vijand verschijnt, in dat opzicht nog belangrijk te kort, dan heeft de aanvaller werkelijk een groote voorsprong verkregen en kan hij wellicht ongestoord tot vrij kort bij de vesting naderen.

Dezelfde redeneering, die voor het voorterrein gehouden wordt, volgt de Schrijver ook voor het terrein tusschen en achter de forten. Hierdoor tracht hij te betoogen, dat het in staat van verdediging brengen van de linie tusschen de forten, waar hij zich de verdediger denkt, veel te wenschen zal overlaten en dus het doordringen veel kans van slagen zal hebben, en dat daarna veel dekking zal gevonden worden tusschen de forten en de enceinte, waar hij zich zal kunnen vastzetten.

Het is natuurlijk niet doenlijk, in vreedstijd al de in oorlogstijd noodzakelijke opruimingen te verrichten; maar zal een vesting in oorlogstijd aan hare bestemming voldoen, dan moeten in vreedstijd de noodige maatregelen getroffen zijn, om in de ure des gevaars snel gereed te zijn. Ziet men daarop geen kans, dan ware het beter dergelijke vestingen niet te bouwen. Het voorterrein behoeft natuurlijk niet kaal te zijn, maar men moet het toch snel zoodanig kunnen inrichten, dat het geschut een vrije werking heeft naar de gewilde richtingen en de positiën buiten de forten voor de infanterie snel in te richten zijn.

Te meer wordt men overtuigd van de noodzakelijkheid, om te zorgen dat men tijdig gereed is, wanneer men leest wat de Schrijver zegt over de noodzakelijkheid voor den aanvaller om zich snel meester te maken van de grensvestingen die hem het voortrukken beletten. De noodzakelijkheid voor het nemen van een dergelijke vesting treedt in, zoodra deze oorzaak is, dat de aanvaller bij het dringen in het vijandelijk land geen spoorwegverbinding met het eigen land zou hebben; de tegenwoordige legers toch zijn te groot om zich langdurig op kosten van het vijandelijk land te kunnen voeden; terwijl ook de aanvoer van munitie zonder spoorweg te veel vertraagd zou worden. Besluit echter de aanvaller tot een geregeld beleg, dan kan hij er op rekenen, dat hij 3-6 maanden noodig heeft om de vesting te doen vallen.

Een dergelijk oponthoud is voor de legers van den tegenwoordigen tijd zeker een ontzettend bezwaar. Te recht zegt SCHEIBERT, dat de tegenwoordige strategie massa's in het veld brengt van vroeger ongekennde grootte; dat het einddoel is: vernieting van de vijandelijke legers, en dat snelle handelingen geboden zijn, omdat de ongehoorde kosten der legers te velde, bij een langdurigen oorlog, aan den welstand en ten slotte aan het bestaan der natiën knagen zouden. In 1866 sloten 6 maanden de tijdsruimte in van af de vredesexercitiën vóór tot den vredesdienst na den oorlog en daar tusschen lag een oorlog, die de kaart van Middel-Europa veranderd heeft. Zes maanden sluiten het tijdperk in van den slag van Weissenburg tot aan de inneming van Parijs en in dien tusschentijd was een keizerrijk omvergeworpen en een republiek ten ondergebracht. Een tijd van 3-6 maanden mag dan ook een normale genoemd worden voor den duur van een tegenwoordigen oorlog. Daarom — zegt Schr. — moet bij alle beschouwingen over vestingoorlog met gloeiende letters voorop gesteld worden, *dat de sper-grensvestingen hunne taak reeds volbracht hebben, wanneer zij den aanvaller dwingen, ze geregeld te belegeren.*

Maar vragen wij — wanneer dit laatste waar is, en wij stemmen dit volkomen toe, is zulks dan geen vingerwijzing te meer om — het koste wat het wil — te zorgen dat de vestingen aan hunne bestemming kunnen beantwoorden, voor den Staat, die zijn spoorwegen door vestingen heeft afgesloten?

Na het noodzakelijke van den stormenderhandschen aanval aangetoond te hebben, resumeert de Schr. de kansen van het gelukken met betrekking tot den vermoedelijken — volgens hem bijna zekeren — ongunstigen toestand van hezetting en terrein en komt dan tot het besluit dat de kansen werkelijk niet ongunstig zijn, mits men snel en doortastend handelt omdat het zwakste oogenblik voor de vesting datgene is, waarop zij voor het eerst met den vijand in aanraking komt. In plaats van den gebrekkig voorbereiden verdediger thans door de langwijlige voorbereidingen voor een geregeld beleg, tijd te gunnen zich verder gereed te maken, wil hij, zoo eenigszins mogelijk, dadelijk zijn slag slaan. Wel stelt hij in uitzicht, dat de aanval mislukken kan, maar volgens hem heeft dit slechts personeele en matericele verliezen tengevolge. — Zou men hier nog niet moeten bijvoegen: „en ook moreele“? En mag men zich aan dergelijke groote verliezen blootstellen bij het begin van een veldtocht, wanneer men, zelf aanvaller zijnde, niet zeker is dat de kansen op slagen groot zijn? Juist dit komt ons zoo moeilijk voor te berekenen. Ongetwijfeld zal het soms kunnen voorkomen, dat men zekerheid kan krijgen dat de vesting slechts zwak is, maar de Schrijver wil van den stormenderhandschen aanval regel maken en denkt zich bijna de mogelijkheid niet, dat men dezen niet kan wagen.

Zooals wij vroeger vermeld hebben, wordt in het 2de deel van SCHEIBERT's werk ook de wijze besproken, waarop de geweldadige aanval tegen een

groote vesting behoort te worden uitgevoerd. Intusschen stelle men zich niet voor, dat hier een concreet geval tot in bijzonderheden uitgewerkt wordt, de Schrijver vergenoegt zich hoofdzakelijk met de handelingen te schetsen voorzoover deze van die in den veldslag verschillen. Men kan zich zodoende wel eenigszins een denkbeeld vormen van den loop der handelingen, zooals Schr. zich die voorstelt, maar wij gelooven dat een eenigszins uitgewerkt voorbeeld op een denkbeeldige vesting hier geen overtollige weelde zou zijn geweest. Op de schets, bij een dergelijke veronderstelling behoorende, zouden we dan gaarne gezien hebben de stellingen der troepen in de verschillende periodes van den strijd; de opstelling van de reserves, enz. Men zou dan ook beter kunnen oordeelen over het aantal troepen, dat bij een dergelijke operatie noodig geoordeeld wordt.

Overigens kan niet ontkend worden, dat de algemeene maatregelen die aangegeven worden, zeer oordeelkundig zijn. Uitmuntende voorbereiding in tijd van vrede; behoorlijke verkenning van de vesting; uitrusting van alle manschappen met een spade en met levensmiddelen voor twee dagen; zorg voor overvloed van munitie; aanwijzing van een atzonderlijken troep voor het onderhouden der verbindingen van de vooruitgedrongen troepenafdeelingen onderling en naar achteren, alsmede voor het vervoer der zieken; een rijke voorraad van hulpmiddelen om de werken te kunnen bestormen; — dit alles wordt door den Schr. op den voorgrond gesteld. Voorts wenscht hij de de taak, die elke troepenafdeeling te vervullen heeft, scherp af te bakenen. Zoo b. v. worden bepaalde afdeelingen aangewezen om de forten onder vuur te houden; aan andere troepen wordt opgedragen den storm uit te voeren; weder andere vallen de stellingen tusschen de forten aan enz. Van omstandigheden laat Schr. het verder afhangen of men de forten met behulp van ladders bestormt; of wel met snelle sprongen nacht voor nacht het glacis zoo spoedig mogelijk tracht te bereiken om den mineur aan het werk te zetten of door andere middelen de grachten te vullen of het metselwerk te vernielen; of men bij bestorming van de intervallen de forten isoleert en ook in de keel aangrijpt, of wel medegenomen zware vuurmonden beproeven bressen te maken.

Aangaande de verkenning van de vesting wenschen wij op te merken, dat het ons nog niet zoo gemakkelijk voorkomt, behoorlijk te worden ingelicht omtrent den toestand der versterkte liniën tusschen de forten, zooals Schr. wenscht, wanneer de verdediger over een veiligheidsketen op genoegzamen afstand voor de forten beschikt.

Voorts is de Schrijver ons, omtrent twee zaken bij de uitvoering van den stormhandschen aanval, wel wat al te vlug.

De eerste is het overwinnen der stormvrijheid der werken. Wel wordt in een afzonderlijk hoofdstuk getracht aan te toonen dat de grachts-caponières niet zoo gevaarlijk voor de bestormers zijn als men wel denkt, maar het betoog dat men gemakkelijk over de gracht komt van een stormvrij werk,

is hiermede o. i. nog niet geleverd. De Schrijver schijnt hiervan trouwens zelf ook niet overtuigd, waar hij zegt: »Onze militaire techniek moet gaandeweg de middelen vinden, om de grachten zoo mogelijk uit de verte te vullen of op andere wijze den grachtsovergang gemakkelijker te maken, vernielingsmiddelen te werpen enz. Evenals altijd het geschut meester is gebleven over het pantser, zoo zal ook verder de offensieve geest van de Pruisisch-Duitsche techniek de overwinning over alle schildpaddenscholen van het defensief behalen. Waar de wil is, bestaat ook een weg. Bij de niet bovenmatige eischen, welke aan dergelijke werktuigen gesteld worden, is bij ernstig voortnemen de vervaardiging daarvan nog slechts een quaestie van tijd».

Dergelijke redeneeringen snijden weinig hout en zullen menigeen de schouders doen ophalen. Het is gemakkelijk te zeggen: men moet dit of dat vinden, maar daarmede is men niet van de zaak af. Zonder te willen beweren, dat de techniek er nimmer in zal slagen, werktuigen als door Schr. bedoelt, eenmaal te vervaardigen, hebben we echter hier blijkbaar weder te doen met groote woorden. We kunnen, om niet al te uitgebreid te worden, hier in deze quaestie niet dieper doordringen maar kunnen zeer aanbevelen de lezing van hetgeen over dit onderwerp gezegd wordt in het December-nummer van het *Oest. Mil. Zeitschrift* door den bekenden Kapt. v. BRUNKEN in diens opstel »Sind Festungen erstürmbar», hetwelk naar aanleiding van SCHEIBERT's werk is geschreven. Terloops zij tevens aangemerkt, dat dit opstel als een zeer waardeerende critiek van bedoelden arbeid te beschouwen is.

Een tweede zaak waarover de Schrijver o. i. te vluchtig heenloopt, is de bestorming van de intervallen — dus de positiën tusschen de forten — zonder voorafgaande voorbereiding door vuur. Een dergelijke voorbereiding wordt door hem ondoelmatig geacht, omdat zondende de aandacht des verdedigers getrokken wordt; de voorbereiding moet alleen bestaan in geheimhouding en in een dispositie, die de opmerkzaamheid des verdedigers op alle intervallen gelijkelijk verdeelt en den aanval zelf zoo krachtig mogelijk inleidt.

Men moet, dunkt ons, wel overtuigd zijn van de zwakte der tegenpartij om tot een dergelijk voorstel te komen. In den gewonen veldslag geldt de regel, dat iedere aanval voorbereid wordt door artillerievuur; en zou deze voorbereiding nu overbodig zijn wanneer de aan te vallen partij een kunstmatig versterkte stelling heeft ingenomen? SCHEIBERT ziet niet op tegen verliezen, maar een frontaanval zonder eenige voorbereiding tegen een versterkte linie bezet door ongeschokte troepen komt ons toch wel wat hachelijk voor, althans wanneer men geen zekerheid omtrent de sterkte der tegenpartij heeft.

Inderdaad wordt — wij merkten het reeds vroeger op — bij al de redeneeringen van den Schrijver op een betrekkelijk zwakte bezetting gerekend, die bovendien achterstaat bij troepen van het veldleger. Dat er werkelijk gevallen kunnen voorkomen dat afdeelingen van het veldleger — b.v. een divisie — aan de vaste bezetting worden toegevoegd, acht hij onwaarschijnlijk.

Mocht dit echter zoo zijn, dan veranderen de toestanden in zijn oog onmiddellijk. Hij is n. l. van meening dat men spoediger de moeijkste verbindingsbaan om de vesting heen zou kunnen maken dan een met zulke sterke middelen voorzien punt te kunnen nemen. Drie legerkorpsen zouden nauwelijks voldoende en minstens zes maanden noodig zijn om een dergelijke hindernis te overwinnen. Wij meenen gerechtigd te zijn tot de vraag of voor den verdediger geen gevallen denkbaar zijn, de bezetting eener vesting, die een voor den vijand noodzakelijke spoorwegverbinding afsluit, aldus samen te stellen, wanneer daarmede een zoo groot resultaat kan worden verkregen.

Na den aanval op vestingen afgehandeld te hebben, waarbij ook nog gesproken wordt over het verkorte geroegde beleg, wijdt de Schr. een kort woord aan de verdediging. Slechts twee punten daarvan worden door hem behandeld. In de eerste plaats tracht hij de waarheid in het licht te stellen van de woorden van v. SCHERFF, dat de theorie van den vestingoorlog tot nu toe alleen het defensief ten goede gekomen is, maar het offensief al te schuw gemaakt heeft. Op het papier — zegt SCHEIBERT — verlangt men van de bezetting eener vesting, dat zij ver buiten de sterkte verkennt; dat zij het voorterrein voet voor voet verdedigt; dat zij aan alle werkzaamheden betrekkelijk het in staat van verdediging brengen meehelpt; dat zij de intervallen hardnekkig verdedigt; dat zij gedurende dien tijd een stelling tusschen de forten en de enceinte inricht; dat zij deze verdedigt; de enceinte van de stad tot aan den storm der bres behoudt en nog in de stad, als bij Saragossa, stervende het laatste gedeelte daarvan verdedigen zal. Al deze herculische verrichtingen worden natuurlijk met offerering van den laastten ademtocht verlangd; terwijl men daarentegen bij de leer van den aanval terugschrikt voor iedere daad, die slechts aan koenheid doet denken. Het valt niet te ontkennen dat in deze woorden — al zijn zij wellicht eenigszins overdreven gesteld — een grond van waarheid gelegen is; een gevolg van den ouden sleur waaraan men bij den vestingoorlog is blijven hangen.

Het tweede punt dat aangaande de verdediging behandeld wordt, is van zeer veel gewicht, omdat daaromtrent meermalen verschil van gevoelen bestaat; het betreft n. l. de quaestie van de verdediging van het voorterrein. SCHEIBERT wil dit niet verdedigen; getrouw aan zijn vooropgestelde beginselen wenscht hij de verdediging van slechts ééne linie en wel van degene, die kunstmatig voorbereid is, dus in de lijn der forten. De forten moeten n. l. zoodanig geplaatst zijn, dat zij steunpunten vormen in de meest gunstige verdedigingslinie; is dit niet het geval dan liggen zij verkeerd.

Tegen deze redeneering op zichzelf valt weinig te zeggen; door de forten onderling te verbinden zal men zeker in de meeste gevallen de sterkst mogelijke linie verkrijgen. Toch zouden we ons niet gaarne onvoorwaardelijk voor een dusdanige handeling wenschen te verbinden; want ook het kiezen van een meer voorwaartsche stelling — altijd aannemende dat men over een

geneegzame macht beschikt — kan, onder zekere omstandigheden, o. i. groote voordeelen opleveren. Men dwingt toch zodoende den vijand, indien hij althans niet onmiddellijk tot den storm overgaat, om aanvankelijk op grooter afstand van de vesting te blijven; terwijl men, door deze linie gedekt, de werkzaamheden voor het in staat van verdediging brengen beter zal kunnen voortzetten. Het voorbeeld van BELFORT kan strekken om aan te toonen, hoezeer de nadering van de vesting soms kan worden vertraagd, door het buitenterrein aanvankelijk vast te houden.

Wel echter zijn wij van gevoelen, dat de linie waarin men de verdediging tot het uiterste wenschte te voeren, op zoodanigen afstand voor de forten moet gelegen zijn, dat zij door deze zeer krachtig ondersteund kan worden. Schuift men de linie verder vooruit, dan geeft men vrijwillig dezen gewichtigen steun prijs en ontneeft haar zodoende een groote kracht. Een afstand van 500 tot hoogstens 800 M. schijnt ons het meest doelmatig toe; zodoende vormt de positie in het voorterrein met de forten nog ééne tactische linie. Natuurlijk zonderen wij hier het geval uit, dat men beschikt over een zeer aanzienlijke macht, waarmede men in een behoorlijk voorbereide positie als het ware den steun der forten kan ontberen.

Evenals in het eerste deel voor de versterkingen, die in oorlogstijd worden opgeworpen, wordt het tweede deel besloten met een geschiedkundig overzicht van de belegering van eenige vestingen, dus van duurzame versterkingen, uit de laatste tijden. Vooraf geeft de Schrijver echter een beknopt overzicht van de tegenwoordige Fransch—Duitsche grenzen en van den invloed der vestingen in den oorlog van 1870—71, opgehelderd door schetsen. Om trent eerstgenoemde wordt opgemerkt, dat bij een nieuwen oorlog tusschen Duitschland en Frankrijk, de aanvullende partij wel genoodzaakt zal zijn in het begin van den veldtocht een vesting te nemen, ten einde bij het verder oprukken door een spoorweg met het eigen land verbonden te blijven. Ten opzichte van den invloed der Fransche vestingen in 1870—71 wordt de aandacht gevestigd op de vele nadeelen, die de Duitschers voor hunne verbindingen ondervonden hebben van de vesting Toul, zoolang deze ellendige vesting, zooals Schr. ze noemt, nog niet in hunne handen was overgegaan. Alle andere vestingen, die geen spoorwegen versperden, hadden echter op de operatiën slechts geringen invloed en zeker zou men ze niet alle belegerd hebben, wanneer zij sterke vestingen geweest waren. De waarde van Straatsburg is aanvankelijk overschat geworden; men had heter gedaan, zich eerst met alle beschikbare krachten meester te maken van Toul.

Van belegeringen uit den nieuweren tijd worden zeer in het kort besproken Sebastopol, Düppel, Metz, Parijs en, meer uitvoerig, Straatsburg. Hetgeen de Schrijver hierover zegt, is alleszins lezenswaard en ongetwijfeld zal men hem moeten toegeven, dat dikwerf veel tijd verloren is gegaan, doordat men nog altijd vasthield aan het denkbeeld, dat voor vestingen andere regels gelden als te veld; dat iedere vesting geregeld belegerd moet worden en het

maken van elke infanteriestelling voor vestingen onafscheidelijk is van de omslachtige flankmarsch-manoeuvre van het openen eener parallel. Wel is waar is een redeneering *après coup* gemakkelijker dan wanneer men voor de uitvoering staat, maar zooveel is toch zeker, dat wanneer men zich had kunnen losmaken van de oude slaafsche regelen, o. a. bij Straatsburg meer partij had kunnen getrokken worden van de bekende ongunstige toestanden bij den verdediger. Volkomen stemmen wij dan ook met den Schrijver in, waar hij aan het slot zijner beschouwing zegt, dat de belegeringen van den nieuweren tijd aantonen, dat het toch niet zoo rockeloos genoemd kan worden om, na zorgvuldige verkenning en voorbereiding, hier en daar wat geweladiger te handelen.

Wij zijn genaderd aan het einde van het overzicht dat we ons voorgesteld hebben van het werk van SCHEIBERT te geven. De einddruk is dat het frissche, gezonde denkbeelden bevat en krachtig zal bijdragen, om bres te schieten in den sleur die tot nu toe den aanval op vestingen kenmerkte. Dat echter de Schrijver meermalen te ver gaat, meenen wij te hebben aange-toond; vooral hebben wij getracht te wijzen op een zwakke grond, waarop hij zijn redeneeringen gedeeltelijk bouwt. Naar ons inzien stelt hij n. l. de toestanden bij den verdediger te ongunstig voor en maakt hij in dit opzicht zich zelf schuldig aan het blijven hangen aan een ouden sleur.

Dit is ook het oordeel van v. BRUNNER, waar hij in zijn vorengenoemd opstel zegt: »De Majoor SCHEIBERT, ofschoon veel te algemeen sprekende, komt, zooals de zaken in de laatste veldtochten stonden, de waarheid nabij; maar wat hij te weinig in het oog houdt, is dat sedert 1866 en 1870-71, het overal, ook bij de Franschen die hij voornamelijk op het oog heeft, beter geworden is wat betreft aanvoering, uitrusting en voor alles wat aangaat de wijze, waarop men heden zijn plicht nakomt en den grooteren ernst waarmede de dienst en de positie van den soldaat opgevat wordt". Ook wijst hij er op dat tegenwoordig alles wat de vestingen betreft, in vredetijd veel beter voorhereid wordt. Evenals voor het veldleger, zegt hij, is het natuurlijk dat in iederen staat, die niet door lichtzinnigheid te gronde verdient te gaan, ook voor elke vesting, de mobilisatie, de uitrusting op het papier gereed is, en daardoor, tegen vroeger, toen de geheele voorbereiding berustte op een memorie en een armeeringsstapel, een kolossale voorsprong verkregen is. — BRUNNER behandelt ook nog een aantal zaken, die de toestanden in de vestingen in de toekomst nog verbeteren kunnen; o. a. het bewapenen der vestingartillerie met geweren, iets waarop ook in dit tijdschrift reeds gewezen is (1), en het heplanten van het glacis, waaraan hier te lande reeds de hand is geslagen. Moge men bij ons — bij het loffelijk streven dat in de laatste jaren is waar te nemen om ten opzichte van de

(1) Zie het opstel van den Kapitein SCHREIER »Overzicht der proeven te Mappen'', blad. 336.

vestingen de voorbereiding in tijd van vrede zoo volmaakt mogelijk te maken — ook diep doordrongen zijn van de waarheid, dat voor een krachtige verdediging in de eerste plaats noodig is, een degelijke bezetting, en wij niet geholpen zijn met schutterijen van het tegenwoordig gehalte. Want tegenover zulke troepen gaan SCHEIBERT's redeneeringen maar al te zeer door.

Met het oog op onze toestanden verliest SCHEIBERT bij zijn beschouwingen nog één zaak uit het oog, die niet van gewicht ontbloomt is. Hij spreekt n. l. in het geheel niet van natte grachten. Bij het ontwerpen van den stormenderhandschen aanval tegen dergelijke werken zullen zich ongetwijfeld zwaarigheden voordoen, die aan de techniek nog veel hoofdbrekens kunnen kosten.

Wij eindigen deze regelen met den wensch, dat het verdienstelijke werk van den Majoor SCHEIBERT in veler handen zal komen.

Breda, Augustus 1882.

C. L. VAN PESCH.

Nog eens de intendance-dienst bij de veldmanoeuvres.

JAN VROOLIK houdt in de 3de afl. van *de Militaire Gids* een causerie over de veldmanoeuvres en noemt o. a. de legerverpleging een onderdeel der oefening, ten opzichte waarvan de volmaaktheid nog volstrekt niet bereikt is. Hij is tot die ontdekking gekomen, door de lezing van het opstel van den Kapitein-intendant VAN GENDT »de intendance-dienst bij de najaarsoefeningen», voorkomende in de 2de afl. van genoemd tijdschrift. De causeur heeft de beleefdheid gehad zijn meening in zóóver op zijn zachtst uit te drukken, als er toch niets volmaakt is. Wij willen hierbij al dadelijk voegen, dat de verpleging van een leger in oorlogstijd, meer dan iedere andere tak der krijgvoering, het verst van de volmaaktheid verwijderd zal blijven; dat zij heden goed — morgen minder — en later zelfs slecht kan zijn, en dit in weerwil van den vooruitgang, die op het gebied der legerverpleging valt waar te nemen, waarmede wij bedoelen, de pogingen, die in het werk worden gesteld, om de hulpmiddelen daartoe, zoowel personeel als materieel, te verbeteren, en waartoe ook gerekend kan worden te behooren, het nemen van proeven met — en het zoeken naar geschikte levensmiddelen, die onder alle omstandigheden zullen zijn te verkrijgen. Moge de veldmanoeuvres voor een deel de behoefte dier hulpmiddelen hebben doen gevoelen, wij gelooven dat wij ook zonder die oefeningen, tot niet minder resultaat hadden kunnen zijn gekomen, m. a. w. dat de manoeuvres daarvoor geen bepaald vereischte zijn geweest.

Zijn wij nu eenmaal, wat de hulpmiddelen betreft, op het gewenschte standpunt gekomen, dan rest ons nog de oefening in het goede gebruik en de toepassing daarvan.

Voor zooveel de verpleging van het leger in vreedstijd betreft, bieden de veldmanoeuvres een goede gelegenheid tot oefening aan. Wij cursiveeren hier, om onze bedoeling goed in het oog te laten springen, dat n. l. de intendance-dienst bij de veldmanoeuvres, niet gelijk is — noch kan zijn, aan die bij een leger te velde, en dat het gevaarlijk is, dergelijke begrippen te ver-

spreiden. Wij moeten de verpleging bij de manoeuvres, althans wat de intendance-dienst betreft, als een op zich zelf staande beschouwen. Wij kunnen ons niet daarop beroepen, dat het voorschrift tot het houden van groote manoeuvres o. a. inhoudt: *de manoeuvres hebben ten doel, de chefs van staven en diensten in het bijzonder in een toestand te plaatsen, die zooveel mogelijk den oorlogstoestand nabij komt*, althans wat de leider van den intendance-dienst betreft, en verder: *de voorziening in de voeding door de zorg van de intendance, biedt de gelegenheid aan, om de manoeuvres tevens dienstbaar te maken voor de beoefening van de verpleging te velde*; want wie kan ons zeggen in welke opzichten zulks het geval is, trouwens dat voorschrift is ook geen evangelie. Neen zoolang de intendance in vredestijd niet over gelijke hulpmiddelen te beschikken heeft, als in tijden van oorlog, zoolang men niet plotseling den regelmatig gang in de verpleging door het onverwachts doen plaats hebben van zekere feiten, kan verstoren, zoolang moet men ook niet vorderen, dat men zooveel mogelijk den oorlogstoestand nabijkome; integendeel de hulpmiddelen in vredestijd kunnen oorzaak zijn, dat de verpleging een spaak in het wiel is, om dat doel ten opzichte van sommige andere onderdeelen der oefeningen bij de manoeuvres te bereiken. Wel bieden de manoeuvres een uitstekende gelegenheid aan, om juist datgene van den verplegingsdienst te beoefenen, wat niet onder intendance-dienst kan worden gerangschikt, n. l. het goed onder dak brengen van man en paard, een der eerste voorwaarden voor een behoorlijke verpleging en die in oorlogstijd naar dezelfde regelen, maar met nog gemakkelijker hulpmiddelen plaats heeft.

Hoezeer het dan ook al geen oefening voor de verpleging te velde kan worden genoemd, kunnen we het niet genoeg loven, dat de manoeuvres aan de intendance gelegenheid hebben gegeven om nu en dan in aanraking te komen met — en te moeten zorgen voor in beweging zijnde troepen — en die zorg omvat meer dan men zoo oppervlakkig wel denken zou; wij behoeven het nu juist geen kunststuk te noemen, maar van geringschatting mag toch zeer zeker geen sprake zijn; in dezen dienst vooral, komt het uit, hoe kleine oorzaken groote gevolgen kunnen hebben; het geringste verzuim straft zichzelf.

Wij verheugen er ons met den Heer van GENDT over, dat klachten over de verpleging bij de oefeningen zeldzamer zijn geworden, hetgeen slechts voor een klein gedeelte aan betere regeling is toe te schrijven, want met de beste voorbereiding toch en met de meeste activiteit kan het mogelijk zijn, dat er geklaagd wordt, gegrond en ook ongegrond. Laten wij daarom toch bij klachten niet aan achteruitgang denken, evenmin als men het voor vooruitgang moet houden, als er niet geprutteld wordt. Wij zien ons dan ook niet gaarne hulde gebracht voor ijver en goede zorgen, *om de troepen te vreden te doen zijn*, dat inimmers niet meer dan plicht is, maar wij zullen het wel op prijs stellen, bij eventueelen tegenspoed niet veroordeeld te worden, alvorens men de oorzaken daarvan kent. Men bedenke wel dat de leider

van den intendance-dienst niet altijd te beschikken heeft over de middelen, die hij behoeft, en dat hij bovendien afhankelijk is van derden die niet onder militaire tucht staan, van hen n. l. die hem behulpzaam moeten zijn, in het samenbrengen van het noodige. Hier is geen sprake van samenwerking tusschen den bevelhebber en zijn hulporganen tot bereiking van één gemeenschappelijk belang, maar veel eer gepast, soms ook ongepast eigenbelang van de zijde, die hulp aanbrengt, in vele gevallen zelfs partij tegenover partij. Waarom toch zou de Heer VAN GENDT de woorden "om de troepen tevreden te doen zijn" cursiveren? Zou JAN VROOLIK soms hierin aanleiding hebben gevonden, om van te *moete* regeling te spreken? Het doet ons onwillekeurig denken aan commissarissen voor een bal, een commissie tot regeling eener tentoonstelling of zoo wat. Wij begrijpen maar niet hoe de regeling voor de verpleging te mooi kan zijn.

J. V. noemt het een verklaarbare menschelijke zwakheid, wanneer soms de voorkeur gegeven wordt aan de "mooi-vinderij" boven de poging, om den oorlogstoestand zooveel mogelijk nabij te komen. Is een dergelijke uiting nu de vrucht van het opstel van den Heer v. G.? Zou het mogelijk zijn, in den nederigen dienst der verpleging aan effectmakerij te denken? Onze menschelijke zwakheid gaat wel zóó ver, dat wij er ons werkelijk over verheugen *als de troepen tevreden zijn*. Wil men het ons nu tot een grief maken, dat wij gaarne medewerken tot het onderhoud eener opgewekte, tevreden stemming bij de manoeuvres, waarvan wij dikwijls hoorden, dat daarbij van man en paard soms meer gevorderd wordt, dan in oorlogstijd? Niet de publiciteit houdt ons tot onzen plicht, zooals J. V. meent, maar hetzelfde bewustzijn, wat ook hem bezielt, als hij n. l. een betrekking bij het leger vervult. Wij trachten te doen wat ook hij gedaan zou hebben, omdat de menschelijkheid het vordert; men laat immers geen kat onverzorgd, noch onthoudt der bloemen het noodige; maar onze kameraden, willen wij verstekken, wat hun toekomt, . . . omdat men er ophief van zou maken in de dagbladen! Het kan den Heer v. G. evenmin aangenaam zijn als ons, dat de lezing van zijn opstel aanleiding gaf tot de causerie, die wij hier hebben aangehaald; hij heeft slechts nuttig willen zijn en daartoe aangegeven hoedanig de manoeuvres beter zouden kunnen worden aangewend tot oefening voor de intendance.

Door de beschrijving hoedanig bij de manoeuvres de verpleging in den regel geschiedt, welke voorbereidingen daartoe genomen moeten worden, en welke bemoeienis o. a. het personeel der intendance daarmede heeft, heeft men den lezer trachten te overtuigen, dat een en ander niet met veel moeilijkheden gepaard gaat, althans wanneer er geen proefnemingen plaats hebben, en dat — als men actieve brigade-intendanten heeft, de troepen bij zoodanige eenvoudige regeling, gemakkelijk tevreden gesteld kunnen worden.

Wij vragen of *eenvoud* en *weinig moeilijkheden* ook al ondeugden zijn ge-

worden, en of het noodig was een beschrijving te geven van iets, wat voor de leden der intendance reeds een open boek was, en voor hen die daar buiten staan, weinig belangrijk kan zijn.

In den regel, zoo lezen wij in die beschrijving, worden de troepen *zoo veel mogelijk* bij de ingezetenen ingekwartierd, en door deze gevoed.

Welnu, men verlangt immers dat men zich zooveel mogelijk in den oorlogstoestand verplaatse! Ons voorschrift betreffende de verpleging van de landmacht in tijd van oorlog, dat dagteekent van den tijd dat de Heer v. G., Chef van het bureau »legerverpleging» is, houdt o. a. in, dat die wijze van doen in de eerste plaats moet gevolgd worden? Maar er is meer: bij vele manoeuvres waren de schuren gevuld met het geougste, zoodat er van geen noodschuren sprake kon zijn, of wel, lagen dikwijls de gemeenten zóóver uit elkander, dat aan huisvesting zonder voeding niet kon gedacht worden. Bij de jongste divisie-manoevres, waren echter dagelijks minstens 2 bataljons op de voorposten en 2 in noodkwartieren, die door de zorg der intendance werden verpleegd.

In zeven punten worden de werkzaamheden der brigade-intendanten opgenoemd. Het is een klein overzicht, dat we voegzaam kunnen vergelijken met een statistisch resumé, dat klein is, maar veel omvat, en waartoe nog vele zaken, moeten worden gebracht, die niet onder cijfers kunnen worden voorgesteld. Op den oningewijde zou het den indruk kunnen maken, dat die dienst maar luttel is, maar het is anders; de brigade-intendanten hebben een zware taak te vervullen, hetgeen bij de jongste divisie-manoevre inzonderheid was op te merken; eerst als allen verzorgd zijn, wordt het ook hunne beurt; als alle paarden rust hebben, zweegt dat van den intendant nog onder zijn last.

Aan dat kleine overzicht ontbreekt bovendien nog een *voornaam* punt, n. l. het keuren van alles wat geleverd wordt, en de voorziening in het benodigde, voor het geval dat er afkeuring heeft moeten plaats hebben, of dat de leveranciers in gebreke zijn gebleven; voorzieningen waartoe de korte tijd waarover te beschikken valt, ternauwernood, en slechts bij de meeste activiteit, gelegenheid geeft.

Aan het slot dier zeven punten lezen wij: uit het voorgaande blijkt duidelijk dat, als de verpleging goed voorbereid is, de werkzaamheden van den intendant bij een manoeuvreerende divisie niet zeer omvangrijk zijn.

Wij willen dien zin eens omkeeren en zeggen: als die intendant niet veel te doen heeft, dan pleit dat voor zijne goede voorbereiding», waar het op aankomt. Het is hier nu met den divisie-intendant, als met de chefs van den geneeskundigen en veterinairen dienst bij de divisie; als man en paard gezond zijn, is er niet veel te doen. Maar we zullen hen toch zeker niet zick gaan maken, om die chefs aan 't werk te kunnen zetten?

Hoe is het te rijmen, dat men aan dien weinig doenden divisie-intendant nog een kapitein-intendant wil toevoegen; deze moet dan zeker behulpzaam

zijn bij het nemen van proeven, waartoe de Heer v. G. de manoeuvres tevens dienstbaar wil maken. Welnu, wij willen dat ook wel, maar toch in anderen zin; aan de proeven bij manoeuvres moeten reeds andere van gelijken aard, op kleine schaal, zijn voorafgegaan.

Intendance-dienst en het nemen van proeven zijn zaken, die ieder op zichzelf staan; wij juichen het daarom ook toe, dat voor het laatste een commissie van deskundige officieren bestaat.

Bedoelde proeven betreffen hoofdzakelijk het reserve-ration voor man en paard en het gebruik van verduurzaamde levensmiddelen; — die met de kleeding en uitrusting worden niet genoemd. Bij de jongste manoeuvres, zijn door de goede zorg der vermelde commissie uitstekende conserven geleverd. Toch vatten wij het doel daarvan niet goed, immers die conserven waren reeds door de commissie goed bevonden, en het kwam er nu nog maar op aan te ondervinden, hoe het met de duurzaamheid gesteld zou zijn, waartoe dan toch de manoeuvreertijd veel te kort is. Of zou het de bedoelling zijn geweest, te willen vernemen, of de verbruikers er eveneens hunne goedkeuring aan zouden hechten? Behalve dat aan de uitspraak daarvan weinig waarde kan worden toegekend, is het te duchten, dat die ook niet altijd even juist de meening zou uitdrukken, omdat die levensmiddelen te kostbaar en daarom 's mans zakgeld evenredig te weinig was. Al geeft men den soldaat de beste verduurzaamde levensmiddelen, hij geeft toch de voorkeur aan versche. Dat is echter de zaak niet. Men geeft wat men te geven heeft, d. i. zoolang mogelijk versche levensmiddelen en eerst bij gebrek daaraan verduurzaamde, in welk laatste geval er geen sprake kan zijn van ingenomenheid, maar men met beide handen zal grijpen, wat aangeboden wordt.

Welke bijzondere redenen, vraagt men, bestonden er om niettegenstaande het bepaalde voorschrift, o. a. bij de laatste oefeningen (1881) geen reserve-ration mede te nemen. Het zou worden betreurd, als daarvoor geen zeer gewichtige redenen bestaan hadden.

Maar in de besluiten regelende de manoeuvres werd immers en zeer te recht, gezegd, dat *als het noodig geoordeeld werd*, een reserve-ration kon worden medegevoerd. Welnu, wij houden het er voor, dat het medenemen achterwege gelaten werd, omdat de goede verpleging genoegzaam verzekerd werd geacht. Een reserve-ration mag alleen worden gebruikt als er gebrek aan gewone levensmiddelen is, het moet zijn een reddingsmiddel in den nood, maar geen proefmiddel; dergelijke proeven mag men met den soldaat niet nemen, men zou, dat beginsel streng doorvoerende, een kogel op den man kunnen afschieten, om proeven te nemen.

Wat toch is het geval, lezen wij verder. Het in 1878 medegevoerde reserve-ration bleek, alhoewel het van uitnemende qualiteit was, ongeschikt te zijn, omdat de bij de worst verstrokke beschuit, te broos was. Alzoo beschuit van *uitnemende qualiteit, die te broos was*, die dus een der eerste eigenschappen van goede hoedanigheid miste.

Met dat voorbeeld wordt juist aangetoond, dat de proef had moeten zijn genomen vóór de manoeuvres; nu toch zou de soldaat zich met kruimels hebben moeten behelpen. Bij de manoeuvres van dit jaar, is die proef om dezelfde reden mislukt.

De gevolgtrekking wordt echter gemaakt, dat elke gelegenheid moet worden aangegrepen, om de proef met een reserve-ration door te zetten, om het hoofdbestuur in de gelegenheid te stellen, zoowel omtrent de samenstelling als het dragen er van, bepaalde voorschriften te geven.

Wij vragen: herusten dan de bestaande voorschriften, bijlage Litt. I behoorende bij het kon. besl. van 23 Nov. 1880, N°. 25 (verpleging in tijd van Oorlog) en het voorschrift tot het houden van groote manoeuvres, niet op te voren genomen proeven? Zou men dan werkelijk de kans willen be- loopen, de kleeding in den ransel van duizenden te bederven door het vet van de worst, of zou men niet beter doen in het garnizoen, te beginnen met één man, die proef te nemen? Zou men een nieuw model schoen willen probeeren bij de manoeuvres?

Het is ook noodig, wordt verder gezegd, de troepen te gewennen aan het op den bepaalden tijd gebruiken van het ration. De ondervinding in 1878 leerde toch, dat sommige troepen te vroeg, andere te laat van het reserve- ration gebruik maakten.

Dat laatste zou niet kunnen gebeuren, indien door den brigade-commandant, op advies van den brigade-intendant gelast werd, wanneer het reserve- ration gebruikt kan worden, die daartoe zou overgaan, in het geval dat de intendaut niet bij machte was voor dien dag levensmiddelen of water enz., tot bereiding der gewone spijzen, aan te brengen. Vele verkeerden in het onjuiste denkbeeld, dat het reserve-ration moet worden gebruikt, als de gewone levensmiddelen niet op tijd aankomen, hetgeen oorzaak is dat de eene commandeerende officier er eerder toe overgaat dan de andere.

Met opzicht tot het reserve ration voor paarden geldt hetzelfde wat wij van dat voor den man opmerkten; als het waar is, dat het te paard mede- voeren van dat ration, bij snelle gangen zeer hinderlijk is, waarom zou men dan, als er niet de minste twijfel omtrent het in voldoende mate aan- wezig zijn van fourages bestaat, man en paard hinderlijk willen zijn? Is het dan niet beter, in het garnizoen te zoeken naar een minder hinderlijke wijze van medevoeren, aanvankelijk met slechts één of weinig ruiters en paarden, — en dat onderzoek dan op grooter schaal bij de manoeuvres voort te zetten?

Er wordt ook verlangd, dat worde nagegaan, hoeveel tijd er noodig is tot het gereedmaken van de verschillende soorten van spijzen, evenals dat reeds in 1878 voor de verduurzaamde levensmiddelen onderzocht en thans in het voorschrift aangegeven is. Maar uit het voorschrift van 1880 blijkt dat reeds, ook voor sommige niet verduurzaamde levensmiddelen. Laten wij toch meer practisch zijn, laten wij volstrekt geen waarde hechten aan der-

gelijke gegevens. Ga eens op een bivak, waar met koken gelijk wordt aangevangen, en zie, wanneer men gereed is, onder overigens gelijke omstandigheden, maar bij verschillende koks. Neem nu nog in rekening regen, veel of weinig wind, droog of minder droog en soort van brandhout, vorm van keuken, qualiteit van het voedingsmiddel, enz., enz.

Welk nut kan het hebben, dat we, zooals verlangd wordt, gegevens verzamelen omtrent den tijd die noodig is om een kamp of bivak gereed te maken? Het »terrein en omstandigheden" speelt hierbij een te groote rol.

Wij kunnen het met den Heer v. G. onderschrijven, dat het medevoeren van geperst hooi aanbevelenswaardig is naar streken, waar geen of geen goed hooi te verkrijgen is; trouwens dat is een zaak, die bij de manoeuvres den aannemers ten goede komt; alléén voor het geval de intendance zelve koopt, verzamelt en doorzendt, kan van het geperste hooi partij worden getrokken, en ook wanneer het hooi uit hoofdmagazijnen één of meer dagmarschen wordt medegevoerd. Het zou echter bij de cavalerie-manoeuvres in 1881 een dwaasheid zijn geweest hooi, hetzij geperst of ongeperst aan te voeren, omdat de streek zelve een grooten voorraad goed hooi aanbood. Het medevoeren van geperst hooi behoeft toch waarlijk niet beproefd te worden?

Bij laatstbedoelde manoeuvres was niet één, maar waren drie leveranciers van fourages, hetgeen trouwens, zooals de schrijver van het stuk in *de Militaire Spectator* N°. 12 van 1881, meent, niets tot oefening van de intendance bijbracht. Als wij de bedoeling van dien schrijver juist vatten, dan meent hij en meenen ook wij, dat het in een streek van overvloed aan fourages nuttig zou zijn, die ter plaatse aan te koop, zoo noodig ieder artikel, waaruit het ration is samengesteld bij de houders er van. Ook zou men het paard evenals den man, door den waard kunnen laten voeden, tegen een uniforme schadeloosstelling, of zou men om meer waarborg te hebben voor goede voeding, alléén de haver onder eigen beheer kunnen hebben. Hoezeer nuttig tot oefening en minder kostbaar, staat daartegenover, dat hoe meer personen als leveranciers optreden, daarmede het gevaar voor een minder goede verpleging naar evenredigheid toeneemt, en dat de distributiën veel langer zullen ophouden, beide zaken waarmede wel rekening mag worden gehouden.

Het verstrekken van beschuit in plaats van brood is zeker goed, als men het laatste niet verkrijgen kan. Wij begrijpen, dat het noodzakelijk zal zijn in een groot leger als het Fransche, waarnaar verwezen wordt, ook al is de man er weinig mede ingenomen. Laten we ons echter niet aan aperij schuldig maken. Zoo lang wij voor onze kleine huishouding brood kunnen krijgen, en het laat zich aanzien, dat we dat wel kunnen, moeten wij niet met een surrogaat aankomen.

Het wordt ook door v. G. wenschelijk geacht, de troepen bij het vertrek uit de garnizoenen van twee rations levensmiddelen te voorzien, omdat die

dan konden worden genuttigd, als zij niet ingekwartierd zijn. Maar de troepen worden ook wel langer dan twee dagen buiten inkwartiering gehouden; bovendien wordt gezegd, zou die maatregel in vele gevallen ook de beslommingen aan het op verschillende plaatsen aankopen en verzamelen van levensmiddelen wegnemen. Hoe hebben wij het nu, moet hetgeen tot oefening van de intendance strekt dan worden weggenomen? En als wij ons nu eens op het voorschrift willen beroepen, kan er dan wel worden voldaan aan het bepaalde bij § 76, waarin geschreven staat: »om transportkosten te vermijden, zal de intendance of de aannemer het benodigde zooveel mogelijk ter plaatse of in den omtrek opkopen, hetgeen ook wenschelijk is, om de manoeuvres ten voordeele te doen strekken van de streek, waarin zij worden gehouden»?

De samenstelling der verschillende rations, bij de manoeuvres, behoorde te zijn als die voor tijden van oorlog vastgesteld. Juist, en wij hopen nu maar, dat de chef van het bureau legerverpleging daartoe wel het zijne zal willen bijbrengen. Kan hij daarbij bewerken, dat wij ook toekenning voor halve dagen verkrijgen, of wel, dat het etmaal zal aanvangen te 12 uren des middags, dan zijn we veel vooruitgegaan; dan behoeft de man, die op marsch gaat uit een garnizoen of kampement en laat op den dag wordt ingekwartierd, niet dat groote gedeelte van den dag zonder eten te zijn. Op dit aanbeeld is trouwens reeds lang gehamerd.

Of de manoeuvres nu wel ruimschoots gelegenheid geven tot oefening in het toepassen van verschillende stelsels van verpleging, zooals beweerd wordt, wij betwijfelen het. Het zijn zoo wat groote woorden, als wij vertellen, dat dit of dat stelsel wordt gevolgd, toch in zóóver goed, opdat men wete hoe het geschieden zou, als het werkelijk oorlog was; maar bij de manoeuvres doet men en kan men ook met kleine wijzigingen niet anders doen, dan altijd hetzelfde, zooals dat door den Heer v. G. is beschreven. Requireeren kan men niet; men kan daarvan de moeielijken niet ondervinden; het kan dus niet blijken of in arme streken, of bij ongezinle bevolking, het voorrukken der troepen meer wordt belemmerd, dan met magazijnsverpleging; de moeielikheden aan laatstgenoemd stelsel verboden kan men ook niet ontwaren, zoo lang plotselinge gebeurtenissen geen verandering in gemaakte plannen kunnen teweegbrengen. Dat stelsel zou zich bij de manoeuvres bepalen tot het inrichten van een geregelden transportdienst, of wel, tot het afhalen van de levensmiddelen uit de magazijnen, hetgeen dan ook werkelijk op rustdagen geschiedt, maar een zeer eenvoudige handeling is.

Als wij hooren spreken van oorlogstoestanden nabijkomen, dan moeten wij bij de oefeningen ook zooveel mogelijk het stelsel van verplegen veronderstellen wat in oorlogstijd het best toeschijnt. Mogen wij niet verzuimen het noodige mede te voeren, laten we ook toch vooral niet uit het oog verliezen, dat het een der eerste eischen is, niets mede te nemen, wat op ballast gelijkt.

Alvorens te eindigen, wenschen wij er op te wijzen, dat wij met onze beschouwingen niets te kort hebben willen doen aan die, in het opstel van den Heer VAN GENDT weggelegd; ieder tuch heeft zijn meeningen. Alhoewel het onderwerp "intendance-dienst", slechts in kleinen kring belangwekkend kan zijn, meenden wij onze gedachten naast die van onzen geachten kameraad te moeten nederleggen, opdat de indruk bij J. VROOLIJK teweeggebracht, niet die van anderen zou worden.

F. J. HINRICHS,
Kapt.-int.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Wetboek van Strafrecht met toelichting op de artikelen van het eerste boek volgens de bij de behandeling der wet gewisselde schriftelijke bescheiden en openbare discussiën voornamelijk ten dienste van den militairen rechter voor de Zee- en Landmacht bewerkt door G. J. W. KOOLEMANS BEYNEN, 1ste Luitenant der Infanterie, Leeraar in het Militair Recht aan de Koninklijke Militaire Academie. Breda, BROESE & COMP. 1881. Prijs f 2,40.

Aan het lofwaardige streven om zijne kameraden, die na het in werking treden van het nieuwe wetboek van strafrecht, als militaire rechters de daarin voorkomende bepalingen zullen moeten toepassen, in de gelegenheid te stellen van partij te trekken van des schrijvers studiën ter doorgronding van het nieuwe wetboek naar letter en geest, heeft het aan het hoofd dezer regalen vermelde werkje zijn ontstaan te danken. Een lofwaardig streven mogen wij het inderdaad noemen waar het geldt een wegwijzer in het leven te roepen bij een studie zoo veel omvattend en voor den officier die rechtskundige opleiding mist, zoo ingewikkeld, maar tevens zoo gewichtig als die van het belangrijke wetboek 't welk het hier geldt. Voor hem die, zooals dit bij den officier in het algemeen het geval is, aan rechtskundige studiën, als liggende buiten het eigenlijke terrein zijner beroepsbezigheden, niet zooveel tijd kan wijden als hij voor wien de rechtsstudie levenszaak is, kan een goede wegwijzer van onschatbare waarde geacht worden.

Ofschoon gaarne erkennende het goede en nuttige, dat de militaire rechter voor de toepassing van het wetboek in de door den S. bij de artikelen van het Eerste Boek gevoegde toelichtingen zal aantreffen, is de door hem gekozen wijze van behandeling niet die, welke ons als ideaal voor de bewerking van een boek met de strekking van het onderwerpelijke, voor den geest zweeft. De S. schetst ons zijne wijze van behandeling door de mededeeling, dat hij tot toelichting der artikelen een geheel gemaakt heeft van al hetgeen in de verscheidende stukken voorkwam ter verdediging van het beginsel, hetwelk in de wet wordt gehuldigd, terwijl alleen bij enkele artikelen ook tegenovergestelde meeningen zijn vermeld. Tegen die wijze van behandeling kan men vooreerst een bezwaar van beginsel en verder

een practisch bezwaar met het oog op de personen voor wie het werk geschreven is, doen gelden.

Het bezwaar van beginsel is daarin gelegen, dat de gevolgde wijze van behandeling bij den lezer allicht de neiging opwekt om de toelichting als belangrijker te beschouwen dan de wet zelve, althans hem niet genoeg doordringt van het besef der noodzakelijkheid om den geest en de bedoeling der wettelijke voorschriften te zoeken uit de woorden der wet, maar hem daarentegen er toe leidt om deze laatste te plooiën naar de toelichting. Toch is het duidelijk, dat de rechter slechts te doen heeft met de wet zelve, en niet met toelichtingen, welke ook. Niet dat deze tevens niet door hem geraadpleegd zullen worden — de onvolkomenheid, welke aan elken menschelijken arbeid en dus ook aan de redactie van wetten eigen is, zal daartoe soms wel noodzaken — maar een goede toepassing eischt toch altijd in de eerste plaats dat men zich de vraag stelt: wat zegt de wet zelve omtrent dit of dat onderwerp, welken geest straalt in hare woorden door? Van dit standpunt uitgaande wordt de bij wetsuitlegging te volgen gedachtengang een geheel andere; zeer dikwijls zullen breedvoerige toelichtingen kunnen worden gemist; elders zal zinsontleding meer op den voorgrond treden en noodzakelijk zijn. Intusschen moeten wij voorzichtig zijn met den S. zijne wijze van bewerking te dien opzichte als een groote grief toe te rekenen, omdat hij zoo doende gedaan heeft wat men zou kunnen noemen het volgen van de mode van den dag. Het „beroeop op de stukken” is bij wetsanalyse tegenwoordig zoo algemeen gebruikelijk, ook bij rechtsgeleerden, dat men den niet rechtsgeleerden schrijver in billijkheid niet ernstig verwijten kan, dat hij dien weg bewandelde. Heeft men den Minister van Justitie bij de behandeling van het strafwetboek niet herhaaldelijk zijne vrees hooren uitspreken, dat hij door de hem gevraagde uitlegging of uiting van meening verkeerden invloed zou kunnen uitoefenen op de latere uitlegging der wet in de praktijk?

Iets anders is het waar het geldt het door ons bedoeld bezwaar van practischen aard met het oog op de personen, voor wie de S. zijn werk schreef. Wanneer men hem de vraag stelde, of hij persoonlijk genoegzaam in den geest der wet doorgedrongen zou zijn, wanneer hij uitsluitend kennis genomen had van hetgeen ten gunste van de in de wet gehuldigde beginselen was geschreven, dan zou hij haar ongetwijfeld ontkennend beantwoorden. Hij zou dan vermoedelijk erkennen dat de bestrijding van eenig gehuldigd, de verdediging van eenig ander beginsel hem soms meer licht verschafte, dat de kennis en tegenstelling van verschillende stelsels en beginselen meermalen onmisbaar en onvermijdelijk was. Naar onze meening had de S. dan ook aan anderen alles moeten geven, wat hij voor zichzelf tot recht begrip der zaak behoefde. Wanneer men den door den S. gevolgden weg van commentarieering van het wetboek ten dienste van niet-deskundigen wil volgen, is naar onze meening de goede wijze van bewerking die, waarbij de uitlegging van elk hoofdpunt aanvangt met een uiteenzetting der daarbij betrokken hoofdbeginselen; daarna ontwikkelt men de verschillende wijzen van toepassing dier beginselen met haar vóór en tegen, waaruit dan ten slotte de redenen voortvloeien welke tot de aangenomen wettelijke bepalingen hebben geleid. Op deze wijze handelende kan men ook den niet-deskundige een helder inzicht in

de zaak verschaffen en stelt men hem — in casu den militairen rechter — in staat, van zijn oordeel over de toepassing der wettelijke bepalingen voldoende rekenschap te geven, ook tegenover het gevoelen van andersdenkenden, zelfs *deskundige* andersdenkenden, zooals dit bij onze militaire strafrechtspleging nog al eens ten opzichte van den auditeur militair het geval kan zijn.

Wil men ter vermindering van de uithreiding welke de te behandelen stof op de even geschetste wijze verkrijgt, een anderen weg inslaan, dan zal het naar onze meening toch noodzakelijk blijven om de tegenovergestelde meeningen welke met betrekking tot ieder beginsel en zijne toepassing zijn geuit, weer te geven, niet eenzijdig van het standpunt van den verdediger beschouwd en alleen weergegeven voor zoverre de betoogen van dien verdediger aan den schrijver belangrijk genoeg toeschenen om in het redeverband opgenomen te worden, maar liefst in haar geheel, zooals dit geschied is in de door den oud-minister, thans lid van den Raad van State Mr. H. J. SMIDT, bewerkte *Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht*. Ook op die wijze kan de niet deskundige lezer zich, al is het dan ook langs minder wetenschappelijken weg dan den straks bedoelden, een eigen oordeel over de toepassing der wetsbepalingen vormen.

Tot welke eenzijdige begrippen de door den S. gevolgde methode van uitleg van het strafwetboek hij zijne eventueele toepassing door den militairen rechter, die — men vergeete dit niet — volgens onze rechtspleging tot toepassing van het wetboek in zijn geheel geroepen kan worden, kan leiden, willen wij door een paar voorbeelden duidelijk maken.

Bij de behandeling van het onderwerp *opzet* en *schuld* zegt de S.: »Het begrip van *opzet* moet niet te zeer beperkt worden opgevat. Zoo was b. v. zonder den minsten twijfel de schuldige aan de ontploffing te Bremerhaven *moordenaar*». Ter toelichting van deze uitspraak wordt de redeneering door den Minister MODDERMAN aangaande de bedoelde misdaad gehouden, medegedeeld. Hij, die over het betrokken onderwerp niet meer leert, dan hetgeen de S. ten beste geeft, zou niet vermoeden dat het verschil van opvatting tusschen den Minister en de meerderheid der Commissie van rapporteurs aangaande de qualificatie van misdrijven als het bovengenoemde en soortgelijke als *moord*, aanleiding heeft gegeven tot belangrijke wijzigingen in sommige artikelen uit den Vilden Titel van het Tweede Boek der strafwet, waarin straffen bedreigd worden tegen misdrijven waardoor de algemeene veiligheid van personen of goederen wordt in gevaar gebracht. Daar de Commissie van rapporteurs het misdrijf door THOMAS te Bremerhaven gepleegd niet als moord beschouwde, maar als een misdrijf vallende onder genoemden Titel VII, zijn door den Minister van Justitie, die door de redeneering zijner tegenstanders gedwongen was het bestaan van dit verschil in zienswijze te erkennen, de amendementen der Commissie, houdende verzwaarde strafbepalingen tegen genoemde misdrijven, overgenomen. Hoewel wij nu de meening van den S. volkomen eerbiedigen dat THOMAS in den zin van art. 289 van ons nieuwe wetboek, moordenaar was, gelooven wij toch niet, dat hij zijne lezers in de meening mocht brengen dat die stelling onaangevochten en als geen tegenspraak toelatende daer stond en van de toepassing van titel VII in soortgelijke gevallen nimmer sprake kon zijn. Terloops merken wij op dat het bovengenoemde door hem gekozen voorbeeld tot

opheldering van het begrip *opzet* met het oog op het daareven in herinnering gebrachte gedeelte der wordingsgeschiedenis van ons strafwethoek, geen gelukkige keuze was, daar men het juist over de vraag, waarop het opzet in het aangeduidde geval gericht moest zijn of althans moest geacht worden te zijn, niet eens was.

Een ander voorbeeld. Bij poging tot misdrijf wordt de leer door den Minister **MONDERMAN** ontwikkeld betreffende de absolute en relatieve ondeugdelijkheid van het toegepaste middel door den **S.** zoodanig voorgesteld, dat de niet-deskundige lezer niet vermoeden zou, dat er te dien aanzien verschil van gevoelen heeft bestaan. Toch is dit wel degelijk het geval en vond de thans door het Duitsche Rijksgerechtshof gehuldigde leer, dat poging met absoluut ondeugdelyke middelen of op absoluut ondeugdelijk object wel degelijk strafbaar is, ook in de Commissie van rapporteurs haren verdediger. Voor de toepassing der wet is tegenover dit verschil van meening de hoofdzaak, dat ook door den Minister toegegeven werd, dat door de woorden van art. 45 der strafwet de quaestie niet werd uitgemaakt, maar zij daarbij juist geheel in het midden werd gelaten. Tot recht begrip der bedoeling van art. 45 was het dus noodig geweest, althans de beide tegenover elkander geplaatste stelsels te herdenken en de geheele gedachtenwisseling omtrent dit vraagstuk weer te geven.

Maar ook nog uit anderen hoofde ontstaan uit de door den **S.** gevolgde methode bezwaren voor den niet-deskundigen lezer. Zoo vindt men ten aanzien van eenige bijzonderheden van het strafstelsel op verschillende plaatsen stellingen neergeschreven, die hem, welke van de zaak geen bijzondere studie heeft gemaakt, in den waan kunnen brengen dat zij als algemeen geldende en alom aangenomen mogen worden beschouwd, of die hij zoodanigen lezer althans verkeerde of verwarde begrippen kunnen doen ontstaan. Zoo vinden wij bij de bespreking van het strafstelsel in het algemeen in de toelichting van art. 0 (bladz. 28) medegedeeld dat strafbedreiging van vrijheidsberoving te zamen met geldboete, hoe dikwijls zij in het tot dusverre geldend recht ook voorkwam, in geen enkel geval in het wetboek wordt aangetroffen omdat het straffen zijn van zoo verschillenden aard en strekking, dat gelijktijdige oplegging van beide aan denzelfden persoon voor hetzelfde feit zich niet laat verdedigen. Hoewel het aldus verdedigde stelsel dat der aangenomen wet is gebleven, is de aangehaalde stelling waarop het berust, maar al te zeer voor gegronde tegenspraak vatbaar; de heer **OLDENHUIS GRATAMA** toonde dit in eens bij het verslag gevoegde nota duidelyk aan en wees er op hoe door de gelijktijdige oplegging van de bijkomende straffen met de hoofdstaffen in het wetboek zelve inbreuk wordt gemaakt op de stelling, welke den grondslag vormt voor het stelsel, waarbij gelijktijdige oplegging van vrijheids- en vermogensstraf wordt geweerd.

Zoo vindt men verder (bladz. 41) ter verdediging van het niet toepassen der celstraf op kinderen beneden den leeftijd van veertien jaar medegedeeld, dat angst en vrees voor de eenzaamheid der cel bij de kinderen de gunstige indrukken verijdelen, die de afzondering in het gemoed der volwassenen achterlaat. Deze uitspraak is intusschen in strijd met de in Duitschland opgedane ondervinding. Op bladz. 40 treft men aan een verdediging van het stelsel der voorwaardelyke invrijheidstelling, waarbij de mededeeling dat ook in Pruisen gunstige ondervinding omtrent

het stelsel is opgedann. De berichten omtrent de in Pruisen verkregen ervaring hebben der wetenschap intusschen geheel andere gegevens aan de hand gedaan.

In de toelichting van art. 23 (vervangende hechtenis in geval van wanbetaling van de geldboete) wordt na de uiteenzetting van de beginselen, waarop het aangenomen stelsel der wet omtrent die vervangende hechtenis berust, gezegd (bladz. 55), dat hij het door de wet gehuldigde stelsel de rechter de boete kan stellen in evenredigheid met het vermogen en toch zorgen dat niemand belang hebbe de subsidiaire hechtenis te kiezen. Behalve dat deze uitspraak blijkbaar te niet wordt gedaan door hetgeen de S. op de vorige bladzijden aan de nota van den heer LENTING heeft ontleend, blijkt hare onjuistheid reeds dadelijk wanneer men zich rekenschap geeft van eenige gevallen, welke zich in de practijk kunnen voordoen. Wat b. v. zal een daglooner, die één gulden daags verdient, doen wanneer hij de keuze heeft tusschen een boete van f 15 (welke wij aannemen dat de maximum boete is tegen eenig strafbaar feit bedreigd, terwijl de rechter meent, dat er geen termen bestaan welke het opleggen eener mindere boete dan het maximum wet-tigen) of de ten hoogste daarvoor in de plaats te stellen subsidiaire hechtenisstraf van 3 dagen? Hier vertegenwoordigt dus iedere dag hechtenis voor dien een gulden daags verdienenden man f 5 bespaarde boete.

Ook wanneer er fouten in de officiële toelichting voorkomen, worden zij als een onmiddellijk gevolg van het door den S. gevolgde stelsel van bewerking zonder commentaar overgenomen. Zoo vindt men in de toelichting op art. 4 (bladz. 23) iets, maar niet alles medegedeeld aangaande de gedachtenwisseling welke bij de discussie tusschen den heer MACKAY en den Minister van Justitie plaats vond naar aanleiding der omstandigheid, dat onder punt 3 van dat artikel (handelende over de toepasselijkheid der Nederlandsche strafwet op personen, die zich buiten het rijk in Europa aan misdrijven schuldig maken) niet genoemd werd het vervalschen van Nederlandsche bankbiljetten. Het betoog des ministers, dat dit geene omissie daarstelde luidde o. a.: dat een vreemdeling, die zich aan zoodanig feit schuldig maakt óf de bankbiljetten bewaart, in welk geval wij hem niet kunnen treffen, maar dit ook niet noodig is, óf ze hier invoert, in welk geval hij onder bereik van art. 232 der strafwet valt. Dit betoog maakt den indruk alsof nu werkelijk voldoende voor de strafbaarheid van een zoo gevaarlijk misdrijf als de vervalsching onzer bankbiljetten gewaakt is; toch diende men er opmerkzaam op te maken dat de Minister een derde eventualiteit over het hoofd heeft gezien, namelijk dat de vreemdeling de door hem in het buitenland nagemaakte of vervalschte Nederlandsche bankbiljetten aldaar *mitgeeft*. In dat geval heeft de Nederlandsche strafwet geen vat op hem, wanneer hij later hier te lande mocht komen en zijn misdrijf ontdekt is. De door den heer MACKAY aangeduide omissie bestaat dus wel degelijk.

Wij vestigden er hierboven de aandacht op dat de toelichting der wet uit de stukken meer dan uit hare woorden hem, die licht zoekt, allicht op een dwaal-spoor kan voeren. Door een enkel voorbeeld zij aangetoond hoezeer het echter noodig is om voor de goede toepassing der wet in de eerste plaats den tekst tot maatstaf te nemen tot doorgronding van haren inhoud en niet de toelichtingen en wat dies meer zij als hoofdzaak te beschouwen. Men ga daartoe na hoe art. 56 (voortgezet misdrijf) luidt en welke beteekenis daaraan gegeven wordt door de

overneming van eenige zinsneden uit de Memorie van toelichting. Wij lezen daarin (bladz. 129): „Waar het voor de toepasselijkheid van art. 56 op aankomt is, dat de verschillende strafbare feiten de uiting zijn van een ongeoorloofd besluit. Een voortgezet misdrijf kan dus ook alleen ontstaan uit de vereeniging van meerdere gelijkaartige feiten". Deze uitsluitende opvatting van de criteria die ter toetsing van het bestaan van het voortgezet delict moeten dienen, vindt in de woorden der wet stellig geen grond. Er zijn dan ook zeer wel gevallen denkbaar, dat de aangewezen omstandigheden niet aanwezig zijn en er toch een voortgezet delict bestaat. Hij die in zoodanig geval voor de al of niet toepasselijkheid van art. 50 op de toelichting afging en zich geen rekenschap gaf van de duidelijke letter der wet, zou zeker in dwaling vervallen.

Waren de tot dusverre aangehaalde bezwaren, welke voor den niet deskundigen lezer uit het gebruik van des Schrijvers pennevrucht kunnen ontstaan een gevolg van de door hem bij hare samenstelling gevolgde methode, ook enkele malen kunnen zij voortvloeien uit een verkeerde opvatting zijnerzijds. Zoo is eene der uitdrukkingen in het werkje, welke het meest aanleiding kunnen geven tot het vormen van verkeerde begrippen bij den lezer, die, waarbij de S. op bladz. 3 zegt dat het onderscheid tusschen *misdrijf* en *overtreding* gemakkelijk gevonden kan worden, als men voor oogen houdt dat bij misdrijven *opzet of schuld*, bij overtredingen *afwezigheid van opzet of schuld* als een der elementen het strafbaar feit kenmerken. Dat deze onderscheiding onjuist is, blijkt zeer duidelijk uit het door den Minister van Justitie gegeven antwoord op een beschouwing door de Commissie van rapporteurs ter zake van de indeeling der strafbare feiten geleverd, waar hij zegt dat hij in de gelijkstelling van opzet en schuld bij overtredingen en het niet bestaan van noodzakelijkheid om bij deze feiten een dezer beide uitdrukkelijk te eischen, *niet* het criterium voor de onderscheiding in misdrijven en overtredingen ziet. Men merke op dat de Minister niet eens in het *niet bestaan van noodzakelijkheid* dat opzet of schuld aanwezig zijn, een criterium voor de onderscheiding tusschen overtreding en misdrijf ziet, terwijl de S. zoo ver gaat van *afwezigheid* van opzet of schuld daarvoor aan te nemen. Hij heeft hier uit het oog verloren, dat er verschil bestaat tusschen het *karakter* van een strafbaar feit en de omstandigheid dat de wetgever *voor zijne strafbaarheid* het bestaan van een of meer elementen als noodzakelijk aanneemt. Het is waar, dat de wetgever — de S. wijst er zeer te recht zelf op — het begaan eener overtreding, in tegenstelling van een misdrijf, dikwerf strafbaar stelt onafhankelijk van opzet of schuld van den dader, maar daarmee is niet gezegd, dat *afwezigheid* van opzet of schuld een element is, hetwelk het strafbare feit kenmerkt. Ware dit zoo, dan zou bij aanwezigheid van een van deze beide geen overtreding kunnen worden begaan en de S. zal toch wel niet denken, dat dit de bedoeling is. Het onderscheid te doen gevoelen tusschen misdrijf en overtreding volgens ons nieuwe strafwetboek, is ten overstaan van leken, ja wellicht zelfs tegenover juristen, geen gemakkelijke zaak. Theoretisch moge de tegenstelling van *rechts*-delict en *wets*-delict nog de beste onderscheiding voor misdrijven en overtredingen zijn; daar waar het de toepassing geldt, zal men dikwijls geen ander antwoord op de vraag, waarom zeker strafbaar feit een misdrijf en een ander een overtreding is, kunnen geven, dan dat het

eerstbedoelde in het Tweede en het andere in het Derde Boek van het wetboek zijne plaats gevonden heeft. Immers de theoretische grondslag is in sommige gevallen der practijk dikwijls zeer bezwaarlijk in de toepassing na te sporen.

Men houde des Schrijvers opvatting, dat afwezigheid van opzet of schuld een der elementen is van de overtreding, ook in het oog bij het beoordeelen der redenen, die blijkens de door hem op Art. 52 (bladz. 122) gegeven toelichting nandleiding hebben gegeven om medeplichtigheid aan overtreding niet strafbaar te stellen. Het zal den aandachtigen lezer, die alles leest wat daaromtrent gezegd is en dit met zorg ontleedt, niet ontgaan, dat de opgegeven redenen om medeplichtigheid aan overtreding niet strafbaar te stellen weinig steekhoudend zijn. Wel beschouwd, bestaat daarvoor dan ook geen anderen grond dan dat deze zaak geregeld blijft, ongeveer zooals zij het bij het bestaande strafrecht was.

Ten slotte moeten wij nog opmerken dat er op eenige plaatsen gebrek aan overeenstemming is tusschen de artikelen der wet en de toelichting als een gevolg daarvan dat de S. geen rekenschap heeft gehouden met de wijzigingen welke in den oorspronkelijken tekst der wet zijn gemaakt, terwijl de toelichting op den ongewijzigden tekst betrekking had. Een voorbeeld hiervan is de derde alinea van de toelichting van art. 71. In het daarmee overeenstemmende art. 80 van de wet zooals zij luidde tijdens het afdelingsonderzoek, kwam voor dat de termijn van verjaring der strafvervolgung aanvangt met den dag na dien waarop de *daad* is gepleegd; in het artikel zooals het nu in de wet luidt zijn de woorden "de daad" vervangen door "het feit". 't Is duidelijk dat de in de genoemde alinea overgenomen toelichting op het oorspronkelijk artikel "dat met opzet niet gezegd is het strafbare feit" met het daarop volgende betoug niet meer van toepassing is op het gewijzigde artikel; de zaak is een geheel andere geworden.

Bij art. 82 't welk een aanduiding inhoudt van hetgeen onder zwaar lichamenlijk letsel moet worden begrepen, wordt in de 1ste alinea der toelichting ten onrechte art. 317 opgenoemd. In het oorspronkelijke, met art. 317 overeenkomstige art. 344 kwam de uitdrukking "zwaar lichamenlijk letsel" voor, in het gewijzigde art. 317 echter niet meer.

Evenzeer ten onrechte verwijst de toelichting op art. 80 (aanduidende wat onder Nederlandsche schepen moet worden verstaan) naar art. 378. De Memorie van toelichting verwees naar het oorspronkelijk art. 433. Dit artikel verkreeg in het gewijzigde ontwerp wel het volgnummer 378, maar daar het bij de openbare beraadslaging door de Regeering teruggenomen werd, komt het door den S. bedoelde art. 378 niet meer in de wet voor.

Ook geschiedt in de toelichting van art. 88 (bepalende wat onder dag en maand verstaan wordt) ten onrechte een verwijzing naar art. 257. In het daarmee overeenkomende oorspronkelijke art. 275 werd, behalve bij het aanduiden van een straftijd, ook nog, in een ander verband, van een termijn van maanden gesproken; hiernaar verwees dan ook de Memorie van toelichting. Nu deze laatste tijdsaanduiding bij de eindredactie vervallen is, mist de verwijzing naar het artikel zijn zin.

Wanneer wij al het dusverre opgemerkte samenvatten in een antwoord op de vraag of het besproken werkje ten volle voldoet zal aan het oogmerk dat de

S. zich bij de samenstelling voorstelde te bereiken, dan kan dat antwoord bevestigend luiden wanneer men den klemtoon legt op die zinsnede der voorrede, waarbij hij zegt dat het voor zijn persoonlijk gebruik gemaakt uittreksel wellicht voor den militair rechter van zee- en landmacht *van nut kan zijn*, en hij daarom tot de uitgave besloot; misschien had hij dan wel met minder kunnen volstaan. Gaarne willen wij hier bijvoegen, dat het werk van *dezen* schrijver ons in dit opzicht zooveel te meer verdiensten scheen te bezitten, omdat wij er een bewijs in zagen, dat de betere richting welke sedert een aantal jaren aan het onderwijs in het Militair Recht aan de Kon. Mil. Academie gegeven is, ook in hem een warm voorstander vindt. Het schijnt ons toe niet aan twijfel onderhevig te zijn, dat de jonge officieren en aanstaande officieren, wanneer zij zich de moeite geven om wat de S. hun aanbiedt, goed te verwerken, met vrij wat helderder inzicht in de bedoelingen der algemeene bepalingen van ons Strafrecht in den krijgsraad zullen zitting nemen, dan dit met menigeen hunner oudere kameraden, die van de vroeger gevolgde, weinig doeltreffende methode van onderwijs in het Militair Recht genoten, het geval kon zijn. Maar stelt men zich op een ruimer en naar onze meening — ook met het oog op helgwen men van dezen S. verwachten mag — het juiste standpunt ter beoordeeling van de deugdelijkheid van den arbeid, namelijk of hij *de wetsbepalingen niet alleen naar de letter, maar ook naar den geest leert kennen*, dan schiet hij zonder twijfel in dat opzicht te kort, dat hij niet genoeg de leidman is, die den lezer in staat stelt zich een onbevangen, zelfstandig oordeel te vormen over den inhoud en de bedoelingen der wet, onafhankelijk van de opvattingen en verklaringen van wien ook. Daartoe is een andere methode van bewerking noodig. Dit aan te toonen was de aanleiding tot de eenigszins uitvoerige, naar de meening van velen wellicht te uitvoerige bespreking der voorgaande bladzijden. De ijverige en kundige Schrijver gelieve daarin dan ook een bewijs te zien van de belangstelling waarmede wij zijn arbeid bestudeerden, terwijl wij van onze zijde de hoop koesteren dat hij bij een eventueelen herdruk van zijn werk, in ons nevenstaande gemotiveerd oordeel aanleiding tot nieuwe omwerking zijner stof moge vinden, omdat wij overtuigd zijn dat alsdan nog beter aan de goede bedoelingen waarmede hij zijn werk uitgaf, zal worden voldaan, dan nu reeds, naar wij hopen, het geval zal zijn.

A. KOOL.

De houding van een aetlijk man. Laatste woord aan den Luitenant-Generaal J. VAN SWIETEN, naar aanleiding van het handweigeren door den heer G. C. E. VAN DAALEN aan den heer J. LONDON, door Majoor M. T. H. PERELAER gewezen Kapitein van den Generaalen Staf van het N. I. Leger, verdediger van den beklagde voor den Raad van Onderzoek. Rotterdam, JACB. G. ROBBERS. 1882. Prijs f 0,80.

„Het is niet verkwikkelijk zich met een polemiek als deze bezig te houden” heeft de Generaal VAN SWIETEN van de onderwerpelijke quaestie gezegd, en hij

had daarin volkomen gelijk. Maar is het schrijven over dergelijke zaken geen aangename arbeid, het lezen van die geschriften is evenmin aangenaam, vooral wanneer de personeele belangen zich langzamerhand meer en meer op den voorgrond dringen. De onpartijdige lezer geraakt daardoor in een doolhof, en wordt onwillekeurig meer en meer van de hoofdzaak afgeleid. Alleen door meerdere toelichting kan een zaak verduidelijkt worden, en wordt den lezer de gelegenheid geopend zich daarvan een juist denkbeeld te vormen, maar dan moet ook de toelichting eenvoudig zijn en niet overvloeien van aanhalingen, verwijzingen, enz. die volstrekt overbodig zijn.

Had de Schrijver van bovengenoemde brochure zich wat meer aan dat denkbeeld gehouden, dan zou zeker de indruk, die zijn werk op ons maakte, gunstiger zijn geweest. Thans echter heeft het den schijn, dat hij zijn goede bedoelingen is voorbijgestreefd. De zaak is thans ontwaard in een openlijken strijd van den Majoor PERLAER tegen den Generaal VAN SWIETEN, tegen den voormaligen Chef, voor wien hij vroeger niets dan lof over had en voor wien hij thans op blad. 12 van zijn brochure in een noot een aanhaling ten beste geeft uit ROUSSEAU's *Traduction de Psaume XLVIII*. Waarachtig de Generaal VAN SWIETEN is nooit gevleid geworden. Zelfs de gunstige opinie, die de Schrijver van de »Bonische expeditien" in zijn voorrede te boek stelde, was geen vleitaal; wij meenen dat althans te mogen aannemen, maar begrijpen dan ook ondanks de daaromtrent gegeven verklaring niet, hoe de Schrijver zoo zeer van gedachte kan zijn veranderd, dat hij zichzelf de bekentenis moest aflaggen: »neen, dat is de man niet meer, die in 1859 op den 3den December laat in den avond te Badjoa debarqueerde, den 6den reeds de hoofdplaats Boni veroverd en den 9den Pasempa »het sterke" in bezit genomen had, en die zich op den 16den reeds te Pampanoen »het rijke" aan het andere uiteinde van het vijandelijke rijk bevond". Zou waarlijk de Majoor PERLAER de tweede Atjeh-expeditie op één lijn stellen met de tweede Bonische? Wij raden hem dan zijn eigen werk eens met alle aandacht te herlezen.

Wij zullen over de zaak verder het stilzwijgen bewaren en den lezer overlaten zijn oordeel te vellen, omdat wij ons volkomen onbevoegd achten daarover te oordeelen. Alleen meenen wij te mogen aannemen dat de persoon, wien al dit geschrijf geldt, die zelf in zoo waardige woorden aan den Generaal VAN SWIETEN schreef, er niet mede gediend kan zijn.

X.

Beschouwingen over het Militair Transportwezen te velds in Indië, door H. A. A. N. Overgedrukt uit het Indisch Militair Tijdschrift, 1882. N°. 5.

Het was een gelukkig denkbeeld in het Indisch Militair Tijdschrift een zoo belangrijk onderwerp ter sprake te brengen als het Militair Transportwezen te land in Indië. De eer daarvan komt onvoorwaardelijk toe aan den genchten inzender van het opstel, dat in 1881 in genoemd tijdschrift werd opgenomen. Zoo uitvoerig mogelijk worden daarin alle pogingen besproken, die aangewend of

ontworpen zijn om in de bij elke expeditie in Neerlandsch Indië voorkomende moeilijkheden bij het transportwezen te voorzien. De verschillende plannen tot regeling van dien belangrijken tak van dienst bij alle oorlogen worden daarin niet alleen omschreven, maar ook voor zoover zij in practijk zijn gebracht, getoetst aan de geschiedenis en de voor- en nadeelen aan elk ontwerp eigen zorgvuldig onderzocht, waarna eindelijk de Schrijver zijn denkbeelden ontwikkelt omtrent een behoorlijke regeling van den transportdienst, zoowel bij een verdedigingsoorlog tegen Europeesche vijanden als bij onze expeditiën in Indië.

De groote waarde van dit belangrijke opstel viel ons bij de inzage daarvan onmiddellijk in het oog en ongetwijfeld zal de studie van den onbekenden Schrijver (X. noemt hij zich zeer nederig) veler bijzondere aandacht hebben getrokken.

Onder die vele, die wij met recht meenen te mogen onderstellen, behoort reeds dadelijk een zeer belangstellend lezer en op het punt van Indische legeraangelegenheden verdienstelijk schrijver de Heer H. A. A. N., die kort na de verschijning van X. geschrift over het transportwezen te land die studie besprak in het Indisch Militair Tijdschrift N°. 5 en 6, jaargang 1882. Overgedrukt uit dat tijdschrift, werden de beschouwingen van N. aan de Redactie van de Militaire Spectator gezonden en gaarne namen wij de aangename taak op ons, die beschouwingen hier te bespreken of laat ons liever zeggen, daarop de aandacht te vestigen. Die taak was ons vooral aangenaam, omdat wij daardoor tevens in de gelegenheid werden gesteld de groote waarde te doen uitkomen, die wij meenen te kunnen hechten aan het onderwerp, en de verdiensten te releveeren van hem, die zich met zoo veel ernst op de behandeling van het onderwerp heeft toegelegd. Wij brengen den onbekenden X. de hulde, die hem toekomt en wenschen het Indisch Militair Tijdschrift geluk met zulke medewerkers.

Ook door N. wordt hem die hulde bewezen, niet alleen met woorden maar in der daad. Gehoor gevende aan den wensch die X. aan het slot van zijn arbeid uit, aan het beroep op de kennis en ondervinding van anderen, heeft N. de pen ter hand genomen om de studie van X. aan te vallen en sommige niet onbelangrijke punten van een ander standpunt te beschouwen.

We achten het onnoodig N. in zijn betoog op den voet te volgen; de belangstellende lezer van het I. M. T. zal dat vanzelf reeds gedaan hebben. Het onderwerp is echter waard in meer uitgebreiden kring gelezen en bestudeerd te worden en wie kennis neemt van de studie, die X. in het algemeen belang ten beste geeft, mag ook de arbeid van N. niet ongezien laten voorbijgaan. Hij zal dan met ons en ongetwijfeld ook met X. zich verheugen, dat de zoo zeer gewenschte nadere gegevens niet worden achtergehouden en den wensch koesteren, dat nog vele anderen hun krachten zullen besteden aan de behandeling van het transportwezen te velde in Indië.

Ondanks het betoog van X. meenen wij met N. te mogen instemmen, dat aan het draagpaard in Indië een groote waarde moet worden toegekend en dat een goed pikol-paard een draagvermogen vertegenwoordigt van minstens 3 à 4 koelies; dat dus de legercommandant die in 1862 het onderwerp in behandeling nam, een zeer juiste weg is ingeslagen. We mogen echter niet uit het oog verliezen, dat de omstandigheden grooten invloed uitoefenen op het gebruik van de verschillende

transportmiddelen, die tot nog toe bij verschillende gelegenheden in beproeving zijn geweest, en dat, waar het eene niet bruikbaar is, het andere uitmuntende diensten kan bewijzen. In de onmiddellijke nabijheid van den vijand zullen echter altijd menschenhanden noodig blijven om in den aanvoer van alle benoodigdheden voor de ageerende troepen te voorzien. De geschiedenis leert ons welke diensten de dwangarbeiders ons bij zoovele expeditiën hebben bewezen en met die geschiedenis voor ogen achten ook wij een behoorlijke samenstelling van lastdragerskorpsen uit de dwangarbeiders een afdoende oplossing van het moeilijke vraagstuk; maar men behandelte dan ook die dwangarbeiders volgens vaste regelen en stelle daarbij op den voorgrond, dat besparing van krachten en uitmuntende verpleging de eerste factoren zijn, waarmede rekening moet worden gehouden, om van die menschen het nut te trekken, waaraan een expeditionaire krijgsmacht zoo groote behoefte heeft.

Het denkbeeld van een soort raderbaar, als transportmiddel, wat door N. als terloops wordt aangestipt, komt ons zeer praktisch voor en zou bij een doelmatige proefneming wellicht zeer goed voldoen.

X.

Eerlijke koloniale staatslieden, naar aanleiding van eene bladzijde uit het ministerieel leven van Mr. W. Baron VAN GOLTSTEIN door MISOPSEUDES. Rotterdam, JACS. G. ROUBERS. 1882. Prijs f 1,60.

Vond de Generaal VAN DER HEIJDEN in de Tweede Kamer der Staten-Generaal in den afgevaardigde DE CASEMBROOT een waardig pleitbezorger, ook in MISOPSEUDES, den schrijver van bovengenoemd werk, treffen wij iemand aan, die de zaak van den gewezen Gouverneur van Atjeh grondig bespreekt en het gedrag van den ex-minister van Koloniën aan een scherpe critiek onderwerpt. De beweegredenen die hem tot openbaarmaking van zijn gevoelens omtrent de zeer belangrijke quaestie hebben doen besluiten en het doel van zijn schrijven zet hij in een voorrede uiteen. Dat doel is eendeels het gebeurde met den Generaal VAN DER HEIJDEN meer algemeen bekend te maken en dien waardigen bevelhebber te zuiveren van den blaam, die op hem werd geworpen, en anderdeels om vóórdat het te laat is, nog eens ernstig de aandacht te vestigen, vooral op den tegenwoordigen toestand van Atjeh, in het leven geroepen (zoals de schrijver zich uitdrukt) door een even lichtzinnige als onverantwoordelijke politieke dand.

Na inzage van de voorrede komt men al dadelijk tot de overtuiging dat MISOPSEUDES als warm verdediger van den Generaal VAN DER HEIJDEN zal optreden en dat en de afgetreden Minister van Koloniën en de oud Gouverneur-Generaal van N. I. een zwaren aanval zullen hebben te doorstaan. Men vraagt zich dan reeds af of de schrijver geen moeite moet gehad hebben zijn pen te bedwingen, toen hij achter den titel, dien hij voor zijn werk koos, niet een legio vraagteekens liet volgen.

Na een enkel woord gewijd te hebben aan het politiek uiteinde van Mr. W.

Sociëteit,
"Groningen"

Baron VAN GOLTSTEIN, voorafgegaan door een paar motto's waarin geen gunstig oordeel over dien staatsman doorstraalt, gaat de schrijver over tot de behandeling van het onderwerp, dat hij zich heeft gekozen, namelijk de Nota van inlichtingen van genoemden minister op het adres van den gepensionneerden luitenant-generaal van het Ned. Ind. leger K. VAN DER HEIJDEN. Ter herinnering van het gebeurde dient een kort overzicht van de zaak van dien Generaal, waarna de bovengenoemde Nota van inlichtingen op den voet wordt gevolgd met de noodige kanteekeningen van den schrijver daaronder. Bovendien wordt de Memorie van den Generaal V. d. H., die niet in den handel verkrijgbaar is gesteld en dus in slechts zeer beperkten kring bekend is geworden, in afzonderlijke bijlagen bij gedeelten overgenomen. Schrijver achtte deze uitbreiding van zijn werk vooral noodzakelijk, omdat de Minister zijn inlichtingen heeft gegeven alsof die memorie niet bestond, alsof zij dus niet wederlegd behoeft te worden.

Ons bij een eenvoudige aankondiging van MISOPSEUDES werk bepalende, ligt het niet op onzen weg dit belangrijke geschrift hier in zijn geheel te volgen, te meer daar wij ons onbevoegd verklaren een in alle opzichten gewettigde uitspraak te doen. Bovendien meenen wij te mogen aannemen, dat de naam van den Generaal VAN DER HEIJDEN genoegzaam weerklink heeft gevonden in geheel Nederland om de belangstelling te rechtvaardigen, die het werk zal ondervinden, dat geschreven werd om den goeden naam van den onverschrokken aanvoerder onzer zegevierende troepen te Atjeh te zuiveren van den blaam, die men getracht heeft op hem te werpen.

Het werk behoeft dus geen aanbeveling. Het zal ongetwijfeld met graagte gelezen worden. Lezing alleen is echter niet voldoende; men moet het bestudeeren en daarbij vooral niet verzuimen ook inzage te nemen van de Memorie van den Generaal, die echter niet in den handel verkrijgbaar is. Moge M. er daarom in slagen nog een paar exemplaren van dat werk op welke wijze en waar dan ook voor den onderzoekenden lezer beschikbaar te stellen, dan zullen zeker de zaken daardoor des te duidelijker, en schrijvers moeite te meer beloond worden.

X.

C. J. SNIJDERS. *Handboek der Pionierkunst voor het Nederlandsche leger. Afl. V—VII. Prijs f 6,38. Schiedam, H. A. M. ROELANTS.*

Voor twee jaar (1) gaf ik een aankondiging van de eerste 4 afleveringen van bovengenoemd werk; na dien tijd verschenen:

Afl. V. Timmer-, stroo- en rietwerk;

» VI. Legering;

» VII. A. Kunstwegen en waterwegen; en

» VII. B. Spoorwegen en telegraphen, zoodat thans meer dan de helft van de omvangrijke taak afgewerkt is.

(1) *Mil. Spect.* 1880. Bladz. 735.

Koesterde ik in 1880 de verwachting, een goed werk te zullen zien verschijnen, op dit oogenblik behoeft men geen profetischen blik te bezitten om de uitspraak te wagen, dat die verwachting zekerheid zal worden; aan het werk wordt zóóveel zorg besteed als met mogelijkheid kan worden verwacht.

Tot staving van dit oordeel zou het niet ondienstig zijn, een gedetailleerd overzicht te geven van de onderwerpen, welke in de tot nu toe verschenen afleveringen zijn behandeld; beter dan zulk een druge opsomming komt het mij echter voor, met een enkel woord op te merken, dat de schrijver zoo getrouw mogelijk en uitvoerig behandelt, wat aan het hoofd der afleveringen vermeld staat. Zoo b.v. wordt in de aflevering VII. B een volledig overzicht gegeven van het draagbaar spoorwegmaterieel en het mogelijke gebruik daarvan; alleen de telegraphie — in het bijzonder de elektrische — wordt uiterst beknopt besproken, omdat daaromtrent speciale voorschriften bestaan, en de uitvoering van werkzaamheden op dit gebied uitsluitend aan de genietroepen worden opgedragen.

De uitvoerigheid, hoe nuttig ook, heeft echter een schaduwzijde, welke ik reeds in 1880 opperde, doch die thans veel scherper uitkomt dan toenmaals het geval was. Bij de opgave van de te verwerken stof leest men in het prospectus, onder I (Materialen), dat een uitvoerige behandeling, zooals de artillerie- en genie-officieren die behoeven, in een werk als dit niet op hare plaats is; een opmerking welke volkomen juist is, en die ik om deze reden gaarne in toepassing zou hebben zien gebracht bij de bewerking van het geheel. Het wil er bij niet in, dat in een Handboek voor den Pionier, bestemd voor officieren van alle wapens, theoretische beschouwingen noodig zijn; evenzoo kan men daarin, naar mijne meening, volstaan met een veel geringer aantal houtverbindingen en dakbedekkingen; de weerstand van hout kon in enkele regels, door het neerschrijven van de voornaamste formules, worden afgehandeld, terwijl vooral de spoorwegen in een veel kleiner bestek konden worden samengevat. Door zoo te handelen zou het werk veel meer geschikt worden gemaakt voor particulier eigendom; thans loopt het gevaar om, wegens den hobgen prijs (vermoedelijk \pm f17), nagenoeg uitsluitend in enkele bibliotheken te recht te komen.

Dit is te meer het geval, omdat de uitgever dwingt tot intekening op het geheele werk en daarenboven met verhooging van prijs buiten intekening dreigt; of hij daarmede zijn belang en dat van den schrijver bevordert, waag ik te betwijfelen. De prijs per vel druks is toch reeds hoog, hooger b.v. dan van het werk van den Kapt. ROOSEBOOM over gevechtavormen, terwijl hierbij daarenboven de platen niet afzonderlijk in rekening zijn gebracht. Bovendien zijn waarlijk niet alle afleveringen even belangrijk voor de officieren van alle wapens; kon men b.v. Añ. IV, Bekleedingen, VI, Legering, vermoedelijk X, Veldversterkingskunst, XII, Opgaven van verschillenden aard, en een nieuwe aflevering, alle vernielingen en opruimingen bijeen bevattende, afzonderlijk verkrijgen, ik ben overtuigd dat die zeer veel koopers zouden vinden, en dat op die wijze het belang van schrijver en uitgever evenzeer zou worden behartigd, als dat van het officierskorps, omdat daardoor de belangrijkste deelen van een goed werk in veel handen zouden komen.

's Hage, 30 September 1882.

K. ELAND.

OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

I. Legerorganisatie en Schutterij.

Eenvoudige kantteekeningen over Spanje en het Spaansche leger. (*Vervolg.*) (Sp. M., Oct.)

De Romsinsche soldatengeest onder de keizers. Dit opstel vormt een aansluiting aan hetgeen onder den titel van "de Romeinsche soldatengeest tijdens de Republiek" voorkomt in de *Jahrb. A. u. M.* 1881 (zie *Mil. Spect.* 1881, bladz. 225, 310 en 399. In de eerste plaats wordt behandeld: het overgangstijdsperk van den dood van CAESAR tot de alleenheerschappij van OCTAVIANUS. (*Wordt vervolgd.*) (*Jahrb. A. u. M.*, Oct.)

Het Engelache leger. Organisatie, sterkte, recruetering. De organisatie is gebrekkig; voor een buitenlandschen oorlog zijn slechts zeer geringe krachten aanwezig; terwijl de aanvulling onvoldoende geregeld is. (*Allg. M. Z.*, N°. 66 en 67.)

Over het transportwezen bij legers, die buiten Europa ageeren. Bijzonderheden omtrent het gebruik van muilezels, olifanten enz. door de Engelschen op hunne expeditiën. Ook wordt het dromedares-regiment van den Generaal BONAPARTE tijdens zijn verblijf in Egypte besproken. (*Allg. M. Z.*, N°. 70.)

Een geschiedkundig gedenkschrift over de regeling van het Pruisische krijgswezen van 1817. Het bedoelde stuk waarvan in der tijd slechts enkele exemplaren gedrukt zijn, is van de hand van den toenmaligen minister van oorlog v. BOYEN. De tekst, die in zijn geheel medegedeeld wordt, bevat een geschiedkundig overzicht van het leger van FREDERIK DEN GROOTE; van de gebreken, die het latere leger aankleefden en van de beginselen waarop het tegenwoordige opgebouwd is. Voorts bevat het bijzonderheden omtrent de invoering van het tegenwoordige stelsel, de kosten die daaraan verbonden waren enz. (*Allg. M. Z.*, N°. 70—73.)

II. Algemeene krijgskunst.

De herfstmanoeuvres in 1883. Een overzicht wordt gegeven van de fouten die bij de manoeuvres in 1882 zijn begaan, en de middelen aangegeven om ze een volgend jaar te vermijden. De regels in het reglement van 1875 aangegeven, werden geenszins altijd opgevolgd; a. a. werd slechts zelden voldaan aan het voorschrift dat, vóór het begin van een oefening, de bataljonscommandant de kapiteins en deze de luitenanten nauwkeurig inlichten omtrent de punten waarheen zij zich begeven en het terrein dat zij bezetten moeten; dat het terrein nauwkeurig moet verkend worden enz. De nieuwe theoriën omtrent het gebruik van het vuur waren aan zeer vele officieren onbekend; terwijl vele officieren, niettegenstaande de ondervinding in 1870—71 opgedaan, zich nog steeds verklaarde tegenstanders van de nieuwe tactiek toonden. Bij den veiligheidsdienst

in rust hewaakte men gewoonlijk een te groote terreinstrook met de beschikbare troepen, een gevolg van de omstandigheid dat het reglement rekening houdt met afdelingen op oorlogsterkte. Het meest is het leger vooruitgegaan in het doen van oorlogsmarschen. Aan de veldverschansing is te weinig aandacht geschonken; de gereedschappen der troepen zijn wel is waar slecht, maar dit is juist een reden om er meer afdoende proeven mee te nemen dan tot nu toe is geschied. De administratie en de verpleging der troepen waren voldoende. (Sp. M., Oct.)

De vestingwerken van Oostenrijk-Hongarije. Beknopt overzicht van de bestaande vestingwerken tegen aanvallen van Duitsland, Rusland, Rumenië, Bosnië en Herzegowina. (*Wordt vervolgd.*) (Jahrb. A. u. M., Oct.)

Uit oude reglementen. (Stat.) (Jahrb. A. u. M., Oct.)

De Kanaal-tunnel en de Engelsche weerbaarheid. Beschouwingen over de eigenaardige toestanden in Engeland en over de nadeelen, die bij de tegenwoordige legerinrichting aan een Kanaal-tunnel verbonden zouden zijn. (Allg. M. Z., N°. 60 en 61.)

De versterking van Zurich. Critische bespreking van twee vlugschriften getiteld: „een vergelijking van de karakteristieke voorstellen betrekkelijk een vestingstelsel in Zwitserland”, en „de verdediging van westelijk Zwitserland”. (Allg. M. Z., N°. 68 u. 69.)

IV. Techniek der artillerie en ballistiek.

Proeven in Zwitserland genomen met ringgranaten en granaatkartetsen uit de veld- en bergkanonnen van 8,4 en 7,5 cM. Bij de vrij uitvoerige omschrijving dezer proeven wordt op het feit gewezen, dat de ringgranaten bij den aanslag breken en de springlading slechts voor een gedeelte verbrandt, waardoor de waarneming van het trefpunt bemoeilijkt wordt. — Van de verschillende modellen van granaatkartetsen, voldeden die met centrale buskruitkamer minder goed dan die met kamer aan den bodem. (Rev. d'A., Oct.)

De samengestelde pantserplaten en de *Palliser*-granaten. Beschrijving van de wijze, waarop die platen worden gemaakt, en van de inrichting der granaat met geribden kop. Mededeeling van genomen proeven, en omschrijving van de vervormingen, die de plaat ondergaat, van het indringingsvermogen van het projectiel enz. (Rev. d'A., Oct.)

Onderzoekingen van SARRAU en VIEILLE over het gebruik van *Crasier*-toestellen tot het meten van gasspanningen van ontplofbare stoffen. Op grond van nauwkeurige proeven worden formules afgeleid ter berekening van de maximum-spanning uit de samendrukking van den cylinder. (Mitth. A. u. G., Heft 8 u. 9.)

Schietproeven van de firma KRUPP. Deze proeven, waarvan de bijzonderheden worden medegedeeld, hadden plaats van April tot Augustus 1882 met een kort kanon van 35,5 cM., twee lichte kanonnen van 35,5 cM. lang 30 kalibers en een kanon van 28 cM. lang 35 kalibers. Het doel der proeven was: gegevens te verzamelen voor de schootstafels, den invloed na te gaan van de plaatsing van den geleidingsband van het projectiel op de trefkans; de beproeving van springgranaten en het beproeven van verschillende buskruitsoorten. (Mitth. A. u. G., Heft 8 u. 9.)

De beproeving van het windwerk van BERNIER bij het bewapenen van werken. (*Met schetsen.*) Met dezen in Frankrijk ingevoerden toestel kunnen zware vuurmonden langs hellingen van 45° naar boven gebracht worden. Twee man zijn voldoende voor een kanon van 16 cM., 4 voor een van 19 of 24 cM. Ook vuurmonden op affuiten geplaatst, kunnen er mede vervoerd worden. De toestel wordt bevestigd aan een oogbout in de borstwering of aan een rib, die door piketpalen is vastgezet. (Mitth. A. u. G., Heft 8 u. 9.)

Magazijn-geweren van RUSSEL en LIVERMORE. (*Met schetsen.*) De

beginselen voor deze wapenen zijn: 1°. een inrichting te maken, door welke het mogelijk wordt, het magazijn snel te vullen, onverschillig of het geweer geladen is of niet en zonder dat het noodig is, het magazijn van het geweer te nemen; 2°. een houtsluiting te maken, waarbij het sluiten en openen geschiedt door een voor- en achterwaartsche beweging zonder omdraaien van den knop. (Mitth. A. u. G., Heft 8 u. 9.)

Twee verbeteringen op het gebied van het zware geschut. De aandacht wordt gevestigd op een voorstel van den Franschen Kolonel THORV om het gewicht der projectielen te vermeerderen door ze te vullen met lood of kwikzilver; alsmede op het kanon *Lyman-Haskell*, waarbij men tijdens de beweging van het projectiel in de ziel, opvolgend verschillende buskruitladingen tot ontbranding zou wenschen te brengen. (Allg. M. Z., N°. 69.)

VIII. Militair onderwijs.

Militaire catechismus ten gebuik van de inrichtingen van openbaar onderwijs. (Vervolgd.) (Sp. M., Oct.)

Een Fransch oordeel over een Duitsch dienstvoorschrift. Een overzicht wordt gegeven van het artikel in het April-nummer van het *Journal des Sciences mil.* (zie *Mil. Spect.*, bladz. 439) over het werk van Von Bossow. (Allg. M. Z., N°. 87.)

IX. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der infanterie.

Is de invoering der metalen patroonhulzen een achteruitgang of een stap in de goede richting? In verschillende landen is gebleken, dat door opbewaring van de patronen met metalen hulzen de kracht van het daarin aanwezige buskruit sterk achteruitgaat; een gevolg van de omstandigheid dat er scheikundige verbindingen intreden van de bestanddeelen van het buskruit met die der huls. Tot nu toe is geen afdoend middel hiertegen gevonden. Daarom wordt in overweging gegeven te zoeken naar een doelmatig patroon met waterdichte papieren huls, en de middelen tot gasafsluiting op dergelijke wijze in te richten als bij het geschut. Daardoor zou tevens de munitie lichter worden. Ook zou men gaarne het buskruit door een beter voortdrijvend middel vervangen zien. (Allg. M. Z., N°. 63.)

De Beiersche infanterie in 1674. Bijzonderheden omtrent kleeding, bewapening enz. (Allg. M. Z., N°. 65.)

Over de infanterie. Uittreksel uit het artikel, onder dezen titel voorkomende in het Juli-nummer van den *Spectateur militaire* (zie *Mil. Spect.*, bladz. 565. (Allg. M. Z., N°. 68.)

X. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der cavalerie.

De tegenwoordige werkkring der cavalerie. Mededeeling van een dagorder van den Generaal SKORJELIEFF naar aanleiding van een gehouden inspectie over cavalerie-regimenten, waarin een aantal leerrijke beschouwingen voorkomen over het gebruik der cavalerie. (Allg. M. Z., N°. 60.)

Een zwemoefening van Russische cavalerie. Bij deze oefeningen werden achtereenvolgens drie veronderstellingen aangenomen: 1°. dat de rivier geen groot verval en redelijke diepte had, terwijl eenige schuiten tot overbrugging van munitie, kleeding enz. ter beschikking stonden; 2°. dat men te doen had met een diepe en snelstroomende rivier en enkele schuiten ter beschikking stonden; 3°. dat geenerlei vaartuigen aanwezig waren. De oefening had plaats met drie eskadrons; de breedte der rivier bedroeg 32 M. (Allg. M. Z., N°. 65.)

Zwemoefeningen van cavalerie. Naar aanleiding van het bericht in N°. 65 der *Allg. M. Z.* omtrent een dergelijke, in Rusland gehouden oefening, worden door een voormalig Oostenrijksch cavalerie-officier mededeelingen gedaan omtrent hetgeen op dit gebied reeds onder den Generaal EDLERSHEIM in Oostenrijk geschied en van de bezwaren die daarbij werden ondervonden. Ook een door dien officier in 1848 persoonlijk uitgevoerde tocht door het water om den vijand te verkennen, wordt medegedeeld. (*Allg. M. Z.*, N°. 71.)

XI. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der artillerie.

De manoeuvres en het schot van de bij de cavalerie-divisiën ingedeelde rijdende batterijen. De voorschriften in de batterijschool gegeven voldoen niet; nieuwe worden voorgesteld. — Voorts wordt aangewezen hoedanig het vuren onder verschillende omstandigheden en bij onderscheidene doelen moet geschieden. (*Rev. d'A.*, Oct.)

Het gebruik der rijdende batterijen bij de manoeuvres der 2de cavalerie-divisie in de legerplaats bij Bruck in 1878. Beschrijving der verschillende uitgevoerde manoeuvres toegelicht door plans, waarop de opstelling der troepen aangegeven is. De manoeuvres hebben duidelijk aan het licht gebracht, dat de cavalerie alleen op ondersteuning van artillerie rekenen kan door toevoeging van rijdende artillerie. Gemiddeld heeft de rijdende artillerie op de manoeuvre-dagen 37,3 KM. per dag afgelegd. (*Mitth. A. u. G.*, Heft 8 u. 9.)

Reorganisatie van de artillerie en genie in Spanje. (*Mitth. A. u. G.*, Heft 8 u. 9.)

Studie over tactiek der artillerie te veld. Wederlegging van een aantal beschouwingen voorkomende in de laatste uitgaaf van het werk van v. SCHMIDT 'Studie über Taktik der Feld-Artillerie. (*Wordt vervolgd*) (*Jahrb. A. u. M.*, Oct.)

Nog een woord over de afscheiding van rijdende en veldartillerie. Betoog van de wenschelijkheid om de rijdende artillerie tot afzonderlijke regimenten te vereenigen met het oog op de bijzondere oefening, die in verband met haar eigenaardigen werkkring noodzakelijk is. Afscheiding van het officierskorps van veld- en rijdende-artillerie is geen vereischte. (*Allg. M. Z.*, N°. 61.)

Wederlegging van het opstel: "Nog een woord over de afscheiding van rijdende en veldartillerie". Men komt op tegen het voorstel in de *Allg. M. Z.* N°. 61 gedaan, om de rijdende artillerie tot afzonderlijke regimenten te vereenigen; men acht het verschil in oefening niet zoodanig, dat hierin eenige noodzakelijkheid is gelegen. (*Allg. M. Z.*, N°. 66.)

XII. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der genie.

Bericht over de tentoonstelling van electriciteit te Parijs. (*Vervolg*.) (*Met platen*.) De elektrische verlichting. (*Mitth. A. u. G.*, Heft 8 u. 9.)

Reorganisatie van de artillerie en genie in Spanje. (*Mitth. A. u. G.*, Heft 8 u. 9.)

De optische militaire telegraphie. Eenige bijzonderheden over proeven met optische seinen bij de Duitse troepen. (*Allg. M. Z.*, N°. 73.)

XIII. Onderwerpen betreffende de marine.

Terugblik op het bombardement van Alexandrië. Mededeeling van het rapport van den Admiraal SEYMOUR. Bijzonderheden omtrent de beschieting alsmede omtrent de Engelsche schepen en hunne bewapening. De pantsring der

schepen heeft den Engelschen veel menschenlevens gespaard. Als een nadeelige omstandigheid bij het bombardement deed zich kennen dat door het vuur uit het zware geschut spoedig een zoo dichte rook voor de schepen hing, dat het uitzicht geheel belemmerd was en de vloot een schoon doel geweest zou zijn torpedo-booten. (Allg. M. Z., N°. 62 en 63.)

Nag een blik op ons torpedo-wezen. (*Vervolg.*) (Allg. M. Z., N°. 64.)

Panterschepen en kustforten. Uittreksel uit een opstel van den Vice-Admiraal HENE in de »Vierteljahrsberichte über die gesammten Wissenschaften und Künste», waarin beschouwingen geleverd worden over de verhouding van de moderne kustversterkingen tot de panterschepen. Ofschoon de panterschepen niet tegen de werking van torpedo's beschut kunnen worden, zou het toch verkeerd zijn om die reden van het pantsers af te zien. Doordien de meeste vijandelijke projectielen niet normaal tegen het pantser treffen, zoo is dit in den regel voldoende om de bemanning en de machines te beschermen. Naast de panterschepen is echter het bezit van torpedo-booten onontbeerlijk. (Allg. M. Z., N°. 72.)

XIV. Krijgsgeschiedenis.

De onlusten in Algerië. (*Vervolg.*) (Sp. M., Oct.)

De Fransche expeditie in Tunis. (*Vervolg.*) (Sp. M., Oct.)

De militaire gedenkschriften van den Generaal HARDY. (*Vervolg.*) (Sp. M., Oct.)

De Russisch-Turksche oorlog in 1877—1878. SULEYMAN PACHA en zijn proces. Het onlangs verschenen werk van den Heer AMÉDÉE LE FAURE »Procès de SULEYMAN Pacha» is slechts een uittreksel van de vertaling, die van het oorspronkelijke stuk geleverd is door den redacteur van *la Turquie*. Deze vertaling is vol fouten en zeer onvalledig. Daarom wordt getracht, de ware beweegredenen te schetsen, die het Turksche gouvernement aanleiding gegeven hebben, om SULEYMAN Pacha in staat van beschuldiging te stellen, en de neigingen, waaraan zijn rechters gehoor gegeven hebben, om hem te veroordeelen. (*Wordt vervolgd.*) (Sp. M., Oct.)

Twee oorspronkelijke stukken voor de toekomstige geschiedkundige beschrijving van den zevenjarigen oorlog. (Jahrb. A. u. M., Oct.)

ALBRECHT VON WALLENSTEIN. Een militair-geschiedkundig karakterbeeld. (*Vervolg.*) (Jahrb. A. u. M., Oct.)

RICHMOND en WASHINGTON. Een strategische studie uit den Amerikaanschen burgeroorlog. (Jahrb. A. u. M., Oct.)

XVII. Staatskunde. Staatsrecht.

De bevolking van Oost-Rumenië. (Mitth. A. u. G., Heft 8 u. 9.)

XVIII. Onderwerpen van gemengden aard.

Maandelijksche kroniek. Het oordeel in de *Kölnische Zeitung* en in de *Petit Marseillais* over de afgelopen herfstmanoeuvres. — Naar men zegt zal zeer spoedig het voorschrift verschijnen op de bevoegdheden van de directeurs van den geneeskundigen dienst en is de aanstelling van de chefs van den geneeskundigen dienst bij de legerkorpsen eerstdaags te verwachten. — Eveneens zal het controle-korps binnenkort geformeerd worden. (Sp. M., Oct.)

Verscheidenheden. Duitschland: Wijziging in de organisatie van de applicatie-school der artillerie en genie. Beproefing van prismatisch buskruit uit de fabriek van ROTTWEIL-HAMBURG. — Engeland: Nieuwe in beproefing zijnde ge-

weren en patronen. — Oostenrijk-Hongarije: Groote manoeuvres der pontonniers te Linz. — Italië: Reorganisatie van de artillerie. — Portugal: Wapening van de kustbatterij van Bom-Successo met stalen kanonnen van 28 cM. — Rusland: Stalen kanonnen uit de fabriek van Oboukhoff. (Rev. d'A., Oct.)

Voorrede voor den 10den jaargang van de Revue d'artillerie. Een overzicht van hetgeen door het tijdschrift in de laatste tien jaren op het gebied van de militaire wetenschappen werd geleverd. (Rev. d'A., Oct.)

Verscheidenheden. Beschieting van een samengestelde (compound) pantserplaat uit een *Armstrong*-kanon van 10 duim. Proeven met een nieuw repeetergeweer in Frankrijk. Een Fransch ontwerp voor een pantserprojectiel. Nieuwe Spaansche proefkanonnen van 8 cM. St. De jongste proeven der Noord-Amerikaansche artillerie. Pantserproeven in Rusland. De uitwerking van het geweer van het kleinste kaliber (stelsel-*Hebler*), Artillerie-materieel aan te maken in de Spaansche militaire werkplaatsen in 1882. Zwitsersche proeven met ijzeren veldbakovens, Oostenrijksch model. (Mitth. A. u. G., Heft 8 u. 9.)

Gezondheidsstatistiek betrekkelijk het Oostenrijksche leger over Juni en Juli. (Mitth. A. u. G., Heft 8 u. 9.)

Verscheidenheden. De militaire opleiding der jeugd, in Frankrijk. — Het Engelsche reglement voor oorlogscorrespondenten. (Allg. M. Z., N°. 61.)

Verscheidenheid. De Engelsche militaire werkplaatsen te Pimlica. (Allg. M. Z., N°. 62.)

Verscheidenheid. De brief van ARABI-Pacha aan Engeland's eersten minister. (Allg. M. Z., N°. 63.)

De viering van den 25sten verjaardag van het bevelhebberschap van Z. M. den Keizer, over het 2de Badensche grenadier-regiment. (Allg. M. Z., N°. 64.)

Verscheidenheid. Het *regiment de topographie* der Vogezen. (Allg. M. Z., N°. 64.)

Verscheidenheid. De Fransche ranglijst voor officieren in 1882. (Allg. M. Z., N°. 65.)

Verscheidenheid. De inkt-fabricage van PAUL STREBEL in Gera. (Allg. M. Z., N°. 66.)

Verscheidenheid. De Engelsche strijdkrachten in Egypte. (Allg. M. Z., N°. 68.)

Verscheidenheid. De Engelsche geneeskundige dienst in Egypte. (Allg. M. Z., N°. 69.)

Verscheidenheid. Een Fransch bericht over de cavalerie-oefeningen bij Metz. (Allg. M. Z., N°. 70.)

Verscheidenheid. De manoeuvres der Italiaansche troepen bij Foligno. (Allg. M. Z., N°. 71.)

De Russische voorposten-bonden. (Allg. M. Z., N°. 72.)

Verscheidenheid. De fabriek van GRUSON te Buckau. (Allg. M. Z., N°. 73.)

Korte mededeelingen. Duitsche rijk: De herfatmanoeuvres van het 15de legerkorps. De oefening der recruten. — Spanje: De tegenwoordige sterkte van het leger. (Allg. M. Z., N°. 60.)

Duitsche rijk: De oefeningen van de garde-landweer-bataljons. De oefeningen der pioniers in veldverschansing en aanleg van telegrafen. De commissie voor het ontwerpen van een nieuwe instructie voor het onderwijs in het rijden. De vestingwerken van Thorn. De werkzaamheden voor de veldheerszaal in het tuighuis. — Italië: Het standpunt van de reorganisatie van het leger. (Allg. M. Z., N°. 61.)

Oostenrijk-Hongarije: De tegenwoordige toestand van het geschutwezen. —

Rusland: De verplichtingen der reserve-officieren, militaire artsen enz. — Zweden en Noorwegen: Het nieuwe wetsontwerp betrekkelijk de algemeene weerplicht. (Allg. M. Z., N°. 62.)

Duitsche rijk: Vierling van het 100-jarig jubilé der 4de compagnie van het 3de Hessische inf. regiment. — Rusland: De oefeningen in het kamp van Krasnoie-Selo. — Zweden en Noorwegen: Het nieuwe wetsontwerp betrekkelijk de legerorganisatie. (Allg. M. Z., N°. 63.)

Duitsche rijk: Het bouwen van twee nieuwe aviso's. Oefeningen met vischtorpedo's. Het vermogen onzer pantserschepen in hooge zeeën. — Rusland: De aanstaande telling der paarden in het rijk. (Allg. M. Z., N°. 64.)

Duitsche rijk: Terugkeer van Z. M. den Keizer van de baden. De groote gevechts-schiefoefeningen der infanterie. Het slot der oefeningen van de ziekenverplegers. De aanstaande manoeuvres der garde-cavalerie-divisie. De oefeningen van de aanvullingsreserve. — Rusland: De aanstaande wijzigingen in de formatie der cavalerie. — Zweden en Noorwegen: Nogmaals het nieuwe wetsontwerp op de legerorganisatie. (Allg. M. Z., N°. 65.)

Duitsche rijk: Geruchten omtrent uitbreiding der marine. — Rusland: Wijzigingen in de uitrusting van het leger, vooral wat de infanterie betreft. (Allg. M. Z., N°. 66.)

Oostenrijk-Hongarij: De nieuwe organisatie der infanterie. — Denemarken: De ontworpen vestingwerken bij Kopenhagen, aan den Kleinen Belt en bij Helgenæs. Voorgedragen uitbreiding van de marine. — Frankrijk: De voorgenomen oprichting van een Afrikaansch leger. De *Temps* over de cavalerie-manoevers in 1882. (Allg. M. Z., N°. 67.)

Duitsche rijk: Het uittrekken van een vaandel aan het fuselierbataljon van het 2de Hessische inf. regt. — Zweden en Noorwegen: Voorstel der marine-commissie voor den bouw van pantserschepen. (Allg. M. Z., N°. 68.)

Duitsche rijk: De inrichting der Duitsche oorlogschepen, wat betreft pantsering en paardenkracht. Een nieuw zelfafsluitend ontstekingsmiddel voor zwaar marinegeschut. — Frankrijk: Voorgestelde opheffing van het invalidenhuis. Gebruik van den telefoon bij het schiffschieten. Levensbericht betreffende den Generaal Duport. — Rusland: De uitslag der oefeningen in het kamp van Krasnoe-Selo. — Vereenigde Staten: De nieuwe torpedo-boot van ERISON. (Allg. M. Z., N°. 69.)

Oostenrijk-Hongarij: Voorbereidingen tot het oprichten der nieuwe inf. regimenten en plaatsing van alle regimenten in hun recruteeringsdistricten. De indoeeling van het leger in legerkorpsen reeds in vredestijd. — Zweden en Noorwegen: Nogmaals het voorstel der marine-commissie. (Allg. M. Z., N°. 70.)

Duitsche rijk: De oefeningen der Wurtembergache cavalerie-divisie. — Rusland: Geruchten omtrent wijzigingen in de organisatie van het ministerie van oorlog en den generelen staf. (Allg. M. Z., N°. 71.)

Duitsche rijk: Het aftreden van den Prins August van Wurtemberg als commandant van het gardekorps en het 50-jarig jubilé van den Generaal der cavalerie v. n. Goltz. — Frankrijk: Het aanvullingscontingent voor 1882. Voorstel om aan de regimenten van het leger namen te geven van beroemde veldheeren. Plan tot oprichting van een Afrikaansch leger. De aanstaande verplaatsing van de cavalerie-regimenten naar het oosten van Frankrijk. — Rusland: De indoeeling van de geheele cavalerie in dragonderregimenten. (Allg. M. Z., N°. 72.)

Oostenrijk-Hongarij: De nieuw gebouwde vesting Malborghetto en liet fort Fredll en de bezichtiging daarvan door Z. M. den Keizer. — Frankrijk: De herfst-manoevers aan de oostgrenzen. — Engeland: Plan tot het aanleggen van versterkingen op het eiland Perin en verbetering van de werken van Ader. (Allg. M. Z., N°. 73.)

BIJLAGE XI,
BEHOORENDE BIJ DE MILITAIRE SPECTATOR,
VIERDE SERIE. — ZEVENDE DEEL, N°. 11.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN ENZ.

(26 September—25 October 1882.)

a.) BIJ HET LEGER HIER TE LANDE.

Benoemd.

Bij den generalen staf. Tot adj. des Konings, de luit.-kol. A. R. W. Geij van Pittius, van den gen. staf O.-l. leger.

Bij den plaatselijken staf. Tot pl. adj. te Helder, de kaplt. jhr. E. A. D. E. van Franckenberg en Proschlitz, van het 4de reg. inf.

Bij den geneesk. dienst. Tot offic. v. gez. 1ste kl., de offic. v. gez. 2de kl. W. N. de Graaf, gedet. bij de zeemacht; tot offic. v. gez. 2de kl., de mil. studenten H. Zwaardemaker en J. J. P. C. van den Heuvel tot Beichlingen gezegd Bartolotti Rijnders; tot reserve offic. v. gez. 2de kl., de burgergen. dr. M. H. D. Klinkenbergh, arts, te Sittard.

Bij het wapen der infanterie. Tot adj. bij het korps, de 1ste luits. W. G. Sprengen, van het 2de, A. Brecman, van het 3de en J. A. W. Luppens, van het 6de reg., alsmede L. A. H. Anemaet.

Bij het wapen der artillerie. Bij het 2de reg. vestingart., tot kaplt., de 1ste luit.-adj. jhr. W. A. Gevers Deijnoot, van het 2de reg. veldart. Bij het 3de reg. vestingart., tot kaplt., de 1ste luit.-adj. T. van Os, van het 1ste reg. veldart. Bij het 4de reg. vestingart., tot maj., de kaplt. J. A. van Otterloo, van het 1ste reg. veldart.

Geplaatst.

Bij het wapen der infanterie. Bij het 6de reg., de offic. v. gez. 2de kl. L. A. H. Jansen.

Overgeplaatst.

Van Helder—Haarlem, de kaplt. pl. adj. J. J. Sas; van Roermond naar het mil. hosp. te Venlo, de offic. v. gez. 1ste kl. (maj.-tit.) J. H. Neiszen; van Venlo

naar het 8ste reg. inf., de offic. v. gez. 1ste kl. F. Piekema. Bij het reg. gren. en jag., de 1ste luit. F. E. R. M. baron d'Ablaing van Giessenburg, van het 1ste reg. inf. Bij het 4de reg. inf., de kapt. J. J. L. Bruinier, van het 7de reg. Bij het korps pont., de 1ste luit. M. J. A. Masthoff, van het 4de reg. vestingart.

Werkzaam gesteld,

bij de Kon. Milit. Academie, de kapt. N. C. Grotendorst, van het 2de reg. vestingart. en de 1ste luit. H. A. J. A. Timmerman, van het 3de reg. inf., welke officn. in verb. daarmede, bij den staf van hun wapen zijn overgeplaatst.

Weder bij het leger h. t. l. ingedeeld,

bij het 7de reg. inf., de 1ste luits. W. M. Wijnaendts en W. C. Hoogkamer, beiden gedet. geweest bij het leger in Nederl. Indië.

Op nonactiviteit gesteld.

De 1ste luit. C. J. M. Noorduijn, van het 1ste reg. inf.

Gepensionneerd.

De kol. E. D. Geukama Bakker, ben. comm. van het 1ste reg. huz.; de kapt. P. G. Maas Geesteranus, pl. adj. te Haarlem, en L. E. Gerdessen, van het 4de reg. inf.; de 1ste luits. J. A. Suringar, van den staf der inf., werksz. bij de Kon. Milit. Academie, E. de Man, van het 6de reg. inf. en J. Rijkers, van het wapen der inf. op n. a.

Overleden gepensionneerden.

De gen.-maj. F. G. Pfeiffer, den 12den Sept. 1882; de luit.-kol. J. W. Vertholen, den 8sten Sept. 1882; de 1ste luit. C. G. Klamburg, den 17den October 1881.

b.) BIJ HET LEGER IN OOST- EN WEST-INDIË.

Benoemd.

Bij het wapen der infanterie. Tot 2den luit., de serg. P. A. Berg.

Bevorderd.

Bij den geneesk. dienst. Tot offic. v. gez. 1ste kl., de officn. v. gez. 2de kl. P. O. O. R. Waschke en dr. R. A. I. Sneathlage.

Bij het wapen der infanterie. Tot majoor, de kapt. H. Haaksma, A. Bosch, L. T. van der Upwich, C. F. Koch, F. C. L. van Raaij, M. Segov, H. F. Weyhardt en F. C. E. Meijer, laaststgen. van den gen. staf; tot kapt., de 1ste luits. J. A. Kalshoven, E. W. Bischoff van Heemskerk, F. G. Smits, W. Boissevain, W. H. Smits, J. G. Blanken, de drie laaststgen. met verlof in Nederl., en A. Dirckes; tot 1sten luit., de 2de luits. A. Dekker, C. Roldanus, F. H. C. F. D. van Gemmingen, A. W. Paalman, W. N. Wintershoven en A. W. Gijsberti Hodenpijl.

Bij het wapen der artillerie. Tot maj., de kapt. B. Lamberts, onder-dir. van den art.-constr.-winkel te Soerabaia, met bep., dat hij bij zijn wapen blijft gevoerd *a la suite* en in zijne tegenwoordige betr. blijft continueeren.

Geplaatst.

Bij de mil. administratie. Als kapt.-intend. bij de intend. in de 2de mil. afd. op Java, de kapt.-kw. H. C. Stokhekker.

Bij den geneesk. dienst. Bij het hosp. te Batoe-Toelis, de offic. v. gez. 2de kl. I. C. Kornelissen. Bij den geneesk. dienst van Palembang, de offic. v. gez. 1ste kl. dr. H. Greve, onlangs van verlof uit Nederl. teruggekeerd. Bij die van Sumatra's Westk., de offic. v. gez. 2de kl. J. Letzeisen.

Bij het wapen der infanterie. Bij het 1ste bat., de 2de luit. J. H. Stadhouder.

Bij het 4de bat., de 2de luit. H. G. van Kesteren.

Bij het 5de bat., de 2de luit. K. A. Kauffmann.

Bij het 6de bat., de 2de luits. L. F. J. A. Glaser en J. M. van den Ende.

Bij het 7de bat., de 2de luits. J. W. Weijenbergh en A. B. D. Jansen.

Bij het 8ste bat., de 2de luits. G. H. van der Nagel en F. W. von Perbandt.

Bij het 14de bat., als adj., de 1ste luit. F. A. le Grand, van dat korps.

Bij het 10de bat., de 2de luit. H. J. Laarhuis.

Bij het 17de bat., de 2de luits. T. A. Gelsing en J. O. A. L. van Bennekom.

Bij het 1ste depotbat., de 2de luit. L. J. L. de Moulin. Bij het 2de depotbat., de 2de luits. C. A. F. F. R. J. Remswinckelen en E. de Roij van Zuidewijn. Bij het 4de depotbat., de 2de luits. M. van den Berg, J. G. A. van der Linden, H. C. T. P. le Roux en R. F. de Ravallet, allen onlangs tot dien rang benoemd. Bij het strafdet. te Ngawie, de 1ste luit. A. A. van Blommestein.

Bij het wapen der artillerie. Bij de magaz. van oorlog te Batavia, de magazijnm. der 3de kl. (2de luit.) J. J. le Roij, onlangs tot dien rang benoemd; bij het det. der 8ste comp. van Borneo te Pontianak, de 1ste luit. J. M. van Braam.

Bij het wapen der genie. Als adj. bij het hoofdbureau der genie, de magaz. 3de kl., de 2de luit. B. E. Latzen; bij het alg. genie-magaz. te Batavia, de magazijnm. 3de kl. (2de luit.) F. C. Püchel; bij dat te Samarang, de magazijnm. 3de kl. (2de luit.) G. H. van Dooremaul.

Overgeplaatst.

Bij het Departement van Oorlog. Bij de 2de afd., de kapt. L. W. J. J. Ramaer en de 1ste luit. W. T. N. von Gensau, beiden van het sub-sistentenk. te Batavia, met bepaling dat zij bij hun wapen zullen worden gevoerd *à la suite*.

Bij den gewest. en plaatsel. staf. Als adj. van den mil. comm. van Sumatra's Westk., de 1ste luit.-adj. G. H. Slot, van het garnbat. aldaar, met bepaling dat hij bij zijn wapen zal worden gevoerd *à la suite*.

Bij de mil. administratie. Als gewest. intend. in de 2de mil. afd. op Java, de maj.-intend. A. F. L. G. H. van den Steen van Ommereu, van de intend. te Batavia.

Bij den geneesk. dienst. Bij het hosp. te Willem I, de offic. v. gez. 2de kl. F. G. A. Huber, van den geneesk. dienst van Atjeh. Bij dat te Batavia, de offic. v. gez. der 1ste kl. A. F. Heijl, van den geneesk. dienst van Palembang, de offic. v. gez. 2de kl. dr. H. Breitenstein en C. C. H. Munting, resp. van den geneesk. dienst der Lampongsche districten en van Sumatra's Westk. Bij dat te Willem I, de offic. v. gez. 1ste kl. P. C. O. R. Waschke, van dat te Batavia. Bij den geneesk. dienst van de Oostk. van Sumatra, de offic. v. gez. 2de kl. R. van Beuningen van Helsdingen, van het hosp. te

Hatoo-Toelis. Bij dien van Atjeh, de offic. v. gez. 2de kl. J. M. H. van Dorasen, van het hosp. te Soerabaia. Bij dien der Lampongsche distr., de offic. v. gez. 2de kl. S. Baczes, van het hosp. te Batavia.

Bij het wapen der infanterie. Bij het 1ste bat., de luit.-kol. J. W. van Son, van het garnbat. van Banka.

Bij het 2de bat., de kapt. A. Acikema, van het garnbat. van de 2de mil. afd. op Java.

Bij het 5de bat., de 1ste luit. H. P. Engelbert van Bevervoorde, van het garnbat. van Celebes en o., Menado en Timor.

Bij het 6de bat., de kapt. M. Jorissen, van het 2de bat.

Bij het 12de bat., de 2de luit. J. C. F. van Wagtenonk, van het 13de bat.

Bij het 14de bat., de 2de luits. J. C. Holland, H. J. Eekhout en H. J. Tjassens Keiser, van het 2de en 11de bat. en het 3de depotbat. en H. J. Iwes, van het garnbat. van Atjeh.

Bij het 15de bat., de 2de luit. C. van der Schroeff, van het garnbat. van Atjeh en o.

Bij het 16de bat., als adj., de 1ste luit. J. C. P. Brack, van het 4de depotbat.

Bij het 17de bat., de kapt. G. de Lang en de 2de luit. W. T. L. Rookmaker, eerstgen. adj. van den mil. comm. van Sumatra's Westk. en laatstgen. van het 18de bat.

Bij het 18de bat., de 1ste luit. J. M. R. Lacculle, van het garnbat. van de Oostk. van Sumatra.

Bij het garnbat. van Atjeh, de 1ste luits. C. A. de Visser en T. F. W. Engelbert van Bevervoorde en de 2de luit. P. J. Manden, de twee eerstgen. van het 14de en laatstgen. van het 5de bat., en de 1ste luits. F. W. A. H. Scheurer, P. J. van Driest, K. K. A. J. Schneider en de 2de luit. P. A. Gallas, respect. van het subsistenk. te Padang, het 15de bat., het subsistenk. te Batavia en het 12de bat. Bij dat van Amboina en Ternate, de 1ste luit. H. C. Moorrees, van de 11de afd. van het dep. van oorlog. Bij dat van Sumatra's Westk., de 1ste luit. J. F. J. Uelman, van het 4de depotbat. en als adj., de 1ste luit. J. A. P. Geill, van het 17de bat. Bij dat van Banka, de 2de luit. W. Hamerster, van het garnbat. van Atjeh. Bij dat van Atjeh, de 1ste luit. J. Franken, van het 1ste depotbat. Bij dat van de Z. en O. afd. van Borneo, de 1ste luits. G. J. Feith en F. H. Donner, resp. van het 13de bat. en het 3de depotbat. Bij dat van de Westerafd. van Borneo, de 2de luit. W. C. Kimmijser, van het 4de bat. Bij het 1ste depotbat., de kapt. W. F. H. S. Petter en de 1ste luit. H. P. J. Bode, resp. van de mil. school te Meester Cornelis en het garnbat. van Atjeh. Bij het 2de depotbat., de kapt. R. H. van Schaik, van het 14de bat. en de 2de luit. V. E. J. Muijwijk, van het garnbat. van Atjeh. Bij het 4de depotbat., de 1ste luits. C. K. J. van den Bussche en J. Zijlstra, resp. van het garnbat. van Sumatra's Westk. en het subsist. te Padang. Bij het subsistenk. te Batavia, de kapt. A. de Willigen, van de 11de afd. van het dep. van oorlog, de 1ste luit. J. R. Jacobs, van dat te Soerabaia, de kapt. J. C. Schmidt, en de 1ste luit. N. C. U. Masman, resp. van het 11de bat. en het 1ste depotbat. Bij dat te Samarang, de 1ste luit. F. L. Reurhoff, van het korps pup. te Gombong. Bij dat te Soerabaia, de 1ste luit. H. Kuijk, van het 3de depotbat. Bij het strafdet. te Ngawie, de 2de luit. C. J. van Dort, van het 1ste bat. Als instr. bij de mil. school te Meester Cornelis, de 1ste luit. jhr. G. J. W. C. H. Graafland, van het 1ste depotbat.; met bep. dat hij zijn wapen zal worden gevoerd *à la suite*. Bij het korps pup. te Gombong, de 2de luit. K. R. L. Koene, van het 8ste bat.; met bep., dat hij zijn wapen zal worden gevoerd *à la suite*.

Bij het wapen der artillerie. Als voorz. der comm. van proefn., de kapt. A. W. Seghoer, van de 18de comp., 1ste hergbat. te Batavia; met bep.,

dat hij bij zijn wapen zal worden gevoerd *à la suite*. Bij de magaz. van oorl. te Willem I, de magazijnm. der 3de kl. (2de luit.) C. Moolenaar, van die te Batavia. Bij de 4de comp., 4de bergbat. van Atjeh en o., de 1ste luit. G. C. Manders, van de 21ste comp., 4de veldbatterij te Banjoe-Biroe. Bij de 6de comp., 1ste comp. van Atjeh en o., de 1ste luit. W. J. C. B. Droogleeveer Fortuijn, van de 4de comp., 4de bergbatterij aldaar. Bij de 9de comp., 3de comp. vestingart. te Batavia, de 1ste luit. J. P. de Graaff, van het det. der 8ste comp., comp. van Borneo te Pontianak. Bij de 11de comp., comp. van Amboina en Ternate te Banda, de 1ste luit. C. P. van Bockum Maas, van de 14de comp., comp. van Sumatra's Westk. te Padang. Bij de 13de comp., 4de comp. vestingart. te Batavia, de bij het wapen der art. gedet. 1ste luit. der inf. C. L. Vinkhuizen, van de 6de comp., 1ste comp. van Atjeh en o. Bij de 18de comp., 1ste bergbatt. te Batavia, de kapt. H. J. W. Roijen, waarn. voorz. der comm. Als onderdir. bij den art.-constr.-winkel te Soerabaia, de kapt. B. Lamberts, van de 13de comp., 4de comp. vestingart. te Batavia; met bep. dat hij bij zijn wapen zal worden gevoerd *à la suite*.

Bij het wapen der gentie. Bij de werken te Malang, de kapt. J. H. Ten Hoet, van die te Tjilatjap. Bij die van Atjeh en o., de 1ste luit. N. Kuilenburg, van die te Magelang.

Ingetrokken.

De plaatsing bij het alg. geniemagaz. te Batavia, van den magazijnm. 3de kl. (2de luit.) F. C. Püchel, zijnde hij in verb. daarmede gepl. bij het alg. geniemagaz. te Samarang; de plaatsing bij het alg. geniemagaz. te Samarang, van den magazijnm. 3de kl. (2de luit.) G. H. van Dooremaal, zijnde hij in verband daarmede gepl. bij het alg. geniemagaz. te Batavia; de overpl. bij het hosp. te Weltevreden, van den offic. v. gez. 2de kl. H. de Cock, zijnde hij in verband daarmede overgepl. bij het hosp. te Soerabaia; de overpl. bij den geneesk. dienst van de Oostk. van Sumatra, van den offic. v. gez. 2de kl. A. Jager, zijnde hij in verb. daarmede overgepl. bij het garnizoen te Magelang.

Bepaald.

Dat de maj. F. C. E. Meijer ook in zijn nieuwen rang blijft geplaatst bij den gen. staf en als zoodanig blijft gevoerd *à la suite* van het wapen der inf.; dat het aan den offic. v. gez. 1ste kl. I. C. de Oude, wegens 45 jaren onafgebroken dienst in N.-L., verleend tweej. verlof naar Europa, alsnog wordt beschouwd als te zijn verleend wegens ziekte.

Eervol ontslagen.

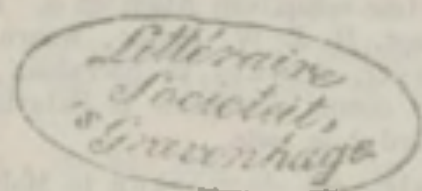
De maj. der inf. P. van Drimmelen en de maj.-int. der mil. adm. J. W. J. van Deventer; de kapt. der inf. P. C. Gaal en H. F. Holz; de burg. schrijver 3de kl. bij de mil. adm. C. A. A. Lubach.

Tweejarig verlof verleend,

aan den ritmeester der cav. J. A. Brass; aan den mil. paardenarts 1ste kl. J. J. Postma; aan den meesterknicht smidvuurwerker bij den art.-constr.-winkel te Soerabaia A. J. A. Ghattelin.

Overleden.

J. G. Blanken, 1ste luit. der inf., te 's Gravenhage, den 4den Sept. 1882.

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

Over de uitvoering van kadermanoeuvres.

(Met Schets.)

De kadermanoeuvres vervulden ook dit jaar een belangrijke plaats onder de oefeningen van het Nederlandsche officierskorps en op dien grond kunnen zij naar onze meening niet dikwerf genoeg een onderwerp uitmaken van algemeene bespreking. Behandelde men ze vroeger in dit tijdschrift, in de hoop een duidelijker en voor velen meer bevredigende leidraad te verkrijgen, thans nu het ontwerp-reglement, na gewijzigd te zijn, tot een voorschrift is verheven, is het onderzoek naar de verschillende opvattingen gewettigd en verdient de vraag overweging, welke van hen, het meest met de grondgedachte van het voorschrift overeenkomt.

De omschrijving van doel en aard der manoeuvres is dezelfde gebleven. De kadermanoeuvres hebben ten doel: »de officieren op het terrein te oefenen in het uitvoeren van militaire opdrachten voor hun eigen of den naast-hoogeren rang, zonder dat de bij de opdracht vermelde troepen aanwezig zijn, doch met inachtneming der voor oorlogsterkte noodige afstanden en tijdruimten. Bij deze oefeningen kan slechts tot zekere hoogte de werkelijkheid worden nagebootst, zoodat dan ook niet verder moet worden gegaan, dan de aanwijzing, hoe de dispositiën vóór, gedurende of na het gevecht zouden moeten worden uitgevoerd. Het gevecht zelf moet buiten beschouwing blijven.»

Ten einde nu aan dit reglementair voorgeschreven doel der manoeuvres te voldoen, zijn voor zoover onze inlichtingen ons recht geven dit te beweren, twee verschillende wegen ingeslagen. De een stelt *gezamenlijke* bespreking en oefening op den voorgrond; de andere daarentegen houdt meer vast aan het werkelijke oorlogsbeeld, hij eischt verspreiding van de deelnemers over het terrein, tracht daardoor nader te komen bij het ideaal en beoogt in hooge mate het aankweken van initiatief.

De eerste opvatting, door mannen van beteekenis verdedigd en voorgestaan, leidt meer bijzonder tot een bespreking van de tactiek op het terrein; door

ervaren hand geleid, levert zij ontegenzeggelijk gunstige uitkomsten. Voor de uitvoering wordt een onderstelling en opdracht ontworpen; naar aanleiding hiervan worden door den Algemeenen bevelhebber de vereischte bevelen gegeven en het uit deze bevelen voortkomende tactische beeld, op het terrein met de gezamenlijke deelnemers, vereenigd, besproken; m. a. w. dus het voor en tegen overwogen, nagegaan hoe in verschillende, in de onderstelling passende gevallen zal worden gehandeld en daarvan aantekening gehouden.

Dat een zoodanige oefening op het terrein verre te verkiezen is boven een tactische oefening op de kaart, wie zal dit loochenen? De vraag is intusschen, mag zij een kadermanoeuvre in den geest van het voorschrift worden genoemd? Naar onze meening kan hierop niet bevestigend worden geantwoord. Het gronddenkbeeld van de kadermanoeuvres moet onzes inziens gelegen zijn in het zoo hoogst noodig aankweeken van besluitvaardigheid bij elken troepenaanvoerder, in welken rang hij ook diene. Oorlogs- en gevechtsvoering, zij beide eischen tot grondslag, ernstige en grondige studie; bij de uitvoering echter valt niet te redeneeren, er moet gehandeld, meestal en vooral in de gevechtsvoering oogenblikkelijk worden gehandeld. Wel is waar mag niet worden ontkend, dat dit oogenblikkelijk handelen, meermalen noodlottige gevolgen na zich kan slepen, doch het is even zeker dat de besluiteloosheid, de weifeling, het hinken op twee gedachten, proefondervindelijk nog tot noodlottiger uitkomsten hebben geleid.

Op dien grond vooral zijn wij dan ook meer geneigd ons aan te sluiten bij de tweede richting, die zich voor de wijze van uitvoering der kadermanoeuvres tracht baan te breken. Ontegeuzeggelijk is zij in de toepassing voor de deelnemers moeilijker, omdat zij niet rechtstreeks de leering, doch veeleer de beproeving, in den goeden zin van het woord, op den voorgrond stelt. Zij neemt aan dat er fouten, ernstige, dikwerf ingrijpende fouten zullen worden gemaakt, doch zij bespreekt deze eerst later en laat het werkelijke beeld zijn vrijen loop, ten einde aan de grondgedachte getrouw te blijven, dat kadermanoeuvres wel is waar oefeningen zonder troepen zijn, doch dat zij als werkelijke oorlogshandelingen op het terrein moeten worden beschouwd en doorgevoerd.

Wanneer men op den voorgrond stelt, dat de manoeuvre geleid wordt door iemand, die behalve door overwicht in kennis en ondervinding, ook uitmunt door welwillendheid, dan kan ongetwijfeld de eerste methode rijke vruchten afwerpen. Intusschen mag niet over het hoofd worden gezien, dat vooral in de tactiek, stellige bewijzen voor de een of andere redeneering gewoonlijk moeilijk kunnen geleverd worden; het gevaar dreigt dan ook dat men vervalt in een zeer onvruchtbaar getwist over de een of andere, in den regel slechts langs den empirischen weg op te lossen quaestie. Wel is waar kan de Leider door zijn overwicht hieraan een einde maken, toch ligt onzes inziens in deze discussie het zwakke punt van de voorgestelde methode, eensdeels omdat zij tijdverlies in zich sluit, anderdeels omdat zij gepaard gaat

met het bezit van gegevens, omtrent handelingen van anderen (onderbevelhebbers op andere punten) waarover men in de werkelijkheid niet zal kunnen beschikken.

Beter komt het ons voor, tijdens de manoeuvre niet te verbeteren, noch te bespreken. Dit beginsel sluit geenszins uit, dat men door bevelhebber of onderbevelhebber, zoo noodig de een of andere handeling kan doen toelichten; de critiek moet echter voorshands achterwege blijven. Ziet de Leider gelegenheid om van een naar zijn meening begane fout gebruik te maken, dan mag hij deze niet ongebruikt voorbij laten gaan en moet hij trachten gedurende de manoeuvre daarvan partij te trekken. Feiten toch overtuigen meer dan woorden; heeft men eenmaal in de practijk de gevolgen van een fout ondervonden, dan kan elke boetpredikatie gerustelijk achterwege blijven. Voegt men ons toe dat het gebruik maken van fouten ook bij de onderwerpelijke methode mogelijk blijft, dan antwoorden wij, hiermede binnen zekere grenzen instemmende, dat de uitwerking minder groot zal zijn wanneer men op het terrein het redeneeren en motiveeren toelaat, dan wanneer men somtijds geheel aan zichzelf overgelaten, opeens de gevolgen van een beganen misslag erkent.

In het voordeel van de eerste behandelingswijze mag om der billijkheidswil niet over het hoofd worden gezien, dat zij als oefenschool vooral voor jonge officieren, wier initiatief somtijds meer berust op een zekere mate van brutaliteit, in den goeden zin van het woord, dan op grondige studie, van hooge waarde is. Onder oordeelkundige leiding wordt de minder ervarene gewezen op de moeilijkheid, verbonden aan de uitvoering van tactische opgaven op het terrein; er wordt opgebouwd, minder bepaald beproefd. Daarentegen mag niet onopgemerkt blijven, dat de kadermanoeuvres uitgaven vereischen, eensdeels van het Rijk, anderdeels ook van de betrokken personen en dat wanneer men in den aangeduiden geest wil oefenen, de onmiddellijke omgeving der garnizoenen gewoonlijk voldoende gelegenheid biedt om in deze behoefte te voorzien, zonder daarbij 's Rijks of der officieren particuliere kas aan te spreken.

De tweede methode vereischt nog in veel hooger mate dan de eerste een ervaren leiding; zij vordert daarenboven krachtige medewerking van de deelnemers. Met onwilligen of zelfs onverschilligen is de uitvoering volmaakt onmogelijk. Ligt hierin aan de eene zijde de kwetsbare plek van de voorgestelde handelwijze, aan de andere zijde mag niet worden vergeten dat gelukkig de onwil tot de uitzonderingen behoort, wanneer het geldt, leering door zelfbeproeving. Wil men intusschen de vereischte zekerheid hebben omtrent de medewerking van de deelnemers, dan moet elke gedachte aan vrees worden verbannen. Voor hoevelen toch is thans het woord kadermanoeuvre alleen, niet reeds een schrikbeeld, waarin hij door het begaan van een enkelen misslag, de vernietiging van een met zorg opgebouwd verleden ziet. Tegen die vrees kan niet krachtig genoeg worden gestreden;

mocht al het verleden op voorbeelden kunnen wijzen van het stelsel, hetwelk onder den naam van het afmaaksysteem zijn slachtoffers heeft gemaakt, meer en meer, vooral met de verbetering van het wetenschappelijk gehalte van het officierskorps, worden die angstige gedachten verbannen. Een kundig en ervaren leider herinnert zich te goed de zorg en moeite, die hem het bereiken van zijn standpunt hebben gekost, om niet een welwillende beoordeeling over te hebben voor de misslagen van jongeren. Hij boezemt zijn onderhebbenden vertrouwen in; hij wijst hen er op, hoe dikwerf hij zelf dwaalde, doch zich na zijn dwaling sterker gevoelde, voor zoover dit betref het vermijden van fouten in overeenkomstige gevallen. Door zulke mannen geleid, is de goede uitvoering eener kadermanoeuvre overeenkomstig de tweede methode, reeds ten halve verzekerd.

Het zou ons te ver voeren, wilden wij beide methodes in hun voor en tegen langer volgen. Het tot nu toe vermelde zal dunkt ons voldoende zijn om het begrip te vestigen en te doen uitkomen dat de eerste methode de tactische oefeningen op de kaart, overbrengt op het terrein, de tweede daarentegen, zonder troepen, de werkelijke oorlogshandeling op het terrein tegenover een denkbeeldigen vijand tracht aanschouwelijk te maken niet alleen, doch tevens meer in het bijzonder den nadruk legt op het aankweeken van initiatief, door zonder verwijl en zonder discussie te doen bevelen en handelen. De strijd loopt intusschen minder over de vraag, welke van de beide methodes is de beste, dan wel over die, in hoeverre beide en in het bijzonder de tweede, practisch uitvoerbaar zijn.

Naar aanleiding hiervan wenschen wij eenigszins in bijzonderheden te treden omtrent een oefening, die overeenkomstig de tweede methode werd gehouden door de officieren uit het garnizoen van Nijmegen, ten einde daarbij te kunnen nagaan, met welke bezwaren men bij de uitvoering te worstelen had en op welke wijze in de toekomst daarin zou kunnen worden te gemoet gekomen.

Het bevel tot uitvoering van de onderwerpelijke kadermanoeuvre bepaalde, dat deze op drie achtereenvolgende dagen zou worden gehouden, dat daaraan zou worden deelgenomen door twee hoofdofficieren, resp. als Leider en Algemeen bevelhebber, twee officieren als adjudanten der hoofdofficieren, drie kapiteins als bataljonscommandanten, drie luitenants als bataljonsadjudanten, een kapitein als commandant der artillerie, een cavalerie-officier als commandant der ruitery, terwijl zou kunnen worden beschikt over acht bereden huzaren als ordonnansen. Ten einde de uit 's Bosch komende cavalerie, de gelegenheid te geven om in den vroegen morgen van den eersten manoeuvre-dag aanwezig te zijn, werd het dorp Wijchen als uitgangspunt voor de manoeuvre aangewezen en voorts bepaald dat dit dorp ook steeds tot nachtkwartier van het geheele detachement zou moeten dienen. Op deze laatste bepalingen wenschen wij reeds nu de aandacht te vestigen en met beschei-

denheid op te merken, dat het wellicht voor de officieren minder aange- naam en ook voor de autoriteiten minder gemakkelijk, doch zeer zeker vruchttragender zou zijn, wanneer men kon besluiten om ieder officier te doen overnachten ter plaatse waar hij in de werkelijkheid geacht wordt te zijn. De gezelligheid zal hieronder lijden, doch de oefening in waarde winnen.

Ten einde te voldoen aan de opdracht werd door den Leider de navol- gende onderstelling ter goedkeuring aangeboden en werden tegelijkertijd inge- volge § 23 van het voorschrift tot het houden van kadermanoeuvres enkele instructiën en voorschriften ontworpen. Aan ieder der deelnemers werd gelijktijdig met een afdruk van onderstelling en opdracht, een exemplaar daarvan uitgereikt. Een en ander luidde als volgt:

KADERMANOEUVRE 6, 7 en 8 JUNI 1882.

ALGEMEEN DENKBEELD.

Een zuidelijke legermacht is Noord-Brabant binnengerukt en marcheert in de richting van Ravenstein. De provincie Noord-Brabant, alsmede de ge- heele linker-Maasoever, zijn door de noordelijke troepen verlaten. De spoorweg- overgangen zijn onbruikbaar gemaakt.

Niet in staat zijnde den geheelen rechter-Maasoever te observeeren en den overgang der rivier aan den vijand rechtstreeks te betwisten, heeft het legerbestuur der noordelijken aan een samengestelde brigade sterk: 2 regi- menten infanterie (ieder van 4 bataljons), twee eskadrons cavalerie, twee batterijen artillerie en één compagnie genietroepen, last gegeven om het riviervak tusschen Batenburg en Overasselt waar te nemen en den vijand tijdens of onmiddellijk na den overgang aan te vallen en terug te slaan.

In den morgen van den 6den Juni ontvangt de Brigadecommandant in zijn hoofdkwartier te Wijchen bericht, dat de vijand te Vierlingsbeek een brug heeft geslagen over de Maas en met cavalerie en artillerie in de rich- ting van Mook voorwaarts gaat.

N.B. Afstand Vierlingsbeek tot Mook ongeveer 22 KM.

In verband met dit algemeene denkbeeld wordt de kadermanoeuvre met de onderwerpelijke troepen beperkt tot de navolgende

OPDRACHT.

Van de reserve der tot observatie van het riviervak Batenburg—Overasselt te Wijchen opgestelde troepen, wordt op het bericht dat de opstelling door een rivierovergang te Vierlingsbeek in de linkerflank wordt bedreigd, een detachement sterk: drie bataljons infanterie, een eskadron cavalerie, een batterij veldartillerie, een halve compagnie genietroepen, met de daarbij be- hoorende treinen in de richting van Mook afgezonden, om het voortrukken des vijands in den rug der eigen opstelling te beletten.

Naar aanleiding hiervan, wordt bij het begin der manoeuvre te Wijchen uitgereikt, de navolgende

ORDER.

Wijchen, 6 Juni, 7 uur 's morgens.

De vijand heeft in den afgelopen nacht te Vierlingsbeek een brug geslagen over de Maas en rukt reeds met cavalerie en artillerie in de richting van Mook.

Ten einde zoowel de terugtochtsweg op Nijmegen vrij te houden als ook een onverwachte aanval op de linkerflank onzer opstelling aan de Maas te voorkomen, zal een detachement sterk: drie bataljons infanterie, een eskadron cavalerie, een batterij veldartillerie en een halve compagnie genietroepen, onder bevel van den Majoor X. ten 8 uur afmarcheeren uit Wijchen naar de lijn Heumen—Malden, den vijand indien hij reeds vasten voet in die punten heeft verkregen daaruit verdrijven, de lijn bezetten en tot het bieden van ernstigen weerstand inrichten.

Mocht het aan het detachement niet mogelijk zijn, de aangewezen punten te bereiken, dan zal in de lijn De Diervoort—Ruine Kapel stelling worden genomen, en aldaar nadere bevelen worden afgewacht.

De Brigadecommandant,

Y.

INSTRUCTIËN EN VOORSCHRIFTEN VAN DEN LEIDER DER MANOEUVRE.

ingevolge § 23 van het Voorschrift op de Kadermanoeuvres.

1. *Uitgebreidheid van het operatie-terrein.*

Het operatie-terrein strekt zich zuidwaarts uit tot aan de Maas. Overasselt, hetwelk in de waarnemende opstelling achter de Maas is opgenomen, wordt geacht te zijn bezet door 1 compagnie infanterie en 1 peloton huzaren. Op den 6den Juni door vijandelijke cavalerie in de linkerflank bedreigd, heeft de commandant van Overasselt, de lijn Worsumsche Hof—De Zomp bezet.

2. *Sterkte der tactische onderdeelen.*

De sterkte der verschillende tactische onderdeelen wordt geacht te zijn die, welke in het Kon. Besl. van 14 Jan. 1882 en in de bepalingen naar aanleiding daarvan, is vastgesteld; te weten:

de *compagnie*: 4 officieren en 222 onderofficieren en manschappen;

het *bataljon*: 21 » » 893 » » »

(de niet strijdenden hieronder begrepen) 5 officierspaarden en 1 troepenpaard.

het *eskadron*: 5 officieren en 120 paarden; de pelotons gerekend op 24 wachtmeesters, korporaals en manschappen in het 1ste en 2de gelid;

de *batterij*: 4 officieren en 144 onderofficieren en manschappen,

8 officiers- en 121 troepenpaarden.

1 peloton *genietroepen*: 1 officier en 78 man.

3. Voertuigen.

Aan voertuigen worden geacht te zijn medegevoerd:

1 bagagekar van den staf	2 paarden.	
3 » » » bataljons	6 »	
3 ziekekarren	3 »	
12 compagnieskarren	24 »	
3 patrooncaissons	6 »	
1 compagnieskar (cavalerie)	2 »	
1 gereedschapskar (genietroepen).	2 »	
1 bagagekar,	} 2 »	
1 verbandwagen,		
1 transportwagen,		} 4 »
1 gereedschapskar (genietroepen)		
3 ziekewagens,	} 12 »	
3 ziekewagens,		
30 voertuigen met	67 »	

Van deze voertuigen worden tot den *gevechtstrein* gerekend: de ziekekarren, de patrooncaissons en de gereedschapskar. De overige worden als *bagagetrein* vereenigd.

Van den verplegingstrein worden geen voertuigen gedetacheerd; de intendance zal door requisitie zoo noodig in de behoefte aan transportmiddelen moeten voorzien.

De *batterij veldartillerie* wordt gerekend te zijn voorzien van de nieuwe vuurmonden van 8 cM. St. Zij zal bestaan uit:

- 6 vuurmonden,
- 6 caissons,
- 1 voorraadaffuit,
- 1 bagagewagen,
- 1 gereedschapswagen,
- 1 smidswagen,
- 6 reservepaarden,

daarvan behooren tot den *gevechtstrein*: 3 caissons, de voorraadaffuit en de reservepaarden.

4. Diepte der marschcolonne.

Als grondslag voor de diepte van marcheerende colonnes wordt vastgesteld:

diepte der compagnie	90 pas.
» van het bataljon met <i>gevechtstrein</i>	400 »
» der batterij in colonne met éénen	359 »
» » » » » tweeën	204 »
zonder bagagetrein wordt de diepte met 116 pas verminderd (voor de colonne met éénen).	
diepte van het eskadron in colonne met vieren	170 pas.
» » » » » tweeën	270 »
» » een peloton genietroepen met kar	60 »
Afstand tusschen de bataljons en de batterij onderling	50 »
» » voertuigen en troepen	10 »

Afstand tusschen voertuigen onderling	4 pas.
» » infanterie en genietroepen	10 »
» » » » cavalerie.	20 »
diepte van een voertuig met twee paardan	6 »
» » » » vier »	14 »
» » » » zes »	18 »

5. *Snelheid van beweging.*

De vooruitgeschoven cavalerie wordt geacht hoogstens 8 KM. per uur af te leggen. De marschcolonne der infanterie 4 KM. (met inbegrip der rusten). De snelheid van beweging van adjudanten en ordonnansen wordt gesteld op 350 M. per minuut over een afstand van 3 KM.; op 225 M. per minuut over een afstand van 5 KM., en op 170 M. per minuut over den geheelen af te leggen afstand.

6. *Wijze van uitvoering.*

De manoeuvre zal zoo getrouw mogelijk in overeenstemming met het werkelijke oorlogsbeeld worden uitgevoerd. Steeds zal rekening worden gehouden met tijd, ruimte en beschikbare middelen.

Van de gevechtsberichten zal overeenkomstig § 41 van het Voorschrift op de groote manoeuvres gebruik worden gemaakt, wanneer omtrent gevechtshandelingen moet worden gerapporteerd.

Wordt aan gedetacheerde afdelingen een opdracht gegeven tot uitvoering eener tactische handeling, zonder dat deze tot een gevecht aanleiding geeft, dan zullen de commandanten dier afdelingen in den vorm van een beknopt, doch zaakrijk verslag op den avond van den dag der handeling aan den Algemeenen bevelhebber rapporteeren.

Bij het verzenden van berichten tijdens een gevechtshandeling zal van modelrapportkaarten worden gebruik gemaakt.

Opstellingen enz. worden door schetsen met gekleurd potlood verduidelijkt. Steeds zal daarvoor de vereischte tijd beschikbaar worden gesteld. Overeenkomstig § 35 van het reglement op de kadermanoeuvres wordt nog nader in herinnering gebracht en vastgesteld:

1. *Marschen.* Bij vooruitzending van de cavalerie, die als zoodanig door haar commandant en een of twee ordonnansen zal worden voorgesteld, worden de voorhoede en de hoofdmacht der colonne, door officieren al of niet groepsgewijze vereenigd, aangeduid. Ieder commandant houdt aantekening der beweging. Zoodra uit de marschcolonne tot de gevechtsformatie wordt overgegaan, teekent ieder afdelingscommandant onder meer aan, het oogenblik, waarop hij zich in beweging stelt en dat, waarop hij de bevolen stelling heeft ingenomen.

De Algemeene bevelhebber doet aantekening houden omtrent de beweging van den trein.

2. *Kantonnementen en bivaks.* De bevelen voor het onder dak brengen of bivakkeeren van troepen gaan uit van den Algemeenen bevel-

Societ. d'Ingenieur

hebber, doch worden uitgevoerd door de betrokken bataljons- of afdeeling-commandanten, die daaromtrent aan den Algemeenen bevelhebber rapporteeren.

De maatregelen ter algemeene beveiliging worden door den Algemeenen bevelhebber bevolen; de rechtstreeksche beveiliging blijft voor rekening van kantonnements- en bivakcommandanten.

In de voeding zal zooveel mogelijk ter plaatse worden voorzien; bij gebreke hiervan zal van de reserve-rations moeten worden gebruik gemaakt.

3. Stellingen. De order tot het betrekken eener stelling gaat uit van den Algemeenen bevelhebber; hij geeft zijne bevelen in groote trekken; de details van de bezetting der aangewezen punten komen voor rekening der afdeeling-commandanten. Wordt het een of ander punt in staat van verdediging gebracht, zonder dat die handeling al dadelijk rechtstreeks leidt tot den strijd, dan wordt van de genomen maatregelen in den avond van den dag, waarop de handeling is geschied, aan den Algemeenen bevelhebber gerapporteerd; een en ander zoo mogelijk opgehelderd door een schets. Van stellingen onmiddellijk vóór of tijdens het gevecht betrokken, wordt in de gevechtsberichten gerapporteerd.

De onderstelde *aanval*, op een te voren gekozen en in staat van verdediging gebrachte stelling, wordt door den Leider geleid; daartoe zal de Algemeene bevelhebber de deelnemende officieren verzamelen en hun in tegenwoordigheid van den Leider de stelling in haar bijzonderheden bekend maken. De Leider zal hierop den aanvaller handelend doen optreden en niet inachtneming van tijd en ruimte, zullen vervolgens door de betrokken officieren bevelen worden gegeven, rapporten worden verzonden, enz., een en ander geheel in overeenstemming met den werkelijken strijd. Wordt uit de aangevallen stelling de terugtocht ondernomen en stelt zich dus de troepenafdeeling in beweging, dan zal te voren ieder commandant de plaats innemen, alwaar hij zich in de werkelijkheid zou ophouden.

De Leider ontveinst zich niet de moeilijkheden verbonden aan het over het terrein verspreiden der deelnemende officieren; niet altijd toch zal het gemakkelijk zijn bij het overbrengen van rapporten en bevelen den betrokken persoon op te sporen. In de werkelijkheid met troepen handelende zal men veel spoediger het spoor kunnen vinden; hij rekent echter hierbij op de ijverige medewerking der deelnemers. Afgescheiden toch dat het reglement wil, dat de kadermanoeuvres het werkelijk gevechtbeeld teruggeven, is het noodig en leerzaam een ieder zelfstandig te doen optreden, op het punt, alwaar hij zich in de werkelijkheid zou ophouden.

7. Duur der oefening.

De aanvang der oefening zal dagelijks worden bepaald. Tegen omstreeks 12 uur zal een half uur rust worden gehouden en vervolgens de oefening in dier voege worden voortgezet, dat de officieren ten 4¹/₂ uur in het kwartier te Wijchen zijn teruggekeerd.

De rapporten, gevechtsberichten, enz. moeten ten 7¹/₂ uur bij den Algemeenen bevelhebber zijn ingekomen.

Op het einde van iederen oefeningsdag wordt de Algemeene bevelhebber geacht een rapport te zenden aan den Brigadecommandant te Wijchen. Dit rapport wordt ten 9¹/₂ uur bij den Leider ingewacht.

Op al deze verschillende rapporten zal na het eindigen der manoeuvre het verslag door den Algemeenen bevelhebber aan den Leider in te zenden, worden gebaseerd.

Plaats en tijd der te houden conferentie zullen later worden aangegeven.

Nijmegen, 3 Juni 1882.

De Leider der kadermanoeuvre,

Y. Luit.-Kol.

Gewapend met deze gegevens en beziel met den lust tot algemeene samenwerking begaf zich het kader officieren in den morgen van den 6den Juni voor eigen rekening per spoor van Nijmegen naar Wijchen.

Het zij ons vergund, alvorens de manoeuvre nader te beschouwen, een oogenblik terug te keeren tot de plannen van den Leider.

Bij het ontwerpen der onderstelling toch, had de Leider reeds voor zichzelf in groote trekken het manoeuvrebeeld van de drie dagen uitgewerkt, zich de tegenpartij in bepaalde sterkte gedacht en handelend ingevoerd, ten einde langs dien weg, van een natuurlijk en logisch verloop van het geheel verzekerd te zijn. In hoofdtrekken kwam dit plan op het volgende neer:

1ste dag. *Vijandelijke cavalerie en artillerie hebben de lijn Heumen—Malden bezet, doch worden door onze troepen teruggedreven. De lijn Heumen—Malden wordt bezet, in staat van verdediging gebracht en beveiligd.*

Aannemende dat de cavalerie tot de marschbeveiliging zal worden vooruitgeschoven, zullen opvolgend door den adjudant van den Leider aan den commandant der cavalerie, de navolgende berichten worden overhandigd:

1°. »Cavaleriepatrouilles des vijands in de lijn Broeksche Hof—'t Hutje—Donderberg; vuur uit den boschrand, oostwaarts van die lijn. (De hoofdc colonne zal zich op de afzending van dit bericht vermoedelijk bevinden ter hoogte van Geitweg)».

2°. »Geweer- of karabijnvuur, snijpunt boschrand en dijk Overasselt—Heumen. 't Grootte jachthuis aan den Taaie dijk is door afgestegen ruitery bezet. Doordringen uwer cavalerie in het front en om de vleugels niet mogelijk».

Na ontvangst van deze laatste mededeeling bij den Algemeenen bevelhebber kan het bevel tot ontwikkeling der hoofdc colonne worden verwacht. Op de waarschijnlijkheid rekenende dat een gedeelte der infanterie zal worden gedirigeerd op 't Grootte Jachthuis, een ander deel op Heumen, worden de navolgende berichten in gereedheid gebracht:

3°. Bericht aan de infanterie, richting 't Grootte Jachthuis: »De afgestegen cavalerie aan den Taaie dijk gaat terug, richting Malden».

4°. Idem bij het voorwaartsgaan over den Taaie dijk: »Artillerievuur; vermoedelijk opstellingspunt van 's vijands artillerie bij Hoogenhof».

5°. »De vijand ontruimt Malden en gaat terug op Mook, daarna in de lijn Middelaar—Riethorst.»

6°. Bericht van de afdeeling, richting Heumen: »De afgestegen cavalerie gaat terug, richting Heumen.»

7°. »De vijand ontruimt Heumen, doch houdt stand in het boschje oostwaarts van dit dorp.»

Voor den eersten manoeuvredag blijven nu nog over, het nemen van de vereischte beschikkingen tot het bezetten en in staat van verdediging brengen van de lijn Heumen—Malden, alsmede de maatregelen tot het beveiligen en onder dak brengen van troepen.

Tot nadere toelichting dient hier te worden bijgevoegd, dat deze berichten, liever mededeelingen genoemd, opvolgend, hetzij door den Leider of door diens adjudant aan de betrokken commandanten werden ter hand gesteld of na berekening van den tijd van aankomst op de aangeduide punten aan de commandanten worden medegegeven in gecacheteerde briefjes, waarop werd vermeld op welk oogenblik of op welk punt zij moeten worden geopend.

2de dag. Voor de oefening op den tweeden manoeuvredag werd door den Leider in beginsel aangenomen, dat een sterke vijandelijke afdeeling uit de drie wapens samengesteld, zou worden geacht op te rukken van de zijde van Vierlingsbeek, met het doel om de stelling Malden—Heumen aan te vallen. De aanval zou wel is waar worden afgeslagen, doch tevens de wenschelijkheid der ontruiming van de stelling aan liet licht brengen. De ontruiming zou volgen, een nieuwe opstelling worden ingenomen, en in den avond van den tweeden dag worden versterkt en beveiligd.

Ten einde dit doel te bereiken werd den Algemeenen bevelhebber in den morgen van den 2den dag het navolgende bericht overhandigd:

Wijchen 7 Juni 6 uur 's morgens.

Nadere berichten bevestigen het oprukken van een sterke troepenafdeeling uit de drie wapens samengesteld van de zijde van Vierlingsbeek, richting Mook. Blijkbaar ligt het in 's vijands bedoeling door een aanval op den linkervleugel onzer opstelling, ons tot het verlaten der opstelling achter de Maas te noodzaken en de brigade van haar terugtochtslijn op Nijmegen af te dringen.

In verband met deze tijdingen zullen reeds heden de detachementen uit de waarnemende opstelling, te Wijchen worden samengetrokken; de terugtocht op Nijmegen zal echter eerst morgen ochtend worden aangevangen.

Houdt daarom in de lijn Malden—Heumen stand; mocht er voor uw detachement echter ernstig gevaar ontstaan, om van Nijmegen te worden afgedrongen, dan zijt gij gemachtigd terug te gaan naar de lijn De Diervoort—Elshof—De Kluis en zullen die hoofdtoegangen door uw detachement moeten worden vastgehouden tot het oogenblik, waarop de brigade uit Wijchen, ter hoogte van Hatert zal zijn aangekomen. Ter versterking van uw deta-

chement rukt het 2de eskadron van het 2de regiment huzaren van Wijchen ten 7 uur op Malden en wordt aldaar onder uwe bevelen gesteld.

Aan	De brigadecommandant
den commandant van het detachement	II.
te Malden.	

Zooals in de instructiën en voorschriften is vermeld, zou deze aanval in den vorm van een oefening op de kaart worden uitgewerkt, in tegenwoordigheid van alle deelnemende officieren. Deze werden daartoe in een geschikt lokaal te Heumen vereenigd en de bewegingen uitgevoerd op de wijze in het hierachter volgend algemeen verslag vermeld.

Door den Leider werd aangenomen dat de vijandelijke infanterie en artillerie ter sterkte van 2 regimenten infanterie ieder van 3 bataljons en 2 batterijen artillerie ten 10 uur in den morgen, ongeveer ter hoogte van Mook aankomt en dat aldaar op grond van de resultaten der onder dekking van de vooruitgeschoven ruitery uitgevoerde verkenning, een aanvalsbeschikking wordt ontworpen. De hoofdaanval zal geschieden op Malden met 3 bataljons; 1 bataljon zal in vereeniging met 1 sectie artillerie tegenover Heumen een slepend gevecht voeren, terwijl 2 bataljons in reserve zullen blijven.

Opvolgend werden aan de betrokken personen, de mededeelingen gedaan zooals die hierachter in het algemeen verslag zijn opgenomen. Op het oogenblik waarop tot den terugtocht werd besloten, keerden de ondercommandanten naar hunne standplaatsen terug en werden door den Algemeenen bevelhebber de vereischte bevelen uitgegeven.

De terugtocht moest blijkens het bevel uit Wijchen, geschieden naar de lijn De Diervoort—Elshof—De Kluis en het scheen aan den Leider een nuttige oefening, de troepen gedurende die tactische handeling te doen bedreigen, ten einde te kunnen nagaan, hoe onder die omstandigheden door de onderbevelhebbers zou worden gehandeld. Het lag voor de hand dat de terugtochtslijn van de bezetting van Heumen, het meest in gevaar was, vooral als de vijand tegenover Malden het grootste deel zijner krachten had geconcentreerd. De Leider stelde zich dan ook voor, de uit dit dorp terugtrekkende troepen te vergezellen en daaraan opvolgend mede te deelen:

1°, vijandelijke cavalerie en infanterie bij Blakenberg;

2°, vijandelijke artillerie in batterij op de hoogten ten westen van Brocksche Hof.

3de dag. Op den derden dag zou de lijn De Diervoort—Elshof—De Kluis bezet zijn en tegen die positie worden gegaerd. De plannen van den Leider blijken uit de volgende mededeelingen:

1°, mededeeling 9¹/₂ uur 's morgens: »verkenning door 's vijands cavalerie; de eigen ruitery wordt achter de infanterie teruggedreven»;

2°, idem 10 uur: »vijandelijke infanterie marcheert richting Elshof en De Kluis en is tot Den Drooge genaderd. Artillerie komt in batterij bij Den Drooge»; (verlengde van den weg De Kluis—Kleine Stal).

Één bataljon, één eskadron en één sectie artillerie des vijands worden afgezonden van Heumen naar De Diervoort, om de tegenpartij aldaar bezig te houden. Mededeelingen aan den commandant te De Diervoort:

- 1e, ten 9¹/₂ uur: »vijandelijke cavalerie op de heide;»
- 2e, » 10 » »vijandelijke infanterie bij Ruine Kapel;»
- 3e, » 10¹/₄ » »vijandelijke artillerie (ongeveer één sectie) in batterij op de Heide (ongeveer bij de D. van het woord De Heide op de manoeuvrekaart); infanterie ontwikkelt zich;»
- 4e, ten 10¹/₂ uur: »vijandelijke infanterie in de boschjes rechts en links van den grintweg;» (slepend gevecht).

Tegen omstreeks 11 uur zal mededeeling worden gedaan aan den betrokken commandant dat de positie aan De Kluis ernstig wordt bedreigd; vermoedelijk zal de Algemeene bevelhebber hierop bevel geven om de stelling De Diervoort te ontruimen, richting Hatert en aldaar een nieuwe stelling doen betrekken.

Ten 12 uur ongeveer zal de terugtocht van de troepen aan De Kluis op Kleine Stal en van die bij Elshof op De Del en de Brouwerij als noodzakelijk worden aangenomen, terwijl eindelijk een half uur later mededeeling zal worden gedaan, dat de troepen uit Wijchen ter hoogte van Hatert zijn aangekomen en op steun kan worden gerekend bij den terugtocht van het detachement op St. Anna.

Tot zoover de plannen van den Leider; het ligt voor de hand dat deze voor tal van veranderingen vatbaar zijn en ook moeten zijn. Wel is waar kan men niet zorgvuldig genoeg den mogelijken loop der manoeuvre vaststellen, nimmer mag echter over het hoofd worden gezien dat in den regel verschillende wegen tot het bereiken van een zelfde tactisch doel open staan. Van den Leider mag daarom geeischt worden, dat hij zijn zaak volkomen meester en in staat zij om zijn mededeelingen omtrent den vijand, zoo noodig op het terrein zelf in diër voege te wijzigen en in te richten, dat het verloop der manoeuvre in overeenstemming blijve met de werkelijkheid en voor de deelnemers zoo nuttig mogelijk zij. Hierin ligt ontegenzeggelijk de groote moeilijkheid van des Leiders betrekking; hij leidt niet alleen de bewegingen der tegenpartij, doch volgt met zorg die der manoeuvreerenden; van elke fout door de laatsten gemaakt, trekt hij partij om het gewicht daarvan voelbaar te maken, terwijl hij tevens zorg draagt, het geheel binnen de grenzen der mogelijkheid te beperken.

Ten einde het geheele beeld van de onderwerpelijke kadermanoeuvre te voltooiën, komt het ons gewenscht voor, het Algemeen verslag, welwillend ter onzer beschikking gesteld, in zijn geheel hierachter te laten volgen, om daarna de bij de uitvoering der manoeuvre ondervonden moeilijkheden te bespreken.

KADERMANOEUVRE VAN HET GARNIZOEN NIJMEGEN 6, 7 en 8 JUNI.

Verslag van den Algemeenen bevelhebber.

1ste Dag. Ten 7 uur in den morgen van den 6den Juni werd mij door den Brigadecommandant (Leider) de order uitgereikt (bovenvermeld) om met een detachement sterk: 3 bataljons infanterie, 1 eskadron cavalerie, 1 batterij veldartillerie en een halve compagnie genietroepen, van Wijchen te marcheeren naar de lijn Heumen—Malden, ten einde den vijand, indien hij reeds vasten voet in die punten had gekregen, daaruit te verdrijven, de lijn te bezetten en tot bieden van ernstigen weerstand in te richten.

Ten 7 $\frac{1}{2}$ uur vereenigde ik op het marktplein te Wijchen de onder mijn bevelen gestelde officieren en gaf de hierbijgaande marschdispositie uit (1).

(1) Deze marschdispositie luidde als volgt:

Wijchen, 6 Juni 1882, 7 $\frac{1}{2}$ uur 's morgens.

2de Divisie infanterie. Heden morgen is in het hoofdkwartier de tijding ontvangen, dat de vijand te Vierlingsbeek een brug over de Maas heeft geslagen en met cavalerie en artillerie in de richting van Mook voorwaarts gaat. Hierdoor worden linkerflank en rug onzer van Hatenburg tot Overasselt opgestelde troepen bedreigd.

TROEPENROERING
van den 6den Juni.

VOORHOEDE
Commandant Maj. Z.
3 pelotons 1ste esk.
huzaren.

1ste en 2de comp. van
het 1ste bat. inf.

1 sectie genietroepen.

HOOFDMACHT.
comm. Majoor P.
1 peloton huzaren.
3de en 4de comp. van
het 1ste bat. inf.
Batterij veldartillerie.
2de bat. infanterie.
3de „ „
Bagagetrein der art.

ACHTERHOEDE.
Bagagetrein,
1 peloton van het
3de bat. infanterie.

Dienstengevolge heb ik den last ontvangen om met het 1ste, 2de en 3de bataljon der brigade, waaraan worden toegevoegd het 1ste eskadron 2de regiment huzaren, de 1ste batterij van het 1ste reg. veldart., het 1ste peloton van de 1ste compagnie genietroepen en een afdeling der ambulance, ten 8 uur Wijchen te verlaten om te marcheeren naar de lijn Heumen—Malden, den vijand, indien hij reeds vasten voet in die punten heeft verkregen, daaruit te verdrijven, die lijn te bezetten en tot het bieden van ernstigen weerstand in te richten.

Met verwijzing naar de nevenstaande indeeling der onder mijn bevelen gestelde troepen, wordt door mij het volgende bepaald:

1°, de voorhoede marcheert langs den landweg van Wijchen, zuidwaarts van het Wijchensche vooz voerende over Ruine Kapel en Donderberg. Zij zendt de cavalerie vooruit en verkent, tot aan den grintweg Hatert—Overasselt, zuidwaarts tot aan de Tochtsloot en noordwaarts tot de Diervoort. Van al genoemde lijn wordt de verkenning in de richtingen Heumen en Malden voortgezet, zuidwaarts tot aan de Maas (waarbij de verbinding met onze te Overasselt opgestelde troepen gezocht moet worden) en noordwaarts tot den Drooge (gelegen aan den grintweg Mook—Nijmegen). Vindt de cavalerie de lijn Heumen—Malden nog onbezet, dan gaat zij door tot de lijn Mook—Hasselt om vandaar uit 's vijands nadering te signaleeren. Bij het oprukken van overmachtige krachten, gaat zij op Malden terug en wacht aldaar nadere bevelen af;

2°, de hoofdmacht volgt de voorhoede met een tusschenruimte van 600 pas. Vindt de cavalerie der voorhoede Heumen en Malden onbezet, dan vervolgt het 1ste bataljon met de bij de voorhoede ingedeelde sectie genietroepen den marsch naar het dorp Heumen, om dit te bezetten en in staat van verdediging te brengen. Het 2de bataljon met de overige genietroepen zal aldaar bestemd worden om het dorp Malden te bezetten en ter verdediging in te richten;

3°, de detachementscommandant bevindt zich gedurende den marsch bij de infanterie der voorhoede; daarheen zullen alle berichten worden gezonden;

4°, staat de voorhoede op zwakke vijandelijke krachten, dan zullen deze worden teruggedreven, ten einde zoo spoedig mogelijk zekerheid te verkrijgen of de tegenpartij al dan niet over infanterie beschikt;

5°, de bagagetrein marcheert met de afdeling der veldambulance op 1 KM. achter de colonne en wordt onmiddellijk door de achterhoede gevolgd.

De detachementscommandant

X.

De beweging werd ten 8¹/₂ uur aangevangen (op de aankomst der paarden uit Grave moest worden gewacht). Ingevolge de voorschriften en instructiën van den Leider werd de luitenant der cavalerie, vergezeld van drie ordonnansen, als vertegenwoordigende de vooruitgeschoven cavalerie der voorhoede, beurtelings stappende en dravende vooruitgezonden, terwijl eerst de voorhoede, vertegenwoordigd door haar commandant met diens adjudant en één ordonnans en eindelijk op den bevolen afstand van 600 pas de rest der officieren, de hoofdmacht voorstellende, groepsgewijze vereenigd, volgde. In persoon bevond ik mij met de nog beschikbare ordonnansen bij de voorhoede.

Ten einde de aangeduide terreinstrook in de marschrichting te verkennen, had de commandant der cavalerie twee pelotons over het front verdeeld, terwijl hij zelf met het derde langs den hoofdweg over Ruine Kapel volgde. Het linkerpeloton verkende de strook Ruine Kapel—De Diervoort, het rechterpeloton van Ruine Kapel tot de Tachtsloot—Worsumsche Hof.

De commandant der voorhoede deelde een peloton infanterie in als voortroep en volgde met 1¹/₂ peloton infanterie en de sectie genietroepen als hoofdtroep op een afstand van 400 pas.

De aangegeven richting langs den landweg van Wijchen, zuidwaarts van het Wijchensche veen over Ruine Kapel, kon zonder bezwaar worden gevolgd.

Ten 10 uur 15 min. ontving de commandant der voorhoede van dien der cavalerie het navolgende bericht: »Gestooten op vijandelijke cavaleriepatrouilles in de lijn Broeksche Hof—'t Hutje—Donderberg; geweervuur ontvangen uit den boschrand oostwaarts van die lijn; ik zal trachten N. en Z. waarts om de vleugels der vijandelijke opstelling te verkennen.»

De voorhoede bevond zich toen ter hoogte van Ruine Kapel; haar commandant, die mij van het ontvangen bericht mededeeling deed, vond evenmin als ik, reden om naar aanleiding van dit bericht, bevelen te geven, zoodat de marsch, thans echter in een meer versneld tempo werd voortgezet.

Ten 10 uur 30 min. bereikte ons een tweede bericht luidende: »Door-dringen om de vleugels onmogelijk. Hevig vuur ontvangen van afgestegen ruiterij, die 't Groote lachthuis aan den Tnaie dijk heeft bezet. Uit den boschrand tusschen Overasselt en Heumen wordt eveneens op de verken-nende patrouilles gevraagd.»

De infanterie der voorhoede was toen ongeveer ter hoogte van Donderberg aangekomen en ik vond het geraden thans tot de ontwikkeling uit de marsch-colonne over te gaan. Duidelijk toch bleek dat de vijand ons in de bezetting van de lijn Heumen—Malden was voor geweest en met kracht daaruit zou moeten worden verdreven. Ik liet de colonne halt houden, verzamelde bataljons- en batterijcommandanten en gaf na mededeeling van den toestand de navolgende mondelinge bevelen:

»het 1ste bataljon vervolgt met de sectie genietroepen, die bij de voorhoede is ingedeeld, den marsch in de aangegeven richting, drijft 's vijands cavalerie in Z. O. richting terug en maakt zich meester van het dorp Heumen»;

»het 2de bataljon marcheert over Ruine Kapel, Broeksche hof en 't Grootte Jachthuis, richting Malden, dringt 's vijands cavalerie terug en maakt zich meester van het dorp. Bij dit bataljon worden ingedeeld: 1 sectie artillerie en 1 sectie genietroepen'';

»Bij Donderberg blijven voorloopig in reserve: het 3de bataljon, 2 sectiën artillerie en 1 peloton huzaren; de detachementscommandant bevindt zich bij de reserve en wacht aldaar de berichten in. De bagagetrein wacht op den in de marschdispositie aangegeven afstand van de colonne op nadere bevelen.''

De *rechtercolonne*, aanvankelijk geleid door haar eerste compagnie, in de richting van Heumen voorwaarts gaande, ontving al spoedig, krachtens de aan haar gedane mededeelingen, eenige schoten uit den boschrand westwaarts van Heumen; naast de eerste werd ook de tweede compagnie in eerste linie gebracht. Bij het verder voorwaarts gaan week de vijand langzaam op Heumen, liet ook dit dorp in onze handen, om daarna stand te houden in het boschje ten oosten daarvan gelegen. Ten 12¹/₂ uur kreeg ik hiervan bericht en liet daarop het bevel volgen om onmiddellijk het nog bezette punt aan te vallen en den terugtocht des vijands op Mook te bedreigen.

De *linkercolonne* werd bij haar beweging richting Malden in het front gedeeld door de 1ste compagnie, op haar rechterflank door een peloton van de 2de compagnie, zoodat als hoofdmacht beschikbaar bleven 2¹/₂ compagnie infanterie, 1 sectie genietroepen en 1 sectie artillerie, welke laatste al dadelijk achter het nog beschikbare peloton der 2de compagnie in de colonne volgde.

Van den commandant der cavalerie, die zich te Broeksche Hof bevond, vernam de colonnecommandant, dat de ruitery de Leijgraaf bij 't Grootte Jachthuis, niet had kunnen passeeren en het noodzakelijk was eerst de afgestegen manschappen te verdrijven. Order werd gegeven aan de voorhoede en de rechterflankdekking, om zich door het houtgewas gedekt voorwaarts te begeven. Bedreiging alleen scheen voldoende, de afgestegen cavalerie week op Malden en de colonnecommandant zond mij bericht dat de richting Taaie dijk vrij was (11 uur 30 min.) Zoodra echter de infanterie der voorhoede de Leijgraaf was gepasseerd en langs den Taaie dijk voorwaarts marcheerde, ontving zij granaatkartetsvuur uit een artillerie-opstelling ongeveer bij Hoogenhof; de sectie artillerie passeerde onmiddellijk de Leijgraaf en kwam op de Maldensche broek, gedeeltelijk door houtgewas gedekt (rechts van den weg) in batterij. Terwijl de artillerie die des vijands met granaten beantwoordde, nam de infanterie der voorhoede den loopas aan en zulks te meer omdat uit den raud van Malden geen vuur werd ontvangen; de rest der colonne volgde zoo gedekt mogelijk achter de artillerie-opstelling om, de voertuigen bleven achter de Leijgraaf achter. Spoedig bleek dat Malden onbezett was en dat het vijandelijk artilleriesvuur slechts had gediend om den terugtocht uit Malden te vergemakkelijken. Ten 12¹/₂ uur ontving ik bericht dat Malden was genomen en de vijand richting De Hoven terugging; tegelijkertijd rap-

porteerde mij de commandant der cavalerie dat hij met twee pelotons, die hij bij Malden had vereenigd, den vijand volgde. Daar de laatste intusschen door een tweede opstelling zijner artillerie bij De Hoven, den weg op Malden in zijn verlengde bestreek, bleek mij later dat dit oprukken der cavalerie slechts langs een omweg over Lage Hoenderberg mogelijk was geweest en dus alleen kon worden geconstateerd, welke richting de vijand was ingeslagen.

Het nog bij mijn hoofdmacht aanwezige peloton, werd door mij op Malden gedinigeerd, met den last, zich bij de vervolgende ruitery te voegen. Aan den commandant van het 3de bataljon en de beide sectiën artillerie gaf ik last op te rukken naar een door mij aangewezen punt achter de Leijgraaf en ongeveer op gelijken afstand van Malden en Heumen gelegen, ten einde in afwachting van nadere bevelen voorloopig in reserve te blijven; in persoon begaf ik mij met mijn adjudant en ordonnansen naar Heumen. Onderweg ontmoette ik reeds een ordonnans met het bericht dat de vijand ook het boschje bovenbedoeld had ontruimd en zijn terugtocht voortzette, gevolgd door een peloton onzer huzaren. Ten 1 uur ongeveer bevond ik mij te Heumen. De lijn Heumen—Malden was in het bezit mijner troepen en ik zag het vermoeden dat de tegenpartij slechts over cavalerie en artillerie kon beschikken, door inlichtingen ter plaatse bevestigd.

Terwijl aan de afdelingen de vereischte rust werd gegeven, ging ik over tot de verkenning van de genomen lijn, om daarop mijn bevelen voor versterking, bezetting en legering van troepen te bouwen. Door den Leider werd mij nog nader medegedeeld, dat mijn cavalerie kon geacht worden te vervolgen tot de lijn Mook—Bisselt, dat dit vervolgen echter moest worden opgevat in den zin van voeling houden, daar de tegenpartij over overmachtige cavalerie kon beschikken en de terugtocht geheel vrijwillig was ondernomen.

De order tot bezetting van de lijn Malden—Heumen, zooals die door mij aan mijn onderhebbende officieren ter plaatse werd gegeven, wordt in afschrift gevonden onder Bijlage N°. (1).

In den avond van dien dag ontving ik verslag van ieder der bataljonscommandanten omtrent de door hen genomen maatregelen; deze verslagen, vervat in de Bijlage N°, Letter *a*, *b* en *c* zijn door mij in het rapport, hetwelk in den avond van den 6den aan den Brigadecommandant te Wijchen (Leider) werd verzonden, zie Bijlage N°, voorzoover troepenopstelling en beveiliging betreft, in een algemeene schets geresumeerd (2).

2de Dag. In den morgen van den 7den Juni ten 7¹/₂ uur ontving ik

(1) Deze order is niet in ons bezit; de verdeling der troepen over de stelling was de volgende: 1 bataljon infanterie en 1 sectie genietroepen te Heumen; 1 bataljon infanterie, 1 sectie artillerie en 1 sectie genietroepen te Malden; 1 bataljon infanterie en 2 sectiën artillerie in een bivak ten Z. O. van Blakenberg, onder gebruikmaking van de in de nabijheid aanwezige hofsteden.

(2) Deze verschillende bijlagen zijn wel is waar niet in ons bezit, doch het kwam ons voor het begrip der zaak, noodzakelijk voor, de beide laatste alinea's van het Algemeen Verslag, eveneens in haar geheel te vormoeden.

een tweede order van den Brigadecommandant uit Wijchen (1). De cavalerie was op dat oogenblik reeds ter verkenning naar de lijn Mook—Bisselt voorwaarts gegaan, zonder nog opnieuw met de tegenpartij in voeling te zijn. Aan haar commandant zond ik bericht, dat vermoedelijk ten 8¹/₂ uur het 2de eskadron van het 2de regiment huzaren ter versterking te Malden zou nankomen en tot steun van het 1ste eskadron in de richting van Mook worden vooruitgeschoven.

Ten 9 uur ontving ik het eerste bericht der cavalerie, (het 2de eskadron was toen reeds Malden gepasseerd en kon bij De Hoven zijn aangekomen) luidende: »Overmachtige vijandelijke cavalerie rukt op uit de richting Rietborst—Mook; ik ben tot aan De Hoven teruggegaan en heb mij met het 2de eskadron vereenigd».

Opvolgend werd dit eerste bericht door drie andere gevolgd en wel 9¹/₂ uur: »vijandelijke cavalerie bij De Hoven; ik trek op den linkervleugel der stelling over Oude Lier terug op de heide bij Lage Hoenderberg».

10 uur: »de vijandelijke cavalerie ter sterkte van ongeveer 4 eskadrons, volgt mij en deboucheert op de heide bij Lage Hoenderberg; standhouden tegenover deze overmacht is niet mogelijk; ik trek op Den Drooge en reken ook op ondersteuning door infanterievuur».

Van uit den observatiepost (molen) te Malden kon de voorwaarts gaande vijandelijke cavalerie worden waargenomen en zag men haar gedeeltelijk, de richting Den Drooge volgen (10¹/₂ uur).

Op dat uur ontving ik het eerste bericht van den commandant van Heumen, luidende dat vijandelijke infanterie en artillerie uit de richting Mook naderde en zich reeds gedeeltelijk in het boschje tusschen den weg naar Mook en dien naar De Hoven had genesteld. Ten 10³/₄ bespeurde men van de zijde van Malden, het deboucheeren van vijandelijke infanterie uit den noordelijken boschrand van Oude Lier; deze infanterie werd door artillerie gevolgd. Uit den observatiepost te Malden, kon duidelijk worden waargenomen, dat de vijandelijke infanterie met den linkervleugel richting nam op de Lunet, terwijl de rechtersleugel zijn marsch nam op Lage Hoenderberg; artillerie reed ten Z. O. van de Lunet op.

De overmacht, die de vijand tegenover Malden ontwikkelde, (volgens opgave van den Leider moest de sterkte des vijands op de heide bij Lage Hoenderberg op minstens 2 bataljons en 1¹/₂ batterij worden geschat), bevestigde mijn meening dat de vijand, ten einde mij van mijn terugtochtslijn af te dringen, bij voorkeur Malden tot aanvalspunt zou kiezen, redenen waarom ik ten 11 uur aan den commandant van het 3de bataljon bevel zond, onmiddellijk naar Malden op te rukken.

De vijandelijke artillerie werd uit onze te voren gereedgemaakte stelling ten Z. van Malden met goed gevolg onder vuur genomen en hoewel onze

(1) Op bladz. 781 reeds door ons vermeld.

artillerie in getalsterkte in de minderheid was, bleef tengevolge van dezen artilleriestrijd, althans voorloopig de bezetting van Malden ongeschokt en was zij in de gelegenheid om de over open terrein avanceerende vijandelijke infanterie met goed gevolg onder infanterievuur te nemen. Het geheele 2de bataljon was in eerste linie ontwikkeld. Op het bericht dat de Taaie dijk door cavalerie werd bedreigd, was een peloton infanterie gedetacheerd om dat punt vast te houden.

Tegen 11 uur berichtte mij de commandant van Heumen dat hij een vijandelijk bataljon, bijgestaan door een sectie artillerie tegenover zich dacht te hebben en dat wel is waar de artillerieprojectielen schade in het dorp aanrichtten, doch de bezetting ongeschokt bleef en het gevecht zelfs van de zijde des aanvallers een slepend karakter begon aan te nemen.

Tegen omstreeks 12 uur kreeg de toestand te Malden een ernstig karakter. De Leider deelde mij mede dat de vijand voortging zijn rechtervleugel te verlengen, terwijl een derde bataljon in tweede linie zichtbaar werd. Op mijn vraag naar den toestand der bezetting van Malden, werd mij geantwoord dat deze wel is waar geleden had, ook van de artillerie, die deels de batterijstelling, deels het dorp onder vuur nam, doch dat zij in staat was op dit oogenblik nog een aanval af te wachten. Ik besloot daarom, zoolang de artillerie nog den strijd kon volhouden, het gevecht voort te zetten en zulks te meer, omdat door het aannemen van den terugtocht uit Malden, thans de bezetting van Heumen ernstig in gevaar zou komen.

Ten 12¹/₄ uur ging de vijand tot den aanval op Malden over en zulks naar het oordeel van den Leider te vroeg, zoodat hij als afgeslagen moest worden beschouwd. Intusschen kon er niet aan worden gedacht om het succes te vervolgen; 's vijands artillerie toch nam thans, nu de krachten van de onze begonnen te verminderen, het dorp onder vuur. Op dien grond besloot ik van het gunstig oogenblik gebruik te maken, om bevelen te geven voor den terugtocht.

Ter vergemakkelijking van het overzicht zij vermeld, dat op dit oogenblik de verdeling van mijn detachement was, als volgt:

1 bataljon met 1 sectie genietroepen te Heumen, aldaar beziggehouden door 1 bataljon en 1 sectie vijandelijke artillerie;

2de en 3de bataljon (met uitzondering van 2 pelotons), en 1 sectie genietroepen te Malden;

1 peloton infanterie aan den Taaie dijk;

2 sectiën artillerie in stelling ten Z. van Malden, daarbij 1 peloton infanterie tot dekking;

2 eskadrons cavalerie op den linkervleugel tusschen Den Drooge en De Heikamp.

Ten 12¹/₂ uur werden nu voor den terugtocht de navolgende bevelen uitgevaardigd:

1. Order aan den commandant te Heumen.

»Ofschoon de aanval op Malden is afgeslagen, wordt de linkervleugel der stelling door overmacht ernstig bedreigd en zal de lijn Malden—Heumen door onze troepen worden verlaten.

Ontruim met uw troepen Heumen en trek zoo spoedig mogelijk terug op De Diervoort, langs den grintweg van Heumen en de noordzijde van de Heide.

Het 2de eskadron zal naar de boschjes oostwaarts van Broeksche hof nabij 't Groote Jachthuis worden gezonden om uw rechterflank te dekken en het verband met de uit Malden terugtrekkende colonne te onderhouden. Zoodra uw bataljon Broeksche hof is gepasseerd, zal het eskadron zijn marsch onder uw bevelen naar De Diervoort vervolgen.

De Diervoort moet worden vastgehouden en de cavalerie tegelijkertijd worden gebezigd, om de verbinding met de troepen te Elshof te onderhouden.

De terugtocht zal ten 12³/₄ uur moeten aanvangen."

2. Order voor den terugtocht der troepen uit Malden.

»Het 2de bataljon en de sectie genietroepen trekken terug op De Kluis; de rechtervleugel zal worden gedekt door het 1ste eskadron. Aan De Kluis wordt positie genomen.

Het 3de bataljon trekt in vereeniging met de batterij terug op Elshof en neemt aldaar opstelling tot afsluiting van de toegangen op Hatert.

Ambulance en bagagetrein gaan onmiddellijk terug op Hatert. Het 3de bataljon geeft 1 peloton tot dekking.

»Het 2de eskadron marcheert richting Broeksche Hof en onderhoudt het verband tusschen het terugtrekkende 1ste en 2de bataljon, om zich vervolgens aan te sluiten bij het 1ste bataljon en daarmee den marsch naar De Diervoort te vervolgen.

»De terugtocht zal ten 12³/₄ uur moeten aanvangen."

Voor zoover dit de bezetting van Malden aangaat, werden deze bewegingen in geregelde orde uitgevoerd en nam de Leider aan dat de vijand slechts zwak met cavalerie vervolgde.

Niet ongemoeid kon echter de commandant van het 1ste bataljon zijn terugtrekkende beweging ten uitvoer brengen. Het was op grond eener mededeeling van den Leider, aan den vijand gelukt zich tusschen de terugtrekkende colonnes in te schuiven, zoodat ten 1¹/₂ uur aan den commandant der linkercolonne, door den commandant van het 2de eskadron mededeeling werd gedaan, dat hij van de zijde van Blakenberg door cavalerie en infanterie des vijands werd bedreigd. Op grond van dit bericht besloot de bataljonsecommandant, die zich ter hoogte van Donderberg bevond, zijn marsch met tijdelijke opoffering van het verband met de colonne uit Malden in rechte lijn en deels gedekt door de hoogten op de heide, naar De Diervoort voort te zetten.

Een tweede mededeeling ten 1¹/₂ uur, meldende dat vijandelijke artillerie

bij Brocksche Hof in batterij kwam, bracht in dit plan geen verandering. Een compagnie werd opgelost op de hoogte, tot dekking van de rechterflank, terwijl de colonne den marsch voortzette. Hoewel dus in zijn bewegingen min of meer opgehouden, bleef de terugtocht mogelijk en kwamen de colonnes opvolgend op de plaats hunner bestemming, die aan De Diervoort ten 2¹/₄ uur, die aan De Kluis en Elshof ten 2 uur.

Overeenkomstig de bevelen van den Brigadecommandant was het thans noodig om de lijn De Diervoort—Elshof—De Kluis vast te houden en het voortrukken langs die hoofdtoegangen den vijand althans zoolang mogelijk te betwisten, terwijl verpleging en legering nader moesten worden geregeld.

In verband hiermede werden door mij de navolgende bevelen gegeven:

1. Aan den commandant van het 2de bataljon aan De Kluis.

De lijn De Diervoort—Elshof—De Kluis, zal voorloopig voor zoover dit de daardoor voerende hoofdtoegangen betreft, worden vastgehouden.

Bezet met twee compagnieën van uw bataljon De Kluis en met de beide andere Elshof. Versterk die punten, voor zoover van daaruit de toegangen kunnen worden bestreken. De Staf van het bataljon te Elshof.

Het 3de bataljon staat in reserve te Groote Stal; aldaar zal zich ook de detachementscommandant ophouden.

De batterij legerd te Elshof en zal aldaar een stelling gereed maken, van waaruit bestrijking van de richtingen den Drooge—De Heikamp, mogelijk is.

De troepen zullen ter plaatse bivakkeeren of in schuren onder dak worden gebracht. Zij voeden zich met het reserve-ration. De detachementen aan De Kluis en Elshof zorgen gedurende den nacht ieder voor hun eigen beveiliging."

2. Aan den commandant van het 1ste bataljon aan De Diervoort werd een overeenkomstig bevel gezonden, om zich in zijn stelling in te richten, te legeren en zich te beveiligen, terwijl aan den commandant van het 3de bataljon de order werd gezonden om nabij de Groote Stal met zijn bataljon te bivakkeeren.

Het 1ste eskadron legerde gedurende den nacht aan De Kluis, het tweede aan De Diervoort.

De uitvoering dezer bevelen is vervat in de Verslagen, Bijlage N°. a. b. c.

3de dag. In den morgen van den 8sten Juni werd in de stelling De Diervoort—Elshof—De Kluis, het voortrukken des vijands richting Nijmegen afgewacht en door die opstelling, de terugtocht der brigade van Wijchen op Nijmegen vrij gelouden. Reeds bij het aanbreeken van den dag waren de beide eskadrons ter verkenning vooruitgeschoven over het front Ruine Kapel—Den Drooge.

Ten 9¹/₄ uur werd met de naderende vijandelijke cavalerie voeling gekregen en mij daarvan bericht gezonden. In de overtuiging dat mijn cavalerie weldra genoodzaakt zou zijn, om achter de infanterie terug te gaan, zond ik aan den commandant der ruitery het bevel, om wel is waar zoolang

mogelijk in het front te blijven waarnemen, doch bij het opdringen des vijands, de krachten op den linkervleugel der stelling te concentreeren, om zooveel mogelijk tegen een bedreiging van de terugtochtslijn op Nijmegen te waken; 1 peloton zou tot dekking van het front der stelling aan De Diervoort achterblijven.

Ten 10 uur reeds ontving ik bericht dat ook vijandelijke infanterie in haar opmarsch was gesignaleerd en zich in de richting van Elshof en De Kluis voortbewoog; de cavalerie trok ingevolge mijn bevelen meer en meer naar de zijde van De Kluis terug, terwijl vijandelijke artillerie bij Den Drooge in batterij kwam.

Reeds ten 9¹/₂ uur was ook vijandelijke cavalerie op de Heide waargenomen. Ten 10¹/₂ uur ontving ik bericht van den commandant van het 1ste bataljon aan De Diervoort, dat vijandelijke infanterie ter hoogte van Ruine Kapel marcheerde, richting De Diervoort, terwijl reeds ten 10¹/₂ uur, artillerievuur in de richting van De Diervoort kon worden vernomen.

Ten 10¹/₂ uur rapporteerde de commandant van het 1ste bataljon mij, dat een sectie artillerie op de Heide, tegenover zijn stelling in batterij was gekomen, terwijl 's vijands infanterie in de boschjes, rechts en links van den grintweg genesteld, de stelling bestookte.

In deze berichten vond ik echter geen reden, om mijn reserve naar den rechtervleugel te verplaatsen, veeleer onderstelde ik dat deze aanval op de stelling aan De Diervoort, slechts ten doel had, om de aandacht voorloopig van den linkervleugel af te leiden. Ik werd in die opvatting bevestigd, toen mij omstreeks 11 uur van De Kluis werd gerapporteerd, dat de vijand met overmacht oprukte en de stelling aldaar ernstig bedreigde. Vijandelijke artillerie stond bij Den Drooge in batterij en nam zoowel mijn artillerie te Elshof, alsook de stelling aan De Kluis onder vuur.

Terwijl ik aan het 3de bataljon bevel zond op te rukken naar De Kluis alwaar ik mij toen voor mijn persoon bevond, besloot ik reeds nu met den terugtocht naar een meer geconcentreerde stelling om Hatert, een aanvang te maken. Ten ruim 11 uur werd het volgende bevel naar den rechtervleugel verzonden:

De Kluis 11 uur 's morgens.

Onze linkervleugel aan De Kluis wordt ernstig bedreigd. De terugtocht zal weldra noodzakelijk zijn. Breek bij ontvangst van dit bericht, het gevecht af, ontruim De Diervoort en trek terug op Hatert; neem aldaar een nieuwe positie, in verband met het 2de bataljon, hetwelk De Del zal bezetten.

Het lag in mijn voornemen den terugtocht uit de positie Elshof—De Kluis te doen voorafgaan door het teruggaan uit de stelling aan De Diervoort. Was eenmaal Hatert bezet, dan was daarmede als vanzelf de gemeenschap met de uit Wijchen teruggaande troepen, verzekerd. Intusschen hing de volvoering van dit plan samen met de vraag, in hoeverre een langere tegenstand aan Elshof en De Kluis kon worden geboden. Op mijn verzoek,

dienaangaande aan den Leider gedaan, werd mij medegedeeld, dat onmogelijk langer dan tot 12 uur zou kunnen worden stand gehouden. De vijand kon in de lijn De Heikamp—Den Drooge over aanzienlijke infanteriekrachten beschikken, terwijl ook zijn artillerie overmachtig was; 's vijands cavalerie dreef voorts de onze op den linkervleugel terug en bedreigde de terugtochtslijn.

In verband met deze berichten zond ik ten 11²/₃, aan den commandant te Elshof het navolgende bevel:

De Kluis 11²/₃, uur 's morgens.

Ontruim Elshof en bezet met uw beide compagnieën De Del, in verband met het 1ste bataljon, dat op Hatert is teruggegaan.

De batterij moet trachten zoo spoedig mogelijk Groote Stal te bereiken, zij zal aldaar positie nemen, ten einde het doordringen des vijands langs den grintweg Malden—Nijmegen te beletten.

Aan De Kluis werd mondeling last gegeven aan den commandant van het 3de bataljon om terug te gaan op Kleine en Groote Stal. De cavalerie zou voortgaan, om zooveel in haar vermogen was, den linkervleugel te dekken, terwijl de beide compagnieën van het 2de bataljon zouden teruggaan op de bronwerf De Vogelzang, ten einde dit punt te bezetten en zich in verbinding te stellen, met de, door de beide andere compagnieën van dit bataljon bezette, positie aan de Del.

Aan deze bevelen kon ten 12 uur uitvoering worden gegeven. De gevechtsberichten, vervat onder Bijlage N°. geven hieromtrent nadere bijzonderheden. De Leider verklaarde dat hoewel de overmachtige vijand den terugtocht ernstig kon bemoeilijken, het bedekte terrein toch de uitvoering daarvan mogelijk maakte en aangenomen mocht worden dat de troepen ten 4 uur 's namiddags in de nieuwe stelling konden zijn aangekomen.

Op dat oogenblik ontving ik bericht dat de brigade uit Wijchen ter hoogte van Hatert, met de voorste troepen aan de herberg De Zwaan was aangekomen; langer stand te houden, was dus onnoodig, het detachement moest teruggaan op St. Anna, alwaar door de geheele brigade een stelling zou worden ingenomen.

De voor dien terugtocht uitgegeven dispositie wordt gevonden onder Bijlage N°. Zij kwam echter niet tot uitvoering, daar de Leider met het oog op den noodzakelijken terugkeer naar Wijchen, alwaar de paarden moesten worden overgegeven, bepaalde dat de manoeuvre hiermede als geëindigd moest worden beschouwd.

De Algemeene bevelhebber, enz.

Tot zoover de manoeuvre zelve; naar wij vertrouwen zal het overzicht voldoende zijn geweest, tot het vestigen van een afgerond denkbeeld omtrent de uitvoering. Zooals reeds is gemeld, werden verslagen, gevechtsberichten enz., van de onderbevelhebbers bij het algemeen verslag overgelegd. Ingevolge het voorschrift tot het houden van kadermanoeuvres, hetwelk in § 23 bespre-

kingen en discussiën gedurende de manoeuvres, als tot de uitzondering behorende, zooveel mogelijk tracht te weren, doch daarentegen in § 31 het houden van een of meer conferentiën ná de manoeuvre voorschrijft, werd door den Leider in een door hem uitgeschreven bijeenkomst, de oefening besproken en de handelingen van bevelhebber en onderbevelhebbers benoordeeld; aan deze werd de gelegenheid gezeven hun gedragslijn nader te verduidelijken of te verdedigen en van de discussiën aantekening gehouden. De notulen werden aan de autoriteit, die de kadermanoeuvre had gelast, met de overige stukken toegezonden.

Ofschoon § 31 voorschrijft, om de conferentiën te houden ter plaatse, waar de manoeuvre is uitgevoerd, ligt het voor de hand, dat daartoe in het onderwerpelijke geval geen tijd beschikbaar was, omdat het oogenblik van terugkeer op den avond van den derden manoeuredag officieel was vastgesteld. Intusschen mag het voorleel eener bespreking op het terrein geenszins gering worden geacht en verdient het overweging, aan dien regel zooveel mogelijk vast te houden, door de manoeuvre voor dat doel minstens met één dag te verlengen.

Overgaande tot het resumeeren der bezwaren, die zich bij de uitvoering der manoeuvre, overeenkomstig de onderwerpelijke methode, hebben voorgedaan, moet in de eerste plaats worden genoemd: de moeilijkheid voor den Leider om te voren een passend schema gereed te maken en uit te werken. Het is toch niet alleen voldoende, het waarschijnlijke tactische verloop op de kaart na te gaan, doch er moet tevens een aantal mededeelingen worden gereed gemaakt en het tijdstip, waarop die zullen worden overhandigd, ingevuld. Afscheiden van de moeilijkheid aan een eu ander verbonden, kan men er staat op maken, daarbij teleurstellingen te ondervinden, eensdeels voortvloeiende uit de gebrekkige overeenkomst van kaart en terrein, anderdeels uit de van den aanvang af niet te voorzien wijzigingen, die noodzakelijk tijdens de manoeuvre noodig zullen zijn. Ten einde deze moeilijkheden te boven te komen, moet de Leider niet alleen vergezeld worden van een goed bereden adjudant, doch tevens, ook bij manoeuvres als de onderwerpelijke, worden bijgestaan door een chef van den staf, die o. m. in het bijzonder het oog houdt op de overeenstemming van kaart en terrein, alsmede op de mogelijke wijzigingen in te voren vastgestelde tijdsbepalingen. Wel is waar spreekt het voorschrift eerst van de aanwezigheid van een chef van den staf bij kadermanoeuvres met divisieën, toch laat het zich niet denken, dat van hoogerhand op een zoodanige uitbreiding van het personeel in het belang der zaak, aanmerking zal worden gemaakt.

Een tweede moeilijkheid van ingrijpende betekenis deed zich voor bij het overbrengen van berichten door ordonnansen. In de werkelijkheid vinden de ordonnansen, in de ageerende afdeelingen hun rustpunten. Komen zij bij het overbrengen van een bericht, in een aangegeven richting, te recht bij den staart of bij een ander onderdeel eener colonne, liet kost hun

alsdan weinig moeite, den commandant te vinden, voor wien het bericht bestemd is. Bij de kadermanoeuvres daarentegen wordt een zoodanige colonne meestal slechts vertegenwoordigd door een drietal personen, die dikwijls in het terrein zeer moeilijk te vinden zijn; dientengevolge blijft een bericht meermalen zeer lang onderweg, of wel het bereikt in het geheel niet de plaats zijner bestemming. Dit bezwaar zou alleen kunnen worden weggenomen door uitbreiding van het aantal ordonnansen en door het gebruik maken van deze, tot het vergemakkelijken van de communicatie tusschen de gescheiden onderdeelen. Wij erkennen gaarne dat uitbreiding van personeel ook in deze richting, vermeerdering van kosten teweegbrengt, doch wij aanzelen evenmin om, mocht het geldelijk bezwaar op den voorgrond treden, aan te raden liever op het aantal der kadermanoeuvres te bezuinigen, dan het gehalte daarvan in de waagschaal te stellen.

Een derde moeilijkheid is gelegen in den korten tijd, waarin de manoeuvre moet afloopen. De onderwerpelijke manoeuvre mocht slechts drie dagen in beslag nemen; officieren, meereendeels ongewoon aan het paardrijden, werden thans gedurende 7 a 8 uur te paard gezet, om vervolgens, vermoeid als zij waren, gedurende de rest van den dag aan het opmaken van verslagen en gevechtsberichten te arbeiden. Gedeeltelijk zou dit bezwaar kunnen worden ontweken, door gebruik te maken van den reeds in den aanvang voorgestelden weg, om ieder officier te doen overnachten op of in de onmiddellijke nabijheid van de plaats, waar hij in de werkelijkheid geacht wordt zich te bevinden. Hierdoor wordt noodeloos heen en weer rijden vermeden en belangrijke tijdsparing verkregen.

Ofschoon aan de opgenoemde bezwaren het vereischte gewicht niet mag worden ontzegd, kunnen zij bij voldoende medewerking grootendeels onschadelijk worden gemaakt; is men echter niet van die medewerking verzekerd, dan loopt men gevaar het nut der voorgestelde oefening beneden de verwachtingen te zien afdalen.

Acht men zich vrij in de opvatting van het voorschrift, dan moet worden erkend dat de beoefening van de tactiek op het terrein, hetzij deze al of niet onder de benaming van kadermanoeuvre geschiedt, bepaald de voorkeur verdient boven de gebrekkige nabootsing van de tweede methode.

Kan men, al is dit dan ook bij uitzondering, rekenen op eenige financiële vrijgevigheid; is men in staat een geschikt en goed bereden personeel onder een ervaren leider te vereenigen en daaraan een voldoende aantal ordonnansen toe te voegen, dan zijn de hoofdbezwaren overwonnen en wij aanzelen niet aan ons gevoelen vast te houden, dat een kadermanoeuvre, overeenkomstig de tweede methode geleid en uitgevoerd, bij het personeel aangename herinneringen achterlaten en rijke vruchten voor het leger afwerpen zal.

Nijmegen, 15 October 1882.

L. DE VLAMING,
Kapitein bij het 5de Reg. Infanterie.

Opmerkingen omtrent en naar aanleiding van de oefeningen op de
forten in het jaar 1882.

Alvorens het een en ander mede te deelen van den indruk, dien de oefeningen, gedurende den afgelopen zomer op eenige forten der Nieuwe Hollandsche waterlinie gehouden, bij mij hebben achtergelaten, en van de opmerkingen waartoe zij — het zij te recht, het zij ten onrechte — mij aanleiding gaven, stel ik er prijs op vooraf te constateeren, dat ik daartoe alleen ben overgegaan op uitnoodiging van de zijde der redactie ontvangen. Zonder die uitnoodiging zou ik er vermoedelijk niet toe besloten zijn omdat ik, zelf deelgenomen hebbende aan die oefening, slechts een gedeeltelijk overzicht heb gehad van hetgeen is voorgevallen en verricht, zoodat mijne opmerkingen, uit den aard der zaak, van zeer lokalen aard moeten zijn. Misschien ware het dan ook beter geweest, die taak over te laten aan andere meer bevoegde beoordeelaars, personen die in de gelegenheid waren het geheel, of minstens een grooter gedeelte te overzien, mannen die ook aan de voorgaande fortmanoeuvres deelnamen, officieren die met meer kennis van zaken zijn toegerust, zoowel uit den aard hunner betrekking als ten gevolge van de meerdere gelegenheid die zij hadden om die kennis op te doen, die meerdere ervaring te verkrijgen. Ik weet echter bij ondervinding dat men niet altijd doen kan wat men gaarne wil, niet altijd den tijd beschikbaar heeft om te volbrengen wat men zoo zeer zou wenschen en schrijf het dan ook voornamelijk daaraan toe, dat mij de uitnoodiging te beurt viel en het is dan ook die overweging, die mij deed besluiten haar aan te nemen.

Ik stelde er prijs op dit voorop te stellen, omdat uit den aard der zaak over mijn geheele opstel een locale tint zal liggen, waardoor mogelijk veel zal vergeten worden wat meldenswaardig was maar elders geschiedde, waardoor soms meer in details zal worden getreden dan voor het algemeen belang noodig is, terwijl misschien de hoofdzaken niet alle zullen worden behandeld.

Als commandant der artillerie op het fort Vechten had ik natuurlijk de gelegenheid aldaar alles in details te zien, doch kreeg ik van de andere

forten slechts een globaal overzicht. Vechten vervulde echter de voornaamste rol zoodat ik dan ook de voornaamste handelingen bijwoonde.

Evenmin als het mij mogelijk zal zijn een zekere locale tint te vermijden, evenmin zal ik mij altijd kunnen onthouden, bekende zaken ter sprake te brengen.

Als eerste opmerking vestig ik er de aandacht op, dat bij de compagnieën, die de bezetting der forten uitmaakten, niet *al* het personeel present was, dat — de oudere lichten buiten beschouwing latende, hoewel het ook zeer gewenscht zou zijn die er bij te hebben — aanwezig kon zijn. Zoo was bij mijn compagnie *geen* mijner officieren, en ik was er toch twee rijk — bij de vestingartillerie geeft zulk een rijkdom grond om méér dan tevreden te zijn — en moest ik drie officieren van andere compagnieën, één zelfs van een ander regiment, leenen. Ik laat nu daar het minder aangename dat er op zulke oogenblikken in gelegen is, uitsluitend officieren onder zich te hebben die men niet kent en die ook op hun beurt het personeel der compagnie niet kennen; dit is betrekkelijk bijzaak. en mijn ondervinding heeft mij geleerd dat men het in dat opzicht ook zéér goed kan treffen; maar ik betreur het dat mij daardoor de gelegenheid is benomen, mijn officieren beter te leeren kennen; dat mijn onderhebbende officieren niet in de gelegenheid gesteld werden de oefeningen, *met* de compagnie, bij te wonen. De oefeningen, over welke waarde de meeningen uiteenloopen, zijn toch immers bestemd om ons voor den oorlog te bekwamen, en is het dan niet vreemd dat de officieren mijner compagnie niet hebben geprofitteerd van de gelegenheid die zich aanbood? Ik geloof niet dat dit in het belang der zaak is. Het moge misschien moeilijk gevallen zijn, den luitenant mijner compagnie, die belast is met de opleiding van infanterie-officieren tot officieren der artillerie — voor Oost-Indië — gedurende een maand aan dien werkkring te onttrekken, dit zelfde is toch zeker niet van toepassing op den anderen officier die bij de veldartillerie is gedetacheerd. Die officier had, naar mijn bescheiden meening, met de compagnie *waartoe hij behoort*, aan de oefeningen te Vechten *moeten* deelnemen. Hij toch moet, zoodra de oorlogstoestand intreedt, ingevolge punt 1 der Afdeling A van het *Voorschrift betreffende de mobilisatie van het leger*, *onmiddellijk* naar zijn korps — mijn compagnie — worden teruggezonden; *teruzzenden* is wel wat onjuist want hij is daar nooit bij geweest, hij is mij, en de compagnie is hem, ten eenennmale onbekend. Men zal mij moeten toegeven, dat het, onder *dergelijke* omstandigheden, voor mij niet onverschillig zou zijn of hij al dan niet de oefeningen heeft bijgewoond.

Zoolang de bereden artillerie en de vestingartillerie één geheel blijven uitmaken en niet, naar het voorbeeld van andere legers, twee afzonderlijke wapens vormen — waar veel voor te zeggen is — zoolang acht ik het hoogst gewenscht, dat officieren der vestingartillerie worden gedetacheerd bij het bereden onderdeel van het wapen, zoowel om hen meer van nabij bekend te maken met de details van dien tak van dienst, als om de gelegenheid

te openen, uit hen een doelmatige keuze te doen tot aanvulling van eventueele vacatures. Zoolang echter bij de vestingartillerie ook nog wat valt te leeren, en men niet als vestingartillerist geboren wordt, en zoolang de bepaling blijft gehandhaafd, dat de gedetacheerde officieren bij mobilisatie onverwijld naar hun korps moeten terugkeeren, zoolang blijft het in de eerste plaats niet alleen gewenscht maar dringend noodig dat zij bij dat korps — hunne compagnie — geen vreemdeling zijn, dat zij niet onbekend zijn in de localiteit, die deze compagnie in oorlogstijd zal bezetten en verdedigen. Om aan dien eisch te voldoen zou men moeten uitgaan van het beginsel, dat niet dan bij hooge noodzakelijkheid officieren *op het papier* worden overgeplaatst van de eene compagnie naar de andere; dat zij niet worden gedetacheerd, dan na vooraf eenigen tijd bij de compagnie, waarbij zij in oorlogstijd *onmiddellijk* moeten optreden, te hebben dienst gedaan, en steeds bij de compagnie terugkomen zoolang deze oefeningen houdt buiten haar garnizoen (1). Bij zulke gelegenheden moet de compagnie, *aan eigen personeel*, zoo voltallig mogelijk zijn, ook al moeten andere takken van dienst daardoor tijdelijk lijden; de oefeningen hebben te veel nut — hebben zij niet zooveel nut men late ze dan liever achterwege — en zijn te kostbaar om er niet zooveel van te profiteeren als mogelijk is, haar zooveel nut te laten afwerpen als er uitgehaald kan worden. Ieder, die eenige ondervinding op dat gebied heeft opgedaan, zal weten, dat het alle ambitie doodt als men bij de oefeningen telkens met ander, vreemd personeel te doen heeft en dat ieder, voorzover zijn positie zulks medebrengt, met veel meer opgewektheid en toewijding, de oefeningen zal leiden en zal zorgdragen dat zij met ernst worden gehouden, als hij met *eigen* personeel daaraan deelneemt.

De treurige toestand waarin het kader der vestingartillerie verkeert (2) is oorzaak dat men er als het ware aan gewoon raakt personeel te *leenen*; dat men al zeer tevreden is als het aantal er maar is en dat men zeer dikwijls uit het oog verliest, dat de kracht niet alléén afhankelijk is van het aantal, ook al is dit gevormd uit goed geoefende elementen, maar dat het ook zeer veel waard is, personeel te hebben dat gewoon is *samen* te werken, waardoor ieder meerdere weet in hoeverre hij op zijn mindere kan rekenen, waarvoor hij het best geschikt is en waardoor ieder soldaat zooveel mogelijk zijn kameraad leert kennen en vertrouwen. Te recht zegt de in 1870 gesneuvelde Fransche kolonel ARDENT DU PICQ in zijn nagelaten geschriften: »quatre

(1) Ook gedurende het verblijf mijner compagnie op de Oldebroeksche beide waren genoemde officieren daarbij niet aanwezig en moest ik weder een ander officier van een andere compagnie leenen.

(2) Wanneer zich van tijd tot tijd het verachtnest voordoet dat bij een compagnie weken lang de dienst van sergeant en korporaal der week wordt waargenomen door twee miliciens-korporaal, die in dien dienst om de week rouleren; indien bij een inspectie voor de sectie-commandanten geen enkel man kader, behalve de sergeant-majoor — zelfs geen miliciens-korporaal — beschikbaar is om te inspecteeren, dan mag men zulk een toestand wel treurig noemen, ook al komt er nu en dan eens een opflukkering.

braves, qui ne se connaissent pas, n'iront point franchement à l'attaque d'un lion, quatre moins braves, mais se connaissant bien, sûrs de leur solidarité et par suite de leur appui mutuel, iront résolument."

Het bijeenbrengen van de elkander geheel en al vreemd zijnde elementen, van personen die voor het meerendeel aan de krijgstuicht zijn ontwend of gesteld worden onder bevel van kader dat hen niet kent, alsmede het gebrek aan kader — waardoor het gehalte daarvan dikwijls te wenschen overlaat — is oorzaak dat ik ook het *tijdelijk onderbrengen* van een gedeelte der bezetting in ontruimde loodsen — ten minste van een fort van den omvang als Vechten — niet gewenscht acht. Zulke groote ophopingen van personeel, waarvan de groote meerderheid gedurende bijna een jaar met verlof is geweest, waarbij geen behoorlijk toezicht kan gehouden worden, dat uit den aard der zaak aan verschillende ontberingen blootstaat en waarvan meer dan gewone krachtsinspanning wordt geveerd, moeten nadeelig werken op den geest en de tucht. De nadeelen deden zich niet dermate gevoelen dat strenge straffen noodig waren, maar zij waren zeer goed merkbaar, o. a. in een soort van lijdelijk verzet, wat, zooals ieder, die daaromtrent ondervinding heeft opgedaan, weet, moeilijk bepaald is te constateeren, nog moeilijker is te straffen en toch veel onaangenaams veroorzaakt. Maar ook op de oefeningen werkte het nadeelig, daar het den manschappen niet gemakkelijk was in te prenten waar zij bij oefening in *alarm* moesten zijn. Zij moesten zich namelijk bij oefening in *alarm* begeven naar hunne logementen d. i. naar de lokalen waarin zij, als de loodsen ontruimd werden, *zouden worden* gelegerd, om zich daarna weder, bij *generale marsch*, te begeven naar hunne posten. Dit heen en weder loopen gaf wel eens aanleiding tot vergissingen, die dan niet zelden werden toegeschreven aan onvoldoende oefening. De man werd daardoor bovendien geleerd *anders* te handelen dan hij *tegenover den vijand zou moeten doen*.

Daar ik niet geloof dat onder het personeel der infanterie en het gedeelte der artillerie, dat *onmiddellijk na aankomst* in bomvrije lokalen is ondergebracht, zich meer ziektegevallen hebben voorgedaan dan in de loodsen, daar wij, officieren, van den eersten dag af in bomvrije lokalen, en onder minder gunstige omstandigheden dan de manschappen die in bomvrije revers- en flankbatterijen logeerden, hebben verblijf gehouden zonder daarvan bijzonder nadeel te ondervinden, zoo komt mij het nut van het tijdelijk verblijf in de loodsen dan ook twijfelachtig voor en schijnt het mij dat de daaraan verbonden positieve nadeelen de twijfelachtige voordeelen verre overtreffen. Of die nadeelen op een fort van kleiner omvang minder worden gevoeld en of misschien het verblijf in de kleinere, mogelijk ook minder luchtige, bomvrije lokalen van zoodanige forten voor de gezondheid der troepen meer gevaar oplevert, daaromtrent durf ik geen oordeel te vellen. Op forten waar gebrek aan logies is zou men, om in dit bezwaar te voorzien, $\frac{1}{4}$ gedeelte, zijnde de sterkte van het personeel dat later op wacht komt, tot zóo lang in de loodsen kunnen bergen.

Het tijdelijk verblijf in de loodsen zal ook in oorlogstijd verschillende bezwaren medebrengen en meestal slechts zeer enkele dagen kunnen duren om de loodsen *in tijds* te kunnen afbreken; het delogeeren vordert immer tijd en werkkrachten die op dergelijke oogenblikken moeilijk aan anderen *noodzakelijke*, arbeid kunnen onttrokken worden. Daar komt nog bij dat bij onverwacht opkomend oorlogsgevaar de bezetting niet, als bij de vredesoefeningen, de loodsen ontruimd zal vinden en dus eerst het daárin opgelegde materieel er *uit* en de britsen uit andere localen er *in* moet brengen om zich een onderkomen te verschaffen; zeer waarschijnlijk is het dat de tijd, in die eerste dagen vooral, door de bezetting *nuttiger* kan worden besteed. Men late dus het reserve-materieel in de loodsen staan totdat het noodzakelijkste werk is verricht of tot de nadering des vijands het opbergen in bomvrij localen en het wegruimen der loodsen *noodig* maakt; zijn daartoe reeds *vroeger* tijd en krachten beschikbaar dan doet men dit natuurlijk vroeger.

Ingevolge de voorschriften werd de bezetting reeds bij den aanvang ingedeeld in: *wacht*, *reserve*, *1ste* en *2de rust*.

Aan deze indeeling, gedurende de dagen waarop de vijand nog niet vóór het fort kan verschijnen, is het niet geringe nadeel verbonden, dat daarmee veel tijd — onverschillig of het rust- of werktijd is — verloren gaat en men meer moeite heeft dan wanneer een dergelijke indeeling niet geëischt wordt; wijl de werkploegen, die buiten het fort gaan werken, zoo ingedeeld moeten worden, dat daarbij geen personeel is dat behoort tot de wacht of de reserve der wacht. Het indeelen van vaste ploegen voor een bepaald werk, wat in het belang der uitvoering kan zijn, wordt daardoor eveneens bemoeilijkt.

Zoolang evenwel blijft voorgeschreven, dat de forten zullen worden gealarmeerd op de wijze als zulks was gelast en dat, vóór de vijand verschijnt, herhaaldelijk oefening in alarm zal worden gehouden, zoolang zal men zich wel de nadelen moeten getroosten, die de onmiddellijke splitsing van het garnizoen medebrengen.

Als vanzelf zien wij ons hier geplaatst tegenover de vraag: Is het gewenscht het tot nu toe voorgeschreven stelsel van alarmeering — vooral op de groote forten — te blijven behouden? Naar mijne meening moet die vraag met den meesten nadruk *ontkennend* worden beantwoord en ik heb grond om aan te nemen dat die meening door velen wordt gedeeld.

Ik laat buiten beschouwing het *inrukken* op signaal met trom of hoorn, daar men het, zonder nadere verklaring mijnerzijds, wel met mij eens zal zijn, *dat onder geen voorwendsel dit signaal voortaan na een alarm mag worden geslagen of geblazen*, want dat het *allernoodlottigste* gevolgen zou kunnen na zich slepen als men met een *werkelijken* vijand te doen had.

Het komt mij voor dat de bezetting, in een fort als Vechten, noodeloos wordt verontrust door het alarm op de voorgeschreven wijze. Vooreerst heeft men niet, gedurende nachtelijke aanvallen de geheele bezetting noodig — o. a. b.v. niet de bedieningsmanschappen der zware vuurmonden — en ten

tweede is het dikwijls voldoende een paar flankbatterijen te bezetten en eenige infanterie gedekt op te stellen aan de zijde waar de vijand werd ontdekt. Hoort de vijand het alarm slaan dan zal hij of onmiddellijk doortasten om nog van de confusie — om het woord verwarring niet te gebruiken — die in de eerste oogenblikken heerscht gebruik te maken om den aanval door te zetten of wel hij verdwijnt met stillen trom — niet met helderklinkend hoorgeschal zooals onze vijand wel eens deed — en laat daardoor de bezetting in den waan dat een *loos alarm* is geslagen. Komt dit dikwerf voor dan oefent dit een allernadeeligsten invloed uit op de waakzaamheid, terwijl het niet minder afmattend is dan een werkelijk alarm. Wordt geen alarm geslagen dan kan de vijand natuurlijk die kunsten niet verkoopen, *loos alarm* kan dan wel voorkomen maar hij heeft het niet in de hand.

In Vechten duurde het des nachts een geruimen tijd alvorens de tamboer, van Keelwacht N°. 1 uitgaande, het geheele fort was rond geweest en zoo hij niet vóór elke casemat, na de deur geopend te hebben, het signaal gaf, dan gebeurde het niet zelden dat dit daar niet was gehoord. Duiten het fort staande moet men zeer gemakkelijk de beweging van den tamboer hebben kunnen volgen zoodat men kon nagaan op welk gedeelte van het fort men wakker was en ook, bij eenige oplettendheid, op welk gedeelte men altijd het eerst en op welk gedeelte het *laatst* werd gewekt. Een opmerkelijke vijand kon hiervan partij trekken als hij zulks wilde en het punt, waar hij verrassend wilde optreden, daarnaar uitkiezen.

Ook doen zich de vragen voor of het signaal wel altijd zou gehoord worden als de vijand het fort hevig beschoot; of het mogelijk zou zijn een tamboer op die wijze het fort te doen rondgaan in donkere nachten als het terrein door granaten was omwoeld; of men de zekerheid, dat alles gealarmeerd zal worden, mag laten afhangen van de kans die er bestaat dat de tamboer bij zijn ronde al dan niet sneuvelt of gewond wordt en eindelijk of men den vijand niet in de gelegenheid stelt — *zelf* als het ware hem het sein daartoe geeft — van het oogenlik waarop de geheele bezetting in meerdere of mindere mate ongedekt op de been is, gebruik te maken om door een hevig vuur haar de grootst mogelijke verliezen toe te brengen.

In Vechten werd dan ook meestal — behalve voor oefening want daarvoor was het bepaald voorgeschreven — niet gealarmeerd, of daartoe eerst overgegaan als de vijand zijn aanval met kracht doorzette en men dus alles wakker wilde hebben; onmiddellijk werd echter naar een bedreigd punt eenige infanterie gezonden en werden de vuurmonden, die geladen gereed stonden, door bedieningen bezet. Lang vóór de vijand — en de daar hij aanwezige leiders — het kon vermoeden werd hij reeds in het oog gehouden door een voldoende macht; op het oogenblik waarop hij het fort nog in diepe rust waande was daarin reeds een meer dan voldoende gedeelte der bezetting op de been en op zijn post, zonder evenwel iets van zich te laten hooren, zonder een enkel schot te lossen, zonder de grachten te verlichten. Het is daarom

niet onmogelijk, dat men van buiten, hoewel zeer ten onrechte, soms aan de waakzaamheid twijfelde.

Voornl in een fort waar het logies zoo doelmatig is verdeeld; waar de bedieningen der flankvuurmonden slapen bij haar geschut; waar de infanterie ondergebracht is in de onmiddellijke nabijheid van den fortcommandant; waar op de wallen gelegenheid bestaat des nachts een voldoende personeel (als wachten) bomvrij onder te brengen — in remises — voor de eventuele bediening der vuurmonden die geladen, op de accessen gericht, opgesteld worden, is een dergelijk gedruismakend wekstelsel onnoodig en dus, wegens de nadeelen, die er aan verbonden zijn, schadelijk. In plaats van deze wijze van alarmering zou ik de volgende wenschen: Zoodra door een van de wachten gevaar wordt ontdekt, laat de commandant der wacht zijn onderhebbend personeel onder de wapens komen, den fortcommandant en de andere wachten en posten waarschuwen en het kader en de manschappen van de infanterie, die tot de reserve behooren — en dus gekleed slapen — wekken. Naar gelang van den omvang van het gevaar laat hij ook, door de ordonnansen der artillerie, die *des nachts* bij hem op wacht moeten zijn, den commandant der artillerie waarschuwen en het personeel in de flank-casematten, aan de zijde waar het gevaar dreigt, wekken. Hij zelf neemt intusschen ook alle maatregelen — uitzenden van patrouilles, persoonlijk onderzoek, enz. — die hem meer licht verschaffen kunnen. *Hij vergeet daarbij niet dat niet altijd het gevaar daar het grootst is waar het dan grootsten omvang schijnt te hebben* m. a. w. hij zij naar alle zijden op zijn hoede.

De fortcommandant kan nu onmiddellijk, als hij het noodig acht, een gedeelte der infanterie — $\frac{1}{4}$ van de geheele sterkte — zenden waar daaraan het meest behoefte bestaat. Een ander vierde deel staat reeds onder de wapens bij de wachten, zoodat de helft van dit wapen binnen weinige oogenblikken beschikbaar is, zonder dat de vijand er iets van bespeurt en deze dus, meenende alles in diepen rust te vinden en het fort te verrassen, zelf aan een hoogst onaangename verrassing blootstaat. Acht de artillerie-commandant meer personeel dan reeds gewekt is of als wacht op de wallen staat, noodig, dan laat hij in de casematten waar niet gewekt is, ook weder eerst de reserve wekken en bovendien den commandant als deze niet tot de reserve behoort. Daar alle vuurmonden in de casematten geladen gereed staan heeft hij dan voorloopig personeel genoeg. Tot behoorlijke controle zendt de commandant van elke casemat, waar het geheele personeel, of de reserve alleen, gewekt is, een man naar den artillerie-commandant om te melden dat alles (of de reserve) bij de vuurmonden gereedstaat. Gelijke meldingen ontvangt de artillerie-commandant van de commandanten der wachten op de wallen, voorzoover deze uit artillerie bestaan. Men zal nu de opmerking maken, dat met het wekken der reserve ook de andere manschappen wakker worden. Indien men de manschappen der reserve steeds bijeen, en bij den ingang der lokalen, laat slapen dan zullen de

anderen daarvan niet veel bespeuren, doch ook al mochten zij even ontwaken dan is dit van minder belang als zij kunnen blijven liggen. De artilleriewachten op den wal zullen altijd wel sterk genoeg zijn om de enkele vuurmonden, die geladen gereed staan, in de eerste oogenblikken te bedienen. Wil de commandant der artillerie — wat des nachts niet dikwijls zal voorkomen — enkele remise-kanonnen in batterij brengen, dan laat hij het personeel, dat daarbij ingedeeld is, en het noodige hulppersonneel, wakken.

Is het logies te Vechten op een wijze over het fort verdeeld, die met het oog op de slagvaardigheid, zeer weinig te wenschen overlaat, geheel anders is het gesteld met de communicatie, want de gemeenschap tusschen de verschillende localiteiten laat, naar mijn meening, te wenschen over. — Zoo moet men steeds *buitensom* indien men van de eene casemat naar de andere — behalve van A naar B — of wel naar de reversbatterijen wil gaan, terwijl men, behalve langs één trap of ladder in het bomvrije logement, niet op den walgang kan komen dan langs de taluds of de lange, zeer aan het vuur blootgestelde, opritten en de in oorlogstijd te maken trappen langs het binnentalud van den walgang, welke trappen bij regenachtig weder niet bruikbaar en bij veelvuldig gebruik eveneens spoedig onbruikbaar worden. Tot meerdere veiligheid tegen 's vijands projectielen zijn op het terreplein een aantal traversen aangelegd, die niet bevorderlijk zijn aan een goede communicatie; de vele, en meestal rechthoekige, wendingen in betrekkelijk beperkte ruimte, die men, bij het vervoer van geschut door de binnenruimte daardoor verplicht is te maken, leveren vele bezwaren, vooral veel oponthoud op. Indien men, zooals het geval dezen zomer was, verplicht is de vuurmonden — van 15 en 12 cM. — op hunne affuiten *over beddingplanken* voort te bewegen, kost het in donkere nachten zeer veel tijd, de opgelegde affuit door zulke hoeken heen te krijgen. Door de hoeken der traversen sterk bij te ronden zou men wel eenigszins aan dit bezwaar te gemoet kunnen komen, maar de wending blijft toch, voor vervoer over planken vooral, zeer kort. Is men nu van gevoelen, dat het zware geschut op de plaats waar het is opgesteld, moet sneuvelen — bij de oefeningen schijnt men van dat denkbeeld uitgegaan te zijn want op een gegeven oogenblik was alles gedemonteerd — dan is het hier geopperde bezwaar niet zoo groot. Wil men daarentegen het zware geschut niet dan in den hoogsten nood daar, op die hooge wallen, op verren afstand zichtbaar, tot schijf voor den vijand laten dienen, dan moet het op een bepaald oogenblik *zoo spoedig mogelijk* buiten het fort worden gebracht en dan is het niet onverschillig of men op sommige punten openthoud en opstopping ondervindt. Daar ik het laatste denkbeeld voorsta acht ik het wenschelijk in de binnenruimte niets te plaatsen wat het snel vervoeren van zwaar geschut kan belemmeren.

Misschien zal men vragen: waarom dan dat geschut in de forten gezet, als het er toch uit moet en moet worden overgebracht naar neven- of tusschenbatterijen. Als antwoord daarop kan het volgende dienen: Het groote

nut der tusschenbatterijen is daarin gelegen dat zij laag, voor den vijand zoo goed als onzichtbaar, in oorlogstijd worden aangelegd, zoodat hij het daarin geplaatste geschut moeilijk kan treffen, daar het inschieten daarop, en door de onmogelijkheid de schoten juist waar te nemen en door de onbekendheid met de juiste ligging, hoogst bezwaarlijk, ja zelfs onmogelijk is. Werden die batterijen nu in vreedestijd aangelegd dan zou de vijand zeer zeker juist weten waar zij liggen. Zij moeten dus eerst in oorlogstijd gebouwd worden, maar dat bouwen en bewapenen kost tijd en het is niet zeker of de vijand ons daartoe voldoende tijd zal laten. Plaatste men nu geen geschut in de forten dan zou er geen enkele zware vuurmond in batterij staan op het oogenblik waarop de vijand mogelijk reeds met zijn veldbatterijen de forten zou kunnen beschieten, en zou hij van de gelegenheid kunnen gebruik maken, onder bescherming eener talrijke veldartillerie, met overmacht tusschen de forten door te trekken. Dit moet met zwaar geschut tegengegaan worden, althans zoolang men geen lichter vuurmond heeft, die het gevecht tegen het beste veldgeschut met overwicht kan voeren. Het is daarom dat dit geschut, reeds in vreedestijd, wordt opgesteld op de wallen der forten. Men is op die wijze altijd in zeer weinig tijd strijdvaardig. Zoodra echter de forten worden bezet moet men ook onmiddellijk aanvangen met den bouw der tusschenbatterijen en het in de nabijheid daarvan aanvoeren van het geschut, te nemen uit het verdedigingspark, om daarmede zoo spoedig mogelijk de eerst gereedkomenden te bewapenen (1). Zijn deze batterijen bewapend, dan eerst en dan ook onmiddellijk wordt het zware geschut uit de forten teruggenomen en naar de daarna gereedgekomen batterijen overgebracht of tijdelijk, voor later aan te leggen batterijen, lichter de forten gedekt opgesteld. Het spreekt vanzelf dat men aan de batterijen, bestemd om het voorterrein te beheerschen, andere eischen moet stellen dan aan die, waaruit men later den geschutstrijd zal voeren. De eerste moeten een behoorlijk uitzicht hebben maar kunnen minder solide zijn, de laatste kunnen en moeten bij voorkeur, zoo gedekt mogelijk en zoo stevig mogelijk zijn ingericht. Doch genoeg hiervan; mogelijk vind ik later nog gelegenheid hierop nader terug te komen; keeren wij thans in onze gedachten naar het fort terug.

Die aardhopen in de binnenruimte zijn dan, zooals ik opmerkte, gelegd tot beveiliging van de passage en moeten tevens dienen tot aarddepots. Tegen verticaal vuur, en dit is in de binnenruimte het meest te vreezen, geven zij echter weinig, tegen granaatkartels en uit mortieren, en die hebben wij te wachten, genoegzaam geen dekking. De afmetingen zijn ook te groot om, als een projectiel valt, zich altijd aan de andere zijde te kunnen begeven tot het gesprongen is. Als aarddepots kunnen zij evenwel van groot nut zijn. In de communicatie tusschen de casematten en de overige loca-

(1) Omtrent de inrichting dezer batterijen en omtrent meerdere details ben ik zoo vrij, den daarin belangstellenden lezer te verwijzen naar mijn opstel, een vestingoorlog in Nederland, destijds opgenomen in den Nieuwen Spectator van 1897.

liteiten, moet naar mijne meening zoodra mogelijk verbetering gebracht worden, door het maken van een doorlopenden gang onder den walgang. Bouwt men dien doorgang langs den teen van het binnentalud en brengt men er daarna aarde op en achter, dan voorziet men tevens in de behoefte aan meerdere ruimte op sommige gedeelten van den walgang, die doorgaand vrij smal is. De smalle gedeelten boven de bestaande logementen zal men niet kunnen verbreedden.

Voor de communicatie tusschen het terreplein en den walgang make men goede trappen — b.v. ijzeren van de soort als in de binnenruimte van den toren te Honswijk — langs de frontmuren van al de gebouwen waarin troepen gehuisvest zijn. De manschappen kunnen dan onmiddellijk uit het gebouw, zoo gedekt mogelijk, op den wal komen. Tegenover de plaats waar zulk een trap op den walgang uitkomt, legge men zoo noodig een hooge travers. Maakt men aan elke zijde der deur zulk een trap dan kan de eene dienen om naar boven, de andere om naar beneden te gaan en is upstopping onmogelijk; 's nachts plaatst men bij den ingang — dus bij den eenen trap boven en bij den andere beneden — een klein helder licht. Dergelijke trappen, desnoods zijn klimkrammen hier voldoende, zou ik wenschen tegen of in de frontmuren van al de remises en op verschillende plaatsen tegen den frontmuur van den bovenbouw van het bomvrije logement. Op die gebouwen heeft men een ruim uitzicht, zij zijn dus uitmuntend geschikt voor het doen van waarnemingen mits men er gedekt op kan komen; de trappen kunnen hiertoe dienen. In de eerste dagen gedurende de oefeningen waren daarop dan ook observatieposten opgesteld; op genoemden bovenbouw zelfs een officiers-observatiepost, waar men met een ladder in moest klimmen. Zulk een ladder heeft echter verscheidene bezwaren.

Over de communicatie sprekende mag niet verzuimd worden de aandacht te vestigen op de groote bezwaren die de kleigrond, bij regenachtig weder, opleverde. Het fort was bij aanhoudenden regen een ware modderpoel, eenigermate ten gevolge van den slechten afvoer van het water maar grootendeels veroorzaakt doordien de kleilaag geen water doorliet. In beteren afvoer zou men nu in vreedestijd wel kunnen voorzien maar in oorlogstijd zullen 's vijands projectielen met het beste suatie-stelsel den spot drijven. De taluds waren bij eenigszins vochtig weder onbeklimbaar en het vervoer van zelfs niet zeer zware lasten langs den walgang door de gladheid hoogst bezwaarlijk. Met het oog op die gladheid zou ik wenschen dat werd onderzocht of een weg van beton uit de remises naar de emplacementen, vooral voor de remises 42 en 50, op den duur goed zou blijven en of men de gaten die 's vijands projectielen daarin slaan, door ze vol te gieten met beton zou kunnen herstellen. De ontzettende voordeelen die dit zou opleveren, kunnen alleen zij beseffen die bij donkere regenachtige nachten, met de 12 eM. K. A. hebben zien tobben en zijn meer dan waard dat dit punt ernstig worde onderzocht. Wordt de communicatie-gang, waarvan boven sprake is, gemaakt,

dan kan men daarlangs — ook onder de opritten door — een straat leggen, zooals er thans achter het bomvrije logement een ligt, en verkrijgt men daardoor een goede communicatie rondom in het geheele fort. Daar deze straat goed gedekt is over het grootste gedeelte harer lengte, kan men haar wel zoo breed maken dat men er een of meer stellen rails in kan leggen om daarover met handwagens te rijden waarvan voor den aanvoer van projectielen enz. veel nut zou te trekken zijn. De bestrating, die thans achter het logement ligt, is onbruikbaar, daar de openslaande deuren en vensters de passage beletten en, zoo deze dicht zijn, de palen waartegen de deuren aanslaan, het loopen over die straat in den donker gevarlijk maken. Deze bezwaren moeten natuurlijk voorkomen worden, door het maken van schuif- of naar binnenslaande deuren en tralieluiken die dicht kunnen blijven om tegen granaatscherven te beschermen en toch licht doorlaten.

Nog blijft over een blik te slaan op de communicatie met het reduit, waarvan de ondoelmatige inrichting duidelijk is gebleken bij een nachtelijken aanval. In den aanvang had het reduit een eigen commandant, zoo werd het ten minste door mij opgevat, en was de officier, die daar verblijf hield, niet door mij ingedeeld, evenmin als ik mij bemoeide met de bewapening enz. aldaar, want die commandant was óók kapitein der artillerie. Later werd mij evenwel van hoogerhand te kennen gegeven dat die opvatting onjuist was en mondeling gelast dien officier eveneens in te deelen, dat materieel ook onder mijn opzicht te nemen, enz. Het gevolg hiervan was dat deze officier toen mede piketdienst moest doen en dus des nachts ook in het fort moest komen voor rondes enz. Nu veroorloofde zich de vijand eens op een donkeren avond, de keel onverwacht aan te vallen — over die keel-aanvallen later nader — op een oogenblik, waarop bedoelde officier in het fort was. De aanval werd onmiddellijk ontdekt en het vuur op den vijand geopend, op last van den oudsten onderofficier, den sergeant-majoor der artillerie, op het reduit aanwezig, vóór de commandeerende officier daar kon terugkeeren. Aangezien nu de beide vloten lagen vóór de schietgaten waaruit gevuerd werd, was het niet mogelijk op het reduit te komen en werden dan ook herhaaldelijk vergeefsche pogingen daartoe aangewend en ook zonder succes getracht langs andere wegen er binnen te geraken. Een andermaal viel de vijand op de keel aan op een uur waarop de artilleriebezetting van het reduit nog in het fort aan het werk was en werd de passage toen eveneens belet door 's vijands vuur. De vuurmonden zijn toen bediend door de geniesoldaten, die aldaar waren, onder bevel van den officier der genie die juist op het reduit, waar hij logeerde, aanwezig was. Toen wij bespeurden, dat de vijand zich allerlei vrijheden veroorloofde, die hij in oorlogstijd wel uit het hoofd gelaten zou hebben, zijn daartegen ook maatregelen genomen, zoodat dergelijke voorvallen later niet meer voorkwamen.

Dit alles zou echter te voorkomen zijn indien men een toegang maakte in het front van het reduit. Groot bezwaar kan daartegen niet bestaan

want het reduit is, door den veranderden binnenbouw van het fort, geheel en al van bestemming veranderd en naar het mij schijnt vrijwel zonder waarde geworden. De wijze waarop daaruit de verdediging der keelgrachten wordt gevoerd, acht ik zelfs gevaarlijk voor de bezetting van het fort, meer bepaald voor de bezetting der beide keelwachten. Toen het fort gebouwd is kon het reduit dienen om de binnenruimte en de keelborstweringen in de lengte onder vuur te houden, als de vijand in het fort was binnengedrongen en de bezetting daaruit had geworpen. Daardoor werd aan onze troepen, achter het fort opgesteld, gelegenheid gegeven, over de beide bruggen der keelgrachten, weder met versche afdeelingen in het fort te rukken om den vijand terug te slaan. Toen liepen namelijk alle traversen, alle opritten — aan sommige van deze kan men het nog zien — en alle binnentaluds der borstweringen zooveel mogelijk op het reduit aan, waarvóór bovendien een glacis lag, zoodat de vijand zich in het fort niet tegen het vuur van het reduit kon dekken. Men zal moeten toegeven, dat de toestand thans geheel anders is; nu wordt zelfs het bovenvlak van het reduit beheerscht door den bovenbouw van het bomvrije logies, zoodat een vijand, die zich daarop plaatst, in de batterij op het reduit kan schieten. Zonder bezwaar zou men, naar ik vermeen, daarom nu het reduit rechtstreeks in communicatie kunnen stellen met het fort en daarbij de brug, die de cirkelvormige wapenplaats, daar achter, naar buiten gemeenschap verschaft, kunnen afbreken waardoor men één toegang minder te bewaken zou hebben — wat, als ik het wel heb, $3 \times 3 \times 4 = 36$ man voor de wacht zou uitsparen — terwijl men tevens in de gelegenheid zou zijn de gracht achter die wapenplaats uit het fort met infanterie- of artillerievuur te bestrijken wat nu niet kan daar vóór de brug een post is die dan getroffen zou worden.

Voor een goede gemeenschap heeft men voorts nog noodig een goed stelsel van verlichting van de binnenruimte, de lokalen en de doorgangen alsmede doelmatige verlichtingstoestellen. Zoowel het stelsel als de toestellen te Vechten waren zeer gebrekkig. Als een klein staaltje van de gebrekkigheid van het stelsel moge dienen dat boven de ingangen der beide keelwachten groote gewone glaslantaarns hingen, die den vijand, zoo hij zich aan de overzijde der gracht bevond — en daarop rekende men blijkens de drievoudige afsluiting van de toegangen — uitmuntend gelegenheid gaf om ieder, die het waagde zijn hoofd boven de keelborstwering uit te steken, onmiddellijk neder te schieten, daar die waagbals helder verlicht werd door de lichtbron achter zijn rug. Dit belette nu wel niet dat de onzen er dapper op los vuurden ondanks 's vijands salvo's maar die salvo's waren met losse patronen. Door verandering van de lantaarn alleen kan in dit bezwaar niet worden voorzien; men zal dit licht bijna, of geheel en al, op den grond moeten zetten en door schermen moeten zorg dragen dat het alleen den grond verlicht, zoodat het personeel op het infanterie-banket noch verlicht wordt noch tegen een verlichten muur zich afteekt. Ook de verlichting binnen was

ondoelmatig. Als de deur openging zag men dit van buiten het fort en kon men op zulke oogenblikken van de gelegenheid gebruik maken om infanterie-salvo's te brengen in het wachtlocaal die daar zeker niet welkom zouden geweest zijn en onaangenaam zouden gewerkt hebben. Door een portaal en een binnendeur, de laatste loodrecht op de eerste, dient in dit gebrek te worden voorzien. Ook aan elke remise hing in den aanvang, boven den ingang of tegen de deur, een lantaarn — ik zeg in den aanvang, want zij zijn later weggenomen — die de tegenoverliggende travers helder verlichtte zoodat men buiten het fort de schaduw kon zien van ieder, die zich voorbij de remise bewoog; terwijl ieder, die over de borstwering keek, zich scherp moet hebben afgeteekend op dat verlichte vlak. Nog waren lantaarns opgehangen achter tegen het bomvrije logement en boven de ingangen der casematten, logementen en reversbatterijen, die zéér hinderlijk waren bij het loopen langs den walgang of over het terreplein. Telkens liep men gevaar van den walgang af te loopen of in een van de aardhopen, in de binnenuimte, te recht te komen. Die in de gelegenheid was elken nacht langs den walgang en door het fort rond te dwalen, zooals ik, zal zich niet recht verwonderen dat er bij alarm geen ongevallen zijn voorgekomen. Dat de lantaarns met petroleum gestookt worden acht ik ook een nadeel; door sterken tocht of bij ruw stormachtig weder loopen zij gevaar uit te waaien; in een der casematten ging het licht, bij het lossen van een schot, uit en had men veel moeite om weder licht te maken daar het er sterk tachtte. Het springen of afstoeten eener petroleumlamp in een casemat, waar kardoezen voorhanden zijn, kan tot groote ongelukken aanleiding geven. Ik zou daarom de voorkeur geven aan gewone olielampen. Daar goed en voldoende licht een voornaam vereischte is zou men een groot reservoir voor deze olie moeten maken en dit onmiddellijk bij het bezetten van het fort moeten vullen.

De lantaarns die werden verschaft voor het nachtelijk werk, gingen aan hetzelfde euvel mank; zij verlichtten de werkers en alle hooge aarddekkingen waartegen dan de schaduwen van de werkers zich scherp afteekenden; daar men in het licht zag kon men natuurlijk zelf moeilijk het werk zien. De vijand heeft dan ook werkelijk bij een der nachtelijke aanvallen van de hem aldus aangeboden gelegenheid gebruik gemaakt om de werkers met salvovuur te verrassen. Het moeilijkste vraagstuk is het doelmatig verlichten van de kanoncasematten. Die verlichting voldeed dan ook in geenen deele aan den eisch en ik was verplicht het licht daaruit geheel en al weg te nemen, daar het de oogen verblindde, waardoor de manschappen niet op de gracht konden zien, en daarentegen de vijand in de gelegenheid stelde de schietgaten duidelijk waar te nemen en te bespieden. Ook in de reversbatterijen was het licht tot last en kon men er toch niet buiten. Men kon van de overzijde der gracht man voor man nederschieten die er 's nachts uitkwam, als het licht brandde; om de infanterie op dit gevaarlijk punt ongezien te brengen werd dan ook een afzonderlijke afgraving als toegang gemaakt. Al

die bezwaren zouden naar mijne meening op te lossen zijn door middel van een doelmatig stelsel van kappen en schermen, zoo ingericht dat men alldén verlicht wat men verlichten wil — in de meeste gevallen is het voldoende alleen den grond te zien — en waardoor men het licht geheel en al kan afsluiten zonder de lamp uit te dooven. Een goede, heldere lichtbron is echter vóór alles een hoofdvereischte.

Nu wij aan het licht zijn kan ik gevoegelijk ook ter sprake brengen de lichtfakkels, de *Holmes*-lichten ja zelfs het *gaslicht van Utrecht*.

De lichtfakkels hebben uitmuntend vollaan, ieder zal dit volmondig toestemmen; officieren die met den Rijutrein het fort passeerden zagen het zelfs voor electrisch licht aan. De lichtfakkelrolwagen is echter niet zooals ik wel zoude wenschen. Ik laat buiten beschouwing dat hij te zwaar is — oppervlakkig zou ik de voorkeur geven aan een model dat ik op de *Waalische wetering* zag — maar vestig alleen weder de aandacht op hetzelfde envel waaraan de lantaarns mank gingen, zij verlichten meer dan men wenschte te verlichten; ook hierbij zal men door schermen, op de fakkels te schuiven of aan den wagon te bevestigingen, moeten trachten dit bezwaar op te heffen. Te Vechten bestond toevallig de gelegenheid, door op drie punten te gelijk een lichtfakkel te ontsteken, de *geheele gracht* — behalve langs de keel — te verlichten *zonder dat men de flankcasematten of de vuurlijn kon zien*.

Toen de vijand evenwel den grachtsboord had bereikt en aan de bekroning werkte trok hij dikwijls partij van onze lichtfakkels — zooals later ons werd medegedeeld — om recht te zetten of in order te brengen wat in den donker verkeerd was gesteld; hij doelmatig aangebrachte schermen zou dit niet het geval geweest zijn; men had het dan zóó kunnen inrichten dat alleen een heldere lichtstreep geworpen werd op de gracht en verder niet. Nog een ander bezwaar dient zoo mogelijk overwonnen te worden, namelijk het vonken of spuiten van de fakkels vóór dat de lightsas ontvlamt. De vijand wordt daardoor gewaarschuwd dat hij verlicht zal worden en ligt reeds op den buik vóór de fakkel goed doorbrandt zoodat men dan niets van hem ziet. — Door de minder goede constructie van den toestel was men dus te Vechten, wilde men de casematten in het donker laten, genoodzaakt altijd op *dezelfde plaats*, licht te ontsteken. Niet alleen had dit het nadeel dat de aandacht des vijands daardoor op die punten meer gericht was, en hij die dus onder vuur kon houden als hij er iets bespeurde, maar hij leordo ook spoedig — zooals mij op het laatst bleek, waarom ik ook eens op een *ander punt* licht liet ontsteken — de plaatsen kennen die steeds in de schaduw vielen en stelde zich daar bij voorkeur op. Ook moest men om diezelfde reden — als men niet zelf *gezien* wilde worden — den lichtfakkel te veel naar beneden laten zakken waardoor men niet op het glacis kon zien; het bovenvlak daarvan viel in de schaduw van de binnenkruis.

Met de *Holmes*-lichten ben ik niet zeer ingenomen; zij verlichten ook weder vriend en vijand; bij donkere nachten kunnen zij echter, als de vijand

den bedekten weg bekrond heeft, eenig nut hebben, want men kan ze gemakkelijk in de gracht werpen om, als men argwaan koestert, te zien of de vijand daar iets onderneemt. Al geven zij dan wat weinig licht, het morcel effect kan toch groot zijn, want de vijand zal altijd denken dat men meer ziet dan werkelijk het geval is en tevens bespeuren dat men daar waakzaam is en het oog op hem gevestigd heeft.

Wat nu de gasverlichting te Utrecht met de verlichting van Vechten te maken heeft zal men niet zoo dadelijk begrijpen. Tegen die gasverlichting heb ik echter een groote grief, zij speelt den verdediger van Vechten leelijke parten — zelfs het in den zomernacht gewoonlijk heldere Noorden is daarvan niet vrij te pleiten, maar dat licht kunnen wij niet uitdraaien — door achter het fort de lucht helder te verlichten waardoor de hoofdlijnen daarvan zeer scherp worden afgeteekend zoodat men van buiten alles zien kan wat op het plongée wordt verricht of wat daarboven uitsteekt (b.v. een hefwerktuig) en de vijand in donkere nachten, ja hoe donkerder hoe voordeelijker zelfs, volkomen juist kan onderscheiden waar het fort ligt. Ik ben overtuigd dat men in oorlogstijd het ontsleken van dat licht zal moeten *verbieden*, reden waarom ik er de aandacht op vestig. Ik heb altijd, waar het te pas kwam, mijn stem verheven tegen de *allerondoelmatigste* ligging van de gasfabriek te Utrecht, *op het front van aanval* en dus het eerst aan vernieling blootgesteld; nu ik evenwel in de gelegenheid ben geweest een aantal, soms zeer donkere, nachten op de wallen van Vechten door te brengen, ben ik in zoverre van gevoelen veranderd dat ik geloof dat een vijand, die zijn belang goed begrijpt, de gasfabriek zal sparen want zij wijst hem in donkere nachten, de juiste ligging van de meeste onzer forten aan, daar deze aardhopen scherp zullen afsteken tegen de, in het centrum der positie, helder verlichte lucht.

Van het verlichten van het inwendige van het fort door lichtfakkels zal wel nimmer — behalve misschien bij de feestvreugde op den avond van den dag waarop de vrede geteekend is — sprake kunnen zijn. Ik roer dit punt evenwel aan omdat dergelijke illuminatie wel eens is voorgekomen, vroeger zelfs wel eens per draad is bevolen.

Met de verlichting in het nieuwste verband staande moet ik er nog de aandacht op vestigen, dat van de omstandigheid, dat Vechten en de meeste onzer forten het Westen of Noord-westen achter zich hebben, partij kan getrokken worden voor de waarneming van het voorterrein en het inschieten. De middag- en avondzon toch verlicht het terrein naar 's vijands zijden het scherpst en zal den vijand, door haar lagen stand, juist op dat tijdstip belletten scherp te zien. Men staat werkelijk soms verbaasd, vooral bij buig weder, zoo scherp als de zon sommige partijen verlicht, als zij in het Westen staat. Meermalen was ik in de gelegenheid dit waar te nemen. De morgenzon geeft den vijand niet dat voordeel, er hangen dan meestal te veel dampen; gedurende het overige gedeelte van den dag dient de zon vriend en vijand in gelijke mate.

De lokale versterking
 Het logies was, naar omstandigheden, goed te noemen. Dat bovendien verblijven, vooral als zij bewoond worden, vochtig zijn, laat zich begrijpen. Indien men langen tijd in die lokalen moet verblijven en vooral als men ze moet gesloten houden, zooals onder vijandelijk vuur het geval zal zijn, dan zal men door het stoken van kachels moeten trachten het vocht te verdrijven en de ventilatie te versterken. Op de brandstof voor die kachels en op die kachels zelf moet, bij het bezetten van het fort, alzoo gerekend worden. Bij de oefeningen kon men de lokalen den geheelen dag, en zelfs des nachts, open zetten waardoor men minder behoefte gevoelde aan dergelijke hulpmiddelen; op het laatst begonnen echter op alles de sporen van vocht zich meer te vertoonen.

Ik acht het een groot gebrek, dat voor den commandant der artillerie en den commandant der genie geen afzonderlijk verblijf is. Ik deelde mijn logies en de twee daarin staande tafels, met zes andere officieren, waaronder de commandant der infanterie belast met de politie en het inwendige beheer en de plaatselijke adjudant, die beide dus ook gelegenheid moesten hebben om papieren te bergen en te schrijven; de luitenant der genie hield zijn verblijf in het reduit. Het lokaal, waardoor men thans in het compartiment komt, dat tijdens de oefeningen tot telegraafbureau was ingericht, zou ik aan genoemde commandanten tot verblijf willen aanwijzen en het telegraafbureau ook aan de andere zijde, door een deur — of desnoods door een luik — in gemeenschap willen stellen met het verblijf van den fortcommandant dat daarnaast is gelegen; het telegraafbureau moet voorts noodwendig een afzonderlijken uitgang naar buiten hebben. Dat in het verblijf van de officieren geen waschbenodigdheden en geen behoorlijke verlichting was, mag naar 't mij voorkomt ook wel als een groote leemte worden aangemerkt; want het zal toch niet overbodig geacht kunnen worden, in elk compartiment zooveel licht te geven dat men daarin bij nacht, of als de luiken dicht zijn, behoorlijk kan zien om zich te kleeden, het een of ander na te lezen, enz. enz. zoodat men ten minste één plaatsje heeft waar men rustig en vrij zich buiten dienst kan neerzetten. De officieren die zich nu niet zelf voorzien hadden van lantaarntjes, blakers met kaarsen of iets dergelijks, moesten zich maar zoo goed en zoo kwaad als dat ging, behelpen met de algemeene lichtbron, die natuurlijk, met den besten wil van de wereld, niet ten volle aan aller wenschen kon voldoen. Dat de hier bedoelde voorwerpen alsmede alle benodigdheden voor de officiersmenage en tafel niet aanwezig waren — *niet ten allen tijde op de forten aanwezig zijn* — acht ik, 't zij nogmaals herhaald, een groot gebrek. Naar mijne meening moet men alles doen wat mogelijk is om het leven op de forten zoo aangenaam mogelijk te maken, men heeft daar in oorlogstijd tóch ontberingen genoeg te lijden; die ontberingen kunstmatig, willen en wetens, grooter te maken, dan strikt noodig is, acht ik zeer verkeerd, zeer tegen het belang der defensie; een gezonde geest heeft een gezond lichaam noodig. Vaderlandsliefde en geesdrift

vermogen veel doch doven, in een ondermijnd gestel, ten laatste nit. De regeering kan van ieder officier en soldaat eischen dat hij zich weet te behelpen, weet te schikken naar de omstandigheden; iets anders is het evenwel die omstandigheden *zonder noodzaak* nadeeliger te maken dan noodig is. De soldaat — de officieren daaronder begrepen — zal de grootste ontberingen in oorlogstijd gelaten verdragen, ik ben daar zeker van, maar dit ontslaat het krijgsgestuur daarom niet van de verplichting, zooveel mogelijk te zorgen, dat die ontberingen zoo gering mogelijk zijn, door in alles te voorzien zoover in billijkheid kan worden verlangd. Wil men een gezond lichaam en een opgewekten geest bij de bezetting onderhouden dan is een goede verzorging een eerste vereischte. Ik zie hierbij niet over het hoofd dat bij de oefeningen de bijslag op het traktement zóó was geregeld, dat de officieren zonder bezwaar *zelf* in al die behoeften konden voorzien; maar *daar* ligt het zwaartepunt van mijn bedenking niet. Niet op de *vredesoefeningen* heb ik het oog maar op den *oorlogstoestand*. Bij onverwacht opkomend oorlogsgevaar hebben de officieren, die de bezetting zullen uitmaken, wel wat anders te doen, dan over potten en pannen, borden en schotels, koppen en glazen, enz. enz. te denken. Evenals de schepen der marine moet elk fort zijn eigen inventaris hebben, die daar behoorlijk wordt opgelegd, onderhouden en beschikbaar gesteld als officieren daar verblijf houden.

In de woonlocalen van den fortcommandant en de commandanten der artillerie en genie moesten aanwezig zijn de noodige eenvoudig doch doelmatig ingerichte schrijftafels, met afsluitbare vakken en laden, goede boekenkasten, bergplaatsen voor kaarten, enz. Voorts een groote tafel — zoonoodig met opstaande bladen — waarop de kaart van het fort en voorliggend terrein, tot op minstens 6000 M. afstand, op een voldoende schaal geteekend, geplakt moest zijn; deze kaart zou gelegenheid geven gedurende den strijd daarop alles aan te teekenen, wat voor de verdediging van nut is en door waarnemingen of verkenningen ter kennis van den commandant is gekomen, b.v. als bij de oefeningen op de kaart.

Gedurende de zomeroefeningen moest ik mij met hoogst gebrekkige hulpmiddelen behelpen. Er was maar één exemplaar van de strookkaart, dat dus altijd in handen was en derhalve altijd gezocht moest worden als ik het noodig had. Dit exemplaar was, als al de andere, zoodanig op linnen geplakt dat men het kon opvouwen, waardoor het dus moeilijk was, daarop behoorlijk afstanden te meten, nog moeilijker nauwkeurig hoeken daarop uit te zetten. Bovendien hadden wij nog het voorrecht één *calque* (op $\frac{1}{1000}$) van het fort te bezitten, mede voor *algemeen* gebruik. Men ziet het, deze hulpmiddelen waven, zelfs voor vredesoefeningen, niet zeer schitterend te noemen; voor oorlogstijd zijn zij natuurlijk ten eenenmale onvoldoende en het is zeer de vraag of het zeker is dat *daar* betere hulpmiddelen zullen voorhanden zijn, want deze zijn niet zoo maar te scheppen. Bij de behandeling van het logies moet nog opgemerkt worden dat de localen op minder doelmatige

wijze bleken gemerkt te zijn; de benamingen en letters of nummers staan namelijk op den buitenkant der deuren zoodat men als de deuren open zijn, niet kan zien wat er opstaat en, vooral in de eerste dagen, zich menigmaal vergist; ook des nachts zijn die nummers en merken niet te lezen. Het verdient daarom aanbeveling een en ander *boven* de deuren, zooals te Rijnauwen, of wel met groote letters en cijfers op *beide* zijden van de deuren te plaatsen.

Voor de gemeenschap achterwaarts en met den bedekten weg, zijn, zoodra de bruggen opgebroken worden, vlotten bestemd. Volgens de voorschriften zijn zij van boomstammen vervaardigd; te Vechten had men één vlot van tonnen waarmede men beter ingenomen was dan met de andere. Mocht die ingenomenheid er soms toe leiden, dat voortaan dergelijke vlotten werden gemaakt, dan kan het misschien goed zijn op te merken dat *daartegen* de bedenking bestaat, dat tonvlotten, door ons eigen vuur — kartelskogels uit de casematten — onbruikbaar kunnen, en vermoedelijk *zullen* worden, en daarom niet zijn aan te raden. Door deze vlotten is men beter dan met bruggen gewaarborgd tegen overrompeling; ik acht het evenwel niet voorzichtig de aanlegplaats van het vlot aan de andere zijde onbewaakt te laten; naar mijne meening moest die aanlegplaats door een palissadeering met barrière afgesloten en door een schildwacht bewaakt worden. Vooral de aanlegplaatsen der vlotten, die de gemeenschap met den bedekten weg moeten onderhouden — bij de oefeningen lag er één van — liggen zéér open en het is volstrekt niet onmogelijk, daar, door een in hinderlaag gelegde vijandelijke patrouille, den kapitein van het piket, als deze voor rondes in den bedekten weg, daar 's nachts overgaat, op te lichten. Bij de oefeningen kon de voor de bewaking benoodigde schildwacht, wegens de zwakte van het garnizoen, niet geplaatst worden, anders zou zeker in die leemte zijn voorzien; die post was echter niet voorgeschreven. Als men de tegenwoordige hoofdingang naar het reduit, zooals boven is aangegeven, opbreekt is het noodige personeel ruim gevonden. Om het vlot zelf beter tegen overrompeling te vrijwaren, zoo men er geen soort tamboers vóór maakt, zou men een loopplank — b.v. 0,5 M. breed — aan de overzijde kunnen maken en daaraan het vlot, op 3 à 4 M. uit den wal, kunnen laten aanleggen; voorts de overhaalreep, bij de oefeningen van ijzerdraad, aan onze zijde zóó kunnen bevestigen, dat zij *onmiddellijk* kan los gelaten worden als er onraad is — om het vlot te kunnen terughalen als de reep bij loos alarm was los gelaten kon men een jaaglijn daaraan bevestigen — bovendien zou men dan voor de bediening twee man moeten uittrekken, waarvan een aan de fortzijde blijft, gereed om op den minsten wenk van zijn kameraad op het vlot, of bij het geringste verdachte voorval, de reep te vieren en de wacht te waarschuwen. Ik behoef niet te zeggen dat laatstgenoemde voorzorgen alleen des nachts of bij zware mist noodig zijn.

Onder de gemeenschapsmiddelen naar buiten behooren nog de *telegraaf*, de *telefoon* en de *optische seinen*. De wijze waarop de telegraaflijn gelegd was moest uit den aard der zaak aanleiding tot verstoring geven; zeer gemakkelijk kon men haar, bij onvoldoende oplettendheid, in het fort of daarbuiten doorsteken, zooals dan ook een paar malen voorkwam. De storingen door andere invloeden, o. a. die van het Hoofdkwartier, geschieden natuurlijk voor de oefening, maar het is dikwijls voorgekomen dat de gemeenschap door den vijand werd verbroken — soms berhaalde malen achtereen onmiddellijk nadat zij was hersteld — en *dit had niet mogen plaats hebben*; de lijn had op hooger gezag *onschendbaar* moeten verklaard worden nu men den verdediger verplichtte — en om de kosten te recht — haar zóó open en bloot aan 's vijands zijde te leggen.

Een en ander bewijst naar mijne meening niettemin, dat die quaestie nog niet geheel en al naar eisch is opgelost en dat in deze zoo voornaame behoefte nog onvoldoende is voorzien. Van den eersten dag af heeft men groote behoefte, nu men eenmaal aan snelle correspondentie gewend is, aan zulk een gemeenschapsmiddel om inlichtingen te vragen, toezending te verzoeken, bevelen te geven enz. enz.; hoe spoediger de gemeenschap dus daar gesteld is des te beter. Kan het voorkomen dat de lijn met de schop wordt doorgestoken, hoeveel te meer kans is er dan niet dat 's vijands projectielen haar vinden. Men zou dus als *minimum* van eisch wel mogen stellen dat binnen het fort — tot aan de overzijde der gracht — ten allen tijde een behoorlijk beschermde draad, of liever meerdere draden, onder den grond aanwezig zijn, en zoo mogelijk ook buiten het fort alles wordt gedaan, om, zoo dit in vredetijd niet mogelijk is, ten minste in oorlogstijd, onmiddellijk ééne, en later meerdere, lijnen te maken; één lijn voor de communicatie naar achteren komt mij onvoldoende voor, de gemeenschap moet niet door toeval geheel en al kunnen verbroken worden.

De telephonische gemeenschap tusschen Keelwacht n°. 1 en een wacht buiten het fort en later tusschen genoemde keelwacht en het locaal van den fortcommandant bewees goede diensten. Een uitgebreider toepassing van dit gemeenschapsmiddel, b. v. tusschen het bureau van den fortcommandant en de beide keelwachten en tusschen het bureau van den commandant der artillerie en de remise (voor gemeenschap met de officieren die op den wal zijn) en Bankcasematten, zou veel nut kunnen afwerpen, veel tijd en vermoedelijk zelfs menig menschenleven uitsparen, want het overbrengen van bevelen of rapporten over den open wal is onder 's vijands vuur uit den aard der zaak gevaarlijk. Mocht het al eens voorkomen dat men door hevig geschutvuur de seinen niet verstond, dan kan dit toch nimmer reden zijn om zoodanig gemeenschapsmiddel als zonder voldoende nut af te keuren. Het eenige nadeel dat ik in de inrichting, aangebracht als bij de oefeningen, vond, was dat men dikwijls *buiten* duidelijk kon verstaan wat *binnen* werd geseind:

men kan daarop echter bij de opstelling rekenen en door gepaste middelen tegen waken.

Wat de optische seinlichten betreft daartegen heb ik het bezwaar, dat de vijand de verlichting zien kan, ook al plaats men zich achter dekkingen, door het licht dat zij tegen de lucht uitstralen. Zij verlichten dus weder een gedeelte van het fort en wel in oogenblikken waarin zulks *minder* gewenscht is, zij waarschuwen den vijand, dat er geseind wordt — mogelijk zijn hem de seinen op de een of andere wijze bekend geworden — en, daar zij alleen worden gebezigd als de telegraphische gemeenschap faalt, geven zij den vijand van dat gebrek kennis. Men zal dus weder zijn toevlucht moeten nemen tot schermen ofschoon ik de voorkeur zou geven aan goede lantaarns met vergrootglazen, die alleen in één richting licht, en *goed helder* licht, geven en die langs ijzeren geleiders, tegen den frontmuur der keelwachten aangebracht, opgehaald worden; want men moet niet vergeten dat degen die het licht *nu* ontsteekt, wil hij het hoog genoeg houden, zich dikwijls blootstelt getroffen te worden door 's vijands vuur. Neemt men een roode en een witte lantaarn en seint men met een, met beide naast en met beide na elkander dan kan men een groot aantal seinen geven. Voor seinen met de nevenforten zal men natuurlijk een andere standplaats moeten uitkiezen.

Ook bij de oefeningen in dit jaar is, evenals het voorgaande jaar — wat trouwens genoeg bekend was — wederom gebleken, dat men des nachts van den wal niets, van den berm daarentegen alles zien kan wat in en aan de overzijde der gracht voorvalt, voorzaover dit namelijk niet in den bedekten weg beneden de kruin van het glacis plaats vindt. Daarentegen kon de vijand vermoedelijk alles waarnemen wat boven de borstwering uitstak; vooral het verlichte Noorden en de helder verlichte luchtlagen boven Utrecht waren hem daarbij — 't is reeds opgemerkt — van veel nut. Het gevolg hiervan was, dat de schildwachten 's nachts, in plaats van op den wal, op den berm werden geplaatst; terwijl het aantal schildwachten versterkt werd zoodra de vijand meer nabij was gekomen en de mogelijkheid bestond, dat hij pogingen zou doen om met vloten de gracht over te komen. Voor zulk een onderneming bestond te Vechten werkelijk groote vrees, veel grooter vrees dan in oorlogstijd zou bestaan hebben, want bij eenige waakzaamheid is het onmogelijk zoo iets *in oorlogstijd* te doen. Op zoodanig vlot toch zouden hoogstens een zestal personen ongemerkt overgebracht kunnen worden en al mocht dit de eerste maal *bij verrassing* gelukken, een tweede maal zou dit wel niet onopgemerkt kunnen plaats hebben en dan *zeker* belet worden; wat kunnen nu zes personen in zulk een fort uitrichten als men voldoende waakzaam is. Bij de *oefeningen* echter zou zoodanig heldenfeit groote sensatie gemaakt hebben en daarom bestond er meer vrees voor dan de zaak rechtvaardigde. Menige nacht was ik werkelijk blijde als de morgenstond begon aan te breken en de duisternis verdween waardoor men weer ruim kon uitzien.

Zooals ik zeide werden de schildwachten op den berm — waarop hier en daar lange haken lagen om een eventueel vlot te enteren — opgesteld; terwijl in elke flankesemat, zoolang die niet vernield verklaard was, een man op den uitkijk stond; men kon daaruit zeer duidelijk de geheele gracht overzien. Langs den berm gaande werd over die posten, door de schietgaten heen, appél gehouden; zij konden op die wijze nooit smokkelen en moesten wel altijd opletten. Men begrijpt evenwel lichtelijk dat de opstelling op den berm de manschappen aan gevaren blootstelde zoodra het begon te lichten of de vijand hen bij maanlicht genoeg kon zien om op hen te schieten. Men zou dus in oorlogstijd, met schanskorven met aarde gevuld, en door gedeeltelijke vergraving van het buitentalud der borstwering, voor die schildwachten op den berm gedekte posten moeten maken en bij de aflossing de heggen zooveel mogelijk als gezichtsdekking moeten bezigen. Uit een en ander blijkt evenwel naar mijn meening het groote nut van de lage wallen — borstweringen, even boven het niveau der gracht, op den berm — door mij eenige jaren geleden voorgesteld en afgekeurd op grond van genomen schietproeven te Oldebroek. Ik neem gaarne deze gelegenheid te baat om er weder de aandacht op te vestigen, daar de uitkomst der bedoelde schietproeven, naar mijn bescheiden meening, geen voldoende gronden opleverde om van deze hoogst nuttige inrichting af te zien. Bij geen enkelen nachtelijken aanval is met stalen geschut gevuld en ik zou werkelijk ook niet weten wanneer men dat zou doen; bovendien, als de vijand zoo nabij is dat het fort ernstig met een poging om de gracht over te gaan wordt bedreigd, op welk tijdstip men het *meest* behoefte heeft aan zulk een wal, dan behoort het stalen geschut op de wallen tot het verleden, dan is het er niet meer. Blijft dus over het remise-geschut. Hoe weinig evenwel de infanterie, onder aan den voet der borstwering, op den berm of een lagen wal opgesteld, hinder heeft van het vuur van de remise-vuurmonden, is bij herhaling gebleken. Vooreerst is er nooit een klacht over ontvangen en ten anderen is onwillekeurig een vrij sterke proef genomen. In de laatste dagen van het beleg namelijk had ik een kanon van 8 cM. A. geplaatst achter een diep ingesneden schietgat op een verlaagd emplacement — 1 M. beneden het bovenvlak van den walgang, waardoor de dekkende travers naar 's vijands zijde \pm 3,5 M. hoog werd boven het emplacement — op het gebouw van een der reversbatterijen, met welken vuurmond men de gracht achterwaarts kon bestrijken. Met dit kanon is meermalen gevuld, terwijl men tevens de 9 cM., die daar beneden in de openlucht in de reversbatterij stonden, bediende. Bij het eerste schot kreeg men wat aarde om de ooren — het schietgat was in den donker ingesneden en dus mogelijk hier of daar wat aarde blijven staan — dat was alles en niemand heeft er over geknagd; er stonden toevallig een paar officieren daar beneden. *Ik vestij dus nogmaals de aandacht op die lage wallen, niet als nieuwigheid, maar als een noodzakelijke verbetering die mij zeer gewenscht voorkomt.*

Wat aangaat de keuze van het personeel dat men op post zet, zij in het voorbijgaan opgemerkt, dat dit, als de vijandelijke mineur in het glacis werkt, geen onverschillige zaak is. In den aanvang stonden daar infanteriesoldaten op wacht — de geniesoldaten waren vrij van wachtdienst — die van alles wat zij hoorden rapport maakten, daar zij niet wisten te onderscheiden wat de vijand deed. Dit hield op toen er eenige geniesoldaten tusschen in werden geschoven, deze hoorden meestal altijd juist wat verricht werd en wisten dus in hoeverre eenig geluid aanleiding gaf tot ongerustheid dan wel veroorzaakt werd door het werk, dat de vijandelijke mineur verrichtte; de geniesoldaten hebben hier uitmuntende diensten bewezen.

Onder de middelen die werden aangewend om den vijand te misleiden behoorden o. a. ook het beplanten van het buitentalud der borstwering met takken die op den berm — vóór de flankesematten — en in den bedekten weg waren gekapt. Zoo ver ik kon nagaan voldeed deze beplanting goed en kon de vijand de traversen niet onderscheiden uit de breede schietgaten die de alloopende plongées der geschutemplacements vormden; wel is waar kon men er in het laatst, toen de bladeren verdorden, als men nabij het fort kwam, door heen zien, maar men moet niet uit het oog verliezen dat het slechts een proef was en dat men, nu de uitkomst gunstig is geweest, zou kunnen overwegen, het buitentalud zoodanig te beplanten dat een volledig scherm wordt gevormd dat boven de buitenkruin uitsteekt. Plaatst men het hout op eenige rijen onder elkander, dan dekt de eene de andere en ziet men niets van de borstwering; om den groei te bevorderen zal men het hout misschien op kleine bermes moeten plaatsen waar het water niet zoo gemakkelijk afvloeit, ook zal men het nooit geheel moeten kappen maar voortdurend moeten dunnen, om ten allen tijde dekking en toch jonge bladerrijke takken te houden.

Het natte weder, waarop wij van tijd tot tijd werden onthaald, heeft weder doen zien, dat het schoeisel *veel* te wenschen overlaat en dat het *dringend* noodig is, de onderofficieren en manschappen van goede laarzen te voorzien en ook voor de officieren vetlaarzen in de tenue op te nemen, te dragen naar omstandigheden, die in vorm gelijk zijn aan de rijlaarzen, opdat zij ook daarvoor kunnen dienen, en de officier der vestingartillerie alzoo niet verplicht is nog zulk een paar laarzen *bovendien* te houden, als de dienst, zooals te Utrecht, door hem dikwijls te paard moet worden verricht.

Misschien kan het nuttig zijn de vraag te opperen of het niet zéér gewenscht zou wezen een der lokalen van groote kachels te voorzien en te bezigen voor het snel drogen der kleedingstukken bij aanhoudenden regen. De winst aan tijd, daar men dan niet behoefde te schuilen — wat wij trouwens te Vechten hoogst zelden deden — of aan werkkraft, daar het personeel minder gevaar loopt ziek te worden, zou de onkosten ruimschoots vergoeden. Ook op de brandstof dáárvoor moet dan worden gerekend.

Het is te Vechten meermalen voorgekomen bij nachtelijke aanvallen van

alle zijden, want de vijand veroorloofde zich zulks wel eens of wandelde regelmatig al vurende het fort rond, dat er geen infanterie, of slechts enkele manschappen, als reserve beschikbaar bleven, daar alles in het vuur was gebracht; terwijl daarentegen bijna de geheele artillerie werkeloos toeschouwer was, d. i. in haar logement bleef slapen. Bij zulke gelegenheden werd dan telkens de wensch geuit, dat de vestingartillerie mocht bewapend worden met een draagbaar vuurwapen, geweer of karabijn. Was zulks het geval geweest te Vechten, dan had men de infanterie bij die gelegenheden zeker met \pm 200 man kunnen versterken en had dit wapen niet zulke zware diensten behoeven te presteeren als nu het geval was. Er werd dikwijls zéér véél van de infanterie geverg'd en de wijze waarop zij zich van hare taak kweet verdient, voorzoover ik heb kunnen nagaan, den meesten lof. Hoewel ik er vroeger tegen was de artillerie een schietwapen te geven, daar het toch al moeilijk is den man voldoende te oefenen, en zooveel te meer nu hij eigenlijk meer werkman, sjouwer is dan soldaat en daardoor zelden exerceert, waarom het mij niet geraden voorkwam hem nog meer te leeren, zoo heeft de ondervinding, te Vechten opgedaan, mijne opinie zoodanig gewijzigd dat ik mij thans schaar aan de zijde van hen, die den vestingartillerist een goed schietwapen willen geven en hem willen leeren zich daarvan, op middelbare afstanden, op doelmatige wijze te bedienen; *meer natuurlijk niet.*

De sabels der officieren bleken weder, wat trouwens zóó bekend is dat er niet meer over wordt geklaagd, zóó ondoelmatig te zijn, dat het werkelijk bevreemding moet wekken dat er geen ongelukken zijn gebeurd bij donkere nachten. Wanneer zal het tijdstip aanbreken, waarop daarin verandering wordt gebracht; waarop de officier, gewapend langs de straat gaande, weder beide handen vrij krijgt, weder over beide handen kan beschikken, en met getrokken sabel in het gelid, minstens één hand vrij kan bewegen. Bij de modelsabel is steeds een hand in dienst om te zorgen dat de sabel niet aan zijn natuurlijke neiging, om tusschen de beenen te slaan, toegeeft; is de sabel getrokken dan vertoont de scheede in nog hoogere mate die lastige neiging. Ook merkte ik op dat de sabels, in de stilte van den nacht, te veel leven maken. Als de infanterie in den looppas naar haar post snelde hoorde men de officieren op verren afstand aankomen. Verandering schijnt mij dus hierin ook gewenscht.

Een van de eerste werkzaamheden was het met zoden bedekken — en daardoor aan 's vijands oog onttrekken — van de hellende bovenvlakken der vleugelmuren van de bomvrije gebouwen, die buiten het fort zéér duidelijk waren te zien. Hoewel men natuurlijk overtuigd was dat die dekking 's vijands projectielen niet zou afweren, zoo hoopte men toch den aanvaller daardoor de verleiding te besparen om er op te schieten. De kwetsbaarheid dezer muren acht ik een niet gering gevaar voor de veiligheid in den omtrek van de gebouwen; daar waar men het veiligst meent te staan en ook *werke-*

lijkt moest staan — achter de gebouwen — staat men juist aan groot gevaar bloot, getroffen te worden door afvliegende steenbrokken. Ik acht het dringend noodig dat hierin verandering wordt gebracht en dat *deze* bovenvlakken even goed gedekt worden — door vermeerdering der aarddekking of afbreking van een gedeelte van den muur — als de horizontale bovenvlakken der frontmuren.

De houten nissen, remisen en schuilplaatsen hebben goed voldaan, maar voor de opstelling wordt zooveel tijd en werkkraft vereischt dat het zeer dringend noodig is, de noodige nissen, remises en schuilplaatsen in vreedetijd van beton te maken. Vooraf moet echter uitgemaakt worden of de stalen vuurmonden op de wallen of wel in de tusschenbatterijen hunne voornaamste rol moeten spelen. In 't laatste geval toch zijn die nissen niet noodig en heeft men genoeg aan de nissen in de frontmuren der emplacementen. Het aantal remises zal men echter eenigszins moeten uitbreiden; deze zullen dan bij de gevechten met de vijandelijke veldartillerie tot schuilplaats en zoo noodig voor meerdere munitie-berging kunnen dienen. De vermeerdering der remises behoeft nu juist niet het uittrekken van meer remise-geschut ten gevolge te hebben, zij worden gebouwd om op meer punten zulk geschut gedekt te kunnen opstellen als dit noodig is. Die remises bieden voorts altijd uitmuntonde gelegenheid aan om overal eenig personeel gedekt op den wal bij de hand te hebben. Maakt men nissen van beton — of blijft men bij de houten — dan acht ik het wenschelijk, en zonder bezwaar, de nis nog zooveel te laten zakken, dat hare aarddekking niet boven die der traverseu uitsteekt.

Nog een enkel woord over de flankbatterijen en dan staak ik mijn locale aanmerkingen om nog een blik te slaan op de oefeningen zelf. Te recht werd van hoogerhand beslist dat de casematten spoedig vernield waren en ik geloof ook dat het den vijand niet veel moeite zal kosten, dien arbeid te volbrengen. Toch vermeen ik dat men het hem moeilijker zou kunnen maken — ik deed dit middel ook reeds 13 à 14 jaren geleden aan de hand — zoo men de zool der schietgaten *zoo diep mogelijk* weggraaft en dus als het ware de gracht onder het gewelf doortrekt tot aan den frontmuur der casemat, indien de fondamenteu der muren namelijk diep genoeg liggen. De vijand moet dan de dekking *geheel en al* wegschieten wat, daar hij de uitwerking niet kan zien, geen gemakkelijke zaak is, daar hij dan niet, zooals nu het geval is, met enkele schoten, door de nedervallende steenklompen en de nastortende aarde, die zeer moeilijk op te ruimen zijn, de schietgaten kan verstoppem. Bij de door mij voorgestelde wijziging verdwijnt al die aarde en dat puin in de uitgraving en blijft het schietgat open tot op het laatste oogenblik, dat zeer lang kan uitblijven.

(Wordt vervolgd.)

Een nuttige zaak.

Onder de verschijnselen, welke in de tweede helft der negentiende eeuw een groote rol spelen in het maatschappelijk verkeer, behoort zonder twijfel de coöperatie. Een vrucht van den practischen geest onzer Britsche naburen, heeft het besef der voordeelen welke zij oplevert, zich, al is het dan ook langzaam en voet voor voet, ook haan weten te breken in ons vaderland en trots de bezwaren, haar in den weg gelegd door een wantrouwen ademende wetgeving, begint de onderlinge samenwerking van velen ter gemakkelijker overwinning in den strijd om het bestaan, meer en meer te zegelieren over de vooroordelen, tegen welke iedere nieuwe zaak, ieder nieuw denkbeeld, en dat niet het minst in ons vaderland, te kampen heeft.

't Is op een van de jongste vruchten, welke het stelsel van coöperatie bij ons te lande heeft afgeworpen dat wij — daartoe door de redactie van dit tijdschrift welwillend in staat gesteld — in de volgende bladzijden de aandacht willen vestigen, in de hoop dat de daaruit ontstaande meerdere bekendheid velen zal bewegen om toe te treden tot een vereeniging, welke bij ruime deelneming groote voordeelen aan hare leden verzekert. Wij bedoelen de Nederlandsche Coöperatieve Afdeeling der Vereeniging »Eigen Hulp" ten behoeve van Zee- en Landnacht, die, hoewel zij reeds den steun van zeer velen mocht ondervinden, bij anderen nog niet genoegzaam bekend of althans in haar streven gewaardeerd schijnt te zijn, om een korte schets van hare inrichting, bedoelingen en vooruitzichten in een door de Nederlandsche officieren zoo algemeen gelezen tijdschrift, overbodig te doen schijnen.

De eerste gedachte tot de oprichting der afdeeling ging uit van den Heer RICHARD P. A. VAN REES, oud-officier der mariniers, die van nabij bekend geworden met de op ruime schaal gedreven en haren leden groote voordeelen afwerpende Britsche Army and Navy Coöperative Society, meende dat eene, al ware het dan ook op minder grootschen voet ingerichte vereeniging van dien aard, ook aan de Nederlandsche officieren der Zee- en Landmacht een krachtigen materieelen steun zou kunnen verleen. De

overecastemming tusschen den grondslag van coöperatie waarop de Army and Navy Coöp. Society steunde met een der middelen door welke de vereeniging »Eigen Hulp" haar doel van bevordering van het stoffelijk welzijn haer leden tracht te bevorderen, leidde er als vanzelf toe om de verwezenlijking van zijn denkbeeld door tusschenkomst van die vereeniging, welke hare vertakkingen over het geheele land verspreid heeft, te bewerken. Deze laatste omstandigheid, gepaard aan die, dat de vereeniging »Eigen Hulp" een eigen orgaan ter verspreiding van de kennis haer belangen bezit en dat zij door haren financieëlen steun de oprichting van afdelingen, wier totstandkoming zij in het belang haer leden wenschelijk acht, bevordert en mogelijk maakt, verzekerde aan de gedachte van den Heer VAN REES, zoo zij werkelijk geacht kon worden levensvatbaarheid te bezitten, de meeste kansen van verwezenlijking. Men heeft zich in zijne verwachtingen en voorspellingen te dien aanzien dan ook niet bedrogen gezien; van den aanvang af heeft het denkbeeld der oprichting van de afdeling bij het hoofdbestuur der vereeniging »Eigen Hulp" de meest belangstellende ondersteuning gevonden, zoodat het van zijne zijde alles gedaan heeft wat op zijn weg lag, om het denkbeeld des Heeren VAN REES lichaam en leven te geven, niet alleen langs den weg der persoonlijke bemoeiingen van zijne leden, maar ook — en voor het tot stand brengen der zaak dient hier wel op te worden gelet — door het geven van geldelijk voorschot voor de niet onaanzienlijke oprichtingskosten, welke bij mislukking der in het werk gestelde pogingen ten laste van zijne kas zouden blijven. Het hoofdbestuur is op zijn weg gesteund door de geheele vereeniging »Eigen Hulp", blijkens de adhaesie op een algemeene vergadering verleend, door de welwillende hulp en medewerking welke het van de zijde des Ministers van Oorlog mocht ondervinden, maar niet het minst door dat talrijke blijken van instemming de overtuiging schonken, dat men hier een snaar had aangeraakt, welke weerklink vond in het gemoed der Nederlandsche officieren.

Waren de blijken van voortgezette deelneming, toen het na algemeene rondzending van de ontwerp-statuten der afdeling aan alle officieren der Zee- en Landmacht, der Schutterijen en der Weerbaarheidskorpsen op meer werkdadige ondersteuning aankwam, aanzienlijk minder talrijk dan de vroeger verkregen bewijzen van belangstelling en adhaesie deden verwachten, zoo meende toch een door het hoofdbestuur der vereeniging met de zorg voor het tot stand brengen der afdeling belaste commissie zich in de lente dezes jaars van genoegzame deelneming verzekerd te mogen achten om tot hare oprichting over te gaan, zoodat de afdeling dan ook den 29sten April dezes jaars door het verleenen der notarieele akte van oprichting in het leven werd geroepen.

Welk doel stelde men zich voor bij de oprichting der Coöperatieve Zee- en Landmachtafdeling te bereiken, en welke zijn de leidende beginselen

geweest, waarvan men uitgegaan is bij het samenstellen harer statuten, opdat op de beste wijze de behoeften waaraan men te gemoet wenschte te komen, zoudeu worden bevredigd? Wij moeten die vraag met eenige woorden beantwoorden. Iedereen weet vooreerst dat de aanschaffing van uniform- en militaire uitrustingsstukken het budget van ieder officier met een vrij aanzienlijken post bezwaart en dat van den onbemiddelden officier daarbij sterk drukt, maar daarnevens, dat de daarvoor te bestellen prijzen doorgaans zeer hoog en in verhouding tot de werkelijke waarde van het geleverde veel te hoog zijn. Tweeërlei oorzaak werkte tot het bestaan dier hooge prijzen mede, en wel de groote winsten welke genoten werden door de leveranciers, die overeenkomstig den aard der door hen te leveren goederen min of meer een feitelijk monopolie hadden, zoodat de gewoonlijk geldende regelen van prijsbepaling naar concurrentie niet ten volle door hen gevolgd behoeften te worden, en daarnevens het verkoopen op credit, ten gevolge waarvan bij de prijsbepalingen op een vrij aanzienlijk renteverlies en op het verlies dat een uitvloeisel van de zoogenaamde kwade posten is, moest worden gerekend. Aan schrijver dezer regelen is een voorbeeld bekend geworden, welke proportiën een billijke vergoeding aan de leveranciers uit dien hoofde soms kan aannemen en is het hem duidelijk geworden welke aanzienlijke prijsverhooging daarvan bij de prijsbepaling der kleeding- en uitrustingsstukken het gevolg moet zijn, een prijsverhooging die vooral de contante betalrs, zelfs wanneer bij dadelijke betaling eenige korting genoten wordt, drukt. Hierbij komt nog het gemis van waarborgen voor de deugdelijkheid der grondstoffen, soms voor die der confectie, wier juiste beoordeeling niet ieders werk is, en waarvoor zelfs de leverancier niet altijd aansprakelijk kan worden gesteld. Slechte grondstof en slechte confectie nu vertegenwoordigen immers ook een geldelijk verlies. Al deze bezwaren worden opgeheven door eigen confectie en aanschaffing in het groot met de gelijke keuring tegen gereede betaling; van hooge, ja zelfs van billijke winsten voor den leverancier, van laag en onzeker renteverlies bij de zekerheid van gereede betaling, van kwade posten is geen sprake meer; daarentegen is de voordeelige aankoop uit de eerste hand mogelijk geworden.

Hoe zeer nu ook het stelsel van gereede betaling den grondslag behoort te zijn waarop iedere vereeniging van den aard der onderwerpelijke steunt, zoo is het duidelijk, dat de absolute handhaving van dit beginsel juist bij deze zaak het doel zou doen voorbijstreven. Zal deelneming mogelijk blijven, daar waar dikwijls vrij aanzienlijke schulden op hetzelfde tijdstip moeten worden aangegaan als prijs van kostbare kleeding- en uitrustingsstukken, dan moet de betaling in termijnen mogelijk gemaakt worden. Dit is dan ook in de statuten der afdeeling geschied door het verleenen van voorschot in den vorm van uitstel van betaling, terwijl men door een billijke renteberekening het hoofdbeginsel der prijsbepaling op den voet van gereede betaling zijn recht liet wedervaren en zich door het eischen van borgstelling

voor schulden boven een zeker bedrag tegen mogelijke verliezen, waarop bij de prijsbepaling niet mocht worden gelet, waarborgde.

Het lag echter voor de hand, dat de werkkring der afdeling ter wille van de officieren onzer zeemacht en in het algemeen van al hare leden, welke, om welke redenen dan ook, geruimen tijd buitenslands moeten vertoeven, nog eenigszins verder uitgebreid zoude moeten worden. Bij uitzending naar Oost- of West Indië en in het algemeen voor het doen van iedere zeereis van eenige beteekenis moeten de zeeofficieren zich niet alleen van een vrij aanzienlijke hoeveelheid kleeding- en uitrustingsstukken voorzien, maar ook een aanzienlijken voorraad van andere benodigdheden medevoeren. Voor velen gaat dit met financiële bezwaren gepaard en in elk geval zijn de onkosten welke een gevolg zijn van de ter zake noodige afrekeningen en van de administratieve bemoeiingen welke voor de buitenslands vertoevende officieren moeten plaats grijpen, zeer aanzienlijk. De afdeling meende hierin te kunnen voorzien door het geven van voorschot aan deze categorie van leden uit te breiden tot het doen van betalingen van aanschaffingen gedaan bij de winkel-, verbruiks- en soortgelijke vereenigingen door »Eigen Hulp» of hare districten opgericht en tevens door voor die leden tegen een geringe vergoeding ter goedmaking van de administratie-kosten, hunne gelden en fondsen in ontvangst te nemen en te beheeren en hunne administratie te voeren.

Ten slotte wenschte men, zonder van de afdeling een spaarbank te maken, toch aan ieder lid, die verlangt een som gelds, welke gebezigd kan worden tot afbetaling bij latere aanschaffingen, vooruit te betalen, eenige rente over die gelden te verzekeren. Alle stortingen van leden en eveneens de niet opgevorderde winsten en renten waarop zij bij de afdeling recht hebben, worden dan ook rentedragend, mits zij — en dit moest ter voorkoming van te aanzienlijken administratieven omslag wel bepaald worden — een zeker minimum overschrijden en gedurende een zekeren tijd bij de afdeling uitstaan.

Ter uitvoering van het bovengestelde omvangrijke programma was in de eerste plaats kapitaal noodig. Nu ligt het in het wezen en het is ook de kracht der coöperatie dat het kapitaal te zamengebracht wordt door hare leden. De bepaling der voor het lidmaatschap gevorderde storting moest zóó geschieden dat zij niet kon afschrikken van algemeene deelneming; men meende dat een minimum bijdrage van dertig gulden in de vorm van drie aandeeleu van tien gulden elk, aan dezen eisch zou voldoen, terwijl het aantal aandeeleu dat ieder lid meer wenscht te verkrijgen aan geen andere beperking onderhevig behoeft te zijn dan dat het kapitaal der afdeling niet onevenredig groot worde tegenover de behoefte welke daaraan bestaat. Daar de aandeeleu rentegevend zijn tegen $4\frac{1}{2}\%$'s jaars en de daaruit voortkomende rente als een schuld der afdeling aan hare leden en niet als een deel der winstuitkeering wordt beschouwd, mag het bedrag der gestorte aandeeleu niet als een noemenswaardige geldelijke opoffering van de leden worden aangemerkt.

De storting zelve is zoo weinig bezwarend mogelijk gemaakt door de bepaling dat slechts een aandeel dadelijk in zijn geheel moet, de andere daarentegen in termijnen kunnen gestort worden. Bovendien zijn de leden, welke deelhouders in het officierskleedingfonds zijn, door een wetwillende beschikking van den Minister van Oorlog in de gelegenheid hunne stortingen door tusschenkomst van dat fonds te doen plaats hebben.

De aanschaffing van kleeding- en uitrustingsstukken bij de afdeeling is niet beperkt tot de leden. Ook niet-leden kunnen zich bij haar van het noodige voorzien. Het is echter niet meer dan billijk dat aan hen, die aan de totstandbrenging en instandhouding der afdeeling niet medewerkten, mindere voordeelen worden verzekerd, dan aan de leden, die dit wel deden en daarbij de risico, al is die nog zoo gering, van eenig kapitaalverlies beloopten. Vandaar dat de aankoopsprijzen voor niet-leden iets hooger gesteld worden en zij bovendien niet mededeelen in de winsten der zaak, welke aan de leden in evenredigheid van de waarde van de door hen gedurende elk dienstjaar gekochte kleeding en uitrusting worden uitgekeerd.

Aan een vereeniging, welke hare vertakkingen over het geheele land uitstrekt, kan als eisch gesteld worden dat de genueken en voordeelen welke zij afwerpt gelijkelijk aan al hare leden, hetzij deze al dan niet in haar wettelijk domicilie woonachtig zijn, ten deel vallen. Ook met dezen eisch is in de statuten rekening gehouden en blijkens de reeds van het bestuur der afdeeling uitgegane regelingen beijvert dit zich om bij de uitvoering met de meeste nauwgezetheid aan dit beginsel getrouw te blijven. Aan de buiten 's Hage wonende leden is bovendien het uitoefenen van invloed op den gang van zaken der afdeeling op de algemeene vergadering evenzeer gewaarborgd als voor hen die aldaar hun verblijf hebben, daar aan ieder lid bij de statuten het recht verleend is van zich door een ander lid te kunnen doen vertegenwoordigen.

Bij de samenstelling der statuten moest al verder rekening gehouden worden met de wet op de coöperatieve vereenigingen, die in sommige opzichten, door het streven naar onzes inziens overdreven waarborgen van de belangen van derden tegenover zoodanige vereeniging, eenige banden aanlegt, welke noodelooze belemmering veroorzaken. De meest bezwarende bepaling der wet is zeker wel de aansprakelijkheid welke zij den leden eener coöperatieve vereeniging oplegt voor eventueele schulden bij vereffening van haren boedel tot een zeker maximum, waarvoor bij de statuten der leger- en vlootafdeeling een som van dertig gulden per lid is vastgesteld. Ofschoon bij een goed beheer en voldoende deelneming aan schade van dien aard voor de leden wel niet gedacht behoeft te worden en het daaraan verbonden gevaar door de in de statuten voorziene vorming eener reserve-kas nog wordt verminderd, zoo moeten zij toch een waarborg hebben dat hunne geldelijke belangen met de meeste voorzichtigheid worden in het oog gehouden. Dien waarborg vinden de leden in een raad van commissarissen welke toezicht heeft op en door

het bestuur gehoord moet worden in alle aangelegenheden, bij welke het financieel beheer der afdeling is betrokken. Ook nog in eenige andere gevallen, waarbij de persoonlijke rechten en belangen van de leden en van de ambtenaren der afdeling betrokken zijn, moet de raad van commissarissen insschen beide treden.

Met de op bovenstaande hoofdbeginselen berustende statuten als grondwet trad de afdeling op 29 April jl. met 315 deelnemers en een aandeelenkapitaal van ruim f 11.000 in werking. Sedert is het aantal deelnemers gestegen tot 620, terwijl het aandeelenkapitaal tot ongeveer f 21.000 is aangegroeid. Een aanmerkelijke vooruitgang inderdaad en geen geringe voldoening zoowel voor de plaatselijke correspondenten, die in bijna alle garnizoenen de welwillendheid hadden zich voor de gezamenlijke belangen moeite te getroosten, als voor het ijverig bestuur der afdeling, dat zijne ontzaglijke besloomingen verbonden aan de verwezentlijking van de in de statuten neergelegde beginselen, met een zooveel ruimer deelneming beloofd ziet. Ieder, die zooals de Schrijver dezer regelen, eenigszins van nabij bekend is met de zorg en toewijding, waarmede dat bestuur zijne inderdaad moeitevolle en tijdroovende taak heeft aanvaard en blijft uitvoeren, zal de uiting van een woord van dankbare hulde niet kunnen onderdrukken. Voor ons is dit bovendien een prikkel om een beroep te doen op de welwillende ondersteuning van het bestuur door allen welke aan zijne goede zorgen verbetering in hunne materieële omstandigheden zullen verschuldigd zijn.

Niettegenstaande de aanzienlijke uitbreiding van het aantal leden is hun getal nog gering, in aanmerking genomen het groot aantal personen dat in de tenten valt om te kunnen genieten van de voordeelen welke de afdeling belooft. Toch is ruime, zoo mogelijk algemeene deelneming noodig om de zaak tot zoodanigen staat van bloei te verheffen, als noodig is om haar ten volle te doen beantwoorden aan de verwachtingen die men gaarne van haar koestert.

't Is niet alleen en zelfs niet in de eerste plaats deelneming in het maatschappelijk kapitaal dat wij hiermede op 't oog hebben, maar vooral deelneming door het doen van bestellingen van alle zaken, waaraan de leden behoefte hebben en die door de afdeling geleverd worden. Met het ruimer worden van den omzet verminderen de kosten van beheer en exploitatie, welke iedere zaak, zoowel particuliere als genootschappelijke drukken, voor elk geleverd artikel aanzienlijk. In het zooveel mogelijk herleiden van die kosten voor elk stuk is de winst en het voordeel uit de zaak te behalen mede voor een groot deel gelegen. Ieder die als lid toetreedt en vooral hij die bij de afdeling zijne uniform- en uitrustingsstukken aanschafft, verzekert zich niet alleen persoonlijke voordeelen, maar handelt daarmede dus ook in het belang van vele kameraden. Bij zeer ruime deelneming worden de algemeene kosten voor ieder stuk zoo gering en tevens de prijzen der grondstoffen

en verdere benoedigheden bij eerstehands inkooppen, als een gevolg van de grootere hoeveelheden waarover de bestellingen loopen, zooveel lager, dat de geldelijke voordeelen voor de leden zeer aanzienlijk kunnen worden. Bij weinig bestellingen kan daarvan niet dan in veel bescheidener mate sprake zijn.

Geringe feitelijke deelneming is echter niet de eenige klip waarop het kort geleden van stapel gelooopen scheepje kan stooten; ook een te hoog gespannen verwachting van de leden kan belemmering in de goede vaart te weeg brengen. Te hoog gespannen verwachtingen, zoowel wat prijzen als qualiteiten aangaat, geven aanleiding tot teleurstelling, misnoedigheid en verminderde belangstelling en deelneming. Het is een opmerkelijk feit — de ondervinding heeft het reeds genoegzaam geleerd — dat de belanghebbenden bij zaken, als die welke het hier geldt, meenen in de nieuwe instelling een panacee gevonden te hebben tegen alle denkbare bezwaren en teleurstellingen vroeger door hen ondervonden op het gebied, waarop die instelling verbeteringen tracht aan te brengen. Zoo iets van een jonge onderneming te vorderen is echter onbillijk en onredelijk; zelfs met de meest uitgebreide kennis en de nauwlettendste zorgen van hen die de leiding in handen hebben is men aanvankelijk niet tegen kleine tegenspoeden gewaarborgd en mag men niet verwachten dat ten aanzien van alle onderdeelen van een omvangrijk beheer dadelijk de juiste en beste weg is ingeslagen. Zoodaals bij alle zaken van practijk is ook bij deze de ervaring de beste leermeesteres en zal zij alleen in staat zijn de afdeeling in alle opzichten tot zoodanigen staat van volmaaktheid te brengen als voor het welzijn der deelhebbers wenschelijk is. Een weinig geduld en eenige inschikkelijkheid in den aanvang te vragen is dan ook geen onbillijk verzoek.

Ten aanzien van de te hoog gespannen verwachtingen wat de prijzen aangaat dient opgemerkt te worden, dat het voor het bestuur een gebiedende plicht was om bij de prijsbepaling de meeste voorzichtigheid in acht te nemen, opdat in verband met het te verwachten debiet de algemeene onkosten met zekerheid gedekt en zoodoende een nadeelig saldo op de balans der afdeeling voorkomen zoude worden. Bij de groote onzekerheid, waarin men, wat de geldelijke uitkomsten betreft, uit den aard der zaak in den aanvang verkeert, deed het bestuur der afdeeling zeer verstandig met niet van lage noteringen op de prijscouranten een lokvogel tot meer algemeene deelneming te maken. Blijkt het, na eenige ervaring opgedaan te hebben, dat de prijzen met gerustheid lager gesteld kunnen worden, dan is voor het bestuur niets gemakkelijker en niets aangenaamer tevens, dan daartoe over te gaan, terwijl omgekeerd verhooging der prijzen na eenigen duur der exploitatie een onaangenaam en weinig bemoedigenden indruk achterlaat. Bij dit alles verlieze men bovendien niet uit het oog, dat de leden naderhand in den vorm van winst terug krijgen wat de prijzen in werkelijkheid te hoog waren; het verschil tusschen betaalden en kostenden prijs is in zekeren zin als een voorschot van de leden aan de afdeeling te beschouwen.

Nog tegen een andere financiële teleurstelling moet men zich wapenen. Het is volstrekt niet ondenkbaar, maar blijkens de ondervinding, die men te dien aanzien op ander gebied reeds opgedaan heeft, veeleer te verwachten, dat de leveranciers, welke tot dusverre de levering hadden van de voorwerpen welke bij de afdeeling verkrijgbaar zijn, zullen aanvangen met op hunne prijscouranten concurrerende, wellicht lagere prijzen aan te bieden, dan de prijscouranten der afdeeling aanwijzen. Dit is den leveranciers niet ten kwade te duiden en het verschijnsel zelf mag wel weder als een der heilsame uitwerkingen van de coöperatie beschouwd worden. Men schatte het echter op den waren prijs. De te lage prijsberekening kan door de leveranciers slechts gedurende korten tijd, gedurende de moeilijke ontwikkelingsperiode der gevaarlijke concurrentie volgehouden worden, terwijl, wanneer het gelukt is haar door dat hulpmiddel ten onder te brengen, het verlorene op de latere prijzen met interest terug gewonnen wordt. Blijven de lagere prijzen geruimen tijd geldende, zij kunnen alsdan door de leveranciers niet gedragen worden dan ten koste van de kwaliteit der afgeleverde goederen, hetgeen voor de gebruikers feitelijk met prijsverhooging gelijkstaat. Maar zelfs wanneer de prijzen der handelsprijscouranten gelijk staan met die door de afdeeling bedongen, dan late men zich door eenige gemakken, welke door het aankopen of bestellen in de plaats zijner inwoning of uit anderen hoofde worden veroorzaakt, niet verleiden tot afval van de afdeeling; want dit verlieze men niet uit het oog, dat haar opheffing het onvermijdelijk te verwachten teeken zal zijn voor een algemeene verhooging van alle verlaagde prijzen, welke hare machtige concurrentie in het leven heeft geroepen.

Nog een opmerking ten slotte. Wij hebben wel eens hooren beweren dat het verplichte lidmaatschap van de vereeniging »Eigen Hulp" sommigen van liet toetreden tot de leger- en vlootafdeeling weerhield. Wij kunnen dat bezwaar niet billijken, ja zelfs moeilijk begrijpen. Dat de geringe jaarlijksche contributie welke dat lidmaatschap oplegt, tegenover de geldelijke voordeelen welke men van het aankopen van slechts een enkel groot kleedingstuk bij de afdeeling geniet, voldoende zou zijn om dien weerzin te verklaren, kan bezwaarlijk aangenomen worden. Maar wat dan ook de oorzaak van het bezwaar moge zijn men vergeete niet, dat door de machtige hulp der vereeniging het tot stand komen der afdeeling, zoo al niet alleen mogelijk geworden, dan toch in elk geval zeer vergemakkelijkt en bespoeligd is. De uitbreiding van het ledental der vereeniging zal bovendien op menige plaats een aanleiding zijn tot het ontstaan van nieuw leven, hetwelk zich uiteen kan in de oprichting van meerdere coöperatieve vereenigingen en in onderling handelen in het gemeenschappelijk belang zooals men dit reeds nu in menig district der vereeniging zeer heilsame vruchten ziet afwerpen. Zoo zal de verbinding der zee- en landmachtafdeeling met Eigen Hulp een indirecte oorzaak zijn dat de lotsverbetering, welke de leden van eerstgenoemde in beperkten kring zochten, hen in veel ruimeren kring ten deel zal vallen.

Het geldt hier slechts het vinden van eenige ondernemende en beleidvolle mannen, welke zich de opoffering van eenige moeite en tijd getroosten in het gemeenschappelijk belang en dezulken zijn gelukkig nog wel overal in ons vaderland te vinden. Ook zij hierbij nog opgemerkt dat de uitgave van een eigen orgaan door de vereeniging de onderlinge gemeenschap van de verschillende vertakkingen harer afdelingen zeer gemakkelijk en weinig kostbaar maakt.

Met een woord van dank aan de Redactie van dit tijdschrift voor de ons verleende gastvrijheid leggen wij hiermede de pen neder. Mogen de bovenstaande regelen er toe bijdragen om meer algemeene bekendheid te geven aan en vooral om steun en waardeering op te wekken voor een onderneming, die bij ruime deelneming de meest heilzame vruchten voor haar leden belooft af te werpen. Voor menigeen, die de eer heeft de uniform te dragen is de materiele strijd des levens een harde en moeitevolle, voor de meesten althans een zorgen barende strijd. Daarin alleen op kracht en steun te hopen van de zijde van Staat en Regeering leidt tot bittere teleurstelling. Een ieder, die ze niet van elders verwachten kan, smede dan zijn eigen wapenen en schepe zich hulpmiddelen; daartoe bestaat nu gelegenheid; men grijpe ze slechts aan. Geschiedt dit algemeen, dan zal ook wederom in deze zaak blijken, wat reeds zoo talloze malen gebleken is, dat daar waar de individus in den strijd machteloos ter neder zinken, de onderlinge samenwerking krachtig en fier de hoofden doet verheffen en de weg ten zegemaal aangewezen is.

Oct. '82.

A. KOOL.

Iets over batterijen van één kanon en van twee kanonnen en over tirailleerende vestingartillerie.

Belagerungs- und Festungs-Artilleristische Gedanken und
Bedenken: Illing-Batterie. Zwilling-Batterie. Tirailleer-
Artillerie. Von einem Fachmann. Paderborn, 1882.

Door verschillende schrijvers van den lateren tijd is de opmerking gemaakt dat voortdurend de vestingoorlog als tak van militaire wetenschap zeer is verwaarloosd geworden. Inzonderheid was dit het geval na de invoering van de getrokken vuurwapenen. Want het moge waar zijn dat, als een gevolg van de invoering dier vuurwapenen, de inrichting van de vestingen een verandering heeft ondergaan, dat de aanvalswijze van VAUDAN ten laatste is opgegeven, en eindelijk dat de inzichten omtrent de wijze van verdediging belangrijk zijn gewijzigd, bij het uitbreken van den Fransch—Duitschen oorlog bleek niettemin dat de kennis van den vestingoorlog geenszins gelijken tred had gehouden met de ingevoerde verbeteringen op technisch gebied. *Vaste regels*, naar welke bij den aanval en de verdediging van vestingen moet worden gehandeld, zijn ook thans, zelfs na de ondervinding van de jaren 1870—71 en van den Russisch-Turkschen oorlog, niet gesteld.

Oppervlakkig mag dit bevreemden, bij eenig nadenken laat die toestand zich gereedelijk verklaren. De invloed, dien de getrokken geweren en kanonnen op den vestingoorlog hebben uitgeoefend, is even groot als die, welke vóór 500 jaren de invoering van het vuurgeschut op dien krijg heeft gehad, want de feiten die destijds zich voordeden en die, welke heden hun invloed doen gelden, zijn geheel dezelfde, te weten: aanzienlijk grootere schootsverheid en meerdere trefkans en vernielingskracht. Is het wonder, dat waar zóó gewichtige factoren in werking komen, de omwenteling die er een gevolg van is, thans, evenals vroeger, een geruimen tijd behoeft voor haar voltooiing?

Zoo beleven wij dan, evenals op zoo menig gebied, ook op dat van den vestingoorlog een tijdperk van omwenteling. Zulke tijdperken, hoe belangwekkend ook, zijn — wie zal het ontkennen — voor den tijdgenoot lastig

en soms ontmoedigend. Nieuwe denkbeelden, even talrijk als uiteenlopend, wedijveren om den voorrang, en wanneer, soms na veel hoofdbreken en strijd, een meening zich heeft gevestigd, treedt een nieuwe zienswijze op den voorgrond en verdringt het schijnbaar reeds heerschende begrip. Met betrekking tot den vestingoorlog geldt dit wellicht minder de algemeene beginselen dan wel het gebruik van de middelen tot aanval en verdediging. Dit blijkt opnieuw uit den inhoud van het boekje, waarop wij met enkele woorden de aandacht wenschen te vestigen, omdat het door de frischheid der verkondigde denkbeelden en de eigenaardige wijze, waarop die denkbeelden worden voorgedragen, de aandacht ten volle waard is.

De hoofdzakelijke strekking van bedoeld geschrift is een bestrijding van de aangenomen wijze van het gebruik van het geschut in den vestingoorlog, zoowel door den aanvaller als door den verdediger, voor zooveel daarbij als regel is aangenomen om batterijen te maken, bestemd om met een getal van zes, of minstens vier vuurmonden bewapend te worden. De Schrijver onderstelt namelijk dat het vuur van den verdediger in de toekomst veel meer uitwerking zal hebben dan bij de belegeringen in 1870—71 het geval was en dat het den verdediger maar al te zeer zal gelukken de bewapening van een batterij te verhinderen eer al de zes of vier vuurmonden zijn aangevoerd. Deze opmerking ontlokt hem de volgende beschouwing:

»Wanneer het werkelijk gelukt, twee kanonnen in de batterij te brengen, waartoe dan batterijen voor vier of zes kanonnen gebouwd? 't Is waar, op een plan is een batterij voor twee kanonnen in het geheel niet te vinden, — minstens moeten het er vier zijn! Wel is waar zullen meer manschappen getroffen en meer kanonnen geëdemonteerd worden door een vijandelijken treffer, maar dit neemt niet weg dat men toch eerbied moet hebben voor zoo'n batterij van zes 15 cM. ringkanonnen! Gij wilt toch bijgeval geen batterijen van twee kanonnen gaan invoeren?

»En waarom niet? Met weinige woorden kan ik daarop antwoorden: zes kanonnen geven zes batterijen! Deze batterijen leg ik zoo onregelmatig mogelijk naast en achter elkander. En wat meer is: ik verwerp ook den vorm van de oude borstwering. Want zeg mij, wanneer gij door twee forten beschoten kunt worden, tegen welk dier beide forten wilt gij u dan dekken? En wanneer mijn voorspelling niet onjuist is, dan zullen in de toekomst de forten, die ongetwijfeld telegraphisch of althans telephonisch zullen verbonden zijn, vereenigd werken en met hun voortreffelijk geschut de eene batterij na de andere onder vuur nemen. Na verloop van een uur is geen enkele van de zes vuurmonden meer in staat te vuren!

»Hierin nu ligt een bedonkelijke fout van onzen stelselmatigen batterijbouw. Zes kanonnen, zelfs vier, beslaan een aanzienlijke ruimte, en om die te verkrijgen moet men de slechtste opstellingen kiezen; daarbij bieden zij een uitgebreid doel aan, dat heden ten dage op 6000 M. met juistheid kan geïnfileerd worden, terwijl zij zich alleen in front kunnen verdedigen!

»Gij artilleristen zijt toch niet uitsluitend bestemd om doodgeschoten te worden — volstrekt niet, gij hebt ook nog tot taak om de vesting tot onderwerping te brengen. Laat ons daarom trachten de middelen te vinden om het laatste zoo goed mogelijk met vermijding van het eerste te bereiken; — opdat na den eerstvolgenden gelukkigen oorlog ook de vestingartillerie door den Triomfhoog ga! Zij behoort daarbij te zijn.

»Wij zelve hebben onze vestingen met ijzeren torens omringd, en wij zelve schatten de waarde van twee kanonnen zoo hoog dat wij de torens, in weerwil van de inspanning die hun bouw vraagt, met slechts twee kanonnen bewapend hebben. Bovendien kunnen deze beide kanonnen hoogstens tot op 6000 M. (?) schieten.

»Het ligt dus voor de hand, er naar te streven ook de belegeringskanonnen de waarde toe te kennen, die zij werkelijk bezitten.

»Stel u voor een kanon, dat geheel op zichzelf in het open veld staat. Hiertoe wordt vereischt een breedte van 2,5 en een lengte van 3 M. De terugloop is wel is waar grooter, maar in geene der groote batterijen is het geschut zijdelings werkelijk over een afstand van 3 M. gedekt. Deze oppervlakte kan, door de bediening van het kanon en eenige handlangers, zonder bezwaar in één nacht door een aarden wal omringd worden, en is men bij het aanbreken van den dag nog niet gereed, dan zwijgt het kanon nog vooreerst. Er ontbreekt dan slechts één kanon en niet een geheele batterij. Ook zal het zonder twijfel veel gemakkelijker zijn den vijand bij den bouw van zulk een klein voorwerp te misleiden dan bij dien van een groote batterij”.

Op deze wijze gaat de Schrijver voort om zijn denkbeeld, dat wij door het voorafgaande uittreksel genoegzaam meenen toegelicht te hebben, aan te prijzen. Hij ontveinst zich niet dat er bezwaren tegen bestaan, maar hij acht die niet onoverkomelijk. Dit geldt b.v. het brengen van het kanon in de tappannen en het bedienen van den vuurmond zonder bedding. Wat het eerste punt betreft acht de Schrijver het noodig dat het geschiede zonder behulp van hefwerktuigen, die hoog tegen de lucht afsteken, en wil hij daartoe van dommekrachten zinn gebruikmaken (Het is bekend dat bij de Nederlandsche artillerie het op- en afleggen van zwaar geschut zonder bok volgens een zeer eenvoudige methode plaats vindt). Wat het tweede punt aangaat, merkt de Schrijver op dat aangezien de 15 cM. niet tot taak heeft den strijd van nabij, daarbij wel immer een bedding zal kunnen worden gelegd; terwijl hij voor den 12 cM. de vraag stelt, of men wel ooit beproefd heeft om zonder bedding met dat kanon te schieten, en vervolgens ongeveer aldus voortgaat:

»Wanneer men den staart van de affuit op een zwaren klos bevestigt, zal het kanon het bovenmatige terugloopen na het schot spoedig afleeren. De raden dringen hoe langer hoe dieper in den grond en het kanon zal weldra blijven staan. Doet het dit niet, des te beter voor de affuit. Want

uwe mannen van de techniek zullen uitroepen: Dat houdt de affuit niet uit! Welnu dat zij dan breke, en hoe eerder dit in vredetijd geschiedt, des te eerder zullen wij affuiten bekomen die het wel uithouden. Ik verzoek daarom zoo dringend mogelijk aan de hooge autoriteiten van de artillerie, in het belang van wat ons het meest dierbaar is, onze affuiten aan de bedoelde proef te onderwerpen. *Men zal zien dat zij daarbij niet breken.* En wanneer ze niet breken, dan behoeft ik de gevolgen niet uit te werken. Deproof het eens: een klas onder den staart van de affuit en achter de raden een paar fascines. Of wel graaf de raden aanstonds een weinig in; gij vermeerdert daardoor uwe dekking, terwijl de terugloop zeer zeker zal worden belemmerd. De zijwaartsche richting is steeds gemakkelijk te geven, wanneer slechts de staart der affuit vrij ligt".

Men ziet uit het voorafgaande hoe de Schrijver op zijn eigenaardige wijze, maar niettemin in vollen ernst, het algemeen aangenomen beginsel bestrijdt volgens hetwelk bij den aanval van vestingen, en ook bij de verdediging, batterijen voor zes of voor vier vuurmonden worden gebouwd, waaruit het vuur eerst geopend wordt nadat de batterij, of wel meestal een geheele reeks van batterijen (*échelon*), geheel bewapend en munitie voor meerdere dagen beschikbaar is. Hij geeft ons hiervoor in de plaats batterijen voor één kanon (*Illing-Batterien*) of wel voor twee kanonnen (*Zwilling-Batterien*), en wanneer men zich zulke kleine batterijen nu denkt te zijn aangelegd op onregelmatige afstanden achter en neven elkander, waaruit men des nachts het geschut heurtelings terugtrekt om het elders op te stellen, dan noemt hij dit: *tirailleerende vestingartillerie (Tirailleur-Artillerie)*, zooals op den titel vermeld staat.

Het ligt niet in het doel dezer regelen de denkbeelden van den geachten Schrijver, wiens naam, hoewel niet genoemd, ons niet onbekend is, in alle bijzonderheden te bespreken of te beoordeelen. Tegenover de groote kennis op technisch gebied van den »*Fachmann*» en de ervaring door hem o. a. bij het beleg van Parijs, waaraan hij een werkzaam deel nam, opgedaan, past het ons — toegerust als wij zijn met de kleine dosis ervaring, opgedaan bij den vestingoorlog »op de kaart» — omzichtig te zijn met het uitspreken van een oordeel. Schonk de lezing van het boekje, dat vooral door zijn oorspronkelijkheid zoozeer afwijkt van vele andere geschriften, ons een genoegelijk uur, de inhoud stemde tevens tot nadenken, en dat nadenken leidde als van zelf tot eenige vragen. Deze hier mede te deelen, zal wel geoorloofd zijn. Wij bepalen ons trouwens tot de voornaamste.

Heeft de geachte Schrijver wel genoegzaam rekening gehouden met de noodzakelijkheid voor den aanvaller, om de talrijke en krachtige artillerie van den verdediger, van af het oogenblik waarop het vuur geopend wordt, *met overmacht* te kunnen bestrijden? Hoedanig de aanvaller zijne batterijen ook inrichte, aan dien eisch zal hij altijd moeten voldoen, ten einde niet al dadelijk tot zwijgen gebracht te worden. En dan vragen wij verder, terwijl wij

onze meening door een voorbeeld verduidelijken, hoe zal de aanvaller het aanleggen om, wanneer hij b.v. het vuur uit een 60-tal kanonnen moet openen, in plaats van een tiental batterijen van 6 vuurmonden of een vijftiental van 4 vuurmonden, er 60 moet maken van 1 vuurmond? En mogen wij dan verder aannemen dat het den Schrijver ernst zou zijn elk zijner »Illing-Batterijen», zoodra die gereed is, het vuur te doen openen? Wat vermag inderdaad één kanon, hoe goed gedekt en hoe verrassend ook optredende, tegen het vuur der vesting of der forten? Al moge één kanon een klein doel opleveren, dat doel is niet zoo klein, en — niet in een koepel geplaatst zijnde — niet zoodanig gedekt, of de verdediger, die het met overmacht en in verschillende richtingen kan beschieten, zal er spoedig mede afgerekend hebben, en achtereenvolgens op gelijke wijze handelen met de overige batterijen van één vuurmond. Wij vragen dus: kan de aanval ooit krachtig genoeg zijn met zulke *Illing Batterijen*, die naarmate ze bewapend zijn, de een vóór, de andere na, het vuur openen?

Een tweede vraag geldt de leiding van het vuur. Wij hopen ons niet te vergissen wanneer wij meenen dat per batterij één persoon met de leiding van het vuur moet belast zijn, onverschillig of die batterij uit 1 vuurmond of uit 6 vuurmonden bestaat. Hoe nu zulk een groot aantal personen te vinden, wanneer het aantal batterijen even groot is als het aantal kanonnen? En hoe is het mogelijk bij zulk een groot aantal batterijen een goed overlegde vuurdispositie te verkrijgen, zonder welke op geen voldoende uitkomsten mag gerekend worden? Is hierin geen zeer overwegend bezwaar tegen de verwezenlijking van 's Schrijvers denkbeeld gelegen?

Een derde vraag zij ons nog vergund. Heeft de Schrijver de bezwaren, aan het (des nachts) vervoeren van het geschut over het open veld verbonden, niet te zwaar gesteld? Hij zegt wel dat het bewapenen van de aanvalsbatterijen in de toekomst niet altijd zoo gemakkelijk zal gaan als dit in den nacht van 2 op 3 Januari 1871 op het zuidelijke front van Parijs geschiedde, toen de Duitschers, in weerwil van de electricische verlichting en van een helderen sterrenhemel, in een 2000 M. lange colonne ongehinderd langs den straatweg van Chàtillon trokken. Nu kan men zeer wel met den Schrijver instemmen, dat het in de toekomst niet licht meer zal voorkomen dat het vervoer onder de opgenoemde omstandigheden zal worden toegelaten; maar vooreerst kiest de aanvaller gewoonlijk geen helderen nacht tot het wapenen van zijn batterijen en ten andere kan toch niet de geheele omtrek van de vesting, en vooral niet voortdurend, zelfs met behulp van electriciteit, verlicht worden. Het vervoeren van vestinggeschut over het open veld heeft ongetwijfeld dikwijls groote bezwaren doen kennen; maar die bezwaren waren toch meestal niet onoverkomelijk, en daarbij mag niet uit het oog worden verloren dat men in het maken van spoorwegen van draagbaar materieel in de laatste jaren zeer groote vorderingen heeft gemaakt. En toch is het voornamelijk de vrees, dat het geschut niet naar de batterijen zal kunnen worden

gebracht, welke den Schrijver tot het denkbeeld zijner *Illiag- en Zwilling-Batterijen* heeft geleid.

Met het doen der vorenstaande vragen wilden wij niet te kennen geven dat wij met des Schrijvers denkbeelden in het geheel niet instemmen. Wij gelooven integendeel dat aan die denkbeelden een zeer juiste gedachte ten grondslag ligt, deze namelijk dat de aanvaller en de verdediger in de toekomst een uitgebreid gebruik moeten maken van verplaatsbaar geschut; alleen de toepassing, om voor dat verplaatsbaar geschut te bestemmen de tegenwoordige 15- of althans de 12 cM. kanonnen en die te gebruiken in batterijen van één of van twee vuurmonden, meenden wij voor rekening van den geachten Schrijver te moeten laten. Wanneer hij echter in het verdere gedeelte van zijn brochure zegt: »Gaarne zou ik nog eens het bevel over zulk een batterij van *mobile mortieren* voeren. Heden sta ik hier, morgen ginds, waarschijnlijk zonder eenige dekking, maar altijd zoo dat ik buiten de vuurlijnen blijf van de vijandelijke batterij en haar dus in de flank kan beschieten», — dan willen wij, in de onderstelling dat hier van *lichte mortieren* sprake is, zijn wensch gaarne onderschrijven. Het verplaatsbare geschut moet evenmin bestaan uit de zware 15 en 12 cM. kanonnen als het die moet vervangen. Zware kanonnen blijven, zoowel voor den aanval als voor de verdediging, onmisbaar. Het verplaatsbare geschut moet eenvoudig, zoo dunkt ons althans, naast de tegenwoordige vesting- en belegeringskanonnen gebruikt worden, en deze ondersteunen in de zware taak, welke zij te vervullen hebben. Maar dit is iets geheel anders dan door den geachten Schrijver wordt voorgesteld. Hoe dit ook zij, wij hebben hier te doen met een nieuw denkbeeld op het gebied van den vestingoorlog; een denkbeeld dat onze aandacht vraagt, en verdient in ruimer kring te worden besproken. Vooral thans is dit gewenscht, nu het gebruik van verplaatsbaar geschut in den vestingkrijg meer en meer op den voorgrond schijnt te zullen treden, waartoe de invoering van mobiele belegeringsparken een eerste stap mag genoemd worden, die tot noodzakelijk gevolg zal moeten hebben een wijziging in de uitrusting met geschut van de vestingen en de verdedigingsparken.

Oct. 1882.

C. D. H. SCHNEIDER.

Nogmaals de ordonnansdienst.

In n°. 8 van dit Tijdschrift bestrijdt de Kapitein van den Generalen Staf WÜPPERMANN ons voorstel (1) om jongelieden, die over eigen rijpaarden beschikken, gelegenheid aan te bieden tot opleiding van den ordonnansdienst.

Is zijne bestrijding krachtig en een warm pleidooi voor de bestaande organisatie van het ordonnans-eskadron, wij kunnen ons toch niet met overtuiging bij de gebezigde argumenten nederleggen en brengen daarom deze quaestie gaarne nog nader ter sprake, bij het licht daaromtrent door onzen geachten tegenstander ontstoken.

Vooraf zij mij een enkel woord vergund tot zelfverdediging, daar de Kapt. W. in dat voorstel heeft meenen te zien een anonieme poging om onze cavalerie nog verder af te breken."

Het komt ons voor dat men in de geheele brochure niets zal vinden, waaruit die bedoeling mag worden afgeleid. De sterkte hebben wij geheel intact gelaten en voorts de wenschelijkheid erkend om het wapen uit te breiden, voor zoo ver daartoe, bij het intreden van een oorlogstoestand, geschikte paarden te verkrijgen zijn.

Alles bepaalt zich dus tot een voorstel om de manschappen van het ordonnans-eskadron geleidelijk te vervangen door bovenbedoelde jongelieden, die, naar wij meenden, voor dien dienst in het algemeen meer geschiktheid zouden bezitten.

Verschilt men met ons van gevoelen omtrent hunne bruikbaarheid, een poging tot afbreken mag er op dien grond niet in gezien worden. Wat voorts de anonimiteit der brochure betreft, de zaak is eenvoudig deze.

Toen wij na bestudeering der aanhangige wetten, tot de overtuiging kwamen dat deze, trots de vele verbeteringen, niet in onze nooden en behoeften zouden kunnen voorzien, speciaal wat de schutterij aangaat, voelden wij ons gedrongen de middelen aan te wijzen, die daartoe naar onze meening konden

(1) Zie bladz. 9 der brochure: De Militie- en Schutterijwet getoetst aan onze militaire en financiële belangen, door een Infanterist. Haarlem, De Erven F. Bohn.

leiden, en hoe deze zich ook in het kader van *die* wetten zeer goed zouden voegen. Onder die omstandigheden achtten wij het echter gepaster onzen naam en onze qualiteit niet op het titelblad te vermelden.

De Kapt. W. zal deze zienswijze zoo al niet deelen, dan toch billijken, en bij nadere overweging inzien, dat slechts warme belangstelling in 's lands weerbaarheid onze pen heeft bestuurd.

Onze geachte tegenstander stelt op den voorgrond het verschil tusschen ordonnans- en estafettedienst. Gaarne nemen wij nota van die toelichting en mogen voorts constateeren, dat hij de bedoelde jongelieden (1) blijkbaar *wel* geschikt acht voor laatstgenoemden dienst.

Al dadelijk mogen wij dus ons voorstel handhaven, om hen in de organisatie van het ordonnans-eskadron op te nemen, zij het dan dat dit al of niet gepaard gaat met vermindering der gewone ordonnansen.

Het is ons toch in de eerste plaats te doen om een doelmatig gebruik van de hulpmiddelen, welke bevolking en land opleveren. De aangegeven bezuiniging is slechts een bijzaak, al was het in de brochure ons streven om, niet door beknipting op noodige uitgaven als traktementen enz., maar *door betere aanwending van tijd en krachten*, de golden op te sporen, die voor een behoorlijke organisatie en oefening van onze schutterijen noodig zijn en welke men door eenvoudige verhooging van het oorlogsbudget, in de tegenwoordige tijdsomstandigheden niet gemakkelijk zal verkrijgen.

Het karakter van den ordonnansdienst bij de infanterie-brigades verschilt, naar wij meenen, nog al aanmerkelijk met dat bij cavalerie-afdeelingen welke doorlopend of tijdelijk, zelfstandig optreden.

Bij de eerste kan van ontmoetingen met vijandelijke patrouilles bezwaarlijk sprake zijn en ook de trajecten zijn in den regel niet zeer groot, daar de divisie- en brigadestaven bijna altijd, geheel of ten deele, telegraphisch verbonden zijn.

Bij cavalerie-afdeelingen echter, die zich sneller bewegen, minder zeker zijn van telegraphische gemeenschap, en waarbij voorts de onderdeelen een minder dicht aaneengesloten geheel vormen, worden niet alleen de te doorloopen afstanden grooter, maar staat de ordonnans ook bloot aan ontmoetingen met vijandelijke patrouilles, welke soms tusschen de voorste linie kunnen doordringen of deze omtrekken. Men mag dus aannemen dat bij zulke zelfstandig optredende afdeelingen aan den ordonnans de *hoogste* eischen gesteld worden, zoowel wat geleerdheid als ruitergeest betreft, en dat daarvoor het type noodig is, ons door den kapt. W. geschetst.

Het lag dan ook in onze bedoeling om de kwestie of de militie-ordonnans voor die gedeelten van den ordonnansdienst geschikt zou zijn, te laten rusten, en ons voorloopig te bepalen tot die bij de divisie- en brigadestaven

(1) Kortheidshalve en ter onderscheiding van de gewone ordonnansen zullen wij deze jongelieden aanduiden als militie ordonnansen.

der infanterie. Door een vergissing onzerzijds en de kortheid der toelichting, is die bedoeling echter niet aan het licht gekomen.

Bij de vele cijfers die wij moesten raadplegen, namen wij de sterkte van het ordonnans-eskadron aan kader en manschappen, voor die der laatsten alleen, en waanden dus vooreerst slechts de vervanging van $\frac{1}{2}$ der gewone ordonnansen voorgesteld te hebben. De overhaasting waarmede de brochure gedrukt moest worden, was voorts oorzaak, dat niet slechts de correctie te wenschen overlaat, maar ook een paar mistellingen onopgemerkt bleven; waaronder deze:

Vermoedelijk hebben wij de felle bestrijding van ons voorstel en ook het bewuste schouderophalen, voor een groot deel aan dit misverstand te danken. Immers dat de kapt. W. over jongelieden uit de beschaafde standen en over hunne waarde voor het veldleger, niet minder gunstig denkt dan wij, kan blijken door de volgende aanhaling uit zijn eenige maanden geleden verschenen werk: »De geschiedenis van den tiendaagschen veldtocht" waar hij op biz. 13 schrijft:

»De jagers en flankeurs gevormd door de te Leiden, Utrecht, Groningen en Franeker studeerende jongelingen brachten behalve hun goeden wil en geestdrift voor de zaak des vaderlands, die intelligentie mede, welke het gevolg is van opvoeding en ontwikkeling en waardoor in korten tijd de ware veldsoldaat kan gevormd worden. Hunne tegenwoordigheid in het leger leverde eenige honderde denkende wezens, die te velde meer waarde hebben dan evenveel duizenden verstandelijk beperkte werktuigen, die het hoofdelement vormen van de onder den druk der plaatsvervangings zuchtende legers."

Zijn wij dus bij ons voorstel te ver gegaan, door schijnbaar al dadelijk hunne geschiktheid voor den ordonnansdienst in zijn geheelen omvang aan te nemen, dat ook de kapt. W., in de eerste opwelling, bij zijne bestrijding verder gaat dan met zijne eigene inzichten strookt, meenen wij uit het bovenstaande genoegzaam te mogen opmaken,

Eenige voorliefde ten opzichte van het eskadron, dat zooveel beter dan voorheen aan de eischen van den ordonnansdienst beantwoordt, is duidelijk bij hem op te merken; doch die voorliefde, hoe gewettigd ook, mag niet leiden tot miskennis van de krachten die in de jongelieden uit gefortuneerde familiën schuilen. Al het licht valt nu op den gewonen ordonnans, dien hij begiftigd met een dosis theoretische kennis, welke boven de bevassing van den gewonen vrijwilliger gaat en slechts het deel kan worden van een naar verhouding klein aantal onder hen. Al de schaduw valt daarentegen op den militie-ordonnans, dien hij rangschikt onder de »jeunesse dorée" en wien hij alle moreele en fysieke geschiktheid ontzegt.

In onze brochure schreven wij: »Voor den ordonnansdienst wordt geen méér dan gewone intelligentie gevorderd, maar de ordonnans moet goed bereden en ontwikkeld zijn, zoodat hij niet alleen orders kan overbrengen, maar ook desgevraagd duidelijke inlichtingen kan geven omtrent de opstelling

en den toestand der troepen waarvan hij werd afgezonden en verdere bijzonderheden." Als vereischten, wat theoretische kennis betreft, noemden wij het lezen van militaire kaarten en kennis der rust-, marsch- en gevechtsvormen der verschillende wapens."

Tegen het bovenstaande wordt door den kap. W. geen bezwaar gemaakt en hij kent een en ander aan den ordonnans toe. Het is echter duidelijk dat *inpompen* niet baten kan, omdat de ordonnans zich ook *met oordeel* van die kennis moet weten te bedienen en dat er dus, wat ontwikkeling aangaat, zoo veel in hem moet zitten, dat hij het ook wel tot onderofficier zou kunnen brengen.

Ongetwijfeld zal men in het ordonnans-eskadron eenige manschappen vinden die hieraan beantwoorden, doch om er een honderdtal bijeen te brengen, zou men toch de veldeskadrons van hunne beste manschappen moeten berooven; juist van die welke bij verliezen aan kader, tot aanvulling kunnen dienen. Vermoedelijk zal men zich voor die klip wel wachten en voor het ordonnans-eskadron tevreden zijn met de vrijwilligers, zooals de *gewone* werwing ze oplevert, zich bepalende tot het *uitstooten* van enkele *geheel* ongeschikten; maar *natuurlijk* zullen de meeste ordonnansen dan niet aan het type beantwoorden. Ongetwijfeld heeft de kap. W. bij de manoeuvres ook de bekwaamsten aan het werk gezien.

Een en ander deed ons juist het oog slaan op beschaafde jongelieden die over een eigen rijaard beschikken, en die geacht kunnen worden de ontwikkeling te bezitten, welke zulk een belangrijke factor is bij den ordonnansdienst.

Laten wij ontinoetingen met vijandelijke patrouilles voor het oogenblik buiten rekening, dan mag men aannemen dat zulk een militie ordonnans, met de kaart in de hand of volgens verkregen aanduidingen, een hem onbekenden weg gemakkelijker zal vinden, dan het meerendeel der gewone ordonnansen. De meerdere routine door deze laatsten in het garnizoen opgedaan, kan tegen verstand en oordeel niet opwegen, omdat te velde de omstandigheden te veel afwisselen. Voorts zal de militie ordonnans in den regel een vlugger paard berijden en dus ook *daardoor* spoediger zijne bestemming bereiken, — wat een zaak is van groot belang.

In het dagelijksche leven is *tijd, geld*" maar te velde méér dan dat. Nergens speelt het toeval of hoe men dit noemen wil, een grootere rol dan in den oorlog. Een order, een kwartier vroeger of later ontvangen, beslist dikwijls over een gevecht dat *ver* strekkende gevolgen heeft.

De meerdere waarde van den militie ordonnans in *die* opzichten valt moeilijk te betwijfelen. Zal het hem nu werkelijk aan de noodige moreele en fysieke geschiktheid ontbreken?

Een anbevooroordeelde proefneming kan hieromtrent het best beslissen, doch wij blijven nog altijd van meening, dat de kansen daarbij niet zoo ongunstig staan.

Degelijke beschaving kan slechts strekken om energie en plichtbesef te verhoogen. Noblesse oblige! Slechts door *over*beschaving ontstaat verwijfelijkheid, enz. en nu moge die kwaal zich hier en daar vertoonen, wij kunnen niet aannemen dat zij onze gefortuneerde kringen reeds geheel heeft doen ontaarden. Niets is voorts beter geschikt om de neiging daartoe te bestrijden, dan van tijd tot tijd een aanraking met het leger.

Ook hunne fysieke geschiktheid zien wij niet zoo duister in. Toch staan zij in gehardheid achter bij den gewonen ordonnans, maar niet in die mate om met den kapt. W. aan te nemen, dat na enkele campagne-dagen hunne gelederen zoo gedund zullen zijn, dat er weinig of niets van overblijft. Vooral zal dit niet te vreezen zijn, indien men den dienst bij een eventueel te vormen zelfstandige cavalerie-brigade, hiervan uitzondert.

Onze officieren bezitten evenmin die gehardheid en van hunne krachten zal moreel en fysiek zeker meer gevorderd worden dan van den ordonnans. Al mag men nu aannemen dat het ziektecijfer der officieren percentsgewijze wat hooger zal zijn dan dat der manschappen, er bestaat zoover wij weten geen vrees, dat ons officierskorps als sneeuw voor de zon zal wegsmelten. Ten aanzien der militie-ordonnansen kan men dit dus redelijkerwijze evenmin onderstellen.

Neemt men voorts aan dat bij een eventueelen oorlog alle weerbare jongelieden onder de wapenen komen, bij het leger of de schutterij, en houdt men in het oog dat deze laatste een even zware taak te vervullen zal hebben, al treedt zij iets later in het strijdsperk, dan is er evenmin reden om te vreezen, dat de lust in den ordonnansdienst hen wel spoedig zal vergaan, als zij met de minder aangename zijden van dien dienst kennismaken. Het schijnt ons ten minste nog altijd toe, dat deze in den regel niet zwaarder en veel aangenaamer is, dan die der troepen waarbij zij ingedeeld worden.

De ordonnans heeft natuurlijk, evenals ieder ander die deel uitmaakt van het veldleger of van de bezettingstroepen eener bedreigde linie, zijne dagen en nachten van groote lichamelijke inspanning en deelt voorts in de misères van oorlogstoestanden verbonden; maar, hetzij hij uitrust op zijn strooleger op de mist der koostal, of een order overbrengt door regen en hagel in het stikdonker" is hij waarlijk niet te beklagen, als men zijn lot vergelijkt met dat der bivakkeerende en op de voorposten staande troepen, of met de bezetting van een fort die, trots de gevaren en vermoeienissen van den dag, des nachts gealarmeerd of aangevallen wordt. Het is bij zulke gelegenheden nergens bijzonder aangenaam. Hierbij komt nog „lust not least" dat het altijd mogelijk is een ordonnans af te lossen, waar hij zich ook bevindt, zoodat men aan ruiter en paard meestal de noodige rust kan gunnen; terwijl de infanterie en cavalerie na zware marsche of gevechten, dikwijls moet bivakkeeren in de onmiddellijke nabijheid des vijands, zonder dat het zelfs mogelijk is om den voorpostendienst door minder vermoeide troepen te doen verrichten.

Zorgt men dus voor een behoorlijk sterktecijfer der ordonnansen en daarvoor kan men zorgen, dan zal die dienst zeker minder boven de krachten gaan van onze beschaafde jongelieden, dan de gewone dienst bij de infanterie.

Wat het hanteeren van sabel en revolver aangaat, aan tijd en gelegenheid om zich daarin te oefenen, zal het hem zeker niet ontbreken; doch bij ontmoetingen met vijandelijke patrouilles zal het bezit van een paard dat vlugger is dan die zijner tegenstanders, voor den ordonnans altijd het zekerste middel zijn, om zijne bestemming te bereiken.

Wat voorts de verzorging der paarden betreft, mag men wel vertrouwen dat de militie-ordonnans, als hij geen "groom" bij de hand heeft, het zijn paard niet aan het noodige zal laten ontbreken, en dan zijn leus zal zijn *à la guerre comme à la guerre.*"

Wij stellen ons niet voor, hiermede de bezwaren van den kapt. W. volledig weerlegd te hebben, daarvoor hechten wij te groote waarde aan zijn zienswijze. Ons doel was slechts het gewicht van die bezwaren te temperen en ons voorstel duidelijk te bepalen tot den ordonnansdienst bij de infanterie-korpsen. Onder die beperking vleien wij ons dat een proefneming geen verderen tegenstand zal ontmoeten, daar deze geen enkel nadeel kan opleveren. Immers zoolang de proef duurt, bebaart en behoeft aan het bestaande niet geraakt te worden.

Eerst dan, wanneer gebleken is dat bedoelde jongelieden even goed of beter aan de eischen van den ordonnansdienst voldoen, kan men geleidelijk de minst bekwaame gewone ordonnansen door militie-ordonnansen vervangen en deze laatsten overigens voor den estafettedienst bezigen.

Kunnen wij hiermede van het eigenlijke onderwerp afstappen, een verschil van meening van het hoogste belang, blijft nog over. De kapt. W. zegt nl. bij zijne bestrijding dat een dergelijk voorstel bovendien leidt tot vermeerdering der uitvluchten en palliatieven, waardoor de uitvoering van den algemeenen dienstplicht, die nationale behoefte en waarschijnlijk in de toekomst die nationale wensch, kan worden verschoven.

Daar erkenning van deze meening de grootste miskenning zou zijn van de strekking onzer brochure en wij de voorstellen daarin vervat juist met zoo veel voorliefde hebben uitgewerkt, omdat zij naar onze zienswijze *suet* en *zeker* tot de zege van den persoonlijke dienstplicht zullen leiden, mogen wij die meening niet onweersproken laten.

Tusschen de voor- en tegenstanders van dat beginsel gaapt een diepe kloof, naar wij meenen hoofdzakelijk in stand gehouden door twee oorzaken, nl. *bittijk egoïsme* en *fatsoen*. Zullen wij het nu aan den tijd overlaten die kloof te dempen, door een ommekeer te brengen in de denkwijze van dat deel der natie, dat thans dien maatregel tegenhoudt, of zullen wij naar middelen — geen palliatieven — uitzien, welke de demping kunnen bespoedigen;

wanneer wij bovendien weten dat er onder onze tegenstanders *veelen* zijn »tegen wil en dank» en bereid ons daartoe de behulpzame hand te bieden?

In de jaren 1866 en 1870 is de meerderheid van een leger, voortgekomen uit den persoonlijken dienstplicht, boven die welke het vervangingstelsel huldigen, duidelijk geheken en de meeste Europeesche Staten, zelfs zij die zich weinig bedreigd kunnen achten, hebben daarop dien dienstplicht bij hunne legers ingevoerd, overtuigd dat het beste niet te goed is, waar het de verzekering der nationale onafhankelijkheid geldt. Onze volksaard is echter nog altijd, zooals die door den Raadpensionaris Joan de Witt werd geschetst.

De Generaal-majoor M. D. GRAAF VAN LIMBURG STIRUM heeft in 1873 als minister te vergeefs beproefd, het beginsel bij ons in te voeren. Sedert heeft die eminente oud-strijder, aan het hoofd van het anti-dienstvervangingsbond, met onverflauwde kracht voor de goede zaak geijverd, daarbij gesteund door meerdere talentvolle sprekers en schrijvers. Toch is de belangstelling der leden van het bond den laatsten tijd eenigszins verflauwd en wilde men daarnaar de kracht van het beginsel hier te lande afmeten, dan zou men kunnen meenen dat dit terrein verliest, wat geenszins het geval is. Die matheid kan slechts het gevolg zijn van de overtuiging van vele leden, dat de publieke opinie zich in dit opzicht slechts langzaam verplaatst en op verwezelijking in de eerste jaren niet veel kans bestaat.

Ook wij houden ons vast overtuigd van den toekomstigen val der dienstvervanging: »die slechte Sache ist unhaltbar.» Slechts deze vraag staart ons kalm afwachgend vertrouwen: Zal dit plaats hebben vóór dat aan ons onafhankelijk volksbestaan een onherstelbare slag is toegebracht?

Het vrij groot aantal jaren, verlopen sedert de strijd door het bond werd aangevangen, bewijst genoegzaam dat de rechtstreeksche aanval hindernissen ontmoet, welke de beslissing belangrijk vertragen. Men beproeve dus die hindernissen om te trekken en door een zijdelingschen aanval de tegenpartij uit zijn stelling te verdrijven.

Zooals wij reeds opmerkten, de hindernissen welke die stelling beschermen, zijn hoofdzakelijk, *billijk egoïsme* en *falsoen*.

Billijk egoïsme, daar de regeling van den militiedienst geen rekening houdt met de belangen der burgermaatschappij en vooral in strijd is met die van jongelieden, welke een wetenschappelijke opleiding ontvangen. Zij kunnen niet persoonlijk hun militiedienst vervullen, zonder 1 a 2 jaren ten achteren te geraken bij hen die, minder offervaardig, het aan een plaatsvervanger overlaten. Al is men vurig voorstander van den persoonlijken dienstplicht, dan nog kan men zich niet dermate aan de belangen zijner zonen vergriepen om, onder de bestaande toestanden, zulk een stoornis te brengen in hunne studiën.

Voor jongelieden die geen wetenschappelijke opleiding ontvangen, gelden deze bezwaren weinig of niet, doch zij willen fatsoenshalve niet onderdoen

voor de eersgenoemden. Het is nu eenmaal zoo *fatsoenlijk* een plaatsvervanger te stellen en zoo *onfatsoenlijk* zelf zijn militie-plicht te vervullen.

Men zou zich bepaald compromitteeren en daar bedankt ieder vader en moeder voor, die het benoodigde geld, desnoods ten koste van inspanning en outberingen, bijeen kan scharvelen. Zoo wordt dit geld dikwijls in dubbel en *bloedgeld*.

Ontneemt men de twee bovengenoemde steunsels aan de dienstvervanging, dan zal de meerderheid der natie, die het juk *onwilling* draagt, dit met een zucht van verlichting van zich afwerpen.

Het bezwaar dat zij die zelf in dienst treden, ten achteren zullen raken bij hen die het niet doen, kan men opheffen, door de militaire eischen te ontdoen van alles wat strikt genomen overbodig is, en den diensttijd, althans voor hen die ontwikkeld genoeg zijn om later in het kader opgenomen te worden, te regelen op de wijze als wij in onze brochure hebben aangegeven. Daarmede zullen de eischen van het billijk egoïsme bevredigd zijn. Door daaraan verder de noodige en billijke bepaling toe te voegen dat men, om in het kader der schutterij opgenomen te worden, op bovenbedoelde wijze in het leger gediend moet hebben, maakt men wat thans zoo onfatsoenlijk is, *hoogst* fatsoenlijk, daar ieder er zich dan op kan beroepen, dat hij niet zelf in dienst treedt omdat onnoozele(?) sommetje te besparen, maar omdat hij niet verkiest ut den tijd als *gewoon* schutter te dienen.

Op die wijze zal naar wij meenen het snelst de weg gebaad worden, die voor- en tegenstanders bijeenbrengt.

Onze tegenstanders „pur sang” behouden daarbij de vrijheid om voort te gaan met het stellen van een plaatsvervanger, hoewel wij gelooven dat deze soort spoedig zal uitsterven. Doch in elk geval verkrijgt men het voordeel dat zij die persoonlijk hun militieplicht willen vervullen, zich hiervan niet door gegronde of althans zwaarwichtige redenen behoeven te laten terughouden.

Wil men den persoonlijken dienstplicht terstond in zijn zuiveren vorm toepassen, dan zal de invoering zich vermoedelijk nog lang laten wachten. Wendt men echter de vorenstaande middelen aan, dan kan het doel spoedig bereikt worden, door de vrijwillige dienstvervulling van nagenoeg alle meer ontwikkelde die zich nu doen vervangen, en de zegepraal van het gewenschte beginsel ligt er in opgesloten.

Is de vorm daarbij ietwat gewijzigd, men stelle zich er mede tevreden; de kern is gezond en reeds een volgend jaar, met onze tegenwoordige regering en volksvertegenwoordiging, zou zulk een vergelijk niet onmogelijk zijn.

G. A. MEINDERSMA,
1ste Luitenant der Infanterie.

De zaak van den Luitenant KLEIJ in de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

De zaak van den Loit. KLEIJ, die gedurende zoovele maanden hangende is geweest en zoovele pennen in beweging bracht, is eindelijk van de rol der Tweede Kamer van de Staten-Generaal. Het werd waarlijk tijd; want het was op 29 November 1881, dat Kleij's adres de zaak aan de orde bracht, en reeds van 9 Mei jl. dagteekende het Verslag der Commissie uit de Kamer, in welks handen gesteld waren de inlichtingen, door den Minister van Koloniën onder dagteekening van 21 Maart jl. ter zake gegeven.

Het votum is voor den heer KLEIJ verre van ongunstig geweest.

Zooals men zich herinneren zal, was door hem gevraagd, dat de Tweede Kamer van eene bij het adres overgelegde brochure, getiteld »Gehoorzaamheid aan de wetten", kennis zoude nemen, — de daarin niteengezette (en in het Januari nummer van dit tijdschrift reeds omschreven) zaak, die »voor adressant een levenskwestie" was, zoude onderzoeken en, wanneer ook zij, gelijk de Schrijver, »tot de overtuiging mocht komen, dat in 1877 vijf officieren van administratie van het Ned. Ind. leger ten onrechte bevoordeeld en 51 anderen ten onrechte benadeeld zijn, alsmede dat aan verschillende Kon. besluiten, waarbij luitenants van het Nederlandsche leger in rang en ancienneteit, of met bepaalde aanduiding van den ancienneteitdatum, als luitenant-kwartiermeester bij het Nederlandsch-Indische leger zijn overgeplant, geen *volledige* uitvoering is gegeven", alsdan haar oordeel uit te spreken.

Nadat, op voorstel der commissie voor de verzoekschriften, van den Minister van Koloniën nadere inlichtingen ter zake gevraagd en verkregen waren, was in de zitting van 25 April jl., na eenig debat, door de Kamer besloten, de nota, waarbij die inlichtingen gegeven werden, in handen te stellen van een commissie van vijf leden (de heeren WICHERS, A. VAN DEDEM, KOOL, VAN GENNEP en RUIJS VAN BEERENBROEK), ten einde na onderzoek daarover verslag uit te brengen.

Dat verslag volgde, gelijk uit den bij het begin van dit opstel genoemden datum blijken kan, na een tweetal weken. Het trad in een heldere ontleding

van adressant's grieven en van de daartegen door den Minister van Koloniën aangevoerde bedenkingen, en het besloot met der Kamer in overweging te geven:

- 1°. den Minister van Koloniën dank te zeggen voor de gegeven inlichtingen;
- 2°. ten aanzien van de klacht van den adressant, als zoude aan de bepaling zijner overplaatsing ten opzichte der uitdrukking *en ancienneteit* nimmer uitvoering zijn gegeven, over te gaan tot de orde van den dag;
- 3°. te verklaren:

- a. dat het Koninklijk besluit van den 21sten Maart 1877, n°. 40, herstellende de ancienneteit in vorigen dienst van vijf luitenant-kwartiermeester, gewezen officieren van administratie der marine, onwettig moet worden geacht, als in strijd met een algemeenen maatregel van inwendig bestuur;
- b. dat genoemd Koninklijk besluit derhalve dient te worden ingetrokken, of zoodanig gewijzigd, dat daaraan geen verdere nadeelen voor den adressant en degenen die met hem werden voorbijgegaan, kunnen ontstaan.

Die conclusie kwam in de zitting van 20 October jl. aan de orde. Het debat was betrekkelijk van korten duur. Behalve de betrokken Minister, voerden slechts *negen* sprekers (1) het woord. Bezwaar rees bij de meerderheid blijkbaar alleen tegen het voorgestelde sub 3°. litt. b; en nadat de commissie dan ook verklaard had, dit punt van haar voorstel in te trekken, werden de beraadslagingen gesloten, de paragrafen 1°. en 2°. zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd, en paragraaf 3°, zooals het gewijzigd was, aangenomen met 53 tegen ééne stem (die van den heer VAN DER LINDEN).

Kreeg de heer KLEIJ, zooals wij verwacht hadden, geen gelijk ten opzichte van het laatste gedeelte zijner bovenbedoelde vraag; ten aanzien om het eerste gedeelte daarentegen werd het rechtmatige zijner grieven ten volle erkend.

Het kan wellicht nuttig heeten, met de lezers van dit tijdschrift een terugblik te werpen op de hoofdpunten van het debat en daarbij in enkele beschouwingen te treden omtrent de waarde en beteekenis van sommige bedenkingen, opmerkingen en toezeggingen. Daarom stellen wij ons voor, zulks in dit opstel zoo beknopt mogelijk te doen.

Dat over punt 2°. der conclusie als het ware geen debat wezen zou, was te voorzien. De commissie, ten opzichte van dat punt van dezelfde zienswijze zijnde als wij (zie het Januari- en Maart-nummer van dit tijdschrift) had, na een duidelijke uiteenzetting van den inhoud en de strekking van eenige bepalingen der algemeene verordening van 24 November 1859 (*Indisch Staats-*

(1) T. w. de heer VAN NISFEN VAN SEVENHAER; de leden der commissie van onderzoek, met uitzondering van den heer RUTSCH VAN BEERENBOER, en de heeren DE BRAYFORT, VAN DER LINDEN, SERET en OUDENHUIS GRATAMA.

blad n°. 26 van 1860) verklaard, dat zij eenparig met den Minister van koloniën van gevoelen was, dat adressants grief, als zou aan het besluit, regelende zijne overplaatsing, geen volledige uitvoering zijn gegeven, geheel ongegrond was, en dat, mocht er wel eens in den geest van adressants bewering zijn gehandeld, zulks dan geschied was in strijd met de bepalingen van genoemde verordening en met de bedoeling en het onderling en onafscheidbaar verband der woorden »in rang en ancienneteit,» in het besluit dier overplaatsingen neergesteld.

En die verklaring was hier stellig afdoende.

Het voorbrengen van bedoelde grief vormde het zwakke deel van adressant's reclame. En zeer behendig maakte de Minister van koloniën bij het debat van dat zwakke punt gebruik, toen hij, om grond te vinden voor de verklaring, dat z. i. een opzettelijke overtreding der wetten hier nog niet zoo duidelijk was, o. a. aanvoerde: dat wanneer men wetten beoordeelt en moet toepassen, er verschil van opvatting kan ontstaan; dat bij dwaling te goedertrouw niet van opzettelijke overtreding der wet sprake kan wezen; dat, zeer opmerkelijk, ook bij adressant, ten aanzien van enkele bepalingen der verordening, een verkeerde opvatting bestaat; en dat, ware aan zijn verlangen toegegeven, er zeer zeker ongehoorzaamheid aan de wet zoude gepleegd zijn.

Ten aanzien van paragraaf 3a der conclusie ware een meer omvangrijke gedachtenwisseling te wachten.

De quaestie, of het besluit van 21 Maart 1877, n°. 10, op wettigen grondslag rustte, moest, vooral van de zijde des Ministers, worden aangevoerd. Verschil van meening ten opzichte van dat punt was zeer waarschijnlijk. Wij zelve oordeelden te dien opzichte anders dan de heer KLEY, anders dan de meeste beoordeelaars en dan de commissie uit de Kamer. (Zie Januari-nummer van dit tijdschrift). Wij namen aan, dat het beweren, als zou het besluit *op zichzelf* in strijd met de bepalingen der bovenbedoelde verordening zijn, volkomen ongegrond was en dat de onwettigheid, die er uit voortvloeide, slechts een *gevolg* was van den maatregel, een gevolg, dat, bij een gezonde opvatting der bepalingen van de verordening door den Gouverneur-Generaal, niet had behooren plaats te hebben. Maar dat men de onwettigheid van het besluit zou bestrijden met de bewering, dat van de bij algemeene verordening gestelde regelen bij een gewoon koninklijk besluit op wettige wijze kan worden afgeweken, zie, daaraan hadden we toch niet gedacht. Toch kregen wij ook dit te hooren, en dat nog wel van een lid der Kamer (den heer VAN DER LINDEN) die als een kundig en scherpzinnig jurist bekend staat.

»Wij staan hier voor eene quaestie, — dus was in korte woorden het betoog van den heer VAN DER LINDEN, — »de niet zoo in transitu te beslissen quaestie, of de Koning onbevoegd zoude wezen om een besluit te nemen, dat niet strookt met een ander zijner besluiten. Ik begrijp, dat er sommige leden zijn, die een algemeenen maatregel van inwendig bestuur gelijk achten met eene wet, maar dat is mijne meening niet. Er is en blijft

een koninklijk besluit. En wat de koning besloten heeft, kan ook door den koning worden veranderd. Vooral geldt dit ten opzichte van verordeningen voor *Indië*, omdat de Koning bij die verordeningen als souverain wetgevend optreedt en dus bij besluit kan veranderen, wat hij als wetgever in *Indië* heeft vastgesteld".

Een beroep van den heer KOOL op art. 42 van het Indische regeeringsreglement, waarvan de verordening een uitvloeisel was; — een vraag van den heer SERET, hoe de bewering van den heer VAN DER LINDEN te rijmen was met art. 3 der wet van 22 April 1855 (*Staatsblad* n°. 3), waarbij o. a. die hoofden van ministeriële departementen strafbaar verklaard worden, die medewerking verleenen aan koninklijke besluiten of beschikkingen, waardoor algemeene maatregelen van inwendig bestuur van den staat of van zijne koloniën en bezittingen in andere werelddelen worden geschonden; — een weerlegging van den kant van den heer VAN NISPEN VAN SEVENAER: het eed zoo min als het andere vermocht den spreker terug te brengen van zijn opvatting.

Moet die opvatting nu als juist gelden? Zeer zeker neen! Want al ware niet reeds de omstandigheid, dat de heer VAN DER LINDEN met zijn bewering in de Kamer alleen stond, op zichzelf bewijs genoeg voor het tegendeel, dan zou nog op andere gronden, in het onderwerpelijke geval, zeer stellig kunnen verklaard worden, dat de heer VAN DER LINDEN zich óf op de quaestie blind gestoord, óf ze niet genoeg bekeken heeft.

De Verordening van 1859 rust — zooals ook wij in het Maart-nummer van dit tijdschrift nog uitdrukkelijk deden opmerken — op art. 42 van het bij de wet vastgestelde regeeringsreglement voor Nederlandsch Indië.

De wetgever bepaalde daar o. a., dat de officieren der landmacht in *Nederl. Indië* door den Gouverneur-Generaal zullen worden bevorderd en ontslagen op den voet bij algemeene verordening bepaald. Een beschikking, bestemd om, met afwijking van een reeds bestaande algemeene verordening, voor een bepaalde categorie van officieren der landmacht in *Nederl. Indië* de bevordering afzonderlijk te regelen, — en derhalve ook het koninklijk besluit van 21 Maart 1877, n°. 10, indien dit besluit werkelijk die strekking had, — moet dus het karakter bezitten van een algemeene verordening of (wat volgens de wet van 6 Maart 1818, *Staatsblad* n°. 12, blijkbaar hetzelfde is) van een algemeenen maatregel van inwendig bestuur.

Nu is het stellig, bij gemis van een wettelijke bepaling die allen twijfel opheft, zeer moeilijk om een voor allen aanneembare definitie te geven van hetgeen men onder een algemeenen maatregel van inwendig bestuur heeft te verstaan. De heer VAN NISPEN VAN SEVENAER gaf wel een definitie, gegrond op de jurisprudentie van den Hoogen Raad der Nederlanden; maar die definitie, hoewel vrij wel overeenkomende met de door G. K. VAN HOGENDORP in zijne Bijdragen (deel VIII) gegeven bepaling, wordt volstrekt niet door allen als juist aangenomen; er zijn er, die met deze bepaling geen genoegen nemen en b.v. meer hechten aan de meening van THORBECKE (Bijdragen tot

herziening der Grondwet), dat een algemeene maatregel van inwendig bestuur, hetzij veel, hetzij weinig omvattende, steeds onderstelt een wet, waarvan hij organ is en die er de sfeer van bepaalt.

Iedere beschikking echter, die het karakter van algemeenen maatregel van inwendig bestuur hebben zal, moet — onverschillig of hij voor den Staat of voor zijne koloniën bestemd is, — voldoen aan zekere bij de wet gestelde eischen. Deze eischen zijn: dat de maatregel overwogen zij door den Raad van State (art. 72 der Grondwet en art. 21 der wet van 21 December 1864, *Staatsblad* n°. 29), en dat, aan het hoofd van den maatregel, van het hooren van den Raad van State melding worde gemaakt (art. 72 der Grondwet). En aan die eischen voldoet het koninklijk besluit van 21 Maart 1877, n°. 10, in geen enkel opzicht. Dat besluit is dan ook, — wat de heer VAN DER LINDEN daartegen ook moge zeggen, — stellig als maatregel tot regeling van de bevordering van Indische officieren ten eenenmale *onwettig*.

Maar wat moest nu met dat onwettig besluit worden gedaan? Dit was de vraag, die aan de orde kwam bij de beraadslagingen over paragraaf 3b der door de commissie voorgestelde conclusie. De commissie, — die eenparig van gevoelen was, dat ontneeming van wederrechtelijk verkregen voordeelen niet, zooals de Minister van koloniën meende, meer kwaad dan goed zou stichten, nieuwe grieven zou doen rijzen en een toestaad van ontevredenheid kweeken, — was van oordeel, dat ruiderlijke intrekking van het besluit, of wel zijne wijziging ter voorkoming van verdere nadeelen voor adressant en die met hem werden voorbijgegaan, volstrekt noodzakelijk was. Ook bij het mondeling debat bestreed zij nog de bezwaren, die o. a. door den Minister van Koloniën daartegen werden aangevoerd.

De heer DE BEAUFORT telde die bezwaren echter niet licht. Bovendien lag het, naar het gevoelen van dien volksvertegenwoordiger, niet op den weg der Kamer, aan de Regeering voor te schrijven, hoe zij in dit ééne geval van overtreding der wettelijke bepalingen het onrecht had te herstellen. Dat herstel lag binnen den werkkring der Regeering en indien deze dit niet op voldoende wijze deed, dan kon zij later door de Kamer geïnterpelleerd en ter verantwoording geroepen worden. Maar verder behoorde de Kamer niet te gaan. Daarom zou dit lid stemmen tegen de paragraaf 3b, door de commissie voorgesteld. Ook de heer VAN NISPEN VAN SEVENAER had soortgelijke bedenkingen tegen dit punt der conclusie; en de heer OLDENHUIS GRATAMA zou tegen dat punt stemmen: vooreerst omdat het niet verstandig ware, dat de Kamer zich begave in de uitvoering van de zaak; ten tweede omdat de Regeering aan de uitspraak der Kamer niet zou behoeven te voldoen; en ten derde omdat de Kamer reeds meer ondervonden heeft, dat de Regeering aan dergelijke uitspraken der Kamer niet voldoet, en het gezag der Kamer door zulke gevallen in minachting geraakt. Blijkbaar stonden deze leden in soortgelijke bedenkingen niet alleen. Althans, nadat de heer Minister van koloniën in zoodanigen zin gesproken had, dat van dien Minister, ook bij het wegvallen

van evenbedoelde paragraaf, een ernstige poging tot herstel van grieven te wachten was, ging de commissie, terwijl zij acte nam van hetgeen de Minister gezegd en beloofd had, er toe over om dat deel van hare conclusie in te trekken.

Dat het in zijne gevolgen of in zijn vorm onwettige besluit dus zal worden ingetrokken of aanmerkelijk gewijzigd, is nog geenszins zeker. Maar hoe kan dan herstel van grieven plaats hebben? Zeer zeker niet dan bij een besluit, dat het karakter eener algemeene verordening bezit. — En moet dat besluit ook rekening houden met vroegere overtredingen der bestaande verordening? Neen! zeggen de leden der commissie; ja! zeggen de Minister van koloniën en, blijkbaar, ook de heer VAN NISPEN VAN SEVENAER. — Wij, voor ons, we deelen het gevoelen der commissie.

Zeer te recht zeide de heer VAN GENNEP, dat wanneer voor den adressant en de door hem bedoelde officieren der militaire administratie herstel van grieven plaats had, daaruit nog geenszins zou behoeven te volgen, »dat ook aan alle anderen, die vroeger slachtoffers van gelijk misbruik zijn geweest, herstel in den vorigen toestand moet worden verleend», dat »in alle menschelijke verhoudingen het begrip van verjaring wordt toegepast»; en dat zij, »die in vroeger tijd berust hebben in het hun aangedaan onrecht, het recht niet hebben om te zeggen: Nu moet ik ook hersteld worden.

Het herstel is hier een premie in het algemeen belang, toe te kennen aan hen, door of voor wie de Kamer werd gesaisisseerd en in staat gesteld, het voor de toekomst onmogelijk te maken».

Gesteld evenwel, men wilde het aan allen gedaan onrecht weder goed maken: zou dit dan werkelijk zooveel bezwaar opleveren? We gelooven het niet. Gaf dan bij de invoering der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 129), de toepassing van art. 25 dier wet ten aanzien van de daarbij betrokken officieren der cavalerie aanleiding tot zooveel bezwaar? Immers neen. En kan men nu niet in het onderwerpelijk geval op overeenkomstige wijze handelen? Toen had men rekening te houden met de vroeger bij het wapen der cavalerie gevolgde wijze van bevorderen, waarbij de opklimming in hogere subalterne rangen per regiment en niet over het geheele wapen plaats had; een regeling, die art. 4 der wet niet meer toeliet. En hoewel door de nieuwe bepalingen wettig verkregen rechten geschaad werden, aarzelde de Regeering toch niet, die strikt toe te passen, omdat de billijkheid tegenover derden dit gebod.

Hier bestaan dergelijke wettige rechten in geenen deele, en kan dus de aarzeling stellig minder groot wezen. Bovendien, herstel van grieven, voor zoover het officieren betreft, die reeds in hoofdofficiërsrang dien en, is geheel onnoodig. Ook in Indië moet de bevordering van hoofdofficiërs geschieden bij keuze, en rechten, die ontleend kunnen worden aan een plaats op de ranglijst, bestaan er dus ook daar niet voor officieren, die als majoor of in hoogen rang dienen. De maatregel kan zich dus bepalen tot hen,

die nog beneden den rang van majoor en in activiteit zijn. Is dat getal zoo groot en doen zich te kunnen aanzien, zoo ernstige complicatiën bij een herstel van rechten voor, dat men er voor zoude moeten of mogen terugschrikken? We betwijfelen het, wanneer men slechts dit in aanmerking wil nemen, dat behoud van ancienneteit voor de vroeger uit *West-Indië* overgekomen officieren wenschelijk is, -- eerstens, omdat deze officieren als het ware tot den overgang werden gedwongen, en ten andere, omdat zij, waren zij door het leger hier te lande naar de Oost-Indische Landmacht overgegaan, hun de ancienneteit op volkomen *wettige* wijze kon zijn gelaten.

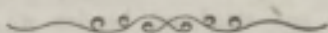
De heer KOOL gaf het schema eener regeling tot herstel van grieven aan, uitsluitend voor de officieren, bij de zaak van den heer KLEY betrokken. Wat deze afgevaardigde daarbij in overweging gaf, zouden wij geheel kunnen onderschrijven. Van ons standpunt bevelen wij dan ook de lezing van dit gedeelte der rede van den heer KOOL ten zeerste aan. Ware het daartoe niet te uitgebreid, we gaven het hier gaarne een plaats. In hoofdzaak komt het neer op datgene, wat de heer KLEY zelf op bladz. 28, regel 6—13 v. b. zijner brochure »Gehoorzaamheid aan de Wetten" in bedenking gaf.

Die brochure blijft een merkwaardig stuk, en de geheele zaak KLEY een treffende les. Moge zij als zoodanig nog lang in het geheugen blijven van hen, die wettelijke voorschriften ten aanzien van persoonlijke aangelegenheden hebben toe te passen.

Oct. 1882.

X.

Een nationaal herinneringsfeest.

Op 30 Nov. a. s. zal het 50 jaren geleden zijn, dat het eerste schot werd gelost uit de Citadel van Antwerpen. Dat schot was het begin van de roemrijke verdediging, waarbij onderscheidene waardige zonen van Nederland het leven lieten.

De 50ste verjaardag van dat wapenfeest zal hier te lande niet onopgemerkt voorbijgaan. De nog in leven zijnde oud-strijders der Citadel hebben n.l. het voornemen opgevat, op dien dag de eervolle verdediging daarvan te herdenken. Maar bij het huishoudelijk karakter dier feestviering zal het niet blijven. In het *Algemeen Handelsblad* van 6 Nov. jl. werd namelijk door den Heer M. A. PERK, Waalsch Predikant te Amsterdam, op krachtige en waardige wijze het initiatief genomen, om de feestviering een nationaal karakter te geven, en die roepstem heeft, zooals te verwachten was, luiden weerklank gevonden.

Een woord van herinnering aan het bewuste wapenfeit mag in dit tijdschrift niet achterwege blijven; het wordt geboden door den plicht der dankbaarheid jegens hen, die destijds op zoo schitterende wijze de eer der Nederlandsche wapenen hebben omhoog gehouden.

Wij meenen aan dien plicht niet beter te kunnen voldoen dan door het keurige artikel van den Heer PERK, voorzoover het op de Citadel-verdediging betrekking heeft, met diens toestemming in dit tijdschrift over te nemen.

Den 30sten Nov. zal het vijftig jaren geleden zijn, dat het eerste schot uit de Citadel van Antwerpen viel, en over de vlakte weerkaatsend en voortdruwend, het aan de grenzen saamgetrokken leger in de ooren donderde en als een electrieke schok op duizenden en duizenden onzer landgenooten werkte.

Beschouwd in het licht van haar tijd, bekleedt de kloeke verdediging van

Antwerpen's Citadel in 1832 een eervolle plaats onder de merkwaardige en roemrijke feiten uit onze krijgsgeschiedenis.

Fier mogen wij ons op haar verheffen, niet minder dan op zoo menige schitterende zege, in vroegere dagen behaald. Ruim drie weken hield de fel bestookte veste vol. Ook toen zij van alle gemeenschap over de Schelde afgesneden en aan alle zijden ingesloten was, verweerde zij zich moedig tegen een ontzettende overmacht, die, van alles ruim voorzien, door aanhoudenden toevoer alle geleden schade onmiddellijk herstellen kon.

Hoe men dan ook denke over de noodzakelijkheid om de citadel te verdedigen tegen een leger, afgezonden door een natie, met welke de onze op den voet van vrede verkeerde en die, zonder een oogenblik zelfs de diplomatieke betrekkingen met onze regeering af te breken, zich leende tot het uitvoeren van de door haar zelve uitgelokte besluiten der Londensche conferentie, — hoe uiteenlopend het oordeel zij, geveld over sommige personen, die op den Vijfhoek in die bange dagen een hoofdrol vervulden, — vast staat het, dat de bezetting door haar loffelijke plichtsvervulling en onbezweken trouw Neerlands waardigheid op schitterende wijze heeft gehandhaafd. Wel moest zij ten laatste bukken, doch zij week alleen voor geweld en zwichte slechts voor de overmacht. Het Fransche leger bemachtigde niets dan overblijfselen van uitgebrande gebouwen, verwoeste bolwerken, door kogels en bommen omgeploegde terreinen, in één woord een puinhoop. Dat was het overschot der vroegere zoo schoone citadel, Alva's stichting.

Geen wonder dan ook, dat, toen CHASSÉ met zijn staf de ruïnen verliet om zich in krijgsgevangenschap te begeven, de vijandelijke bevelhebbers, die hen zagen voorbij trekken, eerbiedig het hoofd voor den grijzen veldheer ontblootten. Een welverdiende hulde, in zijn persoon gebracht aan de gansche bezetting, die reeds twee jaar lang aan alle ongemakken blootgesteld was, toen zij zich aan den harden dwang van een beleg en een bombardement moest onderwerpen. Immers, de Citadel was op het oogenblik dat bij het uitbarsten van het oproer te Antwerpen, den 26sten Oct. 1830, een groot deel van het garnizoen zich in haar terugtrok, geenszins in een toestand, geschikt om die 4000 à 4500 man te huisvesten. Lokalen voor zieken, bergplaatsen voor krijgsmateriëel, magazijnen, waterputten, enz., alles liet veel te wenschen over. Menige beleediging, menige terging moest men sinds zich laten welgevalven, welke de opperbevelhebber, in zijn mischien te groote lankmoedigheid, ongestraft liet, en waardoor hij velen ontstemde. Terwijl het leger te velde schoone lauweren verworven had, zag men zich geruimen tijd op den Vijfhoek tot een ontmoedigende werkeloosheid gedoemd. De grootste moeite moest men zich getroosten om de werken in staat van verdediging te brengen, eerst tegen iederen onverhoedschen aanval, straks tegen een beleg. En na veel lijden en ontberingen, twee jaren lang met geduld gedragen, kwam het ergste nog aan, toen het Fransche

leger, onder Maarschalk GERARD, geen poging onbeproofd liet, om de sterkte te bemachtigen, en kogels en bommen liet regenen, die de grootste verwoestingen aanrichtten. Zoo viel er een bom op de blindeering, die tot hospitaal diende, sloeg door de balken heen, verwondde zwaar een sergeant en deed menig hart boven van de vrees, dat het lokaal eindelijk instorten en de ongelukkige ingesloten gekwetsten en zieken verpletteren zou. Zoo deed in de werkplaats, bestemd tot het vullen van bommen, een granaat achtereenvolgens den ganschen voorraad met donderend geweld uiteenspringen. Zoo werden de blindeeringen vernield, die tot huisvesting der troepen waren gemaukt, en moesten de soldaten zich in de sluippoorten, gemeenschaps-gangen en kazematten begeven om op den vochtigen grond, dicht aaneengedrongen, uit te rusten van hun zwaren, afmattenden dienst. Zoo heerschten er in de laatste dagen onder de bezetting menigvuldige bloedliarhaeën, ten gevolge van het gebruik van bedorven water, toen door de ingevallen bommen de meeste welputten onbruikbaar gemaakt waren. Daarenboven bemoeilijkten kille regenvlagen en sneeuwjachten den dienst in de open lucht, inzonderheid gedurende de lange nachten, en werd het warme eten schaarsch, toen ook het onontbeerlijkste keukengereedschap vernield was. »Voeg daarbij», zooals BOSSCHA in zijn klassiek werk *Neerlands heldendaden te land* zegt, »de bedorven lucht en de onreinheid in die volgepropte holen, den walm van kaarsen en lampen bij gemis aan daglicht, en den rook, toen ook de keuken vernield was en er in de kazematten moest gekookt worden, dan zal men moeten erkennen, dat er een loffelijke soldatengeest moet geweest zijn in de manschappen, die dat beleg geleden hebben zonder mistoediging, zonder morren, en als de dienst hen riep, toch hun plicht hebben betracht».

Drie-en-twintig dagen verdedigde de bezetting zich aldus kloek tegen een twintigvoudige overmacht. In de overtuiging van de waardigheid en de oer van Vaderland en Koning daarmee te handhaven, aanvaardde zij den ongelijkmatigen, doch rechtvaardigen strijd, en hield zij dien vol, zoo lang het eenigszins mogelijk was.

Menig braaf soldaat, onder de officieren zoowel als de minderen, bezegelde met zijn bloed zijn trouw. Tal van gewonden vielen er.

Maar wij zouden ons bestek overschrijden, indien wij in bijzonderheden traden en de daden van moed en zelfverloochening vermeldden, waarvan de Citadel in die dagen het tooneel was, of de diensten schelsten door zooveel aan Vaderland en Koning bewezen. In verschillende geschriften zijn die breedvoerig vermeld.

Hoe het zij, de titel: »Verdedigers der Citadel» is een eerenam geworden en krachtens de hulde, aan de wakkere strijders bewezen door Koning Willem I met de instelling der Citadel-medaille, en krachtens de schitterende ovaties, hun allerwege bij hun terugkeer uit de krijgsgevangenschap gebracht en, *last not least*, krachtens de uitspraak der geschiedenis. Met hoogen lof worden hun namen vermeld, en een jonger geslacht staart met eerbied op

hen. Maar ook met weemoed en dankbaarheid wordt de nagedachtenis der 122 dapperen, die op den Vijfhoek het leven lieten, bewaard. En volkomen begrijpelijk achten wij het, dat, toen het oogenblik aanbrak, waarop een begin gemaakt werd met de slooping der vermaarde Citadel, onder wier groene zoden hun overschot een laatste rustplaats was bereid, het gebeente dier braven onder welwillende medewerking der Belgische regeering opgegraven en op 's lands kosten, met grooten militairen luister, overgebracht werd naar vaderlandschen grond, naar het kerkhof te Ginneken. Daar rust het sedert bij dat van hun opperbevelhebber CHASSÉ, van SEELIG, den commandant der artillerie, van BOER, den chef van den staf op de Citadel, die er begraven zijn.

Later is op diezelfde plek te hunner eer een waardig gedenkteeken verzezen, waartoe uit oost en west, door vorst en volk, door rijk en arm bijdragen zijn ingezonden, en dat op 30 Nov. 1874, in tegenwoordigheid van Z. M. den Koning, de Prinsen van het Koninklijk Huis, eenige ministers en andere autoriteiten is onthuld (1). Meer bijzonder gewijd aan de nagedachtenis der dapperen, die bij de verdediging van den Vijfhoek op het veld van eer het leven lieten, moest het tevens strekken om de herinnering te vereeuwigen aan de krijgsbedrijven van de bezettingen der Citadel en de forten aan de Schelde en van de Zeemacht op dien stroom, in de jaren 1830, 1831, 1832.

Op deze hulde hadden die mannen volle aanspraak om den geest van vaderlandsliefde, plichtsbetrachting, volharding, zelfverlooching en eendracht, die hen bezielde en in staat stelde tot het brengen der grootste offers, zelfs dat van het leven.

Uit het hart van elken vriend van Koning en Vaderland zijn dan ook als gegrepen de volgende woorden van Mr. A. BOGAERS, in diens *Jubelzang, aan de verdedigers van Antwerpens kasteel in 1831*:

Wie het vreemd geweld trotseerden
 Vast om 't Leeuwblazoën geschaard;
 Wie onz' ouden roem verweerden,
 In de vuist het heldenzwaard, —
 Jaren mogen henen zwenken,
 't Lot of zoet of bitter schenken,
 't Vaderland vergeet ze niet;
 Om zijn bartedank te toonen
 Heeft het altoos lauwerkroonen,
 Altoos galmen in zijn lied.

.

(1) Het Citidel-Monument te Ginneken door M. A. PERK, Breda 1874.

Maar wat d'eisch ook zij van 't heden,
 Zij, die de eer der Leeuwbanier
 Trouw verweerden en volstreden,
 Forsch, als gij, in 't heetst van 't vier —
 Jaren, met hun wisselvormen —
 Eeuwen mogen henenstormen —
 't Vaderland vergeet hen nooit!
 Lang reeds sluim'ren ze in hun graven,
 Als de dank nog aller braven
 Bloemen op hun zerken strooit.

Door het stichten van het Citadel-monument, — zichtbaar teeken van hulde, liefde en eerbied — en het overbrengen van het gebeente van al de op den Vijfhoek gesneuvelden, hebben regering en natie zich gekwetend van een heiligen plicht, den plicht van dankbaarheid, van waardeering van krigsdeugden.

*Algemeene
Sociëteit,
's Gravenhage*

Het eerelid der vereeniging ter beoefening van de krijgswetenschap.

De eerste vergadering der vereeniging ter beoefening van de krijgswetenschap van het nieuwe vereenigingsjaar 1882—1883 zag den ondervoorzitter den Heer ROBIDÉ VAN DER AA het voorzittersgestoelte bekleeden, die de vergadering met de volgende toespraak opende:

Mijne Heeren!

Tot mijn leedwezen zie ik mij verplicht heden avond, de eerste in dit leesjaar, het voorzitterschap waar te nemen. Als ik zeg, dat ik deze zoo eervolle taak tot mijn leedwezen vervul, dan is dit, gij begrijpt het allen, met het oog op het feit, U door het oproepingsbiljet reeds bekend gemaakt, dat onze geachte voorzitter, luitenant-generaal KNOOP, gemeend heeft, met het oog op zijn vergevorderden leeftijd, zijn ontslag te moeten nemen en als voorzitter en als bestuurslid dezer vereeniging.

Onder dagteekening van 30 September II. heeft de generaal tot het bestuur een schrijven gericht, met verzoek dit ook aan deze vergadering mede te deelen.

Deze brief is van den volgenden inhoud:

*Aan het Bestuur der Vereeniging ter beoefening van
de krijgswetenschap.*

Mijne Heeren!

Ik heb de eer U kennis te geven, dat ik, tot mijn leedwezen, door mijn gevorderden leeftijd verplicht ben de betrekking neder te leggen van voorzitter en van lid van het Bestuur onzer vereeniging.

Bleefdelijk verzoek ik U, in de eerstvolgende vergadering aan de leden mijnen hartelijken dank te willen betuigen voor de goedgunstigheid, waarmede ik bejegend ben gedurende de jaren dat ik de eer had voorzitter te zijn; ik ben en blij daarvoor erkentelijk. Ik wensch onze vereeniging een voortdurenden bloei toe; moge zij ten allen tijde blijven voortgaan met het

vervullen van hare nuttige en belangrijke taak, en heilzaam werken op den geest van het Nederlandsche volk.

Van U, heeren leden van het Bestuur, neem ik afscheid met betuiging van hoogachting en vriendschap: dankbaar blijf ik indachtig den welwillenden en krachtigen steun, dien ik, bij het vervullen der betrekking van voorzitter, steeds van u allen heb mogen ondervinden.

's-Gravenhage,
30 September 1882.

De Luitenant-Generaal,
W. J. KNOOP.

»Mijne Heeren: voorzoover gij tegenwoordig waart bij den laatsten avond in het vorig leesjaar, toen wij het voorrecht hadden de belangrijke rede van den hoogleeraar SPRUYT te hooren, zult gij u levendig herinneren het warm en vaderlandslievend woord, waarmede generaal KNOOP dien avond besloot. Ik geloof het gevoelen uit te drukken van al de toen aanwezigen, wanneer ik zeg, dat wij geenszins konden bespeuren, dat het klimmen der jaren onzen geëerden voorzitter in de vervulling zijner taak belemmerde.

Nu echter generaal KNOOP, na tien jaren het voorzitterschap te hebben bekleed, gemeend heeft te moeten aftreden, mochten wij, leden van het bestuur, die reeds eenige jaren den generaal weerhielden, aan dit voorneemen gevolg te geven, niet langer op zijn aanblijven aandringen.

Dit neemt niet weg — en door zulks hier openlijk uit te spreken, druk ik zeker uw aller gevoelens uit — dat het voor deze vergadering een groot verlies is, aan haar hoofd te moeten missen, hem, die niemand te na gesproken, de eerste van al onze militaire schrijvers is, den man, die op betrekkelijk jeugdigen leeftijd, voor nagenoeg veertig jaren, moedig in het strijdperk trad, om de eer die de Nederlandsche wapenen op het slagveld van Waterloo hadden behaald, tegen Britschen overmoed in geschrifte te verdedigen.

Sedert heeft generaal KNOOP onverdroten en onvermoeid gearbeid om met zijn helderen stijl over de roemrijke krijgsbedrijven van het Nederlandsche leger, zoo hier te lande als in het verre Insulinde, nieuw licht te verspreiden, en tevens uiteengezet, welke hervormingen en verbeteringen in ons krijgswezen vereischt werden, door den vooruitgang in de wetenschap en praktijk der hedendaagsche oorlogsvoering.

Het gemis van zulk een voorzitter, wiens naam aan deze vereeniging zoo veel luister bijzette, wordt door ons allen diep gevoeld. Wanneer wij nagaan wat hij ons dien laatsten avond tot plicht heeft voorgehouden, in een toespraak, die wij hopen dat niet zijn zwanenzang in ons midden moge geweest zijn, dan geloof ik, dat wij de laatste woorden, toen door hem gesproken, gerust op generaal KNOOP zelve mogen toepassen: hij heeft toch steeds, gedurende zijn langen levensloop, geijverd voor de heilige zaak van het vaderland, voor den roem en de eer van het Huis van Oranje.

Ik vermeen, dan ook, mijne heeren, dat de mededeeling door u met ge-

noegen zal worden gehoord, dat het bestuur, voor de eerste maal gebruik makende van de bevoegdheid ons gegeven bij artikel 3 van het reglement, besloten heeft, het eerelidmaatschap dezer vereeniging aan te bieden aan den generaal KNOOP, minder nog voor de vele diensten, die hij zoo vele jaren als bestuurslid en voorzitter aan ons genootschap bewees, maar bovenal als hulde voor de eereplaats, die hij in de krijgswetenschap bekleedt."

Herhaalde en luide toejuichingen bewezen den ondervoorzitter dat hij een woord van het hart tot het hart had gesproken en dat hij en de andere leden van het bestuur op de volle sympathie van de leden der vereeniging mochten rekenen bij het voornemen om aan den Oud-Voorzitter der Vereeniging het eerelidmaatschap aan te bieden.

Twee dagen later had die aanbieding ten huize van den Heer KNOOP door een deputatie uit het Bestuur plaats. Hoewel kennelijk ingenomen met de benoeming tot eerelid, aarzelde de nederige man die benoeming aan te nemen, omdat hij meende dat anderen er even goed rechten op hadden. Alleen de overtuiging dat hij niet kon weigeren, deed hem ten slotte het eerelidmaatschap aanvaarden. Zijn wij wel ingelicht dan heeft de Heer C. A. ECKSTEIN, de ook buiten de grenzen van ons vaderland zoo gunstig bekende directeur der Topographische Inrichting, zijn hooggewaardeerde hulp toegezegd, bij de vervaardiging van het voor Zijne Excellentie den gepensionneerden Luitenant-Generaal W. J. KNOOP, bestemde diploma als eerelid der vereeniging, waarvan hij tien jaar lang het hoofd en de ziel was.

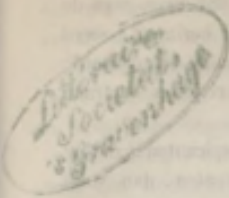
De verdiensten van Generaal KNOOP als militair schrijver hier opnieuw uitvoerig in herinnering te willen brengen, is voor de lezers van *Spectator* volkomen overbodig, en hoewel hij bovenal als hulde voor de eereplaats die hij onder de beoefenaars der krijgswetenschap bekleedt, eerelid der vereeniging van dien naam werd, zoo zijn toch zeer zeker de diensten die hij door zijn persoon en door zijn naam daaraan bewees, niet hoog genoeg naar waarde te schatten.

Den 1sten November 1872 werd de toen eerst onlangs gepensionneerde Luitenant-Generaal KNOOP tot voorzitter der vereeniging benoemd, en werden door hem, van dat tijdstip af tot nu toe met slechts enkele hoogst zeldzame uitzonderingen, de vergaderingen geleid. Steeds was de door allen niet alleen geacht en doch ook beminden voorzitter op zijn post; aandachtig luisterende naar het gesproken woord, om later de discussie op onpartijdige wijze te leiden, en op meesterlijke wijze te houden binnen de perken, niet door het reglement doch door den geest der vereeniging afgebakend. Zelden mengde de Generaal zich in het debat, doch meermalen resumeerde hij op de hem eigen bondige doch juiste wijze, vóór het sluiten der vergadering, den indruk en de strekking der gehouden rede.

Onder zijn voorzitterschap heeft de vereeniging een tijdperk van bloei doorleefd; het aantal leden dat hij zijn optreden als voorzitter 925 bedroeg, zag

hij klimmen tot even boven de 1000. Wel is waar volgden daarop een paar jaren waarin het tot ongeveer 950 daalde, doch bij zijn aftreden op 30 September jl., telde de Vereeniging weder 1181 leden, met het vooruitzicht dit getal, vooral in Nederlandsch-Indië, nog aanzienlijk te zien toenemen. Dat de naam en de persoon van den Generaal KNOOP veel tot den bloei der vereeniging toebracht aan wier hoofd hij stond, zal wel door niemand worden betwijfeld. Men behoefde er maar op te letten hoe de in de vergadering tegenwoordige nieuwe leden zich beijerden om zich aan den Generaal te laten voorstellen, om te begrijpen hoe een man, die zoo geëerd is, een bijna onmisbaar hoofd moet worden genoemd.

Gelukkig dat de naam van den gewezen voorzitter in de van der vereeniging blijft geschreven, dat die naam aan het hoofd der ledenlijst, naar wij hopen, nog zeer vele jaren, zal mogen prijken. Degene die na Generaal KNOOP den voorzittersstoel zal bekleeden, heeft een moeilijke taak; die taak kan alleen verlicht worden, indien wij allen, leden der vereeniging, steeds de woorden in het oog houden door den vroegeren voorzitter in den aanvang der eerste vergadering van het vereenigingsjaar 1873—1874 uitgesproken en den nieuwen voorzitter, en met hem het geheele bestuur, onzen steun en ons vertrouwen schenken. De vereeniging zal dan blijven streven naar haar doel „uitbreiding van krijgskennis,” maar tevens naar bevordering van den krijgsgesest, van de liefde tot het vaderland, van de gehechtheid aan het roemrijke huis van Oranje; in één woord zal blijven streven om alles te doen, wat onze vrijheid en ons onafhankelijk volksbestaan kan waarborgen en bestendigen.

De Aardrijkskunde als leervak bij het Militair Onderwijs.

Onder de vele zaken die een voortdurend toezicht en zorg vereischen, bekleedt zeker het militair onderwijs bij de korpsen, een voornaame plaats. Uit den aard der zaak maakt het echter steeds een ondergeschikt deel van den dienst uit, daar de oefening van den troep de hoofdzaak moet blijven. Toch mogen wij niet uit het oog verliezen dat de vorming van een groot gedeelte van ons officierskorps, speciaal van de infanterie, van een goed geregeld onderwijs bij de korpsen afhangt.

Het is mijn doel niet, in beschouwingen te treden, over de wijze waarop het onderwijs moet geregeld worden; andere meer bevoegde personen zij dit overgelaten, ik wenschte alleen het onderwijs in de aardrijkskunde te bespreken en mij slechts te bepalen tot eenige bescheidene opmerkingen, niet twijfelende of de bestaande onzekerheid zal worden weggenomen.

Zeker is er geen tak van onderwijs die in de laatste jaren zulk een gewichtige wijziging ondergaan heeft als de aardrijkskunde.

Van een bloot uit het hoofd leeren van namen is zij een werkelijke wetenschap geworden, waardoor de kennis der leerlingen vermeerderd en het onderwijs meer aangenaam geworden is, zoodat het doel van elk onderwijs, meerdere ontwikkeling, beter bereikt wordt. De leerstof is daardoor echter aanzienlijk uitgebreid en daarin zit m. i. de groote zwarigheid. Doch er is meer. De vraag schijnt geweltigd, of er eenstemmigheid van gevoelen bij de commissie van examen bestaat over de wijze waarop het onderwijs dient plaats te hebben.

Van af 1 April 1881 zelf onderwijzer in de aardrijkskunde op een der cursussen bij de korpsen, heb ik hier meer in het bijzonder het oog op de regimentcursussen en het examen voor den hoofdcursus. Tot een goed begrip der zaak, laat ik hier het programma van examen volgen wat de aardrijkskunde aangaat, zooals het in het *Recueil Militair* van 1880 is voorgeschreven.

»Algemeene bekendheid met de natuur- en staatkundige aardrijksbeschrijving der werelddeelen. Iets meer in bijzonderheden, met die van Nederland en zijne koloniën.»

De uitslag van het examen in Augustus en September 1881 was, wat de aardrijkskunde aangaat, zeer onvoldoende. Als ik mij wel herinner, werd door 56 van de 95 aspiranten de volgende vraag onvoldoende beantwoord:

»Noem de Staten van Europa met de hoofdsteden en de rivieren waaraan deze liggen.»

Neemt men nu in aanmerking dat het examen van de aspiranten van het Instructie-Bataillon gunstig afstak bij dat der overige aspiranten, dan volgt daaruit dat de uitslag van dat der aspiranten van de regimentscursussen al zeer ongunstig was.

Om intusschen verkeerde beoordeeling te voorkomen, moet ik hier opmerken, dat de cursus te Kampen in veel gunstiger omstandigheden verkeert. Vooreerst blijven daar slechts de meest begaafden, en wordt de dienst ook meer geregeld in het belang van het onderwijs. Zulks is bij de regimenten niet het geval; integendeel, daar heeft het examen plaats onmiddellijk na of gedurende de vermoeiende zomerdiensten, waaraan ook de onderofficieren van den cursus moeten deelnemen.

Wel gaan de lessen door, doch het onderwijs kan niet vruchtbaar zijn, wanneer de leerlingen in een bijna voortdurenden toestand van lichamelijke afmatting verkeeren en hun de tijd tot eigen oefening ontbreekt.

De ongunstige uitslag van het examen was oorzaak, dat in een circulaire ernstig werd aangedrongen op de beoefening der aardrijkskunde, en niet onduidelijk werd te verstaan gegeven dat de elementaire beginselen niet verwaarloosd mochten worden.

Hoe de uitslag van het examen dit jaar is geweest, kan ik niet mededeelen. De schriftelijke vragen waren m. i. oordeelkundig gekozen; men mocht daarvan, van behoorlijk toegeruste aspiranten, een voldoende beantwoording verwachten. Hetzelfde kan niet gezegd worden van de mondelinge vragen. Deze waren zóó uiteenlopend en bevatten zulk een uitgebreid gebied, dat zelfs de meest toegeruste, niet met vertrouwen een dergelijk examen kan te gemoet gaan, tenzij hij met de stokpaardjes van den vrager bekend zij. Men oordeele.

Aan ~~een~~ mijner leerlingen werden de volgende vragen gedaan:

Waar groeit kanariezaad in Nederland?

Hoe heet de haven van Constantinopel?

Hoe lang moet men sporen van San Francisco naar New-York?

Welken grond vindt men in Utrecht?

Hoe heet de haven van San Francisco?

Waardoor ontstaan de moessons in Indië?

Wat is foelie?

Ik behoef deze vragen niet te critiseeren. Zij zijn voor zich zelven wel-sprekend genoeg. Alleen durf ik gulweg te bekennen, dat ik zelf niet geheel gerust aan zóó'n examen zou deelnemen. Ook is mij niet bekend, of de vragen aan andere aspiranten gedaan, van anderen aard waren; of

ook menschenrassen en stammen, talen en hunne verwantschap, godsdiensten, zeestroomen, dampkring, klimaat, handelswegen enz. enz. gevraagd zijn.

Ja het aantal onderwerpen is legio. En evengoed als men vraagt »wat is foelie'' »kan men vragen naar de beschrijving van diersoorten en delfstoffen en komt men ongevoelig op het gebied der natuurlijke historie.

Maar behalve dat, is de 1ste vraag zeker niet gewettigd. Na het examen voor den hoofdcursus doet de aspirant nog twee examens in de aardrijkskunde van Nederland, die in het programma respectievelijk met de woorden »in bijzonderheden'', en »uitvoerig'' zijn omschreven. Als nu de vraag »waar groeit kanariezaad'', niet tot de uitvoerige aardrijkskunde behoort, dan verklaar ik geen begrip te hebben, welke vragen men doet voor het officiers-examen.

Men begrijpe goed. Bovenstaande vragen zijn niet bijeenverzameld uit een aantal andere, zoodat hun ontstaan aan toeval of caprice kan worden toegeschreven. Neen, zij zijn aan *een* persoon gericht geworden, en geven dus aan in welke richting de jongelieden zich hebben te bekwamen.

Opzettelijk onthoud ik mij, aan te geven, op welke wijze het onderwijs in de aardrijkskunde m. i. moet geregeld worden. Ik schrijf dit stukje alleen met het doel om onze chefs, wien zulks aangaat, opmerkzaam te maken, dat een duidelijk aangeven van den omvang der leerstof of het voorschrijven van de te gebruiken handleiding allernoodzakelijkst is, wil men voldoende uitkomsten verkrijgen.

Nog moet ik vermelden dat reeds nu een belangrijke verandering in het programma heeft plaats gehad. Het nieuwe programma luidt »Bekendheid met de natuur- en staatkundige aardrijksbeschrijving der werelddeelen. Meer in bijzonderheden met die van Europa''.

De onzekerheid blijft intusschen bestaan. Bedoelt de wijziging een uitbreiding of inkrumping der leerstof? Wordt de bekendheid »meer in bijzonderheden'', van Nederland uitgebreid tot geheel Europa, of wel is het doel de aardrijkskunde van Nederland voorloopig te laten rusten? Het laatste is, geloof ik, de bedoeling. doch andere personen hebben een andere opvatting, zooals ik uit gevoerde gesprekken heb kunnen opmaken.

Ten slotte zal de betuiging wel overbodig wezen, dat het mijn doel niet was eenige critick uit te oefenen, doch alleen werkzaam te zijn in het belang van een goede regeling van het onderwijs.

A. L. DE BLAUW,
1ste Luitenant.

BOEKAANKONDIGINGEN.

De publieke opinie in zake Luitenant KLEY e. s. (Vervolg op de zaak van den Luitenant KLEY en 50 andere officieren van het Ned. Ind. leger door en in de pers besproken). Met »Een woord vooraf" door TH. KLEY, kapit.-kwartiermeester bij het Ned. Ind. leger. 's Gravenhage, M. M. COUVÉE. 1882. Prijs f 0,75.

»Mehr Licht!" riep GÖTHE in de laatste oogenblikken van zijn stervensure; »meer licht!" zoo schreef het Algemeen Handelsblad onlangs boven een artikel over het census-ontwerp van den tegenwoordigen Minister van Binnenlandsche Zaken; »meer licht!" zoo klonk het wel eens van de banken der Tweede Kamer van de Staten-Generaal. Dat het laatste althans in zijne zaak niet zou behoeven te gebeuren, daarvoor zorgde de heer KLEY. Alles toch, wat in die zaak — hetzij vóór, hetzij tegen hem — geschreven en voor hem verkrijgbaar gesteld werd, verzamelde hij in twee bundels en deed hij door den druk verspreiden. Het hierboven genoemde werkje vormt den tweeden bundel. Bevatte de eerste bundel, behalve KLEY's adres aan de Tweede Kamer en het rapport der Commissie voor de verzoekschriften, ook nog 28 artikelen, aankondigingen of beoordeelingen uit tijdschriften en dagbladen, in Nederland en Nederlandsch-Indië verschijnende, — deze tweede bundel behelst 27 dergelijke stukken, geëncadreerd door een »Woord vooraf" en een »Slotwoord".

In zijn »Woord vooraf" komt de heer KLEY hoofdzakelijk op tegen de bewering van den vorigen Minister van Koloniën, dat aan eene, tot herstel van de begane fout, gevorderde herziening van de ranglijsten in Indië onoverkomelijke bezwaren in den weg staan, omdat dan ook op alle bij andere wapens en diensten voorgekomen gevallen van rappel van ancienniteit zou moeten worden gelet. Helder, kalm en op waardigen toon, maar tevens met treffende logica, toont hij aan, dat van de eenige hem bekende (en door hem nu geciteerde) gevallen, waarin aan Indische officieren rappel van ancienniteit te beurt viel, niet één volkomen analogue is met het geval van rappel van ancienniteit, waartegen hij protesteert. En zich grondende op dat betoog, kon hij zeer te recht schrijven, gelijk hij deed: dat niet één zoo opvallende, zoo geheel alleen in 't belang van de betrokken personen plaats gehad hebbende, toekenning van rappel van ancienniteit is voorge-

komen, als de vooruitplaatsing van de heeren VAN OOSTERZEE c. s.; dat in dit laatste geval aan de betrokken officieren, alleen omdat zij het gevraagd hadden en zonder eenige andere *gegronde* reden, de wettig verloren ancienniteit werd teruggegeven; en dat die teruggave »verschrikkelijk onbillijk» is geweest tegenover hem en 50 zijner kameraden van de administratie, maar vooral jegens hem, omdat hij «vóór dat de herplaatsing een feit was» op 't gevaar had attent gemaakt.

Overtuigd van zijn goed recht, geeft hij voorts en aan het slot van zijn »woord vooraf», en in zijn »slotwoord», duidelijke uitdrukking aan zijn vast vertrouwen, dat de Tweede Kamer de conclusie harer commissie tot een votum zal verheffen en dat zijne Excellentie de tegenwoordige Minister van Koloniën bereid zal gevonden worden, aan de beslissing der Volksvertegenwoordiging uitvoering te doen geven. En hij doet dit met een warm, — in zijn slotwoord zelfs wel wat *al* te warm, — woord.

In hoe verre zijn vertrouwen gegrond was, is thans reeds ten deele gebleken. De groote prikkel tot het lezen van datgene, wat in deze zaak door de pers verspreid werd, bestaat dan ook niet meer. Maar hij, die roeping gevoelt om zich ook nu nog goed op de hoogte te stellen van de quaestie, doet stellig goed met vooral ook datgene te lezen, wat door de zorg van den heer KLEV tot bovenbedoelde bundels vereenigd werd.

Moge het werk ook nu nog den arbeiders loonen.

October 1882.

X.

Handleiding voor allen die belast zijn met het voeren van correspondentie en het opmaken van rekwesten, rapporten, klachten, processen-verbaal en marschorders, met XXVI bijlagen en een aanhangsel. Uit officieele bronnen samengesteld door H. KOPPEN. 1ste Luitenant der infanterie aan de K. M. A. Breda, BROESK. 1882. Prijs f 0,60.

In bovenstaande handleiding behandelt Schr. de regelen voor het voeren der correspondentie tusschen verschillende autoriteiten in het N. I. leger, de inrichting van rekwesten, rapporten, klachten, processenverbaal en marschorders; — terwijl in een aanhangsel nog is opgenomen de jongste reorganisatie van het Ind. leger.

Werd hem deze arbeid aanmerkelijk verlicht door de verzameling eener menigte bepalingen, die onderwerpen betreffende, door het D. v. O. nitgegeven in een paar alg. orders van dit jaar, — de heer K. heeft ontegenzeggelijk een verdienstelijk werk geleverd — vooral door de juiste modellen en voorbeelden die hij in ruime mate en verscheidenheid er aan heeft toegevoegd.

Wordt deze handleiding aan de K. M. A. voor het onderwijs gebezigd dan wenschen wij zijn leerlingen geluk met de verschijning.

Maar wij wenschen het boekje ook een ruim onthaal toe bij de Ind. officieren.

Ieder die wel eens in de noodzakelijkheid is geweest, officieele correspondentie te voeren, weet wat het waard is, een dergelijke verzameling op de bepaling te

hebben, waardoor het raadplegen van een menigte algemeene orders waarvan men dan nog eerst moet nagaan of zij niet reeds vervallen zijn, onnoodig wordt.

De prijs zal ongetwijfeld geen beletsel zijn voor de aanschaffing.

Plichten en rechten van den Indischen militair, in het bijzonder van den infanterist; handleiding voor den soldaat tot de kennis zijner dienstplichten. Gids voor officieren en onder-officieren bij het houden van theoriën, door D. R. F. VAN HAEFTEN, 1ste luitenant der infanterie. Batavia, OGILVIE. 1882. Prijs f 2,50.

Onze eerste gedachte bij het ontvangen van dit geschrift was natuurlijk, dat eindelijk het Indische leger in het bezit was geraakt van het handboek, waaraan het zoo groote behoefte heeft.

Elke poging om in den chaos van bepalingen die op de Indische legerinrichting betrekking hebben, den weg te wijzen en de dikwijls duistere redactie voor een ieder verstaanbaar te maken, verdient ongetwijfeld warme toejuiching.

Wij betwijfelen echter of de Schrijver van het boek, waarvan de titel hierboven vermeld werd, daarin geslaagd is. Misschien heeft het ook niet in zijn plan gelegen, de door ons bedoelde beteekenis aan zijn werk te geven, en was het hem alleen te doen, een globaal overzicht te geven van de voorschriften, en omtrent andere zaken rationeele grondslagen aan te geven met het oog op Indische toestanden.

Maar ook dan nog kunnen wij zijn arbeid niet geslaagd noemen. Zijn voorschriften voor den velddienst b.v. zijn geheel Europeesch, niettegenstaande Schr. persoonlijk genoeg van onze oorlogsvoering in Indië gezien heeft, om overtuigd te kunnen zijn, dat het meer dan tijd wordt, de Indische voorschriften geheel onafhankelijk van de Nederlandsche samen te stellen.

Missen we voorts onderwerpen die, naar onze meening, in een dergelijk boek te huis behooren, andere zijn niet dan hoogst oppervlakkig behandeld. Een bewerking b.v. als van het onderwerp »boedels" is geschied, kan voor niemand enig nut hebben.

Een groote fout van het boek achten wij het gemis aan verwijzingen naar algemeene orders of administratieve bepalingen, die op de behandelde onderwerpen betrekking hebben, hetgeen zeer lastig is voor hen, die de juistheid van het geschrevene aan de officiële stukken wensch te toetsen of daaromtrent meerdere bijzonderheden wensch te kennen.

Vergelijkt men sommige zaken met de officiële bronnen, dan bemerkt men reeds spoedig, dat door het streven naar beknoptheid de duidelijkheid dikwerf is opgeofferd en zelfs onjuistheden zijn neergeschreven van zeer ingrijpenden aard. Bovendien wordt de beknoptheid hier en daar verkregen door een ruim beroep te doen op de bereidwilligheid der chefs om den soldaat allerlei mededeelingen te doen over zaken hun betreffende (b.v. op bladz. 178 en 179), waardoor zoodoende de vermelding dier wetenswaardige bijzonderheden achterwege werd ge-

laten. Een en ander is dan ook oorzaak dat men het boek niet zal kunnen gebruiken, zonder tevens de officiële bepalingen te raadplegen.

Taal en stijl laten, zooals bij zoo vele andere militaire werken, nog al te wenschen over; terwijl vele uitdrukkingen worden aangetroffen, die hoewel soms ook voorkomende in de officiële stukken waaruit zij geput zijn, in meer verstaanbare taal weergegeven of althans toegelicht hadden kunnen worden.

Tot staving hiervan alsmede van de onnauwkeurigheid van sommige zaken mogen eenige opmerkingen dienen, die door ons reeds bij een oppervlakkige lezing werden aangeteekend.

Zoo wordt h.v. gesproken van "niemand krijgshaftig aanzien" (bladz. 9). Op bladz. 10 wacht de mindere in een militaire houding hevelen af. Men diende hierbij wel nan te geven, welke militaire houding daarmede bedoeld wordt. Op bladz. 11 wordt het *hanenvechten* den soldaat verboden. Zou dit niet moeten zijn "het deelnemen aan hanengevechten?" Op bladz. 14 wordt gesproken van een ziekenvader-majoor.

Waarom loopt de beschrijving van de tenue slechts over een klein gedeelte van de kleeding? Dragen alle officieren van den generalen staf gouden sterren voor de kwartiermuts? Wij meenden h.v. dat de adjudant van den Legercommandant, wanneer hij tot dien staf behoort, een zilveren ster draagt.

Op bladz. 27 is de bepaling dat de ontslagen militair aan de militaire wetten onderworpen blijft gedurende een jaar en zes weken wegens belediging van superieuren, zeer onjuist weergegeven.

Op bladz. 47 wordt "de grendel gezekerd", terwijl op bladz. 52 gesproken wordt van het "logement" der slagveer. Op bladz. 56 vinden we dat hij het opwaarts draaien van den knop, "de afsluiter *alzo* een weinig achterruitgaat, waardoor de verschoten huls wordt losgemaakt". Zonder nadere verklaring is dit zeer onduidelijk. Op dezelfde bladzijde gaat, hij het sluiten van den loop, het naar rechts brengen van den knop gepaard met een achterwaartsche beweging van den grendel. Op de volgende bladzijde "ontsnapt" de slagveer. Eveneens lezen we aldaar dat het huskruitgas op het steunstuk werkt, alsmede dat de kogel, door niets verhinderd, naar de aarde wordt getrokken.

Over het algemeen zou het ophelderen van de beschouwingen over het schieten door eenige eenvoudige schetsen, zeer gewenscht geweest zijn en deze beter tot den onderofficier gesproken hebben dan de enkele beschrijving.

De afwijkingen van het schot worden slechts zeer vluchtig aangeroerd.

Op bladz. 60 ziet de soldaat teruggekaatste zonnestralen voor de korrel aan en moet tegen de zon in worden aangehouden; dergelijke uitdrukkingen mogen populair zijn, maar behooren in dit werk zeker niet te huis.

Wij meenden dat de koperen hoorntjes, die volgens bladz. 65 aan de scherpschutters verstrekt worden, vervallen waren.

Zooals vroeger reeds werd medegedeeld, is de velddienst in het werk van den heer VAN HAAFTEN geheel op Europeesche toestanden gebaseerd; alleen eenige Maleische namen maken hier den lezer opmerkzaam, dat voor het Indische leger geschreven werd.

De afstanden van spits, voortroep enz. zijn ongetwijfeld veel te groot. Den

Schrijver is dit blijkbaar niet onbekend, want in een noot wordt de waarde dier afstanden voor Indië als van zeer betrekkelijke juistheid aangegeven. Maar wat heeft men dan aan dergelijke opgaven in een handboek ten gebruike bij het Indische leger?

Op bladz. 129 moet de soldaat zorg dragen dat hij steeds een ondeelbaar geheel vormt van de groep waartoe hij behoort. Aan duidelijkheid laat deze mededeeling veel te wenschen over.

Gedetacheerde posten worden gelijkgesteld met kozakkenposten.

Zeer eigenaardig is de marschvorm eener sluippatrouille, die op 800 pas buiten de postenketen marcheert en op 50 pas afstand een man achterlaat om bij overrompeling de veldwacht kennis te geven van het gebeurde.

Op bladz. 140 zijn verkenningspatrouilles, door een colonne uitgezonden, 5 à 50 man sterk en bestemd om een landstreek die door kleine vijandelijke henden wordt onveilig gemaakt, daarvan te zuiveren.

Op bladz. 168 lezen wij: »verzoeken om overplaatsing bij een ander wapen worden toegestaan: b. bij reëngagement voor zes jaren". De algemeene order van 1876, N°. 94 zegt daarentegen: »dat in den regel geen overplaatsingen bij een korps of dienst zullen geschieden dan: III. bij reëngagementen voor zes jaren". Dit is o. i. niet hetzelfde. Punt II dier order wordt bovendien niet genoemd.

Wij zouden de vorenstaande opmerkingen nog met een aantal kunnen vermeerderen, doch meenen dat zij voldoende zijn, om onze meening te verduidelijken.

Het leger heeft behoefte aan een handboek, maar het verlangt o. i. iets beters dan hetgeen door den Schrijver geleverd is. Bovendien zal ongetwijfeld de hooge prijs een hinderpaal zijn, om het handboek als gids in handen te brengen van den minderen militair.

De heer VAN HAEFTEN geve echter den moed niet op. Wanneer hij door een omwerking van zijn arbeid, een degelijk handboek tot stand brengt, zal het leger hem dankbaar zijn.

OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

I. Legerorganisatie en schutterij.

Eenvoudige kantttekeningen over Spanje en het Spaansche leger. (*Vervolg.*) (Sp. M., Nov.)

De regimentsformatie der Oostenrijksche landweer in vredes-tijd. Betoog dat een indeeling in regimenten verreweg de voorkeur verdient boven de bestaande indeeling in tactisch en administratief zelfstandige bataljons. (M. W. Ver., Band XXV, Heft 1.)

De Romeinsche soldatengeest onder de keizers. (*Vervolg.*) Van AUGUSTUS tot ONDAKER. (Jahrb. A. u. M., Nov.)

De aanschaffing van rijpaarden. Middelen worden aangegeven om, zonder te groote onkosten voor den Staat, het leger van een voldoende aantal rijpaarden te voorzien. De tegenwoordige toestand in dit opzicht is zeer bedenke-lijk. (Schw. A. u. G., Heft 11.)

II. Algemeene krijgskunst.

Ontwerp voor het oprichten van korpsen *éclaireurs*. In 1871 werd door den Kolonel LEDEUIL een zoodanig ontwerp ingediend en zeer gunstig beoordeeld, zonder dat het echter tot de oprichting van dergelijke korpsen gekomen is. Nu er weder een commissie benoemd is voor de herziening van de militaire wetten, wordt door genoemden hoofdofficier andermaal de aandacht op zijn ontwerp gevestigd. De toestanden, waarin het leger zich kan bevinden, zijn: zich samentrekken voor het gevecht; op marsch voor het gevecht; na den slag, en op den terugtocht. In de eerste plaats wordt betoogd dat het beveiligen van de legerplaats vóór het gevecht — de meest gunstige toestand — boven de krachten en de bekwaamheden gaat van de gewone troepen; hieruit wordt afgeleid dat het oprichten van afzonderlijke korpsen voor den veiligheids- en verkenningdienst noodzakelijk is. (*Wordt vervolgd.*) (Sp. M., Nov.)

Tactiek der navorschingen. (*Vervolg.*) Versnelde infanterie-tachten. Ver-voerde infanterie. (Sc. M., Oct.)

De kadern en de bevordering. (*Vervolg.*) Een goede maatstaf, vooral ook wat de karaktereigenschappen betreft, is noodig tot het verleenen van den officiersrang. Frankrijk staat in dit opzicht ten achter bij Duitschland, waar, bij de aanvulling van het officierskader, bijzondere zorgen zijn waar te nemen. Alles moet in het werk worden gesteld, om den ijver der officieren te prikkelen en hen aan werkzaamheid te gewennen. (Sc. M., Oct.)

Kan een vesting stormenderhand worden genomen? Beschouwingen over het werk van BRUNNER: *Sind Festungen erstürmbar?*, geschreven naar aan-

leiding van het werk van SCHEINERT: *Die Befestigungskunst und die Lehre von Kampfe*. Vergelijk *Mil. Spect.* bladz. 715, het opstel: Versterkingskunst en gevechtsleer. (Sc. M., Oct.)

De „Lagers" in den Zulu-oorlog. Beschrijving van deze verschaningswijze. (Sc. M., Oct.)

Waarnemingen en ervaringen der Oostenrijksche troepen bij de bezetting van Bosnië en de Herzegowina. (*Vervolg.*) Het vuurgevecht der artillerie met betrekking tot de leiding, het schatten der afstanden, het munitieverbruik, de vuurwerking, de munitie-aanvulling, enz. De uitwerking van het infanterie- en artillerievuur des vijands. (*Wordt vervolgd.*) (M. W. Ver., Band XXV, Heft 1.)

Oefeningen met verbonden wapens. Diteenzetting van het veelzijdig nut dezer oefeningen. Zij leeren het tactische element van elk wapen scherp van het technische te scheiden, zij kweeken gezonde begrippen omtrent de betrekking tusschen het gevechtsdoel en het terrein, omtrent de verhouding tusschen aanval en verdediging, zij leiden tot wederkeurige waardeering. Beoordeeling der algemeene beginselen, naar welke in Oostenrijk de oefeningen met verbonden wapens worden uitgevoerd. (M. W. Ver., Band XXV, Heft 1.)

De voorpostendienst in het Russische leger. Critische bespreking der Russische voorschriften omtrent den voorpostendienst. (M. W. Ver., Band XXV, Heft 1.)

De vestingwerken van Oostenrijk-Hongarije. (*Slot.*) (Jahrb. A. u. M., Nov.)

Programma voor de opleiding der infanterie van de bezettingstroepen der vestingen, in Frankrijk. (Mitth. A. u. G., Heft 10.)

Rapport van den Generaal GARNETT WOLSELEY over den slag bij Tell-El-Kehir aan den Secretaris voor oorlog. Woordelijke mededeeling hiervan. (Schw. A. u. G., Heft 11.)

De brigade- en divisiemanoevres der 6de divisie. Beschrijving der gehouden manoeuvres. (*Wordt vervolgd.*) (Schw. A. u. G., Heft 11.)

IV. Techniek der artillerie en ballistiek.

De bergartillerie in de Europeesche legers. Na een vrij uitvoerig geschiedkundig overzicht gegeven te hebben van de bergartillerie der verschillende legers en van de oorlogsvuurpijlen, gaat de schrijver over tot de beschrijving van de tegenwoordige bergartillerie. In de eerste plaats wordt de Spaansche behandeld. De beschrijving loopt over vuurmond, affluit, munitie, ballistische eigenschappen, laad- en bedieningsgereedschap en draagzadel; terwijl voorts de organisatie behandeld wordt. (*Wordt vervolgd.*) (Mitth. A. u. G., Heft 10.)

Proeven van FR. KRUPP te Essen ter bepaling van den luchtweerstand bij groote aanvangssnelheden. Uit deze in den herfst van 1881 genomen proeven, blijkt dat voor snelheden boven 400 M. de wet van de tweede machten voldoet. (Archiv, Band 89, Heft 5.)

Het voorschrift op het schieten voor de Zwitsersche veldartillerie. De woordelijke inhoud van het thans vastgestelde voorschrift wordt medegedeeld. (Schw. A. u. G., Heft 10.)

Herkeuring van het Zwitsersche artillerie-materieel. Deze herkeuring in de verschillende magazijnen geschiedt met het doel om hetgeen door lange opbewaring gebreken gekregen heeft of onbruikbaar geworden is, te herstellen of buiten gebruik te stellen, alsmede om sommige vervallen voorwerpen door andere te vervangen. (Schw. A. u. G., Heft 10 en 11.)

De draagbare vuurwapenen en hun gebruik in den Russisch-Turkschen oorlog 1877—78. Technische beschrijving der draagbare vuur-

wapenen van de Russische, Roemeensche en Servische troepen in 1877. De munitie-uitrusting in Rusland en hare nadeelen; de munitie-aanvulling. De Russische voorschriften voor de leiding van het vuurgevecht. Het infanterievuur der Russen in 1877. Het gevecht te voet der cavalerie. Het gevecht der infanterie met de blanke wapens. (*Wordt vervolgd.*) (M. W. Ver, Band XXV, Heft 1.)

V. Militaire administratie en intendance.

Berekening van de vermoedelijke uitgaven, noodig om in 1883 de bedragen der pensioenen van de onder vroegere bepalingen in het genot van pensioen gestelde officieren en officiersweduwen, te brengen op die der thans van kracht zijnde wet. (Sp. M. Nov.)

De voeding van den soldaat te velde. Beknopt geschiedkundig overzicht van de in gebruik geweest zijnde verplegingsstelsels en van hunne voor- en nadeelen, gevolgd door een overzicht van de wijzen, waarop met de tegenwoordige hulpmiddelen op het gebied van verkeermiddelen en handel, in de verpleging kan worden voorzien. Ten slotte wordt een beschouwing geleverd over de doelmatigste voedingsmiddelen voor den soldaat en over de meerdere of mindere bezwaren, aan de verstrekking daarvan verbonden. (J. hrh. A. u. M., Nov.)

X. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der cavalerie.

Over de middelen, om het vermogen der infanterie op het slagveld te verhoogen. Wijze waarop de man in het schieten moet worden geoefend, en hoedanig de meest geoefende schutters dienen te worden beloond. (*Wordt vervolgd.*) (Se. M., Oct.)

De bereden infanterie in Algiers. Om snelle marschen te kunnen doen, wat in Algiers bijzonder noodig is, wordt voorgesteld aan de infanterie, op elke twee man, een muilnier te geven. — Organisatie en tactische opgaven voor infanterie, waarbij muilnieren in gebruik worden genomen. (Se. M., Oct.)

XI. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der artillerie.

De nieuwe bepakkingswijze van de munitie-kisten voor het Fransche veldkanon van 90 m M., mod. 1880. Beschrijving van de ladeberging voor de in de voorwagens en caissons meegevoerde munitie. (Archiv, Band 89, Heft 5.)

Het schieten van de met andere troepen vereenigde artillerie, naar tactische grondslagen geregeld. De artillerie moet haar vuur in eerste linie op geen grooteren afstand dan 1800 M. openen. De eigenlijke artilleriestrijd dient op 1200 tot 1000 M. worden gevoerd, en zelden zal de artillerie op korteren afstand den vijand dienen te naderen. Het vuur op 1000 tot 500 mag alleen in zeer zeldzame gevallen voorkomen. — In de marschcolonne moet de artillerie zoo dicht als mogelijk naar voren worden geschoven, en, bij de opstelling in het gevecht, van de reglementaire bepalingen omtrent den onderlingen afstand van de verschillende batterijen afwijken, om zich hoofdzakelijk te regelen naar de ruimte, die de overige wapenen haar kunnen afstaan. Bij het stelling nemen behoeft zij zich niet bij de voorhoede-artillerie aan te sluiten, maar kiest haar eigen standplaats. Verder wordt omschreven wat voor de vuurleiding noodig wordt geacht, hoe na het inschieten van een batterij moet worden gehandeld, hoe de artilleriecommandant met den bevelhebber voeling moet houden, op welke wijze de artillerie met de infanterie, bij het gevecht op korten afstand moet samenwerken enz. (Archiv, Band 89, Heft 5.)

De tactische oefeningen van de officieren der Russische vesting-artillerie. Deze oefeningen zijn van zuiver practischen aard, duren driejaar, en moeten door de jong aangestelde officieren worden doorloopen. Zij dienen om dezen een zuiver begrip te geven van hun verplichtingen en de werkzaamheden bij den aanval en verdediging van vestingen. (Archiv, Band 80, Heft 5.)

Studie over de tactiek der artillerie te velde. (Slot.) Voortzetting van de critiek betrekkelijk v. SCHELI's Studie über Taktik der Feld-Artillerie. (Jahrb. A. u. M., Nov.)

De veldartillerie bij de manoeuvres der 16de infanteriebrigade. Deze manoeuvres, waarvan de beschrijving gegeven wordt, geven een beeld van den bergoorlog. Het bleek hierbij dat de artillerie dikwerf met onderdeelen van batterijen moet optreden; dat de munitie-aanvulling veel meer bezwaar heeft dan op open terrein; eveneens kan het verwisselen van stelling niet zoo gemakkelijk en zoo dikwerf geschieden. (Schw. A. u. G., Heft 10.)

Proeven met turfstroo bij de recruten-school N°. 4 der veldartillerie in Thun. De proef werd bij een batterij in een stal voor 42 paarden genomen. De wijze waarop zulks geschiedde, wordt medegedeeld; de turfstroo was geleverd door MARTI in Winterthur. De uitslag der proef was in alle opzichten zeer bevredigend, zoodat met vol vertrouwen op een proefneming op grootere schaal wordt aangedrongen. (Schw. A. u. G., Heft 11.)

XIII. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der genie.

Maken van een boorput tot het opsporen van drinkwater in diep gelegen grondlagen. (Met plaat.) Beschrijving, met afbeelding der werktuigen, van de gebezigde werkwijze. (Mitth. A. u. G., Heft 10.)

Gebruik van asphaltbladen tot het waterdicht afdekken van bouwrijke kazematten en tegen het opzuigen van vocht in muren. (Met afbeeldingen in den tekst.) (Mitth. A. u. G., Heft 10.)

Over de inrichting van bliksemafleiders. Beginselen omtrent de samenstelling, vastgesteld door een commissie van deskundigen uit het Meteorolog. Genootschap te Londen en andere Engelsche wetenschappelijke lichamen. (Mitth. A. u. G., Heft 10.)

Bericht over de tentoonstelling van electriciteit te Parijs. (Vervolg.) (Met platen.) De electriche verlichting; ook voor oorlogsgebruik. (Mitth. A. u. G., Heft 10.)

De verrichtingen der pioniers te velde en bij de herfstoefeningen. (Schw. A. u. G., Heft 11.)

XIV. Krijgsgeschiedenis.

De onlusten in Algerië. (Vervolg.) (Sp. M., Oct.)

De militaire gedenkschriften van den Generaal HULOT. (Wordt vervolgd.) (Sp. M., Nov.)

De Russisch-Turksche oorlog. SULEIMAN PACHA en zijn proces. (Vervolg.) (Sp. M., Nov.)

De Fransche expeditie in Tunis. (Vervolg.) (Sp. M., Nov.)

Partijgangersgevechten. Verhalen van kleine oorlogshandelingen sedert de 14de eeuw tot op onze dagen. (Vervolg.) (Sp. M., Oct.)

ALBRECHT VON WALLENSTEIN. Een militair-geschiedkundig karakterbeeld. (Slot.) (Jahrb. A. u. M., Nov.)

Uit de nagelaten papieren van KNESEBECK. Een aantal brieven van den in 1848 gestorven Generaal VON DEM KNESEBECK betrekkelijk den bevrijdingsoorlog, waarin hij als generaal-adjutant van FRIEDRICH WILHELM III een belangrijken invloed uitoefende, worden openbaar gemaakt. (*Wordt vervolgd.*) (Jahrb. A. u. M., Nov.)

De Fransche expeditie naar Tunis in 1881. (*Vervolg.*) Historisch overzicht dezer onderneming op grond van gegevens, hoofdzakelijk geput uit de voornaamste Fransche en andere dagbladen. De 2de periode, aanvangende met het bombardement van Sfaks. (*Wordt vervolgd.*) (M. W. Ver., Band XXV, Heft 1)

Vijftien brieven over den Oosterschen oorlog 1877—78. (*Vervolg.*) Critische beschouwingen over toestanden, besluiten en handelingen in den laatsten Russisch-Turkschen oorlog. VII. CORKO's beweging naar Jeni-Zara en het offensief van SOLEIMAN Pacha. (*Wordt vervolgd.*) (M. W. Ver., Band XXV, Heft 1.)

Bijdrage tot de geschiedenis der regimentartillerie. Eenige bijzonderheden hieromtrent in het jaar 1780. (Archiv, Band 89, Heft 5.)

XVIII. Onderwerpen van gemengden aard.

Maandelijksche kroniek. De urgentie van de herziening der militaire wetten is voor de vierde maal bij de opening der zitting van de Kamer van Afgevaardigden uitgesproken. Het is echter te wachten, dat in de loopende zitting daarvan wederom niets komen zal. Tegen den verkorten diensttijd bestaan nog gewichtige bezwaren, wijl men daarmede samengevlochten heeft het districtsgewijze recruteeren der legerkorpsen, het afschaffen der eenjarige vrijwilligers, het oprichten van een koloniaal leger; terwijl ook de kaderquestie daarbij in het spel komt. De vertraging in de oplossing van het vraagstuk is echter minder te wijten aan de Kamer dan aan de Ministers van oorlog, die tot nu toe slechts zooveel hebben gedaan als hun noodig scheen om aan den drang der publieke meening voldoening te geven, doch geen oordeelkundige, behoorlijk uitgewerkte voorstellen gedaan hebben. De tegenwoordige Minister schijnt de noodige bekwaamheden te bezitten voor de zware taak, die hij te vervullen heeft en heeft veel invloed; men hoopt dat hij lang genoeg aan het bestuur zal blijven, om die taak te kunnen volbrengen. Men verwachtte echter niet, dat hij reeds tijdens deze zitting met zijn arbeid geroed zal komen. — De instelling der chefs van den geneeskundigen dienst bij de legerkorpsen is tot stand gekomen; men is echter van meening dat zij in vredestand geen reden van bestaan hebben. — Door de benoeming van een twintigtal ambtenaren is een kern gevormd voor het controlekorps. (Sp. M., Nov.)

De huwelijken der officieren. Uit een overzicht van de achtereenvolgende bepalingen, die hieromtrent uitgevaardigd zijn in het verloop der tijden, wordt afgeleid dat de thans nog vigerende herziening vereischen. Men zou de bepaling willen doen vervallen, die het als vereischte stelt, dat het vastgestelde inkomen boven het traktement door de aanstaande echtgenoot van den officier moet worden aangebracht. Daarentegen zou men bedoeld inkomen wenschen te verhoogen en wel tot 1600 francs voor een 2de luitenant, 1500 voor een 1ste luitenant, 1400 voor een kapitein en 1200 voor een hoofdofficier. Het moet dan echter onverschillig zijn, door welke der beide partijen dit revenu wordt aangebracht. (Sp. M., Nov.)

Verscheidenheden. Electriche smeltproeven met verschillende metalen. Proeven over het electrisch vermogen en de vastheid van phosphorbronsdraad. De Oostenrijksche, Fransche en Italiaansche belegeringskanonnen. — Oostenrijk: Voornitgang van het geschutwezen. De reorganisatie der artillerie. — Frankrijk: Buskruitsoorten, buskruitfabrieken enz. — Engeland: Samengestelde pantserplaten. Enkele technische bijzonderheden omtrent het geschut bij het bombardement van Alexandria. — Italië: Nieuwe organisatie der artillerie. — Amerika: Kulussluiting van Duick. (Archiv, Band 89, Heft 5.)

Verscheidenheden. De marsch van een Fransche batterij van 90 mM. gedurende de eerste periode van den veldtocht in Tunis in 1881. — Mangaan-brons. — Volstreekte meting van electriche stroomen. — De accumulator van SELLON en VOLKMANN. — De accumulator van KABATH in Parijs. — Kurksteen. — Het verplaatsen van den bovenbouw van bruggen met behulp van het kogelstelsel van WEIKUM. — Het maken van een bevaarbare verbinding tusschen den Donau en de Elbe. — Verbetering van bronwater. — De inwerking van zee-water op staal en ijzer. — Militaire nieuwigheden uit Portugal. — Tachometer en tachographen van BUSS, LOMBART en COMP. — Electriche verlichting van de bergwerken te Maras—Ujvar. — Electriche verlichting van een zee-stoomboot. — Glazen spoorwegstaven. — De St. Gothard-baan. — Nieuwe organisatie van de technische troepen in Nederland. (Mitth. A. u. G., Heft 10.)

Gezondheidsstatistiek betrekkelijk het Oostenrijksche leger over Augustus. (Mitth. A. u. G., Heft 10.)

Verscheidenheden. Reorganisatie der Italiaansche artillerie. — Oefeningen van het Duitsche spoorwegregiment. — Maatregelen in Oostenrijk om den grooten toeloop van de eenjarige vrijwilligers bij de artillerie te veldte te beperken. — De dienst van den Franschen generalen staf volgens *l'Armée française*. (Schw. A. u. G., Heft 10.)

Verscheidenheden. De pontonnieroefening bij Koblenz. — De geruchten omtrent een reorganisatie der artillerie in Oostenrijk. (Schw. A. u. G., Heft 11.)

Litteraire
Sociëtat,
's Gravenhage

BIJLAGE XII,
BEHOORENDE BIJ DE MILITAIRE SPECTATOR,
VIERDE SERIE. — ZEVENDE DEEL, N°. 12.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN ENZ.

(26 October—25 November 1882.)

a.) BIJ HET LEGER HIER TE LANDE.

Benoemd.

Bij den geneesk. dienst. Tot offic. v. gez. 2de kl., de mil. student M. Straub.

Bij het wapen der infanterie. Tot 1ste luit., de 2de luits. M. Verkouteren, G. Blaauw, jhr. D. Barchman Wuijters en H. W. v. Wijk; allen ged. bij het leger in O.-I. Bij het 1ste reg., tot kapt., de 1ste luit. W. J. van der Hoeven, van het reg. gren. en jag. Bij het 4de reg., tot luit.-kol., de maj. W. C. D. van Rijen, van het korps; tot kapt., de 1ste luit.-adj. H. G. Koopman, van het 1ste reg. Bij het 5de reg., tot kapt., de 1ste luit. D. C. van der Nagel, van het reg. gren. en jag.; tot 1ste luit., de 2de luit. R. Mantingh, van het korps. Bij het 6de reg., tot 1ste luit., de 2de luit. W. A. Verhoeven, van het 1ste reg. ged. bij het kol. werfd. Bij het instructiebat., tot 1ste luit., de 2de luit. A. H. Rink, van het korps.

Bij het wapen der cavalerie. Bij het 1ste reg. huz., tot kol. en comm. van het korps, de luit.-kol. G. Heltius, van het korps; tot luit.-kol., de maj. J. E. C. graaf van Lijnden, mede van het korps.

Bij het wapen der artillerie. Tot adj. bij het korps, de 1ste luits. G. M. J. Turk, van het 1ste en H. B. van Maaren, van het 2de reg. veldart.

Bij het wapen der koninkl. maréchaussée. Die van N.-Br. en Zeeland, tot kapt., de 1ste luits. C. A. Prins en jhr. J. A. Boreel de Mauregnault.

Overgeplaatst.

Bij het reg. gren. en jag., de 1ste luits. F. J. R. von Ernst, van den staf der inf., werkz. bij de Koninkl. Milit. Academie en O. J. A. Schwarz, van het 5de reg. inf.; zijnde laatstgen. in verband met die overpl. onth. van zijne det. bij de mil. verk. Bij het 4de reg. inf., de 1ste luit. R. K. de Jong, van het

3de reg. Bij het 7de reg. inf., de 1ste luit. J. B. G. à Brassard, van het 5de reg. Bij het instructiebat., de 2de luit. E. van Harrevelt, van het 4de reg. inf. Bij het 1ste reg. veldart., de kapt. R. A. M. Spengler, van het 3de reg. vestingart. Bij het 2de reg. veldart., de maj. H. R. J. baron v. Haersolte van den Doorn, van het 1ste reg. vestingart. Bij het 1ste reg. vestingart., de luit.-kol. J. W. J. Zegers Rijser, van het 2de reg. veldart.

Gedetacheerd,

bij de milit. verk., de 1ste luits. J. J. F. Schmitz, van het 1ste en G. P. van der Garden, van het 4de reg. inf.

Eervol ontbeven,

van zijne detach. bij de milit. verk. (op 1° Febr. a. s.) de 1ste luit. J. H. Matthijssen, van het 7de reg. inf.

In actieven dienst hersteld,

bij het 2de reg. inf., de 1ste luit. L. van der Heijden.

Gedet. bij het leger in O.-I.,

voor 5 jaren, de 1ste luit. T. J. Anken, van het 5de reg. inf.

Gedet. bij de landmacht in W.-I.,

voor 3 jaren, de 2de luit. P. J. Kouwenberg, van het instructiebat.

Gepensionneerd.

De luit.-kol. E. Visser en de maj. E. van Wickevoort Crommelin, beiden van het wapen der cav., op n. a.; de ritm. W. H. Nolthenius, van het 1ste reg. huz.; de kapt. W. C. Piepers, van het 6de en de 2de luit. P. C. van Steijn, van het 7de reg. inf.

Eervol uit den milit. dienst ontslagen,

(op zijn verzoek), de milit. apoth. 2de kl. A. J. C. Geerts, op n. a.

Overgeplaatst bij het leger in O.-I.

De 1ste luit. G. E. Rojer, van het 1ste reg. inf., alsmede de 2de luits. der inf. C. J. van Dort en J. H. Houbolt, benevens de 1ste luit.-kw. A. W. van der Meer, allen gedet. bij genoemd leger.

Overleden.

De 1ste luit.-adj. E. M. C. Baak, van het 1ste reg. vestingart.

Benaemd voor O.-Indië.

Bij den geneeskundigen dienst. Tot offic. van gez. 2de kl., de milit. studenten H. van Wijk en S. A. Norden; tot paardenarts 3de kl., de leerling (vecarts) R. Plemper v. Balen.

Gedet. bij het leger hier te lande,

voor 3 jaren, de offic. v. gez. 1ste kl. J. R. H. van Son, van het O.-I. leger.

Overleden gepensionneerden.

De kol. A. W. de Bruijn, den 14den Oct. 1882; de maj. J. de Vries, den 12den Sept. 1882; de maj. baron v. Wassenaar v. St. Pancras, den 25sten Oct. 1882; de kapt. H. L. Plaem, den 24sten Oct. 1882; de kapt. J. P. Rijshouwer, den 27sten Sept. 1882; de kapt. D. J. Jordens, den 27sten Oct. 1882; de 1ste luit. C. A. de Quay, den 8sten Oct. 1882.

b.) BIJ HET LEGER IN OOST- EN WEST-INDIË.

Renoemd.

Bij het wapen der artillerie. Tot 2de luit., de serg. der art. H. E. P. H. C. Baermajer van Barienkhofen; tot opz. over de gieterij bij den art.-constr.-winkel te Soerabaia, de onderopz. 1ste kl. over die werkpl. B. Tandenaar; tot meesterknecht-verver bij den art.-constr.-winkel te Soerabaia, de baamte op nonact. D. G. Almant, laatst. die betr. bekleed hebbende.

Revorderd.

Bij het wapen der infanterie. Tot maj., de kapt. A. H. van de Pol; tot kapt., de 1ste luits. A. K. Eichholtz, J. W. J. Hofman, S. Boom en J. A. F. van Beek; tot 1ste luit., de 2de luits. C. F. van den Ende, jhr. H. A. A. Meijer, thans met verlof in Nederland, E. T. Valette, C. N. J. Kepper, M. H. J. van Swighem, F. P. J. Berg, J. W. J. van der Moore en W. J. Kroef.

Bij het wapen der artillerie. Tot kapt., de 1ste luit. M. B. Rost van Tonningen; tot 1ste luit., de 2de luit. G. C. P. Poelman.

Geplaatst.

Bij den generalen staf. Als chef van den topographischen dienst, de maj. van den gen. staf F. C. E. Meijer.

Bij den geneesk. dienst. Bij het hosp. te Batavia, de offic. v. gez. 2de kl. J. F. Tulleners.

Bij het wapen der infanterie. Bij het 4de bat., de kapt. E. Greve.

Bij het 5de bat., de 2de luit. P. A. Berg.

Bij het 7de bat., de kapt. J. D. van Alphen.

Bij het 9de bat., de kapt. H. Oosterwijk, allen onlangs van verlof uit Nederland teruggekeerd.

Bij het 13de bat., de 1ste luit. J. B. Hiltermann.

Als adjud. bij het garnbat. van Amboina en Ternate, de 1ste luit. H. C. Moorrees. Bij het garnbat. van Atjeh, de 1ste luit. A. S. Scheffer. Bij het subsistentenk. te Batavia, de 1ste luit. J. Stiemens.

Bij het wapen der artillerie. Bij de 21ste comp., 4de veldb. art. te Banjoe-Biroe, de 2de luit. H. E. P. E. C. Baermajer van Barienkhofen.

Overgeplaatst.

Bij het Departement van Oorlog. Bij de 1ste afd. (kabinet), de 1ste luit. W. T. N. van Geusau, van de 2de afd., met bep. dat hij bij zijn wapen blijft gevoerd *a la suite*. Bij de 2de afd., de 1ste luit.-adj. J. C. P. Brack, van het 16de bat. inf., met bep. dat hij bij zijn wapen zal worden ge-

voerd *à la suite*. Bij de 5de afd., de 1ste luit.-kws. G. de Voogt, J. A. 't Hooft en de 2de luit.-kw. H. W. C. G. Vries, allen van de intend. in de 1ste mil. afd. op Java. Als adj. van den mil. comm. van Atjeh, de 1ste luit. L. T. H. Cranen, van het 2de bat., met bepal. dat hij bij zijn wapen zal worden gevoerd *à la suite*.

Bij de mil. administratie. Bij de intend. van Atjeh, de 2de luit.-kw. G. J. E. Bube, van den raad van adm. van het subeistentenk. te Semarang. Bij die te Muntok, de 1ste luit.-kw. J. de Visser, van die in Atjeh. Bij die van Atjeh, de 1ste luit.-kw. E. J. van de Wiel, van den raad van adm. te Muntok. Bij die te Makassar, de 2de luit.-kw. J. J. Hupscher, van die in Atjeh. Bij den raad van adm. te Ngawie, de 1ste luit.-kw. J. C. de Raad, van de int. in de 2de mil. afd. op Java. Bij dien te Muntok, de 2de luit.-kw. F. G. Jese, van het alg. tevens afd.-kleedingm. te Batavia. Bij het alg. tevens afd.-kleedingm. te Batavia, de 1ste luit.-kw. E. P. Bedier de Prairie, van den raad van adm. te Renjoe-Biroe.

Bij den geneesk. dienst. Bij het hosp. te Batavia, de offic. v. gez. 2de kl. O. F. Cannegieter, van het garn. te Kedong-Kebo.

Bij het wapen der infanterie. De 1ste luits. J. C. de Vaal en J. J. Bos naar Atjeh; P. P. J. Lignac naar Soerabaia; J. Britt naar Banka, en de 2de luit. M. M. F. Luppès naar de Z.-O. afd. van Borneo.

Bij het 1ste bat., (Bandjermasin), de 1ste luit. H. Ovink, van het 5de bat.

Bij het 2de bat., de kapt. L. F. Botter, van het garnbat. van Amboina en Ternate.

Bij het 3de bat., de kapt. G. J. H. van der Geugten en de 2de luit. J. Koch, beiden van het garnbat. van Atjeh.

Bij het 6de bat., de 2de luit. F. M. A. Mesch, van het garnbat. van de Oostk. van Sumatra.

Bij het 8ste bat., de 1ste luit. P. L. A. Collard, van het 2de deponbat.

Bij het 9de bat., de 1ste luit. J. C. Bergsma, van het garnbat. van de Westerafd. van Borneo.

Bij het 10de bat., de 2de luit. J. Schnijder, van het 9de bat.

Bij het 11de bat., de 1ste luits. A. Clarkson en H. H. L. Kuilman, resp. van het 3de deponbat. en het 6de bat., en de 2de luit. J. A. Biorn, van het 2de deponbat.

Bij het 12de bat., de 1ste luit. F. C. Luijke, van het 4de bat.

Bij het 13de bat., de 1ste luit. P. P. J. Lignac, van het 3de bat.

Bij het 14de bat., de kapt. W. P. A. Steenmeijer en de 2de luits. A. J. H. van Geuns en E. C. van Swieten, resp. van het garnbat. van Atjeh en van het 2de en 12de bat.; de 1ste luit. L. Thonus, van het 3de deponbat.

Bij het 15de bat., de kpts. P. van Lawick van Pabst en J. T. le Maire, beiden van het garnbat. van Atjeh, de 1ste luits. H. L. le Maire en P. E. Mulder, resp. van het 16de bat. en het strafdet. te Ngawie.

Bij het 16de bat., de 2de luit. D. J. Schaffer, van het 17de bat.

Bij het 17de bat., de 2de luit. N. W. C. Goedbloed, van het garnbat. van Atjeh.

Bij het 1ste deponbat., de 1ste luits. J. H. A. W. Schultze en G. A. Genet, van het garnbat. van de Westerafd. van Borneo. Bij het 3de deponbat., de kapt. J. A. Kalshoven, van het garnbat. van de Z.- en Oosterafd. van Borneo. Bij het garnbat. van Atjeh, de 1ste luit. G. H. M. van Hemert, van het 13de bat. Bij dat van de Oostk. van Sumatra, de 1ste luit. J. W. A. Nales, van het 2de deponbat. Bij dat van de Z.- en Oosterafd. van Borneo, de 2de luit. M. M. F. Luppès, van het garnbat. van Atjeh. Bij dat van Banka,

de 1ste luit. J. Britt, van het 15de bat. Bij dat van Atjeh en o., de 1ste luit. jhr. T. R. J. H. van Grotenhuis van Onstein, van het 3de depotbat. Bij dat van Celebes en o., Menado en Timor, de kapt. J. W. H. Werlemann, van het 3de depotbat. Bij dat van Sumatra's Westk., de 2de luit. F. J. F. Veerman, van het 4de depotbat. Bij de garncomp. van Bantam, de 1ste luit. R. A. T. Wijgersma, van het 1ste depotbat. Bij het strafdct. te Ngawie, de maj. H. Haaksmu, van het garnbat. van Celebes, Menado en Timor. Bij het subsistentenkader te Padang, de 2de luit. G. N. van Alphen de Veer, van het 17de bat.

Bij het wapen der artillerie. Bij de 16de comp., 6de comp. vestingart. te Soerabaia, de 1ste luit. F. Bentz van den Berg, van de 9de comp., 3de comp. vestingart. te Batavia.

Bij het wapen der cavalerie. Bij de eskadrons te Salatiga, de 1ste luit. A. M. Hoogeveen, van het 4de eskadr. van Atjeh en o. Bij het 4de eskadron van Atjeh en o., de 1ste luit. A. W. H. K. van Bothnia Andreae, van het 3de eskadron te Batavia.

Ingetrokken.

De overplaatsing bij het garnbat. van Celebes en o., Menado en Timor, van den kapt. G. J. H. van der Geugten; de overplaatsing bij het 5de bat. van den kapt. W. de Kroes, zijnde overgeplaatst bij het 1ste depotbat.

Eervol ontslagen.

De maj. der inf. K. M. A. Botter; de kpts. der inf. A. P. A. Varkevisser, A. J. Ludwig en L. F. M. Schulze; de burg. schrijver 5de kl. bij de mil. adm. P. L. van de Wal.

Weder in dienst gesteld,

voor den tijd van 5 jaren, in den rang van offic. v. gez. 1ste kl., de met den titul. rang van dirig. offic. v. gez. 2de kl. gep. offic. v. gez. 1ste kl. H. J. Wefers Bettink.

Vergund,

aan den van het leger in Nederl. bij dat in Nederl.-Indië gedet. 1sten luit. der inf. A. H. P. F. Brunet de Rochebrune en den 2den luit. der inf. H. A. du Croo, wegens ziekte naar Nederl. terug te keeren.

Tweejarig verlof verleend,

aan de kpts. der inf. H. T. J. Klatt, R. H. van Schaik en A. K. Eichholtz; aan de 1ste luits. der inf. F. W. Everts en W. Klatt.

Overleden.

C. Sandt van Nooten, 1ste luit. der inf., te Baloean (eiland Poeloe Bras), den 23sten Juni 1882; F. H. Schoemaker, kapt. der inf., te Tandjong Pinang, den 1sten Augustus 1882.

de l'année 1871, par son fils, qui est mort le 10 mai 1871, à l'âge de 70 ans. Il a été inhumé au cimetière de la Madeleine, le 12 mai 1871, à 10 heures du matin. Ses obsèques ont été célébrées le 13 mai 1871, à 10 heures du matin, par son fils, qui est mort le 10 mai 1871, à l'âge de 70 ans. Il a été inhumé au cimetière de la Madeleine, le 12 mai 1871, à 10 heures du matin. Ses obsèques ont été célébrées le 13 mai 1871, à 10 heures du matin.

III) Les deux autres sont nées à Paris, le 10 mai 1871, à 10 heures du matin. Elles ont été inhumées au cimetière de la Madeleine, le 12 mai 1871, à 10 heures du matin. Ses obsèques ont été célébrées le 13 mai 1871, à 10 heures du matin.

Inscriptions

Le mariage a été célébré le 10 mai 1871, à 10 heures du matin, par son fils, qui est mort le 10 mai 1871, à l'âge de 70 ans. Il a été inhumé au cimetière de la Madeleine, le 12 mai 1871, à 10 heures du matin. Ses obsèques ont été célébrées le 13 mai 1871, à 10 heures du matin.

Notes diverses

Le mariage a été célébré le 10 mai 1871, à 10 heures du matin, par son fils, qui est mort le 10 mai 1871, à l'âge de 70 ans. Il a été inhumé au cimetière de la Madeleine, le 12 mai 1871, à 10 heures du matin. Ses obsèques ont été célébrées le 13 mai 1871, à 10 heures du matin.

Notes diverses

Le mariage a été célébré le 10 mai 1871, à 10 heures du matin, par son fils, qui est mort le 10 mai 1871, à l'âge de 70 ans. Il a été inhumé au cimetière de la Madeleine, le 12 mai 1871, à 10 heures du matin. Ses obsèques ont été célébrées le 13 mai 1871, à 10 heures du matin.

Notes diverses

Le mariage a été célébré le 10 mai 1871, à 10 heures du matin, par son fils, qui est mort le 10 mai 1871, à l'âge de 70 ans. Il a été inhumé au cimetière de la Madeleine, le 12 mai 1871, à 10 heures du matin. Ses obsèques ont été célébrées le 13 mai 1871, à 10 heures du matin.

Notes diverses

Le mariage a été célébré le 10 mai 1871, à 10 heures du matin, par son fils, qui est mort le 10 mai 1871, à l'âge de 70 ans. Il a été inhumé au cimetière de la Madeleine, le 12 mai 1871, à 10 heures du matin. Ses obsèques ont été célébrées le 13 mai 1871, à 10 heures du matin.

Notes diverses

Le mariage a été célébré le 10 mai 1871, à 10 heures du matin, par son fils, qui est mort le 10 mai 1871, à l'âge de 70 ans. Il a été inhumé au cimetière de la Madeleine, le 12 mai 1871, à 10 heures du matin. Ses obsèques ont été célébrées le 13 mai 1871, à 10 heures du matin.

DRAAGBAAR SPOORMATERIEEL.

Fig. 1. (1:1)
Ijzeren rail van
42 kg per M.

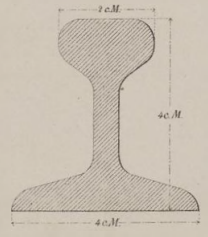

Fig. 4. (1:2)

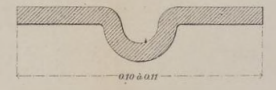

Fig. 2. (1:10)

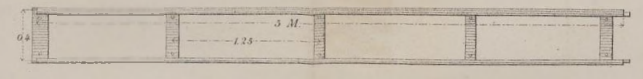

Fig. 6. (1:4)

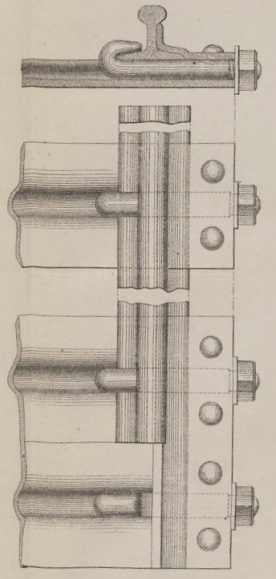

Fig. 3. (1:2)

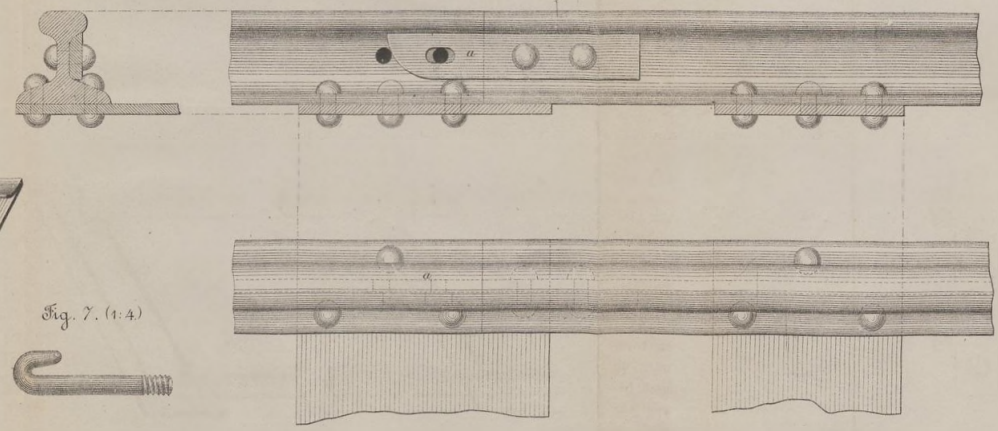

Fig. 5.

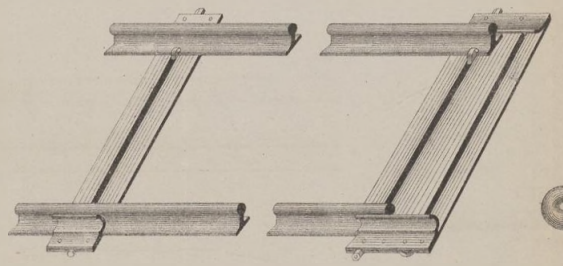

Fig. 7. (1:4)

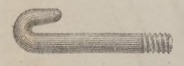
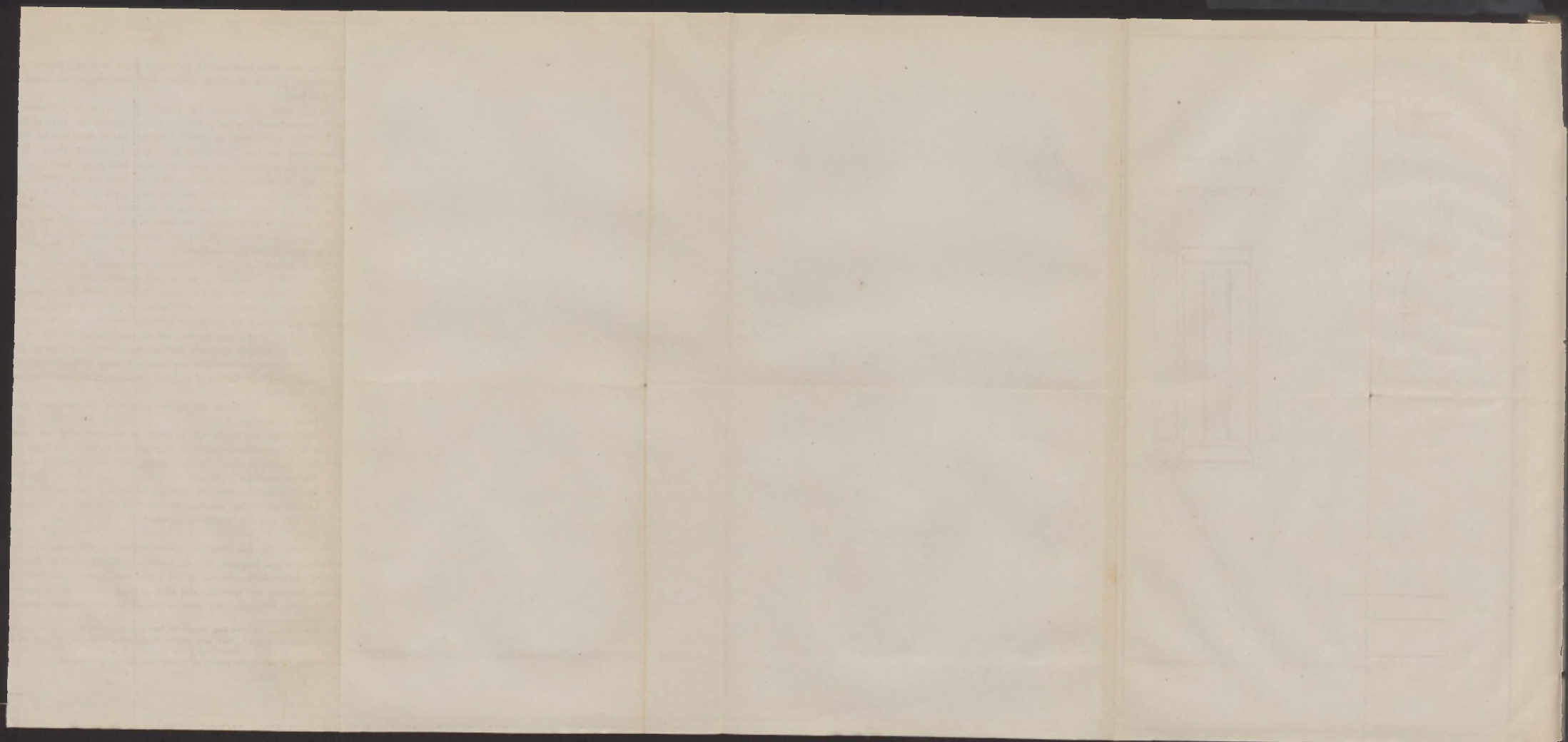

Fig. 8.

DRAAGBAAR SPOORMATERIEEL.

Fig. 9.
(1:20)

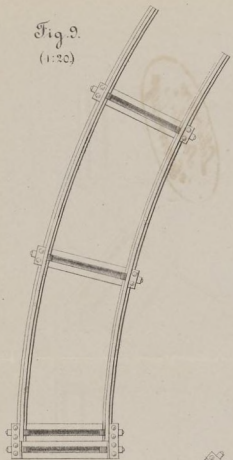

Fig. 10. (1:20)

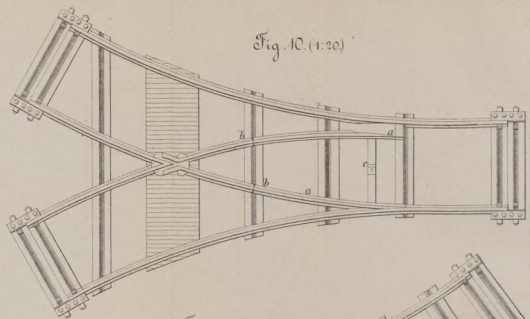

Fig. 12. (1:20)

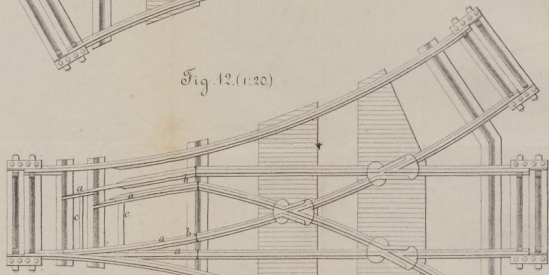

Fig. 11. (1:20)

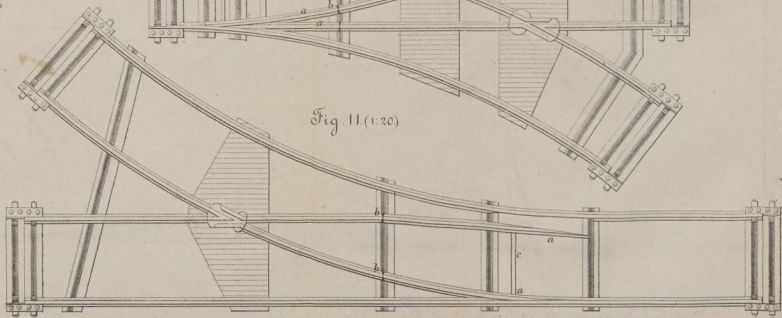

Fig. 15.
(1:10)

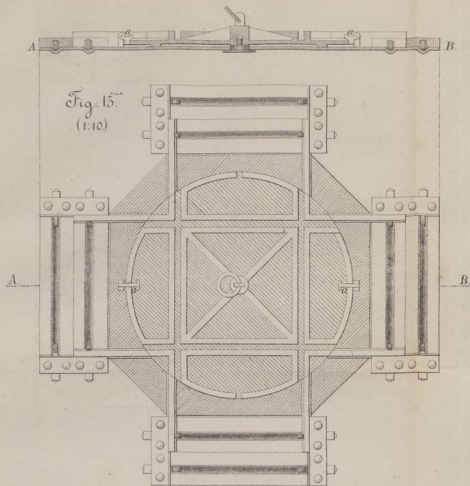

Fig. 17. (1:20)

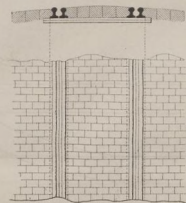

Fig. 16. (1:10)

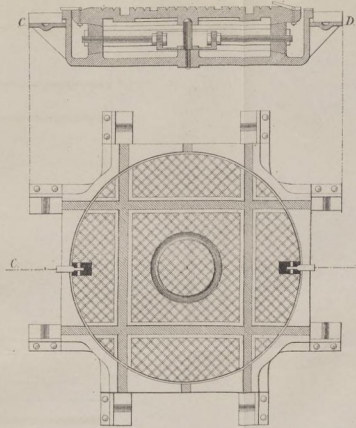

Fig. 13.

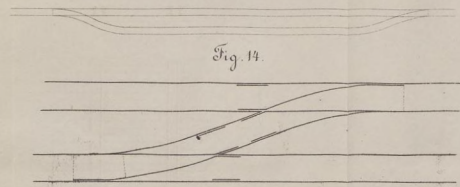
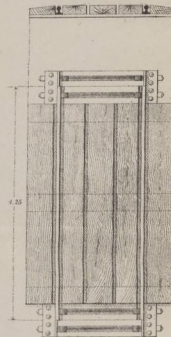

Fig. 14.

Fig. 18. (1:20)

Library
of the
University

Library
of the
University

DRAAGBAAR SPOORMATERIEEL.

Fig. 19.

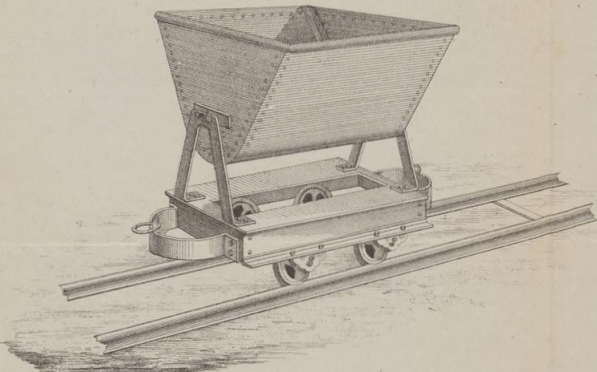

Fig. 25.

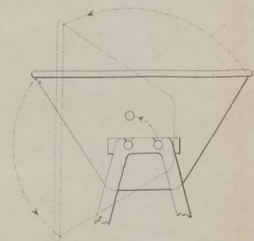

Fig. 20.

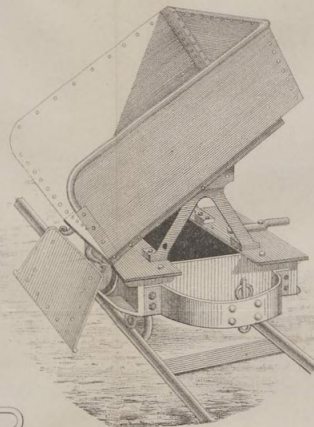

Fig. 21.

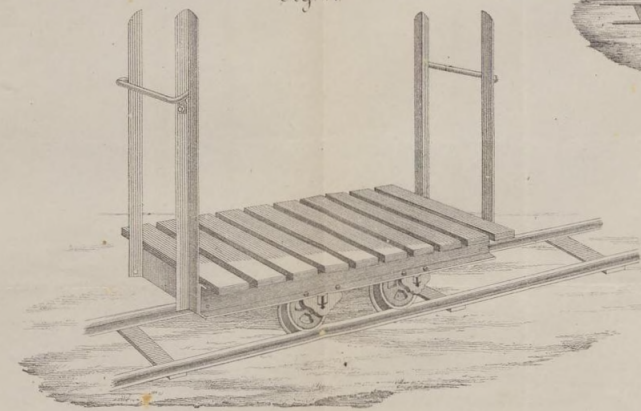

Fig. 26.

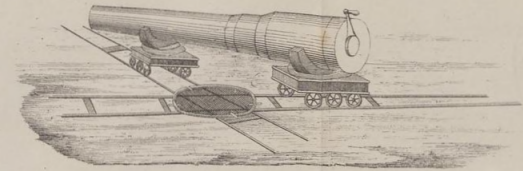

Fig. 22.

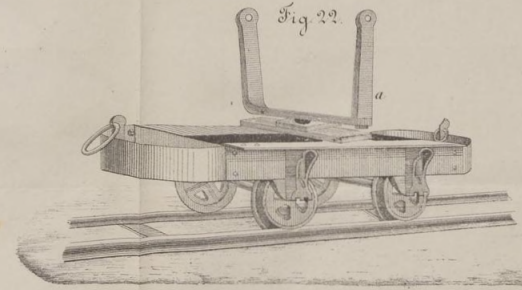

Fig. 28.

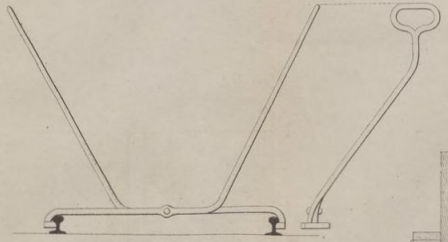

Fig. 27.

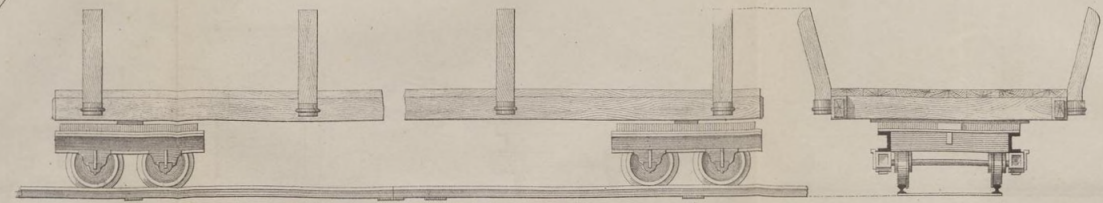

Fig. 24.

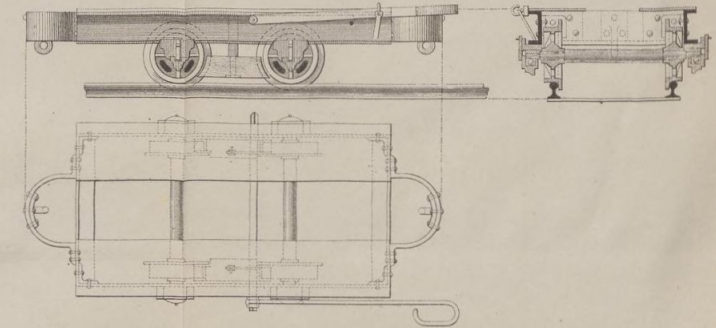
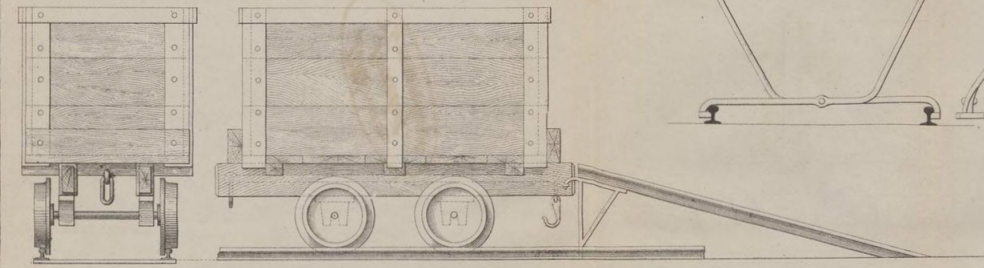

Fig. 23.

1871
1000
1000
1000

1871
1000
1000
1000

*Blissmore
of Lowell, Mass.
1870*

*Blissmore
of Lowell, Mass.
1870*

Fig. 1

Marmite tubulaire.

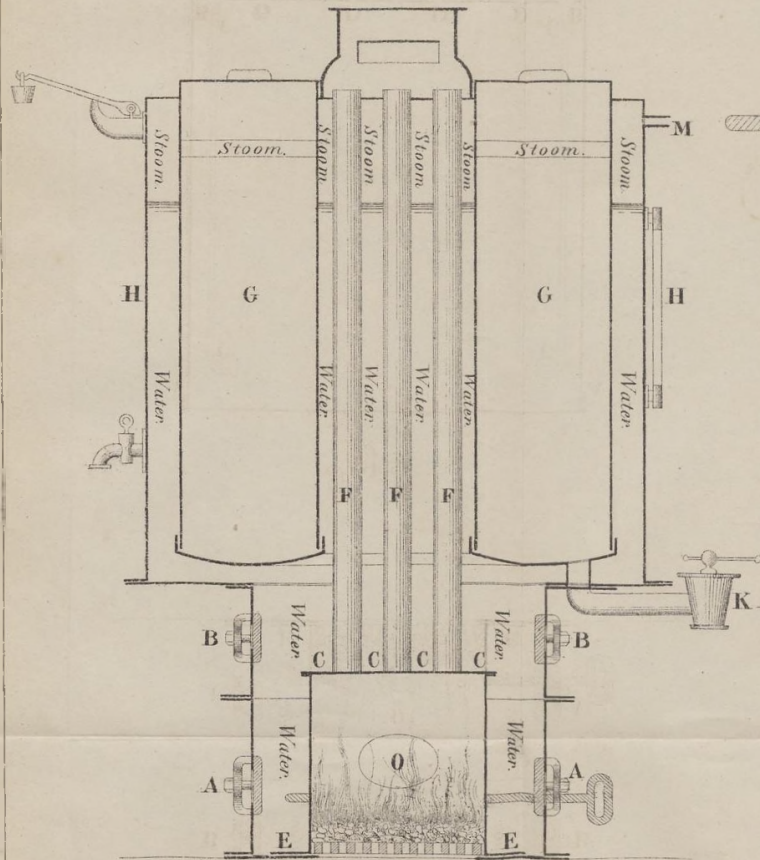

Fig. 2.

Waschtobbe $\frac{1}{10}$ ware grootte.

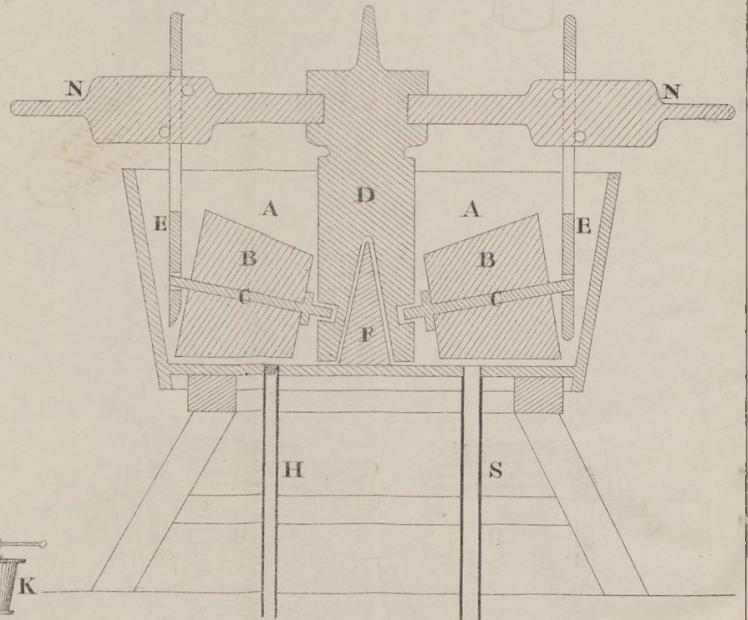

Fig. 3.

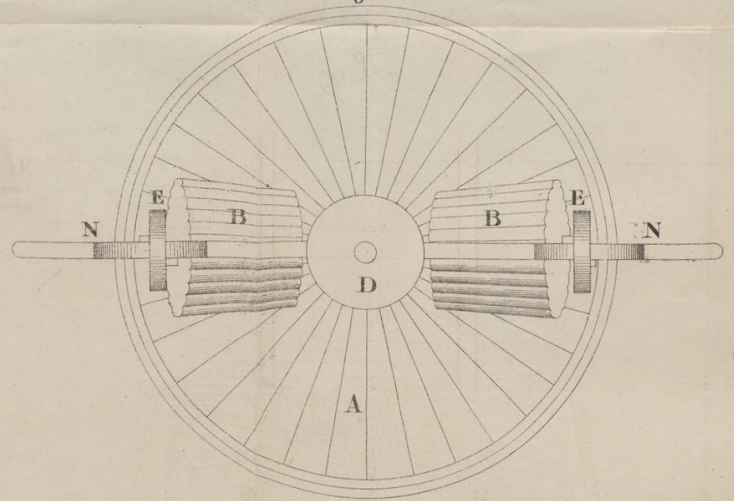

Fig. 5.

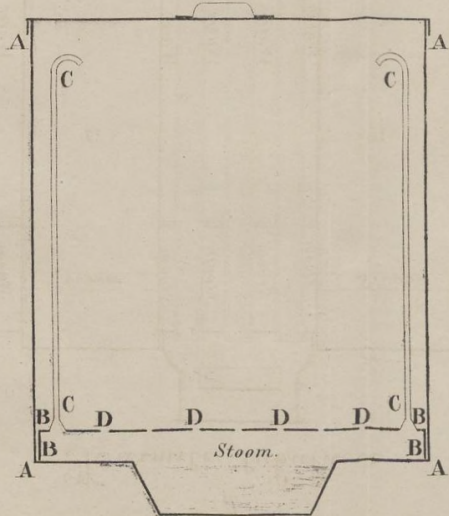
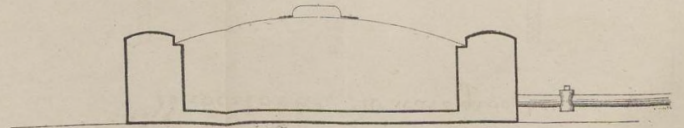
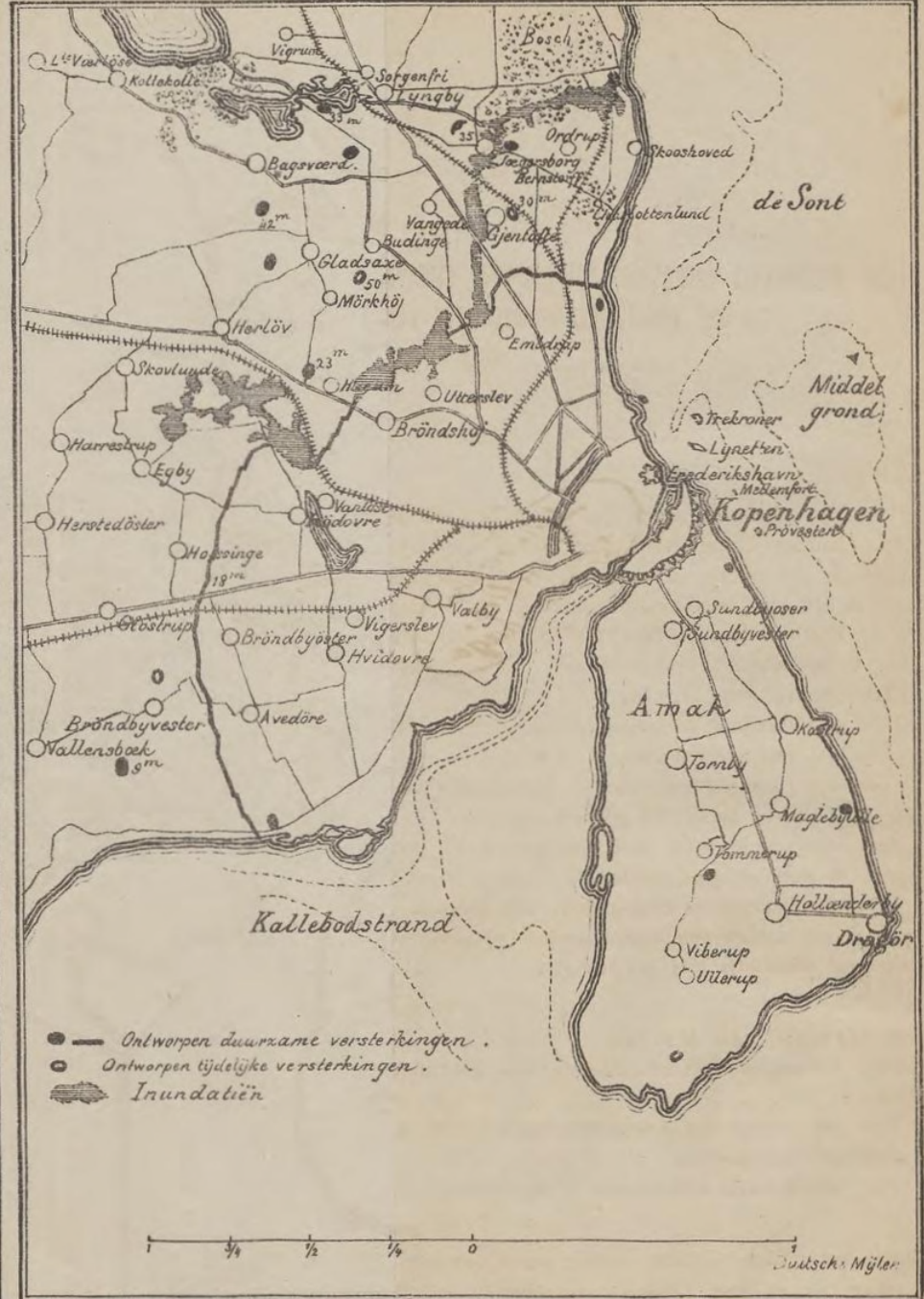

Fig. 4.

Litteraire
Societet.
i Garmhage

Litteraire
Societet.
i Garmhage

Library
of the
University of
Cambridge

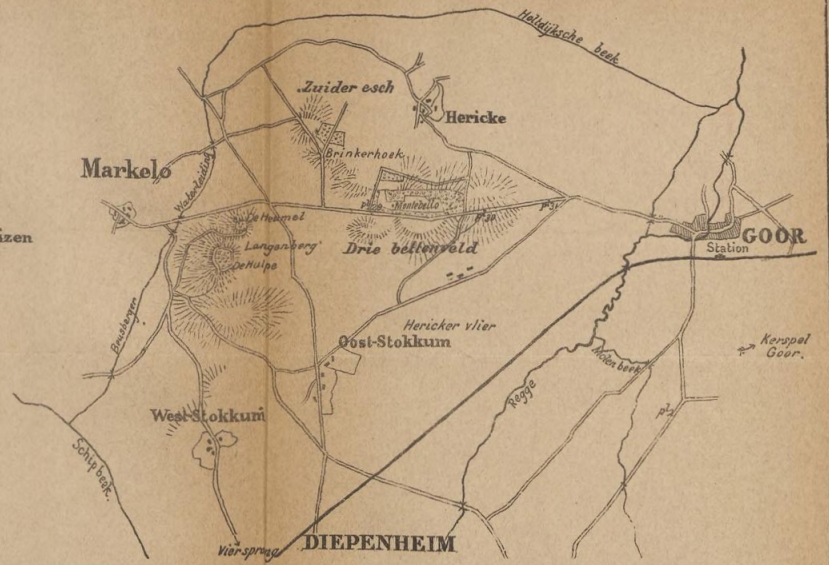
Library
of the
University of
Cambridge

Library
of the
University of
Cambridge

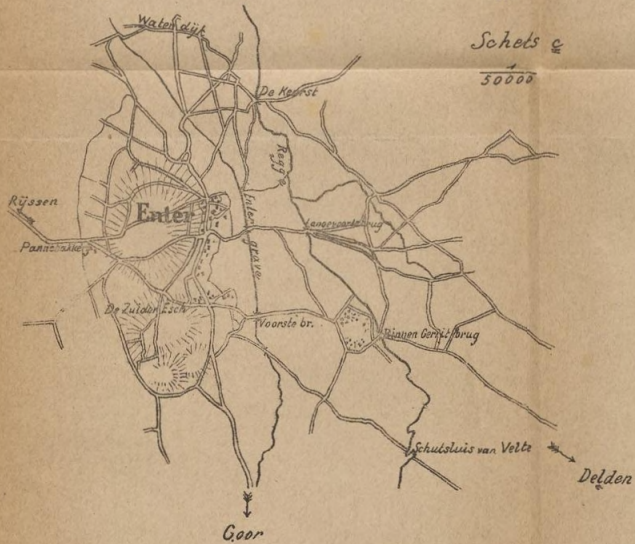
Schets a.
1/50000.

Schets b
1/50000

Schets c
1/50000

Schets d
1/50000

